AHMED CEVDET PAŞA

TÂRÎH-İ CEVDET

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
III-2. Dizi - Sayı: 15[b-2]

AHMED CEVDET PAŞA

TÂRÎH-İ CEVDET

II. CİLT- II. KİTAP

TAHLÎL
II. CİLDİN MUHTEVÂSI, KAYNAKLARI VE DİZİNİ

Hazırlayan

Prof. Dr. Şevki Nezihi AYKUT

ANKARA, 2018

Ahmed Cevdet Paşa, 1823-1895
Târîh-i Cevdet. II. cilt-II. kitap, tahlîl II. cildin muhtevâsı, kaynakları ve dizini / Ahmed Cevdet Paşa, hazırlayan Şevki Nezihi Aykut. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2018.

2. cilt 2. kitap (s. [413]-1025) : tıpkıbasım ; 24 cm. — (AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları ; III-2. Dizi-Sayı: 15^{b-2})

İndeks var.
ISBN 978 - 975 - 16 - 3444 - 3 (Tk.)
ISBN 978 - 975 - 16 - 3466 - 5 (4.c.)

1. Ahmed Cevdet Paşa, 1823-1895. 2. Osmanlı İmparatorluğu _ Tarih yazıcılığı. 3. Osmanlı İmparatorluğu _ Tarih. I. E.a. II. E.a.: Tahlîl II. cildin muhtevâsı, kaynakları ve dizini. III. Aykut, Şevki Nezihi, hazırlayan. IV. Dizi.

907.2
956.10154

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nun 09.12.2016 tarih ve 732/33 sayılı kararı gereği 2000 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-16-3444-3 (Tk)
978-975-16-3466-5 (4.c)

İnceleyenler: Prof. Dr. Yılmaz KURT
Prof. Dr. Muhittin TUŞ
Prof. Dr. Kenan İNAN
Doç. Dr. Halil ÇELTİK

Kapak Tasarım : Emine ÇAKIR

Baskı : Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.
İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık / ANKARA
Tel: (0312) 384 73 44 - 45

İÇİNDEKİLER

TAHLÎL

I. BÖLÜM

TÂRÎH-İ CEVDET'İN İKİNCİ CİLDİNİN MUHTEVÂSI..... 413
I. İstanbul hadiseleri:..... 413
II- Taşra olayları:..... 434
III. Avrupa'da cereyan eden olaylar:..... 456
IV. Amerika'da meydana gelen olaylar:..... 458
V. Muhtevanın diğer unsurları:..... 462

II. BÖLÜM

Târîh-i Cevdet'in İkinci Cildinin Kaynakları..... 493
I- Sadullah Enverî Efendi..... 493
II- Ahmed Vasıf Efendi.....613
III- Şemdanî-Zade Fındıklılı Süleyman Efendi..... 660
IV- Küçük Çelebi-Zade İsmail Asım Efendi..... 666
V- Jean Henry Castera 670
VI- Halim Giray..... 689
VII- Resul Havî..... 697
VIII- Süleyman Faik Efendi..... 722
IX- Cebertî..... 727
X- Arşiv Belgeleri..... 730

DİZİN 831

EKLER..... 1011

TAHLÎL

I. BÖLÜM

TÂRÎH-İ CEVDET'İN İKİNCİ CİLDİNİN MUHTEVÂSI

Ahmed Cevdet Paşa Tarihi'nin ikinci cildinin önce fihristi verildikten sonra, kapağında *Târîh-i Cevdet*'in "Tertîb-i cedîd" olarak Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'nin ruhsatnamesiyle, Dersaadet'te (İstanbul) Matba'a-i Osmâniye'de 1309'da bastırıldığı belirtilmektedir. İkinci cildin metni, 1188 senesi vekayiinin geri kalanından başlayarak 1197 senesi vakalarının bitmesi ile sona ermektedir. Tezyil kısmı ise, Kaynarca Muahedesi'nin (1188/1774) bazı maddelerini açıklamak için Rusya'ya verilen takrir ile başlayıp, Rusya ile akdolunan Ticaret Muahedesi'nin seksen bir maddesinin sona ermesiyle bitmektedir. En altta da kitabın ikinci cildinin, Dersaadet'te Matba'a-i Osmâniye'de 1309'da basıldığına dair kayıt vardır.

Muhteva olarak *Târîh-i Cevdet*'in ikinci cildini, başlıca dört bölüme ayırmak mümkün görünmektedir:

I. İstanbul'da cereyan eden hadiseler;

II. Taşrada meydana gelen olaylar;

III. Avrupa olayları;

IV. Amerika'da cereyan eden hadiseler ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşu.

I. İstanbul hadiseleri:

Bu ilk bölüm kronolojik olarak şu konuları içermektedir:

1. Kırım'ın ulema ve mirzalarından bir heyetin gemi ile gelip, Kırım'ın serbestlik şartının kaldırılarak Kırım hanlarının eskiden olduğu gibi Devlet-i

Aliyye tarafından nasp u tayinlerinin yapılmasını, teşrîfât-ı hümûyûn ve menşur gönderilmesini, hutbenin I. Abdülhamid adına olup, sikkelerin üzerinde padişahın isminin bulunmasını, Kırım hanlığında II. Sahib Giray'ın ibka buyurulmasını talep etmeleri ve bu hususa dair arz ve mahzarlar sunmaları; Rusya feldmareşaline takrir yazılıp gönderildiğinde Rusya Devleti, Kırım hanlarının Kırım ahalisi tarafından naspolunmasını, Devlet-i Aliyye tarafından seçilen hana menşur ve teşrifat gönderilmesini, hutbe ve sikkenin Osmanlı padişahı namına olmasını kabul ettiğinden, Ebubekir Paşa-zade Mirialem Mehmed Bey vasıtasıyla Kırım Hanı olan II. Sahib Giray'a ibka menşuru ile teşrîfât-ı hümûyûn gönderilmesi; 24 Zilkade 1188'de (26 Ocak 1775) Rusya Maslahatgüzarı Kristofor Petersin'in kapuya davet olunması ve tasdiknamelerin karşılıklı olarak alınıp verilmesi (Bkz. *Metin*, s. 4-5).

2. Seferler başlamadan evvel zahirelerin pahalılaşması, Kaynarca Muahedesi ile harp sona ermesine rağmen zahirelerin azalması ve yokluğunun sebebi müşavere olunduğunda, zahire olan yerlerde muhtekirlerin ziraat ehlinden aldıkları zahirenin üzerine pek çok zamm yaparak tüccara verdikleri, tüccarın da az bir zamla esnafa sattıkları anlaşıldığından, muhtekirlerin men olunması ve her zahirenin sahipleri tarafından getirilip satılması için imparatorluğun her tarafına evâmir-i aliyye gönderilmesi (s. 10).

3. Vezarete bir çok kimseler tayin edilip, eyaletler mevcut vüzeranın dörtte birine ancak yeterli olduğundan, sancak mansıplarının dahi vezirlere tevcih olunması, sancak mutasarrıfı olan vüzeranın gelirleri kendilerine yetmediğinden bunu halktan çıkarmak için zulüm yapmaları, reayanın rikâb-ı şâhâneye arzıhal takdimiyle şikâyete başlamaları, padişahın bu zulmün ortadan kaldırılması için Bâbı'âlî'ye hatt-ı hümâyûn göndermesi, vezaret rütbesinde bulunan sekiz vezirin vezaretlerinin kaldırılması, çeşitli adalet emirlerinin yazılıp kapu kethudalarına teslim olunması, arpalıklar ehil olmayan naipler tarafından idare edildiklerinden, arpalık kapu kethudalarından beş kişinin cezalandırılıp Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'e sürülmeleri, arpalık sahiplerinin ehil naipler kullanmalarına dair şeyhülislâm efendiye hıtaben padişah tarafından hatt-ı hümâyûn gönderilmesi (s. 12-13).

4. Merhum Şeyhülislâm-ı esbak Damad-zade Feyzullah Efendi'nin oğlu Müderris Mehmed Tahir Molla'nın 6 Rebiulevvel 1189'da (7 Mayıs 1775) Südlice'den kayık ile Bahariye semtine geçip, Bahariye çayırı içinden üç arka-

daşı ile birlikte geçmekte iken, Bahariye Sarayı'ndaki Hanım Sultan'ın çayırı kurutmak için korucu tayin ettiği bir seyisin çayırı çiğnememeleri için kendilerine ihtarda bulunmasıyla, Tahir Molla'nın arkadaşlarının sayisi dövüp yaralamaları, Hanım Sultan'ın Başağasının Yedekçisi Bostancı Hasan'ın da kendilerine çıkışması üzerine, onu da beş yerinden yaralamaları, hatta Tahir Molla'nın da onlara katılması, durum padişaha aksettiğinde bir hatt-ı hümâyûn göndererek şeyhülislâm tarafından cezalandırılmalarını emretmesi, Damad-zade Mehmed Tahir Molla'nın Gelibolu'ya sürgün olması, ancak iki ay kadar sürgünde kaldıktan sonra büyük biraderi sabık Sadr-ı Rum Mehmed Murad Efendi'nin şefaati ile padişahın affına mazhar olarak Dersaadet'e dönmesi (s. 16-17).

5. Sulhtan sonra elçi gönderilmesi kaide olduğundan ve Devlet-i Aliyye tarafından Abdülkerim Paşa büyükelçilik ile Rusya'ya gönderildiğinden, buna karşılık Rusya'nın da General Nikolay Repnin'i murahhas büyükelçi tayin etmesi, 11 Şaban 1189'da (7 Ekim 1775) sefirin Büyükçekmece'ye gelmesi, elçi buradan Ayastefanos Çiftliği'ne getirildikten ve teşrifat usullerine göre alay tertip olunarak Maltepe'ye gelinip yemek yenildikten sonra, sefirin Galata'da hazırlanan konağına götürülmesi (s. 27-28).

6. Bursa'da Kadiriyye Hankahı Post-nişini Eşref-zade Abdülkadir Efendi'nin bazı menkıbeleri şeyhülislâm efendi tarafından padişaha bildirilmekle, hayr-duasını almak için Dersaadet'e getirilmesi, Berat gecesi padişahın huzurunda va'z u nasihat ettiğinde, kendisine ataya ve kakum kürk ihsan olunması (s. 28).

7. Ruusların azlığı sebebiyle İstanbul'daki ilim talebelerine ruuslardan ancak üç-beş tanesinin verilerek, geriye kalanların ekserisinin ulemanın oğullarına ayrılması üzerine, talebe-i ulûmun rikâb-ı hümâyûna arzıhal sunarak şeyhülislâm efendiden şikâyet etmeleri, padişahın da şeyhülislâma hatt-ı hümâyûn göndererek ilim talebelerininin terbiye olunmalarını murad edip, şeyhülislâma vaşak kürk ihsan buyurması (s. 29).

8. Padişahın şeyhülislâm efendiye kendisine mahsus kürklerden bir vaşak nafesi erkân kürkü hediye etmesi (s. 29-30).

9. İstanbul kazası, öteden beri Haremeyn-i muhteremeyn kazalarından birinde kadılık etmiş olanlara tevcih olunagelirken, zamanla bu kaideye riayet olunmadığından, Haremeyn nevbeti iş göremez durumdaki yaşlılara geldiğinde paye ile geçiştirilmeleri, ancak Haremeyn-i muhteremeyn kādîlığından paye alanlar paye aldıkları gün Haremeyn mazulü itibar olunduklarından ve kıdemce bilfiil Haremeyn kadılarından önce geldiklerinden, Haremeyn memuriyeti her kime teklif olunsa rağbet etmeyip istifa etmeleri, bundan sonra rütbelerinin Haremeyn kadısı olduğu günden başlaması ve bunun da kanun olması, bilfiil Haremeyen kadıları mevcut iken paye almış olanlara İstanbul kazası tevcih olunmamasının emrolunması (s. 45).

10. Rusya Büyükelçisi General Repnin'in memuriyeti geçici olduğundan daimî olarak Dersaadet'te kalmak üzere Rusya'dan Ortaelçi rütbesiyle "Staykof" adlı generalin gelmesi ve General Pepnin'in memleketine dönmesi (s. 45).

11. 1189 (1775) senesinde mahzar ile gelen Kırım heyetinin istidaları Kaynarca Muahedesi'ne aykırı olmasına rağmen kendileri rencide edilmeyerek Rusya elçisi gelinceye kadar Dersaadet'te ağırlanmaları, ancak Rusya elçisi Staykof geldiğinden kendilerine redd cevabı verilmesi (s. 46).

12. 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Meşihat makamına tayin olunan Abdullah Vassaf Efendi-zade Mehmed Esad Efendi'nin danişmendanı toplayarak ruus imtihanlarını yapması (s. 49).

13. Derviş Mehmed Paşa'nın sadaretinde hademe-i Saltanat-ı seniyye'nin bulunduğu sınıfa mensup elbiseleri giymeleri, buna aykırı hareket edenler olursa cezalandırılacakları ferman olunmuş iken, Darendeli Mehmed Paşa sadrıazam olduğunda da hademe taifesinin kendi sınıflarına mahsus elbiseleri giymelerinin, bunun dışında üzerinde elbise görüleceklerin cezalandırılacaklarının, bunları diken terzilerin de asılacaklarının ilân olunması (s. 51).

14. Taşra vüzerasına birbirlerinin adamlarını almamalarının ferman buyurulması (s. 51).

15. Devlet-i Aliyye kalemleri kâtiplerine almaları gerekenin dışında harc talebinde bulunmamalarının ferman olunması (s. 51).

16. Tersâne-i âmire mühimmatının noksan bulunduğunun anlaşılması ile, Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın Tersane'ye gidip, Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile müzakere ederek, noksanların tamamlanmasını tenbih buyurması ve yeni kalyonlar yapılmasına başlanması, bunun için gereken kerestenin İzmid dağlarından kestirilmesine Kereste Kâtibi Arif Efendi'nin memur olması ve İzmid'e gönderilmesi (s. 51-52).

17. Hindistan'da Malabar hükumeti Sultanı olan Ali Raca'nın Mecus taifesiyle uğraşmasından dolayı hazinesi sıkıntı içinde bulunduğundan, nakdî yardım talebiyle "Hacı Ali" nam sefirini Devlet-i Aliyye'ye bir name ile göndermesi, elçinin getirdiği namenin muhtevasından yüz bin altın ile imdad olunmasını talep ettiklerinin anlaşılması (s. 71).

18. Serhadlerdeki kalelerin tamiri ve donanma techizi için çok masraf yapıldığından, evâhır-ı Şabân 1191'de (24 Eylül - 2 Ekim 1777) asker taifesine dağıtılacak mevacipde noksan görülmekle, Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi, sipah ve silahdar ocakları mevacibinin dört yüz kise noksan verilmesi hususunu ocakların ileri gelenleri ile gizlice görüştüğünde, onların da beş-on gün tehir olunmasında mahzur olmadığını söylemeleri, mevaciplerinden noksan olan kısmının bir iki gün içinde sağlanıp sipah ve silahdar ocaklarına dağıtılması (s. 78).

19. Dersaadet'te Kantarcılar'da sadattan birinin sakat bir oğlu doğup, babası Dîvân-ı Sadr-ı âlî'ye getirdiğinde Beytülmâl-i müslimîn'den günlük on akçe vazife tayin buyurulması (s. 81).

20. Ru'ûs-ı tedrîse hak kazanmış olan danişmendanın imtihanlarına 2 Rebiulahır 1191'de (10 Mayıs 1777) başlanılarak yedi-sekiz gün zarfında yüzden fazla danişmedlerin imtihanlarının yapılması ve başarılı olan otuz fudalaya ru'ûs-ı hümâyûn ihsan buyurulması, Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın kendi hazinesinden ruus alan hace efendilerin her birine yirmişer kuruş ihsan etmesi ve bundan sonra imtihan ile müderris olanlara sadrıazam tarafından yirmişer kuruş verilmesinin âdet olması (s. 81).

21. 19 Rebiulevvel 1191'de (27 Nisan 1777) Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın saat iki sıralarında defterdar kapusuna gelerek, mevkufat kisedarından başka kimsenin gelmediğini görüp, bundan sonra kalem memurlarının

sabah saat birde memuriyet yerlerine gelip, saat onbuçukta evlerine gitmelerini emretmesi (s. 81-82).

22. I. Abdülhamid'in 23 Rebiulevvel 1191'de (1 Mayıs 1777) Karaağaç Bağçesi'ni; 6 Cumadelahire 1191'de (12 Temmuz 1777) Beşiktaş Sâhilsarây-ı hümâyûnu'nu teşrif buyurmaları (s. 82).

23. Yirmi seneden beri Şehzade Camii'nde *Kadı Beyzavi Tefsiri*'yle meşgul olan Köprülü Halil Efendi tefsiri hatmettiğinden, 18 Ramazan 1191'de (20 Ekim 1777) hatim duasının yapılması (s. 82).

24. 1191'de Kırım'dan dört Tatar'ın yanlarında bir de Rus olduğu halde Dersaadet'e gelip, Rusya tarafından Şahin Giray'ın Kırım hanlığına getirildiğini ifade ederek kendisine menşur ve teşrifat gönderilmesini istemeleri; lakin Şahin Giray'ın hanlığı Devlet-i Aliyye tarafından kabul olunmadığından, Kırım ahalisi tarafından seçilmiş olan esbak Kırım Hanı III. Selim Giray'ın han nasb olunarak Kırım'a gönderilmesi (s. 84).

25. Bir müddetten beri usul ve nizamı bozulan Menzil Maddesi'ne yeni bir düzen getirilmesi ve menzilhanelere kuvvet gelerek Beytülmâl-i müslimîn'e hayli menfaat sağlanması (s. 85-86).

26. Askerî düzenlemelere de başlanılıp, Devlet-i Aliyye'de süvari askeri olarak tertip olunmuş olan zuama ve erbâb-ı tîmârın önceki nizamlarına yeniden kavuşmalarının sağlanması için padişahın iradesiyle evâil-i Şabân 1191'de (4-13 Eylül 1777) Bâb-ı Âsafî'de meşveret encümeni toplanıp, zuama ve erbâb-ı tîmârın yeni nizamnamesinin hazırlanması (s. 86).

27. Kırım ahalisinin mahzarlarının İstanbul'a gelmesiyle 3 Zilhicce 1191'de (2 Ocak 1778) İstanbul'da umumî meclis akdolunup, Kırım ahalisine imdad etmenin İslâma farz olduğu belirtilerek donanma-yı hümâyûndan beş kalyon donatılarak Kırım'a gönderilmesinin, Sivas ve Trabzon Valisi ve Canik Muhassılı Vezir el-Hâcc Ali Paşa marifetiyle yedi-sekiz bin asker tertip olunarak Kırım'a irsal olunmasının, ancak Rusya'ya harp ilân edilmeden sulh bozulmaksızın Kırım'a yardım edilmesinin kararlaştırılması; Rumeli ve Anadolu'da mevcut yeniçerilerden kırk beş bin asker tertip olunarak ilkbaharda İsmail Kasabası'nda toplanmaları için her tarafa evâmir-i aliyye gönderilmesi; Ocağ-ı âmire'nin ileri gelenlerinden "Sürücü" namıyla her kola birer turnacıbaşı tayin

olunması; Kırım Seraskerliği'ne Canik Muhassılı Ali Paşa'nın, İsmail Seraskerliği'ne de Rumeli Valisi Abdullah Paşa'nın naspları (s. 87-88).

28. Kırım'a imdad için Devlet-i Aliyye'nin askerî hazırlıklarının diğer devletlere bildirilmesi lazım geldiğinden, 2 Muharrem 1192'de (31 Ocak 1778) Âsitane-i sa'âdet'te bulunan elçilere beyanname suretinde birer takrir verilmesi (s. 88).

29. Kırım ahalisine yardım için önce beş, sonra da iki olmak üzere yedi geminin gönderilmesi, ancak Kırım'dan herhangibir haber alınmadığından Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Tersane Çavuşlarından Ali Çavuş'u menzil kayığıyla göndermesi, bu çavuş 11 Safer 1192'de (11 Mart 1778) Dersaadet'e döndüğünde, gönderilen kalyonlar Kırım'a vardıklarında Avlite Limanı'nda demir bırakıp Ruslar tarafından bunlara dokunulmadığını, Avlite Limanı iki yüz gemi alan metin ve sağlam ve geniş bir liman olup, eğer Ruslar tarafından tabyeler yapılıp toplar konulursa bu limanın zaptının zor olduğunu bildirmesi, Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa'ya sekiz bin asker ile Avlite Limanı'nın zapt ve muhafazasının emrolunması (s. 88-90).

30. Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa'nın sadaret makamına yazdığı cevapnamesinin gelmesiyle umumî meclis akdolunarak bunun huzûr-ı Âsafî'de okunması, serasker tarafından bildirilen mahzurlar bütün meclis tarafından kabul edilmekle beraber Avlite Limanı'nın zaptının Devlet-i Aliyye'nin çok menfaatine olduğunun kararlaştırılması, serasker paşaya da toplamaya memur olduğu kırk bin askerin eksiklerinin tamamlanmasında acele olunup bunların sahillere indirilmesini, askerler baharda gönderilecek gemilerle Kırım'a geçirileceğinden ve serasker ile kapudan paşanın birlikte Kırım'a gitmeleri gerekeceğinden, seraskere kapudan paşa ile haberleşmesini tenbih eden mektup gönderilmesi; İsmail Seraskeri Abdullah Paşa'ya da acele olarak Özi kalesi'ne kâfi asker göndermesi emredilip, Özi kalesi'ne yardım için iki çekdirme gönderilmesi ve kapudan paşanın donanma-yı hümûyûn mühimmatının tamamlanmasıyla meşgul olması (s. 90-92).

31. Leh elçisinin hükumetlerinin istiklâlini tasdik ettirmek için Devlet-i Aliyye'ye gelmesi ve 3 Safer 1192'de (3 Mart 1778) âdet üzere tertip olunan İhrâc-ı Mevâcib Dîvânı'nı seyrettikten ve huzûr-ı hümâyûna girip çıktıktan

sonra, memuriyeti sona erdiğinden, yol levazımatı ile meşgul olmasının kendisine tenbih olunması (s. 94).

32. Devlet-i Aliyye'nin Hıristiyan tebaasından olup, Rum ve Katolik mezheplerinden ayrı bir mezhepte bulunan Ermeni milletinin içine Frenk rahiplerinin girerek, gerek Dersaadet'te ve gerekse Anadolu'da bir takım Ermeniler'i Roma'da bulunan Papa'nın ruhanî riyaseti altında bulunan "Katolik" denilen mezhebe davet etmeleri ve bu Katolik papaslarının Papa'dan mühürlü senedler alarak reayadan pek çoğunu aldatıp kendi mezheplerine katılmalarını sağlamaları; önceden Ermeni Patrikleri'ne verilmiş olan emirlerde Katolik olan Ermeniler'in cenazelerinin kaldırılmaması maddesi de bulunduğundan, patriklerin bunların defniyle katıyyen uğraşmamaları; Katolikler ise patrikten şikâyet ederek kendilerine mahsus bir patrik naspolunması recasıyla arzıhal takdim etmeleri, arzıhalleri Bâbı'âlî'ye gelip müşavere olunduğunda, Reisülküttap Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'nin buna dair bir takrir kaleme alması, bu takririnde Ermeniler ile Katolikler'in birbirinin kestiğini yememek ve birbirlerinin yok edilmesini sevab saymak derecesinde aralarında münaferet olup, asıl Ermeniler Devlet-i Aliyye'nin muzafferiyyetini isterlerken, Katolik olanların Efrencî devletlerin galibiyyetini arzu ettiklerinin, cedlerinin mezhebinde kalan Ermeniler Devlet-i Aliyye'ye sadık olup, Katolik mezhebine girenlerin Avrupa'da bir kilise satın alıp, zenginlerin çocuk ve akrabalarını bu kiliseye gönderdiklerinin, başlarına şapka ve Efrencî elbiselerini giyip, bazılarının sarraflık ve bazerganlık bahanesiyle devlet ricalinin evlerine girerek devlet sırlarına vakıf olduklarının, bu Ermeniler'in ölülerinin mallarının Katolik papasları tarafından zaptedilip her yıl bin kiselik malın Frengistan'a gönderildiğinin, bunlara bundan sonra müsaade gösterilirse iki yıl zarfında Rumeli ve Anadolu'da reayanın tamamen Katolik olacaklarının belirtilmesi; padişahın iradesi mucibince Ermeniler'i iğfal eden her kim olursa olsun cezalandırılmalarının emrolunması üzerine, sadaret makamından Ermeni Patrikleri'ne hıtaben buyuruldu gönderilerek, Katolik ölülerinin meydanda bırakılmayarak defnolunmalarının sağlanmasının tenbih buyurulması (s. 94-97).

33. İsevî dininin belli başlı dört mezhebe ayrıldığı, bunlardan birincisinin "Garp ve Latin ve Katolik Kilisesi" denilen Roma'daki Papa'nın ruhanî riyasetinde bulunan mezhep; ikincisi İstanbul Rum Patrikliği'ne tabi olan ve "Şark

Kilisesi" denilen mezhep; üçüncüsü ikisine de muhalif olan Ermeni mezhebi; dördüncüsü ise hiçbir ruhanî riyaseti kabul etmeyen "Protestanlık" denilen mezhebin olduğu (s. 97).

34. Önceden Devlet-i Aliyye'nin mevcut kalemlerine vaktiyle gelinip dönülmesi ve halkın işlerinin görülmesi için sadaret makamından kuvvetli ve şiddetli buyuruldular gönderildiği gibi, bizzat sadrıazam tarafından da durumun araştırılıp teftiş olunması, ancak bütün kalemlere emir ve tenbih olunmasına rağmen bir ay sonra bütün kalem kâtiplerinin yine halkın işlerini gereği gibi yerine getirmedikleri anlaşıldığından, bu durum padişaha aksettiğinde evvelki emir ve tenbihi tekrarlayan hatt-ı hümâyûnun çıkması, yine şiddetli buyuruldular yazılıp, aykırı hareket edenler olursa cezalandırılacaklarının ilân olunması (s. 99).

35. Hünkâr Kapucular Kethudası ve Silahdâr-ı şehriyârî biraderi es-Seyyid Mustafa Ağa'nın III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'a namzet buyurulması, 24 Şaban 1192'de (17 Eylül 1778) huzûr-ı Âsafî'de Rakka eyaletiyle vezaret hılatı giydirildikten sonra, uhdesine ayrıca nişancılık tevcihi, 10 Ramazan 1192'de (2 Ekim 1778) nikâh akdinin yapılması, 15 Şevval 1192'de (6 Kasım 1778) düğün alayı tertip olunarak, Şah Sultan'ın Harem-i hümâyûn'dan alınıp, Cağaloğlu Konağı civarındaki Sarây-ı sultânîye getirilmesi. Ertesi gün I. Abdülhamid'in Şah Sultan'ın sarayını şereflendirmesi (s. 106-107).

36. Hayli zamandan beri Kırım anlaşmazlığının halledilmesi için Rusya'nın Dersaadet'te bulunan elçisiyle defalarca konuşulup tartışılması, geçen sene 1192 (1778) içinde padişahın emriyle Devlet-i Aliyye murahhasları Rusya elçisi ile muhtelif yerlerde görüşüp tartışmışlar ise de bunun da bir faydası olmaması, Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti arasındaki anlaşmazlığın büsbütün artması üzerine bunun sulhla halledilmesi için Fransa elçisinin tavassut etmesiyle Devlet-i Aliyye Murahhası Abdürrezzak Bahir Efendi'nin tek başına mükâlemeye memur olarak Aynalıkavak Sarayı'nda Rusya murahhas elçisiyle görüşmesi, Fransız elçisinin gayreti ile öncelikle Devlet-i Aliyye'nin limanlarında tevkif olunmuş olan Rusya tüccar gemilerinin bırakılması (s. 121).

37. Abdürrezzak Bahir Efendi'nin Aynalıkavak'ta Rusya elçisiyle konuşmaya başlayıp, anlaşmazlık maddelerinin teker teker gözden geçirilmesi, bazı

maddelerin değiştirilip, bazı maddelerin ayıklanması, görüşmeler yoluyla bir kaç ay zarfında bir senedin düzenlenmesi, tanzim edilen bu antlaşma Kaynarca Muahedesi'nin bazı maddelerinin ayıklanmasından ibaret bulunduğundan, "Aynalıkavak Tenkihnamesi" diye anılması, adı geçen sened vükelâ arasında incelenip padişaha arz ve izni alındıktan sonra 10 Muharrem 1193'de (28 Ocak 1779) Sarây-ı Âsafî'de toplanan umumî mecliste her kesin musalahanın yeni şeklini beğendiklerini belirtmeleri, 3 Rebiulevvel 1193'de (21 Mart 1779) Devlet-i Aliyye Murahhası Abdürrezzak Bahir Efendi ile Rusya elçisinin Tersâne-i âmire Bağçesi'nde tekrar buluşup temessüklerini karşılıklı olarak birbirlerine vermeleri (s. 122-123).

38. Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin tasdiknameleri karşılıklı olarak değiştirildikten sonra, Şahin Giray'ın hanlığı Devlet-i Aliyye tarafından tasdik olunmak ve kendisine menşur ve teşrifat gönderilmesini sağlamak için mahzar ile beş Kırım sefirinin Dersaadet'e gelip, 16 Şaban 1193'de (29 Ağustos 1779) huzûr-ı Âsafî'ye kabul olunmaları, Şahin Giray'ın hanlığı tasdik olunup, menşur ve teşrifat götürmek için Süleyman Ağa'nın mîriâhûr-ı evvel payesi ile bu göreve memur olması (s 126).

39. Kırım mahzarcıları, Bucak Tatarları ile Abaza ve Çerkes taifesinin Kırım hanı tarafına teslim olunmaları gerektiğini bildiren bir takrir vermiş olduklarından, 25 Şaban 1193'de (7 Eylül 1779) toplanan meşveret meclisinde evvela Kırım mahzarcılarının mazbata ve takrirleri okunduktan sonra, reis efendi'nin Bucak Tatarları'nın Tuna'yı geçerek Kırım ve Kuban ile alakayı keserek Devlet-i Aliyye'ye itaat etmeyi kabul ettiklerini, bunun için onlara vatanlarını terk etmesinin teklif olunamayacağını, ancak Devlet-i Aliyye'den emir yazılıp Kırım'a dönmek isteyenler olursa buna kimsenin mani olmayacağını, Bucak'ta kalanların ise Osmanlı Devleti'nin hükmünde kalacaklarını belirtmesi, ertesi gün Bucak'tan bir mahzar gelip Devlet-i Aliyye'nin teba'iyyetinden asla ayrılmayacaklarını arz u ifade etmeleri; Abaza ve Çerkes taifelerine gelince: Abaza taifesi Kırım hanlarına tabi olmadıkları gibi, Çerkesler'in adları da ahidnamelerde geçmediği, zaten Tatarlar'a tabi olsalar bile serkeş bir kavim olduklarından Kırımlılar'a zarar verecekleri, Rusya'nın da araya girip türlü gaileler çıkaracakları belli olduğundan bu durumda sessiz kalınmasının kararlaştırılması (s. 126-127).

40. 5 Receb 1193'de (19 Temmuz 1779) Şehzade Sultan Mehmed'in saçlarının berberbaşı tarafından kesilmesi (s. 130).

41. Sadrıazam evraka sahh çektiğinde bazısının Devlet-i Aliyye'nin kalemlerinin kaidelerine, bazısının da miri usullere aykırı olmaları, özellikle miri maddelerde bir maddenin hem zimmet, hem de matlup olmak üzere birbirine zıt kayıtlarının ortaya çıkması, bütün bunların işlerin ehli olanların kullanılmamasından veyahut açgözlülük ederek menfaat elde etmek isteyenlerin bulunmalarından kaynaklandığı, bundan sonra layık ve muktedir kimselerin istihdam olunarak kalemlerin nizamına dikkat olunması için şıkk-ı evvel defterdârına hıtaben sadrıazam tarafından kuvvetli ve şiddetli bir buyruldu yazılması (s. 134).

42. 6 Zilkade 1193'de (15 Kasım 1779) Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın Esadabad'a giderek, top ve humbara talimi yaptırıp top talimine askerleri teşvik etmesi (s. 134).

43. Kaynarca Musalahası'nda Rusya tüccar gemilerinin Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e gelip gitmeleri ve her türlü malları nakl edip Devlet-i Aliyye'nin bütün sularında ticaret etmeleri maddesi bulunduğundan, Rusya taifesinin yasak veya yasak olmayan zahair ve eşyayı gemilerine yükleyip Kefe ve Kırım iskelelerinin ve Karadeniz sahillerinin zahire cinsleri ile Bahr-ı Siyâh'ın bütün mahsullerini kendilerine tahsis etmeleri ve bunun Devlet-i Aliyye'nin zahire hususuna çok zarar vermesi; tenkihname temessüklerinin değiştirilmesinden önce Rusya'nın Akdeniz'e geçmek üzere İstanbul zahireleri ile dolu bazı gemileri gelip, geçmelerine mani olunduğunda, Rusya elçisinin kendilerine verilen sulhnamede her türlü mal ve eşyanın nakline izin verildiğini ileri sürüp, aslında bunun böyle olmadığının anlatılması mümkün olmadığından, bu gemilere izn-i sefîne hükmünün (geçiş izninin) verilmesi, sonra da yasak olan zahire ile yüklü iki Moskov gemisinin daha gelip, Rus sefirinin ısrarıyla bu iki gemiye de izn-i sefîne hükmünün verilmesi, ancak daha sonra İstanbul zahiresinin diğer beldelere nakli uygun görülmediğinden, izn-i sefîne hükmü verilen iki Moskov gemisinin tevkif olunması, Rusya elçisinin eğer zahirenin götürülmesine karşı koyulursa zararının Devlet-i Aliyye tarafından tazminini istemesi, bu hususta bir hayli münakaşalar olunduktan sonra, Fransız sefirinin Rusya gemilerinin kendi vilayetleri mallarını getirmeleri ve

getirdikleri malların Der'aliyye'ye lüzumu olmadığı takdirde, başka diyarlara götürmelerinin yasaklanmamasına dair Devlet-i Aliyye tarafından verilen takririn mefhumuyla uyuşan Rusya sefirinden de bir takrir alınıp, kanun olmak üzere Ahdnâme-i hümâyûn Defteri'ne kaydedilmesi (s. 138-139).

44. 1159 (1746) tarihinde Avrupa'da meydana gelen umumî muharebe esnasında İngiltere ve Fransa gemileri Devlet-i Aliyye sularında birbirlerine ta'arruz eylediklerinden, ol vakit Mora'nın sonundan başlayıp Girid körfezinin sol tarafına doğru Mısır'ın batısına kadar uzanan bir hatt farz olunup, bu hattın içerisinde her devletin tüccar gemilerinin emniyet üzere ticaret yaparak birbirlerine ta'arruz etmemek ve buna aykırı hareket edenler olursa gemileri zapt ile kapudanları haps olunmak, her kim İngiltere ve Fransa'nın gemilerine eşya yüklemek isterse deftere kayd olunup, konsoloslardan sened alınmadıkça gemilere hiçbir şey koymamak maddelerinin nizam altına alınması ve Dersaadet'te bulunan sefirlere birer takrir verilmesi, lakin İngiltere ve Fransa Devletleri'nin gemileri adı geçen şartlara uymayıp, tesadüf eyledikleri yerlerde birbirlerine hücum etmeleri, her biri kendi tüccar gemilerini korumak için Devlet-i Aliyye sularına harp gemilerini sokup birbirleriyle muharebeye başlamaları, tarafsız devletlerin de kendi ticaretlerini muhafaza için Devlet-i Aliyye sularına ceng gemileri göndermeleri, bunun üzerine Devlet-i Aliyye sularında birbirlerine ta'arruz eden gemiler olur ise bundan böyle Devlet-i Aliyye tarafından karşı konulacağını bildiren birer takririn İngiltere ve Fransa elçilerine verilmesi (s. 142-143).

45. Ermeniler'den Katolik mezhebine meyl edenlere Ermeni Patriki Zakarya Piskopos'un kötü davranması, bunların defn olunmalarına bile karşı koyup ölülerin kokmalarına sebep olması, Avrupa'ya gidip gelen Katolik reayaya mani olduğundan ecnebîlerin şikâyetlerine sebep olması, Nemçe başvekilinden mektup gelip, Ermeni Patriki'nin Trieste Limanı'na gelip giden tüccarları önlemeye çalıştığından azlini ve cezalandırılmasını talep etmesi, Nemçe elçisi Dersaadet'e geldiğinde patrikin azlini devletinin mutlaka istediğini bildirmesi; Katolik mezhebine girenlerden birkaçının cezalandırılıp, patrikin de Ermenilerin Katolik mezhebine girmesine sebep olduğundan dolayı azlinin kararlaştırılması, azl olunarak Bursa'ya sürülmesi, yerine Bursa Metropolidi Evans Rahip'in patrik naspedilmesi, ancak onun da selefinin aksine pek gevşek dav-

ranmasından dolayı, bazı Ermeniler'in üzerine hücum edip tardetmeleri üzerine, bir sene olmadan azl ile yerine Bursa'dan getirilen Zakarya Piskopos'un yeniden Ermeni patriki tayin kılınması (s. 143-145).

46. Teşrifatî Müverrih Enveri Efendi'nin yazdığı tarihin bir cildinin 1194 (1780) senesi içinde son bulup, padişaha arz olunduğunda çıkan hatt-ı hümâyûnda teşrifatcı efendinin yazdığı tarihi beğendiğini ve kendisine iki bin beş yüz kuruş ihsan ettiğini bildirmesi (s. 146).

47. Rusya elçisinin Eflak ve Boğdan'a gelip gidecek Rusya tüccarı üzerine birer konsolos naspolunması için Bâbı'âlî'ye takrir vermesi, Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'nin Rusya Devleti'nin Kaynarca Muahedesi'ne göre Eflak ve Boğdan'da konsolos bulundurmaya hakkı olmadığını, konsolosların ancak vali ve hakimü'ş-şer' olan yerlerde oturabileceğini bildirmesi, Rusya elçisinin ısrarı üzerine Silistre'de konsolos bulundurabileceklerinin kararlaştırılarak, evâhır-ı Zilhicce 1194'de (18-27 Aralık 1780) bir sened yazılıp mühürlenerek işin sona erdirilmesi (s. 148-149).

48. Hindistan'da Malabar hakimi merhum Ali Raca'nın kızkardeşi olup Malabar hakimesi bulunan Bibi Sultan tarafından bir elçi gelip, 23 Cumadelula 1194'de (27 Mayıs 1780) padişahın huzuruna kabul edilip, getirdiği hediyeleri takdim ederek yardım istemesi, ancak düşmanları İngilizler ve Portekizliler olduklarından onlara ta'arruz olunmaması tavsiye olunarak, padişah tarafından verilen hediyeler 5 Zilkade 1194'de (2 Kasım 1780) kendisine teslim edilip, harcırahı verilerek memleketine gönderilmesi (s. 151).

49. Buhara Hanı Seyyid Muhammed Gazi Han'ın ümerasından Muhammed-i Aranzarî'yi büyükelçi, oğlu Muhammed Şerif'i ikinci elçi olarak tayin ederek göndermesi, elçilerin Kırım'dan deniz yoluyla Dersaadet'e gelip getirmiş oldukları hediyeleri takdim etmeleri, elçi ve oğluna kürk ve yanındakilere hılatlar giydirilmesi (s. 151-152).

50. 8 Muharrem 1195'de (4 Ocak 1781) Şehzade Mehmed'in İncili Köşkü'nde Kur'ân öğrenimine başlaması (s. 157).

51. Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın Rûz-ı Hızır'dan önce kuzu kesimini yasaklaması (s. 159).

52. 12 Receb 1195'de (4 Temmuz 1781) kā'ide-i Devlet-i Aliyye üzere surre-i hümâyûnun çıkarılması ve Hacc'ı eda etmek üzere Dersaadet'e gelmiş bulunan Buhara elçisi ile oğlunun surre eminiyle birlikte Hicaz'a gitmeleri (s. 166).

53. Dersaadet'te bulunan Rusya ortaelçisinin azl edilmesi üzerine yerine Jak Bulgarov'un yine ortaelçi olarak tayin olunması ve Kırım'dan gemi ile geleceğinin Kavakhisarı ricaline bildirilmesi, 19 Şaban 1195'de (10 Ağustos 1781) Rusya sefiri üç gemi ile Karadeniz Boğazı'na geldiğinde, Kavakhisarı'ndan toplar atılarak karşılanıp, Büyükdere'de bulunan mekânına gönderilmesi, yeni Rus elçisinin 9 Şevval 1195'de (28 Eylül 1781) gelip namesini takdim ettikten sonra, sabık Rusya elçisinin memleketine dönmesi (s. 166-167).

54. 1195 Nisan'ında Cezâyir-i Garp Ocakları'nın bir rivayete göre altı, bir başka rivayete göre on iki gemiyi zapt ile içlerindeki mal ve eşyaları yağma ve gemicilerini esir ettikleri haberi Nemçe Devleti'ne ulaştığında, Dersaadet'te bulunan elçisinin gemiler ve esirlerin geri verilmesi hususunda Bâbı'âlî'ye takrir vermesi, gemilerin ve zapt olunan mallar ile eşyanın geri alınmasına dair hatt-ı hümâyûn yazılıp, Kapucubaşılık payesi ihsan olunan zaimlerden Karabey-zade Ahmed Ağa'nın bu hususta mübaşir tayin olunması (s. 167-168).

55. Tütün kullanımının artması ve bir mecliste bulunan on beş kişi içinde tütün içmeyen ancak iki veyahud üç kişi bulunup, beş kise akçeye kadar bir çubuk takımının satılması; kadınların da pahalı murassa' ve telli paşmaklar satın almaları dolayısıyla bütün bunların israf mertebesine varması; bu hususların yasaklanması için padişah tarafından sadrıazama hıtaben hatt-ı hümâyûn çıkarılması (s. 170).

56. 1196'da (1781-1782), Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa'nın oğlu Mîriâhûr-ı sânî Said Bey'in Harem-i Sarây-ı hümâyûn'dan çıkarılan bir cariye ile evlendirilmesi (s. 173).

57. 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) ruus imtihanı olup, iki yüz kadar danişmendandan otuz kadarının müderris olmaları (s. 173).

58. 11 Rebiulahır 1196'da (26 Mart 1782) Şehzade Sultan Süleyman'ın baş tıraşının yapılması (s. 175).

59. Şaban 1196'da (12 Temmuz-9 Ağustos 1782) Şehzade Sultan Mustafa'nın saçlarının kesilmesi (s. 175).

60. Beşiktaş Sahilsarayı civarındaki hasbağçenin arzan seksen zira'dan fazla yerinin asıl saraya katılarak çeşitli kasırlar ve bir havuz inşa olunması, sarayın tamir olunarak yenilenmesi, padişahın 7 Cumadelahıre 1196'da (20 Mayıs 1782) Topkapı Sarayı'ndan Beşiktaş Sahilsarayı'na gitmesi, 16 Receb 1196'da (27 Haziran 1782) ise Kuleli mesiresine ve buradan civarındaki Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi'nin yalısı arkasındaki kasrına teşrif etmesi (s. 177).

61. Buhara Elçisi Muhammed Şerif Hac'tan dönüp Kırım ve Rusya içinden memleketine gönderilmesini istida ettiğinden, Buhara Hanı Ebulmegazi Seyyid Muhammed Bahadır Han'a götürmesi için padişah tarafından hediyeler verilip, Kırım'a gitmek üzere gemi hazırlandıktan sonra elçi 5 Şaban 1196'da (16 Temmuz 1782) huzûr-ı hümâyûna kabul olunup, cevâbnâme-i hümâyûnu mirialem ağa elinden alıp, kendisine ve adamlarına harcırahları verildikten sonra memleketine gönderilmesi (s. 178).

62. Boğdan Voyvodası naspolunan Aleksandri Bey'in <Alexandru Mavrocordat> de huzûr-ı hümâyûna kabul olunduktan sonra memuriyetine gitmesi (s. 178).

63. İspanya Devleti ile muahede akd olunmasına dair ilk defa III. Mustafa devrinde Sadrıazam Koca Ragıp Paşa sadaretinde konuşma ve tartışmaların yapılması, fakat Ragıp Paşa'nın vefatı sebebiyle bunun geri kalması; 1193, 1194 ve 1195 senelerinde İspanya elçisi Jovanda Polini ile bir çok defa konuşulup tartışıldıktan sonra, Devlet-i Aliyye'nin kabul edebileceği esâs-ı temessük beş madde halinde tertip olunarak Cumadelahıre 1196'da (14 Mayıs-11 Haziran 1782) devletine göndermek üzere bir takrir ile Polini'ye teslim olunması; ancak Polini'nin önceden kabul ettiği bazı maddelerin değiştirilmesini istemesi, eğer bunlar kabul edilmezse memleketine döneceğini bildirmesi üzerine, Devlet-i Aliyye'nin önceden kabul ettiği bazı maddelerden vazgeçtiğini gösteren ve hakikati bildiren evrakı bir zarfa koyup Tatar ile İspanya kralına göndereceklerini Polini'ye bildirmesiyle İspanya elçisinin beş maddelik temessükatı tasdik edip, Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi ile aralarında senedlerin karşılıklı olarak

alınıp verilmesi; diğer maddeler de tanzim olunup, sulh akdinin evâil-i Şevvâl 1196'da (9-18 Eylül 1782) tamamlanması, esas maddesi fermana yazılıp, şartları yirmi bir madde ve bir hatime üzerine tertip olunması (s. 190-209).

64. 24 Zilkade 1196'da (31 Ekim 1782) devlet ricalinin iştirakiyle Kırım için meşveret meclisinin toplanması, Rusya'nın Şahin Giray'ı Kırım'a sokmakla kanaat etmeyip, ahdi bozup hududa tecavüz etmesi muhtemel olduğundan, Devlet-i Aliyye'nin ne şekilde davranması gerektiğinin görüşülmesi, iki Çamlıca kayığının hazırlanıp, ikisinin daha hazırlanmakta olduğu, ayrıca iki kalyon Sinob'a gönderilip, Sinob'a vardıklarında neferatın içlerinden ayrılmamalarının tenbih olunması; ayrıca Rusya'nın gerek yalan gerekse gerçek bir Rum devleti kurmak isteyip, Kırım üzerine göndermiş olduğu "Potemkin" adlı generali Rum kralı naspetmek niyetinde olduğunun işitilmesiyle, Kırım'ı istilâ ile Potemkin'i kral tayin etmek gayeleri olmasının çok muhtemel bulunduğu, Şahin Giray'ın bertaraf edilerek Kırım'ı bütünüyle istilâ etmek ve karadan Özi kalesi ve Bucak taraflarına ve denizden Bahr-ı Siyâh sahillerine gelmeleri ihtimali olduğundan, şimdiden Tuna sahiline bir seraskerin gönderilmesinin doğru olacağı, hemen on yedi kalyonun levazımat ve mühimmatı tamamlanarak hazır bulundurulması, Özi Valisi Seyyid Mehmed Paşa'nın bu kış Silistre'de oturup, bahardan bir ay evvel Özi muhafazasına gitmesinin tenbih buyurulması ve asker gönderilip kalenin sağlamlaştırılmasına bakılmasının kararlaştırılması; Kırım ahalisi Şahin Giray ve Bahadır Giray'dan hangisini isterlerse onun ibka edilmesinin kararlaştırılıp meclise son verilmesi, ancak reisülküttap Rusya elçisiyle konuştuğunda Rusya elçisinin Şahin Giray'dan başkasının Rusya tarafından kabul olunmasının imkânsız olduğunu ifade etmesi (s. 230-232).

65. Rusya, Devlet-i Aliyye aleyhine Nemçe Devleti ile ittifak etmiş olduğundan İstanbul'daki her iki devlet elçilerinin mevâdd-ı selâse, yani yiyecek, mühimmat ve sair hasılatın Devlet-i Aliyye memleketlerinden gemilerle nakl olunup geçirilmelerine bundan sonra mani olunmaması; ticaret gemilerinin serbestiyyet üzere seyr etmelerine dair nizamların tanzim olunması; Eflak ve Boğdan memleketleri hakkında Kaynarca Musalahası üzere muamele olunması ile cizye ve vergilerin kaldırılmasını isteyen birer takrir vermeleri (s. 236-237).

66. 8 Muharrem 1197'de (14 Aralık 1782) Rusya ve Nemçe elçilerinin verdikleri takrirlere ne şekilde cevap yazılmak lazım geleceğini kararlaştırmak

için meşveret meclisi akdolunup, mecliste hazır bulunanların bu iki devletin de ahidlerini bozarak Memalik-i Osmâniye'ye ta'arruz etmek niyetinde oldukları, harbî hazırlıklarının mükemmel olup, Devlet-i Aliyye'nin serhadleri askerler ve zahair ile dolu olmadıklarından, takrirlerine Devlet-i Aliyye'nin ahidnamede yazılan maddelere riayet edeceği, şikâyet olunan hususların da tanziminde tereddüt edilmeyeceği cevabı verildikten sonra, bir taraftan da hiç vakit geçirilmeksizin sefer hazırlıklarına başlanmasını, bu aralıkta toplanacak kuvvetlerle müdafaaya girişilmesinin uygun olacağını ifade etmeleri; meclisin kararı padişaha arz olunduktan sonra Rusya ve Nemçe elçilerinin takrirlerine cevaben birer takrir verilmesi (s. 237-238).

67. Rusya elçisinin Akdeniz adalarına gidip gelen Rusya tüccar gemilerinin işlerini düzenlemek için Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den Mikonos adasında ikamet etmek ve istediği diğer adalara gidip gelmek şartıyla "Covani" adlı Rusya umum konsolosuna konsolosluk beratı verilmesini istida etmesi, ancak Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi, Rus konsolosunun hakim ve zabiti olan büyük bir adada oturmasının uygun olduğunu söylediğinde, Rus elçisinin devletinin konsolosun Mikonos adasında oturmasını münasip gördüğünü, ya bu şekilde berat verilmesini, ya da konsolosu memleketine iade edeceğini bildirmesi üzerine zikr olunan konsolosluk beratının verilmesi (s. 238-240).

68. 1182 (1768) Rusya Seferi'nde ordu-yı hümâyûnun düzensizliği sebebiyle 1188'de (1774) Şumnu'da mahsur olması ve Osmanlı Devleti'nin Kaynarca Musalahası gibi hiç arzu edilmeyen sulh anlaşmasını imzalamak zorunda kalması, bundan dolayı askerî nizamı yeniden sağlamak için yeni toplar döktürülüp, Sür'atciyan Ocağı'nın kurulmasına, ayrıca mülkî nizamın yeniden tesisine teşebbüs olunması (s. 248-249).

69. Yeni sür'at topları yapılmasına başlanıp, Tophâne-i âmire Ocağı'na iki yüz elli nefer sür'atci topçusu alınmışken, bu defa neferlerin adedinin bin yedi yüz elli nefer ilavesiyle iki bin nefere çıkarılması hususuna dair Tophâne-i âmire Nâzırı Emin Ağa'ya ve sabık Kethuda Kâtibi Mustafa Reşid Efendi'ye hıtaben fermân-ı âlî çıkması, asker sınıfının halktan ayırdedilmeleri lazım geldiğinden başlarına yeşil püsküllü on iki terkten dikilmiş beyaz çukadan takye giymelerinin emrolunması, Beyoğlu veya Kağıthane'de haftada üç gün sür'at topları talimi yapılıp, geri kalan zamanlarda da talim ve idmanlarına devam et-

melerinin ferman buyurulması ve yerleşmeleri için Tophâne-i âmire civarında bir kışla bina olunması, bu suretle bir dakikada sekiz-on defa top atmağa kadir talimli ve mahir topçuların yetişmesi; Sür'atçi neferatının işleri ve istihdam edilmelerine dair Sadrıazam Halil Hamid Paşa'nın bir risale telif edip birer suretini topçubaşılara göndermesi (s. 250).

70. 5 Cumadelahıre 1197'de (8 Mayıs 1783) Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'nın Akdeniz'de dolaşmak üzere bir kaç gemi donatıp göndermesi, Karadeniz'e de gemiler sevkettikten sonra Ortaköy'de Aişe Sultan Sarayı'na yerleşmesi, bir kaç gün sonra I. Abdülhamid'in de Beşiktaş Sahilsarayı'na geçmesi (s. 251).

71. Askerî düzenlemeler sırasında elbise nizamına da yer verilmesi, bir müddetten beri her kes boş yere elbise masraflarına girişti klerinden ve saltanat erkânı, hademe zümresi ile halktan farkolunamaz duruma geldiklerinden, bu hususta her kesin haddine göre hareket etmesini bildiren 14 Cumadelahıre 1197 (17 Mayıs 1783) tarihli fermân-ı hümâyûnun çıkması (s. 251).

72. Bazı kimselerin miri malları ellerine geçirerek ve her biri bir tarafa dayanarak kimisi iflas suretini göstererek, kimisi başka bahanelerle zimmetlerini eda etmediklerinden, miri emvalin zamanında tahsil olunamamasından dolayı Hazîne-i celîle'nin sıkıntıya düşmesi, bundan sonra talep edilen hazinenin zamanında tahsil olunmasına dair fermân-ı hümâyûn çıkması (s. 258).

73. Fas hakimi Mevla Muhammed b. Abdullah b. İsmail'in Dersaadet'e büyükelçi tayin etmiş olduğu Molla Seyyid Tahir ve ikinci elçi olan Molla Seyyid Muhammed el-Arabî'nin hediyeler ve Arabiyyü'l-ibare bir ihlasname ile gelip, Rusya Devleti ile Nemçe Devleti'nin ittifak ettikleri dost olan konsoloslar vasıtasıyla Fas hakimine ifade olunduğundan, elçilerin yardım istendiği takdirde Fas hakiminin hiç bir şey esirgemeyeceğini ifade etmek üzere kendilerinin südde-i sa'âdete gönderildiklerini bildirmeleri, elçilerin 26 Şaban 1197'de (27 Temmuz 1783) padişahın huzuruna kabul olunmaları ve haklarında merâsim-i ihtirâmiyenin icra olunması, 27 Şaban'da (28 Temmuz) sadrıazamın huzuruna da kabul olunup, Melik hazretlerine verilmek üzere elçilere kıymetli hediyeler ile cevâpnâme-i hümâyûnun teslim olunarak memleketlerine gönderilmeleri, bundan bir kaç ay sonra Fas hakimi tarafından yine hediyelerle

"el-Hacc Mekkî" adlı elçinin Dersaadet'e gelmesi ve bunun için de merâsim-i ihtirâmiyenin icra olunması (s. 258-265).

74. Bundan önce Rusya ve Nemçe elçilerinin birlikte verdikleri takrirlerinde yazılı olan üç maddenin biri ticarete, biri Kırım meselesine ve diğeri Eflak ve Boğdan'a dair olup, bu takrirlerine cevaben Devlet-i Aliyye tarafından bir takrir verilmiş olması, lakin daha sonra Rusya Kırım'ı istilâ edip beyanname neşrettiği gibi, Dersaadet'te bulunan elçisi de seksen bir maddeyi havi ticaret muahedesini imza ettirmekte tereddüd etmemesi; ticaret maddelerinin müzakeresi için Reisülküttap Hayri Efendi'nin konuşma ve tartışma için memur olması, kendisiyle birlikte devlet ricalinden bazılarının da mükâlemeye memur kılınmaları, ilk görüşmede Rusya elçisi seksen bir maddelik evrak ortaya koyduğunda, Devlet-i Aliyye murahhaslarının bazı maddelere itiraz etmeleri; bundan sonraki mükâleme meclislerinde bazı maddelerin tenkih edilip (ayıklanıp), bazılarının değiştirilip ve bazı maddelerin de tabirlerinin ıslah olunması, Rusya elçisinin bu evrakın devleti tarafına gönderilmesine razı olması, 9 Cumadelula 1197'de (12 Nisan 1783) yetmiş beş madde kabul olunarak, ayıklanan altı maddenin Rusya Devleti'nden cevabı geldiğinde hemen karar verileceği belirtilerek önceki üç maddeden Kırım maddesiyle, Eflak ve Boğdan maddesinin de Devlet-i Aliyye tarafından verilen takrir gereğince tanzim edileceği bildirilerek Rusya elçisine sened verilmesi; bir müddet sonra Devlet-i Aliyye tarafından ayıklanan ticaret maddelerinin Rusya Devleti tarafından kabul olunduğunun Rusya elçisi tarafından bildirilmesiyle, 21 Receb 1197'de (22 Haziran 1783) Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi'nin sahilhanesinde tanzim olunan ticaret muahedesinin senedleri karşılıklı değiştirilip, Rusya Devleti tarafından tasdikname geldiğinde, Devlet-i Aliyye tarafından da tasdikname-nin verileceğine dair mukavele olunması; bir müddet sonra Rusya tasdiknamesi de geldiğinden 21 Şevval 1197'de (19 Eylül 1783) Hayri Efendi ile Rus elçisinin Beylikci Raşid Efendi'nin Mirgunoğlu'ndaki bağ köşkünde karşılıklı olarak tasdiknameleri birbirlerine vermeleri; Eflak ve Boğdan maddesi ile ilgili olarak da Rusya elçisiyle görüşülüp karşılıklı tashih ve tenkih olunduktan sonra Rusya elçisinin bu maddeyi de memleketine göndermesi (s. 265-267).

75. İngiltere elçisinin Bâbı'âlî'ye bir takrir gönderip, reis efendi ile mülâkat talep etmesiyle Reis Hayri Efendi, Ayazma'da vaki sahilhanesinde İngil-

tere elçisiyle buluştuğunda, İngiltere elçisinin Rusya ve Nemçe Devletleri'nin ittifaklarından bahsederek bu iki devlet ile birden muharebe etmenin doğru olmadığını ve Devlet-i Aliyye'nin Kırım'dan feragat etmesi ve Aynalıkavak Tenkihnamesi'ne sadık kalması şartıyla tavassut etmek istediklerini ifade etmesiyle, Hayri Efendi'nin Fransa Devleti'nin dahi tavassuta iştirakinin gerektiğini söylemesi, İngiltere elçisinin bunu devletinin de kabul edeceğini, ancak Rusya Devleti'nin buna razı olup olmayacağını bilmediğini belirtmesi ve meclise son verilmesi; Devlet-i Aliyye'nin ahdinde durup Kaynarca ve Aynalıkavak Musalahaları şartlarına uyduğu, İngiltere'nin tavassutunun Devlet-i Aliyye'nin makbulü olduğu cevabının elçiye verilmesi; 3 Zilhicce 1197'de (30 Ekim 1783) kapudan paşa ile reis efendi Aynalıkavak Sarayı'nda İngiltere elçisi ile buluştuklarında, İngiltere elçisinin Kırım'ın Rusya tarafından zaptolunduğunu, bunun eski haline döndürülmesinin artık mümkün olmadığını, Fransa'nın tavassutunun Devlet-i Aliyye tarafından talep olunup, bunun İngiltere Devleti tarafından da kabul olunması için İngiltere'den gelecek cevabın beklenilmesi gerektiğini bildirmesi (s. 271-272).

76. Şeyhülislâm konağında meşveret akd olunarak ittifak halindeki Rusya ve Nemçe'nin kötü niyetleri hakkında görüşülmesi, bunlardan ilk olarak kış tertibatının sağlanması ile iktifa olunmasının, ikinci olarak Belgrad kalesi ile Özi, Faş, Sohum, Batum ve Soğucak kalelerinin asker ile takviyelerinin yerine getirilmesinin, üçüncü olarak Rusya'nın beyannamesine reddiyye olmak üzere beyanname neşr etmek hususunun görüşülerek neşrinin münasip olduğuna dair karar verilmesi (s. 284-286).

77. Meclis-i Umûmî'de beyanname neşr olunması hususu kararlaştırılmış iken, Devlet-i Aliyye'nin gerekli hazırlıkları tamamlanmadan beyanname neşrinde faide olmadığı gibi zarar ve hasar da muhtemel olduğundan, bunun Fransız elçisi tarafından da arz ve telkin olunmasıyla, beyanname hususun şimdilik ertelenmesi; Fransız elçisinin Devlet-i Aliyye'nin iyiliğini ister görünüp Aynalıkavak Tenkihnamesi'ni imza ettirerek, Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'ya pek büyük hizmet etmesinden sonra, bu defa da hem beyanname neşrolunmasın, hem de sefer tedarüküne teşebbüs olunmasın diyerek ihtarda bulunması, beyanname neşrini önleyip II. Katerina'ya manevî, açıkça sefer hazırlıklarında bulunulmasın deyip maddî olarak hizmet etmesi; bazı Avrupa

tarihlerinde Devlet-i Aliyye'nin beliğane bir reddiyye neşrettiği yazılı ise de bu ana kadar bir beyanname neşr olunmayıp, bundan sonra dahi buna vaktin müsaid olmaması, yalnız bir İngiliz tüccarı tarafından yazılmış bir mektupta bu reddiyyenin bulunması; Hazîne-i Evrâk'ta bulunan tahriratta Rusya'nın beyannamesine karşılık Devlet-i Aliyye tarafından bir beyanname kaleme alınmış olduğu yazılı ise de, neşrolunup olunmadığına dair bir açıklık bulunmaması (s. 288-290).

78. Nemçe tüccarından birinin gemisine kereste yükletip Tuna'dan Karadeniz'e ve buradan da Dersaadet'e geldiğinde buradan geçişine müsaade edilmesi için İstanbul'daki Nemçe elçisi istida etmesiyle geminin geçmesine dostane ruhsat verildiğine dair emr-i âlî çıkarılması (s. 291-292).

79. Cezâyir-i Garp korsanları Nemçe'nin bir kaç tüccar gemilerini ele geçirdiklerinden, aldıkları yedi gemi ile esirler ve eşyaların geri verilmesi için Nemçe elçisi Bâbı'âlî'ye takrir verdiğinde, Dergâh-ı âlî Gedüklülerinden Bekir Ağa'nın evâmir-i aliyye ile Cezâyir-i Garb'a gönderilmesi, oraya varıp evâmir-i aliyyeyi lazım gelenlere gösterdiğinde Nemçe'den alınan gemilerin beş aded olduğunu, bunlardan biri batıp birinin de bozulduğunu, geriye kalan üçünün ganimet malı olduğundan padişahın emrine itaat için mevcut üç ve telef olanlara bedel geçende Felemenk'ten alınan bir gemi ile toplam dört gemiyi geri gönderebileceklerini, fakat yükleri gazilere dağıtıldığından verilmesinin mümkün olmadığını bildirmeleri, Bekir Ağa'nın dört gemi ile Nemçe esirlerini alarak Dersaadet'e dönmesi; Nemçe elçisinin telef olan gemiler ile yüklerinin tazmininde ısrar etmesiyle kapudan paşa vasıtasıyla bir miktar bedel-i sulh verilmesi; Nemçe elçisinin bundan sonra Cezâyir-i Garp Ocakları korsanlarından Nemçe tüccar gemilerine gelecek zararın Devlet-i Aliyye tarafından tazmin edilmesine dair bir sened verilmesinde, eğer Devlet-i Aliyye tazminat maddesini kabul etmezse Nemçe'nin hudutta bazı Devlet-i Aliyye arazisinin Nemçe tarafından zaptına peşin olarak razı olmasında ısrar etmesi, bunun üzerine meşveret meclisinin toplanarak tazmin maddesinin kabul olunmasına karar verilmesi ve bu hususta Nemçe'ye sened verilmesi (s. 292-296).

80. Nemçe'nin "Raycevic" adlı sırkâtibinin iki sene önce Eflak ve Boğdan'a gidip, Nemçe tüccarının işlerini gözlemlemek üzere burada kalmak istediğinde, Eflak ve Boğdan voyvodaları kabul veya redd için bunu Devlet-i Aliyye'ye

yazdıklarında, bunun reddedilmemesinin voyvodalara bildirilmesi; Der'aliye'deki Nemçe elçisinin bir takrir verip, Raycevic uzun müddetten beri Eflak ve Boğdan'da bulunduğundan beyler tarafından korunması için voyvodalara hıtaben emirnameler çıkarılmasını istida etmesi; keyfiyyet görüşülüp padişahın izni alındıktan sonra, bu istidası reddedilmeyip iki aded emr-i âlî çıkarılıp, Eflak ve Boğdan'a gönderilmesi (s. 299-300).

81. Akdeniz muhafazasına memur bulunan Kapudanlardan Ahmed Kapudan'dan 12 Zilhicce 1197 (8 Kasım 1783) tarihiyle Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya bir mektup gelip, Meğri ile Litdoz arasında gezerken Malta korsanlarından bir firkateye rastlayıp iki saat muharebeden sonra, bindiği şehtiyenin düşman eline geçip kendisinin de esir olduğunu bildirmesi, durum padişaha arzedilip bu geminin kurtarılması için hatt-ı hümâyûn çıktığında, kapudan paşanın Akdeniz'e iki kalyon ve iki kırlangıç gemisi gönderip şehtiyeyi alan korsanı araştırtacağını, eğer ele girmezse baharda donanma-yı hümâyûn ile Akdeniz'e çıkıp, Malta sularına varıp, şehtiyeyi elde edeceğini ta'ahhüd etmesi (s. 301).

II- Taşra olayları:

İstanbul dışında taşrada cereyan eden olaylar da önemli bir yekun tutmakta olup sırasıyla şunlardır:

1. I. Mahmud devri vüzerasından Topal Osman Paşa'nın oğlu müteveffa Ahad Paşa'nın oğlu Müderris Osman Paşa'nın zulmünden dolayı reayanın rikâb-ı hümâyûna ruk'a vererek şikâyette bulunmaları, Rumeli eyaletinden azl olunarak Eğriboz muhafızlığına nakl olunduktan sonra, ortadan kaldırılmasına Tebdil Hasekisi el-Hacc Hüseyin Ağa'nın memur edilmesi, Hüseyin Ağa'nın Eğriboz kalesinde onu idam ederek kesik başını alıp Dersaadet'e götürmesi ve 18 Safer 1189'da (20 Nisan 1775) İstanbul'a geldiğinde kesik başın Topkapı Sarayı'nın ortakapısı olan Babüsselâm önünde halka teşhiri (Bkz. *Metin*, s. 13-15).

2. Rumeli'de Manastır'a altı saat uzaklıkta bulunan Florina ahalisinden "Muslu" nam şakinin otuz kadar kasabayı harab ederek ahalisine zulm ettiğinden dolayı, Rumeli Valisi Dağıstanî Ali Paşa tarafından bir bahane ile getirtilip, bir kaç gün tevkiften sonra katille cezalandırılıp, kesik başının İstanbul'a gönderilmesi (17).

3. Bolu Kasabası'na altı saat uzaklıkta Düzce Kazası halkından şakavetle meşhur "Arap-oğlu" adlı şakinin idamına irâde-i aliyye çıkmakla, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından hala Bolu Voyvodası el-Hacc Ahmed Ağa'nın buna memur kılınması, Ahmed Ağa tarafından Düzce'de yakalanan Arap-oğlu'nun katledilip, kesik başının İstanbul'a irsali (s. 17-18).

4. Maraş eyaleti dahilinde ısyan halinde bulunan Kılıçlu ve Mandellü aşiretleri eşkıyasının cezalandırılması için Maraş Valisi Abdullah Paşa'ya emr-i âlî gönderilmesi, Abdullah Paşa'nın Gavurdağı havalisinde "Alacaabalu" cemaatinin yerleştikleri köy hududunda eşkıyanın üzerlerine hücum ettiğinde, bunlardan bazılarının "Çoban-oğlu" ile "Abdülfettah-oğlu" adlı şakilerin yanlarına, bazılarının da Gavurdağı'nın sarp yerlerine kaçmaları, bazılarının da Alacaabalu köyü ahalisi ile ittifak ederek muharebeye girişmeleri, piyade ve süvarileri mağlup edildikten sonra, firar ettikleri yerler gayet sarp olduğundan, Abdullah Paşa'nın maktul olan on dokuz eşkıyanın kesik başlarını Dersaadet'e göndermesi (s. 18).

5. Aslen konar-göçer yörük taifesinden ve Sağıncı köyünden "Sağıncılı Veli" adlı şakinin Bergama Ayanı Koca Arap-oğlu İbrahim Ağa'yı katlettikten sonra, Arap-oğlu'nun damadı Abdülfettah Ağa'nın da bütün mallarını gaspetmesi, Abdülfettah Ağa'nın karısını da elde etmek istemesi üzerine onun zevcesini de alarak İzmir'e kaçması, ancak burada da barınamayarak zevcesini bırakıp Kütahya tarafına gitmesi, Sağıncılı Veli'nin İzmir'i basarak, İzmir kadısını ve ahalisini korkutarak, Abdülfettah Ağa'nın zevcesini alıp kendine nikâhlaması, buralarda zulme başlaması üzerine Anadolu Valisi Vezir Abdi Paşa'nın cezalandırılmasına memur olması, Sağıncalı Veli'nin zorla elde ettiği Abdülfettah Ağa'nın karısını öldürüp firar ederek Kepsut Ayanı "Sancaklıoğlu Süleyman" adlı zorbanın yanına sığınması, fakat burada da kalamayıp başka yere kaçarken kendisini takip edenler tarafından "Avunya" adlı yerde yakalanıp onun ve yanındakilerin katli; Sancaklıoğlu Süleyman'ın da Mihaliç'te tutulup katl olunması (s. 18-19).

6. Bosna eyaletinde Logoşa <Logoscha> kalesi ikinci dizdarı "Yahya" ve arkadaşı "Bab-oğlu Zeynel" adlı şakilerin halkın namuslarına tasallut ederek onları katletmelerinden dolayı, Bosna Valisi Vezir Sadr-ı esbak Halil Paşa tarafından her ikisinin de yakalanıp katledilmeleri ve kesik başlarının Dersaadet'e gönderilmeleri (s. 19).

7. Vefat eden Şam Valisi ve Emirülhacc Osman Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa miriye on bin kise vermek şartıyla babasının eşyasının kendisine terk olunmasını ve uhdesine rütbe-i vezâret tevcih buyurulmasını niyaz u istirham etmekle kendisine Halep valiliğinin verilmesi, ancak ta'ahhüd ettiği meblağın edasını emirülhaclık tevcihine bağlaması, uhdesine Rakka eyaleti gibi yüksek gelirli bir eyalet verilmişken yine bunu yerine getirmemesi, bu meblağın tahsili için memur edilen Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Tayfur Bey'in de bu borcun kendisinden alınmasını sağlayamayacağını bildirmesiyle, Mehmed Paşa'nın Rakka valiliğinden azl ile Sivas valiliğine naklolunması, fakat yine ta'ahhüdünü yerine getirmediğinden vezareti kaldırılarak bütün mallarının miriye alınması ve kendisinin de Sivas kalesinde hapsedilmesi (s. 20).

8. Kendisine Mirialem Mehmed Bey ile gönderilen menşur ve teşrifat Kırım Hanı II. Sahib Giray Han tarafından ihtiramla kabul kılındıktan sonra, Kaynarca Musalahası'ndan sonra Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa ile birlikte Kırım'a gönderilmiş bulunan sabık Kırım Hanı IV. Devlet Giray Han Kırım'a geldiğinde, mirzaları kendisine çekip: "*Serbesiyyet bizim matlûbumuz değildir ve sana da emniyyetimiz yokdur*" diyerek halkı da tahrik etmesiyle, II. Sahib Giray'ın korkup bir gemiye binerek 27 Safer 1189'da (29 Nisan 1775), Boğaziçi'nde Büyükdere'ye gelmesi; evâhır-ı Rebiulâhır 1189'da (21-29 Haziran 1775) Kırım'dan umumî mahzar ile bir heyetin gelerek bir müşavere meclisi topladıklarını, burada Kırım'ın serbesiyyetini kabul etmediklerine dair karar aldıklarını, Kırım Hanı II. Sahib Giray Han'ın topladıkları müşavere meclisine gelmediği halde, Kefe'de bulunan IV. Devlet Giray Han'ın meclislerine iştirak ettiğini, II. Sahib Giray gemiye binerek İstanbul'a gittiğinde hanlık boş kalmaması için IV. Devlet Giray'ı Kırım hanlığına seçtiklerini, Kal'a-i cedid, Kerş <Kerç> ve Kılburun kalelerinin Rusya'ya terkini de kabul etmediklerini mahzarlarında bildirdiklerinden, 23 Rebiulahır 1189'da (23 Haziran 1775) Sarây-ı Âsafî'de umumî meclisin toplanması, ancak Kırımlılar'ın istidalarının Kaynarca Muahedesi'nin şartlarına aykırı olduğu, fakat onları gücendirmemek için Rusya büyükelçisi gelinceye kadar bu durumun tehir olunmasının kararlaştırılması; 28 Rebiulahır 1189'da (28 Haziran 1775) "Dolmabahçe" adlı mesirede Kırım heyetine ziyafet tertip olunup, onların Kabataş civarında Mehmed Emin-zadeler Sahilhanesi'nde yerleştirilmeleri; II. Sahib Giray Han'ın Çatalca Kasabası'nda yerleşmesi, kendisine çiftlik, salyane ve şehriyye ihsan

olunarak Muharrem 1222'de (11 Mart-9 Nisan 1807) burada vefat edip Ferhadpaşa Camii Haziresi'nde defnolunması (s. 21-23).

9. İspanyollar'ın büyük bir donanma ile Cezâyir-i Garp üzerine gelip gemilerinden dışarıya asker çıkarıp meteris alarak tabyeler inşa etmeleri, ancak Cezayir dilaverlerinin Fas hakiminden de yardım alarak İspanyollar'ı mağlup etmeleri, kaçan İspanyollar'ın birçok askeri telef olduktan başka hayli gemilerinin de batması (s. 25).

10. Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından İzmir civarında Bayındır Voyvodası "İvaz Mehmed Ağa" adlı şakinin İzmir bölgesinden bazı mukataalar iltizamı, İzmir bazerganlarından da istikraz ile büyük mukataalar iltizam etmesi, fukaraya zulm edip şakavetinin günden güne artması, ancak sefer esnasında işe yarar denilerek mevcut kabahatleri affolunup kapucubaşılık ihsanıyla Sakız muhafazasına tayin olunması, fakat onun İzmir Voyvodası Kara Osmanoğlu el-Hacc Ahmed Ağa'yı çekemeyerek İzmir'i basıp yanındakilere şehri yağma ettirmesi üzerine, cezalandırılmasının Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya havalesi, Hasan Paşa'nın Saruhan ve Sığla sancağı mütesellimlerini onun takibine memur etmesi, İvaz Mehmed Ağa'nın kendisini takibe memur olanlarla Tire yakınında Eğridere köyünde yaptığı muharebeyi kaybederek kendinin ve yeğeni Kara Hasan'ın yakalanarak katlolunmaları, kesik başlarının İstanbul'a gönderilmesi (s. 25-26).

11. Medîne-i münevvere ahalisinden "Kumukçu" denilen Nevbetciler Kethudası Muhammed'in etrafına topladığı eşkıya ile Şeyhülharem-i Nebevî'ye ve hâkim efendi'ye tahakküm etmesiyle gönderilen hatt-ı hümâyûn ile Kumukçu ve adamlarının Medine'den uzak yerlere sürülmeleri (s. 27).

12. Mısır ümerasından olup Rusya muharebesi sırasında devlete ısyan etmiş bulunan Bulutkapan Ali Bey'in kendi kölelerinden Ebuzzeheb Muhammed Bey'i büyük bir ordu ile gönderip Şam'ı zaptettirmesi, Akka Muhafızı bulunan Zahir Ömer'in kendisine taraftar olması, Ebuzzeheb ordusuyla Mısır'a döndüğünde efendisi olan Ali Bey ile yaptığı muharebede galip gelmesi, Ali Bey'in Akka'ya gelip Zahir Ömer'in yardımıyla asker toplaması ve Mısır'da Ebuzzeheb ile yaptığı ikinci muharebeyi de kaybederek katledilmesi; Zahir Ömer'in tehlikeyi görüp Bâbı'âlî'ye ariza göndermekle, bin yüz seksen sekiz

senesinden beri zimmetinde olan bakayayı ödemek şartıyla önceki kabahatleri affolunup, Sayda eyaletinin yine üzerinde ibkası; Ebuzzeheb tarafından da bir kâşif ile Mısır'ın İrsaliye Hazinesi'nin gelip, kendisinin Zahir Ömer'i cezalandırmak için ruhsat istemesi ve buna müsaade olunması, Ebuzzeheb'in 1189'da altmış bin askerle Mısır'dan hareket ederek Yafa'yı istilâ etmesi ve ahalisini katl-i âmm etmesi; Zahir Ömer'in Akka'dan çıkıp Sayda tarafına firarı ve burada da duramayıp Gazze urbanına ilticası; Ebuzzeheb'in Mısır ve Şam tevliyetini istida etmesi ve evâil-i Cumâdelûlâ 1189'da (30 Haziran-9 Temmuz 1775) rütbe-i vezâretle kendisine Mısır eyaletinin tevcihi, lakin Ebuzzeheb Akka'ya varmasından iki-üç gün sonra 8 Rebiulahır 1189'da (8 Haziran 1775) vefat ettiğinden valiliğinin mümkün olmaması, onun vefatıyla askerlerinin Mısır'a dönmeleri ve Ebuzzeheb'in yerine adamlarından İbrahim Bey'in şeyhülbeled olması; Zahir Ömer'in, Ebuzzeheb'in vefatını duyunca Akka'ya gelip ol havaliyi zaptetmesi, ancak evvelkiden ziyade ısyan ve şakavet yoluna gittiğinden cezasının verilmesinin Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya havale olunması, Şam ve Adana valileri ile Sevâhil-i Şâmiye muhafızı ve Kuds-i şerîf mutasarrıfının kapudan paşa maiyyetine memur olmaları, kapudan paşanın itaat etmesi için gönderdiği emirleri dinlemeyen Zahir Ömer'in bulunduğu Akka'ya gelen Hasan Paşa'nın donanma ile Akka kalesini döğmeye başlaması, Zahir Ömer'in kaçmak isterken burclarda bulunan Magribîlerden biri ve bir rivayete göre Sayda Mütesellimi Denizli Ahmed Ağa tarafından kurşun ile vurulup öldürülmesi; kapudan paşanın Zahir Ömer'in oğullarına buyuruldu göndererek onları Akka'ya davet edip babalarının yerinde istihdam edeceğini vadetmesi, oğullarından Şeyh Ali Zahir'in bunu dinlemeyip asker toplaması, diğer oğlu Şeyh Said'in Devlet-i Aliyye aleyhine sözler söylemesinden dolayı evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) kapudan paşa tarafından katledilmesi, kapudan paşanın Şeyh Osman'ı babasının yerine "Şeyhülbeled" namıyla Akka'da bırakıp Şeyh Ahmed ve Şeyh Salih'i Dersaadet'e dönüşünde beraber getirmesi, bir sene sonra Şeyh Osman da İstanbul'a getirilip hasılatıyla biraderlerini idare etmek şartıyla uhdesine Hudavendigâr sancağı tevcih olunması (s. 32-39).

13. Devlet-i Aliyye'nin "Levend" namında başlarına büyük kalpaklar giyen bir cins tımarlı bahriyye askeri olup bunların bir ocak şekline konmaları, ancak inzibat altına alınamadıklarından Anadolu içine yayılmaları ve içlerine

bir çok azılıların karışarak Anadolu'yu tahrip etmeleri; Konya Valisi Kuyucu Süleyman Paşa'nın levend eşkıyasının cezalandırılmasına çalışıp şakavetin bir müddet önünün alınması, ancak onun evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) ölümüyle eşkıyanın yine reaya fukarasını incitmeye başlamaları; evâil-i Muharrem 1190'da (21 Şubat-1 Mart 1776) Anadolu'ya mübaşirler ile evâmir-i aliyye gönderilerek levend ocağının ilga edilmesi için her tarafta levendler üzerine hücum olunarak katl-i âmm olunup eşkıyalığın önünün alınması; levendlerden geriye kalan bir takım kapusuzların Sayda Valisi Cezzar Ahmed Paşa'ya, bir kısmının da Şam Valisi Azm-zade Mehmed Paşa'ya ilticaları; Zahir Ömer'in katlinden sonra oğlu Ali Zahir'in ısyan edip onun cezalandırılmasının Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Hasan Paşa'ya havale olunması, kapudan paşanın Cezzar Ahmed Paşa ve Azm-zade Mehmed Paşa'ya bu hususta buyuruldular göndermesi ve Azm-zade'ye kapulanmış olan Levend Ağası Kayseriyyeli Ali Ağa'nın Zahir Ömer'in oğlu Ali Zahir'i katletmesi; kapudan paşanın eski Sayda Mütesellimi Denizli Ahmed Ağa'yı da katlettikten sonra, Ali Zahir'in "Fazıl Bey" ve "Hasan Bey" adlı iki oğlunu alıp Dersaadet'e getirmesi ve bunların Sarây-ı hümâyûn'a çerağ buyurulması, Hasan Bey'in sarayda vefatı, kardeşi Fazıl Bey'in sarayda "Enderunî Fazıl" olarak anılıp uhdesine Rodos tevliyeti ve hacelik rütbesi ihsanı, ancak küçük bir kabahatı yüzünden Rodos'a nefyolunması (s. 40-44).

14. Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa ile Köysancak Mutasarıfı kardeşi Ahmed Paşa'nın mücadeleleri; evâil-i Muharrem 1189'da (4-13 Mart 1775) İran Vekili Zend Abdülkerim Han'ın biraderi Sadık Han'ı göndererek Basra'yı muhasara ve Kürdistan'ın pek çok yerlerini yağma ettirmesi; yine Abdülkerim Han'ın hanlarından Nazar Ali Han'ın Dehre, Mehrud, Mendelicin ve Bedre mukataaları hududuna gelince ol havaliyi yakarak yağma etmesi ve ahalisini katl ile kadın ve çocukları esir etmesi, yine onun hanlarından Şefi' Han'ın medîne-i Kerkük'e beş saat mesafeye kadar bu havaliyi zapt edip Şehrizor'a girmesi; Bağdad'da zahire azaldığından ve Basra ile Bağdad'ın muhafazası için askere ihtiyac duyulduğundan durumun Bağdad Valisi Ömer Paşa tarafından Dersaadet'e bildirilmesi, Kerkük Valisi Vezir Süleyman Paşa'nın bütün bu sıkıntılara Ömer Paşa'nın sebep olduğunu bildirmesi üzerine Ömer Paşa'nın azliyle Rakka Valisi Ispanakçı Mustafa Paşa'nın Bağdad valiliğine tayininin kararlaştırılması; Diyarbekir Valiliğine tayin edilen Ömer Paşa

yol hazırlığı için şehirden çıktığında onun mallarını almak isteyen Ispanakçı Mustafa Paşa'nın, Ömer Paşa ordusuna hücumu ve Ömer Paşa'nın kaçarken attan düşüp boynunun kırılması ve kendisini takip eden bir nefer tarafından başının kesilmesi; Mustafa Paşa'nın, Ömer Paşa'nın emvalini gaspedip Bağdad zenginlerinin mallarını da musadere etmesi; Ömer Paşa kethudası Abdullah Kahya'nın Bağdad'dan çıkıp Deşhuru'da muhalif bir kuvvet toplaması ve Mustafa Paşa'yı Bâbı'âlî'ye şikâyet etmesi, Mustafa Paşa'nın azline karar verilerek Kütahya Valisi Abdi Paşa'ya önce Diyarbekir eyaleti sonra Bağdad eyaletinin tevcihi; Basra Müteselliimi Süleyman Ağa'nın bir seneden fazla dayandıktan sonra vire ile Basra'yı Acemlere teslim etmesi; Abdullah Kahya'nın Dersaadet'e ariza takdimiyle Bağdad ve Basra eyaletlerinin kendisine tevcihini istida etmesi, istidası kabul olunarak Bağdad ve Basra Eyaletlerinin vezaretle Abdullah Kahya'ya, Kerkük ve Şehrizor Sancaklarının Mardin Voyvodası Hasan Ağa'ya yine vezaretle verilmesi; Abdi Paşa'nın valiliğinden bir ay geçtikten sonra kendisinin Bağdad'dan çıkıp Abdullah Paşa'nın Bağdad valisi olması; Diyarbekir'e kal'a-bend edilen Ispanakçı Mustafa Paşa'nın başının kesilmesi; İran'da hüküm süren Abdülkerim Han'a harp ilân edilerek sefer hazırlıklarının başlaması (s. 52-60).

15. Her taraftan İran üzerine hücum edilmesi kararlaştırıldığından ve Kars kolundan hareket edecek ordu Azerbaycan üzerine hareket edeceğinden, Azerbaycan hanlarının Abdülkerim Han ile müttefik olup olmadıklarının anlaşılması için bu hanlara Sadaret makamından mektuplar gönderilmesi; bunun üzerine Azerbaycan hanlarının Devlet-i Aliyye'nin himayesini sağlamak için serhadd muhafızları ile mektuplaşmaları, Revan Hanı Hüseyin Ali Han ile Hoy Hanı Ahmed Han'ın Kars Seraskeri Trabzon Valisi Vezir Yeğen Ali Paşa ile muhabereye girişmeleri; Gürcistan hanlarından Tiflis Hanı İrakli'nin Çıldır Valisi Vezir Süleyman Paşa ile haberleşmesi, ayrıca İrakli Han'ın "Mirza Gürgin" adlı kâtibini göndererek onun Farsça bir mektup ve Çıldır valisinin mühürdarıyla birlikte Dersaadet'e gelmesi, Mirza Gürgin'in hem efendisi İrakli'nin, hem de Azerbaycan, Şirvan ve Horasan hanlarının Abdülkerim Han'a değil, Devlet-i Aliyye'ye taraftar olduklarını bildirmesi; padişah tarafından İrakli Han'a yedi bin altın, semmur kürk, donanmış at; Hüseyin Ali Han'a iki bin Zer-i mahbûb altını, semmur kürk; Ahmed Han'a bin beş yüz Zer-i mahbûb altını ile semmur kürk gönderilmesi (s. 62-65).

16. Daha önce Azerbaycan hanlarına menşur ve teşrîfât-ı hümâyûn gönderildiğinden Tiflis Hanı İrakli Han'a da teşrîfât-ı hümâyûn gönderilmesi, teşrîfât-ı hümâyûn kendisine ulaştığında İrakli Han'ın atından inip, padişah tarafından gönderilen donanmış atın gemini öptükten sonra, bu ata binip teşrîfât-ı hümâyûnunu ileri geçirmesi, alay ile toplar atılarak karagahına geldiğinde divan tertip edip adamları huzurunda menşûr-ı hümâyûnu okutup, gönderilen hılatı giyip, Devlet-i Aliyye'nin himayetini ilân etmesi; ikinci defa Çıldır valisinin mühürdarıyla Dersaadet'e gelen Mirza Gürgin'in hem efendisi İrakli'nin, hem de Hoy, Nahcivan, Gence, Revan, Karabağ ve Şirvan hanlarının da Devlet-i Aliyye'ye bağlılıklarını bildirdiklerini ifade etmesi, padişah tarafından İrakli Han'a kürk, at takımı ve mücevher saat ihsan olunarak gönderilmesi (s. 66-67).

17. Bahriyyenin eksiklerinin tamamlanması gerektiğinden kalyonlar inşası için kereste öteden beri İzmid'den gelmekte ise de, Domaliç havalisinden naklinin daha kolay olacağının anlaşılmasıyla, Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın burasını keşf ü muayene etmek için Üsküdar'a geçip, Bursa'ya vardığında kereste naklinden önce Bursa Yenişehr'i taraflarındaki "Ahmed Bey" adlı şakiyi idam ettirmesi, sonra Domaliç dağlarını dolaşıp kereste nizamına dair esaslar koyması ve bunun bundan sonra kanun olması (s. 67).

18. Bağdad ve Basra Valisi Abdullah Paşa ile Kerkük ve Şehrizor Valisi Hasan Paşalar İran seferine memur olduklarından, Abdullah Paşa işi ağırdan almakla beraber, Hasan Paşa'nın Kürdistan tarafında sefer tedbirlerine başlayıp Köy ve Harir Sancakları Mutasarrıfı Ahmed Paşa'yı Zehab kolundan Kirmanşah üzerine, Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'yı Karaçolan üzerinden Sinne koluna çarhacılık unvanıyla memur etmesi, Ahmed Paşa "Dezker" adlı yere yerleşerek ol semtin muhafazası ile yetinirken, Mehmed Paşa'nın Sinne kolundan üç saat ilerideki Bane hakimi Salih Han'a itaat eylemesi için haber gönderdiğinde hasmane hareket ettiğinden, 14 Rebiulevvel 1191'de (22 Nisan 1777) yapılan muharebede İranlılar mağlup olup çoğu telef olduktan başka, on adet zenberek topları zapt olunup, Bane Kasabası'nın yağma olunması; Sinne Hanı Husrev Han'ın Bane Vakası'nı duyduğunda yirmi bin askerle gelerek, 27 Rebiulevvel 1191'de (5 Mayıs 1777) Mehmed Paşa ile karşılaştıklarında iki bin kadar Kızılbaş askerinin telef olması; bu haber Dersaadet'e ulaştığında padişah

tarafından Hasan Paşa'ya mücevherli kılıç, semmur kürk, on bin altın, Çarhacı Mehmed Paşa'ya da semmur elbise ve dört bin altın ihsan olunması; Husrev Han'ın mağlubiyeti haberini alan Zend Abdülkerim Han'ın on iki bin askeri donatıp hanlarından Kelb-i Ali Han'ı Mehmed Paşa üzerine göndermesi, mukavemet edemeyeceğini anlayan Mehmed Paşa'nın Abdullah Paşa'dan yardım istediğinde onun özür bahane etmesiyle İranlılar'ın ilerleyerek Kürdistan'ı yağma etmeleri (s. 68-70).

19. Ceziretü'l-Arap'ta Basra ile Mekke-i mükerreme arasındaki Necd havalisinde Hanbelî ulemasından Muhammed b. Abdülvehhab'ın şeriata riayet etmeyip sapıklık ve bidat yoluna saparak Haremeyn-i muhteremeyn üzerine hücum edeceği haberleri ahaliyi telaşa düşürdüğünden, durum Mekke şerifi tarafından tahrir olunup, kendisine yardım gönderilmezse ve bu müfsidin icabına bakılmazsa ileride önü alınmayacağını Dersaadet'e bildirmesi; keyfiyet huzûr-ı hümâyûna arz olunduğunda, Bağdad, Şam, Cidde, Şehrizor valilerinden dahi bu hususta bilgi istenmesi ve padişahın bu durumun iyice tahkik olunmasını emretmesi; Cidde valisinden gelen mektup Mekke şerifinin tahriratıyla uyuşmadığı gibi, Şam valisi de cevapnamesinde bu haricînin durumunu ashâb-ı vukūftan sorduğunu, Muhammed b. Abdülvehhab el-Necdî'nin Kur'ân-ı Kerîm tilavetiyle meşgul olmayıp, Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr ettiğinin şayi olduğunu, Ehl-i Sünnet akidesine muhalif olduğunun rivayet olunduğunu, ancak devlete ısyan etmesinin mümkün olmadığını, zaten kendisinin de hakkındaki iddiaların iftira olduğunu söylediğini bildirmesi; neticede kendisine tabi olanlara "Vehhabî" denildiğini, köyden köye gezerek urbanı özellikle Dir'iyye ahalisini dalalete sevkettiği, ancak sahib-hurucluk denilen devlete ısyan için asabiyet şart olduğundan ve bu haricî de asil olmadığından, kendi batıl mezhebini yaymak için Dir'iyye Şeyhi Muhammed b. Suud'u teşvik ettiği, Mekke şerifinin telaş etmekte haklı olduğu, bu Vehhabîler fitnesinin bir kıvılcım iken bir büyük ateş olup, söndürülmesi için pek büyük çabalar sarfedildiği (s. 73-75).

20. Medîne-i münevvere'de anlaşmazlıkların ortaya çıkması ve düzeni bozanların aralarında muharebelerin olması, hatta atılan tüfeng tanelerinden bazılarının Hz. Muhammed'in sandukasına isabet ettiğinin haber alınması üzerine, Hicaz'a yakın yerdeki vezirlerden birinin Medîne-i münevvere'de

oturmasının münasip görülmesi ve Cidde Valisi Nablusî Mustafa Paşa'nın Medine'de ikametinin emrolunması (s. 77-78).

21. Boğdan Voyvodası Ligor Voyvoda'nın <Grigore III Ghica> seksen iki seferi başında ordu-yı hümâyûn için kendisine sipariş ü tenbih olunan levazımatın toplanmasında ağır davranması, daha sonra Rusya Eflak'ı istila ettiğinde, Eflak voyvodası bulunmağla, düşmana karşı müdafaada bulunmayıp Osmanlı askerinin mağlubiyetine sebep olduktan başka, Devlet-i Aliyye'ye kaçabilir iken, guya esir olmuş gibi Ruslara iltica etmesi, Kaynarca Musalahası'ndan sonra Boğdan voyvodası olmak için türlü hilekârlıklara tevessül etmesi, Rusyalı ile gizlice mektuplaştığının bazı boyarlar tarafından bildirilmesi, Boğdan'daki kalelerin tamirleri hususunu da yerine getirmemesi üzerine cezalandırılması için Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Karahisarî-zade Ahmed Bey'e büyükmiriahurluk payesi verilerek görevlendirilmesi, Yaş'a gelen Ahmed Bey'in voyvodanın evine girip yatak odasında almış olduğu tertibatla onun başını kesip, Dersaadet'e göndermesi (s. 79).

22. IV. Devlet Giray Kırım ahalisi tarafından han seçilip, Devlet-i Aliyye tarafından kendisine Karahisarî Ahmed Bey vasıtasıyla menşur ve teşrîfât-ı hümâyûn gönderilmesi, Rusya'nın Kırım ahalisinden bazı müfsidleri kendi taraflarına çekerek hediyeler vermek suretiyle taraftar topladıktan sonra IV. Devlet Giray Han'ın aleyhine Tatarlar'ı tahrik etmeleri, IV. Devlet Giray'ı ele geçirmek için Kırım'a asker sokmaları üzerine IV. Devlet Giray'ın bir gemiye binerek İstanbul'a gitmesi; Ruslar'ın kendilerine taraftar olan Şahin Giray'ı Kırım hanlığına getirmeleri, yaver şeklinde daima yanında bulunmak üzere bir Rusyalıyı memur etmeleri, Şahin Giray'ın onun sözünden çıkmaması ve Rusya'nın himayesini kabul etmesi, Rusya'nın Yenikal'a ile Kerş <Kerç> arasında yeni bir kale inşa etmeleri, General Romanov'un Özi nehri sahillerinde bulunan Rusya askerine kumandan tayin edilmesi, Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın esas gayesinin Kırım'ın istilası ve memleketinin büyütülmesi olduğu (s. 83-84).

23. Kaynarca Muahedesi'nde yer alan Kırım'ın serbesiyyeti maddesinden Kırımlılar'ın nefret etmeleri dolayısıyla devamlı karışıklıklar meydana geldiğinin Rusya'nın Dersaadet'deki elçisine defalarca ifade olunması, ancak Ruslar Kırım'ı istila etmeyi kafalarına koyduklarından Kırım'da meydana gelen karı-

şıklıkları bilhassa körüklemeleri, fakat Rusya bu sırada harp hazırlıklarını tamamlamadığından bir taraftan Kırım'da karışıklıklar çıkarırken, bir taraftan da İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla oyalama taktiğine başvurması; Devlet-i Aliyye henüz kalelerin tamirine ve serhadlerin kuvvetlendirilmesine dahi teşebbüs etmediğinden, iki devlet arasında harp emarelerinin ortaya çıkması üzerine, derhal Bender, Akkirman, Vidin ve diğer kalelerin tamiri ile bütün hudutların kuvvetlendirilmesine başlanması için memurlar gönderilmesi (s. 85).

24. Rusya'nın Kırım'a asker sokarak zorla Şahin Giray'ı han naspeylemesi Kaynarca Muahedesi'ne aykırı olduğundan, askerini Kırım'dan çekerek ahalisini kendi haline bırakması defalarca Rusya'nın İstanbul'daki elçisine söylenmiş, hatta kendisine takrir dahi verilmişse de, Kırım'da fesad ve karışıklığın daha çok artması; Ruslar'ın Kırım'ın gençlerine sapka ve Efrenc elbiseleri giydirerek onları ehl-i İslâmın kabul edemeyeceği bir kıyafete soktuktan başka, askerlerini de kadın ve çocukların arasında kışlatmaya karar verdiğini Kırım ahalisi gördüklerinde Kırım ve Kuban havalisinde bulunan Tatarlar'ın bir araya gelip Şahin Giray'ın hanlığını kabul etmediklerini, han seçiminin kendileri tarafından olması gerektiğini, askerlerini de Kırım'dan çekmelerini söyleyerek Rusya generaline haber göndermeleri, ancak generalin askerleriyle ahali üzerine hücum etmesi, Tatarlar da karşı koyduklarından muharebeler meydana gelip her iki taraftan da bir çok kimselerin maktul olmaları, Kırım ahalisinin Dersaadet'e kanlı mahzarlar göndererek yardım istemeleri (s. 86-87).

25. Devlet-i Aliyye tarafından Şahin Giray'ın hanlığı kabul ve tasdik olunmayıp, III. Selim Giray'ın han nasb olunup gönderilmesi; fakat Rusya'nın Şahin Giray'ın hanlıkta kalmasını temin etmek için yanına bir takım Rusya soldatları tayin etmesi, bu durumu kabul etmeyen Tatarlar'ın Rusya neferlerinin üzerine hücum ederek bir çoğunu katletmeleri, bunu bahane eden Rusya'nın Şahin Giray'ın aleyhinde olanları cezalandırmak için "Prozorofski" adlı generali asker ile Kırım içine sokmaları, Tatarlar buna karşı koymalarıyla aralarında muharebeler cereyan etmesi ve III. Selim Giray'ın nihayet firara mecbur olması (s. 88).

26. Kendisine Kırım'da Avlite Limanı'nın zapt ve muhafazası emredilen Canikli Ali Paşa'nın sadaret makamına yazdığı cevapnamesinde Avlite Limanı'nın boğazı dar olduğundan karadan ve denizden Ruslar buraya hücum ede-

cek olurlarsa donanma-yı hümâyûnun kendini koruyamayacağını, bu limanda zahair ve mühimmat koymak için bir kale de olmadığından donanmanın tehlikeye atılmasının doğru olmadığını, Avlite Limanı alınsa bile düşman üzerine hareket edilmek gerektiğinde deve, araba gibi nakil araçlarına ihtiyaç bulunduğunu, Kırım büyük bir ülke olduğundan her tarafını Ruslar'ın korumasının zor olduğunu, yaz mevsiminde her tarafa gemilerin yanaşabileceğini, ancak Kırım'ın her tarafının zaptının büyük hazırlıklardan sonra bir kaç koldan hücumla gerçekleşmesinin mümkün olabileceğini, eğer hemen sekiz bin askerle Avlite Limanı'nın zaptına irâde-i seniyye çıkarsa katî cevabın gönderilmesini bekleyeceğini bildirmesi (s. 90-91).

27. 1192 (1778) senesinde İsmail Seraskeri Abdullah Paşa'nın maiyyetinde toplanan ordu derme çatma nefîr-i âmm askerinden mürekkep olup, bu askerleri gidecekleri mahallere göndermek üzere Kul Kethudası ve İsmail Ordusu Ağası Seyyid Hasan Ağa'nın naspolunması, onun da sefere gitmekten kaçınanların cezalandırılması için Zağra-i atîk Kasabası'na geldiğinde, bunlardan bazılarını katl, çoğunu da haps ettiğinde, bu hamiyyetsizlerin Hasan Ağa'nın konağını basmaları ve katl etmiş olduğu bir adamın dost ve akrabaları tarafından kendisinin de maktul olması (s. 92).

28. Kırım ahalisine yardım için Canik Muhassılı el-Hacc Ali Paşa'nın kırk bin asker ile Kırım seraskeri tayin buyurulması ve kırktan fazla gemi ile Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'nın da ol tarafa gitmesinin emrolunması, Rebiulahır 1192'de (29 Nisan-27 Mayıs 1778) donanma-yı hümâyûn Tersane'den çıkıp Karadeniz'e gitmek üzere Beşiktaş önünde demirlemesi, kapudan paşanın donanma-yı hümâyûn ile Sinob'a varıp, Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa ile mülakat ettikten sonra buradan birlikte 14 Receb 1192'de (8 Ağustos 1778) ayrılıp bir gün içinde Soğucak kalesi ve Anapa sularına gelmeleri, Rus generaline mektup yazarak Kırımlılar'ın mahzarları gelip, Ruslar'dan ve Şahin Giray'dan şikâyet ettiklerini ve yardım istediklerini, bunun için padişah tarafından görevlendirildiklerini bildirmeleri; bu mektubu götüren adamlar Kırım'a vardıklarında Rus askerleri tarafından: "*Kırk gün karantina beklemek lazımdır*" denilmesi, su almak için Kırım'ın her ne tarafına yanaşılsa Ruslar'ın karşı koyacakları anlaşıldığından, kapudan paşa keyfiyyeti Dersaadet'e yazarak katî emir verilmesini istemesi; kapudan paşa ve serasker paşalara hıtaben birer

ferman gönderilerek doğru ya Kırım'a ya da Taman'a gidip kurdukları ordu ile vardıkları yerleri fethetmelerinin emrolunması; ancak bu ferman ulaşıncaya kadar derya mevsiminin geçmesinden dolayı donanmanın Soğucak önlerinden ayrılıp Kırım'a gitmesi, Kefe önlerine geldiklerinde gemilerden asker çıkarıp yerleşecekleri bir yer ararlarken Ruslar'ın veba hastalığını bahane ederek durumun üç konak ileride bulunan generallerine bildirilmesini istemeleri, kapudan paşa ve serasker paşa gelecek haberi beklerlerken artık güz mevsimindeki "Kestane karası" denilen furtına başladığından donanmanın Kefe önlerinden çekilip, 1 Ramazan 1192'de (23 Eylül 1778) Sinop Limanı'na girmeye mecbur olması; donanmanın Dersaadet'e gelmesi emrolunmakla Sinop'tan hareket edip, 20 Ramazan 1192'de (12 Ekim 1778) Boğaz'a gelip, Ramazan sonunda Tersane'ye girmesi; halkın Rusya'ya karşı büyük düşmanlık beslemesi ve intikam alınmasını istemeleri, iki kalyoncu neferinin Rusya elçisini öldürmek için üzerine hücum etmeleri ve kapudan paşa tarafından cezalandırılmaları; Memleketeyn'e (Eflak-Boğdan) Ruslar'ın müdahale etmelerinden dolayı harp belirtilerinin ortaya çıkmasıyla Devlet-i Aliyye iskelelerinde ne kadar Rusya tüccar gemisi varsa tevkif olunmaları; Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın, İran Vekili Zend Abdülkerim Han ile ittifak edip kendilerinin Rumeli tarafından, Kerim Han'ın Anadolu tarafından hücum etmek üzere anlaşmaları (s. 108-114).

29. Basra İranlılar tarafından istilâ edildiğinden, Şavî-zade Mehmed Bey'in İran Vekili Zend Abdülkerim Han tarafına gönderilmesi; Bağdad ve Basra Valisi Abdullah Paşa'nın Kethudası İsmail Kahya ile Hazinedarı Acemoğlu Mehmed Bey'in mücadeleleri, Abdullah Paşa'nın Mehmed Bey'i kahyalığa getirmesi; Abdullah Paşa vefat ettikten sonra Mehmed ve İsmail Kahyalar'ın birer mahzar ile Bâbı'âlî'ye müracaat ederek Bağdad valiliğini istida etmeleri, Kerkük Valisi Hasan Paşa da Bağdad valiliğine talip olduğundan her üçünden Hasan Paşa'nın tercih edilerek 5 Rebiulevvel 1192'de (3 Nisan 1778) Bağdad ve Basra eyaletlerinin Hasan Paşa'ya tevcihi; Mehmed Kahya'nın yanındaki levendlerin Ba'kuba'da bulunan Mehmed Halil-oğlu Ahmed Ağa yanında toplanmaları, Hasan Paşa'nın Kerkük'ten hareket ederek 7 Rebiulahır 1192'de (5 Mayıs 1778) Bağdad'a gelmesi, aslında Hasan Paşa'nın başağası iken ona gücenerek Abdullah Paşa'ya sığınmış olan Mehmed Halil-oğlu Ahmed Ağa'nın, Mehmed Kahya Bağdad'dan firar edip onun yanına geldiğinde

ikisinin ittifak etmeleri, Hasan Paşa'nın Bağdad askeriyle kethudası Osman Ağa'yı çıkarıp bunların Baban, Köy, Harir Sancakları Mutasarrıfı olan Mahmud Paşa ile birleşip asiler üzerine hareket edip onların çoğunu öldürmeleri, Mehmed Kahya ile Mehmed Halil-oğlu'nun kaçmaları (s. 114-117).

30. Basra'da İran Başbuğu olan Muhammed Ali Han'ın Basra civarındaki aşiretler ve kabileleri itaat altına almak için harekete geçmesi,Müntefik aşireti Şeyhi Tamir'i itaate davet edip, onun muhalefet etmesi üzerine yapılan muharebeyi Tamir'in kazanması ve Ali Muhammed Han'ın iki biraderi ile birlikte maktul olması; bunun üzerine Zend Abdülkerim Han'ın çok müteessir olarak 13 Safer 1193'de (2 Mart 1779) vefatı; Şiraz'da Zeki Han'ın herkese galip gelip, Abdülkerim Han'ın oğlu Ebulfeth Han'ı babasının yerine geçirmesi; lakin Basra'da bulunan Abdülkerim Han'ın kardeşi Sadık Han'ın İran'a gelip, Zeki Han'a galebe ederek Ebulfeth Han'ı üç ay hükumet ettikten sonra hal' ve bütün biraderleriyle birlikte hapsederek İran hükumetini zapt etmesi; Ali Murad Han'ın çıkıp, Sadık Han askerlerine galip geldikten sonra Şiraz'ı muhasara etmesi, Şiraz içinde kıtlık başgösterip dokuz ay muhasara altında kaldıktan sonra, Ali Murad Han'ın zorla şehri zaptedip Sadık Han'ı katletmesi; Ali Murad Han dört sene kadar Şiraz'da hükumet edip 1198'de (1783-1784) vefat ettiğinde, yerine ana bir karındaşı ve Sadık Han'ın oğlu Cafer Han'ın geçip o dahi beş sene kadar hükumet ettikten sonra maktul olmasıyla, yerine Lutfali Han'ın geçerek iki sene kadar o da hükumet edip, bu suretle Abdülkerim Han'dan sonra on iki sene kadar İran'da Zend hanedanı hüküm sürdükten sonra, Kaçar kabilesinden Ağa Muhammed Han'ın son Zendiyye hükümdarı Lutfali Han'ı 1205'de (1790-91) katl etmesiyle İran'da Zendiyye hanedanının son bulması; "Hadım Han" denilen Ağa Muhammed Han Kaçar hanedanının ilk hükümdarı olup, bütün İran memleketini zaptederek Tahran'ı kendisine payitaht yapması; Sadık Han Basra'dan ayrılıp İran'a döndüğünden, Basra'nın valisiz ve hakimsiz kalması ve Basra Mütesellimi Süleyman Ağa Basra eyaletinin kendisine tevcih buyurulmasını niyaz ettiğinde, Dersaadet'ten bu eyaletin rütbe-i vezâretle kendisine tevcih olunması; bundan sonra Süleyman Paşa'nın, Hasan Paşa'nın gevşekliğinden bahsederek Bağdad eyaletinin uhdesine tevcih buyurulmasını istida etmesi, Bağdad eyaleti de evâhır-ı Zilhicce 1193'de (30 Aralık 1779 - 7 Ocak 1780) kendisine verilip, Hasan Paşa'ya Diyarbekir eyaletinin tevcihi, ancak onun Diyarbekir'de vefatı; Süleyman Paşa Bağdad valisi

olduğunda eşkıyayı ortadan kaldırmaya çalışıp, bunda da başarılı olması ve Irak'ın iyi bir idareye kavuşması (s. 117-121).

31. Haremeyn-i muhteremeyn'in emniyet ve asayişini sağlamak için Süveyş Denizi'nde yabancı milletlerin gemilerinin Cidde İskelesi'nden ileriye geçmeleri yasak iken, yedi-sekiz sene önce Mısır ümerasından olup Devlet-i Aliyye'ye ısyan eden Bulutkapan Ali Bey'in şeyhülbeledliği esnasında, Habeş sahillerinden Süveyş İskelesi'ne gelmiş olan bir İngiliz kapudanın bazı hediyeler vererek gemisini Süveyş iskelesine demirlemek için Ali Bey'den izin alması, diğer Efrenc taifesinin de bu durumu görüp bunu umumî bir izin zannederek bir çoğunun Süveyş İskelesi'ne gelmeğe başlamaları, maktul Ali Bey'in halefi Ebuzzeheb'in de gümrük resminin faidesini görerek bu yasağa uymamasıyla Efrenc gemilerinin devamlı Süveyş İskelesi'ne gelip, daha sonra da bir han bina etmeye başlamaları; keyfiyyetin Mekke-i mükerreme emîri tarafından bildirilmesi ve durumun Der'aliyye'de bulunan İngiltere elçisine ifade olunması, derhal devletine yazarak aldığı cevap üzerine doksan iki senesi sona erdikten (18 Ocak 1779) sonra Süveyş Denizi'nde bulunan İngiltere gemilerinin malları ve eşyalarıyla zaptolunarak gemicilerinin esir kılınmasını veya top ve humbara ile gemilerinin batırılmasını takrir ile Bâbı'âlî'ye ifade etmesi; Mısır'ın ümera, zabitan ve ulemasına hıtaben fermân-ı âlî yazılıp, burada yapılan hanın yıkılmasının, Süveyş İskelesi'ne gelen İngiliz gemileri asi ve korsan hükmünde olduklarından, malları ve eşyalarıyla bunların zaptolunmalarının, kapudan ve gemicilerinin haps ve kal'a-bend kılınmalarının emrolunması (s. 127-128).

32. Mora reayasının işleri öteden beri kocabaşıları tarafından görülürken, bir müddetten beri içlerine Arnavud taifesi girerek, tefecilik yoluyla reayayı kendilerine borçlu çıkarıp, Mora'da zulüm yapmaları ve reayanın vatanlarını terkedip etrafa dağılmaları, gelirlerin azalması ile Mora valilerinin besledikleri segbanları idare edemez duruma gelmeleri; Mora'nın asayiş ve intizamının sağlanmasının Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya havalesi, Hasan Paşa'nın Mora'ya hareket edip buraya vardığında Arnavud eşkıyasının ol havalideki ileri gelenlerini idam ettikten sonra bu taifenin Trapoliçe'de toplanarak muharebeye hazırlandıklarını görünce, maiyyetindeki askerleri birkaç kola ayırarak üzerlerine hücum etmesi, eşkıyanın mağlup olup üç bin kadarının katl ü idam olunmaları, bundan sonra Arnavud taifesinden Mora'ya giren

olursa her birinden yedi yüz elli bin kuruş, eğer ahali bunları kovmazsa onların da yüz elli bin kuruş para cezasıyla cezalandırılacaklarının bildirilmesi; kapudan paşaya mükâfat olmak üzere uhdesine Mora muhassıllığının da tevcih olunması (s. 128-129).

33. Kendisine Kırım Seraskerliği verilip, Kırım'a yedi-sekiz bin asker sevk etmesi buyurulmuş iken, askerin techizi bahanesiyle Beytülmâl-i müslimîn'den bir çok akçeler aldığından başka, padişahın izni olmadan Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Bozoklu Cebbar-zade Mustafa Bey üzerine asker göndermesiyle asi durumuna düşmüş bulunan Canikli el-Hacc Ali Paşa'nın ve oğlu Mikdad Paşa'nın vezaretleri ile uhdelerinde olan mukataalarının kaldırılıp, kendilerinin ortadan kaldırılmalarının Mustafa Bey'e havale olunması; Ali Paşa'nın karısı, büyük oğlu Mir Battal ile değerli eşyalarını alarak evini de yaktıktan sonra bir gemiye binerek Kırım tarafına gitmesi, oğlu Mikdad Paşa'nın Bursa'da ikamete memur kılınması; fakat Ali Paşa'nın hareketine ısyan nazarıyla bakılmasının asıl sebebinin devlete şiddetli mektuplar yazmaya cesaret etmesi ile mülkî ve askerî nizama dair bir risale telif edip, içinde seksen iki seferinde ve sabık Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın katli hususunda yapılan hataları belirterek devletin kanunları ve kaidelerini beğenmeyip vükelânın ayıplarını açıkça bildirmesi olduğu (s. 134-135).

34. Mısır ümerasının hazîne-i Mısriyye'nin Dersaadet'e gönderilmesine muhalefet etmeleri, ayrıca Haremeyn-i şerîfeyn'e gönderdikleri tahılı ecnebîlere satmaları, Haremeyn ahalisi kıtlıktan dolayı durumu Dersaadet'e şikâyet ettiklerinde Mısır ümerasının cezalandırılmasının Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya havale olunması, donanma-yı hümâyûnun rûz-ı Hızır'a bir ay varken Tersane'den çıkarılması, Mısır ümerasının kapudan paşanın İskenderiye'ye geleceğini işittiklerinde derhal hazîne-i Mısriyye'yi Dersaadet'e göndermeleri ve gılâl-i Haremeyn'i dahi derhal Haremeyn'e göndereceklerini niyaznameler ile bildirmeleri, ancak kapudan paşanın yine de ol havaliye gelebileceğini düşünerek değerli eşyalarını başka yerlere kaçırıp firar etmeleri (s. 146).

35. Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın geçen sene (1193/1779) Mora'daki Manya beldesine gelip, ısyan halinde olan ahalisinden rehinler alıp burasını nizam altına almaya başlaması, bu senede (1194/1780) aniden buraya çıkıp bu beldede nizamı sağlaması (s. 150).

36. Geçen sene uhdesine Basra ve sonra Bağdad Eyaletleri tevcih olunan Süleyman Paşa'nın Basra işlerini hallettikten sonra Rebiulevvel 1194'de (7 Mart-5 Nisan 1780) Basra'dan hareket edip Kerbela üzerinden iki ayda Bağdad'a varması; ancak Bağdad'a girmeden evvel selefi Hasan Paşa'nın zamanında devlete ısyan ederek müttefik olan Mehmed Halil-oğlu ile Mehmed Kahya'nın topluluklarını dağıtmak için Diyale nehrine gelip üzerinde köprü kurarak karşı tarafa geçip asilerle ceng ettiklerinde, Mehmed Halil-oğlu'nun bir çok adamıyla maktul olup, Mehmed Kahya'nın da firar ederek İran'a kaçması; Süleyman Paşa'nın 1 Ramazan 1194'de (31 Ağustos 1780) Bağdad'a girdiği haberinin Dersaadet'e gelmesi (s. 150-151).

38. Umman Hakimi Muhammed <Ahmed> b. Said'den name gelip, Umman hacılarından "Rume" namıyla Cidde'de beş riyal ve Mekke-i mükerreme'de altı riyal alınıp, Acem taifesiyle kıyas olunarak hakaret gördüklerini bildirmesi, alınan bu paranın kaldırılması için Cidde ve Mekke-i mürekerreme'ye evâmir-i aliyye gönderilmesini talep etmesi, bu hususta Mekke-i mükerreme şerîfine ve Cidde valisine fermanlar gönderilmesi (s.152-153).

37. Tuna'nın karşı tarafındaki İsmail Kasabası'nda bir kale binasına bin yüz doksan beş senesi ilkbaharında (1-26 Mart 1781) başlanmak üzere Niğbolu Ayanı Selim Ağa'nın bina emini naspolunması, kereste ve lazım gelen mühimmatının Eflak ve Boğdan memleketlerinden; amele, araba ve diğer lüzumlu şeylerinin Rumeli eyaletlerindeki kazalardan karşılanması, inşaat masrafları için Boğdan voyvodasının yüz elli ve Eflak voyvodasının üç yüz kise akçe göndermelerinin ferman olunması (s. 157).

39. Irak'ta Bağdad ile Basra'nın arasında Haseke mukataası reayasından Hazail aşireti eşkıyasının yedi-sekiz seneden beri nehir ve çöl yollarını kesmeleri; Bağdad ve Basra valisi Süleyman Paşa'nın Zilkade 1194'de (29 Ekim-27 Kasım 1780) Bağdad'dan hareketle Haseke menziline geldiğinde Hazail asilerinin çöl tarafında olan geçitlerini kesmesi, Ahvaz ile Endivar denilen yerlere yerleşen bu taifenin karargahlarına erişmek zor olduğundan, buraya akan Fırat nehrinin önünü kesmek için Divaniye'nin aşağısından bir sedd inşasına başlanılıp, bittiğinde eşkıyanın bulundukları yerlerin suları çekilerek açıkta kalmaları, tamamen kılıçtan geçeceklerini anladıklarından oğullarını rehin verip eman dilemeleri; Basra'dan Hille'ye kadar hiç bir ferde zarar gelmemek, yol-

culara ta'arruz olunmamak ve miri borçlarını eda etmeleri şartıyla kendilerine eman verilmesi (s. 162-163).

40. Çıldır Valisi Süleyman Paşa'nın adamlarının avlanmak arzusuyla kırlarda gezerken bir hayvana tesadüf ederek, canlı tutmak istemeleri, ancak başaramadıklarından tüfeng ile vurup Süleyman Paşa'ya getirmeleri, derisinin yüzülüp Dersaadet'e gönderilmesi, Dîvân-ı Âsafî'ye getirildiğinde buradan da Enderûn-ı hümâyûn'a gönderilmesi (s. 178).

41. Kırım Hanı Şahin Giray'ın Efrenciyye adetlerinden olan hintov kullanıp, alafranga sofrada yemek yemesi, içki içmesi ve genç Kırımlı çocukları zorla askere yazıp, bundan kaçınanları idam eylemesi, ahaliye iktidarlarından fazla vergi koyup, Kırım'daki vakıfları kaldırdıktan başka, Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'dan askerî bir rütbe talep ederek Petersburg'da bulunan bir alayın mirialaylığı payesini alması, bu rütbeye mahsus elbiseyi giyip, imparatoriçe tarafından kendisine gönderilen kavalyerlik nişanını takması; Kırım ahalisinin onun hanlık mesnedinden uzaklaştırılmasında ittifak etmeleri, kardeşleri Bahadır Giray ile Arslan Giray'ın, Şahin Giray'ın sarayına hücum etmeleri ve onun bir gemiye binip Yenikal'a ve Kerş <Kerç> taraflarına kaçması, Kırım ahalisinin Bahadır Giray'ı hanlığa seçip, Arslan Giray'ı kalgaylığa getirmeleri, yine Kırım ahalisinin Bahadır Giray'a menşur ve teşrifat gönderilmesi için mahzar tertip edip Dersaadet'e göndermeleri ve keyfiyyeti Rusya generaline de bildirmeleri; Şahin Giray Yenikal'a ve Kerş <Kerç> taraflarına geldiğinde Rus Generali Potemkin'e müracaat edip ondan yardım istemesi üzerine Ruslar'ın Kırım içine asker sokup, Potemkin'in Şahin Giray'ı hanlık mesnedinde ibka eylemesi, Şahin Giray tekrar hanlığa geçtiğinde kardeşi Bahadır Giray'ı hapsetmesi (s. 209-214).

42. Ruslar'ın Kırım'daki ihtilâle Çerkes ümerasından Zanoğlu Mehmed Giray Bey'in sebep olduğunu iddia etmeleri, aslında Kırım'ı istila hususunda vakti ve durumu kendileri için müsait görüp, politikaları gereği bu ihtilâli Devlet-i Aliyye'nin üstüne atmak üzere bunun bir bahane olması; Ruslar'ın Kırım'dan sonra Çerkesistan havalisini de istilâ etmek niyetleri olduğundan, Çerkes kabilelerinden şikâyet ederek onları da Osmanlı Devleti'nden uzaklaştırıp, bunun için Mehmed Giray Bey'e töhmet isnad etmeleri, Ruslar'ın Bahadır Giray ve Arslan Giray Kırım'da harekete geçtiklerinde sessiz kalıp,

Şahin Giray kendilerine müracaata mecbur olduğunda, onun yardım istemesi ile askerlerini Kırım ve Taman'a sokmaları (s. 220-222).

43. Kırım Seraskeri iken vezaretinin kaldırılıp idam için üzerine asker sevk olunmasıyla, Kırım'a firar ile Şahin Giray'a sığınmış olan Canikli el-Hacc Ali Paşa'ya evâhır-ı Cumâdelûlâ 1196'da (4-13 Mayıs 1782) Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa tarafından mektûb-ı sâmî yazılıp, vakıf olduğu haberleri Dersaadet'e göndermesinin emrolunması; Ali Paşa'nın evâil-i Cumâdelâhıre'de (14-23 Mayıs 1782) yazdığı cevapnamesinde ve Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahid Efendi'ye gizli olmak üzere yazdığı tahriratında Şahin Giray'ın Devlet-i Aliyye'ye sadakatinden bahsederek, karındaşlarının kendi aleyhine ısyan etmelerinin Zanoğlu Mehmed Giray Bey'in tahrikiyle olduğunu bildirmesi; İzzet Mehmed Paşa azl ile Yeğen Mehmed Paşa sadarete geldiğinde, yine Canikli Ali Paşa'ya Soğucak ve Kırım'a göz ve kulak olup, bildiği havadisi yazması için mektûb-ı sâmî ve bu mealde Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Halil Hamid Efendi tarafından mektuplar yazılıp gönderilmesi; eğer Rusya Kırım'ı istilâ edip mevcut ahidnameyi bozarsa onun tekrar serasker naspolunması gerekeceğinden, mirinin sıkıntısı dolayısıyla çok fazla bir meblağ istemeyip böyle bir teklifte bulunmaması için Canikli Ali Paşa'nın Kapu Kethudası İbrahim Efendi tarafından kendisine tahrirat yazılması; İbrahim Efendi'ye cevaben Canikli Ali Paşa'nın evâhır-ı Zilhicce 1196'da (27 Kasım-6 Aralık 1782) gönderdiği tahriratında her ne şekilde irâde-i seniyye çıkarsa derhal boyun eğip gerekeni yapacağını, diğer bir tahriratında da Şahin Giray'ın çok fazla Rus askeriyle gelip Kırım'ı zaptettiğini, Ruslar'ın bundan sonra Çerakise ve Abaza memleketlerini istilâ etmek istediklerini bildirmesi; İbrahim Efendi'nin evâil-i Muharrem 1197'de (7-16 Aralık 1782) gönderdiği mektubunda, Mehmed Giray'ın Devlet-i Aliyye tarafından gizli olarak gönderilmesinin mümkün olmadığını, yalnız Ferah Ali Paşa'nın Soğucak kalasının muhafazası için gönderildiğini ve Devlet-i Aliyye'nin muahedeyi bozmamak için çok dikkat edip, Rusya'nın Şahin Giray'ı bahane ederek muahedeye aykırı hareket ettiklerini, sadaret kethudasının ona eğer kendileri serasker tayin buyurulursa tedbirlerinin neler olacağını yazmasını arzu ettiğini bildirmesiyle, Canikli Ali Paşa'nın gönderdiği tahriratta, bu sene muharebeden kaçınılıp zahair ve mühimmatın toplanıp sınırların muhafazası için gayret sarfedilmesini, sefer açılmak lazım gelirse en az üç sene yetecek kadar zahair ve mühimmat bulunmadıkça harp ilân olunmamasını,

bir hamlede Kırım'ın fethi sağlansa bile Rusya yeniden harekete geçeceğinden eğer mağlup olunursa bunun Devlet-i Aliyye'nin şanına halel getirmesinden korktuğunu ifade etmesi; Halil Hamid Paşa sadarete geldiğinde yine onunla haberleşip, müşavere ederek işe başlaması ve bu ilk sadaretinde Canikli Ali Paşa'ya yazdığı mektûb-ı sâmînin alt tarafına kendi kalemiyle Mehmed Giray'ın beyliği ve kalyon gönderilmesinde hata yapıldığını itiraf ederek, bundan sonra Rusya muahedeyi bozmadıkça Devlet-i Aliyye'den ahdi bozacak bir hareket olmayacağını beyan etmesi (s. 223-230).

44. Sadrıazam Halil Hamid Paşa'nın harp çıktığı takdirde ne taraftan hücum olunması gerektiğini ve Kırım'ın kurtarılması nasıl kabil olacağını Canikli Ali Paşa'ya sorması üzerine, evâil-i Safer 1197'de (6-15 Ocak 1783) Ali Paşa'nın gönderdiği cevapnamesinde, Kırım'ın kurtarılması irade olunduğu takdirde evvela büyük bir donanma ile Yenikal'a Boğazı'nın tutulup, Azak Denizi'nden Karadeniz'e Rusya donanmasının geçişini önlemenin gerekeceğini, zira bu boğaz tutulup Kerş <Kerç> kalesi zaptolunarak, Taman yakasına asker çıkarılıp burası muhafaza olunursa, Rusya'nın Azak Denizi'nden Karadeniz'e geçemeyeceğini, bu suretle Kırım'ın her tarafına yanaşılıp karaya asker çıkarılmasının mümkün olduğunu, ikinci olarak Özi Boğazı'nın kapatılıp, Kılburun Palankası'nı zaptetmenin lazım geleceğini, böylece Gözleve ve Kılburun arasındaki Kırım iskelelerine asker geçirilmesinin kolaylaşacağını, buradan da Or kalası tarafına hücum olunabileceğini, bu iki boğaz kapatılırsa Devlet-i Aliyye gemilerine emniyet gelip, Kırım'ın her tarafına asker ve mühimmat çıkarılması mümkün olup, Anadolu'dan getirilecek askerler Avlite, Balaklava ve Balta taraflarına çıkarlarsa, karadan Bağçesaray'a ve eğer Gözleve havalisine çıkarlarsa Akmescid ve Karasu taraflarına, eğer Kefe'ye çıkarlarsa Karasu ve onun yakınındaki yerlere hareket edebileceklerini, böylece Kırım ahalisi de gelen askerlere yardım edeceklerinden Kırım'ın kurtulmasının kabil olacağını bildirmesi; Sadrıazam Halil Hamid Paşa'nın Canikli Ali Paşa'ya tekrar mektûb-ı sâmî göndererek Ruslar'ın asıl niyetlerinin ne olduğunu öğrenmek istemesi, onun cevabî tahriratında Ruslar'ın Kırım gailesini bertaraf ettikten sonra, Kırım gibi Bucağı da ele geçirip, Aksu nehrinin öte tarafına geçip, Balta ve Tumbasar havalilerinde kaleler yaparak daha sonra da Boğdan'ı istilâya teşebbüs edeceklerini, bundan sonra da Abaza ve Çerakise memleketlerine musallat olmak isteyeceklerini, çünkü Abaza dağlarında verimli madenler olup bunların nu-

munelerini getirip muayene ettiklerini, Ruslar'ın buralarda yerleştikten sonra Gürcistan'ı da kendilerine bağlayıp, Devlet-i Aliyye'yi sıkıştırmaya başlayacaklarını, bütün bu ülkeler ele geçecek olursa Karadeniz sahillerinden hayır kalmayacağını, hile ile Kabartaylar'ı da Kırım hanlarının hükmünden çıkardıktan sonra, bu ülkeyi de zaptedeceklerini ifade etmesi (s. 244-247).

45. Nemçe elçisinin Bosna ahalisinden bazılarının muahedeye aykırı olarak Nemçe hududunu geçip memleketlerine tecavüz ettiklerini bildirip şikâyet etmeleri üzerine, Bosna Valisi Abdullah Paşa'ya, kadılar ve zabitlere ve beylere hıtaben fermân-ı âlî yazılıp mübaşir ile gönderilmesi, fermân-ı şerîf Bosna'ya vusul bulduğunda Abdullah Paşa'nın Bosna ayan ve eşrafını toplayıp irâde-i seniyyeyi tebliğ etmesi ve onların da bunun bir daha tekrarlanmayacağına dair ta'ahhüdde bulunmaları (s. 250).

46. İsmail Seraskeri Abdi Paşa ve Akkirman ve Yanıkkala Muhafızı İsmail Paşa'dan tahrirat gelip, Kırım'da kalan sultanlardan müteveffa Arslan Giray Han'ın oğlu Gazi Giray Sultan'ın Kırım'dan çıkıp Bucak'a geldiğini, buradaki Baht Giray Sultan'ın çiftliğine müsafir olduğunu bildirmesiyle, Gazi Giray Sultan'ın acele buradan kaldırılıp Rumeli tarafında bulunan Tatar sultanları yanına iletilmesi için Abdi Paşa'ya hıtaben fermân-ı âlî gönderilmesi (s. 251).

47. Evâil-i Rebiulâhır 1197'de (6-15 Mart 1783) Kırım Hanı Şahin Giray'ın istifa ederek Kuban'da inşa ettirdiği "Eke" nam kalede yerleştiği havadisinin alınması, Rusya'nın Kırım hanlığını kaldırarak bütün memleketi zaptetmek gibi bahaneler aradığının anlaşılması, bu sırada Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa'nın kethudasının bir miktar askerle Taman tarafında bulunup Şahin Giray'ın kendisine göndermiş olduğu adamı katletmesi ile Rusyalılar'ın bunu bahane ederek Kırım, Taman ve Kuban'ı istila etmeleri; Rusya Büyükseraskeri Potemkin'in 20 Şaban 1197'de (21 Temmuz 1783) Kırım'ın ulema ve ümerasını "Karasu" denilen yerde toplayıp, onlara Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın Taman, Kuban ve Kırım iklimini mülküne kattığını bildiren beyannamesini okuması; artık Kırım'ın serbestliğinin kaldırıldığını, bundan sonra Rusya reayası olduklarını, Rusya tabiyetine girenlerin Kırım'da kalıp, gitmek isteyenlerin malları ve eşyaları ile Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye gitmelerine ruhsat verileceğini, kalanlara da zulmedilmeyeceğini, din ve mezheplerine müdahale olunmayacağını, Rus imparatoriçesinin emrine itaat edeceklerine yemin etmelerini

istemesi; ancak Tatarlar'ın esareti kabul etmeyip harekete geçmeleri üzerine Potemkin'in erkek, kadın otuz bin Tatar'ı acımadan katletmesi; Ruslar'ın Şahin Giray'a senevî sekiz yüz bin ruble maaş tahsis etmeleri; kendisinin bundan sonra Bağçesaray'da darbettirdiği sikkelerin artık I. Abdülhamid'in adını taşımaması; Rusya'nın evâsıt-ı Cumâdelâhıre 1197'de (14-23 Mayıs 1783) neşrettiği bu beyannamesi Fransa kralına vardığında Kırım istilasını tasdik etmemesi; Katerina'nın beyannamesine reddiyye olmak üzere Devlet-i Aliyye vükelâsı arasında beyanname neşredilmesinin konuşulması, ancak beyanname neşri hasma meydan okumak demek olduğundan ve Devlet-i Aliyye henüz sefer hazırlıklarını tamamlamadığından bunun tehir olunmasının kararlaştırılması; Rusya'nın beyannamesine reddiyye olmak üzere İngiltere tüccarından birinin, Rusya tüccarından birine bir kağıt yazarak neşrettikleri beyannamenin değersiz olduğunu ifade etmesi (s. 252-255).

48. Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın Hazar Denizi'nde bir donanma yaparak oraların ticaretini ele geçirmesi, Acem diyarında da fesad çıkarmak için harekete geçmesini Hazar Denizi'ndeki donanmasının amiraline emretmesi, yine II. Katerina'nın Hazar Denizi'nin garp sahilinde Acemler elindeki bazı yerleri zaptetmek için Rusya tüccarına bir han bina etmesini yine bu amiralden istemesi; İran'da istiklâl için başkaldıran Ağa Muhammed Han'a karşı Rusya'nın ögey karındaşı Murtaza Kulu Han tarafını tutup desteklemesi, ancak Ağa Muhammed Han'ın gerek Murtaza Kulu Han'a gerekse Şiraz'da hüküm süren Zendiyye hanlarına galip gelerek Gilan, Mazenderan ve Şirvan eyaletlerini ve diğer memleketleri zaptetmesi; Rusya'nın Esterabad Limanı sahilinde bir bazerganhane binası için Ağa Muhammed Han'dan ruhsat almaları, ancak burada sağlam bir kule inşa ederek içine on sekiz top koymaları üzerine Ağa Muhammed Han'ın Rus amirali ve zabitlerini bir ziyafet bahanesiyle davet edip hepsini hapsettikten sonra bu kuleyi yıktırması; Muhammed Ağa Han'ın bütün İran'ı ele geçirdikten sonra Rusya memalikine hücum etmek sevdasına düşmesi, ancak bu husus Devlet-i Aliyye'nin yardımına muhtac olup bu konuda iltifat görmediğinden bu meramını yerine getirmeye muvaffak olamaması (s. 280-281).

49. Evvelce Devlet-i Aliyye'nin tabiyetini kabul etmiş olan Gürcistan hanlarından Kartli ve Kahet hakimi Tiflis Hanı İrakli b. Teymuraz Han'ın

evâsıt-ı Ramazân 1197'de (10-19 Ağustos 1783) Rusya himayesine girmesi ve Rus İmparatoriçesi II. Katerina'ya bir sened vererek, bundan sonra başka bir devletin tabiyetine girmeyeceğini ta'ahhüd etmesi; İrakli Han yalnız Rusya'nın himayesini kabul etmiş olup mülkünden feragat etmiş değilse de, vefatından on yedi sene sonra Ruslar'ın İrakli Han'ın memleketini kendi memleketlerine katmaları; Ruslar'ın bunun gibi Mengrel, yani Açıkbaş Hanı olan Salomon Han'ı dahi himayeleri altına almak istemeleri, ancak onun buna iltifat etmemesi; Ruslar'ın Revan tarafına mühendisler gönderip ol havaliyi incelemeleri, Revan Hanı Hüseyin Han'ın Rusya'nın adamlarını memnuniyetle kabul ettiğinin Osmanlı serhadd valileri tarafından Dersaadet'e bildirilmesi; Rusya'nın hudutlara tecavüz edebileceğini, Gilan ve Mazenderan taraflarını zapteyledikten sonra bütün İran'ı eline geçirebileceği ifade olunduğunda, serhadd valilerinin hazırlıklı bulunmalarına dair sadaretten kaimeler yazılması; bütün bu tehlikeli durumun İran hanları ile Dağıstan hanlarına da bildirilmesinin emrolunması (s. 281-282).

III. Avrupa'da cereyan eden olaylar:

Ahmed Cevdet Paşa, tarihinde az da olsa Avrupa'da meydana gelen olaylara da yer vermiş bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1. 1192 (1778) senesinde Alman ümerasından Bavyara hükümdarının çocuksuz ölmesiyle, kendi idaresi altındaki memleketlerin veraseti maddesi için Nemçe (Avusturya) Devleti ile Alman ümerasından bazıları arasında kavgalar meydana gelerek, Alman ümerasının Nemçe'nin tabiî düşmanı olan Prusya Devleti'ne başvurmaları, Prusya'nın Bavyara meselerine müdahaleyi kendi politikalarına uygun görerek Nemçe Devleti ile muharebeye başlaması; Rus İmparatoriçesi II. Katerina'nın da Alman işlerine karışması ve Şahin Giray maddesinde Nemçe Devleti, Devlet-i Aliyye'yi Rusya seferine teşvik etmiş olduklarından dolayı II. Katerina'nın Prusya tarafını tutarak, Nemçe Devleti eğer Bavyara'yı istilâdan vazgeçmez ve Prusya ile sulh yapmazsa üzerine yürüyeceğini ilân etmesi; derhal Nemçe, Fransa ve İngiltere Devletleri'nin tavassutlarını reca etmekle konuşmak için tayin edilen Nemçe'ye tabi Teschen şehrinde Nemçe ve Prusya murahhasları toplandıklarında, Nemçe'nin pek çok talebinden vazgeçerek Bavyera'dan küçük bir yerin kendiye temlikiyle kanaat

ederek evâsıt-ı Şabân 1193'de (24 Ağustos-2 Eylül 1779) sulh anlaşmasının imzalanması (Bkz. *Metin*, s. 125).

2. Amerikalılar, cumhuriyetlerini ilân ettiklerinde bu hükumetin en önce Fransa tarafından tasdik edilmesi, Amerika ile muahede imzalamasından dolayı 1192 (1778) senesinde Fransa ile İngiltere arasında harp vuku bulacağının anlaşılması; İspanya Devleti öteden beri Fransa ile ittifak halinde bulunduğundan ve Felemenk Devleti'nin de kendi tüccar gemilerine İngiltere tarafından ta'arruz olunduğundan, bu iki devletin İngiltere aleyhine olarak Fransa'ya katılmaları; Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın da ticaretini büyütmek için Baltık Denizi sahilindeki iskelelerinden zahire ihracına izin vermesi; İngiltere'nin, Felemenk, Danimarka ve Alman tüccar gemilerine Fransa'ya mal getiriyorsunuz diyerek el koyması ve Rusya bayrağı ile dolaşan bazı gemileri de yoklanmak için İngiltere tersanelerine göndermesi üzerine bu devletlerin II. Katerina'ya müracaatları; II. Katerina'nın kendi iskelelerinden mal yükleyerek çıkan tüccar gemilerine İngiltere'nin ta'arruz etmesini çekemediğinden "bî-taraflık" namıyla bu devletlerle bir ittifak yapmaya çalışması, Rusya Devleti'nin, İsveç ve Danimarka ile mukavele yaparak Fransa ile İngiltere'den kendi iskelelerine bu üç devletin tüccar gemileri gelip gittiğinde bu iki devletten hangisi bu devletlerin tüccar gemilerine ta'arruz edecek olursa tarafsız devletlerin hepsinin birden intikam almak için hareket edeceklerini bildirerek "bî-taraf-ı harbî" adıyla bir muahede akd etmeleri ve Rusya imparatoriçesinin bunu ilân etmesi (s. 141-142).

3. Nemçe imparatoriçesi Maria Terezia <Theresia>'nın 3 Zilhicce 1194'de (30 Kasım 1780) vefatı ile yerine oğlu ve veraset yoluyla Macaristan Kralı bulunmasından dolayı saltanat ortağı bulunan II. Yozef <Joseph>'in Nemçe imparatoru olması; Maria Theresia, Prusya ile muharebe ettiği esnada Prusya Devleti, Devlet-i Aliyye'yi Nemçe üzerine harp ilânına teşvik etmiş iken, Osmanlı Devleti bunu dinlemeyip Nemçe aleyhine savaşa kalkışmaması; Devlet-i Aliyye'nin Rusya ile vuku bulan muharebeleri esnasında imparatoriçenin de Osmanlı Devleti aleyhine hareket etmemesi, politikası gereği daima Devlet-i Aliyye ile ittifak üzere bulunması; oğlu II. Joseph bir müddet annesiyle birlikte müştereken hükumet ettikten sonra validesi vefat ettiğinde Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'ya kapılıp aralarında bazı Memâlik-i Devlet-i Aliyye'yi paylaşmak üzere karar almaları (s. 156).

4. Rusya imparatoriçesi II. Katerina'nın Lehistan'da "Mohilov" adlı yerde Nemçe (Avusturya) İmparatoru II. Joseph ile buluşup gizlice yaptıkları konuşmalarında, aniden Memâlik-i Devlet-i Aliyye üzerine hücum edip, bazı yerlerini aralarında paylaşmak, bazı yerlerinde de eski Yunan halklarını uyandırmak ve Nemçe'nin Felemenk elinde olan bazı yerlerini almak ve Avusturya'nın Baltık Denizi'nde donanma yapmasına Rusya'nın yardım etmesini sağlamak üzere gayet gizli olarak evâil-i 1195'de (28 Aralık 1780-6 Ocak 1781) ittifak ahidnamesi imzalamaları (s. 214).

5. Rusya İmparatoriçesi II. Katerina Nemçe imparatoruyla ittifak ettikten sonra Devlet-i Aliyye'ye sefer açmak niyetinde olduğundan, Rusya askerlerinin meşguliyetleri dolayısıyla İsveç Devleti'nin fursat bulup intikam almaya kalkışması da muhtemel bulunduğundan, İsveç Devleti ile gizlice ittifak etmeye çalışıp, hudutta bir yerde İsveç kralı Gustav III. (Ö. 29.III.1792) ile konuşmaya talip olması, ancak İsveç kralı elindeki ağrıyı bahane edip görüşmek istememesine rağmen II. Katerina'nın: "*Ben Stockholm şehrine varıp, görüşürüm*" diye ısrar etmesi, İsveç kralı ile burada buluştuklarında, Rusya ile Devlet-i Aliyye arasında vuku bulacak seferde İsveç'in tarafsız kalması ve sefer bittiğinde İsveç'in Danimarka'ya tabi olan Norveciya'yı zaptetmesi hususunda anlaşıp mukavele yapmaları, İsveç kralının yol masrafı istemesiyle kendisine II. Katerina tarafından iki yüz bin ruble gönderilmesi (s. 235-236).

IV. Amerika'da meydana gelen olaylar:

Cevdet Paşa'nın, *Tarih*'inde Amerika'da cereyan eden olayların ve sonuçta Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunun da yer aldığı görülmektedir.

Yenidünya'da halen Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika (Amerika Birleşik Devletleri) halkının bulunduğu arazi H. 992 (1584) senesinde İngiltere tarafından keşf ve zapt olunup, İngiltere'de mezhep ihtilaflarından meydana gelen düşmanlıklardan dolayı bu memleketteki pek çok kimseler Amerika'ya göçtüğü gibi, Avrupa'nın başka ülkelerinden de pek çok kimselerin buraya gitmesiyle mamur bir memleket haline gelmesi; Amerika arazisinde teşekkül eden ve her biri farklı imtiyazlara sahip bulunan bu devletlerin İngiltere'ye tabi olmakla beraber idarelerinde müstakil bir surette bulunmaları; kanunları İngiltere kralları namına çıkarılır ise de İngiltere Parlamentosu'nun hükmünün bu ma-

mur devletler hakkında doğrudan doğruya geçerli olmaması; muhtelif asırlarda İngiltere hükümdarları ve meclisleri Amerika mamurelerini hükümleri altına almak istemişler ise de ahalisi bu zorlamaları kabul etmeyip imtiyazlarını muhafazaya ihtimam göstermeleri; ancak İngiltere'nin bu dahilî istiklâli kaldırıp sanayi ve ticaretin gelişmesini önlemek ve İngiltere'ye muhtac halde tutmak için Amerikalılar'a gerekli olan bazı eşyanın mahallerinde imalini yasaklayarak İngiltere'den alınmasını mecbur eylemek istemeleri; İngiltere meclislerinin yeni gelirler elde etmek maksadıyla Amerika'da da damgalı kağıt vergisi koyması, fakat ahali ayaklandığından bu verginin kaldırılması; H. 1181'de (1767-1768) billur, kağıt ve çay üzerine vergi konulduğunda halkın şikâyeti daha da artıp Boston şehrinde halkın gümrük memurları üzerine hücum etmeleri; seksen altı şehrin vekilleri toplanarak Boston şehrinde "Konvansiyon" yani "Muahede" namıyla bir cemiyet teşkil etmeleri, ancak istiklâl arzuları meydana çıkmayıp sadece vergilerden şikâyette bulunmaları; asıl ihtilâfın İngiltere mallarının kullanılmasının yasaklanması ile başlaması ve bunun İngiltere ticaretine büyük zarar vermesi; İngiltere'nin diğer vergileri kaldırıp yalnız çay vergisini almakta ısrar etmeleri, lakin Amerikalılar İngiltere Parlamentosu'nun tahakkümünü tasdik etmek istemediklerinden bütün vergilerin kaldırılmasında ısrar etmeleri; Bostan şehrinde ahalinin Hindistan'dan gelmiş olan bir gemi yüklü çayı denize attıklarında, İngiltere Devleti'nin H. 1188'de (1774-1775) Boston şehrinin ticaretini yasak edip, her çeşit eşya ve malların girip çıkmasını yasaklaması; bütün mamurelerin Boston şehrine yapılan muameleden müteessir olup, hepsinin birden Boston şehri hakkında yapılan yasak kaldırılmadıkça, İngiltere ile her çeşit ticaretten kaçınacaklarına yemin ederek ittifak ve muahede etmeleri; yine bu senede Philadelphia şehrinde akd ettikleri umumî mecliste bu kararı tasdik ederek Amerika İngilizleri'nin hukukunu ve şikâyetini kapsayan İngiltere'den hiçbir eşya almayıp Amerika'dan dahi eşya gönderilmesinin yasaklanacağını bildiren bir beyanname yaparak andiçmeleri; İngiltere kralına arzıhal takdim edip hükümdara olan sadakat ve ana vatanlarına bağlılıktan bahsederek sulh ve serbestiyetten başka bir şey istemediklerini bildirmeleri; İngiltere vükelâsı ise Amerikalılar'ı itaat altına almak için daha çok asker gönderilmesine ve Amerikalılar'ın başkaları ile ticaret yapmalarının yasaklanmasına karar vermeleri; Amerikalılar'ın ise krala gönderdikleri arzıhalin reddedileceğini anlamaları ile asker toplamaya ve harp mühimmatı elde

etmeye başlamaları; H. 1189 senesi içinde, 19 Nisan 1775'de Lexington şehrinde İngilizlerin bir bölük Amerikan askerine tesadüf edip üzerlerine ateş açmalarıyla etraftaki Amerikan askerlerinin yetişip muharebenin Amerikalılar tarafından kazanılması; bu hadise harbin başlamasına sebep olup her memleket kudreti derecesinde asker ve harp levazımatı elde etmeğe başlayıp, bundan başka kavâim-i nakdiyye çıkarılarak ve zabitlere ve neferlere maaşlar tayin olunarak, 1190'da (1776) Virginia eyaleti ahalisinden ve zenginlerden George Washington'un 1170'de (1756-57) İngiltere ile Fransa Devletleri arasında meydana gelen muharebelerde görev alıp yararlıklar göstermiş olduğundan, bütün Amerikan askerine serasker tayin olunup, onun aldığı tedbirlerle muharebelerin ekserisinin Amerikalar tarafından kazanılması; lakin meydana gelen muharebeler İngilizler hakkında düşmanlık duygularını arttırdığından 1190'da Amerikalılar'ın "Cem'iyyet-i Umûmiyye-i Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika" namıyla memleketlerinin istiklâlini ilan etmeleri; bunun üzerine her iki tarafın da büyük hazırlıklara girişerek Amerikalılar'ın ecnebî memleketlerden yardım istemeye karar verip Fransa'ya özel yetkili bir memur göndererek silah ve mühimmat ile yardım olunmasını istida etmeleri, Fransızlar'ın bunu kabul edip "Lafayette" adlı asilzadenin komutasında gönüllü asker göndermeleri; 1191 (1777) senesi içinde meydana gelen muharebelerde İngilizler'in mağlup olmasıyla, Fransızlar'ın Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika istiklâlini tasdik ederek onlarla barış ve ticarete dair bir muahede akdetmeleri; eğer İngiltere ile Fransa arasında bir muharebe meydana gelirse birbirlerine hem saldırıda, hem de müdafaada yardım etmek için Amerika Birleşik Devletleri ile Fransa arasında bir ahidname daha imzalanması; Fransa'nın Amerikalılar ile ittifak ederek muahede imza etmeleri üzerine İngilizler'in askerî tedbirleri arttırmaları; 1192 (1778) senesi içinde meydana gelen muharebelerde Fransa donanması ve gönüllü askerlerin de yardımlarıyla harbin yine Amerikalılar tarafından kazanılması; Fransa'nın Amerika'ya yardım için İspanya Devleti'ni ittifaka almaya çalışması ile İngiltere'nin Amerika'da olan kuvvetlerini zaafa uğratmanın İspanya'nın menfaatlerine olacağını düşünen İspanyollar'ın 1193 (1779) tarihinde Fransa ile ittifak edip, bu sene yapılan muharebelere katılmaları; müttefik Fransa, İspanya Devletleri ve Amerikalılar ile İngiltere arasında bu sene ve ertesi seni cereyan eden muharebelerin sadece Amerika'nın kara ve denizlerinde değil, özellikle Hind tarafında da cereyan etmesi; İngiltere'nin Rusya'yı

kendine çekmek için çok çalışması, ancak Rus İmparatoriçesi II. Katerina "bî-taraflık" unvanıyle bir ittifak usulü çıkarıp, muharip olmayan devletlerin ekserisinin, bu arada Felemenk'in de ittifaka katılmaları ile İngiltere'nin Felemenk'e harp ilan etmesi; İngiltere'nin, Fransa ve İspanya ile Felemenk'in Amerika ve Hind taraflarında olan arazi ve adalarından bir haylisini kendi tasarruflarına alıp, 1195 (1781) ve 1196 (1782) senesi muharebelerinin de bu şekilde geçip, İngiltere'nin Amerika'da olan zayiatlarına karşılık birçok yerler ellerinde kalmış ise de sefer masraflarından dolayı borçları çok arttığından sulha meyletmeleri; Fransa, İngiltere'nin Amerika'daki mamurelerini onlardan ayırmayı başardığından memnun olup, İspanya dahi asıl maksadı olan Cebel-i Tarık kalesiyle Jamaica Adası'nı her ne kadar ellerine geçirememiş ise de, Minorca Adası'yla Amerika'daki bazı arazilerin ellerinde kalacağını anlayıp, Felemenkliler ise Fransa'nın himmetiyle bazı yerleri tasarruflarına almaları üzerine onların da sulha taraftar olmasıyla Rusya imparatoriçesi ile Nemçe imparatorunun da tavassutu ile evâhır-ı Zilhicce 1196'da (27 Kasım-6 Aralık 1782), Paris'te mükâlemeye başlanması; en önce İngiliz ve Amerikalılar'ın anlaşıp Ocak 1783'de Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika'nın istiklâlini tasdik eden bir muahede akd ve imza etmeleri; 1197 (1783) senesi içinde İngiltere ve Fransa'nın İngiltere'ye ait Amerika'da Saint Promiclon, Saint Louis ile Tobago Cezîresi'ni Fransa'ya terk etmek, Grenada ve Grenadines, Dominica, Saint Lucia, Saint Christopher/Saint Kitts, Lof ve Nevis Cezireleri İngiltere'de kalmak, muharebeden önce Fransa'nın Hind'de bulunan yerleri yine kendisine verilmek üzere anlaşıp Versailles şehrinde bir muahede akd ve imza olunması; İngiltere'nin İspanya ile de muahede akdedip Amerika'daki Bahama adalarının İngiltere'ye terkiyle, ona mukabil Minorca Adası'yla Amerika'daki Florida Keys adalarının İspanya elinde kalmasının kararlaştırılması; yine İngiltere'nin Felemenkliler'e bazı küçük yerler vererek musalaha ve muahede akd etmesi; Birleşik Amerika Seraskeri George Washington'un istiklâlden sonra askerlerin maaşlarının ödenmesini sağlayarak dahilî bir ısyanı önlemesi ve Virginia'daki arazisine çekilmesi; bu muharebelerin sonucunda İngiltere'nin elinden pek çok tebaasının çıkıp, yüz milyon lira masrafa girmesi; Fransa'da İngiltere'deki gibi meşrutî hükumet arzusunda bulunan Fransızlar'ın bir çoğunun cumhuriyet fikrine dönmeleri, Rusya'nın ise Avrupa devletlerinin meşguliyetinden istifade ederek Kırım'ı zapt ile Karadeniz'de donanmasını büyütmeğe başlaması (s. 272-279).

V. Muhtevanın diğer unsurları:

– Hal tercümeleri:

Ahmed Cevdet Paşa'nın, *Târîh*'inde her sene vukuatı sona erdikten sonra o sene içinde vefat edenlerin hal tercümelerini de kronolojik olarak verdiği görülmektedir. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1188 senesi: Şeyhülislâm-ı sâbık Dürrî-zade Mustafa Efendi'nin (Bkz. *Metin*, s. 7); Şeyhülislâm-ı esbak Mirza-zade Mehmed Said Efendi'nin (s. 7-8) tercüme-i hâlleri.

1189 senesi: Bina Emini Yusuf Efendi'nin (s. 8); Nişancı Abdullah Efendi'nin (s. 9); Cidde Valiliğinden mazul Halil Paşa'nın (s. 9); Kethudâ-yı Sadr-ı âlî İbrahim Nazif Efendi'nin (s. 31) hal tercümeleri.

1190 senesi: Sivas Valiliği tevcih olunup Sivas'a giderken Nalluhan'da vefat eden Sadr-ı esbak İvaz Mehmed Paşa-zade Halil Paşa'nın (s. 47-48); mazul Şeyhülislâm Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin (s. 48-49) tercüme-i hâlleri.

1191 senesi: Hanya mansıbı tevcih buyurulup memuriyetine giderken Sakız'da vefat eden Sadr-ı sâbık Mehmed Derviş Paşa'nın (s. 80); Sarı Mehmed Paşa-zade Ali Paşa'nın (s. 80-81) hal tercümeleri.

1192 senesi: Rumeli Kadıaskerliğinden mazul iken Medîne-i münevvere Kādîsı olan Mehmed Murad Efendi'nin (s. 99-101); Rumeli Kadıaskeri Dürrî-zade Nurullah Efendi'nin (s. 100-102); Şeyhülislâm-ı sâbık Mehmed Esad Efendi'nin (s. 102-103); İstanbul Kadılığından munfasıl Hasan Paşa-zade Seyyid Mehmed Said Efendi'nin (s. 103-104) tercüme-i hâlleri.

1193 senesi: Şeyhülislâm-ı esbak Şerif-zade Mehmed Molla Efendi'nin (s. 137) hal tercümesi.

1194 senesi: Kırım Hanlığından mazul IV. Devlet Giray Han'ın (s. 84-85); Anadolu Kadıaskerliğinden munfasıl İlmîdamadı Ali Satı' Efendi'nin (s. 138); Defter Emanetinden munfasıl el-Hacc Mehmed Emin Recaî Efendi'nin (s. 154); Erzurum Valisi es-Seyyid İbrahim Hıfzı Paşa'nın (s. 155-156) tercüme-i hâlleri.

1195 senesi: Rakka Valisi Abdürrezzak Bahir Paşa'nın (s. 157-158); Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa'nın (s. 160); İmâm-ı evvel ve Havâss-ı Refî'a Kādîsı Mehmed Said Efendi'nin (s. 165); Anadolu Kadıaskeri Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin (s. 170); Silistre Valisi Hasan Paşa'nın (s. 171); Rumeli Sadaretinden munfasıl Mollacık-zade İshak Efendi'nin (s. 171-172) hal tercümeleri.

1196 senesi: Müneccimbaşı Musa-zade Ubeydullah b. Abdullah'ın (s. 180); Hotin Muhafızı Ahmed İzzet Paşa'nın (s. 184-185); Sabık Anadolu Kadıaskeri ve İmâm-ı evvel-i şehriyârî Mehmed Emin Efendi'nin (s. 185-186) tercüme-i hâlleri.

1197 senesi: Vidin Muhafızı Çatalcalı Ali Paşa'nın (s. 240-241); Şeyhülislâm es-Seyyid İbrahim Efendi'nin (s. 256-257); Tahirağa Tekyesi Post-nişini Salaheddin Abdi Efendi'nin (s. 302); Süvari Mukabelecisi Mehmed Nuri Beyefendi'nin (s. 303); Rumeli Kadıaskeri olan Seretıbbâ-yı Hâssa Mehmed Arif Efendi'nin (s. 303-304); Sabık Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahid Efendi'nin (s. 305-307); Ruznâmçe-i evvel Ali Haşim Beyefendi'nin (s. 307-308); Büyüktezkireci Mehmed Namık Efendi'nin (s. 308); Haremeyn Müfettişi Musullu es-Seyyid Behcet Efendi'nin (s. 308-309); Büyükruznameci Ahmed Resmî Efendi'nin (s. 309); Müverrih Suphi'nin oğlu Hekimbaşılık ve Üsküdar Kadılığından mazul Abdülaziz Efendi'nin (s. 309-310); Rûznâmçe-i evvel Mehmed Said Efendi'nin (s. 311) hal tercümeleri.

1192 senesi vefeyatı arasında gösterilen ve 1200'de (1785-1786) vefat eden Kırım Hanı III. Selim Giray'ın (s. 88-89); 1197 senesi vefeyatı içinde bulunan ve Şevval 1201'de (17 Temmuz-14 Ağustos 1787) Rodos'ta katledilen Kırım Hanı Şahin Giray'ın (s. 255-256); yine 1197 senesi vefeyatında belirtilip 1206'da (1791-1792) vefat ettiği bildirilen Bahadır Giray'ın (s. 255-256) hal tercümelerinin Cevdet Paşa *Târîh*'inin II. cildinde yer aldığını söylememiz gerekmektedir.

Ayrıca tayin, azil, doğum ve ölümler, katiller, hapisler, sürgünler, merasimler, ziyafetler, yangınlar, zelzeleler, yabancı devletlere elçi tayinleri, imar faaliyetleri de ikinci cildin muhtevası içinde yer almaktadır ki bunlar da şöyle sıralanabilir:

– Tayinler:

22 Receb 1188'de (28 Eylül 1774) İvaz Mehmed Paşa-zade İbrahim Beyefendi'nin şeyhülislâm tayini (Bkz. *Metin.*, s. 1); 10 Şevval 1188'de (14 Aralık 1774) Darüssaade Ağası Yazıcısı Ahmed Efendi'nin mevkufatcı olması (s. 2); yerine Mevkufatcı Bağçevan-zade Mustafa Efendi'nin Darüssaade ağası yazıcısı naspı (s. 2); Cidde Valiliğine Defterdar Osman Paşa'nın tayini (s. 9); 3 Muharrem 1189'da (6 Mart 1775) III. Mustafa devrinde de Çavuşbaşılık mansıbında bulunan Mehmed Said Efendi'nin yeniden çavuşbaşılığa getirilmesi (s. 9-10); 4 Muharrem 1189'da (7 Mart 1775) Silahdâr-ı şehriyârî Seyyid Mehmed Emin Ağa'nın rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile Tırhala sancağı mutasarrıflığına tayini (s. 10); yerine yine bu tarihte Hazine Kethudası es-Seyyid Mehmed Efendi'nin silahdâr-ı şehriyârî olması (s. 10); mazul Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Recaî el-Hacc Mehmed Efendi'nin defterdarlığa naspı (s. 10); Defterdar Derviş Mehmed Efendi'nin karşılıklı yer değiştirme suretiyle kethudâ-yı sadr-ı âlî olması (s. 10); 13 Muharrem 1189'da (16 Mart 1775) sabık Mekke-i mükerreme Kādîsı İlmîyeğeni Ali Meşreb Efendi'nin İstanbul kadısı tayini (s. 11); 27 Safer 1189'da (29 Nisan 1775) Nişancı Abdullah Efendi vefat etmiş bulunduğundan, yerine Şıkk-ı evvel Defterdârı Atıf Efendi-zade Ömer Vahid Efendi'nin naspı (s. 11); İstanbul Kadılığından mazul Monlacık-zade İshak Efendi'nin Anadolu kadıaskerliğine tayini (s. 11); Şam Valisi ve Mirülhacc Osman Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın rütbe-i vezâretle Halep valiliğine naspı, sonra Rakka valisi tayin olunması, bu eyaletten de azledilip Sivas valiliğine nakledilmesi (s. 20); 8 Cumadelula 1189'da (7 Temmuz 1775) Sadaretten azledilen İzzet Mehmed Paşa'ya Aydın muhassıllığının tevcihi (s. 24); yine bu gün Sadaret Kethudası Derviş Mehmed Ağa'nın sadrıazam naspı (s. 24); yine aynı tarihte Kethudâ-yı Sadr-ı âlîden munfasıl Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan İbrahim Hıfzı Efendi'nin tekrar sadaret kethudası olması (s. 24); 9 Cumadelula 1189'da (8 Temmuz 1775) Serbevvâbîn-i Dergâh-ı âlî Mehmed Ağa'nın çavuşbaşı naspolunması (s. 24); 29 Cumadelula 1189'da (28 Temmuz 1775) Sadr-ı Rum Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin şeyhülislâm tayini (s. 24-25); yine bu tarihte Anadolu Kadıaskerliğinden mazullerin en eskisi olan Esad Efendi-zade es-Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin Rumeli sadaretine getirilmesi (s. 25); Mısır Eyaletinin Aydın Muhassılı bulunan sabık Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa'ya tevcihi (s. 27); Aydın mansıbının evvelce Özi Muhafızı olan

Mora Muhassılı Hazinedar Ali Paşa'ya verilmesi (s. 27); Mora Eyaletine Kırım Seraskerliği sırasında Ruslar'a esir düşüp Asitane'ye dönmüş bulunan Silahdar İbrahim Paşa'nın tayini (s. 27); Yenişehir Mutasarrıfı Ahmed Paşa'ya Rumeli beylerbeyiliği payesiyle Hanya muhafızlığı tevcihi (s. 28); 19 Zilkade 1189'da (11 Ocak 1776) evvelce Kethuda Kitabeti hizmetinde bulunmuş olan Defter Emini İbrahim Nazif Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî naspolunması (s. 31); 23 Zilhicce 1189'da (14 Şubat 1776) Yeniçeri Efendisi Mustafa Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî olması (s. 31); evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) Kul Kethudalığından mazul Turnacı-zade Ahmed Ağa'nın yeniçeri ağası tayini (s. 31); Müderrisînden ve Etıbbâ-yı Hâssadan Suphi-zade Abdülaziz Efendi'nin seretıbbâ-yı hâssa naspolunması (s. 32); Sayda Eyaletinin Zahir Ömer üzerinde ibkası (s. 32); evâil-i Cumâdelûlâ 1189'da (30 Haziran-9 Temmuz 1775) Mısır Eyaletinin Ebuzzeheb Muhammed Bey'e tevcihi, ancak Akka'ya vardığında vefatıyla valiliğinin mümkün olmaması (s. 33); Adana Valisi Vezir İbrahim Paşa-zade Mehmed Paşa'ya ber-vech-i ilhâk Sayda eyaletinin verilmesi (s. 36); Cezzar Ahmed Paşa'nın Rumeli beylerbeyiliği payesiyle sevâhil-i Şâmiye muhâfızı naspı (s. 36); evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) Sayda Eyaletinin Cezzar Ahmed Paşa uhdesine verilmesi (s. 39); Zahir Ömer'in oğlu Şeyh Osman'a Hudavendigâr sancağının tevcihi (s. 39); Zahir Ömer'in oğlu Ali Zahir'in oğlu olan Fazıl Bey'e Rodos tevliyeti ile hacelik rütbesi ihsanı (s. 44); Matbah-ı âmire Emini Mustafa Efendi'nin Tersane emini tayin olunması (s. 45); Cumadelahıre 1190'da (18 Temmuz-15 Ağustos 1776) Nişancı Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'nin reisülküttap olması (s. 46); yine aynı tarihte Nişancılığa da Sadaret Kethudalığından munfasıl es-Seyyid İbrahim Hıfzı Efendi'nin naspı (s. 46); Sivas Eyaletinin Erzurum Valisi ve Kars canibi Seraskeri Yeğen Ali Paşa'ya tevcihi (s. 48); Hotin Muhafızlığına Yanya ve Üsküp Sancakları ilhakıyla Topal Osman Paşa-zade Ahmed Paşa'nın oğlu İnebahtı Muhafızı Mehmed Paşa'nın tayini (s. 48); İnebahtı Muhafızlığının da İlbasanlı Süleyman Paşa'ya verilmesi (s. 48); 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Şeyhülislâmlığa Abdullah Vassaf Efendi-zade Mehmed Esad Efendi'nin naspı (s. 49); Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Darendeli Mehmed Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî olması (s. 49); 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Darendeli Mehmed Efendi'nin sadrıazam tayini (s. 50); Sadaret Kethudalığının bundan önce iki defa Kethudalık

hizmetinde bulunmuş olan Tevkiî es-Seyyid İbrahim Efendi'ye tevcihi (s. 50); Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa'ya ağalık uhdesinde kalmak üzere vezaret verilip ağa paşa olması (s. 52); iki ay sonra da Tırhala sancağı mutasarrıflığına tayini (s. 52); İstanbul payelülerinden Arif Efendi'nin hekimbaşı naspı (s. 52); Rakka Valisi Ispanakçı Mustafa Paşa'nın Bağdad valiliğine ve Bağdad Valiliğinden azledilen Ömer Paşa'nın Diyarbekir valiliğine tayinleri (s. 56); Kütahya Valisi Abdi Paşa'ya önce Diyarbekir, sonra Bağdad eyaletlerinin tevcihi (s. 58); Bağdad ve Basra Eyaletlerinin maktul Ömer Paşa Kethudası Abdullah Kahya'ya ve Kerkük ve Şehrizor Sancaklarının merhum Süleyman Paşa Kahyalarından Mardin Voyvodası Hasan Ağa'ya verilmesi (s. 59); sabık Özi Muhafızı olan Hazinedar Ali Paşa'nın Diyarbekir seraskerliğine tayini (s. 62); Selanik'te bulunan Ocağ-ı âmire ricâlinden el-Hacc Ali Ağa'nın Diyarbekir ordusuna ağa naspedilmesi (s. 62); 8 Rebiulevvel 1191'de (16 Nisan 1777) Sadaret Kethudalığından azledilen Seyyid İbrahim Hıfzı Efendi'nin surre emini olması (s. 68); aynı tarihte Mektûbî-i Sadr-ı âlî Süleyman Feyzi Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî naspı (s. 68); Mektupculuğun da Küçük Evkaf Muhasebecisi Namık Efendi'ye tevcih olunması (s. 68); Seyyid İbrahim Hıfzı Efendi'nin Kars ordusuna memur olması (s. 68); Sabık Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin Bağdad kapu kethudalığına tayini (s. 68); 17 Zilkade 1191'de (17 Aralık 1777) İbrahim Hıfzı Efendi'ye rütbe-i vezâretle Erzurum eyaleti tevcihi (s. 70); 10 Rebiulahır 1191'de (18 Mayıs 1777) Miriahurluktan azledilen el-Hacc Mustafa Ağa'nın rütbe-i vezâretle Hanya muhafızlığına tayini (s. 77); Kapucular Kethudası Çerkes Mehmed Bey'in mîriâhûr-ı evvel, Mîriahûr-ı sânî olan Seyyid Mustafa Ağa'nın kapucular kethudası, Şehsüvar-zade Hamdullah Bey'in küçükemiriahur naspları (s. 77); Halep Valisi Ahmed İzzet Paşa'ya önce Aydın muhassıllığının, sonra Cidde sancağı mutasarrıflığının, nihayet Kuds-i şerîf sancağı mutasarrıflığının tevcihi (s. 77-78); boşalan Halep Valiliğinin de sabık Kuds-i şerîf Mutasarrıfı Mirimiran İbrahim Paşa'ya rütbe-i vezâretle verilmesi (s. 78); Diyarbekir Seraskerliğinden azledilen Hazinedar Ali Paşa'nın Kilis sancağına tayini (s. 78); Rakka Eyaletinin Vezir Çerkes Hasan Paşa'ya, Diyarbekir Valiliği ve Seraskerliği ile ona ilhakan Karahisâr-ı Sâhib Sancağının Aydın Muhassılı Vezir Uzun Abdullah Paşa'ya, Hudavendigar Sancağının sabık Miriahur el-Hacc Mustafa Paşa'ya ve ondan boşalan Hanya Muhafızlığının Yazıcı-zade Mustafa Paşa'ya, ber-vech-i ilhâk Kırşehir Sancağının Özi Valisi

Vezir Yeğen el-Hacc Seyyid Mehmed Paşa'ya tevcih kılınmaları (s. 78); 1191 senesi Ramazanı evasıtında (13-22 Ekim 1777) Tercümân-ı Dîvân-ı Hümâyûn Kostantin Bey'in <Constantin Moruzi> Boğdan voyvodası naspı (s. 79); 17 Zilkade 1191'de (17 Aralık 1777) Diyarbekir Ordusu Kul Kethudası ve Ordu Ağası olan el-Hacc Halil Ağa'ya rütbe-i vezâretle Diyarbekir eyaleti tevcîhi (s. 80); Kırım Hanlığı'na Devlet-i Aliyye tarafından III. Selim Giray'ın naspı, ancak Ruslar'ın Şahin Giray'ın tarafını tutup onu zorla Kırım tahtına geçirmeleri üzerine Selim Giray'ın hanlığı bırakıp firarı (s. 84-88); Cumadelahıre 1192'de (27 Haziran-25 Temmuz 1778) Bosna Eyaletinin Vidin Muhafızı Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'ya, Vidin Muhafazasının Bosna Valisi Dağıstanî Vezir Ali Paşa'ya tevcihleri (s. 92); Arpa Emini Ali Ağa'nın cebecibaşı tayini (s. 92); Ali Ağa'nın görevinden azledilip yerine Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Süleyman Ağa'nın cebecibaşı naspı ve Ali Ağa'nın da İsmail ordusuna memur olması (s. 93); 15 Rebiulahır 1192'de (13 Mayıs 1778) Canikli el-Hacc Ali Paşa'nın oğlu Mehmed Mikdad Bey'e Soğucak kalası muhafazasında bulunmak üzere rütbe-i vezâretle Sivas eyaletinin tevcihi (s. 93); Erzurum Eyaletinin de pederi Canikli Ali Paşa uhdesine verilmesi (s. 93); Erzurum Valisi İbrahim Paşa'nın Kars muhafazasına tayini (s. 93); Diyarbekir Eyaletinin Kuds-i şerîf Mutasarrıfı Gazi Ahmed Paşa'ya, Kuds-i şerîf Sancağının Şam eyaletine ilhakan Emirülhacc Azm-zade Mehmed Paşa'ya ihale buyurulmaları (s. 93); Rumeli Kadıaskerliğinin sabık Sadr-ı Rumeli Şeyhü'l-ulema Mehmed Murad Efendi'ye ihsanı (s. 99); Dürrî-zade Nurullah Efendi'nin Rumeli kadıaskeri olması (s. 100); azl ve nefyedilen Mehmed Murad Efendi'ye Medîne-i münevvere kazâsının tevcihi (s. 100); Şeyhülislâm Esad Efendi-zade Şerif Molla Efendi'nin Rumeli kadıaskeri naspı (s. 102); 25 Cumadelahıre 1192'de (21 Temmuz 1778) Rumeli Kadıaskeri Esad Efendi-zade Mehmed Şerif Efendi'nin şeyhülislâm, Dürrî-zade Ataullah Efendi'nin de Rumeli kadıaskeri olmaları (s. 102); 5 Şaban 1192'de (29 Ağustos 1778) İsmail Raif Beyefendi'nin rütbe-i vezâretle mısr-ı Kāhire eyaletine tayini ve hılatının oğlu Müderrisînden İsmet Beyefendi'ye vekâleten verilmesi (s. 104-105); 8 Şaban 1192'de (1 Eylül 1778) Yeniçeri Ağası Kalafat Mehmed Ağa'nın sadaret makamına getirilmesi (s. 126); Büyüktezkireci el-Hacc Mustafa Efendizade Mektûbî-i Sadr-ı âlî Başhalîfesi Abdullah Efendi'nin sadaret mektupçusu olması (s. 105-106); Tersâne-i âmire Emîni Mustafa Efendi'nin uhdesine

sadrıazam kethudalığı tevcihi ve Süleyman Feyzi Efendi'nin yer değiştirme suretiyle Tersâne-i âmire emîni naspı (s. 106); 24 Şaban 1192'de (17 Eylül 1778) III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'a namzed buyurulan Hünkâr Kapucular Kethudası es-Seyyid Mustafa Ağa'ya rütbe-i vezâretle Rakka eyaleti ihsanı (s. 106); Matbah-ı âmire Emîni el-Hacc Selim Ağa'nın kethudâ-yı bevvâbîn-i şehriyârî olup, Matbah Emanetinin dahi sabık Matbah Emini Yenişehirli İbrahim Efendi'ye verilmesi (s. 106); es-Seyyid Mustafa Paşa'nın uhdesine ayrıca nişancılık tevcihi (s. 107); es-Seyyid Mustafa Paşa'nın Rakka eyaletinin Aydın sancağına çevrilmesi (s. 107); boşalan Rakka Valiliğinin Bender Başbuğu Vezir Seyyid Hasan Paşa'ya, İçel Sancağının sabık Mısır Valisi Sadr-ı esbak İzzet Mehmed Paşa'ya verilmeleri (s. 107); Sadr-ı sâbık Darendeli Mehmed Paşa'nın vezareti ibka olunarak İnebahtı muhafızı tayini (s. 107); 16 Ramazan 1192'de (8 Ekim 1778) es-Seyyid el-Hacc Mustafa Efendi'nin şıkk-ı evvel defterdârı naspı (s. 107); Bağdad Kapu Kethudası Selim Sırrı Efendi'nin ordu nazırı olması (s. 114); 5 Rebiulevvel 1192'de (3 Nisan 1778) Bağdad ve Basra Eyaletlerinin Kerkük Valisi Hasan Paşa uhdesine tevcihi (s. 115); Basra Mütesellimi Süleyman Ağa'nın rütbe-i vezâretle Basra valiliğine tayini (s. 120); evâhır-ı Zilhicce 1193'de (30 Aralık 1779-7 Ocak 1780) Bağdad Eyaletinin Basra Valisi Süleyman Paşa'ya tevcihi (s. 121); Sabık Bağdad Valisi Hasan Paşa'ya Diyarbekir eyaleti ihsanı (s. 121); 11 Rebiulahır 1193'de (28 Nisan 1779) Abdürrezzak Bahir Efendi'nin reisülküttap tayini (s. 123); sabık Çavuşbaşı Darphâne-i âmire Emîni Ahmed Nazif Efendi'nin yine çavuşbaşı, onun yerine de Hacegandan Darüssaade Ağası Yazıcısı Mehmed Beyefendi'nin Darphâne-i âmire emîni ve kendisinin Başhalifesi Hafız Ahmed Efendi'nin yazıcı naspolunmaları (s. 126); Kapudan Paşa Vekâletinin Tersâne-i âmire Emîni Süleyman Feyzi Efendi'ye verilmesi (s. 129); Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya Mora muhassıllığının tevcihi (s. 129); 11 Cumadelahıre 1193'de (26 Haziran 1779) Abdi Efendi yeğeni Tezkire-i evvel el-Hacc Mustafa Efendi'nin sadaret kethudası olması (s. 130); aynı tarihte Büyüktezkireciliğin Amedci Halil Efendi'ye tevcihi ve Amedi odası Mülazımlarından Bekir Efendi'nin amedci tayini (s. 130); İçel Sancağı Mutasarrıflığının İnebahtı Muhafızı Sadr-ı sâbık Darendeli Mehmed Paşa'ya, Trabzon Eyaletinin Erzurum Valisi Canikli el-Hacc Ali Paşa'ya, Erzurum Eyaletinin Canikli Ali Paşa'nın oğlu Trabzon Valisi Mikdad Paşa'ya tevcihleri (s. 130); uzun müddet Medîne-i münevvere'de Harem-i Ne-

bevî hizmetinde bulunduktan sonra İstanbul'da uhdesine Hazînedâr-ı şehriyârî rütbesi verilmiş olan Cevher Ağa'nın Darüssaade ağası naspı (s. 131); 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) Silahdâr-ı şehriyârî Seyyid Mehmed Efendi'nin sadrıazam tayini (s. 132); Yeniçeri Ağalığından azledilen Bekir Ağa'nın uhdesine mirimiranlıkla Kars eyaletinin tevcihi (s. 133); Özi kalesi Ağası Zorluoğlu Kethudası Süleyman Ağa'nın yeniçeri ağası naspı (s. 133); 4 Şevval 1193'de (15 Ekim 1779) Kethudâ-yı sâbık el-Hacc Mustafa Efendi'nin tevkiîlik mansıbına; Sipah Ağalığının el-Hacc Mehmed İspir Ağa'ya; Silahdar Ağalığının Genç Halil Ağa'ya ve Ruznâmçe-i evvelin Nailî Paşa biraderi Ebubekir Vahdetî Efendi'ye; Başmuhasebeciliğin Ali Raik Efendi'ye; Tersane Emanetinin Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'ye ve Arpa Emanetinin Selim Sırrı Efendi'ye ve Anadolu Muhasebeciliğinin sabık Çavuşbaşı Said Efendi'ye tevcihleri (s. 133); bu tarihten sekiz gün sonra Canikli Ali Paşa ile oğlu Mikdad Paşa mahlullerinden olmak üzere Trabzon Eyaletinin Çerkes Hasan Paşa'ya, Erzurum Eyaletinin Karaman Valisi Dağıstanî Ali Paşa'ya ve Bosna Eyaletinin Aydın Muhassılı Tevkiî es-Seyyid Mustafa Paşa'ya verilmeleri (s. 133); selh-i Zilkade 1193'de (9 Aralık 1779) Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi uhdesine rütbe-i vezâretle Aydın eyaleti tevcihi ile Büyüktezkireci Halil Hamid Efendi'nin reisülküttap tayini (s. 136); aynı tarihte Büyüktezkireciliğin Küçüktezkireci Bekir Paşa-zade Ataullah Beyefendi'ye ve Küçüktezkireciliğin Süvari Mukabelecisi Mehmed Nahifî Efendi'ye ihsanları (s. 136); Bursa Metropolidi Evans Rahip'in Ermeni patriki olması (s. 145); Zakarya Piskopos'un yeniden Ermeni patriki tayini (s. 145); Maliye Tezkireciliğinden mazul Ahmed Efendi'nin önce surre eminliğine, sonra mirimiranlık ile Alaiye sancağı mutasarrıflığına naspı (s. 147); Büyüktezkirecilikten azledilen Bekir Paşa-zade Ataullah Beyefendi'nin Mısır darphanesi memuriyetiyle Mısır'a gönderilmesi (s. 147); Büyüktezkireciğin Namık Efendi'ye tevcih olunması (s. 147); Zağarcıbaşı Ali Ağa'nın kul kethudası ve Muhzır Mehmed Ağa'nın seksoncubaşı naspolunmaları (s. 148); Silahdâr-ı şehriyârî Mustafa Ağa'nın rütbe-i vezâretle Selanik valisi tayini (s. 148); yerine Hazîne-i hümâyûn Kethudâsı Halil Ağa'nın silahdâr-ı şehriyârî olması (s. 148); 13 Şevval 1194'de (12 Ekim 1780) Reisülküttap Halil Hamid Efendi'nin sadaret kethudalığına, Defter Emini Süleyman Feyzi Efendi'nin reisülküttaplığa, Hasan Efendi'nin defter emanetine getirilmeleri (s. 148); 1 Zilkade 1194'de (29 Ekim 1780) sabık İstanbul Kadısı ve Anadolu

payesi olan Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin Anadolu kadıaskeri tayini (s. 153); Ramazan 1194'de (31 Ağustos-29 Eylül 1780) Erzurum Valiliğine Rakka Valisi Sadr-ı esbak İzzet Mehmed Paşa'nın, Rakka Valiliğine Aydın Muhassılı Abdürrezzak Bahir Paşa'nın, Aydın Muhassıllığına İçel Mutasarrıfı Hasan Paşa'nın nasp u tayinleri (s. 155); Niğbolu Ayanı Selim Ağa'nın uhdesine mîriâhûr-ı sânîlik verilerek Tuna'nın öte yakasında İsmail Kasabası'nda yapılacak kalenin bina eminliğine getirilmesi (s. 157); Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya sadaret kaimmakamlığı verilmesi (s. 158); 25 Safer 1195'de (20 Şubat 1781) Erzurum Valisi İzzet Mehmed Paşa'nın ikinci defa sadaret makamına naspı (s. 160); İzzet Mehmed Paşa'nın Erzurum'dan elli beş gün sonra Dersaadet'e gelerek sadrıazam olarak görevine başlaması (s. 160-161); Belgrad Muhafızlığının merhum Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi Rumeli Valisi Mustafa Paşa'ya tevcih buyurulması (s. 161); Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa tarafından Erzurum Eyaletinin Yazıcı İbrahim Paşa-zade Vezir es-Seyyid Mustafa Paşa'ya, Rumeli Eyaletinin Silistre Valisi Aydosî Mehmed Paşa'ya, Silistre Eyaletinin Seyyid Hasan Paşa'ya, Sivas Eyaletinin Trabzon Valisi Çerkes Hasan Paşa'ya verilmeleri (s. 161); Çatalcalı Ali Paşa'ya Köstendil ve Hudavendigar sancakları ber-vech-i ma'âş tahsis olunarak Özi muhafazası şartıyla vezaretinin ibka buyurulması (s. 161); Rakka Valisi Abdi Paşa'nın Aydın sancağı mutasarrıflığına, Rakka Eyaletinin Diyarbekir Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'ya, Diyarbekir Eyaletinin Halep Valisi Mirimiran Osman Paşa'ya ve Halep Eyaletinin Trablusşam Mutasarrıfı ve Cerdecibaşı olan Mirimiran Yusuf Paşa'ya rütbe-i vezâretle tevcih olunmaları (s. 161); Kul Kethudası Ali Ağa'nın yeniçeri ağası tayini (s. 162); Defter Emini Hasan Efendi'nin şıkk-ı evvel defterdârlığına naspı (s. 163); Defter Emanetinin Sadaret Kethudalığından munfasıl el-Hacc Mustafa Efendi'ye ihale olunması (s. 163); Ahmed İzzet Paşa'nın vezaretinin ibkasıyla Köstendil sancağı mutasarrıfı olması (s. 163); 27 Cumadelahıre 1195'de (20 Haziran 1781) Sadrıazam Kethudalığından munfasıl sabık Tevkiî Mustafa Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî naspolunması (s. 164); 1 Receb 1195'de (23 Haziran 1781) Tevkiî Ahmed Nazif Efendi'nin çavuşbaşı olması ve selefi Said Efendi'ye dahi yer değiştirme suretiyle tevkiîlik tevcihi (s. 164); Mora Muhassıllığının Anabolu Muhafızı Vezir Seyyid Ahmed Paşa'ya verilmesi (s. 164); Adana Beylerbeyiliğinin İçel Mutasarrıfı Beylanlı Abdurrahman Paşa'ya, İçel Mutasarrıflığının

Adana Mutasarrıfı Mirimiran Kiki Abdi Paşa'ya tevcihleri (s. 164); esbak Mora Muhassılı Mehmed Paşa'nın vezareti ibkasıyla Karasi sancağı mutasarrıfı olması (s. 164); Canikli el-Hacc Ali Paşa'nın vezareti ibka olunarak Trabzon valiliğine, oğlu Mikdad Paşa'nın da vezareti ibkasıyla Amasya sancağı mutasarrıflığına tayinleri (s. 165); Kilâr-ı Hâssa Ağalarından Seyyid Nurullah Ağa'nın imâm-ı sânî olması (s. 165); 1 Zilkade 1195'de (19 Ekim 1781) İstanbul Kazasından munfasıl Arap-zade Ataullah Efendi'nin sadr-ı Anadolu naspı (s. 170); 1 Zilhicce 1195'de (18 Kasım 1781) Beylikci Mehmed Hayri Efendi'nin reisülküttap, Beylikci Kisedarı Hacegandan Raşid Efendi'nin beylikci naspolunmaları (s. 170); Riyasetten azlolunan Süleyman Feyzi Efendi'nin bakaya tahsili için memuriyetle Mısır'a gitmesi (s. 170); Mirimirandan Ferah Ali Paşa'nın Soğucak muhafızı tayini (s. 172); Mısır Mevleviyetinin Kuds-i şerîften munfasıl Fetva Emini Kırımî Osman Efendi-zade Tatarcık Abdullah Efendi'ye, Şâm-ı şerîf Mevleviyyetinin Mehmed Emin-zadelerden Hüseyin Ağa-zade Abdurrahman Efendi'ye, Bursa Mevleviyyetinin Nafi-zade Efendi'ye tevcihleri (s. 173); 22 Muharrem 1196'da (7 Ocak 1782) Şehzade Mehmed'in Lalası ve Hazine Kethudası olan Havâss-ı Hademe-i Pâdişâhîden İsmail Bey'in silahdâr-ı şehriyârî olması (s. 174); 3 Safer 1196'da (18 Ocak 1782) Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı bulunan Karaca-zade Nikola Bey'in <Nicolae Caragea> Eflak voyvodası, Drago-zadeler neslinden Koca İskerlet Bey torunlarından Eflak Başkapu Kethudası Mihalaki Bey'in Dîvân-ı Hümâyûn tercümânı naspları (s. 174); 11 Safer 1196'da (26 Ocak 1782) Ömer Vahid Efendi'nin sadaret kethudası tayini (s. 174); 27 Cumadelahıre 1196'da (9 Haziran 1782) Kostantin <Constantin> oğlu Aleksandri Bey'in <Alexandru Mavrocordat> Boğdan voyvodası naspı (s. 175); Bozok Mutasarrıflığına Cebbar-zade Süleyman Bey'in tayini (s. 177); 13 Şaban 1196'da (24 Temmuz 1782) meydana gelen Balat yangınından sonra Kul Kethudası Mehmed Ağa'nın yeniçeri ağası naspı (s. 179); daha önce bir kaç defa ağalık etmiş olan Kürd Mehmed Ağa'nın yeniden cebecibaşı tayini (s. 179); 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) Rumeli Valisi Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrıazam, Tersâne-i âmire Emîni Halil Hamid Efendi'nin sadaret kethudası naspları (s. 181); 17 Ramazan 1196'da (26 Ağustos 1782) Defterdâr-ı sâbık ve bilfiil Defter Emini el-Hacc Mustafa Efendi'nin yine şıkk-ı evvel defterdârı olması (s. 182); Defter

Emanetinin Atıf-zade Ahmed Efendi'ye, Tersane Emanetinin Başmuhasebeci Selim Sırrı Efendi'ye, Muhâsebe-i evvelin kudemâ-yı Hâcegândan Kesriyyelizade Ebubekir Beyefendi'ye ihsanları (s. 182); yine aynı tarihte Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Çerkes Mehmed Bey'in çavuşbaşı olması (s. 182); 3 Şevval 1196'da (11 Eylül 1782) Mehmed Şerif Efendi'nin teşrifatçı tayini (s. 183); yine bu tarihte teşrifatcılıktan azledilen Müverrih Enverî Efendi'nin üç ay sonra zaptetmek üzere mevkufatcı naspı (s. 183); 4 Şevval 1196'da (12 Eylül 1782) Sadrıazam Yeğen Mehmed Paşa'nın tevcihata başlayıp Rumeli Eyaletinin Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa'ya; Belgrad Muhafızlığının Mısır Valiliğinden mazul Melek Mehmed Paşa'ya; Mora Muhassıllığının Girid Valisi İsmail Raif Paşa'ya; Girid Eyaletinin Seyyid Ahmed Paşa'ya; Halep Eyaletinin Hazinedar Ali Paşa'ya ve Kars Eyaletinin Halep Valisi İbrahim Paşa'ya; Rakka Eyaletinin Kars Valisi Yazıcı-zade Mustafa Paşa'ya; Adana Eyaletinin Rakka Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'ya tevcih buyurulması (s. 183); 5 Şevval 1196'da (13 Eylül 1782) iki defa Rumeli Kadıaskeri olan Reisülulema Nakibüleşraf es-Seyyid İbrahim Efendi'nin şeyhülislâm naspı, Nekābet-i eşrâfın İstanbul Kazasından munfasıl Dürrî-zade Arif Efendi'ye tevcihi (s. 183); Mısır Kadısı Osman Efendi-zade Tatarcık Abdullah Efendi'nin Medîne-i münevvere kādîlığına tayini (s. 184); 22 Şevval 1196'da (30 Eylül 1782) Kuds-i şerîf payesiyle Galata Mevleviyyetinin sabık Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi'nin oğlu es-Seyyid Ataullah Efendi'ye, Selanik Kazasının merhum Hattat Şeker-zadenin oğlu Sermedî Efendi'ye ve Halep Kazasının Bekir-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi'ye tevcih kılınmaları (s. 184); evâhır-ı Zilhicce 1196'da (27 Kasım-6 Aralık 1782) Vezir Kethudası Terzi Hüseyin Ağa'nın oğlu Mahmud Efendi'ye Kuds-i şerîf kazâsı, fudaladan Kastamonulu el-Hacc Halil Efendi'ye Üsküdar kazası tevcih buyurulması (s. 184); 3 Zilkade 1196'da (10 Ekim 1782) Sinop'ta sürgünde bulunan Zorluoğlu Kethudası Süleyman Ağa'nın Rumeli beylerbeyiliği payesi ve mirimiranlık ihsaniyle Hotin muhafızlığına tayini (s. 184); 10 Şevval 1196'da (18 Eylül 1782) sabık Defterdar Hasan Efendi'nin Tersane emini naspı (s. 186); Erzurum Eyaletinin Anadolu Valisi Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'ya verilmesi (s. 187); Erzurum Valiliğinin Van Muhafızı Mirimiran Timur Paşa'ya vezâretle tevcihi (s. 188); İzzet Mehmed Paşa'nın yeğeni sabık Arpa Emini İsmail Ağa'nın peksimat tabhı mübaşeretiyle Sofya tarafına memur olması (s. 188); maktul Zahir Ömer'in

oğlu Şeyh Osman'ın uhdesine mirimiranlık ile Hudevandigâr sancağı ihsanı (s. 188-189); Müneccimbaşılığın Müneccim-i sânî Müneccimbaşı-zade Mehmed Sadık Efendi'ye, Müneccim-i sânîliğin Müneccimlerden Hacı Yakup Efendi'ye tevcihi (s. 189); 19 Zilkade 1196'da (26 Ekim 1782) Zağarcıbaşı Mehmed Ağa'nın kul kethudası, Edirne Ağası Mahmud Ağa'nın zağarcıbaşı naspları (s. 189); evâsıt-ı Zilhicce 1196'da (17-26 Kasım 1782) Teşrifatcı Mehmed Şerif Efendi'ye kethuda kâtibliği, Teşrifat odası emekdarlarından Kisedar Mehmed Naim Efendi'ye teşrifatcılık tevcihleri (s. 189); Vezir Aydoslu Seyyid Mehmed Paşa'nın Özi valisi ve Eflak canibi seraskeri, Çatalcalı Ali Paşa'nın Vidin muhafızı tayinleri (s. 215); 4 Muharrem 1197'de (10 Aralık 1782) Çukadâr-ı şehriyârî Mehmed Ağa'nın silahdâr-ı şehriyârî, Şirin Hüseyin Ağa'nın çukadar olmaları (s. 240); Hazine Kethudası Mehmed Ağa'ya başmuhasebecilik, Sırkâtibi İsmail Efendi'ye hazine kethudalığı, Emin Ağa'ya rikâbdarlık ihsanları (s. 240); 25 Muharrem 1197'de (31 Aralık 1782) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Halil Hamid Efendi'nin sadrıazam naspolunması (s. 242); Sadaret Kethudalığının Şıkk-ı evvel Defterdârı es-Seyyid el-Hacc Mustafa Efendi'ye, Defterdarlığın Zimmet Halifesi Vekili Feyzi Efendi'ye ihsan buyurulması (s. 242); Sadr-ı sâbık Yeğen Mehmed Paşa'nın Vidin valisi tayini (s. 242); Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'ya vezareti ibkasıyla Niğde sancağı mutasarrıflığı ile Faş muhafızlığının tevcihi, ancak Faş muhafızlığından istifa etmekle daha sonra uhdesine Resmo sancağı mutasarrıflığının verilmesi (s. 242); yedi-sekiz sene evvel vezareti kaldırılmış olup Ispanakçı Mustafa Paşa'nın Kethudası olan Halil Paşa'nın vezareti ibkasıyla Faş muhafızlığına tayini ve bir kaç gün sonra da Çorum sancağının da ilaveten tevcihi (s. 242); Sadr-ı esbak İzzet Mehmed Paşa'nın uhdesine vezareti ibkasıyla Belgrad muhafızlığı verilmesi (s. 242); 10 Safer 1197'de (15 Ocak 1783) Muhsin-zade damadı Abdullah Paşa-zade Said Bey'in Hünkâr kapucular kethudası naspı (s. 243); 11 Safer 1197'de (16 Ocak 1783) Yeniçeri kışlaları binasıyla meşgul Cebecibaşı-i sâbık Süleyman Ağa'nın çavuşbaşı tayini (s. 243); mazul Çavuşbaşı Abdülbaki Ağa'nın Misivri kalesi tamirine memur olması (s. 243); Halep Valisi Hazinedar Ali Paşa uhdesine Aydın sancağı ilhakıyla Özi muhafızlığının tevcihi, Halep Eyaletinin Karaman Valisi Mustafa Paşa'ya ve Karaman Eyaletinin Çorum Mutasarrıfı Vezir Mikdad Paşa'ya verilmesi (s. 243); 23 Rebiulevvel 1197'de (26 Şubat 1783) Başmuhasebeci Kesriyyeli-zade Bekir Bey'e şıkk-ı sânî def-

terdârlığı, mükerreren Çavuşbaşılık hizmetinde bulunmuş olan Ahmed Nazif Efendi'ye başmuhasebeciliğin ihsanları (s. 243); Tuna yalısında seraskerliğe liyakatli bir vezirin bulunması gerektiğinden Aydoslu Mehmed Paşa'nın Silistre canibine nakl olunması (s. 247); 17 Cumadelahıre 1197'de (20 Mayıs 1783) Reisülulema Dürrî-zade es-Seyyid Ataullah Efendi'nin şeyhülislâm tayini (s. 256); Hekimbaşı Hayrullah Efendi'ye Selanik mevleviyeti tevcihi (s. 257); İdris Ağa'nın Darüssaade ağası naspolunması (s. 257); Musul Eyaletinin Yazıcızade Vezir Mustafa Paşa'ya, Rakka Eyaletinin sabık Musul Valisi Abdülcelilzade Vezir Süleyman Paşa'ya verilmeleri (s. 257); Yeniçeri Ağalığına Kul Kethudası Gürcü Mehmed Paşa yeğeni Mahmud Ağa'nın naspı (s. 257); 1 Şaban 1197'de (2 Temmuz 1783) Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından sabık Surre Emini İsmail Ağa'nın cebecibaşı tayini (s. 257); Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı iken azl ve nefyolunmuş olan Mihalaki Bey'in <Mihai Suțu> Eflak voyvodası olması (s. 257); 19 Zilkade 1197'de (16 Ekim 1783) Hazine Kethudası İsmail Ağa'ya vezaretle İnebahtı mansıbının tevcihi, yerine Miftah Ağası Yahya Ağa'nın hazine kethudası naspı (s. 267); 20 Zilkade 1197'de (17 Ekim 1783) azledilen Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin Erzurum tarafında bazı mühim işlere nezarete memur olması (s. 268); aynı tarihte Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi'nin sadaret kethudalığına, Kethudalıktan munfasıl olup Tevkiî bulunan el-Hacc Mustafa Efendi'nin riyaset makamına, Sultan Kethudası Mehmed Efendi'nin tevkiîliğe tayinleri (s. 268); Ohrili Ahmed Paşa uhdesine rütbe-i vezâretle Boğdan başbuğluğu, Arslan Mehmed Paşa uhdesine rütbe-i vezâretle Bucak ve Tombasar başbuğluğu verilerek, Yanıkpalanka Muhafızlığının İsmail Paşa'ya ihale buyurulması (s. 270); Ereğlili Halil Paşa'nın vezareti ibkasıyla Faş havalisi muhafızlığına tayin kılınması (s. 283); 28 Muharrem 1197'de (3 Ocak 1783) Ahmed Resmî Efendi'nin süvari mukabelecisi naspı (s. 303); Rumeli Kadıaskerliğinin Rumeli payesi almış bulunan sabık Anadolu Kadıaskeri Arap-zade Ataullah Efendi'ye tevcihi (s. 304); Hekimbaşılığın Müderrislerden ve Etıbbâ-yı asrdan Hafız Hayrullah Efendi'ye ihsanı (s. 304); 13 Cumadelula 1197'de (16 Nisan 1783) Osman Paşa-zade Adana Valisi Mehmed Paşa'nın Şam valisi ve emirülhacc; biraderi Mirimirandan Derviş Mehmed Paşa'nın da cerde başbuğu ve Trablusşam mutasarrıfı olmaları (s. 304); Adana Eyaletinin İçel Mutasarrıfı Çerkes Hasan Paşa'ya tevcihi (s. 304); Emâret-i Hacc ile Şam Eyaletinin rütbe-i vezâretle Derviş Mehmed Paşa'ya, Cerdecibaşılık ile Trablusşam Mutasar-

rıflığının biraderi Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Hasan Bey uhdesine ihale buyurulmaları (s. 304-305); evâsıt-ı Ramazan 1197'de (10-19 Ağustos 1783) Ali Haşim Beyefendi'nin vefatı ile Rûznâmçe-i evvel mansıbının el-Hacc Ahmed Resmî Efendi'ye verilmesi (s. 307); 27 Ramazan 1197'de (26 Ağustos 1783) Küçüktezkireci Mehmed Nahifî Efendi'nin büyüktezkireci, Hâcegândan Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi Kîsedârı Mehmed Dürrî Efendi'nin küçüktezkireci naspları (s. 307); 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) Rûznâmçe-i evvel mansıbının Başmuhasebeci Bekir Paşa-zade Süleyman Bey'e, Muhâsebe-i evvelin esbak Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'ye verilmeleri (s. 311); yine aynı gün Vak'anüvisliğin de Vasıf Efendi'ye tevcih olunması (s. 311).

– Aziller:

22 Receb 1188'de (28 Eylül 1774) Şeyhülislâm Dürrî-zade Mustafa Efendi'nin meşihat makamından azledilmesi (Bkz. *Metin*, s. 1); 10 Şevval 1188'de (14 Aralık 1774) Darüssaade Ağası Yazıcısı Ahmed Efendi'nin mansıbından azli (s. 2); 3 Muharrem 1189'da (6 Mart 1775) Çavuşbaşı Abdüsselam Efendi'nin azledilmesi (s. 9); 4 Muharrem 1189'da (7 Mart 1775) Silahdâr-ı şehriyârî Mehmed Emin Ağa'nın azli (s. 10); Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Recaî el-Hacc Mehmed Emin Efendi'nin azledilmesi (s. 10); 13 Muharrem 1189'da (16 Mart 1775) İstanbul Kadısı Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin azli (s. 10-11); Anadolu Kadıaskeri Dürrî-zade es-Seyyid Mehmed Ataullah Efendi'nin azledilmesi (s. 11); Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'nın Rakka valiliğinden azledilerek Sivas valiliğine nakl olunması ve bu eyaletten de azli ve vezaretinin kaldırılması (s. 20); 8 Cumadelula 1189'da (7 Temmuz 1775) Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa'nın sadaret makamından azli (s. 24); 9 Cumadelula 1189'da (8 Temmuz 1775) Çavuşbaşı Said Efendi'nin mansıbından azledilmesi (s. 24); Şeyhülislâm İvaz Paşa-zade İbrahim Beyefendi'nin 29 Cumadelula 1189'da (28 Temmuz 1775) meşihat makamından azli (s. 24); 19 Zilkade 1189'da (11 Ocak 1776) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî es-Seyyid İbrahim Hıfzı Efendi'nin görevinden azledilmesi (s. 31); evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın azli (s. 31); yine evâhır-ı Zilhicce'de Kul Kethudası Turnacı-zade Ahmed Ağa'nın azledilmesi (s. 31); Hassa Hekimbaşısı Mehmed Arif Efendi'nin azli (s. 32); Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin azledilmesi (s. 45); Cumadelahıre 1190'da (18 Temmuz-15

Ağustos 1776) Reisülküttap İsmail Raif Beyefendi'nin riyasetten azli (s. 46); Laleli Camii Şeyhi Mardinî Efendi'nin şeyhlikten uzaklaştırılması (s. 46); Vezir İlbasanlı Süleyman Paşa'nın Hotin muhafızlığından azli (s. 48); 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Şeyhülislâm Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin meşihatten azledilmesi (s. 48); Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Mustafa Efendi'nin azli (s. 49); 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) Sadrıazam Derviş Mehmed Paşa'nın sadaret makamından azledilmesi (s. 50); Hassa Hekimbaşısı Suphi-zade Aziz Efendi'nin azli (s. 52); Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın azledilmesi (s. 56); yerine vali olan Ispanakçı Mustafa Paşa'nın da azli (s. 58); Bağdad Valisi Abdi Paşa'nın azledilmesi (s. 59); 8 Rebiulevvel 1191'de (16 Nisan 1777) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Seyyid İbrahim Efendi'nin azli (s. 68); 10 Rebiulahır 1191'de (18 Mayıs 1777) Mîrahûr-ı evvel-i şehriyârî el-Hacc Mustafa Ağa'nın azledilmesi (s. 75); Diyarbekir Seraskeri Hazinedar Ali Paşa'nın azli (s. 78); 17 Safer 1191'de (27 Mart 1777) Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Sarı Mehmed Paşa-zade Ali Paşa'nın azledilmesi (s. 80); Cebecibaşı Ali Ağa'nın mansıbından azli (s. 93); Rumeli Kadıaskeri Seyyid İbrahim Efendi'nin müddetinin sona ermesi ile azli (s. 99); yerine Sadr-ı Rum olan Mehmed Murad Efendi'nin de azledilmesi (s. 99); 25 Cumadelahıre 1192'de (21 Temmuz 1778) Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin makām-ı meşîhattan azli (s. 102); 8 Şaban 1192'de (1 Eylül 1778) Darendeli Mehmed Paşa'nın sadaretten azledilmesi (s. 105); Sadr-ı âlî Mektubcusu Namık Efendi'nin azli (s. 106); 16 Ramazan 1192'de (8 Ekim 1778) Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'nin azledilmesi (s. 107); 11 Rebiulahır 1193'de (28 Nisan 1779) Reisülküttab Ömer Vahid Efendi'nin azli (s. 123); 11 Cumadelahıre 1193'de (26 Haziran 1779) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin azledilmesi (s. 130); 23 Receb 1193'de (6 Ağustos 1779) Kul Kethudası Hafız Osman Ağa'nın yeniçeri ağasına olan fena muamelesinden dolayı ve Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Serdarlar Kâtibi Mustafa Efendi'nin bazı beğenilmeyen hareketlerinden dolayı azilleri (s. 131); Darüssaade Ağası Beşir Ağa'nın azli (s. 131); 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) Kalafat Mehmed Paşa'nın sadaret makamından azledilmesi (s. 132); Yeniçeri Ağası Bekir Ağa'nın azli (s. 133); 4 Şevval 1193'de (15 Ekim 1779) Vezir es-Seyyid Mustafa Paşa'nın Tevkiîlik mansıbından azledilmesi (s. 133); Ermeni Patriki Zakarya'nın azli (s. 145); yerine getirilen Evans Patrik'in de azledilmesi (s. 145); Maliye Tezkirecisi Ahmed Efendi'nin azli (s. 147); Büyüktezkireci Bekir

Paşa-zade Ataullah Beyefendi'nin mansıbından azledilmesi (s. 147); Kul Kethudası Mahmud Ağa'nın azli (s. 148); 13 Şevval 1194'de (12 Ekim 1780) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin azledilmesi (s. 148); 1 Zilkade 1194'de (29 Ekim 1780) Anadolu Kadıaskeri Müftî-zade Ahmed Efendi'nin azli (s. 153); Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'nın azledilmesi (s. 161-162); Şıkk-ı evvel Defterdârı es-Seyyid Mustafa Efendi'nin azli (s. 163); 27 Cumadelahıre 1195'de (20 Haziran 1781) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Halil Hamid Efendi'nin azledilmesi (s. 164); 1 Zilkade 1195'de (19 Ekim 1781) Anadolu Kadıaskeri Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin azli (s. 170); 1 Zilhicce 1195'de (18 Kasım 1781) Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'nin azledilmesi (s. 170); Receb 1195'de (23 Haziran-22 Temmuz 1781) Mollacık-zade İshak Efendi'nin Rumeli sadaretinden munfasıl olması (s. 171); 22 Muharrem 1196'da (7 Ocak 1782) merhum Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi Silahdâr-ı şehriyârî Halil Ağa'nın azledilmesi (s. 174); 3 Safer 1196'da (18 Ocak 1782) Eflak Voyvodası Aleksandri Bey'in <Alexandru İpsilanti> azli (s. 174); 11 Safer 1196'da (26 Ocak 1782) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Laleli el-Hacc Mustafa Efendi'nin azledilmesi (s. 174); 27 Cumadelahıre 1196'da (9 Haziran 1782) Boğdan Voyvodası Kostantin Bey'in <Constantin Moruzi> azli (s. 175); 13 Şaban 1196'da (24 Temmuz 1782) vuku bulan Balat yangınından sonra Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın görevindeki ihmalden dolayı azledilmesi (s. 179); Cebecibaşı Süleyman Ağa'nın da tama' ve irtikâbından dolayı azli (s. 179); 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) İzzet Mehmed Paşa'nın sadaret makamından ve Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahid Efendi'nin sadaret kethudalığından azledilmeleri (s. 181); 17 Ramazan 1196'da (26 Ağustos 1782) Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'nin azli (s. 182); yine aynı gün Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi'nin azledilmesi (s. 182); 3 Şevval 1196'da (11 Eylül 1782) Müverrih Enverî Efendi'nin teşrifatçılıktan azli (s. 183); 5 Şevval 1196'da (13 Eylül 1782) Şeyhülislâm Esad Efendi-zade Mehmed Şerif Efendi'nin meşihat makamından azledilmesi (s. 183); 10 Şevval 1196'da (18 Eylül 1782) Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin azli (s. 186); Erzurum Valisi Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'nın vezaretinin kaldırılmasıyla azli (s. 187-188); 19 Zilkade 1196'da (26 Ekim 1782) Kul Kethudası Süleyman Efendi'nin azledilmesi (s. 189); evâsıt-ı Zilhicce 1196'da (17-26 Kasım 1782) Kethuda Kâtibi Mustafa Reşid Efendi'nin azli (s. 189); 4 Muharrem 1197'de (10 Aralık 1782)

Silahdâr-ı Şehriyârî İsmail Bey'in azledilmesi (s. 240); 25 Muharrem 1197'de (31 Aralık 1782) Yeğen Mehmed Paşa'nın sadaret makamından azli (s. 242); 10 Safer 1197'de (15 Ocak 1783) Hünkâr Kapucular Kethudası Sadr-ı sâbık Yeğen Mehmed Paşa-zade Yusuf Bey'in azledilmesi (s. 243); 11 Safer 1197'de (16 Ocak 1783) Çavuşbaşı Abdülbaki Ağa'nın azli (s. 243); Darüssaade Ağası Cevher Ağa'nın azledilmesi (s. 257); Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'nın azli (s. 257); 1 Şaban 1197'de (2 Temmuz 1783) Cebecibaşı Kürd Mehmed Ağa'nın azledilmesi (s. 257); Eflak Voyvodası Karaca Bey-zade Nikola Bey'in <Nicolae Caragea> azli (s. 257); 20 Zilkade 1197'de (17 Ekim 1783) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin azledilmesi (s. 267-268); 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) Enverî Efendi'nin vak'anüvislikten azli (s. 311).

– Doğumlar:

III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu (Bkz. *Metin,* s. 30); 20 Zilkade 1189'da (12 Ocak 1776) I. Abdülhamid'in kızı Hadice Sultan'ın doğumu (s. 30-31); 7 Receb 1190'da (22 Ağustos 1776) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mehmed'in doğumu ve İstanbul'da top şenliği ve şehir donanmasının yapılması (s. 47); 26 Şevval 1190'da (8 Aralık 1776) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmed'in doğumu ve Sarây-ı Âsafî'de fukara ve zuafa ile sıbyan mektepleri talebelerine yemek verilmesi (s. 47); 21 Cumadelahıre 1192'de (17 Temmuz 1778) I. Abdülhamid'in kızı Esma Sultan'ın doğumu ve top şenliği yapılması (s. 102); 28 Safer 1193'de (17 Mart 1779) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Süleyman'ın doğumu (s. 122); 26 Şaban 1193'de (8 Eylül 1779) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mustafa'nın doğumu ve top şenliği yapılması (s. 133); 14 Rebiulevvel 1194'de (20 Mart 1780) I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın doğumu ve top şenliği merasiminin icrası (s. 145); 7 Receb 1194'de (9 Temmuz 1780) I. Abdülhamid'in kızı Aynışah Sultan'ın doğumu (s. 145); 2 Safer 1195'de (28 Ocak 1781) I. Abdülhamid'in kızı Melekşah Sultan'ın doğumu (s. 158); Şaban 1195'de (23 Temmuz-20 Ağustos 1781) I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın doğumu (s. 184); 12 Şevval 1196'da (20 Eylül 1782) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mehmed'in doğumu (s. 184); 6 Muharrem 1197'de (12 Aralık 1782) I. Abdülhamid'in kızı Fatıma Sultan'ın doğumu (s. 242); 25 Zilkade 1197'de (22 Ekim 1783) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Murad'ın doğumu (s. 270).

– Ölümler:

7 Zilhicce 1188'de (8 Şubat 1775) sabık Şeyhülislâm Dürrî-zade Mustafa Efendi'nin ölümü ve Edirnekapusu dışında Lalî-zade Çeşmesi arkasında cadde kenarında defni (Bkz. *Metin*, s. 7); yine bu ay içinde esbak Şeyhülislâm Mirza-zade Mehmed Said Efendi'nin vefatı ve Üsküdar'da Karacaahmed'de defni (s. 7-8); 18 Muharrem 1189'da (21 Mart 1775) Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Bina Emini Yusuf Efendi'nin ölümü ve Cağaloğlu yakınında bina etmiş olduğu mektep sahasında defnolunması (s. 8); 27 Safer 1189'da (29 Nisan 1775) kudemâ-yı Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan bilfiil Nişancı Abdullah Efendi'nin vefatı (s. 9); evâhır-ı Safer 1189'da (23 Nisan-1 Mayıs 1775) mazul Cidde Valisi Halil Paşa'nın vefatı haberinin gelmesi (s. 9); Şam Valisi ve EmirülHacc Osman Paşa'nın ölümü (s. 20); Mısır Valisi Arapgirli Hacı İbrahim Paşa'nın vefatı (s. 27); 5 Receb 1189'da (1 Eylül 1775) Yenikapı dışındaki Mevlevî Dergahı Post-nişini es-Seyyid Ebubekir Efendi'nin ölümü ve mevlevihane içinde defni (s. 27); I. Abdülhamid'in kızkardeşi Aişe Sultan'ın ölümü (s. 27); III. Osman'ın saltanatının sonlarında Şehzade Mehmed; III. Mustafa devrinde Şehzade Numan, Şehzade Bayezid ve Şehzade Mustafa'nın vefatları (s. 30); 23 Zilhicce 1189'da (14 Şubat 1776) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî İbrahim Nazif Efendi'nin ölümü (s. 31); 8 Rebiulahır 1189'da (8 Haziran 1775) Mısır Valiliğine tayin edilen Ebuzzeheb Muhammed Bey'in vefatı ile bu tayinin gerçekleşmemesi (s. 33); evâhır-ı Zilhicce 1189'da (12-20 Şubat 1776) Anadolu Müfettişi Konya Valisi Kuyucu Süleyman Paşa'nın ölümü (s. 40); 26 Ramazan 1190'da (8 Kasım 1776) I. Abdülhamid'in kızı Hadice Sultan'ın vefatı ve Valide Türbesi'nde defni (s. 47); Selanik Mutasarrıfı iken Sivas Valiliğine tayin edilen Sadr-ı esbak İvaz Mehmed Paşa-zade Halil Paşa'nın Selanik'ten Sivas'a giderken Kütahya'daki Nalluhan'da ölümü (s. 47); 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Şeyhülislâmlıktan azledilen Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin bir ay sonra Bursa'da vefatı ve Emir Sultan Camii Haziresi'nde defni (s. 49); 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) Sadrıazamlıktan azledilerek Gelibolu'da oturması emredilen Derviş Mehmed Paşa'ya Hanya mansıbı tevcih buyurulduğundan Hanya'ya giderken havanın bozması dolayısıyla Sakız Adası'na çıktığında 7 Rebiulahır 1191'de (15 Mayıs 1777) burada ölümü ve Sakız'da İbrahimpaşa Haziresi'nde defni (s. 50, 80); I. Abdülhamid'in kızı Aişe Sultan'ın vefatı ve Valide Camii Türbesi'nde defni (s. 80); 17 Zilka-

de 1191'de (17 Aralık 1777) Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Sarı Mehmed Paşazade Ali Paşa'nın Yenişehr-i Fener'de ölümü (s. 80); Kul Kethudalığından Diyarbekir Valisi olan Halil Paşa'nın vefatı (s. 93); Medîne-i münevvere Kādîlığına tayin edilen Mehmed Murad Efendi'nin Şam yakınında Salihiye'de ölümü ve Şam'da defni (s. 100-101); 5 Cumadelahıre 1192'de (1 Temmuz 1778) Rumeli Kadıaskeri Dürrî-zade Nurullah Efendi'nin taundan vefatı (s. 101); Şeyhülislâm Esad Efendizade Mehmed Şerif Efendi'nin küçük oğlu Mehmed Esad Efendi'nin de taundan ölümü (s. 102); 3 Receb 1192'de (28 Temmuz 1778) sabık Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin vefatı (s. 103); 16 Receb 1192'de (10 Ağustos 1778) İstanbul Kadılığından munfasıl merhum Sadrıazam Hasan Paşa'nın oğlu Seyyid Mehmed Said Efendi'nin taundan ölümü (s. 103); 19 Ramazan 1192 (11 Ekim 1778) gecesi I. Abdülhamid'in kızkardeşi Saliha Sultan'ın dâr-ı Âhiret'e intikali ve ertesi günü Eyüp'te Hz. Halid'de defni (s. 107-108); 27 Şevval 1192'de (18 Kasım 1778) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmed'in ölümü ve Osmanpaşa arsasında defnedilmesi (s. 108); II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'ın vefatı ve Kanunî Sultan Süleyman Han Camii Haziresi'nde defni (s. 108); Bağdad ve Basra Valisi Abdullah Paşa'nın istiska (siroz) hastalığından ölümü (s. 114); Baban, Köy ve Harir Sancakları Mutasarrıfı Ahmed Paşa'nın Bağdad'a gelirken yolda vefatı (s. 116); İran Vekili Zend Abdülkerim Han'ın 13 Safer 1193'de (2 Mart 1779) ölümü (s. 117); Bağdad Valiliğinden azledilerek Diyarbekir Valiliğine tayin edilen Hasan Paşa'nın bu şehirde vefatı (s. 121); 16 Zilhicce 1193'de (25 Aralık 1779) esbak Şeyhülislâm Şerif-zade Mehmed Molla Efendi'nin vefatı ve Ebâ Eyyûb-i Ensârî civarında defni (s. 137); 6 Muharrem 1194'de (13 Ocak 1780) Anadolu Kadıaskerliğinden munfasıl İlmîdamadı Ali Satı' Efendi'nin ölümü (s. 138); I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın 23 Cumadelula 1194'de (27 Mayıs 1780) vefatı (s. 145); I. Abdülhamid'in kızı Aynışah Sultan'ın ölümü (s. 145); Müftî-zade Ahmed Efendi'nin 1 Zilkade 1194'de (29 Ekim 1780) Anadolu Kadıaskerliğinden azlinden bir kaç gün sonra vefatı (s. 153); 18 Receb 1194'de (20 Temmuz 1780) Defter Emanetinden munfasıl el-Hacc Mehmed Emin Recaî Efendi'nin nüzul isabeti ile ölümü (s. 154); Erzurum Valisi es-Seyyid İbrahim Hıfzı Paşa'nın vefatı haberinin 2 Ramazan 1194'de (1 Eylül 1780) Dersaadet'e ulaşması (s. 155); Kırım Hanlığından ayrılarak Rumeli'de Sarây-ı Vize Kasabası'nda yerleşmiş olan

IV. Devlet Giray'ın 1194 (1780) tarihinde bu kasabada vefatı ve Ayaspaşa Camii Kabristanı'nda defni (s. 85); Aydın Muhassıllığından Rakka Valiliğine tayin olunan Abdürrezzak Paşa'nın Rakka'da ölümü (s. 157); 25 Safer 1195 (20 Şubat 1781) gecesi I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mehmed'in çiçek hastalığından vefatı ve Bağçekapusu'nda Türbe-i Cedîde'de defni ve yine 25 Safer gecesi Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın da ölümü ve onun da Türbe-i Cedîde civarında defnolunması (s. 158); Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa'nın vefatı (s. 160); 14 Şaban 1195'de (5 Ağustos 1781) İmâm-ı evvel ve Havâss-ı Refî'a Kādîsı Mehmed Said Efendi'nin ölümü (s. 165); Buhara Elçisi Muhammed-i Aranzarî'nin Hacca giderken Karaman Ereğlisi'nde vefatı (s. 166); 1 Zilkade 1195'de (19 Ekim 1781) azlinden sekiz gün sonra Anadolu Kadıaskeri Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin ölümü (s. 170); 5 Zilhicce 1195'de (22 Kasım 1781) Silistre Valisi Hasan Paşa'nın vefatı (s. 171); 14 Zilhicce 1195'de (1 Aralık 1781) Rumeli Sadaretinden munfasıl Mollacık-zade İshak Efendi'nin nikristen ölümü ve II. Bayezid Camii civarındaki Kapudan İbrahimpaşa Camii Haziresi'nde defni (s. 171-172); 18 Zilkade 1196'da (25 Ekim 1782) Müneccimbaşı Musa-zade Ubeydullah b. Abdullah Efendi'nin vefatı (s. 180); evvelce Medîne-i münevvere Kādîsı olan Seyyid Tahir Efendi'nin Şam'da ölümü (s. 183); 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) I. Abdülhamid'in kızı Melekşah Sultan'ın vefatı ve Türbe-i Cedîde'de defni (s. 184); 25 Şevval 1196'da (3 Ekim 1782) I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın ölümü ve Türbe-i Cedîde'de defni (s. 184); Hotin Muhafızı Ahmed İzzet Paşa'nın evâsıt-ı Şevvâl 1196'da (19-28 Eylül 1782) Hotin'de vefat ettiği haberinin 3 Zilkade 1196'da (10 Ekim 1782) İstanbul'a ulaşması (s. 184); 17 Zilkade 1196'da (24 Ekim 1782) sabık Anadolu Kadıaskeri ve İmâm-ı evvel-i şehriyârî Mehmed Emin Efendi'nin vefatı ve Üsküdar'da Ayrılıkçeşmesi yakınında defni (s. 185-186); Müneccimbaşı Musa-zade Abdullah Efendi'nin ölümü (s. 189); 24 Muharrem 1197'de (30 Aralık 1782) Vidin Muhafızı Çatalcalı Ali Paşa'nın vefatı haberinin gelmesi (s. 240); 23 Rebiulevvel 1197'de (26 Şubat 1783) Şıkk-ı sânî Defterdârı Hayrullah Efendi'nin ölümü (s. 243); 17 Cumadelahıre 1197'de (20 Mayıs 1783) Şeyhülislâm es-Seyyid İbrahim Efendi'nin vefatı ve Sultan Selim civarındaki Beyceğiz adlı yerde defni (s. 256); 29 Muharrem 1197'de (4 Ocak 1783) Tahirağa Tekyesi Post-nişini Salaheddin Abdi Efendi'nin ölümü ve adı geçen tekyede defni (s. 302); 28 Mu-

harrem 1197'de (3 Ocak 1783) Suvari Mukabelecisi Mehmed Nuri Beyefendi'nin vefatı (s. 303); Rumeli Kadıaskeri olan Seretıbbâ-yı Hâssa Mehmed Arif Efendi'nin ölümü (s. 303-304); 13 Cumadelula 1197'de (16 Nisan 1783) Şam Valisi ve EmirülHacc Azm-zade Mehmed Paşa'nın vefatı (s. 304); aynı gün Şam Valisi ve EmirülHacc naspolunan Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'nın ölümü (s. 304); yine 13 Cumadelula'da (16 Nisan) sabık Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahid Efendi'nin istiska (siroz)'dan vefatı (s. 305); evâsıt-ı Ramazân 1197'de (10-19 Ağustos 1783) Rûznâmçe-i evvel Ali Haşim Beyefendi'nin ölümü (s. 307); yerine Rûznâmçe-i evvel olan Ahmed Resmî Efendi'nin Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (2 Şevval 1197/31 Ağustos 1783) vefatı (s. 307); yine aynı gün Haremeyn Müfettişi Musullu es-Seyyid Behcet Efendi'nin taundan vefatı (s. 307); 27 Ramazan 1197'de (26 Ağustos 1783) Büyüktezkireci Mehmed Namık Efendi'nin yine taundan vefatı (s. 307); Müverrih Suphi'nin oğlu Abdülaziz Efendi'nin İstanköy Adası'nda ölümü (s. 309-310); Rûznâmçe-i evvel Mehmed Said Efendi'nin 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) vefatı (s. 311).

– **Katiller:**

1189 senesi: Vezir ve Eğriboz Muhafızı Müderris Osman Paşa'nın Tebdil Hasekisi el-Hacc Hüseyin Ağa tarafından katli (Bkz. *Metin,* s. 13-15); Florinalı Muslu adlı şakinin Rumeli Valisi Dağıstanî Ali Paşa tarafından katlettirilmesi (s. 17); Bolu'nun Düzce Kazası halkından "Arap-oğlu" nam şakinin Bolu Voyvodası el-Hacc Ahmed Ağa tarafından katli (s. 17-18); Bergama Voyvodası ve Ayanı "Sağıncılı Veli" adlı şakinin Avunya'da, yanına sığındığı Kepsut Kazası Ayanı "Sancaklıoğlu Süleyman" adlı zorbanın Anadolu Valisi Vezir Abdi Paşa tarafından Mihaliç'te katlettirilmeleri (s. 18-19); Bosna Eyaletinde Logoşa <Logoscha> kalesi ikinci dizdarı "Yahya" ile arkadaşı "Bab-oğlu Zeynel" adlı iki şakinin Bosna Valisi esbak Sadrıazam Vezir Halil Paşa tarafından katlettirilmeleri (s. 19); İzmir civarında Bayındır Voyvodası bulunan "İvaz Mehmed Ağa" adlı şakinin yeğeni Kara Hasan ile birlikte yakalanarak katlolunmaları (s. 25-26); sabık Sayda Valisi Zahir Ömer'in Akka'da kurşun ile vurularak maktul olması (s. 32-38); Zahir Ömer'in itimad ve istişare ettiği adamı İbrahim es-Sabbağ'ın Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi

Hasan Paşa tarafından katledilmesi (s. 37-38); Zahir Ömer'in oğlu Şeyh Said'in Gazi Hasan Paşa tarafından katlolunması (s. 38-39);

1190 senesi: Zahir Ömer'in oğlu Ali Zahir'in Şam Valisi Azm-zade Mehmed Paşa'ya kapulanmış Levend Ağası Kayseriyyeli Ali Ağa tarafından katledilmesi (s. 42-43); eski Sayda Mütesellimi Denizli Ahmed Ağa'nın Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Hasan Paşa tarafından Akka'da katlettirilmesi (s. 37-44); Diyarbekir Valiliğine tayin edilen Ömer Paşa Bağdad'dan çıktığında, yeni Bağdad Valisi Ispanakçı Mustafa Paşa'nın ordusu, Ömer Paşa'nın askerleri üzerine hücum ettiklerinde, Mustafa Paşa'nın kaçarken attan düşüp kendisini takip eden bir nefer tarafından başının kesilmesi (s. 56-57); Bağdad'dan azledilerek Diyarbekir'de kal'a-bend edilen Ispanakçı Mustafa Paşa'nın İstanbul'dan gönderilen bir haseki mübaşeretiyle başının kesilmesi (s. 56-60);

1191 senesi: Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Hasan Paşa'nın Bursa'ya gelip Bursa Yenişehri'nde "Ahmed Bey" adlı şakiyi idam ettirmesi (s. 67); Mîrâhûr-ı evvel-i şehriyârî el-Hacc Mustafa Ağa'nın Kethudası sabık Sipah Kâtibi Hüseyin Efendi'nin katli ve mallarının musaderesi (s. 77); Boğdan Voyvodası Ligor Voyvoda'nın <Grigore III Ghica> Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından olup Büyükmirahurluk payesi verilen Karahisarî-zade Ahmed Bey tarafından Yaş'ta katli (s. 79);

1192 senesi: İsmail Ordusu Kul Kethudası ve Ordu Ağası Seyyid Hasan Ağa'nın Zağra-i atîk'te sefere gitmekten kaçındığı için katlettiği bir adamın dost ve akrabaları tarafından katledilmesi (s. 92); Cebecibaşılıktan mazul Ali Ağa'nın İsmail Ordusu'na memur olduğunda o tarafta idamı (s. 93); İranlılar ile birlikte hareket ederek Baban Sancağı'nı zapteden Ahmed Paşa'nın Köysancağı Mutasarrıfı Timur Paşa'yı idam ettirmesi (s. 115-116);

1194 senesi: Dergâh-ı âlî gedüklülerinden Zaim Mustafa Ağa'nın katli (s. 146-147); Mültezimlerden Hacı Numan'ın Topkapı Sarayı'nda Bâb-ı Hümâyûn önünde başının kesilmesi (s. 147); Sivas Valisi olan Dağıstanî Ali Paşa'nın zulmünden dolayı hakkında şikâyet vaki olduğundan Sivas kalesinde idamı (s. 153-154); Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından sabık Başbakıkulu Feyzi Ağa'nın katli ve kesik başının 28 Şevval 1194'de (27 Ekim 1780) Dersaadet'e gelmesi (s. 156);

1196 senesi: sabık Surre Emini el-Hacc Tahir Ağa'nın Şam Valisi marifetiyle Şam'da idamı ve Rebiulahır 1196'da (16 Mart-13 Nisan 1782) kesik başının Dersaadet'e gelmesi (s. 175-176); Bozok Mutasarrıfı Cebbar-zade Mustafa Bey'in köleleri tarafından tüfeng ile vurulup katledilmesi (s. 176-177); Erzurum Mütesellimi Abbas Ağa'nın katli (s. 187-188);

1197 senesi: "Yaşyemiş Gümrükcüsü" demekle meşhur sabık Surre Emini Hacı Halil Ağa'nın katli (s. 243).

– Hapisler:

1189 senesi: Sivas Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'nın vezaretinin kaldırılması ile Sivas kalesinde, kendisinin kapu çukadarının da İstanbul'da Başbakıkulu Ağa Mahbesi'nde hapisleri (Bkz. *Metin*, s. 20);

1190 senesi: Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın Köysancağı Mutasarrıfı kardeşi Ahmed Paşa'yı yanına getirtip hapsetmesi (s. 52);

1191 senesi: Emîriâhûr-ı evvel el-Hacc Mustafa Ağa'nın Kethudası olan sabık Sipah Kâtibi Hüseyin Efendi'nin irtişa ve irtikâbı sebebiyle serbostaniyân-ı hâssa tarafında hapsi (s. 75-77);

1192 senesi: İranlılarla birlikte hareket ederek Baban Sancağını zapteden Ahmed Paşa'nın, kardeşi Mehmed Paşa'yı mağlup ettikten sonra onu ele geçirip Seruçek kalesinde hapsi (s. 115-116);

1196 senesi: 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) İzzet Mehmed Paşa'nın azlinde yeğeni sabık Arpa Emini İsmail Ağa'nın sorgulanmak için iki defa Bostancılar mahbesinde hapsolunması (s. 181-188).

– Sürgünler:

1188 senesi: Darüssaade Ağası Yazıcısı Ahmed Efendi'nin İzmir'e nefyi (Bkz. *Metin*, s. 2-3); Mûsıla-i Süleymâniye Müderrislerinden Tatarcık Abdullah Efendi'nin Limni'ye sürülmesi (s. 3); Kapu Kethudası Kasım'ın Magosa'ya nefyolunması (s. 3).

1189 senesi: Esbak Şeyhülislâm Damad-zade Feyzullah Efendi'nin oğlu Müderrisînden Mehmed Tahir Molla'nın Gelibolu'ya nefyi (s. 16-17); Hâ-

mise-i Süleymâniye Müderrislerinden sabık İmâm-ı sânî es-Seyyid Osman Efendi'nin Beykoz Kasabası'na nefyolunması (s. 25); Medîne-i münevvere ahalisinden olup "Kumukcu" denilen Nevbetciler Kethudası Muhammed'in bazı eşkıyayı yanında barındırmasından dolayı Medine'den kovulması ve uzak bir yere sürülmesi (s. 27); Vekil Osman Paşa'nın vezaretinin kaldırılması ile Magnisa'ya nefyi (s. 40); Sabık Darüssaade Ağası Kâtibi ve Vekil Osman Paşa'nın Kapu Kethudası Süleyman Efendi'nin Zilhicce 1189'da (23 Ocak-20 Şubat 1776) nefyi (s. 40);

1190 senesi: Sabık Sayda Valisi Zahir Ömer'in torunu ve Ali Zahir'in oğlu Fazıl Bey'in Rodos'a nefyi (s. 42-44); Reisülküttap İsmail Raif Beyefendi'nin Cumadelahıre 1190'da (18 Temmuz-15 Ağustos 1776) azlolunarak Kıbrıs Adası'na sürülmesi (s. 46); Laleli Camii Şeyhi Mardinî Efendi'nin Mardin'e nefyolunması (s. 46); Konya'da Mevlevî post-nişini Mevlana-zade Çelebi Efendi'nin Magnisa'ya sürgün edilmesi, sonra suçu olmadığı anlaşıldığından makamına iadesi (s. 46); 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Meşihattan azledilen Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin Bursa'ya nefyi (s. 48); Sadrıazam Derviş Mehmed Paşa'nın 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) azledildikten sonra Gelibolu'da ikamete memur olması (s. 50);

1191 senesi: 11 Ramazan 1191'de (13 Ekim 1777) Sipah Ağası Hatip-zade Ahmed Ağa'nın Midilli Adası'na ve Silahdar Ocağı Başhalifesi Hacegandan Seyyid Halil Efendi'nin Limni Adası'na nefyleri (s. 78); 17 Safer 1191'de (27 Mart 1777) Tırhala Sancağı Mutasarrıflığından azledilen Sarı Mehmed Paşa-zade Ali Paşa'nın Yenişehr-i Fener'de ikamete memur olması (s. 80);

1192 senesi: Azledilen Rumeli Kadıaskeri Mehmed Murad Efendi'nin Gelibolu'ya nefyi (s. 99-100); Kadılardan Çeşmî-zade Efendi, Beytülmal Kâtibi Şemdanî-zade, Ağakapusu Kassamı Müderrisînden İzzet Efendi'nin Bahr-ı Sefîd adalarından birer yere nefyolunmaları (s. 101); 8 Şaban 1192'de (1 Eylül 1778) Sadaretten azledilen Darendeli Mehmed Paşa'nın Bozcaada'da ikamete memur edilmesi (s. 105);

1193 senesi: 23 Receb 1193'de (6 Ağustos 1779) Kul Kethudası Hafız Osman Ağa'nın Rumeli tarafına ve sabık Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Serdarlar Kâ-

tibi Mustafa Efendi'nin Midillü Adası'na nefyolunmaları (s. 131); yine 23 Receb'de (6 Ağustos) Cebecibaşı Süleyman Ağa ile Topçubaşı Karahisarî-zade Ahmed Bey'in Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den birer yere sürgüne gönderilmeleri (s. 131); Darüssaade Ağası Beşir Ağa'nın Mısır taraflarına sürülmesi (s. 131); 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) azledilen Sadrıazam Kalafat Mehmed Paşa'nın Bozcaada'da ikamete memur olması (s. 132); Yeniçeri Ağalığından mazul Bekir Ağa'nın Bursa'ya nefyi (s. 133); Sadr-ı sâbık Kalafat Mehmed Paşa'nın Gelibolu'da, Sadr-ı esbak Darendeli Mehmed Paşa'nın Darende'de tekaüden ikametlerinin emrolunması (s. 134); Vezareti kaldırılan Erzurum Valiliğinden mazul Mikdad Paşa'nın Bursa'da ikamete memur kılınması (s. 134-135);

1194 senesi: Ermeni Patriki Zakarya Piskopos'un Bursa'ya nefyolunması (s. 145);

1195 senesi: Azledilen Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'nın Sinob'a nefyi (s. 161-162); esbak Mora Muhassılı Mehmed Paşa'nın vezareti kaldırılarak Cezâyir-i Bahr-i Sefîd'den birine nefyolunması (s. 164); 1 Zilhicce 1195'de (18 Kasım 1781) Riyasetten azledilen Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'nin Gelibolu'ya sürülmesi (s. 170);

1196 senesi: 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) Sadaret makamından azledilen İzzet Mehmed Paşa'nın Filibe'de ikametinin emrolunması (s. 181-182); 10 Şevval 1196'da (18 Eylül 1782) Tersane Emanetinden azledilen Selim Sırrı Efendi'nin Bursa'ya nefyi (s. 186); 28 Şevval 1196'da (6 Ekim 1782) Eflak Voyvodalığından istifa ile Dersaadet'e gelmiş olan Aleksandri Bey <Alexandru İpsilanti> ile Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı Mihalaki Bey'in Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den birer adaya nefyolunmaları (s. 188); evâsıt-ı Zilhicce 1196'da (17-26 Kasım 1782) azledilen Kethuda Kâtibi Mustafa Reşid Efendi'nin İstanköy Adası'na nefyi (s. 189);

1197 senesi: 1 Şaban 1197'de (2 Temmuz 1783) azledilen Cebecibaşı Kürd Mehmed Ağa'nın Bozcaada'ya nefyolunması (s. 257); Reisületıbba Mehmed Arif Efendi'nin azlinden sonra Gelibolu'ya nefyi (s. 303-304); Müverrih Suphi'nin oğlu olup Kudüs payesiyle Üsküdar Mollası olan Abdülaziz Efendi'nin İstanköy Adası'na sürülmesi (s. 309-310).

– Merasimler:

1. 4 Rebiulevvel 1193'de (22 Mart 1779) Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi'nin sadrıazam tarafından davet olunup kendisine bol yenlü semmur kürk, maiyyetinde Mükâleme Kâtibi olan Beylikci Seyyid Mehmed Hayri Efendi'ye ve divan tercümanına birer erkân kürkü giydirilmesi; Rusya murahhas elçisinin de Bâb-ı Âsafî'ye davet olunup, kendisini çavuşbaşı ağanın karşılayıp, sadrıazam ile görüştükten sonra erkân semmur kürkü ve donanmış at verilmesi, ertesi gün Devlet-i Aliyye ile Rusya arasında aracı olan Fransız elçisine de Rusya elçisine verilen aynı hediyelerin merasimle takdimi (Bkz. *Metin*, s. 123).

2. Rusya Devleti'den Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin tasdiknamesinin gelmesiyle 20 Cumadelahıre 1193'de (5 Temmuz 1779) âdet üzere gümrük emini tarafından hazırlanan elli kadar üçer çifte ve çavuşbaşı ağanın yedi çiftesi ile çavuşbaşının refakatiyle Rusya sefiri Tophane İskelesi'nden Eminönü tarafına karşıya geçirilerek saat dörtte Bâbı'âlî'ye ulaştırılıp tasdiknamelerin karşılıklı olarak değiştirilmesi, İmparatoriçe II. Katerina'nın gönderdiği hediyelerin Rus sefiri tarafından huzûr-ı Âsafî'ye takdim olunmasiyle sefire semmur, oğlu ile maiyyeti memurlarına kakum kürkler verilmesi, sadaret makamından hazırlanan donanmış atın elçinin kaldığı yere gönderilmesi, Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi ile Beylikçi Hayri Efendi'ye semmur kürk, Teşrifatçı Müverrih Enverî Efendi'ye kakum kürk verilmesi, II. Katerina'nın gerek padişaha gerekse vükelâya pek ağır hediyeler göndermesi, Dersaadet'te bulunan elçisine bin köle ile büyük bir arazi vermesi, Fransa elçisine de bir nişan ile elli beş bin rublelik hediye göndererek senede altı bin ruble maaş tahsis etmesi (s. 124).

3. Rus Ortaelçisi Jak Bulgarof 19 Şaban 1195'de (10 Ağustos 1781) Bahr-ı Siyah'tan Karadeniz Boğazı'na geldiğinde Kavakhisarı'ndan toplar atılarak merasimle karşılanması (s. 166-167).

– Ziyafetler:

A. Resmî ziyafetler:

1. Evâhır-ı Rebiulâhır 1189'da (21-29 Haziran 1775) Dersaadet'e gelen Kalgay Şehbaz Giray, Nureddin Mübarek Giray, Kādî'asker-i hânî Feyzul-

lah Efendi, sabık Kādî-i Sultânî Abdurrahman Efendi, mirzalar, ümera ve ağalardan ibaret Kırım sefirlerine 28 Rebiulahır 1189'da (28 Haziran 1775) Sadrıazam İzzet Mehmed Paşa tarafından Dolmabağçe mesiresinde ziyafet verilmesi (Bkz. *Metin,* s. 21-23).

2. Sadrıazamların Ramazan bayramının yedinci günü padişahlara ziyafet tertip etmeleri âdet olduğundan 7 Şevval 1189'da (1 Aralık 1775) Sadrıazam Derviş Mehmed Paşa'nın Padişah I. Abdülhamid'e Sarây-ı Âsafî'de ziyafet tertip edip, padişah Arzodası'nda hazırlanan yemeği yedikten, canbaz ve hokkabazların hünerlerini seyrettikten sonra, sadrıazama bir mücevher hançer ile semmur kürk; ayrıca şeyhülislâm efendiye de semmur kürk ihsanı; Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın da sadrıazama ziyafet tertip edip, bir müddetten beri terk edilen eski bir âdeti ihya etmesi (s. 28-29).

3. Daha önce Kırım Hanlığından ayrılarak İstanbul'a gelmiş olan IV. Devlet Giray Han'a Devlet-i Aliyye'ye sadakati dolayısıyla 1191'de (1777) Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa tarafından ziyafet tertip olunması (s. 84).

B. Elçilere verilen ziyafetler:

1. 11 Şaban 1189'da (7 Ekim 1775) Dersaadet'e gelmiş bulunan Rusya Büyükelçisi Nikolay Repnin Bâbı'âlî'ye geldiğinde merasimle kendisine semmur kürk, maiyyetine kakum kürkler ve hılatler giydirildikten sonra ziyafet tertip olunması, sefir Bâb-ı Âsafî'ye geldiğinde de yine merasimle kendisine hılat giydirilip altına donanmış at çekilerek konağına gönderilmesi; Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'nın da kendisine Tersane Bağçesi'nde ziyafet tertip ederek canbaz, perendebaz ve hokkabaz seyri ve saz dinlenmesi ile ikram olunduktan sonra, yine bir donanmış at verilmesi, daha sonra elçiye sadaret kethudası, yeniçeri ağası, başdefterdar ve reisülküttap taraflarından da münasip yerlerde ziyafetler tertip olunması (s. 27-29).

2. Evâil-i Muharrem 1195'de (28 Aralık 1780-6 Ocak 1781) Buhara elçisine Kapudan Cezayirli Hasan Paşa tarafından ziyafet tertip olunması; selh-i Muharrem 1195'de (26 Ocak 1781) Şıkk-ı evvel Defterdârı Mustafa Efendi'nin Buhara sefirine ziyafet tertip etmesi (s. 165-166).

– Yangınlar:

1193 senesi: 3 Rebiulahır 1193'de (20 Nisan 1779) Arabacılar Kârhanesi havalisinde gece saat ikide yangın çıkarak ancak sabah yedide söndürülmesi (Bkz. *Metin,* s. 129); 7 Rebiulahır 1193'de (24 Nisan 1779) Üsküdar'daki Kavak Sarayı'nın bazı seyircilerin çakmak şeraresinden tutuşarak tamamen yanması (s. 129-130); 15 Receb 1193'de (29 Temmuz 1779) gece saat beş buçukta Destereciler'de bir berber dükkânından yangın çıkması ve etrafa sirayet ederek yirmi dört saat sürüp pek çok kimsenin evlerinin yanması (s. 131); beş-altı gün sonra Kalıcılar Köşkü havalisinde gece saat beşi geçerken büyük bir yangın çıkıp, ancak sabah söndürülmesi (s. 131); 2 Şaban 1193 (15 Ağustos 1779) gecesi Küçükpazar civarında büyük bir yangının çıkması (s. 131);

1194 senesi: 9 Şevval 1194'de (8 Ekim 1780) Nişancı tarafında gece yangın çıkması ve güneş doğduğunda söndürülmesi; ertesi gün Cibali'de çıkan büyük bir yangın akşam üzeri söndürülüp; gece saat ikide yeniçeri kışlalarında olan yangında beş-altı kışlanın yanması (s. 148);

1196 senesi: 29 Receb 1196'da (10 Temmuz 1782) gecesi Samatya havalisinde Harabatlar civarındaki keresteciler dükkânlarından saat yedide yangın çıkıp etrafa sirayet ederek binden ziyade ev ve dükkân yandıktan sonra Kocamustafapaşa Asitanesi civarında şiddeti kesilerek saat üçte söndürülmesi (s. 178); 13 Şaban 1196'da (24 Temmuz 1782) akşama doğru Balat tarafında büyük bir yangın çıkarak ol gece ve ertesi gün devam ederek Sultan Selim Camii ve civarındaki evler tamamen yandıktan, Karagümrük ve Hırka-i şerîfe'deki evleri de yakıp, rivayet olunduğuna göre yedi bin ev yandıktan sonra, yangın Yenibağçe Kazası'na dayandığında söndürülmesi (s. 179); 13 Ramazan 1196 (22 Ağustos 1782) gecesi saat üçte Cibali'deki Horoslu Değirmen yanındaki Mauneci Ali'nin evinden çıkan ve elli saat kadar süren çok büyük yangında İstanbul'un Avrupa yakasının bir çok yerlerinin ve büyük bir kısmının yanması (s. 179-180).

– Zelzeleler:

17 Zilkade 1190'da (28 Aralık 1776) Anadolu'da Köprü ve Merzifon havalisinde zelzele meydana gelerek Köprü'nün bazı evleri ile Köprülüoğlu Camii ve mescidlerinin kısmen yıkılıp yüz kadar insanın ölmesi (Bkz. *Metin,* s. 52).

– Yabancı devletlere elçi tayinleri:

1. Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan sabık Süvari Mukabelecisi Abdülkerim Efendi Rumeli beylerbeyiliği payesiyle Rusya büyükelçisi tayin buyurularak, 26 Zilkade 1188'de (28 Ocak 1775) padişahın huzuruna kabul olunması, fıstıki çukaya kaplı semmur kürk giydirilerek Rusya Devleti'ne götüreceği nâme-i hümâyûnun kendisine teslim olunması, 1 Zilhicce 1188'de (2 Şubat 1775) tekrar huzura kabul olunarak kendisine yine fıstıki çukaya kaplı semmur kürk ihsanı ve Divanyolu'yla Edirnekapusu'ndan çıkıp memuriyetine gitmesi (Bkz. *Metin,* s. 6).

2. Kesriyyeli Ahmed Paşa'nın sefaretle İran'a gönderilmesi (s. 49).

3. 1190'da (1776) Şâir-i meşhûr Sünbül-zade Vehbi Efendi'nin sefaretle İran'a gönderilip Şiraz'a vardığında İran Vekili Abdülkerim Han ile görüşmesi (s. 54).

4. 1192'de (1778) Kesriyyeli torunu Seyyid Numan Bey'in uhdesine başmuhasebe payesi verilip Lehistan elçisi tayini (s. 94).

5. III. Mustafa devrinde Resmî Ahmed Efendi'nin Nemçe ve Prusya sefirliklerinde bulunması (s. 309).

– İmar Faaliyetleri:

1. I. Abdülhamid tarafından 23 Şaban 1190'da (7 Ekim 1776) Bağçekapusu'nda Valide Camii civarında imaret binasının temelinin atılması, burada yapılan imaret, mektep, sebilhanenin tamamlanması ile 14 Zilkade 1191'de (14 Aralık 1777) padişahın da teşrifiyle dua olunup, hizmeti geçenlere kürkler ve hılatler ihsanı (Bkz. *Metin,* s. 47, 82).

2. I. Abdülhamid'in iradesiyle 24 Safer 1191'de (3 Nisan 1777) Beylerbeyi Sarayı'nın Hırka-i şerîfe odası yerinde bir cami inşasına başlanıp, 5 Receb 1192'de (30 Temmuz 1778) yapımının tamamlanması, padişahın 21 Receb 1192'de (15 Ağustos 1778) Cuma namazını bu camide kılıp, validesi "Rabia Sultan" namıyla yad olunmasını ferman buyurması (s. 104).

3. 1194 (1780) senesinde Mirgunoğlu Sahilhanesi civarında bir cami binasının irade buyurulması ve binasına başlanıp sekiz-on ay zarfında tamam-

lanması, ayrıca fırun, hamam, değirmen, dükkânlar ve yalılar yapılarak bu yerin mamur olması (s. 146).

4. Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın doğduğu yer olan Arapsun köyünde sekiz çeşme, kargir hamam, han, dükkânlar, doğduğu evin civarında medrese, dershane ve kütüphanesi olan bir cami bina ettirerek bu köyü imar ettikten başka, müstakil müftü ile kadı nasb ettirmesi ve köyü kazaya çevirmesi (s. 159).

II. BÖLÜM

TÂRÎH-İ CEVDET'İN İKİNCİ CİLDİNİN KAYNAKLARI

I- SADULLAH ENVERÎ EFENDİ

(?-1209/1794). Doğum tarihi belli değildir. Ancak vefatında H. yıla göre altmış yaşında olduğu dikkate alınırsa, 1149'da (1736) dünyaya geldiği söylenebilir. Sadullah Enverî Efendi, Trabzon'da doğmuş olup, ailesine ve hayatının ilk devirlerine ait bir bilgiye rastlanmamaktadır. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiş, burada tahsil görmüş, kâtiplik mesleğine yönelmiş, Bâbı'âlî'ye intisapla haceganlığa yükselmiş, "Enverî" mahlasını da burada almıştır. Haceganlık görevine 3 Receb 1182'de (13 Kasım 1768) Büyükkal'a payesi tevcih olunarak başlayan Enverî, Lehistan meselesinden dolayı meydana gelen 1182 (1768) Osmanlı-Rus harbine Sadrıazam ve Serdâr-ı ekrem Yağlıkcı-zade Mehmed Emin Paşa'nın selâm ağası olarak katılmış, Rikâb Vekayinüvisi Musa-zade Mehmed Ubeydullah Efendi'nin ordu Edirne'de iken rahatsızlanarak geri dönmesi üzerine, sefer vekayiini yazmak üzere, ordu Tuna'yı aşıp Prut üzerinde ve Bucak sancağı içinde bulunan Hantepesi'ne vardığında Resmî Ahmed Efendi'nin tavsiyesiyle vekayinüvis tayin edilmiştir. Böylece ordunun 8 Zilkade 1182'de (16 Mart 1769) İstanbul'da Davudpaşa'dan hareketi tarihinden başlayarak vakaları kaleme almaya başlayan Enverî, savaşta Sadrıazam Halil Paşa'nın Kartal bozgunu (8 Rebiulahır 1184/1 Ağustos 1770) üzerine, 6 Ramazan 1184'de (24 Aralık 1770) Sadaret makamına getirilen Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa'nın dikkatini çekerek onun sevgisini kazanmasıyla zaptettiği ordu vekayiini sadrıazama takdim edip 13 Zilkade 1184'de (28 Şubat 1771) Sadaret Kethudası Ahmed Resmî Efendi'nin sevkiyle teşrifatcılığa tayin edilmiştir. Bu görevi dolayısıyla devlet ricaline daha yakın olan Enverî, 10 Receb 1185'de (19 Ekim 1771) vuku bulan Babadağ bozgunu esnasında divana katılmış, sancağ-ı şerî-

fin boğçalanarak kaçırılmasında büyük gayret sarfetmiştir. Bozgun sebebiyle Silahdar Mehmed Paşa azl olunarak, yerine Ruscuk'da bulunan Muhsin-zade Mehmed Paşa ikinci defa sadrıazam olunca Enverî, yeni sadrıazamın mühr-i hümâyûn teslim töreninde teşrifatî olarak hizmet vermiş, sulhtan yana olan yeni sadrıazam adına mütareke görüşmelerine katılıp geri dönen Murahhas Abdürrezzak Efendi'yi yine görevi gereği yolda karşılamıştır. 11 Receb 1186'da (8 Ekim 1772) vekâleten Küçüktezkirecilik (Tezkire-i sânî) vazifesini de üzerine alarak altı ay kadar bu hizmeti de yerine getiren Enverî, üç sene kadar teşrifatcılık vazifesini yaptıktan sonra 7 Zilkade 1187'deki (20 Ocak 1774) tevcihatta bu görevinden azledilmiş ve daha küçük bir memuriyet olan cebeciler kâtipliğine tenzilen getirilmiştir. Sulh görüşmelerinin sonuçsuz kalması ile harp yeniden başlamış, Kozluca mağlubiyeti'nden sonra Şumnu sahrasında bulunan Osmanlı ordugahı Ruslar tarafından muhasara edildiğinde, muhasara esnasında handeklerin kazılmasında, çadırların kurulmasında, Şumnu halkının ordu içine yaptığı baskının önlenmesinde ve bu fitnenin kaldırılmasında Enverî büyük gayret göstermiştir. Bu fecî durum sulhu mecburî hale getirdiğinden 8 Cumadelula 1188'de (17 Temmuz 1774) imzalanan Küçükkaynarca Antlaşması'ndan sonra Enverî orduyla birlikte İstanbul'a dönmüş, seferde kaleme aldığı tarihine İstanbul vakalarını da eklemeyi hesaplarken orduda bulunan pek çok devlet ricalinin suçlandığı ve gadre uğradığı gibi önce vekayinüvislikten azledilerek yerine Antepli Behcetî Hasan Efendi tayin edildiği gibi, 6 Şevval 1188'de (10 Aralık 1774) cebeciler kâtipliğinden de alınmıştır. 6 Şevval 1189 (30 Kasım 1775) tevcihatında Küçük Evkaf Muhasebeciliğine getirilen Sadullah Enverî, Behcetî Hasan Efendi'nin yerine tayin edilen "Şişman Molla" lâkabıyla meşhur Ömer-zade Süleyman Efendi'nin vakaları zaptında kusuru sebebiyle azledilmesiyle Sadrıazam Derviş Mehmed Paşa ve Şeyhülislâm Vassaf-zade Mehmed Esad Efendi'nin himayeleri sayesinde 27 Şevval 1190 (9 Aralık 1776) tarihinde ikinci defa vekayinüvis olarak tayin edilmiştir. Bir yıl sonra 7 Şevval 1191'de (8 Kasım 1777) Dîvân-ı hümâyûn Divitdârlığı ile birlikte Teşrifatçılık görevi de tevcih olunan Enverî, Kara Vezir Silahdar Seyyid Mehmed Paşa 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) sadaret makamına getirilince, kendisinden selefleri olan Behcetî Hasan ve Ömer-zade Süleyman'ın notlarını düzeltip tamamlamasını ve I. Abdülhamid'in cülusundan

(8 Zilkade 1187/21 Ocak 1774) itibaren vakaları bir ciltte toplayarak padişaha takdim etmesini talep etmesi, ayrıca kendisinin sadarete geçiş tarihinden başlayarak ayrı bir zeyl yazması şartıyla onu yeniden vekayinüvislik görevine getirmiştir. Enverî bir kaç ay içinde sadrıazamın emrini yerine getirip yazdığı tarihini padişaha takdim etmiş ve beş kise akçe ile taltif edilmiştir. Şevval 1196'da (Eylül 1782) Mevkufatçılık görevine getirilen Enverî, Halil Hamid Paşa sadarete geldiğinde (25 Muharrem 1197/31 Aralık 1782) vekayinüvislik vazifesi yanında 7 Şevval 1197 (5 Eylül 1783) tevcihatında büyüktezkirecilik görevini de uhdesine almıştır. Ancak sonradan onun bu iki görevi birlikte yürütemeyeceği düşünülerek, vekayinüvislikten azl ile yerine 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) Amedî Ahmed Vasıf Efendi getirilmiş, Eylül 1785'de Enverî, büyüktezkirecilik görevinden de azledilmişse de bir kaç ay sonra Anadolu muhasebeciliğine tayin edilmiştir. Vekayinüvis Vasıf'ın 15 Ramazan 1201'de (1 Temmuz 1787) İspanya elçiliği ile İstanbul'dan hareketi üzerine vekayi zaptının vekâleten Hacegandan Teşrifatî Hasan Efendi'ye havalesi kararlaştırılmış, ancak 1787'de Rusya ve Avusturya seferlerinin ortaya çıkmasıyla sefer vekayiini zaptetmek üzere asaleten bir devlet tarihçisinin orduda bulunması anane gereği olduğundan, Enverî 24 Ramazan 1201'de (10 Temmuz 1787) üçüncü defa vekayinüvisliğe getirilmiştir. Teşrifatî Vekili es-Seyyid Edip Mehmed Emin Efendi İstanbul vekayiini yazmaya memur edilirken, Sadrıazam Koca Yusuf Paşa ile birlikte Rusya üzerine sefere çıkan Enverî'ye vekayinüvislik görevi yanında daha sonra zaptetmek üzere 4 Şevval 1201'de (20 Temmuz 1787) Anadolu muhasebeciliği de verilmiştir. Daha sonra 24 Zilhicce 1201'de (7 Ekim 1787) ganem mukataacılığı ve büyüktezkirecilik ile 23 Zilhicce 1202'de (24 Eylül 1788) muvakkaten Anadolu muhasebeciliği de tevcih edilmiştir. Bu arada Tezkire-i evvel (Büyüktezkireci) de olan Enverî, III. Selim'in 11 Receb 1203'de (7 Nisan 1789) tahta çıkışından itibaren geçen vakaları kaleme alması için İspanya'dan dönen Ahmed Vasıf Efendi'yi tercih etmesiyle görevini Şaban 1204'de (Nisan 1790) orduya katılan Vasıf'a devretmiştir. Bu görevini bırakmakla beraber Enverî, ganem mukataacılığı ile büyüktezkireciliği uhdesinde devam ettirmiş, daha sonra süvari mukabelecisi ve çavuşbaşı olmuş, Vasıf'ın 10 Muharrem 1205'de (19 Eylül 1790) imzalanan Ziştovi Muahedesi'nin tatbiki ile görevlendirilmesi ve barış şartlarını gözden geçirmek üzere Belgrad taraf-

larında bulunması üzerine Enverî, 6 Safer 1206'da (5 Ekim 1791) dördüncü defa vekayinüvis tayin edilmiş, ancak büyüktezkirecilik görevinden alınmış, 3 Şevval 1206'da (25 Mayıs 1792) Anadolu muhasebeciliği verilmiştir. Altı ay süren sınır tespit memuriyetinden İstanbul'a dönen Vasıf, 13 Zilkade 1207'de (22 Haziran 1793) Anadolu muhasebeciliği ile birlikte üçüncü defa olarak vekayinüvisliğe getirilince, Enverî yine mazul olmuş, ancak 5 Şevval 1208'de (6 Mayıs 1794) Anadolu muhasebeciliği tevcih olunmuş, Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi ile ihtilâfa düşen Vasıf azledilerek Midilli'ye sürülünce (Muharrem 1209 başları/Ağustos 1794 ortaları), Enverî beşinci ve son defa vekayinüvis olmuştur. Sadullah Enverî'nin bu son vekayinüvisliği ile Anadolu muhasebeciliği bir kaç ay sürmüş, 13 Rebiulahır 1209'da (7 Kasım 1794) vefat ettiğinde Karacaahmed Mezarlığı'na defnolunmuştur.

Sadullah Enverî'nin Seyyid Yahya, Abdullah Behcet ve Ali Rıza adlı üç oğlu olup, Seyyid Yahya babasından kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Abdullah Behcet, selâm ağalığı hizmetinde iken 1224 (1809) tarihinde vefat eylemiş, Mehmed Asım adlı bir oğlu kalmıştır. Ali Rıza Enverî ise Amedî hulefasından olup, 1225 (1810) tarihinde Haremeyn muhasebecisi olmuş, 1235 (1820) yılında ölmüştür. Enverî'nin Mektûbî-i Sadrıazamî hulefâsından ve 1187'de (1773) Dîvân-ı hümâyûn Hâcesi olan Kâmî Abdullah Efendi adlı bir de kardeşi vardır.

Enverî'nin adını taşıyan tarihi üç cilttir. Onun ilk vekayinüvisliği sırasında 1182-1188 (1768-1774) Osmanlı-Rus harbi vakalarını yazdığı birinci cildinin bir kısmını sefer esnasında Sadrıazam Silahdar Mehmed Paşa'ya takdim etmiş, bu cilde sefer sonunda İstanbul vekayiini de eklemek istemiş, ancak görevinden azledilmiştir. Bu cilt iki kronikten meydana gelmektedir. İlk kronik ordunun Davudpaşa'dan 8 Zilkade 1182'de (16 Mart 1769) sefere çıkışından başlar, III. Mustafa'nın 8 Zilkade 1187'de (21 Ocak 1774) vefatı ile sona erer. İkinci kronik ise I. Abdülhamid'in tahta çıkışından başlayıp seferin sona ererek ordunun 1 Receb 1188'de (7 Eylül 1774) Davudpaşa kışlasına gelişi ile nihayete erer. Bu cildi daha sonra Ahmed Vasıf Efendi büyük ölçüde değiştirerek kendi tarihi *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāikü'l-Ahbâr*'ın II. cildine katmıştır. Enverî, tarihinin ikinci cildini ikinci vekayinüvisliği sırasında kaleme almış olup iki kronikten

ibarettir. İlk kronik birinci ciltten bir kaç ay sonra 6 Şevval 1188'den (10 Aralık 1774) başlar. İlk kısımlarına kendisinden sonra kısa bir dönem vekayinüvis olan Behcetî Hasan ve Süleyman Efendiler'in bir kaç makaleden ibaret eserlerini alıp, bunları tashih ve ikmal ederek bu cilde dahil etmiş, sonra sırasıyla İzzet Mehmed, Derviş Mehmed, Darendeli Mehmed ve Kalafat Mehmed Paşalar'ın sadaretleri esnasındaki vakaları yazmıştır. İkinci kroniği Enverî, 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) Sadrıazam olan Kara Vezir Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın emriyle kaleme almış olup, onun sadaret dönemini ele aldıktan sonra 25 Zilkade 1197'de (22 Ekim 1783) sona erer. İkinci cilt *Cevdet Târîhi*'nin başlıca kaynaklarından biridir. Enverî'nin üçüncü cildi onun üçüncü ve dördüncü vekayinüvisliği döneminde zapt ettiği hadiseleri kapsamakta olup üç kronik halinde düzenlenmiştir. İlk kronik 22 Receb 1201'den (10 Mayıs 1787) itibaren yaklaşık on aylık I. Abdülhamid vakalarını ihtiva etmektedir ve 9 Cumadelula 1202'de (16 Şubat 1788) sefer tuğlarının çıkıp Sadrıazam Koca Yusuf Paşa'nın Davudpaşa sahrasına gelmesi ile nihayete erer. İkinci kronik 1201-1206'da (1787-1792) Rus ve Avusturya harpleri için ordunun Davudpaşa sahrasından çıkışı ile başlayarak I. Abdülhamid'in 11 Receb 1203'de (7 Nisan 1789) ölümüne kadar devam eder. Üçüncü kronik ise III. Selim'in cülusu ile başlayıp iki cephede cereyan eden savaşlar ve nihayetinde Ziştovi ve Yaş Muahedeleri yer aldıktan sonra ordunun İstanbul'da Davudpaşa sahrasında karşılanışı (Şaban 1206/Nisan 1792) ile son bulmaktadır. Enverî, özellikle Osmanlı-Rus savaşlarına dair önemli ve oldukça hacimli bir eser kaleme almış olduğu halde eseri hakettiği değeri görmemiştir. *Enverî Târîhi*, başta Ahmed Vasıf Efendi olmak üzere Cevdet Paşa'ya da kaynak olduğu gibi, devrinin öteki tarihçileri olan Ahmed Cavid Bey ile Şemdanî-zade Fındıklılı Süleyman Efendi de *Enverî Târîhi*'nden faydalanmışlardır[1].

[1] Enverî Sadullah, *Târih*, Haz. Muharrem Saffet Çalışkan, *(Vekâyi'nüvis) Enverî Sadullâh Efendi ve Tarihinin I. Cildi'nin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774)*, basılmamış doktora tezi, İstanbul 2000, X-XIX; M. Münir Aktepe, "Enverî. Anvarî, Al-Ḥācc Sa'd ALLĀH", *İA*, IV, 281 b-282 b; Münir Akdepe, "Enverî, Sâdullah", *DİA*, XI, 268-269; Bekir Kütükoğlu, "Vekāyinüvis veya Vak'a-nüvîs", *İA*, XIII, 271 a-279 a.

İstifadenin şekli

1. Aynen aktarmalar:

Cevdet Paşa'nın, kaynağının muhtevasını aynen naklettiği görülmektedir.

Misaller:

Azl-i kâtib-i ağa-yı dârü'ş-şerîfe

Dârü's-sa'âdeti'ş-şerîfe ağası yazıcısı olan Ahmed Efendi mâh-ı mezbûrun onuncı günü mevkūfât mansıbı ile yazıcılıktan ma'zûl ve yerine sâbıkā hidmet-i mezbûrda müstahdem olub hâlâ mevkūfâtî olan Hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan Bağçıvan-zâde Mustafa Efendi mavsûl kılındı. Efendi-i mûmâ-ileyhe mevkūfât mansıbı tevcîh olunmak içün kapuya da'vet olundukda, ... emsâl ve akrânına kaftân ilbâs olunmak âdet-i kadîme iken Âsaf-ı sâhib-dâd .... hazretleri .... sadme-i azl ile şikest olan hâtırın ta'mîr .... içün bir zî-kıymet sevb-i semmûr ilbâsiyle ikrâm .... buyurduklarına .... her kes gevher-i nisâr-ı senâ vü tahsîn oldı (Enverî, *Târî*h, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 30 a).

Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı olan Ahmed Efendi, mâh-ı mezbûrun onuncu günü mevkūfâtcılık mansıbıyla çıkıp, yerine sâbıkā mezkûr Yazıcılıkta müstahdem iken Mevkūfâtcı olan Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Bâğçevân-zâde Mustafa Efendi, tekrâr yazıcı nasb olundu. Mûmâileyh Ahmed Efendi, mansıbı tevcîh olunmak üzere, Bâb-ı âlî'ye da'vet olundukta, emsâline kaftân giydirilmek âdet-i kadîme iken, mûmâileyh, yazıcılıktan infisâl ile, civâr-ı saltanattan dûr olması hasebiyle kalbi şikest olduğundan, cebr ü ta'mîr-i hâtırı içün, fevka'l-âde olarak mûmâileyhe Sadrıa'zam İzzet Mehmed Paşa, bir zî-kıymet sevb-i semmûr ilbâs etmekle, hâtır-nevâzlık izhâr ettiler (Cevdet Paşa, *Târî*h, II, 2).

Vefât-ı Abdullâh Efendi

Kudemâ-yı Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan bi'l-fi'l Nişâncı olan Abdullâh Efendi ibtilâ-yı haşîb ü herem .... ile .... medîne-i vücûdı .... emrâz ile muhtell olub iki, üç aydan berü esîr-i firâş .... iken mâh-ı mezbûrun yigirmiyedinci güni .... rahmet-i Gufrâna rıhlet itmeğin .... mansıbı .... sâbıkā Defterdâr-ı Şıkk-ı evvel Âtıf-zâde Ömer Vahîd Efendi'nin kāmet-i istîhâline münâsıb görülmekle (Enverî, *Târîh*, 37 a).

Abdullâh Efendi'nin Tercüme-i Hâli

Kudemâ-yı Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan bi'l-fi'l Nişâncı bulunan Abdullâh Efendi dahi, bir pîr-i fânî olduğu hâlde, nâ-mizâc olarak, iki-üç aydan berü esîr-i firâş iken, Saferü'l-hayrın yirmi yedinci günü vefât etmişdir. .... Yerine Şıkk-ı evvel Defterdârı Âtıf Efendizâde Ömer Vahîd Efendi, nişâncı nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 9-11).

İrtesi gün dahi Çâvuşbaşı olan Sa'îd Efendi'nin azlini mûcib hâlet yoğ iken .... ma'zûl ve yerine sadrıa'zam hazretlerinin kayın pederleri Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî Mehmed Ağa mavsûl oldı (Enverî, *Târîh*, 43 a).

Ferdâsı bilâ-sebeb Çâvuşbaşı Sa'îd Efendi, azl ile, yerine sadrıa'zam-ı cedîdin kayınpederi Serbevvâbîn-i Dergâh-ı âlî Mehmed Ağa, nasb u ta'yîn kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 24).

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

Semâhatlü efendi dâ'îmiz, seni selâm-ı selâmet-encâm-ı mülûkânem ile tekrîm ü taltîf eylediğimden sonra hâssaten istifsâr-ı hâtırınız zımnında zât-ı hümâyûnuma mahsûs olan kürklerimden sana bir vaşak nâfesi erkân kürki ihdâ ve atiyye-i hümâyûnum olmak üzere irsâl olunmuşdur. Vusûlünde dûş-ı

Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn

Semâhatlü efendi dâ'îmiz, seni selâm-ı selâmet-encâm-ı mülûkânem ile tekrîm ü taltîf eylediğimden sonra, hâssaten istifsâr-ı hâtırınız zımnında, zât-ı hümâyûnuma mahsûs olan kürklerden sana bir vaşak nâfesi erkân kürkü ihdâ ve atıyye-i hümâyûnum olmak üzere irsâl olunmuşdur.

hamiyyetinize pûş ve fî-mâ-ba'd taraf-ı hümâyûnumı da'avât-ı hayriyyeden ferâmuş itmeyüb cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn bulundığınız makām-ı fetvâda ahkâm-ı şer'iyyeyi icrâya mazhariyyet ile âmme-i ibâdın taraf-ı hümâyûnuma isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyesine muvaffak ve dâ'im eyleye. Âmîn (Enverî, *Târîh*, 48 a).

Vusûlünde, dûş-ı hamiyyetinize pûş ve fî-mâ-ba'd taraf-ı hümâyûnumu da'avât-ı hayriyyeden ferâmûş etmeyip, cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn bulunduğunuz makām-ı fetvâda ahkâm-ı şer'iyyeyi icrâya mazhariyyet ile, âmme-i ibâdın taraf-ı hümâyûnuma isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyesine muvaffak ve dâ'im eyleye. Âmîn (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 29-30).

Tebdîl-i ağa-yı yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî

Yeniçeriler Ağası olan Mustafa Ağa'nın idâre-i umûr-ı ocâğ-ı âmirede tehâvün ü tekâsüli meşhûd oldığından mâ'adâ hıfz-ı câhî levâzımının istihsâli ile evkāt-güzâr ve ağalığa müsta'idd olan kul kethudâlarını birer bahâne ile emelinden mahrûm iderek ızrârdan hâlî olmadığı sadrıa'zam tarafından ma'rûz-ı atebe-i şehriyâr-ı İskender-vekār olmağla evâhır-ı şehr-i Zi'l-hiccede yeniçeri ağalığından ma'zûl ve bir gün mukaddem Kul Kethudâlığından ihrâc eylediği Turnacızâde Ahmed Ağa Hazînedâr çiftliğinden ihzâr ve makāmına mevsûl kılındı (Enverî, *Târîh*, 49 b).

Yeniçeri Ağası olan Mustafa Ağa'nın idâre-i umûr-ı ocak-ı âmirede tehâvün ü tekâsülü meşhûd olduktan başka, mansıbında bekāsı içün, kethudâlığa müsta'idd olan ve işe yarayan kul kethudâlarını birer bahâne ile ihrâc ve ızrârdan hâlî olmamağla, evâhır-ı Zilhiccede azl ile, yerine bir gün mukaddem kul kethudâlığından azl ettirip, Rumeli eşkıyâsını teftiş bahânesiyle, İncirli Çiftliği'ne ihrâc etmiş olduğu Turnacızâde Ahmed Ağa, nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 31).

Sûret-i fetvâ

Memâlik-i Acem ahâlîsinden Zeyd-i şakī vekâlet iddi'âsıyla bir mikdâr eşkıyâ başına cem' ve zümre-i mezbûrlar ile ittifâk ve ittihâd ve bilâd-ı İslâmiyyeden bir kal'ayı istîlâ ve ahâlîsinden niçe kimesnelerin mallarını nehb ü gāret ve pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin itâ'atinden hurûc idüb bâgī olsalar mezbur Zeyd'in ve ana tâbi' olub ânınla ittifâk ve ittihâd idüb mu'în olanların, *feḳātilû elleti tebgī hattâ tefî'e ilâ emri'llâh*, nass-ı kerîmi mantûkunca kıtâlları halâl ve farz olub kal'a-i mezbûreyi istihlâs lâzım olur mı?

El-cevâb: Olur.

Hakk sübhânehû ve te'âlâ hazretleri sâye-i merâhim-vâye-i pâdişâh-ı İslâmı mefârik-i enâm üzre ber-devâm ve bed-hâh-ı dîn ü devlet olanları makhûr ve güm-nâm eyleye. Âmîn (Enverî, *Târîh*, 54 b).

Zend Kerîm Hân Hakkında Verilen Fetvâ'-i Şerîfe

"*Memâlik-i Acem ahâlîsinden Zeyd-i şakī, vekâlet iddi'âsıyla, bir mikdâr eşkıyâyı başına cem' ile, mezbûrlara re'îs olup, mezbûrlar ile ittifâk u ittihâd ve bilâd-ı İslâmiyeden bir kal'ayı istîlâ ve ahâlîsinden nice kimselerin mâllarını nehb ü gāret ve pâdişâh-ı enâm hazretlerinin itâ'atinden hurûc edip, bâgī olsalar, mezbûr Zeyd'in ve ana tâbi' olup, anınla ittifâk u ittihâd edip, mu'în olanların, – feḳātilü'l-letî tebgī hattâ tefî'e ilâ emri'llâh – nâss-ı kerîmi mantûkunca, kıtâlleri helâl ü farz olup, kal'a-i mezbûreyi istihlâs lâzım olur mu?*"

(El-cevâb) : "Olur."

– *Ḥaḳḳ sübḥânehû ve te'âlâ* – hazretleri, sâye-i merâhim-vâye-i pâdişâh-ı İslâmı mefârik-ı enâm üzere ber-devâm ve bed-hâhân-ı dîn ü devlet olanları makhûr u güm-nâm eyleye. Âmîn (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 316).

Sûret-i hatt-ı şerîf

Sen ki vezîr-i a'zam ve vekîl-i mutlakımsın, seni selâmet encâm-ı mülûkânem ile taltîf eyledikden sonra ma'lûmun ola ki selefin Mehmed Paşa tanzîm-i umûr-ı Devlet-i Aliyye ve tensîk-ı mehâmm-ı saltanat-ı seniyyemde sûretyâb-ı zuhûr olan tekâsül ve tesâmuhu ve makām-ı sadâret-i uzmâya nâ-revâ etvâr ve harekâtdan adem-i ictinâb ve mübâlâtı iğbirâr-ı ilhâm-neb'-i mülûkâneme bâ'is ve bâdî olub kendüye bi'd-defe'ât tenbîh ve te'kîd olunmuş iken sûdmend olmadığından azli iktizâ idüb sen ricâl-i Devlet-i Aliyyemin emekdâr ve sadâkatkârı ve zâtında olan cevher-i hamiyyet ve fütüvvet ve lem'a-i kiyâset ve dirâyet lâzımesince öteden berü me'mûr oldığın azâyim-i umûr-ı devlet-i rûz-efzûnumda cilve-ger-i sâha-i şühûd olan harekât-ı pesendîdenden başka be-tahsîs bu esnâda kethudâlık rütbesini ihrâz idelden berü sâlik-i mesâlik-i sadâkat ve istikāmete ve istihsâl-i rızâ-yı meyâmin-iktizâ-yı pâdişâhanemde hâ'iz-i kasabü's-sabak-ı aksâ-yı metâlib ve emniyyet olub fî-mâ-ba'd dahi senden her hâlde dîn ü Devlet-i Aliyyeme lâyık ve nâmûs-ı saltanat-ı seniyyeme

Dârendeli'nin Sadâretine Dâ'ir Sâdır Olan Hatt-ı Hümâyûn

Sen ki, sadrıa'zam ve vekîl-i mutlakımsın, seni selâm-ı selâmet-encâm-ı mülûkânem ile taltîf eyledikten sonra, ma'lûmun ola ki, selefin Mehmed Paşa, tanzîm-i umûr-ı Devlet-i Aliyye ve tensîk-ı mehâmm-ı Saltanat-ı seniyye'mde sûret-yâb-ı zuhûr olan tekâsül ü tesâmuhu ve makām-ı vâlâ-yı sadâret-i uzmâya nâ-revâ etvâr u harekâtdan adem-i ictinâb u mübâlâtı iğbirâr-ı tab'-ı ilhâm-ı neb'-i mülûkâneme bâ'is ü bâdî olup, kendiye bi'd-defa'ât tenbîh ü te'kîd olunmuş iken, sûd-mend olmadığından, azli iktizâ edip, sen, ricâl-i Devlet-i Aliyye'min emekdâr ve sadâkat-kârı ve zâtında merkûz olan cevher-i hamiyyet ü fütüvvet ve lem'a-i kiyâset ü dirâyet lâzimesince, öteden berü me'mûr olduğun azâ'im-i umûr-ı devlet-i rûz-efzûnumda cilve-ger-i sâha-i şühûd olan harekât-ı pesendîdenden başka, be-tahsîs bu esnâda kethudâlık rütbesini ihrâz edeliden berü sâlik-i mesâlik-i sadâkat u istikāmet ve istihsâl-i rızâ-yı meyâmin-irtizâ-yı şâhânemde hâ'iz-i kasabü's-sabak-ı aksâ-yı metâlib ü emniyyet olup, fî-mâ-ba'd dahi senden her hâlde Dîn ve Devlet-i Aliyye'me lâyık

muvâfık hidemât-ı sa'îde ve meâ'sir-i pesendîde ve hamîde me'mûl ve melhûz-ı tab'-ı ilhâm-âsâr-ı hüsrevânem olmaktan nâşî hakkında âfitâb-ı âlem-tâb-ı inâyet-i tâcdârânem pertev-rîz-i zuhûr olub bervech-i istiklâl hıl'at-ı mûrisü'l-behcet-i vezâret-i uzmâ dûş-ı hamiyyet-pûş-ı kifâyet ve sadâkatine ilbâs ve iksâ ve mühr-i vekâlet-i kübrâ yed-i ihlâs-peyvendine ihsân ve i'tâ olunmağla imdi her hâlde ef'âl ve akvâlini şer'-i şerîf ve kānûn-ı münîfe tatbîk ile uhde-i reviyyet ve dirâyetine müterettib olan kâffe-i umûr [ve] husûsun vech-i vecîh-i hasen ve tavr-ı mergūb ve müstahsen üzre icrâ ve temşiyyetine şürû' ve kıyâm ve hakkında olan i'timâd-ı mülûkânemi te'yîd ve tevsîka ikdâm-ı tâmm iderek vedî'a-i hâliku'l-berâyâ olan zîr-destân-ı ra'iyyet ve ahâlî-i memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i ebed-müddet üzerine hıfz-ı cenâh-ı re'fet ve neşr-i meâ'sir-i şefkat ve bâ-husûs sekene-i dârü's-saltanat-ı seniyyemin terfîh-i hâl ve ârâmiş-i me'âllerini müstelzim esbâbın istihsâliyle cânib-i feyz-câlib-i saltanat-ı behiyyeme isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyeye mübâderet ve taraf-ı devlet-i ve nâmûs-ı Saltanat-ı seniyye'me muvâfık hıdemât-ı sa'îde ve meâ'sir-i pesendîde vü hamîde me'mûl ü melhûz-ı tab'-ı ilhâm-âsâr-ı Husrevânem olmaktan nâşî, hakkında âftâb-ı âlem-tâb-ı inâyet-i tâcdârânem pertev-rîz-i zuhûr olup, ber-vech-i istiklâl hıl'at-ı mûrisü'l-behcet-i vezâret-i uzmâ dûş-ı hamiyyet-pûş-ı kifâyet ü sadâkatine ilbâs u iksâ ve mühr-i vekâlet-i kübrâ, yed-i ihlâs-peyvendine ihsân u i'tâ olunmağla, imdi her hâlde ef'âl ü akvâlini şer'-i şerîf ve kānûn-ı münîfe tatbîk ile, uhde-i reviyyet ü dirâyetine müterettib olan kâffe-i umûr u husûsun vech-i vecîh-i hasen ve tavr-ı mergūb u müstahsen üzere, icrâ vü temşiyetine şürû' u kıyâm ve hakkında olan i'timâd-ı mülûkânemi te'kîd ü tevsîka ikdâm-ı tâmm ederek, vedî'a-i hâliku'l-berâyâ olan zîr-i destân-ı ra'iyyet ve ahâlî-i Memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i ebed-müddet üzerine, hıfz-ı cenâh-ı re'fet ve neşr-i me'âsir-i şefakat ve bâ-husûs sekene-i dâr-ı Saltanat-ı seniyye'min terfîh-i hâl ve ârâmiş-i bâllerini müstelzim esbâbın istihsâliyle, cânib-i feyz-câlib-i Saltanat-ı seniyye'me isticlâb-ı da'avât-ı

ebed-müddetime izhâr-ı adâvet ve ehl-i sünnet ve cemâ'at ile şikāk u nifâka cür'et iden havene-i dîn [ve] Devlet-i aliyyemin tenkîl ve tedbîrlerini mûcib esbâb ve hâlâtın istihsâliyle tekmîl-i nâmûs-ı saltanat-ı seniyyeme âkılâne ve müdebbirâne teşmîr-i sa'îd-i gayret ve kimesnenin tarafını himâyet ve hâtırına ri'âyet eylemeksizin ricâl-i devlet-i aliyye ve hademe-i saltanat-ı seniyyemi isti'dâd ve istîhâlleri derece istihdâm ve sadakat u istikāmetleri zâhir ve nümâyân olanlara lâyıkı üzre nüvâziş ve ikrâm iderek rızâ-yı pâdişâhânemi tahsîl ile mazhar-ı hayr du'â-yı tâcdârânem olmağa sarf-ı mâ-hasal eyleyesin. Cenâb-ı Hakk kâffe-i umûrımızı tevfîkāt-ı aliyyesine muvâfık eyleye. Âmîn (Enverî, *Târîh*, 62 a-b).

hayriyyeye mübâderet ve taraf-ı Devlet-i ebed-müddetime izhâr-ı adâvet ve ehl-i Sünnet ve cemâ'at ile, şikāk u nifâka cür'et eden havene-i Dîn ve Devlet-i Aliyye'min tenkîl ü tedmîrlerini mûcib esbâb u hâlâtın istihsâliyle, tekmîl-i nâmûs-ı Saltanat-ı seniyye'me âkılâne ve müdebbirâne teşmîr-i sa'îd-i gayret ve kimesnenin tarafını himâyet ve hâtırına ri'âyet eylemeksizin ricâl-i Devlet-i Aliyye ve hademe-i Saltanat-ı seniyye'mi isti'dâd u istîhâlleri derece-i istihdâm ve sadâkat u istikāmetleri zâhir ü nümâyân olanlara lâyıkı üzere nevâziş ü ikrâm ederek, rızâ-yı pâdişâhânemi tahsîl ile, mazhar-ı hayr-du'â-yı tâcdârânem olmağa sarf-ı mâ-hasal-i kudret eyleyesin. Cenâb-ı Hakk, kâffe-i umûrumuzu tevfîkāt-ı aliyyesine muvaffak eyleye. Âmîn (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 315-316).

Ve taşra vüzerâsı biribirinin etbâ'ını almayub, Âsitânede aklâm küttâbı mu'tâd-ı kadîmden ziyâde harc istememesi te'kîd olundı (Enverî, *Târîh*, 63 a).

Taşra vüzerâsı dahi, birbirinin etbâ'ını almamaları ve aklâm kâtibleri dahi, mu'tâd-ı kadîmden ziyâde harc talebinde bulunmamaları ekîden tenbîh olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 51).

Sûret-i hatt-ı şerîf

Sen ki vezîria'zam ve bi'l-istiklâl vekîl-i mutlakım Mehmed Paşasın, selefiniz sadr-ı sâbık Mehmed Paşanın tama' ve rehâvet ve betâ'eti umûr-ı mühimme-i Devlet-i Aliyyemin te'hîrine bâdî ve hazînedârı ve ba'zı akrabâ ve ta'allukātı vazîfeleri olmayan maddelere ahz-ı rişvet ve müdâhale ile idâre-i umûra muvaffak olamadığından azli îcâb idüb ve senin sefer ve hazarda hüsn-i sîtin mesmû'-ı hümâyûnum olduğundan gayrı iki def'a dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ağalıklarında rızâ-yı hümâyûnuma muvâfık etvâr-ı memdûha ve hareket-i sa'îdin ma'lûm-ı mülûkânem oldığı ecilden bî-inâyeti'llâhi te'âlâ bundan sonra dahi dîn ü Devlet-i Aliyyeme hayırlu ve şer' ü kānûna muvâfık harekâta sa'y ideceğiniz melhûz-ı şâhânem olmağın bu evkātda seni intihâb ve vekâlet-i kübrâ ile mümtâz idüb göreyim seni askerî ve gayr-ı askerînin ve taşraların ve vüzerâ ve ricâl-i devletimin hâllerine vukūfun oldığına binâ'en emânetu'llâh olan re'âyâ ve berâyânın def'-i mezâlimlerine ve herkesi isti'dâd ve istihkākına göre i'mâl ve istihdâmına ale'l-husûs a'zam-ı umûrdan olan mühimmât-ı cebehâne ve

Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'nın Sadâretine Dâ'ir Hatt-ı Hümâyûn

Sen ki, Vezîria'zam ve Vekîl-i mutlakım Mehmed Paşa'sın

Selefin Sadr-ı sâbık Mehmed Paşa'nın tamâ' ve rehâvet ü batâ'eti umûr-ı mühimme-i Devlet-i Aliyye'min te'hîrine bâdî ve hazînedârı ve ba'zı akraba vü müte'allikātı vazîfeleri olmayan mâddelere ahz-ı rüşvet ve müdâhele ile, idâre-i umûra muvaffak olamadığından, azli lâzım gelip ve senin sefer ü hazarda hüsn-i sîtin mesmû'-ı hümâyûnum olduğundan gayri, iki def'a Dergâh-ı mu'allâm Yeniçerileri Ağalıklarında rızâ-yı hümâyûnuma muvâfık etvâr-ı memdûha ve harekât-ı sa'îdin ma'lûm-ı mülûkânem olduğu ecilden, – *bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ* –, bundan sonra dahi Dîn ve Devlet-i Aliyye'me hayırlı ve şer' ü kānûna muvâfık harekâta sa'y edeceğiniz melhûz-ı şâhânem olmağın, bu evkātta seni intihâb ve vekâlet-i kübrâ ile mümtâz edip, göreyim seni askerî ve gayr-i askerînin ve taşraların ve vüzerâ ve ricâl-i devletimin hâllerine vukūfun olduğuna binâ'en, emânetu'llâh olan re'âyâ vü berâyânın def'-i mezâlimlerine ve herkesin isti'dâd u istihkākına göre i'mâl ü istihdâmına ale'l-husûs

tophâne ve baruthânelerin tekmîl-i lâzime ve tetmîmlerine ve âsitâne ve gerek sefer tertîbâtından olan ecnâs-ı zehâ'irin cem' ü iddihârlarına ve serhaddâtın asker ve mühimmât ve zahîre ile istihkâmlarına ve İsmail ve Kırım ordularının ve meştâ askerlerinin tanzîmlerine mübâderet eyleyesin. Hakk te'âlâ hazretleri umûrınızı her hâlde tevfîka mukārin eyleye. Âmîn (Enverî, *Târîh*, 106 a).

a'zam-ı umûrdan olan mühimmât-ı Cebehâne ve Tophâne ve Tersâne ve Bârûthâneler'in tekmîl-i levâzımına ve tetmîmlerine ve gerek Âsitâne ve gerek sefer tertîbâtından olan ecnâs-ı zahâ'irin cem' u iddihârlarına ve serhaddâtın asker ve mühimmât ve zahire ile istihkâmlarına ve İsmail ve Kırım ordularının ve müşennâ <meştâ> askerlerinin tanzîmlerine dikkât ve erbâbı ile müzâkere vü müşâvere ederek, tesviye vü temşiyetlerine mübâderet eyleyesin. Hakk te'âlâ hazretleri, umûrunuzu her hâlde tevfîka mukārin eyleye. Âmîn (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 343).

Sûret-i hatt-ı şerîf

Ecdâd-ı izâmım ve eslâf-ı kirâmım zamânlarında vâkı' ve cevâz virilmeyen muhaddesâtın revâcına zamân-ı hilâfetimde bir dürlü rızâyı hümâyûnum yoğ iken bir kaç seneden berü duhân çubukları imâmelerine altun kakma ve envâ'-ı cevher taşlar ile tersî' ve üçer beşer yüz guruşa alınub satıldığı ve kezâlik nisvân tâ'ifesinin tahta pâbûşlarına sîm kabara ve sırma vaz' ve isti'mâl olunduğına yakînen ma'lûm-ı hümâyûnum olub bu misillü hilâf-ı şer'-i şerîf isrâfât-ı bî-hûdenin i'mâl ü isti'mâli

Sadrıa'zam İzzet Paşa'ya Hıtâben Hatt-ı Hümâyûn

Ecdâd-ı izâmım ve eslâf-ı kirâmım zamânlarında vâkı' olmayan ve cevâz verilmeyen muhaddesâtın revâcına zamân-ı hılâfetimde bir dürlü rızâ-yı hümâyûnum yoğ iken, bir kaç seneden berü duhân çubukları imâmelerine altın kakma ve envâ'-ı cevâhir taşlarıyla tersî' ve üçer-beşer yüz guruşa alınıp satıldığı ve kezâlik nisvân tâ'ifesinin tahta pâpûşlarına sîm kabara ve sırma vaz' ve isti'mâl olunduğu yakînen ma'lûm-ı hümâyûnum olup, bu misillü hılâf-ı şer'-i şerîf, isrâfât-ı bî-hûdenin i'mâl

hilâf-ı irâde-i tâcdârânem olmağla min-ba'd çubuk imâmelerine altun kakılmak ve envâ'-ı cevherden bir dâne cevher taş vaz' olunmayub ve alınub satılmamak ve isti'mâl olunmamak üzre yasag ve tahta pâbûşları dahi kabarasız ve sırmasız sâde i'mâl olunmak vechile men' ve iktizâ idenlere tenbih ve mütenebbih olmayanları te'dîb eyleyesin (Enverî, *Târîh,* 155 b).

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

Benim vezîr-i hâlis-i sadîkım

-Bi-'inâyeti'l-Meliki'l-Mecîd-, oğlum Şâhzâde Sultân Süleymân bu gün tırâşa bed' ü şürû' olundığı teşekkürini hâvî ve senin dahi kadr ü şânını terfî' zımnında hâssa kürklerimden kendü isti'mâl eylediğim siyâh dilkü çalkafâsı kontuş ferve-i a'lâsı berberbaşı kulum ile gönderdim. Vusûlünde kürki iktisâ ve da'avât-ı hayriyyeme müdâvemet ü muvâzabet üzere kâffe-i umûr-ı devlet [ü] saltanatımın tanzîmine ve cemî'-i ibâdu'llâhın işlerine sa'y ü ihtimâm eyleyüb gayret ü ikdâm eyleyesin. Cemî'-i ibâdu'llâhı sana ve seni Hayrü'l-hâfızîne vedî'a itdim (Enverî, *Târîh*, 160 a).

ve isti'mâli hılâf-ı irâde-i tâcdârânem olmağla, min-ba'd çubuk imâmelerine altın kakılmamış ve envâ'-ı cevâhirden bir dâne cevher taş vaz' olunmayıp, satılmamak ve isti'mâl olunmamak üzere, yasağ ve tahta pâpûşları dahi kabarasız ve sırmasız sâde i'mâl olunmak vechile men' ve iktizâ edenlere tenbîh ve mütenebbih olmayanları te'dîb ü terbiye eyleyesin (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 353).

Yine İzzet Paşa'ya Hıtâben Hatt-ı Hümâyûn

Benim vezîr-i hâlis-i sadîkım

–Bi-'inâyeti'l-Meliki'l-mecîd–, oğlum Şehzâde Sultân Süleymân, bu gün tırâşa bed' ü şürû' olunduğu teşekkürünü hâvî ve senin kadr ü şânını terfî' zımnında, hâssa kürklerimden kendi isti'mâl eylediğim siyâh dilkü calkafâsı kontuş ferve-i a'lâsını berberbaşı kulum ile gönderdim. Vusûlünde kürkü iktisâ ve da'avât-ı hayriyyeme müdâvemet ü muvâzabet üzere, kâffe-i umûr-ı devlet ü saltanatımın tanzîmine ve cemî'-i ibâdu'llâhın işlerine sa'y ü ihtimâm eyleyip, gayret ü ikdâm eyleyesin. Cem' <Cemî'>-i ibâdu'llâhı sana ve seni Hayrü'l-hâfızîne vedî'a ettim (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 353).

Sûret-i hatt-ı şerîf

Sen ki vezîria'zam ve vekîl-i mutlakımsın, seni selâm-ı selâmet-encâm-ı şâhânemle taltîf ü teşrîf eylediğimden sonra ma'lûmun ola ki selefin Yeğen Mehmed Paşa'nın hâl ü etvârı me'mûle muvâfık zuhûr itmediğinden ve senin iki def'a kethudâlığında ve riyâset ve sâ'ir bulundığın hidemâtda mesâ'î-i cemîlen nümâyân oldığından mühr-i hümâyûnumu yed-i istiklâline teslîm eyledim. Göreyim seni kemâl-i istiklâ[l] ile umûr-ı dîn ve Devlet-i aliyye'mi rü'yet ve ocaklarım ağavâtı ve ricâl-i devletimden herkesi istihkākına göre ri'âyet ve îrâd u masârif nizâmıyla Beytü'l-mâl-i müslimînin kuvveti esbâbına ziyâdesiyle dikkat ve serhaddât-ı İslâmiyenin neferât ve mühimmâtları tekmîline ve levâzımât-ı sâ'irenin tanzîm ü tetmîmine ve mezâlim ü ta'addiyâtın def' u ref'i hâlâtına kemâliyle sa'y u gayret idüb Dârreyn'de azîz ü muhterem eyleye ve metâlib-i şâhâne icrâsında ve kâffe-i umûr-ı Devlet-i Aliyye'mde müstakill oldığını bilesin. Cenâb-ı muvaffaku'l-umûr me'mûriyyetini bâ'is-i yümn-i mevfûr idüb her hâlde tevfîkāt-ı aliyyesiyle şimdiye dek kesb eylediğin memdûhiyyetin

Halîl Hamîd Paşa'nın Sadâretine Dâ'ir Sâdır Olan Hatt-ı Hümâyûn

Sen ki, vezîria'zam ve vekîl-i mutlakımsın, seni selâm-ı selâmet-encâm-ı şâhânemle taltîf ü teşrîf eylediğimden sonra, ma'lûmun ola ki, selefin Yeğen Mehmed Paşa'nın hâl ü etvârı me'mûle muvâfık zuhûr etmediğinden ve senin iki def'a kethudâlığında ve riyâset ve sâ'ir bulunduğun hıdemâtta mesâ'î-i cemîlen nümâyân olduğundan, mühr-i hümâyûnumu yed-i istiklâline teslîm eyledim. Göreyim seni, kemâl-i istiklâl ile, umûr-ı Dîn ve Devlet-i Aliyye'mi rü'yet ve ocaklarım ağavâtı ve ricâl-i devletimden herkesi istihkākına göre istihdâma ri'âyet ve îrâd u masârif nizâmıyla, Beytü'l-mâl-i müslimînin kuvveti esbâbına ziyâdesiyle dikkat ve serhaddât-ı İslâmiyenin neferât ve mühimmâtları tekmîline ve levâzımât-ı sâ'irenin tanzîm ü tetmîmine ve mezâlim ü te'addiyâtın def' u ref'i hâlâtına kemâl-i sa'y ü gayret edip, Dâreyn'de azîz ü muhterem olasın. Ve metâlib-i şâhânem icrâsında ve kâffe-i umûr-ı Devlet-i Aliyye'mde müstakıll olduğunu bilesin. Cenâb-ı muvaffaku'l-umûr me'mûriyyetini bâ'is-i yümn-i mevfûr edip, her hâlde tevfîkāt-ı aliyyesiyle şimdiye dek kesb eyledi-

ez'âf-ı muzâ'afına mazhar ve dîn ü devletime yarar âsâr-ı haseneye masdar eyleye. Âmîn.

Âsaf-ı müşârün-ileyh teşrîf-i fermâ-yı sadâret-i uzmâ olduklarına hulâsa-i efkâr-ı şu'arâdan olmak üzre üç yüzden mütecâviz kasîde ve târîh arz olunub lâkin sâbıkā Mekke-i mükerreme Kādîsı es-Seyyid Tevfîk Efendi'nin târîhi ra'nâ .... olmağla .... sebt-i sahîfe-i tezkâr .... kılındı.

[Mısrâ]'

Vezîr-i şeh Hamîd oldı Hamîd Paşa-yı Âsaf-câh

(Enverî, *Târîh*, 175 b-176 a).

ğin memdûhiyyetin ez'âf-ı muzâ'afına mazhâr ve dîn ü devletime yarar âsâr-ı haseneye masdar eyleye. Âmîn.

Müşârünileyh Halîl Hamîd Paşa'nın sadâretine dâ'ir üç yüzden mütecâviz târîh söylenmiş olup, içlerinde mevâlîden Tevfîk Efendi'nin târîhi müstesnâ ve latîf olmağla, bu mahalle kayd olundu.

Mısr<â>'

Vezîr-i şeh Hamîd oldu Hamîd Paşa-yı Âsaf-câh

(Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 372).

Cevdet Paşa'nın aynen nakilleriyle ilgili diğer bahisler de şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 16-17)'da esbak Şeyhülislâm Damad-zade Feyzullah Efendi'nin oğlu müderrislerden Mehmed Tahir Molla'nın oturduğu Südlice'den 6 Rebiulevvel 1189'da (7 Mayıs 1775) yanındaki üç arkadaşı ile birlikte kayık ile Bahariye semtine geçerek Aişe Sultan Sarayı önündeki çayırdan geçmekte iken çayırı çiğnememeleri için kendilerini ikaz eden korucu seyisi ve sonra da Hanım Sultan'ın Başağasının Yedekçisi Bostancı Hasan'ı arkadaşlarıyla beraber darpedip yaralamaları, durum padişaha aksettiğinde cezalandırılmasını şeyhülislâma havale etmesi, Tahir Molla'nın Gelibolu'ya sürülmesi, burada iki ay kadar kaldıktan sonra sabık Rumeli Kadıaskeri ağabeyi Mehmed Murad Efendi'nin şefaatiyle affa mazhar olup Dersaadet'e dönmesi, çok az kısaltma ile Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 37 b-38 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 18-19)'da şakilerden Bergama Voyvodası ve Ayanı Sağıncılı Veli'nin "Avunya"da ve Kepsut Ayanı Sancaklı-oğlu Süleyman'ın "Mihaliç"'te tutulup Anadolu Valisi Abdi Paşa'nın tayin ettiği adamlar tarafından katledilmeleri ve kesik başlarının evâhır-ı Rebiulevvel 1189'da (22-31 Mayıs 1775)

İstanbul'a gönderilmeleri aynen Enverî (*Târîh*, 39 b-40 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 24-25)'da Şeyhülislâm İbrahim Beyefendi'nin 29 Cumadelula 1189'da (28 Temmuz 1775) azl olunup yerine Reisülulema ve Rumeli Kadıaskeri Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin meşihat makamına naspı ile Rumeli Sadaretinin Anadolu mazullerinin akdemi Esad Efendi-zade es-Seyyid Mehmed Şerif Efendi'ye tevcih buyurulması Enverî (*Târîh*, 44 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 25)'da Meşihat makamından azledilen İbrahim Beyefendi kendisine ihsan buyurulan Çerağan Sahilhanesi'nde otururken İstanbul'da Sadefciler'deki Acem Ali konağına geçmek istemesi, ancak Şeyhülislâm Salih-zade Mehmed Emin Efendi tarafından buna mani olunması Enverî (*Târîh*, 45 b)'den aynen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 47)'da esbak Sadrıazam olup Selanik Mutasarrıfı iken kendisine Sivas Eyaleti tevcih olunan İvaz Mehmed Paşa-zade Halil Paşa'nın Selanik'ten Sivas'a giderken Kütahya muzafatından Nalluhan'da vefatı yine küçük bir pasaj olarak Enverî (*Târîh*, 60 a)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 48)'da Halil Paşa'nın vefatıyla Sivas Eyaletinin Erzurum Valisi ve Kars canibi Seraskeri Yeğen Ali Paşa'ya; Hotin Muhafızlığının Yanya ve Üsküp Sancakları ilhakıyla İnebahtı Muhafızı Mehmed Paşa'ya; İnebahtı Muhafızlığının İlbasanlı Süleyman Paşa'ya tevcîhleri Enverî (*Târîh*, 60 a-b)'den aynen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 54-55)'da Bağdad Valisi Ömer Paşa ile İran sefiri Sünbül-zade Vehbi Efendi tarafından gelen müşterek tahriratta Şah Tahmasb'ın ölümünden sonra İran'ın Zend Abdülkerim Han tarafından zaptolunup, onun muahede şartlarına uymayıp kardeşi Sadık Han'ı gönderip evâil-i Muharrem 1189'dan (4-13 Mart 1175) beri Basra'yı muhasara ettirdiği gibi Memâlik-i mahrûse'ye bir kaç koldan hücum ettirmesi, kendi hanlarından Nazar Ali Han'ın Derne, Mehrud, Mendelicin ve Bedre mukataaları hududuna gelince ol havaliyi yağma edip, yine muteber hanlardan Muhammed Şefî' Han'ın da Kerkük'e beş saat mesafeye kadar olan yerleri zaptedip Şehrizor'da yerleşmesi, Bağdad'da zahire kıtlığı başgöstermesi, İranlıların Basra'yı istilâ ettikten sonra Bağdad'ı da muhasara edeceklerini, Tiflis Hanı İrakli'nin de Zend Kerim Han ile ittifak edebileceğini, Basra muhasarasının kaldırılması ve Bağdad'ın muhafazası için külliyyetli mühimmat ve zahire gönderilmesini bu tahriratlarıyla istida etmeleri Enverî (*Târîh*, 51 b-52 a)'den aynen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 55-56)'da İran meselesi Kars Muhafızı Vezir Ahmed İzzet Paşa'ya ve Şehrizor

Valisi Vezir Süleyman Paşa'ya sorulduğunda Kars muhafızından gelen tahrirat Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın tahriratına uygun ise de Şehrizor valisinin tahriratı buna muhalif olup, Derne sancağı Kirmanşah civarında olup Acemler Derne'den çıkıp İmam Hüseyin'in mezarını ziyarete gidip geldiklerinde Derne sancağı mutasarrıflarının bunların mallarını yağma edip bunlara eziyet etmeleri, Bağdad ve Basra'da veba çıkması ile ölen Acemlerin malları ve eşyaları varislerine gönderilmesi için Zend Abdülkerim Han tarafından Bağdad Valisi Ömer Paşa'ya yazıldığında onun buna aldırmayıp mal ve eşyaları kendisinin zaptetmesi, İran reayasından Basra'da yerleşmiş "Cerfeli" adlı zimmî taifesinin İran'a gönderilmesi talebi kabul olunmadığından dolayı Sinne, Kirmanşahan ve Baban taraflarında Bağdad valisi ile Acemler arasında muharebeler meydana gelmesi, Şehrizor Valisi Süleyman Paşa'nın bütün bunlara Ömer Paşa'nın sebep olduğunu bildirip, kendi babası Musul Valisi Emin Paşa'nın da Zend Abdülkerim Han'ın Devlet-i Aliyye ile bir ihtilâfı olmayıp aslında Ömer Paşa'dan intikam almak istediğini bildirmesi, Bâbı'âlî'nin de Ömer Paşa'nın azledilip yerine Rakka Valisi Ispanakcı Mustafa Paşa'nın naspını kararlaştırması Enverî (*Târîh*, 52 a-b)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 59)'da Bağdad Eyaleti Basra'yı İran'ın elinden kurtarmak şartıyla Ömer Paşa Kethudası Abdullah Kahya'ya vezaretle, Kerkük ve Şehrizor Sancakları da yine vezaretle Süleyman Paşa kethudalarından Mardin Voyvodası Hasan Ağa'ya verilmesi Enverî (*Târîh*, 54 b)'den aynen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 78)'da Rakka Eyaletinin Vezir Çerkes Hasan Paşa'ya, Diyarbekir Eyaleti ve Seraskerliği ile Karahisâr-ı Sâhip Sancağının Aydın Muhassılı Vezir Uzun Abdullah Paşa'ya, Hudavendigâr Sancağının Miriahur el-Hacc Mustafa Paşa'ya, Hanya Muhafızlığının Yazıcı-zade Vezir Mustafa Paşa'ya ve ber-vech-i ilhâk Kırşehir Sancağının Özi Valisi Vezir Yeğen el-Hacc Seyyid Mehmed Paşa'ya tevcih kılınmaları aynen Enverî (*Târîh*, 84 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 317-321)'da Azerbaycan Hanlarından Revan Hanı Hüseyin Ali Han'a yazılan mektubun sureti aynen ve tamamen Enverî (*Târîh*, 68 a-69 b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 321-325)'da yine Revan hanına yazılan fermân-ı âlî sureti de tamamen Enverî (*Târîh*, 72 a-74 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 330-338)'da Tımar ve Zeamet Nizamnamesi'nin sureti aynen Enverî (*Târîh*, 85 b-88 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 339-343)'da 1192'de (1778) Kırım meselesine dair sefaretlere

verilen takririn sureti aynen Enverî (*Târîh*, 92 b-94 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 78)'da evâhır-ı Şabân 1191'de (24 Eylül-2 Ekim 1777) asker taifesine dağıtılacak mevacibde noksan görülmekle Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'nin sipah ve silahdar ocakları mevacibinin dört yüz kise noksan verilmesini bu ocaklar ricali ile gizlice görüştüğünde onların mevacibin beş-on gün tehir olunmasında mahzur olmadığını belirtmeleri, ancak sipah ve silahdar ocakları taifesinin mevaciblerinin neden eksik olarak verildiğini sorduklarında Sipah Ağası Hatip-zade Ahmed Ağa'nın bunun suçunu defterdar efendiye yüklemesi, her iki ocakta da ısyan alametleri görüldüğünden bir-iki gün zarfında mevaciblerinin geri kalanının temin edilip verilmesi, 11 Ramazan 1191'de (13 Ekim 1777) Hatip-zade Ahmed Ağa'nın Midillü adasına, Silahdar Ocağı Başhalifesi Seyyid Halil Efendi'nin Limni adasına sürülmeleri Enverî (*Târîh*, 88 a-b)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 82)'da Şehzade Camii'nde yirmi seneden beri *Kadı Beyzavi Tefsiri*'yle meşgul olup bu tefsiri hatmeden Köprülü Halil Efendi'nin 18 Ramazan 1191'de (20 Ekim 1777) hatim duasını yapması aynen Enverî (*Târîh*, 88 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 80)'da Diyarbekir Ordusuna Kul Kethudası ve Ordu Ağası tayin buyurulmuş olan el-Hacc Halil Ağa'ya 17 Zilkade 1191'de (17 Aralık 1777) rütbe-i vezâretle Uzun Abdullah Paşa'dan boşalan Diyarbekir eyaletinin tevcihi aynen Enverî (*Târîh*, 90 b)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 88)'da Kırım'a evâhır-ı Zilhicce 1191'de (20-29 Ocak 1778) beş gemi gönderildiği gibi, evâil-i Muharrem 1192'de (30 Ocak-8 Şubat 1778) de iki gemi daha gönderilmesi aynen Enverî (*Târîh*, 94 b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 101)'da Kadı Çeşmî-zade Efendi, Beytülmal Kâtibi Şemdanî-zade ve Ağakapusu Kassamı İzzet Efendi'nin Bahr-ı Sefîd adalarından birer yere sürülmeleri aynen Enverî (*Târîh*, 100 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 111-113)'da Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa donanma-yı hümâyûn ile Sinob'a varıp Serasker Canikli Ali Paşa ile buluştuktan sonra birlikte 14 Receb 1192'de (8 Ağustos 1778) Sinop'tan ayrılıp Soğucak kalası ve Anapa sularına ulaştıklarında Rusya generaline bir mektup yazıp Kırım ahalisinin Şahin Giray Han ve kendilerinden şikâyetçi olup, yardım istediklerinden donanma ile geldiklerini ancak Rusya askerlerine top ve tüfeng atmayacaklarını, yalnız donanmanın su almak için yanaşacakları yerlerde karşı koyan olursa ahdi Ruslar'ın bozacağını bildirmeleri, bu mektubu götürenler Kırım'a vardık-

larında Rus askerlerinin kırk gün karantina beklemeleri gerektiğini belirtmeleri, kapudan paşanın zorla su almak istediklerinde bunun harbe sebeb olacağını Dersaadet'e yazıp katî bir emir gönderilmesini istida etmesi, serasker ve kapudan paşalara hıtaben iki ferman gönderilip doğru Kırım ya da Taman'a doğru gidip eğer Ruslar'dan ta'arruz vuku bulmazsa bir yere varıp orada ordu kurup ol havalinin fethinin emrolunması, ancak fermanın ulaşmasına kadar derya mevsiminin geçer gibi olmasıyla donanmanın Soğucak kalesi önünden ayrılıp Kefe havalisine geldiklerinde Rus donanmasına rastlayıp onların donanma-yı hümâyûna saldırmayıp geçip gitmeleri, Kefe önlerinde karaya asker çıkarmak isterlerken Ruslar'ın veba olduğunu, eğer çıkarlarsa zarar göreceklerini, keyfiyetin generallerine bildirilmesini talep etmeleri, generalden haber beklerlerken "Kestane-karası" denilen furtına çıktığından donanmanın Kefe önünden ayrılıp 1 Ramazan 1192'de (23 Eylül 1778) Sinop limanına dönmesi Enverî (*Târîh*, 107 b-108 b)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 113)'da donanma-yı hümâyûnun Sinop limanında demir attığı Dersaadet'e bildirildiğinde, deniz mevsimi geçip donanmanın Tersane'ye dönmesi gerektiğinden Sinop'tan hareket edip 20 Ramazan 1192'de (12 Ekim 1778) Boğaz'a varıp, Ramazan sonunda Tersane'ye girmesi Enverî (*Târîh*, 108 b)'den aynen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 131)'da 23 Receb 1193'de (6 Ağustos 1779) Cebecibaşı Süleyman Ağa ile Topçubaşı Karahisarî-zade Ahmed Bey'in azledilerek Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den birer yere sürgüne gönderilmeleri Enverî (*Târîh*, 114 b)'den aynen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 133)'da Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın tevcihata başlayıp Tevkiîlik mansıbını karındaşı Vezir es-Seyyid Mustafa Paşa'dan alıp sabık Sadaret Kethudası el-Hacc Mustafa Efendi'ye, Sipah Ağalığını el-Hacc Mehmed İspir Ağa'ya, Silahdar Ağalığını Genç Halil Ağa'ya, Rûznâmçe-i evveli Nailî Paşa biraderi Ebubekir Vahdetî Efendi'ye, Başmuhasebeyi Ali Raik Efendi'ye, Tersane Emanetini Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'ye, Arpa Emanetini Selim Sırrı Efendi'ye ve Anadolu Muhasebesini sabık Çavuşbaşı Said Efendi'ye tevcih edip ayrıca hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûn, kapucubaşı, silahşör ve sair hademe-i saltanatı atıyye ile memnun etmesi aynen Enverî (*Târîh*, 118 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 133-134)'da Mora Valisi Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın istidası ve iltiması ile Mora muhassıllığının kethudasına tevcihi ve kendisinin donanma ile Asitane'ye gelmesinin emrolunması

Enverî (*Târîh*, 119 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 146)'da Enverî Efendi'nin I. Abdülhamid'in cülusundan (1187/1774) başlamak üzere yazdığı tarihin I. cildi son bulup padişaha arzolunduğunda, sadrıazama yazdığı takririn balasına, padişahın hatt-ı hümâyûn keşide buyurarak tertip olunan tarihi çok beğendiğini ve kendisine iki bin beş yüz kuruş ihsan ettiğini bildirmesi aynen Enverî (*Târîh*, II, 125 b-126 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 153)'da Anadolu Kadıaskeri Müftî-zade Ahmed Efendi'nin müddetinin dolmasına bir ay varken kendi istidası üzerine 1 Zilkade 1194'de (29 Ekim 1780) azl olunup, sabık İstanbul Kadısı olup Anadolu payesi verilen Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin Anadolu kadıaskeri olması ve Müftî-zade'nin bir kaç gün sonra vefatı aynen Enverî (*Târîh*, 133 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 166)'da Şıkk-ı evvel Defterdârı Mustafa Efendi tarafından Buhara Elçisi Muhammed-i Aranzarî'ye selh-i Muharrem 1195'de (26 Ocak 1781) ziyafet tertip olunması küçük bir pasaj halinde Enverî (*Târîh*, 140 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 161)'da Ayıntap ve Kilis eşkıyasının cezalandırılmasına memur sabık Halep Valisi Abdi Paşa'ya Rakka eyaleti tevcihi, ancak Halep havalisinde reayaya ettiği zulümlerden dolayı Rakka ahalisinin kendisini Rakka'ya sokmamaları üzerine Halep tarafına doğru geri çekilmesi, kendisine Aydın sancağı verilip Rakka Eyaletinin Diyarbekir Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'ya, Diyarbekir Eyaletinin Halep Beylerbeyisi Osman Paşa'ya, Halep Eyaletinin Azm-zade Mehmed Paşa'nın büyük oğlu Trablusşam Mutasarrıfı ve Cerdecibaşı Yusuf Paşa'ya vezaretle tevcihleri, Trablusşam Mutasarrıflığı ile Cerdecibaşılığın da Azm-zade Mehmed Paşa'nın küçük oğluna verilmesi aynen Enverî (*Târîh*, 145 b-146 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 166)'da Hacc için 12 Receb 1195'de (4 Temmuz 1781) Surre emini ile birlikte Hicaz'a gönderilen Buhara elçisinin Karaman Ereğlisi'nde vefatı üzerine, sefirliğin oğlu ve ikinci elçi Muhammed Şerif'e geçmesi, kendisine itibar olunması için Şam valisi emirülhacca hıtaben emirname yazılması aynen Enverî (*Târîh*, 152 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 173)'da Mısır Mevleviyetinin Kuds-i şerîften munfasıl Osman Efendi-zade Tatarcık Abdullah Efendi'ye tevcihi Enverî (*Târîh*, 158 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 174)'da merhum Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi Halil Ağa'nın 22 Muharrem 1196'da (7 Ocak 1782) silahdâr-ı şehriyârîlikten azlolunup, yerine Şehzade Mehmed'in Lalası ve Hazine Kethudası İs-

mail Bey'in getirilmesi aynen Enverî (*Târîh*, 158 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 181)'da Sadrıazam Mehmed İzzet Paşa'nın 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) azledilmesi ve Halil Hamid Efendi'nin sadaret kethudası olması aynen Enverî (*Târîh*, 165 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 182)'da 17 Ramazan 1196 (26 Ağustos 1782) gecesi Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'nin azlolunup, yerine Defterdâr-ı sabık Defter Emini el-Hacc Mustafa Efendi'nin yine defterdar olması Enverî (*Târîh*, 166 a)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 182)'da Defter Emanetinin Atıfzade Ahmed Efendi'ye, Tersane Emanetinin Başmuhasebeci Selim Sırrı Efendi'ye, Muhâsebe-i evvelin Hacegandan Kesriyyeli-zade Ebubekir Efendi'ye ihsanları Enverî (*Târîh*, 166 a)'den yine aynen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 182)'da 17 Ramazan 1196'da (26 Ağustos 1782) Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi'nin azlolunup, yerine Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Çerkes Mehmed Bey'in naspı aynen Enverî (*Târîh*, 166 a-b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184)'da 22 Şevval 1196'da (30 Eylül 1782) Kuds-i şerîf payesiyle Galata Mevleviyyetinin Şeyhülislâm-ı sabık Mehmed Şerif Efendi'nin oğlu es-Seyyid Mehmed Ataullah Efendi'ye, Selanik Kazasının merhum Hattat Şeker-zade'nin oğlu Sermedî Efendi'ye ve Halep Kazasının Bekir-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi'ye tevcihleri aynen Enverî (*Târîh*, 168 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184)'da evâhır-ı Zilhicce 1196'da (27 Kasım-6 Aralık 1782) Terzi Hüseyin Ağa'nın oğlu Mahmud Efendi'ye Kuds-i şerîf kādîlığı, Kastamonulu el-Hacc Halil Efendi'ye Üsküdar kadılığı tevcihleri de aynen Enverî (*Târîh*, 173 b)'den alınmıştır.Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 189)'da 19 Zilkade 1196'da (26 Ekim 1782) Kul Kethudası Süleyman Ağa'nın azlolunup yerine Zağarcıbaşı Mehmed Ağa'nın naspı, Zağarcıbaşılığın sabık Edirne Ağası Mahmud Ağa'ya tevcihi ve onun Dersaadet'e getirilmesi için davetçi gönderilmesi aynen Enverî (*Târîh*, 173 a-b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 243)'da 23 Rebiulevvel 1197'de (26 Şubat 1783) Şıkk-ı sânî Defterdârı Hayrullah Efendi'nin vefatıyla yerine Başmuhasebeci Kesriyyeli-zade Bekir Beyefendi'nin naspı, Başmuhasebeciliğin de Ahmed Nazif Efendi'ye ihsanı aynen Enverî (*Târîh*, 178 b)'den aktarılmıştır.Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 376-377)'de elbise nizamına dair fermân-ı âlî sureti aynen Enverî (*Târîh*, 184 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 283)'da Ereğlili Halil Paşa'nın vezare-

ti ibkasıyla Faş muhafızlığına tayini Enverî (*Târîh*, 185 a)'den aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 257)'da Cebecibaşı Kürd Mehmed Ağa'nın 1 Şaban 1197'de (2 Temmuz 1783) azlolunup Bozcaada'ya sürülmesi, yerine Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından sabık Surre Emini İsmail Ağa'nın tayini aynen Enverî (*Târîh*, 187 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 258)'da bazı kimselerin miri malları zimmetlerine geçirdiklerinden veya teslimde geciktiklerinden yahud iflas gösterdiklerinden herkesin zimmetinde olan miri malları vaktinde teslim etmesine ve hazine sıkıntısının giderilmesine dair ferman yayınlanması aynen Enverî (*Târîh*, 187 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 382-383)'da miri zimmetlerin vaktinde toplanmasına dair fermân-ı âlî sureti aynen Enverî (*Târîh*, 187 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 270)'da süvari ocaklarından üç bin nefer terakkilü tahrir olunup İsmail'e memur olan Anadolu Valisi Abdi Paşa'ya biner nefer, Rumeli Valisi Mehmed Paşa'ya biner nefer, Silistre'ye memur Aydoslu Mehmed Paşa maiyyetine de biner nefer olmak üzere dağıtılması, Ohrili Ahmed Paşa'ya vezaretle Boğdan başbuğluğunun, Arslan Mehmed Paşa'ya vezaretle Bucak ve Tombasar başbuğluğunun, İsmail Paşa'ya da Yanıkpalanka muhafızlığının tevcihi ve her üç paşanın maiyyetine asker ve top verilmesi, aynen Enverî (*Târîh*, 197 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 304)'da Adana Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'nın Şam valisi ve emirülhacc ve biraderi olan Mirimirandan Derviş Mehmed Paşa'nın cerde başbuğu ve Trablusşam valisi olmaları Enverî (*Târîh*, 188 a)'den aynen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 307)'da Rûznâmçe-i evvel Ali Haşim Beyefendi'nin evâsıt-ı Ramazân 1197'de (10-19 Ağustos 1783) ölümüyle bu mansıbın Süvari Mukabelecisi el-Hacc Ahmed Resmî Efendi'ye verilmesi, onun ve Haremeyn Müfettişi Musullu es-Seyyid Ali Behcet Efendi'nin 2 Şevval 1197'de (31 Ağustos 1783) vefatları aynen Enverî (*Târîh*, 193 b-194 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 307)'da 27 Ramazan 1197'de (26 Ağustos 1783) Büyüktezkireci Namık Efendi'nin vebadan vefatıyla, Büyüktezkireciliğin Küçüktezkireci Mehmed Nahifî Efendi'ye, Küçüktezkireciliğin de Hacegandan Dîvân-ı hümâyûn Kalemi Kîsedârı Mehmed Dürrî Efendi'ye tevcihleri aynen Enverî (*Târîh*, 194 a)'den kaydedilmiştir.

2. Me'âlen nakiller:

Cevdet Paşa, bazan da kaynağının içeriğini mealen nakletmeyi tercih etmiştir.

Misaller:

Mâh-ı Muharremü'l-harâmın üçüncü güni .... irtesi .... silahdâr-ı şehriyârî Mehmed Emîn Ağa'nın nezd-i hümâyûn-ı cenâb-ı hilâfet-penâhîde isti'dâd-ı zâtîsi zâhir olmağla avâtıf-ı aliyye-i hazret-i tâcdârîden rütbe-i sâmiye-i vezâret ile Tırhala sancağı tevcîh ve ihsân .... kılındı. (Enverî, *Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 33 b).

Ve Silahdâr-ı şehriyârî Mehmed Emîn Ağa dahi, ... mâh-ı mezbûrun dördüncü günü uhdesine rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile Tırhala sancağı tevcîh olunarak, Mâbeyn-i Hümâyûn'dan çıkarılıp (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 10).

İrtihâl-i Ebûbekir Efendi

Yenikapu hâricinde vâkı' hânkāh-ı Mevleviyenin mürşid ve pîşvâsı, sâhibü'l-menâkıbi'l-kudsiyye, mâlikü'l-merâtibi'l-ünsiyye Eşşeyh Es-seyyid Ebûbekir Efendi .... sene-i mezbûre Recebü'l-ferdinin beşinci gicesi .... civâr-ı rahmete rıhlet eyleyüb ferdâsı na'ş-ı gufrân-intiâsı .... Merkez Efendi Câmi'i'ne takdîm ve ulemâ-yı bisyâr ve cemâ'at-i bî-şümâr ile salât-ı cenâzeleri ba'de't-tetmîm tekye-i merkūmda tehyi'e kılınan kurb-ı bihişt-âsârlarına defn .... olundı (Enverî, *Târîh*, 44 a-b).

Yenikapu hâricinde vâkı' Mevlevî Dergâhı Post-nişîni es-Seyyid Ebûbekir Efendi, Recebü'l-ferdin beşinci gecesi dâr-ı fenâdan güzâr edip, müşârünileyh, merâtib-i ünsiyye ve menâkıb-ı kudsiyye ile şöhret-şi'âr olduğundan, cenâzesinde nice ulemâ-i a'lâm cem' olmuş idi. Mevlevîhâne-i merkūm derûnunda medfûndurlar (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 27).

Ziyâfet-i sadâret-penâhî be-cânib-i Zillu'llâhî

Ez-kadîm mesned-nişîn-i vekâlet-i kübrâ .... olan vüzerâ-yı izâm hazerâtı .... a'yâd-ı Fıtr'da ziyâfet-i pâdişâhî-i hilâfet-destgâh ile izhâr-ı ubûdiyyet .... idegelmeleriyle işbu Îd-i Fıtr'ın yedinci hamîs güni sadrıa'zam hazretleri cenâb-ı şehenşâh-ı encüm-haşem hazretlerinin Sarây-ı Âsafîye teşrîf buyurdukların huzûr-ı hümâyûnlarından temennâ ve niyâzları müsâ'afe-i şâhâneye mukārin buyuruldığı işâret ve îmâ buyuruldığına binâ'en rûz-ı fîrûz-ı mezkûrda pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri Timurkapudan biniş alayı ile pertev-endâz-ı zuhûr ve sadrıa'zam hazretleri Paşakapusu karşusundaki mekteb pîşgâhından istikbâl ve .... Sarây-ı Âsafîye duhûl .... buyurduklarında şeyhü'l-islâm efendi hazretleri müsâfir odası muhâzâtından .... îfâ-yı merâsim-i âdâb-ı tekrîm iderek Arzodası enderûnuna ikbâl ve .... makāmına sâye-endâz-ı kerâmet ve iclâl oldılar. Nîm-sâz ile ta'âm ve cânbâz ve hokkabâz ve sâ'ir hünerverân ve bâz-girânı temâşâ sûretinde ârâm iderek ta'âm-ı şâmı dahi tenâvül ve huzûr-ı hümâyûnlarında vezîria'zamlarına bir kıt'a mücevher hançer ihsanıyla sûret-i iltifâtda te'âmül buyurduklarından sonra ....

Ba'de'l-îd ba'zı resmî ziyâfetler tertîbine ibtidâr olundu. Çünki sadrıa'zamlar, gâh gâh pâdişâh-ı enâm hazretlerine Îd-ı Fıtr'da tertîb-i ziyâfet edegeldiklerinden, işbu Îd-ı Fıtr'ın yedinci hamîs günü sadrıa'zam, zât-ı hazret-i zıllu'llâhînin Sarây-ı Âsafî'ye teşrîf buyurmalarını niyâz etmiş olduğuna binâ'en, niyâzı karîn-i icâbet olarak, yevm-i mezkûrda pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri, Sarây-ı Âsafî'de Arzodası'nda nefs-i nefîs-i hümâyûn içün i'dâd olunmuş olan ta'âmı tenâvül ve cânbâz ve hokkabâz seyri gibi ba'zı temâşâlara tenezzül buyurduktan sonra, sadrıa'zama bir kıt'a mücevher hançerle semmûr kürk ve şeyhülislâm efendiye dahi kezâlik semmûr kürk ihsân ile, avdet buyurdukların-da, sadrıa'zam, Derzîler Kârhânesi muhâzâtına dek, rikâb-ı hümâyûnda pûyân olarak, oradan avdet etti (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 28-29).

sadrıa'zam ve şeyhü'l-islâm efendiye birer sevb-i semmûr kürk ilbâs olundığı akabinde makām-ı vâlâlarından nehzat ve .... esb-i hoş-hırâma süvâr ve .... sarây-ı dil-ârâlarına atf-ı inân .... buyurub resm-i teşyî'de sadrıa'zam Derzîler kârhânesi muhâzâtına dek rikâb-ı hümâyûnlarında pûyân ve ol mahalden ric'ate ruhsat-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri erzân buyurıldı (Enverî, *Târîh*, 47 a).

Azl ve nefy-i Re'îsü'l-küttâb Râ'if Beğ ve nasb-ı Âtıf-zâde Ömer Vahîd Efendi

Seksen iki senesinden berü hizmet-i celîle-i riyâsetle evkāt-güzâr olan İsmâ'il Râ'if Beğin sadrıa'zam hazretleriyle eğerçi ihtilâtı ber-kemâl olub lâkin ba'zı kurenâsıyla tahsîl-i hüsn-i vifâka muvaffak olamadığından .... bu vechile beynlerinde esbâb-ı münâferet yevmen fe-yevmen tezâyüd ve kesret bulurak .... hilâl-i şehr-i Cemâziye'l-âhırda .... riyasetden cüdâ ve Kıbrıs cezîresine nefy ü iclâ olınub der-akab Âtıf-zâde Ömer Vahîd Efendi .... riyâsetle ilbâs-ı hil'at buyurılub üzerinde olan tevkī'îlik mansıbı dahi bundan mukaddemce vezîr kethudâlığından munfasıl olan Es-seyyid İbrâhim Hıfzı Efendi'ye inâyet ve ihsân buyurıldı (Enverî, *Târîh*, 54 b).

Müddet-i medîdeden berü makām-ı Riyâsette bulunan İsmâ'îl Râ'if Beyefendi hakkında teveccüh-i sadr-ı âlî ber-kemâl ise de, sadrıa'zamın ba'zı kurenâ vü müteneffizleriyle uyuşamadığından, anların fesâd u nifâklarıyla ve fi'l-hakīka devr-i sâbıkda müteneffiz bulunması mülâbesesiyle, şehr-i Cumâdelâhırede riyâsetten azl ile, Kıbrıs Cezîresi'ne nefy olunup, yerine Âtıfzâde Nişâncı Ömer Vahîd Efendi ve Nişâncılığa dahi mukaddemce Kethudâlıktan munfasıl olan es-Seyyid İbrâhîm Hıfzı Efendi, nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 46).

Vilâdet-i şehzâde Sultan Mehmed "*ammerehû te'âlâ*"

Pâdişâh-ı mülk ü millet .... hazretlerinin sulb-i asl-ı şâhâne ve nesl-i celîl-i pâdişâhânelerin pertev-pâş-ı envâ'-ı su'ûd olarak mâh-ı Recebin yedinci güni bir şehzâde-i civân-bahtları kadem-i nihâde-i âlem-i şühûd olub Sultan Mehmed nâmıyla tesmiye .... buyurılub .... i'lân ve tebşîr içün Enderûn-ı hümâyûnda kös ve kerre çalınmağa ibtidâ olınub mu'tâd olan mahallerden top endâz olarak i'lân-ı vilâdet-i şehzâdeye her taraftan kıyâm ve .... ol gevher-i bî-hümâl-i kân-ı iclâlin ism-i sâmîlerin cümleye i'lân ve işâ'at zımnında taraf taraf münâdîler nidâ ve yedi gün rûz-şeb şehrâyîn olunacağını herkese ifhâm ve inbâ eylediler (Enverî, *Târîh*, 55 b).

Sulb-i pâk-i şehenşâhîden mâh-ı Recebin yedinci günü Sultân Mehmed, dünyâya geldikte, beş gün kadar halk donanma tertîbiyle meşgûl olarak, bu esnâda yalnız üçer fasıl top şenliği olunup, altıncı gün berren ve bahren donanmaya bed' ile, yedi gün, yedi gece şehr-âyîn tertîb olunmuş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 47).

Sudûr-ı hatt-ı hümâyûn berâ-yı nizâm-ı küttâb-ı aklâm

Bundan akdem erbâb-ı hâcâtın işlerini rü'yetde ashâb-ı aklâmın mesbûk olan tevânî vü tesahüli ma'lûm-ı pâdişâh-ı enâm oldukda şeref-efzâ-yı sudûr olan emr-i hümâyûn-ı tâcdârîleri üzere cânib-i sadrıa'zamîden buyuruldılar tahrîri ile ol husûsa ihtimâm ve erbâb-ı umûrun bilâ-te'hîr maslahatları rü'yet olunmasına dik-

Mukaddemce aklâma vaktiyle gelinip vaktiyle avdet olunarak, ta'tîl-i mesâlih-i ibâdı mûcib hâller vukū'a getirilmemesi zımnında, makām-ı sadâretten ekîd ü şedîd buyuruldular tastîr ile, bizzât taraf-ı sadâret-penâhîden tecessüs ü teftîşe dahi ibtidâr olunmuş idi. Lâkin insânın üzerinden nezâret ve siyâset

kat-i tâmm olınub, hattâ sâhib-i sadr hazretleri bi'n-nefs ol emr-i vâcibü'l-i'tinânın tenfîzine mübâşeret ve tebdîlen defterdâr kapusın teftîş idüb ahvâl-i küttâbı tefahhus .... eylemiş idi. Öteden berü benî nev'-i insân üzerinden emr-i nezâret ve siyâset mürtefi' oldukca .... kimesne hakkına râzı olmayub birbirlerine tertîb-i mukaddemât-ı gadr u hayf idecekleri ma'lûm ve meczûm olan kazâyâdan olmağla bir ay mürûr eyleyüb üzerlerinden nezâret ve tecessüs gā'ilesi bertaraf olduğun hiss eyledikleri gün mizâc-ı aslîlerine rücû' ve ke'l-evvel ta'tîl-i maslahat-ı ibâdı mûcib etvârları vukū' ve şüyû' bulub devr-i efvâh iderek keyfiyyetleri resîde-i sâmi'a-ı cenâb-ı hilâfet-destgâhî olmağın erbâb-ı mesâlihe olan gadr u hayfın ref'i bâbında bundan evvel şerefyâb-ı inşâ olan emr-i şerîf-i sâbıkın mazmûn-ı münîfi mü'ekked bir kıt'a hatt-ı hümâyûn-ı mehâbet-makrûn imlâ ve sadrıa'zam tarafına isrâ buyurdılar. Der-akab beyâz üzerine buyuruldılar tahrîr ve vakti ile her kesi kalemine gelüb emr-i me'mûrunda kıyâm ve umûr-ı ibâdı bilâ-kusûr rü'yet eyleyüb ta'tîl-i mesâlih-i ibâddan ihtirâz-ı tâmm olınub hilâfına hareket iden olursa cünhasına göre te'dîb ü gûşmâline ihtimâm olunacağı her kese işâ'a ve i'lân olundı (Enverî, *Târîh*, 99 a).

mürtefi' olunca, kimse hakkına râzı olmayıp, hareket-i mu'tedilânesini terk etmek umûr-ı tabî'iyyeden idiğine mebnî, tenbîh-i mezkûrdan bir ay mürûrunda tecessüs gā'ilesi ber-taraf olduğunu hiss eyledikleri ânda, ketebe-i aklâm, yine mizâc-ı aslîlerine rücû' ile, ta'tîl-i mesâlih-i ibâdı mûcib hâller vukū'u şüyû' bulup, nihâyet vâsıl-ı sem'-i hümâyûn olmağla, evvelki emr ü tenbîhin mazmûnunu mü'eyyed bir kıt'a hatt-ı hümâyûn sâdır olmağın, mûcibince yine ekîd ü şedîd buyuruldular yazılıp, hılâfına hareket edenler beher-hâl te'dîb olunacağı i'lân kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 99).

İslâmbol'dan ma'zûl ve hânesinde mukīm Hayâtî-zâde Mehmed Sa'îd Efendi hazretleri sadr-ı Anadolı mesnedine tasaddur ider ba'zı hem-rütbelerinden endîşeye mübtelâ ve hâlinden Şeyhü'l-islâm Es'ad Efendi'ye iştikâ eyleyüb niyâzının bir şey'i müntic olmadığına imzâ eyledükde cum'a güni Ayasofya Câmi'i'nde bi'n-nefs kıyâm ve bir kıt'a arzıhâl ile keyfiyyetin melce-i hâss u âmm olan şehenşâh-ı enâm hazretleri huzûruna i'lâm eyledi. Ol sûretde hâlin ifâde bir reh-i nâ-refte oldığı mevlânâ-yı müşârün-ileyh tarafından ifade olunarak bi'l-âhıre sâhilhânesinde ikāmet eylemesi fermân olınub tedbîr ile takdîrin tağyîri kābil-i imkân olmadı (Enverî, *Târîh*, 100 a).

İstanbul ma'zûllerinden olup, hânesinde mukīm olan Hayâtîzâde Mehmed Sa'îd Efendi, ba'zı hemrütbelerinden sadr-ı Anadolu olur deyü endîşe-nâk olarak, şeyhülislâm efendiye ifâde-i hâl ettikte, niyâzı bir şey'i müntic olmayacağını cezm etmekle, hılâf-ı mu'tâd olarak, cum'a günü Ayasofya Câmi'i'nde hâk-i pây-i şâhâneye arzıhâl takdîm ettiğinden, bu tavr u hareketi bir reh-i nâ-refte olduğu makām-ı meşîhatten ifâde olunarak, sâhilhânesinde ikāmet eylemesi fermân olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 101).

Zikr-i vezâret ve sıhriyyet-i Kethudâ-yı Bevvâbîn-i şehriyârî Mustafa Ağa

Hünkâr Kapucılar Kethudâsı Esseyyid Mustafa Ağa'nın fi'l-asl zât-ı hümâyûn-ı pâdişâh-ı rub'-meskûna .... küllî hıdmeti mesbûk ve .... her bâr nezd-i ferd-i mülûkânelerinde çeşm-i ihsân ve avn-i inâyet-i iksîr-nişân-ı Hüsrevâneleriyle manzûr ve merkūm olmağın şehriyâr-ı mekârim-kâr serîr-i ârâ-yı hilâfet ve zînet-bahş-ı evreng-i saltanat oldukla-

Hünkâr Kapucular Kethudâsı Silahdâr-ı şehriyârî birâderi es-Seyyid Mustafa Ağa'nın fi'l-asl hâk-i pây-i şâhâneye hıdmet-i sâbıkası olmak hasebiyle, hakkında teveccüh-i pâdişâhî ber-kemâl olmaktan nâşî, câlis-i serîr-i saltanat olduklarında, çok geçmeksizin kendiye hâssa silahşörlüğü ve ba'dehû kapucubaşılık ihsân edip, kapucular kethudâsı

rından çok geçmedin müşârün-ileyh hazretlerin evvelâ hâssa silahşörliğiyle serefrâz ve ba'dehû kapucıbaşılık ve kethudâ-yı bevvâbîn-i şâhâneleri hıdmetlerinde istihdâm buyurarak akrânından .... mümtâz buyurmuşlar idi. Ammâ .... sihriyyet-i tâcdâriyle kâmyâb ve bermurâd buyurmak zamîr-i güzâr-ı hâtır-ı hümâyûn-ı ma'delet-mu'tâdları olub ve bir müddetden berü .... emr-i hümâyûn-ı hıdîvâneleriyle sâkin-i Harem-i sarây-ı saltanat olan kerîme-i muhtereme-i birâder-i mağfiret-mazhar-ı cenâb-ı zıllu'llâhîleri Şâh Sultân-ı aliyyetü'şşân hazretleri .... resîde-i âvân-ı izdivâc .... oldığı mekşûf-ı tab'-ı hazret-i hâkān-ı firişte-mizâc olmağın .... irâde-i hümâyûnları ta'alluk eyleyüb .... mâh-ı mezbûrun yigirmi dördünci çehar-şenbih güni cânib-i sadrıa'zamîden Sarây-ı Âsafîye da'vet ve ibtidâ-yı sihriyyete tahsîl-i istîhâl ve kifâyet içün avatıf-ı behiyye-i hazret-i hilâfet-penâhîden Rakka eyâletiyle rütbe-i vâlâ-yı vezârete ilbâs-ı hil'at buyurılub ba'dehû musâheret-i şehenşâhîyi mutazammın tehyi'e buyurılan bol yenlü semmûr kürk ile dûş-ı sadâkati tezyîn ve ihtişâm-ı tâmla konaklarına imâle-i inân-ı semend-i sabâ-âyîn eylediler (Enverî, *Târîh*, 106 b).

etmiş idi. Bu kerre dahi musâheret-i şâhâneleri şerefine nâ'il etmek irâde-i aliyyesiyle birâderleri merhûm Sultân Mustafa Hân hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri olup, resîde-i evân-ı izdivâc olan Şâh Sultân-ı aliyyetü'ş-şân hazretlerine nâmzed buyurduklarından, Şa'bân-ı şerîfin yirmi dördüncü çehârşenbe günü ağa-yı müşârünileyhe huzûr-ı Âsafî'de ibtidâ Rakka eyâletiyle rütbe-i vâlâ-i vezâret hıl'ati ilbâs olunduktan sonra, sıhriyyet-i seniyye içün dahi, bol yenlü semmûr kürk giydirildi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 106).

Vilâdet-i Melekşâh Sultân "*ammerehâ'llâhü'l-Meliki'l-Mennân*"

Pâdişâh-ı âlem .... hazretlerinin sülâle-i tayyibelerinden şehr-i Saferü'l-hayrın ikinci sebt gicesi bir cevher-i asâlet-peyker, ya'nî bir kerîme-i kamer-manzarları .... meserret-bahş-ı dâ'ire-i vücûd olub der-akab sâ'at yedide iken müşârün-ileyhânın meyâmin-edâ-yı hânedân-ı saltanat oldukların hâvî ve .... Melekşâh Sultân tesmiye kılındığını muhtevî hatt-ı hümâyûn-ı meserret-merhûn ile hazînedâr-ı şehriyârî hazretleri berây-i tebşîr cânib-i sadrıa'zamî tesyîr buyırılub (Enverî, *Târîh*, 140 a).

Melekşâh Sultân'ın Vilâdeti

Saferin ikinci gecesi sulb-i pâk-i şehriyârîden bir duhter-i sa'd-eser tevellüd edip, "Melekşâh Sultân" tesmiye olunmuş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 158).

Zikr-i ma'zûl-i Silahdâr-ı şehriyârî Mîr İsmâ'îl

Pâdişâh-ı enâm-ı Şehriyâr-ı gerdûn-gulâm hazretlerinin Silahdârlık hidmet-i celîleri ile şerefyâb olan İsmâ'îl Bey'in mugāyir-i tab'-ı hümâyûn-ı cenâb-ı cihândârî olur ba'zı vaz'-ı nâ-becâsı vâkı' olmağın şehr-i Muharremü'l-harâmın dördünci güni hânesinde ikāmete me'mûr olub yerine bir müddetden berü halîfe-i rûy-i zemîn hazretlerinin Çukadârlık hıdmet-i behiyyeleriyle ser-efrâz olan Mehmed Ağa şehenşâh-ı âlem hazretleri silah-

Azl ü Nasb

Silahdâr-ı şehriyârî İsmâ'îl Bey'in mugāyir-i tab'-ı hümâyûn ba'zı evzâ'ı vâkı' olmağın, Muharremü'l-harâmın dördüncü günü hânesinde ikāmete me'mûr olarak, yerine Çukadâr-ı şehriyârî olan Mehmed Ağa, silahdâr ve anın yerine Şîrîn Hüseyin Ağa, çukadâr oldu. Hazîne Kethudâsı Mehmed Ağa dahi, tevcîhâtta zabt eylemek üzere, başmuhâsebeci nasb olunmağla, Hazîne Kethudâlığı dahi, Sırkâtibi İsmâ'îl Efendi'ye ve Rikâbdârlık, Emîn Ağa'ya ihsân

dârlığı ile kâm-yâb ve hâkān-ı cihân Çukadâr Ağalık makāmına Şîrîn Hüseyin Ağa intihâb buyurılub Hazîne Kethudâsı olan Seyyid Mehmed Ağa dahi tevcîhâtda zabt eylemek üzre başmuhâsebe mansıbı ile mazhar-ı âtıfet-i pâdişâh-ı bende-nüvâz olmağın avârif-i behiyye-i mülûkîlerinden Hazîne Kethudâlığı Sırr Kâtibi İsmâ'îl Efendi'ye ihsân ve Rikâbdârlık ile Emîn Ağa mesrûr-ı handân buyurılub (Enverî, *Târîh*, 173 b-174 a).

buyuruldu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 240).

Cevdet Paşa'nın Enverî'den mealen naklettiği diğer bahisler de şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 4-5)'da Küçük Kaynarca Musalahası'ndan sonra Cengiz ailesinden bazı sultanların ve Kırım'ın hatırı sayılır ulema ile mirzalarından bir heyetin gemiyle gelip, Kırım hanlarının işlerinde müstakıll ü serbest olup, azil ve nasplarının eskisi gibi Devlet-i Aliyye tarafından yapılmasını, kendilerine teşrîfât-ı hümâyûn ve menşur gönderilmesini ve hutbelerinde halife olan Osmanlı padişahının isminin okunup, sikkelerinde yine padişahın adının bulunmasını, Kırım hanlığının II. Sahib Giray Han'da ibka olunmasını talep etmeleri ve bunun için arz ve mahzarlar sunmaları, Kırımlıların istidalarında belirtilen Kırım'ın serbestiyetinin kaldırılması Küçük Kaynarca Muahedesine aykırı ise de hutbe ve sikkenin padişah adına olup, teşrifat ve menşurun Devlet-i Aliyye tarafından gönderilmesi, esirlerle ilgili maddelerin münasip bir şekilde halledilmesi hususlarında Reisülküttap İsmail Raif Beyefendi tarafından Rusya feldmareşaline bir takrir yazılması; Rusya'nın, talep ettiği Gürcü esirlerinin iade olunmasından feragat ettiğine, Kırım hanlarının Kırımlıların seçimleriyle naspolunup, seçilen hana menşur ve teşrifat gönderilmesinin, hutbe ve sikkenin padişah namına olmasının kabul olunduğuna dair cevap geldiğinde, Kırım Hanı II. Sahib Giray Han'a Ebubekir Paşa-zade Mehmed Bey vasıtasıyla ibka menşuru ve teşrifat gönderilmesi, tasdiknamelerin mübadele

olunması için 24 Zilkade 1188'de (26 Ocak 1775) Rusya maslahatgüzarının kapuya davet olunması, önce reisülküttaba sadrıazamın huzurunda semmur kürk giydirilmesi, Rus maslahatgüzarı Bâb-ı Âsafî'ye gelip tasdiknameler alınıp verildikten sonra ona, divan tercümanına ve sırkâtibine kürkler ve maiyyetlerinde bulunan diğerlerine de hılatlar giydirilmesi mealen ve takdim tehirle Enverî (*Târîh,* Millet Ali Emîrî ktb, nr. 67, 30 a-31 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 27-28)'da devletler arasında yürürlükte olan kaide üzere Devlet-i Aliyye tarafından Abdülkerim Paşa büyükelçilikle Rusya'ya gönderildiği gibi, buna karşılık General Nikolay Repnin'in de 11 Şaban 1189'da (7 Ekim 1775) murahhas büyükelçi olarak Büyükçekmece'ye gelmesi, Küçükçekmece ve Ayastefanos Çiftliği yoluyla alayla Maltepe'ye gelindikten ve burada yemek yenildikten sonra Galata'da hazırlanan konağına götürülmesi, yemeklik mahallinden Galata'ya ulaştırılmasına Çavuşbaşı Vekili Said Efendi'nin memur olması, gerekli levazımatı Teşrifat Kisedarı Mehmed Naim Efendi tarafından sağlanıp, huduttan karşılanıp İstanbul'a getirilmesi ile görevli Yenişehir Mutasarrıfı Ahmed Paşa'ya da Rumeli beylerbeyiliği payesiyle Hanya muhafızlığının tevcihi Enverî (*Târîh*, 45 a-b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 29)'da imtihanda hakeden ilim talebesine ruusları verilmek lazım gelirken, ruusların azlığı sebebiyle az bir kısmının bunlara düşüp, ekserisinin ulemanın çocuklarına verilmesi, bunların da padişaha ruk'a sunarak şeyhülislâmdan şikâyette bulunmaları, ancak padişahın hatt-ı hümâyûn gönderip bunlara iltifatla muamele edilmesini buyurup şeyhülislâma vaşak kürk ihsan etmesi Enverî (*Târîh,* 47 b-48 a)'den mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 46)'da Konya Valisi Çerkes Hasan Paşa'nın Mevlevî Post-nişini olan Çelebi Efendi'nin ihtilâle sebep olduğunu bildirmesiyle onun Magnisa'ya sürülmesi, ancak yapılan tahkikatta bunun doğru olmadığının anlaşılmasıyla makamına iadesi Enverî (*Târîh,* 55 a)'dan mealen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 47)'da I. Abdülhamid'in kızı Hadice Sultan'ın 26 Ramazan 1190'da (8 Kasım 1776) vefat ederek Yenicami'de cenaze namazı kılınıp Valide Türbesi'nde defni yine kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh,* 56 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 48-49)'da Şeyhülislâm Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin yaşlılığı dolayısıyla maiyyetinde olanlara hükmedememesi ve onların kendisini dile düşürmeleriyle 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1176) azledilip, mensuplarının yaptıkları çirkin işler ortaya çıktığından Bursa'ya sürülmesi ve Meşihat makamının Ab-

dullah Vassaf Efendi-zade Mehmed Esad Efendi'ye tevcihi kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh,* 57 a-b)'den naklolunmuştur. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 51)'da vaktiyle vüzera, ulema, rical, zabitan, asker, hademe, şehirli, sanatkâr ve esnaf taifesine başka başka elbiseler tayin olunmasına rağmen hademe ve esnafın devlet ve saltanat erkânının giydiklerine özenip israfa yönelmeleri üzerine sadaret makamından buyuruldular yazılıp her kesin eskisi gibi kendi rütbelerine göre elbiseler giymeleri, bunu yapmayanların cezalandırılacaklarının ilân edilmesi Enverî (*Târîh,* 59 b-60 a)'den mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 51)'da halkın alt tabakasından bazılarının kadın elbiselerine benzer şekilde sıkma ve şeritli ve yakası oymalı ve yenleri sırmalı kaftan ve ona göre entari diktirip yirmi-otuz kuruştan fazla harcamalarıyla, bunların eskisi gibi giyinmelerinin, dinlemeyenlerin cezalandırılacaklarının tenbih olunması Enverî (*Târîh,* 63 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 60)'da Ispanakçı Hafız Mustafa Paşa'nın 1188 (1174) Osmanlı-Rus harbi sırasında Şumnu'da mahsur bulunan orduya yardım için görevlendirildiğini, ancak başarısızlığına rağmen Irak-ı Arap tarafına memur edilip, Bağdad valisi iken Basra'nın Acemlerin eline geçmesine sebep olmasıyla Diyarbekir 'de kal'a-bend olunduktan sonra İstanbul'dan gönderilen haseki tarafından başının kesilmesi Enverî (*Târîh,* 74 a-b)'den mealen naklolunmuştur. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 66)'da Azerbaycan hanlarına menşur ve teşrîfât-ı hümâyûn gönderildiği gibi, Çıldır valisinin tahriratında Gürcistan Hanlarından Tiflis Hanı İrakli'ye de menşur ve teşrîfât-ı hümâyûn ulaştığında, atından inip, padişah tarafından kendisine gönderilen atın gemini öptükten sonra üzerine binip, teşrîfât-ı hümâyûnu öne geçirerek alay ile karargahına varıp hanlığın ileri gelenlerine menşuru okuyup gönderilen hılatı giydiğini; ancak Revan Hanı Hüseyin Han'ın kavminin ise aynı riayeti göstermediğini, bu bakımdan Azerbaycan hanlarına emniyet olunamayacağını bildirmesi, Kars seraskerine Erzurum'dan çıkıp Kars taraflarına giderek ol tarafın ahvalini gözetip Azerbaycan hanlarının hasmane hareketlerine dikkat etmesinin emrolunması Enverî (*Târîh,* 74 a)'den mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 62-63)'da İran üzerine hücum edilmesi kararlaştırılıp Kars kolundan hareket edecek ordu Azerbaycan üzerine hareket edeceğinden Azerbaycan hanlarının İran Vekili Abdülkerim Han ile müttefik olup olmadıklarının anlaşılması için ol taraflarda bulunan hanlara Sadaret makamından mektuplar yazılması, Kars seraskeri tarafından hazırlanan hediyelerin Kars ve

Ahısha muhafızları vasıtasıyla onlara gönderilmeleri, Revan Hanı Hüseyin Ali Han ve Hoy Hanı Ahmed Han'ın Kars canibi Seraskeri ve Trabzon Valisi Vezir Yeğen el-Hacc Ali Paşa ile; Tiflis Hanı İraklı Han'ın Çıldır Valisi Vezir Süleyman Paşa ile muhabereye başlamaları Enverî (*Târîh*, 69 b-70 a)'den mealen verilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 80)'da 24 Cumadelahıre 1191'de (30 Temmuz 1777) I. Abdülhamid'in kızı Aişe Sultan'ın doğumu kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh*, 84 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 81-82)'da Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın 19 Rebiulevvel 1191'de (27 Nisan 1777) tebdilen Defterdar Kapusu'na geldiğinde mevkufat kisedarından başka kimsenin gelmediğini ve bu durumda iş sahiplerinin han köşelerinde sefil olup işlerinin yapılmadığını görüp, bundan sonra kalem görevlilerinin sabahleyin saat birde odalarında bulunup saat on buçukta evlerine gitmelerini emredip, aksine hareket edenlerin memuriyetlerinden kovulup sürgüne gönderilmekle yetinilmeyip başka türlü cezalandırılacaklarının ilân olunması Enverî (*Târîh,* 79 a)'den mealen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 81)'da uzun müddetten beri medresede ders görüp mülazemet zamanları toplam yedi sene olan ve ruus alma vakitleri gelen danişmendanın imtihanlarının 2 Rebiulahır 1191'de (10 Mayıs 1777) başlayıp yedi-sekiz günde yapılarak hak kazanan otuz fudalaya ru'ûs-ı hümâyûn verilmesi, bunlar sadrıazamın huzuruna teşekkür için geldiklerinde Sadrazam Darendeli Mehmed Paşa'nın müderris olanlara kendi hazinesinden yirmişer kuruş vermesi mealen Enverî (*Târîh,* 80 a-b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 88)'da Şahin Giray'ın hanlığının Devlet-i Aliyye tarafından kabul olunmayıp III. Selim Giray'ın han naspedilerek Kırım'a gönderilmesi, ancak Ruslar'ın firar eden Şahin Giray'ın tekrar han olmasını sağlamak için Kırım içine asker sokmaları Enverî (*Târîh*, 94 b)'den mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 99-101)'da Rumeli Kadıaskerliğinden azille Gelibolu'ya sürgün olan Mehmed Murad Efendi'nin, Otlukçu-zade Efendi'nin ihtiyarlığını öne sürüp Medîne-i münevvere mevleviyyetini kabul etmemesi üzerine, Medine kadılığına tayini ve görevi kabul etmeyen Otlukçu-zade'nin de rütbesinin tenzil olunarak Bilâd-ı Erbaa'ya indirilmesi Enverî (*Târîh,* 99 b-100 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 93)'da Canikli Hacı Ali Paşa 1192 (1778) ilk baharında Kırım'a geçmek üzere memur olup, Çerkesistan sahillerinin tutulması gerektiğinden Canikli Ali Paşa'nın iltimasıyla oğlu Mikdad Bey'in Soğucak kalesi muhafızlığında bulunmak üzere uhdesine 15 Re-

biulahır 1192'de (13 Mayıs 1778) vezaretle Sivas eyaletinin tevcihi, Soğucağa gidip Kuban ve Taman taraflarındaki Tatar ve Nogaylar ile Abaza ve Çerkes beyleri ile mektuplaşıp haberleşerek ol tarafların muhafazasına ihtimam etmesi ve gerektiğinde Kırım'a hareket etmesinin emrolunması, Erzurum Eyaletinin de babası Canikli Ali Paşa'ya tevcihi ve Erzurum Valisi es-Seyyid İbrahim Paşa'nın Kars muhafazasına tayini mealen Enverî (*Târîh,* 100 b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 92)'da İsmail ordusu için toplanan askerleri yerlerine göndermek üzere Kul Kethudası olan Seyyid Hasan Ağa'nın ordu ağası nasb olunarak sefere gitmekten kaçınanları cezalandırıp bazılarını da idam ettirmesi, Zağra-i atîk Kasabası'na geldiğinde yine bu hamiyetsizlerden bazılarını hapsedip, bazılarını da katlettiğinde kendisinin de katletmiş olduğu bir adamın dost ve akrabaları tarafından öldürülmesi Enverî (*Târîh,* 102 a-b)'den mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 104-105)'da Riyasetten azl ile Kıbrıs adasında ikamete memur olan İsmail Raif Beyefendi'ye 5 Şaban 1192'de (29 Ağustos 1778) mısr-ı Kāhire eyaletinin tevcihi ve hılatinin oğlu müderrislerden İsmet Beyefendi'ye vekâleten giydirilmesi Enverî (*Târîh,* 105 a-b)'den mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 107)'da Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'nin 16 Ramazan 1192'de (8 Ekim 1778) azlolunup yerine es-Seyyid el-Hacc Mustafa Efendi'nin tayini mealen Enverî (*Târîh,* 107 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 109)'da Ruslar'ın Küçük Kaynarca Muahedesi'nde geçen serbestiyyet tabirine dayanarak Kırım içine asker sokup, bunun Tatar'ı alıştırmak için olduğunu söylemeleri ve kışın o tarafa gönderilen Osmanlı gemilerine ta'arruz etmeyip sulhu bozmaktan kaçındıklarını bildirmeleri, eğer gemilerle gönderilecek Osmanlı askerleri Kırım'a girerse muharebeler meydana gelip Kırım ahalisi bundan zarar göreceğini ve sulhu Devlet-i Aliye'nin bozacaklarını iddia etmeleri, Kırım seraskeri ve kapudan paşanın Kırım'da kendilerine bir ikametgah edinip, Rus generaline mektuplar yazarak muharebe olmaksızın Rus askerlerinin Kırım'dan çıkarılmasına çalışmaları ve gerektiğinde müzakere etmeye yetkili oldukları tenbih ve tavsiye olunup, her iki paşaya da Küçük Kaynarca Ahidnamesi'nin birer sureti ile ruhsatname gönderilmesi kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh,* 101 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 107)'da Tevkiî Mustafa Paşa ile nikâhı kıyılan III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan için 15 Şevval 1192'de (6 Kasım 1778) düğün alayı tertip olunması, Topkapı Sarayı'nın Harem-i hümâyûn'undan alınıp Cağaloğlu ko-

nağı civarındaki Sarây-ı sultânîye getirilmesi, ertesi gün I. Abdülhamid'in Şah Sultan'ın sarayını teşrif edip damad paşaya bol yenlü semmur kürk ihsan buyurması, damad paşanın padişahın has hademelerine kırk-elli saat hediye etmesi, padişahın damad paşa tarafından kendisine takdim olunan ata binip Sarây-ı hümâyûn'a dönmesi Enverî (*Târîh,* 108 b-109-a)'den kısaltılarak mealen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 108)'da I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmed'in 27 Şevval 1192'de (18 Kasım 1778) vefat edip padişah tarafından türbe ve medrese için yüz elli kiseye satın alınan Osmanpaşa arsasında sebilhane sırasında defnolunması Enverî (*Târîh,*109 a)'den yine mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 108)'da II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'ın vefat ederek Sultan Süleyman Han Camii Haziresi'nde defni ve yaptığı hayır işleri Enverî (*Târîh,* 109 b)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 121)'da Devlet-i Aliyye ile Rusya arasında Kırım ihtilâfının halledilmesi için 1192 (1778) senesinde Ordu-yı hümâyûn Kādîsı Müftî-zade Ahmed Efendi, sabık Reisülküttap İbrahim Efendi ve Defter Emini Abdürrezzak Bahir Efendi'nin İstanbul'daki Rusya elçisi ile müte'addid konuşmalar yapmalarına rağmen bir netice alınamaması, 1193 (1779) senesinde Dersaadet'teki Fransız elçisinin tavassutu ile Abdürrezzak Bahir Efendi'nin tek başına Rusya elçisi ile konuşup tartışmaya memur olması ve Aynalıkavak Sarayı'nda buluşup konuşmaları Enverî (*Târîh*, 110 b-111 b)'den kısaltılarak mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 129-130)'da 3 Rebiulahır 1193'de (20 Nisan 1779) gece saat ikide Arabacılar Kârhanesi havalisindeki evlerin birinden yangın çıkıp, ancak sabah yedide söndürülmesi ve 7 Rebiulahır 1193'de (24 Nisan 1779) Üsküdar'daki Kavak Sarayı'nın bazı seyircilerin çakmak şeraresinden tutuşup, tamamen yanması kısaltılarak Enverî (*Târîh,* 111 b-112 a)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 131)'da 2 Şaban 1193 (15 Ağustos 1779) gecesi Küçükpazar civarında büyük bir yangın çıkıp, padişahın, vükelâ ve zabitanın ve neferatın gayretle çalışmaları, ancak yangının sabah saat on bire kadar sürmesi Enverî (*Târîh,* 114 b-115 a)'den kısaltılarak nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 132)'da Sadrıazam Kalafat Mehmed Paşa, segbanbaşılığı ve iki defa yeniçeri ağalığı sırasında muvaffakiyetlerinden dolayı bu makama getirilmesine rağmen başarı gösterememesi, sadareti sırasında İstanbul'un dörtte birinin yangınlarla harap olması, kendisi ümmî olduğundan bazı gizli olması gereken evrakın diğerlerinin eline geçmesiyle 8 Şaban 1193'de (21 Ağustos 1779) Kethudâ-yı Bev-

vâbîn-i şehriyârî el-Hacc Selim Ağa vasıtasıyla mühr-i hümâyûnun kendisinden alınıp Bozcaada'ya sürülmesi ve yerine Silahdâr-ı şehriyârî Seyyid Mehmed Efendi'nin sadrazam olması Enverî (*Târîh,* 115 a-116 a)'den mealen ve kısaltılarak aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 134)'da Sadr-ı esbak Darendeli Mehmed Paşa ile Sadr-ı sâbık Kalafat Mehmed Paşa'nın münasip bir yerde oturmaları için sundukları niyaznamenin kabulü ile Darendeli'nin mütekaiden vatanında ve Kalafat Mehmed Paşa'nın da Gelibolu Kasabası'nda oturmalarına müsaade olunması Enverî (*Târîh*, 119 b)'den kısaltılarak aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 134)'da sadrazam evraka sahh çektiğinde bazısının kalemlerin kaidelerine ve bazısının da miri usullere aykırı olması, özellikle miri maddelerden bir maddenin hem zimmet, hem de matlup olmak üzere birbirini nakz eden aykırı kayıtları ortaya çıktığından, bütün bu işlerin kalem halifelerinin ehillerinin kullanılmamasından meydana geldiği veya bunların menfaat sağlamaya çalıştıkları anlaşıldığından bundan sonra ehil kimselerin kullanılması ve kalemlerin nizamlarına dikkat olunması için şıkk-ı evvel defterdârına hıtaben tehdid edici buyuruldılar yazılması ve bu nizam kanun olmak üzere birer suretlerinin mevkufat ve başmuhasebe kalemlerine kayd olunması kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh*, 121 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 136)'da Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi'ye hizmetlerine mükâfat olmak üzere selh-i Zilkade 1193'de (9 Aralık 1779) rütbe-i vezâretle Aydın sancağının tevcihi, Beylikçilik ve Amedcilik hizmetlerinde bulunduktan sonra Büyüktezkireci olan Halil Hamid Efendi'nin reisülküttaplığa getirilmesi, Büyüktezkireciliğin ise Küçüktezkireci Bekir Paşa-zade Ataullah Efendi'ye, Küçüktezkireciliğin de sabık Süvari Mukabelecisi Mehmed Nahifî Efendi'ye ihsan olunmaları Enverî (*Târîh*, 120 b-121 a)'den mealen kaydolunmuştur. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 134)'da Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın 6 Zilkade 1193'de (15 Kasım 1779) Esadabad'a giderek top ve humbara talimi yaptırması, zabitana hılatler giydirip, neferatın her birine beşer kuruş vermesi, I. Abdülhamid'in kendisine taltif için hatt-ı hümâyûn ile siyah dilkü kürk göndermesi Enverî (*Târîh*, 120 a)'den mealen kısaltılarak alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 145)'da 14 Rebiulevvel 1194'de (20 Mart 1780) I. Abdülhamid'in bir kızının doğup "Rabia Sultan" adının verilmesi ve üç gün top şenliği yapılması kısaltılarak ve mealen Enverî (*Târîh*, 125 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 147)'da Mültezimlerden Hacı Numan'ın Çorlu'daki bazı yerleri mu-

kataat sahiplerinden her sene iltizam ederek servet sahibi olması, Dersaadet'ten başka yere zahire satmak yasak iken buna cesaret ettiğinden cezalandırılacağını işittikte İstanbul'a gelip bazı yerlere sığınmağa çalışması, Sadrazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın gazaba gelip, onu yakalatıp, herkese ibret olması için Topkapı Sarayı'nda Bâb-ı hümâyûn önünde başını kestirmesi Enverî (*Târîh*, 131 a)'den mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 156)'da Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından sabık Başbakıkulu Feyzi Ağa'nın, Erzurum Valisi iken vezareti kaldırılan Mikdad Paşa'nın malları ve eşyasını Beytülmal'e getirmeğe memur olması, fakat görevini yerine getirmeyip miriye hıyanet eylediğinden başka, bu defa Erzurum Valisi iken vefat eden İbrahim Paşa'nın malları ve eşyalarının mühürlerini de tek tek kırıp bazı eşya gaspetmiş olduğu ol tarafa memur olan Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Nimetî-zade tarafından yazılıp Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa tarafından durum öğrenildiğinde, Feyzi Ağa'nın başının kesilerek cezasının verilmesi ve kesik başının 28 Şevval 1194'de (27 Ekim 1780) Dersaadet'e gelmesi mealen Enverî (*Târîh*, 133 a-b)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164)'da Tevkiî Ahmed Nazif Efendi'nin 1 Receb 1195'de (23 Haziran 1781) çavuşbaşı olup, selefi Said Efendi'nin de yer değiştirerek tevkiî olması mealen Enverî (*Târîh*, 149 a-b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 166-167)'da yeni Rusya ortaelçisinin Kırım iskelesinden gemi ile 19 Şaban 1195'de (10 Ağustos 1781) Karadeniz Boğazı'na gelip toplar atılarak karşılandıktan sonra Büyükdere'deki mekânına gönderilmesi mealen Enverî (*Târîh*, II, 152 a-b)'den alınmış, ortaelçinin ismi Zak (Jak) Bulgarof ilave edilerek aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 167)'da Rusya ortaelçisinin 9 Şevval 1195'de (28 Eylül 1781) makām-ı Sadârete gelip mektubunu teslim etmesi ve sabık Rusya elçisinin memleketine dönmesi mealen Enverî (*Târîh*, 153 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 167-169)'da 1152 (1739) tarihinde Devlet-i Aliyye ile Nemçe (Avusturya) Devleti musalaha akdettiklerinde Cezayir ocaklarının sulha aykırı hareket etmemelerinin 11. maddeye yazılması, daha sonra Nemçe Devleti'nin 1160'da (1747) ticaret hususu için Devlet-i Aliyye ile yeni bir muahede akdettiklerinde Cezayir'e konsolos naspetmeleri, ancak 1179'da (1765-66) konsoloslarını oradan kaldırmaları, 1195 Nisanı başlarında (1781) Cezayir ocaklarının bir rivayete göre altı, başka bir rivayete göre on iki Nemçe gemisini, gemicilerini ve eşyasını zabtet-

meleri üzerine İstanbul'daki Nemçe elçisinin zapt edilen gemi ve esirlerin geri verilmesi için Bâbı'âlî'ye takrir vermesi, Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'nin Beylerbeyi'ndeki sahilhanesinde Nemçe elçisi ile görüştüklerinde, zaptedilen gemiler, esirler ve mal ve eşyaların geri verilmesi için Cezâyir-i garb'a fermân-ı âlî yazılıp Kapucubaşılık payesi verilen Karabey-zade Ahmed Ağa ile gönderilmesi, Nemçe elçisinin emr-i şerîfe yazılanların noksan olduğunu iddia etmesi üzerine reisülküttabın tedip, tazmin ve istirdad maddelerinin yazıldığını belirtip fermanda yerlerini göstermesi ile meselenin hallolması Enverî (*Târîh*, 153 b-155 a)'den kısaltılarak mealen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 173)'da 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) medreselerde talebe olan danişmendanının ruus imtihanları olup, iki yüz danişmendandan otuzdan fazlasının müderris olmaları mealen Enverî (*Târîh*, 158 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 174)'da Eflak Voyvodası Aleksandri Bey'in <Alexandru İpsilanti> 3 Safer 1196'da (18 Ocak 1782) voyvodalıktan azlolunup Dîvân-ı hümâyûn Tercümânı Karaca-zade Nikola Bey'in <Nicolae Caragea> Eflak voyvodası olması ve Eflak Başkapu Kethudası Mihalaki Bey'in Dîvân-ı hümâyûn tercümânı naspı mealen Enverî (*Târîh*, 158 b-159 a)'den kısaltılarak alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 174)'da 11 Safer 1196'da (26 Ocak 1782) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Laleli el-Hacc Mustafa Efendi'nin azlolunup yerine Ömer Vahid Efendi'nin sadaret kethudası olması çok kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh*, 159 a-b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 177)'da I. Abdülhamid'in 16 Receb 1196'da (27 Haziran 1782) evvela Kuleli mesiresine, sonra Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi'nin yalısının arkasındaki kasrına teşrif etmesi mealen Enverî (*Târîh*, 162 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 178)'da Buhara Elçisi Muhammed Şerif'in Hac'dan dönmesi, Buhara Hanı Ebulmegazi Seyyid Muhammed Bahadır Han'a verilmek üzere padişahın hediyelerinin hazırlanması, 5 Şaban 1196'da (16 Temmuz 1782) divan kurulup sefirin huzura kabulü, Farsça cevapnamesi ve harcırahı verilip gemi ile Kırım'a gönderilmesi; elçiden sonra Boğdan Voyvodası Aleksandri Bey'in <Alexandru Mavrocordat> huzûr-ı hümâyûna girip çıkması mealen Enverî (*Târîh*, 163 a)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 179)'da 13 Şaban 1196'da (24 Temmuz 1782) akşama yakın Balat'ta büyük bir yangın çıkıp, ol gece ve ertesi gün devam edip rivayet olunduğuna göre altı-yedi bin ev ve kasır yandıktan

sonra Yenibahçe Kazası'nda sönmesi ve Hırka-i şerîfe mahallinin yeniden imarı mealen Enverî (*Târîh*, 163 a-b)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184)'da I. Abdülhamid'in kızı Melekşah Sultan'ın 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) vefatı ve Bağçekapusu civarındaki Türbe-i Cedîde'de defni Enverî (*Târîh*, 158 a-b)'den kısaltılarak mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 186)'da Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin görevinden azlolunup 10 Şevval 1196'da (18 Eylül 1782) Bursa'ya sürülmesi, yerine sabık Defterdar Hasan Efendi'nin naspı mealen Enverî (*Târîh*, 167 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 186-187)'da Tersâne-i âmire Emîni Selim Sırrı Efendi'nin azli ile Bursa'ya sürgün olması ve affolunarak Dersaadet'e dönmesi ve sahilhanesinde ikameti kısaltılarak mealen Enverî (*Târîh*, 170 b-171 a)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 188)'da Aleksandri Bey <Alexandru İpsilanti> Eflak voyvodalığından azlolunup Dersaadet'e geldikten sonra ihtişamlı bir hayat yaşadığından ve Dîvân-ı hümâyûn Tercümânı Mihalaki Bey ile birleşerek Eflak'ın din işlerine müdahale ettiğinden her ikisinin de 28 Şevval 1196'da (6 Ekim 1782) Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den birer adaya sürülmeleri mealen Enverî (*Târîh*, 168 a-b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 188-189)'de öldürülen Sayda Valisi Zahir Ömer'in oğlu olup İstanbul'a getirilmiş olan Şeyh Osman'a mirimiranlık ile Hudavendigâr sancağının tevcihi ve gelirinden biraderi Şeyh Ahmed'e senelik üç bin kuruş vermesinin emrolunması mealen Enverî (*Târîh*, 169 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 242)'da Sadr-ı sâbık Yeğen Mehmed Paşa'nın Vidin muhafazasına tayini mealen Enverî (*Târîh*, 176 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 249)'da serhadlerin sağlamlaştırılmasına ve kalelerin tamirine başlanıp Edirne, Sofya ve İsakcı'da zahire toplandıktan başka, Kütahya Valisi Vezir Abdi Paşa'nın kapusu halkıyla Tuna sahillerini korumak üzere İsmail tarafına memur olması mealen Enverî (*Târîh*, 184 b)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 250)'da Sür'atçi neferatına dair Sadrıazam Halil Hamid Paşa'nın telif ettirdiği risale mealen ve tamamen kısaltılarak Enverî (*Târîh*, 190 a-193 b)'den nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 251)'da 14 Cumadelahıre 1197'de (17 Mayıs 1783) elbise nizamı icra olunup, her kes başkasına özenerek fazla masraf yaptıklarından ve Saltanat-ı seniyye ricali zor duruma düştüklerinden, her kesin kendi rütbesine göre giyinmelerinin tenbih olunması Enverî (*Târîh*, 184 a)'dan mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*,

II, 270)'da 25 Zilkade 1197'de (22 Ekim 1783) I. Abdülhamid'in bir şehzadesi dünyaya gelip adının "Sultan Murad" konması ve doğumuna söylenen tarihlerden bazıları mealen kısaltılarak (*Târîh*, 196 b-197 a)'den alınmıştır.

3. Kaynağının isminin belirtilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağı olan *Sadullah Enverî Târîhi*'nin ismini zikrederek aktarmalarda bulunmuştur.

Misal:

Zikr-i nizâm-ı mâdde bâ-tâ'ife-i Rusya

Rusyalu ile mün'akid olan Kaynarca Musâlahası'nda Rusya tüccâr gemileri ale'l-ıtlâk Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e gelüb gitmeleri ve her dürlü emti'ayı nakl ile Devlet-i Aliyye'nin el-cumû' sularında ticâret itmeleri mukayyed ü musarrah olduğuna binâ'en Rusya tâ'ifesi memnû' ve gayr-ı memnû' zahâ'ir ve eşyâ-yı sâ'ireyi gemilerine tahmîl ve Kefe ve Kırım iskelelerinin ve belki ahidnâme şerâ'itine istinâden Karadeniz sevâhilinin ecnâs-ı zahâ'irini dahi teşhîn ve refte refte Bahr-i Siyâh'ın kâffe-i mahsûlâtını kendülere hasr idecekleri bedîhî ve keyfiyyet-i mezkûre Dârü's-saltanati's-seniyye'nin zerî'a-i ma'âşı olan zahîre husûsuna bi'l-külliyye îrâs-ı ihtilâl ideceği ve ilâcı umûr-ı müşkileden bir hâlet ve iğmâz olunarak Devlet-i Aliyye'me her dürlü gavâ'ili irtikâb itdirecek bir

Tanzîm-i Ba'zı Mevâdd-ı Ticâret bâ-Rusya

Rusyalu ile mün'akid olan Kaynarca Musâlahası'nda Rusya tüccâr gemileri, ale'l-ıtlâk Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e gelip gitmeleri ve her dürlü emti'ayı nakl ile, Devlet-i Aliyye'nin bi'l-cümle sularında ticâret etmeleri mukayyed ü musarrah olduğuna binâ'en, Rusya tâ'ifesi, memnû' u gayr-i memnû' zahâ'ir ve eşyâ-yı sâ'ireyi gemilerine tahmîl ve Kefe ve Kırım iskelelerinin ve belki ahidnâme şerâ'itine istinâden, Karadeniz sevâhilinin ecnâs-ı zahâ'irini dahi teşhîn-i sefîne ve refte refte Bahr-ı Siyâh'ın kâffe-i mahsûlâtını kendilere hasr edecekleri bedîhî ve keyfiyyet-i mezkûre Dâr-ı Saltanat-ı seniyye'nin zerî'a-i ma'âşı olan zahîre husûsuna bi'l-külliyye îrâs-ı ihtilâl edeceği ve iğmâz-ı ayn olunduğu hâlde, mazarrât-ı adîdeyi mûcib bir keyfiyyet olacağı emr-i âşikâr olup, işte ticâret-i sefâ'in mâd-

keyfiyyet idiği âşikâr ve işbu ticâret-i sefâ'in mâddesi müzâkeresinden gûnâ-gûn su'ûbet hâlâtı bedîdâr oldığına binâ'en mukaddemâ Abdü'r-rezzâk Paşa'nın tenkīh-i mevâdd-i ahdnâme-i Rusya'ya mübâşeret eylediği eyyâmda bu mâddenin müzâkeresi imtidâd-ı vakte vesîle olur mülâhazasıyla mükâleme eylediği mevâdd-ı ma'lûme zeyline: "*Ticâret kazıyyesi bundan sonra müzâkere ve bir kālıba ifrâğ olunur*" deyü alâ hâlihî terk eylemiş idi. Bu kerre mahallinde zikr olundığı üzre akīb-i mübâdele-i temessükâtda Rusyalunun Akdeniz'e güzâr zımnında ba'zı İstanbul zahâ'iri ile meşhûn bir gemileri vürûd ve derûnundaki şeylerin adem-i imrârına ibtidâr olundukda Rusya ilçisi fi'l-asl kendülere virilen sulhnâmenin nass-ı ahdine teşebbüs ve her dürlü emti'a vü eşyânın nakline me'zûniyyetleri tasrîhini dermiyân ve iskâtı mümkin olmadığından ol vakit zarûrî izn-i sefîne hükmi i'tâ ve andan sonra yine su'ûbet endîşesiyle bu emr-i ehemmin sûret-i nizâmı meskût kaldığından yine Abdü'r-rezzâk Paşa'nın evâhır-ı riyâsetinde sefîne-i sâlife misillü ol makūle zahâ'ir emsâli eşyâ-yı memnû'ayı hâmil iki kıt'a Moskov gemileri gelüb ilçi-i mersûmun yine ke'l-evvel ısrârına mebnî iki kıt'a izn-i sefîne hükümleri virildesi müzâkeresinde bu misillü su'ûbetler olduğuna binâ'en, mukaddemâ Abdürrezzâk Paşa'nın tenkīh-i mevâdd-ı ahdnâme-i Rusya'ya mübâşeret eylediği eyyâmda, bu mâddenin müzâkeresi imtidâd-ı vakte vesîle olur mülâhazasıyla, mükâleme eylediği mevâdd-ı ma'lûme zeyline: "*Ticâret kazıyyesi, bundan sonra müzâkere ve bir kālıba ifrâğ olunur*" deyü işâret edip, alâ-hâlihî terk eylemiş idi.

Akīb-i mübâdele-i temessükâtta Rusyalunun Akdeniz'e geçmek üzere, ba'zı İstanbul zahâ'iri ile meşhûn bir gemileri vürûd ettikte, mümâna'at olunmağla, Rusya elçisi, fi'l-asl kendilere verilen sulhnâmede her dürlü emti'a vü eşyânın nakline me'zûniyyetleri musarrah bulunduğunu iddi'â edip, iskâtı dahi mümkin olamadığından, ol vakit zarûrî izn-i sefîne hükmü i'tâ olunmuş idi. Sonra dahi mûcib-i su'ûbet olur endîşesiyle, bu emr-i ehemmin sûret-i nizâmı meskûtun-anh kaldığından, yine Abdürrezzâk Paşa'nın evâhır-ı riyâsetinde, sefîne-i sâlife misillü o makūle zahâ'ir emsâli eşyâ-yı memnû'ayı hâmil iki kıt'a Moskov gemileri gelip, sefîr-i merkūm, yine ke'l-evvel ısrâr ettiğine mebnî, iki kıt'a izn-i sefîne hükümleri verildiği esnâda müşârünileyhin hıdmet-i riyâsetten infisâli vâkı' olup,

diği esnâda müşârünileyhin hıdmet-i riyâsetinden infisâli vâkı‘ ve halefi Re’îsü’l-küttâb Halîl Efendi’nin: “*Bu kazıyye Âsitâne-i Devlet-âşiyânenin inhilâl-i şîrâze-i râhatı ve belki gitdikce nâs beyninde İstanbul zahîresi Moskov gemileriyle gözimüz önünden diyâr-ı âhara nakle rızâ virilür*” deyü niçe kāl ü kīl zuhûrıyla mahâzîr-i kaviyyeyi mûcib olduğun taraf-ı cenâb-ı sadâret-penâhîye ba‘de’l-ifâde şeyhü’l-islâm efendi hazretleri[ni] dahi âgâh eyleyüp mâdde-i merkūmenin bir ân akdem pezîrâ-yı nizâm olması vâcibe-i hâlden olmağla bi’l-ittifâk temşiyet ü tesviyesine kıyâm ve kerâtla gerek mutavassıt olan France ilçisine ve gerek Rusya ilçisine Âsitâne zahâ’irinin bilâd-ı sâ’ireye imrârı bir vechile olacak iş olmadığını ihbâr u isti‘lâm eylediler. Pes izn-i sefîne hükmi virilen sâbıku’z-zikr iki kıt‘a sefînenin Âsitâne-i Aliyye’de tevkīfine ibtidâr eylediklerinde Rusya ilçisi mu‘tâdı olan huşûnet vâdîsini izhâr ve: “*Zahâ’irimizi tevkīf iderseniz zararı Devlet-i Aliyye tazmîn ider*” vâdîlerinde sefînelerinin diledikleri mahalle gitmelerine izin talebinde ibrâm u ısrâra mübâderet ve cânib-i saltanat-ı seniyyeden dahi: “*Her devlet nizâm-ı mülkiyyesini halelden muhâfaza itmek vâcibdir ve nizâm-ı mülkiyye muhâfazasına dâ’ir mücâ-*halefi Halîl Hamîd Efendi: “*Bu kazıyye, Âsitâne-i Devlet-âşiyânenin inhilâl-i şîrâze-i râhatını ve belki gittikçe nâs beyninde İstanbul zahîresi Moskov gemileriyle gözümüz önünden diyâr-ı âhara nakl olunmağa rızâ veriliyor*” deyü nice kīl ü kāl zuhûruyla, mahâzîr-i kaviyyeyi mûcib olduğunu taraf-ı sadâret-penâhîye ba‘de’l-ifâde, şeyhülislâm efendiyi dahi âgâh eyleyip, bu husûsun tanzîm ü tesviyesine bi’l-ibtidâr, gerek Rusya elçisine ve gerek mutavassıt olan Fransa elçisine kerrât ile, Âsitâne-i Aliyye zahâ’irinin bilâd-ı sâ’ireye nakl ü imrârı bir vechile olacak iş olmadığını ihbâr ile, izn-i sefîne hükmü verilen sâlifü’z-zikr iki kıt‘a sefînenin Der‘aliyye’de tevkīfine ibtidâr ettiklerinde, Rusya ilçisi, huşûnet sûretini izhâr ve: “*Zahâ’irimizi tevkīf ederseniz, vukū‘ bulacak zararı Devlet-i Aliyye tazmîn eder*” vâdîlerinde sefînelerinin diledikleri mahallere gitmelerine ısrâr etmeğin, cânib-i Saltanat-ı seniyye’den dahi: “*Her devlet, nizâmât-ı mülkiyyesini halelden hıfz u vikāye etmeğe mecbûr olup, Bu misillü nizâmât-ı mülkiyye mübâhesesine nakz-ı ahd rengi verilmez*” denilerek, bu bâbda bir hayli mübâhese vü münâkaşalar vukū‘ bulduktan sonra, nihâyet mutavassıt olan Fransa elçisi, Rusya elçisini ilzâm edip: “*Fî-mâ-*

vebe ve müzâkere-i dostâneye ahde muhâlefet dinilmez" me'âlleri serd ü beyân olunarak tanzîm-i maslahata mübâderet olunub nihâyet-i kâr mutavassıt olan France ilçisi, Rusya ilçisi[ni] ilzâm ve "*Fi-mâ-ba'd Rusya sefâ'ini fakat kendü vilâyetlerinin metâ'ını getürüp ve getürdükleri metâ'ın Âsitâne-i Aliyye'de lüzûmı olmadığı takdîrde diyâr-ı âhara nakl eylemeleri memnû' olmaya*" deyü Devlet-i Aliyye tarafından virilen takrîrin mefhûmuna mülâyim bir kıt'a ta'ahhüd takrîri i'tâ ve bundan böyle irâde-i Devlet-i Aliyye üzre hareket eylemeği der'uhde ve iltizâm eyleyüb virilen nizâm Dîvân-ı Hümâyûn kaleminde mahfûz Ahdnâme-i Hümâyûn Defteri'ne kayd u hıfz olundı. Husûs-ı mezkûrun siyâk-ı meşrû' üzre sûret-pezîr olması tahtında fevâ'id-i adîde münderic .... idüği bî-iştibâhdır.

Evvelen: Fâ'idenin biri Âsitâne'ye lâzım olan havâ'ic-i zarûriyye-i ibâdu'llâhı: "*Ahdnâme-i hümâyûnda mukayyed değildir ve ahdimiz mutlakdır*" deyü İstanbul pîşgâhından dilediği mahalle götüremezler.

Sâniyen: Bu def'a şart kılındığı üzre getüreceği, zahâ'ir ve eşyâya münhasır olup: "*Ahidnâme ferde mutlakdır*" deyü Devlet-i Aliye, tüccâr sefâ'ininin Karadeniz'den nakl ide-*ba'd Rusya sefâ'ini, fakat kendi vilâyetleri metâ'ını getirmeleri ve getirdikleri metâ'ın Der'aliyye'de lüzûmu olmadığı takdîrde, diyâr-ı âhara götürmeleri memnû' olmaya*" deyü taraf-ı Devlet-i Aliyye'den verilen takrîrin mefhûmuna mülâyim Rusya sefîrinden bir kıt'a takrîr alınıp, düstûrü'l-amel tutulmak üzere, Ahdnâme-i hümâyûn Defteri'ne kayd u hıfz kılındı. Husûs-ı mezkûrun bu vechile tesviye olunmasında fevâ'id-i adîde vardır.

Evvelen: Rusyalular, "*Ahdimiz mutlaktır*" diyerek, İstanbul'da ibâdu'llâhın yiyecekleri zahâ'iri İstanbul önünden geçirip de, âhar mahalle götüremezler.

Sâniyen: Getirecekleri zahâ'ir ve eşyâ ancak Rusya memleketi hâsılâtına münhasır olmağla, Devlet-i Aliyye, tüccâr sefâ'ininin Karadeniz'den nakl edecekleri zahâ'ir ve eşyâ naklini giderek kendilere hasr edemezler.

Sâlisen: Karadeniz'den Akdeniz'e, Akdeniz'den Karadeniz'e gelip geçtiklerinde, sefâ'in hamûlesinin musahhah defteri görülmek meşrût olmağla, sefînelerinde her ne dürlü emti'a var ise, gerek İstanbul'da alıkonulsun ve gerek alıkonulmasın, Devlet-i Aliyye'nin ma'lûmu olup, âlât-ı harbiyyeden ma'dûd şeyleri geçiremezler.

cekleri zahâ'ir ve eşyâ naklini giderek kendülere hasr idemezler.

Sâniyen [Sâlisen]: Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e gelüb geçecek sefâ'in hamûlesinin musahhah defteri görülmek meşrût olmağla sefînelerinden her ne dürlü emti'a var ise gerek İstanbul'da alıkonulsun ve gerek alıkonulmasın Devlet-i Aliyye'nin ma'lûmı olub âlât-ı harbiyye'den ma'dûd şeyleri geçüremezler.

Râbi'an: Vasat-ı takrîrinde Devlet-i Aliyye'nin nizâm-ı mülkiyyesine halel virecek işde bulunmayacağı ve bulunmak niyyeti olmadığını ifâde itmiş olmağla ahidnâmeden istinbât tarîkıyla fî-mâ-ba'd bir emr-i muzırre teklîf iderse: "*Nizâm-ı mülkiyyemize mugāyirdir; hattâ mukaddemâ takrîrde mastûrdur*" diyerek def'-i muzırrede elde sened bulunmuş olur (Enverî, *Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 123 a-124 a).

Râbi'an: Vasat-ı takrîrinde Rusyalu, Devlet-i Aliyye'nin nizâmât-ı mülkiyyesine halel verecek işte bulunmayacağını ifâde vü ıkrâr etmiş olmasıyla, fî-mâ-ba'd bir emr-i muzırr teklîf eder ise: "*Nizâm-ı mülkümüze mugāyirdir*" denilip, takrîr-i mezkûr dahi elimizde bir sened olmuş olur.

Keyfiyyet *Enverî Târîhi*'nde bu vechile mastûrdur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 138-140).

Nefy-i Kâtib-i Kethudâ-yı hazret-i Sadr-ı âlî Reşîd Mustafa Efendi be-Cezîre-i İstanköy ve sebeb-i illet-i teftîş

Sadrıa'zam Yeğen Mehmed Paşa hazretlerinin mukaddemâ Kapu Kethudâsı olup ba'dehû Çâvuşbaşı eylediği Abdülbâkī Ağa, Kâtib-i

Evâsıt-ı Zilhiccede Kethudâ Kâtibi Mustafa Reşîd Efendi dahi, kitâbetten azl ve İstanköy Cezîresi'ne nefy olunup, yerine karîbü'l-ahdda

Kethudâ-yı hazret-i Âsafî Reşîd Mustafa Efendi'ye bir mukāta'a husûsıyçün infi'âl idüb, ... Teşrîfâtî olan Şerîf Mehmed Efendi'nin, nihânî ağa-yı mûmâileyh .... ile ittifâk idüb .... evâsıt-ı Zi'l-hiccede kitâbetden ma'zûl ve alâ tarîkı'n-nefy Cezîre-i İstanköy'e mersûl kılınub mârrü'z-zikr Şerîf Mehmed Efendi tasmîm olındığı vech üzre hidmet-i kitâbete mevsûl ve Teşrîfâtcılık müddet-i medîdeden berü Kîsedârlık hidmetiyle müstahdem .... olan Na'îm Mehmed Efendi'ye tevcîh ile nâ'il-i izz-i me'mûl kılındı. Mûmâileyh Reşîd Mustafa Efendi leyyinü'l-cânib ve rızâ-yı nâsı dâ'imâ câlib oldığından .... müddet-i kitâbetinde bir şey' ile ithâm olunmadığı ma'lûm-ı hâtır u âmm iken istikāmetinde kat'-ı nazar ve ashâb-ı agrâzın seyyi'âtiyle mükedder olması, *el-muḫliṣûne 'alâ ḫaṭarin 'aẓîm*, kelâmı gayr-i nizâmını te'yîd itmişdir. (Enverî, *Târîh,* 173 a).

Teşrîfâtcı olmuş olan Mehmed Şerîf Efendi, kethudâ kâtibi nasb olunarak, Teşrîfâtcılık dahi, Teşrîfât odası emekdârlarından Kîsedâr Na'îm Mehmed Efendi'ye tevcîh kılınmıştır.

Enverî Efendi'nin yazdığı târîh eczâsının hâmişine Re'îsülküttâb Mehmed Hayri Efendi'nin kendi kalemiy<l>e tahrîr etmiş olduğu fıkraya nazaran, Mustafa Reşîd Efendi'nin sebeb-i azli bu imiş ki: Sadrıa'zamın mukaddemâ Kapu Kethudâsı olup, makām-ı sadârete geldikten sonra Çâvuşbaşı nasb eylediği Abdülbâkī Ağa, bir mukāta'a husûsu içün Mustafa Reşîd Efendi'ye infi'âl etmiş olmasıyla, derdmendi sadrıa'zama gamz u nifâk ederek ve: "*Senin hakkında şöyle söylemiş, böyle söylemiş*" diyerek igzâb ettiğinden, nâ-hakk yere azl ve nefy ettirdi. Ba'zı rivâyâta göre kethudâ kâtibi olmak içün, bu husûsda Şerîf Efendi'nin dahi i'ânesi var idi. Her ne hâl ise Mustafa Reşîd Efendi, sadâkat u istikāmet yolunda belâya uğrayıp, – *el-muḫliṣûne 'alâ ḫaṭarin 'aẓîm* – mazmûnuna mazhar oldu. Lâkin zâten leyyinü'l-cânib ve rızâ-cûy olmak hasebiyle, herkesin sevdiği bir zât olduğundan, böyle ehl-i agrâzın nifâkıyla tekdîr olunması sadrıa'zam hakkında kīl ü kāli da'vet ederek, efkâr-ı umûmiyyenin tahvîline bu dahi bir sebeb olmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 189-190).

Ahmed Cevdet Paşa'nın kaynağının ismini vererek aktarmalarıyla ilgili diğer pasajlar da şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 13-15)'da I. Mahmud devri vezirlerinden Topal Osman Paşa'nın oğlu Ahad Paşa'nın oğlu Osman Paşa'nın müderris iken Mora'da gösterdiği yararlıklardan sonra III. Mustafa'nın ihsanıyla vezaretle Mora muhassıllığına tayini, burada yaptığı zulümlerden dolayı mansıbının Eğriboz'a tahvili, sonra Silistre seraskerliğine tayin olunup, burada cereyan eden muharebede muzaffer olduğundan kendisine Rumeli eyaletinin verilmesi, sulhtan sonra Bender muhafazasına memur olduğunda memuriyetine gitmeyip vazifeden affı için tahrirat göndermesi, böyle küstahane tavrına rağmen istidası kabul olunması, ancak Rumeli eyaletinde de reayaya yaptığı zulümlerden dolayı azl ile Eğriboz'a naklolunduktan sonra idamına Tebdil Hasekisi el-Hacc Hüseyin Ağa'nın memur olması, Hüseyin Ağa'nın Eğriboz'da Osman Paşa'yı katlederek kesik başı ile 18 Safer 1189'da (20 Nisan 1775) İstanbul'a döndüğünde Topkapı Sarayı'nın orta kapusu (Bâbü's-Selâm) önünde halka teşhir edilmesi Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 35 b-36 a)'den takdim tehirle ve kaynağının ismi belirtilerek aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 21-23)'da Mirialem Mehmed Bey Kırım'a gelip getirdiği hanlık menşuru ve teşrifatı II. Sahib Giray Han'a vermesi, serbestiyyet yine baki olduğu gibi Bahr-ı Siyâh'ın kilidi olan Kal'a-i cedîd, Kerş <Kerç> ve Kılburun kalelerinin Rusyalı elinde kalacağı anlaşıldığında Kırımlılar'ın bir meclis toplayıp müşavere etmeleri, bu kalelerin Ruslar'a verilmesini ve Kırım'ın serbestiyyetini kabul etmek istemediklerini Mehmed Bey'e bildirmeleri, fakat onun sadece menşur ve teşrifatı hana ulaştırmakla görevli olduğunu söylemesi, II. Sahib Giray Han'ın onların meclislerine katılmaması, buna karşılık Kefe'de bulunan IV. Devlet Giray Han toplantılarına katıldığından onu hanlığa seçmeleri ve II. Sahib Giray Han'ın İstanbul'a gitmesi, IV. Devlet Giray Han'ın Kalgay nasb etmiş olduğu Şehbaz Giray ile Nureddin seçmiş olduğu Mübarek Giray'ın, Kādî'asker-i Hânî Feyzullah Efendi ile dört kabileden ibaret Şırın ocağından birer mirza ile ulemadan sabık Kādî-i Sultânî Abdurrahman Efendi ve mirza, ümera ve ağalar bir umumî mahzar ile İstanbul'a gelip durumu anlatmalarıyla 23 Rebiulahır 1189'da (23 Haziran 1775) Sarây-ı Âsafî'de umumî meclis akdolunup Kırımlılar'ın istidaları Küçük Kaynarca Musalahası'na aykırı olmasına rağmen redd cevabı verilmeyip Rusya büyükelçisi gelinceye kadar müsafir olunmalarına karar verilmesi, 28 Rebiulahır 1189'da (28 Haziran 1775) Sad-

razam İzzet Mehmed Paşa tarafından Dolmabahçe Mesiresi'nde Kırımlılar'a ziyafet tertip olunup, Kırım'dan gelip Boğaziçi'nde oturan sabık Kırım Hanı II. Sahib Giray Han'ın Tekfurdağı'nda ikamete memur olması Enverî (*Târîh*, 41 a-42 b)'den kaynağının ismi verilerek aktarılmış, fakat kaynağında açıklıkla verilen İstanbul'a gelen mirzalar, ümera ve ağaların isimlerine Cevdet Paşa itibar etmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 118-119)'da İran Vekili Zend Abdülkerim Han'ın vefatının Bağdad Valisi Hasan Paşa tarafından Dersaadet'e gönderilen tahriratla bildirilmesi ve bu haber 7 Rebiulahır 1193'de (24 Nisan 1779) İstanbul'a ulaştığında Basra eyaletinin zaptı için kendisine yeterli miktarda para ile Dîvân-ı hümâyûn kaleminden emr-i şerif gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 112 a-b)'den kaynağının ismi zikredilerek nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 134-135)'da Trabzon Valisi Canikli Ali Paşa'nın uhdesine Kırım seraskerliği tevcih olunmasına, hatta on sekiz yaşındaki oğlu Mikdad Bey'e vezaret verilmiş olmasına ve kendisinden iyi şekilde hizmet etmesi istenmesine rağmen, din ü devlete faydalı bir hizmette bulunmayıp, Kırım imdadına yedi-sekiz bin asker sevk eylemesi kendisine emr buyurulmuş iken askerin donanımı bahanesiyle Beytülmâl-i Müslimîn'den pek çok paralar aldıktan başka, aralarında anlaşmazlık bulunan Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Bozoklu Cebbar-zade Mustafa Bey'in üzerine asker sevk etmesiyle asi olduğundan dolayı gerek kendisinin, gerekse oğlunun üzerlerindeki mukataaları alınıp vezaretlerinin kaldırılmasının, her ikisinin de yakalanıp idam olunmalarının meşveret meclisinde kararlaştırılması, Cebbar-zade Mustafa Bey'in 11 Şevval 1193'de (22 Ekim 1779) Canik kazalarına vardığında, Ali Paşa'nın çıkardığı askerlerle karşılaşması, Canikli Ali Paşa'nın padişahın gazabına uğrayacağını anlayıp, büyük oğlu Mir Battal ile karısını ve en güzel eşyalarını alıp, evini yaktıktan sonra bir gemiye binip Kırım tarafına gitmesi, askerlerinin perişan olup, malları ve eşyalarının zaptına mübaşirler tayin olunması, vezareti kaldırılan oğlu Mikdad Paşa'nın Bursa'ya sürülmesi, ailesinden diğerlerinin de Dersaadet'e gelmelerinin emrolunması Enverî (*Târîh*, 118 b-119 a)'den kısaltılarak ve kaynağının adı belirtilerek aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 188)'da Sadrıazam Mehmed İzzet Paşa'nın azlinde mamelekinin miriden zaptolunup, yeğeni olan sabık Arpa Emini İsmail Ağa'nın sorgu için Bostancılar Mahbesi'nde hapsi, sonra hapsten kurtulması, ancak alacaklılar borçlarının tahsili için arzıhaller takdim ettiklerinde tekrar Bostancılar Mahbesi'ne konması, bu

alacakların kendi tarafından ödeneceğini ta'ahhüd edip hapsten kurtulması, daha sonra peksimet için mübaşir tayin olunup Sofya tarafına gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 171 a-b)'den kaynağının ismi de verilerek aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 240-241)'da Vidin Muhafızı Ali Paşa'nın vefatı haberinin 24 Muharrem 1197'de (30 Aralık 1782)' İstanbul'a ulaşması ve arkasından verilen hal tercümesi aynen Enverî (*Târîh*, 174 a-b)'den alınmış, kaynağında Limni Adası'na sürülmesi, Cevdet Paşa'da Rodos Adası'na sürüldüğü şeklinde verilip kaynağının ismi de zikredilerek aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 242)'da 25 Muharrem 1197'de (31 Aralık 1782) Yeğen Mehmed Paşa'nın Sadaret makamından azledilerek Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Halil Hamid Efendi'nin sadrıazam naspı çok kısaltılarak Enverî (*Târîh*, 174 b-175 b)'den ve kaynağının ismi de verilerek nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 302)'da 29 Muharrem 1197'de (4 Ocak 1783) Tahirağa Tekyesi Post-nişini Salaheddin Abdi Efendi'nin vefatı ve tercüme-i hâli kaynağının ismi verilerek Enverî (*Târîh*, 176 b-177 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 307-308)'da Rûznâmçe-i evvel Ali Haşim Beyefendi'nin evâsıt-ı Ramazân 1197'de (10-19 Ağustos 1783) ölümü ile ardından verilen hal tecümesi ismi zikredilerek Enverî (*Târîh*, 194 a-b)'den takdim-tehirle alınmış, diğer kaynağı olan Vasıf (*Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāikü'l-Ahbâr*, s. 51-52) ile birlikte nakledilmiştir.

4. Takdim-tehir yapılması:

Cevdet Paşa, bazan da kaynağının muhtevasını takdim-tehirler ile naklet-miş bulunmaktadır.

Misaller:

Teşrîf-i hümâyûn be-cânib-i şeyhü'l-islâm

Mâh-mezbûrun dokuzuncı güni pâdişâh-ı mekârim-sâz ve şehenşâh-ı bende-nüvâz cenâb-ı hılâfet-me'âbları tebdîl ile .... şeyhü'l-islâm efendi hazretlerinin sa'âdet-hânelerin teşrîf ve .... bir mikdâr umûr-ı lâzime-i Devlet-i aliyye müzâkeresiyle ....

Şeyhülislâm olan İvaz Mehmed Paşazâde İbrâhîm Beyefendi dâ'îlerini tatyîb eylemek .... üzere, sene-i mezkûre şehr-i Şevvâl-i mükerreminin dokuzuncu günü şehriyâr-ı müşârünileyh, tebdîlen sa'âdethâne-i şeyhülislâmîye gidip, bir müddet

sohbet buyurduklarından sonra .... bundan akdem bâ-hatt-ı hümâyûn Edirne pâyesiyle Selânik kazâsını ihsân buyurdukları mahdûm-ı me'âlîmersûm Mustafa Beğefendi dâ'îlerine Mekke-i Mükerreme pâyesini .... karîha-i sabîha-i cihândârîlerinden inâyet .... buyurup .... ba'dehû nefs-i nefîs-i hümâyûn içün tehyi'e .... olunan ta'âmı tenâvül ve üç sâ'at mikdârı zamân mürûrundan sonra hareket ve kıyâma temâyül buyurdular (Sadullah Enverî, *Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 29 b-30 a).

umûr-ı mehâmm-ı devlet müzâkeresiyle sohbet ettikten sonra, mahdûm-ı şeyhülislâmî olup, akdemce uhdesine Edirne Pâyesiyle Selanik Kazâsı tevcîh buyurulmuş olan Mustafa Beyefendi'ye karîha-i sabîha-i şâhâneden olmak üzere, Mekke pâyesi inâyet ve nefs-i nefîs-i hümâyûn içün tehyi'e kılınmış olan ta'âmı tenâvüle rağbet ile, üç sâ'at mürûrundan sonra avdet buyurdular (Cevdet Paşa, *Târîh* II, 1).

Tebdîl-i Ser-çâvuşân-ı Dergâh-ı âlî ve vezâret-i Silahdâr-ı şehriyârî Mehmed Emîn Ağa

Bundan akdem devr-i Sultân Mustafa Hânîde çâvuşbaşılık mansıbı ile tahsîl-i nâm u nişân ve çâvuşbaşılık umûrını idârede fâ'iku'l-akrân olan Mehmed Sa'îd Efendi'nin .... mansıb-ı mezbûrda istihdâma liyâkatı müte'ayyen .... olmağla mâh-ı Muharremü'l-harâmın üçünci güni makām-ı evveline nakl ü i'âde ile .... selefi Abdüsselâm Efendi makāliyle tesliyet kılındı (Enverî, *Târîh*, 33 b).

Azl ü Nasb

Çâvuşbaşı bulunan Abdüsselâm Efendi, hüsn-i idâreye muvaffak olamadığından, Muharremü'l-harâmın üçüncü günü azl ile, yerine bundan akdem devr-i Mustafa Hânî'de, çâvuşbaşılık mansıbında isbât-ı liyâkat etmiş olan Mehmed Sa'îd Efendi, nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 9-10).

Âmedân-ı Hân-ı Kırım Sâhib Girây Han ez-Kırım

Evâ'il-i sefer-i hümâyunda hıtta-i Kırım'da vukū' bulan ihtilâl esnâsında mesned-i hânî hândan hâlî kalmağla .... Sâhib Girây Hân ülke-i Kırım'a hân ta'yîn olunmuş idi. .... Hân-ı müşârün-ileyhe hânlık menşûrı ile teşrîfât-ı mülûkâne îsâline me'mûr olan Dergâh-ı âlî Kapucıbaşılarından Mîrialem Mehmed Bey Kırım'a varub me'mûr oldığı vech üzere edâ-yı hidmet .... eyledikden sonra kable'l-musâlaha .... Kırım cânibi Ser'askeri Canikli Elhâc Ali Paşa ile ma'an Kırım cânibine ba's u irsâl olunan sâbıkā Kırım Hânı Devlet Girây Hân ol havâlîde bulunmağla mîrzâların kendüye uydurub ve kavm-i Tatarını tahrîk idüb: "*Serbestiyyet bizüm matlûbumuz değildir ve senden dahi emîn değiliz*" deyüb tard u teb'îd itmeleriyle Sâhib Girây Hân dahi havfa tâbi' olub .... bir sefîneye süvâr ve .... mâh-ı mezbûrun yigirmi yedinci güni Boğaziçinde "Büyükdere" nâm mahalle lenger-endâz-ı karâr oldılar. Kırım'dan hurûcuna sebeb vech-i meşrûh üzre oldığın savb-ı sadrıa'zamîye bir kıt'a tezkireleriyle inhâ vü ihbâr eylediği rikâb-ı müstetâb-ı Hüsrevânîye arz olundukda hân-ı müşârün-ileyhin

Kāsıdân-ı Tatar'ın Def'a-i Sâniye Olmak Üzere Mahzarla Vürûdları

Kırım Hânı olup sene-i sâbıka vekāyi'inde beyân olduğu vechile, kendiye Mîr-i alem Mehmed Bey ile menşûr ve teşrîfât gönderilmiş olan Sâhib Girây Hân-ı Sânî, bu sene Saferin yirmi yedinci günü Boğaziçi'nde vâkı' "Büyükdere" nâm mahalle gelerek, oradan makām-ı sadârete tahrîr ettiği bir kıt'a tezkiresinde: "*Mîr-i alem Mehmed Bey, Kırım'a vusûl bulup, getirdiği menşûr ve teşrîfât-ı hümâyûn ta'zîmât u ihtirâmât ile kabûl kılındıktan sonra, kable'l-musâlaha, ba'zı mülâhazaya mebnî, Kırım cânibi Ser'askeri Canikli Ali Paşa ile birlikte Kırım cânibine irsâl buyurulmuş olan sâbıkā Kırım Hânı Devlet Girây Hân-ı Râbi', bu sene ol havâlîde bulunmağla, mîrzâları kendine celb ile, kavm-i Tatar'ı tahrîk ederek, serbesiyyet bizim matlûbumuz değildir ve sana dahi emniyyetimiz yoktur demeleriyle, ben dahi korkup, der-akab âmâde bulunan bir aded sefîneye râkiben, üç-beş gün zarfında Boğaziçi'ne vâsıl oldum*" deyü sergüzeştini beyân u inhâ etmekle, tezkiresi hâk-i pây-i şâhâneye arz olundukta, hân-ı müşârünileyhin takrîri haber-i vâhid kabîlinden olmağla, Kırım cânibinden gelecek tahrîrâta intizâr

takrîri ve tahrîri üzre haber-i vâhid hükmünde olmağla iktizâ iden tedbîri Kırım cânibinden vürûd idecek tahrîrâta tevkîf ve .... irâde-i aliyye tertîb .... buyurıldı (Enverî, *Târîh*, 36 b-37 a).

Zikr-i hitâm-ı câmi‘-i hümâyûn berây-ı vâlide-i pâdişâh-ı rub‘-meskûn

Padişâh-ı dîn-penâh .... İstavroz ile Çengel karyeleri miyânında vâkı‘ Beğlerbeği Sarayının Hırka-i şerîf odası mahallin dahi bir câmi‘ ile ihyâ ve sevâbın cennet-mekân vâlideleri merhûme Râbi‘a Sultân rûh-ı latîflerine ihdâ buyurmağı tasmîm buyurub doksan bir senesi Saferü’l-hayrın yigirmidördünci hamîs güni .... vaz‘-ı esâs buyurub, ... şehr-i Receb-i şerîfin beşinci çehârşenbih güni karîn-i hüsn-i hitâm ve mâh-ı mezbûrun yigirmibirinci cum‘a güni pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri dahi bilâ-resm salât-ı cum‘ayı ol câmi‘-i dil-güşâda edâ buyurmağın .... Vâlide-i Şah-ı Cihân Râbi‘a Sultân nâmı ile yâd .... olunmasın i‘lân ve ifşâ buyurdılar .... Muharrir-i hakīrin hitâm-ı câmi‘-i şerîfe inşâd eylediği târihdir: ....

olunması fermân buyurulmuş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 21).

Pâdişâh-ı enâm hazretleri, vâlide-i merhûme-i muhteremeleri Râbi‘a Sultân nâmına olmak üzere, İstavroz ile Çengelköyü miyânelerinde vâkı‘ Beylerbeyi Sarâyı’nın Hırka-i şerîfe odası yerinde bir câmi‘-i şerîf inşâ vü ihyâsını irâde edip, doksan bir senesi Saferinin yirmi dördüncü pençşenbe günü vaz‘-ı esâs kılınmış idi. İşbu Receb-i şerîfin beşinci çehârşenbe günü karîn-i hüsn-i hıtâm olmağla, yirmi birinci cum‘a günü zât-ı hazret-i şehenşâhî, bilâ-resm salât-ı cum‘ayı câmi‘-i mezkûrda edâ edip, ba‘d-ez-în Vâlide-i şâh-ı cihân “Râbi‘a Sultân Câmi‘i” nâmıyla yâd olunmasını fermân buyurdular.

Câmi‘-i mezkûrun hıtâmına müverrih *Enverî Efendi*’nin nazm etmiş olduğu târîhtir:

Söyledi züvvâr târîhin işittim Enverî

Söyledi züvvâr târîhin işitdim Enverî

Oldı hakkā câmi'-i Abdü'l-hamîd Hân secdegâh (Enverî, *Târîh*, 104 b-105 a).

Oldu hakkā Câmi'-i Abdülhamîd Hân secdegâh (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 104).

Cevdet Paşa (*Târîh*, 8)'da 18 Muharrem 1189'da (21 Mart 1775) ölen Bina Emini Yusuf Efendi'nin tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 33 b-34 a)'den takdim-tehirle aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 94)'da 3 Safer 1192'de (3 Mart 1778) divan tertip olunup asker taifesine mevaciplerinin verilmesi, Leh elçisinin bu merasimi seyrettikten sonra padişahın huzuruna girip çıkması ve memuriyeti sona erdiğinden memleketine dönmek üzere yol levazımını hazırlaması, Devlet-i Aliyye'nin de Kesriyyeli torunu Seyyid Numan Bey'i, uhdesine başmuhasebe payesi tevcih ederek, Lehistan elçisi tayin etmesi takdim-tehirle Enverî (*Târîh*, 94 a-b)'den kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 122)'da 28 Safer 1193'de (17 Mart 1779) I. Abdülhamid'in bir şehzadesi dünyaya gelip "Sultan Süleyman" ismi verilmesi, doğumun ilân olunmasının ferman olunması, medrese talebesi olan danişmendanın memnuniyetlerini sağlamak için sadrıazam, şeyhülislâm, kadıaskerler, nakib efendi, İstanbul kadısı, hekimbaşı, imâm-ı evvel, müneccimbaşı ve kehhalbaşı tarafından mülazemet yazılmasına ruhsat verilmesi mealen takdim-tehirle Enverî (*Târîh*, 109 b-110 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 142-143)'da 1159 (1746) tarihinde Avrupa içinde meydana gelen umumî muharebe esnasında Fransa ve İngiltere gemileri Devlet-i Aliyye sularında birbirilerine ta'arruz eylediklerinden ol vakit Mora'nın sonundan Girid körfezinin sol tarafına doğru Mısır'ın batı tarafında biten bir hatt farz olunup bu hattın içinde bütün devletlerin gemileri emniyet üzere ticaret edip birbirlerine ta'arruz etmemeleri, buna aykırı hareket edenler olursa gemileri zapt ve kapudanları haps olunup, her kim Fransa ve İngiltere gemilerine eşya yüklemek isterse bunların deftere yazılması ve bu iki devletin konsoloslarından sened alınmadıkça gemilere bir şey yüklenmemesi bir nizam altına alınarak Dersaadet'te bulunan sefirlere birer takrir verilmesi, bunların 1193 (1779) senesi içinde donanma başbuğuna emr-i âlî ile bildirilmesi, lakin her iki muharip devletin gemileri bu şartlara

uymayıp rastladıkları yerlerde birbirlerine hücum eylediklerinden, her iki devlet de kendi tüccar gemilerini muhafaza için Devlet-i Aliyye sularına ceng gemileri göndermeleri, bunların kale altlarında, limanlarda ve boğazlardan bir kaç mil açıklarda muharebeye başlamaları, ayrıca tarafsız devletlerin de gemilerinin, içlerinde Fransız malları bulunanlar İngiltere gemileri tarafından, içlerinde İngiltere malları bulunanlar da Fransız gemileri tarafından yollarından alıkonulup tevkif olunmaları, tarafsız devletlerin de kendi gemilerini korumak için harp gemileri göndermeleri üzerine Devlet-i Aliyye sularının ceng yeri haline gelmesi, Devlet-i Aliyye'nin İngiltere ve Fransa elçilerine birer takrir vererek, bundan böyle birbirine ta'arruz edecek gemilerin zaptolunacaklarını bildirmesi Enverî (*Târîh*, 124 b-125 a)'den alınmış, ancak kaynağında Fransa ve İngiltere devletleri arasında münaferet olduğundan eski kaidelere riayet olunmasının geçen sene (1193) donanma-yı hümâyûn başbuğuna bildirildiği, bu iki muharip devletin ticarî gemilerinin birbirlerine rastladıklarında karşılıklı hücum ettiklerinden her iki devletin de Devlet-i Aliyye sularına ceng gemileri göndermeleri ve içlerinde Fransa ve İngiltere malları bulunan tarafsız devlet gemilerinin de tevkif olunmaları ile bunların da Devlet-i Aliyye sularına harp gemileri yollamaları; 1159'da (1746) Avrupa'daki umumî harp esnasında Fransa ve İngiltere'nin birbirlerine ta'arruz etmeleriyle Devlet-i Aliyye tarafından bir hatt farz olunup, bu hattın içerisinde her devletin gemilerinin emniyetle ticaret etmeleri ve birbirlerine ta'arruz etmemelerinin nizam altına alınarak bunun için Dersaadet'te bulunan bütün elçilere birer takrir verilmesi şeklinde bildirildiğinden Cevdet Paşa vukuatı takdim-tehirle aktarmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 145)'da 1194 senesi başlarında (Ocak 1780) Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın selatin camilerinin imaretlerine zamm yaparak böylece yoksullara verilen ekmeklerin gelirlerini de arttırmak suretiyle halkın hayr dualarını alması, sadarete geldikten sonra makamının büyük ve mühim işlerini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışması ve padişahın da hayr duasına nail olması şeklindeki ifade, kaynağında (*Târîh*, 122 a) sadrıazamın sadarete geldikten sonra hayr dua kazanmaya gayret gösterip bütün halkın faydasına olabilecek her şeye ihtimam göstermesi, rüşveti kaldırmaya, Beytülmâl-i Müslimîn'i himayeye, sefer mühimmatını tamamlamaya, kalelerin tamirine, din ve devlet işlerinin düzenlenmesine, kötülüklerin define çalışması; kendi nezaretlerinde bulunan evkâf-ı selâse, yani Mehmed Han, Selim Han ve Süleyman

Han camileri imâret-i âmirelerinde talebeler ve yoksullar için pişirilen ekmeğin gelirlerini arttırmak için cami imaretleri vakıflarına yirmi kise akçe zamm yapması şeklinde gösterildiğinden, Cevdet Paşa bu vakaları takdim-tehir ile nakletmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 148)'da Silahdâr-ı şehriyârî Mustafa Ağa uhdesine rütbe-i vezâretle Selanik eyaleti tevcih olunup, yerine Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi Hazîne-i hümâyûn Kethudâsı Halil Ağa'nın silahdâr-ı şehriyârî olması, Id-ı Fıtr'ın ikinci günü, yani 2 Şevval 1194 (1 Ekim 1780) tarihi de verilerek Enverî (*Târîh*, 131 b-132 a)'den nakledilmiş, kaynağında ise önce Halil Ağa'ya huzûr-ı hümâyûnda silahdâr-ı padişâhî kürkü giydirilmesi, sonra Mustafa Ağa'ya Dolmabahçe Kasrı'nda padişahın huzurunda vezaretle Selanik sancağı ihsaniyle hılat giydirilmesi şeklinde verildiğinden, takdim-tehirle kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 157)'da Tuna'nın karşı yakasında İsmail Kasabası'nın ehemmiyetli mevkiinden dolayı burada bir kale yapılmasına karar verilmesi, kereste ve lazım gelen mühimmatının Eflak ve Boğdan memleketlerinden; amele, araba, sair levazımatının Rumeli eyaletindeki kazalardan temin edilmesi, binasına 1195 senesi ilk baharında (Mart 1781) başlamak üzere Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Niğbolu Ayanı Selim Ağa'nın mîriâhûr-ı sânî payesiyle bina emini nasb olunması, kalenin masrafları için Boğdan voyvodasının yüz elli, Eflak voyvodasının üç yüz kise akçe göndermelerinin ferman olunması Enverî (*Târîh*, 138 b)'den takdim-tehirle aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164)'da Halil Hamid Efendi'nin 27 Cumadelahıre 1195'de (20 Haziran 1781) sadaret kethudalığından azli ve yerine sabık Tevkiî Lalelili Mustafa Efendi'nin naspı takdim-tehirle Enverî (*Târîh*, 149 a)'den aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 267)'da 19 Zilkade 1197'de (16 Ekim 1783) Hazine Kethudası İsmail Ağa'ya İnebahtı mansıbı tevcih olunarak vezaret hılati giydirilmesi, Miftah Ağası Yahya Ağa'nın hazine kethudası olması takdim-tehirle Enverî (*Târîh*, 195 b)'den alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 267-268)'da 20 Zilkade 1197'de (17 Ekim 1783) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin umumî meşveret toplantısında Sadrıazam Halil Hamid Paşa'nın sefer mühimmatı ve levazımatının tertibindeki gayretlerine karşı çıkıp bunun lüzumu olmadığını ve Beytülmâl-i Müslimîn'in zayi olacağını söylemesi ve makamından azlolunup Erzurum tarafındaki bazı mühim işlerin nezaretine memur olması, Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi'nin sadaret kethudası naspı, Reisülküttaplığın Tevkiî el-Hacc Mustafa Efendi'ye ve

Tevkiîliğin de Sultan Kethudası Mehmed Efendi'ye tevcihi takdim-tehirlerle Enverî (*Târîh*, 195 b-196 b)'den aktarılmıştır.

5. Hazifler:

Cevdet Paşa, kaynağını aktarırken kısaltmaya gittiğinden, tarih, mansıb, yer, şahıs ve kitap isimlerini almaya gerek görmeyerek hazfetmiştir.

Misaller:

Nefy-i Tatarcık Abdullâh Mollâ Efendi

Bundan esbak Fetvâ Emîni iken intikāl-i dâr-ı bekā iden Kırımî Osmân Efendi merhûmun oğlı Mûsıla-i Süleymâniye Müderrislerinden "Tatarcık" lâkabı ile ma'rûf ve fart-ı zekâ vü cerbeze ile mevsûf Abdullâh Mollâ Efendinin .... isti'dâdı zâhir ve her hıdmetin uhdesinden gelmeğe kādir oldığı bâhir olmağla Çelebizâde ve Pîrî-zâde Osmân Efendi merhûm gibi ecille-i sudûr-ı kirâm, mezbûrı terbiye kasdıyla hidemât-ı celîlede istihdâm buyurmuşlar iken ziyâde tebzîr ü isrâfa mübtelâ olmağla ahzi sarfına vefâ itmeyüb zarûrî irtikâba mü'eddî olmakdan nâşî Sadr-ı Rum-ı esbak Abdullâh Mollâ Efendi-zâde Es'ad Efendi'nin tezkireciliği hidmetinde arpalık Kapu Kethudâsı Kāsım'ın sevkı ilkāsıyla lisâna gelüb tarîk-ı kazâyı muhtell ve eşrâf-ı tarîkın kulûbunı münkesir ve mu'attal eylediklerinden nâşî li-ecli'l-te'dîb mezbûr Abdullâh Mollâ Müteveffâ Fetvâ Emîni Kırımî Osmân Efendi'nin mahdûmu olup, Mûsıla-i Süleymâniye Müderrislerinden "Tatarcık" lâkabıyla ma'rûf ve fart-ı zekâ vü cerbeze ile mevsûf olan Abdullâh Efendi, fudalâ-yı dehrden olduktan başka, her hıdmetin uhdesinden gelir bir zât olmağla, ba'zı sudûr-ı izâm mûmâileyhi terbiye kasdıyla, hıdemât-ı celîlede istihdâm ederlerdi. Lâkin liyâkat u ma'lûmâtı derecesinde hussâdı çok olmak dahi tabî'î olduğundan, gāyet müsrif olması hasebiyle îrâdı masârifine vefâ etmeyerek: "*Tarîk-ı irtikâba saptı*" deyü lisâna getirilmiş ve esbak Sadr-ı Rum Abdullâh Efendizâde Es'ad Efendi'nin tezkireciliği hıdmetinde iken, arpalık, Kapu Kethudâsı bulunan Kāsım'ın sevk u delâletiyle, eşrâf-ı kudâtın inkisâr-ı kulûbuna bâdî olacak harekâta mutesaddî olmuş idiğinden, li-ecli't-te'dîb, mûmâileyh Abdullâh Efendi, Limni'ye ve

Efendi Limni Kal'ası'na ve merkūm Kāsım Magosa Kal'ası'na nefy .... olunub mâh-ı mezbûrun on beşinci güni her biri bir başka sefîneye vaz' .... ve mahâll-i menfâlarına ba's u tesyîl olundı (Enverî, *Târîh,* Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 30 a).

Reften-i Abdülkerîm Paşa bâ-sefâret ve pâye-i Rumili be-cânib-i Rusya

Kırım mâddesiyle Gürcü üserâsı husûsı bâlâda beyân olunduğı üzre tanzîm olunmağla mâh-ı mezbûrun yigirmi altıncı cum'airtesi ber-vech-i mu'tâd taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Rusya Devleti tarafına nâme-i hümâyûn îsâli zımnında Rumili pâyesiyle büyükilçi ta'yîn buyurılan Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan sâbıkā Mukābeleci-i Süvârî Abdülkerîm Paşa Sarây-ı Âsafî'ye da'vet ve huzûr-ı hazret-i cihân-dârîde teslîm-i nâme-i hümâyûn içün intihâb buyurılan sâ'at-i mübârekede mukaddemce sadrıa'zam hazretleriyle şeyhü'l-islâm efendi hazretleri .... makāmlarından hareket ve Sarây-ı hümâyûn'da "Ağa Bâğçesi" ta'bîr olunur mahall-i dil-güşâda hâk-i pây-i hümâyûna ruhsâ-yı ubûdiyyet oldılar. Sâ'at-i muntazar duhûlünde re'îsü'l-küttâb efendi .... nâme-i hümâmerkūm Kāsım, Magosa'ya nefy olundular (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 3).

Abdülkerîm Paşa'nın Sefâretle Rusya'ya Gittiği

Ber-minvâl-i muharrer, Kırım mâddesiyle Gürcü üserâsı husûsuna beyne'd-devleteyn karâr verilip, tasdîknâmeler dahi mübâdele ile, musâlaha istikrâr bulmuş olduğundan, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Rusya Devleti tarafına nâme-i hümâyûn îsâli zımnında, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan sâbıkā Süvârî Mukābelecisi Abdülkerîm Efendi, Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyle büyükelçi ta'yîn buyurulmağla, mâh-ı mezkûrun yirmi altıncı cum'aertesi günü ihtiyâr olunan vakt-i mes'ûdda sadrıa'zam ve şeyhülislâm hâzır oldukları hâlde, müşârünileyh elçi paşa, huzûr-ı hümâyûna celb olunup, sadrıa'zama ferâce-i semmûr kürk ve üzerine ser-â-sere kaplu yine semmûr kürk ve şeyhülislâm efendiye beyâza kaplu semmûr kürk iksâ olunduktan sonra, elçi paşaya dahi

yûnı .... sadrıa'zam hazretlerinin yed-i mü'eyyedlerine teslîm ve hâk-i pây-i hümâyûna arz u takdîm eyledikden sonra vesâtat-ı hazret-i sadrıa'zamî ile ilçi paşa-yı mûmâ-ileyhe teslîm olundı. .... Evvelâ sadrıa'zam hazretlerine ferâce-i semmûr kürk ilbâs ve üzerine ser-â-sere kaplu semmûr kürk dahi iksâ buyurılub, ba'dehû şeyhü'l-islâm efendi hazretlerine beyâza kaplu a'lâ semmûr kürk ve nâme-i hümâyûn îsâline me'mûriyyetine binâ'en ilçi paşaya dahi fıstıkī çukaya kaplu semmûr kürk ilbâs u iksâ .... buyurılup paşa-yı mûmâ-ileyh, sadrıa'zam ve şeyhü'l-islâmdan mukaddem icrâ-yı merâsim-i zemîn-bûsî-i ubûdiyyet ve nâme-i hümâyûnı iki desti üzerine alub.... ve doğrı kasr-ı hümâyûn pîşgâhında vâkı' rikâbda esbine süvâr oldukdan sonra nâme-i hümâyûnı dîvân kâtibi efendinin yedine teslîm ve pîşgâhına takdîm idüb kendi hânesine avdet eyledi. Şehr-i Zi'l-hicceti'ş-şerîfenin gurresi penç-şenbih güni paşa-yı müşârün-ileyh .... dârât u ihtişâm ile hânelerinden hareket ve alay tertîbine mübâderet eyleyüb .... ba'dehû nâme-i hümâyûn vaz' olunan gerdûne-i gerdûn-hırâm ve verâsından ilçi paşa süvâr-ı esb-i zerrîn-licâm olarak güzâr ve .... konaklarından hareket ve Şengel yokuşu'ndan aşağı Kasr-ı Alay pîşgâhınfıstıkī çukaya kaplu semmûr kürk ilbâs ile, nâme-i hümâyûn teslîm olundu. Şehr-i Zilhicceti'ş-şerîfenin gurresinde sefîr-i müşârünileyh, debdebe vü dârât ile, yine Sarây-ı hümâyûn'a gidip, hâk-i pây-i şâhâneye yüz sürdükte, avâtıf-ı aliyye-i pâdişâhîden kendiye yine fıstıkī çukaya kaplu semmûr kürk giydirildikten sonra, Dîvânyolu'yla Edirnekapusu'ndan çıkıp, savb-ı me'mûriyyetine azîmet etti (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 6).

dan azîmet ideceği esnâda esbinden nüzûl ve teşrîfâtî delâletiyle iki def'a zemîn-bûs-ı ubûdiyyet oldukda avâtıf-ı aliyye-i Hüsrevânîden fıstıkī çukaya kaplu semmûr kürk ilbâsiyle i'zâz u tekrîm ve .... esbine süvâr ve Suçeşme pîşgâhından Dîvânyolu'na azîmete derkâr ve Dîvânyolu'yla Edirnekapusu'ndan savb-ı me'mûrına azîmete sevk-ı rehvâr eyledi (Enverî, *Târîh*, 31a-32 a).

Vefât-ı Şeyhü'l-islâm-ı esbak Mîrzâ-zâde Mehmed Sa'îd Efendi

Ecille-i ulemâ-yı Devlet-i Aliyye'den sâbık mesned-ârâ-yı Meşîhat-ı İslâmiyye olan Mîrzâ-zâde Es-seyyid Mehmed Sa'îd Efendi İstanbul'da Ebü'l-feth Sultân Mehmed Câmi'-i şerîfi kurbunda vâkı' sa'âdet-hânelerinde mukīm .... iken mâh-ı Zi'l-hicceti'ş-şerîfenin on sekizinci güni mürg-i rûh-ı pür-fütûhı kafes-i tengnâ-yı bedenden pervâz .... olmağla cenâzesi câmi'-i mezkûra ihzâr ve .... cemâ'at-i bî-şümâr edâ-yı namâz eyledikden sonra Üsküdar'a nakl ve Doğancılar'da "Karacaahmed" nâm mahalle defn olundı.

Tercüme

Merhûm-ı müşârün-ileyh .... ibtidâ-yı cülûs-ı Sultân Mahmûd

Mîrzâzâde Mehmed Sa'îd Efendi'nin Tercüme-i Hâli

Mevlânâ-yı müşârünileyh, ibtidâ-yı cülûs-ı Sultân Mahmûd Hânî'de Şeyhülislâm olan Mîrzâzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin mahdûmu olup, yüz yirmi iki târîhinde tevellüd ederek, otuz dokuz târîhinde tarîk-ı tedrîse dâhil ve pederleri meşîhatta bulunmak hasebiyle, tayy-i merâtib ederek, Hâmise-i Süleymâniye'ye vâsıl olduktan sonra, pederleri ma'zûl olmağla, beş sene kadar rütbe-i mezkûrede kalıp, ba'dehû İzmir ve Bursa mevleviyyetleriyle bekâm ve sonra Mekke ve İstanbul pâyeleriyle makzi'l-merâm kılınmış ve yetmiş târîhinde sadr-ı Anadolu ve mu'ahharan üç def'a sadr-ı Rum ve iki def'a nakībüleşrâf ve seksen üç senesi Zilka'desinde Şeyhülislâm bulunan

Hânîde revnak-efzâ-yı sadr-ı celîlü'l-kadr-i fetvâ olub fazl ü kemâl ve salâh-ı takvâ ile mevsûf olan Mîrzâ-zâde Es-seyyid Mehmed Efendi merhûmun mahdûm-ı mükerremleri olub hûrşîd-i vücûdları yüz yigirmi iki târîhinde ufk-ı sa'âdetden .... lâmi' oldukdan sonra otuz dokuz târîhinde evvelîn-i pâye-i tedrîs olan İbtidâ-yı Hâric ile âric-i merâtib .... ve kırk üç târîhinde pederleri sadr-ı fetvâda iken .... kat'-ı mesâfe-i ba'îde .... eyleyüb Hâmise-i Süleymâniyye'ye resîde olmuşlar idi. Pederleri sadr-ı fetvâdan munfasıl olduklarında .... beş seneye karîb rütbe-i mezkûrda vakfe-gîr-i tevkîf .... olub ba'dehû İzmir ve Bursa mansıblarıyla bekâm ve Mekke-i Mükerreme ve İslâmbol pâyeleriyle ma'füvvü'l-merâm ve yetmiş târîhinde sadâret-i Anadolı ile dâhil-i idâd-ı sudûr-ı kirâm oldukdan sonra üç def'a dahi sadâret-i Rum ve iki def'a nekābet-i eşrâfla kesb-i şân-ı şerâfet ve seksen üç senesi Zi'l-ka'desinde Pîrî-zâde Osmân Mollâ Efendi merhûmun yerine hayrü'l-halef olub üç buçuk sene mikdârı ol mesned-i vâlâda müşgil-güşâ-yı kâffe-i enâm .... olmuşlar idi.

Merhûm-ı müşârün-ileyh .... cemî'-i hükûmetlerinde etvârı müsellem ve .... ehad-ı tarafeyni gadr ü himâyeden gāyet ictinâb idüb ifrat Pîrîzâde Osmân Monlâ Efendi'ye hayrü'l-halef olup, üç buçuk sene mikdârı zîb-efzâ-yı makām-ı meşîhat olmuş idi. Müşârünileyh, nahîf ü nazîf ve fâzıl u afîf bir zât-ı şerîf olup, hakkāniyeti sever ve murâfa'âtta fevka'l-âde tahkīk u tedkīk-ı müdde'â eyler idi. Zâten za'îfü'l-bünye vü nahîfü't-tertîb olup, ömrü ilel ü eskām ile geçti. Hele za'f-ı pîrî dahi geldikte, vücûdu bütün bütün mecmû'a-i ilel olup, rükûb u nüzûle ve kıyâm u ku'ûda muktedir olamıyarak, bir meyyit-i müteharrik olmağla, ziyâretlere gidemeyip; hattâ mu'âyededen mazhar-ı afv-ı hümâyûn olmuş idi. Bu hilâlde Fâtih Câmi'-i şerîfi civârında vâkı' sa'âdethânesinde ikāmet üzere iken, vefât etmeğin, namâzı Fâtih Câmi'i'nde ba'de'l-edâ, Üsküdar'a nakl ile, "Karacaahmed" nâm mahalde defn olunmuşdur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 7-8).

üzre taharrî ve dikkat ve izhâr-ı hakka sarf-ı nakdîne-i himmet .... eylediği da'vâlarda dikkat ve taharrîde .... mübâlağa ve .... müdde'î ve müdde'âaleyhi cânlarından bîzâr eylemek mertebeleri âşikâr olurdı. Ve âvân-ı savâbetinden ile'l-vefât nahîfü'lcism ve za'îfü't-terkîb olmakdan nâşî ile'l-i eskām ile imrâr-ı evkāt eyleyüb .... za'f-ı vücûdı müstezâd oldığı kıyâm u ku'ûd ve rükûb u nüzûle kudretleri mefkūd .... olmağla .... ziyâretlere gidemeyüb özr-i şer'îsi oldığına binâ'en .... mazhar-ı afv-ı hümâyûn olmuşlar idi. .... Şeyhü'lulemâ dinilmeğe sezâ, za'îf ü nahîf, her tavrı mutîf bir vücûd-ı şer'î idi (Enverî, *Târîh*, 33 a-b).

Ameden-i ser-i maktû'-ı Arab-oğlı ez-Düzce ez-cânib-i voyvoda-i Bolı

Bolı Kasabası'na dokuz sâ'at bu'dı olan Düzce Kasabası sükkânından olub alem-efrâzlığı ve şakāvet ve ibâdu'llâha îsâl-i mazarrat iden "Arab-oğlı" nâm rû-siyâh .... i'dâm u izâlesine irâde-i aliyye ta'alluk itmekten nâşî .... Dergâh-ı âlî Kapucıbaşılarından olub hâlâ Bolı Voyvodası olan El-hâcc Ahmed Ağa bu husûsa .... ihtimâm eyleyüb .... tedârük-i küllî ile Bolı'dan hareket ....

Bolu Kasabası'na dokuz sâ'at bu'du olan Düzce Kazâsı sükkânından alem-efrâz-ı bagy ü şakāvet olan "Araboğlu" nâm şakînin i'dâm u izâlesine irâde-i aliyye ta'alluk etmekle, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından olup, hâlâ Bolu Voyvodası olan el-Hâcc Ahmed Ağa, bu husûsa me'mûr olup, tedârükât-ı külliyye ile, Bolu'dan hareket ettikte, şakī-i merkūm, mukāvemete kādir olama-

eyledükde şakī-i mezbûr tâb-âver-i mukāvemet olamayub zevâlini teyakkun ve ol havâlîde vâkı‘ şevâhik-ı cibâle tahassun üzre kemâl-i havfından nâşî karârı firâra tebdîl ve bir müddet Ankara Sancağı'nda ve emkine-i sâ'irede hâbgâhın nakl ü tahvîl iderek bir mahalde ârâm idemeyüb .... dolaşarak yine Düzce semtine gelüb cibâl-i mezbûrda geşt ü güzâr üzre iken, voyvoda-i mezbûr .... şakī-i mezbûrı ahz ve cezâsını tertîb eylediğin müş'ir voyvoda-i mezbûrun kā'imesiyle ser-i bürîde-i mezkûre mâh-ı mezbûrun onaltıncı güni vürûd eyleyüb galtîde-i meydân-ı siyâset kılındı (Enverî, *Târîh*, 38 b-39 a).

yacağını teyakkun ettiğinden, ol havâlîde vâkı‘ şevâhik-ı cibâle tahassun ettikten sonra, bir müddet dahi Ankara Sancağı'nda ve mahâll-i sâ'irede gezip ve dolaşarak, nihâyet yine Düzce semtine gelip, cibâl-i mezkûrede geşt ü güzâr etmekte iken, ağa-yı mûmâileyh, bir takrîb ile ele getirip, katl ile, ser-i maktû‘unu İstanbul'a irsâl etmiş olduğundan, ser-i bürîdesi galtîde-i meydân-ı siyâset kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 17-18).

Nefy-i İmâm-ı sânî-i sultânî es-Seyyid Osmân Efendi be-kasaba-i Begkoz

Hâmise i‘tibâriyle Süleymâniye Müderrisi olan İmâm-ı sânî-i sâbık es-Seyyid Osmân Efendi'nin hasbe't-tarîk eskilerine olan takaddümi hadden ziyâdece vâkı‘ olmağın İbrâhîm Beyefendi ve halefi Sâlihzâde Efendi zamân-ı meşîhatlerinde bulunduğı medresede .... tevkîf olunmuş idi. Mûmâ-ileyh hakkında zuhûr iden mu‘âmele-i nâ-me'mûle adem-i tahammülünden müte'essir

Bi'l-i‘tibâr Hâmise-i Süleymâniye Müderrislerinden bulunan İmâm-ı sânî-i sâbık es-Seyyid Osmân Efendi'nin hasbe't-tarîk eskilerine olan takaddümü hadden efzûn olmağın, şeyhülislâm-ı sâbık zamânında cezâ bi't-te'hîr mu‘âmelesi olunduğu gibi, şeyhülislâm-ı lâhikten dahi bu mu‘âmeleyi göricek, efendi-i mûmâileyh, bu mu‘âmele-i gayr-i me'mûleden müte'essir olmağın, hılâf-ı

olmağın hilâf-ı ma'hûd rikâb-ı kâmyâb-ı Husrevânîye ref'-i ruk'a-i iştikâ eylemekden nâşî mâh-ı mezbûrun yigirmi ikinci [güni] bâ-işâret-i aliyye Begkoz Kasabası'na nefy ü iclâ olundı (Enverî (*Târîh*, 44 b).

usûl, hâk-i pây-i şahâneye ref'-i ruk'a-i iştikâ eylemekten nâşî, Beykoz Kasabası'na nefy ü iclâ olunmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 25).

Rıhlet-i Â'işe Sultân *-tâbe serâhâ-*

Şevketlü pâdişâh-ı felek-menzilet efendimiz hazretlerinin hemşîre-i muhteremeleri ismetlü Â'işe Sultân hazretlerinin vücûd-ı letâfet-âlûdlarından ba'zı illet bedîdâr ve yevmen fe-yevmen mizâclarına ârız olan emrâz mütezâyid oldığı âşikâr olmağın tebdîl-i hevâ zımnında Zeyrek'de vâkı' sarây-ı ferah-fezâlarından Bahâriye'de kâ'in sâhilsarây-ı İrem-âsâlarına hareket ve bir kaç eyyâm meks ü ikāmet buyurdukları-nda illetleri iştidâda âgāz ve bi'l-âhıre mâh-ı mezbûrun onuncı güni andelîb-i rûhı gülistân-ı cinâna pervâz eyledi (Enverî, *Târîh*, 44 b-45 a).

Sultân Abdülhamîd Hân hazretlerinin hemşîre-i muhteremeleri Â'işe Sultân dahi, bu evânda nâmizâc olup, tebdîl-i hevâ zımnında Zeyrek'de vâkı' sarâyından Bahâriye Sâhilsarâyı'na nakl buyurmuş idi. Lâkin marazları günden güne iştidâd bularak, çok geçmeksizin gülşen-sarây-ı fenâyı terk ile, dâr-ı bekāya nakl ü irtihâl eyledi (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 27).

Âmeden-i Eşref-zâde Abdülkādir Efendi be-Âsitâne-i aliyye

.... mahrûse-i Bursa'da hânkāh-ı Kādiriyye'de post-nişîn olan .... Eşref-zâde Eş-şeyh Es-seyyid Abdülkādir Efendi hazretlerinin

Bursa'da hânkāh-ı Kādiriyye Post-nişîni olan Eşrefzâde Abdülkādir Efendi'nin ba'zı menâkıb-ı kerâmet-şi'ârları şeyhülislâm efendi takririn-

menkabe-i kerâmet-âsârları şeyhü'l-islâm efendi takrîrinden resîde-i sâmi'a-i şehriyâr-ı kâmgâr olınub efendi-i müşârün-ileyh ma'rifetiyle Âsitâne-i aliyye'ye vürûduna irâde-i aliyyeleri ta'alluk itmeğin imtisâlen li'l-emri'l-âlî mahrûse-i merkūmeden hareket ve mâh-ı mezbûrun on üçünci güni Âsitâne-i aliyye'ye vaz'-ı kadem-i meymenet-tev'em eyleyüb .... irtesi leyle-i Ber'ât'da huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı Husrevânelerinde bir mikdâr pend ü nasîhat .... eylediklerinden takrîr-i beşâret-eseri pesendîde-i şehenşâh-ı kerâmet-destgâh buyurılmağın nevâziş ve taltîf-i şâhâneleriyle kadrlerin a'lâ buyurdukdan sonra girân-kadr atıyyelerin i'tâ ve .... bir sevb kakum kürk ilbâs u iksâ buyurub tatyîb-i hâtırları husûsunda sa'y-i evfâ buyurdılar (Enverî, *Târîh*, 45 b).

den vâsıl-ı sem'-i hümâyûn olmağla, isticlâb-ı hayr-du'âsıyçün, Dersa'âdet'e celb ile, leyle-i Ber'ât'ta huzûr-ı hümâyûna getirilip, bir mikdâr va'z u nasîhat ettikte, atâyâ-i girân-bahâ ve kakum kürk iksâ ile hâtırı tatyîb kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 28).

Azl ve nasb-ı ser-etıbbâ-yı hâssa

Hâssa Hekîmbaşı olan Mehmed Ârif Efendi'nin azlini mûcib etvâr u hâlâtı hiss olunmağın hilâl-i Zi'l-hiccede şerbet-i azli nûş ve yerine Müderrisîn-i kirâmdan Subhî-zâde Abdü'l-azîz Efendi ser-etıbbâ-yı hâssa nasb olınub ilbâs-ı ferve-i semmûr ile tezyîn-i dûş kılındı (Enverî, *Târîh*, 49 b).

Hâssa Hekîmbaşısı olup, akdemce İstanbul Pâyesiyle kâm-revâ olan Mehmed Ârif Efendi'nin <Efendi>, azlini mûcib ba'zı etvârından dolayı azl olunup, yerine Müderrisîn-i kirâmdan ve Etıbbâ-yı hâssadan Subhizâde Abdülazîz Efendi, ser-etıbbâ-yı hâssa nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 32).

Azl ve nasb-ı Emîn-i Tersâne-i âmire

Tersâne-i âmire Emîni Selîm Sırrı Efendi tarafından azli îcâb ider ba'zı itlâf-ı mîrî misillü hâlâtın şüyû'ı sadrıa'zam cânibine vâsıl olub fi'l-asl vezîria'zam azli semtine mâ'il olmağın sıhhat ve adem-i sıhhatini tahkîk itmedin huzûr-ı hümâyûna inhâ ve mâh-ı Saferü'l-hayrın yigirmi yedinci güni derd-i azle mübtelâ eyleyüb, yerine selefi Matbah-ı âmire Emîni Mustafa Efendi nasb u ta'yîn .... oldılar.

Pes, efendi-i mûmâ-ileyhin sinîn-i adîdeden berü cânib-i mîrî ile dâd u sitedi olmağın rü'yete şürû' olundukda zimmetinde bir şey' zuhûr eylemediği Beytü'l-mâl-i müslimîne olan sadâkatin îzâh ve tebyîn eylemişdir (Enverî, *Târîh*, 50 b).

Vukū'-ı imtihân ve bekâm-şuden-i zümre-i dânişmendân

Şeyhü'l-islâm .... Mehmed Es'ad Efendi hazretleri mahmiyye-i Bursa'ya gönderilen Sâlih-zâde Efendi yerine behcet-efrûz-ı makām-ı iftâ oldukları gün nigâh-ı şefkatlerin zümre-i dânişmendâna ma'tûf .... buyurub revnak-dih-i müşkâ-yı fetvâ olduklarından beş-on gün mik-

Vekāyi'-i Şettâ

Bir müddet Tersâne amelesine ücret verilemediğinden: *"Tersâne Emîni Selîm Sırrı Efendi, mâl-i mîrîyi zimmetine geçirip de, ücret vermiyor"* deyü lisâna geldiğinden, hemen azliyle, yerine Matbah-ı âmire Emîni Mustafa Efendi nasb olundu. Ancak Selîm Efendi'nin ba'de'l-azl, muhâsebesi rü'yet olundukta, mâl-i mîrîden zimmetine bir akçe geçirmemiş olduğu sübût bulmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 45).

Şeyhü'l-islâm Sâlihzâde Mehmed Emîn Efendi, ... azl olundu ve .... Bursa'ya nefy ü iclâ kılındı.

Azli günü ru'ûs imtihânı içün, bir kaç yüz dânişmendânı Bâb-ı fetvâ-ya celb etmiş idi. Azli zuhûr edicek, dağılmalarıyla, yerine Şeyhülislâm olan Abdullâh Vassâf Efendizâde

dârı mürûrunda .... enzâr-ı efâzıl ve matar-ı efkâr-ı ekâbir olan *Kitâb-ı Mutavvel*'in mevâzi'-i adîdesinden tertîb-i imtihân ve .... mütehey-yi'-i mülâzemet olan üç yüze karîb talebe-i ulûmun on bir gün mikdârı zamânda .... mertebe-i isti'dâdla-rın temyîz ve .... şehr-i mezkûrun yigirminci güni yüzden mütecâviz ashâb-ı haysiyyeti matlablarıyla mesrûr .... eylediler (Enverî, *Târîh*, 61 a).

Binâ-yı kalyon der-Tersâne-i âmire

Şehr-i muharremü'l-harâmın dördünci erba'a güni Şıkk-ı evvel Defterdârı olan Hasan Efendi Tersâne-i âmireye ubûr ve Kapudan-ı Deryâ Vezîr Hasan Paşa ile ba'de'l-mülâkāt ma'iyyetleriyle "Mu'temed Kasrı" nâm mahalle vürûd eyleyüb .... inşâsına irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihânbânî ta'alluk iden dört kıt'a sefâ'inden kırk beş arşun olmak üzre bir kıt'a fırkateyn sefînesinin levâzım-ı esâsı müheyyâ olmağla .... esâsı vaz' olunub bir gün akdem deryâya nüzûli levâzımının i'dâd ve tetmîmine her tarafdan ihtimâm u dikkat olundı. .... Öteden berü kerâste kat' olunagelen İznikmid cibâlinden kerâste kat' olunacak .... Mehmed Es'ad Efendi, mu'ahharan dânişmendânı tekrâr cem' ile, ru'ûs imtihânı icrâsına muvaffak olmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 48-49).

Tedârükât-ı bahriyyeye dahi i'tinâ olunmak lâzım gelerek, müceddeden kalyonlar inşâsına ve Tersâne'nin ik-mâl-i noksânına ihtimâm kılınmakta olduğundan ve Tersâne-i âmire ke-restesi öteden berü İzmid cibâlinden kat' olunagelmiş ise de, Domalic havâlîsindeki cibâlde kat' olunduğu hâlde, naklinde daha ziyâde suhûlet olacağı haber verildiğinden, Kapu-dan-ı Deryâ Gāzî Hasan Paşa, orası-nı bizzât keşf ü mu'âyene etmek içün, yirmi-otuz kadar âdemiyle Üsküdar'a geçip, ılgār ederek, Bursa'ya vusûlün-de, kereste nizâmından mukaddem, bir müddetten berü Bursa Yenişehr'i taraflarında kökleşmiş olan "Ahmed Bey" nâm şakīyi i'dâm ettikten sonra,

mahalleri ba'îd olub kerâste naklinde su'ûbet bedîdâr ve âsân vechile kat' ve nakl olunur ba'zı cibâlin Domalic havâlîsinde mevcûd olduğu dahi ihbâr u inhâ olunmağla ol vechile haber verilen mahalleri mu'âyene vü keşf içün .... Kapudân-ı Deryâ Vezîr Hasan Paşa hazretleri yigirmi, otuz mikdârı âdem ile Üsküdar'a güzâr ve bi'n-nefs mahall-i mezkûra vusûle ılgār eylediler. Bursa'ya ba'de'l-vürûd kerâste kat'ı nizâmından mukaddem Bursa Yenişehri cânib-lerinde .... eşkıyâdan "Ahmed Bey" nâm pelîdin şecere-i vücûdun ol havâlîden istîsâl .... eyleyüb ba'dehû kasaba-i mezkûreden nehzat ve zikr olunan Domalic dağların tamâmca geşt idüb on beş, yigirmi gün zarfında temşiyetine kıyâm eylediği kerâste umûrunun dahi cibâl-i mezkûrda kat' ve Bursa iskelelerine indirilüb andan Tersâne-i âmireye nakl olunmak üzre nizâmın virüb .... Âsitâne-i sa'âdet'e vürûd eylediler. .... Ol bâbda mufassal ve meşrûh bir kıt'a takrîr tastîr ve bi'l-iltimâs Baş-muhâsebe'ye kayd u tahrîr itdirdiler (Enverî *Târîh*, 75 b-76 a).

on beş-yirmi gün zarfında Domalic dağlarını geşt ü güzâr ederek, kereste nizâmını itmâm ettirip, Dersa'âdet'e avdetinde, verdiği nizâm fî-mâ-ba'd düstûrü'l-amel tutulmak üzere, Baş-muhâsebeye kayd olunmuştur (Cev-det Paşa, *Târîh*, II, 67).

Azl-i Kethudâ-yı a'zamî es-Seyyid İbrâhîm Efendi

Es-Seyyid İbrâhîm Efendi'nin hasbe'l-iktizâ azli lâzım gelmeğin şehr-i Rebî'u'l-evvelin sekizinci hamîs güni ale's-seher surre emânetiyle vezîr kethudâlığından azl olunub der-akab konağına rücû' .... eyledi.

Kethudâ-yı Sadr-ı a'zamî-şuden-i Süleymân Feyzi Efendi

... mâh-ı mezbûrun sekizinci hamîs güni vezîr kethudâsı surre emîni olmağın câh-ı vâlâ-yı kethudâyî münhall .... olmağla .... başhalîfelik [ile] ser-efrâz ve .... sadrıa'zam mektûbculuğuyla benâm olan Süleymân Feyzi Efendi'nin her husûsdan ol hidmete müstahikk u ehil oldığı .... bedîdâr olduğundan başka mukaddemâ .... mâliye ve mevkūfât ve sipâh kitâbeti ve tezkirecilik mansıbların deverân ve bu def'a dahi iki sene mikdârı mektûbî-i sadrıa'zamî şugūlüyle iştigāl idüb vücûhla şâyân-ı teveccüh-i pâdişâh-ı deryâ-dihîş .... olmağla yevm-i mezbûrda cânib-i sadrıa'zamîden Sâray-ı Âsafî'ye da'vet ve huzûr-ı sadâret-destgâhîde vezîr kethudâlığına ilbâs-ı hil'at buyurılub der-akab .... Sadrıa'zam Mektûbculuğuyla Küçük Evkāf Muhâsebecisi Namık Efendi mazhar-âtıfet ü ikrâm olundı (Enverî, *Târîh*, 78 b).

Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Seyyid İbrâhîm Efendi, bi-hasebi'l-îcâb Rebî'ulevvelin sekizinci günü azl ile, surre emîni olup, yerine Mektûbî-i Sadr-ı âlî Süleymân Feyzi Efendi, nasb olundu. Ve egerçi mektûbculuktan def'aten kethudâlık râddesine çıkmak fevka'l-âde bir keyfiyyet ise de, Feyzi Efendi, ashâb-ı dirâyet ü ma'lûmâttan olarak, istihkāk-ı zâtîsi hasebiyle, bu tafraya revâ görülmüş ve Mektûbculuğu dahi, Küçük Evkāf Muhâsebecisi Nâmık Efendi'ye tevcîh buyurulmuştur (Cevdet Paşa *Târîh*, II, 68).

Pâdişâh-ı ma'delet-penâh .... hazretlerinin .... şehr-i Cumâde'l-âhırenin yigirmi dördünci güni bir duhter-i kerîmü'l-münkazarı .... zînet-bahş-ı dâ'ire-i şühûd olmağın ism-i şerîfleri "Â'işe" tesmiye buyurılub .... münâdiler ile ehl-i şehre i'lân olundı.

.... şehr-i Şa'bânın beşinci ehad güni cânib-i illiyyîne hırâm idüb .... Vâlide Sultân Câmi'-i şerîfi Türbesi'nde i'dâd olunan mahalle îsâl ü iblâğ olundı (Enverî, *Târîh*, 84 b-85 a).

Cumadelâhırenin yirmi dördüncü günü sulb-i pâk-i şehriyârîden tevellüd eden Â'işe Sultân, kırk gün sonra vefât etmekle, Vâlide Câmi'i Türbesi'nde defn olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 80).

Hitâm-ı imâret-i âmire-i hümâyûn ve teşrîf-i pâdişâh-ı rub'-meskûn

Şehriyâr-ı hilâfet-penâh .... hazretlerinin Vâlide Sultân Câmi'-i şerîfi civârında .... gurre-i şehr-i Zi'l-ka'dede karîn-i hüsn-i hitâm .... olmağın ol hayrât-ı müstevcibü'l-berekâtın .... imdâd-ı Rabbânî ile cilve-ger-i makām-ı tamâm olmasına du'âya irâde-i hümâyûn-ı hazret-i Zıllu'llâhî ma'tûf .... buyurılmağın Ser-müneccimîn-i Hâssa Abdullâh Efendi tarafından virilen .... pusula mûcibince mâh-ı mezbûrun on dördünci isneyn güni teşrîf-i hümâyûnları tahakkuk itmekle du'âda bulunmak için sadrıa'zam

Vâlide Câmi'-i şerîfi civârında Sultân-ı zamân Abdülhamîd Hân hazretlerinin binâ vü ihyâsına muvaffak oldukları imâret ve mekteb ve sebîlhâne, bu esnâda hıtâm bulmağla, müneccimbaşı tarafından takdîm olunan ihbâr pusulası mûcibince, Zilka'denin on dördüncü pazarertesi günü mahall-i mezkûra teşrîf-i şâhâne vukū' bulmağla, sadrıa'zam ve şeyhülislâm ve sâ'ir vükelâ-yı zevi'l-ihtirâm, hâzır oldukları hâlde, du'â olunup, bu hıdmette bulunmuş olan me'mûrlara kürkler ve hıl'atler ilbâs olundu.

hazretleriyle şeyhü'l-islâm efendi ve defterdâr efendi ile Dergâh-ı âlî yeniçeriler ağası mevcûd iken .... pâdişâh-ı âlem hazretleri dahi teşrîf buyurub .... Vakf-ı hümâyûn Mütevellîsi Darbhâne-i âmire Emîni Hâfız Mustafa Efendi tarafından envâ'-ı meyve ve şükûfe ile tezyîn .... olunan Mütevellî Odası'na sâye-endâz-ı iclâl oldılar. Bir mikdâr teneffüs ü istirâhatdan sonra oda-i mezkûrun dîvânhânesi civârında zât-ı hümâyûn-ı halîfe-i rûy-i zemîn içün .... ferşîde kılınan mahalli teşrîf buyurdukları ân havlî-i imâret-i âmireden manzara-i hümâyûna mukābil mahalden ibtidâ Ayasofya-i Kebîr şeyhi ile Nûr-i Osmânî şeyhi du'â idüb .... meşâyıha ilbâs-ı hil'at olunduğı akabinde evkāf-ı hümâyûn mütevellîsinin hidmeti makbûl buyurılmağın sadrıa'zam nezâreti ile huzûr-ı hümâyunda ferve-i semmûr ile dûş-ı ihlâsı tezyîn buyurıldukdan sonra binâ emîni ve mi'mâr ağa ve sâ'ir hidmetinde bulunanlardan on iki nefer mikdârı kimesneye ilbâs-ı hil'at buyurılub yigirmi nefer mikdârı zevât dahi sadrıa'zam tarafından atiyye i'tâsıyla tatyîb olundılar .... İmâret-i âmire-i hümâyûn ile sebîl-i şerîf ve mekteb-i latîf-i hazret-i cihânbânînin hitâmına inşâd olunan tevârîh zeylinde insicâmın gerek Ebniye-i mezkûrenin hıtâmına dâ'ir inşâd olunmuş olan târîhler, ol vakit Re'îsü'l-hattâtîn olan Mehmed Es'ad Yesârî Efendi'nin hâmesiyle yazılıp, mahallerine nakş ü hakk olunmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 82).

cidâr-ı imâret-i ma'mûre ittisâlinde kâ'in çeşmeler üzerine ve gerek kenâre-i sebîl ve bâlâ-yı der-mekteb-i münîfe imlâ olmak hidmeti .... Mehmed Es'ad Yesârî Efendi'ye ihâle buyurılmağın .... tevârîh-i mezkûreyi evvelâ ba'zı evrâka terkīm ve ba'dehû yerlü yerine tersîm idüb .... kemâl-i hüsne mukārin ta'lik-nüvis olduğun urza-i rûzgâr eyledi (Enverî, *Târîh*, 89 b-90 a).

Ba'zı ez-tevcîhât-ı vüzerâ

Şehr-i mezbûrun yigirmi sekizinci güni Bosna Eyâleti Vidin Muhâfızı olan Sadr-ı esbak Silahdâr Mehmed Paşa hazretlerine tevcîh ve Vidin muhâfazasına Bosna Vâlîsi Dağıstânî Vezîr Ali Paşa'nın müsâra'at eylemesi bâ-fermân te'kîd ü tenbîh olundı (Enverî, *Târîh*, 103 a).

Hilâl-i Cumâdelâhırede Bosna Eyâleti, Vidin Muhâfızı olan Sadr-ı esbak Silahdâr Mehmed Paşa'ya ve Vidin Muhâfazası, celâdetle ma'rûf olan Bosna Vâlîsi Dağıstânî Vezîr Ali Paşa'ya tevcîh kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 92).

Vefât-ı Şeyhü'l-islâm-ı sâbık Mehmed Es'ad Efendi

.... Şeyhü'l-islâm-ı sâbık Mehmed Es'ad Efendi'nin .... eczâyı cism-i nijâdı urza-i ulemâ-yı etıbbâ-yı zamân olub .... bir kaç gün zarfında reh-rev-i cennât-ı âliyât olacağı ba'zı harf-âşiyânân-ı kavânîn-i tıbbın takrîr eyledikleri dahi şâyi' ve şöhret-pezîr olmuş idi.

Şeyhülislâm-ı sâbık Mehmed Es'ad Efendi, ber-vech-i muharrer, meşîhattan azlinde, tedbîr-i müdâvâtla meşgūl olup; ancak halâsı muktezâ-yı fenn üzere muhâl olduğu ba'zı huzzâk-ı etıbbâ tarafından ihbâr olunmuş idi. Fi'l-vâkı' Recebin üçüncü günü vefât eyledi. Mevlânâ-

El-hâsıl mesned-i meşîhatden ba'de'l-infisâl .... mâh-ı Recebin üçünci güni .... kenâre-i kusûr-ı cinânda âşiyân eyledi.

Tercüme

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh bin yüz on dokuz senesi hilâlinde .... merhûm Şeyhü'l-islâm Abdullâh Vassâf Efendi'nin hadîka-i emânîlerinden kadd-i keşîde-i vücûd olub .... kırk üç senesi esnâsında Mîrzâzâde Şeyhü'l-islâm Mehmed Efendi merhûmdan Hâric ve altmış dört sâli şühûrı muntazamında Es-Seyyid Murtazâ Efendi nevbetinden .... Galata rütbesine âric olmuşlar idi. Altmış sekiz eyyâmında şeyhü'l-islâmlıkdan ba'de'l-infisâl cânib-i Saltanat-ı seniyye'den pederiyle menfiyyen Bursa'ya irsâl ve ıtlâkından sonra vâlidlerinin halefi Murtazâ Efendi tarafından olmak üzere hedef-i sihâm .... olub cevr ü sitem-i rûzgâra tahammülde yegâne .... idi. Hatta Mekke pâyesini ihrâz eyledikden sonra on bir sene mikdârı İslâmbol pâyesinde vukūf .... olmuş iken emr-i dünyâ içün kimesneye ser-fürû itmeyup kendü hânesinde mütemekkin .... olmağın .... seksen iki târîhi şuhûrunda Anadolı kādî'askerliğiyle bekâm ve seksen dokuz senesi Şevvâlinin on yı müşârünileyh, bin yüz on dokuz senesi hilâlinde müteveffâ Şeyhülislâm Abdullâh Vassâf Efendi'nin sulbünden mütevellid ve kırk üç senesi esnâsında müderris ve altmış dört senesinde Galata mollâsı olmuş ve altmış sekiz hilâlinde pederiyle berâber menfiyyen Bursa'da bir müddet ikāmet ederek, ba'de'l-ıtlâk, pederinin halefi olan Murtazâ Efendi tarafından nişâne-i sihâm-ı cefâ olup; hattâ on bir sene mikdârı İstanbul pâyesinde tevkīf olunmuş idi. Lâkin müşârünileyh, emr-i dünyâ içün kimseye ser-fürû etmez bî-niyâz ve âlî-cenâb bir zât olduğundan, aslâ fütûr getirmeyerek, kısmet-i ezeliyyeye rızâ-dâde olduğu hâlde, hânesinde mukīm ü mütemmekkin oldu. Her ne hâl ise, – *fe-inne'l-yüsrâ ye'tî ba'de 'usrin* – müfâdı zâhir olarak, seksen iki târîhinde Anadolu kādî'askeri ve seksen altı sâlinde sadr-ı Rum ve seksen dokuz Şevvâlinde şeyhülislâm olup, iki sene yirmi üç gün mikdârı meşîhatten sonra, inhirâf-ı mizâcı hasebiyle ma'zûl ve Neşâtâbâd'a muttasıl olan sâhilhânesinde müdâvât ile meşgūl iken, tebdîl-i hevâ zımnında, bi'l-istîzân mahall-i merkūmdan asıl kendi sâhilhânesi olan Mîrgûnoğlu Yalısı'na nakl edip, çend rûz mürûrunda salât-ı

sekizinci cum'a güni şeyhü'l-islâm olub iki sene yigirmi üç gün mikdârı şugūl-i iftâda imrâr-ı eyyâm eyledikleri akabinde .... Neşâtâbâd'a muttasıl sâhilhanede tedbîr-i müdâvâta meşgūl iken .... bi'l-istîzân mahall-i merkūmdan asıl kendü sâhilserâları olan Mîrgûn-oğlu Yalısı'na intikāl ve çendrûz tefrîh-i bâl eylediği esnâda istimâ' olındığı üzre dü-şenbih güni salât-ı subhı kıyâmen edâ ve kenârı mindere ittikâ idüb ism-i Celâl'i zîver-i makāl iderek makām-ı ünse irtihâl eyledi. Na'şı .... Ebâ Eyyûb-i Ensârî'de vâkı' Siyâvuşpaşa Türbesi etrâfında i'dâd eyledikleri kabre îsâl itdiler (Enverî, *Târîh*, 103 a-b).

subhu edâ esnâsında mindere ittikâ edip, ism-i Celâl'i zîver-i lisân ederek, rûh-ı revânı vâsıl-ı ravza-i Rıdvân oldu (Cevdet Paşa, *Tarîh*, II, 103).

Nasb-ı mektûbî-i sadrıa'zamî

Sadrıa'zam Mektubcısı olan Nâmık Efendi'nin Sadr-ı sâbık Dârendeli Mehmed Paşa'ya kemâl-i ta'allukı olmağın .... azli lâzım gelüb ve Mektûbî-i Sadr-ı a'zamî Başhalîfesi olan Büyüktezkireci el-Hâcc Mustafa Efendi-zâde es-Seyyid Abdullâh Efendi'nin kalem-i mezkûra masrûf olan evkātı yigirmi seneyi sâbık ve başhalîfeliği mükerrer olmaktan nâşî .... mâh-ı mezbûrun on birinci güni sadrıa'zam mektûbcısı nasb u ta'yîn .... oldılar (Enverî, *Târîh*, 106 a-b).

Sadr-ı âlî Mektûbçusu olan Nâmık Efendi'nin Sadr-ı sâbık Dârendeli Mehmed Paşa'ya kemâl-i ta'alluku olduğundan, hasbe'l-îcâb azl ile, yerine Büyüktezkireci el-Hâcc Mustafa Efendizâde Mektûbî-i Sadr-ı âlî Başhalîfesi Abdullâh Efendi, mektûbcu oldu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 106).

Hâce-şûden-i kâtib-i ağa-yı Dârü's-sa'âdeti'ş-şerîfe

.... Bir müddetden berü Dârü's-sa'âdeti'ş-şerîfe Ağası yazıcılığıyla imrâr-ı rûzgâr iden Mîr-i âhûr Kapudan Mustafa Paşa birâder-zâdesi Mehmed Bey yazıcılığı müddetinde emvâl-i evkāfı celb ve cem'e dikkat ve telef-i serefden himâyet ü sıyânet eylemek cihetlerinden cânib-i Harameyn'e küllî hidmeti mesbûk ve bu vech ile .... manzûr u mermûk olmağın mâh-ı mezbûrun dördünci güni teberdârân-ı hâssa kethudâsı delâletiyle Sarây-ı Âsafî'ye îsâl olunub .... re'îsü'l-küttâb efendinin kırâ'at eylediği hatt-ı hümâyûn-ı inâyetmakrûn mûcibince .... muhâsebe-i evvel pâyesi hil'ati ilbâs .... olundukdan sonra cânib-i sadr-ı a'zamîden dahi bir sevb-i erkân semmûr kürk iksâ ve kemâ-kân yazıcılık hidmetinde kıyâm eylemek içün Enderûn-ı hümâyûna ba's u isrâ olundı (Enverî, *Târîh*, 112 a).

Bir müddetten berü Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı olan Mustafa Paşa birâderzâdesi Mehmed Efendi'nin yazıcılığı müddetinde, emvâl-i evkāfın celb ü cem'inde ve seref ü teleften vikāyesi emrinde hüsn-i hıdmete muvaffak olarak, cânib-i Haremeyn'e küllî menfa'at göstermiş olduğundan, bu hıdmetine mükâfât olmak ve yazıcılık yine uhdesinde kalmak üzere, bu esnâda sâdır olan hatt-ı hümâyûn mûcibince, huzûr-ı Âsafî'de muhâsebe-i evvel pâyesi hıl'ati iksâ olunduktan sonra, taraf-ı sadrıa'zamîden dahi bir sevb-i erkân semmûr kürk ilbâs olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 130).

Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân Bekir Ağa

Bundan mukaddem bir seneye karîb Yeniçeri Ağalığı ile kâmrân .... ve ba'dehû Tekfurdağı'nda ikāmete me'mûr olan İbrâhîm Ağa yerine Dergâh-ı âlî Yeniçerileri Ağası olan

Yeniçeri Ağası Bekir Ağa, adem-i muvaffakıyyetinden dolayı azl olunarak, Bursa'da ikāmete me'mûr olup, arası çok geçmeksizin uhdesine mîr-i mîrânlıkla Kars eyâleti tevcîh olundu.

Elliüç Bekir Ağa .... çendân âşinâ olmadığından altmış üç gün zarfında ağalıktan azl ve Burusa'ya ib'âd ve Özi kal'ası Ağası olan Zorlıoğlı Kethudâsı Süleymân Ağa'nın ihzârına Sadr-ı a'zam hazretleri ma'rifetiyle silahdârlıkları evâ'ilinde âdem gönderilen Ramazân-ı şerîfin üçünci güni dâ'ire-i Âsafânelerinde mevcûd bulunmağla huzûr-ı feyz-mahzûr-ı hidîvânelerine ıs'âd ve iktizâ iden hil'atı ilbâs buyurılub yeniçeri ağalığı makāmına ik'âd olundı. Bundan sonra çok geçmeden selefleri Bekir Ağa'ya Kars eyâleti tevcîhiyle mîrimîrânlık ihsân .... olundı (Enverî, *Târîh*, 118 a).

Ve yerine Özi Kal'ası Ağası olup, sadrıa'zamın silahdârlığı evânına celb ü ihzârına kendi tarafından âdem gönderilmiş olan Zorluoğlu Kethudâsı Süleymân Ağa, bu esnâda Dersa'âdet'e gelmiş bulunduğundan, yeniçeri ağası nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 133).

Vürûd-ı haber-i vefât-ı Vâlî-i Erzurum es-Seyyid İbrâhîm Paşa ve vukū'-ı tevcîhât

Bundan mukaddem avâtıf-ı Aliyye'den kendüsine Erzurum Eyâleti tevcîh buyurılan es-Seyyid İbrâhîm Paşa .... vefâtı haberi şehr-i Ramazânın ikinci güni makām-ı sadâret-i uzmâya vâsıl olub eyâlet-i mezbûrenin vüzerâ[dan] birine tevcîhi lâzım gelmekle mâh-ı mezbûrun beşinci güni Erzurum Eyâleti .... Rakka Vâlîsi Şeyhü'l-Vüzerâ Mehmed İzzet Paşa'ya tevcîh ve Rakka Eyâleti Aydın Muhassılı el-Hâcc Abdürrez-

Erzurum Vâlîsi es-Seyyid İbrâhîm Hıfzı Paşa'nın vefâtı haberi Ramazân-ı şerîfin ikinci günü Dersa'âdet'e vâsıl olmağla, yerine Rakka Vâlîsi Şeyhü'l-vüzerâ Sadr-ı esbak Mehmed İzzet Paşa, Erzurum vâlîsi ve Aydın Muhassılı Abdürrezzâk Paşa, Rakka vâlîsi ve İçel Mutasarrıfı olan Vezîr Tevkī'î Ali Paşa Kethudâsı Hasan Paşa, Aydın muhassılı nasb u ta'yîn buyurulup, müteveffâ-yı müşârünileyh İbrâhîm Paşa'nın esbâb-ı

zâk Paşa'ya ve Aydın Muhassıllığı İçil Mutasarrıfı Vezîr Tevkī'î Ali Paşa Kethudâsı Seyyid Hasan Paşa'ya ihsân buyurılub merhûm-ı müşârün-ileyhin yanında olan esbâb-ı vezâretinden mâ'adâsı in'âm-ı bî-pâyân-ı şehriyârîden veresesine i'tâ olunması fermân olunmuşdur (Enverî, *Târîh*, 131 a-b).

vezâretinden mâ'adâ, emvâl ü eşyâsı veresesine ihsân buyuruldu (Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 155).

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inde haziflerle aktardığı diğer bahisler de şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 7)'da Sabık Şeyhülislâm Dürrî-zade Mustafa Efendi'nin 7 Zilhicce 1188'de (8 Şubat 1175) meydana gelen vefatı ve arkasından verilen tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 32 a)'den takdim-tehirle alınmış, ancak I. Abdülhamid'in cülusundan hemen sonra evâsıt-ı Zilhicce 1187'de (23 Şubat-4 Mart 1774) üçüncü defa şeyhülislâm olması tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 10)'da Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Recaî el-Hacc Mehmed Emin Efendi'nin kethudalıktan azl olunup Defterdar Derviş Mehmed Efendi'nin sadaret kethudası olması, Mehmed Emin Efendi'nin de yer değiştirmek suretiyle onun yerine defterdar nasbı Enverî (*Târîh*, 34 a-b)'den kaydedilmiş, ancak bu azil ve nasp tarihi olan 3 Safer 1189 (5 Nisan 1775) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 12-13)'da seferler dolayısıyla Devlet-i Aliyye görevlilerine mansıpların usulüne göre değil, yararlık ve kahramanlıklarına göre verilmesi dolayısıyla her yerde olduğu gibi vezirlerin de sayılarının artması, eyaletler mevcut vezirlerin ancak dörtte birine yettiğinden sancak mansıplarının da taşra vezirlerine verilmesi, ancak sancakların gelirleri vezirlere yetmediğinden gelirlerini artırmak için halka zulüm yapmaları, reayanın arzıhal takdimiyle şikâyetleri üzerine padişahın zulümlerin vüzeranın çokluğundan dolayı meydana geldiğini görüp Bâbı'âlî'ye vezirlerin sayılarının azaltılması ve yapılan zulümlerin önlenmesi için hatt-ı hümâyûn göndermesi, sekiz vezirin vezaretlerinin kaldırılıp Anadolu ve Rumeli'ye hıtaben adalet emirleri yazılarak kapu kethudalarına teslim olunması, arpalık kapu kethudalarından beşinin Cezâyir-i Bahr-i Sefîd'e sü-

rülmeleri, arpalık sahiplerinin ehil naibler kullanmaları için şeyhülislâma hıtaben hatt-ı hümâyûn gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 34 b-35 b)'den mealen kaydedilmiş, fakat adalet emirlerinin yazıldığı evâsıt-ı Safer 1189 (13-22 Nisan 1175) tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 9)'da Cidde Valisi Halil Paşa'nın tercüme-i hâli mealen ve takdim tehirle Enverî (*Târîh*, 37 a-b)'den aktarılmış ancak ölüm haberinin İstanbul'a geldiği evâhır-ı Safer 1189 (23 Nisan-1 Mayıs 1775) tarihi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 3)'da Darüssaade Ağası Yazıcısı Ahmed Efendi'nin azlolunduktan sonra ailesi ile birlikte doğduğu yer olan İzmir'e nefyolunması Enverî (*Târîh*, 36 b)'den nakledilmiş, ancak sürgün tarihi olan 20 Safer 1189'dan (22 Nisan 1175) bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 17)'da Manastır'a altı saat uzaklıkta Florina ahalisinden "Muslu" adlı şakinin zulmü ve yirmi-otuz kasabayı harap etmesinden dolayı Rumeli Valisi Dağıstanî Ali Paşa tarafından getirtilip başının kestirilmesi Enverî (*Târîh*, 38 b)'den alınmış, ancak kesik başının İstanbul'a gönderildiği tarih olan 15 Rebiulevvel 1189 (16 Mayıs 1775) hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 18)'da Maraş Eyaletinde ısyan eden Kılıçlı ve Mandellü aşiretleri eşkıyasının cezalandırılmalarının Maraş Valisi Abdullah Paşa'ya havalesi, onun Maraş'dan hareketle Gavurdağı havalisinde Alacaabalu'da bunlara hücum ettiğinde eşkıyanın Gavurdağı'nın sarp yerlerine firar etmeleri, kalanlarla muharebe edildiğinde piyade ve süvarileri perişan olup bunların da sarp yerlere kaçmaları, Abdullah Paşa'nın on dokuz eşkıyanın kesik başlarını İstanbul'a göndermesi Enverî (*Târîh*, 39 a-b)'den aktarılmış, Abdullah Paşa'ya emr-i âlîyi getiren Silahşörân-ı Hâssadan Mehmed Ağa'nın ismi ile, paşanın Dersaadet'e gönderdiği mektubun Dersaadet'e ulaştığı 27 Rebiulevvel 1189 (28 Mayıs 1175) tarihi alınmayıp atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 19)'da Bosna Eyaletinde Logoşa kalesinin dizdâr-ı sânîsi Yahya ile arkadaşı Bab-oğlu Zeynel'in Bosna valisi tarafından yakalanıp katli Enverî (*Târîh*, 40 b)'den kaydedilmiş, fakat kesik başlarının İstanbul'a gönderildiği 3 Rebiulahır 1189 (3 Haziran 1775) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 11)'da Anadolu Kadıaskeri Dürrî-zade es-Seyyid Mehmed Ataullah Efendi'nin belli müddeti sona ermekle, Anadolu Sadrının Monlacık-zade İshak Efendi'ye tevcihi ve Anadolu Kadıaskerliği payesinin İshak Efendi-zade Şerif Monla Efendi'ye verilmesi, bu arada Edirne ve mısr-ı Kāhire mevleviyyetlerinin dahi tevcihi vakti geldiğinden Halep'ten mazul Kethuda-zade Sadık Efendi'ye ra-

hatsızlığı dolayısıyla bir mansıp verilme imkânı olmadığından Bilâd-ı Erbaa payesi ihsan olunması Enverî (*Târîh*, 40 a-b)'den nakledilmiş, ancak 2 Rebiulahır 1189'da (2 Haziran 1175) Monlacık-zade'nin Anadolu kadıaskeri olması, Sadr-ı Anadolu payesinin 12 Rebiulahır 1189'da (12 Haziran 1775) İshak Efendi-zade Şerif Monla Efendi'ye; Edirne Kazasının 1 Ramazan 1189'da (26 Ekim 1775) Mahrec mazullerinden Çelebi-zade İbrahim Nedim Efendi'ye; Bilâd-ı Erbaa payesinin 1 Şevval 1189'da (25 Kasım 1175) Kethuda-zade Mustafa Sadık Efendi'ye verilmeleri tarihleriyle, sabık Kadıasker Dürrî-zade Ataullah Efendi'ye haleflerinin arpalıkları olan Gümülcine ve Debre kazalarına İzmid kazası ilhak olunup ihsan olunması hazfedilerek alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 20)'da Şam Valisi ve Emirülhacc Osman Paşa vefat ettiğinde mal ü menali miriye alınacak iken oğlu Mehmed Paşa'nın miriye on bin kise akçe vermek şartıyla babasının eşyasının kendine terk olunmasını ve vezaret rütbesi verilmesini istirham etmesiyle kendisine vezaretle Rakka valiliği tevcih edilmesine rağmen ta'ahhüd ettiği meblağı vermeyip emirülhaclığı istemesi, paranın tahsili için Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Tayfur Bey'in görevlendirilmesi, onun da bu parayı tahsil edemeyip Mehmed Paşa'nın Şam'ı ihtilâle verdiğini bildirmesiyle Rakka'dan azille Sivas valiliğine nakl olunması, burada da parayı vermeyeceği anlaşıldığından vezaretinin kaldırılıp, Sivas kalesine konulması, Mehmed Paşa'nın sırlarına vakıf olanların İstanbul'a getirilmeleri için Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Sadık Ağa'nın mübaşir tayin edilmesi, emirülhaclık tahsili için İstanbul'a gelen Mehmed Paşa'nın kapu çukadarının tutulup Başbakıkuluağa Mahbesi'nde hapsi Enverî (*Târîh*, 40 b-41 a)'dan kaydedilmiş, ancak vezaretinin kaldırıldığı evâil-i Rebiulâhır 1189 (1-10 Haziran 1775) tarihi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 24)'da İzzet Mehmed Paşa'nın 8 Cumadelula 1189'da (7 Temmuz 1775) sadaret makamından azli ve yerine Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Derviş Mehmed Ağa'nın getirilmesi, İzzet Mehmed Paşa'ya Aydın muhassıllğının tevcihi ve bir çekdirme ile Gelibolu'ya gönderilmesi, Sadaret Kethudalığının da Hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûndan İbrahim Efendi'ye verilmesi Enverî (*Târîh*, 42 b-43 a)'den alınmış, Sarây-ı Âsafî'de mührü İzzet Mehmed Paşa'dan alan Kapucular Kethudası Çerkes Mehmed Ağa'nın ismi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 25-26)'da Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından İzmir civarında Bayındır Voyvodası olan İvaz Mehmed Ağa, İzmir voyvodalarının levendlik ve bölükbaşılık hiz-

metlerinde bulunurken Gümrükçü İshak Ağa'ya intisabı, İzmir civarında bazı mukataalar iltizam edip zenginleştikçe şakavete ve zulüm yapmaya başlaması, buna rağmen cürmü affolunup Sakız muhafazasına tayini, İzmir Voyvodası Kara Osman-oğlu el-Hacc Ahmed Ağa'yı çekemeyip İzmir'i basıp yağma etmesi, cezalandırılmasının Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya havalesi, kapudan paşanın Saruhan Mütesellimi Kara Osman-zade el-Hacc Ahmed Ağa ile Sığla Mütesellimi İlyas-zade Ahmed Ağa'nın askerleriyle Bayındır'a yakın Torbalı'da hazır bulunmalarını emretmesi, kapudan paşa İzmir'e gelip üzerine yürüdüğünde ve Torbalı'ya vardığında İvaz Mehmed Ağa'nın buradan kaçıp Tire yakınında Eğridere'de meteris alması, burada yapılan muharebede onun ve yeğeni Kara Hasan'ın yakalanıp katl olunmaları, kesik başlarının Dersaadet'e gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 43 a-44 a)'den nakledilmiş, ancak İvaz Mehmed Ağa'nın Aydın ahalisinden olduğu, iltizama aldığı Seferihisar, Çeşme, Urla ve Karaburun reayasına zulmetmesi ile kapudan paşanın bu gailenin bertaraf olunduğunu bildiren mektubunun İstanbul'a vasıl olması tarihi olan 16 Cumadelula 1189 (15 Temmuz 1775) hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 27)'da Medîne-i münevvere sakinlerinden "Kumukçu" denilen Nevbetçiler Kethudası Muhammed'in etrafına bazı eşkıya toplayarak Şeyhülharem-i Nebevî'ye ve hâkim efendiye zorbalık etmesi üzerine, gerek kendisinin gerekse adamlarının Medine'den çıkarılıp uzak bir yere sürülmeleri Enverî (*Târîh*, 47 b)'den kaydedilmiş, ancak Kumukçu'nun Kandil-zade Abdurrahim ile ittifak ettiğinden bahsolunmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 27)'da Mısır Valisi Arapgirli Hacı İbrahim Paşa'nın vefat etmesiyle Mısır Eyaletinin Aydın Muhassılı Sadr-ı sâbık İzzet Mehmed Paşa'ya, Aydın Eyaletinin Mora Muhassılı Hazinedar Ali Paşa'ya, Mora Eyaletinin Silahdâr İbrahim Paşa'ya tevcih buyurulması Enverî (*Târîh*, 46 b)'den aktarılmış, Arapgirli Hacı İbrahim Paşa'nın ölüm haberinin İstanbul'a ulaştığı evâhır-ı Ramazân 1189 (15-24 Kasım 1775) ile Hazinedar Ali Paşa'ya Aydın eyaletinin verildiği 23 Ramazan 1189 (17 Kasım 1775) tarihleri alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 29)'da Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'ya Ağakapusu'nda ziyafet tertip etmesi Enverî (*Târîh*, 47 b)'den nakledilmiş, ancak ziyafet tarihi olan 11 Şevval 1189 (5 Aralık 1775) tarihi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 30)'da Osmanlı hanedanının neslinden bütün şehzadeler vefat edip yalnız I. Abdülhamid sağ kalmağla, padişahın bir çocuğunun olacağını

ebeler haber verdiklerinde, bunun halka bildirilmesi için padişahın şeyhülislâm efendiye hıtaben emr-i hümâyûn göndermesi Enverî (*Târîh*, 38 a-b)'den aktarılmış, fakat hatt-ı hümâyûnun çıktığı 14 Rebiulevvel 1189 (15 Mayıs 1775) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 30)'da I. Abdülhamid'in ölü bir şehzadesinin doğması, sadrıazam, şeyhülislâm ve devlet erkânının Mabeyn-i hümâyûn'a gidip padişaha taziyede bulunmaları, halka durumun bildirilmesi Enverî (*Târîh*, 48 a-b)'den alınmış, ancak Valide Camii Türbesi'nde defni atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 30-31)'da 20 Zilkade 1189'da (12 Ocak 1776) I. Abdülhamid'in bir kızı doğup Hadice Sultan isminin verilmesi, Enverî (*Târîh*, 48 b)'den nakledilmiş, 2 Zilhicce 1189 (24 Ocak 1776) gecesi sanatkârların hünerlerini göstermeye başlamaları ve bu gösterilerin bir kaç gece sürmesinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 31)'da Sadaret Kethudası İbrahim Nazif Efendi'nin 23 Zilhicce 1189'da (14 Şubat 1776) vefatı ve hal tercümesi ile yerine sabık Yeniçeri Efendisi Mustafa Efendi'nin kethudâ-yı sadr-ı âlî olması Enverî (*Târîh*, 49 b)'den alınmış, ancak Mustafa Efendi'nin "Lalelili" olan lâkabı ve 24 Zilhicce'de kethuda olması; İbrahim Nazif Efendi'nin daha önce küçük evkaf muhasebeciliği, Anadolu muhasebeciliği, başmahasebecilik, rûznâmçe-i evvel, defter emaneti mansıplarında bulunması zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 29)'da Rusya elçisi Bâb-ı Âlî'ye geldiğinde kendisine semmur kürk, maiyyeti memurlarına kakum kürkler ve diğer kendisine tabi olanlara da hılatler giydirilmesi, elçinin altına donanmış at çekilerek konağına iade olunması, kapudan paşa tarafından elçiye Tersane Bahçesi'nde ziyafet verilip, daha sonra sadaret kethudası, yeniçeri ağası, defterdar ve reisülküttap efendiler tarafından da ayrı ayrı ziyafetler tertib olunması Enverî (*Târîh*, 53 a-b)'den alınmış, fakat elçinin ilk defa Sarây-ı Âsafî'ye geldiği günün tarihi olan 15 Şevval 1189 (9 Aralık 1775) ile ikinci defa sadrıazam sarayına geldiği 16 Zilhicce 1189 (7 Şubat 1776) tarihleri kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 40)'da Sabık Darüssaade Ağası Kâtibi Süleyman Efendi, Vekil Osman Paşa'nın kapu kethudası olup, Osman Paşa Sayda Valisi Zahir Ömer'in ortadan kaldırılmasına memur olup kendisine Hazîne-i celîle'den çok fazla akçe verilmesi, ancak verilen görevi başaramadığından Magnisa'ya sürülmesi, buna Süleyman Efendi sebep olduğundan Zilhicce 1189'da (23 Ocak-20 Şubat 1776) onun da sürgüne gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 49 b-50 a)'den alınmış, fakat nefyolunduğu yer olan Alacahisar

verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 45)'da İstanbul kadılığı öteden beri Haremeyn-i muhteremeyn (Mekke ve Medine) kadılıklarını zabt etmiş olan kadılara verilirken, Haremeyn kadısı payesini alanların paye aldıkları gün Haremeyn mazulü sayılarak bilifiil Mekke ve Medine mollası olanlardan önce gelmeleri, bundan dolayı Haremeyn kadılıklarını hiç kimsenin kabul etmek istememesi, şikâyetler üzerine bu karışıklığın giderilmesi için Haremeyn kadıları mevcut iken paye ile tarıkları terfi olunanlara bundan sonra İstanbul kadılığının tevcih olunmaması için şeyhülislâma hıtaben hatt-ı hümâyûn sadır olması Enverî (*Târîh*, 50 b-51 a)'dan nakledilmiş, ancak hatt-ı hümâyûnun çıktığı tarih olan evâil-i Safer 1190 (22-31 Mart 1776) tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 47)'da I. Abdülhamid'in Bağçekapu'daki Valide Camii civarında bir imaret yapılmasını emretmesiyle 23 Şaban 1190'da (7 Ekim 1776) imaret binasına başlanması Enverî (*Târîh*, 55 a-b)'den alınmış, ancak bina olunacak arsanın sabık Reisülküttap İsmail Raif Bey'e ait olduğuna ve Mîrâhûr-ı evvel Mustafa Ağa'nın bina emini nasb olunduğuna yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 47)'da 26 Şevval 1190'da (8 Aralık 1776) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmed'in doğumu, etrafa gönderilen fermanlarda mübaşiriye alınmamasının tebliği ve bu fermanların Tatarlar vasıtasıyla dağıtılması, İstanbul'da halk daha evvelki doğumlar esnasında çok fazla israfa yöneldiklerinden bu defa fakirlere ve imkânı olmayan güçsüz kimselere ve sıbyan mektebi talebelerine yemek verilmesinin emrolunması ve bunun yerine getirilmesi, vükelâ ve ricalin de mahallelerinde fukara ve zuafaya yemek vermeleri Enverî (*Târîh*, 57 b-59 a)'den kısaltılarak mealen alınmış, fakat doğumun Darüssaade Ağası Beşir Ağa vasıtasıyla sadrıazama bildirilmesinden, Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi ve Reisülküttap Ömer Vahid Efendi'nin ve ricalden es-Seyyid İbrahim Efendi'nin isimlerinden, devlet erkânının Yalı Köşkü'nde huzura girmelerinden, İstanbul ve nevahisinde Eyyub, Galata, Üsküdar'dan gelen mektep talebelerinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 48)'da İvaz Mehmed Paşa-zade Halil Paşa'nın tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 60 b)'den kaydedilmiş, Halil Paşa'ya vezaretle Rumeli eyaleti ve Hotin muhafızlığı tevcih olunup 13 Receb 1183'de (12 Kasım 1769) İstanbul'dan hareketi, yolda iken Şabân-ı şerîf içinde (30 Kasım-28 Aralık 1769) mühr-i vezâretin kendisine verilmesi, evâil-i Ramazân 1184'de (19-28 Aralık 1770) sadaretten azl olunup Filibe'de ikametinin emro-

lunması, 1189 ve 1190 senelerinde Bosna ve Selanik mansıplarında bulunması alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 49)'da Sadaret Kethudası Mustafa Efendi'nin azl olunup yerine Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Darendeli Mehmed Efendi'nin naspı Enverî (*Târîh*, 60 b-61 a)'dan aktarılmış, fakat bu azil ve tayin tarihi olan 9 Zilkade 1190 (20 Aralık 1776) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 50)'da Derviş Mehmed Paşa'nın 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) azl olunup Darendeli Mehmed Efendi'nin sadaret makamına getirilmesi Enverî (*Târîh*, 61 a-62 a)'den alınmış, Kethudâ-yı Serbevvâbîn Çerkes Mehmed Bey vasıtasıyla mühr-i hümâyûnun Derviş Mehmed Paşa'dan alınmasından, Hassa bostancıbaşısı tarafından hazırlanan sandal ile Silivri havalisine getirilip, Kapucubaşı Feyzi Ağa mübaşeretiyle Gelibolu Kasabası'na gönderilmesinden, Darendeli Mehmed Paşa'nın Silahdâr-ı şehriyârî Mehmed Ağa vasıtasıyla huzûr-ı hümâyûna davet olunmasından, kendisine donanmış at verilmesinden ve yapacağı işlerinde müstakıll olduğuna dair hatt-ı şerîfin Mîrâhûr-ı evvel el-Hacc Mehmed Ağa tarafından kendisine ulaştırılmasından ve Reisülküttap Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'nin adından bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 52)'da 17 Zilkade 1190'da (28 Aralık 1776) Anadolu'da Köprü ve Merzifon havalisinde zelzele olup, Köprü'nün evleri ile Köprülüoğlu Camii ve mescidlerin yıkılarak yüz kadar kişinin ölmeleri Enverî (*Târîh*, 75 b)'den aktarılmış, ancak zelzelenin hissedildiği Amasya'nın adı bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 52)'da Hassa Hekimbaşısı olan Suphi-zade Aziz Efendi'nin azl olunup, daha önce de Hekimbaşı olan İstanbul payelülerinden Arif Efendi'nin onun yerine tayini Enverî (*Târîh*, 75 b)'den nakledilmiş, fakat azil ve nasp tarihi olan 24 Zilhicce 1190 (3 Şubat 1777) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 48-49)'da 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) Meşihat makamından azledilen Salih-zade Mehmed Emin Efendi'nin hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 76 a-b)'den alınmış, fakat Edirne'de doğması, Rebiulahır 1174'de (10 Kasım-8 Aralık 1760) İstanbul kadısı; Rebiulevvel 1181'de (28 Temmuz-26 Ağustos 1767) Anadolu kadıaskeri; Ramazan 1184'de (19 Aralık 1770-17 Ocak 1771) Rumeli kadıaskeri; Cumadelula 1189'da (30 Haziran-29 Temmuz 1775) şeyhülislâm olmaları tarihleri ile Bursa'da Emir Sultan Camii Haziresi'nde Kara Çelebi-zade Hüsam Efendi karşısına rastlayan yere defnedilmesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 71-72)'da Hindistan sahillerinde Surat ile Bengal iskeleleri arasında ve karadan Surat'a otuz günlük mesafede bulunan

Malabar eyaletinin hakimi Ali Raca'nın etrafındaki Mecus taifesiyle savaşmasından dolayı hazinesi sıkıntıya düştüğünden "Hacı Ali" adlı sefirini yardım istemek için name ile göndermesi, gelirlerken yanlarındaki iki adet filden birinin yolda ölüp Dersaadet'e geldiklerinde filin Fazlıpaşa Sarayı'na konulup, gelen elçinin adamlarıyla beraber Soğancıbaşı Mustafa Efendi hanesinde müsafir edilmeleri, getirdiği namenin 18 varaklık bir risale olup, içindeki ibarelerden anlaşıldığına göre bundan iki yüz kırk sene evvel Malabar hükümeti müşriklerin hücumlarından aciz kalıp yardım istediklerinde "Yûsuf-ı Türkî" ve "Hüseyn-i Türkî" adlı beyler başlarında olduğu halde iki gemi asker gönderilip Malabarlılar'ın düşmanlarına galebe etmeleri, şimdi yine düşmanlarıyla muharebe ettiklerinden, sıkıntılarını gidermek için yüz bin altın istemeleri, durum incelendiğinde dokuz yüz elli tarihlerinde Hindistan'da Malabar'a değil Gücerat'a yardım edildiğinin anlaşılması ve hadisenin *Seyyid Ali Tarihçesi*'nde de yer aldığının görülmesi, sefire kendisine verilen tayinat ile cevabı beklemesinin bildirilmesi Enverî (*Târîh*, 77 b-78 b)'den aktarılmış, fakat Malabarlılar'ın Mecusîlerden Samirî keferesiyle ceng ettikleri, elçinin Zilhicce 1189'da (23 Ocak-20 Şubat 1776) gemi ile Malabar'dan ayrılıp Yenbu, Süveyş, Kahire ve İskenderiye yolu ile 11 Safer 1191'de (21 Mart 1777) İstanbul'a gelmesi tarihlerine yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 68)'da Sadaret Kethudalığından azledilen es-Seyyid İbrahim Efendi'nin Kars canibi seraskeri maiyyetine memur olup; sabık Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin de rûznâmçe-i evvel payesiyle Bağdad kapu kethudası olarak gönderilmeleri Enverî (*Târîh*, 79 b-80 a)'den alınmış, es-Seyyid İbrahim Efendi'nin 10 Rebiulahır 1191'de (18 Mayıs 1777) Bâb-ı Âsafî'ye davet olunup kendisine hılat giydirilmesi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 73-75)'da Cezîretü'l-Arap nevahisinden olup Basra ve Mekke-i mükerreme arasında bulunan Necd havalisinde Hanabile ulemasından Muhammed b. Abdülvehhab'ın şeriata aykırı davranıp dalal ü bidat yoluna saptığı Mekke şerifi tarafından Dersaadet'e bildirildiğinden Bağdad, Şam, Cidde ve Şehrizor valilerinden istilamname istenmesi, Cidde valisinin cevapnamesi Mekke'den gelen yazı ile mutabık olmadığı gibi Bağdad ve Şehrizor valilerinden henüz cevap gelmemesi, Şam Valisi Osman Paşa'nın cevapnamesinde de Muhammed b. Abdülvehhâb-ı Necdî'nin ashâb-ı asabiyyetten bir kabile reisi olmayıp huruc ale's-sultan etmesinin mümkün olmadığını, iki seneden beri Şam'da ikamet ettiğinde onun ısyanına dair bir şey duymadı-

ğını bildirmesi Enverî (*Târîh*, 82 a-83 a)'den nakledilmiş, fakat kaynağında geçen yer adları Yesrib ve Batha'dan bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 75-77)'da Mîriâhûr-ı evvel olan el-Hacc Mustafa Ağa'nın görevinden azli gerektiğinden 10 Rebiulahır 1191'de (18 Mayıs 1777) Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın huzûr-ı hümâyûna kabul olunup padişah tarafından Mustafa Ağa'nın rütbe-i vezâretle bir mansıba memur kılınmasının emrolunması, Karaağaç'da bulunan Mustafa Ağa davet olunup Sarây-ı Âsafî'ye geldiğinde kendisine vezaretle Anadolu valiliğinin verildiğinin bildirilip sadrıazam hatt-ı hümâyûnu kendisine gösterdiğinde kabul etmek istemeyip savuşup Karaağaç'ta bulunan çadırına gitmesi, sadrıazam durumu padişaha arzettiğinde sürgün olmasının emrolunması ve mübaşir marifetiyle kendisinin Üsküdar'a geçirilmesi, ertesi gün affolunup önce Hanya sonra Kütahya mansıbının verilmesi, ancak bu azil ve nasp nedeniyle sıhhati bozulduğundan bir müddet Bursa'da ikametinin sonra Kütahya'ya gitmesinin emrolunması, Kapucular Kethudası Çerkes Mehmed Bey'in mîriâhûr-ı evvel, Mîriâhûr-ı sânî Seyyid Mustafa Ağa'nın kapucular kethudası ve Kapucular Kethudası Şehsüvar-zade Hamdullah Bey'in küçükemiriahur olmaları Enverî (*Târîh*, 80 b-81 b)'den kaydedilmiş, fakat padişahın Kapân-ı Dakīk (Unkapanı) civarındaki camide Cuma namazını eda edip sadrazamın huzurlarına gelmelerini emretmesi, sadrıazamın Valide Sahilhanesi'nde huzura girmeleri, Mustafa Ağa'nın Silahşörân-ı Hâssa'dan Hasan Bey mübaşeretiyle haymesinden alınıp Üsküdar'a geçirilmesi, Mustafa Ağa'nın üzerinde bulunan Bağçekapusu civarındaki Valide Sultan tevliyyetinin Vezir Kethudası Süleyman Feyzi Efendi'ye verilmesi, Mustafa Ağa'nın mühürdarı olan Mehmed Şerif Efendi üzerinde olan vakf-ı hümâyûn kitâbetinin Atinalı-zade'ye tevcihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 77)'da vezaretle Dersaadet'ten taşra mansıbı verilerek çıkarılan el-Hacc Mustafa Paşa'nın miriahurluğu zamanında kethudası ve müsteşarı olan Sipah Kâtibi Hüseyin Efendi'nin rüşvet ve irtikâbı, efendisi taşra mansıbına gittiğinde, anlaşıldığından katli ve mallarının musaderesi Enverî (*Târîh*, 84 b)'den alınmış, ancak katil tarihi olan 4 Cumadelahıre 1191 (10 Temmuz 1777) zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 77-78)'da Medîne-i münevvere'de şakavet artarak şakiler arasında muharebeler meydana gelip, hatta sandûka-i Nebeviyye etrafına tüfeng daneleri isabet etmesi, Halep Valisi Ahmed İzzet Paşa'ya Aydın muhassıllığı tevcih olunarak bir müddet Medine'de

oturmasının ferman olunması, ancak Şam'dan ileriye gitmeye iktidarı olmadığı anlaşıldığından Cidde Valisi Nablusî Mustafa Paşa'nın Medîne-i münevvere'de ikamet eylemesinin emrolunması, Ahmed İzzet Paşa uhdesine de Kuds-i şerîf sancağı verilmesi, boş kalan Halep mansıbının da sabık Kuds-i şerîf Mutasarrıfı Mirimiran İbrahim Paşa'ya vezaretle tevcihi, Diyarbekir seraskerinin asker taifesiyle uyuşamadığından dolayı seraskerlikten azli Enverî (*Târîh*, 84 a)'den aktarılmış, ancak azledilen seraskere Kilis sancağı yanında, kaynağında belirtilmesine rağmen, A'zaz sancağının da verildiği bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 79)'da Boğdan Voyvodası olan Ligor Voyvoda'nın <Grigore III Ghica> Eflak voyvodası iken Eflak'ı Ruslar istilâ ettiğinde düşmana mukavemet etmeyip hıyanet ederek, Ruslar'a iltica eylemesi, Kaynarca Musalahası yapıldıktan sonra Boğdan voyvodası olduğunda Ruslarla mektuplaştığı gibi kendisine havale olunan işleri de yapmadığından Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Karahisarî-zade Ahmed Bey'e büyükmiriahurluk payesi verilerek Boğdan Voyvodası Ligor'un katline memur edilmesi, onun Yaş'ta voyvodanın başını kesip Dersaadet'e göndermesi ve yerine evâsıt-ı Ramazân 1191'de (13-22 Ekim 1777) Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı Kostantin Bey'in <Constantin Moruzi> Boğdan voyvodası naspı Enverî (*Târîh*, 88 b-89 a)'den nakledilmiş, ancak Kostantin Bey'in 15 Ramazan 1191'de (17 Ekim 1777) Boğdan voyvodası olması tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 80)'da I. Abdülhamid'in şehzadesi ölü olarak doğmağla onun da Valide Türbesi'nde defnolunması Enverî (*Târîh*, 89 b)'den kaydedilmiş, ancak doğum için 11 Şevval 1191 (12 Kasım 1777) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 80)'da Mehmed Derviş Paşa'nın hal tercümesi aynen Enverî (*Târîh*, 79 a-b)'den alınmış, ancak doğduğu yer olan Hoşkadem Mahallesi'nin Yeniodalar civarında yer aldığı belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 80-81)'da Tırhala Sancağı Mutasarrıfı iken 17 Safer 1191'de (27 Mart 1777) azledilerek Yenişehr-i Fener'de ikamete memur olan Sarı Mehmed Paşa-zade Ali Paşa'nın 17 Zilkade 1191'de (17 Aralık 1777) vefatı ve arkasından verilen hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 90 b)'den verilmiş, fakat zatülcenb hastalığından vefatı, Yenişehir'de Gaziler isimli mezarlıkta defni, babası Mehmed Paşa'nın 1163'de (1749/1750) Sayda valiliğinden munfasıl olması, kendisinin de Mora mansıbındaki görevinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 81)'da Dersaadet'te Kantarcılar sakinlerinden sadattan birinin elsiz ve ayaksız, yani iki eli dirseklerin-

den ve iki ayağı diz kapaklarından yok bir oğlunun doğup babasının onu Dîvân-ı âlî'ye getirmesi ve Beytülmâl-i müslimîn'den günlük on akçe vazife tayin edilmesi Enverî (*Târîh*, 76 b)'den aktarılmış ancak doğum tarihi olan 11 Muharrem 1191 (19 Şubat 1777) tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 85)'da Kaynarca Muahedesi'nde yer alan Kırım'ın serbesiyyeti maddesi Kırımlılar tarafından nefretle karşılandığı ve bunun musalahanın sona ermesine sebep olacağı İstanbul'daki Rusya sefirine defalarca bildirilmiş ve kendisi de memleketine gittiğinde bunun halli için çalışacağına söz vermiş iken, Dersaadet'e döndüğünde bu hususun halledilemediğinin anlaşılması, Kırım'da ihtilâlin daha da artması, Ruslar henüz harp hazırlıklarını tamamlamadığından İstanbul'daki elçilerinin oyalama taktiğine başvurması, Devlet-i Aliyye'nin serhadler ve kalelerin istihkâmatına başlayıp Bender, Akkirman, Vidin kaleleri ve hudutların kuvvetlendirilmesi için memurlar tayin etmesi Enverî (*Târîh*, 90 b-91 b)'den nakledilmiş, fakat kaynağında metinde geçen Kırım Hanları II. Sahib Giray ile IV. Devlet Giray Hanlar'ın adlarına, Rusya elçisi İstanbul'a geldiğinde Kabataş civarında Mehmed Emin-zadeler Sahilhanesi'nde ikamet ettirilip kendisine ziyafetler tertip olunmasına, serhadlerdeki Hotin, Özi, Kili, İbrail ve Varna kalelerinin isimlerine, sabık Rusya Büyükelçisi es-Seyyid Abdülkerim Efendi'nin Bender kalesinin tamiriyle, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Gümüşhane Emini Hafız Ağa'nın Vidin kalesi tamiriyle, sabık Cizye Muhasebecisi Mehmed Emin Efendi'nin Varna'dan Boğaz'a gelince sahillerdeki kalelerin tamirleriyle görevlendirilmelerine yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 86-88)'da Rusların Kırım'a asker sokarak zorla Şahin Giray'ı han nasb ettirmeleri, bu hareket Kaynarca Musalahası'na aykırı olup, askerlerini Kırım'dan çekmesi Dersaadet'teki Rus elçisine söylenip bu hususta takrir dahi verilmişken durumun değişmemesi, Kırım'da ihtilâlin daha da artması, Rusların Kırımlı gençleri toplayıp başlarına şapka ve Efrenc elbiseleri giydirmeleri, askerlerini de Kırım'da kışlatmaya karar vermeleri üzerine Kırım ve Kuban havalisindeki Tatarlar'ın bunu kabul etmediklerini Rusya generaline bildirmeleri, ancak Rus askerlerinin ahali üzerine hücum etmeleriyle muharebeler meydana gelmesi, Kırım ahalisinin Dersaadet'e kanlı mahzarlar göndermeleri, Dersaadet'te 3 Zilhicce 1191'de (2 Ocak 1778) akdolunan umumî mecliste Kırım'a yardım için beş kalyonun donatılıp gönderilmesine ve Sivas ve Trabzon Valisi ve Canik Muhassılı Vezir el-Hacc Ali Paşa tarafından

yedi-sekiz bin asker tertip olunup Kırım'a irsal olunmasına karar verilmesi, Rusların Lehistan içinde hududa yakın yerlerde asker toplamaya başladığı anlaşıldığından hudutların da istihkâmatına başlanıp Rumeli ve Anadolu'daki mevcut yeniçerilerin seçkinlerinden kırk beş bin asker ayrılıp 1192 ilkbaharında İsmail Kasabası'nda toplanmaları için her tarafa emirler gönderilmesi ve her kola "sürücü" namıyla birer turnacıbaşı tayin olunması, Kırım Seraskerliğine Canik Muhassılı Ali Paşa'nın, İsmail Seraskerliğine Rumeli Valisi Abdullah Paşa'nın seçilmeleri Enverî (*Târîh*, 91 b-92 b)'den kaydedilmiş, fakat Rusların Şahin Giray'ın yanına on beş bin nefer Kazak ve Katana katarak iki taraftan Kırım'a girmeleri, 5 Zilhicce 1191'de (4 Ocak 1778) Rumeli ve Anadolu'daki kadılara, naiplere ve yeniçeri zabitanına hıtaben evâmir-i aliyye yazılması alınmayıp atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 90-92)'da Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'nın Tersane Çavuşlarından Ali Çavuş'u Kırım'a sevkedilen yedi gemiden haber alınamadığı için o tarafa menzil kayığı ile göndermesi, çavuş 11 Safer 1192'de (11 Mart 1778) İstanbul'a dönüp gönderilen kalyonların Avlite Limanı'nda demir bırakıp Rusyalıların bunlara tecavüz etmediklerini, Rusların donanma kapudanlarına ve başbuğları olan Mehmed Ağa'ya tahrirat gönderip sulhu bozacak hareketlerden kaçınmaları için ikaz ettiklerini, Avlite iki yüz adet tekne alan büyük bir liman olup beş bin asker ile zapt ve muhafazasının kolay olduğunu, ancak donanma buradan çekilirse Ruslar tabyeler yapıp toplar koyacak olduklarından kırk bin asker ve otuz-kırk gemi ile zaptının zor ve ilkbaharda buraya yanaşılmanın güç olacağını bildirmesi; Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa'ya bu limanın zaptının emredilmesi, Ali Paşa yazdığı cevapnamesinde Avlite Limanı'nın boğazı dar olup, buraya hücum edilecek olur ise donanma kendini müdafaa edemeyeceğinden ve burada bir kale de olmadığından donanma-yı hümâyûnun zarar göreceğini, düşman üzerine hareket lazım geldikte deve ve araba gibi edevata ihtiyaç olduğunu, Kırım büyük bir kıta olduğundan birkaç koldan hücum edilmesi gerektiğini, eğer Avlite'nin zaptı için irade çıkarsa bunun kendisine yazılmasını bildirmesi, Bâb-ı Âsafî'de umumî meclis akdolunarak meclisin kararı üzerine çıkan irade ile kapudan paşa tarafından limandaki kapudanlar ile başbuğlarına gizli mektup yazılıp menzil kayığı ile gönderilmesi, bu mektupta Avlite Limanı'nda oturmalarının eğer Ruslar düşmanlık gösterirlerse donanmanın Sinop iskelesine dönmelerinin emrolunması, Canikli Ali Paşa'ya kırk bin askeri hazır

edip, ilkbaharda gemilerle Kırım'a gitmek için Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa ile muhabere etmesinin emrolunması, İsmail Seraskeri Abdullah Paşa'ya da Özi kalesine askerler göndermesi bildirilip Özi önünde bulunmak üzere iki adet çekdirme gemisi gönderilmesi, kapudan paşanın da donanma-yı hümâyûnun eksiklerinin tamamlanmasıyla meşgul olması Enverî (*Târîh*, 96 b-97 b)'den alınmış, ancak Dersaadet'te toplanan meşveret meclisinin tarihi olan 24 Safer 1192 (24 Mart 1778) hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 92-93)'da Arpa Emini Ali Ağa'ya cebecibaşılık verilmesi, fakat kendisinin vebadan dolayı cebeci ocağında meydana gelen mahlulleri üzerine aldığı anlaşıldığından azlolunup Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Süleyman Ağa'nın cebecibaşı naspolunması, Ali Ağa İsmail ordusuna memur olup ol havalide idam olundukta bin akçeye yakın mahlulünün ortaya çıkması Enverî (*Târîh*, 103 b-104 a)'den alınmış, Ali Ağanın lâkabı olan "Türkmen Ağası-zade" ile azil ve nasp tarihi olan 16 Cumadelahıre 1192 (12 Temmuz 1778) verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 93)'da Kul Kethudalığından vezaretle Diyarbekir Valisi olan Yeğen el-Hacc Halil Paşa'nın vefatıyla Diyarbekir Eyaletinin Kuds-i Şerîf Mutasarrıfı Gazi Ahmed İzzet Paşa'ya tevcihi, Kuds-i şerîf Sancağının da Eyâlet-i Şâm'a ilhakan Mirülhacc Azm-zade Mehmed Paşa'ya verilmesi Enverî (*Târîh*, 101 a)'dan alınmış, fakat 11 Cumadelula 1192'de (7 Haziran 1778) Halil Paşa'nın vefat edip ertesi gün bu eyaletin Gazi Ahmed İzzet Paşa'ya verilmesi tarihleri kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 94-97)'da Ermeni milleti "Patrik" denilen bir ruhanî reise tabi iken, Frenk rahipleri Ermeniler içine girip gerek Dersaadet'te, gerekse Anadolu'da bir takım Ermeniler'i Roma'da bulunan Papa'nın ruhanî riyaseti altında bulunan ve Katolik denilen mezhebe sokmaları, esas Ermeniler'in Katolik olanlara düşmanlık beslemeleri, sahih Ermeni olanların Devlet-i Aliyye'nin daima muzaffer olmasını istedikleri halde Katolik Ermeniler'in Efrencî devletlerin galibiyetini temennî etmeleri, Katolik mezhebine girenlerin Avrupa'da bir kilise satın alıp, zengin olanların çocuk ve akrabalarını oraya göndermeleri, bu Ermeniler'in sarraflık ve bazerganlık bahanesiyle devlet ricalinin evlerine girerek devlet sırlarını çalmaya çalışmaları ve Katolik papasları bu Ermeniler'in mallarını zaptettiklerinden her sene bin kiselik malın Frengistan'a gitmesi, bütün bunlar önlenmezse iki sene içinde Rumeli ve Anadolu'daki reayanın hepsinin Katolik olacakları tehlikesi bulunması, padişahın sadır olan

iradesine göre Ermeni taifesini iğfal edenler her kim ise cezalandırılmasının emrolunması, Ermeni patrikine hıtaben Sadaret makamından buyuruldu yazılıp, Katolik Ermeniler'in ölülerinin defninin bildirilmesi Enverî (*Târîh*, 97 b-99 a)'dan kısaltılarak aktarılmış, fakat Katolik Ermeniler'in Avrupa'da kilise satın aldıkları yerlerin Nemçe ve Venedik olduğu belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 99-100)'da Rumeli Kadıaskeri Seyyid İbrahim Efendi'nin müddetinin bitiminde Sadr-ı Rumeli'nin Mehmed Murad Efendi'ye tevcihi, ancak sözünü esirgemez ve vazifesinden haric işlerde de söz söylemekten kaçınmaz bir adam olduğundan azlolunup, Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi kendisini evinden alıp, yeniçeri ağası da kıyafet değiştirip ona nezaret ettiği halde, Topkapı dışına çıkararak çavuşlar kâtibine teslim etmesi ve Gelibolu'ya sürülmesi, yerine Dürrî-zade Nurullah Efendi'nin sadr-ı Rum olması Enverî (*Târîh*, 95 a-b)'den nakledilmiş, ancak sürgün tarihi olan 15 Safer 1192 (15 Mart 1778) verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 101-102)'da Rumeli Kadıaskeri Dürrî-zade Nurullah Efendi'nin 1 Cumadelahıre 1192'de (27 Haziran 1778) Dîvân-ı Âsafî'de hastalanıp konağına dönmesi, ancak yakalandığı vebadan kurtulamayıp 5 Cumadelahıre 1192'de (1 Temmuz 1778) vefat etmesi ve daha sonra verilen tercüme-i hâli, yerine Esad Efendi-zade Şerif Molla Efendi'nin Rumeli kadıaskeri olması Enverî (*Târîh*, 101 b-102 a)'den kaydedilmiş, ancak Nurullah Efendi'nin 15 Cumadelahıre 1191'de (21 Temmuz 1777) Rumeli payesi alması, 15 Safer 1192'de (15 Mart 1778) Rumeli kadıaskeri olması verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 102)'da 25 Cumadelahıre 1192'de (21 Temmuz 1778) Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin azlolunup Neşatabad'da bulunan sahilhanesinde veya konağında istirahat etmeğe memur olması, yerine Rumeli Kadıaskeri Esad Efendi-zade Mehmed Şerif Efendi'nin meşihat makamına getirilmesi, Mollacık-zade İshak Efendi'ye Rumeli payesi ihsan olunması Enverî (*Târîh*, 102 b-103 a)'den alınmış, serçukadar vasıtasıyla Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa ile Mehmed Şerif Efendi'nin Beşiktaş Sarayı'na davet edilmeleri, Mehmed Şerif Efendi'ye burada ferve-i beyza, sadrıazam ile Bâb-ı Âsafî'ye geldiklerinde burada da ferve-i semmur giydirilmesi, şeyhülislâm olmasına eş-Şeyh es-Seyyid Kemaleddin Efendi tarafından tarih düşürülmesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 103-104)'da İstanbul Kadılığından munfasıl olup Sadrıazam Hasan Paşa'nın oğlu olan Seyyid Mehmed Said Efendi'nin vebadan 16 Receb 1192'de

(10 Ağustos 1778) vefatı, arkasından verilen tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 104 a)'den mealen kaydedilmiş, ancak 1156 (1743-1744) senesinde Şeyhülislâm Mustafa Efendi'nin dahil ruusuyla müderris olması hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 100)'da Medîne-i münevvere Kādîlığına tayin edilen Mehmed Murad Efendi'nin Şam yakınında Salihiye'de vefat etmesi ve arkasından verilen hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 104 a-b)'den alınmış, ancak 21 Cumadelahıre 1192'de (17 Temmuz 1778) olan vefat tarihi, mezarının Cebel-i Keysûn'da olması ve İstanbul kadılığından azlinde yerine Mehmed Emin Atıf Efendi'nin gelmesi aktarılmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 105-106)'da Sadrıazam Darendeli Mehmed Paşa'nın 8 Şaban 1192'de (1 Eylül 1778) azledilerek Bozcaada'ya sürülmesi, Yeniçeri Ağası Kalafat Mehmed Ağa'nın sadaret makamına getirilmesi, Enverî (*Târîh*, 105 b-106 a)'den nakledilmiş, fakat Darendeli Mehmed Paşa'nın çekdiri sefinesiyle Bozcaada'ya gönderilmesi, Kalafat Mehmed Ağa'nın Silahdâr-ı şehriyârî Seyyid Mehmed Ağa mübaşeretiyle Ağakapusu'ndan Beşiktaş Sarayı'na huzura davet buyurulup hılat giydirilmesi ve mühr-i hümâyûnun verilmesi, Yalıköşkü'nde Sarây-ı Âsafâne'ye gelmesi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 106)'da Tersâne-i âmire Emîni Mustafa Efendi'nin sadaret kethudası olması ve yerine selefi Süleyman Feyzi Efendi'nin yer değiştirmek suretiyle Tersane emini nasb olunması Enverî (*Târîh*, 106 b)'den kaydedilmiş, ancak 14 Şaban 1192'de (7 Eylül 1778) olan tayin keyfiyeti zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 107)'da es-Seyyid Mustafa Paşa'ya nişancılık tevcihi ve 10 Ramazan 1192'de (2 Ekim 1778) III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan ile nikâhlarının kıyılması Enverî (*Târîh*, 107 a-b)'den alınmış, Şeyhülislâm Esad Efendi-zade Mehmed Şerif Efendi tarafından nikâh akdinin yerine getirildiğinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 107)'da es-Seyyid Mustafa Paşa'ya Rakka eyaleti yerine Aydın sancağının tevcihi, Rakka Eyaletinin Bender Başbuğu Seyyid Hasan Paşa'ya, İçel Sancağının sabık Mısır Valisi Sadr-ı esbak Mehmed İzzet Paşa'ya verilmesi, Sadr-ı sâbık Darendeli Mehmed Paşa'nın da vezareti ibkasıyla İnebahtı muhafızı tayini Enverî (*Târîh*, 109 a)'den aktarılmış, 13 Zilkade 1192'de (3 Aralık 1778) Aydın Sancağının Mustafa Paşa'ya, Rakka Eyaletinin Seyyid Hasan Paşa'ya verilmeleri; 20 Zilkade'de (10 Aralık) İçel Sancağının da Mehmed İzzet Paşa'ya tevcihi ile aynı tarihte meydana gelen Darendeli'nin vezaretinin ibkası zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 108)'da Donanma-yı hümâyûnun Tersane'den çıkıp Karadeniz'e gitmek üzere Beşiktaş önünde

demir bırakması Enverî (*Târîh*, 100 a-b)'den alınmış, ancak I. Abdülhamid'in Yalıköşkü'nde Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'yı kabul edip huzurda ona hılat giydirildikten sonra Hasan Paşa'nın 10 Rebiulahır 1192'de (8 Mayıs 1778) donanma ile Beşiktaş önünde demirlemesi tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 110-111)'da donanmanın Beşiktaş önünde demir atmış olarak Karadeniz'e çıkmak için havanın müsaid olmasını beklerken Medîne-i münevvere ahalisinden olup Dersaadet'e gelmiş olan Buharî Hafızı Ebu't-Tayyib Efendi'nin Sarây-ı hümâyûn'a davet edilip Buharî-i şerîf okumaya başlaması, ancak daha yarısına gelmeden uygun rüzgar eserek donanmanın Karadeniz'e hareket etmesi Enverî (*Târîh*, 101 b)'den nakledilmiş, fakat donanmanın hareket ettiği 25 Cumadelula 1192 (21 Haziran 1778) tarihi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 122-123)'da Abdurrezzak Bahir Efendi'nin İstanbul'daki Rusya elçisi ile konuşmaya memur olup, ihtilâflı maddelerin tartışılıp halledilmesiyle her iki tarafın da kabul edebileceği bir senedin tanzim kılınması, Aynalıkavak'da tanzim edildiğinden ve Kaynarca Muahedesi'nin bazı maddelerinin ayıklanıp düzenlenmesinden ibaret olduğundan "Aynalıkavak Tenkihnamesi" olarak adlandırılması, 10 Muharrem 1193'de (28 Ocak 1779) Sarây-ı Âsafî'de umumî meclisin toplanması ferman olunup, mecliste tenkihnamenin tasvip görmesi, Abdürrezzak Efendi'nin Rusya elçisi ile Tersane Bahçesi'nde mülâkat edip rûz-ı Nevrûz'da temessüklerini birbirlerine vermeleri, ertesi günü (5 Rebiulevvel 1193/23 Mart 1779) reisülküttabın Bâb-ı Âsafî'ye davetle kendisine semmur kürk, maiyyetinde mükâleme kâtibi olan Beylikçi Seyyid Mehmed Hayri Efendi'ye ve divan tercümanına erkân kürkü giydirilmesi, yine ol gün Rusya murahhas elçisi Bâb-ı Âsafî'ye davet olunup iskeleden çavuşbaşı ağa karşılayıp sadrıazam ile görüştüğünde kendisine erkân semmur kürkü ile donanmış at verilmesi, ertesi gün mutavassıt olan Fransız elçisine de aynı şekilde ikram olunması, toplanan ve toplanmakta olan askerlerin memleketlerinde istirahatlerinin emrolunması, sabık Defter Emini Abdürrezzak Bahir Efendi'nin hizmetine mükâfeten 11 Rebiulahır 1193'de (28 Nisan 1779) reisülküttap naspolunması Enverî (*Târîh*, 110 b-111 b)'den, diğer kaynağı olan *Katerina Tarihi* ile birlikte alınmış, fakat Kaynarca Muahedesi'nde yer alan bazı maddelerin tenkih edilmesi (ayıklanması), özellikle Rusya'nın Özikırı denilen mer'aları Saltanat-ı seniyye'ye geri vermesi, askerlerini doksan gün zarfında Kırım, Kuban ve bütün Tataristan'dan

geri çekmeyi, Tatar kavminin işlerine karışmamayı, han naspolunanların menşurunun ve memurların müraselelerinin Devlet-i Aliyye'den gönderilmesini kabul ettiği hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 128-129)'da Mora'nın içine bir müddetten beri Arnavud taifesinin girip tefecilik yaparak reayaya borç verip onları borçlu çıkarıp halka zulmetmeleri, reayanın evlerini terkedip başka yerlere dağılmaları, gelirlerin azalıp Mora valilerinin besledikleri segbanları idare edemez olmaları, Mora'da asayişin sağlanması için Kapudan-ı Deryâ Hasan Paşa'nın görevlendirilmesi, onun iki bin atlu maiyyetine tayin olunan mevla ve mübaşirlerle Mora'ya gitmesi, yerine Tersâne-i âmire Emîni Süleyman Feyzi Efendi'nin vekil olması Enverî (*Târîh*, 112 b)'den kaydedilmiş, fakat kapudan paşanın 11 Cumadelula 1193'de (27 Mayıs 1179) Bâb-ı Âsafî'ye davet olunup hılat giydirilmesi hazfolunmuştur. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 129)'da Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya Mora muhassıllığı verilmesi Enverî (*Târîh*, 114 b)'den alınmış, ancak tevcih tarihi olan 24 Receb 1193 (7 Ağustos 1779) zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 130)'da İçel Sancağının İnebahtı Muhafızı Sadr-ı sâbık Darendeli Mehmed Paşa'ya, Trabzon Eyaletinin Erzurum Valisi Canikli el-Hâcc Ali Paşa'ya, Erzurum Eyaletinin Canikli Ali Paşa'nın oğlu Trabzon Valisi Mikdad Paşa'ya tevcih olunması Enverî (*Târîh*, 113 a)'den nakledilmiş, fakat İçel Sancağının Darendeli Mehmed Paşa'ya verildiği 1 Cumadelahıre 1193 (16 Haziran 1779) ile, diğer tevcihatların yapıldığı 16 Cumadelahıre (1 Temmuz) tarihleri alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 130)'da 4 Cumadelahıre 1193'de (19 Haziran 1779) I. Abdülhamid'in şehzadesinin ölü olarak doğması Enverî (*Târîh*, 113 b)'den alınmış, defnedildiği Valide Sultan Türbesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 131)'da İstanbul'da Kalıcılar Köşkü havalisinde gece saat beşi geçerken yangın çıkıp sabaha kadar sürmesi Enverî (*Târîh*, 114 b)'den alınmış, yüz elli kadar kimsenin evsiz kalması ile yangının tarihi olan 21 Receb 1193 (4 Ağustos 1779) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 131)'da Darüssaade Ağası Beşir Ağa'nın azledilip Mısır tarafına sürgün olması, yerine uzun müddet Medîne-i münevvere'de Harem-i Nebevî hizmetinde bulunan ve İstanbul'a getirilip Hazînedâr-ı şehriyârî Cevher Ağa'nın Dârüssaade ağası olması Enverî (Târîh, 115 a)'den verilmiş, ancak azil ve nasp tarihi olan 3 Şaban 1193 (16 Ağustos 1779) aktarılmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 133)'da 26 Şaban 1193 (8 Eylül 1779) gecesi I. Abdülhamid'in bir oğlu olup adının "Sultan Mustafa"

konulması, üç gün top şenliği olması emrolunması Enverî (*Târîh*, 117 b-118 a)'den alınmış, fakat doğumun padişah tarafından Darüssaade ağası vasıtasıyla sadrıazama bildirilmesi, bu müjdenin münadiler ile halka ilân edilmesi, âdet üzere devlet erkânının padişahı tebrik için gelmeleri ve bunlara samur kürkler giydirilmesi, Musullu Ali Efendi ile Behcetî Efendi'nin doğuma düşürdükleri tarihler hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 133)'da Canikli el-Hacc Ali Paşa ile oğlu Mikdad Paşa mahlullerinden olmak üzere Trabzon Eyaletinin Çerkes Hasan Paşa'ya, Erzurum Eyaletinin Karaman Valisi Dağıstanî Ali Paşa'ya, Bosna Eyaletinin Aydın Muhassılı Tevkiî es-Seyyid Mustafa Paşa'ya tevcih olunması aynen Enverî (*Târîh*, 118 a-b)'den kaydedilmiş, ancak bu tevcihlerin Ramazan 1193'de (12 Eylül-11 Ekim 1779) olduğu belirtilmediği gibi, diğer mansıb tevcihleri olan Karaman Eyaletinin Selanik Mutasarrıfı Seyyid Hasan Paşa'ya, Selanik Sancağının Bosna Valisi Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'ya verildiği bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 145)'da Rabia Sultan'ın "altmış dokuz günden sonra" vefat ettiği belirtilmişken kaynağında (128 a) vefat tarihi 23 Cumadelula 1194 (27 Mayıs 1780) olarak açıklıkla bildirilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 146)'da Mısır ümerası Hazîne-i Mısriyye'nin Dersaadet'e gönderilmesine muhalefet ettikleri gibi Haremeyn-i şerîfeyn'e (Mekke-Medine) irsal olunan tahılı yabancılara satmalarıyla Haremeyn ahalisinin kıtlıktan dolayı İstanbul'a şikâyetleri üzerine Mısır ümerasının cezalandırılmasının Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'ya havalesi, donanmanın rûz-ı Hızır'a bir ay var iken Tersâne-i âmire'den çıkarılması, kapudan paşanın İskenderiye'ye geleceğini öğrenen Mısır ümerasının derhal Hazîne-i Mısriyye'yi göndermeleri ve Haremeyn tahılını da bundan sonra vaktinde göndereceklerini bildiren niyaznameleri Dersaadet'e irsal etmeleri, ancak yine de kapudan paşanın geleceğinden korkarak eşyalarıyla beraber uzak yerlere kaçmaları Enverî (*Târîh*, 126 b-127 a)'den kaydedilmiş, ancak donanmanın hareketi için 8 Rebiulahır 1194 (13 Nisan 1780) gününün ferman olunması ve yola çıkmadan evvel kapudan paşaya Dolmabahçe'de ziyafet tertip olunması alınmayıp atlanmıştır. Cevdet Paşa (Târîh, II, 146)'da Mirgun-oğlu Sahilhanesi civarında bir cami yapılması için I. Abdülhamid'in iradesi çıkmakla yapılmasına başlanılıp sekiz-on ay zarfında bitirilmesi, bundan sonra az vakit zarfında burada hamam, değirmen ve dükkânlar, yalılar yapılarak bu bölgenin mamur hale gelmesi Enverî (*Târîh*, 127 b)'den alınmış, ancak caminin inşasına

başlandığı, 12 Rebiulahır 1194 (17 Nisan 1780) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 146-147)'da Dergâh-ı âlî Gedüklülerinden Zaim Mustafa Ağa'nın Kırım canibine defterdar nasb olunması, Canik havalisinin ahvalini bildirmek üzere Der'aliyye'ye gelmesi için emirler gönderilmesine rağmen gelmemesi, Kırım'a firar eden Canikli Ali Paşa ile dostluğundan dolayı sadrıazamın çukadarı mübaşeretiyle Dersaadet'e getirildiğinde durumu teftiş olunup, suçlarından dolayı idam olunması Enverî (*Târîh*, 127 a-b)'den kaydedilmiş, ancak İstanbul'a getirildiğinde hapsedildiği Başbakıkuluağa Mahbesi ile katledildiği 9 Rebiulahır 1194 (14 Nisan 1780) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 147)'da Surre Emini iken Maliye Tezkirecisi tayin olunan Ahmed Efendi, sahilhanesini halka açıp eğlendiğinden Asitane'den çıkarılıp, uhdesine mirimiranlık ile Alaiye sancağının verilmesi Enverî (*Târîh*, 129 a)'den alınmış, ancak kendisine Alaiye sancağının tevcih olunduğu 12 Şaban 1194 (13 Ağustos 1780) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 147)'da Büyüktezkireci Bekir Paşa-zade Ataullah Beyefendi'nin azl olunup Mısır darphanesi memuriyetiyle Mısır'a gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 130 b-131 a)'den aktarılmış, ancak azil tarihi olan 24 Şaban 1194 (25 Ağustos 1780) ile ertesi gün Mısır'a memur olması zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 148)'da 9 Şevval 1194'de (8 Ekim 1780) gece saat yedide Nişancı tarafında yangın çıkmakla padişah ve sadrıazamın da orada bulunması, güneşin doğmasıyla yangının sönüp herkes mekânlarına döndüğünde bu sefer Cibali tarafında gündüz sabah yedide yangın çıkması ve padişah ile devlet erkânı buraya da koşup yangının akşam saatlerinde söndürülmesi, padişah saraylarına döndüğünde gece saat ikide yeniçeri kışlalarında da yangın çıkarak beş-altı kışla yandıktan sonra bunun da sönmesi Enverî (*Târîh*, 132 a-b)'den alınmış, bir kaç gün sonra yanan kışlaların yeniden yapılması için Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından sabık Cebecibaşı Süleyman Ağa'nın bina emini nasb olunması verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 148-149)'da İstanbul'daki Rusya elçisinin Boğdan memleketine gelip gidecek Rusya tüccarı üzerine bir konsolos tayin etmek istediklerine dair Bâbı'âlî'ye takrir vermesi, Reisülküttap Halil Hamid Efendi bunun mahzurlarını beyan ettiğinde Eflak ve Boğdan'ın elden çıkması tehlikesi üzerine Rusya elçisine takrir verilmesi ve elçinin bunu devleti tarafına bildirmesi, cevabı geldiğinde ve Rusya elçisi yeni Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi ile mülâkat ettiklerinde Eflak, Boğdan ve Bucak'ta konsolos naspetmeğe hakları

olduğunu iddia etmesi, reisülküttabın Kaynarca Muahedesi'ne göre Ruslar'ın Eflak ve Boğdan'a konsolos tayin etmeğe hakları olmadığını ispat etmesine rağmen, elçinin ısrarı üzre Silistre'de Ruslar'ın konsolos naspetmelerine karar verilip, evâhır-ı Zilhicce 1194'de (18-27 Aralık 1780) gereken sened yazılıp mühürlenerek işin sona erdirilmesi Enverî (*Târîh*, 135 a-136 a)'den nakledilmiş, Süleyman Feyzi Efendi'nin Mahmud Paşa-yı Veli Camii civarında Rus elçisiyle mülâkat etmesi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 151-152)'da Buhara Hanı Seyyid Muhammed Gazi Han tarafından gönderilen Muhammed-i Aranzarî adlı büyükelçi ile oğlu ikinci elçi Muhammed Şerif'in Hazar Denizi'nde Rusya hududuna gelip, daha sonra Kırım'a geçerek buradan da deniz yolu ile Dersaadet'e gelmeleri, kendilerine mezhep ittihadı dolayısıyla ihtiram gösterilip sadrıazam ile görüşmeleri, getirdikleri hediyeleri takdim etmeleri, sefir ve oğluna sincap kürk ile yanlarında bulunanlara hılatler giydirilmesi Enverî (*Târîh*, 134 a-b)'den aktarılmış, fakat elçilerin 12 Zilkade 1194'de (9 Kasım 1780) İstanbul'a geldikleri gün hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 150)'da Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa'nın Mora'da Manya beldesine ansızın girdiği haberinin Dersaadet'e gelmesi, ahalisi çok hilekâr olduklarından daha evvel 1127 (1715) senesinde Serdâr-ı ekrem Şehid Ali Paşa bu adaya girdiğinde ona rehinler vererek yine ısyanlarında devam etmeleri, Gazi Hasan Paşa'nın geçen sene (1193) yine rehinler alarak adanın nizamına başlaması ve bu sene yine muharebe olmadan buraya duhul etmesi Enverî (*Târîh*, 130 b)'den alınmış, fakat Hasan Paşa'nın adada bu beldeye gelmesinin İstanbul'a ulaştığı tarih olan 24 Şaban 1194 (25 Ağustos 1780) tarihi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 152-153)'da Umman hakiminin evvelce Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın Basra'nın muhafazası için kendisinden yardım istemesi üzerine oğlu Emir Hilal'i göndermesi, ancak daha sonraki vali Ispanakçı Hafız Mustafa Paşa'nın kötü davranışlarından dolayı Emir Hilal'in geri dönmesi, Mustafa Paşa idam edildikten sonra Bağdad Valisi Abdullah Paşa'ya yardım etmesi için Umman hakimine Receb 1191'de (5 Ağustos-3 Eylül 1777) mektûb-ı sâmî gönderilmesi, Umman hakiminin Bağdad ve Basra Eyaletlerinin Süleyman Paşa'ya tevcihinden memnun olup, onunla birlikte hareket edip, Âsitâne-i sa'âdet'e intisap edeceğini bildiren niyaznamesi gelmesi, Ummanlı hacılardan "Rume" namıyla Cidde'de beş riyal, Mekke'de altı riyal alındığını, bunların kaldırılmasını istirham etmesi üzerine Ummanlı hacılardan bu

vergilerin alınmamasına dair Mekke şerifine ve Cidde valisine fermanlar gönderilmesi ve suretlerinin Umman hakimine de irsal olunması, Umman hakiminin nâme-i hümâyûn ile muhatap alınmasına gerek olmadığının Süleyman Paşa tarafından bildirilmesiyle kendisine yalnız mektûb-ı sâmî gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 134 b-135 a)'den alınmış, ancak mektubun gönderildiği Muharrem 1195 (28 Aralık 1780-26 Ocak 1781) tarihi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 153-154)'da Sivas Valisi Dağıstanî Ali Paşa'nın Sivas ahalisinin mezaliminden dolayı ref'-i ruk'a ile kendisinden şikâyetleri üzerine mübaşir marifetiyle Sivas kalesinde idam olunması Enverî (*Târîh*, 133 b-134 a)'den kaydedilmiş, ancak kesik başının İstanbul'a geldiği 8 Zilkade 1194 (5 Kasım 1780) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 154-155)'da Defter Emanetinden munfasıl el-Hacc Mehmed Emin Recaî Efendi'nin 18 Receb 1194'de (20 Temmuz 1780) vefatı ve hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 129 a-130 a)'den takdim-tehirle aktarılmış, ancak Sultan Ahmed Camii havalisinde dünyaya gelmesi, Rebiulevvel 1169'da (5 Aralık 1755-3 Ocak 1756) küçükkal'a tezkirecisi ve mektûbî-i sadr-ı azamî ikinci halifesi; 15 Rebiulahır 1169'da (18 Ocak 1756) küçüktezkireci; 5 Şevval 1170'de (23 Haziran 1757) büyüktezkireci; 2 Safer 1175'de (2 Eylül 1761) reisülküttap; 18 Zilhicce 1176'da (30 Haziran 1763) çavuşbaşı; 6 Cumadelahıre 1177'de (12 Aralık 1763) sadaret kethudası; 4 Şevval 1178'de (27 Mart 1765) Tersane-i âmire emîni; Şevvâl 1180'de (2-30 Mart 1767) arpa emini; 15 Safer 1181'de (13 Temmuz 1767) tekrar Tersane emini; 14 Cumadelula 1182'de (26 Eylül 1768) yine reisülküttap; Safer 1189'da (3 Nisan-1 Mayıs 1775) şıkk-ı evvel defterdârı; 26 Zilkade 1190'da (6 Ocak 1777) nişancı; Şevval 1192'de (23 Ekim-20 Kasım 1778) defter-i hâkānî emîni olması tarihleri ile Şehzade Camii Haziresi'nde defni alınmayıp atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 155-156)'da Erzurum Valisi es-Seyyid İbrahim Paşa'nın hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 131 b)'den kaydedilmiş, fakat 18 Cumadelahıre 1182'de (30 Ekim 1768) başmuhasebeci; 6 Zilkade 1182'de (14 Mart 1769) şıkk-ı evvel defterdârı; 14 Zilkade 1185'de (18 Şubat 1772) Babadağı Meştası'nda rûznâmçe-i evvel; 8 Cumadelula 1189'da (7 Temmuz 1775) ikinci defa kethudâ-yı sadr-ı âlî; Cumadelahıre 1190'da (18 Temmuz-15 Ağustos 1776) tevkiî; 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) üçüncü defa sadaret kethudası olma tarihleri kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 156)'da Nemçe İmparatoriçesi Maria Terezia <Theresia>'nın 3

Zilhicce 1994 (30 Kasım 1780) gecesi vefatı ve yerine oğlu İkinci Yozef <Joseph>'in Nemçe imparatoru olması, Maria Terezia <Theresia>'nın politikası icabı Devlet-i Aliyye ile daima dost kalması, oğlu Yozef <Joseph>'in validesinin vefatı ile Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'ya kapılıp aralarında Memâlik-i Devlet-i Aliyye'yi taksim etmek üzere anlaşmaları Enverî (*Târîh*, 136 a)'den nakledilmiş, imparatoriçenin vefatı haberinin 7 Zilhicce 1194'de (4 Aralık 1780) İstanbul'daki Nemçe elçisi tarafından sırkâtipleri vasıtasıyla sadaret makamına bildirilmesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 157)'da Şehzade Sultan Mehmed'in Kur'ân-ı kerîm'e başlama zamanı gelmiş olduğundan müneccimbaşı tarafından bildirilen uğurlu vakitte, yani 8 Muharrem 1195'de (4 Ocak 1781) İncili Köşkü'nde besmele-i şerîfle Kur'ân'a başlaması, sonra şeyhülislâm ve Ayasofya şeyhi tarafından dua okunması Enverî (*Târîh*, 136 b-137 b)'den verilmiş, köşkün içinin Mehterhâne-i hümâyûn'dan getirilen eşyalarla donatılması, köşkün bahçesinde padişahın çadırı kurulup, ziyafet ve yemek için Matbah-ı âmire'nin padişah çadırının arkasına naklolunması, devlet erkânının da kurulan çadırlarına gelip Matbah Emini el-Hâcc Mehmed İspir Ağa tarafından hazırlanan yemeklerin yenmesi alınmayıp atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 157-158)'da Aydın Muhassılı iken Rakka Valiliğine tayin olunan Abdürrezzak Paşa'nın Rakka'ya vardıktan sonra vefat etmesi ve ardından verilen tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 139 a-b)'den kaydedilmiş, fakat Zilhicce 1178'de (22 Mayıs-19 Haziran 1765) sadrıazam mektupcusu; Cumadelahıre 1182'de (13 Ekim-10 Kasım 1768) küçüktekzireci; Cumadelahıre 1183'de (2-30 Ekim 1769) yine mektupcu; Şevval 1185'de (7 Ocak-4 Şubat 1772) ordu Şumnu'da iken reisülküttap; Şevval 1190'da (13 Kasım-11 Aralık 1776) defter-i hâkānî emîni; Rebiulevvel 1193'de (19 Mart-17 Nisan 1779) tekrar reisülküttap olup, selh-i Zilkade 1193'de (9 Aralık 1779) vezaretle Aydın sancağının verilmesi; ordu-yı hümâyûn Şumnu sahrasında iken asker çadırına hücum ettiğinde kaçarak Kütahya kalesine kal'a-bend olması, 10 Muharrem 1195'de (6 Ocak 1781) meydana gelen vefatı, Rakka'da Ulucami Haziresi'nde defni, ölüm haberinin İstanbul'a geldiği 29 Muharrem 1195 (25 Ocak 1781) tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 158-159)'da I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in çiçek hastalığından 25 Safer 1195 (20 Şubat 1781) gecesi ve yine ol gece saat yedide Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın vefatları, ertesi sabah Sadaret Kaymakamlığına Kapudan-ı Deryâ

Gazi Hasan Paşa'nın getirilmesi, şehzadenin Bağçekapusu civarında Türbe-i Cedîde'de defni, sadrıazamın da Valide Camii'nde cenaze namazı kılınıp Türbe-i Cedîde civarında defn olunması ve müteakiben Silahdar Mehmed Paşa'nın verilen hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 140 a-141 a)'den aktarılmış, fakat şehzadenin cenazesinin Babüssaade'de hazırlanan musallaya konulup imâm-ı sânî tarafından namazının kılınması verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 159-160)'da Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın vefatından bir kaç gün önce ölüm alâmetleri hekimler tarafından bildirildiğinden Sadr-ı esbak ve Erzurum Valisi Mehmed İzzet Paşa'nın sadareti padişah tarafından irade edilip, hatt-ı hümâyûn ile özel memur gönderilmek üzere iken Silahdar Mehmed Paşa vefat etmekle, Mehmed İzzet Paşa'nın Dersaadet'e gelmesi için acele etmesi istenip geldiğinde sadrıazam naspolunması, sadaretine iki yüzden fazla tarih düşürülmesi ve Kudattan Remzi Efendi'ye ait olanının verilmesi Enverî (*Târîh*, 141 b-145 b)'den aktarılmış, ancak kaynağında verilen ilk sadareti ile ilgili görevleri nakledilmediği gibi, Tebdil Hasekisi el-Hâcc Hüseyin Ağa'nın davet için Erzurum'a gönderilmesi, onun 25 Safer 1195'de (20 Şubat 1781) İstanbul'dan ayrılıp on bir gün sonra Erzurum'a varıp sadrıazam olduğuna dair hatt-ı hümâyûnu Mehmed İzzet Paşa'ya vermesi, sadrıazamın Mirimiran Halil Paşa'yı Erzurum'da kaimmakam bırakıp 9 Rebiulevvel 1195'de (5 Mart 1781) Erzurum'dan ayrılması ve 22 Rebiulahır 1195'de (17 Nisan 1781) İstanbul'a gelip mührü alarak sadaret makamına geçmesi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 160-161)'da Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa'nın vefatı haberi geldiğinde Belgrad muhafazasının merhum Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi Rumeli Valisi Mustafa Paşa'ya verilmesi ve Mehmed Paşa'nın zikredilen tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 133 a-b)'den nakledilmiş, kendisine 1184'de rütbe-i vezâret verilmesi, vefatı haberinin 10 Rebiulevvel 1195'de (6 Mart 1781) gelmesi, evâsıt-ı Rebiulevvel'de (7-16 Mart) Belgrad Muhafızlığının Mustafa Paşa'ya verilmesi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 161)'da Sadrıazam Mehmed İzzet Paşa'nın tevcihata başlayıp Erzurum Eyaletinin Yazıcı İbrahim Paşa-zade Vezir es-Seyyid Mustafa Paşa'ya, Rumeli Eyaletinin Silistre Valisi Aydosî Mehmed Paşa'ya, Silistre Eyâletinin Seyyid Hasan Paşa'ya, Sivas Eyaletinin Trabzon Valisi Çerkes Hasan Paşa'ya tevcih olunması Enverî (*Târîh*, 145 b-146 a)'den alınmış, ancak tevcih tarihleri olan 27 Rebiulahır 1195 (22 Nisan 1781) verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II,

161)'da Çatalcalı Ali Paşa'ya Köstendil ve Hudavendigâr sancakları ber-vech-i ma'âş tahsis olunarak Özi muhafazası şartıyla vezareti ibka buyurulması Enverî (*Târîh*, 146 a)'den aktarılmış, fakat İnebahtı Muhafızlığının Yeğen Ali Paşa'ya verilmesinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 161-162)'da Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'nın ağalıktan azl olunup, yerine Kul Kethudası Ali Ağa'nın getirilmesi Enverî (*Târîh*, 147 a-b)'den nakledilmiş, ancak 20 Cumadelula 1195'de (14 Mayıs 1781) olan azil ve nasp keyfiyeti zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 162-163)'da Bağdad ve Basra arasında bulunan Haseke mukataası reayasından Hazail aşireti eşkıyasının nehir ve çöl yollarını kesmeleri ve ısyan ederek Acemler'e tabi olmaları, Süleyman Paşa Bağdad ve Basra valisi olduğunda bu havaliyi temizlemek için Bağdad'dan hareket ederek Haseke menziline geldiğinde Müntefik aşiretini kendine çekip, asilerin çöl tarafındaki geçit yerlerini kapaması, Âl-i Selmân kabilesi de yardıma gelip asilerin yerleri Ahvaz ile Endivar arasında "Germe" denilen nehir ile çevrilmiş olduğundan, "Divaniye" mevkiinde Fırat nehrinin önünü kesmek için sedd inşasına başlanması, diğer aşiretlerin de itaat edip sedd bittiğinde eşkıyanın bulundukları yerlerin suları çekilip açıkta kaldıklarından ve kılıçtan geçeceklerini anladıklarından rehin vererek Basra'dan Hille'ye kadar yolculara ta'arruz etmemek, miriye olan borçlarını ise eda etmek şartıyla kendilerine eman verilmesi, bu haberin 26 Cumadelula 1195'de (20 Mayıs 1781) Der-i Devlet'e gelmesiyle Süleyman Paşa'ya padişah tarafından semmur kürk ve kılıç gönderilmesi Enverî (*Târîh*, 147 b-148 a)'den kaydedilmiş, Süleyman Paşa'nın asileri tenkil için 7 Zilkade 1194'de (4 Kasım 1780) Bağdad'dan hareket etmesi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 163)'da Şıkk-ı evvel Defterdârı es-Seyyid Mustafa Efendi'nin azl olunup, yerine Defter Emini Hasan Efendi'nin getirilmesi, Defter Emanetinin Sadaret Kethudalığından munfasıl el-Hâcc Mustafa Efendi'ye ihale olunması Enverî (*Târîh*, 148 a-b)'den verilmiş, 27 Cumadelula 1195'de (21 Mayıs 1781) olan bu azil ve tayin keyfiyetine yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 163)'da Halep Valisi iken merhum Sadrıazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'ya bazı kimselerin gammazlık etmeleri ile vezareti kaldırılıp Kuds-i şerîf'te ikamete memur olan Ahmed İzzet Paşa'ya Köstendil sancağı verilip vezaretinin ibka buyurulması Enverî (*Târîh*, 148 b-149 a)'den alınmış, vezaretinin geri verildiği 25 Cumadelahıre 1195 (18 Haziran 1781) tarihi nakledilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164)'da Beylan ve Payas

yollarının emniyetini sağlamak üzere Adana Beylerbeyiliğinin İçel Mutasarrıfı Beylanlı Abdurrahman Paşa'ya ve İçel Mutasarrıflığının da Adana Mutasarrıfı Kiki Abdi Paşa'ya tevcih kılınması Enverî (*Târîh*, 150 a)'den aktarılmış, fakat bu tayinlerin 20 Receb 1195'de (12 Temmuz 1781) olduğu belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164)'da vezareti kaldırılıp Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den birine sürülen esbak Mora Muhassılı Mehmed Paşa'ya vezareti ibkasıyla Karasi sancağı verilmesi Enverî (*Târîh*, 150 a)'den kaydedilmiş, ancak bu naspın 23 Receb 1195'de (15 Temmuz 1781) olduğu bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164-165)'da Kırım'a firar etmiş olan Canikli Ali Paşa ile oğlu Mikdad Paşa'nın vezaretleri ibka olunup Ali Paşa'ya Trabzon eyaleti, Mikdad Paşa'ya Amasya sancağı ihsan buyurulması Enverî (*Târîh*, 150 b-151 a)'den alınmış, 24 Receb 1195'de (16 Temmuz 1781) Ali Paşa'ya, 26 Receb 1195'de de oğluna mansıpların tevcih olunduğu zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 165)'da 14 Şaban 1195'de (5 Ağustos 1781) İmâm-ı evvel-i şehriyârî ve Havâss-ı Refî'a Kādîsı Mehmed Said Efendi'nin vefatı ve nakledilen tercüme-i hâli, yerine imâm-ı sânînin imâm-ı evvel olup, İmâm-ı sânîliğin Kilâr-ı Hâssa Ağalarından Seyyid Nurullah Ağa'ya verilmesi Enverî (*Târîh*, 151 a-b)'den verilmiş, fakat Mehmed Said Efendi'nin Zilhicce 1157'de (5 Ocak-2 Şubat 1745) doğduğu, Reisülküttab Tavukcubaşı Mustafa Efendi'nin birader-zadesi Abdullah Efendi'nin oğlu olduğu, Receb 1184'de (21 Ekim-19 Kasım 1770) müderris; 1 Safer 1195'de (27 Ocak 1781) Havâss-ı Refî'a kādîsı olduğu hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 165)'da 4 Şevval 1195'de (23 Eylül 1781) Sadrıazam Mehmed İzzet Paşa'nın tevcihatta bulunması Enverî (*Târîh*, 152 b)'den alınmış, ancak Yeniçeri ağası ile Şıkk-ı evvel Defterdârı Hasan Efendi'yi mansıplarında bırakıp, Tevkiîliği Hâcegândan Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'ye, Defter Emanetini Defterdâr-ı sâbık el-Hâcc Mustafa Efendi'ye, Tersane Emanetini Kethudâ-yı sâbık Halil Hamid Efendi'ye, Cizye Muhasebeciliğini Ahmed Rifat Efendi'ye, Silahdar Ağalığını Bekir Paşa-zade Mehmed Bey'e, Sipah Ağalığını Nişancı Ali Paşa-zade Halil Bey'e, Yeniçeri Efendiliğini Nailî Paşa biraderi Bekir Beyefendi'ye, Matbah-ı âmire Emânetini el-Hâcc Selim Ağa'ya ve Arpa Eminliğini sabık Tezkire-i evvel Ataullah Beyefendi'ye vermesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 165-166)'da İstanbul'a gelmiş olan Buhara elçisi Muhammed-i Aranzari'ye önce kapudan-ı deryâ tarafından ziyafet tertib olunup, daha sonra elçinin ulufelerin dağıtıldığı

divanda padişahın huzuruna çıkıp namesini takdim eylemesi, Buhara hanından gelen namede elçinin Hacc farizasını yerine getirmesi için yardım istenildiğinin anlaşılması, Rusya tercümanının Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Halil Hamid Efendi'ye gelip, vaktiyle Rusya elçisine İslâm meliklerinin elçilerinin huzûr-ı hümâyûna girmedikleri bildirilmiş olduğundan, Buhara elçisinin huzura kabulünün sebebini sorması, Halil Hamid Efendi'nin de Buhara Devleti'nin Devlet-i Aliyye ile hem-hudut olmadığı şeklinde cevap vermesi Enverî (*Târîh*, 136 b-139 a)'den alınmış, fakat Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa tarafından elçiye 2 Muharrem 1195'de (29 Aralık 1780) ziyafet verilmesi ile 21 Muharrem 1195'de (17 Ocak 1781) olan İhrâc-ı Mevâcip Dîvânı tarihleri hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 170)'da tütün kullanımının artması ile beş kise akçeye kadar çubuk takımının satılması, kadınların da murassa' ve telli paşmaklara rağbetleri dolayısıyla, padişahın halkın israfının önlenmesi için hatt-ı hümâyûnun çıkması Enverî (*Târîh*, 155 a-b)'den verilmiş, hatt-ı hümâyûnun sadrıazama gönderildiği evâil-i Zilkade 1195 (19-28 Ekim 1781) tarihi belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 170)'da Anadolu Kadıaskeri Hayatî-zade Mehmed Said Efendi'nin müddetini tamamlayıp 1 Zilkade 1195'de (19 Ekim 1781) yerine İstanbul kazasından munfasıl Arap-zade Ataullah Efendi'nin naspı ve sekiz gün sonra Said Efendi'nin öldüğünün bildirilmesi ile daha sonra nakledilen hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 155 b-156 b)'den aktarılmış, ancak Mehmed Said Efendi'nin selh-i Cumâdelûla 1171'de (9 Şubat 1758) Üsküdar mollası olması ve 10 Zilkade 1195'de (28 Ekim 1781) meydana gelen vefatı verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 170-171)'da 1 Zilhicce 1195'de (18 Kasım 1781) Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi'nin azli ve Gelibolu'ya sürülmesi, yerine Beylikci Mehmed Hayri Efendi'nin reisülküttap, Beylikçi Kisedarı Hacegandan Raşid Efendi'nin beylikçi naspolunmaları, Süleyman Feyzi Efendi'nin bakaya tahsili için Mısır'a memur olması, Mısır'a gidip bakayayı toplayıp affını niyaz ettiğinden Dersaadet'e dönmesine izin verilmesi Enverî (*Târîh*, 156 b-157 a)'den alınmış, fakat Süleyman Feyzi Efendi'nin çavuşlar kâtibi tarafından Gelibolu'ya gönderilmesi, evâil-i Şabân 1195'de (23 Temmuz-1 Ağustos 1781) memuriyeti bittikten sonra Mısır'dan acele dönmesi için mektup gönderilmesi bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 171)'da Silistre Valisi Hasan Paşa'nın 5 Zilhicce 1195'de (22 Kasım 1781) vefatı ve arkasından verilen tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 157 a-b)'den nakledilmiş,

ancak görev aldığı Mora muhassıllığı ile Aydın, Karaman ve İçel mansıpları zikredilmediği gibi yerine 7 Zilhicce 1195'de (24 Kasım 1781) Özi muhafazası şartıyla vezaretle Özi Valisi olan Çatalcalı Ali Paşa'nın Silistre valisi olmasına da yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 171-172)'da Rumeli Sadaretinden munfasıl Mollacık-zade İshak Efendi'nin 14 Zilhicce 1195'de (1 Aralık 1781) meydana gelen vefatı ve hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 157 b-158 a)'den aktarılmış, 15 Zilhicce 1120'de (25 Şubat 1709) meydana gelen doğumu, 12 Şaban 1143'de (20 Şubat 1731) müderris, 12 Rebiulevvel 1170'de (5 Aralık 1756) Yenişehr-i Fener mollası, 1 Receb 1173'de (18 Şubat 1760) Edirne payesi, Cumadelula 1175'de (28 Kasım-27 Aralık 1761) Kāhire-i Mısır kadısı, 22 Cumadelula 1176'da (9 Aralık 1762) Mekke-i mükerreme payesi, 1 Cumadelahıre 1183'de (2 Ekim 1769) İstanbul kadısı, 2 Rebiulahır 1189'da (2 Haziran 1775) Anadolu kadıaskeri olması tarihlerinden bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 175)'da 11 Rebiulahır 1196'da (26 Mart 1782) I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Süleyman'ın saç tıraşının berberbaşı tarafından yerine getirilmesi Enverî (*Târîh*, 159 b-160 a)'den alınmış, fakat bu keyfiyyetin sadrıazama bildirilmesi gerektiğinden berberbaşının Mehmed İzzet Paşa'ya hatt-ı hümâyûn ile birlikte siyah dilkü kürk kaplı elbise getirmesi ile hatt-ı hümâyûnun Sarây-ı Âsafî'de Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi tarafından okunması hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 175)'da I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mustafa'nın da saç tıraşının yapılması icap edip, yine bu keyfiyyetin de sadrıazama bildirilmesi Enverî (*Târîh*, 163 a)'den aktarılmış, ancak 6 Şaban 1196'da (17 Temmuz 1782) berberbaşının Bâb-ı Âsafî'ye giderek hatt-ı hümâyûnu sadrıazama teslim eylemesi, berberbaşı saç tıraşını yaptıktan sonra kendisine semmur kürk ve beş bin kuruş ihsan olunması atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 175-176)'da Surre Emini olup Medîne-i münevvere'de oturan el-Hacc Tahir Ağa'nın, Mekke şerifi Medine'ye gelip Ravza-i Mutahhara ahalisi ile muharebe ettiğinde Tahir Ağa'nın da Mekke şerifine yardım ettiği anlaşıldığından Şam valisi marifetiyle Şam'da idam olunması Enverî (*Târîh*, 159 b)'den kaydedilmiş, kesik başının Dersaadet'e geldiği 5 Rebiulahır 1196 (20 Mart 1782) tarihi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 176-177)'da Bozok Mutasarrıfı Cebbar-zade Mustafa Bey'in köleleri tarafından katledilmesi ve yerine kardeşi Süleyman Bey'in Bozok mutasarrıfı olması Enverî (*Târîh*, 161 a-b)'den alınmış, katledildiği evâsıt-ı Cumâdelûlâ 1196 (24 Nisan-3

Mayıs 1782) tarihine yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 177)'da Beşiktaş Sahilsarayı'nda hasbahçenin arzan seksen ziradan fazla yerinin asıl saraya katılıp burada kasırlar ve havuz inşa olunması ve sarayın tamir edilip yenilenmesi, padişahın 7 Cumadelahıre 1196'da (20 Mayıs 1782) Topkapı Sarayı'ndan buraya gitmesi Enverî (*Târîh*, 162 a)'den alınmış, fakat saraya katılan kısımda iki kasır, bir kaç kâşâne yapılmasından ve deniz kenarındaki Kasr-ı kebîr'in Şehremini İbrahim Münip Efendi marifetiyle tamir olunmasından bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 178)'da Çıldır Valisinin adamlarının av esnasında dört ayaklı bir hayvanı tüfengle vurup Vali Süleyman Paşa'ya getirmeleri, onun da derisini yüzdürüp Dersaadet'e göndermesi, Dîvân-ı Âsafî'ye getirilip Enderûn-ı Hümâyûn'a iletilmesi Enverî (*Târîh*, 162 b)'den nakledilmiş, ancak hayvanın İstanbul'a ulaştığı evâil-i Receb 1196 (12-21 Haziran 1782 tarihi bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 179)'da Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın azl olunup, yerine Kul Kethudası Mehmed Ağa'nın getirilmesi; Cebecibaşı Süleyman Ağa'nın da azledilip Kürd Mehmed Ağa'nın cebecibaşı olması Enverî (*Târîh*, 163 b)'den kaydedilmiş, ancak bu azil ve naspların vuku bulduğu 17 Şaban 1196 (28 Temmuz 1782) tarihi belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 179)'da 13 Ramazan 1196'da (22 Ağustos 1782) gece saat üçte Cibali'de Horosludeğirmen'e bitişik Mauneci Ali'nin evinden çıkan yangının elli saate yakın sürdükten ve İstanbul'un bir çok mahallerini kül ettikten sonra söndürülmesi Enverî (*Târîh*, 164 b-165 a)'den aktarılmış, ancak yangını söndürmek için gelen devlet ricalinden Tersâne-i âmire Emîni Halil Hamid Efendi'nin, Reisülküttap es-Seyyid Mehmed Hayri Efendi'nin, Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi'nin isimleri ile yanan yerler arasında bulunan Kapudanpaşa hamamı, Bozdoğan kemeri, Veczneciler ve Eskiodalar adlı semtlerin adları belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 181-182)'da Rumeli Valisi es-Seyyid el-Hacc Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrıazam olması padişah tarafından irade olunmağın, sadarete daveti için bostancıbaşı vasıtasıyla Hassa Hasekilerinden Kuşcu Mehmed Ağa'ya hatt-ı hümâyûn teslim olunup, onun 2 Ramazan 1196 (11 Ağustos 1782) gecesi Tahtahan'dan kıyafet değiştirerek ayrılıp 8 Ramazan'da Manastır'a varması, Yeğen Mehmed Paşa'nın hatt-ı hümâyûnu alınca hemen yola çıkıp 16 Ramazan 1196'da (25 Ağustos 1782) Eyüp'te "Topçular" adlı yere gelip, sandalla Beşiktaş Sahilsarayı'na varıp, ikindiden sonra huzura girmesi ve Bâbı'âlî'ye gelmesi, Ramazân-ı şerîf

olduğundan ol gece saat ikide Umum Hılatî Merasimi yerine getirilip, ertesi gün Sadr-ı sâbık Mehmed İzzet Paşa'nın emvali ve eşyası miriden zaptolunup, Filibe'ye ikametinin emrolunması Enverî (*Târîh*, 165 b-166 a)'den nakledilmiş, fakat Bostancıbaşı Mustafa Ağa'nın ismi, padişahın huzurunda Yeğen Mehmed Paşa'ya mühr-i hümâyûn teslim olunup hılat giydirilmesi, Kadı Tevfik Efendi'nin Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrıazam olmasına düşürdüğü tarih ve Mehmed İzzet Paşa'yı Filibe'ye irsale Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Genç Osman Ağa'nın mübaşir tayin olunması atlanmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 183)'da Şeyhülislâm Esad Efendi-zade Mehmed Şerif Efendi'nin müddeti sona erdiğinden istifa etmesiyle 5 Şevval 1196'da (13 Eylül 1782) azl olunup, yerine Nakibüleşraf ve iki defa Rumeli Kadıaskeri olmuş olan es-Seyyid İbrahim Efendi'nin meşihat makamına geçmesi, Nekābet-i eşrâfın da İstanbul Kazasından munfasıl Dürrî-zade Arif Efendi'ye verilmesi Enverî (*Târîh*, 167 a)'den kaydedilmiş, ancak İbrahim Efendi'nin Beşiktaş Sahilsarayı'na davet olunup ferve-i beyza; Arif Efendi'ye de huzûr-ı Âsafî'de Nakibüleşraflık hılatı giydirilmesi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 219)'da Medîne-i münevvere Kādîlığının Mısır Kadısı Osman Efendi-zade Tatarcık Abdullah Efendi'ye tevcihi Enverî (*Târîh*, 167 b-168 a)'den kaydedilmiş, kadılığın verildiği evâsıt-ı şehr-i Şevvâl (19-28 Eylül 1782) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184)'da 12 Şevval 1196'da (20 Eylül 1782) I. Abdülhamid'in bir oğlu olup adının "Sultan Mehmed" konulması Enverî (*Târîh*, 167 b)'den nakledilmiş, Daüssaade Ağası Cevher Ağa'nın doğumu Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'ya bildirmesi, sadrıazamın Tehniyetnâme-i vilâdeti bildiren telhisi Cevher Ağa ile padişaha arz için göndermesi verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184)'da I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın 25 Şevval 1196'da (3 Ekim 1782) vefat etmesi Enverî (*Târîh*, 168 a)'den alınmış, fakat 19 Şaban 1195'de (10 Ağustos 1781) doğmuş olduğu belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 184-185)'da Hotin Muhafızı Ahmed İzzet Paşa'nın hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 168 b-169 a)'den kaydedilmiş, ancak hakkındaki bazı isnadlardan dolayı Yedikule'de hapsedilmesi, 17 Şaban 1193'de (30 Ağustos 1779) Halep valisi iken malları miriye alınıp Kuds-i şerîf'te ikametinin emrolunması, Kudüs'e giderken kalan eşyasının Trablusşam'da yol kesenler tarafından zaptı ve 1195 senesi evasıtında vezaretinin ibka olunması zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 185-186)'da sabık Anadolu Kadıaskeri ve İmâm-ı evvel-i şehriyârî Mehmed Emin

Efendi'nin nüzul isabeti ile malul olup 17 Zilkade 1196'da (24 Ekim 1782) vefat etmesi, Üsküdar'da Ayrılıkçeşmesi'nde defni ve arkasından aktarılan tercüme-i hâli takdim-tehirle Enverî (*Târîh*, 171 b)'den alınmış, ancak İstanbul'da Hacıkadın'da doğması, Safer 1169'da (6 Kasım-4 Aralık 1755) III. Osman'a imâm-ı sânî; Ramazan 1172'de (28 Nisan-27 Mayıs 1759) asaleten imâm-ı evvel olması; 5 Şaban 1189'da (1 Ekim 1775) İstanbul payesi verilmesi; Zilhicce 1194'de (28 Kasım-27 Aralık 1780) Anadolu sadaretinden azledilmesi tarihleri belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 187-188)'da Anadolu Valisi iken Erzurum Eyaleti tevcih olunan Sadrıa'zam-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'nın Kütahya'dan Erzurum'a giderken Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Kütahyalı Abbas Ağa'yı Erzurum mütesellimi tayin etmesi, ancak gaddar ve zalim bir adam olan Abbas Ağa, fukarayı incittiği gibi ilim mensuplarına da yaptığı kötü muameleden dolayı katl olunması, bu hareketi efendisine isnad ettirilip Silahdar Mehmed Paşa'nın da vezaretinin kaldırılması, Erzurum Eyaletinin Mirimiran Timur Paşa'ya vezaretle verilmesi Enverî (*Târîh*, 173 b)'den nakledilmiş, fakat evâil-i Zilhicce 1196'da (7-16 Kasım 1782) Timur Paşa'nın Erzurum valisi olmasına yer verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 189)'da Müneccimbaşı Musa-zade el-Hacc Abdullah Efendi'nin vefatıyla yerinin Müneccim-i sânî Müneccimbaşı-zade Mehmed Sadık Efendi'ye ve Müneccim-i sânîliğin müneccimlerden Hacı Yakup Efendi'ye verilmesi Enverî (*Târîh*, 171 b)'den aktarılmış, Abdullah Efendi'nin 18 Zilkade 1196'da (25 Ekim 1782) olan vefatı ile hal tercümesi belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 242)'da Sadaret Kethudalığının Şıkk-ı evvel Defterdârı es-Seyyid el-Hâcc Mustafa Efendi uhdesine tevcihi, Defterdarlığın da Zimmet Halifesi Vekili Feyzi Efendi'ye ihsan olunması Enverî (*Târîh*, 176 a)'den nakledilmiş, ancak bu mansıpların verildiği 25 Muharrem 1197 (31 Aralık 1782) tarihi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 242)'da Sadr-ı esbak Silahdar Mehmed Paşa'ya vezareti ibkasıyla önce Faş verilip itizar etmekle sonra Resmo sancağı tevcihi, Faş muhafazasının vezareti ibkasıyla Halil Paşa'ya verilmesi ve Çorum sancağının memuriyetine ilavesi, Belgrad Muhafızlığının da Sadr-ı esbak Mehmed İzzet Paşa'ya ihsanı Enverî (*Târîh*, 177 b-178 b)'den alınmış, ancak Silahdar Mehmed Paşa'ya Niğde sancağı ilave olunarak Faş muhafızlığı şartıyla vezaretinin ibka olunduğu 2 Safer 1197 (7 Ocak 1783); Mehmed İzzet Paşa'ya Belgrad muhafızlığının verildiği 4 Safer 1197 tarihleri ile yine Silahdar

Mehmed Paşa'ya 28 Safer 1197'de (2 Şubat 1783) Resmo sancağı, aynı gün Halil Paşa'ya Faş muhafızlığı verilmesi tarihleri ve bir kaç gün sonra Çorum Sancağının Halil Paşa'nın mansıbına ilave olunması hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 243)'da daha önce de Özi Muhafızlığında bulunan Halep Valisi Hazinedar Ali Paşa'ya Aydın sancağı ilhakıyla Özi muhafızlığının verilmesi Enverî (*Târîh*, 178 b)'den aktarılmış, ancak tayin tarihi olan 10 Rebiulevvel 1197 (13 Şubat 1783) tarihi kaydedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 243)'da "Yaşyemiş Gümrükçüsü" denilen sabık Surre Emini Halil Ağa'nın Niğbolu haracını iltizam ederek Arnavud taifesinden bir gaddarı muhassıl naspedip, onun reayaya zulmetmesi, Halil Ağa'nın da onun halka zulmüne yardım ettiği anlaşıldığından her ikisinin de katli Enverî (*Târîh*, 178 b)'den alınmış, fakat Halil Ağa'nın önce Rodos Adası'na sürülmesi ferman olunmuş ve kayığa konulmuşken çıkarılıp idam edilmesi hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 250)'da Nemçe elçisinin Bosna ahalisinden bazılarının hududu geçip Nemçe arazisine tecavüz ettiklerini iddia etmesi üzerine Bosna Valisi Silahdar Abdullah Paşa'ya hıtaben ferman gönderilmesi, ferman ulaştığında Abdullah Paşa'nın Bosna ayan ve eşrafını toplayıp irâde-i seniyyeyi tebliğ etmesi ve ahde aykırı davranılmayacağına dair cümlesinin ta'ahhüd etmeleri ile onlardan hüccetler alınması Enverî (*Târîh*, 180 b-181 a)'den nakledilmiş, fakat Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Cabir-zade İbrahim Ağa'nın mübaşir tayin olunup Bosna'ya gönderilmesi, İbrahim Ağa'nın 10 Rebiulahır 1197'de (15 Mart 1783) hüccet-i şer'iyyelerle İstanbul'a dönmesi alınmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 250)'da daha önce Tophâne-i âmire ocağına ilave olmak üzere iki yüz elli nefer sür'atçi topçusu tertip olunduğundan bunun iki bine çıkarılmasına ve talimlerine memur ve nazır tayin olunan sabık Kethuda Kâtibi Mustafa Reşid Efendi ile Tophâne-i âmire Nâzırı Emin Ağa'ya hıtaben ferman gönderilmesi, bu sınıf askerlerin halktan ayrılması için on iki terkten dikilmiş beyaz çukadan takye giymelerinin nizam altına alınması, Beyoğlu'nda veyahud Kağıdhane'de haftada üç gün sür'at talimi yapılmasının ferman buyurulması, sür'at topçularının iskânları için Tophâne-i âmire kışlaları civarında bir kışla yapılması Enverî (*Târîh*, 182 a-183 a)'den aktarılmış, Mustafa Reşid Efendi ve Emin Ağa'ya ferman gönderildiği 20 Cumadelula 1197 (23 Nisan 1783) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 375-376)'de Sür'atçi neferatı nizam (usul) şartları Enverî (*Târîh*, 183 a-b)'den bazı kelimeler hazfedilerek kaydedil-

miştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 256-257)'da Şeyhülislâm İbrahim Efendi'nin 17 Cumadelula 1197'de (20 Nisan 1783) vefatı, namazı Fatih Camii'nde kılındıktan sonra Sultan Selim civarındaki "Beyceğiz" nam yerde defn edilmesi, yerine Reisülulema Dürrî-zade es-Seyyid Ataullah Efendi'nin meşihat makamına geçmesi ve arkasından nakledilen hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 186 a-b)'den kaydedilmiş, fakat ertesi gün yeni şeyhülislâma merasimle hılat giydirilmesi, tercüme-i hâlinde de 1113'de doğması, 1143'de Mirza-zade Mehmed Efendi'den Haric ruusunu alarak müderris olup, 1183'de Nakibüleşraf iken Anadolu kadıaskeri, 1190'da birinci defa Rumeli kadıaskeri, Şevval 1196'da (9 Eylül-7 Ekim 1782) şeyhülislâm olması tarihleri aktarılmamıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 257)'da Darüssaade Ağası Cevher Ağa azlolunup, yerine İdris Ağa'nın getirilmesi Enverî (*Târîh*, 186 b-187 a)'dan alınmış, 2 Receb 1197'de (3 Haziran 1783) olan azil ve nasp tarihi ve Cevher Ağa'nın Gelibolu'ya oradan mısr-ı Kāhire'ye gitmesinin emrolunması hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 257)'da Musul Eyaletinin Yazıcı-zade Vezir Mustafa Paşa'ya, Rakka Eyaletinin Musul Valisi Abdülcelil-zade Vezir Süleyman Paşa'ya ihsan buyurulması Enverî (*Târîh*, 187 a)'den verilmiş, ancak nasp tarihleri olan 18 Receb 1197 (19 Haziran 1783) belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 257)'da Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'nın azledilerek yerine Kul Kethudası Gürcü Mehmed Paşa yeğeni Mahmud Ağa'nın dergâh-ı âlî yeniçerileri ağası olması Enverî (*Târîh*, 187 a)'den nakledilmiş, ancak azil ve tayin tarihleri olan 29 Receb 1197 (30 Haziran 1783) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 257)'da Eflak Voyvodası Karaca Bey-zade Nikola Bey'in <Nicolae Caragea> azlolunup yerine Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı iken azl ve sürgün olunmuş olan Mihalaki Bey'in <Mihai Suțu> Eflak voyvodası naspı Enverî (*Târîh*, 188 a)'den kaydedilmiş, fakat azil ve nasp tarihi olan 2 Şaban 1197'den (3 Temmuz 1783) bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 303-304)'da Rumeli Kadıaskeri olan Seretıbbâ-yı Hâssa Mehmed Arif Efendi'nin hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 180 a-b)'den kaydedilmiş, ancak Eyüp Kasabası'nda doğması, ögey pederi Hüseyin Odabaşı tarafından terbiye görmesi, intisap ettiği Müderris Kırımî Efendi'nin Otakcılar'da oturduğu, 24 Zilhicce 1189'da (15 Şubat 1776) hekimbaşılıktan azl olunması, 24 Zilhicce 1190'da (3 Şubat 1777) üçüncü defa hekimbaşılığa getirilmesi, vefatında Sakızağacı semtinde Damad-zade Efendi hanesi civarındaki arsaya defn olunması bildirilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*,

II, 304)'da Şam Valisi ve Emirülhacc Azm-zade Mehmed Paşa'nın 13 Cumadelula 1197'de (16 Nisan 1783) vefatı Enverî (*Târîh*, 181 a)'den aktarılmış, fakat ölüm haberinin İstanbul'a geldiği 26 Cumadelula 1197 (29 Nisan 1783) tarihi zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 304)'da Şam Valiliği ile Emirülhaclığın Adana Valisi Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'ya, Adana Eyaletinin vezareti ibka olunmuş olan İçel Mutasarrıfı Çerkes Hasan Paşa'ya tevcih olunması Enverî (*Târîh*, 181 a)'den nakledilmiş, fakat nasp tarihi olan 1 Cumadelahıre 1197 (4 Mayıs 1783) tarihi belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 365)'da Şam Valisi ve Emirülhacc Osman Paşa-zade Mehmed Paşa'nın Şam'da vefatı ve yerinin kardeşi Trablusşam Valisi ve Cerde Başbuğu Derviş Mehmed Paşa'ya verilmesi, Trablusşam Eyaleti ile Cerdecibaşılığın da Mehmed Paşa ile Derviş Mehmed Paşa'nın biraderleri Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından Hasan Bey'e tevcihi Enverî (*Târîh*, 188 a)'den alınmış, ancak Şam'da ölen Mehmed Paşa'nın vefatı haberinin İstanbul'a ulaştığı 20 Şaban 1197 (21 Temmuz 1783) ile Derviş Mehmed Paşa'nın Şam valisi ve emirülhacc olduğu 21 Şaban 1197 (22 Temmuz 1783) tarihleri verilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 305-307)'da sabık Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Atıf-zade Ömer Vahid Efendi'nin 13 Cumadelula 1197'de (16 Nisan 1783) vefatı ve hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 181 b-182 a)'den aktarılmış, ancak Muharrem 1136'da (1-30 Ekim 1723) doğduğu zikredilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 308)'da Büyüktezkireci Namık Efendi'nin hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 194 a)'den kaydedilmiş, ancak defterdar kalemi mektupcusu olması, 1183'de küçükkal'a payesi ile hacegan'a dahil olup, 1191'de küçük evkaf muhasebecisi iken sadrıazam mektupcusu olması, Şaban 1194'de (2-30 Ağustos 1780) büyüktezkirecilik mansıbına naspı hazfedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 308-309)'da Haremeyn Müfettişi Musullu Behcet Efendi'nin tercüme-i hâli Enverî (*Târîh*, 194 a-b)'den verilmiş, ancak Sahn Medresesi'nde müderris olduğu belirtilmemiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 370-371)'da Rûznâmçe-i evvel Ahmed Resmî Efendi'nin hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 194 b)'den kaydedilmiş, fakat Sadrıazam ve Serdâr-ı ekrem Muhsin-zade Mehmed Paşa'nın sevkiyle 1188'de (1774) Küçükkaynarca'da başmurahhas tayin olunması alınmadığı gibi, kaynağında belirtilen "Grandeburg elçiliği" Cevdet Paşa'da "Prusya sefirliği" olarak kaydedilmiştir.

6. Yanlış aktarmalar:

Cevdet Paşa'nın, *Târîh*'inde bazı yanlış nakillere de rastlanmaktadır.

Misaller:

Azl ü nasb-ı Kādî-i İstanbul

Bir kaç seneden berü vukū' bulan sefer-i hümâyûnun imtidâdı takrîbiyle envâ'-ı zahâ'ire galâ vü kıllet târî olmuş iken bi-hamdihî te'âlâ gā'île-i sefer mündefi' olmağla .... pâdişâh-ı enâm .... hazretleri sadrıa'zam ve şeyhü'l-islâm efendi ile dervâze-i müşâvereyi küşâd ve umûr-ı esfârın tanzîmi beher hâl matlûb-ı hümâyûnları oldığını îrâd buyurduklarında envâ'-ı zahâ'irin hâsıl oldığı mahallerde muhtekirler peydâ olmağla hâsıl olan zahâ'iri ashâb yedinden ucuz bahâ ile alub cem' u iddihâr eyledikden sonra fi'âtına istediği kadar zamm ile tüccâra bey' idüb tüccâr dahi .... bir mikdâr zamm ile İstanbul esnâfına bey' ve esnâf dahi .... ziyâdeye fürûht eylediklerine binâ'en bu mertebe galâya bâ'is olmağla ibtidâ o misillü muhtekirler men' u def' olub her zahîreyi ashâbı getürüp fürûht eylemek üzere evâmir-i aliyye tahrîr ve ısdâr ve .... etrâf u eknâfa tâ mısr-ı Kāhire'ye varınca bâ-emr-i âlî kâr-güzâr müşâbirler irsâl olundı. Lâkin işbu şürû' olunan mehâmm-ı Seferler takrîbiyle zahâ'ir bahâya çıkmış ise de, *–li'llâhi'l-ḥamd–*, gā'ile-i harb ber-taraf olmuş iken, yine zahâ'irde kıllet ü galâ olduğundan, bunun sebebi ve sûret-i indifâ'ı lede'l-müşâvere, zahîre hâsıl olan yerlerde muhtekirler peydâ olarak, ehl-i zirâ'atten üç yüz bahâ ile iddihâr ettikleri zahâ'irin üzerine bir çok şey zamm ederek, tüccâra ve tüccâr dahi, biraz şey zamm ederek, esnâfa bey' u fürûht edegeldiklerinden, zahâ'irin gālî bahâ ile satılmasına sebeb olduğu mütebeyyin olmağla, bu makūle muhtekirlerin men'iyle, her zahîreyi ashâbı getirip, fürûht eylemek üzere, her tarafa ve hattâ mısr-ı Kāhire'ye evâmir-i aliyye ısdârıyla, kâr-güzâr mübâşirler, irsâl olunmuş olup; ancak bu husûsun pezîrâ-yı hüsn-i nizâm olması İstanbul kādîsının sarf-ı dikkat u ihtimâmına menût bulunduğuna ve hâlâ İstanbul Kādîsı olan Hayâtîzâde Mehmed Sa'îd Efendi ise, ma'lûlü'l-mizâc ve meşgūl-i tedbîr ü ilâc olduğuna mebnî, müddet-i mu'ayyenesinden iki gün mukaddem

lâzımü'l-ihtimâmın pezîrâ-yı hüsn-i nizâm olması beher hâl İstanbul kādîlarının sa'y ü ihtimâmlarına menût eylediği .... ve hâlâ İstanbul Kādîsı olan Hayâtî-zâde Mehmed Sa'îd Efendi'nin şikeste-i mizâc ve meşgūl-i tedbîr ü ilâc olmağla müddet-i mu'ayyenesinden elli gün mukaddem müddet-i nakīsa ile .... mâh-ı mezbûrun on üçünci güni azl ile .... sâbıkā Mekke-i Mükerreme Kādîsı olan İlmî yeğeni Ali Efendi'nin kudret-i fetk u ratkı zâhir ü bâhir olmağla iki nefer eskilerine tercîh olunarak İstanbul kādîlığı ile bekâm buyurub .... ikrâm olundı. Mûmâ-ileyh İlmî Efendi'nin eskilerinden es-Seyyid Mehmed Gānim Efendi ile fuhûl-i ulemâdan Müftî-zâde Ahmed Efendi'nin pâye i'tâsıyla kadrleri terfî' ve hâtırları tatyîb buyurıldı (Enverî, *Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 34 b).

müddet-i nâkısa ile, hasbe'l-maslaha mâh-ı mezbûrun on üçüncü günü azl ile, sâbıkā Mekke-i mükerreme Kādîsı olan İlmî-yeğeni Ali Meşreb Efendi, hüsn-i idâreye kādir ve fetk u retk-i umûrda istihkākı zâhir olmaktan nâşî, iki nefer eskilerine bi't-tercîh, İstanbul kādîsı nasb olundu. Ve eskileri olan es-Seyyid Mehmed Gānim Efendi ile fuhûl-ı ulemâdan Müftîzâde Ahmed Efendi dahi, pâye i'tâsıyla tatyîb olundular (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 10-11).

Vefât-ı Mehmed Dervîş Paşa

Bundan mukaddem sadâretden ma'zûlen Gelibolı Kasabası'nda ikāmete me'mûr olan Mehmed Dervîş Paşa'ya avâtıf-ı aliyye-i cenâb-ı cihânbânîden Hanya mansıbı inâyet ü ihsân buyurılub .... kasaba-i mezbûre iskelesinden marîzen sefîneye süvâr olub ihtilâf-ı hevâ ile .... Sakız

Bundan akdem sadâretten infisâli ile Gelibolu'da ikāmete me'mûr olan Mehmed Dervîş Paşa'ya Hanya mansıbı tevcîh buyurulmuş olmağla, mahall-i me'mûriyyetine giderken, sefer-i deryâ ile ülfeti olmadığından, münharifü'l-mizâc olarak, muhâlif-i hevâ ile Sakız Adası'na çıktıkta,

Cezîresi'ne vâsıl ve sefer-i deryâ ile mümâresesi olmadığından mizâclarında küllî inhirâf hâsıl olmağın .... hücûm-ı ilel ü eskām ile şehr-i Rebî'u'l-âhırın yedinci isneyn güni cezîre-i mezkûrede dâr-ı uhrâya intikāl eyledi (Enverî, *Târîh*, 79 a).

Rebî'ulevvelin yedinci günü vefât eylemiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 80).

Azl ve nefy-i kethudâ-yı kul

Bir müddetten berü Kul Kethudâsı olan Mahmûd Ağa'nın kā'ide-i kadîm ve kānûn-ı müstakīm, ocağa mugāyir evzâ' u etvârı Dergâh-ı âlî yeniçerileri ağası tarafından bi'd-defa'ât inhâ ve azli iltimâs ve temennâ olmağın .... Şa'bân-ı şerîfi[n] selhi güni Özi serhaddine gitmek üzere kul kethudâlığından azl olunub ve yerine Zağarcıbaşı Ali Ağa kul kethudâsı nasb u ta'yîn (+ ve seksoncu, zağarcı olub hasbe'l-isti'dâd muhzırlık hidmetinde olan Mehmed Ağa, Âtıf Efendi ktb., nr. 1829, 169 b) seksoncubaşılık ile kâm-bîn olmuşdur (Enverî, *Târîh*, 131 a).

Kul Kethudâsı Mehmed Ağa'nın ocağ-ı âmire usûlüne mugāyir harekâtı vukū'a geldiğinden, yeniçeri ağasının arz ve iltimâsına mebnî, azl ve nefy olunup, yerine Zağarcıbaşı Ali Ağa, kul kethudâsı ve seksoncubaşı, zağarcı ve Muhzır Mehmed Ağa, hasbe'l-isti'dâd seksoncubaşı nasb olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 148).

Zikr-i âmeden ve reften-i elçi-i Malibar

Malibar hâkimesi olan Bîbî Sultân tarafından bu def'a dahi bir ilçi zuhûr ve mâh-ı mezbûrun yigirmi üçünci güni sadr-ı a'zam hazret-

Malabar hâkimi merhûm Ali Raca'nın hemşîresi ve hâlâ Malabar hâkimesi olan Bîbî Sultân tarafından bu def'a bir elçi zuhûr edip,

leri huzûruna duhûl ve cânib-i hümâyûn-ı cihândâr eyledi. Sûy-ı makām-ı vekâlet-i kübrâ olan üç, dört kıt'a sandık-ı mutavassıt derûnunda fağfûr ve dülbend misillü hediyyelerin teslîm ü takdîm eyleyüp (Enverî, *Târîh*, 128 a).

Cumâdelûlânın üçüncü güni huzûr-ı Âsafîye duhûl ile, hâk-i pây-i şâhâneye olmak üzere sandık derûnunda getirmiş olduğu fağfûrî ve dülbend misillü hediyyelerin takdîm eyledi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 151).

Vukū'-ı tevcîhât

Şehr-i Şevvâlin üçünci sülâsâ güni Devlet-i Aliyye menâsıbının de'b-i kadîm üzre huddâm-ı saltanat-ı seniyyeden ashâb-ı istihkāka tevcîh ve ibkā olunması murâd-ı mevâhib-i'tibâr-ı cenâb-ı cihân-bânî olmağın .... rûz-ı fîrûz-ı mezkûrda .... sadr-ı a'zam .... evvel Âsitâne menâsıbın tevcîhe ibtidâ .... irtesi gün eyâlât ve elviye mansıblarının tevcîhâtına kıyâm olunub fi'l-asl sadr-ı a'zam hazretleri .... hemân avâtıf-ı seniyye-i Husrevânîden Rum[ili] Eyâleti .... Belgrad Muhâfızlığı çend mâh mukaddem Mısır'dan ma'zûl olub Rumili câniblerine vürûda me'mûr olan Melek Mehmed Paşa'ya ve Mora Muhassıllığı Girid Vâlîsi İsmâ'îl Râ'if Paşa'ya ve Girid Eyâleti Seyyid Ahmed Paşa'ya ve Haleb Eyâleti Hazînedâr Ali Paşa'ya ve Kars Eyâleti Haleb Vâlîsi İbrâhîm Paşa'ya ve Rakka Eyâleti Kars Vâlîsi Yazıcı-zâde Mustafa Paşa'ya ve

Şehr-i Şevvâlin on üçüncü günü sadrıa'zam, tevcîhâta mübâşeret edip, ... ferdâsı eyâlât ve elviye mansıblarının tevcîhâtına kıyâm olunup, fi'l-asl sadrıa'zam, vüzerâ-yı izâmın bir mansıbdan mansıb-ı âhara varınca ne makūle meşakkatlere dûçâr ve ahâlînin ne ziyânlara giriftâr olduklarını tecrübe vü müşâhede etmiş olduğundan, hemen Rumeli Eyâleti, Belgrad Muhâfızı Mehmed Paşa'ya ve Belgrad Muhâfızlığı, çend mâh mukaddem Mısır'dan ma'zûl olup, Rumeli câniblerine gelmeğe me'mûr olan Melek Mehmed Paşa'ya ve Mora Muhassıllığı, Girid Vâlîsi İsmâ'îl Râ'if Paşa'ya ve Girid Eyâleti, Seyyid Ahmed Paşa'ya ve Haleb Eyâleti, Hazînedâr Ali Paşa'ya ve Kars Eyâleti, Haleb Vâlîsi İbrâhîm Paşa'ya ve Rakka Eyâleti, Kars Vâlîsi Yazıcızâde Mustafa Paşa'ya ve Adana Eyâleti, Rakka Vâlîsi Osmân Paşazâde Mehmed Paşa'ya tevcîh

Adana Eyâleti Urfa Vâlîsi Osman Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya tevcîh ü ihsân (Enverî, *Târîh*, 166 b-167 a).

Vefât-ı Muhâfız-ı Hotin Ahmed İzzet Paşa ve îrâd-ı Mîrimîrânî Ağa-yı esbak Süleymân Ağa

Çend mâhdan berü Hotin Muhâfızlığıyla iştigāl .... üzre olan Ahmed İzzet Paşa'nın bir kaç gün mizâcları mütegayyir .... olarak .... rûh-ı revânı evâsıt-i şehr-i Şevvâl-i mu'tekad-iştimâlde hâ'iz-i mertebe-i cennât-ı adn-müfettihete lehmü'l-ebvâb Hotin Kal'ası ..... hilye-i muhâfaza ve mürâbıttan âtıl kaldığı haberi mâh-ı Zi'l-ka'denin üçünci güni atebe-i ulyâya vâsıl olmağla merhûm-ı müşûn-ileyhin mahlûlünden olmak üzre sâbıkā Dergâh-ı âlî Yeniçerileri Ağası olub doksan beş senesi Cumâde'l-ûlâsından berü menfiyyen Sinob Kasabası'nda ikāmete me'mûr olan "Zorluoğlu Kethudâsı" dimekle meşhûr Süleymân Ağa'ya Rumili beylerbeyiliği pâyesiyle mîrimîrânlık inâyet ü ihsân ve bir ân akdem Hotin muhâfazasına varub zabt u rabt-ı kal'aya kıyâm eylemesi fermân olundı (Enverî, *Târîh*, 168 b).

Hotin Muhâfızı Ahmed İzzet Paşa'nın evâ'il-i Şevvâlde vefât eylemiş olduğu haberi Zilka'denin üçünde Dersa'âdet'e vusûl bulmağla, Sinob'ta menfiyyen mukīm olan Zorluoğlu Kethudâsı Süleymân Ağa'ya Rumeli Beylerbeyiliği pâyesiyle mîr-i mîrânlık ihsân buyurularak, Hotin muhâfızı ta'yîn kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 184).

buyuruldu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 183).

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inde diğer yanlış nakillerle ilgili pasajlar da şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 63-65)'da Tiflis Hanı İrakli Han'ın Kâtibi Mirza Gürgin'in, hanın Farisiyyü'l-ibare mektubu ve Çıldır valisinin mühürdarıyla Dersaadet 'e gelmesi, bu mektupta İrakli Han, Devlet-i Aliyye'nin Rusya ile muharebesi sırasında Çıldır Valisi Seyyid Numan Paşa ile aralarında ihtilâf olmasına rağmen, şimdiki Vali Süleyman Paşa ile iyi anlaştıklarını, kendisinin Azerbaycan hanlarının İran Vekili Abdülkerim Han ile ittifak etmelerini önlemek için çalışacağını ifade etmesi, gerek kendinin gerekse Azerbaycan, Şirvan ve Horasan hanlarının Abdülkerim Han'a katıyyen iltifat etmediklerini ve Devlet-i Aliyye himayesini canlarına minnet bileceklerini bildirmesi, Revan Hanı Hüseyin Ali Han ile Hoy Hanı Ahmed Han'ın Kars Seraskeri Ali Paşa vasıtasıyla Der-i Devlet'e gelmiş olan mektuplarında Devlet-i Aliyye'ye itaat edip, her ne hizmet istenirse Tiflis Hanı İrakli Han ile birlikte bunu yerine getirmeye hazır olduklarını beyan etmeleri, padişah tarafından Hüseyin Ali Han'a iki bin, Ahmed Han'a bin beşyüz Zer-i mahbup ile semmur kürkler gönderilmesi Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 70 b-72 a)'den alınmış, kaynağında İrakli Han'a gönderilen paranın miktarı "yedi bin altın" iken Cevdet Paşa'da ona "bin altın" ile semmur kürk ve donanmış at gönderildiği bildirilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 82)'da I. Abdülhamid'in Karaağaç Bahçesi'ne gidip bir müddet dinlendikten ve etrafı seyrettikten sonra saraya dönmesi kaynağında (Enverî, *Târîh*, 79 a) 23 Rebiulevvel 1191 (1 Mayıs 1777) tarihiyle gösterilmişken, Cevdet Paşa'da zühul eseri olarak "rebîulevvelin yirminci günü" verilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 88)'da Devlet-i Aliyye'nin askerî hazırlıkları diğer devletlere bildirilmesi gerektiğinden İstanbul'daki sefirlere beyanname suretinde takrir verilmesi Enverî (*Târîh*, 92 b)'de 2 Muharrem 1192 (31 Ocak 1778) iken, Cevdet Paşa'da "muharremü'l-harâmın üçüncü günü" olarak gösterilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 124)'da Rusya Devleti'nin tasdiknamesi geldiğinde İstanbul'daki Rusya sefirinin gümrük emini tarafından hazırlanan elli kadar üçer çifte ve çavuşbaşı ağanın yedi çiftesi ile çavuşbaşı ağa da yanında olduğu halde Tophane İskelesi'nden berü tarafa geçirildikten sonra saat dörtte Bâbı'âlî'ye getirilip tasdiknamelerin karşılıklı olarak alınıp verilmesi, kaynağında (Enverî, *Târîh*, 113 a), tarihi 20 Cumadelahıre 1193 (5 Temmuz 1779) ve gün kaydı da doğru olarak "Pazartesi" iken, Cevdet Paşa'da tarih "cumadelahırenin yirmi ikinci günü" ve gün de yanlış olarak yine

"pazartesi" olarak aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 126)'da Kırım sefirlerinin mahzarla Dersaadet'e gelip Beykoz'da Sarimpaşa Yalısı'nda ağırlanmaları ve Bâb-ı Âsafî'de sadrıazamın huzuruna girip kendilerine hılatler giydirilmesi, Şahin Giray'ın hanlığı tasdik olunup, menşur ve teşrîfât-ı hümâyûn götürmek için Çavuşbaşı Süleyman Ağa'nın, mîriâhûr-ı evvel payesi verilerek, bu işle görevlendirilip Kırım'a gönderilmesi kaynağında (Enverî, *Târîh*, 117 a), Kırımlıların huzûr-ı Âsafî'ye kabulleri 16 Şaban 1193 (29 Ağustos 1779) iken, Cevdet Paşa'da tarih "Şa'bânın altıncı günü" olarak kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 128-129)'da Mora'da bulunan Arnavud taifesinin zorbalıklarına ve şakavetlerine son vermek için gönderilen Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Hasan Paşa'nın eşkıyanın ol havalide bulunan ayan ve tanınmış adamlarını yok ettikten sonra Mora'ya gelip Arnavud taifesinin elinde esir bulunan Vali Mehmed Paşa'yı kurtarması ve Arnavudlar'a halk ile olan davalarını İstanbul'dan gelen mübaşirler ve mevlalar huzurlarında halletmelerini emretmesi, ancak onların bunu dinlemeyip Mora'nın hükumet merkezi olan Trapoliçe etrafını tahkim edip muharebeye hazırlanmaları, kapudan paşanın maiyyetinde olan askerleri bir kaç kola ayırıp üzerlerine yürümesiyle muharebeye tutuşup, asiler galip gelmek üzere iken Manya Kasabası'nda bulunan başka koldan gelen askerlerin asilerin arkalarından ortaya çıkmalarıyla yeniden hamle olunup muharebenin kazanılması, Cezayirli Hasan Paşa'nın asilerden üç bin kadarını katl etmesi, Arnavudlar'dan bundan sonra Mora'ya giren olursa yedi yüz elli bin kuruş alınmasına, ahali eğer bunları defetmezlerse suçlu görülüp onlardan da yüz elli bin kuruş talep edilmesine karar verilmesi, Mora'nın bu taifeden temizlenip nizam altına alınması Enverî, (*Târîh*, 114 a-b)'den mealen alınmış, asilerin büyük kısmı katledildikten sonra kaynağında geri kalanlardan adam başına "yüz yirmi beş bin kuruş" talep olunarak sulhun sağlandığı bildirilmesine rağmen, Cevdet Paşa'da bu meblağ "yüz yirmi bin kuruş" olarak gösterilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 130)'da Sadaret Kethudası el-Hacc Mustafa Efendi'nin azl olunarak yerine Abdi Paşa yeğeni el-Hacc Mustafa Efendi'nin sadaret kethudası naspı, Büyüktezkireciliğin Amedci Halil Efendi'ye, Amedciliğin de Amedî odası Mülazimlerinden Bekir Efendi'ye verilmesi Enverî (*Târîh*, 112 b-113 a)'den alınmış, ancak kaynağında bu mansıp tevcihlerinin tarihi 11 Cumadelahıre 1193 (26 Haziran 1779) iken Cevdet Paşa'da "Cumadelulanın on birinci günü" olarak nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 130)'da I. Abdülha-

mid'in oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in saçı uzadığından berberbaşı tarafından saç tıraşının yapılması, berberbaşıya on bir kise akçe, semmur kürklü elbise ve donanmış at ihsanı Enverî (*Târîh*, 113 b-114 a)'den alınmış, ancak kaynağında tarih 5 Receb 1193 (19 Temmuz 1779) olarak açıklıkla belirtilmiş iken, Cevdet Paşa'da bir evvelki ayın tarihi olan "Cumadelahıre"nin devam ettiği farzedilerek ve "şehr-i mezkûrun beşinci günü" denilerek kaydedilmiştir. Aynı şekilde Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 131)'da İstanbul'da Destereciler başında bir berber dükkanından çıkıp yirmi dört saat devam eden yangın için kaynağında (114 a), 15 Receb 1193 (29 Temmuz 1779) hamîs (perşembe) günü verilmişken, Cevdet Paşa'da yine ay kaydının değiştiğine dikkat edilmeyip "mâh-ı merkûmun on beşinci pençşenbe" tarih ve günü zikredilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 138)'da Anadolu Kadıaskerliğinden munfasıl İlmî-damadı Ali Satı' Efendi'nin hal tercümesi Enverî (*Târîh*, 122 b)'den verilmiş, ancak kaynağında Galata Mollası olması Enverîde 1165 iken Cevdet Paşa'da 1160 olarak gösterilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 148)'da Kethudâ-yı Sadr-ı âlî el-Hacc Mustafa Efendi'nin azl olunup yerine Reisülküttap Halil Hamid Efendi'nin sadaret kethudası, anın yerine de Defter Emini Süleyman Feyzi Efendi'nin Reisülküttap olması, boşalan Defter Emanetine de Hasan Efendi'nin getirilmesi kaynağında (132 b), 13 Şevval 1194 (12 Ekim 1780) olarak bildirilmişken, Cevdet Paşa, daha evvelki Nişancı ve Cibali'deki yangınlar için "9 Şevval" tarihini vermişken, yanlışlıkla bu azil ve tayinleri "3 Şevval" olarak göstermiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 152)'da Umman hakimi Muhammed b. Said'in ismi, kaynağında (134 b) "Ahmed b. Said" olarak nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 164)'da Mora Muhassıllığının Vezir Seyyid Ahmed Paşa'ya tevcih olunması aynen Enverî (*Târîh*, 149 b)'den alınmış, ancak kaynağında önceki görevi "Anabolu Muhafızlığı" iken, Cevdet Paşa'da vazifesi yanlışlıkla Bolu Muhafızı olarak belirtilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 243)'da Hünkâr Kapucular Kethudası olup sabık Sadrıazam Yeğen Mehmed Paşa'nın oğlu olan Yusuf Bey'in azlolunup, yerine Muhsin-zade damadı Abdullah Paşa-zade Said Bey'in naspı; Çavuşbaşı Abdülbaki Ağa'nın da azlolunup Misivri kalesi tamirine memur olması, yerine de yeniçeri kışlakları binasıyla meşgul olan Süleyman Ağa'nın getirilmesi Enverî (*Târîh*, 178 a)'den aktarılmış ancak kaynağında Said Bey'in tayini için 10 Safer 1197 (15 Ocak 1783), Süleyman Ağa'nın naspı için de 11 Safer tarihleri verilirken, Cevdet Paşa'da "2 ve 3 Safer" tarihleri kaydedilmiştir.

7. Hataların düzeltilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağı olan Enverî'nin yapmış olduğu bazı hataları düzeltme cihetine gitmiştir.

Misaller:

Velâdet-i Esmâ Sultân

Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri Beşiktaş Sahilhânesine teşrîf buyurub iki ay mikdârı mürûr eyledikden sonra şehr-i Cumâde'l-âhırenin yigirmi dördünci hamîs güni .... bir kerîmeleri sâye-sây-i harem-ârâ-yı cihân .... olub nâm-ı latîfleri "Esmâ Sultân" ta'yîn ve der-akab top şenlikleri ve münâdîler nidâsıyla ahâlî-i şehre i'lân .... kılındı (Enverî, *Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 102 b).

Cumâdelâhırenin yirmi birinci pençşenbe günü Şehriyâr-ı zamân Abdülhamîd Hân hazretlerinin sulb-i pâkinden bir duhter-i pâkize-ahter mehd-ârâ-yı şühûd olup, "Esmâ Sultân" tesmiye olundu. Ve der-akab top şenliğine mübâderet kılındı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 102).

Not: 24 Cumadelahıre 1192 (20 Temmuz 1778) Pazartesi gününe müsadif olup, 20 Cumadelahıre 1192 Perşembe gününe rastladığından, Cevdet Paşa gün kaydını kaynağına göre daha doğru olarak vermiştir.

Vefât-ı Şeyhü'l-İslâm-ı esbak Mollâ Efendi

Sâbıkā mesned-ârâ-yı Meşîhat-ı İslâmiye olan Şerîf-zâde Mehmed Mollâ Efendi hazretlerinin fi'l-asl tezâhüm-ı illetîleri ile cismleri nâ-tüvân .... olub .... kıyâm u ku'ûd ve meded-kârî-i kuvvet-i salâh ile rükû' u sücûd iderken .... pençe-i ârıza-i illete dûçâr .... olmağın bil-âhıre şehr-i Zi'l-hicceti'ş-şerîfenin on al-

Vefât-ı Şeyhülislâm-ı Esbak Mehmed Mollâ Efendi

Şeyhülislâm-ı esbak Şerîfzâde Mehmed Mollâ Efendi, fi'l-asl illet-i pîrî ile nâ-tüvân olup, hezâr meşakkatle edâ-yı rükû' ve sücûd ederken, nâ-mizâc olarak, Zilhiccenin on altıncı cum'a gecesi vefât etmekle, salât-ı cenâzesi Sultân Mehmed Câmi'-i şerîfinde cemâ'at-i bî-pâyân ile edâ olunduktan sonra, Ebâ Eyyûb-i

tıncı cum'a gicesi rûh-ı pür-fütûh .... beden-i meymenetinden hurûc ve evc-i a'lâ-yı illiyyine urûc eyleyüb na'ş-ı mağfiret-enveri Sultân Mehmed Câmi'ine ihzâr ve cemâ'at-i bî-pâyân ile salât-ı cenâzesi edâ olundığı akabinde ta'yîn-i mezâr eyledi.

Tercüme-i Mevlânâ-yı müşârün-ileyh

Mevâlî-i kirâmdan Şerîf Efendi merhûmun ferzend-i sa'îdi ve Sâhib-i fetâvâ Çatalcalı Ali Efendi'nin hafîd-i reşîdi olub bin yüz on beş târîhleri esnâsında geşt-i dâ'ire-i âlem-i şühûd ve otuz üç sâli esnâlarında silk-i fudalâ-yı müderrisînde isbât-ı vücûd eyleyüp elli dokuz târîhi hilâlinde Âmid kazâsıyla dâhil-i silsile-i mevâlî ve hasbe't-tarîk Bursa ve Mekke-i mükerreme pâyeleriyle nekābet mertebelerin ihrâz iderek yetmiş Muharremi gurresinde İstanbul hükûmetiyle sitâre-i bahtı mütelâlî oldukdan sonra seksen târîhi Muharreminde mesned-nişîn-i sadr-ı Anodolı ve seksen üç senesi Şa'bânü'l-mu'azzamının on yedinci güni kādî'asker-i Rumili olub seksen yedi Zi'l-hiccesi gurresinde şeyhü'l-islâm ve müfti'l-enâm ve zikr olundığı üzre altı sene mikdârı ma'zûlen kāmeti hitâmında âzim-i hıyâbân-zâd-ı besâtîn-i dârü's-selâm oldılar (Enverî, *Târîh*, 121 a).

Ensârî civârında defn olundu. Mevlânâ-yı müşârünileyh, mevâlî-i kirâmdan Şerîf Efendi merhûmun ferzend-i sa'îdi ve sâhib-i fetâvâ Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin hafîdi olup, bin yüz on beş târîhinde mütevellid ve otuz üç senesinde müderris ve elli dokuz târîhinde Âmid kazâsıyla dâhil-i silsile-i mevâlî ve hasbe't-tarîk Bursa ve Mekke pâyeleriyle nekābet rütbelerine nâ'il ve yetmiş Muharreminde İstanbul kādîsı ve seksen târîhi Muharreminde sadr-ı Anadolu ve seksen üç senesi Şa'bânında sadr-ı Rumeli ve seksen yedi gurre-i Cumâdelâhıresinde şeyhülislâm ve altı sene mikdârı ma'zûlen ikāmetinden sonra, âzim-i dârü's-selâm oldu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 137).

Cevdet Paşa'da hataların düzeltilmesi ile ilgili pasajlar şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 138)'da Anadolu Kadıaskerliğinden munfasıl İlmî-damadı Ali Satı' Efendi'nin vefatını 6 Muharrem 1194'de (13 Ocak 1780) verirken, kaynağında (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr.67, 122 b) belirtilen 5 Muharrem hamîs (perşembe) gününe itibar etmemiş, 5 Muharremin Çarşambaya, 6 Muharremin de Perşembe gününe tesadüf ettiğini dikkat nazarına almıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 242-243)'da Halep Eyaletinin Karaman Valisi Mustafa Paşa'ya tevcihini bildirirken, bu eyaletin Karaman Valisi Silahdar Mehmed Paşa'ya verildiğini belirten Enverî (*Târîh*, 179 a)'nin hatalı kaydını, Silahdar Mehmed Paşa'ya daha önce Resmo sancağının tevcih edildiğine dikkat ederek düzeltmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 303)'da Süvari Mukabelecisi Mehmed Nuri Beyefendi'nin vefatı ve yerine Ahmed Resmî Efendi'nin getirilmesi Enverî (*Târîh*, 177 a-b)'den aktarılmış, ancak kaynağında vefatı 19 Muharrem 1197 (25 Aralık 1782) olarak kaydedilmişken, Cevdet Paşa 28 Muharrem 1197 (3 Ocak 1783) tarihini vererek düzeltme cihetine gitmiştir.

II- AHMED VASIF EFENDİ

Ahmed Vasıf Efendi'nin hangi tarihte doğduğu hakkında katî olarak bilgi sahibi değilsek de Bağdad'da doğduğunu biliyoruz. Buradaki ulemadan sarf ü nahv öğrenmiş, genç yaşta kitap bilgisi ile şöhret yapmış, Bağdad'da bazı özel kütüphanelere nezaret edip, yazma eserleri istinsah ederek maişetini temin etmiştir. Yeni bilgiler edinmek arzusuyla Van, Kars ve Haleb'i ziyaret etmiş, bilgisini ve görgüsünü arttırıp tahsilini tamamlamıştır. Bender Seraskerlerinden Gül Ahmed Paşa-zade Ali Paşa'ya intisap ederek onun kütüphanecilik hizmetinde çalışmaya başlamış, Ali Paşa'nın önce İlsavat, sonra Bender seraskerliğinde yanında bulunmuş ve kendisinden dinlediği bazı hadiseleri sonradan eserine kaydetmiştir. Ali Paşa'nın Cumadelahıre 1183'de (2-30 Ekim 1769) ölümünden sonra Hotin Seraskeri Abaza Mehmed Paşa'nın maiyyetinde mektupcu olmuş, onun Kefe valisi olmasından sonra, Yenikal'a ve Rubat'ın müdafaasından da sorumlu olmasına rağmen, Kefe'de oturmayı tercih edip Yenikal'a'dan ayrılmasıyla Vasıf kalede kaldığından Ruslar'a esir düşmüştür (1185/1771). Vasıf, Rus İmparatoriçesi II. Katerina tarafından sulh teklifini

Osmanlı karargahına götürmesi için serbest bırakılmış, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Yergöğü'de yapılan mütareke 26 Safer 1186'da (29 Mayıs 1772) olduğuna göre, Vasıf'ın esareti takriben dokuz ay sürdükten sonra Rusya'dan dönmüştür. Abdürrezzak Efendi'nin maiyyetinde orduya katılmış, mütarakeden sonra Fokşani Kasabası'nda Osmanlı Murahhası sabık Reisülküttap Osman Efendi ile Rus Murahhası Kont Gregori Orlov arasında neticesiz kalan sulh görüşmeleri yapıldığı sırada Vasıf Efendi bazı mühim evrakla birlikte Osman Efendi'ye gönderilmiş, ancak sulh görüşmeleri Rus murahhaslarının Kırım'a serbestî verilmesini istemeleri, Osmanlı murahhaslarının bunu kabul etmemeleri yüzünden geri kalmış, murahhaslar geri dönmüşlerdir. Serdâr-ı ekrem ve Sadrıazam Muhsin-zade Mehmed Paşa, Rus Başkumandanı Romantsov'a verilmek üzere Vasıf Efendi'ye bir mektup vermiş, kendisi Şumnu'dan ayrılıp Yaş'a varmış, Romantsov ile müzakerelere girişip kırk günlük bir mütareke akdine muvaffak olmuştur. Neticede Vasıf, mareşalin mektubu ile Türk ordugahına dönmüş, sadrıazam kendisine Afyonkarahisar civarında Çay Kazası zeametini ihsan etmiştir. Muhsin-zade'nin vefatı ile bu zeameti kaybeden Vasıf ordu ile İstanbul'a gelmiş, bundan sonra Büyükelçi ve Başmurahhas olarak tayin edilen Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi'nin yanında mükâleme kâtibi olarak Bükreş'e hareket etmiş (25 Receb 1186/22 Ekim 1772), Rus Murahhası Obreşkov ile yapılan sulh görüşmeleri altı ay devam ettikten sonra kesin bir neticeye varılamadığından Türk murahhas heyeti Ruscuk'a dönmüştür. Ruslar Tuna boyunda tekrar ta'arruza başladıklarında Vasıf da cephede bulunmuş, ordu erkânı arasında söz sahibi olmuştur. 8 Zilkade 1186'da (31 Ocak 1773) kendisine gurebâ-i yesâr kitâbeti verilmiş, meydana gelen savaşların yakın şahidi olup Kozluca mağlubiyeti'ni (1774) de gördükten sonra bunları kitabına dahil etmiştir. 1768-1774 savaşları her iki devleti de yıprattığından sulh her iki taraf için de zarurî olmuş, nihayet Küçük Kaynarca'da yapılan görüşmeler 8 Cumadelula 1188'de (17 Temmuz 1174) neticelenmiş, 28 madde halinde tesbit edilmiştir. Muahedenin en ağır maddesi Kırım'a serbestiyyet veren üçüncü madde olduğundan Kırım'dan gelen heyetin han tayininin eskisi gibi Osmanlı Devleti tarafından yapılmasını, hutbe ve sikkenin padişah adına icra edilmesini ve Kırım'ın serbestiyyetinin kaldırılmasını talep etmeleri üzerine İstanbul'da toplanan umumî meclis bütün bunları görüştükten sonra Vasıf, Rus orduları Başkumandanı Romantsov ile görüşmek

üzere görevlendirilmiş, maiyyetindeki heyetle 17 Şaban 1188'de (23 Ekim 1774) Yaş'a müteveccihen hareket etmiş, oraya vardığında serbestiyyet-i Kırım'ın kaldırılması üzerine müzakerelere girişti̇ğinde, Rus feldmareşali bunun akdin bozulması demek olacağını ifade etmesi ve antlaşma şartlarında değişiklik yapılmasına imkân olmadığını ima etmesiyle Vasıf geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır. Dönüşünde Matbaa-i âmire Nezâreti Beylikci Raşid ile Vasıf Efendiler'e verilmiş (1198/1783), bir müddet birlikte çalışan bu iki zat arasında anlaşmazlık çıkınca aralarındaki mücadele Vasıf'ın azli ile sonuçlanmıştır. Vasıf, 1768-1774 savaşlarında gerek murahhas, gerekse amedci olarak gösterdiği başarılı faaliyetlerinden dolayı Enverî Efendi'nin yerine 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) vekayinüvisliğe tayin edilmiş, ona bu memuriyet 1196 senesi bakayasından itibaren vakaları yazmaya başlaması şartıyla verilmiştir. Vasıf'a 5 Şevval 1198'de (22 Ağustos 1784) vekayinüvislikten ayrı olarak kalyonlar defterdarlığı geçici olarak tevdi edildiği gibi, 4 Şevval 1200'de (31 Temmuz 1786) mevkufatcılık hizmetine de muvakkaten memur edilmiştir. Vasıf Efendi bundan sonra İspanya'ya elçi olarak tayin edilmiş, 15 Ramazan 1201'de (1 Temmuz 1787) bir Türk beylik gemisiyle yola çıkıp, 5 Şaban 1202'de (11 Mayıs 1788) bir İspanyol kalyonuyla İstanbul'a dönmüştür. Onun İspanya'ya hareketinde vekayinüvisliğin uhdesinde ibkası ve vekayi zaptının Teşrifatî Hasan Efendi'ye vekâleten verilmesi kararlaştırılmış, Hasan Efendi, Vasıf'ın ayrılmasından ordunun İstanbul'dan hareketine kadar olan vekayii kaleme almış, ancak ortaya çıkan Rusya ve Nemçe seferleri dolayısıyla vekayinüvislerin ordu-yı hümâyûnda bulunmaları şart olduğundan, Enverî Efendi asaleten bu göreve tayin olunmuştur (24 Ramazan 1201/10 Temmuz 1787). Teşrifatî Vekili olan es-Seyyid Edip Mehmed Emin Efendi de İstanbul vekayiini yazmaya memur edilmiştir. Enverî Efendi'nin bu görevi, Vasıf'ın ikinci defa vekayinüvis tayin edilerek orduya gönderilmesine kadar devam etmiştir (Şaban 1204/16 Nisan-14 Mayıs 1790). İspanya'ya hareketinden evvel Vasıf'a verilmiş olan Anadolu muhasebeciliği payesi, 4 Şevval 1203'de (28 Haziran 1789) asaleten kendisine verildiği gibi, İstanbul mukataacılığı da uhdesine tevcih olunmuştur. Vasıf, 1787'de (1201) başlayan Osmanlı-Rus-Avusturya savaşlarında da cephede bulunmuş, Maçin canibine Serasker tayin edilen Karahisarî Ahmed Paşa'ya ordu-yı hümâyûndan Vasıf Efendi vasıtasıyla hılat ve para gönderilmiştir. Bu sırada Başmuhasebeci İbrahim Efendi has-

talandığından Vasıf bu göreve vekâleten tayin edildiği gibi, Teşrifatî Hacı Mustafa Efendi ile birlikte ordu tahrirat kâtipliği ile görevlendirilmiştir. Ordu Hırsova'da iken Sadrıazam Yusuf Paşa'nın mütareke için gönderdiği mektuba cevap veren Rus orduları kumandanı Prens Repnin'in ileri sürdüğü üç şart kabul edilip, bu şartlar altında mütareke yapılması için görüşmelere Vasıf Efendi memur edilmiş ve maiyyeti ile Kalas'a gönderilmiş, 10 Zilhicce 1205'de (10 Ağustos 1791) Repnin ile sekiz aylık bir mütareke imzalamıştır. Ancak Vasıf Efendi, bu görüşmelerde Ruslar'ın arzusu üzerine Turla Nehri'nin sınır tayinini kabul etmişse de bu durum III. Selim'in infialine sebeb olduğundan ve padişah bu karara karşı koyduğundan Rusya bundan vazgeçmiştir. Vasıf, Kalas'tan dönüşünde evvelce vekâleten verilmiş olan başmuhasebecilik görevine asaleten tayin edilmiş, üzerindeki Anadolu Muhasebeciliğini Vasıf, Sivasî Hasan Efendi'ye bırakmıştır. Osmanlı-Avusturya savaşları 4 Zilhicce 1205'de (4 Ağustos 1791) imzalanan Ziştovi Muahedesi ile sona erdikten sonra, Vasıf muahede hükümlerinin tatbikine bakmaya memur edilmiştir. Hudut tayini ve kalelerin teslim alınması için kendisine tercih hakkı tanınmış, o da Avusturyalılar'dan alınacak kalelerin teslim işini üzerine almıştır. Fakat Vasıf, Belgrad'a müteveccihen yolda iken üzerindeki başmuhasebecilik alınıp Sivasî Hasan Efendi'ye verilmiş, ayrıca vekayinüvislik de kendisinden alınarak Enverî Efendi'ye tevcîh olunmuştur (6 Safer 1206/5 Ekim 1791). Vasıf, İstanbul'a döndükten sonra kendisine hiç bir mansıp verilmediği için sıkıntıya düşmüş, nihayet Şevval 1207'de (Mayıs 1793) Anadolu muhasebeciliği tevcih edildiğinden maişeti temin edildiği gibi, bir müddet sonra da Enverî Efendi'nin yerine üçüncü defa vekayinüvis olmuştur (13 Zilkade 1207/22 Haziran 1793). Ancak bazı devlet erkânı ile arasının açık olması ve düşmanlarının onun aleyhinde bulunmalarından dolayı Midilli'ye sürgüne gönderilmiş (Muharrem 1209 başları/Ağustos 1794 ortaları), kısa süre sonra affedilerek (Cumadelula 1209/24 Kasım-23 Aralık 1794) İstanbul'a dönmüştür. Vasıf Efendi, Midilli'ye sürüldüğünde vekayinüvislik Enverî Efendi'ye verilmişse de onun 13 Rebiulahır 1209'da (7 Kasım 1794) vefatiyle bu görev Halil Nuri Bey'e tevcih olunmuş, onun da 1213'de (1799) ölümüyle Vasıf, dördüncü defa vekayinüvisliğe getirilmiştir (15 Zilhicce 1213/20 Mayıs 1799). Napoléon'un Muharrem 1213'den (Temmuz 1798) itibaren Mısır'ı istilâ etmeye başlaması ve bunun III. Selim'i çok müteessir etmesi üzerine Bâbı'âlî'ye çağrılarak padişaha sunulmak üzere

bir "Tesliyetname" hazırlaması emrolunmuş, o da bir risale hazırlayarak padişaha takdim etmiştir. Vasıf, Rûznâmçe-i evvel Rasih Efendi'nin 14 Cumadelula 1218'de (1 Eylül 1803) ölümü üzerine bu görevi de üzerine almış, yine bu sıralarda tevkiî (nişancı) da olmuştur. Nihayet Vasıf, reisülküttaplık gibi mühim bir göreve Mahmud Raif Efendi'nin azledilmesiyle 8 Cumadelula 1220'de (4 Ağustos 1805) tayin edilmiş, vekayinüvisliğe ise Amedî Hulefasından ve Hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûndan Seyyid Mehmed Pertev Efendi getirilmiştir. Vasıf, reisülküttaplığı sırasında yanında Sudurdan İsmet Efendi olduğu halde Rus Elçisi İtalinski ile 15 maddelik savunma mahiyetinde bir antlaşma imzaladığı gibi, 10 maddelik de bir gizli antlaşma yapmıştır (29 Cumadelahıre 1220/24 Eylül 1805). Napoléon'un Avusturya ve Rusya ordularını Austerliç'te yenmesi üzerine III. Selim tarafından iki nâme-i hümâyûn gönderilmiş, bunlardan biri imparatorluğun resmen tasdikine, ikincisi askerî başarılarının tebrikine ait olmuştur. Bâbı'âlî, Fransa ile barış halinde olduğunu ileri sürerek Rus harp gemilerinin boğazlardan geçişine mani olmağa başlamış, Reisülküttap Vasıf Efendi, Rus Elçisi İtalinski ile görüşerek bu durumu kendisine bildirmiş, ayrıca elçiye boğazların Rus harp gemilerine kapatıldığına dair bir takrir de vermiştir. Fakat Bâbı'âlî'nin Fransız elçisinin tesiriyle Eflak ve Boğdan beylerini azletmesiyle Rusya ve İngiltere infial duymuşlar, bu beyler yerlerine iade edilmesine rağmen Rusya harp ilân etmiştir (Ramazan 1221/Aralık 1806). Vasıf Efendi, Receb 1221 ortalarında (Eylül sonları 1806) hastalanmış, makamı yirmi gün kadar boş kalınca Şaban başlarında görevinden azledilmiş, yerine Büyüktezkireci Mehmed Galip Efendi reisülküttap olmuştur. Tedavi netice vermemiş, Vasıf Efendi 7 Şaban 1221'de (20 Ekim 1806) vefat etmiş, Eyüp'te Bostan İskelesi civarında Mihrişah Valide Sultan'ın inşa ettirdiği mektep haziresinde defnedilmiştir.

Ahmed Vasıf Efendi'nin tarihe dair olan eserinin adı *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāiku'l-Ahbâr* adıyla anılır. Vasıf, bu eserini ciltler halinde ayırmamıştır. Ancak kaba bir tasnifle vekayinüvislik devresine ait olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılır. *Târîh*'i kronolojik bir sıra halinde yazılmıştır ve kronolojik sıranın başında iki ciltlik matbu tarihi yer almaktadır. Bu eser Şaban 1219'da İstanbul'da Matbaa-i âmire'de, 1243 ve 1246 yıllarında Bulak'ta olmak üzere üç defa basılmıştır. Birinci cilt 10 Muharrem 1166'dan (17 Kasım 1752) başlayıp, Zilhicce 1183'de (Nisan 1770); ikinci cilt ise birincinin bittiği yerden

başlayıp 1 Receb 1188'de (7 Eylül 1774) sona ermektedir. Ciltler arasındaki bu sınırlama her üç baskıda da aynıdır. Ayrıca bu üç baskının mukaddime kısımlarında da herhangibir fark yoktur. Bulak baskıları için İstanbul baskısı esas alınmıştır. Vasıf Efendi'nin bu eseri Osmanlı vekayinüvislerinden Hakim es-Seyyid Mehmed, Çeşmî-zade Mustafa Reşid, Musa-zade, Behcetî Hasan ve Enverî Efendiler'in eserlerinden istifade edilerek hazırlanmış olup, onun vekayinüvislik devresine ait değildir. Vasıf Efendi, III. Selim'in arzusu üzerine matbu eserin devamını da yazmıştır. Tek nüsha halinde Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi nr. 1406'da kayıtlı bulunan bu yazma, matbu olanın kaldığı yerden devamla 23 Cumadelahıre 1193'de (8 Temmuz 1779) son bulmaktadır. Ancak eksik olmasından dolayı kesin bitiş tarihini öğrenmek mümkün değildir. Vasıf'ın bu yazması ile 1196'dan itibaren kaleme aldığı yazmasına kadarki devre boş kalmaktadır. Şimdiye kadar 1193-1196 devresini kapsayan bir yazma bugüne kadar ele geçmemiştir. Halbuki Vasıf Efendi, *Târih*, II, 315'de 1166'dan 1217 senesine kadar olan devreyi kaleme aldığını ve eserinin bir bütün olduğunu ifade etmektedir. Bundan başka Vasıf Efendi'nin ilk vekayinüvisliği hıtamından (1201), III. Selim'in cülusuna (1203) kadar olan kısma da rastlanmamıştır. Vasıf Efendi, 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) ilk defa vekayinüvis olduğunda I. Abdülhamid'in emri ile tarihine 1196 senesi bakayasından başlamış, yazmış olduğu tarihinden bir kısmını padişaha arzettiği gibi kendisinden evvel vekayinüvis olan Enverî Efendi'nin yazdığı kısmı da ele alıp yeniden düzenleyerek, bunu da padişaha takdim etmiştir. Vasıf, 1198 senesine ait olan kısmı da devrin Sadrıazamı Halil Hamid Paşa'ya sunmuştur. Vasıf'ın bu birinci vekayinüvisliği fiilen İspanya elçiliğiyle İstanbul'dan ayrılma tarihine (15 Ramazan 1201/1 Temmuz 1787) kadar devam etmiş, kendisinin bu devrede zaptettiği 1196 bakayası-20 Şaban 1201 (7 Haziran 1787) vekayiini ihtiva eden eserinin metni, müellifin biyografisi ve tarihçilik hususiyetlerine dair bir inceleme ile neşr olunmuştur (bkz. Mücteba İlgürel, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāiku'l-Ahbâr*, İstanbul 1978). Vasıf Efendi, Şaban 1204'de (16 Nisan-14 Mayıs 1790) ikinci defa vekayinüvis olmuş, III. Selim, cülusundan (11 Receb 1203/7 Nisan 1789) itibaren yazılmış olan vekayiname cüzlerinin ayıklanıp düzeltilmesini ve yeni vakaların da doğru olarak yazılmasını emredince Vasıf, bu cüzleri gözden geçirip tekrar yazmış, İstanbul vekayiinin zaptı ise Edip Mehmed Emin Efendi'ye havale olunmuştur. Vasıf'ın ikinci vekayinüvisli-

ği Ziştovi Muahedesi'nin tatbikine memur edilmesiyle sona ermiş (6 Safer 1206/5 Ekim 1791) ve yerine Enverî Efendi getirilmiştir. Vekayinüvislik 13 Zilkade 1207'de (22 Haziran 1793) üçüncü defa Vasıf'a verildiğinde, kendisi *Enverî* ve *Edip Vekayinameleri*'ni yeniden yazıp, buna üçüncü vekayinüvisliğinde zaptettiklerini de ilave ederek meydana getirdiği 1203-1209 vekayiini ihtiva eden eserini III. Selim devrine ait *Vasıf Târîhi*'nin 1. cildi itibar etmiştir. Vasıf'ın dördüncü ve son defa vekayinüvis tayini Halil Nuri Bey'in vefatı üzerine 15 Zilhicce 1213'de (20 Mayıs 1799) olmuş, 8 Cumadelula 1220'de (4 Ağustos 1805) reisülküttap olarak tayin edildiğinde bu hizmetin ağırlığı vekayinüvis olarak vekayi zaptına imkân vermediğinden 1 Muharrem 1221'de (21 Mart 1806) Seyyid Mehmed Pertev Efendi vekayinüvislik görevine getirilmiştir. Vasıf, bu sonuncu vekayinüvisliğinde bir taraftan kendi hizmet devresine ait vekayii zaptederken, diğer taraftan önce selefi Nuri'nin *Târîh*'ini, sonra da 1166'dan itibaren basılmamış olan vekayinüvis tarihlerini yeniden yazmağa memur edilmiştir. O, ikinci vekayinüvisliğinde vücuda getirdiği 1203-1209 vekayinamesi tarzında ve onun ikinci cildi olmak üzere *Nuri Târîhi*'ni yeniden kaleme alıp tamamlayarak, bunu ve selefinin bıraktığı yerden başlamak üzere zaptettiği vekayii ayrı bir cilt halinde takdim edince, padişah, hepsini bir ciltte toplamasını emretmiş, Vasıf bu ferman üzerine *Nuri Târîhi*'ni yeniden yazıp buna, 1214 sonlarına kadar zaptettiği vekayii de ekleyerek, III. Selim devrine ait tarihinin II. cildini teşkil eden eserini nişancılık vazifesinde bulunduğu sırada (3 Şevval 1216-5 Şevval 1217/6 Şubat 1802-29 Ocak 1803) bir takrir ile Sadarete sunmuştur. Daha sonra Vasıf, Muharrem 1215-Safer 1216 vekayiini ihtiva eden cüzü sunduğu gibi, aynı yıl Saferinden 1217 Saferine kadar olan vekayii de bir takrir ile sunmuş ve bu cüzleri Şevval 1219'a kadar getirmiştir. Vasıf, yine nişancı bulunduğu sırada İzzî'den sonraki vekayinüvislerin yazdıklarını toplayıp birleştirmeye de memur edilince, önce 1166-1182 yılları arasındaki hadiseleri zaptetmiş olan *Hakim, Çeşmî-zade, Musa-zade Târîhleri*'ni gözden geçirip ikmal ederek bir cilt halinde takdim etmiş, eseri beğenilip selefi olan Enverî'yi de yeniden yazması emredilince, *Enverî Târîhi*'nin 1. cildini de yeniden gözden geçirip sunmuştur. Vasıf'ın 1166-1188 vakalarını ihtiva eden iki ciltlik tarihi üç defa basılıp matbu metin alaka görünce, kendisi III. Selim'in cülusuna (1203/1789) kadar yazılan vekayinüvis ceridelerinin yeniden tahririne de memur edilmiş, ancak şimdiye kadar Topkapı Sarayı Hazine ktb.

nr. 1406'da bulunan ve 1188 senesi bakıyyesinden 23 Cumadelahıre 1193'e kadar gelen vekayii ihtiva eden nüshadan başka bir yazmaya rastlanmamıştır. Tarihçi sıfatıyla büyük şöhret kazanan Vasıf'ın hadiseleri ciddî bir tenkid süzgecinden geçirmeye çalıştığı dikkati çekmektedir. Solak-zade, Neşrî, Oruç Bey, Hadidî, Malkoç-zade, Naima, Raşid, Hoca Sadeddin ve Âlî gibi müverrihler hakkında fikir beyan etmesi, daha önceki tarih teliflerini ciddiyetle tetkik ettiğini gösterdiği gibi, geniş bir muhite sahip oluşu, mükâleme ve müzakere meclislerinde hazır bulunuşu ona hadiseleri vukufla tahlil imkânını vermiştir. Ayrıca devlet hizmetlerinde bulunuşu dolayısıyle resmî evrakı görmüş ve eserinde kullanmıştır. Yer yer tenkid etmesine rağmen Cevdet Paşa, Vasıf'tan geniş ölçüde faydalanmıştır[2].

İstifadenin şekli

1- Aynen aktarmalar:

Cevdet Paşa, kaynağının muhtevasını aynen nakletmiştir.

Misaller:

Tercüme-i mevâdd-ı selâse-i Rusya

Evvelen: Me'kūlât ve mühimmât-ı sefâ'in ve hâsılât-ı sâ'irenin Devlet-i aliyye memâlikinden mürûr ve nakl olunmalarına ba'd-ezîn mevânî' îrâs olunmaya ve ticâret sefâ'ininin serbestiyyet üzere seyr etmelerine dâ'ir iki devlet-i imparatoriyyeden ve ekser Avrupa milelinden i'tirâf ve tasdîk olunan bî-taraflığın nizâmı usûlüne muvâfık nizâmât tanzîm oluna ve işbu madde Rusya devlet-i

Rusya Elçisinin Verdiği Takrîr Tercümesi

Birinci mâdde: Me'kûlât ve mühimmât-ı sefâ'in ve hâsılât-ı sâ'irenin Devlet-i Aliyye memâlikinden nakl ü imrâr olunmalarına ba'd-ez-în mevâni' îrâd olunmaya ve ticâret-i sefâ'inin serbestiyyet üzere seyr etmelerine dâ'ir iki devlet-i imparatoriyyeden ve ekser Avrupa milelinden i'tirâf u tasdîk olunan bî-taraflığın nizâmı usûlüne muvâfık nizâmât tanzîm oluna. Ve işbu mâdde

[2] Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāiku'l-Ahbâr*, Yay. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978, XIX-XLVII; Mücteba İlgürel, "Vâsıf. Ahmed Vâsıf Efendi", *İA*, XIII, 214 b-217 a; Bekir Kütükoğlu, "Vekāyinüvis veya Vak'a-nüvis", *İA*, XIII, 271 a-280 b.

imparatoriyyenin muvâfakat etmiş olduğu ri'âyât-ı hâtıra nazaran mevâdd-ı elzemeden olmağla değme hâl ile ferâgat olunamaz ve işbu madde alâ-eyy-i hâlin onsuz olmaz kabîlinden bir şart edecektir.

Sâniyen: Devlet-i aliyye min-ba'd hufyeten ve alâniyeten umûr-ı Tatar'a müdâhale etmeğe ve hânı gayri gûne görmeyüp ancak bir melik-i müstakil ve serbest olduğuna nazaran bir türlü mahkûmu olmadığını ve bir gûne kendüye verecek hesâbı olmadığını bilüp binâberin aleyhine bir türlü şikâyâtı ve bâ-husûs elhâletü-hâzihi mâ-nahnü-fîh olanlar külliyen kizbe mebnî olup kurb-i civâriyyetine dahi min-külli'l-vücûh râci' olmadıklarından kabûl etmeye.

Sâlisen: Eflâk ve Boğdan memleketleri hakkında bin yediyüz yetmiş dört senesi musâlâhası mektezâsı üzere mu'âmele olunup bu bâbda her türlü mühimmâtı ber-taraf etmek içün ba'd-ezîn verecekleri cizyeye ve hilâf-ı kā'ide cebren ihdâs olunan ahmâlin ref'ine dâ'ir müzâkere oluna (Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakāikü'l-Ahbâr*, Yay. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978, s. 12-13).

Rusya Devlet-i imparatoriyyesinin muvâfakat etmiş olduğu ri'âyât-ı hâtıra nazaran ehemm-i mevâddan olmağla, değme hâl ile ferâgat olunamaz. Ve işbu mâddeyi alâ-eyyi-hâlin, onsuz olmaz kabîlinden bir şart edecektir.

İkinci mâdde: Devlet-i Aliyye, min-ba'd hufyeten ve alâniyeten umûr-ı Tatar'a müdâhale etmeye ve hânı gayri gûne görmeyip, ancak mülk-i müstakıll ü serbest görüp, bir dürlü mahkûmu olmadığını ve bir gûne kendiye verecek hesâbı olmadığını bilip, binâ-ber-în aleyhine bir dürlü şikâyâtı ve bâ-husûs el-hâletü-hâzihî mâ-nahnu-fîh olanları külliyyen kizbe mebnî olup, kurb u civârına dahi min-külli'l-vücûh râci' olmadıklarından kabûl etmeye.

Üçüncü mâdde: Eflak ve Boğdan memleketleri hakkında bin yedi yüz yetmiş dört senesi musâlahası muktezâsı üzere, mu'âmele olunup, bu bâbda her dürlü mübhemâtı ber-taraf etmek içün, ba'd-ez-în verecekleri cizyeye ve hılâf-ı kâ'ide cebren ihdâs olunan ahmâlin ref'ine dâ'ir müzâkere oluna (Cevdet Paşa, *Târih,* II, 369-370).

Cevâb-ı takrîr-i elçiyân-ı Moskov ve Nemçe ez-cânib-i Saltanat-ı seniyye

Elçi beyler dostlarımızın devletleri câniblerinden me'mûren takdîm eyledikleri iki kıt'a takrîrleri Devlet-i aliyye'nin manzûru olmuşdur ve dostluk ve ıslâha sa'y ü ihtimâmlarından Devlet-i aliyye'nin memnûn olduğunda iştibâh olunmaya. Kaldı ki Rusya Devleti'nin iştikâ eylediği maddeleri iki cânibden alınup verilen ahid-nâmeler şerâ'itine tatbîk ve tevfîk ederek hall ü tanzîm husûslarında Devlet-i seniyye'nin bir türlü tereddüd ve muhâlefeti olmadığı ve safvet-i kâmile ile vikāye-i şurut-ı silm ü musâfât emrinde dakīka fevt etmedi ve etmeyeceği elçi beyler dostlarımızın ma'lûmları olmak içün taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den işbu takrîr-i dostâne verilmiştir (Ahmed Vasıf Efendi, *a.g.e.*, s. 15).

Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Rusya ve Nemçe Elçilerine Verilen Takrîr Sûreti

Elçi beyler dostlarımızın devletleri câniblerinden me'mûren takdîm eyledikleri iki kıt'a takrîrleri, Devlet-i Aliyye'nin manzûru olmuştur. Dostluk ve ıslâha sa'y ü ihtimâmlarından Devlet-i Aliyye'nin memnûn olduğunda iştibâh olunmaya. Kaldı ki, Rusya Devleti'nin iştikā eylediği mâddeleri iki cânibden alınıp verilen ahidnâme şerâ'itine tevfîk u tatbîk ederek, hall ü tanzîm husûslarında Devlet-i Seniyye'nin bir dürlü tereddüd ve muhâlefeti olmadığı ve safvet-i kâmile ile vikāye-i şurût-ı silm ü musâfât emrinde dakīka fevt etmediği ve etmeyeceği elçi beyler dostlarımızın ma'lûmları olmak içün, taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den işbu takrîr-i dostâne verilmiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 371).

Berât-ı umûm-dâden be-konsolos-ı Rusya ve ikāmeteş der-cezîre-i Miknoz

Kaynarca'da vâki olan musâlaha-i mekrûhede Moskovlu'ya verilen ahidnâme-i hümâyûnda hırâset-i nizâm maddesi cümle keyfiyyâtda

Rusyalu, Kaynarca Mu'âhedesi'ne istinâden, dîger ba'zı mevâdd ile dahi Devlet-i Aliyye'yi tazyîkte aslâ müsâmaha etmezdi. Hattâ meclis-i

mevâdd-ı lâzımeden olmağla Rusya Devleti tarafından lâzım görülecek âmme-i mevâkide konsolosları ve konsolos vekillerinin ta'yînine Devlet-i aliyye'miz cânibinden ruhsat verilüp dost olan sâ'ir düvelin konsolosları i'tibâr olundukları gibi mu'teber tutulalar deyu tasrîh olunduğunun eseri olarak Rusya elçisi bu esnâda bir kıt'a memhûr arz-ı hâl takdîm edüp müfâdında devleti tarafından Akdeniz adalarına âmed-şüd eden Rusya tüccâr gemilerinin umûrlarını rü'yet zımnında Cuvani (جوانی) nâm Rusyalu umûm konsolos nasb olunduğunu ve mesfûr Miknoz cezîresinde ikāmet ve istediği sâ'ir adalara dahi varmak şartiyle Eflak ve Boğdan ve Bucak konsolosuna verildiği gibi bir kıt'a konsolosluk berât-ı şerîfi i'tâ olunmak iltimâs etmiş. "Miknoz cezîresi, hükkâm ve zâbitândan hâliye bir adadır, düvel-i sâ'irenin konsolosları mevcûd ve derûnlarında zâbit ve hâkim mukīm sâ'ir ma'mûr ve cesîm adalar variken konsolosunuz anların birinde karâr eylesün", kelâmı Re'îsülküttâb Esseyyid Mehmed Hayri Efendi tarafından Rusya tercümânı vâsıtasiyle elçiye iblâğ olundukta bir vechile râzı olmayup "benim devletim şurût-ı ahidnâme mûcibince Miknoz'u mezkûr müzâkerâtından biri dahi Cezâyir-i Bahr-i Sefîd konsolosluğu mâddesidir ki, Kaynarca Ahidnâmesi'nde: "*Rusya Devleti tarafından münâsib görülecek âmme-i mevâkı'da konsoloslarının ve konsolos vekillerinin ta'yînine Devlet-i Aliyye'miz cânibinden ruhsat verilip, dost olan sâ'ir düvelin konsolosları i'tibâr olundukları gibi, mu'teber tutulalar*" deyü tasrîh olunmuş olduğunu sened ittihâz ederek, Rusya elçisi, bu esnâda bir kıt'a takrîr verip, mazmûnunda devleti tarafından Akdeniz adalarına âmed-şüd eden Rusya tüccâr gemilerinin umûrlarını rü'yet zımnında, Mikonoz <Mikonos> Cezîresi'nde ikāmet etmek ve istediği sâ'ir adalara gelip gitmek şartıyla, "Covani" nâm Rusyalu umûm konsolosu nasb olunmuş olduğundan, Eflak ve Boğdan ve Bucak konsolosuna verildiği gibi, buna dahi bir kıt'a konsolosluk ber'âtı i'tâ olunmasını istid'â eyledi. "*Mikonoz <Mikonos> Cezîresi ise, hâkim ve zâbitten hâlî olmağla, konsolosunuz düvel-i sâ'ire konsoloslarının oturduğu hâkim ve zâbiti olan ma'mûr ve cesîm adaların birinde otursun*" deyü Re'îsülküttâb Mehmed Hayri Efendi tarafından Rusya elçisine tercümânı vâsıtasıyla haber gönderildikte, bir vechile kāni' u râzı olmayıp: "*Benim devletim şurût-ı ahdnâme mûcibince,*

münâsib görmüş ya bu vechile berât verilür veyahud konsolosu devletime i'âde ederim" makālini îrâd ve bu kâfirlerin bu esnâda Miknoz misillü ehl-i islâmdan hâlî cezîreye konsolos ta'yîn eylemeleri ne irâdeye mebnî olduğu âşikâr olup müsâ'adesi müşkil ve reddi dahi münâfî-i ahd olmağla vezîr-i mükerrem kapudan paşa hazretlerine taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i hazret-i âsafîden tenbîh ve konsolos ikāmetinin mehâzîri bedîdâr ve müdâfa'ası mugāyir-i ahid olduğundan müşkil ve düşvâr olup melhûz olan mahzûrâtın indifâ'-ı ilâcını mülâhaza ve iş'âr etmesi te'kîd olundukta vezîr-i müşârün-ileyh lede'l-mülâhaza gönderdiği takrîrinde Miknoz adası ikiyüz re'âyâ hânesinden ibâret kal'a ve zâbitsiz ve hâkimsiz bir cezîre olup re'âyâsı gemicilik ve ticâretle meşgūl oldukları ecilden içinde aceze-i nisvândan gayri kimesne yokdur ve bunda Moskovlu'nun konsolosları ikāmetinde der-kâr olan türlü türlü mehâzîrden fazla garb ocakları Moskovlu'nun düşmanları olmalariyle bir-iki sefîne donadup bir gece ale'l-gafle konsolosu ahz ü istirkāk ederler, sonra Moskovlu bunu Devlet-i aliyye'ye azv eder, bu özr elçiye beyân olunsun, özr-i mezkûru dinlemediği takdîrde gayet-i kârde ocakludan *Mikonoz <Mikonos>'u münâsib görmüş. Yâ bu vechile ber'ât verilir, veyâhûd konsolosu devletime i'âde ederim*" demiş olduğuna ve bunların Mikonoz <Mikonos> gibi ehl-i İslâmdan hâlî bir adaya konsolos ta'yîn etmeleri ne niyyete mebnî idiği ma'lûm u âşikâr olup; ancak müsâ'adesi müşkil olduğu misillü, zikr olunan ahidnâme fıkrasına ve reviş-i hâle nazaran reddi dahi düşvâr idiğine binâ'en, keyfiyyet Kapudan-ı Deryâ Hasan Paşa'ya ifâde olunarak, bu bâbda melhûz olan mahâzîrin indifâ'ı çâresini mülâhaza ve iş'âr etmesi taraf-ı sadâretten kendiye tenbîh ü irâde olunmağla, kapudan paşa, lede'l-mülâhaza, tahrîr ve irsâl ettiği takrîrinde: "*Mikonoz <Mikonos> Adası, iki yüz re'âyâ hânesinden ibâret kal'a ve zâbit ve hâkimsiz bir cezîre olup, re'âyâsı gemicilik ve ticâret ile meşgūl oldukları ecilden, içinde aceze-i nisvândan gayri kimesne yoktur. Ve bunda Moskov konsolosunun ikāmetinde der-kâr olan dürlü dürlü mahâzîrden fazla, Cezâyir-i Garb Ocakları, Moskovlunun düşmenleri olmalarıyla, bir-iki sefîne donatıp, bir gece ale'l-gafle konsolosu ahz u esîr ederler. Sonra Moskovlu bunu Devlet-i Aliyye'ye azv eder. Bu özür elçiye beyân olunsun denilmediği takdîrde, sonra ocakludan böyle vaz'-ı nâ-becâ sudûrunda, Devlet-i Aliyye'ye tahmîl*

böyle bir vaz‘ sudûrunda Devlet-i ebed-müddete tahmîl olunmamasını müş‘ir yedinden bir sened alınsun, mazmûnunu tasrîh eylemiş tekrâr re’îs efendi tarafından Moskovlu tercümânı ihzâr ve bu mahzûru elçiye ihbâr ve makbûl tutmadığı hâlde Devlet-i kavi-şevkete bahâne bulunmamak üzere bir sened vermesi matlûb idiğünü “etrâfiyle ifhâm eyle” deyu ircâ‘ olunmağla tercümân-ı mersûm avdet edüp “biz cezîre-i mezbûrede konsolosumuz ikāmetini şart-ı ahid-nâme üzere isteriz konsolos ve tüccârımızın memâlik-i mahrûsede himâyeleri Devlet-i aliyye’nin vâcibe-i zimme-i adâletidir, mülk-i mahrûs-ı padişahîde bu kadar düvelin konsolosları vardır, ocakludan zarar isâbet eder ise mâni‘ değildir, mefhûmunda kangı devlet sened vermiştir ki biz dahi verelim, ve ahid-nâmelerde böyle saded yoktur. Yarın veyahud ferdâsı Akdeniz’e gidecek sefînemiz vardır, konsolos anınla gidecekdir matlubumuz olan berât verildi ne a‘lâ, verilmediği sûretde kat‘îce olmaz cevâbı verülsün” kelimâtını elçi tarafından beyân eyledi, Nemçe elçisi ile bi’l-ittifak verdiği takrîrde Eflâk ve Boğdan konsolosu kaziyyesinde cereyân eden ebhâsı hilâf-ı ahd olarak Devlet-i aliyye hakkında *olunmamasını müş‘ir yedinden bir sened alınsın*” deyü ifâde vü inhâ eylediğinden, re’îs efendi, tekrâr Rusya tercümânını celb ü ihzâr ile bu özrü beyân edip, kabûl etmedikleri hâlde, sonra Devlet-i Aliyye’ye bahâne bulunmamak üzere, bir sened matlûb idiği ifâdesiyle elçisine gönderdi. Tercümân, yine avdet edip: “*Biz, cezîre-i mezbûrede konsolos ikāmetini şart-ı ahdnâme üzere isteriz. Konsolos ve tüccârımızın Memâlik-i mahrûse’de himâyeleri Devlet-i Aliyye’nin vâcibe-i zimmet-i adâletidir. Mülk-i mahrûs-i pâdişâhîde bu kadar düvelin konsolosları vardır. Ocakludan zarar isâbet eder ise, mâni‘ değildir mefhûmunda kangı devlet sened vermiştir ki, biz dahi verelim. Ve ahidnâmelerde böyle saded yoktur. Yarın veyâhûd ferdâsı gün Akdeniz’e gidecek sefînemiz vardır. Konsolos anınla gidecektir. Matlûbumuz olan ber’ât verildi ne a‘lâ, verilmediği sûrette kat‘îce olmaz cevâbı verilsin*” kelâmını elçi tarafından iblâğ u îrâd eyledi. Rusya elçisinin akdemce Nemçe elçisiyle bi’l-ittifâk verdiği takrîrde, Eflak ve Boğdan konsolosu kazıyyesini hılâf-ı ahd olarak, Devlet-i Aliyye hakkında bir mâdde-i mahsûsa şekline koymuş idi. Şimdi bu konsolos husûsunda tereddüd sûreti gösterildiği hâlde, tamâmca bunu nakz-ı ahde ser-rişte

bir madde-i mahsûsa şeklinde derc etmiş olmalariyle şimdi bu konsolos husûsunda tereddüd gösterildiği hâlde tamâmca bunu nakz-i ahde delil-i kavî add edeceği ve Kaynarca musâlahasına nazaran müdâfa'ası ahde muhâlif olduğu bedîhî ve belki konsolos-ı mezbûru bu vechile nasb ve irsâlleri Devlet-i ebed-müddet buna mümâşât eylemez, ve i'lân-ı harbe vesîle add olunacak bundan münâsib sebeb-i nakz-i ahd olamaz fikrine mübtenî olmak ihtimâliyle bu bâbda meşveret mukteziyât-ı vakt ü hâlden olduğuna binâ'en mevâdd-ı selâsenin kabûl ve adem-i kabûliyçün akd olunan meclis-i meşveretde bu dahi müzâkere olunup Moskov-lu'nun Miknoz cezîresinde ikāmet şartiyle Akdeniz adalarına nasbını teklîf eylediği umûm konsolosu nizâ'ına müte'allik der-dest olan kâğıdlar ve kapudan paşa haz-retlerinin takrîri ve ahid-nâme-i hümâyûnda münderic olan şurût kırâ'at olundukta Kaynarca ahid-nâmesi iktizâsiyle matlûbları olan berât-ı şerîf verilmesi ahde muhâlif olmağla bunu tamâm nakz-i ahde vesîle ittihâz ederler ve bu aralıkta konsolosluk-ı mezkûru mutâlebeleri dahi bu merâma mebnîdir. Hemen bunda dahi muhâlefet olunmayup Akdeniz cezîrelerine kudât u nüvvâb ittihâz edeceği ve belki bu mâdde-yi meydâna koymaları dahi, i'lân-ı harbe bir bahâne aramak niyyetine mebnî idiği ihtimâliyle, bu bâbda meşveret muktezayât-ı hâlden olma-ğın, bâlâda mezkûr mevâdd-ı selâ-senin kabûl ve adem-i kabûlü içün akd olunan meclis-i mezkûrda, işbu konsolosluk mâddesi dahi der-miyân olunup, buna dâ'ir der-dest olan ev-râk ile kapudan paşanın takrîri ve ahidnâmenin buna dâ'ir olan bendi kırâ'at olundukta: "*Ahidnâmeye na-zaran istedikleri ber'ât verilmese, bunu nakz-ı ahde vesîle ittihâz ederler ve bu aralıkta konsolosluk nizâ'ını çıkarma-ları dahi bu merâma mebnîdir. Ve her hâlde nakz-ı ahdi Devlet-i Aliyye'ye isnâd ettirmemeğe sa'y olunmak el-zemdir. Hemen bunda dahi muhâlefet olunmayıp, Akdeniz cezîrelerine kudât ve nüvvâb ve ehl-i İslâmdan mu'temed voyvodalar ve zâbitler ve neferât ta'yî-ni ile, muhâfazalarının ilâcına bakıl-malıdır*" deyü karâr verildi. Akdemce şeyhülislâm ve kapudan paşa ve su-dûr-ı kirâm, huzûr-ı hümâyûna dâ-hil olduklarında, bu mâdde tezekkür olunmuş olup, bu kerre ricâl-i şûrâ-nın hulâsa-i müzâkerâtı dahi hâk-i pây-i şâhâneye arz olunmağla, sâdır olan hatt-ı hümâyûn mûcibince, zikr olunan konsolosluk ber'âtı i'tâ olun-muştur (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 238-240).

ve ehl-i islâmdan mu'temed voyvodalar ve zâbitler ve neferât ta'yîni ile muhâfazalarının ilâcına bakılmak vâcibâtdandır. Her hâlde nakz-i ahdi Devlet-i aliyye'ye azv ettirmemeğe sa'y eylemek elzemdir, deyu bi'l-ittifak cevâb etmeleriyle madde-i mezkûre bundan akdem huzur-ı mevâhib-mahsûr-ı hazret-i cihân-dârîde ruhsat-yâfte-i müsûl oldukları hâlde semâhatlû şeyhülislâm efendi hazretlerinin ve kapudan paşa ve sudûr-ı kirâm hazerâtının tasvîb-kerdeleri olduğuna binâ'en ricâl-i şûrânın dahi hulâsa-i re'y ü ittifakları atebe-i ulyây-i cihân-bânîye taraf-ı hazret-i âsafîden bâ-takrîr arz olunmağla şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn mûcibince zikr olunan konsolosluk berâtı i'tâ olundu (Ahmed Vasıf Efendi, *a.g.e.*, s. 15-17).

Ruhsat-dâden be-mürûr u ubûr-ı sefâ'in-i tüccâr-ı Nemçe der-Bahr-i siyâh

Bundan akdem Nemçe elçisi Bâbı'âlî'ye bir kıt'a takrîr takdîm ve me'âlinde Nemçe tüccârından biri sefînesine kereste tahmîl ve Tuna'dan Bahr-i siyâh'a ve andan Âsitâne-i sa'âdet'e gelmek murâd eylediğini ifâde ve tefhîm edüp mürûr u

Nemçe Tüccâr Sefînelerinin Karadeniz'de Geşt ü Güzâr Etmelerine Ruhsat Verildiği

Bundan akdem Nemçe tüccârından biri sefînesine kerâste yükletip, Tuna'dan Bahr-ı Siyâh'a ve andan Dersa'âdet'e gelmek murâd etmekle, mürûr u ubûruna mümâna'at olunmamak bâbında bir kıt'a emr-i âlî sudûrunu Nemçe elçisi istid'â etmiş

ubûruna mümâna'at olunmamak bâbında bir kıt'a emr-i âlî sudûrunu istid'â etmişidi. Düvel-i nasârânın bu makûle müsted'ayâtı şurûta muvâfık olduğu hâlde makrûn-ı müsâ'ade olmak de'b-i kadîm-i saltanat-ı seniyye olduğuna binâ'en ahid-nâme-i hümâyûn şurûtuna mürâca'at ve Nemçe tüccârı memâlik-i mahrûsede berren ve bahren ticâret eylemeleri mukayyed olup ancak Karadeniz'de ticâret tarîkiyle seyrleri gayr-i mesbûk ve hattâ Pasarofca musâlâhasında Nemçe tüccârı emti'alarını Tuna iskelelerine ihrâc ve Devlet-i aliyye sefâ'inine tahmîl ve idrâc ve Âsitâne-i sa'âdet'e getürmeleri lisâna gelüp hükmü her ne kadar mensûh ise dahi ol-vakitte kāle gelmiş şurûttan olmak hasebiyle da'vaya mukaddime ittihâz olunarak elçi-i mersûmun ilzâmı kaydına düşüldükte bir vechile mülzem olmayup berren ve bahren ticâret ahdi mantûkunca sefîne-i mezkûrenin kerhen ve rızâen Âsitâne-i sa'âdet'e geleceğin îmâ ve Moskovlu ile ittifâklarına mebnî ikisi birden bu husûsu îrâd etmeleri tavr u tarzlarından istidlâl olunmağla ibrâmlariyle müsâ'ade şıkkında saltanat-ı seniyyeye şeyn ârız olacağı hüveydâ olduğuna binâ'en mahzâ ihtilâs-ı vakt ü zamân dâ'iyesiyle bu maddeye idi. Düvel-i Nasârânın bu makûle müsted'ayâtı şurûta muvâfık olduğu hâlde, müsâ'ade olunmak de'b-i kadîm-i Saltanat-ı seniyye'den olduğuna binâ'en, ahdnâme-i hümâyûn şurûtuna mürâca'at olundukta, Nemçe tüccârı Memâlik-i mahrûse'de berren ve bahren ticâret etmeleri mukayyed bulunmuş ise de, Karadeniz'de ticâret tarîkıyla seyirleri vâkı' olmamış ve hattâ Pojorofça <Pasorofça> Musâlahası'nda Nemçe tüccârı, emti'alarını Tuna iskelelerine ihrâc ve Devlet-i Aliyye sefînelerine tahmîl ile, Dersa'âdet'e getirmeleri lisâna alınmış iken, hükmü mensûh kalmış olduğundan, bu mukaddimeler ile egerçi Nemçe elçisini ilzâma çalışıldı; lâkin elçi bununla mülzem olmayıp, bahren ve berren ticâret ahdi mantûkunca sefîne-i mezkûrenin be-her-hâl Dersa'âdet'e geleceğini îmâ eylediğine ve çünki Rusya ile müttefik olduklarından, ikisi birden bu husûsu îrâd ve ısrâr edecekleri der-kâr olduğuna binâ'en: "*İhtilâs-ı vakt etmek mülâhazasıyla, bu mâddeye dahi müsâ'ade gösterilip, sefîne-i merkūmenin mürûruna dostâne ruhsat verildi*" mazmûnunda, bir kıt'a emr-i âlî ısdâr olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 291-292).

dahi sûret-i müsâ'ade irâeti ittifâkârâ ile müstasveb görülüp sefîne-i merkūmenin mürûruna dostâne ruhsat verildi mazmûnunda bir kıt'a emr-i münîf i'tâ olundu (Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s. 36-37).

Takrîr-dâden-i elçi-i Nemçe berâ-yi ikāmet-i şahsî der-memleket-i Eflâk ve Boğdan be-nezâret-i umûr-ı ticâret

Nemçelü'nün Rayçeviç nâm sırkâtibleri iki sene mukaddem Eflâk ve Boğdan memleketlerine vürûd edüp Nemçe tüccârının umûrlarını rü'yet zımnında meks ü ârâma me'mûriyeti olmak sûretlerini iş'âr eylediği ve redd ü kabûlü şıklarından kangısının ihtiyârı münâsib idüğü Eflâk ve Boğdan voyvodalarından ol-esnâda Der-aliyye'ye tahrîr olundukda memleketeyn-i mezbûreteyne ber-muktezâ-yi şurût-ı ahid-nâme-i hümâyûn bu kadar Nemçe tüccârı âmed-şüd etmekde iken mersûmun adem-i tecvîz-i ikāmeti sûretinde redd ile cevâb verilse şimdilik böylece gelmişiken sûret-i reddi müşâhede eyledikleri gibi Nemçelü'nün ısrârlarına ve Rusyalu misillü konsolosluk berâtı talebine bâ'is olur mülâhazasiyle voyvodalar mesfûru redd etmeyüp ve sûret-i me'mûriyetini

Nemçe Tarafından Eflak ve Boğdan Konsolosu Nasbına Ruhsat Verildiği

Nemçelünün "Raycevic" nâm sırkâtibleri iki sene mukaddem Eflak ve Boğdan memleketlerine gelip, Nemçe tüccârının mesâlihini rü'yet zımnında, meks ü ikāmet-i me'mûriyyeti olmak sûretlerini iş'âr etmekle, redd ü kabûlü şıklarından kangısının ihtiyârı münâsib idiğini Eflak ve Boğdan voyvodaları, ol esnâda Der-aliyye'ye tahrîr ettiklerinde, Memleketeyn-i mezbûreteyne şurût-ı ahdnâme-i hümâyûn muktezâsı üzere, bu kadar Nemçe tüccârı, âmed-şüd etmekte iken, merkūmun ikāmetine cevâz gösterilmeyerek, redd ile cevâb verilse, şimdilik böylece gelmiş iken, sûret-i reddi müşâhede eyledikleri gibi, Nemçelüler, ısrâr ile, Rusyalu misillü konsolosluk ber'âtı talebine ibtidâr ederler mülâhazasıyla, voyvodalar, merkūmu redd etmeyip ve sûret-i me'mûriyyetini dahi tanımayıp,

dahi bilmeyüp ticâret için eğlenür mu'âmelesini eylemeleri ol vakit voyvodalara tahrîr ve tenbîh olunmuşidi. El-hâletü-hâzihi Âsitâne-i aliyye'de mukīm Nemçe elçisi, devleti tarafından me'mûren bir kıt'a takrîr kâğıdı takdîm edüp mefhûmunda mersûm Rayçeviç müddet-i vâfireden beru rü'yet-i umûr-ı ticâret için memleketeyn-i mezbûreteynde ikāmet etmekle beyler taraflarından ber-mûcib-i ahid-nâme-i hümâyûn himâyet ve siyânet olunması bâbında başka başka evâmir-i aliyye ısdâr olunmasın istid'â edüp mersûmun Eflâk ve Boğdan'a duhûlünden beru Rusyalu misillü bunun dahi konsolos olması Nemçelü tarafından iltimâs olunur deyu terakkub olunmakta idi. Bu def'a mersûmun konsolos olmasiyçün berât istemeyüp hemen ahidnâme-i hümâyûn mucibince himâyet ve siyânet ve umûruna mu'âvenet için birer fermân istid'â eylemeleriyle melhûzdan ahaff olduğundan gayri França ve İsveç ve bunlar emsâli Devlet-i aliyye'ye hayır-hâh olan düvelden ba'zıları Devlet-i aliyye olurolmaz şey için Nemçelü'yü tenfîr etmeyüp ba'zı umûrlarına mümkin mertebe müsâ'adeyi dirîğ etmese hoş olur ve bu mu'âmelede nice fevâ'id der-kâr olduğundan gayri belki giderek Rusyaludan tebrîdleri dahi ticâret için eğlenir mu'âmelesi etmeleri ol vakit voyvodalara tahrîr ve tenbîh olunmuş idi. Bu esnâda Nemçe elçisi, devleti tarafından me'mûren bir kıt'a takrîr verip, mü'eddâsında merkūm Raycevic, müddet-i vâfireden berü rü'yet-i umûr-ı ticâret için Memleketeyn-i mezbûreteynde ikāmet etmekle, ber-mûceb-i ahdnâme-i hümâyûn, beyler tarafından himâyet ü sıyânet olunması bâbında, başka başka emirnâmeler ısdâr olunmasını istid'â eyledi. Merkūmun Memleketeyn'e duhûlünden berü Rusyalu misillü Nemçelüler tarafından dahi anın konsolos nasb olunması iltimâs olunur deyü terakkub u intizâr olunmakta idi. Bu def'a konsolos olmasıyçün ber'ât istemeyip, hemen ber-minvâl-i muharrer, ahdnâme-i hümâyûn mûcibince, voyvodalar tarafından himâyet ü sıyânet ve umûrunda mu'âvenet olunmak için, birer fermân istid'â etmeleri melhûzdan daha hafîf zuhûr ettikten başka, Fransa ve İsveç ve bunlar emsâli Devlet-i Aliyye'ye hayr-hâh görünen düvelden ba'zıları Devlet-i Aliyye, olur olmaz şey için Nemçelüyü tenfîr etmeyip, ba'zı umûruna mümkin mertebe müsâ'adeyi dirîğ etmese hoş olur ve bu mu'âmelede nice fevâ'id der-kâr olup, belki giderek Nemçelünün Rusya'dan tebrîd ü

mümkin olur idi. Hâsılı âkilâne hareket Devlet-i aliyye bu misillü mu'âmele ile Nemçelü'yü kula almaktır dediklerine göre Nemçelü konsolosluğa berât istese dahi mâdem ki Rusyalu'ya mukaddem verildi, anlara dahi verilmek lâzım gelür idi, ma'a-hazâ mesfûr içün konsolosluk berâtı istemeyüp fermân-ı âlî isterler bu gûne olan istid'âları kabûl olunmayup redd olunsa Rusyalu istid'â-yi umûrlarında bunları teşrîk etdikleri gibi bunlar dahi Rusyalu'yu teşrîk ve ısrâr eyleyecekleri derkâr ve ol vakit dostluğa mürâ'aten müsâ'ade olunmuş olmayup Rusya şirketiyle ibrâma mebnî müsâ'ade olunmuş olacağı bedîdâr olmaktan nâşi mülâhaza-i mezkûreye mebnî istid'â-yi mezkûrları redd olunmayup Devlet-i aliyye'nin Nemçe Devleti hakkında "safveti zâhirdir" diyerek ba'de'l-meşveret ve'l-istîzân iki kıt'a emr-i âlî ısdâr ve ihsân olundu (Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s. 41-42).

tefrîkı mümkin olabilir idi. Hâsılı: "*Devlet-i Aliyye'ye göre âkılâne hareket böyle mu'âmelelerle Nemçelüyü kola almaktır*" dediklerine nazaran, Nemçelü, konsolosluk ber'âtı istememiş olsa bile, mâ-dâm ki, Rusyaluya mukaddem verildi, anlara dahi verilmek lâzım gelir idi. Ma'a-hâzâ konsolosluk ber'âtı istemeyip, fermân-ı âlî istiyorlar, eger bu istid'âları redd olunacak olsa, Rusyalu, umûrunda anları teşrîk edegeldiği gibi, anlar dahi, bu husûsta Rusyaluyu teşrîk ile ısrâr edecekleri ve ol vakit hasbe'l-îcâb olunacak müsâ'ade dostluğa ri'âyeten olmayıp, Rusya şirketiyle ibrâma mebnî olacağı mülâhazâtına binâ'en, bu istid'âları redd olunmayıp: "*Devlet-i Aliyye'nin Nemçe Devleti hakkında safveti der-kârdır*" diyerek, keyfiyyet, müşâvere ve istîzân olunduktan sonra, istid'âsı vechile iki kıt'a emr-i âlî ısdâr olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 299-300).

Cevdet Paşa'nın kaynağının içeriğini aynen aktardığı diğer bahisler de şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 370-371)'da İstanbul'daki Nemçe (Avusturya) elçisinin 1196'da mevâdd-ı selâseye, yani gemilerin taşıdıkları mekulat (yiyecek maddeleri), mühimmat ve diğer hasılatın nakillerinin Devlet-i Aliyye tarafından engellenmeyip ticaret gemilerinin serbestce seyretmelerine müsaade olunmasına; Devlet-i Aliyye'nin Kırım Tatarları'nın işlerine müdahale etmemesine; Eflak ve Boğdan hakkında 1774 Küçük Kaynarca Musalahası

üzere muamele olunup bundan sonra verecekleri cizye ve diger vergilerin kaldırılmasının müzakeresine dair verdiği takririn tercümesi Vasıf (*Târîh*, s. 13-14)'dan aynen alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târih*, II, 215-220)'da Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi'nin Rusya elçisi ile Beylerbeyi'ndeki sahilhanesinde yaptığı konuşma ve tartışmada elçinin Yenikale kumandanından gelen bir kağıt göstererek Çerkes ümerasından Zan kabilesi Beyi Mehmed Giray Bey'in başbuğ olarak Soğucak ve Anapa'ya gönderilip fitne ve fesad çıkarmak istediğini ifade etmesi, reisülküttabın onun Soğucağa muhafız naspolunan Ferah Ali Paşa gelinceye kadar muhafız kaimmakamı tayin olunduğunu, Çerkes ve Abaza kabilelerine ahde aykırı hareket etmemeleri için emir ve tenbih buyurulduğunu ve gönderilen kağıdın doğru olmadığını söylemesi; ikinci buluşmada reis efendinin Devlet-i Aliyye'nin ahdinde durduğunu, Şahin Giray'ın şer'a ve muahedeye aykırı hareketlerine dair Kefe kadısı ve diğerlerinin tahriratları geldiğini ifade eylediğinde, elçinin Devlet-i Aliyye'nin ahidnameye vefasını devletine yazdığını, Şahin Giray maddesinin ahidnamelere müracaatla tanzim olunacağını bildirmesi; üçüncü mecliste reisülküttabın Taman ve Kuban etrafında yerleşmiş Nogay ve sair Tatar kabilelerinden ve Şahin Giray'ın biraderlerinden Dersaadet'e tahriratlar geldiğini, Şahin Giray'ın hanlığı sırasında yaptığı zulümlere tahammülleri kalmadıklarını arzettiklerini, Kırım'a asker sokup Şahin Giray'a yardım edilirse Ruslar'ın ahdi bozmuş olacaklarını, Kırım'daki ihtilâl Mehmed Giray Bey'in Soğucağa gelmesinden evvel olduğundan Yenikale kumandanının mektubunun bu bakımdan manasız olduğunu söylemesi, elçinin Devlet-i Aliyye'nin ahde riayetini bildiğini, Şahin Giray'ın biraderlerine maaş ve gelirler tahsis ettiğini ifade etmesi; bir kaç gün sonra görüştüklerinde elçinin Kerş <Kerç>'teki kumandanlarından bir kağıt gelip, Şahin Giray'ın biraderleri ile Taman ahalisinin hanın kaimmakamı ve segbanlarını kovup, durumu Şahin Giray öğrendiğinde Kırım ahalisini toplayıp durumu sorduğunda ahalinin bundan haberdar olmadıklarına dair yemin etmeleri, hanın ve Rus konsolosunun ahali ve sultanlara nasihatname yazıp bir Rusyalı ile gönderdiklerinde sultanların tahriratı getiren şahsı halk ile görüştürmediklerini, hanın adamlarını da zulümlerinden dolayı memleketten kovduklarını ve durumu Devlet-i Aliyye'ye mahzarlar ile bildirip cevabını beklediklerini, Şahin Giray'ın hasımlarıyla muharebe ettikten sonra Kırım büyüklerinin kendisini istemediklerini beyan etmeleriyle bir gemiye

binip Kefe'ye vardığında durumu hem Dersaadet'e, hem de Rus generaline yazdığını ve oturmak için Rusya memleketinde bir yer tahsis olunmasını talep ettiğini, Kırımlılar'ın Bahadır Giray'ı hanlığa seçtiklerini ve tasdiki için İstanbul'a mahzar göndereceklerini duyduğunu ifade ettiğinde, reis efendinin Devlet-i Aliyye'nin ahdi muhafaza için her zaman olduğu gibi gayret gösterdiğini, Zanoğlu ile Abaza ve Çerkes halkının Kırım'daki ihtilâle karışmadıklarını bildirdiğinde elçinin Devlet-i Aliyye'nin bu maddede bir kusuru olmadığını devletine yazacağını haber vermesi, 14 Zilkade 1196'da (21 Ekim 1782) yine görüştüklerinde reisülküttabın Rus konsolosunun yazdığı nasihatnamenin ahidname şartlarına aykırı olduğundan, Ruslar'ın Devlet-i Aliyye tüccar gemilerine ta'arruz ve hasarlarından, Kırım'a dair gönderilen takririn neden geciktiğinden ve hanlıktan uzaklaştırılan Şahin Giray'a Ruslar'ın neden yardım ettiğinden bahsedip bunların cevabını istemesiyle, elçinin takriri gönderdiğini, fakat henüz cevabının gelmediğini, kendisine devleti tarafından bir kağıt gelip tercüme ettirdikten sonra Bâbı'âlî'ye gönderdiğini, Şahin Giray'ın her iki devlet tarafından naspolunduğunu, bu esnada ortaya çıkan ihtilâl asiler tarafından meydana geldiğinden bunlara itibar edilmemesini, Şahin Giray'ın memleketine düzen vermek maksadıyla topçu ve asker tanzim edip harp levazımı tedarük ettiğini, bunun için kendisinin hal' olunmaması gerektiğini ifade etmesiyle, reisülküttabın kendisinin önceki hanlar gibi hareket etmeyip Kırım'da İslâm halkından topladığı askerlere Rusya soldatı kıyafetlerini giydirmesi onun hal'ine sebeb olduğunu bildirmesiyle, elçinin ecnebî kullanılmasının diger devletlerde de âdet olduğunu, hatta Devlet-i Aliyye'de hem Tersane'de, hem de başka yerlerde tot bey-zade kullanıldığını söylemesiyle, reis efendinin Tersane'de kullanılanların esir ve ecir (ücretle çalışan) olduklarını, Şahin Giray'ın Rusyalı ile olan münasebetinin açıkça belli olduğunu söylemesi, elçinin devletinin Şahin Giray'ın hanlıkta kalmasından asla vazgeçmeyeceğini bildirip bunun Küçük Kaynarca Musalahası'nın esasından olduğunu, onun azlinin ahidnamenin feshi anlamına geldiğini beyan edip Şahin Giray'ın ibkasından feragat etmeyeceklerini, gerekirse harbi tercih edeceklerini bildirmesi Vasıf (*Târîh*, s. 17-22)'dan kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 230-233)'da 24 Zilkade 1196'da (31 Ekim 1782) devlet ricali ve erkânının meşveret meclisinde bir araya gelip Rus elçisiyle yapılan görüşmelerin neticesi ve özeti ve alınan havadislerin evrakı okunduktan sonra Ruslar'ın Şahin Giray'ı

sahiplendiklerinin ve maiyyetine asker vererek onu zorla tekrar hanlığa getireceklerinin anlaşılması, kalyonların Sinop limanına Kırım için gönderildikleri, Sinop yıldız rüzgarına karşı bir liman olduğundan eğer neferat gezinmek için gemilerden çıkarlarsa furtına çıktığında gemilerin zarar görecekleri, bu bakımdan neferatın gemilerinden asla ayrılmamaları gerektiği söylendikten sonra, Ruslar'ın Kırım'a gönderdiği "Potemkin" adlı generali Rum kralı naspetmek niyetinde oldukları, Kırım'ı istilâ edip Şahin Giray'ı da defettikten sonra karadan Özi kalesi ve Bucak taraflarına, denizden de Karadeniz sahillerine yönelmelerinin muhtemel bulunduğu, bunun için şimdiden bir vezirin seraskerliğe seçilip Tuna sahillerine gönderilmesi gerektiği, Özi Valisi nasp olunan Seyyid Mehmed Paşa'nın bu kış Silistre'de oturup bahardan bir ay evvel Özi muhafazasına gitmesinin emrolunması ve Özi kalasına asker ve mühimmat gönderilmesinin konuşulması, Ruslar'ın Şahin Giray'ı Tatar kavminin istedikleri iddiasına karşı Kırım'dan gelen mahzarların bunun aksini gösterdiği, reisülküttap Rusya elçisi ile konuştuğunda Devlet-i Aliyye ve Rusya'nın birer muteber adam seçip Kırım'a göndererek Kırım ahalisinin Bahadır Giray ve Şahin Giray'dan hangisini seçerlerse ibka olunmasını, ikisini de istemedikleri takdirde bir başkasının seçilmesini teklif ettiğinde, Rus elçisinin bunun vaktinin geçtiğini ifade edip Şahin Giray'ın ibkasında ısrar etmesi Vasıf (*Târîh*, s. 22-24)'dan aynen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 251)'da 1197'de İsmail Seraskeri Abdi Paşa'dan ve Yanıkkale Muhafızı İsmail Paşa'dan tahrirat gelip Kırım'da kalan sultanlardan müteveffa Arslan Giray'ın oğlu Gazi Giray'ın Kırım'dan çıkarak Bucağa gelip buradaki Baht Giray Sultan'ın çiftliğine müsafir olduğunu, Şahin Giray'ın Ruslar ile müttefik olup, Abaza ve Çerkesler üzerine hücum için Rusya tarafından gelecek askeri beklediğini Gazi Giray'ın hazinedarının haber verdiğini bildirmeleri, Gazi Giray'ın bulunduğu yerden acele kaldırılıp Rumeli tarafına geçirilmesi için Abdi Paşa'ya fermân-ı âlî gönderilmesi Vasıf (*Târîh*, s. 24-25)'dan aynen nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 381-382)'da II. Katerina'nın beyannamesine karşı reddiyye olmak üzere İngiltere tüccarından birinin bir Rusya tüccarına gönderdiği mektubun tercümesi de aynen Vasıf (*Târîh*, s. 29-30)'dan kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 301)'da Akdeniz muhafazasına memur kapudanlardan Ahmed Kapudan tarafından 12 Zilhicce 1197 (8 Kasım 1783) tarihiyle Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya bir mektup gelip ku-

mandasındaki bir şehtiye ile Meğri ile Litdoz arasında dolaşırken Malta korsanlarından bir fırkate ile karşılaşıp muharebe sonucunda bindiği şehtiyenin düşman eline geçip kendisinin de esir olduğunu bildirmesi, durum padişaha arzolunduğunda geminin kurtarılmasının hatt-ı hümâyûnla emrolunması, sadrıazam Tersane'ye vardığında kapudan paşayı suçlaması, kapudan paşanın şimdilik Akdeniz'e iki kalyon ile iki kırlangıc gemisi gönderilerek şehtiyeyi alan korsanın araştırılıp bulunacağını, eğer ele geçmezse baharda kendisinin donanma-yı hümâyûn ile Akdeniz'e çıkıp Malta sularına kadar varıp şehtiyeyi zaptedeceğine dair söz vermesi, şehtiyeyi zapteden Malta gemisini gördüğü halde kaçtığı rivayet olunan Çelik-oğlu'nun bindiği fırkate miriye alınıp kendisinin Magosa'da kal'a-bend kılınması Vasıf (*Târih*, s. 47-49)'dan aynen nakledilmiştir.

2. Mealen nakiller:

Cevdet Paşa, kaynağının muhtevasını bazan da mealen aktarmayı tercih etmiştir.

Misaller:

Nizâm-yâften-i mevâdd-ı ticâret bâ-Rusya ve mübâdele-i temessükât ve icmâl-i în keyfiyyet-i umûr-ı mükâleme	**Rusyalu İle Ticâret Mu'âhedesinin Tanzîm Olunduğu**
Devlet-i aliyye sa'b ve müşkil olan mevâddan olup münferid ve müstakil bir zâtın bu varta ve mehlekeye iktihâm ve duhûlü rüşd ü reviyyette Felâtun-ı zamân ise dahi muzga-i efvâh-i enâm ve hedef-i sihâm-ı melâm olacağı tecrübet-güzâr-ı hass u âmmdır. Binâ'en-aleyh hâlâ mükâlemeye me'mûr olan Re'îsülküttâb Esseyyid Mehmed Hayri Efendi'nin bu keyfiyyet zihn-i mûşikâf ve mir'ât-i kalb-i sâfında aks-endâz-ı	Bundan akdem beyân olunduğu vechile, Rusya ve Nemçe elçilerinin bi'l-ittifâk vermiş oldukları takrîrlerinde münderic olan mevâdd-ı selâsenin biri ticârete ve biri Kırım mes'elesine ve dîgeri Eflak ve Boğdan'a dâ'ir olup, bu takrîrlerine cevâben taraf-ı Devlet-i Aliyye'den dahi bir kıt'a takrîr verilmiş idi. Lâkin mu'ahharan Rusyalu, Kırım'ı istîlâ ile, ber-minvâl-i sâbık, beyânnâme neşr etmekle, Kırım mes'elesi henüz

vuzûh olup erkân-ı saltanat-ı seniyyeden birkaç zâtın umûr-ı mükâlemede müşâreket ve mürâfakatini bâ-takrîr istid'â ve niyâz etmekle iltimâsına müsâ'ade ve ulemâ-i kirâmdan İstanbul kadısı Müfti-zâde ve ricâl-i Devlet-i aliyye'den Resmî Ahmed Efendi ve kethüdâ-yi esbak Elhac Mustafa Efendi terfîk ve teşrîk olunmak enseb idüğü taraf-ı pür-şeref-i hazret-i âsafîden hâk-i pây-i kimyâ-sây-i hüsrevâneye arz u ifâde olundukda izn-i hümâyûn sudûr ve mûmâ-ileyhim me'mûr kılınmalariyle Rusya elçisiyle mülâkat olunup şurût-ı ticâreti mutazammın olarak seksenbir maddeyi hâvî elçi-i mersûm bir mikdâr mütercem evrak ibrâz ve Devlet-i aliyye murahhasları tarafından kırâ'at ve ta'rîz ve redd iktizâ eden maddelere müdellel ve müberhen ta'rîzât ve terdîdât bastına mübâderet olundukda mersûm cevâba ağâz edüp "mevâdd-ı selâse-i sâlifü'l-beyân teklîf olunmazdan mukaddem ticâret maddelerinde iktizâ eden mahv u isbâta devletim tarafından mücâz ve me'zûn ve hattâ bi'l-mükâleme maddelerin ba'zısı istisvâb-ı tarafeyn ile nizâma makrûn olmuşidi. Mevâdd-ı ticâret hitâm bulmaksızın işbu mevâdd-ı selâse teklîfi zuhûr ve ticâret husûsunu dahi ol-tarafda seksenbir maddeye meydânda sürünüp durur iken, Dersa'âdet'te Rusya elçisi, seksen bir mâddeyi hâvî ticâret mu'âhedesini imzâ ettirmekte aslâ tereddüd etmemiştir.

Şöyle ki: Mevâdd-ı ticâret müzâkeresi içün akdemce Re'îsülküttâb Hayri Efendi, mükâlemeye me'mûr oldukta, bu misillü umûr-ı cesîmede ve husûsuyla böyle bir vakt-i nâzükte hod-be-hod mes'ûliyyeti üzerine almaktan ictinâb ile, birkaç zâtın dahi mükâlemeye me'mûriyyetini istid'â etmekten nâşî, ulemâ-yı a'lâmdan İstanbul Kādîsı Müftîzâde Ahmed Efendi ve Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den merhûm Resmî Ahmed Efendi ve Kethudâ-yı sâbık el-Hâcc Mustafa Efendi, mükâlemeye me'mûr kılınmışlar idi. Rusya elçisiyle mülâkāt ettiklerinde, Rusya elçisi, şurût-ı ticâreti mutazammın olarak, seksen bir mâddeyi hâvî biraz mütercem evrâk ibrâz eyledi. Evrâk-ı mezkûreyi Devlet-i Aliyye murahhasları kırâ'at edip, ba'zı mevâddına i'tirâza mübâşeret ettiklerinde, Rusya elçisi, cevâba âgāz edip: *"Sâlifü'z-zikr mevâdd-ı selâse teklîfi zuhûr etmezden mukaddem, ticâret mâddelerinden lâzım gelen mahv u isbâta devletim tarafından me'zûn u murahhas olduğum hasebiyle, tarafeynden bi'l-mukāvele ba'zı mâddelere karâr verilmiş idi. Mevâdd-ı*

rabt ile bu cânibe irsâl etmişler. Tağyîr ve tebdîline adem-i ruhsatım hasebiyle ma'zûr olduğum zâhirdir. Eğer tabi'at-i maddeye halel tatarruk etmeksizin ba'zı elfâzın tebdîli irâde olunur ise kābil ve illâ tağyîr-i tâm kussârâ-yi merâm ise vechen mine'l-vücûh mümkin olmayup vürûd eden evrâk-ı ticâreti hey'etiyle devletim tarafına irsâl ederim" cevâb-ı bâridini kāil olduğuna binâ'en keyfiyyet-i mezkûre meclis-i âhara ta'vîk ve mülâhaza ve te'emmüle ta'lîk olunarak tayy-i bisât-ı meclis kılındı. Ticâret maddelerinin ba'zısında âfet-i mü'eccel ve ba'zısında hatar-ı mu'accel melhûz olmağla hasbe'l-imkân gâh tesebbüt ve gâh tecellüd vâdilerinde pûyân ve hasmın her arzını kabûlden rû-gerdân olmak gayret-i dîniyye iktizâsından olduğuna binâ'en bundan sonra vukū' bulan mükâlemelerde emr-i sebâtda Devlet-i aliyye murahhasları pâ-ber-câ-yi merkez-i istikrâr ve ser-rişte-i mükâleme fesh olacak derecelerde sarf-ı iktidâr etmişler iken bâhâne-cûy-i peykâr olan adu-yi gaddâr mülzem olmayup mevâdd-ı merkūmeyi kabûl etdirmek zımnında pâ-nihâde-i süllem-i inâd ü ısrâr ve bilâhire mazarratı eşedd addolunan üç-dört maddesinin ıslâh ve ta'bîri beş-altı maddeden ba'zı elfâz-ı mev-

ticâret hıtâm bulmaksızın, işbu mevâdd-ı selâse teklîfi zuhûrunda ticâret nizâmını dahi ol tarafta seksen bir mâddeye rabt ile bu tarafa irsâl etmişler. Tebdîl ü tagyîrine ruhsatım olmadığı cihetle, ma'zûrum. Eger tabî'at-ı mâddeye halel getirmeksizin, ba'zı elfâzın tebdîli irâde olunursa, kābildir. Ve illâ tagyîr-i tâmm kasd olunur ise, vechen mine'l-vücûh mümkin olmayıp, vürûd eden evrâk-ı ticâreti takımıyla devletim cânibine irsâl ederim" demekle, maslahat mülâhazaya ta'lîk olunarak, meclis-i âhara te'hîr olunmuş idi.

Mevâdd-ı mezkûrenin ba'zısında zarar-ı mu'accel ve ba'zısında hatar-ı mü'eccel melhûz olmaktan nâşî, bundan sonra vâkı' olan mükâleme meclislerinde mükâleme fesh olunacak derecelerde Devlet-i Aliyye murahhasları tarafından sebât u tecellüd gösterilmiş ise de, bahâne-cûy-i ceng ü cidâl olan Rusyalu, inâd u ısrârından dönmek ihtimâli olmadığından, nâ-çâr mazarratı eşedd add olunan ba'zı mevâddın tenkīh ü tagyîri ve elfâzında sû'-i îhâm olan ba'zı mâddelerin ıslâh-ı ta'bîri irâdesiyle, Rusya elçisine cevâb-ı kat'î verildikte, egerçi kabûl ü tasdîk etmemiş ise de, karâr verilen mevâdd ile tenkīhi irâde olunan mevâdd ale'l-infirâd tahrîr ile, devleti tarafına

hûmenin tenkīh ve tağrîri irâdesiyle cevâb-ı kat'î verildikte eğerçi kabûl etmeyüp lâkin nizâm-gîr-i karâr olan mevâdd ve ıslâhı murâd olunan husûsât ale'l-infirâd tahrîr ve devleti tarafına tesyîr olunmak ve irâde-i Devlet-i aliyye etrâfiyle tarafından devletine tahrîr olunup kabûl ettirmekte bast-ı mukaddimât-ı müselleme etmek üzere elçi-i mersûm râzı olduğu murahhaslar tarafından makām-ı sadârete arz u takdîm ve sûret-i mükâleme bi-tefâsîlihâ mahv u isbât olunan mevâdd-ı ticâret bi-usûlihâ ve fürû'ihâ merfû'-ı atabe-i ulyâ-yi hazret-i şehriyâr-ı heft-iklîm kılındıkda minvâl-i meşrûh üzere nizâmına izn-i hümâyûn erzânî buyurulup tafsîl olunduğu üzere tağyîr ve tebdîli muktezî olan ibârât tenkīh ve tashîh ve ba'de-zamânin zarar u fesâdı melhûz olan alfâz-ı mevhûme tebyîn ve tasrîh olunarak elçiye teslîm olundu. Bir müddet mürûrundan sonra mevadd-ı ticâret Devlet-i aliyye tarafından tenkīh olunduğu üzere Rusyalu tarafından kabûl olunduğu elçi tarafından ihbâr olunup tarafeynden temessükler tebyîz ve tahrîr ve beru tarafdan verilecek temessük mühr-i âsafî ile temhîr ve Rusyalu tarafından verilecek temessük elçilerinin imzâsiyle mumzâ olarak işbu doksanaltı senesi gönderilmesine râzı olmuş ve bu sûreti devletine etrâfıyla yazıp da kabûl ettirmeğe sa'y edeceğini va'd eylemiş olduğundan, kabûl olunan mevâdd ile tenkīh ü tashîhi irâde olunan mevâdd yegân yegân tahrîr olunup, hâk-i pây-i şâhâneye arz ve istîzân olunduktan sonra, Cumâdelûlânın dokuzunda mevâdd-ı merkūmeden yetmiş beş mâdde kabûl olunarak, tenkīh olunan bâkī altı mâddenin Rusya Devleti tarafından cevâbı geldiği gibi, bilâ-tevakkuf karâr verileceğini ve mevâdd-ı selâse-i sâbıkadan Kırım mâddesiyle, Eflak ve Boğdan mâddesinin dahi, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den verilen takrîr muktezâsı üzere, tanzîmlerine mübâderet olunacağını mübeyyin olarak, Rusya elçisine bir kıt'a sened i'tâ olunmuştur ki sûreti zîrde **(28)** rakamıyla îrâd olunur.

Bir müddet mürûrundan sonra mevâdd-ı ticâretin Devlet-i Aliyye tarafından tenkīh olunduğu vechile, Rusya Devleti'nin kabûl etmiş olduğu elçisi tarafından ihbâr olunmağla, Recebin yirmi birinci günü Re'îsülküttâb Hayri Efendi'nin sâhilhânesinde Rusya elçisiyle mülâkāt olunup, bu vechile tanzîm olunan mu'ahede-i ticâret senedleri mübâdele ve Rusya Devleti tarafından tasdîknâme vârid oldukta, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den

mâh-ı Receb-i şerîfin yirmibirinci günü re'îsülküttâb efendinin sâhilhânesinde mübâdele olunup Rusyalu cânibinden tasdîk-nâme vürûdunda Devlet-i aliyye tarafından dahi tasdîk-nâme verilmek kavl olunmuş idi. Bir zamandan sonra tasdîk-nâmelerinin vürûdunu Moskov elçisi ihbâr etmekle Devlet-i aliyye tarafından iktizâ eden tasdîk-nâme keşîde-i silk-i imlâ ve bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf ile müzeyyen ve mücellâ kılındıktan sonra mâh-ı Şevvâl'in yirmibirinci günü Re'îsülküttâb Mehmed Hayri Efendi ile Rusya elçisi Mîrgûn-oğlu'nda vâkı' beylikci-i Dîvân-ı hümâyûn Mehmed Râşid Efendi'nin bağ-köşkünde lede'l-mülâkāt tasdîk-nâmeler mübâdele olundu, ve mevadd-ı selâseden Eflâk ve Boğdan'ın şerâ'it-i himâyelerine dâ'ir Moskov elçisi mukaddemâ bir mufassal tesvîd irsâl etmişidi. Tesvîd-i mezkûrun ba'zı ta'bîrâtı muzır olmaktan nâşi Bâbı'âlî'den ta'dîl ve tesviye olunduktan sonra elçi-i mersûma îsâl ve ol dahi ba'zı mahallere ta'arruz ile tekrâr irsâl hülâsa birkaç def'a tarafeynden tashîh ve yek diğere ib'âs ile bir kalıba ifrâğ olundukdan sonra elçi-i mersûm "işbu Eflâk ve Boğdan şerâ'itine dâ'ir devletim tarafından ta'lîmâtım ma'dûm olmaktan nâşi dahi tasdîknâme verilmek üzere, mukāvele olundu. Sûret-i ahdnâme zîrde **(29)** rakamıyla ilâve olunur.

Bir zamân mürûrunda tasdîknâmesi dahi geldiğinden, Şevvâlin yirmi birinci günü Hayri Efendi ile Rusya elçisi, Beylikci Râşid Efendi'nin Mîrgûnoğlu'nda vâkı' bâğ köşkünde lede'l-mülâkāt, tasdîknâmeler dahi mübâdele olundu.

Mevâdd-ı selâseden Eflak ve Boğdan'ın şerâ'it-i himâyelerine dâ'ir Moskov elçisi, mukaddemâ bir mufassal tesvîd göndermiş idi. Tesvîd-i mezkûrun ba'zı ta'bîrâtı muzırr olmaktan nâşî, Bâb-ı âlî'de ta'dîl ü tesviye olunduktan sonra, Rusya elçisine irsâl olunup, ol dahi, ba'zı mahallerine i'tirâz ederek, hulâsa gönderip, bir kaç def'a tarafeynden tashîh ü tenkīh ile, âhara irsâl ü i'âde olunarak, bir kālıba ifrâğ olunduktan sonra, Rusya elçisi: "*İşbu Eflak ve Boğdan şerâ'itine dâ'ir devletim tarafından ta'lîmâtım olmadığından nâşî, tarafeynden karâr verildiği vechile, kat'ına muktedir olamayıp, be-her-hâl bu sûreti devletime irsâl etmeğe muhtâcım*" demekle, sûret-i mezkûre<yi> devletine göndermek üzere, yedine teslîm olunmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 265-267).

tarafeynden karâr bulduğu vech üzere kat‘ ve hasmı hîtâ-i iktidârımdan bîrûn olup beher hâl devletim tarafına bu sûreti ifâdeye muhtacım” demekle sûret-i mezkûr yedine teslîm olundu (Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s. 34-36).

Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 378-380)’da Ruslar’ın Kırım, Taman ve Kuban’ı istilâ ettikten sonra Rus İmparatoriçesi II. Katerina tarafından neşr edilen beyannamenin tercümesi küçük bir pasaj halinde *Katerina Târîhi* (Haz. Mehmet Mercan, Ankara 2010, s. 154)’nden kaydedilmesine rağmen büyük kısmıyla Vasıf (*Târîh*, s. 26-28)’dan alınarak mealen aktarılmıştır.

3. Kaynağının isminin belirtilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağının ismini zikrederek aktarmalarda bulunmuştur.

Misaller:

Vukū‘-ı meşveret der-hâne-i Hazret-i Şeyhülislâm berâ-yi tertîbât-ı seferiyye

Ber-minvâl-i muharrer müşârünileyh hazretlerinin hânelerinde akd-i meclis-i meşveret olunup sadrı‘azam hazretleri ve vezîr-i mükerrem kapudan paşa ve sudûr-ı kirâm ve İstanbul kadısına gelince ulemâ-i a‘lâm ve ricâl-i Devlet-i aliyye ve erkân-ı saltanat-ı seniyye ve cümle ocak ağaları hâzır oldukları hâlde Moskovlu ve Nemçelü’nün sû-i kasdlarına dâ’ir ba‘zı es’ileden ibâret

Tedârükât-ı Seferiyye İçün Meclis-i Meşveret Akd Olunduğu

Şeyhülislâm konağında sadrı-a‘zam ve kapudan paşa ve sudûr-ı kirâm ve İstanbul pâyesinde bulunan ulemâ-yı a‘lâm ve ricâl-i Devlet-i Aliyye ve cümle ocak ağaları, hâzır oldukları hâlde, Rusya ile Nemçe’nin sû’-i niyyetlerine dâ’ir ba‘zı es’ileden ibâret kaleme alınmış olan kâğıd der-miyân olundu.

Es’ile-i mezkûreden biri budur ki: “*Kış içinde a‘dânın hudûda hücûm-*

kaleme alınan kâğıd der-miyân olunup es'ilenin biri "a'dânın kış içinde hudûda hücûmları etrâfdan tevârüd eden ahbâra nazaran muhtemel olmağla sefer içün müretteb olan asâkir hudûdlara gönderilsin mi? Yahud şitâ tedârüküyle iktifâ olunsun mu?" denildikte sâbıkā İstanbul kadısı Sadık Efendi "şitâ içün tertîb ancak bu kadar olabilür, lâkin askerin zâbıta ve sebâtları dahi vâcibdir, zîrâ ta'yîn olunan askerin ba'zısı bu tarafda bî-edebliğe mübâşeret etmekle bunların te'dîbleri mühim ve zâbitlerinin takayyüdü lâzımdır" dedikde sadrıa'zam hazretleri cevâba ibtidâr buyurup "tertîb-i asker ve terfîh-i ahvâl-i leşker ve takviye-i serhaddât ve cem'-i zehâ'ir ve tedârük-i mühimmât bizim vazîfe-i zimmet-i istikāmetimiz olduğuna binâ'en tavk-ı beşer mütehammil olduğu derecelerde sa'y ü himmet olunup bundan sonra dahi bi-meşiyyeti'l-Bâri azze ve celle gayret ve hamiyyet sarfında irtikâb-ı fütûr ve kesel olunmayacağı zâhirdir. Ancak ocaklunun te'dîb ve izhâr-ı siyâsetle terhîbleri havsala-i uhdemizden hâric olup bi-hasbe'l-kānûn ocakları ağalarına müfevvaz olmağla ruhsat-ı tâmme bizden icrâda ikdâm onlardan iktizâ eylediği ve bu mâddeye dâ'ir yeniçeri *ları etrâftan tevârüd eden ahbâra nazaran muhtemel olmağla, müretteb olan asâkir, hudûdlara sevk olunsun mu, yohsa şitâ tedârüküyle iktifâ kılınsın mı?*"

Bu su'âlin cevâbında sâbıkā İstanbul Kādîsı Arabzâde Sâdık Efendi, feth-i kelâm edip: "*Şitâ içün tedârük ancak bu kadar olabilir. Ancak askerin zâbıta ve sebâtları dahi vâcibdir. Zîrâ ta'yîn olunan asâkirin ba'zısı bu tarafta bî-edebiğe mübâşeret etmekle, bunların te'dibleri elzem ve zâbitlerinin takayyüdleri ehemmdir*" dedikte, Sadrıa'zam Halîl Hamîd Paşa, kelâma âgāz edip: "*Tertîb-i asâkir ve cem'-i zahâ'ir ve tedârük-i mühimmât ve takviye-i serhaddât bizim vazîfemiz olduğuna binâ'en, tavk-ı beşer mütehammil olduğu derecelerde bezl-i makderet olunup, bundan sonra dahi say' ü gayrette tarafımızdan tecvîz-i kusûr olunmaz. Lâkin ocaklunun te'dîb ü terhîbleri uhdemizden hâric olup, bi-hasebi'l-kānûn ocakları ağalarına müfevvez olmağla, ruhsat-ı kâmile verilmek bizden ve icrâsına ikdâm olunmak anlardan olmak lâzım gelir. Ve bu mâddeye dâ'ir yeniçeri ağasına tenbîh ü te'kîdden hâlî olduğumuz yoktur*" deyü yeniçeri ağasına imâle-i nazar u teveccüh edip: "*Şimdiye dek bu bâbda sana ruhsat i'tâsında kusûr*

ağasına tenbîh ve te'kîdden hâlî olduğumuz yokdur" kelâmiyle yeniçeri ağasına imâle-i nazar ve "şimdiye dek sana ruhsat i'tâsında kusûr olundu mu?" buyurdukların-da ağa-yi mûmâ-ileyh cevâba ibtidâr ve adem-i kusûru iş'âr ve tarafından dahi bu bâbda taksîrât olunmayaca-ğını ve bi-avnihi te'âlâ bu husûs dahi bir râbıta tahtına idhâl olunacağını ihbâr eyledikte, tekrâr suâl-i mezkûr îrâd ve "bu tertîbât kâfi midir?" deyu istifsâr olundukda Re'îsül-küttâb-ı esbâk Süleyman Feyzi Efendi kelâma ağaz edüp "Devlet-i aliyye'nin tertîbât-ı askeriyyesi sayfî ve şitâ'î olup tertîbât-ı sayfiyyeye vakit gayr-i müsâ'id olduğuna binâ'en tertîb-i şitâ ile iktifâ evlâdır" dedikte sadrıa'zam-ı pür-intibâh ocaklar ağalarına havâle-i nigâh ve salifü'z-zikr tertîbattan Boğdan ve Tumbasar muhâfızları ma'iy-yetlerine tertîb olunan yeniçeri neferâtı mahallerine vâsıl oldular mı? ve serhaddât-ı mansûrede olan asâkirin mikdâr ve kemmiyyeti ne mertebelere müntehîdir, ve sipâh ve silahdâr ocaklarından taleb olunan üç bin nefer serdengeçti tahrîri hitâm buldu mu?" buyurdukların-da, bir mâha dek yeniçeri neferâtı me'mûr oldukları mahallere vusûl bulacakları me'mûl ve Bender'de on *olundu mu?*" demekle, yeniçeri ağası: "*Hayır kusûr olunmamıştır. Ve benim tarafımdan dahi kusûr olunmaz. Ve – bi-'avnihi te'âlâ –, bu husûs dahi bir râbıta tahtına idhâl olunur*" deyü hatm-i kelâm eyledi.

Suâl-i sâbık yine îrâd u i'âde olunup: "*Bu tertîbât kâfî midir?*" deyü istifsâr olundukta, Re'îsül-küttâb-ı esbak Süleymân Feyzi Efendi, bed'-i makāl edip: "*Devlet-i Aliyye'nin tertîbât-ı askeriyyesi sayfî ve şitâ'î olup, tertîbât-ı sayfiyyeye vakit müsâ'id olmadığından, tertîb-i şitâ ile iktifâ evlâdır*" demekle, sadrı-a'zam, ocaklar ağalarına bakıp: "*Sâlifü'z-zikr tertîbâttan Boğdan ve Tombasar muhâfızları ma'iyyetlerine tertîb olunan yeniçeri neferâtı mahal-lerine vâsıl oldular mı ve serhaddât-ı İslâmiyede olan asâkirin mikdârı ne mertebelere müntehîdir ve sipâh ve silahdâr ocaklarından taleb olunan üç bin nefer serdengeçti tahrîri hıtâm buldu mu?*" deyü isti'lâm edicek: "*Bir mâha değin yeniçeri neferâtı me'mûr oldukları mahallere vusûl bulacak-ları me'mûldür. Ve Bender'de on bin ve Hotin'de beş-altı bin kadar asker vardır*" deyü yeniçeri ağası takrîr ve: "*Sipâh ve silahdârdan şimdilik bin nefer yazılıp, el-yevm hâzır u âmâdedir. Bâkīsi dahi bir kaç gün zarfında ikmâl ile mahallerine irsâl olunacaklardır*" deyü ifâde eyledi.

bin ve Hotin'de beş-altı bin kadar asker-i zafer-rehber olduğunu yeniçeri ağası ifâde ve sipâh ve silahdârdan şimdilik bin nefer yazılup el-yevm hâzır ve âmâde ve bâkisi dahi birkaç gün zarfında tekmîl ve mahallerine tesbîl olunacaklarını ağaları takrîr ve ba'dehû Belgrad'da olan asâkirin çi-günegî-i hâl ve mikdârı zebân-güzâr oldukda muhâfızı İzzet Mehmed Paşa'nın vürûd eden tahrîrâtlarına nazaran Rumeli eyâleti ve yerli yamakânı otuz bin nefere karîb olduğu mezkûr olup sadrı'azam hazretleri bu mikdârı mübâlagaya haml ve mecmû' ecnâd-ı Belgrad onbeş bin nefere ancak bâliğ olacağı musahhah olan mevaddan idüğünü îrâd ve Özi kal'asının sâbıkda mevcûd olanları ve sonradan tesyîr olunan neferâtı dokuz bine karîb ve Faş ve Sohum ve Batum kal'alarında ve ol-havâliye ba'zı mahallerden tedârük olunan neferâtdan gayri Soğucak kal'asına dahi mukaddem ve mu'ahhar bin ikiyüz nefer tertîb ve tesrîb olunmuşidi. Kal'a-i Soğucak Abaza ve Çerâkisenin sedd-i sedîdi belki ol-havâlinin kilidi olup beher hâl takviye ve istihkâmı lâbüd olduğundan Donanma-yı hümâyun neferâtından dahi bir mikdâr asker ifrâz ve irsâl olunmak mukaddemâ

Ba'dehû Belgrad'daki asâkirin keyfiyyet ve mikdârını sadrıa'zam istifsâr ettikte: "*Belgrad Muhâfızı İzzet Mehmed Paşa'nın vârid olan tahrîrâtında Rumeli eyâleti ve yerli yamakları otuz bine karîb olduğu mezkûrdur*" denildi. Lâkin sadrıa'zam, bunu mübâlagaya haml ile, Belgrad'ın mecmû'-ı asâkiri ancak beş bin nefere bâliğ olduğu indinde musahhah olan mevâddan idiğini beyân ettikten sonra: "*Özi Kal'ası'nın sâbıkta mevcûd olanları ve sonradan irsâl olunanları dokuz bine karîbdir. Ve Faş ve Sohum ve Batum Kal'aları'na ve ol havâlîye ba'zı mahallerden tedârük olunan neferâttan başka, Soğucak Kal'ası'na dahi mukaddem ü mu'ahhar bin iki yüz nefer tertîb ve irsâl olunmuş idi. Ancak Soğucak Kal'ası Abaza ve Çerâkise'nin sedd-i sedîdi ve belki ol havâlinin kilîdi olup, be-her-hâl takviye vü istihkâmı lâzım olduğundan, donanma-yı hümâyûn neferâtından dahi bir mikdâr asker ifrâz ve irsâl olunmak mukaddemâ cümle tarafından ve bâ-husûs kapudan paşa tarafından tergîb ü teşvîk ile, donanma-yı hümâyûnun içeriye girmesine tevkîf ve ta'lîk kılınmış idi. El-yevm donanma-yı hümâyûn içeriye dâhil oldu ve askerinin işi kalmadı. Bir mikdâr asker ifrâz ve irsâl olunmanın vakti gel<me>di mi?*" deyü suâl

cümle tarafından ve bâ-husûs kapudan paşa hazretleri tarafından teşvîk ve tergīb ve Donanma-yı hümâyûnun içeriye duhûlüne ta'lîk ve tevkīfi tasvîb olunup el-yevm Donanma-yı hümâyûn içeriye dâhil ve askeri maslahat-ı külliyye ve cüz'iyyeden âtıl olmağla "fî-mâ-ba'd bir mikdâr askerin tefrîk ve tesbîli vakti geldi mi?" deyu suâl buyurduklarında kapudan paşa hazretleri kelâma ağâz ve "Donanma-yı hümâyûn askerinden bu esnâda asker ifrâz bir vechile münâsib olmadığını beyân eyledi. Ba'dehû asker maddesi mükerreren mezkûr ve bunların taht-ı zâbıtaya idhâlleri elzem-i umûrdur denildikde sadrı'azam hazretleri bâlâda beyân olunduğu gibi "asker-i zafer-rehbere zehâir ve mühimmâtın bilâ-kusûr ihzâr ve tehyi'esi vazîfemiz olduğu gibi emr-i sebât ve râbıta-i leşker-i nusret-simât zâbitlerinin vazîfesi olup bi-hamdihi sübhânehü ve te'âlâ vazîfemiz olan mevaddın zerreten-mâsı revâdaşte-i tenâsî olmadığı zâhirdir. Askerin devâm ve istikrârları zımnında zâbitleri her ne gûne re'y ve tedbîr ederler ise tarafımızdan ruhsat i'tâ olunmakta tecvîz-i kusûr olunmaz" buyurmalariyle, ağayân-ı ocak bu dahi "bir sûret kesb eder" kelâmını îrâdda yek-sâk-ı vifâk oldular. ettikte, kapudan paşa, kelâma âgāz edip, bu esnâda donanma-yı hümâyûndan asker ifrâzı münâsib olmadığını beyân eyledi.

Andan sonra yine asker mâddesi i'âde olunup: "*Bunların taht-ı zâbıtaya idhâlleri ehemm-i umûrdandır*" denildikte, sadrıa'zam, yine kelâm-ı evveli tekrâr ile: "*Asker ve mühimmât tedârükü bizim vazîfemizdir; ammâ askerin emr-i sebâtları ve râbıta-i intizâmları zâbitlerinin vazîfesidir. Biz, vazîfemizi îfâ ettik. Fî-mâ-ba'd sebât ve intizâmları husûsunda zâbitleri her ne gûne re'y ü tedbîr ederler ise, tarafımızdan ruhsat-ı kâmile verilir*" demekle, ocak ağaları: "*–İnşâ'a'llâh –, bu dahi bir sûret bulur*" deyü kat'-ı kelâm eylediler.

Ba'dehû Rusyalunun beyânnâmesine reddiyye olarak beyânnâme neşr etmek husûsu der-miyân olunup, kapudan paşa, neşr olunması tarafını tercîh ile: "*Şimdiye kadar te'hîri münâsib değil idi*" demekle, ana cevâben: "*Çünki garazımız düşmene ser-rişte vermeyerek, bahâra dek ihtilâs-ı vakt ile tedârükât-ı seferiyyemizi ikmâl eylemek mütâla'ası olup, beyânnâme neşr etmek ise, düşmeni cenge da'vet demek olacağına ve a'dânın asâkir ve mühimmâtı*

Ba'dehû neşr-i beyân-nâme husûsu müzâkere olunup kapudan paşa hazretleri neşrini istihsân ve bu âna dek kalması münâsib olmadığını beyân eylediklerinde mukābele olunup "çünki irâdemiz düşmana ser-rişte vermeyüp bahâra dek ihtilâs-ı vakt-i fırsat idi. Beyân-nâmeler neşir olunsa düşmanı cenge da'vet ve bî-siper mukābele-i hasma şitâb ve sür'at etmiş oluruz, a'dânın asâkir ve edevâtı hâzır ve müheyyâ ve bize vakit vermeyüp hudûdumuza bî-hengâm hücûm edecekleri zâhir ve hüveydâdır. Ve hattâ geçen meclisde bu mahzûrlar şumârende-i benân-ı beyân ve te'hîr-i beyân-nâmeyi cümlemiz tasvîb ve istihsân etmişidiniz" denildikte kapudan paşa "eğerçi te'hîr münâsib görülmüşidi, ancak Devlet-i aliyye Kırım'ı hazm etdi demek Moskovlu içün mümkin olabilir" dedikte, İstanbul kadısı tekrâr cümleye hitâb ve neşr ve adem-i neşr şıklarının birini intihâb zımnında isticvâb ve "Devlet-i aliyye'ye fâ'ide kangı şıkkı ihtiyârdadır" deyu taleb-i re'y-i savâb eyledikde Tersâne-i âmire emîni Selim Efendi "neşr-i beyân-nâme hasmı cenge da'vet kabîlinden değilmidir" deyu kavl-i sâbıkı i'âde eyledikde şeyhülislâm efendi hazretleri mukābele edüp "Moskovlu Kırım'ı açıktan açığa *hâzır u müheyyâ olmağla, bize vakit vermeyip, nâ-be-hengâm hudûdumuza hücûm ederler mülâhazasına mebnî, geçen mecliste cümle ittifâkıyla te'hîri tensîb ü tasvîb olunmuş idi*" denildikte, kapudan paşa: "*Gerçi öyle münâsib görülmüş idi; lâkin bu sûrette Devlet-i Aliyye, Kırım istîlâsını hazm etti demek Rusyaluya mümkin olur*" dedi.

Bunun üzerine İstanbul Kādîsı Müftîzâde Ahmed Efendi, tekrâr cümleye hıtâb edip, beyânnâmenin neşri ve adem-i neşri şıklarından birinin tercîhinde her kesten re'y istedikte, Tersâne-i âmire Emîni Selîm Efendi: "*Beyânnâme neşri hasmı cenge da'vet kabîlinden değil midir?*" deyü kavl-i sâbıkı tekrâr eyledi. Şeyhülislâm efendi, ana mukābele edip: "*Moskovlu Kırım'ı açıktan açığa zabt etti. Sükût mu edelim?*" deyicek, sadrıa'zam, cevâba ibtidâr edip: "*Gece, gündüz ikdâmımız tedârükât-ı seferiyyemizi ikmâl ile, a'dânın Kırım mâddesinde nakz-ı ahdi mûcib olan harekât-ı mağrûrânesi intikāmını alıp, şân-ı Devlet-i Aliyye'yi yerine getirmektir ve burası cümle-i muvahhidînin farîza-i zimmetidir*" diyerek, tekrâr ehadd-i şıkkeynin tercîhinde herkesten re'y istedikte: "*Şimdiden neşri münâsibdir*" deyü ittifâk-ı ârâ ile karâr verilip, bu karâr üzere meclis hıtâm buldu.

zabt etdi, sükût mu edelim?" deyicek sadrıa'zam hazretleri cevâba ibtidâr buyurup "leyl ü nehâr sa'y ü ikdâmımız tedârükât-ı seferiyyemizi tekmîl ve Kırım maddesinde düşmanın icrâ eylediği nakz-ı ahdi mûcib harekât-ı mağrûrânesinin intikāmını alup, şân-ı Devlet-i aliyye'yi bi-inâyeti'l-lâhi te'âlâ yerine getirmekdir ve böyle maddede ihtimâm ve düşmandan ahz-i sâr ve intikām cümlemizin farîza-i zimmetidir" diyerek huzzâra tekrâr hitâb ve "neşri münâsib midir?" buyurduklarında, cümlesi şimdiden neşrini istisvâb etmeleriyle meclise hitâm verildi (Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s.32-34).

Vasıf'ın mütedâvil olan nüsha-i târîhinde keyfiyyet bu siyâk üzere muharrerdir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 284-286).

Ahz ü giriften-i keştihâ-yi Nemçe ez-cânib-i guzât-ı Cezâyir-i garb ve iddi'â-yi zamân ve vukū'-ı mükâleme ve ahd-dâden-i Devlet-i aliyye be-emniyyet-i tüccâr-ı Nemçe ez-keştihâ-yi Cezâyir

Bundan akdem Cezâyir-i garb gāzileri Nemçelü'nün birkaç kıt'a tüccâr gemilerini Bahr-i sefîd'de ahz eylediklerine binâ'en fî-mâ-ba'd Garb ocağı'nın Nemçelü sefâ'inine olan ta'arruz ve te'addîleri men' ve ahz olunan sefâin ve üserâ ve eşyâ istirdâd ve def' olunmak zemîninde

Nemçe Gemilerinin Cezâyirlüden İstirdâdıyla Buna Dâ'ir Sened Verildiği

Bundan akdem Cezâyir-i Garb korsanları, Nemçelünün bir kaç kıt'a tüccâr sefînelerini ahz eylediklerine binâ'en, fî-mâ-ba'd Garb Ocakları'nın Nemçe sefînelerine olan ta'arruz u te'âddîleri men' olunmak ve ahz olunan yedi kıt'a sefîneler ile eşyâ ve üserâsı istirdâd kılınmak zemîninde

Nemçe elçisi, devleti tarafından me'mûren Bâbı'âlî'ye takārîr-i mü-te'addide arz u takdîm edüp id-di'âları her çend nass-ı ahd-nâme-i hümâyûna muvâfık değil ise dahi bu hilâlde taraf-ı Devlet-i aliyye'den mülâyemet sûreti irâet olunmak mukteziyât-ı vakt ü hâlden olduğuna binâ'en bundan akdem Dergâh-ı âlî gediklilerinden Bekir Ağa bu mad-deye dâ'ir sâdır olan evâmir-i aliy-ye ile Cezâyir-i garb ocağına tesyîr olunmuş idi. Mûmâ-ileyh me'mûr olduğu mahalle ba'de'l-vusûl istirdâd emr-i şerîfini ve sâ'ir tahrîrâtı iktizâ edenlere i'tâ eyledikte Nemçelü'nün iddi'â eyledikleri yedi kıt'a sefâ'inin aslı olmayup beş sefîne olduğun ih-bâr ve bir kıt'asına vehn-i küllî târî olup telef ve nâbûd ve diğeri dahi bozulup bâki üç kıt'ası mevcûd ve ganâim-i gazâ olduğuna binâ'en reddi ocağımız kā'idesinden gayr-i ma'dûd iken "mahzâ emr-i ulü'l-emre ittibâ' kasdiyle elyevm mevcûd olan üç kıt'a ve telef olanlara bedel bu esnâda Felemenk'den alınan bir kıt'a cem'an dört kıt'a sefîneleri redd ederiz" dediklerinde sefâ'in-i mezkû-renin hamûleleri taleb olunup cevâb-larında "zehâ'irden ibâret olan ha-mûleleri mukaddemâ beyne'l-guzât münkasim ve ma'âz-Allah istirdâdı husûsu kāle yâhûd hayâle gelmek ih-

Nemçe elçisi, devleti tarafından me'mûren Bâb-ı âlî'ye çend kıt'a takrîr takdîm edip, iddi'âları her ne kadar nass-ı ahdnâme-i hümâyûna muvâfık değil ise de, bu esnâda taraf-ı Devlet-i Aliyye'den mülâyemet sûreti gösterilmek îcâb-ı vakt ü hâlden ol-duğuna binâ'en, bundan akdem Der-gâh-ı âlî gedüklülerinden Bekir Ağa, bu mâddeye dâ'ir sâdır olan evâmir-i aliyye ile Cezâyir-i Garb'a gönderil-miş idi. Oraya vusûlünde, evâmir-i aliyyeyi lâzım gelenlere irâ'e eyledik-te: "*Nemçelünün yedi kıt'a sefîne* deyü *iddi'â eylediğinin aslı yoktur. Ahz olu-nan beş kıt'a sefînedir. Anların dahi biri telef oldu ve biri bozuldu. Bâkī üç kıt'ası mâl-i ganîmet olduğundan, reddi ocağımızın kā'idesine muhâliftir; lâkin mahzâ emr-i ulü'l-emre inkıyâd kas-dıyla, el-yevm mevcûd olan üç kıt'a ve telef olanlara bedel geçende Felemenk'ten alınan bir kıt'a ki, cem'an dört kıt'a sefî-neleri redd eyleriz*" dediler. Hamûleleri taleb olundukta: "*Zahâ'irden ibâret olan hamûleleri mukaddemâ beyne'l-guzât taksîm olundu. –Ma'âẕa'llâh–, istirdâdı husûsunu kāle değil, hayâle ge-tirmek fesâd u ihtilâle bâ'is olur*" deyü cevâb vermeleriyle, Bekir Ağa, hemen zikr olunan dört kıt'a sefîneler ile, âhar cinsten olmayıp, sırf Nemçelü olmak üzere istirdâd olunan esîrleri alarak, Dersa'âdet'e avdet etmiş idi.

timâli olur ise tekevvün-i fesâd ve ihtilâl mülâbesesiyle âsâyiş ve râhatımız münselib ve mün'adim olacağı zâhirdir" demeleriyle âhar cinsden olmayup sırf Nemçelü olan esîrler zikr olunan dört kıt'a sefîneler ile istirdâd olunup me'mûr-ı mezkûr avdet etmişidi. Nemçelü bu mikdâr ile iktifâ etmek lâzım iken bu esnâda dimâğlarına su'ûd eden tüccâr ve utüvv ü istikbâr muktezâsınca mecbûl oldukları huşûnet ve ru'ûneti izhâr ve telef olan sefâ'in ile hamûlelerini tazmînde ısrâr etmeleriyle bir zamân la'alle ve asâ ile imrâr-ı subh u mesâ ve Nemçe elçisi mükâleme istid'â ettikce bu makūle umûr-ı cüz'iyyenin mükâlemeye tahammülü olmadığı îmâ olunarak tatvîl-i müddet kasd olunmuşidi. Elçi-i mersûmun ısrâr ve inâdı resîde-i derece-i nihâyet ve bir vechile madde-i tazmîn-i sefâ'inden dest-keş-i ferâğ olmayacaklarını ba'zı ta'bîrât-ı mekrûhe ilhâkiyle bâ-takrîr arz-ı huzûr-ı veliyy-i devlet etmekten nâşî vezîr-i mükerrem kapudan paşa hazretleri vasıtasiyle bir mikdâr bedel-i sulh i'tâ olunup sedd-i bâb-ı cedel ü nizâ' ve çok geçmeden ocaklar gemilerine dâ'ir beher hâl mükâlemeye lâzım olduğunu Nemçe elçisi takrîriyle beyân ve lede'l-istizân re'îsülküttâb efendi me'mûr olup hîn-i ictimâ'da

Nemçelü, bununla iktifâ etmek lâzım gelir iken, bu esnâda Rusyalu ile vukū' bulan ittifâkı hasebiyle, her mâddede âdet edindiği huşûneti bu husûsta dahi izhâr edip, elçisi telef olan sefîneler ile hamûlelerinin tazmîninde ısrâr ettikte, bir zamân la'alle vü asâ ile imrâr-ı subh u mesâ olunarak ve Nemçe elçisi, mükâleme istid'â ettikçe: "*Bu makūle umûr-ı cüz'iyyenin mükâlemeye tahammülü yoktur*" denilerek, vakit kazanmaya i'tinâ olunmuş idi. Nemçe elçisi, ısrârını ziyâdeleştirip, nihâyet tazmîn-i sefâ'in mâddesinden bir vechile fârig olmayacaklarını ba'zı ta'bîrât-ı mekrûhe ilâvesiyle, bâ-takrîr Bâb-ı âlî'ye iş'âr etmekle, nâ-çâr kapudan paşa vâsıtasıyla bir mikdâr bedel-i sulh verilerek, ağzı kapatıldı.

Lâkin arası çok geçmeden ocaklar gemilerine dâ'ir be-her-hâl mükâleme lâzım olduğunu bir kıt'a takrîr ile beyân etmekten nâşî, lede'l-istîzân, re'îs efendi, mükâlemeye me'mûr oldu. Hîn-i ictimâ'larında Nemçe elçisi, fî-mâ-ba'd Cezâyir-i Garb Ocakları korsanlarından Nemçe tüccâr sefînelerine zarar vukū' bulmaması ve vâkı' olan zarar u ziyânı Devlet-i Aliyye'nin tazmîn etmesi mâddelerini müş'ir taraf-ı Devlet-i Aliyye'den bir kıt'a memhûr sened verilmesini ve sened-i mezkûrun

Cezâyir-i garb ocakları korsanlarından fî-mâ-ba'd tüccâr-ı Nemçe sefâ'inine zarar vukū' bulmamasını ve vâkı' olan hasâreti Devlet-i aliyye tazmîn etmesini müş'ir bir memhûr sened mutâlebe ve sened-i mezkûrun hâtimesinde devlet-i ebed-müddet ocakların gasb eyledikleri sefîne ve mâlı tazmîn eylemediği sûretde hudûdda kâ'in arazi-i saltanat-ı seniyyede Nemçelü mukābele bi'l-misl icrâ eylemelerine peşince i'tirâf olunmasının dercini Nemçe elçisi îrâd eyledikte re'îs efendi tarafından cevâba ibtidâr olunup "taleb eylediğiniz takrîr mütehammil-i mülâhazat-ı kesîre olup min-gayr-i te'emmülin cevâbı mutasavver olmayup ancak def'-i zarar ve izâle-i keder zımnında Devlet-i aliyye müsâ'ade-i külliyyesin sarf edüp ez-cümle vâkı' olan hasâret Hazîne-i hümâyûn'dan i'tâ olunmak ve mukābele bi'l-misl mültezem olduğu sûrette bahren icrâ olunmak vâdileri irtikâb olunduktan sonra münâfi-i rüsûm-ı dostî ve muhâlif-i levâzım-ı âştî bu makūle bârid ta'bîrin senede indirâcı bir vechile münâsib olmamak gerekdir" diyerek mukābele ve elçi-i mesfûr me'mûriyeti kat'î olduğun ifâde ve bir iki gün zarfında tarafına cevâb-ı kat'î verilmesini dahi mukāvele edüp müfârakatten sonra husûs-ı mezkûr hâtimesinde ocakların gasb eylediği sefâ'in ve emvâli Devlet-i Aliyye tazmîn eylemediği sûrette, Nemçelüler'in hudûdda kâ'in ba'zı arâzî-i Devlet-i Aliyye'den mukābele eylemeleri peşînce tasdîk ü i'tirâf olunmak husûsunun derc edilmesini teklîf ettikte, re'îs efendi, mukābele edip: "*Taleb ettiğiniz takrîr mülâhazât-ı kesîreye tevakkuf edip, bilâ-te'emmül cevâb verilemez. Ancak def'-i zarar zımnında, Devlet-i Aliyye, müsâ'ade-i külliyyesini sarf edip, ez-cümle vâkı' olan zarar u ziyân Hazîne-i Hümâyûn'dan i'tâ olunmak ve mukābele bi'l-misl kā'idesinin icrâsı mültezem olduğu sûrette, bahren icrâ kılınmak vâdîleri irtikâb olunduktan sonra, dostluğa münâfî ve rüsûm-ı musâfâtın hılâfı bu makūle bârid ta'bîrin senede derci bir vechile münâsib olmamak gerektir*" deyince, Nemçe elçisi: "*Benim me'mûriyyetim kat'îdir. Bir-iki gün zarfında bir cevâb-ı kat'î isterim*" deyüp, sûret-i ısrâr göstermekle, bu vechile serî'an bir cevâb-ı kat'î verilmek mukāvelesi üzere, müfârekat ettiler.

Bunun içün meclis-i meşveret akd olunup, Nemçelünün evvel ve âhır verdikleri takrîrler ve Devlet-i Aliyye tarafından verilen cevâblar ve sûret-i mükâleme bi-tefâsîlihâ der-miyân olundukta, cümle-i

erkân-ı devlet ve esâtîn-i saltanat ile meşveret olunup Nemçelü'nün evvel ve âhir verdikleri takārîr ve Devlet-i aliyye tarafından verilen ecvibe ve sûret-i mükâleme bi-tefâsîlihâ dermiyân olundukda cümle huzzâr yek-zebân-ı vifâk ve "Devlet-i aliyye tazmîn maddesini birkaç vechile kabûl etmişiken adem-i i'timad sûretinde bu vechile ısrârları fesâddan hâli değildir, şer'an ve aklen bu maddeye mümâşât gayr-i câ'iz olduğunda ittifâk ve bu teklîfi bunlar ahid-nâmeye mebnî mi ederler, yâhûd dostâne veyâhûd mütegallibâne mi ederler?" demeleriyle "ahidnâmeye mebnî ve dostluğa mübtenî olmayup Rusyalu ile müttefik olmalariyle Rusyalu ekser ağrâz-ı fâsidesin icrâ eyledi. Biz dahi bu garazımızı icrâ edelim deyu sûret-i zâhirde dostâne ve ma'nen mütegallibâne ve mağrûrâne teklîf ederler" demekle İstanbul Kadısı Müfti-zâde Efendi kelâma mübâderet edüp "bu kâfirlerin Akdeniz'de geşt ü güzâr eden tüccâr sefînelerine Garb ocağı korsanlarından zarar erişmemesi ve erişdiği sûretde hasâretlerinin tazmîni ber-vech-i meşrûh ta'ahhüd ve sened i'tâsına dahi karâr verilmişiken mu'âhadeye adem-i i'tibâr ve arâzi-i Osmâniyyede mukābele bi'l-misle i'tirâf kelimesinin senede huzzâr yek-zebân-ı ittifâk olarak: "*Devlet-i Aliyye, tazmîn mâddesini bir kaç vechile kabûl etmiş iken, adem-i i'timâd sûretinde, bu vechile ısrârları niyyet-i fâsideden hâlî değildir. Şer'an ve aklen bu mâddeye mümâşât câ'iz değildir ve bunlar bu teklîfi ahidnâme mûcibince mi ediyorlar, yohsa dostâne veyâhûd mütegallibâne mi ediyorlar?* demeleriyle: "*Ahidnâmeye yâhûd dostluğa mebnî olmayıp, belki Rusyalu ile müttefik olduklarından, Rusya, ekser-i agrâz-ı fâsidesini icrâ eyledi, biz de, bu garazımızı icrâ edelim* deyü *sûret-i zâhirde dostâne ve ma'nen mütegallibâne vü mağrûrâne teklîf ederler*" denildi.

Bunun üzerine İstanbul Kādîsı Müftîzâde Efendi, bast-ı makāle mübâderet edip: "*Nemçelüler'in Akdeniz'de geşt ü güzâr eden tüccâr sefînelerine Garb Ocağı ko<r>sanlarından zarar erişmemesi ve eriştiği sûrette ziyânlarının tazmîn olunması ber-vech-i meşrûh, ta'ahhüd olunup, sened i'tâsına dahi karâr verilmiş iken, mu'âhedeye adem-i i'tibâr ile, Memâlik-i Osmâniye arâzîsinden mukābele i'tirâf olunmak sözünün senede dercinde ısrârları fesâda mebnî olduğu der-kârdır. Meselâ bu ibâreyi mutazammın senedi der-dest ettiklerinden sonra, Garb Ocakları, ne makūle milletten olur ise olsun, bir sefîne ahz*

dercinde inâd ve ısrârları fesâda mebnî olduğu bedîdârdır. Meselâ, bu ibâreyi müş'ir senedi der-dest eylediklerinden sonra Garb ocakları ne makūle milletten olur ise olsun bir sefîne ahz etseler Nemçelü mücerred hudûd-ı islâmiyyeden matmah-ı nazarları olan araziye ahden dest-res olmak irâde-i fâsidesiyle bu sefîne bizim idi diyecekleri ve ocaklar dahi âhar milletin olduğunu isbât ile vermekde tereddüd eyledikleri gibi arâzi-i islâmiyyeden diledikleri yerleri zabt ve bu hareketimiz hilâf-ı ahd değildir, verdiğiniz senede mebnîdir da'vâsına ibtidâr birle üzerlerinden nakz-i ahd nakisasını def'e bunu bir âlet eyleyecekleri zâhirdir, usûl-i şerî'at-i mutahharadandır ki şart hükmün tahakkuk-ı vukū'iyle rabt olunur. Devlet-i aliyye tazmîne ta'ahhüd etmişiken kable'l-vukū' hilâf-ı şer' i'tirâf şartını tahrîr, mütenâkızeyni cem' kabîlinden olmağla bu sûreti kabûl ber-minvâl-i muharrer hilâf-ı şer' ve belki bizden sudûru nakz-i ahdi mu'terif olmakdır. Nemçelünün merâmları gasb-ı arâzi olduğu takdîrde böyle sened verilse de verilmese de icrâ ederler bu sûretde sened i'tâsiyle ahd icrâ ettirmekden ise bu maddeye kat'îce cevâb verilmek evlâdır. Allahü te'âlânın inâyetiyle mesfûrlar bir halt edemezler, *etseler, Nemçelü, mücerred hudûd-ı İslâmiyeden matmah-ı nazarı olan arâzîye ahden dest-res olmak irâde-i fâsidesiyle, bu sefîne, bizim idi diyeceği ve ocaklar dahi, âhar milletin sefînesi olduğu sûrette, vermekte tereddüd eyledikleri gibi, arâzî-i İslâmiyeden dilediği yerleri zabt edip ve bu hareketimiz hılâf-ı ahd değildir, belki verdiğiniz senede mebnîdir* deyüp, *nakz-ı ahd nakīsasını üzerinden def'e bunu bir âlet edecekleri emr-i âşikârdır. Usûl-i şerî'ât-ı mutahharadandır ki: Şart, bir hükmün tahakkuk-ı vukū'uyla rabt olunur. Devlet-i Aliyye, tazmîni ta'ahhüd etmiş iken, kable'l-vukū' hılâf-ı şer' olarak, i'tirâf şartını tahrîr etmek mütenâkızeyni cem' demek olduğundan, bu sûreti kabûl ber-minvâl-i muharrer, hılâf-ı şer' ve belki bizden sudûru nakz-ı ahdi mu'terif olmaktır. Nemçelünün merâmı gasb-ı arâzî olduğu takdîrde, böyle sened verilse de, verilmese de icrâ eder. Bu sûrette böyle sened i'tâsıyla ahden icrâ ettirmekten ise bu mâddeye kat'îce cevâb verilmek evlâdır. Allâhu te'âlânın inâyetiyle, bir halt edemezler. Edecek olurlar ise de, ihtiyârlarıyla nakz-ı ahd etmiş olup, – kem min fi'etin ḳalîletin ġalebet fi'eten keṯîreten – nass-ı şerîfi mü'eddâsınca, – inşâ'a'llâh –, nesîm-i fevz ü zafer, cünûd-ı İslâmiyeye vezân olup, Devlet-i Aliyye'nin bed-hâhları karîn-i haybet ü hüsrân olacağı bî-işti-*

ederler ise dahi ihtiyarlariyle nakz-i ahd etmiş olup كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة nass-ı şerîfi muktezâsınca in-şâ-Allahü te'âlâ nesîm-i fevz ü zafer cünûd-ı islâmiyyeye vezân ve bu Devlet-i aliyye bedhâhları karîn-i haybet ve hüsrân olacağı bî-iştibâhdır" demekle sâ'ir huzzâr dahi bu kavli tasdîk ve tercîh eylediler. Bundan başka França Devleti, Devlet-i aliyye'nin dostu olduğu gibi Nemçelü'nün dahi müttefiki olduğuna binâ'en baş-tercümânları Bâb-ı âlî'ye ihzâr ve Nemçelü ile olan münâza'a ve Devlet-i aliyye'nin tazmîn maddesinde olan müsâ'ade-i külliyyesi bi'l-cümle ifâde ve iş'âr ve França elçisine ale't-tafsîl bu vukū'atı ihbâr etmek üzere tenbîh ve Devlet-i aliyye tarafından ta'ahhüd olunduğu sûrete Nemçe elçisini irzâya mübâşeret ve iktizâ eder ise tekeffül etmek bâbında i'tâ-yi ruhsat olunup henüz haberi vârid olmamışdır. França elçisi dahi ilzâma kādir olamadığı sûretde "Devlet-i aliyye'ye ne vechile hareket hayırlu ve müfiddir" deyu huzzârdan istifsâr olundukta cümlesi kavl-i evveli tercîh ve ihtiyâr edüp ancak ihtilâs-ı vakt ü zamân irâdesiyle ceffe'l-kalem Nemçelü'ye cevâb verilmek gayr-i enseb belki Devlet-i aliyye'nin marzisi olan sûretin teklîfi ile tatvîl-i müddet müstasveb ve *bâhtır*" dedikte, sâ'ir huzzâr dahi, bu kavli tasdîk u tercîh eylediler. Bundan başka Fransa Devleti, Devlet-i Aliyye'nin dostu olduğu gibi, Nemçelü ile dahi musâlaha olduğuna mebnî, Fransa Başterçümânı, Bâb-ı âlî'ye ihzâr olunup: "*Devlet-i Aliyye'nin Nemçelü ile olan münâza'ası ve tazmîn mâddesinde olan müsâ'ade-i külliyyesi etrâfıyla ifâde vü iş'âr olunarak, ale't-tafsîl elçisine teblîğ etmesi tenbîh olunmuş ve Fransa elçisinin Devlet-i Aliyye tarafından ta'ahhüd olunduğu sûret<t>e, Nemçe elçisini irzâya çalışması ve iktizâ eder ise, tekeffül etmesi husûsuna ruhsat verilmiş idi. Henüz bir haber gelmedi. Fransa elçisi dahi, ilzâm edemediği sûrette, Devlet-i Aliyye'ye göre ne vechile hareket etmek hayırlı ve müfîddir*" deyü hâzır bi'l-meclis olanlardan istifsâr olundukta, cümlesi evvelki kelâmı tercîh ü ihtiyâr ettiler. Ancak: "*İhtilâs-ı vakt ü zamân irâdesiyle, ceffe'l-kalem Nemçelü'ye cevâb verilmek dahi münâsib olmayıp, belki Devlet-i Aliyye'nin marzîsi olan sûretin teklîfiyle tatvîl-i müddet ve der-akab serhaddâtın tekmîl-i levâzımâtına himmet olunmalıdır*" dediler. Bu karâr üzere meclise hıtâm verildi.

Ale's-sabâh Nemçe tercümânı, Bâb-ı âlî'ye gelip, nihâyetü'n-nihâye cevâb talebinde ısrâr eyledikte, meclis-i mezkûr karârı üzere:

der-akab serhaddât-ı islâmiyyenin kâffe-i levâzımı tekmîline himmet ve ez dil ü cân kesb-i isti'dâda mübâderet her hâlde müntic-i fevz ü nusret olduğunu takrîr ve bu vechile ukde-i meclis inhilâl-pezîr oldu. Ale's-sabâh Nemçe tercümânı Bâb-ı âlî'ye vürûd ve nihâyetü'n-nihâye olarak cevâb talebinde bezl-i mechûd eyledikde istisvâb-kerde-i ehl-i şûrâ olduğu gibi "izhâr-ı rıfk u mülâyemet ve senede idrâcını taleb eyledikleri ta'bîr münâfi-i resm-i safvettir" diyerek cevâb verildikte tercümân-ı mesfûr izhâr-ı huşûnet ve elçi beyin merâmı ıslâh ve devleteyn beynine ilkā-yi muhabbet idi, ma'lûm olmadı. "Yarınki gün ibâre-i matlûbenin yazılmayacağını ulak ile devletine bildirir ve devleti dahi memâlik-i Osmaniyyenin bir mahallini zabt eder" kelâm-ı bâridini îrâd ve iş'âr ve rû-be-râh-ı vâdi-i idbâr oldu. Bir gün sonra Farança tercümânı [vâsıtasiyle] mukaddemâ elçiye sipâriş olunan husûsun cevâbiyle vârid ve "Devlet-i aliyye tanzîm-i umûruna vakt istihsâliyçün katı çok şeyleri mütehammil olup buna dahi bir hüsn-i sûret vermeleri lâbüd idi" deyu elçisinden haber getirmekle elçi bey "Devlet-i aliyye'nin hayır-hâhı olduğu bî-iştibâh olup Devlet-i aliyye'nin Nemçelü hakkında safvetten "*İzhâr-ı rıfk u mülâyemet olunarak, senede derc olunmasını taleb eyledikleri ta'bîr, münâfî-i resm-i dostî ve safvettir*" deyü cevâb verildi. Nemçe tercümânı, bunun üzerine, derhâl izhâr-ı huşûnet edip: "*Elçi beyin murâdı devleteyn beynine ilkā-yı musâfât u muhabbet idi, bilinmedi. O da yarınki gün ibâre-i matlûbenin senede yazılmayacağını Tatar ile devletine bildirir. Devleti dahi Memâlik-i Osmâniye'nin bir mahallini zabt eder*" kelâm-ı bâridini tefevvüh etti. Ve der-akab yıkılıp gitti.

Bir gün sonra Fransa tercümânı, gelip: "*Devlet-i Aliyye, tanzîm umûruna vakit kazanmak içün bir çok şeylere tahammül etti. Bu husûsa dahi bir hüsn-i sûret vermesi lâzım idi*" deyü elçisinden cevâb getirdikte: "*Elçi bey, Devlet-i Aliyye'nin hayr-hâhı olduğunda iştibâhımız yoktur ve Devlet-i Aliyye'nin Nemçelü hakkında safvetten gayri bir maksûdu olmamağla, şân-ı devlete mûcib-i nakīsa olmayacak sûreti elçi bey mülâhaza etsin, biz dahi râzı olalım*" deyü Fransa tercümânı i'âde olundu. Leylen yine re'îs efendinin hânesine gelerek: "*Elçi bey, mahsûsan Nemçe elçisine varup bu mâddeyi der-miyân eyledikte, Nemçe elçisi, benim bu mâddede me'mûriyyetim münkatı' oldu. Zîrâ Devlet-i Aliyye, kat'ice*

gayri bir maksûdu olmamağla şân-ı devlete mûcib-i nakīsa olmayacak sûreti elçi mülâhaza etsün, biz dahi rızâ-dâde olalım" denilüp tercümân-ı mesfûr i'âde olundukta leylen re'îs efendinin hânesine tercümân-ı mersûm tekrâr vürûd edüp França elçisi Nemçe elçisine mahsûs varup "bu maddeyi der-miyân eyledikde benim bu maddede me'mûriyyetim münkati' oldu, Devlet-i aliyye kat'îce cevâb vermekle devletime yazdım ve ba'de'l-yevm tanzîm-i maslahatdan me'yûs oldum" deyu her ne kadar redd ile mukābele eyledi ise elçi bey ilhâhdan hâli olmamağla bi'l-âhire Nemçe elçisi cevâba ibtidâr edüp "me'mûriyetim inkitâ'ından sonra husûs-ı mezbûra tasaddî elimden gelmez, meğer senin ibrâmını hâvi yedime sened veresün" dediğine binâ'en elçi bey dahi sened verecek olmağla mevadd-ı erba'a kâğıdı meydana getirilüp cerh ve ta'dîline kıyâm ve şân-ı devlet-i ebed-devâm vikāye olunarak hudûdda mukābele bi'l-mislin icrâsını vukū'-ı hasâretin tebyîninden üç dört mâh mürûruna dek te'hîr ve icrâ olunacak oldukda dahi Nemçe elçisi tarafından mukaddemce Devlet-i aliyye tarafına ihbâr olunmasını muhtevî ba'zı ibârenin derciyle tanzîmine güç ile karâr verildiğini ihbâr ve bu *cevâb vermekle, devletime yazdım. Ve ba'de'l-yevm tanzîm-i maslahattan me'yûs oldum*" deyü, her ne kadar redd ile mukābele eylemiş ise de, elçi bey, yine ilhâh u ibrâmdan hâlî olmamağla, bi'l-âhıre Nemçe elçisi: "*Me'mûriyyetimin inkitâ'ından sonra, bu husûsa tasaddî elimden gelmez. Meger senin ibrâmını havî elime bir sened veresin*" deyüp, elçi bey, dahi sened verecek olduğundan, mevâdd-ı erba'a kâğıdı meydâna getirilip, cerh ü ta'dîline kıyâm ve şân-ı Devlet-i Aliyye'nin vikāyesine ihtimâm olunarak, hudûdda mukābele bi'l-misl icrâsı vukū'-ı hasârın tebeyyününden üç mâh mürûruna dek te'hîr ve icrâ olunacak oldukta, dahi akdemce Nemçe elçisi tarafından Devlet-i Aliyye'ye ihbâr olunmasını hâvî ve ba'zı ibârelerin derciyle tanzîmine güç hâl ile karâr verilebildiğini ve bu vechile Devlet-i Aliyye râzı olduğu takdîrde, tekrâr Viyana'ya âdem gönderileceğini ve yarınki gün cevâba intizâr olunduğunu ifâde etmekle, keyfiyyet, şeyhülislâm efendiye ve kapudan paşaya ve sudûr-ı kirâma ve e'âzım-ı ricâl-i Devlet-i Aliyye'ye yegân yegân ifâde vü tefhîm olundukta, Fransalunun vesâtatıyla, mâdde-i mezkûrenin böyle tanzîm olunması tensîb olunmağla, hâk-i pây-i

vechile Devlet-i aliyye râzı oldukları takdîrde tekrâr Beç'e âdem tisyâr edeceğini iş'âr ve yarınki gün vürûd-ı habere intizâr olunduğunu ifâde ettikde işbu vukū'ât şeyhülislâm ve kapudan paşa ve sudûr-ı kirâm hazerâtına ve müte'ayyinân-ı ricâl-i devlet-i ebed-ittisâle ferden ferden tefhîm olunmağla Françalu'nun vesâtatiyle madde-i mezkûrenin ol vechile tanzîm olunmasını tasvîb eyledikleri sadrıa'zam hazretleri tarafından hâk-i pây-i kîmyâsây-i hazret-i hilâfet-penâhîye arz olundukda cümlenin ittifâkı üzere nizâm ve temşiyetine irâde-i sâmiye cereyân ve vech-i meşrûh üzere taraf-ı Devlet-i aliyye'den Nemçelü'ye sened i'tâsiyle ihtilâs-ı vakt u zaman kılındı.

Tezyîl: Nemçelü'nün madde-i mezkûrede olan ru'ûnet ve huşûnetlerine nazaran ednâ bahâne ile kat'-ı habl-i ahd eyleyerek irtikâb-ı kâr-ı mezmûm ve serhaddât-ı islâmiyyeye def'aten hücûm etmeleri inde'l-ukalâ emr-i meczûm olup tedârükât-ı Devlet-i aliyye henüz tekmîl olunmadan muhârebede bi-hasebi'z-zâhir hatar u âfet ezhâna mütebâdir olup binâ'en-aleyh mahzâ istihsâl-i vakt ü zamân irâdesiyle bu nâr-ı sûzânın şimdilik bu vechile intifâsı tedâbîr-i hasene ve ârâ-i müstahseşâhâneye arz ve istîzân olunduktan sonra, ol vechile Nemçelü'ye sened verilerek, ihtilâs-ı vakt olundu.

Tezyîl

Vukū'ât-ı sâbıkanın muhâkemesine dâ'ir *Vasıf Efendi,* bir mütâla'a beyân etmiş olduğundan, aynıyla zîrde tahrîr olunur:

Nemçelünün mâdde-i mezkûrede olan ru'ûnet ü huşûnetlerine nazaran, ednâ bahâne ile kat'-ı habl-i ahd eyleyerek, irtikâb-ı kâr-ı mezmûm ve serhaddât-ı İslâmiyeye def'aten hücûm etmeleri inde'l-ukalâ emr-i meczûm olup, tedârükât-ı Devlet-i Aliyye, henüz tekmîl olunmadan, muharebede bi-hasebi'z-zâhir hatar ve âfet-i ezhâna mütebâdir olup, binâ'enaleyh mahzâ istihsâl-i vakt ü zamân irâdesiyle, bu nâr-ı sûzânın şimdilik bu vechile intifâsı tedâbîr-i hasene ve ârâ-i müstahseneden olduğu muhakkak ve bî-garaz kimseler indinde müsellemü's-sübûttur.

Kıt'a

Hüsn-i tedbîri âkılın gâhî
İş görür tîg u nîzeden efzûn
Tîgı da kullanır mahallinde
Kullü şey'in bi-vaḳtihî merhûn

Vasıf'ın kelâmı burada hıtâm buldu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 292-297).

neden olduğu muhikk ve bî-garaz kimesneler indlerinde müsellemü's-sübûttur.

Kıt'a li-nâmıkihi:

Hüsn-i tedbîri âkilin gâhî
İş görür tîg u nîzeden efzûn
Tîgi de kullanur mahallinde
Küllü şey'in bi-vaktihi merhûn

(Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s. 37-41).

Cevdet Paşa'nın kaynağının ismini zikrederek aldığı diğer pasajlar da şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 211-212)'da Küçük Kaynarca Musalahası'nda Kırım Tatarları'nın işlerine Allâh'tan başka kimsenin karışmaması muahede şartlarından iken Ruslar'ın Şahin Giray'ın tarafını tutup onu tekrar Kırım hanı yapmaya çalışmaları İstanbul'daki Rus elçisine bildirildikte, onun bu konuyu görüşmeye yetkili olmadığını söyleyip durumun Devlet-i Aliyye tarfından devletine yazılması hususunda ısrarı üzerine evâsıt-ı Şabân 1196'da (22-31 Temmuz 1782) Bâbı'âlî'de meşveret meclisi toplanıp netice olarak Ruslar'ın Şahin Giray'ı sahiplenmelerinin serbestiyyet şartına aykırı olduğuna dair Reisülküttap Mehmed Hayri Efendi tarafından bir takrir yazılarak Rusya elçisine verilmesi kararlaştırıldığından takririn yazılıp Rusya elçisine teslim olunması Vasıf (*Târîh*, s. 11-12)'den alınmış, *Enverî* ve *Vasıf Târîhleri*'nde keyfiyyetin bu şekilde yazıldığı bildirilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 254)'da Rusya İmparatoriçesi II. Katerina Kırım istilâsına dair beyanname neşreyleyip, bunun tezyilinde bu beyanname Fransa kralına vardığında, Kırım istilâsını tasdik etmeyip bunu Aynalıkavak Ahidnamesi'ne uygulayıp kendi tavassutuyla Kırım maddesine bir nizam verilmesini bir takrirle Rusya'ya bildirmesi, kaynağının ismi zikredilerek Vasıf (*Târîh*, s. 28-29)'dan nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 307-308)'da Ali Haşim Bey'in hal tercümesi Vasıf (*Târîh*, s. 51-52)'den kaydedilmiş, vekayiin Enverî Efendi'nin rivayetine ve Vasıf Efendi'nin tafsilatına göre aktarıldığı belirtilmiştir.

4. Takdim-tehir ile aktarma:

Cevdet Paşa, bazan da kaynağının muhtevasını takdim-tehir ile aktarmıştır.

Misal:

Me'mûriyet-i elçi-i İngiltere ez-devlet-i hod be mükâleme-i madde-i Kırım

İngiltere elçisi Devlet-i aliyye'ye "devletim tarafından ba'zı husûs ifâdesiyçün me'mûriyetim vardır" diyerek Bâb-ı âlî'ye bir kıt'a takrîr takdîm ve re'îs efendi ile mülâkāt tasmîm eylediği bâ-takrîr rikâb-ı kâmyâb-ı hüsrevâneye arz u tefhîm olundukda izn-i hümâyûn erzânî buyurulup işbu doksanyedi senesi mâh-ı Zilka'de'nin yirmialtıncı perşenbe günü efendi-i mûmâ-ileyhin Ayazma'da vâkı' olan sâhil-hânesinde İngiltere elçisi ile mülâkāt olundukda elçi-i mersûm Rusyalu ile Nemçelü'nün ittihâdından bahs ve tâifeteyn-i mesfûreteyn ile muhârebe vakt ü hâle nazaran münâsib olmadığın inhâ ve İngilere Devleti Devlet-i aliyye-i ebediyyü'l-karârın sadâkatkâr dostu olmağla bi't-tavassut ıslâh-ı cânibeyn irâdesinde olduğun inbâ ve tarafeynden serhadlere mütekārib olan mahallerde i'dâd udde ve atâd ve cem'-i asâkir ve ecnâd lâbüd mûcib-i nizâ' ve fesâd olacağın îmâ eyledikte, re'îs efendi

İngilterelü'nün Kırım Mes'elesine Tavassutu

İngiltere elçisi, Bâb-ı âlî'ye bir kıt'a takrîr gönderip: "*Devlet-i Aliyye'ye devletim tarafından ba'zı husûs ifâdesine me'mûriyyetim vardır*" deyü re'îs efendi ile mülâkāt taleb eylemiş olduğundan, keyfiyyet rikâb-ı hümâyûna arzla istîzân olunduktan sonra, re'îs efendinin Ayazma'da vâkı' sâhilhânesinde İngiltere elçisiyle mülâkāt olundukta, İngiltere elçisi, Rusya ile Nemçe'nin ittifâkından bahsederek: "*Bu iki devlet ile muhârebe etmek vakt ü hâle nazaran münâsib değildir. Ve İngiltere Devleti, Devlet-i Aliyye'nin sâdık dostu olmağla, ıslâh-ı cânibeyn içün tavassut etmek ister. Ve tarafeynden hudûda karîb mahallere sevk-ı asâkir ve tedârük-i mühimmât ve zahâ'ir gibi vukū' bulan ba'zı hareketler bir fenâlık çıkarmak ihtimâli karîbdir*" dedi. Re'îs efendi, mukābele edip: "*Devlet-i Aliyye'nin tedârükâtı fesh-i sulh kasdına mebnî değildir. Belki hem-civârlarının tedârüklerini müşâhede etmekle, ihtiyâten hıfz-ı sügūr u serhaddâta kıyâm etmiştir*" de-

tarafından mukābele olunup "Devlet-i aliyye'nin bu tedârükâtı fesh-i sulh kasdına mebnî olmayup hem-cıvârlarının tedârüklerini müşâhede etmekle ihtiyâten hıfz-ı sugūr ve serhâddâta bezl-i makdûr etmişdir" diyerek vech-i tavassut ve derece-i ruhsatları istihbâr olundukta Kırım hıttasından Devlet-i aliyye ferâgat ve sâ'ir mevadd Aynalı-kavak tenkīh-nâmesine tatbîk ile tanzîm ve rü'yet olunmak üzere tavassut eylediklerini ifâde eyledikde sûret-i tavassutları evliyâ-yi na'mâ hazerâtına arz u takdîm ve ne vechile irâde-i sâmiyeleri ta'alluk eder ise meclis-i diğerde kendüye tefhîm olunacağı ve Devlet-i aliyye'nin dost-ı kadîmi ve bu makūle mevadd-ı lâzımede sadâkati samîmî olan França Devleti'nin dahi tavassut emrinde iştirâkleri lâzım idüğü ihbâr olundukda Françalu'nun tavassutta iştirâklerini "devletim kabûl edeceği meczûm, ancak Rusyalu'nun râzı olacakları nâ-ma'lûm olup Devlet-i aliyye'nin bu bâbda verecekleri cevâb ile iştirâk-i tavassut maddesi devletim tarafına tahrîr olunur" deyu hatm-ı kelâm ve meclis bu vechile itmâm olundu. İngilterelü'nün sûret-i tavassutu münfehim oldukda beher hâl elçiye bir cevâb verilmek iktizâ etmekle Devlet-i aliyye ahdinde dikten sonra, tavassutunun vechini ve derece-i ruhsatını su'âl ettikte, İngiltere elçisi, Devlet-i Aliyye Kırım'dan ferâgat etmek ve mevâdd-ı sâ'ire Âyînelikavak Tenkīhnâmesi'ne tatbîkan tanzîm olunmak üzere, tavassut ettiklerini ifâde eyledikte, re'îs efendi: "*Keyfiyyet, evliyâ-yı umûr-ı devlete arz u ifâde olunmağa mevkūfdur. Ancak Devlet-i Aliyye'nin dost-ı kadîmi ve bu makūle mevâdd-ı lâzımede sadâkati samîmî olan Fransa Devleti'nin dahi tavassutta iştirâki lâzımdır*" demekle, İngiltere elçisi: "*Fransalunun tavassutta iştirâkini devletimin kabûl edeceği meczûmdur. Lâkin Rusyalunun râzı olacağını bilmem*" deyü hatm-i kelâm etmekle, meclise hıtâm verildi. İngilterelünün sûret-i tavassutu ma'lûm olup, elçisine bir cevâb verilmek iktizâ etmekle, keyfiyyet tezekkür ü mütâla'a olundukta, Devlet-i Aliyye, ahdinde sâbit-kadem olup, Kaynarca ve Âyînelikavak Musâlahaları şurûtunun vikāyesiyle, İngilterelünün tavassutu Devlet-i Aliyye'nin makbûlü olduğu cevâbı elçisine i'tâ olunmak ve bu mecliste kapudan paşa dahi bulunmak üzere karâr verildiğinden, Zilhiccenin üçüncü günü kapudan paşa ve re'îs efendi, Âyînelikavak Sâhilsarâyı'nda İngiltere elçisiyle ictimâ' u mülâkāt ile, ber-vech-i muharrer,

pây-dâr ve Kaynarca ve Aynalı-kavak musâlâhaları şurûtunun vikāyesiyle emr-i tavassutları makbûl-i devlet-i ebed-karâr olduğu cevâbı elçiye iş'âr ve işbu mükâleme-i âtiyede vezîr-i mükerrem kapudan paşa hazretlerinin refâkati dahi hâtır-güzâr olduğuna binâ'en işbu şehr-i Zilhicce'nin üçüncü perşenbe günü müşârün-ileyh hazretleriyle re'îsülküttâb efendi Aynalı-kavak sâhil-sarayında ictimâ' ve âfâkī ba'zı sohbet akabinde taraf-ı devlet-i ebed-şevketten karârgîr-i istihsân olan cevâb elçi-i mersûma ismâ' olunup elçi-i mersûm "Rusyalu Kırım'ı zabt etmiş bulunmalariyle tekrâr reddi ve sûret-i ûlâya tahvîli mümkin olmayup gāyeten mâ-fî'l-bâb Devlet-i aliyye'nin irâdesi devletim tarafına tahrîr olunup, sa'y ü gayrette kusûr olunmayacağı bî-irtiyâb ve França Devleti'nin emr-i tavassutları matlûb-ı devlet-i ebed-müddet olup tervîci husûsunda dahi zerreten-mâ tuvânî ve fütûr irtikâb olunmaz" deyu cevâb etmekle işbu meclis dahi bu vechile hitâm bulup İngiltere tarafından vürûd-ı habere intizâren madde-i Kırım şimdilik bu hâl üzere mevkūf kalmışdır (Ahmed Vasıf, *a.g.e.*, s. 31-32).

karâr-gîr olan cevâb-ı mezkûr elçiye ifâde olundukta, İngiltere elçisi, kelâma âgāz edip: "*Rusyalu, Kırım'ı zabt etmiş bulunmasıyla, tekrâr reddi ve hâlet-i ûlâsına i'âdesi mümkin olmaz. Gāyeten mâ-fi'l-bâb Devlet-i Aliyye'nin irâdesi devletim tarafına ifâde olunup, sa'y ü gayrette kusûr olunmaz. Ve çünki Fransalunun emr-i tavassutu dahi Devlet-i Aliyye'nin matlûbudur. Anın tervîcine dahi gayret olunur*" demekle, bu meclis dahi böylece hıtâm bulup, İngiltere'den gelecek cevâba intizâren, Kırım mâddesi şimdilik bu hâl üzere mevkūf kalmıştır (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 271-272).

III- ŞEMDANÎ-ZADE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ

Şemdanî-zade (? - 1193/1779), Tokat tüccarlarından Şemdancı Hacı Mehmed Ağa'nın oğludur. İstanbul'un Fındıklı semtinde doğmuş, ilmiye mesleğini tercih ederek İstanbul Balkapanı kadı naipliği ve Tuna'da İsmail, Beypazarı, Pravişte, Ankara, Tokat, Mısır'da Fayyum gibi çeşitli kadılıklarda bulunmuş, Rumeli Kazaskerlerinden Murad Molla'nın Beytülmal kâtipliği, İstanbul Kassam kâtipliği gibi görevleri de ifa etmiştir.

On üç sene çalışarak hazırladığı *Mür'i't-Tevârîh* adlı eserini 1191 (1777) yılı sonlarında I. Abdülhamid'e ithaf etmiştir. Süleyman Efendi, asıl adı Mustafa olan "Hacı Halife" namı ile meşhur Kâtip Çelebi'nin Hz. Âdem'den 1065 (1654-1655) yılına kadar gelen *Takvîmü't-Tevârîh* adlı eserini genişleterek 1191 (1777) yılı sonuna kadar zeyl yazmak suretiyle tarihini kaleme almıştır. Fındıklılı, Kâtib Çelebi'nin bu eserini ve ona evvela Emir Buharî Zaviyesi Şeyhi Mehmed Efendi tarafından 1145 (1732-1733) senesine kadar, İbrahim Müteferrika tarafından 1146 (1733-1734) yılına kadar yapılmış olan zeylleri ele alarak, *Takvîmü't-Tevârîh*'e başından itibaren şerhler, ilaveler yapmak suretiyle 1146 (1733-1734) senesine kadar gelmiş, 1146'dan 1191 (1777) senesi sonuna kadar olan vukuatı ise, yine aynı sistem dahilinde, ay ve sene sırasına göre işleyerek, bu zeyl eserini meydana getirmiştir. Kendisi 1143 (1730) senesinden sonraki olaylar için geniş ölçüde Mehmed Suphi ve Süleyman İzzi Efendiler'in vekayinamelerinden istifade ettiğini kayd ederek, 1165'den (1751-1752) sonraki olayları da bizzat araştırarak kaleme aldığını ifade etmektedir. Süleyman Efendi devletin resmî tarihçisi olmayıp hususî bir tarihçi olduğu için, eserini vak'anüvis tarihlerinden daha değişik ve olayları daha ziyade sosyal yönden inceleyen bir tarzda yazmıştır[3].

İstifadenin şekli

1. Aynen nakiller:

Cevdet Paşa, kaynağı olan Şemdanî-zade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin *Mür'i't-Tevârîh* adlı eserinden aynen istifadelerde bulunmuştur.

[3] M. Münir Aktepe, *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârîh*, İstanbul 1976, I, XIII-XXIV.

Misaller:

Recebin yirmi ikisinde (28 Eylül 1774) Dürrî-zâde Mustafa Efendi, Meşîhat-ı islâmiye'den mün'azil olup, yerine İvaz Paşa-zâde el-Hâc İbrahim Bey Müftî oldu (Şemdanî-zade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârîh*, Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul 1981, III, 30).

İşbu bin yüz seksen sekiz senesi Receb-i şerîfinin yirmi ikisinde Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin yerine Şeyhülislâm olan İvaz Mehmed Paşazâde İbrâhîm Beyefendi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 1).

Hizmetlerine Vezir İç-ağaları'ndan yirmi beş kişi ve mihmandar ta'yîn olunup, yalnız ta'âmlarına yevmiyye biner kuruş sarf olunur-iken, yevm-i mezbûrda Vezîr-i müşârü'n-ileyh, merkūmûna ziyâfet, haymelerde Şeyhü'l-islâm olan İvazzâde İbrahim Beyefendi ile istirâhat ve sohbet esnâsında, Müftî Efendi babası etbâ'ından Selim Ağa'ya, sene-i sâbıkası üzre bir mukāta'a ricâ ettikte, otuz kîse ziyâde ile tâlibi olduğunu illet edeyim der-iken, Beyefendi gazablanup, avâm-ı nâs şöyle dursun, kabîle-i Tatar arasında gazabân olarak, pabuçsuz çadırdan taşra uğrayup, dabbesine süvâr ve Beşiktaş'da yalısına revâne olduğu günâgûn havâdis olmuş-idi (Şemdanî-zade, *Mür'i't-Tevârîh,* M. Münir Aktepe neşri, III, 31).

Hıdmetlerine sadrıa'zam içağalarından yirmi beş ağa ve mihmândâr-ı mahsûs ta'yîn kılındı. "*Yalnız ta'âmlarına yevmiyye bin guruş sarf olunurdu*" deyü ba'zı târîhlerde görülmüştür. .... Kırımlular'a Dolmabağçe'de ziyâfet olunduğu gün, ... Şeyhülislâm İbrâhîm Beyefendi, Sadrıa'zam İzzet Mehmed Paşa ile istirâhat ve sohbet esnâsında, "Selim Ağa" nâmında pederinden kalma bir bendesine sene-i sâbıka üzere bir mukāta'a recâ ettikte, sadrıa'zam: "*Otuz kîse zammiyle tâlibi var*" deyü i'tizâr edeyim derken, müftî-i müşârünileyh, gazaba gelip, avâm-ı nâs ve bâ-husûs Tatar arasında gazab-nâk olarak, pâbûçsuz çâdırdan hurûc ile, arabasına binüp, Beşiktaş'taki yalısına gitti (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 23-24).

Vilâdet-i Şehzâde Sultân Mehmed

.... Halîfetü'l-islâm hazretlerinin .... necm-i sa'âdeti şehzâde Sultan Mehmed vücûda geldikde, ... nâs donanma tedâriki içün, beş gün üçer fasıl top şenliği olunup, altıncı günden şehrâyine ibtidâ kılınup, yedi gün yedi gece esvâk ve ricâl konakları ve kışlalar tezyîn .... kılındı (Şemdanî-zade, *a.g.e.*, III. 43).

Sultân Mehmed, dünyâya geldikte, beş gün kadar halk donanma tertîbiyle meşgûl olarak, bu esnâda yalnız üçer fasıl top şenliği olunup, altıncı gün berren ve bahren donanmaya bed' ile, yedi gün, yedi gece şehr-âyîn tertîb olunmuş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 47).

2. Mealen aktarmalar:

Cevdet Paşa'nın, bazan kaynağından mealen nakilleri de bulunmaktadır.

Misal:

Çünki ziyâfet olunan büyükelçi müsâfir olup, gidecek olmağla, Âstâne'de meks içün orta elçi rütbesi ile İstekfi nâm cenerâl bu esnâda Âstâne'ye gelmiş idi (Şemdanî-zade, *a.g.e.*, III, 38).

Mukaddemâ Rusya'dan Büyükelçilik ile gelmiş olan Ceneral Rebnin <Repnin>'in me'mûriyyeti muvakkat olmağla, dâ'imî Dersa'âdet'te kalmak üzere, Rusya'dan Ortaelçi rütbesiyle İstakyof <Aleksandr Staykof> nâm ceneral, bu esnâda Dersa'âdet'e gelmiş olduğundan (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 45).

Cevdet Paşa'nın, Şemdanî-zade'nin *Mür'i't-Tevârîh*'inden mealen aktardığı bir pasaj da şudur:

Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 68-70)'da sabık Tersane Emini Selim Sırrı Efendi'nin zevk u safaya meyli olup masrafı çok bir adam olmasından ve Asitane'de Ağayokuşu'nda üç yüz kise akçe sarfedip bir konak inşa ederek dile düşmesinden dolayı Bağdad kapu kethudalığına tayini, Şemdanî-zade (*a.g.e.*, III, 48)'den mealen alınmıştır.

3. Kaynağının isminin zikredilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağı olan Şemdanî-zade'nin ismini belirtmek suretiyle nakillerde bulunmuştur.

Misal:

Zirve-i şakāvete istiklâlen urûç eden Zâhir Ali .... as'ab-ı emâkin olduğuna mağrûr-iken, Derya kapdânı olup, kerreten-ba'de-uhrâ zikr-i cemîli sebk eden Cezâyirli Gāzî Hasan Paşa, Mîrî kalyonlar ile Akkâ'ya varup, karaya çıkup, mesfûrun kendüye asker deyü i'dâd eylediği Magrib askerini, vezîr-i müşârün-ileyh Cezâyirli olmak hasebile, hufyeten Magribî'leri kendü tarafına cezb edüp, kocaman hurdeye vâkıf oldukda, firâr eder-iken ta'kīb olunup, seri bî-devleti teninde[n] cüda kılınup, Devlet-i aliyye'ye irsâl buyurmağla, Pâdişâh'a bin dört yüz kîse nakden, sâ'ir eşya ile hizmet ettiğinden başka, askerinin gözü açıklarını ganâyime nâ'il kıldı ve gazavâtına bu gazâyı dahi ilâve buyurdu (Şemdanî-zade, *a.g.e.*, III, 33).

Kapudan paşa .... donanma-yı hümâyûn ile Akka pîş-gâhına geldikte, ... Tâhir <Zâhir> Ömer'e itâ'at etmesi içün, emir gönderdikte, kat'ıyyen redd ile cevâb verdiklerinden, kapudan paşa, donanma ile Akka Kal'ası'nı döğmeğe başlayacak, Tâhir <Zâhir> Ömer, burclarda olan Magribîler'e donanmaya top atmalarını emr eylemiş ise de: "*Biz, pâdişâha âsî olamayız*" deyü cevâb vermeleriyle, Tâhir <Zâhir> Ömer, maslahatın fenâlaştığını derk ederek, hemen firâra karâr verip, şehir kapusundan çıkarken, Magribîlerden biri ve alârivâyetin merkūm Denizli Ahmed Ağa, arkasından kurşun ile urdukta, Tâhir <Zâhir> Ömer orada maktûl olmuştur. .... Kapudan paşa, derhâl askerle karaya çıkıp, Akka'yı zabt ile, Tâhir <Zâhir> Ömer'in emvâl ü eşyâsını ahz u kabza mübâşeret eyledi. .... "*Tâhir <Zâhir> Ömer'den kalıp da bu kerre kapudan paşanın zabt ettiği emvâl, envâ'-ı tuhaf ve zî-kıyem eşyâdan başka, seksen iki bin kîse akçe nakid idi*" deyü ba'zı müverrihler tasrîh etmişlerdir. .... *Şem'dânîzâde ve Enverî Târîhleri*'nde minvâl-i meşrûh üzere mastûrdur (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 37-39).

4. Hazifler:

Cevdet Paşa, bazan da tarihleri almayıp hazfederek kaynağının muhtevasını aktarmak yoluna gitmiştir.

Misaller:

Cümâde'l-âhire'nin yirmi ikisinde (20 Ağustos 1775), Cezâyir'e dört yüz kırk altı kıt'a sagīr ve kebîr İspanya sefâyini varup, taşraya seksen binden ziyâde melâ'in toplar ve atlar ile çıkup, meteris kazıp tâbiye binâ etmiş-idi. Henüz Cezâyir dilâveri sekiz bin olup, yirmi bin mikdârı müslim zenciler ile Fas pâdişâhından imdâd geldikde, küffâra hücûm ve elli bin mikdârı katl ve esîr oldukda .... sefâyinden .... seksen kıt'ası helâk olmak gibi hezîmet ve inkisâr ile yıkılup gittiklerinde .... ehl-i islâm şâdân ve hurrem oldular (Şemdanî-zade, *a.g.e.*, III, 32).

Bu esnâda İspanyalu, külliyyetli donanma ile Cezâyir-i Garb üzerine gelip, taşra asker ihrâcıyla, meteris alarak tâbyeler binâ etmiş idi. Cezâyir dilâverleri, izhâr-ı celâdet edip, Fâs hâkimi tarafından dahi i'âne olunmağla, İspanyalular, münhezim olup, firâren avdete mecbûr ve bir çok askerleri telef olduktan başka, hayli sefineleri dahi gark u şikest olduğu mervîdir (Cevdet Paşa, *Târîh* II, 25).

Ve Cümâde'l-âhirenin on ikisinde (29 Temmuz 1776), Lâleli câmi'inde Selâtin vâ'izlerinden Mardinî es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi devr-i ebvâb ile cem'-i mâle sa'y ve cihât-ı kesîre tedârik etmiş-idi ve tîz lisan olmağla, zebânından ihtirâz edenler, du'âsını ricâ şeklinde giderken, atiyye ve hediyye ile tatyib ederler-idi. .... Enderûn-ı hümâyûn'da va'z-ı nasîhat .... esnâsında .... ratb ü yâbis .... tefevvüh ve haltiyât

Lâleli Câmi'-i şerîfi Şeyhi Mardinî Efendi, ... vazîfe-i zimmeti olan va'z u nasîhate hasr-ı himmet ve tarîkının vâridâtına kanâ'at etmeyüp, dâ'imâ ricâl ü kibâr konaklarına gider ve vazîfesinden hâric .... tefevvühâta cesâret eder bir şahıs olmağla, nâ-çâr ba'zı ricâl ü kibâr, lisânından kurtulmak içün, du'âsını almak sûretinde, hedâyâ vü atâyâ veregeldiklerinden, epeyce sermâyedâr olmuş idi. .... En derûn-ı Hümâyûn va'zında dahi ba'zı

eyledikde, ... ertesi gün .... Çavuş kaldırıp, vatanı olan Mardin'e nefy eyledi ve üzerinde olan yevmiye iki bin akçe cihâtı, imtihan ile müstehakına tevcîh olundu (Şemdanî-zade, *a.g.e.,* III, 41-42).

nâ-sezâ kelimât tefevvüh ettiğinden .... maskat-ı re'si olan Mardin'e nefy olunup, uhdesinde olan cihetler, bi'l-imtihân, istihkākı nümâyân olanlara tevcîh kılındı (Cevdet Paşa *Târîh,* II, 46).

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inde haziflerle ilgili pasajları şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 31)'da Yeniçeri Ağalığından azledilen Mustafa Ağa'nın yerine bir gün evvel Mustafa Ağa tarafından Rumeli eşkıyasını teftiş bahanesiyle İncirli Çiftliği'ne gönderilen Kul Kethudası Hezargradî Turnacı-zâde Ahmed Ağa'nın yeniçeri ağalığına naspı, Mustafa Ağa'nın bir gece evvel rüşvet vermesine rağmen, Ahmed Ağa'nın taraftarları tarafından aynı gece Bâb-ı Âsafî'ye getirilip o da rüşvet vererek ertesi gün ağa olması Şemdanî-zade (*a.g.e.,* III, 36)'den alınmış, ancak kaynağında açıklıkla belirtilen 22 Zilhicce 1189 (13 Şubat 1776) azil tarihi, Cevdet Paşa tarafından Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 49 b)'den kaydedilerek "evâhır-ı Zilhicce" olarak bildirilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 84)'da Kırım'dan Şahin Giray'ın Kırım hanlığına seçildiği ifadesiyle bir adet mahzar getiren Tatarlar'ın Üsküdar'da yerleştirilmeleri, Şemdanî-zade (*a.g.e.,* III, 48)'den alınmış, ancak İstanbul'a geliş tarihleri olan 18 Rebiulahır 1191 (26 Mayıs 1777) zikredilmemiştir.

5. Yanlış aktarma:

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inde, matbaada basılırken meydana geldiğini tahmin ettiğimiz, *Mür'i't-Tevârîh*'den yalnız bir yanlış aktarmaya rastlanmaktadır.

Misal:

Zi'l-ka'denin on dokuzunda (11 Ocak 1776), Vezîr-Kethüdâsı es-Seyyid İbrahim Efendi azl olunup, yerine Nazîf İbrahim Efendi olup (Şemdanî-zade, *a.g.e.,* III, 34).

Kethudâ-yı Sadr-ı âlî olan es-Seyyid İbrâhîm Hıfzı Efendi, ... Zilka'denin dokuzuncu günü azl ile, yerine .... İbrahim Nazîf Efendi, ... kethudâ-yı sadr-ı âlî olmuş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 31).

Not: Enverî (*Târîh*, Millet Ali Emîrî ktb., nr. 67, 48 a)'de ise 18 Zilkade 1189 (10 Ocak 1776) tarihi verilmiştir.

IV- KÜÇÜK ÇELEBİ-ZADE İSMAİL ASIM EFENDİ

(?-1173/1760), Reisülküttap Mehmed Efendi'nin oğlu olup, babasının sıfatına nisbetle "Küçük Çelebi-zade" veya sadece "Çelebi-zade" olarak anılır. İstanbul'da doğan ve ilmiye mesleğine intisap eden Asım Efendi, İstanbul'daki medreselerde müderrisliklerde ve çeşitli yerlerde kadılıklarda bulunmuş, 5 Nisan 1723'de Damad İbrahim Paşa tarafından Raşid Mehmed Efendi'nin yerine vak'anüvisliğe tayin edilmiştir. I. Mahmud'un cülusunu müteakip (1143/1730-1731) vak'anüvislikten ayrılan Asım Efendi, 1748'de İstanbul kadısı olmuş, 1757'de Anadolu kadıaskerliğine getirilmişse de kısa süre sonra azledilmiş, daha sonra Rumeli kadıaskerliği payesini alarak 1759'da Koca Ragıp Paşa'nın tavsiyesiyle şeyhülislâm olmuş, 16 Şubat 1760 gecesi vefat etmiştir.

Çelebi-zade Asım Efendi, daha çok vak'anüvisliği ve bu sırada kaleme aldığı *Târîh*'i ile tanınmıştır. *Târîh*'i 8 Zilkade 1134 (20 Ağustos 1722) ile 3 Muharrem 1142 (29 Temmuz 1729) arasındaki vukuatı ihtiva eder. Küçük Çelebi-zade yaşadığı devrin vakalarını bizzat gözlemlediği veya onlara ait vesikaları görerek zaptettiği için tarihi önemli bir kaynak mahiyetindedir. Eseri, İbrahim Müteferrika tarafından 1153'de ve ayrıca Matbaa-i âmire'de *Raşid Târîhi*'nin zeyli olarak 1282'de basılmıştır[4].

İstifadenin şekli

İsminin zikredilerek nakledilmesi:

Cevdet Paşa, *Asım Târîhi*'nin ismini vermek suretiyle muhtevayı sadece bir defa aynen aktarmıştır.

Misal:

Merhûm Sultân Abdü'l-Hamîd Hân hazretlerinin sikāt-ı ruvâttan mesmû'-ı fakīr olan menâkıb-ı aliyyelerinden bir kaç menkabet-i seniyyeleri .... bu mecelleye zîb ü zîver kılınmak sezâvâr görüldi. Gerçi Vak'a-nüvis Âsım Efendi der ki: *"Selefte Anadolu'da çend def'a Celâlî tâ'ifesi, ser-nümâ-yı sâha-i zuhûr ve aktâr u aktânda şerer-pâş-ı şerr ü şûr olup, cümleden eşedd ü ezyedi Sultân Ahmed Hân-ı Evvel zamânında*

[4] M. Cavid Baysun, "Çelebî-zâde. Çalabī-zâda, İsmā'īl Āṣim Efendi", *İA*, III, 370 b-375 a; Abdülkadir Özcan, "Âsım Efendi, Çelebizâde", *DİA*, III, 477-478.

selefde Anadolı'da çend def'a Celâlî tâ'ifesi ser-nümâ-yı sâha-yı zuhûr ve aktâr u aktâna şerer-pâş-ı şerr ü şûr olup cümleden eşedd ü ezyedi Sultân Ahmed Hân-ı evvel zamânında zuhûr iden tâ'ife idi ki merhûm Kuyucı Murâd Paşa'nın seyf-i satvetiyle mündefi' ve ırk-ı şakāvetleri münkatı' olmuş idi. İşte Sultân Abdü'l-Hamîd Hân devrinde ref'-i livâ-yı tuğyân iden levend eşkıyâsı zikr olunan Celâliyândan i'dâd-ı va'de vü atâd cihetiyle efzûn ve celâdet ü hürmet ü savletleri havsala-i tasdîktan bîrûn idi. Fi'l-asl Levend Başağası olup ba'dehû o vartadan bir takrîble tahlîs-i cân itdikten sonra vüzerâ kapularında Delibaşlılıkla dâ'ir olan dîv-heybet, Rüstem-salâbet Karaca Battâl Ağa lisânından bi'z-zât mesmû'um olmuşdur ki: "*Levendliğimiz hilâlinde ibâd ve bilâda îsâl eylediğimiz hasâret hadden hâric olup bi'l-âhıre izâle vü i'dâmımız muktezî olmağla, hakkımızda gerçi taraf-ı pâdişâhîden evâmir-i aliyye sâdır olup; lâkin yüz binden ezyed cümlemiz ölüm eri, kılıc artığı ve katl ve nehb ü gāretle velvele-i sâz-ı âlem ü âlemiyân ve her bir neferimiz yüz süvârîye at salup taburlarını perîşân eylemiş ve kulûb-ı cihânı havf u haşyeti kaplamış bir tâ'ife oldığımızdan nâşî kat'an vüzerâ ve ümerâ ve zuhûr eden tâ'ife idi ki, merhûm Kuyucu Murâd Paşa'nın seyf-i satvetiyle, mündefi' ve ırk-ı şakāvetleri münkatı' olmuş idi. İşte merhûm Sultân Abdülhamîd Hân-ı velî devrinde, ref'-i livâ-yı tuğyân eden levend eşkıyâsı, zikr olunan Celâliyân'dan i'dâd-ı va'de vü atâd cihetiyle efzûn ve celâdet ü sarâmet ü savletleri havsala-i tasdîktan bîrûn idi. Fi'l-asl Levend Başağası olup, ol vartadan bir takrîble tahlîs-i cân eyledikten sonra, vüzerâ kapularında Delibaşılıkla dâ'ir olan dîv-heybet, Rüstem-salâbet Karaca Battâl Ağa lisânından mesmû'um olmuştur ki: Levendliğimiz vakt<inde> ibâd ve bilâda îsâl eylediğimiz hasâret hadden hâric olup, bi'l-âhıre izâle vü i'dâmımız muktezî olmağla, hakkımızda gerçi taraf taraf evâmir-i aliyye sâdır olup; lâkin yüz binden ezyed ve cümlemiz ölüm eri, kılıç artığı ve katl ve nehb <ü> gāretle velvele-sâz-ı âlem ü âlemiyân olup ve her bir neferimiz, yüz süvârîye at salup, taburlarını perîşân eylemiş ve kulûb-ı cihânı havf u haşyeti kaplamış bir tâ'ife olduğumuzdan nâşî, kat'an vüzerâ ve mîrimîrân ve ümerâ, mîzân-ı i'tibârımızda sencîde olmayıp ve fi'l-hakīka taraflarına evâmir-i aliyye vârid olan vüzerâ ve mîrimîrân ve ümerâ, ketm ü ihfâ-yı me'mûriyyetten gayri tarîk-i eslem bulmamışlar idi. Meger kazıyye sûret-i zâhire münâfî*

mîr-i mîrân i'tibârımızda sencîde olmayup ve fi'l-hakīka taraflarına evâmîr-i aliyye vârid olan vüzerâ ve ümerâ ketm ü ihfâ-yı me'mûriyyetden gayri tarîk-ı eslem bulmamışlar idi. Meger kazıyye sûret-i zâhireye münâfî imiş. Sultân Abdü'l-Hamîd Hân hazretlerinin ma'nevîsi varmış. Ol esnâda kırk bin kadar levend ile Sivas Kazâsı'nda yakup, yıkup tâlân u târmâr iderek geşt ü güzâr itmekde iken bir gice beytûtet eylediğimiz karyeye levendlere nefîr-i âmm gelmiş. Sivas ve Tokad ve sâ'ir ol havâlî ahâlisi bi'l-cümle geliyorlar imiş deyü havâdis şâyi' olmağla ale's-sabâh bi'l-cümle süvâr olmak üzere atlarımızı ihzâra ibtidâr eylediğimizde ne gördük ki mecmû'unun gözleri kör olmuş ve ayaklarında tâb u tüvân kalmayup lerzân olmakdadırlar. Bu hâleti müşâhedeye mukārin derûnlarımıza vasf u ta'rîfden hâric bir havf u haşyet târî oldı ki bir lahza ikāmete mecâlimiz olmayup hemân piyâdece ve kimi ol kör hayvânlara süvâr olarak mecnûn gibi sersem ü serserî cibâl, beyâbâna perîşân ve gûyâ ki her birimizin ardında bin dalkılıç musallat olmuş gibi hâ'if ü hirâsân olarak gürîzân olmağla mübâderetimizde köylüler ve tarlada ekinciler ve çiftciler makūleleri tüfeng kundağı imiş. Abdülhamîd Hân hazretlerinin asker-i ma'nevîsi var imiş. Ol esnâda kırk bin kadar levend ile Sivas eyâletinde yakıp, yıkıp tâlân u târ-mâr ederek geşt ü güzâr etmekte iken, bir gece beytûtet ettiğimiz karyeye levendlere nefîr-i âmm gelmiş. Sivas ve Tokad ve sâ'ir ol havâlî ahâlîsi, bi'l-cümle geliyorlarmış deyü bir havâdis şâyi' olmağla, ale's-sabâh bi'l-cümle süvâr olmak üzere, atlarımızı ihzâra ibtidâr eylediğimizde, ne gördük ki mecmû'unun gözleri kör olmuş ve ayaklarında tâb u tüvân kalmayıp, lerzân olmaktadırlar. Bu hâleti müşâhedeye mukārin derûnlarımıza vasf u ta'rîfden hâric bir havf u haşyet târî oldu ki, bir lahza ikāmete mecâlimiz olmayıp, hemen piyâdece ve kimi ol kör hayvânlara süvâr olarak, mecnûn gibi sersem ü serserî cibâl ve beyâbâna perîşân ve gûyâ ki her birimizin ardında bin dalkılıç musallat olmuş gibi, hâ'if ü hirâsân olarak gürîzân olmağla, mübâderetimizde köylüler ve tarlada ekinciler ve çiftçiler makūlesi, tüfeng kundağı ve taş ve değnek ve nisvânlar süpürge saplarıyla bizleri yıkıp, sû-be-sû i'dâm eylediler. Birimizde kudret-i mukāve<me>t şöyle dursun, akdâmımızdan kuvvet-i temâsük meslûb olup, nakl-i hatveye dahi mecâl muhâl oldu; hattâ benim

ve taş ve değnek ve nisvânlar süpürge saplarıyla bizleri yıkup i'dâm eylediler. Birimizde kudret-i mukāvemet şöyle dursun akdâmımızdan kuvvet-i temâsük meslûb olup nakl-i hatveye dahi mecâl muhâl oldı. Hattâ benim on yedi yerimde zahm olmağla sürinerek bir sengistânda bir magāraya düşüp çend rûz kaldıkdan sonra ol tarafda olan karye ahâlîsinden bir acûz ol magāre önünden geçerken nâlemi gûş eylemekle girüp hâlime merhamet ve hezâr mihnetle evceğizine nakl ve samanlıkta ihfâ ve yarama tîmâr idüp ba'de'l-ifâka bir takrîble tahlîs-i cân eyledim. Ve'l-hâsıl yüz binden mütecâviz levend tâ'ifesinin her tarafda izâle vü i'dâmları bu gûne olup bir ay zarfında cümlesi mahv u muzmahill oldı" deyü yemîn-i mü'ekked ile tevsîk-ı kelâm eyleyerek bu *Hakīr*'e nakl eyledi. İşte nefes-i pâdişâhî didikleri bu nefestir ki bir nefes ile yüz binden ezyed eşkıyânın râkib ü merkûblarının gözlerini görmez ve dizlerini tutmaz eyleye, *raḥmetu'llâhi 'aleyh* (Küçük Çelebi-zade İsmail Asım, *Asım Târîhi*, İstanbul 1153, s. 340-342).

on yedi yerimde zahm olmağla, sürünerek bir sengistânda bir magāraya düşüp, çend rûz kaldıktan sonra, ol tarafta olan karye ahâlîsinden bir acûz, ol magāra önünden geçer iken, nâlemi gûş eylemekle, girip hâlime merhamet ve hezâr mihnetle evceğizine nakl ve samanlıkta ihfâ ve yaralarıma tîmâr edip, ba'de'l-ifâka, bir takrîble tahlîs-i cân eyledim. Velhâsıl yüz binden mütecâviz levend tâ'ifesinin her tarafta izâle vü i'dâmları bir gûne olup, bir ay zarfında cümlesi mahv u muzmahill oldu" deyü yemîn-i mü'ekked ile tevsîk-ı kelâm eyleyerek, bu *Hakīr*'e nakl eyledi. İşte nefes-i pâdişâhî dedikleri bu nefestir ki, bir nefes ile yüz binden ezyed eşkıyânın râkib ü merkûblarının gözlerini kör ve dizlerini tutmaz eyleye, – *raḥmetu'llâhi 'aleyh* –. İntihâ (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 41-42).

V- JEAN HENRY CASTERA

1755-1838 yılları arasında yaşayan Castera, Fransız tarihçi, çevirmen ve yazarı olup, Rus İmparatoriçesi II. Katerina'nın (1762-1796) tarih yazıcılığı görevinde bulunmuş, Rusya Tarihi'nin bir parçası olan II. Katerina dönemi ile ilgili *Histoire de Catherine II, Impératrice de Russie* adıyle Fransızca önemli bir kaynak eser kaleme almıştır. Eser, ilk olarak 1797'de Paris'te, daha sonra da 1798 yılında Varşova'da iki cilt olarak basılmıştır. Bu eseri Yakovaki Efendi (Iakovos Argyropulos), *Terceme-i Tarih-i Katerina* adıyla 1813'de Osmanlı Türkçesine çevirmiş; 1829, 1830, 1861 tarihlerinde olmak üzere üç defa basılmıştır. Bu eser Osmanlı Devleti'nde Batı tarihi hakkında bir Batı dilinden tercüme edilen ilk eserlerdendir. *Katerina Tarihi* Türkçe'den başka Almanca, Felemenkçe ve İngilizceye de tercüme edilmiştir. Eser İngilizceye Henry Hunter tarafından çevrilmiş ve 1800 yılında Londra'da basılmıştır. Nihayet XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Türk-Rus ilişkilerinin önemli bir periyodundan bahseden bu tercüme, Mehmet Mercan tarafından *Katerina Tarihi* adıyla yayımlanarak bilim âleminin istifadesine sunulmuştur[5].

İstifadenin şekli

1. Aynen aktarmalar:

Ahmed Cevdet Paşa, kaynağının muhtevasını hiç değiştirmeden aynen nakillerde bulunmuştur.

Misaller:

Zikr-i Sefer-i Devlet-i Nemçe bâ-Devlet-i Prusya ve Akd-i Musâlaha	**Musâlaha-i Nemçe bâ-Prusya**
Bin yüz doksan iki (M.1778) senesinde Alaman ümerâsından Bavyera hükümdarı bilâ-veled fevt olup taht-ı tasarrufunda bulunan memleketlerin verâseti maddesi içün Nem-	Bin yüz doksan iki senesinde Al<a>man ümerâsından Bavyara hükümdârı bilâ-veled fevt olup, taht-ı tasarrufunda olan memleketlerin verâseti mâddesiyçün, Nemçe Dev-

[5] Mehmet Mercan, *Katerina Tarihi*, Ankara 2010.

çe Devleti ve Alaman ümerâsından ba'zıları .... da'vâ-yı istihkāk eyledikleri mülâbesesiyle öteden berü Nemçe Devleti'nin hasm-ı tabî'îsi olan Prusya Kralı tarafına mürâca'at ve istid'â-yı i'ânet ü himâyet eylediklerinde kral-ı mesfûr nizâm-ı Alaman'ın vikāyesine nezâret şânını beyne'd-düvel tahsîl itmek mülâhazasını ve bir tarafdan Nemçelünün dâ'ire-i mülk ü devleti Bavyera memâliki inzimâmıyla tevsî' olunmamak mütâla'asını der-pîş iderek maslahat-ı merkūmeyi iltizâm .... eyledikden sonra cânibeynden .... dört yüz bin nefer asker mukābeleye agāz eyledikde Rusya İmparatoriçesi .... Avrupa'da zuhûr iden bu makūle umûr-ı cesîmede müdâhaleyi vesîle-i tezâyüd-i şân u i'tibâr addidegeldiğinden ve .... Şahin Girây mâddesinde Devlet-i Aliyye'yi sefere tahrîk içün Nemçelünün meşhûr olan sa'y u ikdâmı derûnunda ukde kaldığından müttefiki olan Prusya tarafını iltizâm idüp Nemçe Devleti Bavyera'nın istilâsından ferâgat ve Prusya Devletiyle akd-i musâlahaya müsâra'at itmeyecek olur ise harekete mecbûre olduğunu inhâ .... eyledi. .... Lâkin Nemçe Devleti .... irsâl-i tahrîrât ile Rusya ve Fransa devletlerinin tavassutunu istid'â .... itmekten nâşî mahall-i mükâleme ta'yîn olunan leti'yle Alaman ümerâsından ba'zılarının beyninde nizâ' zuhûr ederek, Alaman ümerâsı, bu husûsta Nemçe'nin düşmen-i tabî'îsi olan Prusya Devleti'ne mürâca'at edip, ol dahi, beyne'd-düvel Alaman nizâmına nezâret nâm u şânını kazanmak ve Nemçe'nin dâ'ire-i mülk ü devleti Bavyara inzimâmıyla tevsî' olunmamak mütâla'asını der-pîş ederek, bu maslahatı iltizâm ve Nemçe Devleti'yle muhârebeye kıyâm etmekle, tarafeynden dört yüz bin kadar askerle muhârebeye mübâşeret ettiklerinden, Alaman maslahatına müdâhale etmeği Katerina dahi, kendine vesîle-i tezâyüd-i şân add eylediğinden ve Şahin Girây mâddesinde Nemçe Devleti, Devlet-i Aliyye'yi Rusya seferine teşvîk etmiş olması Katerina'nın derûnunda ukde olduğundan, bu husûsta Prusya tarafını tesâhub ederek, Nemçe Devleti, eger Bavyara memâlikini istîlâdan ferâgat ve Prusya ile musâlahaya rağbet etmez ise, üzerine hareket edeceğini i'lân etmekle, derhâl Nemçe Devleti, bu husûsta Fransa ve İngiltere Devletleri'nin tavassutlarını istid'â etmekten nâşî, mahall-i mükâleme ta'yîn olunan Nemçe'ye tâbi' "Teşen <Teschen>" nâm şehirde tarafeyn murahhasları, bi'l-ictimâ' mükâlemeye ibtidâr ettiklerinde, İstanbul'da

Nemçe'ye tâbi' Teşen [Teschen] nâm şehirde tarafeyn murahhasları ma'rifeti .... ile .... bin yüz doksan üç senesi Ş a'bân'ının evâsıtında (24 Ağustos - 2 Eylül 1779) tekmîl-i maslahat ve Bavyera memâlikinden yalnız cüz'î bir kıt'anın Nemçelüye temlîkiyle .... akd-i sened silm ü musâfât olundu (Jean Henry Castera, *Histoire de Catherine II, Impératrice de Russie*, Fransızcadan Osmanlıcaya ter. Iakovos Argyropulos, Türkçe Haz. Mehmet Mercan, *Katerina Tarihi*, s. 145-146).

Âyînelikavak Tenkīhnâmesi'nin imzâ olunduğu haberi Teşen <Teschen> şehrinde olan mükâleme murahhaslarına vâsıl oldukta, Nemçelüye fütûr gelmekle, pek çok metâlibinden ferâgat ve hemen Bavyara memâlikinden cüz'î bir mahallin kendiye temlîkiyle kanâ'at edip, işbu doksan üç senesi Ş a'bânının evâsıtında .... akd-i musâlaha etmişlerdir (Cevdet Paşa, *Târih*, II, 125).

Hân-ı mûmâ-ileyh gāyet hulûskâr ve Rusyalunun mekr ü hîlesini fark ve temyîze adîmü'l-iktidâr olup âdâb-ı Efrenciye'ye meyl ü rağbet ve hintov kullanmak ve tavr-i Frengâne ile sofrada ta'âm ve işret itmek misûllü evzâ'-ı nâ-sezâya başladığı Rusya'dan askerî rütbesi istid'âsında olmağla Petreburg'da mukīm bir mu'teber ortanın sergerdeliği pâyesi ve buna mahsûs bir kat libâs ile bir aded kavalyerlik nişânı İmparatoriçe tarafından kendüye gönderildiği âhâli-i Kırım'ın bâdî-i teneffür ve infi'âli olmuşidi (Castera, *Histoire de Catherine II, Impératrice de Russie,* Mehmet Mercan neşri, *Katerina Tarihi*, s. 152).

Kırım Hânı Şahin Girây, gāyet sâf-dil ve Rusyaluların hîle vü desîselerinden gāfil olduğu hâlde, âdât u usûl-i Efrenciyye'ye meyl ü rağbet ile, hintov kullanmak ve alafranga sofrada ta'âm ve alenen işret etmek .... gibi, şer'-i şerîfin kabûl ve ahâlî-i Kırım'ın tahammül edemeyeceği evzâ'-ı nâ-sezâ ve harekât-ı nâ-becâya mübâderet ettikten başka, Rusya İmparatoriçesi Katerina'dan bir rütbe-i askeriyye istid'â etmekle, Petersburg'da mukīm bir mu'teber alayın mîr-i alaylığı pâyesi ve bu rütbeye mahsûs bir kat libâs ile, bir aded kavalyerlik nişânı imparatoriçe tarafından kendiye gönderilmiş idi. Bu husûslar ahâlî-i Kırım'a bâdî-i nefret olmağla (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 209-210).

Hülâsa-i Beyân-nâme

Muahharân hitâm-pezîr olan sefer esnâsında mazhar olduğumuz galebât-ı celîleye nazaran iklîm-i Kırım'ı zamîme-i mülk-i kadîm itmeğe istihkākımız der-kâr iken mücerred istirâhat-ı âmmeyi tahsîl ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile levâzım-ı hüsn-i vifâk u muhabbeti te'yîd ve tekmîlde der-kâr olan kemâl-i iştiyâkımıza mebnî gerek feth-i merkūmu ve gerek niçe niçe memleketleri fedâ eylemeğe tecvîz-i tereddüd itmiş değiliz. Ve harben dâ'ire-i itâ'ate idhâl ittiğimiz kavm-i Tatar'ın istiklâl ve serbestiyetini mukaddemâ şart itmekten garaz ancak Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile Rusya Devleti beyninde fîmâ-ba'd sebeb-i münâfese ve bürûdet kalmamak mülâhazası olup murâd-ı mezkûrun husûlü zımnında her ne kadar tarafımızdan niçe mevâdd-ı cesîme fedâ ve bezl-i sa'y-ı evfâ olunmuş ise de me'mûlümüz abes idüği az zaman içinde meşhûdumuz olmağla bâdî-i te'essüf olmuşdur. Kavm-i Tatar menşe'î ma'lûmumuz olan mahalden tahrîk ve igvâ ve içlerinde îkā'-ı tuhm-ı şikāk u gavgā olunarak ol mahall-i ma'lûmun yed ve ma'rifetiyle kurulan dâma giriftâr

Kırım'ın İstîlâsında Katerina Tarafından Neşr Olunan Beyânnâme Sûreti

Mu'ahharan Devlet-i Aliyye ile vâkı' olan seferimiz esnâsında mazhar olduğumuz galebe-i cesîmeye nazaran, kılıcımız ile zabt eylediğimiz Kırım Cezîresi'ni memâlik-i sâ'iremize ilhâk etmeğe bilâ-şekk istihkākımız var iken, âsâyiş-i âmmenin muhâfazasına ve Devlet-i Aliyye ile beynimizde olan hüsn-i vifâk u muhabbetin müstahkem ü ber-kemâl kalmasına der-kâr olan iştîkākımıza mebnî, gerek Kırım'ı ve gerek kabza-i tasarrufumuza giren nice nice memleketleri fedâ etmekte tecvîz<e> tereddüd etmiş değiliz. Ve harben dâ'ire-i itâ'ate idhâl ettiğimiz kavm-i Tatar'ın istiklâl ü serbestiyyetini mukaddemâ şart etmekten garaz ancak Devlet-i Aliyye-i Osmâniye ile Rusya Devleti beyninde fî-mâ-ba'd sebeb-i münâfese vü bürûdet olacak bir hâlet kalmamak mülâhazası olup, bu maksadın husûlü zımnında, her ne kadar tarafımızdan nice mevâdd-ı cesîme terk ü fedâ kılınmış ise de, sa'yimiz abes idiği az vakit zarfında ma'lûm u meşhûdumuz olmağla, bâdî-i te'essüf olmuştur. Tatar kavminin tabî'î der-kâr olan sebâtsızlıklarından nâşî, münşî-i ma'lûmumuz olan mahalden vâkı'

olması ancak bi't-tabi' mecbûl olduğu kararsızlığındandır. Şöyle ki kavm-i mezbûr intihâb-gerdesi olan hanın zîr-i hükûmetinde serbestiyet üzere âsûde-nişîn-i emn ü refâh olmak içün hayr-hâhane kurduğumuz binâyı hod-be-hod hedm ü tahrîb itmiş oldu (*Katerina Tarihi*, s. 154).

olan tahrîkâta firîfte vü tâbi' olarak, ol mahall-i ma'lûmun yed ü ma'rifetiyle kurulan dâma kolaylıkla giriftâr olup, intihâb-gerdeleri olan hânın sâye-i hükûmetinde serbesiyyet üzere âsûde-nişîn-i emn ü refâh olmaları içün hayr-hâhâne kurduğumuz binâyı hod be-hod hedm ü tahrîbe sa'y etmişlerdir (Cevdet Paşa *Târîh*, II, 378).

Ma'a-hazâ Rusyalu'nun durmayup .... askerini teksîr ve tedârikât-ı seferiyeyi kemâ-yenbagī ikmâl ve tetmîmden sonra şurût u uhûda dâhil olmayan ba'zı mutalebât-ı anîfe teklîfini ve .... Özi Kal'ası fi'l-asl Kırım mülhakatındandır deyü taraf-ı Devlet-i Aliyye'den ferâğını niyâz içün han-ı mûmâ-ileyhi dahi tahrîk eyledi (*Katerina Tarihi*, s. 153).

Bunun üzerine Rusyalu, yine tek durmayıp, hudûddaki askerini teksîr ve mühimmâtını tekmîl ettikten sonra, ... uhûd u şurûttan hâric nice tekâlîf-i anîfeye mübâşeret ettikten başka, Şahin Girây'ı tahrîk ile : "*Özi Kal'ası, fi'l-asl Kırım mülhakātındandır*" deyü taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Kırım hükûmetine terk ü ferâğ olunması<nı> istid'â ettirmiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 214-215).

Vezîr-i müşûrün-ileyh dahi mahall-i me'mûre vusûlünde ol tarafda tevakkuf ve ikāmeti tecvîz olunmayacağı haberiyle han tarafından gönderilen âdemi katl u i'dâm itmekle bu mâdde Rusyaluya tamam-ı ser-rişte olup güyâ ahz-ı intikām içün askerlerini Taman cânibine imrâra ruhsat virilmesini han-ı mûmâ-ileyhden

Ba'zı ecnebî târîhlerinde muharrerdir ki: Taman cânibine ta'yîn olunmuş olan başbuğ ol cânibe vusûlünde, ol taraflarda ikāmetine cevâz verilmeyeceği haberiyle Şahin Girây'ın göndermiş olduğu âdemi hemen katl ü i'dâm etmekle, Rusyalu, bu husûsu tamâm-ı ser-rişte ittihâz edip ve gûyâ ahz-ı intikām

istid'â ve derhâl Kefe üzerine ve Kuban tarafına vesâ'ir bi'l-cümle Kırım memâlikine kol kol ceneraller ma'iyyetinde vâfir asker sevk ü isrâ eyledikden sonra hanın maslahatını göreceklerine nâ-gâh vücûh-ı Tatarı tazyîk ile İmparatoriçe'ye resm-i bî'atı icrâ itdirdiler (*Katerina Tarihi*, s. 153).

içün, askerlerini Taman cânibine geçirmeğe resmen Şahin Girây'dan ruhsat alıp, derhâl Kuban ve Kefe ve Taman cânibine kol kol ceneraller ma'iyyetleriyle asâkir-i vefîre sevk eyledikten sonra, Şahin Girây'ın işini görecek iken, nâ-gâh vücûh-ı Tatar'ı cebr ü tazyîk ile, imparatoriçeye bey'at u teba'iyyet ettirdiler (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 252).

Ma'a-hazâ bir müddet dahi Şahin Giray'ı iğfâl içün senevî sekiz yüz bin ruble ma'âş tahsîsini va'ad eylediler (*Katerina Tarihi*, s. 153).

Rusyalular, bir müddetcik daha kendisini iğfâl içün, senevî sekiz yüz bin ruble ma'âş tahsîsini va'd ettiler (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 253).

Teba'iyyet-i Ereğli Hân be-Devlet-i Rusya

Rusya Devleti'nin himâyeti ne mertebelerde müntic zarr u vehâmet olduğu Şahin Giray mâddesinden 'âmmenin ma'lûmu olmak iktizâ ider iken Gürcistan hanlarından Kartaliya ve Kaket hâkimi olan Tiflis Hanı Ereğli Potemkim'in hedâyâsına dayanamayup zîr-i tasarrufunda bulunan memleketleri bin yüz doksan yedi senesi Ramazân-ı şerîfinin evâsıtında (10-19 Ağustos 1783) bâsened Rusya İmparatoriçe'sinin zîr-i himâyetine idhâl eyledi (*Katerina Tarihi*, s. 157).

İrakli Hân'ın Rusya Himâyesine Girdiği

Rusyalular'ın himâyeti ne derecelerde muzırr u hatar-nâk olduğu Şahin Girây mâddesinden âmmenin ma'lûm u meczûmu olmak lâzım gelir iken, ... Gürcistân Hânlarından Kartaliya <Kartli> ve Kaket <Kahet> Hâkimi olan Tiflîs (Herakliyus) Hânı İrakli, ... Potemkin hedâyâsına dayanamayarak işbu doksan yedi senesi Ramazânının evâsıtında Rusya himâyesine girmiş ve Katerina'ya bir kıt'a sened vermiş olup (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 281).

Rusya imporatoriçesi şol rütbede memnûn oldu ki atebe-i ulyâ-yı şehinşâhîye .... ve taraf-ı hazret-i sadâret-penâhîye ve bi'l-cümle vükelâ-yı saltanat-ı ebed-müddete dahi başka başka hedâyâ-yı girân-bahâ takdîminden gayri Âsitâne-i Sa'âdet'de mukîm ilçisine mükâfât-ı hıdmet olarak bin nefer köleyi müştemil arâzî ihdâ ve Fransa ilçisine mücevher kavalyerlik nişânı ve nakd u mücevherât olarak tahmînen elli beş bin rublelik hedâyâ irsâl u i'tâ ve senevî altı bin ruble ma'âş tahsîsiyle mersûmun hakkına resm-i teşekkürü îfâ eyledi (*Katerina Tarihi*, s. 144).

Katerina, bilâ-muhârebe Kırım hakkında olan merâmına nâ'il olmağla, pek ziyâde memnûn olduğundan, gerek zât-ı şâhâneye ve gerek vükelâ-yı Devlet-i Aliyye'ye pek ağır hediyyeler takdîm ve irsâl ettikten başka, Dersa'âdet'te mukîm elçisine mükâfât-ı hıdmet olmak üzere, bin nefer köleyi müştemil arâzî vermiş ve Fransa elçisine dahi bir kıt'a nişân ile elli beş bin rublelik hediyye irsâl ve senevî altı bin ruble ma'âş tahsîs ederek, hakkında resm-i teşekkürü icrâ etmiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 124).

Cevdet Paşa'nın kaynağından aynen nakli ile ilgili bir pasaj da şudur: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 235-236)'da Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın Devlet-i Aliyye üzerine yeni bir sefer açmak niyetinde olduğundan, ancak sefer meydana gelirse Rusya askerlerinin uzak yerlerde meşguliyetlerini İsveç Devleti'nin fırsat bilerek intikam almaya kalkışması muhtemel olduğundan, İsveç ile gizlice ittifak etmeğe teşebbüs etmesi, hudutta bir yerde İsveç kralı ile buluşup konuşmaya talip olup İsveç kralının elindeki ağrıyı bahane edip mülakattan kaçınması, II. Katerina'nın kendisinin Stockholm şehrine varıp görüşmekte ısrar etmesi ile İsveç kralının buna razı olması, buluştuklarında Rusya ile Devlet-i Aliyye arasında meydana gelecek seferde İsveç'in tarafsız olması ve seferin bitiminde İsveç'in Danimarka Devleti'ne tabi olan Norveciya kıtasını zaptetmesi hususunda Rusya'nın yardım edeceğini ta'ahhüd etmesiyle aralarında mukavele olunduktan sonra İsveç kralına yol masrafı için Katerina tarafından iki yüz bin ruble verilmesi, aynen *Katerina Tarihi* (s. 155-156)'nden kaydedilmiştir.

2. Mealen nakiller

Ahmed Cevdet Paşa, *Katerina Tarihi*'nden aktarmalarında bazen de meali vermeyi münasip görmüştür.

Misaller:

Nasb-ı Şahin Girây Hân be-Ma'rifet-i Rusya

Esnâ-yı seferde iklîm-i Kırım'da bulunan Rusyalu ahâlî-i memleketden vâfir kimesneleri gûnâ-gûn hîle ve desâyis i'mâliyle taraflarına celb ve imâle itmiş olduklarından akd-i musâlahadan berü tek durmayup tarafdârları vâsıtasıyla gâh ilkā-yı şikāk u ihtilâl ve gâh arz-ı hedâyâ ile halkı ıtmâ' u ızlâl iderek ikide birde ihdâs itdikleri mu'ârazalarda ahd-i tarafeyni iltizâm ile sûret-i i'ânetde dâ'imâ ikāz-ı fitne ve gavga ve akıbetü'l-emr cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye sadâkati der-kâr olan Devlet Girây Han Hazretleri hakkına bir takım Tatar'ı tahrîk ve iğvâ eylediler. Bu bahâne ile ol tarafa yeniden sevk-ı asker ile murâdları güyâ han-ı müşârün-ileyhin ahzı olduğunu izhâr ve bir tarafdan firârını teshîl içün tesâmuh u te'âmî sûretini ihtiyâr eylediklerine binâ'en müşârün-ileyh hazretleri bu keyfiyeti ittihâz-ı fırsat ve nâhâh reh ü rev-i semt-i firâr u gıybet oldukda bundan akdem Petreburg cânibine me'mûren irsâl olunup mizâcı mazbût ve Rusya tarafına mâ'il ve merbût

Rusyalular ise, seferler esnâsında Kırım ahâlîsinden bir çok fesâd-pîşeleri envâ'-ı hiyel ü desâ'is ile kendi taraflarına celb etmiş olup ve ba'de'l-musâlaha dahi tek durmayıp, ileride mâ-fi'z-zamîrlerini icrâya ser-rişte olacak vesâ'ili tedârük ü der-pîş etmek niyyetiyle, Kırım içinde gâh arz-ı hedâyâ ve gâh suver-i uhrâ ile yeniden yeniye ıdlâl etmiş ve etmekte bulunmuş oldukları bir nice tarafdârları vâsıtasıyla ihdâs ettikleri mu'âraza vü münâza'alarda i'âne sûretiyle bir tarafı iltizâm ederek, nihâyet taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye mâ'il olan Devlet Girây aleyhine Tatarlar'dan biraz fesâd-pîşeleri tahrîk ile şikâyet ettirdikten sonra, gûyâ hân-ı müşârünileyhi tutmak bahânesiyle, yeniden Kırım'a asker idhâl etmekle, müşârünileyh dahi, nâ-çâr Dersa'âdet'e gelmek üzere, Kırım'dan hurûc ile firâr ettikte, Sâhib Girây'ın karındaşı olan Şahin Girây, mukaddemâ me'mûren Petersburg'a gidip gelmiş olduğundan, Rusyalular'ın meclûbu olması hasebiyle, bir taraf-

olan Şahin Giray'ı mesned-i hanîye bi'l-intihâb ik'âd ve Yeni Kal'a ve Kerş beyninde müceddeden bir kal'a inşâ ve icâd eylediler. Ve han-ı cedîd-i mûmâ-ileyh dâ'imâ yanında bulunmak içün me'mûr olan bir nefer Rusyalu müfsidin kalâmına firifte olduğundan Rusya İmparatoriçesi'nin himâyetini istid'â ve bu keyfiyet âtîde mûcib vehâmeti olacağını fikr idemeyüp ol bâbda olan hâhiş ü arzûsunu beyân içün Petreburg tarafına altı nefer mîrzâ ba's u irsâl idicek. Mesfûre beyne'l-Efrenc mu'tâd olmayan hil'at ilbâsı resmini mûmâ-ileyhim hakkına icrâ ve matlûb olan emr-i himâyeti hüsn-i kabûle sezâ eyledi. Bu havâdis der-bâr-ı şevket-karâr-ı 'âlîye pey-â-pey mütevârid oldukça zuhûr iden tehevvür ve infi'âl i'âde-i sefere netîce vireceği sûret-i hâlden istidlâl olunmağın bin yüz doksan (M.1776) senesinde Rusya Devleti tarafından Ceneral Romançof li-ecli'l-ihtiyât nehr-i Özi sevâhilinde müctemi' olan askere me'mûr olmuşdur. Lakin İmparatoriçe-i mersûmenin akl u fikri dâ'imâ istilâ-yı memâlik husûsunda masrûf idüğü der-kâr ise de ol vakitde tedârikât-ı lâzımesi henüz mevcûd olmadığına mebnî sefer gā'ilesinden mütehâşiye olup Asitâne'de mukīm ilçisi ma'rifetiyle ne itdi ise itdi Devlet-i Aliytan Kırım'a idhâl ettikleri kuvve-i askeriyye ile halkı ihâfe ederek ve bir taraftan dürlü desîselere teşebbüs eyleyerek, Şahin Girây'ı Kırım hânlığına intihâb ettiler ve yâver şeklinde dâ'imâ yanında bulunmak üzere, bir nefer Rusyalu me'mûr ettiler. Şahin Girây dahi, anın sözüne firîfte olarak, anın ıdlâl ü ilkāsıyla, âbâ vü ecdâdının vatanına göz dikmiş olan Rusya imparatoriçesinin nezâret ü himâyetini istid'â zımnında, bir kaç nefer mîrzâları Petersburg'a irsâl etmekle, imparatoriçe dahi, Avrupa'da mu'tâd olmayan ilbâs-ı hıl'at resmini anlar hakkında icrâ ederek, matlûbları olan emr-i himâyeti bi'l-memnûniyye kabûl ettiğini iş'âr eyledi. Bundan başka Rusyalular, bu esnâda Yenikal'a ile Kerş <Kerç> beyninde müceddeden bir kal'a binâ ettiler.

Bu haberler, pey-â-pey Devlet-i Aliyye'ye mün'akis oldukça, sûret-i infi'âl ü tehevvürde Rusya elçisine şiddetlice lisân kullanıldığından ve bir taraftan dahi tedârükât-ı seferiyyeye teşebbüs olunduğundan, mukaddemât-ı mezkûre nihâyet i'âde-i harbi netîce vereceği rû-nümâ olmaktan nâşî, Rusya Devleti tarafından li-ecli'l-ihtiyât Ceneral Romancof <Vasiliy Pavloviç Romanov>, nehr-i Özi

ye'nin infi'âlini ta'dîl ve irâde-i seferî rehîn-i ukde-i ta'tîl eyledi (*Katerina Tarihi*, s. 133-134).

sevâhilinde müctemi' olan Rusya askerine kumandan ta'yîn olundu. Ve egerçi Rusya İmparatoriçesi Katerina'nın akl ü fikri tevsî'-i memâlik dâ'iyesinde ve husûsuyla matmah-ı nazarı Kırım'ın istîlâsında olup, mukaddemki seferde dahi mazhar-ı galebe olmuş ise de, akīb-i seferde anın dahi umûr-ı dâhiliyyesi müşevveş olmak hasebiyle, tedârükât-ı lâzimesi henüz derece-i kifâyede olmadığından, vukū'-ı seferden muhterize vü mütehâşiye olmağla, bir taraftan dahi İstanbul'da mukīm elçisi vâsıtasıyla seferi te'hîr ettirecek sebeblere teşebbüs etmiştir (Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 83-84).

İmparatoriçe-i mersûme li-ecli'l-ihtiyât Acem Şahı olan Kerîm Han ile haberleşüp memâlik-i İslâmiyeye Rum İli tarafından Rusyalu hücum üzere olduğu hâlde Acem'in Anadolu semtinden ta'arruz ve tasalluta mübâdereti husûsunu mukāveleye rabt itmeğin bu ümîd imparatoriçe-i mersûmeye medâr-ı cesâret olmuş idi (*Katerina Tarihi*, s. 142).

Katerina, bu esnâda İran Vekîli Zend Kerîm Hân ile muhâbere edip, Rusyalu, Rumeli cânibinden ve Kerîm Hân, Anadolu cânibinden Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye hücûm etmek üzere, ittifâk etmiş ve işte bu ittifâk, Katerina'ya epeyce cesâret vermişdir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 114).

Âsitâne-i Devlet-i aşiyânede mukīm Fransa ilçisi muktezâ-yı me'mûriyyeti üzere mâ-melek vüs' ü tâkatini sarf idüp .... Rusya'nın

Fransa elçisinin eser-i sa'y ü gayreti olmak üzere, evvel-emrde Devlet-i Aliyye iskelelerinde tevkīf olunmuş olan Rusya tüccâr sefînelerinin

vâfir tüccâr gemileri bir seneden berü Devlet-i Aliyye iskelelerinde tevkîf olunmuş olduğundan ilçi-i mesfûr sefâyin-i mezbûrenin tahliye-i sebîllerine izn ü ruhsat-ı seniyye erzânı buyurulmak bâbında Devlet-i Aliyey'yi ilzâm ve ırzâya dest-res olmaktan nâşî evvel-emirde husûs-ı mezbûrun tanzîmiyle izhâr-ı mümâşât u mülâyemet (*Katerina Tarihi*, s. 143).

Zikr-i Sefer-i Devlet-i İngiltere bâ-Fransa ve İttifâk-ı Düvel-i bî-Tarafân be-Ma'rifet-i Rusya

Müddet-i medîdeden berü Yeni Dünya didikleri Amerika iklîminde İngiltere Devleti'nin iskân itdirdiği on üç kıt'a eyâlâtın ahâlîsi ticârete müte'allik zuhûr iden ba'zı şikâyetlerine havâle-i sem'-i i'tibâr olunmadı, deyü metbû'ları olan İngilterelüden münkesirü'l-hâtır olduklarını Fransalu ittihâz-ı fırsat ve tahrîkât-ı gûnâ-gûn ile tarîka-i utüvv ü isyâna tahrîsleri emrinde i'mâl-i envâ'-ı tedbîr ve san'at eylediğine binâ'en bin yüz seksen yedi (M.1773) senesinden berü ol tarafda tahaddüs iden âşûb u ihtilâl nev-be-nev kesb-i iştidâd iderek târîh-i merkūmdan üç sene mürûrunda ahâlî-i mersûmûn açıkdan ref'-i livâ-yı tuğyân ile İngiltere İle Fransa Devletleri'nin Seferi ve Bî-taraf Devletlerin İttifâkı

Amerika'da İngiltere elinde olan eyâlât ahâlîsi, ticâret mâddesinden dolayı devlet-i metbû'aları olan İngilterelüye iştikâ ve ifâde-i hâl ettiklerinde, arzıhâllerine havâle-i sem' olunmadı deyü devletlerinden münkesirü'l-hâtır olmuşlar idi. Fransalu, bunu fursat ittihâz ederek, içlerine fitne vü fesâd ilkā edip, dürlü desîse vü san'atlarla ahâlî-i merkūmeyi ısyâna tahrîk etmekten hâlî olmadığı mülâbesesiyle, bin yüz seksen yedi senesinden berü içlerinde bu ihtilâl günden güne kesb-i izdiyâd u iştidâd ederek, bi'l-âhıre yüz doksan târîhinde ahâlî-i merkūme, açıktan açığa ref'-i livâ-yı tuğyân ile, İngilterelünün teba'iyyetinden çıkıp, bir

giltere hükûmetinden fekk-i ribka-i teba'iyyet ve Amerika'nın eyâlât-ı müçtemi'ası cumhûru nâmıyla ilâ-yevminâ hazâ müstakarr u pâyidâr olan bir devlet-i müstakile sûretini tahsîl içün ale'l-umûm teşmîr-i sâkk-ı gayret eylediler. Binâ'en alâ-zalik İngilterelü tarafından külliyetlü asker ve donanma irsâliyle te'dîbleri iltizâm ve Fransa cânibinden pey-â-pey fenn-i harbe mâhir oficyaller ve top ve mühimmat tisyârıyla hafiyyen ve mestûren levâzım-ı mu'âvenetin icrâsına ihtimâm olunup Amerikalu ile İngilterelü beyninde mukātelât-ı şedîde vukū'ından sonra kavm-i mezbûr serbestiyetini i'lân ve cumhûriyet-i müstakileye sûret virdiğini âmmeye inhâ ve beyân itmekten nâşî evvel-bâ-evvel Fransa Devleti sûret-i mezkûreyi kabûl u ikrâr ve cumhûr-ı cedîd ile bâ-ahid-nâme akd-i şurût-ı ittifâka ibtidâr eyledi. Bu takrîb bin yüz doksan iki (M.1778) senesinde Fransa ile İngiltere Devletleri miyânında sefer mütehakkık ve müte'âkıben İspanya Devleti öteden berü Fransalu ile merbût olan şirâze-i kaviyye-i ittihâda teba'iyyeten ve Felemenk Cumhûru kendü tüccâr sefîneleri hakkına İngilterelü tarafından vâkı' olan ba'zı ta'arruzâta binâ'en bu iki devlet dahi İngiltere aleyhine olarak Fransa Devleti'ne hükûmet-i müstakılle teşkîline ale'l-ittifâk, teşmîr-i sâk ettiler. İngiltere Devleti dahi, külliyyetli donanma ve asker irsâliyle, bunların te'dîblerine kıyâm ettiyse de, Fransalu dahi, fenn-i harbde mâhir zâbitler ve top ve mühimmât irsâliyle, hufyeten i'ânelerine ihtimâm etmekten nâşî, Amerikalular ile İngilterelü beyninde muhârebât-ı şedîde vukū'undan sonra, Amerikalular, cumhûriyyetlerini i'lân eylediklerinde, işbu hükûmet-i cumhûriyyeti evvel-be-evvel Fransalu, tasdîk ederek, anlarla akd-i mu'âhede ettiğinden nâşî, doksan iki senesinde Fransalu ile İngilterelü beyninde sefer mütehakkık oldu.

İspanya Devleti, öteden berü Fransa ile müttehid ü müttefik olduğundan ve Felemenk Devleti dahi, kendi tüccâr sefîneleri hakkında İngilterelü tarafından ta'arruzât vukū' bulmuş olmasıyla, İngilterelü'ye dilgîr bulunduğundan, bu iki devlet dahi, İngiltere aleyhine olarak, Fransa Devleti'ne mülhak oldular.

.... Bu makūle muhârebe-i bahriyye vukū'unda, Bahr-ı Baltık sevâhilinin ticâretini tevsî' etmek emr-i tabî'îdir. Zîrâ inşâ-yı sefîneye lâzım olan kerâste ve sâ'ir mühimmât ve zahâ'ir, oralardan nakl olunagelmiştir. Binâ'enaleyh Rusya İmparatoriçesi

peyrev ve mülhak oldular. Bu makūle esfâr-ı bahriye vukū'ında Avrupa'nın semt-i şimâlîsinde bulunan milletlerin ticâreti kesb-i revâc idegeldiği bi't-tecrübe ma'lûm olan mevâddandır. Zîrâ inşâ-yı süfüne mahsûs envâ'-ı kerâste vesâ'ir tersâneye müte'allik malzeme ve mühimmat ve zehâ'ir ü hubûbât dâ'imâ ol havâlîden celb ve mübâya'a olunagelmişdir. Binâ'en-aleyh Rusya İmparatoriçesi mücerred tevsî'-i ticâret mülâhazasıyla cânib-i şimâlde kâ'in bi'l-cümle Rusya iskelelerinden zahîre ihrâcına izn ve ruhsat i'tâsına müsâra'at eyledi. Ancak sefer-i mezkûrun zuhûrundan berü Felemenklü ve Danimarkalunun ve semt-i şimâlde iskele sâhibi olan ba'zı Alaman ümerâsının tüccâr sefînelerini İngilterelü Fransa'ya mâl götürürsüz, deyü ahz u esîr ve aralıkda Rusya bayrağıyla geşt ü güzâr iden ba'zı sefîneleri dahi vesvese getürür deyü yoklanmak içün İngiltere tersânesine ba's u tesyîr eylediklerine binâ'en düvel-i mezbûre Rusya İmparatoriçesine ilticâ ile bu bâbda istid'â-yı himâyet ve mu'âvenet eylediler. Mesfûre dahi muktezâ-yı kibr ü gurûru üzere maslahat-ı merkūmeyi iltizâm eylediği ve ale'l-husûs sefer-i mezkûr Rusya'nın ticâretine kuvvet ve revâc virecek tamâm bir fırsat iken Rusya Katerina, tevsî'-i ticâret dâ'iyesiyle, Bahr-ı Baltık sâhilinde olan bi'l-cümle iskelelerinden zahîre ihrâcına izn-i âmm verdi. Ancak sefer-i mezkûrun zuhûrundan berü, Felemenk ve Danimarka ve Bahr-ı Baltık sevâhilinde iskeleye mâlik olan ba'zı ümerâ-yı Alman'ın tüccâr gemilerini: "*Fransa'ya mâl getiriyorsunuz*" deyü İngilterelü, ahz etmekte ve aralıkta Rusya bayrağıyla geşt ü güzâr eden ba'zı sefîneleri dahi: "*Vesvese getirir*" deyü yoklanmak içün, İngiltere tersânesine göndermekte olduğuna binâ'en, düvel-i mezkûre, bu husûsta Katerina'ya mürâca'at eylediler. Bu keyfiyyet, Katerina'nın dahi nahvet ü gurûruna muvâfık geldiğinden ve bu sefer Rusya ticâretine revâc vereceği mevâdd-i müsellemeden olduğu hâlde, kendi iskelesinden hamûle ile çıkan tüccâr sefâ'inine İngilterelünün ta'arruz etmesini çekemediğinden, "bî-taraflık" nâmıyla nev-zuhûr bir sûret-i ittifâkıye tanzîmine mübâşeret eyledi.

Şöyle ki: Rusya Devleti, İsveç ve Danimarka Devletleri'yle bi'l-mukāvele, bî-taraf olmak ve işbu bî-taraflık usûlünü kuvve-i kâmile irâ'esiyle, tenfîz ü icrâ zımnında ve düvel-i selâseden her biri ma'lûmü'l-mikdâr sefâ'inden ibâret külliyyetli donanma techîz ve ihrâc etmek ve

iskelelerinden humûle ile çıkan sefîneler hakkına min-gayr-i me'mûl îsâl-i ta'arruza ibtidâr olunduğunu çekemeyeceği ma'lûm olmuş idi. Hal böyle iken Fransa Devleti tamâm fırsatdır, deyü mersûmenin mizâc-ı nahvet-i imtizâcına muvâfık gelecek bir sûret-i nev-zuhûr düşündü ki .... keyfiyeti Petreburg'da mukīm İsveç ve Danimarka ilçilerine nihânîce iş'âr ve bunlar dahi münâsib zemînler ile bir takrîb mahalline işrâb u ihtâr eylediler. İmparatoriçe-i mesfûre dahi karîhasından sudûr itmiş gibi tanzîmine teşebbüs eyledi. Sûret-i mezkûrenin hülâsası budur ki der-dest olan sefer-i bahrîde Rusya Devleti, İsveç ve Danimarka devletleriyle bi'l-mukāvele bî-taraf olmak ve işbu bî-taraflık usûlünü irâ'e-i kuvvet-i kâmile iderek tenfîz ve icrâ zımnında Düvel-i Selase-i merkūmenin her biri ma'lûmü'l-mikdâr sefâ'inden ibâret külliyetlü donanma techîz ve ihrâç itmek ve tüccârlarının gemileri mâdâmki içlerinde memnû'âtdan bir şey olmaya düvel-i muhâribîn iskelelerine eminen ve sâlimen âmed-şüd itdikce kimesne tarafından dahl u ta'arruz itdirilmemek ve düvel-i muhâribînden her kangısı zikrolunan tüccâr gemilerin birisine ta'arruz idecek olur ise düvel-i müttefikīnin mecmû'ı tüccârlarının gemileri mâ-dâm ki, içlerinde memnû'âttan bir şey olmaya, düvel-i mütehâribeyn iskelelerine âmed-şüd ettikçe, kimse tarafından ta'arruz ettirilmemek ve düvel-i mütehâribeynden her kangısı zikr olunan tüccâr gemilerine ta'arruz edecek olursa, bî-taraf devletlerin mecmû'u birden ahz-ı intikām eylemek üzere, şurût-ı ma'lûmeyi hâvî "bî-tarafî-i harbî" nâmıyla bir mu'âhede akd ettiler.

Rusya imparatoriçesi, böyle mesbûk bi'l-misl olmayan bir ta'bîr-i nâşenîde ile, bir sûret-i ittifâkıye tanzîm edip, emr-i ticâretin hâmiyesi olmak üzere, bunu kendi karîhasından sâdır olmuş gibi mübâhât ederek, i'lân eyledi. Hâlbuki bu husûsu kendisine Petersburg'ta mukīm İsveç ve Danimarka elçileri, bir takrîb ile arz u ifâde etmişler idi. Anların bu husûsa teşebbüsleri dahi Petersburg'ta mukīm Fransa elçisinin bir nev' sanî'ası idi. Ve bu ittifâkı kable't-tanzîm, Petersburg'ta mukīm İngiltere elçisi, hiss edip, egerçi def'ine pek çok sa'y etti ise de, Fransa elçisinin desîse vü sanî'ası ana gālib gelerek, ber-vech-i muharrer, bî-taraflık ittifâkı tanzîm olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 141-142).

ahz-ı intikāma mübâderet itmek ve himâyet-i ticâretden ibâret olan işbu ittifâk-ı bahrîde sâ'ir bî-taraf devletler dahi duhûle tâlib olur ise iştirâk ve iltihâkları câ'iz olmak şurûtunu ve şerâ'it-i sâ'ire-i lâzımeyi hâvî beynlerinde akd-i sened ve ana göre keyfiyeti i'lân zemîninde beyân-nâme neşr ideler. .... İttifâk-ı mezkûr bî-tarafî-i harbî ismiyle ta'rîf oluna. .... Petreburg'da mukīm İngiltere ilçisi işbu maslahat-ı hafiyenin henüz söyleşildiği vakitlerde haberdâr olmağla Rusya'da müteneffiz-i mutlak olan Potemkin'e varup .... kendüsüne bin kise akçe i'tâsıyla ateş-i gayretin ilmâ' eyledi .... İngiltere ilçisi .... bir kıt'a takrîr kaleme alup İmparatoriçeye takdîm olunmak için Potemkin'e virmiş ve .... takrîrin virildiği gün Fransa ilçisine aks itmekle .... bir kıt'a takrîr tahrîr ve İngiltere ilçisi takrîrinde münderic kâffe-i fıkarâtı .... cerh ve tezyîf idecek niçe berâhîn-i kātı'a .... tastîr idüp .... Panin yediyle İmparatoriçe'ye takdîm eyledi. .... İmparatoriçe-i mesfûre .... İngilterelü kelâmına adem-i i'tibârını izhâr ve maslahatın tanzîmine karâr virdi. Bu hâlet-i garîbe İngiltere ilçisinin ma'lûmu olıcak beher hâl bir hîleye uğradığını derk idüp kederinden vâfir zamân hasta yatdı (*Katerina Tarihi*, s. 147-150).

Kavm-i mezbûr kerhen ve cebren kabûl itdikleri ribka-i teba'iyyetten rû-gerdân ve müteheyyi-i isyân oldukları Potemkin'in ma'lûmu olıcak zükûr ve inâstan otuz bin Tatar'ı bilâ-terahhum katl u i'dâm itdirdi (Katerina Tarihi, s. 155).

Tâ'ife-i Tatar, bu vechile esîr olduklarını görünce, dil-gîr ü mütevahhiş olarak, taht-ı esâretten halâs içün, müteheyyi'-i hareket oldukları Potemkin'in ma'lûmu oldukta, zükûr ve inâstan otuz bin mikdârı Tatar'ı bilâ-terahhum katl ü i'dâm ettirmiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 254).

Mengrel Han'ı olan Salomon zâtında bir merd-i bâlâ-pervâz olduğuna binâ'en tîz elden Rusya tarafına ser-fürû-bürde-i i'tibâr ve rağbet itmemiş iken gerek Katerina ve gerek Potemkin tarafından lâ-yenkati' zuhûra gelen mevâ'id-i günâ-gûn ve be-tahsîs bir kıt'a altun küre ve tâc misüllû hedâyâ-yı mülatafat-nümûnun te'âkubu takrîbiyle bünye-i sebâtı mütezelzil (*Katerina Tarihi*, s. 157).

Rusyalular, bunun gibi Mengrel, ya'ni Açıkbaş Hânı olan Saloman <Salomon> Hân'ı dahi zîr-i himâyeye almak istediklerinde, hân-ı mûmâ-ileyh, zâtında bir merd-i bâlâ-pervâz olduğuna binâ'en, tîz elden Rusyaluya ser-fürû-ı bürde-i rağbet ü iltifât olmadıysa da, Rusyalular dahi, arz-ı hedâyâ vü taltîfât ile celb ü teshîri esbâbına teşebbüsten hâlî olmadılar (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 282).

Ahmed Cevdet Paşa'nın, kaynağından faydalanırken mealen aktardığı diğer bahisler de şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh,* II, 88-89)'da 1192 senesinde III. Selim Giray'ın han naspedilip Kırım'a gönderilmesi, böylece Kırım'da iki hanın bulunmasından dolayı ihtilâl ve kargaşa meydana gelip, Rusların Kırım istilâsına başlangıç olmak üzere, Şahin Giray'ın hanlıkta kalmasını sağlamak için maiyyetine soldat neferleri tayin etmeleri, Tatarlar'ın bunların üzerine hücum ederek bir çoğunu katletmeleri, Rusya'nın bunu bahane edip Şahin Giray'ın muhaliflerini cezalandırmak için "Prozorofski" adlı generali bir çok askerle Kırım içine sokmaları, Tatarlar dahi karşı koymalarıyla muharebelerin cereyan etmesi ve sonuçta III. Selim Giray Han'ın firar etmesi, İstanbul'daki Rus elçisinin Şahin Giray'ın hanlığının Devlet-i Aliyye tarafından kabul

olunmasında ısrar ederek Şahin Giray'dan feragat etmekten ise Rusya'nın harbi tercih edeceğini söylemesi ve harp emarelerinin ortaya çıkması *Katerina Tarihi* (s. 140-141)'nden mealen alındığı gibi; Cevdet Paşa (II, 109-110)'da 1182 (1768) senesinde Lehistan'ı himaye için Rusya'ya açılan seferde Devlet-i Aliyye'yi muharebeye teşvik eden Fransa'nın bu defa Dersaadet'teki elçisi vasıtasıyla aksini ihtar ve her nasıl olursa olsun her iki devlet arasındaki çekişmenin ortadan kaldırılmasına çalışması, İstanbul'daki diğer devletlerin elçilerinin de her birinin bir tarafı tutmaları, Devlet-i Aliyye'nin tereddüdde kalıp, Rus elçisi seferi işaret ederek memleketine dönmek istediğini bildirdiğinden Osmanlı vükelâsının gitmesini istemedikleri halde kendisine evet veya hayır katî bir cevab verilememesi, bundan cesaret alan Ruslar'ın Kırım'da yerleşerek, görünüşte serbestliğini iddia ettikleri bu ülkede para kuvvetiyle taraftar toplayarak zorbalığa başlamaları, Rus İmparatoriçesi II. Katerina'nın iç durumu karışık olduğundan harp etmeyi hiç arzu etmemesine rağmen bunu belli etmeyip bir taraftan sefer tedarükatına başlayıp diğer taraftan da hile ile harbi önleyecek çeşitli tedbirlere teşebbüs etmesi kaynağından (s. 141) mealen kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (II, 112)'da donanma-yı hümâyûn ile Karadeniz'de bulunan Kapudan-ı Deryâ Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Ruslar tarafından mükâlemeye memur edilen Romancov <Romanov> adlı generalle karşılıklı çekişmenin giderilmesi için görüşmeler yapması, Ruslar'ın niyetlerini yerine getirmekten vazgeçmemeleri, Devlet-i Aliyye tarafından da buna göz yummak mümkün olmadığından bundan bir sonuç alınamaması, günden güne durumun daha da kötüleşip harp belirtilerinin görülmesi, *Katerina Tarîhi* (s. 141-142)'inden küçük bir pasaj olarak mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 122-124)'da İstanbul'da Aynalıkavak Sarayı'nda Osmanlı Devleti murahhası Abdürrezzak Bahir Efendi ile Rus elçisi arasında "Aynalıkavak Tenkihnamesi" adıyla bir sened düzenlenip, 22 Cumadelahıre 1193'de (7 Temmuz 1779) tasdiknamelerin karşılıklı olarak verilmesi, muahedenin şartlarına nazaran Rusya'nın Kırım'dan askerini çekeceğini ve Eflak ve Boğdan memleketlerine dair iddia ettiği taleplerinden vazgeçeceğini ta'ahhüd etmesi, Devlet-i Aliyye tarafından da Kırım'ın serbestiyyeti ile Şahin Giray'ın hanlığının onaylanıp, Saltanat-ı seniyye denizlerinde Rus tüccar gemilerinin gidip gelmesinin kabul edilmesi, mealen *Katerina Tarîhi* (s. 143-144)'nden alınmış, ancak kaynağında senedin imzalanması tarihi 20 Cumadelahıre 1193 (5 Temmuz 1779) olarak

verilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 213-214)'da Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın, itibarlı adamı ve sırdaşı olan General Potemkin'in imparatoriçeye evvela Kırım'ın istilasına başlanmasını ve bu hususta Nemçe İmparatoru II. Jozef <Joseph>'in rızasını alarak onunla ittifak olunmasını ifade ve ihtar etmesi ve toplanan Meclis-i Şûrâ'da Başvekil Panin'in muhalefetine rağmen bunun kararlaştırılması, II. Katerina'nın bunun müzakeresi için Rusya'ya terk olunan Leh kıtasında "Mohilov" denilen yerde Nemçe imparatoru ile buluşup, Memalik-i Devlet-i Aliyye'nin bazı yerlerini aralarında paylaşmak üzere anlaşmaları, mealen *Katerina Tarihi* (s. 150-151)'nden kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 214)'da Rusya'nın Kırım'ı istila etmek ve Kırım içine asker sokmak için bahane araması ve hileye teşebbüs ile Kırım'a gizli olarak bozguncular sokup, pek çok paralar sarfedip halkı ihtilâle teşvik ederek bunların Şahin Giray'ın aleyhine harekete geçmeleri, iki karındaşı birden Şahin Giray'ın üzerine geldiklerinde onun General Potemkin'den yardım istemeye mecbur olması, Rusya'nın aradığı fursatı bulup Kırım'a bir hayli asker sokmaları ve Potemkin'in de gelip Şahin Giray'ı tekrar hanlık mesnedinde ibkası, mealen *Katerina Tarihi* (s.152-153)'nden aktarılmıştır.

3. Takdim-tehirler yapılması:

Cevdet Paşa, bazen de kaynağının muhtevasını takdim-tehirler ile aktarmıştır.

Misal:

Âsitâne-i Sa'âdet'de kâffe-i nâs düşmenden ahz-ı intikāma meyyâl ve husûsân donanmâ-yı hümâyûnun bilâ-muhârebe Karadeniz'den avdeti bâdî-i kīl u kāl olup hatta iki nefer kalyoncu Moskov ilçisini kasd-ı i'dâm ile üzerine hücûm eylediklerinde ahz ve Kapudan Paşa Hazretleri ma'rifetiyle cezâları tertîb olunmuş iken Moskovlu aleyhinde isti'dâd-ı nâs kemâ-kân bâkī belki günden güne müterakkī idi. Zîrâ Lâkin Rusya tüccâr sefâ'inine göz alışmamış olduğu hâlde, bu esnâda gûyâ bütün bütün Karadeniz'i zabt etmiş gibi gemilerinin Dersa'âdet'e pey-der-pey gelip gitmesi ve henüz Kırım'ın serbestiyyeti hazm olunamamış iken, Rusyalunun ol tarafta böyle mağrûrâne tasallut u tagallüb etmesi, millet-i İslâmiyeye gāyet ağır ve – *bi-ḥikmeti'llâh* –, esnâ-yı seferde vukū'a gelmiş olan hezîmetler ile, Kaynarca Mu'âhedesi'nin fenâlığını

Moskovlunun bu gûne mağrûrâne tasallutu esnâ-yı seferde bi-hikmetillahi te'âlâ zuhûr iden inhizâmâtı müzekker ve Kaynarca'da kerhen imzâ olunan şurût-ı musâlahanın âsâr-ı reddiyyesinden idüğünü muhtır bir hâlet-i anîfe olmağla millet-i İslâmiye bi'l-vücûh müteneffir ve bir tarafdan Rusyalu Karadeniz'i bi't-tamâm zabt itmiş gibi lâyenkati' Darü's-saltana-i seniyyeye tevârüd iden gemilerine ve ticârethanelerinin yevmen fe-yevmen kesb-i revâc eylediğine henüz göz alışmadığından kulûb-ı nâs mütegayyir ve Kırım'ın henüz serbestiyeti kederi hazm olunmak müte'assir iken Rusyalunun büsbütün ol tarafda istilâsı sûreti azîm mertebe bâ'is-i şikestî-i hâtır olmuşdur. Bâ-husûs ki Moskovlunun Eflak ve Boğdan mâddesinde fesâd niyeti mukaddem ma'lûm olduğundan ol bâbda dahi Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye münkesirü'l-kalb idi. Zîrâ Kaynarca'da ma'kūd ahid-nâme-i hümâyûnda Rusyalu istid'âsına mebnî Eflak ve Boğdan re'âyâsı hakkına imtiyâzât-ı adîde derc ü tastîr olunmağın Rum İli tarafından vâfir re'âyâ terk-i evtân ve Memleketeyn-i mezkûreteynde ittihâz-ı mesken ve mekân eylediklerinden gayri Rusya Devleti muzmer-i zamîri olan Memmuhtır olduğundan, Rusyaludan ahz-ı intikāma halkın hırs u hâhişi ber-kemâl olmağla, donanmanın böyle bilâ-muhârebe avdeti İstanbul içinde mûcib-i kīl ü kāl olup; hattâ iki nefer kalyoncu Rusya elçisini i'dâm kasdıyla, üzerine hücûm ettiklerinde, tutulup, kapudan paşa tarafından te'dîb olunmuşlar idi. Halkın Rusyalu hakkında buğz u adâveti bâkī ve günden güne müterakkī idi. Ve Kaynarca Mu'âhedesi'nce Eflak ve Boğdan re'âyâsı hakkında ba'zı imtiyâzât verilmiş olduğu cihetten Tuna sevâhilinden bir çok re'âyâ terk-i vatan ederek, Memleketeyn'de ittihâz-ı mesken eylediklerinden başka, Memleketeyn'in bütün bütün serbest olmasına mukaddime olmak üzere, bu esnâda Rusyalu, Memleketeyn beylerinin bir dürlü gadr ü bahâne ile azl olunmamalarını teklîf ettiğinden, bu keyfiyyet dahi, Devlet-i Aliyye'ye pek girân gelmekle, beyne'd-devleteyn bürûdet ziyâdeleşerek, yine harb emâreleri zuhûra başladı (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 113).

leketeyn-i mezbûreteynin serbestiyet-i mutlakasına mukaddime olmak üzere voyvodaların bir dürlü özr-i bahâne ile azilleri tecvîz olunmamak teklîfine ısrâr eylemesi nezd-i Devlet-i Aliyye'de iklîm-i Kırım'ın Rusya'ya terk ve ferâğı kadar girân gelmeğle bâ'is-i ukde-i derûn olmuşidi (*Katerina Tarihi*, s. 142).

VI- HALİM GİRAY

Halim Giray (1772-1823), Kırım Hanlarından olup Vize'de sürgünde iken vefat eden Şehbaz Giray'ın oğludur. III. Selim devrinde İstanbul'a gelmiş, aynı zamanda "Halîmî" mahlasıyla şiir yazan bir şair olduğu için devrin ileri gelen şairleriyle tanışmış ve onlarla irtibat kurmuştur. Bahadır Giray Han'a kalgay (veliaht) tayin edilince Kırım'a gitmişse de tekrar İstanbul'a geri dönmüş, kendisine tahsis edilen Vize'deki çiftlikte bir süre yaşadıktan sonra Çatalca'da yerleşmiş, vefatında Ferhad Paşa Camii Kabristan'ında defnedilmiştir.

Halim Giray, ataları olan Kırım hanlarının toplu biyografisini veren *Gülbün-i Hânân* adlı önemli eserin müellifidir. 1811'de tamamladığı bu eserde hanlığın kurucusu Hacı Giray'dan başlayarak her han dönemini ayrı ayrı ele almıştır. Baş tarafında Kırım hanlarının Cengiz Han'a kadar uzanan şeceresi de verilmiştir. Kitapta hanların saltanat müddetleri, seferleri ve diğer hususlarla ilgili tarihler titizlikle tesbit edilmiştir. Eserde yer alan son biyografiler babası Şehbaz Giray ile Baht Giray Hanlar'a aittir. *Gülbin-i Hânân*'ın muhtevasından anlaşıldığına göre Halim Giray, kendisinden önce yazılan Kırım tarihine ve hanlarına dair eserleri de görmüş, bu eserlerdeki bazı yanlışları da düzeltmiştir. *Gülbin-i Hânân*'ın ilk baskısı 1287'de İstanbul'da yapılmış, ikinci baskısı yine İstanbul'da Arif-zade Hilmi'nin önsözü ile Osman Cudi tarafından 1327'de gerçekleştirilmiştir. Cudi baskısı, M. Sadi Çöğenli ve Recep Toparlı tarafından bir giriş ve indeks ilavesiyle tıpkıbasım olarak Erzurum'da 1990'da yeniden neşredilmiştir[6].

[6] Muzaffer Ürekli, "Gülbin-i Hânân", *DİA*, XIV, 234-236.

İstifadenin şekli

1. Mealen aktarmalar:

Ahmed Cevdet Paşa, kaynağının muhtevasını, aynen değil, mealen aktarmayı tercih etmiştir.

Misaller:

Üçünci Selîm Girây Hân

Selîm Girây Sultân, ... kalgāylık mesnedinde bulunmuş ve .... pederinden tevârüs itdiği Vize Kazâsı'nda kâ'in Çakıllı Karyesi'nde ikāmet itmiş idi. (1178) saferinde mesned-i İlhânîye geçtikde, ... (1180) şevvâlinde azl idilüp, dört sene kadar çiftliğinde ikāmet ittikten sonra, (1184) şa'bânında tekrâr uhdesine Kırım hânlığı tevcîh idildi. .... Selîm Girây, o senesi Rumili'nde oturan bi'l-cümle sultânları yanına alup Babadağı'nda bulunan ordu-yı hümâyûna iltihâk itti. İlk bahârda Ruslar Kırım'a tekrâr hücûm itmişlerdi, ... asâkir-i İslâmiye fecî' bir hezîmete giriftâr oldı. .... Hân dahi memleketi, askeri bıragup Karadeniz tarîkıyla İstanbul'a kaçdı (1185). .... (1191)'de tekrâr Kırım'a gönderilmiş ise de yine yenilerek Rumili'ye avdet itti. Orada beş sene daha imrâr-ı hayât idüp, (1200) şevvâlinde terk-i hayât itmiş ve na'şı Vize Kasabası'nda Ayaspaşa Câmi'i Hazîresi'nde defn olunmuşdur. Müşârün-ileyhin müddet-i hayâtı Selîm Girây Hân, akdemce Kırım'da kalgāylık rütbesini ihrâz edip, ba'de'l-infisâl pederinden müntakıl Vize Kazâsı'nda Çakıllı Çiftliği'nde ikāmet etmekte iken, bin yüz yetmiş sekiz senesi Saferinde Kırım hânı olup, seksen Şevvâlinde ma'zûl olarak, yine çiftliğinde ikāmet üzere iken, seksen dört Şa'bânında yine Kırım hânı nasb olundukta, Rumeli'nde kâ'in bi'l-cümle Tatar sultânlarını yanına alıp, ordu-yı hümâyûna azîmet etmiş ve ol sene ordu-yı hümâyûn ma'iyyetinde olarak, Babadağı'nda meştâ-nişîn olmuş idi. Mu'ahharan mevsimi hulûlünde Kırım'a varup, ol esnâda Rusyalular, Kırım'a hücûm ettiklerinden, münhezim ü mağlûb olmağla, seksen beş senesi Rebî'ulâhırında bir sefîneye süvâr olup, Dersa'âdet'e gelmiş idi. Doksan bir senesinde tekrâr Kırım hânlığına intihâb olunmuş ise de, ... Rusyalular'ın Şahin Girây'ı iltizâm etmeleri hasebiyle, bu esnâda Kırım'dan avdetle, çiftliğinde ikāmet eyledi. Bundan sekiz sene sonra, ya'nî bin iki yüz

(73) yıl[dır]. .... Selîm Girây .... cesâretiyle şöhret kazanmış ise de tâli' kendine yâr olmamışdır (Halim Giray Sultan, *Gülbin-i Hânân yâhûd Kırım Târîhi*, İstanbul 1317, s. 183-184).

târîhinde yetmiş üç yaşında iken vefât edip, Sarây-ı Vize Kasabası'nda defn olunmuştur. Pek ziyâde şecâ'at u celâdet ile meşhûr idi. Lâkin bahtı ma'kûs olduğundan, bulunduğu ma'rekelerde muzafferiyyet ü muvaffakıyyetten dûr u me'yûs olmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 89).

Dördünci Devlet Girây Hân

.... (1182) zi'lka'desinde .... Kırım tahtına iclâs olundı ve birâderlerinden Şehbâz Girây Sultân'ı kalgāy, Mübârek Girây Sultân'ı nureddin nasb itti. .... (1183)'de .... Devlet Girây Hân .... azl ve .... (1187)'de .... Canikli Ali Paşa ile Taman cânibine me'mûren gidüp, ... (1188)'de Kırım'a geçti. .... Bâbı'âlî tarafından .... Ruslarla musâlaha akd olundığı bildirildi. Bu haber üzerine hân ve paşa Kefe'ye avdet eylediler. (1189)'da .... a'yân ve ahâlî-i Kırım'ın ittifâkıyla tekrâr hân intihâb olundı. Kalgāy ve nureddin sultânları mansıblarında ibkā itdi. .... (1190) zi'lhiccesinde tekrâr hükûmetten el çekdirilerek Sarây-ı Vize Kasabası'nda ikāmete me'mûr oldı ve (1194) ramazânında .... vefât itdi. Na'şı şehr-i mezkûrda Ayaspaşa Câmi'i havlîsine defn olunmuşdur (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 188-189).

Devlet Girây Hân-ı Râbi', ... bin yüz seksen ikide Kırım hânı nasb olundukta, birâderi Şehbâz Girây Sultân'ı kalgāy ve dîger birâderi Mübârek Girây Sultân'ı nureddin nasb etmiş idi. Seksen üç Şevvâlinde hânlıktan ma'zûl oldu. Ve seksen yedi senesinde Canikli Ali Paşa ile Kırım'ın istihlâsına me'mûr olup, ... seksen sekizde musâlaha akd olunmağla, Kefe'de ikāmet eyledi. Ve seksen dokuz târîhinde ahâlînin intihâbıyla Kırım hânı olup, yine Şehbâz Girây'ı kalgāy ve Mübârek Girây'ı nureddin nasb eyledi.

Doksan senesinde .... Kırım hânlığından dûr olup, işbu doksan bir senesinde Rumeli cânibine irsâl olunarak, Sarây-ı Vize Kasabası'nda ikāmete me'mûr kılındı. Doksan dört târîhinde orada vefât etmeğin, kasaba-i mezkûrede Ayaspaşa Câmi'i Kabristânı'nda defn olunmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 84-85).

Cülûs haberi ber-mu'tâd yine halîfeye bildirildikde taraf-ı pâdişâhîden Karahisârlı Ahmed Bey vesâtatıyla nâme-i hümâyûn ve teşrîfât gönderildi (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 189).

Kırım ahâlîsi, ... Devlet Girây Hân'ı intihâb edip, ... Karahisârî Ahmed Bey vesâtatıyla, Devlet Girây Hân'a menşûr ve teşrîfât gönderildi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 83).

Şahin Girây tahta geçtikden sonra .... yenilikler yapmak istedi. Ezcümle Şahin Girây yemeği alafranga masada yiyordı. Elbisesi Rus zâbit üniforması kıyâfetinde idi. Rus askerini taklîden genc Kırımlıları askere idhâl idüp, ... evkāfı imâmların, hatîblerin elinden alup bir meclis-i idâreye rabt itdi. .... Ahâlî, Şahin Girây'ın bu hâllerini çekemediler. .... Kırım alâlîsinin Şahin Girây aleyhindeki nefretlerini anlayan ve Abaza içinde ikāmet itmekte olan Bahâdır Girây ve Arslan Girây Sultânlar .... Taman'dan Kırım'a geçdiler. Kırım ahâlîsi hemân bu iki sultânı önlerine katarak Şahin Girây'ı hal' ve i'dâm maksadıyla sarâya hücûm itdiler. Şahin Girây .... ma'iyyetine on ikilerden [bunlar on iki mîrzâdan ibârettir ki Devlet-i Osmâniye'ye vukū' bulacak mürâca'at-ı resmiyyeyi, mesâlih-i devleti ba'de'l-müzâkere tasdîk idüp Bâbı'âlî'ye bildirirlerdi] bir kaçını alarak gemi ile Yenikal'a'ya gitdi. Rus ceneraline iltică itdi. .... Ceneral,

Kırım Hânı Şahin Girây, ... âdât u usûl-i Efrenciyye'ye meyl ü rağbet ile .... alafranga sofrada ta'âm ve alenen işret etmek ve genç çocukları cebren asker yazıp, ... ahâlînin iktidârından ziyâde vergi tarh ile, Kırım'da olan evkāfı külliyyen kaldırmak gibi .... husûslar ahâlî-i Kırım'a bâdî-i nefret olmağla, Şahin Girây'ın hânlık mesnedinden tenzîli husûsunda ittifâk ederek, Şahin Girây'ın karındaşları olan Bahâdır Girây ve .... Arslan Girây Sultânlar'ı önlerine katıp, Şahin Girây'ın sarâyına hücûm ettiklerinde, Şahin Girây, nâ-çâr bir sefîneye süvâr olup, Yenikal'a ve Kerş <Kerç> tarafına firâr etmekle, Kırım ahâlîsi, Bahâdır Girây'ı hânlığa intihâb ettiler. .... Mukaddemâ Kırım'da on iki nefer Şırın mîrzâlarından mürekkeb bir meclis tertîb olunmuş ve Dersa'âdet'e bir şey tahrîri lâzım geldiği hâlde, anların mühürlerine i'tibâr olunmak şart kılınmış idi. Şahin Girây, bu kerre Kırım'dan firârında, işbu on ikilerden

.... Şahin Girây'a mürettebâtıyla on kıt'a sefîne ihdâ ve teslîm idüp Kırım sevâhilini dolaşup ahâlîden imzâ toplamasını tenbîh itdi. .... Bunun üzerine Şahin Girây Kırım'a doğrı hareket itdi. Sevâhili bir bir dolaşarak ahâlîye cebren: "*Biz Şahin Girây Hân'ı isteriz!*" sözleri yazılı kağıdı imzâ itdirdi. .... Rusların bu hareketinden Bâbı'âlî haberdâr oldukda derhâl Re'îsüküttâb Mehmed Hayri Efendi Rusya ilçisiyle bu mes'eleye dâ'ir mülâkāt idüp Rusların bu hareketini mu'âhedeye muhâlif olduğı cihetle protesto itdi (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 207-209).

çend neferini istishâb ile, Yenikal'a ve Kerş <Kerç> câniblerine giderek, Rusya cenerali ile mülâkāt edip, ... Rusya cenerali, derhâl sagīr ü kebîr on iki kadar sefîne techîz ederek.... Şahin Girây'a teslîm etti. Ve Şahin Girây'ın etbâ'ından olmak üzere, sefînelerin her birine Tatar kıyâfetinde altışar-yedişer âdem koyup, Kırım'ın .... sevâhilinde dolaştırarak: "*Biz, Şahin Girây'ı isteriz*" yollu mühürlü senedler tertîbine mübâderet .... eylediler. Mu'ahharan bu vukū'ât dahi Dersa'âdet'te istimâ' olunup, ... Re'îsülküttâb Mehmed Hayri Efendi, Âsitâne'de mukīm Rusya elçisiyle .... mülâkāt ettikte, ... Rusya elçisi, ... keyfiyyetin taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Rusya cânibine tahrîr olunması husûsunda ısrâr eyledi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 209-211).

Soğucak Muhâfızı Ali Paşa'nın kethudâsı bir mikdâr askerle Taman'da bulunuyordı. Şahin Girây kethudâya âdem göndererek askerini Taman'dan çekmesini ihbâr itdi. Hânın bu ihbârından kethudâ bey muğberr oldı. Hattâ işin âkıbetini düşünmeden adamcağızı katl itdirdi. Ruslar böyle bir fursat arayıp bulamayorlardı. Bu vak'a üzerine, ... orduyı refte refte Kırım'a idhâl idüp

Soğucak Muhâfızı Ali Paşa'nın kethudâsı bir mikdâr askerle Taman cânibinde bulunup, ... Şahin Girây'ın kendisine göndermiş olduğu âdemi katl eyledikte, Rusyalular, bunu bahâne ve taraf taraf sevk-ı asâkir ederek, Kırım ve Taman ve Kuban'ı zabt u istîlâ eylediler. .... Şahin Girây'ın işini görecek iken, nâ-gâh vücûh-ı Tatar'ı cebr ü tazyîk ile, imparatoriçeye bey'at u teba'iyyet

Kefe, Taman ve Kuban'ı işgâl askeri altına aldılar. Ceneral Potemkin .... a'yân ve mîrzâları cebren imparatoriçeye bey'at itdirdi. Ve Karasu şehrine ahâlîyi toplayarak Kırım'ın Rusya'ya ilhâk edildiğine .... dâ'ir resmen bir beyânnâme okudı (20 şa'bân 1197).

Beyânnâmenin son satırlarını şu cümleler teşkîl eder: "*.... İşbu beyânnâmemizle .... Kırım ahâlîsine va'd olunur ki .... bizim himâyemizde olmalarıyla nefisleri, mâlları, ma'bedleri ve dînleri sıyânet kılınacağı ve .... umûr-ı dîniyye ve mezhebiyyede tamâmiyle serbest .... olacakları emr-i mukarrerdir. Biz dahi işbu re'âyâ-yı cedîdemizden me'mûl ederiz ki .... haklarında zuhûra gelen inâyetlerimizin kadrini bilüp bizim bahtiyâr ve sadâkat-kâr olan re'âyâ-yı kadîmemizin isrine iktiza ideler*".

Kırım ahâlîsi bu beyânnâme ile mahkûmiyyetlerini anlayınca neye uğradıklarını bilemediler. .... Çünki ahâlî yurdlarından mahrûm oldukları gibi hânedân-ı saltanatdan dahi cüdâ düşmüşlerdi. Bu hâle tahammül edemeyen Kırım ahâlîsi umûmen hicrete kalkışdılar. Binlerce âile .... Rumili'ye hicrete başladılar (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 210-212).

ettirdiler. Şöyle ki: Meşhûr "Potemkin" nâm Rusya büyükser'askeri, işbu doksan yedi senesi Şa'bânının yirminci günü ordusunu Kırım'ın vasatında vâkı' "Karasu" nâm mahalle kurup ve Kırım'ın kâffe-i ulemâ ve ümerâsını cem' edip, ... Katerina tarafından Kırım ahâlîsine tahrîr olunan beyânnâmesini kırâ'at ettirmiştir.

.... Potemkin, beyânnâmeyi kırâ'at ettirdikten sonra, Kırım ahâlîsine hıtâben: "*Artık serbestliğiniz ref' oldu. Bundan böyle Rusya re'âyâsı gibisiniz; ammâ giderim diyenlere emvâl ü eşyâsı ile çıkıp gitmeğe ruhsat vardır. Kalanlara dahi mâni' u müzâhim yoktur. Dîn ve mezhebinize bir vechile müdâhale olunmaz. Fakat her vechile siz dahi, imparatoriçemizin emrine inkıyâd edeceğinize yemîn ediniz.*" deyicek, Tatarla<r>, neye uğradıklarını anladılar; ammâ çi fâ'ide, iş işten geçmiş olduğundan, Rusya ra'iyyetine boyun eğenler, Kırım'da karâr ve terk-i vatan etmeğe karâr verenler, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye mürûr u güzâr etmişlerdir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 252-253).

(1197)'de Ruslar tamâmen Kırım'ı zabt ile hânlığı kaldırdıkdan sonra, Bahâdır Girây dahi yakayı kurtarup Abaza'ya gitdi. .... Bahâdır Girây bir müddet dahi oralarda kaldıysa da nihâyet .... İstanbul'a celb olunup, Tekfurdağı Kazâsı'nda kendisine tahsîs kılınan çiftlikde ikāmete me'mûr edildi (1204). Orada iki sene daha imrâr-ı hayât idüp, (1206)'da .... vefât itmiş[dir] (Halim Giray, *a.g.e.,* s. 216).

Rusya, Kırım'ı bütün bütün istîlâ ettikte, Bahâdır Girây, habsten halâs ile, tahlîs-i cân içün Kuban cânibine firâr ve ol taraflarda karâr eyledi. Bundan yedi sene sonra, ya'nî bin iki yüz dört senesinde Dersa'âdet'e celb olunup, Tekfurdağı Kazâsı'nda kendiye çiftlik ihsân olunarak, iki yüz altı senesinde .... orada vefât etmiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 255-256).

Ahmed Cevdet Paşa'nın, Halim Giray'ın *Gülbin-i Hânân*'ından istifadesinde mealen naklettiği diğer bahisler de şunlardır: Ahmed Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 88-89, 360)'da 1185'de (1771) Ruslar Kırım'a girdiğinde Selim Giray Hân-ı Sâlis'in memleketini bırakıp Dersaadet'e kaçması ve Kırım ahalisinin ittifakıyla o esnada Kırım'da bulunan Sahib Giray Hân-ı Sânî'nin Kırım tahtına geçirilmesi, Halim Giray (*Gülbin-i Hânân*, s. 191)'dan mealen alındığı gibi; Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 83)'da Şahin Giray'ın bir müddet Petersburg'da bulunup Ruslara taraftar olduğu, Halim Giray'ın (*a.g.e.,* s. 207) da Petersburg'da bir müddet Rus imparatoriçesi Katerina'nın yaverliğinde bulunduğu ilave olarak verilerek mealen kaydedilmiştir.

2. Kaynağının isminin zikredilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağı olan *Gülbin-i Hânân*'ın adını vererek nakillerde bulunmuştur.

Misal:

(1189) senesi saferinde bi'l-ittifâk tahtından indirdiler. Sâhib Girây hal' olundukdan sonra Rumili'ye azîmet itdi ve Devlet-i Osmaniyye tarafından Çatalca'da bir konak bahş olun-

Gülbin-i Hânân'da bu vechile tafsîl olunmuşdur ki: Sâhib Girây Hân, seksen dokuz senesi Saferinde hânlıktan tenzîl olundukta, Rumeli cânibine âzim olmağla, taraf-ı Dev-

dığı gibi çiftlik ve sâlyâne dahi tahsîs kılındı. .... (1222) senesi muharremi ibtidasında vefât itmişdir (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 192).

let-i Aliyye'den çiftlik ve sâlyâne ve şehriyye ihsan olunarak, Çatalca Kasabası'nda iskân olunmuş idi. Bin iki yüz yirmi iki senesi Muharreminde vefât edip, mahall-i merkūmda Ferhâdpaşa Câmi'<i> Hazîresi'nde defn olundu (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 23).

3. Hazifler:

Cevdet Paşa, kaynağı *Gülbin-i Hânân*'ı aktarırken haziflerde de bulunmuştur.

Misal:

Karasu Beyânnamesi'nden sonra Şahin Girây Hân, 2000 kadar mukarrebîni, haremi ve emvâliyle (Voronej)'de iskân oldı ve Rusya hükûmeti tarafından kendine senevî (8) yüz bin ruble tahsîsât bağlandı. Fakat bir müddet sonra ma'iyyeti eksildilerek şehir hâricinde bir evde yaşamağa mecbûr idildi. .... Bundan sonra bârid mu'âmeleler yapılmağa başlanıldı. Bu mu'âmelelere tahammül idemeyen Şahin Girây Türkiye'ye gitmek içün Katerina'dan müsâ'ade istedi. Ve mûmâ-ileyhâ tarafından ârzûsı is'âf olundı. Bunun üzerine Turla tarîkıyla hudûda geldi ve Hotin muhâfızı vesâtatıyla Dersa'âdet'e gideceğini Devlet-i Osmâniye'ye bildirdi. Ve Bâbı'âlî tarafın-

Rusyalular, kendiye bir mikdâr ma'âş tahsîs ile, bir mahalde iskân edip, üç-dört sene sonra istiskāl etmeleriyle, bin iki yüz bir senesi hilâlinde diyâr-ı İslâmiyeye çıktıkta, Rodos Cezîresi'ne nefy ile, orada katl ü i'dâm olunup, müstahikkını bulmuştur (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 256).

dan der-destine me'mûr olan mübâşirler mûmâ-ileyhi .... Edirne'ye götürüp bostancıbaşının konağına îsâl itdiler (14 Ramazân 1201). Ramazân'ın (21)inci güni Şahin Girây Rodos kal'asına habs olundı. Ve Şevvâl ayı ortalarında Sadrıa'zam Koca Yûsuf Paşa tarafından ta'yîn olunan mübâşirler kal'a kapularını kapayarak gizlice Şahin Girây'ı boğup öldürdiler (Halim Giray, *a.g.e.*, s. 214-215).

VII- RESUL HAVÎ

Nazmî-zade Murtaza Efendi'nin (Ö. 1136/1723), Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın talebi üzerine kaleme aldığı, kuruluşundan 1130 (1718) yılına kadar Bağdad tarihini anlatan ve Bağdad'ın Osmanlı dönemi tarihi için çok önemli bir kaynak olup bu şehirde görev yapan Osmanlı valileri hakkında geniş malumat veren ve İstanbul'da 1143'de basılan *Gülşen-i Hulefâ* adlı eserine, Kerküklü Resul Havî Efendi 1132-1237 (1270-1825) yıllarını içine alan *Târîhu Devhati'l-Vüzerâ* veya *Devhatü'l-Vüzerâ* adıyle bir zeyl yazmış olup, bu eser 1246'da (1830) Bağdad'da basılmıştır. Yazmaları nadir olarak bulunmaktadır. Matbu kitab ise sonradan yok edilmiş olduğundan daha da nadir olarak ele geçmektedir[7].

İstifadenin şekli

1. Mealen aktarmalar:

Cevdet Paşa, kaynağı olan *Devhatü'l-Vüzerâ*'yı çok fazla kısaltmak suretiyle mealen nakletmeyi uygun bulmuştur.

[7] Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927; çev. Coşkun Üçok, *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri*, Ankara 1982, s. 274-275; Tahsin Özcan, "Nazmîzâde Murtaza Efendi", *DİA*, XXXII, 461.

Misaller:

Ali Paşa-i merhûm .... Baban Sancağını Süleymân Paşa'nın karındaşı Ahmed Paşa'ya .... tevcîh, ... Ali Paşa fevt ve Ömer Paşa vâlî oldığı birle mâ-tekaddemden Ahmed Paşa'dan muğberr ve Süleymân Paşa ile hukūk-ı kadîmesi oldığından Ahmed Paşa'yı azl ve Baban Sancağını ve Köy ve Harîr'i ve Erbîl ve Köpri ve Karahasan ve Zengbâd ve Cesân-ı Bedre'yi cümleten Süleymân Paşa'ya tevcîh ve .... Ahmed Paşa dahi muhâlefet itmeyüp .... Mûsul'a râhî ve bir müddet anda sâkin ve Süleymân Paşa dahi gelüp Kürdistânlar'da müstakıll ve mütemekkin oldı ve Ömer Paşa, Ahmed Paşa'nın Mûsul'da kalmasını revâ ve maslahat görmediğinden emniyyet i'tâsiyle kendüyi Bağdâd'a celb idüp, ancak çendân teveccüh ü iltifât itmedi. .... Süleymân Paşa .... bir sene devr eyledikte .... edânîden Fakīh İbrâhîm .... gice vakti hareminde üzerine nüzûl ve hancer ile kendüyi katl idüp haberi Ömer Paşa'ya mün'akis oldukda Ahmed Paşa Bağdâd'da hâzır ve mevcûd iken Kürdistân'ı Süleymân Paşa'dan küçük ve Ahmed Paşa'dan büyük birâder olan Mehmed Paşa'ya .... tevcîh idüp hıl'atini .... Kürdis-

Havâdis-i Irak ve İ'lân-ı Sefer-i İran

.... Irak'ta zuhûr eden tâ'ûn ile, Bağdâd'ın hâli dîger-gûn olduğu hâlde, Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa ile Köysancağı Mutasarrıfı bulunan küçük birâderi Ahmed Paşa miyânelerind<e> bürûdet hâdis olarak, müteheyyi'-i harb olmuşlar iken, Kürdistân'ın sâdât u ulemâsı, araya girip, barıştırmışlar ise de, Mehmed Paşa, yine Ahmed Paşa'dan emîn olamadığından, bir takrîble yanına celb ve habs eylemiş ve Ahmed Paşa ile müttehid bulunan en küçük birâderleri Mahmûd Paşa'yı dahi habs etmek istemiş ise de, Mahmûd Paşa, Bağdâd'a firâr ettikte, Ömer Paşa, kendisine ba'zı mukāta'ât vererek, celb-i hâtırına himmet eylemiş idi. Mehmed Paşa ise, fi'l-asl Ömer Paşa'ya muğberr olduğundan, Bağdad'ın hücûm-ı illet-i tâ'ûn ile zuhâra gelen ihtilâlini ve bu cihetle Ömer Paşa'nın za'f-ı hâlini müşâhede eyledikte, bütün bütün terk-i itâ'at u inkıyâd ve hufyeten İran Vekîli Zend Kerîm Hân'a intimâ vü istinâd ederek, Bağdâd'dan gelen buyuruldulara ihâle-i sem' u i'tibâr etmez olduğundan, Ömer Paşa, derhâl kendisini azl ile, Mahmûd Paşa'yı Baban mutasarrıfı

tân'a gönderdi .... Ahmed Paşa tevehhümden nâşî Karadağ'dan mürtehil ve teba'asiyle gelüp Zengbâd'a nâzil oldı. İdâresiyçün Bağdâd tarafından Mendelicîn ile Cesân-ı Bedre mukāta'aları tevcîh olunup .... tâ'ûn vukū'ı tesâdüf itmekle Mehmed Paşa .... Kal'a-i Çevâlân'dan Köysancağı'na azîmet eylemişdi. Tâ'ûn sebebiyle .... herkes kendi başına kaldığından Ahmed Paşa dahi Mehmed Paşa'nın Köysancağı'nda kılleti kuvvetle bulundığın vakt-i fursat add iderek ahz u istîsâli dâ'iyesiyle .... Köysancağı'na doğrı ılgāra tahrîk-i rikâb idüp .... matar-ı azîm vukū'ıyla âbın tuğyânı .... ubûruna mâni' oldığından zarûrî bu yakada mütevakkıf ve Mehmed Paşa dahı istimâ' idüp .... mezkûr üzerine vârid ve yek-dîgere mukābil .... olup Ahmed Paşa bu yakadan ve Mehmed Paşa o yakadan biribiri üzerine hücûma ubûr içün bir ma'ber bulmak kasdıyla ikisi dahi baş yukaru giderek çend rûz bî-karâr kaldıklarında âbın tuğyânı tenezzül ile ma'ber bulundığına mukārin Mehmed Paşa .... Ahmed Paşa'nın üzerine ubûr idüp yek-digerle mukābil oldukları hâlde Kürdistân'ın sâdât u ulema ve şüyûh u sulehâsı Mushaf-ı şerîf ile miyânelerine tavassut ve .... miyânelerini rü'yet ü tevfîk ile ıslâh eylediler. nasb edip, asâkir-i kâfiye ile irsâl eyledikte, Mehmed Paşa, mukāvemet edemeyeceğini cezm ile, firâr etmiş olduğundan, Mahmûd Paşa, kürsî-i livâ olan Karaçolân'a vürûd eyledikte, büyük birâderi Ahmed Paşa, bu kerre habsten âzâd olmuş idiğinden, Mahmûd Paşa, kendi rızâsıyla mutasarrıflığı ana terk ü ferâğ etmeğin, Ahmed Paşa, makāmına ku'ûd eylemiş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 52-53).

Mehmed Paşa, Ahmed Paşa'ya yine Köysancağı ile Karadağı tahsîs ü i'tâ ve kendüsi dahi Kal'a-i Çevâlân ve levâhıkıyla iktifâ eyledi. Bir sene mikdârı bu minvâl üzre sülûkları oldı ise dahi Mehmed Paşa'nın .... Ahmed Paşa'dan a'kādı münselib olup .... kendüyi Karadağ'dan Kızılca'da yanına taleb ve geldiği birle habs ve .... küçük birâderi Mahmûd Paşa'nın dahi giriftiyçün Kızılca'dan Karadağ üzerine ılgār eyledikde Mahmud Paşa mukaddemce işidüp firâr ile .... Bağdâd'a gelmiş ve Ömer Paşa dahi Kızılribât mukāta'asını kendüsine irâ'et ve varup mahall-i mezbûrda ikāmet itmiş idi. Ömer Paşa'nın .... tâ'ûn illetiyle emzice-i umûrı mu'tell .... oldukda Mehmed Paşa dahi bi'l-külliyye terk-i itâ'at u inkıyâd .... ve hufyeten sâhib-i ihtiyâr-ı İran Zend Abdü'l-Kerîm Hân'a dahi intimâ vü istinâd eylediği zuhûr itdiğinden vezîr-i müşârün-ileyh, ... Mehmed Paşa'yı azl ve Ahmed Paşa henüz Kürdistân'da mahbûs oldığından Kızılribât'da ikāmet iden .... Mahmûd Paşa'yı Baban mutasarrıfı nasb .... eyledi. .... Kerkük askeri dahi ma'iyyetine iltihâk ile Kürdistân hudûduna kadem-hâde-i vürûd oldukda Mehmed Paşa tâb-âver-i mukāvemet olmayacağı merzûmı oldığından ihtiyâr-ı firâr ve Acem'e gidüp Sinne

kurbında karâr ve keyfiyyeti Kerîm Hân'a arz .... itmekle Ser'asker-i mûmâ-ileyh ile Mahmûd Paşa dahi .... Kal'a-i Çevâlân'a vürûd .... itmeleriyle ancak Mehmed Paşa'nın hezîmet ve firâriyle Ahmed Paşa habsden rehâ vü halâs oldığından Mahmûd Paşa heman vusûli ile bi't-tav' ve'r-rızâ hükûmeti Ahmed Paşa'ya ferâgat ve .... kendüsi hıdmetinde kıyâm ile mütâba'at rızâsını ihtiyâr eyledi (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, Bağdad 1246, s. 166-168).

Mustafa Paşa makarrında mütemekkin oldukdan sonra Basra'nın tahlîsi içün Ömer Paşa'nın imdâdına me'mûr olan Uzun Abdu'llâh Paşa ve Kiki Abdi Paşa ve Mûsullı Süleymân Paşa'ya ruhsat virüp askerleriyle yerlerine ircâ' ve: "*Acem ile sulh eyledim, Basra'yı boşladılar*" deyü Devlet-i Aliyye'ye dahi hılâf-ı inhâ arz eyledi. Basra ise A'câmın dâ'ire-i muhâsaralarında kemâl-i ḍyy ıkāt u ıztırâbda idi. .... Basra Mütesellimi ahâlî-i memleket ile müttefikan A'câmın .... şerr ü şûrlarına mıntıka-bend-i himmet ü hamiyyet olup muhâfaza-i memleketde kûşiş ve mücâhedede bir dürlü tekâsül ü rehâvet itmedi; ancak müddet-i muhâsara on dört mâh mümtedd olup .... derûn-ı Mustafa Paşa, ... Ömer Paşa imdâdına gelmiş olan asâkiri i'âde ve Der-i Devlet'e dahi: "*İranlu ile sulh ettim. Basra'nın hasr u tazyîkından vaz geçtiler*" deyü arz u inhâ eylemiştir. İranlu ise, asâkirin avdetini fursat bilerek, Basra'nın muhâsarasını teşdîd eylemişdir.

.... Basra Mütesellimi bulunan Süleymân Ağa, ... İranlular'ın tazyîkāt u muhâcemâtına mukāvemet eylemiş ise de, eyyâm-ı muhâsara, bir seneyi mütecâviz olup, bir taraftan imdâd gelmediği ve Basra'da me'kûlâta dâ'ir nesne kalmadığı cihetle, müzâyaka, son dereceye gelmiş idi. .... Mustafa Paşa tarafından imdâd olunamayacağı cevâb-ı kat'îsi verilmiş olduğundan, ye's-i tâmm

memleketde bulunan erzâk .... dahi müntehî vü mün'akid ve halk bi'z-zarûre makūle-i mahremü'l-eklin tenâvülüne mütenezzil olup, ... Ömer Paşa'nın vaktinde istimdâd eyledikce imdâda imkânı yoğ ise dahi emellerini kat' itdirmeyüp .... kulûblarını takviye ider idi; ancak .... her çend hâllerini arz u iş'âr eylediler ise Mustafa Paşa'dan kuvvet-i kalb olacak va'di müştemil bir müferrih cevâba bile nâ'il olmadıklarından başka, ... müşârün-ileyh kendülerine yazdı ki: "*Bu tarafdan bir dürlü i'ânet ü imdâd ile takviyetiniz mümkin değildir, eger kabûl idecek-lerini aklınız kat' ider ise .... a'yân u ahâliden A'câm'a irzâ idecek kadar mâl virüp, ... râzı olmazlar ise ırz ve cânınıza kendülerinden emniyyet ahz ve memleketi teslîm eyleyesiz.*" Müşârün-ileyhin bu haberi ulaşdığı birle, gerek mütesellim ağanın ve gerek a'yân u ahâlînin bi'l-külliyye ümîd ü emelleri münkatı' olup .... teslîmden gayri çâreleri kalmadığından asker-i A'câmın Serdârı olan Sâdık Hân'dan .... ırz ve cânlarına emniyyet ahz ve memleketi zarûrî teslîm eylediler. Ve merkūm Sâdık Hân dahi askeri ile memlekete dâhil olup .... mütesellim ağayı ve defterdâr ile gümrükçiyi ve sâ'ir vücûh ve a'yânı girift ve zâhir ü mahfî cümle-i mâl ü menâllerini gelerek, vücûh-ı belde, Süleymân Ağa, ile bi'l-ittihâd, vire ile Basra'yı teslîm ettiklerinde, İranîler, şehre duhûl ile, ahâlîyi soyup uryân etmişlerdir. Ba'dehû Sâdık Hân, birâderzâdesi Ali Muhammed Hân'ı on bin asker ile Basra muhâfazasında bıragıp, kendisi, Basra'dan aldığı emvâl-i kesîre ve eşyâ-yı nefîse ile berâber, Süleymân Ağa'yı ve dîger me'mûrları ve vücûh-ı beldeyi istishâb ile, Şîrâz'a gitmiş (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 58-59).

aldıkdan sonra kendülerini mahbûsen Kerîm Hân içün Şîrâz'a irsâl ve ba'dehû Basra ahâlîsine ahz-ı mâl .... eyledi ki erbâb-ı servet ü yesârı isti'tâya muhtâc oldılar. Ve Sâdık Hân .... ma'iyyetinde me'mûr olan hânîden Muhammed Ali Hân'ı taraflarından Basra üzerine hâkim nasb ve yanında on bin kadar asker te'hîr ve kendüsi .... girüye mu'âvedet idüp Şîrâz'a doğrı yıkılup gitdi (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, s. 174-175).

Kerîm Hân'ın birâderi Sâdık Hân Basra'yı alup .... ve Ali Muhammed Hân'ı on iki bin kadar asker ile üzerine hâkim nasb u ta'yîn itdikden sonra bakıyye-i asker ile çıkup Şîrâz'a mu'âvedet itmiş idi. Merkūm Ali Muhammed Hân bir sene mikdârı Basra'da temekkün ü ikāmet .... idüp derûn-ı memleketde o derece husûl-i tasallut u istibdâdı aşâ'ir ü kabâ'iline dahi heveskârî-i istiklâl .... olarak .... Müntefik Şeyhi Tâmir'i hıdmet ü itâ'atine teklîf ü da'vet eyledikde .... ızhâr-ı celâdet ü dilîri ile imtisâlinden ibâ vü i'râz eylediğinden mezbûr Ali Muhammed Hân, ma'iyyetinde olan Muhammed Hüseyin Hân-ı Sîstânî'yi iki bin kadar tüfengçi ile muhâfaza-i memleket içün Basra'da çânişînlik ile .... itâ'ate idhâl içün on bin kadar A'câm ile üzerine azîmet

Basra'da İran Başbuğu olan Muhammed Ali Hân, Basra'da gereği gibi yerleştikten sonra, civârındaki aşâ'ir ü kabâ'ili dahi taht-ı tasarrufuna almak sevdâsına düşüp, husûsuyla Müntefik aşîreti Şeyhi Tâmir'i itâ'at u inkiyâda da'vet ettikte, Tâmir, izhâr-ı muhâlefet etmeğin, Ali Muhammed Hân, iki bin tüfengci ile Muhammed Hüseyin Hân'ı Basra muhâfazasına bıragıp, bâkī on bin kadar asâkir-i İraniye ile Tâmir üzerine hareket ettikte, evvel-emrde Tâmir, muhârebeden ictinâb etmek istemiş ise de, Ali Muhammed Hân, kemâl-i kibr ü gurûr ile üzerine hücûm ettikte, Müntefik halkının ekseri evlâd u ıyâlini muhâfaza kaydına düşüp, Tâmir'in yanında cüz'î süvârî olduğu halde mukābeleye mecbûr olmağın, hemen kuvve-i

ve merkūm Tâmir her çend lâbe ve isti'fâ ile mukāvemet ve mukātelesinden .... mübâ'adet oldı ise .... o dahi zarûrî def'-i sâ'il vâdîsine sülûk .... ve şirzime-i kalîle ile mukāvemete .... ikdâm u gayret idüp beynlerinde mukābele .... vukū' buldukda .... A'câmın kûh-ı pâ-ber-câ-yı sipâh-ı Husrevân-menkabet ve tûde-i haybet-nümûde-i cem'iyyet-i müsta'iddü'l-hezîmetleri urza-i zelâzil .... olarak ekserleri sahn-ı meydânda tu'me-i seyf ü sinân .... ve bakıyyeleri Şattü'l-Arab'a ilkā-yı nefs-i tehâlük ile garîk, ... hulâsa ol asker-i azîm serdârları olan Ali Muhammed Hân ve iki kardaşı dahi bile olmak üzere .... nâbûd olarak .... otuz beş atludan mâ'adâları halâs olmadı. .... Muhammed Hüseyin Hân-ı Sistânî iki bin kadar tüfengçi ile muhâfaza içün derûn-ı memleketde mütehallif oldığından Basra yine ser-pençe-i A'câm'dan rehâ olmayup asker-i mezbûrun haber-i izmihlâli Kerîm Hân'a ulaşdığı birle .... bu def'a dahi birâderi Sâdık Hân'ı külliyyetlü asker ile ta'yîn eylediğinden .... gelüp derûn-ı Basra'ya dâhil ve ke'l-evvel zabtında müstakıll oldı. Ve'l-hâsıl mahrûse-i Basra on dört mâh muhâsaradan sonra üç seneye karîb dahi A'câm'ın yed-i tasarruf ve zeber ü zîr-i tasallutunda kalup mevcûdesiyle birden bire karşısına gelen Acem askeri üzerine hücûm gösterdikte, İranlular, der-ceng münhezim ü perîşân olup, Arab atlusunun önünden kurtulmak dahi kābil olmadığından, asâkir-i İraniyenin kimisi Arab'ın kargılarına saplanarak ve kimisi atların ayakları altında çiğnenerek ve kimisi şata atılıp boğularak telef olup, bu sırada Muhammed Ali Hân ile iki birâderi dahi maktûl olup, yalnız otuz beş kadar atluları firâr ile Basra'ya cân atabilmişlerdir.

Bundan sonra merkūm Muhammed Hüseyin Hân, ma'iyyetindeki asâkir-i A'câm ile Basra'nın muhâfazasına kıyâm ettiği haberi Şîrâz'a vusûl buldukta, Sâdık Hân, yine asâkir-i külliyye ile gelip, Basra'yı muhâfazaya iştigāl etmiş ise de, bu havâdis Zend Kerîm Hân'ın pek ziyâde müte'ellim ü müte'essir olmasına bâ'is olup, nihâyet telâfî-i mâ-fât endîşesiyle hastalanarak, işbu sene-i mübâreke Saferü'l-hayrının on üçüncü günü vefât ettikte, ümerâ ve hânân birbirine düşdüklerinden, üç gün kadar cenâzesi meydânda kaldı. Ve Şîrâz içinde bir çok kanlar döküldükten sonra, Zeki Hân, cümleye galebe ederek, Kerîm Hân'ın oğlu Ebu'l-feth Hân'ı pederi makāmına ik'ād eyledi. Lâkin Kerîm Hân'ın birâderi Sâdık Hân, Basra'da

üçünci sene -ki senete selâsin ve tis'îne ve mi'etin ve elfinden ibârettir- sâhib-i ihtiyâr-ı İran Zend Abdü'l-Kerîm Hân .... pençe-i saht-gîr-i fenâ vü zevâl ile girîbân-ı çâk oldukda amm-zâdesi Zeki Hân silm-i sâhib-i ihtiyârîye irtifâ .... eylediği haberi Basra'ya mün'akis oldığı birle .... Sâdık Hân daha Basra'da ârâm idemeyüp askerini ahz u istishâb ve .... Şîrâz'a doğrı müsâra'at ü şitâb itmekle .... Basra-i mahrûse tasallut-ı a'dâdan kurtılup Acem'den hâlî .... kaldığı haberi Bağdâd'a vâsıl oldukda Hasan Paşa, Nu'mân Efendi'yi mütesellim nasb .... eyledi. .... Kerîm Hân'ın birâderi Sâdık Hân Basra'yı .... re'y ü emân ile alup derûn-ı memlekete duhûlünde Mütesellim Süleymân Ağa'yı cümle-i a'yânı ile girift idüp mahbûsen Şîrâz'a göndermiş idi. Ağa-yı mûmâ-ileyhi Kerîm Hân bir müddet habs ve ba'dehû rehâ ve .... üç sene .... Şîrâz'da kalup .... Zeki Hân ile dahi kesb-i kemâl-i ünsiyyet .... eylediğinden .... Zeki Hân, ... Sâdık Hân .... Basra'yı boşladığın ihtiyâr eylediği birle .... Basra'yı ağa-yı mûmâ-ileyhe tevcîh .... itmekle ağa-yı mûmâ-ileyh Huveyze'ye vürûdunda Basra'da Nu'mân Efendi mütesellim oldığına lede'l-ittılâ' mahall-i mezkûrda tevakkuf ve mevcûd olan asâkir-i İraniye ile İran'a gidip ve Zeki Hân'a galebe edip, Ebu'l-feth Hân'ı üç ay hükûmet ettikten sonra, hal' ve bi'l-cümle birâderleriyle berâber habs ederek, kendisi hükûmet-i İran'ı zabt eyledikte, Ali Murâd Hân, zuhûr edip, Sâdık Hân askerine gālib geldikten sonra, Şîrâz'ı muhâsara eyledi. Bu muhâsara esnâsında Şîrâz içinde pek ziyâde kaht u galâ zuhûra gelip, ahâlî giriftâr-ı şiddet-i müzâyaka olmalarıyla, Sâdık Hân, def'aten bin hâne mikdârı ahâlîyi Şîrâz'dan taşra ihrâc ettikten başka, lâ-yenkatı' üçer-beşer hâne ihrâc etmekte olup, dokuz ay bu vechile mahsûr kaldıktan sonra, nihâyet Ali Murâd Hân, cebren Şîrâz'ı feth ile Sâdık Hân'ı katl etti. Ve Sâdık Hân'ın habs etmiş olduğu Ebu'l-feth Hân ile birâderlerini kör eyledi. Bu sûretle Sâdık Hân, Basra ahâlîsine ettiğini bulmuş ve Ali Murâd Hân dahi, câlis-i serîr-i hükûmet olmuştur. Ve İran'ın hâli yine keşmekeşte kalıp, taraf taraf ceng ü cidâl ve her yerinde ihtilâl zuhûr etmeğe başladı. Ve Nâdir Şâh'ın vefâtından Zend Kerîm Hân'ın zuhûruna kadar İran iklimi ihtilâl üzere olup, Kerîm Hân'ın otuz sene kadar müddet-i hükûmetinde âsâyiş-i hâl gördükten sonra, Kerîm Hân'ın vefâtıyla yine ihtilâl sûretleri

a'yân ile mürâsele idüp duhûlüne a'yânın rızâ vü rağbetleri oldı ise dahi Müntefik Şeyhi Tâmir, ağa-yı mûmâ-ileyh ile sâbıka-i iğbirâr u nakāzatı der-kâr oldığından Nu'mân Efendi'ye tesahhub ile kendüsini Basra'ya duhûlden men' eyledi ve Huveyze'ye vârid oldukda Hasan Paşa'ya arz ve Basra mütesellimliğini iltimâs idüp is'âf-ı mes'ûlünde vezîr-i müşârün-ileyh dahi tevakkuf ve kendüsini tarafına taleb itmekle gitmekde i'tizâr idüp yine mahall-i mezkûrda mütevakkıf .... oldı. Bu hilâlde Müntefik ile Hazâ'il beynlerinde .... bürûdet ü adâvet zuhûr ve bi'l-âhıre Tâmir .... Hazâ'il üzerine yüridi. Hazâ'il Şeyhi dahi mukābele idüp miyânelerinde cidâl ü mukātele vâkı' oldukta Müntefik aşâ'iri duçâr-ı şikest ü meksûr ve .... Tâmir dahi bi'n-nefs maktûl .... olup yerine Suveyni, şeyh olmağla .... ağa-yı mûmâ-ileyh ile miyânelerinde hukūk-ı muhabbet-i sâbıka olmakdan nâşî kendüsini Basra'ya idhâl ve mesned-i hükûmetde takrîr ve ol dahi duhûli ile Nu'mân Efendi'yi girift ü der-zencîr eyledi. Ve henüz Huveyze'de iken Basra eyâleti içün Devlet-i Aliyye'ye arz ve balyoz yediyle Der-sa'âdet'e irsâl itmiş idi. Bu vech tagallüb ile Basra'yı zabt idüp çend rûz hükûmetinde nümâyân olarak, bir müddet bu hâl üzere gitmiştir.

Müşârünileyh Ali Murâd Hân, dört sene kadar Şîrâz'da hükûmet edip, bin yüz doksan sekiz senesinde vefât ettikte, yerine ana bir karındaşı ve Sâdık Hân'ın oğlu olan Ca'fer Hân, geçip, ol dahi beş sene kadar hükûmet ettikten sonra, maktûl olmağla, yerine oğlu Lutfali Hân geçerek, iki sene kadar keşmekeş üzere hükûmet etmiş ve bu sûretle Kerîm Hân'dan sonra on iki sene kadar İran'da hükûmet-i Zendiyye, cârî olmuş ise de, bunların birisi Kerîm Hân'ın yerini tutamayıp, her tarafta dâ'iye-i istiklâl ile nice hânlar zuhûr etmekten nâşî, İran'da gereği gibi nüfûz u istiklâl kesb edememişlerdir.

Husûsuyla Kerîm Hân'ın vefâtından sonra, Kaçar kabîlesinden Ağa Muhammed Hân, Irak-ı Acem havâlîsinde alem-efrâz-ı istiklâl olarak, Kerîm Hân'ın sâlifü'z-zikr ahlâfıyla ceng ü cidâl etmekten hâlî olmayıp, nihâyet hâtime-i hânân-ı Zendiyye olan sâlifü'z-zikr Lutfali Hân'ı bin iki yüz beş târîhinde katl etmekle, İran'da silsile-i Zendiyye, bütün bütün münkariz olmuştur.

İşbu Ağa Muhammed Hân, hâlâ fermân-fermâ-yı diyâr-ı İran olan Devlet-i Kaçariye'nin mukaddem ü

müstakıll oldukdan sonra Devlet-i Aliyye'den dahi cevâbı .... vürûd idüp .... Basra eyâleti rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile uhdesine tevcîh ü ihâle buyurılup .... Devlet-i ebed-müddet-i Aliyye'ye tekrâr arz ve Bağdâd eyâletini dahi istid'â eyledi (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, s. 184-187).

mukaddimesi olup, "Hâdım Hân" denmekle meşhûrdur ki, ber-vech-i meşrûh, Kerîm Hân'dan sonra zuhûr ile, refte refte kesb-i istiklâl ederek, âkıbetü'l-emr bi'l-cümle diyâr-ı İran'ı zabt ile, Tahrân'ı kendiye ve ahlâfına pây-i taht ittihâz etmiştir.

Vekāyi'-i mezkûre Bağdâd ve Acem târîhlerinde görülüp, vekāyi'-i Devlet-i Aliyye'nin istiknâhına medâr olmak üzere, bu mahalle derc olunmuştur. Ammâ *Enverî*'nin bu mebhasta vâkı' olan ifâdâtı yalnız Zend Kerîm Hân'ın vefâtı haberi Dersa'âdet'e vâsıl oldukta, Basra eyâleti'nin zabtı içün, Bağdâd Vâlîsi Hasan Paşa'ya kifâyet mikdârı meblağ ile mü'ekked emr-i şerîf irsâl olunduğu ve mu'ahharan Basra Eyâleti, Bağdâd Eyâleti'ne ilhâkan Hasan Paşa'ya tevcîh kılındığı beyânından ibârettir.

Her ne hâl ise gerek Basra'yı istihlâs ve gerek Zend Kerîm Hân ile Rusyalunun zikr olunan ittifâkı gā'ilesinden halâs içün, Devlet-i Aliyye hakkında bu kazıyye, – *meṣâibu ḳavmin 'inde ḳavmin fevâ'idu* – mü'eddâsınca, müntic-i hayr u menfa'at olmuştur. Gelelim Bağdâd ve Basra'nın ahvâline:

Basra Mütesellimi Süleymân Ağa'yı ber-minvâl-i sâbık, Sâdık Hân,

alıp, Şîrâz'a götürdükte, ol vakitten berü göz habsinde olduğu hâlde, zâten rüşd ü reviyyetle mevsûf ve bu vechile İraniyân beyninde dahi ma'rûf olarak, kibâr-ı İran ile ünsiyyet ve husûsan Zeki Hân'a münâsebet ü husûsiyyet kesb etmiş idi. Berminvâl-i sâbık, Zeki Hân, kesb-i nüfûz ettikte, Sâdık Hân'ın kendiye zıdd olması hasebiyle, Basra'dan kendiye bir hayır olmayacağı âşikâr olduğu hâlde, bâ-takayyün akçeyi zekâta saymak kabîlinden olarak, Basra Mütesellimliğini Süleymân Ağa'ya tevcîh ettirip, taraflarından zabt etmek üzere mihmândâr terfîkıyla, Basra'ya göndermiş idi.

Sâdık Hân ise, ber-vech-i meşrûh, Basra'yı tahliye ile, İran'a avdet ettikte, Basra'nın vâlî vü hâkimsiz kaldığı haberi Bağdâd'a vâsıl oldukta, Hasan Paşa, "Nu'mân Efendi" nâmında birini Basra mütesellimi edip göndermiş olmasıyla, Süleymân Ağa, Huveyze'ye gelip, vâkıf-ı hâl oldukta, Basra mütesellim<liğ>inin kendi uhdesine tevcîh buyurulmasını Hasan Paşa'ya tahrîr ve Basra vücûhuyla muhâbere ettikte, Basra vücûhu Süleymân Ağa'nın Basra'ya gelmesine râzî olmuşlar ise de, Tâmir ile beynlerinde adâvet-i kadîme olduğundan, Basra'ya duhûlüne Tâmir mâni' olmuş ve Hasan Paşa'dan dahi

> cevâb-ı müsâ'id alamamış olduğundan, Huveyze'de ikāmetle, keyfiyyeti bir takrîble Devlet-i Aliyye'ye tahrîr ve Basra'nın muhâsarası esnâsında kendisinin cân-sipârâne vâkı' olan hıdmetine mükâfât olmak üzere, Basra eyâletinin uhdesine tevcîh buyurulmasını niyâz etmiş idi.
>
> Bu hilâlde Müntefik aşîretiyle Hazâ'il aşîreti beyninde vâkı' olan muhârebede Tâmir, maktûl olup, yerine geçen Müntefik Şeyhi Suveyni ile Süleymân Ağa beyninde dahi hukūk ve meveddet-i kadîme olduğundan, Suveyni, Süleymân Ağa'yı Basra'ya idhâl ile, mü<te>sellimlikte takrîr eyledi. Müte'âkıben Süleymân Ağa'nın Dersa'âdet'e gönderdiği tahrîrât mûcibince, uhdesine rütbe-i vezâretle Basra eyâleti tevcîh olunduğunun fermânı Dersa'âdet'ten kendiye vâsıl oldukta, Hasan Paşa'nın rehâvetinden bahisle, Bağdâd eyâletinin dahi uhdesine tevcîh buyurulmasını Devlet-i Aliyye'den niyâz eylemiş idi (Cevdet Paşa, *Târîh,* II, 117-120).

Mealen nakillerle ilgili diğer bahisler ise şunlardır: Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 53-54)'da 1190 (1176-77) senesinde sabık Baban Sancağı Mutasarıfı Mehmed Paşa'nın İran'a firar etmesi, İran Vekili Zend Abdülkerim Han'ın onu tahrik edip kendisine yardım için Ali Murad Han kumandasında on dört bin Acem askerini göndermesi, Kal'a-i Çevâlân'a üç saat mesafeye geldiklerinde Baban Mutasarrıfı kardeşi Ahmed Paşa'nın bin beş yüz kadar Osmanlı ve Kürd

askeriyle ona karşı çıkıp sayıları çok az olmasına rağmen zaferin Ahmed Paşa tarafından kazanılması, Ali Murad Han'ın esir olup Mehmed Paşa'nın yine kaçıp Sinne'de yerleşmesi, mağlubiyet haberi Abdülkerim Han'a ulaştığında hiddetlenip intikam almak için biraderi Sadık Han'ı yirmi bin askerle Basra tarafına; Şefi' Han'ı on iki bin askerle, ayrıca Nazar Ali Han'ı sekiz bin askerle Kürdistan tarafına göndermesi, Sadık Han'ın Şiraz kolundan gelip Basra'yı muhasara etmesi, Nazar Ali Han'ın Kirmanşah kolundan yürüyüp Derne ve Baclan sancaklarını ve Kerkük'e tabi olan yerleri yağmalaması, Şefi' Han'ın Sinne kolundan yürüyerek Kürdistan'ı garet etmesi, Şair Sünbül-zade Vehbi Efendi'nin İran'a sefaretle gönderilmesi, Şiraz'a geldiğinde Abdülkerim Han ile iki devlet arasının barış içinde olması için görüşmelerde bulunması, *Devhatü'l-Vüzerâ* (s. 168-171)'dan fazlaca kısaltılarak mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 56-59)'da yine 1190 (1776-77) senesinde Bağdad Valisi Ömer Paşa'nın müracaatı üzerine Bâbı'âlî tarafından ona yardım etmek ve Basra'yı kuşatan Acemler'in muhasarasını kaldırmak için Diyarbekir Valisi Uzun Abdullah Paşa, Kerkük Valisi Süleyman Paşa ve Ispanakçı Mustafa Paşa'nın görevlendirilmeleri, Abdullah Paşa'nın üç bin askerle; Mustafa Paşa'nın ma'iyyetine memur Mirimiran Kiki Abdi Paşa ile beraber iki bin beş yüz askerle; Süleyman Paşa'nın dahi bin kadar kapusu halkı ile gelip Bağdad haricinde yerleşmeleri, Basra Sadık Han tarafından kuşatıldığında Basra Mütesellimi bulunan Süleyman Ağa'nın yardım için bir çok defa Ömer Paşa'ya müracaatı, onun: "*Devlet-i Aliyye tarafından asker ta'yîn olunup fülân mahalle ulaşmış, an-karîb imdâdınıza vâsıl olur*" ve gâh: "*Bağdâd'dan bu kadar ve şu kadar asker techîz ve ta'yîn itmişem, işte geliyor*" deyip oyalaması, Bâbı'âlî tarafından gönderilen paşalar geldiğinde Ömer Paşa'nın onları Basra'ya yardım için görevlendirmek istemesi, ancak onların birer bahane ile buna yanaşmamaları, Ömer Paşa'nın azli ile Diyarbekir eyaletine nasbı, Bağdad ve Basra eyaletlerinin ise Ispanakçı Mustafa Paşa'ya verildiğini bildiren fermanın gelmesiyle Ömer Paşa'nın şehirden çıkıp yol hazırlığı yapmasından bazı kötü niyetlilerin bunu başka anlama çekip Mustafa Paşa'yı iğfal etmeleri ve o da Ömer Paşa'nın mallarına tama' ettiğinden onun emriyle geceleyin bütün ordunun Ömer Paşa kuvvetleri üzerine hücumları, Ömer Paşa kaçarken attan düşüp boynunun kırılması, kendisini takip edenlerden bir neferin yetişip başını kesip Mustafa Paşa'ya getirmesi ve onun da kesik başı İstanbul'a göndermesi, mealen *Devha-*

tü'l-Vüzerâ (s. 171-173)'dan kaydedilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 58-60)'da Ömer Paşa'nın Kethudası olan Abdullah Kahya'nın onun ölümünden sonra Bağdad Valisi Ispanakçı Mustafa Paşa'ya itaat etmeyip Bağdad'dan çıkarak ekser-i mukataâtı zaptedip kendisine katılanlarla birlikte Bağdad'ın dışında Deşhuru'da yerleşip muhalif bir zümre meydana getirmesi, Mustafa Paşa'nın Bâbı'âlî'ye yazarak Abdullah Kahya'yı şikâyet etmesi, Abdullah Kahya'nın da onun Irak'taki kötü idaresinden bahsederek Bağdad ve Basra eyaletlerinin kendisine verilmesini istida etmesi, Dersaadet'te Mustafa Paşa'nın bu kadar asker ile Acem'e mukabele edemediği gibi, Bağdad'ın idaresinde de başarılı olamadığına karar verilerek azlolunup Diyarbekir eyaletine tayini ve Kütahya Valisi Abdi Paşa'nın Bağdad valiliğine nasbı, Mustafa Paşa Diyarbekir'e geldikten sonra Basra'nın İranlılar'ın eline geçmesine sebep olduğundan dolayı gönderilen mübaşir ile başının kesilmesi, Abdullah Kahya'nın arzı kabul olunarak 1191 (1777) senesinde kendisine vezaret ile Bağdad ve Basra eyaletlerinin verilmesi ve Abdi Paşa'nın Bağdad'dan çıkıp gitmesi, Kerkük eyaletinin de Süleyman Paşa Kethudası ve Mardin Voyvodası Hasan Ağa'ya yine rütbe-i vezâretle tevcih olunması, her iki paşanın da İran hududunun muhafazasına memur olmaları, mealen ve kısaltılarak *Devhatü'l-Vüzerâ* (s. 175-176)'dan nakledilmiştir. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 69-70)'da Kerkük Valisi Hasan Paşa'nın maiyyetindeki Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın 27 Rebiulevvel 1191'de (5 Mayıs 1777) Sinne Hanı Husrev Han üzerine kazandığı muharebeden sonra durum Bağdad Valisi Abdullah Paşa'ya aksettiğinde kethudası İsmail Kahya'yı yanına bir mikdar asker vererek Mendelicin tarafına göndermesi, Husrev Han'ın mağlubiyetini duyan Zend Abdülkerim Han'ın tekrar on iki bin askerle Kelb-i Ali Han'ı Mehmed Paşa'yı Kürdistan'dan çıkarmak için onun üzerine göndermesi, Mehmed Paşa karşı koyamayacağını anladığından Köysancağı Mutasarrıfı Timur Paşa'nın yanına çekilmesi, Hasan Paşa, Abdullah Paşa'ya yazıp önce yardım istemesi, sonra Deşhuru'da bulunan onun kethudası İsmail Ağa'nın gönderilmesini talep ettiğinde Abdullah Paşa'nın özür ile geçiştirmesi, Kelb-i Ali Han'ın Acem askeriyle ilerleyip karşısında bir kuvvet bulunmadığından Kürdistan'ı zapt ve reayasını ayak altında çiğneyip bir hayli esir almaları, Abdullah Paşa, Basra'yı Acemlerin istilâsından kurtarmak için Bağdad valiliğine getirildiğinden ve valiliğe naspında Selim Sırrı Efendi'nin rolü olduğundan Abdullah Paşa'nın başarısızlığından

dolayı bu durum Selim Efendi'nin başına kakılıp azarlandığından Bağdad kapu kethudalığına talip olması, Bağdad'a geldiğinde Abdullah Paşa'nın Hazinedarı Acemoğlu Mehmed Bey ile ünsiyet edip zevk u sefaya dalması, *Devhatü'l-Vüzerâ* (s. 177-178)'dan kısaltma ile mealen aktarılmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 114-116)'da 1192'de (1778) Bağdad'da alınan karar üzerine Acemler'in elinde bulunan Basra'yı konuşmak üzere Şavi-zade Mehmed Bey'in Abdülkerim Han'ın yanına gönderilmesi, Abdullah Paşa'nın Hazinedarı olup, İran asıllı olan Acemoğlu Mehmed Bey'in Bağdad Kapu Kethudası Selim Sırrı Efendi'ye içki meclisleri tertip edip kıymetli hediyeler takdim etmesi, aslında Abdullah Paşa'nın kethudalığını almak istediğinden Selim Sırrı Efendi'nin şefaatıyle Abdullah Paşa'nın kendi kethudası İsmail Kahya'yı sebepsiz yere azledip Mehmed Bey'i kethudalığa getirmesi, Abdullah Paşa'nın Siroz hastalığından vefatı üzerine Selim Sırrı Efendi'nin ittifakla vali kaymakamlığına seçilmesi, ancak eski Kethuda İsmail Kahya ile yeni Kethuda Acemoğlu Mehmed Kahya'nın valilik için mücadeleye başlayıp halkın da iki tarafa ayrılması ile şehir içinde ve dışında muharebelerin meydana gelmesi, Selim Efendi, Mehmed Kahya taraftarı olmasına rağmen gavga büyüyüp önünü alamadığından vaktiyle Abdullah Paşa'nın yakını iken ona gücenip Bağdad'dan ayrılarak Deşhuru'da yerleşmiş olan Şavi-zade Süleyman Bey'i davet edip onun Bağdad'a gelmesiyle her iki tarafa nasihat ederek sükuneti sağlaması, bu arada Şavi-zade Mehmed Bey'in, Abdülkerim Han tarafından "Haydar Han" adlı elçi ile birlikte Bağdad'a gelmesi, sözde Osmanlılar ile İranlılar arasında sulh yapılıp, bazı şartlar yerine getirilirse Basra'nın tahliyesi için guya Şiraz'dan emir gittiğinin söylenmesi, buna dair Haydar Han'ın elinde mühürlü bir name olup ancak name Abdullah Paşa namına olduğundan musalahanın aslı var ise de şu anda bir faydasının olmaması ve Basra'nın Acem elinde kalması, Bağdad'da kavga yeniden başlayıp İsmail Kahya ile Mehmed Kahya'nın yeniden mücadeleye girişip, vali olmak için taraftarlarına mahzar yaptırıp Bâbı'âlî'ye takdim eylemeleri, Kerkük Valisi Hasan Paşa da Bağdad valiliğini istida ettiğinden Hasan Paşa'nın padişahın teveccühüne mazhar olarak 1192 senesi ortalarında Bağdad ve Basra eyaletlerinin kendisine verilmesi, müjdecisi Bağdad'a geldiğinde şehirde asayişin yeniden sağlanması, *Devhatü'l-Vüzerâ* (s. 178-181)'dan çok kısaltılarak alınmıştır. Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 150-151)'da Basra ve Bağdad Valisi Süleyman Paşa'nın 1194 Rebiu-

levvelinde (7 Mart-5 Nisan 1780), Basra'dan hareket edip Kerbela üzerinden Bağdad yakınında Mesudî menziline gelmesi ancak Bağdad'a girmeyip üçüncü gün buradan hareketle Hasan Paşa zamanında ısyan eden Mehmed Halil-oğlu Ahmed Ağa ile Mehmed Kahya'nın üzerine yürüyüp Bağdad'dan dokuz saat mesafede olan Diyale kenarına varıp, burada kurulan köprüden nehrin öte yakasına geçip kuvvetleri dört bin kişi olmasına rağmen sayıları on binden fazla olan asiler üzerine hücum ettiğinde onları mağlup edip çoğunu telef etmesi, Mehmed Halil-oğlu'nun maktul olup, Mehmed Kahya'nın da kaçarak İran'a sığınması, Süleyman Paşa'nın kabileleri ve aşiretleri itaat altına alıp Ramazan ayında Bağdad'a girmesi, *Devhatü'l-Vüzerâ* (s. 189-191)'dan mealen ve kısaltılarak nakledilmiştir.

2. Kaynağının isminin belirtilmesi:

Cevdet Paşa, *Târîh*'inde kaynağı olan *Devhatü'l-Vüzerâ*'nın ismini zikrederek aktarmalarda bulunmuştur.

Misal:

İkisi bâ-fermân izâle-i gavâ'il-i tasallut-ı A'câm ve itfâ-yı nâ'ire-i şerr ü şûr-ı a'dâ-yı İmâm'a me'mûr olduklarından .... Bağdâd Vâlîsi Abdu'llâh Paşa'ya Basra'nın istihlâsına bezl-i mechûd .... eylemek ve Kerkük Vâlîsi Hasan Paşa'ya dahi sa'y-i belîğ ve .... Abdu'llâh Paşa'nın mu'âvenet ü mu'âḍadadında bulunmak bâbında .... fermân-ı mutâ'-ı lâzımü'l-ittibâ'-ı pâdişâhî .... sudûr u vürûd olmakdan başka .... nukūd-ı kesîre .... dahi in'âm ve irsâl buyurulmağla Hasan Paşa .... tedârük-i mühimmât-ı seferiyyenin rü'yet ü temîmesine tevaggul u mübâderet idüp Abdu'llâh Paşa'nın nehzat u hareketine muntazır oldı. Ancak Abdu'llâh Paşa .... ba'zı Abdullâh ve Hasan Paşalar, ... ikisi dahi İran seferine me'mûr olduklarından, Hasan Paşa, derhâl tedârükât-ı seferiyyeye ikdâm ile, îfâ-yı vazîfe-i me'mûriyyete kıyâm eylemiş ise de, Abdullâh Paşa, ba'zı ashâb-ı agrâzın ilkā'âtına kapılarak, bu bâbda ihtiyâr-ı batâ'et ü terâhî etmiş idi. Hasan Paşa, kendisinin hâzır olduğunu iş'âr ile, irâde-i seniyye-i pâdişâhînin infâzına ibtidâr olunmasını bi'd-defa'ât ihtâr eylemiş ise de, Abdullâh Paşa'da o isti'dâdı görmediğinden, kendi hissesine â'id olan vazîfeyi îfâ eylemek üzere, Kürdistân tarafınca tedâbîr-i seferiyyeye ibtidâr eylemiştir.

eşhâsın bâtılı sûret-i hakta irâ'etleriyle .... terâhîyi ta'cîle tercîh ü takdîm eyledi. Hasan Paşa ise me'mûr oldığı üzre .... bi'd-defâ'ât Abdu'llâh Paşa'ya inhâ vü iş'âr .... ve zuhûr-ı eser-i himmet ü hareketine her ne kadar terakkub u intizâr eyledi ise aslâ müşârün-ileyh Abdu'llâh Paşa'dan bir eser-i himmet ve alâmet-i hareket bedîdâr olmadı. Âhırü'l-emr Hasan Paşa, Köy ve Harîr Sancakları Mutasarrıfı Ahmed Paşa'yı ve Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'yı tarafına celb idüp Rum askerinden dahi "Bozgedik" nâmın başbuğlığiyle iki bin kadar asker mu'âvenetine me'mûr bulunmağla Ahmed Paşa'yı Zehâv kolundan Kirmânşâh üzerine ve Mehmed Paşa'yı Kal'a-i Çevâlân üzerinden Sinne koluna çarhacı nâmzed ve .... her birine kırk bin altun i'tâ ve Bozgedik'i dahi ma'iyyetinde olan Rum askeri ve Kerkük sipâhîsi ile Mehmed Paşa'nın ma'iyyetine ta'yîn .... ve paşayân-ı mûmâ-ileyhâyı .... A'câm-ı habîs-encâmın tard u tenkîlleri içün tesyîr .... itmekle Ahmed Paşa bilâ-mûcib tekdîrini îcâb idecek ba'zı mu'âmelât-ı nâ-me'mûle müşâhedesiyle Hasan Paşa'dan dil-gîr oldığından .... varup Zehâv kolunda "Dezker" nâm mahalde ikāmet ve yalnız o semtin muhâfaza-i hudûdı

Şöyle ki: Köy ve Harîr Sancakları Mutasarrıfı Ahmed Paşa ile Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'yı birer takrîb ile tarafına celb ve masârif-i seferiyyelerine medâr olmak üzere, kırkar bin guruş i'tâ ve birer mikdâr asker terfîk ederek, Ahmed Paşa'yı Zehâb kolundan Kirmânşâh üzerine ve Mehmed Paşa'yı Karaçolân üzerinden Sinne koluna çarhacılık unvânıyla me'mûr ederek, İran üzerine sevk edip, ... Ahmed Paşa, Hasan Paşa'nın ba'zı mu'âmelâtından dil-gîr olmağla, îfâ-yı me'mûriyyete çendân heves ü rağbeti olmadığından, Zehâb kolunda "Dezker" nâm mahalde ikāmet ve yalnız o semtin muhâfaza-i hudûduyla iktifâ eylemiştir.

Mehmed Paşa ise, Sinne'ye doğru müteveccih olup, ... Sinne Hânı Husrev Hân, ... gelip, asâkir-i mansûre üzerine hücûm ettikte, ... asâkir-i mansûre dahi, hey'et-i mecmû'alarıyla mukābeleye kıyâm edip, ... Kızılbaş askeri, ... münhezim olmalarıyla, ... Husrev Hân'ın mevcûd ma'iyyeti on iki bin ve mezkûr muhârebede telefâtı bin râddelerinde olduğu *Gülşen-i Hulefâ Zeyli*'nde muharrerdir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 68-69).

ile iktifâ eyledi. Ancak Mehmed Paşa .... Sinne'ye doğrı müteveccih olup Erdelân Hânı Husrev Hân dahi on iki bin asker ile Kerîm Hân tarafından Kürdistân üzerine me'mûr oldığından bu tarafa doğrı yürüyüş olmağla fâsıl-i beyne'l-hudûdından bir sâ'at ötede vâkı' "Satrancân-gedüği" didikleri mahalden yarım sâ'at berüde telâkī-i farîkayn .... vukū'ıyla .... ceng ü sitîz .... cereyânından sonra i'ânet ü imdâd-ı Hayrü'n-nâsırîn ile Mehmed Paşa, Husrev Hân üzerine mansûr u gālib .... olup A'câm'ın bin kadar .... menhûsları bürîde-i tîğ-ı tedmîr ve .... Hasan Paşa tarafına Kerkük'e ba's u irsâl olunmağla (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, s. 176-177).

3. Hazifler:

Cevdet Paşa, *Devhatü'l-Vüzerâ*'nın muhtevasını çok kısaltarak aktardığından bazan tarihleri ve bazan da yer ve şahıs isimlerini almaya gerek görmeyip atarak nakillerde bulunmuştur.

Misaller:

Levend makūlesi çıkup yine Başağa Mehmed Halîl-oğlı'na gitdiler .... ve min-cümle yeniçeri ağası ve mataracı Deşhurû'ya karâr ile .... vezîr-i müşârün-ileyh dahi memleketin bu ahvâline ıttılâ'ı hasebiyle bir gün akdem teşrîfleri lâzım iken Kürdistân tarafında paşaların vukū'-ı

Bağdâd yeniçeri ağası ve mataracı gibi fesâdbaşılar, Deşhurû'ya firâr ve Mehmed Kahya kolunda bulunan levendler, çıkıp, Ba'kūba'da hayme-nişîn olan Mehmed Halîloğlu Ahmed Ağa yanında karâr kıldılar. Ve bu Ahmed Ağa, fi'l-asl Hasan Paşa'nın başağası iken, ana gücenip,

muhârebeleri sebebiyle çend rûz Kerkük tarafında meks .... eyledi .... Husrev Hân'ın şikestinden sonra Kerîm Hân, Kelb-i Ali Hân nâmın ser-kerdeliği ile ta'yîn eylediği asker hudûda pâ-nihâde-i duhûl olmasiyle Ahmed Paşa dahi mezbûr asker ile beraber bulundığına binâ'en Mehmed Paşa'ya mecâl-i mukāvemet kalmadığından zarûrî Kal'a-i Çevâlân'ı terk ve varup Köysancağı'nda Timur Paşa ile ikāmet ve Ahmed Paşa dahi Baban Sancağı'nı zabt ve Acem askeri girüye mu'âvedet itmiş idi. Ancak hurûc-ı fasl-i şitâ ve duhûl-i mevsim-i rebî' ile Mehmed Paşa Köysancağı'ndan çıkup .... Baban Sancağı'na karîb mahalde ârâm u nüzûl ile nasb-ı hıyâm itmeğin Bağdâd ve Basra eyâletleri Hasan Paşa'ya tevcîh olundukda Mehmed Paşa, Ahmed Paşa'nın ma'iyyetinde Acem askeri kalmadığına ve .... kendünün kesret-i zihâm-ı asker ve kudretine ve Hasan Paşa'ya olan me'mûl-i müsâ'ade ve müzâheretine nazar birle .... Ahmed Paşa ile kıtâl u muhâsamata ızhâr-ı rağbet ve Hasan Paşa'dan iltimâs-ı ruhsat itmekle her ne kadar men'ini istedi ise müfîd olmayup ısrâr eylediğinden vezîr-i müşârün-ileyh Köysancağı Mutasarrıfı Timur Paşa'yı askeri ile ve kendü taraflarından dahi Kerkük yanından ayrılarak, müteveffâ Abdullâh Paşa'ya kapulanmış idiğinden, Hasan Paşa'ya mu'ârız olmağla, hâric-i Bağdâd'da bir fırka-i muhâlife peydâ oldu.

Bu hâlde Hasan Paşa'nın serî'an Bağdâd'a ulaşması lâzım gelirken, Kürdistân cihetinde zuhûr eden münâza'ât ile meşgül olduğundan, Bağdâd'a vürûdu te'ehhür eylemiştir.

Şöyle ki: Sene-i sâbıka vekāyi'i sırasında beyân olunduğu üzere, Kelb-i Ali Hân, asâkir-i külliyye ile hudûd-ı hâkānîyi tecâvüz ile, Kürdistân'ı tâlân ettikte, Baban Mutasarrıfı Mehmed Paşa, Köysancağı Mutasarrıfı Timur Paşa yanına çekilip, birâderi Ahmed Paşa, İranlular ile birlikte bulunmağla, Baban sancağını zabt edip, asâkir-i İraniye İran'a avdet eylemiş idi.

Mevsim-i şitâ çıkıp da, mevsim-i bahâr hulûl ettikte, Mehmed Paşa, yerinden hareket ile, Baban sancağına karîb mahalde nasb-ı hıyâm-ı ikāmet ile, Ahmed Paşa ma'iyyetinde Acem askeri kalmayıp, kendisinin kuvveti dahi az olduğundan, üzerine hücûm etmek üzere, Hasan Paşa'dan isti'âne ettikte, Hasan Paşa, men' etmek istemiş ise de, müfîd olmadığından, nâ-çâr ma'iyyetine bir mikdâr asker gönderip, Köysancağı

levendâtını ve sâ'ir-i tavâ'ifden mümkin kadar asker ta'yîn .... ve Mehmed Paşa cem'iyyet ve zihâm-ı kesîre ile .... şattı ubûr idüp Ahmed Paşa'nın üzerine yüridi ve Ahmed Paşa dahi istimâ' idüp mevcûd askeri bunun rub'-ı leşkeri kadar değil ise dahi .... azm ve celâdet idüp Taşlıca'dan ötede "Ceyşâne" nâm mahalde tekābül .... vâkı' oldukda Ahmed Paşa, Mehmed Paşa'yı girü tedmîr .... ve bi'n-nefs kendüsini ve Köy Mutasarrıfı Timur Paşa'yı ve nice mu'teber ü müteşahhıs ağalarını girift ü dest-gîr ve Timur Paşa'yı der-sâ'at katl ü i'dâm ve Mehmed Paşa'yı mukayyed gönderüp Serûçek Kal'ası'nda habs ve .... keyfiyyeti Hasan Paşa'ya arz u inhâ ve .... takrîr-i zarûrî-i güzeştesinden isti'fâ ve .... teveccüh ü iltifâtlarını iltimâs u recâ itmekle Hasan Paşa dahi .... i'tizârı ber-câ oldığından iltimâsına müsâ'ade birle ibtidâ Baban ve ba'dehû Köy ve Harîr Sancakların tarafına tevcîh ve hıl'at-ı fâhiresin irsâl ve kendüleri dahi ol taraflarda .... bir gā'ile kalmadığından Bağdâd'a doğrı tevcîh-i râyet .... eylediler. Ancak Mehmed Halîl-oğlı Diyâle'nin o yakasında nüzûl itmiş. .... ve kendüleri dahi Bağdâd'a doğrı tahrîk-i rikâb-ı sür'at ve mâh-ı Rebî'ulâhırın yedinci sülâsâ güni Bağdâd'a duhûl .... idüp .... kal'ada olup .... âverde-i Mutasarrıfı Timur Paşa'yı dahi anın ma'iyyetine me'mûr etmekle, Mehmed Paşa'nın kuvveti ziyâde olarak, Karaçolân üzerine hareket ettikte, Ahmed Paşa'nın askeri ana nisbetle pek az ise de, lede't-tekābül Mehmed Paşa, mağlûb olarak, askerinin çoğu telef ve kendisi ve nice müteşahhıs ağaları ve Timur Paşa, esîr olmağla, Ahmed Paşa, derhâl Timur Paşa'yı i'dâm ve birâderi Mehmed Paşa'yı Serûçek Kal'ası'nda habs ettikten sonra, isti'fâ-yı kusûr yolunda Hasan Paşa'ya arzıhâl edip, o dahi, bi-hasebi'z-zarûre uhdesine Baban ve Köy ve Harîr sancaklarını tevcîh ile, hıl'atini irsâl etmiştir.

Bu sûretle Hasan Paşa, Kürdistân gā'ilesini ber-taraf ettikten sonra, Kerkük'ten hareket ile, Rebî'ulâhırın yedinci günü Bağdâd'a vusûl bulmuştur.

Fi'l-asl Hasan Paşa'nın başağası iken, bir vesîle-i cüz'iyyeden nâşî gücenerek, anın yanından ayrılıp da, merhûm Abdullâh Paşa'ya kapulanmış olan Mehmed Halîloğlu Ahmed Ağa, bâlâda mezkûr olan muhârebeler esnâsında, hâric-i Bağdâd'da bulunduğu hâlde, irsâl-i asker ile, Mehmed Kahya'ya i'âne etmiş olduğundan, bu esnâda Mehmed Kahya, Bağdâd'dan firâr ile anın yanına

girift ve bilâ-fâsıla i'dâmı vâcibât-dan olan Mehmed Kahya'nın dahi emrinde müsâmaha vü iğmâz idüp aslâ hâline mübâlî olmadı. Beş gün mikdârı bu hâl ile içkal'ada kaldık-dan sonra .... ve her gice Mehmed Halîl-oğlı'nın atluları gelüp bede-nin hâricinde kendüsini beklerlerdi. Vezîr-i müşârün-ileyhde ümmîdi ol-dığından gitmiyordı. .... Altıncı gice bedenden nüzûl ve Mehmed Halîl-oğlı'nın gelen atluları kendüsini ahz idüp ordusına götürdiler. Ulaşdığı birle Mehmed Halil-oğlı riyâseti-ni kabûl idüp ismini paşa kodı ve yek-dîger ile müttefik olup Hasan Paşa'ya ısyân ve haşer<e>-i vâfire başlarına cem' ile izhâr-ı bagy ü tu-ğyân idüp şerâret ü fesâda başladılar. .... Vezîr-i müşârün-ileyh .... Kür-distân hâkimi Ahmed Paşa'yı asker ile bu tarafa taleb .... eylediler. Lâkin havâricin şürûr u fesâdları vararak izdiyâd .... buldığı hasebiyle Ahmed Paşa'nın vürûdına tevakkuf u intizâ-ra vakit .... kalmadığından üzerlerine kethudâları Osman Kahya'yı .... as-kerinin bir mikdârı ile ta'yîn ve .... kethudâ-yı mûmâ-ileyh dahi gicele-yin Bağdâd'dan hareket idüp ancak meydânlunun ekseri hâ'in olmalariy-le Osmân Kahya'nın .... Bağdâd'dan çıktığın taraflarına ihbâr eyledikle-rinden Mehmed Kahya ile Mehmed varıp, ikisi bi'l-ittifâk, başlarına bir takım haşerâtı cem' ile, izhâr-ı bagy u tuğyân ederek, turuk u mesâliki sedd eylediklerinden, Hasan Paşa, bu cem'iyyet-i ısyâniyeyi dağıtmak üzere, Baban Mutasarrıfı Ahmed Paşa'yı Bağdâd'a da'vet eylemiş idi. Ahmed Paşa'nın vürûdu te'ehhür etmekle, bir mikdâr asker ile kethu-dâsını usât üzerine göndermiş ise de, lede'l-muhârebe, giden asker, mün-hezim olduğundan, hemen Ahmed Paşa'nın hareketini isti'câl etmiştir.

Ahmed Paşa'nın te'ehhür-i vürûduna sebeb bu imiş ki: Mahbûs olan birâderi Mehmed Paşa'yı geride bırakmağa cesâret edemeyip, katline dahi dâ'iye-i uhuvvet mâni' oldu-ğundan, müterediddid kalup, nihâyet Mehmed Paşa'nın gözlerini çıkar-dıktan sonra, asâkir-i mevcûdesini istishâb ile, Bağdâd'a gelirken esnâ-yı râhta fevt olmuştur.

Bunun üzerine derhâl Hasan Paşa tarafından Baban ve Köy ve Harîr Sancakları mûmâileyhimâ-nın küçük birâderleri olan Mahmûd Paşa'ya tevcîh ve hıl'ati irsâl ile Bağ-dâd'a azîmeti isti'câl olunduğundan, Mahmûd Paşa, hemen bi'l-cümle askerini istishâb ile, gelmekte oldu-ğu haberi lede'l-vusûl, Hasan Paşa, Bağdâd askeriyle Kethudâsı Osmân

Halîl-oğlı .... askerleriyle Diyâle'yi ubûr ve .... Osmân Kahya'nın üzerine hurûc itdiklerinde .... asker dahi .... perîşân olup ....Osmân Kahya .... ancak on beş-yirmi atlu kalmış iken yine merdâne hareket .... iderek .... Bağdâd'a avdet eyledi. .... Kürdistân'a me'mûr Şâvî-zâde Mehmed Bey'e yazılup Ahmed Paşa'nın celbi içün isti'câl olundı. Meger mîr-i mûmâ-ileyh Kal'a-i Çevâlân'a vusûlünde Ahmed Paşa imtisâl-i emre mübâderet itmiş ise de mukaddemâ ma'rekede girift ve Serûçek Kal'ası'nda habs eylediği karındaşı Mehmed Paşa'yı girü bırakmakda fikri olmadığından, ... muktezâ-yı uhuvvet katlini tecvîz itmediğinden izâlesinden ittikā ve def'-i gā'ilesiyçün fakat nakd-i merd-i mekîn kâse-i çeşminden ihrâc ile iktifâ ittikden sonra cümle-i askerini istishâb ve Kal'a-i Çevâlân'dan kalkup gelmeğe şitâb itmiş iken İzmir-dağı'nı mürûrunda vücûduna bir nâ-hoşî ârız ve Kara-dağ'a vusûlünde .... zarûrî te'hîrine mü'eddî ve altı-yedi gün kadar mümtedd ve bi'l-âhıre .... fevt ve merhûm oldığının haberi vârid oldığı birle Baban ve Köy ve Harîr Sancakları .... müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin bakıyye birâderlerinin erşed ve elyakı olan Mahmûd Paşa'ya tevcîh ve hıl'at-i Ağa'yı çıkarıp ve Şâvîzâde Süleymân Bey dahi, el-Ubeyd atlusuyla çıkıp, Mahmûd Paşa ile birleşerek, usât üzerine hareket ile, cem'iyyetlerini tefrîk ve bir çoğunu itlâf ettiklerinden, Mehmed Kahya ve Mehmed Halîloğlu, bâdiye-peymâ-yı firâr olmuşlardır (*Târîh*, II, 115-117).

fâhiresiyle .... irsâl ve gelmesiyçün dahi isti'câl olunmağla paşa-yı mûmâ-ileyh .... mecmû'-ı askeri istishâb idüp geldüği haberi resîde oldukda Bağdâd'dan dahi Osmân Kahya mümkin mertebe asker ile ve .... Süleymân Bey cümle el-Ubeyd atlusı ve top ve humbara ve mühimmât-ı sâ'ire ile karşu yakadan ta'yîn olunup Dicle'den şattı berü yakaya ubûr ve Mahmûd Paşa'ya telâhuk ile ....Mendelicîn .... kurbında vâkı' "Yedideğirmen" nâm mahalde telâkī vü tekābül .... vukū'ıyla .... asâkir-i mansûre .... muzaffer .... olup katı vâfirleri urza-i hüsâm-ı kahr ve .... cem'iyyet-i menhûseleri .... perîşân ve Mehmed Kahya ile Mehmed Halîl-oğlı .... tahlîs-i bîm-i cân iderek firâr .... ve asâkir-i mansûre nâ'il-i ganā'îm-i firâvân .... oldılar (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, s. 181-184).

Ahâlî-i Bağdâd Hasan Paşa'dan def' u izâle-i gā'ile-i havâric husûsunda nümûdâr olan ihmâl ü rehâveti cihetinden kemâl-i mertebe müteneffir ü mütezaccır olarak kendüsini bi'l-külliyye ikrâ ve vücûdını Bağdâd'da istiskāl idüp .... mâh-ı Şevvâlin üçünci güni yevmü'l-erbi'a Şeyh Şihâbü'd-dîn tarafından iki şahıs arasında bir nizâ' vâkı'

Bu esnâda ise Hasan Paşa'nın .... rehâvet-i fıtriyyesi hasebiyle, derûn u bîrûn-ı Bağdâd'da zuhûra gelen ihtilâlâtın önünü kestiremediğinden, ahâlî kendisinden müteneffir olarak, Bağdâd'da vücûdunu istiskāl ve Abdullâh Paşa merhûmun Kethudâsı İsmâ'îl Ağa'nın başına ictimâ' birle, kendisini Bağdâd'dan kaçırdıklarında, ... Hasan Paşa'nın Bağdâd

olup meydânluyân istimâ' eyledikle-rinde .... kaç yerden: "*Hasan Paşa'yı istemiyoz*" didikleri birle Hasan Paşa .... ihtiyâten Hazînedârı Hâlid Ağa'yı içkal'aya ta'yîn eyledi. Ahâli-i memleket dahi cem'iyyet ü ittifâk birle yevmü'l-hamîs meterisler inşâ vü i'mâl idüp .... ahşâma dek vezîr-i müşârün-ileyh sebât u tahammül idüp ancak gice oldığı birle sarâydan hurûc ve içkal'aya .... ve cum'a güni demür kapudan çıkup kayık ile karşu yakaya ubûr ve bâğçe kurbında çâdır ile nüzûl ve kaç gün meksden sonra kalkup Diyârbekir'e doğrı teveccüh itmeğin Diyârbekir'e vürûdunda .... ârıza-i bî-mârî ile nâ-hoş ve hulûl-i ecel ile .... azm-i dârü'l-bekā eyledi. .... Ahâlî-i memleket Hasan Paşa'yı ol vechile ihrâc itdikten sonra ittifâk-ı ârâ ile İsmâ'îl Kahya'yı kā'im-makām nasb .... idüp keyfiyyeti Devlet-i Aliyye'ye mahzar birle arz .... eylediler. Sâbıkā Basra Mütesellimi ve el-ân Vâlîsi olan Süleymân Paşa .... Basra tevcîhinin menşûrı tarafına vâsıl oldığı birle Bağdâd içün dahi tekrâr Devlet-i Aliyye'ye arz itmiş idi. Hasan Paşa'nın mukaddimesi müştemil Bağdâd ahâlîsinin mahzarları Âsitâne-i sa'âdet'e vusûlünde Bağdâd ve Şehrizor Eyâletleri dahi müşârün-ileyh Süleymân Paşa hazretlerine tevcîh buyurılup .... başçukadâr ağanın idaresine adem-i iktidârı tebeyyün etmekten nâşî, işbu doksan üç sene-si evâhırında Bağdâd Eyâleti, Basra Vâlîsi Süleymân Paşa'ya istid'âsı vec-hile tevcîh olunup, mu'ahharan Ha-san Paşa'ya dahi Diyârbekir eyâleti ihsân buyurulmuş ise de, çend mâh mürûrunda Diyârbekir'de vefât et-miştir (Cevdet Paşa, *Târih*, II, 120-121).

.... çukadârı işbu sene-i mübâreke Şevvâlinin on beşinci yevmü'l-hamîs müjdesiyle Bağdâd'a vâsıl .... oldı (Resul Havî, *Devhatü'l-Vüzerâ*, s. 188).

VIII- SÜLEYMAN FAİK EFENDİ

1198 Saferinin ortalarında (Ocak 1784) Sakız'da doğdu. Babası Sakız Muhassılı ve daha sonra Kıbrıs Muhassıllığından mazul, Tunuslu Abdullah'ın oğlu Hacı Hafız Ali Ağa'dır. Süleyman, iki yaşından sonra babasıyla birlikte İstanbul'a gelmiş, Reisülkurra Salih Efendi'den Kur'ân-ı Kerîm öğrenmiştir. Bosnalı Abdürrahim Efendi'den sülüs ve nesih hatlarını meşketmiş, Gürcü Osman Efendi'den Farsça, İslâm Efendi'den Arapça okumuştur. Cumadelula 1211'de (Kasım 1796) Sadaret Mektubî kalemine girmiş, Devlet-i Aliyye'nin muhtelif şehirlerinde çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Maliye tezkireciliği, Esham mukataacılığı, Saderet mektupculuğu, Haremeyn muhasebeciliği ve Ruznamecilik yapmıştır. Ceride nazırı ve aynı zamanda Cizye muhasebecisi iken 9 Muharrem 1254'de (4 Nisan 1838) vefat etmiştir. Kabri Rumelihisarı Kabristanı'ndadır. *Mecmû'a* adlı eserinden Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Seyyid Abdülbaki Nasır Dede'den sikke giydiği öğrenilmektedir.

Süleyman Efendi "Fâik" mahlasıyla şiir yazan bir şair olup, en meşhur eseri *Mecmû'a* adını taşımaktadır. Bu eserinin 1815 yılında tamamlandığına dair görüşler olmakla beraber, bu tarihten sonraki olaylara atıfların bulunması sebebiyle daha geç bir tarihte ikmal edildiği tahmin edilmektedir. Eserde önce bazı şairlerden seçme şiirler yazılmış olup, ardından dinî, ahlakî, felsefî ve tasavvufî bahisler gelmektedir. Daha sonra da Sünbül-zade Vehbî, Şeyh Galip, Nabî, İsmail Rusuhî Ankaravî, Halet Efendi, İzzet Molla, Bakî, Nefî, Fuzulî gibi şairlere ait bilgiler vardır. Ayrıca XIX. yüzyılda yetişmiş musikîşinas, zakir, meddah gibi zümreler hakkında bazı notlara da rastlanmaktadır. İkinci eseri *Zeylü'z-Zeyl alâ Devhati'l-meşâyıh* adını taşımakta olup, Müstakim-zade Süleyman Sadeddin'in şeyhülislâmların hayatına dair *Devhatü'l-Meşâyıh*'ına Ayıntabî Mehmed Münip'in yaptığı zeyillere bir zeyildir. 1249'da (1833-34) yazılan eserde, 1222-1248 (1807-1833) yılları arasında Şeyhülislâmlık yapan

Ataullah Mehmed Efendi'den, Kadı-zade Mehmed Tahir Efendi'ye kadar on bir şeyhülislâmın hal tercümesi yer almaktadır. Barbara Keliner-Heinkele, Süleyman Faik'in zeyli de dahil olmak üzere diğer zeyillerle birlikte *Devhatü'l-Meşâyıh*'ın tıpkı basımını -nüsha farklılıklarına işaret ederek- gerçekleştirmiştir (*Devhatü'l-meşâyih*, I-II, Stuttgart 2005). Ahmed Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inin kaynaklarından olan üçüncü eseri *Zeyl alâ Sefînetü'r-Rü'esâ* adı ile anılmaktadır. Ahmed Resmî Efendi'nin reisülküttapların hal tercümelerine dair olan ve Koca Nişancı Celal-zade Mustafa Çelebi'den başlayarak Ragıp Mehmed Paşa'nın hayatını da içine alan *Sefînetü'r-Rü'esâ (Halîfetü'r-Rü'esâ)* adlı eserine yaptığı bu zeylde Süleyman Faik Efendi, önce 1167-1219 (1754-1804) yılları arasında görev yapanları eklemiş, daha sonra da *Zeylü'z-Zeyl* adıyla bu tarihten sonra vazife görenleri de esere dahil etmiş ve Reisülküttap Nailî Abdullah Efendi'den başlayarak Mehmed Sadık Efendi (1812-1824) dahil olmak üzere bu iki zeyl, Ahmed Resmî Efendi'nin eseriyle birlikte taş basması olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1269). Daha sonra Mücteba İlgürel'in Ahmed Resmî Efendi ile ilgili girişi ve Recep Ahıskalı'nın hazırladığı indeksle birlikte tıpkıbasımı yapılmıştır (İstanbul 1992)[8].

İstifadenin şekli

Kaynağının isminin belirtilmesi:

Cevdet Paşa, kaynağı olan Süleyman Faik Efendi'nin *Zeyl-i Sefînetü'r-Rü'esâ*'sını hiç değiştirmeden aynen alıp ismini zikrederek aktarmıştır.

Misaller:

Abdü'r-Rezzâk Bâhir Paşa

.... Müşârün-ileyh .... tenkīh-i musâlahaya me'mûriyyetinden nâşî riyâset-i sâniyesinde nezd-i .... şâhânede vak' u i'tibâr tahsîl ve Sadr-ı vakt olan "Kara Vezîr" dimekle şehîr

Süleymân Fâik Efendi'nin *Zeyl-i Sefîne*'de tahrîrine nazaran, Abdürrezzâk Efendi, Âyînelikavak'ta tenkīh-i musâlaha mükâlemesine me'mûriyyetinden nâşî, riyâset-i

[8] Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 121; Selami Şimşek, "Süleyman Fâik Efendi", *DİA*, XXXVIII, 85-86.

Mehmed Paşa'nın dahi kemâl-i hürmet ü i'tibârına mazhar olarak şân u ikbâlini tekmîl itmiş iken sadr-ı müşârün-ileyh müteneffîzân-ı asrdan meşhûr Ahmed Nazîf Efendi'ye Aydın mansıbıyla vezâret tevcîhini Hâkān-ı cennet-mekân Sultân Abdü'l-Hamîd Hân hazretleriyle şifâhen söyleşip ber-vech-i hafî istihsâl-i müsâ'ade keyfiyyetini re'îs-i mûmâ-ileyhe ifâde eyledikte bu misillü serâ'ir ketm olunmak lâzime-i hâliyeden iken Nazîf Efendi'nin ta'allukı zevâl kabûl itmeyüp vezârete infi'âl ile: "*Âhar çârem kalmadı*" diyerek Âsitâne'den çıkmamak içün: "*Sadâreti tahsîl ider ise vezâretimde senin dahi ittifâkın munzammdır*" ve bir de beni belâya uğradır vâhimesine zâhib olup ol bâbda ahâr çâre mümkin iken kadr-i hâli bunların basîretlerini bağlayup keyfiyyetin hâlisâne Nazîf Efendi tarafına keşf ve ifşâsından gayri tedbîre kādir olamamağla sûret-i hâl mûmâ-ileyhe aks eylediği gibi halîle-i celîlesi olan meşhûre Ahretlik Hanım'ı Harem-i hümâyûna gönderüp Aydın mansıbının âhara tevcîh olunmasını şâmil hatt-ı hümâyûn ısdâr ittirmiş ve sadr-ı müşârün-ileyh dahi keyfiyyetin efendi-i mûmâ-ileyhe in'ikâsı re'îs-i mûmâ-ileyh tarafından oldığını hiss eylemiş oldığından sâniyesinde nezd-i şâhânede vak' u i'tibâr tahsîl ve Sadr-ı vakt olan Kara Vezîr'in dahi kemâl-i hürmet ü i'tibârına mazhar olarak, şân u ikbâlini tekmîl etmiş iken, sadr-ı müşârünileyh, müteneffizân-ı asrdan meşhûr Ahmed Nazîf Efendi'ye Aydın mansıbıyla vezâret tevcîhini Sultân Abdülhamîd Hân hazretleriyle şifâhen söyleşip, ber-vech-i hafî, istihsâl-i müsâ'ade keyfiyyetini re'îs-i mûmâileyhe ifâde eyledikte, bu misillü serâ'ir ketm olunmak lâzime-i hâlden iken, Nazîf Efendi'nin ta'alluku zevâl kabûl etmeyip, vezârete infi'âl ile: "*Âhar çârem kalmadı*" diyerek, Âsitâne'den çıkmamak içün: "*Sadâreti tahsîl eder ise, vezâretimde senin dahi ittifâkın munzammdır*" deyip de beni belâya uğratır vâhimesine zâhib olup, ol bâbda âhar çâre mümkin iken, kadr-i hâli kendisinin basar-ı basîretini bağlayıp, keyfiyyetin Ahmed Nazîf Efendi tarafına keşf ve ifşâsından gayri tedbîre kādir olamamağla, sûret-i hâl mûmâileyhe aks eylediği gibi, halîle-i celîlesi olan meşhûre Ahretlik Hânım'ı Harem-i Hümâyûn'a gönderip, Aydın mansıbının âhara tevcîh olunmasını şâmil hatt-ı hümâyûn ısdâr ettirmiş ve sadr-ı müşârünileyh dahi, keyfiyyetin mûmâileyhe

mahabbeti adâvete münkalib olarak Tezkire-i evvel bulunan .... Halîl Hamîd Paşa kalemiyle Aydın mansıbının vezâretle re'îs-i mûmâ-ileyhe tevcîhi istîzânını hâvî rikâb<a> takrîri yazdırıp riyâseti dahi muharrer takrîre arz itmiş ve mûcibince müsâ'ade-i seniyye-i şâhâne erzân kılınmışdır ve ihâneten âhır erbi'ada re'îs-i mûmâ-ileyhe ilbâs-ı hıl'at-ı vezâret olunmuşdur (Süleyman Faik Efendi, *Zeyl-i Sefînetü'r-Rü'esâ*, İstanbul 1992, s. 108-111).

in'ikâsı re'îs-i mûmâileyh tarafından olduğunu hiss eylemiş olduğundan, mahabbeti adâvete münkalib olarak, Tezkire-i evvel bulunan Halîl Hamîd Efendi kalemiyle Aydın mansıbının vezâretle re'îs-i mûmâileyhe tevcîhi istîzânını hâvî rikâba takrîri yazdırıp, riyâseti dahi, muharrer takrîre arz etmiş ve mûcibince müsâ'ade-i seniyye-i şâhâne erzân kılınmış ve ihâneten âhır erbi'ada re'îs-i mûmâileyhe ilbâs-ı hıl'at-ı vezâret olunmuştur (Cevdet Paşa, *Târih*, II, 136-137).

Vahîd Ömer Efendi

.... Sâhib-tercüme "Kara Vezîr" dimekle şehîr Silahdâr Mehmed Paşa sadâretinde Tersâne-i Âmire emîni bulunmuş idi. Çünki ol vakit Tersâne'de şimdiki nizâm câî olmayup emânet-i mezkûre ekser mütemevvilîn-i ağavâta ihâle olunagelmişdir ve ricâl ü vükelâdan tahkīri iktizâ iden mütemevvilîn dahi düşdükce emîn nasb olunmak âdet hükmüne girmiş oldığından sâhib-tercümeye mücerred akçesini sarf ittirmek içün Tersâne emâneti virilmiş olup mûmâ-ileyh zâtında şiddet-i lisân ashâbından olmak cihetiyle hazm idemeyüp: "*Bizi Tersâne küreğine virdiler*" sözini evliyâ-yı umûra

Süleymân Fâik Efendi, Zeyl-i Sefîne'de sâhib-tercümenin nâ-becâ harekât u etvârından bahisle, riyâsetinde makdûh olduğunu ve zamânında cerbeze ve sâhte ikbâl ile şöhret<i> bulunduğunu beyân eylemiştir. Hattâ zeyl-i mezkûrda muharrer olduğuna göre, sâhib-tercüme "Kara Vezîr" demekle şehîr Silahdâr Mehmed Paşa'nın sadâretinde, Tersâne emîni bulunup, ol vakit ise Tersâne'de şimdiki nizâm câî olmayıp, emânet-i mezkûre ekseriyyâ mütemevvilîn-i ağavâta ihâle olunagelmiş ve ricâl-i devletten tahkīri iktizâ eden mütemevvilîn dahi düştükçe, emîn nasb olunmak âdet hükmüne

işittirmiş ve ba'dehû resm günlerinin birinde sadr-ı müşârün-ileyh resmen Tersâne-i Âmire'ye gittikte mu'tâd üzere mahzenleri gezmeğe başlayup mahzen-i çûbe geldikte sâhib-tercüme âdet oldığı vechile kerâstenin ecnâsını ta'dâda şürû' ile : "*Bu fülân, bu da kara sığır*" deyüp ve ta'dâdı kesüp sadr-ı müşârün-ileyhin yüzine bakmış olmağla, ol dahi: "*Biz her ne kadar Enderûn-ı Hümâyûn'dan çıkmış isek de kerâstenin ecnâsın bilmeyecek kadar celeb değiliz*" didikte: "*Bunları saymak ve göstermek me'mûriyyetim müteferri'âtındandır, anın içün ta'dâd iderim*" gibi cevâb virmişler ise de beraber bulunanlar ta'rîfe gelmez bir sûretle hacîl olmuş ve ol vechile münâfese-i hafiyye meydâna çıkmış olmaktan nâşî bir müddet sonra azli vukū'uyla hânesinde mukīm iken mücerred kibr ü gurûruna mücâzât içün hâhâmbaşının takrîriyle Tersâne'den pâyzenler ta'yîn olunarak bir kaç senede bir tathîr olunagelen Balat lağımlarının üzerine: "*Tersâne emîni ma'zûllerinden biri ta'yîn olunmak lâzımdır ki pâyzenleri kullanılsun*" didiklerinden sâhib-tercümeyi ta'yîn itmişler. Ol dahi Balat'da bir tabîbin dükkânını câygâh ile hıdmet-i mezkûreyi nâ-çâr edâ idüp ba'd-ez-în hıfz-ı lisân ile yelkeni suya indirmişdir. Müteveffâ-yı girmiş olduğundan, sâhib-tercümeye mücerred akçesini sarf ettirmek içün, Tersâne emâneti verilmiş olup, mûmâileyh, zâtında şiddet-i lisân ashâbından olmak cihetiyle, hazm edemeyip: "*Bizi Tersâne küreğine verdiler*" sözünü evliyâ-yı umûra işittirmiş ve ba'dehû resm günlerinin birinde sadr-ı müşârünileyh, resmen Tersâne-i Âmire'ye gittikte, mu'tâd üzere mahzenleri gezmeye başlayıp, mahzen-i çûbe (ya'nî kerâste mahzenine) gelindikte, sâhib-tercüme, âdet olduğu vechile, kerâste ecnâsını ta'dâda şürû' ile: "*Bu fülân, bu fülân, bu da kara sığır*" deyip ve ta'dâdı kesip, sadr-ı müşârünileyhin yüzüne bakmış olmağla, ol dahi: "*Biz, her ne kadar Enderûn-ı Hümâyûn'dan çıkmış isek de, kerâstenin ecnâsını bilmeyecek kadar celeb değiliz*" dedikte: "*Bunları saymak ve göstermek me'mûriyyetim müteferri'âtındandır. Anın içün ta'dâd ederim*" gibi cevâb vermiş ise de, berâber bulunanlar, ziyâde hacîl olmuş ve ol vechile münâfese-i hafiyye meydâna çıkmış olmaktan nâşî, bir müddet sonra azli vukū'uyla hânesinde mukīm iken, mücerred kibr ü gurûruna mücâzât içün, hâhâmbaşının takrîriyle, Tersâne'den pâyzenler ta'yîn olunarak, bir kaç senede bir tathîr olunagelen Balât lağımlarının üzerine: "*Tersâne emîni*

sâlifü'l-beyân sâhib-i servet ü sâmân, zâtında hadîdü'l-lisân ve kesr-i hâtır ve gadr-ı asâgir ü ekâbirde ferîd-i zamân, cell ve cünûnda vahîd-i devrân olup bunca isâ'eti derkâr ve mu'âsırı bulunan vüzerâ ve ricâl nefyine ve belki katline teşne iken kuvvet-i bahtla zikr olunan tahkīrden başka keder görmeyüp vakti refâh-ı hâl ve âsâyiş-i bâl ile güzerân itmişdir (Süleyman Faik Efendi, *a.g.e.*, s. 116-118).

ma'zûllerinden biri ta'yîn olunmak lâzımdır ki, pâyzenleri kullan<ıl>sın" dediklerinden, sâhib-tercümeyi ta'yîn etmişler. Ol dahi, Balât'ta bir tabîbin dükkânını cây-gâh ittihâz ile, hıdmet-i mezkûreyi nâ-çâr edâ edip: "*Ba'd-ez-în hıfz-ı lisân ile yelkeni suya indirmiştir*" deyü *Fâik Efendi* tahrîr eyledikten sonra, sâhib-tercümenin dil-şikenliğini ve mu'âsırı bulunan vüzerâ ve ricâl nefyine ve belki katline teşne iken, kuvvet-i bahtla zikr olunan tahkīrden başka keder görmediğini beyân eylemiştir (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 306-307).

IX- CEBERTÎ

(1167/1753-54 – 1240/1825), asıl adı Abdurrahman b. Hasan olup, Kahire'de doğmuştur. Ataları Habeşistan'ın Cebert bölgesinden geldikleri için kendisi "Cebertî" nisbesi ile şöhret bulmuştur. Mensup olduğu Cebertî ailesi Hanefî mezhebinde ve İslâma çok bağlı kimseler olarak tanınmışlardır. Bu aileye mensup âlimlerin Mescid-i Nebevî'de, Harem-i şerîf'te ve Ezher'de ders verdikleri üç revak vardı. Babası Şeyh Hasan da Ezher âlimlerindendi. Cebertî on bir yaşında iken Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş, babası kendisinde olan kabiliyeti gördüğünden yetişmesine özen göstermiş, kıymetli hocalardan ders görmesini sağlamış, ona devlet ileri gelenlerinden meydana gelen iyi bir çevre bırakmıştır. Cebertî Ezher'den mezun olduktan sonra Astronomi, Matematik, Geometri alanlarındaki bilgisini arttırmıştır. Osmanlı Veziri Koca Yusuf Paşa, Cebertî'nin Astronomi alanındaki engin bilgisine vakıf olduğundan ona takvimler hazırlatmış ve kendisini ödüllendirmiştir. Cebertî iyi yetişmiş Ezher âlimlerinin geleneğine uyarak öğretim halkaları teşkil etmiş ve öğrenci yetiştirmeye önem vermiştir. Napoléon Mısır'ı işgal edince onu Ayan ve Eşraf Divanı'na üye tayin etmiştir. Mehmed Ali Paşa'nın saray muvakkiti olarak da

görev yapan Cebertî, Hanefîler ile ilgili İfta Dairesi'ne de nezaret etmiştir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya baştan itibaren cephe alan Cebertî ölümüne kadar muhalefetini sürdürmüştür. 1822'de oğlu Halil öldürülmüş, bu konuda bir çok söylenti çıkmış, bu olayın Cebertî'nin Mehmed Ali Paşa'nın idaresini tenkid etmesiyle ilgili olduğu dedikoduları yayılmıştır. Oğlunun ölümünden duyduğu büyük üzüntü ile Cebertî'nin gözleri görmez olmuş, evine kapanmış, vefatına kadar böyle kalmıştır. Onun bir suikaste kurban gittiği de söylenmiştir.

Cebertî ilmî usullere riayet eden objektif bir ilim adamı idi. Bu Mısırlı tarihçi *Acâ'ibü'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-ahbâr* ile meşhur olan ve 1688'den 1821'e kadar meydana gelen olayları ihtiva eden bir Mısır tarihi kaleme almıştır. Bulak 1297'de basılanı dört cilttir. Ayrıca Beyrut'da üç cilt olarak da basılmıştır. Cebertî'nin *Mazharü't-takdîs* adlı Mısır'ın Fransızlar tarafından işgalini (1798-1801) konu alan ikinci bir eseri daha vardır. Bunu 1216'da (1801-1802) tamamlayarak Osmanlı Veziri Yusuf Paşa'ya ithaf etmiş olup, bu eseri Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiş, 1807'de tamamlanan tercüme *Târîh-i Mısır* adıyla İstanbul'da 1282'de yayımlanmıştır. *Mazharü't-takdîs,* Mütercim Asım tarafından da tercüme edilmiştir (bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, I, 377). Ayrıca Alexandre Cardin bu eseri Fransızcaya tercüme ettiği gibi (Paris 1838), Muhammed Ata bu eserin Arapça orijinalini *Yevmiyyâtü'l-Cebertî* adıyla iki cilt halinde neşretmiştir (Kahire 1958)[9].

İstifadenin şekli

Mealen ve haziflerle aktarma:

Cevdet Paşa, kaynağı olan Ceberti'yi kısaltarak mealen ve haziflerle nakletmiştir.

Misaller:

Bulutkapan Ali Bey, Büyük Emîr Ebuzzeheb Muhammed'in efendisi (metbû'u) olup, 1175 yılında Ebuzzeheb'i satın alarak Hazînedâr'ın Ümerâ-yı Mısriyye'den olup, Rusya muhârebesi esnâsında, hurûc ale's-sultân etmiş olan Bulutkapan Ali Bey, aktâr-ı şarkıyyeyi zabt içün,

[9] Mehmet Maksudoğlu, "CEBERTÎ, Abdurrahman b. Hasan", *DİA*, VII, 190-191.

çocuklarının yanına yerleştirdi. O dönemde Hazînedâr İsmâ'îl Bey idi. İsmâ'îl Bey emîr olduğunda Ebuzzeheb'i kendi yerine Hazînedâr tayin etti. Ebuzzeheb .... emîr oldu ve sancak mutasarrıflığını aldı. "Ebuzzeheb" lâkabı ile tanındı. Kal'ada hıl'at giyerek bahşiş dağıttığında altın verdiği için bu lâkabı almışdı. Atına binip gelip geçerken evine girene kadar fakir fukaraya altın dağıtırdı. .... Kısa zamanda şöhreti büyüdü. .... Ülke, efendisinin (Ali Bey'in) zulmünden bıkıp kendisine kucak açtığında efendisine karşı çıktı .... Devletin ileri gelenlerini kendi tarafına çekti. Herkes onun tarafında toplandı. Onu sevdiler, onun tarafına geçtiler. Ona yardım ettiler. .... Öyle ki Ali Bey'i sıkıştırdılar. O da Mısır'dan çıkarak kaçtı ve Şâm'a gitti. Ebuzzeheb Muhammed ise Mısır'da kaldı ve orada yerleşdi. İşleri idare etti, görevler dağıttı. Osmanlı Devleti ile irtibata geçti. Mektuplar yazdı. Bâb-ı âlî'ye itâ'atini bildirdi. .... Mısır vergilerini toplayarak İstanbul'a gönderdi. Ulûfeleri, urban âidâtını dağıttı. Haremeyn-i şerîfeyn'e surre ve hububat gönderdi. .... Bu arada Bulutkapan Ali Bey bir ordu hazırladı ve Mısır'a geri dönmeyi düşündü. Ebuzzeheb bu durumu pek önemsemedi. Öte yandan boş durmayarak ona bir memlûklerinin ser-efrâzı olan Ebuzzeheb Muhammed Bey'i bir büyük ordu ile gönderip, Şâm-ı şerîfi zabt ettirdiği esnâda, Akka'da bulunan mütegallibeden Tâhir <Zâhir> Ömer dahi, Ali Bey'e hevâdâr olmuş idi. Ebuzzeheb ise, efendisinin emrine muhâlif olarak, ordusuyla Mısr'a avdetinden sonra, Ali Bey ile lede'l-muhârebe, gālib gelmekle, Ali Bey, Akka'ya gelip, Tâhir <Zâhir> Ömer'in i'ânesiyle, asker techîz ederek, Mısr'a azîmet eylemiş ise de, lede'l-muhârebe, ahz ve nihâyet katl olundukta .... müte'akiben Ebuzzeheb tarafından bir kâşif ile Mısır'ın İrsâliye Hazînesi geldi. .... Ve Ebuzzeheb .... Mısır ve Şâm tevliyyetini istid'â etmeğin, ... uhdesine rütbe-i vezâretle te'bîden Mısır eyâleti tevcîh olunup, semmur kürk ve şemşîr ihsan olunarak .... gönderilmiş idi (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 32-33).

tuzak hazırladı. Ali Bey'in muhaliflerini bir araya topladı. Ali Bey'e hıtaben: "*Sizin yanınızdayız*" diye çabuk gelmesi için mektup yazdırdı. Ali Bey yazılanların doğruluğuna inandı. Onlara cevaplar yazdı. Bunun üzerine Ali Bey'in dönme azmi kuvvetlendi. Askerleriyle birlikte Mısır tarafına yöneldi. Ebuzzeheb onu muharebe için "Sâlihiye" bölgesinde karşıladı ve onu esîr alıp Mısır'a getirdi. Bulutkapan bir kaç gün sonra öldü. .... Mısır Emîrliğinde Bâb-ı âlî'nin tam desteğini almış oldı. Mustafa Paşa'yı Nablûsî Mısır'a geldi. O Azm âilesindendi. Ebuzzeheb ona hürmet etti, ikrâmda bulundu. Ona ma'âşlar tahsîs etti. Mustafa Paşa Ebuzzeheb'in Mısr'a vâlî olması için Bâb-ı âlî'ye mahzar gönderdi. Nitekim Ebuzzeheb'e .... vâlîlik emri geldi (Cebertî, *Acâ'ibü'l-âsâr fi't-terâcîm ve'l-ahbâr*, Beyrut, s. 481-482).

X- ARŞİV BELGELERİ

Sûret-i Hatt-ı Şerîf-i Mülâtafet-Redîfdir

Benim vezîr-i muhlis ve çaker-i mütehassısım

Hakk te'âlâya ma'lûm u ıyândır ki, cemî'-i ef'âl ü harekâtından ve dîn ü

İhrâc-ı Mevâcib Hakkında Hatt-ı Hümâyûn

Benim vezîr-i muhlis ve çâker-i mütehassısım

Hakk te'âlâya ma'lûm u ıyândır ki, cemî'-i ef'âl ü harekâtından ve Dîn

devletim hıdemâtında nümâyân olan sa'y ü gayretinden râzî vü şâkirim. Her hâlde muvaffak bi'l-hayr olasın. Ale'l-husûs, vakt ü zamâniyle, emvâl-i mîriyyeyi tahsîl ve mevâcibi tekmîl ve tevzî' mâddesinde zuhûr iden dikkat ü ihtimâmın makbûl-i hümâyûnum olmağla, hâlâ Hazîne-i hümâyûn'um kethudası ağa kulum ile, hâssa kürklerimden bir semmûr kürk ve bir kabza mücevher hançer irsâl ve ihsâniyle, tevkīr ü tekrîm olunmuşsundur. Göreyim seni, kâffe-i umûr-ı Devlet-i Aliyye'min kemâl-i istiklâl üzere, idâre vü rü'yet ve râhat-ı ibâda dâ'ir hâlâta kemâkân bezl-i makderet eyleyesin. – *İnşâ'a'llâhu te'âlâ* –, her husûsta hayra muvaffak olacağında ve nizâm-ı devlet ve memleket esbâbında dakīka fevt itmeyerek, ikdâm-ı tâmm eylediğinde ve ideceğinde zerre kadar sübhem yoktur. Cenâb-ı Hakk, seni ve senin emr ü rızân üzere, dîn ü devlete sâdıkāne hıdmet idenleri, cihân-ı Dâreyn'de yüz aklığı ile mesrûr eyleye. Âmîn.

Fî gurre-i S (=Safer) sene 1194 (Bâb-ı Âsafî, Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme defteri (A.DVN. MHM.d), 176/1).

<ve> Devlet-i Aliyye'm hıdemâtında nümâyân olan sa'y ü gayretinden râzıyım ve şâkirim. Her hâlde muvaffak bi'l-hayr olasın. Ale'l-husûs vakt ü zamânı ile emvâl-i mîriyyeyi tahsîl ve mevâcibi tekmîl ve tevzî' mâddesinde zuhûr eden dikkat ü ihtimâmın makbûl-i hümâyûnum olmağla, hâlâ Hazîne-i hümâyûn'um kethudâsı ağa kulum ile, hâss kürklerimden bir semmûr kürk ve bir kabza mücevher hançer irsâl ve ihsânıyla, tevkīr ü tekrîm olunmuş<sun>dur. Göreyim seni, kâffe-i Devlet-i Aliyye'mi kemâl-i istiklâl üzere, idâre vü rü'yet ve râhat-ı ibâda dâ'ir hâlâta kemâ-kân bezl-i makderet eyleyesin. – *İnşâ'a'llâhu te'âlâ* –, her husûsta hayra muvaffak olacağında ve nizâm-ı devlet ve memleket esbâbında dakīka fevt etmeyerek, ikdâm-ı tâmm eylediğinde ve edeceğinde zerre kadar şübhem yoktur. Cenâb-ı Hakk, seni ve senin emr ü rızân üzere, dîn ü devlete sâdıkāne hıdmet edenleri, Dâreyn'de mesrûr eyleye. Âmîn (Cevdet Paşa (*Târîh*, II, 352).

Buyuruldı

Hazret-i Hudâvend-i memâlik-bahşâ ve cenâb-ı tensîk-fermâ-yı umûr-ı kâffetü'l-verâ, – *teḳaddeset ẕâtuhû ʿan vesmeti'l-eżdâdi ve'l-eşbâhi ʿan kulli ẕevi'n-nühâ* –'nın irâde-i bâhire-i Samadâniye ve inâyet-i zâhire-i Sübhâniyesi ve seyyid-i asfiyâ ve sipehsâlâr-i ketâ'ib-i enbiyâ-i habîb-i Hudâ, şefî'-i yevm-i cezâ, ulu peygamberimiz Muhammeduni'l-Mustafa, – *ʿaleyhi ve ʿalâ âlihî ve ṣaḥbihî ezka't-teḥâyâ* – hazretlerinin dest-yârî-i mu'cizât-ı cemmetü'l-berekâtı ve ashâb-ı güzîn ve hulefâ-yı râşidîn, – *Rıḍvânu'llâhi teʿâlâ ʿaleyhim ecmaʿîn* – ve cümle-i evliyâ-yı hidâyet-karîn ve asfiyâ-yı tekaddes-rehînin mürâfakat-ervâh-ı tayyibe-i cennet-me'vâlarıyla;

Mahall-i Tuğrâ

Ben ki, eşrefü'l-büldân ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâyin ve'l-mesâkin, kıble-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hâdim ve hâkimi ve hasretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu'azzama -ki İstanbul ve Edirne ve Burusa'dır- anların ve Şâm-ı cennet-meşâm ve Mısr-ı nâdiretü'l-asr-ı bî-hemtâ ve külliyyen Arabistân ve

Âyînelikavak Tenkīhnâmesi

Birinci mâdde: İşbu mu'âhede-i cedîdenin mâddelerinde tasrîhen ta'yîn ve tavzîhen tefsîr ü tebyîn olunan mevâddan mâ'adâ, Kaynarca'da akd olunan musâlaha-i mü'ebbede ahidnâmesi bu mu'âhede-i cedîdede lafzan bi-lafzin, ale't-tafsîl münderic i'tibâr olunarak, zikr olunan Kaynarca Ahidnâmesi'ni<n> başka iki kıt'asında mastûr iki mâdde-i münferidesiyle ma'an tamâmen kuvvet-i kâmilesinde bi-ibâretihâ <ve> bi-aynihâ nassı üzere, işbu mu'âhede-i cedîde ile tasdîk ederiz. Binâ-ber-în iki devlet-i fahîme miyânında sulh u salâh ve hüsn-i muvâlât ve hemcivârî halel ü infisâmdan berî vü ârî vechile ile'l-ebed düstûrü'l-amel tutulup, işbu mu'âhede-i mübârekeye muhill ü muzırr olur hâlâtı tarafeyn re'âyâsından ferd-i vâhidin îkā' u icrâ değil, tasaddîsine dahi cevâz verilmemeğe kemâl-i teyakkuz u basîret üzere, iki devlet dahi ikdâm edeceklerini te'kîden ve alâniyeten ta'ahhüd ederler.

İkinci mâdde: Kaynarca'da mün'akid ahidnâmenin üçüncü mâddesi mazmûnunu ziyâde îzâh u tasrîh zımnında, Rusya Devleti, beyne'd-devleteyn pây-dâr u üstüvâr olan hüsn-i musâfât muktezâsınca,

İfrîkıyye ve Berka ve Kayrevân ve Haleb-i şehbâ ve Irak-ı Arab ve Acem ve Basra ve Lahsâ ve Deylem ve Rakka ve Mûsul ve Şehr-i zor ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Van ve Magrib ve Habeş ve Tunus ve Trâblus-i Şâm ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolı ve memâlik-i Rumili ve husûsan Bağdâd-ı dârü's-selâm ve cemî'an Kürdistân ve Rum ve Türk ve Tataristân ve Çerâkise ve Kabartayân ve Gürcistân ve Deşt-i Kıbçak ve îlât-ı Tatar'a dâ'ir ol havâlîlerde vâkı' umûmen sığınak ve bi'l-cümle tavâ'if-i Tatar'ın halîfe-i a'zam ve şehriyâr-ı sa'âdet-disâr-ı mu'azzamı ve kezâlik etrâfında vâkı' cümle-i oymakān ve muzâfâtıyla umûmen Bosna ve kal'a-i Belgrad-ı dârü'l-cihâd ve Sırb hükûmeti ve anda olan kılâ' u husûn ve bilâd-ı Arnavudluk ve bi't-tamâm Eflak ve Boğdan ve etrâflarında vâkı' kılâ' u husûn ve ta'rîf u tavsîfden müstağnî nice bikā' u büldânın pâdişâh-ı ma'delet-şiyem ve şehenşâh-ı şevket-alemi es-sultân ibni's-sultân ve'l-hâkān ibni'l-hâkān es-Sultân Abdü'l-Hamîd ibni's-Sultân Ahmed Hân ibni's-Sultân Mehmed Hân'ım, unvân-ı hâtır-ı Devlet-i Aliyye'ye ri'âyeten rızâ-dâde olur ki, cümle-i Tatar tâ'ifesinin serbesiyyet üzere ittifâk-ı ârâlarıyla, müntahab Tatar hânları intihâb ve makām-ı hânîye terfî' olunduktan sonra, gerek kendi taraflarından ve gerek zîr-i hükûmetinde olan tavâ'if câniblerinden fî-mâ-ba'd ale'd-devâm düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bu def'a karâr-gîr olan senedin ta'bîrâtına mutâbık mahzarlar ile, Devlet-i Aliyye'me meb'ûslar tesyâr edip, mazmûnunda zât-ı ma'delet-simât-ı hazret-i cihân-dârînin imâmü'l-Mü'minîn ve halîfe-i a'zam-ı Muvahhidîn olduğunu sarâhaten i'tirâf u kabûl ve ehl-i İslâmdan olan bir hükümdâr-ı müstakıll <ü> serbest makāmına lâyık misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin irsâliyle, gerek hân-ı müşârünileyh ve gerek tâ'ife-i Tatar, takdîs-i şer'îsini istid'â eyleyeler ve bundan mâ'adâ Rusya Devleti, yine hüsn-i muvâlâta mürâ'âten ve hâtır-ı Devlet-i Aliyye'ye ri'âyeten, diyânetlerinin muvâfakatını lâ-mahâle muktezî ve râci' olan mevâddan hiç bir nesneye muhâlefet etmeyeceğine ta'ahhüd eder. Ve Devlet-i Aliyye dahi, alâniyeten ahd ü peymân eder ki:

Evvelen: Muvâfakat-ı mezheb ve te'sîr-i diyânet bahânesiyle, rûy-i arzda hiç bir devlete hesâb vermek-

menşûr-ı sa'âdet-nüşûr-ı saltanatım tevkī'-ı refī'-ı sultânü'l-berreyn ile müzeyyen ü pür-zîver ve yarlîğ-ı belîğ-i mekârim-teblîğ-i hılâfetim nakş u nigâr-ı azamet-izhâr-ı hâkānü'l-bahreyn ile mu'anven ü ârâyiş-güsterdir. Ricâl-i Devlet-i Aliyye'mden hâlâ Re'îsü'l-küttâbım olup Nişâncılık rütbe-i celîlesiyle kadri terfî' ve Devlet-i ebed-müddetimle Rusya Devleti beyninde te'kîd-i şîrâze-i silm ü safvete murahhas ta'yîn olunan iftihâr-ı mühretü'l-küttâb, câmi'u'l-fünûn ve'l-âdâb, menba'u'l-belâgati'r-râşika, ma'denü'l-fesâhati'r-râyika, zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm, el-muhtassu bi-mezîdi avâtıfi'l-Meliki'l-Hallâk, el-Hâcc Abdürrezzâk, – *dâme 'ilmuhû ve mecduhû* –'ya taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i şâhânemden virilen ruhsat-ı kâmîleye müsâvî iftihâretü'l-melikâti'l-azîmeti'l-Îseviyye, muhtâretü'l-küberâi'l-fahîmâti'l-Mesîhiyye, muslihet-i mesâlih-i cemâhîrü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniye, sâhibet-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vakār, sâhibet-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr, haşmetlü, miknetlü, Rusya İmparatoriçesi ve bi'l-cümle Rusyaların Pâdişâhı ve dostumuz Katerina-i Sâniye, – *ḫutimet avâḳıbuhâ bi'l-ḫayri ve'r-reşâdi ve âlihim ileyhâ sebîle'r-rüşdi ve's-sedâd* –, cânibinden sizin, umûr-ı dünyeviyyede devletlerini bi'l-istiklâl idâreye müstakıll olan Tatar hânlarının umûr-ı mülkiyye ve devletleri istiklâline bir dürlü halel getirmeyip, tazyîk eylemeye;

Sâniyen: Mesned-i hânî mahlûliyyet-i hakīkıyye ile mahlûl oldukça, kavm-i Tatar'dan serbesiyyet üzere, bu makāma intihâb ü terfî' olunan her bir hânlarına cenâb-ı zılliyyetpenâh hazretleri, halîfe-i a'zam-ı Muvahhidîn olmak mülâsebesiyle, misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin i'tâsı husûsunda hiç bir gûne özr ü bahâne ve su'ûbet izhâr ve îrâd olunmaya;

Sâlisen: Fî-mâ-ba'd kā'ide-i lâ-tetegayyer <yetegayyer> makāmında düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bu def'a Devlet-i Aliyye'nin kavl <ü> karâr eylediği misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâli sûretinden hiç bir vakitte Devlet-i Aliyye, bir lafz ve bir kelime tagyîr veyâhûd terk ü tefvîz <tenkīs> etmeye;

Râbi'an: Kaynarca'da mün'akid ahidnâmede Devlet-i Aliyye bi'l-cümle kabâ'il ve tavâ'if-i akvâm-ı Tatar'a dâ'ir kâffe-i hukūk-ı dünyeviyyesinden kasr-ı yed eylediğine binâ'en, hukūk-ı mezkûresini bir dürlü bahâne ile, kā'inen-mâ-kâne hiç bir târîhte tecdîd etmeyeceğini

ruhsat-ı tâmme virilen Der-aliyye'mde mukīm ortailçisi kıdvet-i ümerâü'l-milleti'l-Mesîhiyye İstakyof <Staykof>, – *ḫutimet avâḳıbuhû bi'l-ḫayr* –, yedlerinde olan ruhsatnâmeleri muktezâsınca Hicret-i Nebeviyye, – *'alâ ṣâḥibihâ efḍalü't-taḥiyye* –'nin işbu bin yüz doksan üç senesi Rebî'u'l-evvelinin üçünci güni, ya'nî Mîlâd-ı Hazret-i Îsâ'nın bin yüz yetmiş dokuz senesi mâh-ı Martı'nın onuncı gününde, bir yere gelüp, târîh-i Hicret'in bin yüz seksen sekiz senesinde vâkı' Mîlâd-ı Îseviyye'nin bin yedi yüz yetmiş dört senesi Temmuz'unun onuncı güni, Küçük Kaynarca karyesi kurbunda, devleteyn murahhasları miyânelerinde akd ü rabt olunan musâlaha-i mü'ebbede ahid-nâmesine muvâfık ve dokuz mâddeden ibâret bir mu'âhede-i müfessire akd ve temhîd ve imzâ itmeleriyle, lafzan bi-lafzin ,vech-i âti'l-beyân üzeredir. Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm ile Rusya Devleti beyninde Hicret-i Nebeviyye, – *'alâ ṣâḥibihâ efḍalü't-taḥiyye* –'nin bin yüz seksen sekiz senesinde vâkı' Mîlâd-ı hazret-i Îseviyye'nin bin yedi yüz yetmiş dört senesi mâh-ı Temmuz'unun onuncı gününde, Kaynarca'da, akd olunan musâlaha-i mü'ebbede ahdnâmesinin in'ikādından berü, ahdnâme-i işbu mu'âhede-i cedîde ile müceddeden müte'ahhid olup, zikr olunan ahidnâmenin üçüncü mâddesi mantûkunca, tavâ'if-i merkūmeyi müstakıll ü serbest bir kavim i'tibâr edeceğini ta'ahhüd eder. Zikr olunan üçüncü mâdde dahi işbu mâddede tasrîh ü beyân olunan ibâretinden <ibârâtından> mâ'adâ bu mahalde lafz be-lafz tecdîd ve tekrîr ü tezkîr olunmuş gibi i'tibâr oluna;

Hâmisen: Tavâ'if-i Tatar'a dâ'ir gayr-i müterakkıbe ve bu mu'âhedede hâtıra gelmemiş hâlât ârız u vâkı' olur ise, iki devlet dahi, dostâne muhâbere etmeksizin, bir nev' tedbîre mübâşeret etmemelerini ta'ahhüd eder.

Üçüncü mâdde: Müceddeden hânân-ı Tatar, intihâb olundukça, kavm-i Tatar tarafından ihbârını hâvî mahzarların ve cânib-i hılâfet-penâhîden i'tâ buyurulacak misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin ibâretine ve merkūm <kavm-i> Tatar ehl-i İslâmdan olmağla, şerî'at-ı Muhammediyye muktezâsınca, halîfetü'l-Muvahhidîne i'tibâren, fî-mâ-ba'd hıfz u vikāye ve muvâfakat ve iktizâ edeceği rüsûm-ı sâ'ireye müte'allik işbu mu'âhedenin ikinci mâddesinde meşrûh-ı nizâm ve râbıta bir cânibten Devlet-i Aliyye'den ve bir

merkūmenin ba'zı mâddesinde ve ale'l-husûs Kırım ve tavâ'if-i Tatar'ın bir Allâh'dan gayri kimseye tâbi' olmayan bir devlet menzilinde müstakıll ü serbest bir devlete tahvîl oldukları sebebiyle, devleteyn miyânelerinde, şükūk u mu'ârazât gûnâ-gûn vukū' bulup, safvet-i kâmile ve emniyyet-i şâmile üzere, mu'âmeleden ibâret olan semere-i sulh u salâhın tenâ"umundan cânibeyn re'âyâsı, mahrûm olmak derecelerine varmış idi. İki devlet beyninde, tekrâr isâre-i gubâr-ı münâferet ü şikākı mûcib olacak mahâzîr ve hâlât-ı nâ-marzıyyenin bu def'a ale'd-devâm izâlesi zımnında, bâlâda mezkûr Kaynarca Ahidnâmesi'ne halel getürülmeyerek, şükūk u zunûnun tavzîh ü tasrîhi niyyet-i hâlisesiyle, Dârü's-saltanat-i seniyye-i Kostantiniyye-i mahmiyye'de, devleteynin ruhsat-ı kâmile ile murahhas u me'zûnları vesâtatlarıyla, müceddeden müzâkere-i maslahata mübâderet olunması dostâne kavl ü karâr olundığına binâ'en, bu niyâzmend-i dergâh-ı âlihi ki, devlet-i kavî-şevket ricâli derûnunda, sâbıkā Riyâset-i küttâb ve Defter Emâneti hıdmet-i celîleleri ve hâlâ Nişâncılık rütbe-i refi'ası ile şeref-yâb olup, şehriyâr-ı Dârâ-derbân ve Husrev-i ma'delet-nişân-ı dâver-i devrân, taraftan dahi müdebbir-i umûr-ı Tatar'dan musarrah ve müttefakan-aleyh sened üzere, tekmîlen pezîrâ-yı hıtâm olduğu birle ve bundan mâ'adâ Tatar halkının istiklâl ü serbestiyyetinin tabî'at ve sûretini fî-mâ-ba'd evzah u asrah vechile ta'yîn ve takrîr zımnında, zeyl-i temessükte vaz'-ı imzâ eden cânibeyn murahhaslarının tanzîm ve imzâ ve kendi mühürleriyle hatm ü temhîr ettikleri nass-ı mazmûna mümâsil ve mevâkıf <muvâfik> alenen beyânnâmeler, iki devlet-i müşârünileyhimâdan i'lân olunduğu akabinde, Rusya Devleti'ni dahi cümle-i asâkirini işbu mu'âhede temessükü târîhinden i'tibâr ile, Kırım ve Taman'dan üç ay zarfından <zarfında> ve Kuban'dan bu'd-ı mesâfesi sebebiyle, üç ay yirmi günde gāyeten mâ-fi'l-bâb mümkin olur ise, dahi mukaddem celb ü ircâ' ve bir dürlü bahâne ile, bir dahi mahâll-i mezbûreye idhâl etmeyeceğini ta'ahhüd edip, Devlet-i Aliyye, kezâlik kendi tarafından dahi bu ta'ahhüdü kâmilen mürâ'ât edeceğini ta'ahhüd eder.

Dördüncü mâdde: Asâkir-i mezkûre, fi'l-vâkı' Orkapusu'nu mürûr eylediği haberi Devlet-i Aliyye'ye hükûmet-i Kırım'dan ihbâr olunup, karâr-dâde olduğu ibâret ve sûret üzere mahzarlar ile Devlet-i

şehenşâh-ı cihân, şevketlü, kudretlü, kerâmetlü, mehâbetlü, adâletlü, veliyy-i ni'metim pâdişâhım efendim cânib-i hümâyûnlarından yedime ihsân buyurılan ruhsatnâme-i sâmiyeleri ile, terhîs olunmuş bende-i sîm, haşmetlü, miknetlü, bi't-tamâm Rusyaların pâdişâh ve imparatoriçesi cenâbları tarafından, Der-aliyye'de mukīm Fevka'l-âde Ortailçisi ve Murahhası ve devletinin Müsteşârı Vasan İstanislas tarîkının kavalyeri Aleksandri rağbetlü, menziletlü, İstakyof <Staykof> dostumuz ile, akd-i meclis-i mükâleme ve ruhsatnâmelerimizi ibrâz ve mukābele ve siyâk-ı muktezî ve matlûba mutâbık bulunmağla, bi'l-mübâdele, vech-i elyak üzere, kesb-i istihkāk ve salâhiyetten sonra, vech-i ati'l-beyân ile, tavzîh ü tasrîh siyâkında, mu'âhede-i cedîdeyi akd ü takrîr idüp, mühür ve imzâlarımız ile hatim ve imzâ eylemişizdir.

Evvelki mâdde: İşbu mu'âhede-i cedîdenin mâddelerinde tasrîhen ta'yîn ve tavzîhen tefsîr ü tebyîn olunan mevâddan mâ'adâ, Kaynarca'da akd olunan musâlaha-i mü'ebbede ahidnâmesi, bu mu'âhede-i cedîdede, lafzan bi-lafzin, ale't-tafsîl, münderic i'tibâr olunarak, zikr olunan Kaynarca Ahidnâmesi'nin başka iki kıt'asında mastûr iki Aliyye gerek Şahin Girây Hân ve gerek kavm-i Tatar taraflarından müceddeden meb'ûslar vârid oldukta, cânib-i hazret-i hılâfet-penâhîden mukaddemce Devlet-i Rusya'ya tahrîren ta'ahhüdleri mûcibince, celâdetlü Şâhin Girây'ın hânlığı kabûl ve makāmını i'tirâf ile, karâr-gîr olan siyâk üzere, misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâl ile, müşârünileyhi tevşîh buyurmalarıyla, terâzî-i devleteyn üzere, Tatar mesâlihine dâ'ir bi'l-cümle muâser<e> kat' u hasm oluna.

Beşinci mâdde: Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'ye îrâs-ı mevâni' murâd etmediği hakīkatini tasdîk ve isbât içün, "Buğ" ta'bîr olunur Aksuvla hudûdu ve "Dinyestr" ta'bîr olunur Turla nehri ve Karadeniz sâhili beyninde kâ'in Özi nâhiyesine tâbi'dir deyü cânib-i Devlet-i Aliyye'den iddi'â olunan arâzînin kavm-i Tatar'a terkinden nükûl etmeğe rızâ-dâde olur. Ancak âti'l-beyân şurût ile ki:

Evvelen: Arâzî-i mezkûre, ahidnâmenin üçüncü mâddesi üzere, kavm-i Tatar'a tahsîs olunduğundan, Devlet-i Aliyye bu bâbda Kırım hânı ve müdîri ile muhâbere ve mukāvele eyleye ve arâzî-i merkūmenin hân ve hükûmeti tarafından hüsn-i

mâdde-i münferidesiyle ma'an, tamâmen kuvvet-i kâmilesinde, bi-ibâretihâ ve bi-aynihâ nassı üzere, işbu mu'âhede-i cedîde ile tasdîk ideriz. Binâ-ber-în, iki devlet-i fahîme miyânında sulh u salâh ve hüsn-i muvâlât ve hem-civârî halel ü infisâmdan berî vü ârî vechile, ile'l-ebed düstûrü'l-amel tutılup, işbu mu'âhede-i mübârekeye muhill ü muzırr olur hâlâtı, tarafeyn re'âyâsından ferd-i vâhidin îkā' u icrâ değil, tasaddîsine dahi cevâz virilmemeğe kemâl-i teyakkuz u basîret üzere, iki devlet dahi, ikdâm edeceklerini te'kîden ve alâniyeten ta'ahhüd iderler.

İkinci mâdde: Kaynarca'da mün'akid ahidnâmenin üçünci mâddesi mazmûnunı ziyâde îzâh u tasrîh zımnında, Rusya Devleti, beyne'd-devleteyn, pây-dâr u üstüvâr olan hüsn-i musâfât muktezâsınca, hâtır-ı Devlet-i Aliyye'ye ri'âyeten, rızâ-dâde olur ki, cümle Tatar tâ'ifesinin serbestiyyet üzere, ittifâk-ı ârâlarıyla, müntahab Tatar hânları, intihâb ve makām-ı hânîye terfî' olundukdan sonra, gerek kendü taraflarından ve gerek zîr-i hükûmetinde olan tavâ'if câniblerinden, fî-mâba'd, ale'd-devâm, düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bu def'a karâr-gîr olan senedin ta'bîrâtına mutâbık rızâlarıyla terk ü kasr-ı yedine rızâ verilmesi husûsuna Rusya Devleti, hüsn-i vefâ ve ihtimâm ile bezl-i himem-i hasene edeceğini ta'ahhüd edip, tavâ'if-i Tatar'ın serbesiyyetine hîn-i te'sîsinde halel tatarruk eder sûretini kesb etmemek içün, ibtidâ Devlet-i Aliyye'den bu mâdde merkūmûna îrâd olunduğu takdîrde, hüsn-i hıtâm bulacağı Rusya Devleti'nin ber-vech-i peşîn me'mûlüdür;

Sâniyen: Devlet-i Aliyye dahi, zikr olunan arâzîye hem-civâr olan üç devletin âsâyiş-i hâlleri içün Özi nâhiyesini Devlet-i Aliyye'nin akreb olan memâlikine hatt-ı müstakīm üzere tahsîs zımnında, kifâyet mikdârı arâzî alındıktan sonra, bâkīsini yine Devlet-i Aliyye'nin tasarrufunda olarak, âsâr-ı binâdan ve âhar gûne kâ'inen-mâ-kâne umrân ve iskândan hâliyeten hâliye terkini müte'ahhid olup; fakat mahall-i merkūmun el-hâletü-hâzihî mevcûd olup, Devlet-i Aliyye, ism ü resm ve aded ü mikdâr ve nev' ahâlînin defterini Rusya Devleti'ne vermesini müte'ahhid olduğu kurâ ve mesâkinden gayri yeniden bir nev'-i umrân ve iskân-ı cedîdi ve nâ-ma'lûm kesânın iskânını tecvîz etmemek şartıyla, istisnâ olunur; lâkin Rusya elçisi, kurâ-yı mezbûrenin el-hâletü-hâzihî bulundukları hâlde hıfz ve

mahzarlar ile, Devlet-i Aliyye'me meb'ûslar tesyâr idüp, mazmûnunda, zât-ı ma'delet-simât-ı hazret-i cihân-dârînin imâmü'l-Mü'minîn ve halîfe-i a'zam-ı Muvahhidîn oldığını sarâhaten i'tirâf u kabûl ve ehl-i İslâmdan olan bir hükûmdârın müstakıll ü serbest makāmına lâyık, misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin irsâliyle, gerek hân-ı müşârünileyh ve gerek tâ'ife-i Tatar, takdîs-i şer'îsini istid'â iderler ve bundan mâ'adâ, Rusya Devleti, yine hüsn-i muvâlâta mürâ'âten ve hâtır-ı Devlet-i Aliyye'ye ri'âyeten, diyânetlerinin muvâfakatını, lâ-mahâle, muktezî ve râci' olan mevâddan hiç bir nesneye muhâlefet itmeyeceğine ta'ahhüd ider. Ve Devlet-i Aliyye dahi, alâniyeten, ahd ü peymân ider ki:

Evvelen: Muvâfakat-ı mezheb ve te'sîr-i diyânet bahânesiyle, rûy-i arzda, hiç bir devlete hesâb virmeksizin, umûr-ı dünyeviyyede, devletlerini bi'l-istiklâl, idâreye müstakıll olan Tatar hânlarının umûr-ı mülkiyye ve devletleri istiklâline bir dürlü halel getürmeyip, tazyîk eylemeye;

Sâniyen: Mesned-i hânî, mahlûliyyet-i hakīkıyye ile, mahlûl oldukça, kavm-i Tatar'dan serbestiyyet üzere, bu makāma intihâb u terfî' olunan her bekāsını ancak devletinin rızâsı buna munzamm olmak me'mûlüyle müte'ahhid olur;

Sâlisen: Beyne'd-devleteyn her dürlü münâza'âtın def'i içün, ahidnâmenin ikinci mâddesi mantûkunca, Zaporov Kazakları'nın reddi husûsuna dâ'ir Devlet-i Aliyye, mesfûr Kazaklar'a haşmetlü, bi'l-cümle Rusyalunun pâdişâh ve imparatoriçesi tarafından şefakat-ı cibilliyyesi hasebiyle, cürmleri afv olunduğunu ifâde ve rızâlarıyla, Rusya memâlikine giderler ise, insırâf ettirdip, tereddüd eylediklerı hâlde Tuna'nın berü cânibinde taraf-ı berde Bahr-ı Siyâh'tan ba'îd bir mahalle imrârlarını ta'ahhüd eder.

Altıncı mâdde: Sefînelerin geşt ü güzârı husûsunda fî-mâ-ba'd bi'l-cümle hılâf-ı inhâları ve ebhâs ve kīl ü kāl miyâneden izâle vü ib'âd zımnında, beyân olunur ki, tavâ'if-i sâ'ire ve ale'l-husûs Devlet-i Aliyye'den emr-i ticârette milel-i sâ'ireden ziyâde haklarında müsâ'ade olunan Rusyalunun emr-i ticâret ve iyâb u zihâb-ı sefâ'inine müte'allik musâlaha ahidnâmesinin mâddesinde nümûne menzilesinde ittihâz olunan Françe ve İngiltere tâ'ifelerinin mahmiyye-i Kostantiniyye'ye ve Memâlik-i Osmâniye'-

bir hânlarına, cenâb-ı zılliyyet-penâh hazretleri, halîfe-i uzmâ-yı Muvahhidîn olmak mülâbesesiyle, misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin i'tâsı husûsunda, hiç bir gûne özr ü bahâne ve su'ûbet izhâr ve îrâd olunmaya;

Sâlisen: Fî-mâ-ba'd, kā'ide-i lâ-yetegayyer makāmında, düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bu def'a Devlet-i Aliyye'nin kavl ü karâr eylediği misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâli sûretinden, hiç bir vakitte, Devlet-i Aliyye, bir lafz ve bir kelime tagyîr veyâhûd terk ü tenkīs itmeye;

Râbi'an: Kaynarca'da mün'akid ahidnâmede, Devlet-i Aliyye, bi'l-cümle kabâ'il ve tavâ'if ve akvâm-ı Tatar'a dâ'ir kâffe-i hukūk-ı dünyeviyyesinden kasr-ı yed eylediğine binâ'en, hukūk-ı mezkûresini, bir dürlü bahâne ile, kā'inen-mâ-kâne, hiç bir târîhde, tecdîd itmeyeceğini işbu mu'âhede-i cedîde ile, müceddeden müte'ahhid olup, zikr olunan ahidnâmenin üçünci mâddesi mantûkunca, tavâ'if-i merkūmeyi müstakıll ü serbest bir kavim i'tibâr ideceğini ta'ahhüd ider. Zikr olunan üçünci mâdde dahi, işbu mâddede tasrîh ü beyân olunan ibârâtından mâ'adâ, bu mahalde, lafz be-lafz, tekrîr ü tezkîr olunmuş gibi i'tibâr oluna; nin sâ'ir liman ve iskelelerine isti'mâl eyledikleri sefînelerinin tamâmen şekil ve cesâmetine müşâkil ü müşâbih Rusya tüccâr sefînelerinin Bahr-i Siyâh'tan Akdeniz'e ve Akdeniz'den Bahr-ı Siyâh'a serbesiyyet üzere mürûr u ubûrlarına Devlet-i Aliyye, ruhsat u icâzet verir ve bu bâbda tahkīk olunduğu üzere, Akdeniz tarafından mahmiyye-i Kostantiniyye'ye iyâb u zihâb edegelen gerek Françe ve İngiltere ve gerek tavâ'if-i sâ'ire tüccâr sefînelerinin en büyüğü on altı bin kîle -ki Rusyalunun "bot" ta'bîr olunan kemmiyyetinde bi'l-mukāyese, yirmi altı bin dört yüz bota bâliğ olur- hamûleyi tahmîl ü isti'âb edip, bu takdîrce Rusya sefînelerinin ale'd-devâm mer'î vü düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bu def'a şekil ve cesâmetlerini ta'yîn ü tahsîs içün, işbu mikyâs ittihâz olunup, sefînelerin en küçüğü bin kîle ve en büyüğü on altı bin kîle ki sekiz bin kantâr hamûleyi mütehammil ola. Rusya Devleti, işbu takrîb ile dahi safvet ve zamâ'ir-i dostânesini Devlet-i Aliyye'ye isbât ve tahkīk murâd etmekle, kendi re'âyâsı tarafından bundan sonra Devlet-i Aliyye limanlarına tesyâr olunacak sefînelerin mikyâs-ı mezbûru tecâvüz etmeyip, takım ve mellâhlarının techîzi dahi zikr olunan iki

Hâmisen: Tavâ'if-i Tatar'a dâ'ir, gayr-i müterakkıbe ve bu mu'âhededе hâtıra gelmemiş halât, ârız u vâkı' olur ise, iki devlet dahi, dostâne muhâbere itmeksizin, bir nev' tedbîre mübâşeret itmemelerini ta'ahhüd iderler.

Üçünci mâdde: Müceddeden hânân-ı Tatar, intihâb olundukça, kavm-i Tatar tarafından ihbârını hâvî mahzarların ve cânib-i hılâfet-penâhîden i'tâ buyurılacak misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâlin ibâretine ve kavm-i Tatar, ehl-i İslâmdan olmağla, şerî'at-ı Muhammediyye muktezâsınca, halîfetü'l-Muvahhidîne i'tibâren, fî-mâ-ba'd, hıfz u vikâye ve muvâfakat ve iktizâ ideceği rüsûm-ı sâ'ireye müte'allik, işbu mu'ahedenin ikinci mâddesinde meşrûh-ı nizâm ve râbıta, bir cânibden, Devlet-i Aliyye'den ve bir tarafdan dahi, müdebbir-i umûr-ı Tatar'dan musarrah ve müttefakun-aleyh sened üzere, tekmîlen pezîrâ-yı hıtâm oldığı birle ve bundan mâ'adâ, Tatar halkının istiklâl ü serbestiyyetinin tabî'at ve sûretini, fî-mâ-ba'd, evzah u asrah vechile, ta'yîn ve takrîr zımnında, zeyl-i temessükde, vaz'-ı imzâ iden cânibeyn murahhaslarının tanzîm ve imzâ ve kendü mühürleriyle hatm ü temhîr itdikleri nass ve mazmûnı mümâsil ve muvâfık, milletin sefâ'inine mümâsil ü mutâbık olmasını mesfûrûna tenbîh etmekliğe râzı ve müte'ahhid olur. Ve dahi zikr olunan sefînelerde Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsını meger bir hâcet mess edip, Devlet-i Aliyye'nin ilmi ve rızâsı munzamm olmadıkça, istihdâm etmemek va'dini Rusya Devleti, ta'ahhüd eylediği misillü, işbu va'd-ı mezbûr, Devlet-i Aliyye tarafından dahi ta'ahhüd olunup, Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesinde meşrûh cümle-i uhûdun bilâ-tagyîr <tagayyür> ve dikkat ile mer'î tutulacağı ve bâ-husûs Fransa ve İngiltere tâ'ifelerinin tâze <te'diye> edecekleri rüsûm-ı vülûc u hurûctan gayri, bir nev' resm Rusya re'âyâsından mutâlebe olunmayacağı Devlet-i Aliyye tarafından ta'ahhüd olunur. Ve iki devlet beyninde emr-i ticâret husûsunda her dürlü hılâf-ı inhâları ber-taraf etmek zımnında, bi'l-müzâkere ve'l-mükâleme şerh ü tavzîh ve Fransa ve İngiltere-lüye i'tâ olunan ahidnâmelerin mefhûmunu esâs ittihâz birle, anlara ittibâ'en ve muvâfakatan, Rusya tüccârının tabî'atına tatbîkı hadd-i imkânda olduğu derecelere dek tevfîk ederek, emr-i ticârete dâ'ir bir kıt'a mukâvele-i münferide tertîb ü tanzîmine mübâderet olunmak iki taraf beyninde kavl ü karâr olundu.

alenen beyânnâmeler, iki devlet-i müşârünileyhimâdan i‘lân olunduğı akabde, Rusya Devleti dahi, cümle-i asâkirini, işbu mu‘âhede temessüki târîhinden i‘tibâr ile, Kırım ve Taman’dan üç ay zarfında ve Kuban’dan bu‘d-ı mesâfesi sebebiyle, üç ay yigirmi günde, gāyeten mâ-fi’l-bâb ve mümkin olur ise, dahi mukaddem, celb ü ircâ‘ ve bir dürlü bahâne ile, bir dahi mahâll-i mezbûreye idhâl itmeyeceğini ta‘ahhüd idüp, Devlet-i Aliyye, kezâlik kendü tarafından dahi, bu ta‘ahhüdi kâmilen mürâ‘ât ideceğini ta‘ahhüd ider.

Dördünci mâdde: Asâkir-i mezkûre, fi’l-vâkı‘ Orkapusı’nı mürûr eylediği haberi, Devlet-i Aliyye’ye hükûmet-i Kırım’dan ihbâr olunup, karâr-dâde olduğı ibâret ve sûret üzere, mahzarları ile, Devlet-i Aliyye’ye gerek Şahin Girây Hân ve gerek kavm-i Tatar taraflarından müceddeden meb‘ûslar vârid oldukda, cânib-i hazret-i hılâfet-penâhîden mukaddemce, Devlet-i Rusya’ya tahrîren ta‘ahhüdleri mûcibince, celâdetlü Şahin Girây’ın hânlığını kabûl ve makāmını i‘tirâf ile, karâr-gîr olan siyâk üzere, misâl-i bî-misâl-i takdîs-iştimâl ile, müşârünileyhi, tevşîh buyurmalarıyla, terâzî-i devleteyn üzere, Tatar

Yedinci mâdde: Ahidnâmenin Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına müte‘allik olan on altıncı mâddesi muvâfık-ı zamân-ı sâbık olmağla, bu def‘a mizâc-ı vakt ü hâle tatbîk içün, mâdde-i mezkûre, ba‘zı tebeddülât <tebdîlât> ve tenkīhâta muhtâc olduğu ecilden, beyne’d-devleteyn şu vechile mukāvele olunup, Devlet-i Aliyye, müceddeden ahd ü peymân eder ki:

Evvelen: Hıristiyan mezhebinin serbesiyyet-i kâmile ile te‘ârüf ve icrâsına ve müceddeden kilise ihdâsına ve atîklerinin ta‘mîr ü termîmine ahidnâmenin bâlâda mezkûr mâddesinin mantûk-ı aslîsi üzere, bi’l-mu‘âhede nizâm verildiği üzere, cânib-i Devlet-i Aliyye’den vechen mine’l-vücûh mümâna‘at u mu‘âraza olunmaya;

Sâniyen: İbrail ve Hotin ve Bender kal‘alarının etrâfında ve mahâll-i sâ’irede vâkı‘ olup, el-yevm “re‘âyâ emlâki” ismiyle müsemmâ olan arâzî ve emlâk-i manastır ve sâ’ir-i eşhâsın mülkleri olmak cihetiyle, Belgrad Musâlahası’nın in‘ikādı târîhi olan bin yüz elli <iki> târîhinde vâkı‘ Mîlâd-ı hazret-i Îsâ’nın bin yedi yüz otuz dokuz senesinden i‘tibâr olunarak, zabt olunmuş arâzî ve emlâk, geri

mesâlihine dâ'ir, bi'l-cümle mu'âsere, kat' u hasm oluna.

Beşinci mâdde: Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'ye îrâs-ı mevâni' murâd itmediği hakīkatini tasdîk ve isbât içün, "Buğ" ta'bîr olunur Aksuvla hudûdı ve "Dinyestr" ta'bîr olunur Turla nehri ve Karadeniz sâhili beyninde kâ'in olup, Özi nâhiyesine tâbi'dir deyü, cânib-i Devlet-i Aliyye'den iddi'â olunan arâzînin, kavm-i Tatar'a terkinden nükûl itmeğe rızâ-dâde olur. Ancak âtiyyetü'l-beyân şurût ile ki,

Evvelen: Arâzî-i mezkûre, ahidnâmenin üçünci mâddesi üzere, kavm-i Tatar'a tahsîs olundığından, Devlet-i Aliyye, bu bâbda Kırım hânı ve müdîri ile muhâbere ve mukāvele eyleye ve arâzî-i merkūmenin hân ve hükûmeti tarafından, hüsn-i rızâlarıyla, terk ü kasr-ı yedine rızâ virilmesi husûsuna, Rusya Devleti, hüsn-i vefâ ve ihtimâm ile, bezl-i himem-i hasene ideceğini ta'ahhüd idüp, tavâ'if-i Tatar'ın serbesiyyetine hîn-i te'sîsinde halel tatarruk ider sûretini kesb itmemek içün, ibtidâ, Devlet-i Aliyye'den bu mâdde, merkūmûna îrâd olundığı takdîrde, hüsn-i hıtâm bulacağı Rusya Devleti'nin, ber-vech-i pîşîn, me'mûlidir. manastır ashâbına redd oluna ve Memleketeyn-i merkūmeteyn'de vâkı' bundan akdem Rusyalu mevcûd olup, müdîr-i umûru olduğu esnâda, ahâlî-i memleketten ba'zı kesânın isbât zımnında îrâd ettikleri edille tefahhus olunduğuna binâ'en, muktezâsınca dedelerinden mevrûs olup, taraflarından zabtına hükm olunan emlâk bundan böyle bilâ-intizâ' ve ta'arruzdan ârî vechile, eşhâs-ı mersûmûna temlîk ü ibkā olunmasında Rusya Devleti'nin şefâ'atine Devlet-i Aliyye, müsâ'ade eyleye;

Sâlisen: Cânib-i Devlet-i Aliyye'den Memleketeyn-i mezbûreteyn'in tâ'ife-i rehâbînine imtiyâzât-ı lâyıka ile i'tibâr u rağbet oluna;

Râbi'an: Memleketeyn-i mezkûreteyn'e cizye teklîfi husûsunda izhâr-ı âsâr-ı i'tidâl ve merhamet olunup ve mâl-i cizye-i mezkûreyi iki senede bir def'a başka başka iki memleketin tarafından Âsitâne-i sa'âdet cânibine tesyâr olunacak yerlü meb'ûsların yedinden Devlet-i Aliyye, ahz ve kabûl eyleye ve bu def'a tanzîm ve tahsîs kılınan cizye-i mezkûrelerini Memleketeyn-i merkūmeteyn mâ-dâm ki, vakt ü zamâniyle edâ vü îfâ edeler, vülât ve zâbitân ve zevât-ı sâ'ire taraflarından

Sâniyen: Devlet-i Aliyye dahi, zikr olunan arâzîye hem-civâr olan üç devletin âsâyiş-i hâlleriyçün, Özi nâhiyesini, Devlet-i Aliyye'nin akreb olan memâlikine, hatt-ı müstakīm üzere tahsîs zımnında, kifâyet mikdârı arâzî alındıkdan sonra, bâkīsini, yine Devlet-i Aliyye'nin tasarrufunda olarak, âsâr-ı binâdan ve âhar gûne, kâ'inen-mâkâne, umrân ve iskândan hâliyetü'l-hâliye terkini müte'ahhid olup; fakat mahall-i merkūmdan el-hâletü-hâzihî, mevcûd olup, Devlet-i Aliyye, ism ü resm ve aded ü mikdâr ve nev' ahâlînin defterini, Rusya Devleti'ne virmesini müte'ahhid oldığı kurâ ve mesâkinden gayri, yeniden bir nev'-i umrân ve iskân-ı cedîdi ve nâ-ma'lûm kesânın iskânını tecvîz itmemek şartıyla, istisnâ olunur; lâkin Rusya ilçisi, kurâ-yı mezbûrenin el-hâletü-hâzihî, bulundukları hâlde hıfz ve bekāsını, ancak devletinin rızâsı buna munzamm olmak me'mûliyle, müte'ahhid olur.

Sâlisen: Beyne'd-devleteyn, her dürlü münâza'âtın def'iyçün, ahidnâmenin ikinci mâddesi mantûkunca, Zaporov Kazakları'nın reddi husûsuna dâ'ir, Devlet-i Aliyye, mesfûr Kazaklar'a haşmetlü, miknetlü, bi'l-cümle Rusyaların pâdişâh ve imparatoriçesi tarafından kâ'inen-men-kâne teklîf <tekâlîf> ü vergi nâmıyla yâhûd ism-i dîger ü âhar bir gûne bahâne ile nesne mutâlebesiyle, Memleketeyn-i mezkûreteyn'e cefâ vü ezâ çektirilmeyip, mukaddemâ Memleketeyn-i mezkûreteyn, Devlet-i Aliyye'nin taht-ı tasarrufuna ircâ' olunduğu akabinde, cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı hazret-i cihândârîden i'tâ vü ihsân buyurılan hutût-ı şerîfeyi re'âyânın emn ve refâhiyçün kemâl-i dikkat üzere, kuvvet-i asliyyelerinde hıfz ve ri'âyet edeceğini Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd eder;

Hâmisen: Memleketeyn-i merkūmeteyn'den her biri Âsitâne-i Aliyye'de Rum mezhebinde Hıristiyan olarak birer nefer maslahatgüzârı ikāmet ü ibkā edip, mesfûrların hakkında Devlet-i Aliyye, her hâlde âsâr-ı inâyet ü merhametini bezl eyleye. Şöyle ki: Mesfûrlar tena"um-ı ahkâm-ı milele müstahikk, ya'nî her dürlü ta'arruz ve müftereyâttan mahmî vü mestûr-ı i'tibâr olalar;

Sâdisen: Rusya Devleti dahi, kendi tarafından elçisi vesâtatıyla, Memleketeyn-i mezbûreteyn içün, musâlaha ahidnâmesinde kendiye tecvîz ve tahsîs kılınan hakk-ı şefâ'ati; fakat işbu mâddede mübeyyen ü

şefakat-ı cibilliyyesi hasebiyle, cürmleri afv olundığını ifâde ve rızâlarıyla, Rusya memâlikine giderler ise, insırâf itdürdüp, tereddüd eyledikleri hâlde, Tuna'nın berü cânibinde taraf-ı berrîde, Bahr-ı Siyâh'dan ba'îd bir mahalle imrârlarını ta'ahhüd ider.

Altıncı mâdde: Sefînelerin geşt ü güzârı husûsunda, fî-mâ-ba'd, bi'l-cümle hılâf-ı inhâları ve ebhâs ve kīl ü kāli miyâneden izâle vü ib'âd zımnında, beyân olunur ki, tavâ'if-i sâ'ire ve ale'l-husûs, Devlet-i Aliyye'den emr-i ticârette, milel-i sâ'ireden ziyâde haklarına müsâ'ade olunan ve Rusyalunun emr-i ticâret ve iyâb u zihâb-ı sefâ'inine müte'allik musâlaha ahidnâmesinin mâddesinde, nümûne menzilesinde, ittihâz olunan Françe ve İngiltere tâ'ifelerinin, mahmiyye-i Kostantiniyye'ye ve Memâlik-i Osmâniye'nin sâ'ir liman ve iskelelerine isti'mâl eyledikleri sefînelerinin tamâmen şekil ve cesâmetine müşâkil ü müşâbih, Rusya tüccâr sefînelerinin, Bahr-ı Siyâh'dan Akdeniz'e ve Akdeniz'den Bahr-ı Siyâh'a serbesiyyet üzere mürûr u ubûrlarına Devlet-i Aliyye ruhsat u icâzet virür. Bu bâbda tahkīk olundığı üzre, Akdeniz tarafından, mahmiyye-i Kostantiniyye'ye iyâb u zihâb idegelen gerek Françe ve meşrûh şurûtun halelden sıyânet ü vikāyesi zımnında, isti'mâl eylemeğe va'd u ta'ahhüd eder.

Sekizinci mâdde: Mora sükkânının musâdere olunan arâzî ve emlâkleri cevâmi' ve evkāf ve sâ'ir bu makūle hayrâta rabt olunmuş olduğundan, Kaynarca Ahidnâmesi mûcibince ashâbına reddi muktezî olan arâzî ve emlâk-i mezbûre mukābelesinde arâzî-i sâ'ire ta'yîni veyâhûd hayf u ziyânlarına mu'âdil menâfi'-i uhrâ i'tâsıyla, tamâmen vech-i hakkāniyet ü ma'delet üzere, re'âyâ-yı mesfûrenin ziyânlarını tazmîn edeceği<ni> Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd etmekle, Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'nin kavl ü ahdine i'timâden ferih-i bâl ile rızâ-dâde olur.

Dokuzuncu mâdde: İşbu mu'âhede, Kaynarca Musâlahası Ahidnâmesi'nin mülhakı ve şürûh u tavzîhi makāmında olmağla, ahdnâme-i mezkûrenin eczâsından bir cüz'ü menzilesinde ahd <add> ü i'tibâr ve tarafeynden kavl-i ahd olunan mu'âhedât kuvvet ü te'kîdi üzere, ile'l-ebed mer'î vü mu'teber tutulmak vâcib olmağla, gerek şevketlü, kerâmetlü, adâletlü, merhametlü, veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerinin

İngiltere ve gerek tavâ'if-i sâ'ire tüccâr sefînelerinin en büyüği, on altı bin kîle -ki Rusyalunun "bot" ta'bîr olunur kemmiyyette, bi'l-mukāyese, yigirmi altı bin dört yüz bota bâliğ olur- hamûleyi, tahmîl ü isti'âb idüp, bu takdîrce Rusya sefînelerinin ale'd-devâm, mer'î vü düstûrü'l-amel tutulmak üzere, bir <bu> def'a şekil ve cesâmetlerini ta'yîn ü tahsîs içün, işbu mikyâs ittihâz olunup, sefînelerin en küçüği, bin kîle ve en büyüği, on altı bin kîle ki, sekiz bin kantâr hamûleyi mütehammil ola. Rusya Devleti, işbu takrîb ile dahi, safvet ve zamâ'ir-i dostânesini, Devlet-i Aliyye'ye isbât ve tahkīk murâd itmekle, kendü re'âyâsı tarafından, bundan sonra, Devlet-i Aliyye limanlarına tesyâr olunacak sefînelerin mikyâs-ı mezbûrı tecâvüz itmeyüp, takım ve mellâhlarının techîzi dahi, zikr olunan iki milletin sefâ'inine mümâsil ü mutâbık olmasını, mesfûrûna tenbîh itmeğe râzı ve müte'ahhid olur. Dahi zikr olunan sefînelerde, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsını, meger bir hâcet mess idüp, Devlet-i Aliyye'nin ilmi ve rızâsı munzamm olmadıkça, istihdâm itmemek va'dini Rusya Devleti, ta'ahhüd eylediği misillü, işbu va'd-ı mezbûr, Devlet-i Aliyye tarafından dahi ta'ahhüd olunup, Kaynarca Ahidtaraf-ı hümâyûnlarından ve gerek haşmetlü, miknetlü, bi't-tamâm cümle-i Rusyaluların pâdişâh ve imparatoriçesinin tarafından kendi imzâlarıyla alenen tasdîknâmeler ile, işbu mu'âhede te'yîd ve zikr olunan ahidnâmeler siyâk u ibâreleri vech-i mu'tâd üzere olarak, mümkin mertebe bir kadem akdem ve gāyeten mâ-fi'l-bâb işbu mu'âhedenin akdi târîhinden dört ay zarfında mahmiyye-i Kostantiniyye'de mübâdele olunmak üzere, cânibeyn murahhasları, beynlerinde kavl ü karâr ve mefâhîm ü mazâmîni muvâfık u mutâbık iki nüshasını tertîb ü terkīm ve ziyâde te'mîn ü temtîn içün, Rusya Devleti'nin Der'aliyye'de mukīm Fevkalâde Ortaelçisi ve Murahhası ve devletinin Müsteşârı Vasan İstanislas <Stanislas> tarîkının kavalyeri rağbetlü, menziletlü, Aleksandr İstakyof <Staykof> dostumuz ile beynimizde kavl ü karâr ve kendi imzâ ve mühürlerimiz ile hatm ü temhîr eyledik (Cevdet Paşa, *Târîh*, II, 344-351).

nâmesi'nin on birinci mâddesinde meşrûh, cümle-i uhûdun bilâ-tagayyür ve dikkat ile mer'î tutulacağı ve bâ-husûs Françe ve İngiltere tâ'ifelerinin te'diye idecekleri rüsûm-ı vülûc u hurûcdan gayri, bir nev' resm, Rusya re'âyâsından mutâlebe olunmayacağı Devlet-i Aliyye tarafından ta'ahhüd olunur. Ve iki devlet beyninde, emr-i ticâret husûsunda, her dürlü hılâf-ı inhâları ber-taraf itmek zımnında, bi'l-müzâkere ve'l-mükâleme, şerh ü tavzîh ve Françe ve İngilterelüye i'tâ olunan ahidnâmelerin mefhûmunı esâs ittihâz birle, anlara ittibâ'en ve muvâfakatan, Rusya tüccârının tabî'atına tatbîkı, hadd-i imkânda oldığı derecelere dek tevfîk iderek, emr-i ticârete dâ'ir bir kıt'a mukāvele-i münferide, tertîb ü tanzîmine mübâderet olunmak, iki taraf beyninde kavl ü karâr olundı.

Yedinci mâdde: Ahidnâmenin Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına müte'allik olan on altıncı mâddesi, muvâfık-ı zamân-ı sâbık olmağla, bu def'a mizâc-ı vakt ü hâle tatbîk içün, mâdde-i mezkûre, ba'zı tebdîlât ve tenkīhâta muhtâc oldığı ecilden, beyne'd-devleteyn, şu vechile mukāvele olunup, Devlet-i Aliyye, müceddeden ahd ü peymân ider ki:

Evvelen: Hıristiyan mezhebinin serbestiyyet-i kâmile ile te'ârüf ve icrâsına ve müceddeden kilise ihdâsına ve atîkalarının ta'mîr ü termîmine, ahidnâmenin bâlâda mezkûr mâddenin mantûk-ı aslîsi üzere, bi'l-mu'âhede, nizâm virildiği vech üzere, cânib-i Devlet-i Aliyye'den, vechen mine'l-vücûh, mümâna'at u mu'âraza olunmaya;

Sâniyen: İbrail ve Hotin ve Bender kal'alarının etrâfında ve mahâll-i sâ'irede vâkı' olup, el-yevm "re'âyâ emlâki" ismiyle müsemmâ olan arâzî ve emlâk-i manastır ve sâ'ir-i eşhâsın mülkleri olmak cihetiyle, Belgrad Musâlahası'nın in'ikādı târîhi olan bin yüz elli iki târîhinde vâkı' Mîlâd-ı hazret-i Îsâ'nın bin yedi yüz otuz dokuz senesinden i'tibâr olunarak, zabt olunmuş arâzî ve emlâk, girü manastır ve ashâbına redd oluna ve Memleketeyn-i merkūmeteyn'de vâkı', bundan akdem, Rusyalu mevcûd olup, müdîr-i umûrı oldığı esnâda, ahâlî-i memleketten ba'zı kesânın, isbât zımnında îrâd eyledikleri edille, tefahhus olundığına binâ'en, muktezâsınca dedelerinden mevrûs olup, taraflarından zabtına hükm olunan emlâk, bundan böyle bilâ-intizâ' ve ta'arruzdan ârî vechile, eşhâs-ı mersûmûna temlîk ü ibkā olunmasında, Rusya Devleti'nin

şefâ'atine Devlet-i Aliyye, müsâ'ade eyleye;

Sâlisen: Cânib-i Devlet-i Aliyye'den, Memleketeyn-i mezbûreteyn'in tâ'ife-i rehâbîne imtiyâzât-ı lâyıka, ile i'tibâr u rağbet oluna;

Râbi'an: Memleketeyn-i mezkûreteyn'e cizye teklîfi husûsunda, izhâr-ı âsâr-ı i'tidâl ve merhamet olunup ve mâl-i cizye-i mezbûreyi, iki senede bir def'a, başka başka iki memleketin tarafından, Âsitâne-i sa'âdet cânibine tesyâr olunacak yerlü meb'ûsların yedinden, Devlet-i Aliyye, ahz ve kabûl eyleye ve bir <bu> def'a tanzîm ü tahsîs kılınan cizye-i mezkûrelerini, Memleketeyn-i merkûmeteyn, mâ-dâm ki, vakt ü zamâniyle edâ vü îfâ ideler, vülât ve zâbitân ve zevât-ı sâ'ire taraflarından kâ'inen-men-kâne, tekâlîf ü virgü nâmıyla yâhûd ism-i dîger ü âhar bir gûne bahâne ile, nesne mutâlebesiyle, Memleketeyn-i mezkûreteyn'e cefâ vü ezâ çekdirilmeyüp, mukaddemâ Memleketeyn-i mezkûreteyn, Devlet-i Aliyye'nin taht-ı tasarrufuna ircâ' olundığı akabde, cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı hazret-i cihândârîden i'tâ vü ihsân buyurılan hutût-ı şerîfeyi, re'âyânın emn ve refâhiyçün, kemâl-i dikkat

üzere, kuvvet-i asliyyelerinde hıfz ve ri'âyet ideceğini, Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd ider;

Hâmisen: Memleketeyn-i merkūmeteyn'den her biri, Âsitâne-i Aliyye'de, Rum mezhebinde Hıristiyan olarak, birer nefer maslahatgüzârı ikāmet ü ibkā idüp, mesfûrların hakkında, Devlet-i Aliyye, her hâlde âsâr-ı inâyet ü merhametini bezl eyleye. Şöyle ki: Mesfûrlar tena"um-ı ahkâm-ı milele müstahikk, ya'nî her dürlü ta'arruz ve müftereyâtdan mahmî vü mestûr-ı i'tibâr olalar;

Sâdisen: Rusya Devleti dahi, kendü tarafından ilçisi vesâtatıyla, Memleketeyn-i mezbûreteyn içün, musâlaha ahidnâmesinde kendüye tecvîz ve tahsîs kılınan hakk-ı şefâ'ati; fakat işbu mâddede mübeyyen ü meşrûh şurûtun halelden sıyânet ü vikāyesi zımnında, isti'mâl eylemeğe va'd u ta'ahhüd ider.

Sekizinci mâdde: Mora sükkânının musâdere olunan arâzî ve emlâkleri, cevâmi' ve evkāf ve sâ'ir bu makūle hayrâta rabt olunmuş bulunduğundan, Kaynarca Ahidnâmesi mûcibince, ashâbına reddi muktezî olan arâzî ve emlâk-i mezbûre mukābelesinde, arâzî-i sâ'ire ta'yîni veyâhûd hayf u ziyânlarına mu'âdil

menâfi‘-i uhrâ i‘tâsıyla, tamâmen vech-i hakkāniyet ü ma‘delet üzere, re‘âyâ-yı mesfûrenin ziyânlarını tazmîn ideceğini, Devlet-i Aliyye, ta‘ahhüd itmekle, Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'nin kavl ü ahdine i‘timâden, ferih-i bâl ile, rızâ-dâde olur.

Dokuzuncu mâdde: İşbu mu‘âhede, Kaynarca Musâlahası Ahidnâmesi'nin mülhakı ve şerh ü tavzîhi makāmında olmağla, ahdnâme-i mezkûrenin eczâsından bir cüz'i menzilesinde add ü i‘tibâr ve tarafeynden kavl-i ahd olunan mu‘âhedât, kuvvet ü te'kîdi üzere, ile'l-ebed, mer‘î vü mu‘teber tutulmak vâcib olmağın, gerek cânib-i ma‘âlî-menâkıb-ı hazret-i hılâfet-penâhîden ve gerek Rusya pâdişâhı müşârün-ileyhâ tarafından, tasdîknâmeler ile, işbu mu‘âhede, te'yîd ü te'kîd ve zikr olunan ahidnâmeler, siyâk u ibâreleri, vech-i mu‘tâd üzere olarak, mümkin mertebe bir kadem akdem ve gāyeten mâfi'l-bâb, işbu mu‘âhedenin akdi târîhinden dört ay zarfında, Dârü's-saltanati's-seniyye-i mahmiyye-i Kostantiniyye'de, mübâdele olunmak üzere, kavl ü karâr olunmuşdur deyü mastûr ve musarrah olmaktan nâşî, imdi bâlâda tahrîr olunan mu‘âhede, taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i şâhânemden,

işbu tasdîknâme-i hümâyûnumla tasdîk ü te'yîd olunup, gerek cânib-i celîlü'l-menâkıb-ı dâverânemden ve gerek ahlâf-ı sa'âdet-ittısâfımız taraflarından, mu'âhede-i mezkûrenin kâmilen ve bi-ibâretihâ ve bilâ-tegayyür, hıfz u vikāye ve icrâsı, kavl-i tâcdârânemle ta'ahhüd ve zikr olunan ta'ahhüd-i pâdişâhânemi ziyâde te'kîd ü istihkâm zımnında, tuğrâ-yı garrâ-yı hıdıvâne ve hatt-ı şerîf-i celâlet-redîf-i şehriyârânemle tezyîn ü tevşîh olunmuşdur (Hatt-ı Hümâyûn (HAT.), 1429/58511/1 ve 2).

Bi-tevfîki'llâhi te'âlâ

Mübârek Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hazret-i Cihândârîden Hâlâ Büyük İspanya Kralına Yazılan Ahdnâme-i Hümâyûn-ı Celâlet-Makrûndur

Hazret-i Hudâvend-i memâlik-bahşâ ve cenâb-ı tensîk-fermâ-yı umûr-ı kâffetü'l-verâ, – *teḳaddeset-ẕâtuhû 'an vesmeti'l-eżdâdi ve'l-eşbâhi 'an kulli ẕevi'n-nühâ* –'nın irâde-i bâhire-i Samedâniye ve inâyet-i zâhire-i Sübhâniyesi ve seyyid-i asfiyâ ve sipehsâlâr-ı ketâ'ib-i enbiyâ-i habîb-i Hudâ, şefî'-i yevm-i cezâ, ulu peygammerimiz Muhammeduni'l-Mustafa, – *'aleyhi ve 'alâ âlihî ve*

İspanya Devleti'yle Akd Olunan Ahidnâmenin Sûretidir

Birinci mâdde: Devlet-i Aliyye ile İspanya Devleti beyninde, – *inşâ'a'llâhu te'âlâ* –, tasdîknâme vürûdundan sonra, sâ'ir dost olan Fransa ve Siçilyateyn <Sicilyateyn> ve İngiltere ve <Felemenk ve> İsveç Devletleri misillü, vaz' ile sulh u salâh mün'akid olmuştur. Binâ-berîn Devlet-i Aliyye'ye tâbi' memâlik ü eyâlât ve ülkât u cezîrelerin ahâlîleriyle İspanya Devleti'ne tâbi' olan

ṣaḥbihî ezka't-teḥâyâ – hazretlerinin dest-yârî-i mu'cizât-ı cemmetü'l-berekâtı ve ashâb-ı güzîn ve hulefâ-yı râşidîn, – *Rıḍvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în* – ve cümle-i evliyâ-yı hidâyet-karîn ve asfiyâ-yı tekaddes-rehînin mürâfakat-ı ervâh-ı tayyibe-i cennet-me'vâlarıyla;

Mahall-i Tuğrâ

Ben ki, eşrefü'l-büldân ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâyin ve'l-mesâkin, kıble-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hâdim ve hâkimi ve hasretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu'azzama -ki İstanbul ve Edirne ve Burusa'dırlar- anların ve Şâm-ı cennet-meşâm ve Mısr-ı nâdiretü'l-asr-ı bî-hemtâ ve külliyyen Arabistân ve İfrîkıyye ve Berka ve Kayrevân ve Haleb-i şehbâ ve Irak-ı Arab ve Acem ve Basra ve Lahsâ ve Deylem ve Rakka ve Mûsul ve Şehrizor ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Van ve Magrib ve Habeş ve Tunus ve Trâblus-i Şâm ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve sevâhili ve diyârı Anadolı ve memâlik-i Rumili ve hükûmetler ve mülhakātları olan arâzî ve cezîreleri ve şehirleri ve kastelleri ve bundan sonra vaktiyle tarafına tâbi' olacak memâlik ve hükûmâtının re'âyâları beyninde işbu sulh u salâh mürâ'ât olunup ve emr-i ticârete dahi sâ'ir düvele müsâ'ade olunduğu üzere, berren ve bahren cevâb verilip ve emti'alarının fürûhtu ve karantina ve avârız-ı sâ'ireden mutazarrır olan sefâ'inin ta'mîri ve kifâf-ı nefsleri içün, iktizâ eden nesnenin akçeleriyle iştirâsı tarafeynden câ'iz ola.

İkinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin bi'l-cümle iskele ve gümrüklerinde kral-ı müşârünileyhin sefâ'inlerinden ve re'âyâlarından resmî yüzde üç ve sâ'ir dost olan düvel taraflarından verilen rüsûmât edâ olunup, mukābilinde Devlet-i Aliyye'nin sefâ'ini ve re'âyâsı dahi, İspanya'ya tâbi' olan yerlere vardıklarında, bu kıyâs üzere, sâ'ir dost olan düvel misillü rüsûmâtlarını edâ edeler.

Üçüncü mâdde: Devlet-i Aliyye'de kral-ı müşârünileyhin ikāmet edecek vekîli vesâtatıyla, Devlet-i Aliyye'nin münâsib olan bi'l-cümle iskelelerinde ve sevâhillerinde konsolosları ikāmet ettirilip, azl ü nasblarında ve vekîl-i mûmâileyh<e> rütbesine göre evâmir ve ber'ât ihsân olunma-

husûsan Bağdâd-ı dârü's-selâm ve cemî'an Kürdistân ve Rum ve Türk ve Tataristân ve Çerâkise ve Kabartayân ve Gürcistân ve Deşt-i Kıbçak ve îlât-ı Tatar'a dâ'ir ol havâlîlerde vâkı' umûmen sığınak ve bi'l-cümle tavâyif-i Tatar'ın halîfe-i a'zam ve şehriyâr-ı sa'âdet-disâr-ı mu'azzamı ve kezâlik etrâfında vâkı' cümle-i oymakān ve muzâfâtıyla umûmen Bosna ve kal'a-i Belgrad-ı dârü'l-cihâd ve Sırb hükûmeti ve anda olan kılâ' u husûn ve bilâd-ı Arnavudluk ve bi't-tamâm Eflak ve Boğdan ve etrâflarında vâkı' kılâ' u husûn ve ta'rîf ü tavsîfden müstağnî nice bikā' u büldânın pâdişâh-ı ma'delet-şiyem ve şehenşâh-ı şevket-alemi es-sultân ibni's-sultân ve'l-hâkān ibni'l-hâkān es-Sultân Abdü'l-Hamîd Hân ibni's-Sultân Ahmed Hân ibni's-Sultân Mehmed Hân'ım, unvân-ı menşûr-ı sa'âdet-nüşûr-ı saltanatım tevkī'-ı refî'-ı sultânü'l-berreyn ile müzeyyen ü pür-zîver ve yarlîğ-ı belîğ-i mekârim-teblîğ-i hılâfetim nakş u nigâr-ı azamet-izhâr-ı hâkānü'l-bahreyn ile mu'anven ü ârâyiş-güsterdir. – *Lâcereme şükren ʿalâ hâẕihi'n-niʿam* –, melce'-i selâtîn-i âlî-tebâr ve melâz-ı havâkīn-i zevi'l-i'tibâr olan atebe-i aliyye-i devlet-medâr ve südde-i seniyye-i übbehet-karârımız ile tarh-ı esâs-ı musâfâta izhâr-ı meyl ü rağsında ve konsoloslarının ve tercümân ve etbâ'larının husûslarında sâ'ir dost olan düvel elçileri ve tercümân-ı konsolos ve etbâ'larına olan müsâ'ade misillü mu'âmele oluna.

Dördüncü mâdde: Kral-ı müşârünileyhin re'âyâları, mezhebi husûsunda ve Kuds-i şerîf ve sâ'ir yerlere varan seyyâhlarıyçün, sâ'ir dost olan düvele mürâ'ât olunduğu üzere, müsâ'ade oluna ve Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin her kangı mahallinde tüccâr ve re'âyâlarının ve bayrağı altında olanın biri vefât eder ise, muhallefâtı hükkâm ve zâbitân taraflarından musâdere olunmayıp ve bu gûne muhallefât-ı mâl gā'ibdir deyü vaz'-ı yed ve istishâb olunmaksızın, vekîline veyâhûd konsolosına vasıyyeti üzere, ashâbına verilmek içün teslîm oluna ve eger bilâ-vasıyyet vefât eder ise, muhallefâtı vekîline ve konsoloslarına veyâhûd vefât ettiği mahalde olan şerîklerine teslîm oluna ve vefât eylediği mahalde konsolosu veyâ şerîkleri bulunmadığı hâlde ol mahallin kādî ta'bîr olunur hâkimi şer'an muhallefâtını defter eyleyip, bir emîn mahalle vaz' ve hıfz oluna. "Resm-i kısmet" dedikleri vergi taleb olunmaksızın, Der-i Devlet'te mukīm olan vekîli tarafından ta'yîn olunan âdeme bilâ-bahâne def' u teslîm

bet idenler haklarında ebvâb-ı dostî güşâde ve esbâb-ı muvâlât u aştî âmâde kılınmak muktezâ-yı şîme-i kerîme-i Saltanat-ı seniyye'miz ile yine beyândan müstağnî olmağla, binâ'en-alâ-zâlik, iftihâr-ı ümerâü'l-izâmi'l-Îseviyye, muhtâr-ı küberâü'l-fihâmi'l-Mesîhiyye, muslih-i mesâlih-i cemâhîr-i tâ'ifetü'n-Nasrâniye, sâhib-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vekār, sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr, hâlâ Büyük İspanya ve Kastilya ve Le'on ve Aragon Kralı ve sâ'ir diyârlarının Hükümdârı haşmetlü, miknetlü, Don Don-Krolos, – *ḫatema'llâhu 'avâḳıbehû bi'l-ḫayri ve'r-reşâdi ve aḥsene ileyhi sebîle'ṣ-ṣavâbi ve's-sedâd*–, dahi bundan mukaddem Devlet-i Aliyye-i rûz-efzûnumla dostluk ve mahabbet tarîkının meslûk olmasını irâdesiyle, kendü tarafından mu'teber bey-zâdelerinden kıdvetu a'yâni'l-milleti'l-Mesîhiyye Don Covan de Polini, – *ḫutumet 'avâḳıbuhû bi'l-ḫayr* – mevkı'-ı câh u celâl olan Der-i Devlet-medâr-ı hılâfet-karârımıza irsâl ve müceddeden temhîd-i levâzım-ı emr-i musâlahaya izhâr-ı hâhiş ü rağbet birle, mevâdd-ı dostî vü musâfâtı müzâkere ve akd içün, mûmâ-ileyhe memhûr sened ile ruhsat virüp, rikâb-ı müstetâb-ı Husrevânemize ba's u irsâl ve tesviyesi murâd olunan keyfiyyât-ı oluna ve Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına ve tüccârına kral-ı müşârünileyhin memâlik ü ülkesinde kezâlik mu'âmele oluna.

Beşinci mâdde: Kral-ı müşârünileyhin konsolos ve tercümânlarıyla da'vâ zuhûr eder ise, dört bin akçeden ziyâde da'vâ olduğu hâlde da'vâları sâ'ir mahallerde istimâ' ve fasl olunmayıp, Âsitâne-i sa'âdet'e havâle oluna ve kezâlik kral-ı müşârünileyhin tüccâr ve sâ'ir re'âyâları ve himâyesi altında olanlar ile Devlet-i Aliyye re'âyâsı, bey' u şirâ ve ticâret husûslarıyla ve sâ'ir bahâne ile da'vâ ve kādîya vardıklarında, tercümânlarından biri bulunmadıkça, da'vâları istimâ' ve fasl olunmaya ve borçları ve kefâletleri ma'mûlün-bih senedât ve defter olmadıkça, da'vâ olunan deyn içün, hılâf-ı adâlet müdâhale olunmaya ve tüccârı beyninde da'vâ zuhur eyledikte, bu makūle olan da'vâları konsolos ve tercümânları vesâtatlarıyla, şurût u kā'ideleri üzere görülmesi câ'iz ola ve bu mu'âmele, hîn-i iktizâda müşârünileyhin memleketlerinde bulunan Devlet-i Aliyye'nin tüccâr ve re'âyâsı haklarında dahi bu vechile mer'î tutula.

Altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin hükkâm ve zâbitânı,

mükâlemenin hüsn-i itmâm ü husûlüni istîsâl itmekle, de'b-i dîrîn-i saltanat-ı ebed-miknetimiz üzere, sadr-ı a'zam ve vekîl-i mutlakım vesâtatıyla, pâye-i serîr-i saltanat-masîrimize arz u telhîs olundukda, millet-simât-ı mezkûreye dost olan sâ'ir düvelin mevâdd-ı musâfâtı üslûbı üzere, mahzûrdan ârî olur vechile, nizâm virilmesi taraf-ı hümâyûn-ı re'fet-meşhûnumuzdan karîn-i müsâ'afe olup, şeref-efzâ-yı sudûr olan izn-i hümâyûnumuz mûcibince, sadr-ı a'zamın re'y ü işâreti ve ma'rifet ü nezâretiyle bi'l-müzâkere, mâdde-be-mâdde tasfiye ve tesviye olunarak, avn ü inâyet-i Sübhâniye ile, yigirmi bir mâdde ve bir hâtime üzerine, tarafeynden karâr-dâde olup, murahhas-ı mûmâ-ileyhin olıgeldiği vechile, lisân-ı Tâl-yânî'ye mütercem virdiği ma'mûlün-bih temessük dahi, ba'de't-tercüme, tekrâr pâye-i serîr-i şevket-masîr-i mülûkânemize lede'l-arz ve'l-iş'âr, mustasveb ü müstahsen görülmekle, mu'tâd üzere, temessükler mübâdele olunmuş idi. El-hâletü-hâzihî, ber-vech-i muharrer, mübâdele olunan temessükün, kral-ı müşârünileyh tarafından kabûl ü te'yîdini hâvî gelen tasdîknâmesi ve kezâlik tercümesi, düstûr-ı ekrem, müşîr-i efham; nizâmü'l-âlem, nâzımu kral-ı müşârünileyhe tâbi' olanlardan her kim olursa olsun, bir ferdini bilâ-vech te'addî vü tahkîr ve habs eylemeyeler ve re'âyâlarından bir kimse, ahz olundukta, vekîli ve konsolosu tarafından taleb olunur ise, teslîm olunup, töhmetlerine göre te'dîb oluna.

Yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâ ve tüccârı, emîn ü müsterîh olmak içün, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den kral-ı müşâ-rünileyhin kürsî-i memâliki olan Alikatine <Alikante>'de ikâmet üzere şehbender ta'yîn olunması câ'iz ola ve bu vechile işlerini rü'yet edip, Devlet-i Aliyye cânibinden müsâ'ade olunan serbestiyyet bunların hakkında dahi cârî ola.

Sekizinci mâdde: Fenn-i mellâhîde<de> mâhir olanlardan tarafeyn limanlarında furtınadan tazyîk olunan sefâ'ine i'ânet oluna ve şikest olan sefâ'in ve derûnlarında bulunan emti'a ve sâ'ir eşyâları, bu-lundukları üzere sâhiblerine teslîm olunmak içün, akreb olan konsolos-lara redd oluna.

Dokuzuncu mâdde: Tarafeyn sefâ'ini, asker ve cebehâne naklinde ve sâ'ir hıdmette istihdâm olunmak üzere cebr olunmayalar.

menâzımi'l-ümem; müdebbiru umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmimu mehâmmi'l-enâmi bi'r-re'yi's-sâ'ib; mümehhidu bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyidu erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl; mürettibu merâtibi'l-hılâfeti'l-kübrâ, mükemmelu nâmûsi's-Saltanati'l-uzmâ; el-mahfûfu bi-sınûfi avâtifi'l-Meliki'l-A'lâ, hâlâ Sadr-ı a'zam-ı mergübü'ş-şiyem ve Vekîl-i mutlak-ı sadâkat-alemim Halîl Hamîd Paşa, – *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû ve ḍâ'afe bi't-te'yîdi iḳtidârihî ve iḳbâlihî* –, vesâtatıyla dergâh-ı mekremet-penâh-ı cihân-bânîmize arz u telhîs olunup, cümlesine alâ-vechi'l-kâmil, ilm-i âlem-şümûl-i pâdişâhânemiz muhît ü şâmil oldukda, mücerred kral-ı müşârün-ileyhin dostluk u meveddete olan meyl ü rağbetine binâ'en, inâyet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz mûcibince, tasdîk-ı musâlahaya fermân-ı hümâyûnumuz olmağın, işbu nişân-ı şerîf-i âlî-şân ve ahd-i münîf-i celâlet-unvânımız, şeref-efzâ-yı imlâ ve murahhas-ı mûmâ-ileyhin yedine teslîm ü i'tâ olunmağla, yerlü yerinde ri'âyet ve sıyânet olunmak içün, işbu yigirmi bir mâddedir ki, zikr olunur:

Evvelki mâdde: Devlet-i Aliyye-i ebed-miknet ile kral-ı müşârün-ileyh

Onuncu mâdde: Devlet-i Aliyye'nin sefâ'ini, Memâlik-i Osmâniye'den dostluk üzere olup, kral-ı müşârünileyhin memâlikine sâ'ir dost devletlerin sefâ'ini gibi mu'tâd olan lazartadan sonra kabul olunalar.

On birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin ceng sefâ'ini, rûy-i deryâda kral-ı müşârünileyhin ceng sefînelerine musâdefe eyledikte, bayraklarını dikip ve karşıdan top ile selâmlayıp, dostluk izhâr eyledikte, Devlet-i Aliyye'nin ceng sefîneleri dahi, kezâlik dostâne mu'âmele edip ve yine tarafeynin tüccâr sefâ'ini dahi, birbirlerine bayraklarını açıp, dostâne mu'âmele edeler ve işbu tarafeynin ceng sefîneleri, birbirlerinin tüccâr sefâ'inine musâdefe eyledikte, sebîllerin tahliye ve iktizâ eden mu'âvenet ile i'ânet olunup ve ceng sefâ'ini, iktizâ eden filukacılardan mâ'adâ filuka ile tüccâr sefînesine iki nefer âdem irsâl ve tâcir sefînesinin senedini ve yol kâğıdını görüp, ma'mûlün-bih olduğunu bildikte, kendi sefînelerine avdet edeler ve sefînelerin bayrak ve senedâtları ma'lûm olmak içün, birer sûreti ve bayrakların dahi resmleri tarafeynden verile.

On ikinci mâdde: Kral-ı müşârünileyhin re'âyâsından ve ana

beyninde, –*inşâ'a'llâhu te'âlâ* –, tasdîknâmesi vürûdundan sonra, sâ'ir dost olan Françe ve İngiltere ve Felemenk ve ba'dehû İsveç Devletleri misillü hâlet ile, sulh u salâh akd olunmuşdur. Binâ'enaleyh, Devlet-i Aliyye'ye tâbi' memâlik ü eyâlât ve ülkât u cezîrelerin re'âyâ ve ahâlîleri ile, kral-ı müşârün-ileyhe tâbi' olan hükûmetler ve mülhakātları olan arâzî ve cezîreleri ve şehirleri ve kastelleri ve bundan sonra vaktiyle tarafına tâbi' olacak memâlik ve hükûmâtın re'âyâları beyninde, işbu sulh u salâha mürâ'ât olunup ve emr-i ticârete dahi, sâ'ir düvele müsâ'ade olundığı üzere, berren ve bahren cevâz virilüp ve emti'alarının fürûhtı ve karantina ve avârız-ı sâ'ireden mutazarrır olan sefâyinin ta'mîri ve kifâf-ı nefsleriyçün, iktizâ iden nesnenin akçeleriyle iştirâsı tarafeynden câ'iz ola.

İkinci mâdde: Devlet-i Aliyye'min bi'l-cümle iskele ve gümrüklerinde, kral-ı müşârün-ileyhin sefâyinlerinden ve re'âyâlarından gümrük resmi yüzde üç ve sâ'ir dost olan düvel taraflarından virilen rüsûmât edâ olunup, mukābilinde, Devlet-i Aliyye'nin sefâyini ve re'âyâsı dahi, anlara tâbi' olan yerlere vardıklarında, bu kıyâs üzere, sâ'ir dost olan düvel misillü rüsûmâtlarını edâ ideler.

müte'allik olanlardan biri, İslâma gelip ve geldiğini konsoloslarından veyâhûd tercümânlarından birisinin muvâcehesinde mukırr olur ise, bu sûrette borcunu vermek ve kendi eşyâsından mâ'adâ sâ'irlerin emti'âlarında<n> yedlerinde bulunan eşyâ dahi ba'de's-sübût ashâbına verilmek üzere, vekîline ve konsoloslarına teslîm oluna.

On üçüncü mâdde: Kral-ı müşârünileyhe tâbi' olup, himâyesinde ve bayrağı altında olan re'âyâ ve tüccâr tâ'ifesi, mâ-dâm ki, Devlet-i Aliyye düşmenlerinden olan korsan tâ'ifesiyle îsâl-i mazarrata sâ'î ve mezbûrelere askerî yazılmış olmayalar, o makūlelerin emvâl ü eşyâlarına ta'arruz ve kendilerine te'addî olunmayıp, eşyâlarıyla tahliye-i sebîl olunalar ve kral-ı müşârünileyhin bayrağı ve patantesiyle olan sefâ'ininden biri, Devlet-i Aliyye'nin korsanları tarafından istirkāk olundukta, sefîne-i merkūme ve derûnunda olan tüccâr ve re'âyâ ve eşyâ ve andan mâ'adâ devleteyn düşmenlerinden ahz olunan tarafeyn sefâ'ini ve içinde olan tüccâr ve re'âyâsı, mukarrer olan dostluk istihkâmı içün, mümkin mertebe tahsîl ve tarafeyne verilmeğe sa'y oluna.

Üçünci mâdde: Devlet-i Aliyye'de, kral-ı müşârün-ileyhin ikāmet idecek vekîli vesâtatıyla, Devlet-i Aliyye'nin münâsib olan bi'l-cümle iskele ve sevâhillerinde, konsolosları ikāmet itdirilüp, azl ü nasblarında ve vekîl-i mûmâ-ileyhe, rütbesine göre, evâmir-i aliyye ve berât ihsân olunmasında ve konsoloslarının ve tercümân ve etbâ'larının husûslarında, sâ'ir dost olan düvel ilçileri ve tercümânân ve etbâ'larına olan müsâ'ade misillü, mu'âmele oluna.

Dördünci mâdde: Re'âyâlarının mezhebi husûsunda ve Kuds-i şerîf ve sâ'ir yerlere varan seyyâhlarıyçün, sâ'ir dost olan düvele mürâ'ât olundığı üzere, müsâ'ade oluna ve Memâlik-i mahrûse'nin her kangı mahallinde, tüccâr ve re'âyâlarından ve bayrağı altında olanlardan biri, vefât ider ise, muhallefâtı, hükkâm ve zâbitân taraflarından musâdere olunmayup ve bu gûne muhallefât-ı mâl, gā'ibdir deyü vaz'-ı yed ve istishâb olunmaksızın, vekîline veyâhûd konsolosları-na vasıyyeti üzere, ashâbına virilmek içün, teslîm oluna ve eger bilâ-vasıyyet vefât ider ise, muhallefâtı, vekîline ve konsoloslarına yâhûd vefât ittiği mahalde olan şerîklerine teslîm oluna ve vefât eylediği mahalde, konsolos veyâ şerîkleri

On dördüncü mâdde: Bu iki devlet taraflarında bulunan cânibeyn üserâsı, bu husûsa me'mûr olanların ma'rifetleriyle, münâsib ve mu'tedilün-bihâ ile <ıtlâk> veyâhûd mübâdele olunalar ve ıtlâk veyâhûd mübâdele olununcaya dek, ashâbından lutf ile mu'âmele olunmak üzere tenbîh olunalar.

On beşinci mâdde: Kral-ı müşârünileyhin re'âyâlarından biri, gümrükten eşyâ kaçırmış bulunur ise, dost olan düvelin re'âyâsından ziyâde bir vechile te'dîb olunmaya ve tüccârları her ne mezhebden diler ise, simsar alıp, istihdâm edeler ve ticâretleri husûsunda hılâf-ı mu'tâd, bir kimse cebren müdâhale eylemeye ve edenlerin muhkem haklarından geline. Devlet-i Aliyye'nin iskele ve liman ve seddü'l-bahrine ve sâ'ir yerlerine gelen sefâ'inleri, dost olan düvelin sefâ'ini misillü yoklama olunalar.

On altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin sefâ'ini, kral-ı müşârünileyhin hükûmetinde olan sevâhilde sefîne seçildiği ve sefâ'inden dahi kara göründüğü mahalle değin, düşmeni tarafından ta'kīb ve te'addî olunmasına kral-ı müşârünileyh tarafından cevâz verilmemek ve kezâlik Devlet-i Aliyye'nin sefâ'ini

bulunmadığı hâlde, ol mahallin kādîsı, şer'-i şerîf mûcibince, muhallefâtını defter eyleyüp, bir emîn mahalle vaz' ve hıfz idüp, "Resm-i kısmet" taleb olunmaksızın, Der-i Devlet'de mukīm olan vekîli tarafından ta'yîn olunan âdeme, bilâ-bahâne, def' u teslîm eyleye ve Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına ve tüccârına dahi, anlar taraflarından kezâlik mu'âmele oluna.

Beşinci mâdde: Konsolos ve tercümânlarıyla da'vâ zuhûr ider ise, dört bin akçeden ziyâde da'vâ olundığı hâlde, da'vâları sâ'ir mahalde istimâ' ve fasl olunmayup, Âsitâne-i sa'âdet'e havâle oluna ve kezâlik Devlet-i Aliyye re'âyâsıyla, kral-ı müşârünileyhin tüccâr ve sâ'ir re'âyâları ve himâyesi altında olanlar, bey' u şirâ ve ticâret husûsları ile ve sâ'ir bahâne ile, da'vâ ve kādîya vardıklarında, tercümânlarından biri bulunmadıkça, da'vâları istimâ' ve fasl olunmaya ve borçları ve kefâletleri, ma'mûlünbih senedât ve defter olmadıkça, da'vâ olunan deyn içün, hılâf-ı şer'-i şerîf, müdâhale olunmaya ve tüccârı beyninde, da'vâ zuhur eyledikde, bu makūle olan da'vâları, konsolosları ve tercümânları vesâtatıyla, şurût u kā'ideleri üzere, görülmesi câ'iz ola ve bu mu'âmele, hîn-i iktizâda, anların memleketlerinde bulunan dahi, minvâl-i muharrer üzere, anlar ile dost olan sefâ'ine hadd-i merkūm dâhilinde ta'arruz etmemek husûsları kendiler<e> dost bulunanlara ihbâr olunup, rızâ-dâde oldukları hâlde, keyfiyyet, Der-i Devlet-i Aliyye'ye tahrîren ifâde olunup ve minvâl-i muharrer üzere, karâr-dâde ola.

On yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye re'âyâsından ve husûsan Ülgünlü ve Arnavudluk'ta olan korsan makūlesinden ve sâ'ir bu yolda yürüyenlerden bir ferd, bi'l-cümle kral-ı müşârünileyhin sefâ'ini ile husûmet etmemek husûsu ve iskelelerine ve memleketlerine vardıklarında, dostâne kabûl ve sâ'ir dost olan düvele mu'tâd olan i'ânetler bunların haklarında dahi icrâ olunmak hâleti emr ü tenbîh oluna ve zikr olunan tavâ'if, kral-ı müşârünileyhin taht-ı hükûmetinde olan arâzî ahâlîsine serbestiyyet ve kendi hâlleri üzere, ticâret içün varıp gelmeleri câ'iz ola ve işbu akd olunan mevâdda muhâlefet eden var ise, te'dîb ve tarafeyne bu makūlelerden olan fi'l-cümle zarar u ziyân, sâ'ir dost olan düvele müsâ'ade olunduğu üzere, tazmîn ettirile ve Devlet-i Aliyye'nin emr ü fermânına muhâlefet ve kral-ı müşârünileyhin re'âyâlarına te'addî eder olur ise, ya'nî korsanlık mu'âmelesini eder ise, o makūleye deryânın açığında

Devlet-i Aliyye'nin tüccâr ve re'âyâsı haklarında dahi, böylece mer'î tutıla.

Altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin hükkâm ve zâbitânı, kral-ı müşârün-ileyhe tâbi' olanlardan her kim olursa olsun, bir ferdi, bilâ-vechin, te'addî vü tahkîr ve habs itmeyeler ve re'âyâlarından bir kimse, ahz olundukda, vekîli ve konsolosı tarafından taleb olunur ise, teslîm olunup, töhmetlerine göre te'dîb oluna.

Yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâ ve tüccârı, emîn ü müsterîh olmak içün, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den kral-ı müşârün-ileyhin kürsî-i memleketi olan Alikante'de ikāmet itmek üzere, şehbender ta'yîn olunması câ'iz ola. Bu vechile, işlerini rü'yet idüp, Devlet-i Aliyye cânibinden müsâ'ade olunan serbestiyyet, bunların hakkında dahi cârî ola.

Sekizinci mâdde: Fenn-i mellâhîde <de> mâhir olanlardan, tarafeyn limânlarında furtınadan tazyîk olunan sefâyine i'ânet oluna ve şikest olan sefâyin ve derûnlarında bulunan emti'a ve sâ'ir eşyâları, bulundukları üzere sâhiblerine teslîm olunmak içün, akreb olan konsoloslara redd oluna.

musâdefe olunur ise ve olunduğu hâlde, akd olunan mevâdda halel gelmeksizin, hakkından gelinmesi câ'iz ola ve kezâlik Devlet-i Aliyye sefâ'ini dahi, bu vech üzere hareket eylemek câ'iz ola. Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm ile İspanya Devleti beyninde râbıta-pezîr-i hüsn-i hıtâm olan işbu musâhala-i müteyemmene, Cezâyir-i Garb ve Tunus ve Trablus Ocakları'na ihbâr olunup, zikr olunan ocakların musâlaha husûsunda irâdeleri kendi yedlerinde olmaktan nâşî, anlar dahi, zikr olunan İspanya Devleti'yle başkaca akd-i musâlaha eylediklerinde, Devlet-i Aliyye, mahzûz ve musâlahaları makbûl olacağını müş'ir te'kîden dostluğu tavsiye birle, musâlahaya tergîbi hâvî evâmir-i şerîfe, İspanya elçisi tarafından istid'â olundukta, her bir ocağa başka başka üç kıt'a evâmir-i aliyye ısdâr ve teslîmi câ'iz ola.

On sekizinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin iskele ve limanlarında ve kezâlik kral-ı müşârünileyhin taht-ı hükûmetinde olan iskelelerinde ve limanlarında tarafeynin düşmenlerine ceng sefâ'ini techîz olunmasına cevâz verilmeye ve düşmen bayrağıyla gelen sefâ'inden tarafeynin sefâ'inine her vechile mu'âvenet olunup, tarafeynin sefîneleri, limanlardan çıktıklarında, yirmi dört sâ'at mürûrundan sonra,

Dokuzuncı mâdde: Tarafeynin sefâyini, asker ve cebehâne naklinde ve sâ'ir hıdmette istihdâm olunmak üzere, cebr olunmayalar.

Onuncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin sefâyini, Memâlik-i mahrûse'den dostluk üzere olup, kral-ı müşârün-ileyhin memleketine giden sâ'ir düvelin sefâyini misillü, mu'tâd olan lazartadan sonra kabul olunalar.

On birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin ceng sefâyini, rûy-i deryâda, kral-ı müşârün-ileyhin ceng sefînelerine musâdefe eyledikde, bayraklarını diküp ve karşudan top ile selâmlayup, dostluk izhâr eyledikde, Devlet-i Aliyye'nin ceng sefîneleri dahi, lâyık olan vechile, dostâne mu'âmele idüp ve kezâlik tarafeynin tüccâr sefâyini dahi, birbirlerine bayraklarını açup, dostâne mu'âmele ideler ve işbu tarafeynin ceng sefîneleri, birbirlerinin tüccâr sefâyinine musâdefe eyledikte, sebîllerin tahliye ve iktizâ eden mu'âvenet ile i'ânet olunup ve ceng sefâyini, iktizâ iden filukacılardan mâ'adâ, filuka ile tüccâr sefînesine iki nefer âdem irsâl ve tâcir sefînesinin senedini ve yol kâğıdını görüp, ma'mûlün-bih oldığını bildikde, bilâte'hîr, kendü sefînelerine avdet ideler ve sefînelerin bayrak ve senedâtları zikr olunan ceng sefâ'ininin ihrâcına cevâz <virile>. Velâkin düşmenlik hîlesiyle bir sefîne istirkāk olunup ve istirkāk olunan sefîneye i'ânet olunması mümkin olmadığı hâlde, bulunan devletin limanında bu makūle avârız zuhûru töhmet add olunmaya. Tarafeynin re'âyâ ve tüccâr sefâ'ini, düşmen bayrağı ve düşmenden yol kâğıdı almağa cevâz verilmeye ve bu makūle ahz olundukta, sefîne zâbiti, ibretenli'l-gayr, sefînesinin direğine salb olunup ve sefîne ve etbâ'ı ve eşyâsı, ahz edenin esîr ve ganîmeti ola ve tarafeynin re'âyâsına ve memleketlerinde süknâsı karâr-dâde olanlardan mâ'adâsına <y>ol kâğıdı ve bayrak verilmesine cevâz verilmeye.

On dokuzuncu mâdde: Kral-ı müşârünileyhin tarafından ta'yîn olunan vükelâ ve konsoloslardan bayrağı altında olanlar, ticârete müte'allik eşyalariyçün, gümrüklerini verdiklerinde, sâ'ir dost olan düvelden tahsîl olunan konsolata resmi alınmasına cevâz verile ve kral-ı müşârünileyhin re'âyâlarından bir kimseye bârût ve top ve silâh ve sâ'ir memnû'âttan olanlardan mâ'adâ, ticârete müte'allik olan eşyâyı sefâ'ine tahmîl etmeğe mümâna'at olunmaya.

ma'lûm olmak içün, senedâtların birer memhûr sûreti ve bayrakların dahi resmleri, tarafeynden virile.

On ikinci mâdde: Kral-ı müşârün-ileyhin re'âyâsından ve ana müte'allik olanlardan biri, İslâma gelüp ve geldiğini konsoloslarından veyâhûd tercümânlarından birisinin muvâcehesinde mukırr olur ise, bu sûretde borcunı virmek ve kendü eşyâsından mâ'adâ, sâ'irlerin emti'alarından yedinde bulunan eşyâ dahi, ba'de's-sübût, ashâbına virilmek üzere, vekîline ve konsoloslarına teslîm oluna.

On üçünci mâdde: Kral-ı müşârün-ileyhe tâbi' olup, himâyesinde ve bayrağı altında olan re'âyâ ve tüccâr tâ'ifesi, mâ-dâm ki, Devlet-i Aliyye düşmenlerinden olan korsan tâ'ifesiyle, îsâl-i mazarrata sâ'î ve mezbûrlara askerî yazılmış olmayalar, ol makūlelerin emvâl ü eşyâlarına ta'arruz ve kendülerine te'addî olunmayup, eşyâlarıyla tahliye-i sebîl olunalar ve kral-ı müşârün-ileyhin bayrağı ve "patente" ta'bîr olunan yol kâğıdı ile olan sefâyinden biri, Devlet-i Aliyye'nin korsanları tarafından istirkāk olundukda, sefîne-i merkūme ve derûnunda olan tüccâr ve re'âyâ ve eşyâ ve andan mâ'adâ devleteyn düşmenlerinden

Yirminci mâdde: Kral-ı müşârünileyhin re'âyâsına ve taht-ı himâyesinde olan kimselere ticârete müte'allik bey' u şirâlarında sâ'ir dost olan düvel misillü mu'âmele oluna ve ale'l-ıtlâk cârî olan sikkeden gayri sikke teklîfiyle, te'addî olunmayalar ve getirdikleri sikkeden hılâf-ı mu'tâd bir dürlü resm taleb olunmaya.

Yirmi birinci mâdde: Azîmet üzere olan sefîne, hudûs eden da'vâ bahânesiyle alıkonulmayıp, da'vâ ve nizâ'ı konsolos vesâtatıyla, bilâ-te'hîr fasl oluna ve kral-ı müşârünileyhin müte'ehhil ve mücerred olan re'âyâlarından cizye ve tekâlîf-i sâ'ire taleb olunmaya ve re'âyâlarının birinin üzerinde şer'an mâ-dâm ki, katl ü cerh keyfiyyetleri sâbit olmaya, kendi hâlinde oldukça, te'addî olunmaya ve işbu musarrah olan mâddelerde ve bunlardan hâric ve tasrîh olunmayan husûslarda sâ'ir dost olan düvele mu'âmele olunduğu vech üzere, müsâ'ade oluna ve devleteyne fâ'ideli ve lâzım add olunan sâ'ir mevâdd-ı nâfi'anın dahi işbu akd olunan şerâ'ite derci tarafeynden münâsib görülür ise, anlar dahi, îrâd u müzâkere ve tertîbden sonra, zamm u derc olunmak câ'iz ola.

ahz olunan tarafeynin sefâyini ve içinde olan tüccâr ve re'âyâsı, mukarrer olan dostluk istihkâmiyçün, mümkini mertebe tahsîl ve tarafeyne virilmeğe sa'y oluna.

On dördünci mâdde: Bu iki devlet beyninde bulunan tarafeynin üsârâsı, bu husûsa me'mûr olanların ma'rifetleriyle, münâsib ve mu'tedilün-bihâ ile, ıtlâk veyâhûd mübâdele olunalar ve ıtlâk veyâhûd mübâdele olununcaya değin, sâhiblerinden lutf ile mu'âmele olunmak üzere, tenbîh olunalar.

On beşinci mâdde: Kral-ı müşârün-ileyhin re'âyâlarından biri, gümrükten eşyâ kaçırmış bulunur ise, dost olan düvelin re'âyâsından ziyâde bir vechile te'dîb olunmaya ve tüccârı, her ne mezhebden diler ise, simsar alup, istihdâm ideler ve ticâretleri husûsunda, hılâf-ı mu'tâd, bir kimse cebren müdâhale olunmaya ve müdâhale edenlerin muhkem haklarından geline. Devlet-i Aliyye'nin iskele ve liman ve seddü'l-bahrine ve sâ'ir yerlerine gelen sefâyinleri, dost olan düvelin sefâyini misillü, yoklama olunalar.

On altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin sefâyini, kral-ı müşârün-ileyhin hükûmeti dâhilinde olan sevâhilde sefîne seçildiği ve

Hâtime

Şevketlü, kudretlü, kerâmetlü, Âl-i Osmân pâdişâhı hazretleri ile haşmetlü, miknetlü, mekremetlü, İspanya hükümdârı ve kralı beyninde mün'akid olan müsâleme mevâddı bilâ-halel mer'î ve mahfûz tutula ve hüsn-i mu'âmele ve musâfât mâ-beyninin delâ'ilini tebyîn ü isbât zımnında, bu günkü gün bed' olunarak, cânibeyn memâlikinin sekenesine i'lân oluna ve işbu musâlaha ahidnâmesi tasdîk olununcaya değin, bu esnâda re'âyâ-yı tarafeyn haklarında muhtemelü'l-hudûs hasârât tazmîni îrâd olunmaya ve ahdnâme-i mezkûre, sekiz ay zarfında veyâhûd daha evvelce tasdîk oluna ve Maltız ve Roma ve Ceneviz, serbestiyyet-i hükûmetleri olmak hasebiyle, kral-ı müşârünileyh, mersûmûnun Akdeniz'den korsanlıkları def'ine hüsn-i himmeti bî-dirîğ eyleye ve bu husûsun keyfiyyet ve karârı taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye tahrîren beyân oluna (Cevdet Paşa *Târîh*, II, 354-359).

sefâyinden dahi kara göründiği mahalle değin, düşmeni ta'kîb ve te'addî olunmasına anların taraflarından cevâz virilmemek ve kezâlik Devlet-i Aliyye'nin sefâyini dahi, minvâl-i muharrer üzere, anlar ile dost olan sefâyine hadd-i merkūm dâhilinde ta'arruz itmemek husûsları, kendüler ile dost bulunanlara taraflarından ihbâr olunup, rızâ-dâde oldukları hâlde, keyfiyyet, Der-i Devlet-i Aliyye'ye tahrîren ifâde ve minvâl-i muharrer üzere, karâr-dâde ola.

On yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından ve husûsan Ülgünli ve Arnavudluk'da olan korsan makūlesinden ve sâ'ir bu yolda yürüyenlerden bir ferd, bi'l-cümle kral-ı müşârün-ileyhin sefâyini ile husûmet itmemek husûsı ve iskelelerine ve memleketlerine vardıklarında, dostâne kabûl ve sâ'ir dost olan düvele mu'tâd olan bi'l-cümle i'ânetler, bunların haklarında dahi icrâ olunmak hâleti, emr ü tenbîh oluna ve zikr olunan tavâyifin, kral-ı müşârün-ileyhin taht-ı hükûmetinde olan arâzî ahâlîsiyle, serbestiyyet ve kendü hâlleri üzere, ticâret içün varup gelmeleri câ'iz ola ve işbu akd olunan mevâdda muhâlefet iden var ise, te'dîb ve tarafeyne bu makūlelerden olan fi'l-cümle zarar u

ziyân ve sâ'ir dost olan düvele müsâ'ade olundığı üzere, tazmîn ittirile ve Devlet-i Aliyye'nin emr ü fermânına muhâlefet ve anların re'âyâlarına te'addî ider olur ise, ya'nî korsanlık mu'âmelesini eyler ise, o makūleye deryânın açığında musâdefe olundığı hâlde, akd olunan mevâdda halel gelmeksizin, hakkından gelinmesi câ'iz ola ve kezâlik Devlet-i Aliyye sefâyini dahi, bu vech üzere, hareket eylemek câ'iz ola. Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm ile, İspanya Devleti beyninde, râ-bıta-pezîr-i hüsn-i hıtâm olan işbu musâhala-i müteyemmene, Cezâyir-i Garb ve Tunus ve Trablus Ocak-ları'na ihbâr olunup, zikr olunan ocakların musâlaha husûsunda irâdeleri kendü yedlerinde olmakdan nâşî, anlar dahi, zikr olunan İspanya Devleti'yle başkaca akd-i musâlaha eylediklerinde, Devlet-i Aliyye, mahzûz ve musâlahaları makbûl olacağını müş'ir ve te'kîden dostluğı tavsiye birle, musâlahaya tergībi hâvî evâmir-i şerîfe, İspanya elçisi tarafından istid'â olundukda, her bir ocağa başka başka üç kıt'a evâmir-i aliyye, ısdâr ve teslîmi câ'iz ola.

On sekizinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin iskele ve limanlarında ve kezâlik kral-ı müşârün-ileyhin taht-ı hükûmetinde olan iskele ve

limanlarda, tarafeynin düşmenlerine ceng sefâyini techîz olunmasına cevâz virilmeye ve düşmen bayrağıyla gelen sefâyinden tarafeynin sefâyinine te'addî olunmasına cevâz virilmediğinden mâ'adâ, cânibeynin sefâyinine her vechile mu'âvenet olunup, tarafeynin sefîneleri, limanlardan çıkdıklarında, yigirmi dört sâ'at mürûrundan sonra, zikr olunan ceng sefâyininin ihrâcına cevâz virile. Velâkin düşmenlik hîlesiyle, bir sefîne istirkāk olunup ve istirkāk olunan sefîneye i'ânet olunması mümkin olmadığı hâlde, bulunan devletin limanında, bu maküle avârız zuhûrı töhmet add olunmaya. Tarafeynin re'âyâ ve tüccâr sefâyini, düşmen bayrağı ve düşmenden yol kâğıdı almağa cevâz virilmeye ve bu makūleler, ahz olundukda, sefînesi zâbiti, ibreten-li'l-gayr, sefînesinin direğine salb olunup ve sefînesi ve etbâ'ı ve eşyâsı, ahz idenin esîr ve ganîmeti ola ve tarafeynin re'âyâsına ve memleketlerinde süknâsı karâr-dâde olanlardan mâ'adâsına yol kâğıdı ve bayrak virilmesine cevâz virilmeye.

On dokuzuncı mâdde: Kral-ı müşârün-ileyhin tarafından ta'yîn olunan vükelâ ve konsoloslardan bayrağı altında olanlar, ticârete müte'allik eşyalariyçün, gümrüklerini

virdiklerinde, sâ'ir dost olan düvelden tahsîl olunan konsolata resmi alınmasına cevâz virile ve re'âyâlarından bir kimesneye, bârût ve top ve silâh ve sâ'ir memnû'âtdan olanlardan mâ'adâ, ticârete müte'allik olan eşyâyı, sefâyine tahmîl eylemeğe mümâna'at olunmaya.

Yigirminci mâdde: Kral-ı müşârün-ileyhin re'âyâsına ve taht-ı himâyesinde olan kimesnelere, ticârete müte'allik bey' u şirâlarında, sâ'ir dost olan düvel misillü, mu'âmele oluna ve ale'l-ıtlâk, cârî olan sikkeden gayri sikke teklîfiyle, te'addî olunmayalar ve getürdükleri sikkeden hılâf-ı mu'tâd, bir dürlü resm taleb olunmaya.

Yigirmi birinci mâdde: Azîmet üzere olan sefîne, hudûs eden da'vâ bahânesiyle, alıkolunmayup, da'vâ ve nizâ'ı, konsolos vesâtatıyla, bilâte'hîrin, fasl oluna. Müte'ehhil ve mücerred olan re'âyâlarından cizye ve tekâlîf-i sâ'ire taleb olunmaya ve re'âyâlarından birinin üzerine, şer'-i şerîf mûcibince, mâ-dâm ki, katl ü cerh keyfiyyetleri sâbit olmaya, kendü hâlinde oldukça, te'addî olunmaya ve işbu musarrah olan mâddelerde ve bunlardan hâric tasrîh olunmayan husûslarda, sâ'ir dost olan düvele mu'âmele olundığı vech üzere,

müsâ'ade oluna ve devleteyne fâ'ideli ve lâzım add olunan sâ'ir mevâdd-ı nâfi'anın dahi, işbu akd olunan şerâ'ite derci, tarafeynden münâsib görilür ise, anlar dahi, îrâd u müzâkere ve tertîbden sonra, zamm u derc olunmak câ'iz ola.

Hâtime

Cenâb-ı hılâfet-meâb-ı şâhânemle haşmetlü kral-ı müşârün-ileyh beyninde işbu akd olunan şurût-ı musâlaha, bilâ-halelin, hıfz u mürâ'at oluna ve tarafeynin ahâlî ve re'âyâsı beyninde, âsâr-ı dostî vü musâfât nümâyân olmak içün, i'lânına bu günden mübâşeret olunup, tarafeynin dâhil-i hükûmetlerinde olanlara, bilâ-te'hîrin, ihbâr oluna. Ve hengâm-ı in'ikād-ı mevâddan işbu tasdîka gelince, tarafeynin re'âyâsından vukū' bulan hasâretin tazmîni, îrâd olunmaya ve bundan mâ'adâ, Maltız ve Roma ve Ceneviz, serbest hükûmetler olmaktan nâşî, kral-ı müşârün-ileyh, mersûmûnun Akdeniz'den korsanlıkları def'ine hüsn-i himmetini dostâne bî-dirîğ eyleye ve bu husûsun keyfiyyet ve karârı taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye tahrîren beyân oluna.

İmdi, Devlet-i Aliyye-i ebed-müddetimize kral-ı müşârün-ileyh tarafından ve a'kāb-ı husûsiyyet-

intisâbları câniblerinden, mâ-dâm ki, izhâr-ı merâsim-i sıdk u velâ ve ibrâz-ı levâzım-ı ahd ü vefâ hâlâtına müdâvemet oluna, cânib-i hümâyûn-ı şehenşâhânemizden dahi, peyvend-i sevgend-i Hus-revânemizle, te'yîd-i revâbıt-ı visâk iderim ki, min-ba'd, taraf-ı kâmilü'ş-şeref-i pâdişâhâne ve kezâlik ahlâf-ı nasfet-ittisâf-ı mülûkânemizden ve vüzerâ-yı âlî-makām ve huddâm-ı zevi'l-ihtirâmımızdan, ser-i mû, hılâfına bir dürlü cevâz ve ruhsat virilmeyüp, tarafeynden, dâ'imâ te'kîd-i esâs-ı muvâlât ve teşyîd-i mebânî-i hulûs u musâfât içün, işbu nişân-ı hümâyûn ve ahd-i inâyet-meşhûnumuzun mazmûn-ı münîfi üzere, amel ü hareket oluna.

Fî 20 Ca (=Cumâde'l-ûlâ) sene 1197 (Bâb-ı Âsafî, Dîvân-ı Hümâyûn Sicillâtı Nâme-i Hümâyûn defteri (A.DVNS. NMH.d), 9/166-169).

Devlet-i Aliyye-i Ebediyyü'l-İstimrârdan Mu'âhede-i Münferide-i Ticâretin Tanzîmini Rusiyye Devleti Murâd ve İltimâs Eylediğine Binâ'en Tarafeyn Murahhasları Beyninde Bi'l-Mükâleme ve'l-Müzâkere Karâr-dâde Olup Yazılacak Mu'âhede-i Ticâret Tasdîknâmesinin Müsveddesidir

Kaynarca ve Âyînelikavak Mu'âhedeleri muktezâsı üzere, tanzîm olunan işbu mu'ahede-i ticârette muharrer şurût, lafz be-lafz, makbûl-i hümâyûnumdur deyü unvânına hatt-ı hümâyûn-ı şevketmakrûn keşîde kılınmışdır.

Hazret-i Hudâvend-i memâlikbahşâ ve cenâb-ı tensîk-fermâ-yı umûr-ı kâffetü'l-verâ, – *teḳaddeset ẕâtuhû 'an vesmeti'l-eżdâdi ve'l-eşbâhi 'an kulli ẕevi'n-nühâ* –'nın idâre-i bâhire-i Samedâniye ve inâyet-i zâhire-i Sübhâniyesi ve seyyid-i asfiyâ ve sipehsâlâr-ı ketâ'ib-i enbiyâ-i habîb-i Hudâ, şefî'-i yevm-i cezâ, ulu peygamberimiz Muhammeduni'l-Mustafa, – *'aleyhi ve 'alâ âlihî ve ṣaḥbihî ezka't-teḥâyâ* – hazretlerinin dest-yârî-i mu'cizât-ı cemmetü'l-berekâtı ve ashâb-ı güzîn ve hulefâ-yı râşidîn, – *Rıḍvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în* – ve cümle-i evliyâ-yı hidâyet-karîn ve asfiyâ-yı takaddes-rehînin mürâfakat-ı ervâh-ı tayyibe-i cennet-me'vâlarıyla;

Rusya İle Akd Olunan Ahdnâme-i Ticâret

Birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin bi'l-cümle memâlikinde gerek berren ve gerek bi'l-cümle denizlerinde ve sularında ve nehr-i Tuna'da Rusya re'âyâlarına seyr-i sefâ'in ve icrâ-yı ticâret el verecek her mahalde, serbestiyyet üzere sefîneleriyle geşt ü güzâr ve ticâret etmeğe ale'l-ıtlâk, bi'l-cümle Rusya re'âyâsına Devlet-i Aliyye tarafından kâmilen ruhsat verilip, binâ-ber-în Rusya tâcirlerinden her biri Devlet-i Aliyye'nin cümle-i memâlikinde ve hükûmetinin zîr-i himâyesinde olarak, seyr ü tevakkufa ve nef'-i ticâretlerine her ne kadar müddet lâzım olur ise, ikāmete me'zûn olalar.

İkinci mâdde: Cânibeynden karâr verildiği üzere, tarafeyn re'âyâsı, gemileriyle ve sefîneleriyle veyâhûd araba ve sâ'ir nakl-i ahmâl içün münâsib olan merâkibiyle, tarafeyn limanlarına ve mevâkı' ve şehirlerine her vakitte duhûl ve icrâ-yı ticâret ve ittihâz-ı mesâkin edebileler. Gerek

Ben ki, eşrefü'l-büldân ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâyin ve'l-mesâkin, kıble-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hâdim ve hâkimi ve hasretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i mu'azzama -ki İstanbul ve Edirne ve Burusa'dır- anların ve Şâm-ı cennet-meşâm ve Mısr-ı nâdiretü'l-asr-ı bî-hemtâ ve külliyyen Arabistân ve İfrîkıyye ve Berka ve Kayrevân ve Haleb-i şehbâ ve Irak-ı Arab ve Acem ve Basra ve Lahsâ ve Deylem ve Rakka ve Mûsul ve Şehr-i zor ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Van ve Magrib ve Habeş ve Tunus ve Trâblus-i Şâm ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Akdeniz ve Karadeniz ve Cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolı ve memâlik-i Rumili ve husûsan Bağdâd-ı dârü's-selâm ve cemî'an Kürdistân ve Rum ve Türk ve Tataristân ve Çerâkise ve Kabartayân ve Gürcistân ve Deşt-i Kıbçak ve îlât-ı Tatar'a dâ'ir ol havâlîlerde vâkı' umûmen sığınak ve bi'l-cümle tavâ'if-i Tatar'ın halîfe-i a'zam ve şehriyâr-ı sa'âdet-disâr-ı mu'azzamı ve kezâlik etrâflarında vâkı' cümle-i oymakān ve muzâfâtıyla umûmen Devlet-i Aliyye'nin ve gerek Rusya Devleti'nin gemicileri ve yolcuları ve gemileri, velev tâ'ifesinde ecnebî milletten bir kaç nefer bulunur ise dahi, dostâne kabûl olunup, gemicileri ve yolcuları, bir dürlü bahâne ile, hüsn-i irâdetlerine mugāyir tarafeynden cebren istihdâm olunmayalar. Lâkin bu cümle ile, cânibeynin re'âyâları kendi pâdişâhlarının hıdmetinde müstahdem olmak lâzım oldukları takdîrde, müstesnâ olalar. Eger etbâ'ından veyâhûd mellâhlardan biri, bulunduğu hıdmetinden yâhûd gemiden firâr eder ise, mekse tâlib olduğu vilâyette agleb olan mezhebi, ya'nî Memâlik-i İslâmiyye'de Dîn-i İslâmı kabûl ve Rusya memâlikinde tanassur etmez ise, derhâl redd oluna. Kezâlik dahi tarafeyn re'âyâsı, zikr olunan mahallerde semen-i hakīkīyi ba'de'l-edâ, her ne kendilerine lâzımlı olur ise, iştirâsına ve gemilerini ve sefînelerini ve arabalarını ta'mîr ve kılâfet etmeğe ve ma'îşetleriyçün ve yolcularıyçün lâzım olan zahâ'iri mübâya'a etmelerine ve mahall-i mezkûrda bir dürlü muhâlefet ve tazyîk olunmayarak, re'y-i müstakılleriyle ikâmet ve azîmet etmeğe müstakıll olalar. Lâkin bulundukları mahallerde işbu mu'âhede-i ticârette başkaca tanzîm olunmamış keyfiyyâtın vukū'unda,

Bosna ve kal'a-i Belgrad-ı dârü'l-cihâd ve Sırb hükûmeti ve anda olan kılâ' u husûn ve bilâd-ı Arnavudluk ve bi't-tamâm Eflak ve Boğdan ve etrâflarında vâkı' kılâ' u husûn ve ta'rîf ü tavsîfden müstağnî nice bikā' u büldânın pâdişâh-ı ma'delet-şiyem ve şehenşâh-ı şevket-alemi es-sultân ibni's-sultân ve'l-hâkān ibni'l-hâkān es-Sultân Abdü'l-Hamîd Hân ibni's-Sultân Ahmed Hân ibni's-Sultân Mehmed Hân'ım, unvân-ı menşûr-ı sa'âdet-nüşûr-ı saltanatım tevkī'-ı refī'-ı sultânü'l-berreyn ile müzeyyen ü pür-zîver ve yarlîğ-ı belîğ-i mekârim-teblîğ-i hılâfetim nakş u nigâr-ı azamet-izhâr-ı hâkānü'l-bahreyn ile mu'anven ü ârâyiş-gösterdir. Ricâl-i Devlet-i Aliyye'mden hâlâ Re'îsü'l-küttâbım olup, devlet-i ebed-müddetimle, Rusiyye Devleti beyninde, tesviye-i şerâ'it-i ticârete murahhas ta'yîn olunan iftihâr-ı mühretü'l-küttâb, câmi'u'l-fünûn ve'l-âdâb, menba'u'l-belâgati'r-râşika, ma'denü'l-fesâhati'l-râyika, zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm, el-muhtassu bi-mezîdi avâtıfi'l-Meliki'l-Bârî, es-Seyyid Mehmed Hayri, – *dâme 'ilmuhû ve mecduhû* –'ya taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i şâhânemden virilen ruhsat-ı kâmileye müsâvî iftihâretü'l-melikâti'l-azîmeti'l-Îseviyye, devleteyn memâlikinin nizâmât u kavâ'idine bilâ-tereddüd muvâfakat eyleyeler.

Üçüncü mâdde: Tüccâr tâ'ifesi ve ale'l-ıtlâk bi'l-cümle Rusya re'âyâsı, Rusya memâlikinde yedlerine verilen mürûr kâğıdıyla, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde geşt ü güzâr edebileler. Ve eger bundan başka Rusya elçisi veyâhûd konsolosunun biri, mesfûrlar içün veyâhûd hâssaten mesfûrların birisiyçün, Devlet-i Osmâniye'nin mürûr kâğıdlarını taleb eder ise, bu maslahata mensûb kalemler tarafından bilâ-te'hîr i'tâ oluna ve Rusya re'âyâsına ziyâde bir nef' olmak içün, her biri kendi diyârında şimdiki elbise ile gitmeğe me'zûn olup, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de bilâ-muhâlefet mesâlihlerini tervîc eyleyeler ve kezâlik kendilerinden "harâc" tesmiye olunan vergi ve âhar bir gûne teklîf mutâlebe olunmaya ve ma'iyyetlerinde bulunan emti'alarının işbu ahidnâme muktezâsınca, karâr verilen rüsûm-ı gümrüklerini edâ eyledikten sonra, vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitler, bilâ-muhâlefet mürûr u ubûrlarına cevâz vereler. Devlet-i Aliyye re'âyâsının dahi Rusya memâlikinde bu gûne emti'alar içün ve kendilerine umûr-ı ticâretleriyçün ve yollarıyçün lâzım olan mürûr kâğıdları ve şehâdetnâmeler i'tâ

muhtâretü'l-küberâi'l-fahîmâti'l-Mesîhiyye, muslihet-i mesâlih-i cemâhîrü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniye, sâhibet-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vakār, sâhibet-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr, haşmetlü, miknetlü, Rusiyye İmparatoriçesi ve bi'l-cümle Rusiyyeler'in Pâdişâhı dostumuz Katerina-i Sâniye, – *ḫutimet 'avâḳıbuhâ bi'l-ḫayri ve'r-reşâdi ve âlihim ileyhâ sebîle'r-rüşdi ve's-sedâd* –, cânibinden ruhsatnâme virilen Der-aliyye'mde mukīm Murahhas Ortailçisi ve devletinin Müsteşârı Vasan Valadimer ve İstanislas tarîklarının kavalyeri kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-Mesîhiyye De Bulhakof, – *ḫutimet 'avâḳıbuhû bi'l-ḫayr* –, yedlerinde olan ruhsatnâmeleri muktezâsınca bir yere gelüp, Hicret-i Nebeviyye, – *'alâ ṣâḥibihâ efḍalü't-taḥiyye* –'nin işbu bin yüz doksan yedi senesi Recebü'l-ferdinin yigirmi birinci güni, Kaynarca ve Âyînelikavak Ahidnâmeleri'ne tevfîk olunarak, seksen bir mâddeden ibâret bir mu'âhede-i ticâret akd ve temhîd ve imzâ itmeleriyle, lafzan bi-lafzin, vech-i âti'l-beyân üzeredir.

Rusiyye Devleti'yle Devlet-i Aliyye beyninde, mukaddemâ Kaynarca'da, mün'akid ahidnâmenin on birinci mâddesinde meşrûh, cümle-i uhûdun bilâ-tagayyür ve dikkat olunup, şöyle ki: Devlet-i Aliyye'nin tüccâr ve re'âyâsı, ma'iyyetlerinde olan emti'alarının ta'rîfeler mûcibince, tahsîs olunan rüsûmunu edâ eyledikten sonra, bilâ-muhâlefet istedikleri mahallere râhî olalar.

Dördüncü mâdde: Bin yedi yüz yetmiş dört senesi Kaynarca'da in'ikād-pezîr olan musâlahadan berü, Rusya re'âyâları, musâlahanın metânet ü emniyyetine istinâden, Memâlik-i Osmâniye'nin şehirlerine ve limanlarına duhûl u hurûc edegelmeleriyle, Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd eder ki, rûy-i deryâda mutazarrır ve mu'âvenete muhtâc olabilir. Gemilerine karîb bulunan beylik gemilerinden ve sâ'irden i'ânet-i lâzime verilip, kezâlik dahi işbu gemiler zâbitânı, Rusya re'âyâsının nef' u i'ânetinde kusûr eylemeyeler ve mesfûrlar, lâzım olan zahâ'irin dahi akçe ile alıvermede sa'y ü ihtimâmlarını bezl edeler. Ve eger şiddet-i furtunadan gemileri kumsal olan bir sığ yere veyâhûd sâhil-i deryâya ilkā olunur ise, vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitân, anlara i'ânet ve kazâ-zede olan sefîneden halâs bulan bi'l-cümle emvâl ü eşyâları anlara bilâ-muhâlefet redd ü teslîm eyleyeler. Kezâlik bi'l-mukābele Rusya Devleti tarafından dahi ta'ahhüd olunur ki, kendi beylik sefînelerinden ve

ile mer'î tutılacağı ve iki devlet beyninde, emr-i ticâret husûsunda, her dürlü hılâf-ı inhâları ber-taraf itmek zımnında, bi'l-müzâkere ve'l-mükâleme, şerh ü tavzîh ve Françe ve İngilterelüye i'tâ olunan ahidnâmelerin mefhûmı esâs ittihâz birle, anlara ittibâ'an ve muvâfakatan Rusiyye tüccârının tabi'atine tatbîki hadd-i imkânda oldığı derecelere dek tevfîk iderek, emr-i ticârete dâ'ir, bir kıt'a mu'âhede-i münferide, tertîb ü tanzîmine mübâderet olunmak, iki devlet beyninde, kavl ü karâr olundığı, ahdnâme-i mezkûreyi te'yîden Âyînelikavak'da tanzîm olunan tenkīhnâmede mukayyed ve zikr olunan on birinci mâddenin muktezâsınca, gerek emr-i ticâret ve gerek Rusiyye tüccârının hakkında işbu mâddede, lafz be-lafz, tahrîr olundığı gibi, her dürlü ihtiyâc zuhûrunda, Françe ve İngilterelünün ve sâ'ir milelin şurûtları mer'î vü mu'teber tutılup, düvel-i mezkûre tüccârının mütemetti' oldukları menâfi' ve serbestiyyât ve mu'âfiyyât u müsâlemât ile, Rusiyye tüccârı dahi, temettü' itmek üzere, mu'âhede-i münferide-i mezkûrenin tanzîmi lâzım gelmekle, binâ-ber-în, devleteynin tüccâr ve re'âyâsını, ba'd-ez-în, bilâ-münâza'a vü şükûk ve bi-gayri ızrârin, musâlaha-i mübâresâ'irden Devlet-i Aliyye'nin sefînelerine i'ânet ve re'âyâsı hakkına işbu mâddede Rusya re'âyâsı hakkında karâr bulan husûslara mürâ'ât olunalar.

Beşinci mâdde: Eger kazâen Rusya sefîneleri, Devlet-i Osmâniye sevâhiline düşer ise, Devlet-i Aliyye tarafından emvâllerinin aranması ve kazâ-zede olan sefînelerinin ta'mîri husûsunda vücûhla lâzım olan i'ânet olunup, ba'de't-tahlîs, mahall-i maksûda nakl içün âhar sefîneye tahmîl olunan emti'adan mâ-dâm ki, evvelki mahalde bey' olunmayalar, bir dürlü resm ve bir gûne vergi mutâlebe olunmaya ve bi'l-mukābele Rusya Devleti tarafından ta'ahhüd olunur ki, eger Osmânlu gemilerinden biri, bir nev' kazâya uğrayıp veyâhûd fenâ-pezîr olur ise, vücûhla i'ânet olunup, ale'l-ıtlâk Devlet-i Aliyye'nin ticâret eden re'âyâsı hakkına bu gûne hâlette lâzım olan ihtimâm i'mâl oluna.

Altıncı mâdde: Tüccâr ve tercümânlar ve ale'l-ıtlâk cümle Rusya re'âyâsı, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde serbestiyyet üzere berren ve bahren varıp gelip, bey' u şirâ ve tüccâr ve tercümânlar ve ale'l-ıtlâk cümle Rusya re'âyâsı, Devlet-i Aliyye'nin zâbitân-ı deryâ ve sâ'ir

kenin semeresi olan menâfi‘-i ticâret ile mütemetti‘ eylemeğe iki devlet dahi, hâhiş-ker olmalarıyla, emr-i ticârete dâ’ir, işbu cedîd mu‘âhede-i münferidenin tanzîmine mübâderet ve murahhaslar ta‘yîn, ya‘nî Devlet-i Aliyye-i Osmâniye tarafından bu niyâz-mend-i dergâh-ı âlihi ki, devlet-i kavî-şevket ricâli derûnunda, hâlâ bi’l-fi‘l Riyâset-i küttâb hıdmet-i celîle-i refî‘asıyla şeref-yâb olup, şehriyâr-ı Dârâ-derbân ve Husrev-i ma‘delet-nişân-ı dâver-i devrân, şehenşâh-ı cihân, şevketlü, kudretlü, kerâmetlü, mehâbetlü, adâletlü, veliyy-i ni‘metim pâdişâhım efendim cânib-i hümâyûnlarından yedime ihsân buyurılan ruhsatnâme-i sâmiyeleriyle, haşmetlü, miknetlü, bi’t-tamâm Rusiyyeler’in pâdişâh ve imparatoriçesi cenâbları tarafından, Der-aliyye’de mukīm Fevka’l-âde Ortailçisi ve Murahhası ve devletinin Müsteşârı Vasan Valadimer ve İstanislas tarîkının kavalyeri rağbetlü, menziletlü, Yakovode Bulhakof dahi, ruhsatnâme ile terhîs olunup, lâyıkı ve iktizâsı vechile, yedlerimize virilen ruhsatnâmelerimizi, beynimizde, ba‘de’l-mübâdele, mevâdd-ı âtiyyetü’z-zikri, akd ü tanzîm ve imzâ ve temhîr eylemişizdir.

Evvelki mâdde: Devlet-i Aliyye’nin bi’l-cümle memâlikinde, askeri taraflarından esnâ-yı râhta alıkonulmayıp, bir dürlü illet ü bahâne ile rencîde olunmayalar ve bi’l-mukābele Rusya Devleti dahi, Devlet-i Aliyye re‘âyâsına va‘d eder ki, Rusya memâlikinde alış-veriş ve umûr-ı ticâretleriyçün berren ve bahren serbestiyyet üzere varıp gelip, resm-i gümrüklerini Rusya ta‘rifesi üzere ba‘de’l-edâ, esnâ-yı râhta hiç bir mahalde tevkīf olunmayalar.

Yedinci mâdde: Rusya tüccârı, hüsn-i irâdetlerine mugāyir ba‘zı müslim olan esnâfa yâhûd sâ’ir bir nev‘ şirketlere ve muhtekirlere emti‘a vü eşyâ fürûht etmek veyâhûd anlardan iştirâ eylemek husûsunda Devlet-i Aliyye tüccâr-ı mesfûreyi icbâr etmeyeceğini ve bu bâbda ticâretleri emrinde bu gûne ârıza ve tazyîk tâbi‘ etmeyeceğini müte‘ahhid olur. Kezâlik Devlet-i Aliyye’nin re‘âyâsı, Rusya memâlikinde serbestiyyet-i mezbûre ile mütemetti‘ olalar.

Sekizinci mâdde: Eger Rusya re‘âyâsından biri, Memâlik-i Osmâniye’de medyûn olur ise, düyûnunun edâsı bizzât borçlu olandan mutâlebe olunup, bir vechile âhar bir Rusya re‘âyâsından iddi‘â olunmaya ve mâ-dâm ki, âharı borçluya kefîl olmamış ola, mahkemeye da‘vet

gerek berren ve gerek bi'l-cümle denizlerinde ve sularında ve nehr-i Tuna'da ve Rusiyye re'âyâlarına seyr-i sefâyin ve icrâ-yı ticâret el virecek her mahalde, serbestiyyet üzere, sefîneleriyle geşt ü güzâr ve ticâret itmeğe ale'l-ıtlâk, bi'l-cümle Rusiyye re'âyâsına, Devlet-i Aliyye tarafından kâmilen ruhsat virilüp, binâ-ber-în, Rusiyye tâcirlerinden her biri, Devlet-i Aliyye'nin cümle-i memâlikinde ve hükûmetinin zîr-i himâye husûsunda olarak, seyr ü tevakkufa ve nef'-i ticâretlerine her ne kadar müddet-i medîde lâzım olur ise, ikāmete me'zûn olalar.

İkinci mâdde: Cânibeynden karâr virildi ki, tarafeyn re'âyâsı, gemileriyle ve sefîneleriyle veyâhûd araba ve sâ'ir nakl-i ahmâl içün, münâsib olan merâkibiyle, tarafeyn limânlarına ve mevâkı' ve şehirlerine, her vakitte duhûl ve icrâ-yı ticâret ve ittihâz-ı mesâkin idebileler. Ve gerek Devlet-i Aliyye'nin ve gerek Rusiyye Devleti'nin gemicileri ve yolcıları ve gemileri, velev tâ'ifesinde ecnebî milletden bir kaç nefer bulunur ise dahi, dostâne kabûl olunup, gemiciler ve yolcılar, bir dürlü bahâne ile, hüsn-i irâdetlerine mugāyir, tarafeynden, cebren istihdâm olunmayalar. Lâkin bu cümle ile, cânibeynin re'âyâları, kendü pâdişâhlarının hıdmetine olunmayıp, ancak borçlu olan kimseden mutâlebe oluna. Ve kezâlik Rusya memâlikinde Devlet-i Aliyye re'âyâsı hakkına böylece mu'âmele oluna. Rusya re'âyâsından biri mürd oldukta, emvâl ü eşyâsını hiç bir kimse müdâheleye cesâret etmeksizin, vasîlerine teslîm ve eger vasîsiz mürd olur ise, metrûkâtı Rusya konsolosunun vesâtatıyla, hemşehrilerine emâneten verilip, bu bâbda kassâmlar ve beytü'l-mâlciler bir dürlü muhâlefet ve bir vechile müdâhale eylemeyeler.

Dokuzuncu mâdde: Rusya tüccârı ve tercümânları ve konsolosları, Devlet-i Aliyye re'âyâsıyla bey' u şirâ ve ticâret ve kefâlet ve sâ'ir umûr-ı şer'iyyeleri vâkı' oldukta, kādîya tahrîren mukāvelelerini tertîb ve tescîl edip, ba'dehû bir nizâ' vâkı' olur ise, muktezâsını teblîğ ile, bu gûne münâza'un-fîh olan husûslar fasl oluna. Binâ-ber-în bu gûne delâ'il ve senedât-ı şer'iyyesi olmayan bir kimse, Rusya re'âyâsından birinin aleyhine da'vâya mutasaddî olur ise, ancak şâhid-i zûr ikāmet<iy>le olan bu gûne tezvîrât tecvîz olunmayıp, hakka mugāyir iddi'âlar istimâ' olunmayalar. Kezâlik eger bir kimse, akçe celb etmek sevdâsıyla, Rusya re'âyâsı üzerine bu gûne isnâdât ve tekdîrâtın tasaddîsi men' oluna. Ve eger düyûnu

müstahdem olmak lâzım oldukları takdîrde, müstesnâ olalar. Eger etbâ'dan veyâhûd mellâhlardan biri, bulundığı hıdmetten yâhûd gemiden firâr iderse ve temekküne tâlib oldığı vilâyetde, agleb olan mezhebi, ya'nî Memâlik-i İslâmiye'de Dîn-i İslâmı kabûl ve Rusiyye memâlikinde tanassur itmez ise, derhâl redd oluna. Kezâlik dahi, tarafeyn re'âyâsı, zikr olunan mahallerde, semen-i hakīkīyi ba'de'l-edâ, her ne kendülerine lâzım olur ise, iştirâsına ve gemilerini ve sefînelerini ve arabalarını ta'mîr ve kılâfet itmeğe ve ma'îşetleriyçün ve yollarıyçün, lâzım olan zahâ'iri mübâya'a itmelerine ve mahâll-i mezkûrede, bir dürlü muhâlefet ve tazyîk olunmayarak, re'y-i müstakıllleriyle ikāmet ve azîmet itmeğe müstakıll olalar. Lâkin bulundukları mahallerde, işbu mu'âhede-i ticârette, başkaca tanzîm olunmamış keyfiyyâtın vukū'unda, devleteyn memâlikinin nizâmât u kavâ'idine, bilâ-tereddüd, muvâfakat eyleyeler.

Üçünci mâdde: Tüccâr tâ'ifesi ve ale'l-ıtlâk bi'l-cümle Rusiyye re'âyâsı, Rusiyye memâlikinde, yedlerine virilen mürûr kâğıdıyla, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde, geşt ü güzâr ideler. Ve eger bundan başka, Rusiyye ilçisi veyâhûd konsoloslarının biri, mesfûrlar içün, veyâhûd veyâhud âhar töhmeti sebebiyle gā'ib olur ise, bu husûsta bî-günâh olup, kefîli olmayan âhar bir Rusya re'âyâsına vechen-mine'l-vücûh ta'rîz <ta'arruz> ve bir dürlü rencîde ettirilmeye ve Devlet-i Aliyye memâlikinde ticâret eden Rusya re'âyâsının emniyyetiyçün her ne ki bu mâddede karâr bulmuş ise, bi'l-müsâvât Rusya Devleti tarafından Rusya diyârında ticâret eden Devlet-i Aliyye re'âyâsı hakkına mer'î tutulup, icrâ-yı ticâretlerine her dürlü su'ûbetin indifâ'ıyçün emr-i ticârete dâ'ir Rusya re'âyâsıyla vâkı' olan mukāveleleri ve müte'ahhidât <ta'ahhüdât>-ı sâ'ireleri tescîl olunup, beynlerinde vukū' bulacak nizâ'ları fasl ü ref' oluna.

Onuncu mâdde: Devlet-i Aliyye memâlikinde ticâret eden Rusya re'âyâsından bir esîr bulunup, esîr-i mesfûr, fi'l-vâkı' Rusya re'âyâsından olduğunu Rusya konsolosu beyân eder ise, mesfûrun keyfiyyeti etrâfıyla tefahhus olunmak içün, konsolos tarafından tevkîl olunan âdemle, Der'aliyye'ye ihzâr ve ba'dehû konsolos-ı mezbûrun iltimâsına ri'âyeten teslîm oluna ve kezâlik Rusya memâlikinde dahi Devlet-i Osmâniye re'âyâsından bulunur ise, delâ'il-i lâzimeyi beyân eyledikten sonra, bilâ-muhâlefet Devlet-i Aliyye'ye redd olunalar; lâkin fakat

hâssaten mesfûrların birisiyçün, Devlet-i Osmâniye'nin mürûr kâğıdlarını taleb ider ise, bu maslahata mensûb kalemler tarafından, bilâte'hîr, i'tâ olunalar ve Rusiyye re'âyâsına ziyâde bir nef' olmak içün, her biri, kendü diyârında giydiği elbise ile gitmeğe me'zûn olup, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de, bilâ-muhâlefet, mesâlihlerini tervîc eyleyeler ve kezâlik kendülerden "harâc" tesmiye olunan virgü ve âhar bir gûne teklîf mutâlebe olunmaya ve ma'iyyetlerinde bulunan emti'alarının, işbu ahidnâme muktezâsınca, karâr virilen rüsûm-ı gümrüklerin edâ eyledikden sonra, vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitler, bilâ-muhâlefet, mürûr u ubûrlarına cevâz vireler. Devlet-i Aliyye re'âyâsının dahi, Rusiyye memâlikinde, bu gûne emniyyetleriyiçün, kendülerine umûr-ı ticâretleriyçün ve yollarıyçün lâzım olan mürûr kâğıdları ve şehâdetnâmeler i'tâ olunup, şöyle ki: Devlet-i Aliyye'nin tüccâr ve re'âyâsı, ma'iyyetlerinde olan emti'alarının, ta'rîfeler mûcibince, tahsîs olunan rüsûmı, edâ eyledikden sonra, bilâ-muhâlefetin, istedikleri mahallere râhî olalar.

Dördünci mâdde: Bin yedi yüz yetmiş dört senesi, Kaynarca'da, in'ikād-pezîr olan musâlaha-i mü'ebbededen berü, Rusiyye re'âyâları, şol kimseler ki, bulundukları memleketlerde agleb olan diyâneti kabûl etmemiş olup, tarafeynden redd olunalar ve kabûl etmiş olanların reddi iktizâ eylemeye ve Memâlik-i Osmâniye'de ba'd-ez-în Rusya re'âyâsından ikāmet eder olur ise, kendilerinden "harâc" ta'bîr olunur vergi taleb olunmamasına Devlet-i Aliyye müte'ahhid olur.

On birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin gemileri ve kadırgaları ve bahrî askeri, deryâda Rusya gemilerine mütesâdif olduklarında ve kezâlik Rusya'nın beylik gemileri ve sâ'irleri ve bahrî askerleri, deryâda Devlet-i Aliyye'nin gemilerine tesâdüf eyledikte, tarafeyn re'âyâsına bir dürlü ziyân u zarâr terettüb etmemesine intibâh üzere olmaları lâzım geldiğinden başka, tarafeynden müsâvî bir dostluk âsârının dahi icrâsını muktezî ola ve eger Rusya re'âyâları, hüsn-i irâdetleriyle, Devlet-i Aliyye re'âyâsına bir hediyye vermezler ise, bu bâbda rencîde olunmayıp, kendilerinden edevât u esbâb, velhâsıl bir şeyleri cebren alınmaya ve bi-aynihî Rusya re'âyâları dahi, Devlet-i Aliyye re'âyâsından bir dürlü hediyye taleb eylemeyeler.

On ikinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'ye Rusya bayrağı altında

mâllarıyla ve ba'zan dahi sefîneleriyle, ticâret idüp, musâlahanın metânet ü emniyyetine istinâden, Memâlik-i Osmâniye'nin şehirlerine ve limanlarına duhûl u hurûc idegelmeleriyle, Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd ider ki, rûy-i deryâda mutazarrır ve mu'âvenete muhtâc olabilür. Gemilerine karîb bulunan beylik gemilerinden ve sâ'irden i'ânet-i lâzime virilüp, kezâlik dahi, işbu gemiler zâbitânı, Rusiyye re'âyâsının nef' u i'ânetine kusûr eylemeyeler ve mesfûrlara lâzım olan zahâ'iri dahi, akçe ile alıvirmede sa'y ü ihtimâmlarını bezl ideler. Ve eger şiddet-i furtunadan gemileri, kumsal olan bir sığ yere veyâhûd sâhil-i deryâya ilkā olunur ise, vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitân, anlara i'ânet ve kazâ-zede olan sefîneden halâs bulan bi'l-cümle emvâl ü eşyâları, anlara bilâ-muhâlefet, redd ü teslîm eyleyeler. Kezâlik bi'l-mukābele, Rusiyye Devleti tarafından dahi, ta'ahhüd olunur ki, kendi beylik sefînelerinden ve sâ'irden Devlet-i Aliyye'nin sefînelerine i'ânet ve re'âyâsı hakkına işbu mâddede, Rusiyye re'âyâsı hakkında karâr bulan husûslara mürâ'ât oluna.

Beşinci mâdde: Eger kazâ'en Rusiyye sefîneleri, Devlet-i Osmâniye'nın sevâhiline düşer ise, Devlet-i Aliyye tarafından emvâllerinin gelen gemileri ve sefîneleri kabûl ve himâyet ü sıyânet eylemek ve emniyyet-i kâmile ile avd u insırâflarını tecvîz etmek Devlet-i Aliyye'den ta'ahhüd olunur. Ve eger edevât u eşyâlarından bir şey alınır ise, âdemlerin ve eşyânın bulundurulmasına derece-i imkânda olan sa'y ü ihtimâm olunacağından gayri, gayret <ibret> olunacağı vech üzere, bu gûne ef'âle mütecâsir olanların her ne rütbeden olur ise olsun, cezâları icrâ oluna ve bi'l-mukābele Rusya Devlet-i imparatoriyyesi dahi, işbu uhdenin <uhûdun> Rusya diyârına gelip gidecek Devlet-i Aliyye'nin gemileri ve sefîneleri hakkına ri'âyetini ve bir taraftan edevât u eşyâlarının derece-i imkânda olan emniyyetini tahsîle ve bir taraftan dahi Devlet-i Aliyye re'âyâsına bir gûne rencîde olmamak husûsuna dikkat etmeğe müte'ahhid olur.

On üçüncü mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsı, icrâ-yı ticâretleri zımnında, Devlet-i Aliyye'nin ilmi olmaksızın azîmet etmemeleri içün, mukaddem müdîr-i umûr-ı Devlet-i Aliyye'den haber verilip, taleb olunmadıkça, Rusya elçisi tarafından kendilerine bu bâbda lâzım olan mürûr kâğıdı verilmemek üzere karâr verilip, bi-aynihî Rusya re'âyâları dahi, hükûmet-i

aranması ve kazâ-zede olan sefînelerinin ta'mîr husûsunda, vücûhla lâzım olan i'ânet olunup, ba'de't-tahlîs, mahall-i maksûda nakl içün, âhar sefîneye tahmîl olunan emti'adan, mâ-dâm ki, evvelki mahalde bey' olunmayalar, bir dürlü resm ü virgü mutâlebe olunmaya ve bi'l-mukābele, Rusiyye Devleti tarafından ta'ahhüd olunur ki, eger Osmânlu gemilerinden biri, bir nev' kazâya uğrayup veyâhûd fenâ-pezîr olur ise, vücûhla i'ânet olunup, ale'l-ıtlâk, Devlet-i Aliyye'nin ticâret iden re'âyâsı hakkına, bu gûne hâletde lâzım olan ihtimâm i'mâl oluna.

Altıncı mâdde: Tüccâr ve tercümânlar ve ale'l-ıtlâk cümle Rusiyye re'âyâsı, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde, serbestiyyet üzere, berren ve bahren varup gelüp, bey' u şirâ ve ticâret idebileler ve resm-i gümrüklerini ba'de'l-edâ, Devlet-i Aliyye'nin zâbitân-ı deryâ ve sâ'ir askeri taraflarından, esnâ-yı râhda alıkonulmayup, bir dürlü illet ü bahâne ile, rencîde olunmayalar ve bi'l-mukābele, Rusiyye Devleti dahi, Devlet-i Aliyye re'âyâsına va'd ider ki, Rusiyye memâlikinde, alış-veriş ve umûr-ı ticâretleriyçün, berren ve bahren serbestiyyet üzere, varup gelüp, resm-i gümrüklerini, Rusiyye ta'rifesi üzere, ba'de'l-edâ, esnâ-yı Osmâniye'nin dâhilinde olan şehirlerde icrâ-yı ticâretleri içün, kendilerine lâzım olan fermânları Devlet-i Aliyye'den istihsâle muhtâc olup, Devlet-i Aliyye işbu mâddelerin muktezâsınca, Rusya Devleti'nin elçisinden iltimâs olundukça, i'tâsını ve konsolosları Devlet-i Aliyye memleketlerinin paşalarından ve zâbitânından taleb ettikçe, verilmesini tenbîh edeceğini ta'ahhüd eder.

On dördüncü mâdde: Rusya gemilerinin kapudanları veyâhûd sefînelerinin sâhibleri, gemilerini kalâfât ve yağlamak ve ta'mîr etmek lâzım oldukça, Devlet-i Aliyye'nin bi'l-cümle şehirlerinde ve kal'alarında ve limanlarında zâbitân taraflarından mesfûrûna lâzım olan yağ ve zift ve katrân ve amele ve âlât mikdârının akçe ile verilmesine mümâna'at olunmayacağından gayri, derece-i imkânda dahi mu'âvenet oluna ve ez-kazâ Rusya sefînesinin edevâtına âfet terettüb eder ise, techîzi içün iktizâ eden lengerler ve yelkenler ve sâ'ir kerâstelerinin iştirâsına me'zûn olup, bu bâbda Rusya re'âyâlarından hediyye taleb olunmaya ve Rusya'nın bayrağı altında olan sefîneler bir iskelede bulunduklarında mültezimler ve mütesellimler ve sâ'ir zâbitler ve cizyedârlar taraflarından içlerinde bulunan yolculardan cizye vergisini

râhda, hiç bir mahalde tevkîf olunmayalar.

Yedinci mâdde: Rusiyye tüccârı, hüsn-i irâdetlerine mugâyir, ba'zı müslim olan esnâfa yâhûd sâ'ir bir nev' şirketlere veyâhûd muhtekirlere, emti'a vü eşyâ fürûht itmek veyâhûd anlardan iştirâ eylemek husûsunda, Devlet-i Aliyye, tüccâr-ı mesfûreyi icbâr itmeyeceğini ve bu bâbda dahi, ticâretleri emrinde, bir gûne ta'arruz u tazyîka tâbi' itmeyeceğini müte'ahhid olur. Kezâlik Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsı, Rusiyye memâlikinde, serbestiyyet-i mezbûre ile mütemetti' olalar.

Sekizinci mâdde: Eger Rusiyye re'âyâsından biri, Memâlik-i Osmâniye'de medyûn olur ise, düyûnunun edâsı, bizzât borçlu olandan mutâlebe olunup, bir vechile âhar bir Rusiyye re'âyâsından iddi'â olunmaya ve mâ-dâm ki, âharı borçluya kefîl olmamış olup, mahkemeye dahi da'vet olunmayıp, ancak borçlu olan kimesneden mutâlebe oluna. Ve kezâlik Rusiyye memâlikinde, Devlet-i Aliyye re'âyâsı hakkına, böylece mu'âmele oluna. Rusiyye re'âyâsından biri, mürd oldukda, emvâl ü eşyâsı, hiç bir kimesne müdâheleye cesâret itmeksizin, vasîlerine teslîm ve eger vasiyyetsiz mürd tahsîl etmek bahânesiyle tevkîf olunmayıp, hemen bilâ-muhâlefet râhî oldukları mahalle getireler <götüreler> ve eger içlerinde Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından bulunur ise, bunlar râhî oldukları mahalle vusûllerinde, zikr olunan vergiyi edâ eyleyeler. Buna mukâbil vech üzere, Rusya memleketinde Devlet-i Aliyye sefâ'inine imdâd u i'ânet olunup, akçe ile yağ ve zift ve katrân ve amele ve âlât ve kazâ vukū'unda, sefînenin techîzine lâzım lenger ve yelkenler ve kerâsteler bilâ-muhâlefet alıverile.

On beşinci mâdde: Rusya ceng gemileri yâhûd tüccâr sefâ'ini, Devlet-i Osmâniye'nin ceng gemilerine veyâhûd sâ'ir sefâ'inine musâdif olduklarında, kapudan paşa ve ceng gemilerinin kapudanları ve çekdiri beyleri ve firkate ve sâ'ir Devlet-i Aliyye sefînelerinin zâbitânı, zikr olunan Rusya gemilerini ve sefâ'inini tevkîf etmeyeceklerinden başka, sıklet dahi vermeyip, hiç bir gûne bahâne ile, kendilerinden hedâyâ taleb etmeyeler. Ve beyne'd-devleteyn pây-dâr olan hüsn-i muvâlâta mümâsil bir müsâvî dostluğun âsârını dahi ızhâr eyleyeler. Buna mümâsil vech üzere, Devlet-i Aliyye'nin gemileri hakkına Rusya'nın ceng gemileri ve bayrağı altında olan sâ'ir sefîneleri ve zâbitânı, hîn-i tesâdüf-

olur ise, metrûkâtı, Rusiyye konsolosunun vesâtatıyla, hemşehrilerine emâneten virilüp, bu bâbda kassâmlar ve beytü'l-mâ<l>ciler, bir dürlü muhâlefet ve bir vechile müdâhale eylemeyeler.

Dokuzuncı mâdde: Rusiyye tüccârı ve tercümânları ve konsolosları, Devlet-i Aliyye re'âyâsıyla, bey' u şirâ ve ticâret ve kefâlet ve sâ'ir umûr-ı şer'iyyeleri vâkı' oldukda, kādîya varup, tahrîren, mukāvelelerini tertîb ve sicille kayd idüp, ba'dehû bir nizâ' vâkı' olur ise, muktezâsını teblîğ ile, bu gûne münâza'un-fîh olan husûslar, fasl olunalar. Binâ-ber-în, bu gûne delâ'il ve senedât-ı şer'iyyesi olmayan bir kimesne, Rusiyye re'âyâsından birinin aleyhine da'vâya mutasaddî olur ise, ancak şâhid-i zûr ikāmetiyle olan bu gûne tezvîrât, tecvîz olunmayıp, hakka mugāyir iddi'âlar, istimâ' olunmayalar. Kezâlik eger bir kimse, akçe celb itmek sevdâsıyla, Rusiyye re'âyâlarından birinin üzerine şetm itti ve bu, şikâyet ider ise, Rusiyye re'âyâsı üzerine, bu gûne isnâdât ve tekdîrâtın tasaddîsi men' oluna. Ve eger düyûnı veyâhud âhar töhmeti sebebi ile, gā'ib olur ise, bu husûsda bî-günâh olup, kefîli olmayan âhar bir Rusiyye re'âyâsına, vechen-mine'l-vücûh, ta'arruz ve bir dürlü rencîde itdirilmeye ve Devlet-i lerinde, mu'âmele edip, Devlet-i Aliyye, Rusya sefînelerinin hakkına ne gûne mu'âmeleye ri'âyet etmek ta'ahhüd ettiyse, anlar dahi, o misillü mu'âmeleyi Devlet-i Aliyye sefîneleri haklarına icrâ eyleyeler.

On altıncı mâdde: Rusya bayrağı altında olan tüccâr sefîneleri, Devlet-i Aliyye'ye müte'allik olan beylik gemilerine ve kadırgalarına ve sâ'ir sefînelerine musâdif olup, mu'tâd olan ikrâm rüsûmunu icrâ etmek niyyetinde iken, ba'zan sandâlı sür'at ile denize ilkā eylemek mümkin olmamak se<be>biyle, Devlet-i Aliyye'nin beylik gemileri, yanına varmadıkları takdîrde, mu'tâd olan âdetin îfâsıyçün lâzım olan tedârükâtın icrâsı müşâhede olunduğu birle, Rusya tüccâr sefînesinden Devlet-i Osmâniye'nin beylik sefîneleri üzerine gelmesi te'hîr olundu bahânesiyle rencîde olunmayalar. Rusya Devleti tarafından dahi Devlet-i Osmâniye'nin tüccâr sefâ'ini hakkına bu vech üzere ri'âyet olunacağı ta'ahhüd olunur. Ve Devlet-i Aliyye, kendiye müte'allik olan iskelelerde bi'l-cümle Rusya bayrağı altında olan sefîneleri birer dürlü bahâne ile, tevkîf etmeyeceğini ve sandâl ve mellâhları almayacağını ta'ahhüd eder. Ve bâ-husûs emti'a ile mahmûl olan sefînelerin tevkîfinden bir küllî zararın

Aliyye memâlikinde ticâret iden Rusiyye re'âyâsının emniyyeti içün, her ne ki bu mâddede karâr bulmuş ise, bi'l-müsâvât, Rusiyye Devleti tarafından, Rusiyye diyârında ticâret iden Devlet-i Aliyye re'âyâsı hakkına, mer'î tutılup, icrâ-yı ticâretlerinde, her dürlü su'ûbetin indifâ'ıyçün, emr-i ticârete dâ'ir Rusiyye re'âyâsıyla vâkı' olan mukāveleleri ve ta'ahhüdât-ı sâ'ireleri, tescîl olunup, beynlerinde vukū' bulacak nizâ'ları, fasl ü ref' olunalar.

Onuncı mâdde: Devlet-i Aliyye memâlikinde, Rusiyye re'âyâsından bir esîr bulunup, esîr-i mesfûr, fi'l-vâkı' Rusiyye re'âyâsı oldığını, Rusiyye konsolosı beyân ider ise, mesfûrun keyfiyyeti, etrâfıyla tefahhus olunmak içün, konsolos tarafından tevkîl olunan âdemle, Der'aliyye'ye ihzâr ve ba'dehû konsolos-ı mezbûra, iltimâsına ri'âyeten, teslîm oluna ve kezâlik Rusiyye memâlikinde dahi, Devlet-i Osmâniye re'âyâsından bulunur ise, delâ'il-i lâzimeyi beyân eyledikden sonra, bilâ-muhâlefet, Devlet-i Aliyye'ye redd olunalar; lâkin fakat şol kimesneler ki, bulundukları memleketlerde agleb olan diyâneti kabûl itmemiş olup, tarafeynden redd olunalar ve kabûl itmiş olanların, reddi iktizâ eylemeye ve Memâlik-i Osmâniye'de, ba'd-ez-in, terettübü mümkin olmaktan nâşî, tarafeynden bi'l-mukābele biribirininki<ni> tevkīf eylememek üzere, mukāvele olundu. Ve Devlet-i Aliyye'nin beylik sefîneleri kapudanları, Rusya re'âyâları ticâretleriyçün mukīm oldukları Memâlik-i Osmâniye iskelelerinin birine vardıklarında, Rusya re'âyâsı hakkına gemide bulunan neferât ve âdemlerden icrâsı muhtemel olan bir dürlü rencîde vukū' bulmamak içün, yanlarına zâbitândan mikdâr-ı kifâye tevkīf etmeksizin, zikr olunan neferât ve âdemleri karaya çıkartmayıp ve Rusya re'âyâsının ve tüccârlarının emniyyeti içün, kolluklar vaz' eyleyeler. Ve Rusya re'âyâları, karaya vaz'-ı kadem eyledikte, leb-i deryâda olan kılâ' ve bilâdın muhâfızları ve sâ'ir kara zâbitânı, bir vechile anları tekdîr etmeyeler. Ve bu şarta mugāyir vaz' u hareket olunduklarına binâ'en, şikâyet olundukta, keyfiyyeti ba'de't-tahkīk müttehem olanlar şiddetle te'dîb olunalar. Ve kezâlik Rusya re'âyâsından Rusya Devleti'yle Devlet-i Aliyye beyninde müstahkem olan hüsn-i muvâlât u musâfâta mugāyir bir dürlü vaz' u hareketin icrâsı tecvîz olunmaya.

On yedinci mâdde: Fransa ve İngiltere tâ'ifelerinin cümleden ziyâde haklarına müsâ'ad<e> oluna-

Rusiyye re'âyâsından ikāmet ider olur ise, kendülerinden "harâc" ta'bîr olunur virgü taleb olunmamasına Devlet-i Aliyye, müte'ahhid olur.

On birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin gemileri ve kadırgaları ve bahrî askeri, deryâda Rusiyye gemilerine musâdif olduklarında ve kezâlik Rusiyye'nin beylik gemileri ve sâ'irleri ve bahrî askerleri, deryâda Devlet-i Aliyye'nin gemilerine tesâdüf eylediklerinde, tarafeyn re'âyâsına bir dürlü ziyân u zarâr terettüb itmemesine, intibâh üzere olmaları lâzım geldiğinden başka, tarafeynden müsâvî bir dostluk âsârının dahi icrâsını muktezî ola ve eger Rusiyye re'âyâları, hüsn-i irâdetleriyle, Devlet-i Aliyye re'âyâsına bir hediyye virmezler ise, bu bâbda rencîde olunmayup, kendülerinden edevât u esbâb, velhâsıl hiç bir şeyleri cebren alınmaya ve bi-aynihî, Rusiyye <re'âyâ>ları dahi, Devlet-i Aliyye re'âyâsından bir dürlü hediyye taleb eylemeyeler.

On ikinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'ye Rusiyye bayrağı altında gelen gemileri ve sefîneleri kabûl ve himâyet ü sıyânet eylemek ve emniyyet-i kâmile ile avd u insırâflarını tecvîz itmek, Devlet-i Aliyye'den ta'ahhüd olunur. Ve eger edevât u geldiğine binâ'en, bunlar misillü bi'l-müsâvât Rusya tâ'ifesi dahi, Devlet-i Aliyye memâlikinde i'tibâr olunmak vâcib olmağla, Devlet-i Aliyye, gerek zikr olunan ve gerek sâ'ir müste'men mülk haklarına icrâ olunan cümle-i müsâlemât ve ri'âyâtı Rusya re'âyâları hakkına dahi icrâ ve ri'âyet eylemesini işbu mâdde ile müte'ahhid olur. Kezâlik bi'l-mukābele Rusya memleketinde Rusya Devleti'nin indinde ziyâde dost ve müsâ'ade olunan milelin mütemetti' oldukları müsâlemât, Devlet-i Aliyye re'âyâsının hakkına dahi ri'âyet oluna.

On sekizinci mâdde: Rusya bayrağı altında olan gemiler, Memâlik-i Osmâniye iskelelerine vardıklarında, dostâne kabûl olunup, akçeleriyle kendilerine lâzım olan bi'l-cümle me'kûlât ve meşrûbâtı iştirâ vü bey' ve nakline kimse tarafından mümâna'at olunmayıp, bu gûne me'zûniyyetleri içün, bir dürlü resm ve hediyye kendilerden mutâlebe olunmaya. Kezâlik Devlet-i Osmâniye'nin gemileri dahi, Rusya memâlikinde dostâne kabûl olunup, kendilerine lâzım olan bi'l-cümle me'kûlât ve meşrûbâtı iştirâya me'zûn olalar.

eşyâlarından bir şey alınur ise, âdemlerin ve eşyânın bulundurulmasına, derece-i imkânda olan sa'y ü ihtimâm olunacağından gayri, ibret olacak vech üzere, bu gûne ef'âle mütecâsir olanların, her ne rütbeden olur ise dahi, cezâları icrâ oluna ve bi'l-mukābele, Rusiyye Devlet-i imparatoriyyesi dahi, işbu uhûdun Rusiyye diyârına gelüp gidecek Devlet-i Aliyye'nin gemileri ve sefîneleri hakkına, ri'âyetini ve bir tarafdan edevât u eşyâlarının derece-i imkânda olan emniyyetini tahsîle ve bir tarafdan dahi, Devlet-i Aliyye re'âyâsına bir gûne rencîde olmamak husûsuna, dikkat itmeğe müte'ahhid olur.

On üçünci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsı, icrâ-yı ticâretleri zımnında, Devlet-i Aliyye'nin ilmi olmaksızın, azîmet itmemeleriyçün, mukaddem müdîr-i umûr-ı Devlet-i Aliyye'den haber virilüp, taleb olunmadıkça, Rusiyye ilçisi tarafından kendülerine bu bâbda lâzım olan mürûr kâğıdı virilmemek üzre, karâr virilüp ve bi-aynihî, Rusiyye re'âyâları dahi, hükûmet-i Osmâniye'nin dâhilinde olan şehirlerde, icrâ-yı ticâretleri içün, kendülerine lâzım olan fermânları, Devlet-i Aliyye'den istihsâle muhtâc olup, Devlet-i Aliyye, işbu mâddenin muktezâsınca,

On dokuzuncu mâdde: Rusya memâlikinden veyâhûd sâ'ir Avrupa memleketlerinden Devlet-i Aliyye memâlikine ve Devlet-i Aliyye memâlikinden Rusya memâlikine veyâhûd sâ'ir düvel memleketlerine emr-i ticâretleriyçün, berren varıp gelen Rusya re'âyâsı ve tüccârı, Rusya re'âyâları olduklarını mübeyyin yedlerinde "pasaport" ta'bîr olunur mürûr kâğıdları olduktan sonra, Devlet-i Aliyye'nin vülât ve kudât ve sâ'ir zâbitânı ve hiç bir ferd tarafından cizye ve sâ'ir tekâlîf edâsına icbâr ve rencîde olunmayıp, haklarında dostâne mu'âmele eyleyeler. Ve işbu mu'âhede-i münferide lâzimesince, gerek Rusya memleketinden ve gerek sâ'ir düvel memâlikinden Devlet-i Aliyye memâlikine getirecekleri ve gerek Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden alıp, Rusya memleketine ve sâ'ir düvel memâlikine götürecekleri emti'a vü eşyânın bir def'a ve bir mahalde resm-i gümrükleri alındıktan sonra, mürûr u ubûr eyledikleri mahallerin gümrükcüleri zikr olunan tâcirânı mükerrer resm-i gümrük alınır ise, ahz edenlerden mutâlebesiyle, tüccâr-ı mesfûruna cebr etmeyeler. Ve eger işbu nizâma mugāyir mesfûrlardan mükerrer resm-i gümrük alınır ise, ahz edenlerden geriye redd ettirile.

Rusiyye Devleti'nin ilçisinden iltimâs olundukça, i'tâsını ve konsolosları, Devlet-i Aliyye memleketlerinin paşalarından ve zâbitânından taleb ittikçe, virilmesini tenbîh ideceğini ta'ahhüd ider.

On dördünci mâdde: Rusiyye gemilerinin kapudanları veyâhûd sefînelerin sâhibleri, gemilerini kılâfet ve yağlamak ve ta'mîr itmek lâzım oldukça, Devlet-i Aliyye'nin bi'l-cümle şehirlerinde ve kal'alarında ve limanlarında, zâbitân taraflarından mesfûrûna lâzım olan zift ve yağ ve katrân ve amele ve âlât mikdârının akçe ile virilmesine mümâna'at olunmayacağından gayri, derece-i imkânda dahi, mu'âvenet oluna ve eger kazâ'en, Rusiyye sefînesinin edevâtına âfet terettüb ider ise, techîzi içün, iktizâ iden lengerler ve yelkenler ve sâ'ir kerâstelerinin iştirâsına me'zûn olup, bu bâbda, Rusiyye re'âyâlarından hediyye taleb olunmaya. Rusiyye'nin bayrağı altında olan sefîneler, bir iskelede bulunduklarında, mültezimler ve mütesellimler ve sâ'ir zâbitler ve cizyedârlar taraflarından içlerinde bulunan yolcılardan cizye virgüsini tahsîl itmek bahânesiyle, tevkîf olunmayıp, hemen bilâ-muhâlefet, râhî oldukları mahalle götüreler ve eger içlerinde, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâlarından Bâ-husûs Boğdan ve Eflak memleketlerinde cümle-i nizâm u kavâ'ide mugāyir gümrükcüler ve sâ'ir zâbitler, ol mahallerden mürûr eden Rusya tüccârlarını gûnâ-gûne tesmiyeler ihdâsıyla, rüsûmât-ı mütenevvi'a-i mürûriyye edâsına icbâr eylemeyeler. Ve tüccâr-ı merkūme, Rusya memâlikinden yâhûd âhar düvel memâlikinden zikr olunan iki memleketlere ve Devlet-i Aliyye'nin sâ'ir mahallerine getirecekleri emti'a vü eşyânın gümrüğünü yüzde üç hesâbı üzere ve ancak bir def'a emti'a-i merkūmelerini fürûht eyledikleri mahallere verip ve kezâlik zikr olunan tâcirler, Memleketeyn-i merkūmeteyn'den ve Devlet-i Aliyye'nin mahâll-i sâ'iresinden işbu mu'âhede-i münferide muktezâsı üzere, Rusya memâlikine yâhûd âhar düvel memleketlerine nakl içün, alıp götürecekleri emti'a vü eşyânın gümrüğünü ancak bir def'a yüzde üç hesâbı üzere, emti'a-i merkūmelerini iştirâ eyledikleri mahalde edâ edip, işbu nizâm u kā'ideye mugāyir her ne tesmiye ile olur ise, bir dürlü resm ve ihtırâ' olunmuş vergi mesfûrdan mutâlebe ve tahsîli memnû' olup, gümrüğü edâ eyledikleri mahalde yedlerine edâ tezkiresi verilip, bu makūle kendilerine verilecek edâ tezkireleri Memâlik-i Devlet-i

bulunur ise, bunlar, râhî oldukları mahalle vusûllerinde, zikr olunan virgüyi edâ eyleyeler. Buna mukābil vech üzere, Rusiyye memleketinde, Devlet-i Aliyye sefâyinine imdâd u i'ânet olunup, akçe ile yağ ve zift ve katrân ve amele ve âlât ve kazâ vukū'unda, sefînenin techîzine lâzım olan lenger ve yelkenler ve kerâsteler, bilâ-muhâlefet, alıvirile.

On beşinci mâdde: Rusiyye ceng sefîneleri yâhûd tüccâr sefâyini, Devlet-i Osmâniye'nin ceng gemilerine yâhûd sâ'ir sefâyinine musâdif olduklarında, kapudan paşa ve ceng gemilerinin kapudanları ve çekdiri beyleri ve firkate ve sâ'ir Devlet-i Aliyye sefînelerinin zâbitânı, zikr olunan Rusiyye gemilerini ve sefâyinini tevkīf itmeyeceklerinden başka, sıklet dahi virmeyüp, hiç bir gûne bahâne ile, kendülerinden hedâyâ taleb itmeyeler. Ve beyne'd-devleteyn, pây-dâr olan hüsn-i muvâlâta mümâsil bir müsâvî dostluğun âsârını dahi ızhâr eyleyeler. Buna mümâsil vech üzere, Devlet-i Osmâniye'nin gemileri hakkına, Rusiyye'nin ceng gemileri ve bayrağı altında olan sâ'ir sefîneleri ve zâbitânı, hîn-i musâdiflerinde, mu'âmele idüp, Devlet-i Aliyye, Rusiyye sefînelerinin hakkına ne gûne mu'âmeleye ri'âyet itmek Aliyye'nin cemî'-i mevâkı'ında mu'teber tutula.

Yirminci mâdde: Devlet-i Aliyye musâlaha ahidnâmesinin on birinci mâddesiyle ve Âyînelikavak Mu'âhedesi'nin altıncı mâddesiyle, kendi memâlikinde Rusya re'âyâsının icrâ ettikleri ticâretlerine Fransa ve İngiltere misillü, haklarına ziyâde müsâ'ade olunan tavâ'ifin mütemetti' oldukları menâfi'i tahsîs etmek ve mesfûrlardan zikr olunan iki tâ'ifenin verdikleri rüsûmâttan gayri rüsûmu mutâlebe eylememek üzere, müte'ahhid olduğuna binâ'en, işbu mâddede şu vechile mukāvele olundu ki: Rusya re'âyâları, Devlet-i Aliyye memâlikine emti'a vü eşyâ götürdüklerinde <getirdiklerinde>, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden emti'a vü eşyâ alıp, Rusya memleketine getirdiklerinde <götürdüklerinde>, zikr olunan Fransa ve İngiltere tâ'ifelerinin verdikleri rüsûmâtın aynını edâ edip, ya'nî yüzde üç vereler. Ve ma'lûm ola ki, Rusya tüccâr sefâ'ini, bir def'a rüsûm-ı gümrüğü edâ eyledikten sonra, bir dahi Devlet-i Aliyye'nin taht-ı hükûmetinde olan âhar bir mahallinde edâsına mecbûr olmayalar. Ve Rusya re'âyâsının zikr olunan iki tâ'ifeden verilen rüsûmâtın aynı olmak üzere, verecekleri rüsûmu ziyâde tasdîk içün, Rusyaluya

ta'ahhüd ittiyse, anlar dahi, o misillü mu'âmeleyi, Devlet-i Aliyye sefîneleri haklarına icrâ eyleyeler.

On altıncı mâdde: Rusiyye bayrağı altında olan tüccâr sefîneleri, Devlet-i Aliyye'ye müte'allik olan beylik gemilerine ve kadırgalarına ve sâ'ir sefînelerine musâdif olup, mu'tâd olan ikrâm rüsûmunı icrâ itmek niyyetinde iken, ba'zan sandâlı sür'at ile denize ilkā eylemek mümkin olmamak sebebi ile, Devlet-i Aliyye'nin beylik gemileri, yanına varmadıkları takdîrde, mu'tâd olan âdetin îfâsıyçün, lâzım olan tedârükâtın icrâsı müşâhede olundığı birle, Rusiyye tüccâr sefînesinden, Devlet-i Osmâniye'nin beylik sefîneleri üzerine gelmesi te'hîr olundı bahânesiyle, rencîde olunmayalar. Rusiyye Devleti tarafından dahi, Devlet-i Osmâniye'nin tüccâr sefâyini hakkına, bu vech üzere, ri'âyet olunacağı ta'ahhüd olunur. Ve Devlet-i Aliyye, kendüye müte'allik olan iskelelerde, bi'l-cümle Rusiyye bayrağı altında olan sefîneleri, bir dürlü bahâne ile, tevkîf itmeyeceğini ve sandâl ve mellâhlarını almayacağını ta'ahhüd ider. Ve bâ-husûs, emti'a ile mahmûl olan sefînelerin tevkîfinden bir küllî zararın terettübi mümkin olmakdan nâşî, tarafeynden, bi'l-mukābele, biribirininkini tevkîf bilâ-hasr ve min-evvelihî ilâ-âhırihî mikyâs olacak tâ'ifeteyn-i merkūmeteynin Devlet-i Aliyye ile olan ahidnâmelerinin mevâdd-ı âti'z-zikri bu mahalle derc olunur. Zîrâ Fransa Ahidnâmesi'nde, Fransa tüccârı, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye getirdikleri ve alıp götürdükleri emti'adan kadîmden bu âna değin yüzde beş verip; lâkin Devlet-i Aliyye'nin kadîmî dostlarından olmağla, yüzde üç gümrük vermek üzere, müceddeden ahidnâmelerine ilhâk olunmak istid'â etmeleriyle, recâları hayyiz-i kabûlde vâkı' olup, vech-i meşrûh üzere, kendilerinden yüzde üçten ziyâde taleb olunmaya. Ve gümrüklerini edâ eylediklerinde, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de cârî olan nukūd ile, Hazîne-i âmire'ye alındığı minvâl üzere alınıp, noksân u ziyâde talebiyle, rencîde olunmayalar deyü mastûr olup ve kezâlik İngiltere Ahidnâmesi'nde dahi Haleb ve Mısır ve sâ'ir Memâlik-i Osmâniye'nin beldelerinde bulunan İngiltere tüccârı ve İngiltere bayrağı altında gelenler, bilâ-tehlüke alış-veriş edip, kemâfi's-sâbık emti'alarının kıymetlerine nazaran, ancak yüzde üç hesâbı üzere, gümrüğünü verip, ziyâde bir akçe vermeyeler deyü muharrerdir. Ve kezâlik Rusya memâlikine emti'a götürecek Devlet-i Aliyye re'âyâsı,

eylememek üzere, mukāvele olundı. Devlet-i Aliyye'nin beylik sefîneleri kapudanları, Rusiyye re'âyâları ticâretleriyçün, mukīm oldukları Memâlik-i Osmâniye iskelelerinin birine vardıklarında, Rusiyye re'âyâsı hakkına, gemide bulunan neferât ve âdemlerden, icrâsı muhtemel olan bir dürlü rencîde vukū' bulmamak içün, yanlarına zâbitândan mikdâr-ı kifâye tevkīf itmeksizin, zikr olunan neferât ve âdemleri, karaya çıkartmayıp ve Rusiyye re'âyâsının ve tüccârlarının emniyyeti içün, kolluklar vaz' eyleyeler. Ve Rusiyye re'âyâları, karaya vaz'-ı kadem eylediklerinde, leb-i deryâda olan kılâ' ve bilâdın muhâfızları ve sâ'ir kara zâbitânı, bir vechile anları tekdîr itmeyeler. Ve bu şarta mugāyir vaz' u hareket olundığına binâ'en, şikâyet olundukda, keyfiyyeti ba'de't-tahkīk, müttehem olanlar, şiddetle te'dîb olunalar. Ve kezâlik Rusiyye re'âyâsından, Rusiyye Devleti'yle, Devlet-i Aliyye beyninde müstahkem olan hüsn-i muvâlât u musâfâta mugāyir bir dürlü vaz' u hareketin icrâsı tecvîz olunmaya.

On yedinci mâdde: Françe ve İngiltere tâ'ifelerinin, cümleden ziyâde haklarına müsâ'ade olunageldiğine binâ'en, bunlar misillü, bi'l-müsâvât, Rusiyye tâ'ifesi dahi, Devlet-i Aliyye memâlikinde i'tibâr Rusya'da i'lân olunan ta'rifelere mütâba'at ile, Rusya Devleti'nden ziyâde müsâ'ade olunan dost tavâ'ifin rüsûmâtın<ın> aynını vereler.

Yirmi birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde ticâret eden Rusya re'âyâları, Rusya memâlikinden veyâhûd sâ'ir düvel memâlikinden Devlet-i Aliyye memâlikine getirdikleri ve kezâlik Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden Rusya memâlikine alıp gönderdikleri emti'a vü eşyâ içün, ancak yüzde üç resm-i gümrük vermeleri gerçi meşrût olup; lâkin emti'a vü eşyânın kıymetini takdîr husûsunda tüccâr ve ümenâ beyninde vukū'u muhtemel olan her ne gûne münâza'ayı ber-taraf etmek içün, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de Rusya tüccârına ve gümrük ümenâsına ba'd-ez-în ve ile'l-ebed kā'ide-i mer'iyye tutulmak üzere, bir ta'rifenin tanzîmi lâzım göründüğüne binâ'en, ta'rife-i merkūmenin tanzîmini icrâya taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Emîn-i Gümrük-i Âsitâne el-Hâcc Mehmed Ağa ve Rusya elçisi tarafından Başter-cümân Denadr Nevisavi <Renadr Levisavi>'nin Nikola Pizani, me'mûr kılınıp, ta'rife-i merkūme, mûmâileyhimâ ma'rifetleriyle, kat'î vech üzere ve tamâmen tanzîm ve emîn-i mûmâileyh tarafından bin yüz doksan

olunmak vâcib olmağla, Devlet-i Aliyye, gerek zikr olunan ve gerek sâ'ir müste'men mülk haklarına icrâ olunan cümle-i müsâlemât ve ri'âyâtı Rusiyye re'âyâları hakkına dahi, icrâ ve ri'âyet eylemesini, işbu mâdde ile müte'ahhid olur. Kezâlik bi'l-mukābele, Rusiyye memleketinde, Rusiyye Devleti'nin indinde ziyâde dost ve müsâ'ade olunan milelin mütemetti' oldukları müsâlemât, Devlet-i Aliyye re'âyâsı hakkına dahi, ri'âyet oluna.

On sekizinci mâdde: Rusiyye bayrağı altında olan gemiler, Memâlik-i Osmâniye iskelelerine vardıklarında, dostâne kabûl olunup, akçeleriyle kendülerine lâzım olan cümle-i me'kûlât ve meşrûbâtı, iştirâya me'zûn olup, iştirâ vü bey' ve nakline kimesne tarafından mümâna'at olunmayup, bu gûne me'zûniyyetleriyçün, bir dürlü resm ve hediyye, kendülerden mutâlebe olunmaya. Kezâlik Devlet-i Osmâniye'nin gemileri dahi, Rusiyye memâlikinde, dostâne kabûl olunup, kendülerine lâzım olacak me'kûlâtı, akçeleriyle bilâ-mümâna'at, iştirâ eylemelerine me'zû<n> olalar.

On dokuzuncı mâdde: Rusiyye memâlikinden veyâhûd sâ'ir Avrupa memleketlerinden, Devlet-i Aliyye altı senesi mâh-ı Şevvâlin dokuzuncu günü, ya'nî târîh-i Îseviyye'nin bin yedi yüz seksen iki senesi mâh-ı Eylülün beşinci günü imzâ ve temhîr olunup, zikr olunan Şevvâlin on birinci günü Devlet-i Aliyye'den dahi kabûl ve Rusya elçisine verilmiştir. Binâ'en-alâ-zâlik Devlet-i Aliyye, zikr olunan ta'rifenin ma'mûlün-bih bir sûretini ol vakitte Rusya elçisine vermiş olmağla, bu def'a dahi işbu mâdde ile, ta'rife-i merkūmeyi tamâmen tasdîk ve ticâret eden Rusyalu hakkına bilâ-istisnâ bi'l-cümle memâlikinde düstûrü'l-amel ettirilmesini alenen müte'ahhid olur. Binâ-berîn Devlet-i Aliyye, zîr-i hükmünde olan bi'l-cümle gümrüklerin defterlerine ve mahkemelerin sicillâtına kayd u tescîl olunmak içün, zikr olan ta'rifenin sahîh sûretlerini irsâl ve kemâl-i ri'âyet olunmasını ve zikr olunan ta'rifede zikr olunmamış olan emti'a vü eşyâ ve levc ü hurûcdan gümrük ümenâsı kıymetleri üzerine, yüzde üçten ziyâde iddi'â ve ahz eylememelerini tenbîh eyleye ve gümrük ümenâsı, ta'rifede zikr olunmamış emti'a vü eşyâya kıymet-i hakīkıyyelerinden ziyâde bahâ takdîr etmek murâd eylediklerinde, Rusya tüccârı, nukūd akçe yerine yine yüzde üç hesâbı üzere, emti'a

memâlikine ve Devlet-i Aliyye memâlikinden, Rusiyye memâlikine veyâhûd sâ'ir düvel memleketlerine, emr-i ticâretleriyçün, berren varup gelen Rusiyye re'âyâsı ve tüccârı, Rusiyye re'âyâları oldukların mübeyyin yedlerinde "pasaporta" ta'bîr olunur mürûr kâğıdları oldukdan sonra, Devlet-i Aliyye'nin vülât ve kudât ve sâ'ir zâbitânı ve hiç bir ferd tarafından cizye ve sâ'ir tekâlîf edâsına icbâr ve rencîde olunmayup, haklarında dostâne mu'âmele eyleyeler. Ve işbu mu'âhede-i münferide lâzimesince, gerek Rusiyye memleketinden ve sâ'ir düvel memleketinden, Devlet-i Aliyye memâlikine getürecekleri ve gerek Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden alup, Rusiyye memleketine ve sâ'ir düvel memâlikine götürecekleri emti'a vü eşyânın, bir def'a ve bir mahalde, resm-i gümrükleri alındıkdan sonra, mürûr u ubûr idecekleri mahallerin gümrükcileri, zikr olunan tâcirânı, mükerrer resm-i gümrük veyâhûd sâ'ir bir dürlü resm mutâlebesiyle, tüccâr-ı mesfûreye cebr itmeyeler. Ve eger işbu nizâma mugāyir mesfûrlardan mükerrer resm-i gümrük alınur ise, ahz idenlerden girüye redd ittirile. Bâ-husûs Boğdan ve Eflak memleketlerinde, cümle-i nizâm u kavâ'ide mugāyir, gümrükciler ve sâ'ir vü eşyânın aynını vermeğe müstakıll olalar. Ve Rusya re'âyâları, Bahr-ı Siyâh yolundan veyâhûd sâ'ir tarîklardan Rusya memâlikine getirmek <götürmek> üzere, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de veyâhûd Bahr-ı Sefîd'de iştirâ eylemedikleri <eyledikleri> hamr içün, hamri iştirâ eyledikleri mahalde yüzde üç hesâbı üzere resmini edâ edip, bir dürlü tereddüd olunmaksızın, te'diyesi lâzım gelen edâ tezkiresini aldıktan sonra, İstanbul Boğazı memerrinden mürûrlarında, "bitirme" ve sâ'ir bir dürlü resm vermeğe mecbûr olmayalar. Ve Bahr-ı Sefîd'de vâkı' cezîrelerin gümrükcüleri ve voyvodaları, ekseri re'âyâdan olmağla, mesfûrların tezkireleri eger Rumî ibâresinde ise dahi, bilâ-muhâlefet ma'mûlün-bih i'tibâr ve amel oluna.

Yirmi ikinci mâdde: Kezâlik dahi mukāvele olunduğu üzere, Devlet-i Aliyye'nin limanlarında bey' ecliyçün tahliye olunan Rusya metâ'larının resmi alınıp ve leb-i deryâda olan âhar bilâda götürülmek üzere olan emti'adan rüsûm taleb olunmaya. Ve bu bâbda bir dürlü mümâna'at olunmayıp, emti'a-i merkūmenin bey' ecliyçün götürülüp tahliye olunacak mahallerde resmi edâ oluna.

zâbitler, ol mahallerden mürûr iden Rusiyye tâcirlerini, gûnâ-gûn tesmiyeler ihdâsıyla, rüsûmât-ı mütenevvi'a-i mürûriyye edâsına icbâr eylemeyeler. Ve tüccâr-ı merkūme, Rusiyye memâlikinden, yâhûd âhar düvel memâlikinden zikr olunan iki memleketlere ve Devlet-i Aliyye'nin sâ'ir mahallerine getürecekleri eşyâ vü emti'alarının gümrüğüni, yüzde üç hesâbı üzere ve ancak bir def'a, emti'a-i merkūmelerini, fürûht eyledikleri mahalde virüp ve kezâlik zikr olunan tâcirler, Memleketeyn-i merkūmeteyn'den ve Devlet-i Aliyye'nin mahâll-i sâ'iresinden, işbu mu'âhede-i münferide muktezâsı üzere, Rusiyye memâlikine yâhûd âhar düvel memleketlerine nakl içün, alup götürecekleri emti'a vü eşyânın gümrüğüni, ancak bir def'a ve yüzde üç hesâbı üzere, emti'a-i merkūmelerini, iştirâ eyledikleri mahalde, edâ idüp, işbu nizâm u kā'ideye mugāyir, her ne tesmiye ile olur ise, bir dürlü resm ve ihtirâ' olunmuş virgü, mesfûrlardan mutâlebe ve tahsîli memnû' olup, gümrüği edâ eyledikleri mahalde, yedlerine edâ tezkiresi virilüp, bu makūle kendülerine virilecek edâ tezkireleri, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'nin cemî'-i mevâkı'ında, mu'teber tutıla.

Yirmi üçüncü mâdde: Rusya re'âyâlarından muhdes olan "kassâbiye" ve "reftiyye" ve "bâc" ve "yasak kavli" tesmiye olunur tekâlîf mutâlebe olunmayıp, her bir sefîneden selâmetlik resmiyçün, üç yüz akçeden ziyâde alınmaya.

Yirmi dördüncü mâdde: Rusya tüccârının ve Rusya'ya müte'allik olanların Rusya memâlikinden, Memâlik-i Osmâniye'ye getirecekleri ve Memâlik-i Osmâniye'den alıp kendi vilâyetlerine götürecekleri emti'a vü eşyânın rüsûmu; fakat yüzde üç hesâbı üzere verilmesi bahâsı bâlâda mastûr yirminci mâddede karâr verildiğine binâ'en, işbu ahidnâmede tahsîs olunan rüsûmu edâ eylediklerinden sonra, vilâyetlerine alıp götürecekleri cümle-i emti'a vü eşyâyı tahmîl ve nakl eylemeleri husûsunda kendilere bir dürlü muhâlefet eylemeyeceğini Devlet-i Aliyye, müte'ahhid olur.

Yirmi beşinci mâdde: Rusya tüccârı, işbu ahidnâmenin muktezâsı üzere, yüzde üç resmini edâ edip, mu'tâd üzere edâ tezkiresini aldıktan sonra, zikr olunan edâ tezkiresi ibrâz olundukta, mu'teber tutulup, Memâlik-i Osmâniye'nin kangı mahalline emti'alarını götürürler ise, bu vechile kendilerinden mükerrer

Yigirminci mâdde: Devlet-i Aliyye, musâlaha ahidnâmesinin on birinci mâddesiyle ve <Âyînelikavak> Mu'âhedesi'nin altıncı mâddesiyle, kendü memâlikinde, Rusiyye re'âyâsının icrâ eyledikleri ticâretlerine Françe ve İngiltere misillü, dost ve haklarına ziyâde müsâ'ade olunan tavâyifin mütemetti' oldukları menâfi'i tahsîs itmek ve mesfûrlardan zikr olunan iki tâ'ifenin virdikleri rüsûmâttan gayri, rüsûm mutâlebe eylememek üzere, müte'ahhid oldığına binâ'en, işbu mâddede şu vechile mukāvele olundı ki: Rusiyye re'âyâları, Devlet-i Aliyye memâlikine emti'a vü eşyâ getürdüklerinde, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden emti'a vü eşyâ alup, Rusiyye memleketine götürdüklerinde, zikr olunan Françe ve İngiltere tâyifelerinin virdikleri rüsûmâtın aynını edâ idüp, ya'nî yüzde üç <vireler> ve ma'lûm ola ki, Rusiyye tüccâr sefâyini, bir def'a, rüsûm-ı gümrüği edâ eyledikten sonra, bir dahi Devlet-i Aliyye taht-ı hükûmetinde olan âhar bir mahallinde, edâsına mecbûr olmayalar. Ve Rusiyye re'âyâsının, zikr olunan iki tâ'ifeden virilen rüsûmâtın aynı olmak üzere, virecekleri rüsûmı ziyâde tasdîk içün, Rusiyyelüye bilâ-hasr ve minevvelihî ilâ-âhırihî, mikyâs olacak resm iddi'â olunmaya. Ve eger mukāvele olunan ta'rifeye nazaran, emti'aya kıymetlerinden ziyâde bahâ takdîr olunduğu zâhir olur ise, Rusya re'âyâsından fi'l-vâkı' yüzde üçten ziyâde resm taleb olunmamak içün, zikr olunan ta'rifeyi mümkin olan tenzîl ile tebdîl etmek Devlet-i Aliyye'den va'd olunur. Ve Rusya tüccârı, getirdikleri emti'a vü eşyâlarını Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından ba'zılarına fürûht etmek murâd eylediklerinde, kimse tarafından: "*Bizim iştirâsına istihkākımız ve şurût-ı mahsûsamız vardır*" bahânesiyle, nizâ' u mümâna'at olunmayıp, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde ticâret eden Rusyalular, bu bâbda tamâmen müstakıll ü serbest olup ve Müslim olan bi'l-cümle esnâfların ve muhtekirlerin ta'arruz u tasallutlarından tahlîs ü emîn kılınalar.

Yirmi altıncı mâdde: Rusya tüccârı ve Rusya'nın zîr-i himâyesinde olanlar, Memâlik-i Osmâniye'ye getirecekleri ve alıp getirecekleri <götürecekleri> nukūd-ı sîm ü zer içün bir dürlü resm ü vergi vermeyeler. Nukūdlarını Osmânlu akçesi kat' ettirmeğe icbâr olunmayalar.

Yirmiyedinci mâdde: Rusya re'âyâları, getirdikleri guruşların resminden mu'âf olmak muktezî

tâyifeteyn-i merkūmeteynin Devlet-i Aliyye ile olan ahidnâmelerinin mevâdd-ı âti'z-zikri, bu mahalde derc olunur. Zîrâ Françe Ahidnâmesi'nde, Françe tüccârı, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye getürdükleri ve alup götürdükleri emti'adan kadîmden bu âna değin, yüzde beş virüp; lâkin Devlet-i Aliyye'nin kadîmî dostlarından olmağla, yüzde üç gümrük virmek üzere, müceddeden ahidnâmelerine ilhâk olunmak istid'â itmeleriyle, recâları hayyiz-i kabûlde vâkı' olup, vech-i meşrûh üzere, kendülerinden yüzde üçten ziyâde taleb olunmaya. Ve gümrüklerini edâ eylediklerinde, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de cârî olan nukūd ile, Hazîne-i âmire'ye alındığı minvâl üzere alınup, noksân u ziyâde talebiyle, rencîde olunmayalar deyü mastûr olup ve kezâlik İngiltere Ahidmânesi'nde dahi, Haleb ve Mısır ve sâ'ir Memâlik-i Osmâniye'nin beldelerinde bulunan İngiltere tüccârı ve İngiltere bayrağı altında gelenler, bilâ-tehlüke alış-viriş idüp, kemâ-fi's-sâbık, emti'alarının kıymetlerine nazaran, ancak yüzde üç hesâbı üzere, gümrüğüni virüp, ziyâde bir akçe virmeyeler deyü muharrerdir. Ve kezâlik Rusiyye memâlikine emti'a götürecek Devlet-i Aliyye re'âyâsı, Rusiyye'de olduğuna binâ'en, Darbhâne nâzırları ve hazînedârlar taraflarından guruşlarını Devlet-i Osmâniye'nin sikkesiyle meskûk etmek iddi'âsiyle, icbâr u rencîde olunmayalar.

Yirmi sekizinci mâdde: Gerek fürûht ve gerek iştirâ olunan Rusya emti'a vü eşyâsının resm-i masdariyyeden mu'âfiyyetlerini Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'den taleb eylediğine binâ'en, Devlet-i Aliyye, Fransaluya müte'allik emti'a vü eşyâya kıyâsen anları mu'âf edip, zikr olunan resmden mu'âf olmaları bâbında bir kıt'a fermân ısdâr etmekle, Devlet-i Aliyye, tekrâren işbu mâdde ile, ba'd-ez-în Rusya limanlarında kendi mâlları olduğunu müş'ir defter ile, Rusya bayrağı olan sefînelere tahmîl olunup, belde-i Kostantiniyye'ye getirilecek ve kezâlik Rusya memleketine getirilmek <götürülmek> içün belde-i Kostantiniyye'de Rusya sefâ'inine tahmîl olunacak emti'a vü eşyâdan, fakat işbu ahidnâmede karâr verilen rüsûmâttan gayri bir nesne mutâlebe olunmayacağını ta'ahhüd eder.

Yirmi dokuzuncu mâdde: Rusya re'âyâları, Devlet-i Aliyye'nin dost-ı ehabbı ve haklarına ziyâde müsâ'ade eylediği Fransa ve İngiltere tâ'ifeleri misillü, Devlet-i Aliyye memâlikine

i'lân olunan ta'rifelere mutâbakat ile, Rusiyye Devleti'nden ziyâde müsâ'ade olunan dost tavâyifin virdikleri rüsûmâtın aynını vireler.

Yigirmi birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde ticâret iden Rusiyye re'âyâları, Rusiyye memleketinden veyâhûd sâ'ir düvel memâlikinden, Devlet-i Aliyye'nin memâlikine getürdükleri ve kezâlik Devlet-i Aliyye'nin memâlikinden, Rusiyye memâlikine veyâhûd sâ'ir düvel memâlikine alup götürdükleri emti'a vü eşyâ içün, ancak yüzde üç resm-i gümrük virmeleri gerçi meşrût olup; lâkin emti'a vü eşyânın kıymetini takdîr husûsunda, tüccâr ve ümenâ beyninde, vukū'ı muhtemel olan her ne gûne münâza'ayı ber-taraf itmek zımnında, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de, Rusiyye tüccârına ve gümrük ümenâsına, ba'd-ez-în ve ile'l-ebed, kā'ide-i mer'iyye tutılmak üzere, bir ta'rifenin tanzîmi lâzım görüldiğine binâ'en, ta'rîfe-i merkūmenin tanzîmini icrâya, Devlet-i Aliyye tarafından, Emîn-i Gümrük-i Âsitâne el-Hâcc Mehmed Ağa ve Rusiyye ilçisi tarafından, Başterçümân Renadr Levisavi'nin Nikola Pizani, me'mûr kılınup, ta'rîfe-i merkūme, mûmâileyhimâ ma'rifetleriyle, kat'î vech üzere ve tamâmen tanzîm ve emîn-i getirecekleri ve Devlet-i Aliyye memâlikinden alıp götürecekleri emti'a vü eşyâ içün, yüzde üç vermek ve Devlet-i Aliyye re'âyâları, Rusya memâlikine götürecekleri ve andan alıp götürecekleri <getirecekleri> emti'alarıyçün ve sâ'ir dost olan tavâ'ifin tâbi' oldukları ta'rifelerde mukannen olan rüsûmâtın aynını Rusya limânlarında edâ etmek husûsu gerçi işbu ahidnâmenin yirminci mâddesinde tarafeynden kavl ü karâr olunmuş olup; lâkin bu cümle ile tarafeynin re'âyâları cânibeynin memâlikinde bâlâda mezkûr dost ve haklarına ziyâde müsâ'ade olunan işbu sened-i alâniye mugāyeretleri olmayan derecelerde ri'âyet ü mütâba'at eyleyeler.

Otuzuncu mâdde: Bin yedi yüz yetmiş dört senesi Kaynarca'da in'ikād-pezîr olan musâlaha ahidnâmesinin on birinci mâddesinde ve bin yedi yüz yetmiş dokuz senesi Mart ayının onuncu gününde akd olunan Tenkīh Ahidnâmesi'nin altıncı mâddesinde, Rusya bayrağı altında olan bi'l-cümle tüccâr sefâ'ini, Kostantiniyye Boğazı memerrinden Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e serbestiyyet üzere mürûr u ubûr eylemeleri ve yine mu'âhede-i mezkûrenin zikr olunan altıncı mâddesinde, işbu zikr olunan sefînelerin hey'et ve

mûmâileyh tarafından, bin yüz doksan altı senesi mâh-ı Şevvâlin dokuzuncı güni, ya'nî târîh-i Îseviyye'nin bin yedi yüz seksen iki senesi mâh-ı Eylül'ün beşinci güni, imzâ ve temhîr olunup, zikr olunan mâh-ı Şevvâlin on birinci güni, Devlet-i Aliyye'den dahi kabûl ve Rusiyye ilçisine virilmişdir. Binâ'en-alâ-zâlik, Devlet-i Aliyye, zikr olunan ta'rifenin ma'mûlün-bih bir sûretini, vaktinde Rusiyye ilçisine virmiş olmağla, bu def'a dahi, işbu mâdde ile, ta'rife-i merkûmeyi tamâmen tasdîk ve ticâret iden Rusiyyelülerin hakkına, bilâ-istisnâ bi'l-cümle memâlikinde, düstûrü'l-amel itdirmesini, alenen müte'ahhid olur. Binâ-ber-în, Devlet-i Aliyye, zîr-i hükmünde olan bi'l-cümle gümrüklerin defterlerine ve mahkemelerin sicillâtına kayd u tescîl olunmak içün, zikr olunan ta'rifenin sahîh sûretlerini irsâl ve kemâl-i dikkat ile ri'âyet olunmasını ve zikr olunan ta'rifede zikr olunmamış olan emti'a vü eşyây<ı>, vülûc <u> hurûcdan gümrük ümenâsı kıymetleri üzerine, yüzde üçten ziyâde iddi'â ve ahz eylememelerini tenbîh eyleye ve gümrük ümenâsı, ta'rifede zikr olunmamış emti'a vü eşyâya, kıymet-i hakīkıyyelerinden ziyâde bahâ takdîr itmek murâd eylediklerinde, Rusiyye tahammülleri Devlet-i Aliyye'nin dost-ı ehabbı haklarına ziyâde müsâ'ade eylediği tavâ'iften olan Fransa ve İngilterelü sefînelerine kıyâsen, ta'yîn ü tahsîsi meşrût olmaktan nâşî, bu bâbda her gûne hılâf-ı inhâyı def' içün, Rusya tüccâr sefâ'ini, küçükten büyüğe değin, hey'etleri bi-aynihî zikr olunan Fransa ve İngiltere tavâ'ifinin tüccâr sefâ'ini hey'etine mümâsil olmalarını te'yîd ve işbu mâddede kavl ü karâr olunup ve mütehammil olacakları hamûleyi ta'yîn ve takdîr içün, sefâ'in-i merkûmenin en küçüğü bin ve en büyüğü on altı bin kîle veyâhûd sekizbin kantâr -ki "bot" ta'bîr olunur, Rusya'nın veznine kıyâsen yirmi altı bin dört yüz bota bâliğ olur- hamûleyi mütehammil olmaları karâr verilmiştir. İşbu mâddede Devlet-i Aliyye tarafından ta'ahhüd olunur ki, Rusya bayrağı altında olacak o misillü sefînelerine bir dürlü mümâna'at olunmayacağından başka, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde fürûht olunmayacak <olunacak> emti'a vü eşyâ ile mahmûl olduklarında, Devlet-i Aliyye'nin memâlikine uğramaksızın, doğru Karadeniz'den zikr olunan memerrden ubûr ile, Bahr-ı Sefîd'e ve Bahr-ı Sefîd'den ötesinden vâkı' "Meditrane <Mediterranean>"

tüccârı, nakd akçe yerine, yine yüzde üç hesâbı üzere, emti'a vü eşyânın aynını virmeğe müstakıll olalar. Ve Rusiyye re'âyâları, Bahr-ı Siyâh yolundan veyâhûd sâ'ir tarîklardan, Rusiyye memâlikine götürmek üzre, Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de ve bâ-husûs Bahr-ı Sefîd'de, iştirâ eyledikleri hamr içün, hamri iştirâ eyledikleri mahalde, yüzde üç hesâbı üzere, resmini edâ idüp, bir dürlü tereddüd olunmaksızın, te'diyesi lâzım gelen edâ tezkiresini aldıkdan sonra, İstanbul Boğazı memerrinden mürûrlarında, "bitirme" ve sâ'ir bir dürlü resm virmeğe mecbûr olmayalar. Ve Bahr-ı Sefîd'de vâkı' cezîrelerin gümrükcileri ve voyvodaları, ekseri re'âyâdan olmağla, mesfûrların tezkireleri, eger Rumî ibâresinde ise dahi, bilâ-muhâlefet, ma'mûlün-bih i'tibâr ve amel oluna.

Yigirmi ikinci mâdde: Kezâlik dahi, mukāvele olındı ki: Devlet-i Aliyye'nin limanlarında, bey' ecliyçün, tahliye olunan Rusiyye metâ'larının resmi alınup ve leb-i deryâda olan âhar bilâda gönderilmek üzere olan emti'adan rüsûm taleb olunmaya. Ve bu bâbda, bir dürlü mümâna'at olunmayup, emti'a-i merkūmenin bey' ecliyçün, götürdilüp tahliye oluna<cak> mahallerde, resmi edâ oluna.

Yigirmi üçüncü mâdde: Kezâlik dahi, ta'bîr olunur denizde kâ'in Devlet-i Aliyye'ye tâbi' olmayan vilâyetlere varmak üzere olmalarıyla, hamûleleri her ne emti'a vü eşyâdan olur ise olsun, bu vechile yoklanmaları ve te'hîrleri iktizâ etmeye ve Devlet-i Aliyye, sefâ'in-i mezkûrenin mürûruna beyne'd-devleteyn teyemmünen müstahkem olan dostluktan me'mûl olunabilir her dürlü suhûletleri icrâ vü îfâ edeceğini dahi müte'ahhid olur.

Otuz birinci mâdde: Rusya memâlikinde<n> Bahr-ı sefîd'e, "Meditrane <Mediterranean>" ta'bîr olunur deniz<e> ve zikr olunan iki denizden Bahr-ı Siyâh'a mürûr eden Rusya tüccâr sefâ'ini hamûlelerinden gümrük ve bir dürlü resm iddi'â eylememek ve bir kimseye aldırmamak ve sefâ'in-i merkūmenin mürûrlarında Kostantiniyye'de ve hiç bir mahalde hamûlelerini ihrâca icbâr olunmamak husûslarını Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd eder.

Otuz ikinci mâdde: Karadeniz'den gelip, Kostantiniyye'nin memerrinden mürûr eden Rusya bayrağı altında olan gemiler ve sefîneler, hamûlelerini mübeyyin Rusya elçisi tasdîkıyla, ibrâz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar, bilâ-te'hîr izn-i sefîneleri i'tâ olunup, bir dürlü tevkīf olunmayacaklarını ve sefâ'in-i

Yigirmi üçünci mâdde: Rusiyye re'âyâlarından muhdes olan "kassâbiye" ve "reft<iyye>" ve "bâc" ve "yasak kavli" tesmiye olunur tekâlîf, mutâlebe olunmayıp ve her bir sefîneden, selâmetlik resmiyçün, üç yüz akçeden ziyâde alınmaya.

Yigirmi dördünci mâdde: Rusiyye tüccârının ve Rusiyye'ye müte'allik olanların, Rusiyye memâlikinden, Memâlik-i Osmâniye'ye getürecekleri ve Memâlik-i Osmâniye'den alup, kendü vilâyetlerine götürecekleri emti'a vü eşyânın rüsûmı, fakat yüzde üç hesâbı üzere virilmesi, bâlâda mastûr yigirminci mâddede karâr virildiğine binâ'en, işbu ahidnâmede, tahsîs olunan rüsûmı, edâ eylediklerinden sonra, vilâyetlerine alup götürecekleri cümle-i emti'a vü eşyâyı, tahmîl ve nakl eylemeleri husûsunda, kendülere bir dürlü muhâlefet eylemeyeceğini Devlet-i Aliyye, müte'ahhid olur.

Yigirmi beşinci mâdde: Rusiyye tüccârı, işbu ahidnâmenin muktezâsı üzere, yüzde üç resmini edâ idüp, mu'tâd üzre, edâ tezkiresini aldıkdan sonra, zikr olunan edâ tezkiresi, ibrâz olundukda, mu'teber tutılup, Memâlik-i Osmâniye'nin kangı mahalline emti'alarını götürürler ise, bu vechile kendülerinden mükerrer merkûmenin Akdeniz Boğazı'ndan taşra mürûrlarında izn-i sefînelerini ba'de'l-ibrâz, diledikleri mahalle bilâ-tevkîf seyr etmeğe me'zûn olacaklarını Devlet-i Aliyye, müte'ahhid olur. Kezâlik dahi memâlik-i sâ'ireden Bahr-ı Sefîd Boğazı'ndan duhûl ile, Bahr-ı Siyâh cânibinde vâkı' Rusya limanlarına avdet edecek ve Rusya bayrağı altında olan sefînelerinden dahi Rusya elçisi tasdîkıyla, ibrâz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar, bilâ-te'hîr izn-i sefîneleri i'ta olunup, Karadeniz Boğazı'ndan hîn-i hurûclarında izn-i sefîneleri boğaz-ı mezkûrda ba'de'l-ibrâz, min-gayri-tevkîfin mürûr eylemeyeler <eyleyeler>.

Otuz üçüncü mâdde: Vech-i meşrûh üzere, Kostantiniyye Boğazı'ndan mürûr ile, uğramaksızın mahâll-i ba'îdeye râhî olmak üzere, bi'l-cümle Rusya bayrağı altında olan gemiler ve sefîneler, zikr olunan boğazdan mürûrlarında, hamûlelerini mübeyyin Rusya elçisinin tasdîkıyla ibrâz olunacak defterlerine kâmilen i'tibâr ile, otuz ikinci mâddede beyân olunduğu üzere, izn-i sefîneleri i'tâ olunup, eger Devlet-i Aliyye'ye bir sefînenin tâ'ifesi edâsında kendi re'âyâsından olduğuna bir şübhe ârız olur ise, Rusya Devleti, bir <bu> gûne sefînenin tâ'ifesinin yoklanmasına

resm iddi'â olunmaya. Ve eger mukāvele olunan ta'rifeye nazaran, emti'aya kıymetlerinden ziyâde bahâ takdîr olundığı zâhir olur ise, Rusiyye re'âyâsından, fi'l-vâkı' yüzde üçten ziyâde resm taleb olunmamak içün, zikr olunan ta'rifeyi, mümkin olan tenzîl ile tebdîl itmek, Devlet-i Aliyye'den va'd olunur. Ve eger Rusiyye tüccârı, getürdükleri emti'a vü eşyâlarını, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından ba'zılarına fürûht itmek murâd eylediklerinde, kimesne tarafından: "*Bizim iştirâsına istihkākımız ve şurût-ı mahsûsamız vardır*" bahânesiyle, nizâ' u mümâna'at olunmayup, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde ticâret iden Rusiyyelüler, bu bâbda tamâmen müstakıll ü serbest olup ve Müslim olan bi'l-cümle esnâfların ve muhtekirlerin ta'arruz u tasallutlarından tahlîs ü emîn kılınalar.

Yigirmi altıncı mâdde: Rusiyye tüccârı ve Rusiyye'nün zîr-i himâyesinde olanlar, Memâlik-i Osmâniye'ye getürecekleri ve alup götürecekleri nukūd-ı sîm ü zer içün, bir dürlü resm ü virgü virmeyeler ve nukūdlarını, Osmânlu akçesi kat' itdirmeğe icbâr olunmayalar.

Yigirmi yedinci mâdde: Rusiyye re'âyâları, getürdükleri guruşların rızâ-dâde olur. Lâkin bâlâda beyân olunduğu üzere, zikr olunan sefîneye mahmûl olan emti'a vü eşyâya dokunulmaya ve bu bâbda kemâl-i ihtiyât ile hareket olunup, sefînenin kapudanına ve sâhibine bir dürlü ta'rîz <ta'arruz> olunmayıp, ba'zan bu gûne bî-hûde yoklamalar ile, musâlaha ahidnâmesinde meşrût olan geçid ticâretine su'ûbetler îrâs olunmaya.

Otuz dördüncü mâdde: Kezâlik hemen Devlet-i Aliyye'nin memâlik ve denizlerinden mürûr ile, Rusya limanlarına avd u insırâf edecek o makūle sefîneler hakkına dahi kā'ide-i merkūmeye ri'âyet olunup, sefîne tâ'ifesinin yâhûd âdemlerinin yoklamasından gayri, âhar bir dürlü yoklamaya tâbi' olmaya.

Otuz beşinci mâdde: Eger zikr olunan sefîneler, Rusya memleketinden Devlet-i Aliyye'ye tâbi' olmayan sâ'ir memâlike getirilmek <götürülmek> içün, zahâ'ir ve me'kûlât ile mahmûl olup, veyâhûd zikr olunan memâlikten Rusya memleketine zahâ'ir ve me'kûlât nakl ederler ise, mâ-dâm ki, Devlet-i Osmâniye'nin zîr-i hükmünde olan memleketlerden olmayalar, zikr olunan sefîneler, Devlet-i Osmâniye'nin hiç bir mahallinde tevkîf

resminden mu'âf olmak muktezî oldığına binâ'en, Darbhâne nâzırları ve hazînedârlar tarafından, guruşlarını Devlet-i Osmâniye'nin sikkesiyle meskûk itmek iddi'âsiyle, icbâr u rencîde olunmayalar.

Yigirmi sekizinci mâdde: Gerek fürûht ve gerek iştirâ olunan Rusiyye emti'a vü eşyâsının resm-i masdariyyeden mu'âfiyyetlerini, Rusiyye Devleti, Devlet-i Aliyye'den taleb eylediğine binâ'en, Devlet-i Aliyye, Françelüye müte'allik emti'a vü eşyâya kıyâsen, anları mu'âf idüp, zikr olunan resmden mu'âf olmaları bâbında, bir kıt'a fermân ısdâr itmekle, Devlet-i Aliyye, tekrâr işbu mâdde ile, ba'd-ez-în, Rusiyye limanlarında, kendü mâlları oldığını müş'ir defter ile, Rusiyye bayrağıyla olan sefînelere tahmîl olunup, belde-i Kostantiniyye'ye getürilecek ve kezâlik Rusiyye memleketine götürülmek içün, belde-i Kostantiniyye'de, Rusiyye sefâyinine tahmîl olunacak emti'a vü eşyâdan; fakat işbu ahidnâmede karâr virilen rüsûmâttan gayri, bir nesne mutâlebe olunmayacağını ta'ahhüd ider.

Yigirmi dokuzuncı mâdde: Rusiyye re'âyâları, Devlet-i Aliyye'nin dost-ı ehabbı ve haklarına ziyâde müsâ'ade eylediği Françe ve İngiltere etmediklerinden, hiç bir gûne nizâm-ı mülkiyyeye tâbi' olmayıp, işbu ticâret ahidnâmesinin otuz birinci mâddesi muktezâsınca, serbestiyyet üzere Kostantiniyye Boğazı'ndan mürûr u ubûr eyleyeler.

Otuz altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin işbu ta'ahhüdlerine mukābeleten, Rusya Devleti dahi, Rusya dostluğunun bir eserini ibrâz içün, Bahr-ı Siyâh cânibinde vâkı' Rusya limanlarından bir bahâ-yı mutlaka ile, hınta ve sâ'ir lüzûmları olan zahâ'irin iştirâsını ve Kostantiniyye'ye naklini Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına tecvîz edeceğini ve kendilerine bu bâbda bir dürlü mümâna'at etmeyip, Rusya memâlikinde ticâretlerinin inbisâtına cümle-i vesâ'il-i mümkineyi i'mâl edeceğini va'd eder.

Otuz yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye re'âyâları, Memâlik-i Osmâniye'nin bir limanından bir limanına nakl içün, emti'alarını sefîne sâhibinin veyâhûd kapudanının inzimâm-ı re'yiyle ve mukāvele olunan minvâl <navl> ile, Rusya sefâ'inine tahmîl eylediklerinde, kendilerine bir dürlü mümâna'at olunmaya ve sefînelerin müste'cirleri mukāvele olunan ücretini tamâmen sefînenin kapudanına veyâhûd sâhibine edâya icbâr eyleyeler.

tâyifeleri misillü, Devlet-i Aliyye memâlikine getürecekleri ve Devlet-i Aliyye memâlikinden alup götürecekleri emti'a vü eşyâ içün, yüzde üç virmek ve Devlet-i Aliyye re'âyâları, Rusiyye memâlikine götürecekleri ve andan alup getürecekleri emti'alarıyçün, sâ'ir dost olan tavâyifin tâbi' oldukları ta'rifelerde mukannen olan rüsûmâtın aynını, Rusiyye limânlarında edâ itmek husûsı, gerçi işbu ahidnâmenin yigirminci mâddesinde tarafeynden kavl ü karâr olunmuş olup; lâkin bu cümle ile, tarafeynin re'âyâları, cânibeynin memâlikinde, bâlâda mezkûr dost ve haklarına ziyâde müsâ'ade olunan tavâyifin dahi, ri'âyet ü teba'iyyet eyledikleri âdetlere ve kavâ'id ü kavânînine ve devleteyn beyninde akd olunan işbu sened-i alâniye, mugāyeretleri olmayan derecelerde, ri'âyet ü mütâba'at eyleyeler.

Otuzuncı mâdde: Bin yedi yüz yetmiş dört senesi, Kaynarca'da, in'ikād-pezîr olan musâlaha ahidnâmesinin on birinci mâddesinde ve bin yedi yüz yetmiş dokuz senesi Mart ayının onuncı gününde akd olunan Tenkīh Ahidnâmesi'nin altıncı mâddesinde, Rusiyye bayrağı altında olan bi'l-cümle tüccâr sefâyini, Kostantiniyye Boğazı memerrinden Karadeniz'den Akdeniz'e

Otuz sekizinci mâdde: Eger Devlet-i Aliyye içün, Rusya sefâ'ininden birini istîcâra me'mûr olan vâlîler veyâhûd sâ'ir zâbitler, Rusya elçisine veyâhûd konsolosu bulunan mahallerde konsolosuna haber edip, bunlar, husûs-ı mezbûra münâsib olan sefîneyi inbâ eyleyeler. Ve Rusya konsolosu bulunmayan mahallerde zikr olunan sefîneler kapudanlarının veyâhûd sâhiblerinin hüsn-i rızâlarıyla, îcâr olunup ve mukāvele olunan ücret muktezâsı üzere, bilâte'hîr kendilerine edâ oluna. Ve böyle bir hâcet mess eyledikte, Devlet-i Aliyye, Rusyalunun sefâ'inini hüsn-i rızâlarıyla mukāvele olunmadıkça, istîcâr eylemeye. Ve istîcâr olunmamış ve bâ-husûs bir mikdâr emti'a vü eşyâ ile tahmîl olunmuş olan sâ'ir sefîneler, alıkonulmayıp, hamûlelerini tahliyeye bir vechile icbâr olunmayıp, bir dürlü rencîde vü tekdîr olunmayalar.

Otuz dokuzuncu mâdde: Rusya re'âyâsından bir<i>, harbî olan bir memlekette kendi sefînesini zahâ'ir ile yâhûd emti'a-i sâ'ire ve eşyâ ile tahmîl edip, yine harbî olan âhar bir memlekete nakl eder iken, Devlet-i Osmâniye'nin sefînelerine tesâdüf eder ise, düşmene emti'a vü eşyâ ve zahâ'ir götürür deyü sefînesini veyâhûd hamûlesini ahz etmeyip,

ve Akdeniz'den Karadeniz'e serbestiyyet üzere, mürûr u ubûr eylemeleri ve yine mu'âhede-i mezkûrenin zikr olunan altıncı mâddesinde, işbu zikr olunan sefînelerin hey'et ve tahammülleri, Devlet-i Aliyye'nin dost-ı ehabbı ve haklarına ziyâde müsâ'ade eylediği tavâyiften olan Françe ve İngilterelü sefînelerine kıyâsen, ta'yîn ü tahsîsi meşrût olmaktan nâşî, bu bâbda her gûne hılâf-ı inhâyı def' içün, Rusiyye tüccâr sefâyininin küçükten büyüğe dek hey'etleri, bi-aynihî, zikr olunan Françe ve İngiltere ve sâ'ir tavâyifin tüccâr sefâyininin hey'etine mümâsil olmalarını te'yîde, işbu mâddede kavl ü karâr olunup ve mütehammil olacakları hamûleyi ta'yîn ve takdîr içün, sefâyin-i merkûmenin en küçüği, bin ve en büyüği, on altı bin kîle yâhûd sekizbin kantâr -ki "bot" ta'bîr olunur ve Rusiyye'nin veznine kıyâsen yigirmi altı bin dört yüz bota bâliğ olur- hamûleyi mütehammil olmaları karâr virilmişdir. Ve işbu mâddede, Devlet-i Aliyye tarafından ta'ahhüd olunur ki: Rusiyye bayrağı altında olacak o misillü sefînelerine, bir dürlü mümâna'at olunmayacağından başka, Devlet-i Aliyye'nin memâlikinde, fürûht olunacak emti'a vü eşyâ ile mahmûl olduklarında, Devlet-i Aliyye'nin memâlikine derûnunda olan âdemleri dahi esîr etmeyeler.

Kırkıncı mâdde: İşbu devleteyn-i müte'ahhideynin birisi, âhar bir devlet ile muhârebe üzere oldukta, ol birinin re'âyâları, mâ-dâm ki, mühimmât ve zahâ'ir-i harbiyye ta'bîrinden anlaşılacak eşyâ bunlardır: Top ve havân ve âlât-ı sâ'ire ve piştov ve humbara ve fişeng ve gülle ve kurşun ve tüfeng ve çakmaktaşı ve fitil ve bârût ve güherçile ve kükürd ve zırh ve mızrâk ve kılıç ve kılıç kolanı ve fişenglik ve eğer ve gem. Dâ'imâ sefînenin ve âdemlerinin muhâfazasına lâzım olan mikdâr istisnâ oluna. Ve bu mahalde zikr olunmamış eşyâ, mühimmât ve zahâ'ir-i harbiyye ve mühimmât-ı sefîne kabîlinden add olunmayalar.

Kırk birinci mâdde: Devlet-i Aliyye re'âyâsından biri, Devlet-i Aliyye memâlikinden olup <alup>, âhar yerlere me'kûlât ve zahâ'ir götürürler iken, ihrâcı memnû' olduğundan, esnâ-yı râhta ahz olunsa, bu makûle Devlet-i Aliyye re'âyâsının sefîneleri derûnunda hıdmet eden Rusya re'âyâları, ahz olunmayıp, te'dîb olunmaya.

Kırk ikinci mâdde: Rusya re'âyâları, Devlet-i Aliyye'nin sefînelerinden me'kûlât ve zahâ'ir iştirâ ve

uğramaksızın, doğrı Karadeniz'den zikr olunan memerrden ubûr ile, Bahr-ı Sefîd'e ve Bahr-ı Sefîd'den ötesinde vâkı‘ "Meditrane <Mediterranean>" ta‘bîr olunur denizde kâ'in Devlet-i Aliyye'ye tâbi‘ olmayan vilâyetlere varmak üzere olmalarıyla, hamûleleri her ne emti‘a vü eşyâdan olur ise olsun, bir vechile yoklanmaları ve te'hîrleri iktizâ itmeye ve Devlet-i Aliyye, sefâyin-i mezkûrenin mürûruna beyne'd-devleteyn, teyemmünen müstahkem olan dostluktan me'mûl olunabilür her dürlü suhûletleri, icrâ vü îfâ ideceğini dahi müte‘ahhid olur.

Otuz birinci mâdde: Rusiyye memâlikinden, Bahr-ı Sefîd ve "Meditrane <Mediterranean>" ta‘bîr olunur denize ve zikr olunan iki denizden, Bahr-ı Siyâh'a mürûr iden Rusiyye tüccâr sefâyininin hamûlelerinden, gümrük ve bir dürlü resm iddi‘â eylememek ve bir kimesneye aldırmamak ve sefâyin-i merkûmenin mürûrlarında, Kostantiniyye'de ve hiç bir mahalde, hamûlelerini ihrâca icbâr olunmamak husûslarını, Devlet-i Aliyye, ta‘ahhüd eder.

Otuz ikinci mâdde: Karadeniz'den gelüp, Kostantiniyye'nin memerrinden mürûr iden Rusiyye kendileri vilâyetlerine avdet üzere olup, Devlet-i Aliyye'nin düşmeni olmayan veyâhûd dostu olmayan bir devletin memâlikine gitmez iken, Devlet-i Aliyye'nin sefâ'inine musâdif oldukları takdîrde, Rusya sefîneleri, musâdere olunmayıp, hâl <mâl> ve tahmîlât ve âdemleriyle, sebîlleri tahliye olunalar. Ve eger bu şarta mugāyir zikr olunanların biri ahz olunur ise, sebîli tahliye oluna ve eşyâsı dahi tamâmen kendiye redd oluna.

Kırk üçüncü mâdde: Devlet-i Aliyye, bir düşmen sefînesi derûnunda bulunan Rusya tüccârının emvâlini musâdere etmeyeceğini ve harb zımnında olmayıp, umûr-ı ticâret içün bulundukları takdîrde, kendilerini dahi esîr etmeyeceğini ta‘ahhüd eder.

Kırk dördüncü mâdde: Devleteynin re‘âyâsına cânibeynin memleketine emti‘a vü eşyâlarını getirmeye <götürmeye> ruhsat verilmekle, tarafeynin kavl ü karâr olunduğu üzere, emti‘alarını vaz‘ ve hıfz içün, münâsib mahaller ve mahzenler ve sâkin olmak içün, hâneler isti‘mâline me'zûn olalar ve müte‘ahhid olan tarafeynin müdîr-i umûru cânibeynin re‘âyâları beyninde hâneler ve mahzenler îcâr u istîcâr

bayrağı altında olan gemiler ve sefîneler, hamûlelerini mübeyyin Rusiyye ilçisi tasdîkıyla, ibrâz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar, bilâ-te'hîr, izn-i sefîneleri i'tâ olunup, bir dürlü tevkîf olunmayacaklarını ve sefâyin-i merkūmenin, Akdeniz Boğazı'ndan taşra mürûrlarında, izn-i sefînelerini, ba'de'l-ibrâz, diledüği mahalle bilâ-tevakkuf seyr itmeğe me'zûn olacaklarını, Devlet-i Aliyye, müte'ahhid olur. Kezâlik dahi memâlik-i sâ'ireden gelüp, Bahr-ı Sefîd Boğazı'ndan duhûl ile, Bahr-ı Siyâh cânibinde vâkı' Rusiyye limanlarına avdet idecek Rusiyye bayrağı altında olan sefînelerin dahi, Rusiyye ilçisi tasdîkıyla, ibrâz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar, bilâ-te'hîr, izn-i sefîneleri, i'ta olunup, Karadeniz Boğazı'ndan hîn-i hurûclarında, izn-i sefîneleri, boğaz-ı mezkûrda, ba'de'l-ibrâz, min-gayri-tevkîfin, mürûr eyleyeler.

Otuz üçüncü mâdde: Vech-i meşrûh üzere, Kostantiniyye Boğazı'ndan mürûr ile, uğramaksızın, mahâll-i ba'îdeye râhî olmak üzre olan bi'l-cümle Rusiyye bayrağı altında olan gemiler ve sefîneler, zikr olunan boğazdan mürûrlarında, hamûlelerini mübeyyin Rusiyye ilçisinin tasdîkıyla, ibrâz olunacak defterlerine kâmilen i'tibâr ile, otuz senedâtının akdine ve akd eyledikleri senedât ve mukāvelelerinin ibkāsına nezâret ü ihtimâm edip, işbu şerâ'itin adem-i ri'âyetine dâ'ir şikâyet olunur ise, her vechile i'ânet ve icrâ-yı hüsn-i mu'âmele eyleye. Böylece Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsı hakkına ve Devlet-i Aliyye-i Osmâniye memâlikinde temekkün eden Rusya tüccârı hakkına ta'ahhüd etmişlerdir.

Kırk beşinci mâdde: Rusya re'âyâları, İzmir'den ve İskenderiyye'den ve Devlet-i Aliyye'nin Kostantiniyye'den mâ'adâ mahall-i sâ'iresinden harîr ve pirinç ve Yemen kahvesi ve revgan-ı zeyt iştirâ edip, bilâ-mümâna'at Rusya memleketine nakl etmeğe me'zûn olmaları mukāvele olundu.

Kırk altıncı mâdde: Kezâlik Rusya re'âyâları, Devlet-i Osmâniye'nin memâlikinden penbe-i hâm ve rişte-i penbe ve sahtiyânlar ve balmûmu ve gönler iştirâ ve ihrâc ve diledikleri mahallere getirebileler <götürebileler>.

Kırk yedinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de meyvenin kesreti vakitler<in>de, Rusya sefâ'ini gelip, incir ve üzüm ve fındık ve sâ'ir bu maküle meyvenin iştirâsına me'zûn olup, işbu ahidnâmenin muktezâsı

ikinci mâddede beyân olundığı üzere, izn-i sefîne emirleri i'tâ olunup, eger Devlet-i Aliyye'ye, bir sefînenin tâyifesi edâsında, kendü re'âyâsından oldığına bir şübhe ârız olur ise, Rusiyye Devleti, bu gûne bir sefîne tâyifesinin yoklanmasına rızâ-dâde olur. Lâkin bâlâda beyân olundığı üzere, zikr olunan sefîneye mahmûl olan emti'a vü eşyâya dokunulmaya ve bu bâbda kemâl-i ihtiyât ile hareket olunup, sefînenin kapudanına ve sâhibine bir dürlü ta'arruz olunmayup, ba'zan bu gûne bî-hûde yoklamalar ile, musâlaha ahidnâmesinde meşrût olan geçid ticâretine, su'ûbetler îrâs olunmaya.

Otuz dördünci mâdde: Kezâlik hemân Devlet-i Aliyye'nin memâlik ve denizlerinden mürûr ile, Rusiyye limanlarına avd u insırâf idecek o makūle sefîneler hakkına dahi, kā'ide-i merkūmeye ri'âyet olunup, sefîne tâyifesinin yâhûd âdemlerinin yoklamasından gayri, âhar bir dürlü yoklamaya tâbi' olmayalar.

Otuz beşinci mâdde: Ve eger zikr olunan sefîneler, Rusiyye memâlikinden, Devlet-i Aliyye'ye tâbi' olmayan sâ'ir memâlike götürülmek içün, zahâ'ir ve me'kûlât ile mahmûl olup, veyâhûd zikr olunan memâlikden, Rusiyye memâlikine zahâ'ir ve üzere, resm-i gümrüklerini edâ eylediklerinden sonra, tahmîl ve nakl eylemelerine bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Kırk sekizinci mâdde: Rusya bayrağı altında yürüyen tüccâr sefâ'ininden bir gûne sû'-i isti'mâl vukū'unun indifâ'ıyçün, Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye-i Osmâniye hakkına dostluğunu izhâr içün, Devlet-i Aliyye'de mukīm olan elçisi bayrağının mütekeffili olmağa rızâ-dâde olur.

Kırk dokuzuncu mâdde: Rusya elçileri, gerek hediyye içün ve gerek kendilerinin melbûsât ve mefrûşât ve envâ'-ı me'kûlât ve meşrûbât zahîreleriyçün, getirdikleri eşyâdan bâc ve sâ'ir bir dürlü resm mutâlebe olunmayıp, mu'âf olalar.

Ellinci mâdde: Rusya elçilerinin ve konsoloslarının hıdmetinde olan tercümânlar, <cizyeden ve> resm-i kassâbiyeden ve sâ'ir "Tekâlîf-i Örfiyye" ta'bîr olunur bi'l-cümle teklîflerden mu'âf u müsellem olalar.

Elli birinci mâdde: Rusya re'âyâları hakkına ri'âyet olunan bi'l-cümle mu'âfiyyât u müsâlemet <müsâlemât> ile, Rusya elçisinin ve konsoloslarının hıdmetinde olan tercümânlar ve sâ'ir âdemler dahi , mütemetti' olalar.

me'kûlât nakl iderler ise, mâ-dâm ki, Devlet-i Osmâniye'nin zîr-i hükmünde olan memleketlerden olmayalar, zikr olunan sefîneler, Devlet-i Aliyye'nin hiç bir mahallinde tevkîf itmediklerinden, hiç bir gûne nizâm-ı mülkiyyeye tâbi' olmayup, işbu ticâret ahidnâmesinin otuz birinci mâddesi muktezâsınca, serbestiyyet üzere, Kostantiniyye Boğazı'ndan mürûr u ubûr eyleyeler.

Otuz altıncı mâdde: Devlet-i Aliyye'nin işbu ta'ahhüdlerine mukābeleten, Rusiyye Devleti dahi, Rusiyye dostluğunun bir eserini ibrâz içün, Bahr-ı Siyâh cânibinde vâkı' Rusiyye limanlarından, bir bahâ-yı mutlaka ile, hınta ve sâ'ir lüzûmları olan zahâ'irin iştirâsını ve Kostantiniyye'ye naklini, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına tecvîz ideceğini ve kendülerine bu bâbda bir dürlü mümâna'at itmeyip, Rusiyye memâlikinde ticâretlerinin inbisâtına, cümle-i vesâ'il-i mümkineyi i'mâl edeceğini va'd ider.

Otuz yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye re'âyâları, Memâlik-i Osmâniye'nin bir limanından bir limanına nakl içün, emti'alarını sefîne sâhibinin veyâhûd kapudanının inzimâm-ı re'yi ile ve mukāvele olunan navl ile, Rusiyye sefâyinine tahmîl eyledikle-

Elli ikinci mâdde: Rusya Devleti, Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesi muktezâsı üzere, Memâlik-i Osmâniye'nin cemî'-i mahallerine ve Rusya'nın umûr-ı ticâretiyçün diledikleri yerlere konsoloslar nasb etmeğe hakkı olmağla, Devlet-i Aliyye, işbu mâddede Rusya konsolosları ve dost ve ziyâde müsâ'ade olunan tavâ'iften olan Fransa ve İngiltere konsolosları bulunmadığı mahallerde dahi kendilerine râci' ve hakları olan bi'l-cümle müsâlemât ve imtiyâzât ile mütemetti' olacaklarını ta'ahhüd eder.

Elli üçüncü mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de konsolos ve konsolos vekîlleri, kendi pâdişâhlarının alâ'im ve bayraklarını dikmeğe vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitân taraflarından bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Elli dördüncü mâdde: Konsoloslar, sâkin oldukları hâneleri<n> muhâfazasıyçün, istedikleri yasakcıları yanlarına alıp, zikr olunan yasakcılarını odabaşılar ve sâ'ir zâbitler, himâyet ü sıyânet edip, bunlar, bu bâbda mezbûrlardan bir dürlü teklîf ve in'âm mutâlebe eylemeyeler.

Elli beşinci mâdde: Rusya konsolosları ve tercümânlar ve tâcirler misillü ma'iyyetleri <müte'ayyinleri>, kendi masrûfları içün, evlerinde

rinde, kendülerine bir dürlü mümâna'at olunmaya ve eger sefînelerin müste'cirleri, bilâ-sebeb-i âdil, sefîneleri, esnâ-yı râhda terk iderler ise, kādîlar ve sâ'ir zâbitler, zikr olunan müste'cirleri, mukāvele olunan yol sefîne ücreti tamâmen sefînenin kapudanına veyâhûd sâhibine edâya icbâr eyleyeler.

Otuz sekizinci mâdde: Eger Devlet-i Aliyye içün, Rusiyye sefâyininden birini, istîcâra hâcet mess ider ise, istîcârına me'mûr olan vâlîler veyâhûd sâ'ir zâbitler, Rusiyye ilçisine veyâhûd konsolos bulunan mahallerde, konsolosuna haber idüp, bunlar, husûs-ı mezbûra münâsib olan sefîneyi inbâ eyleyeler. Ve Rusiyye konsolosı bulunmayan mahallerde, zikr olunan sefîneler, kapudanlarının veyâhûd sâhiblerinin hüsn-i rızâlarıyla, îcâr olunup ve mukāvele olunan ücret muktezâsı üzere, bilâ-te'hîr, kendülerine edâ oluna. Ve böyle bir hâcet mess eyledikde, Devlet-i Aliyye, Rusiyyelünün sefâyinini, hüsn-i rızâlarıyla, mukāvele olunmadıkça, istîcâr eylemeye. Ve istîcâr olunmamış ve bâ-husûs, bir mikdâr emti'a vü eşyâ ile tahmîl olunmuş olan sâ'ir sefîneler, alıkonulmayup, hamûlelerini tahliyeye, bir vechile icbâr olunmayup, bir dürlü rencîde vü tekdîr olunmayalar.

şıra sıkıp ve taşradan dahi hamr getirip, kendilerine bu bâbda kimse tarafından bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Elli altıncı mâdde: Rusya Devleti'nin konsolosları ve tercümânları ve sâ'ir müte'ayyin kimselerinin kendi zahîreleri içün, evlerine şıralık üzüm gönderildikte veyâhûd evlerine hamr gönderildikte, yeniçeri ağası ve bostâncıbaşı ve topçubaşı ve voyvodalar ve sâ'ir zâbitân taraflarından zikr olunan üzüm ve hamrın nakl ü vülûcıyçün, bir dürlü resm ve bahşiş mutâlebe olunmaya.

Elli yedinci mâdde: Umûr-ı ticâret içün, mukīm olan konsolosların aleyhine bir kimse da'vâ eder olur ise, kendilerini ahz etmeyip ve evlerini temhîr eylemeyip, da'vâları Devlet-i Aliyye'ye ifâde oluna ve eger işbu ahidnâmenin in'ikādından evvel veyâhûd sonra sudûr bulup, işbu nizâma mugāyir olan evâmir, ibrâz olunur ise, amel olunmayıp, terk <terkīn> olunalar ve bu husûsta işbu mâddenin muktezâsınca amel ü hareket oluna.

Elli sekizinci mâdde: Rusya konsolosları ve tâcirleri ve sâ'ir Nasrânî tâ'ifesinin konsolosları ve tâcirleriyle nizâ'ları oldukta, eger tarafeynin rızâsı olur ise, Devlet-i Osmâniye'de

Otuz dokuzuncı mâdde: Rusiyye re'âyâsından biri, harbî olan bir memleketde, kendü sefînesini zahâ'ir ile yâhûd sâ'ir emti'a vü eşyâ ile tahmîl idüp, yine harbî olan âhar bir memlekete nakl ider iken, Devlet-i Osmâniye'nin sefînelerine tesâdüf ider ise, düşmene emti'a vü eşyâ ve zahâ'ir götürür deyü, sefînesini veyâhûd hamûlesini, ahz itmeyüp, derûnunda olan âdemleri dahi, esîr itmeyeler.

Kırkıncı mâdde: İşbu devleteyn-i müte'ahhideynin biri, âhar bir devlet ile muhârebe üzere oldukta, ol birinin re'âyâları, mâ-dâm ki, mühimmât ve zahâ'ir-i harbiyyeyi, düşmen olan devlete götürmeyeler, bu zikr olunan düşmen ile ticâret itmek ve memâlikine varup gelmek memnû' olmaya. Ve mühimmât ve zahâ'ir-i harbiyye ta'bîrinden ağnanılacak eşyâ bunlardır: Top ve havân ve âlât-ı sâ'ire ve piştov ve humbara ve fişeng ve gülle ve kurşun ve tüfeng ve çakmaktaşı ve fitil ve bârût ve güherçile ve kükürd ve zırh ve mızrâk ve kılıç ve kılıç kolanı ve fişenglik ve eğer ve gem. Lâkin dâ'imâ sefînenin ve âdemlerinin muhâfazasına lâzım olan mikdâr, istisnâ oluna. Ve bu mahalde zikr olunmamış eşyâ, mühimmât ve zahâ'ir-i harbiyye ve mühimmât-ı sefîne kabîlinden add olunmayalar.

Elli dokuzuncu mâdde: Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de hiç bir kimesne, Rusya konsoloslarını tercümânları var iken, asâleten mahkemelere ihzâra cebr etmeyip ve hîn-i hâcette Devlet-i Aliyye'nin re'âyâları, kendi mesâlihlerini konsoloslar tarafından gönderilecek tercümânlarıyla müzâkere edeler.

Altmışıncı mâdde: Deryâda Rusya sefîneleri<ni> Magrib Ocakları korsanlarının tasallutlarından sıyânet içün ve zikr olunan korsanların lenger-endâz olabildikleri limanlarda Rusya konsoloslarını ve tüccârlarını rencîdelerinden himâyet etmek içün, Memâlik-i Osmâniye'de vâlîler ve paşalar ve sâ'ir zâbitân, Rusya konsoloslarını ve tüccârını himâyet ü sıyânet etmeleri husûsuna Devlet-i Aliyye, dikkat-i tâmm ve ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm ile nezâret edeceğini ta'ahhüd eder. Ve Devlet-i Aliyye'ye mukîm olan Rusya elçisi yanında da'vâlarını görebileler ve eger iki taraf dahi da'vâlarının Devlet-i Osmâniye'nin vâlîlerinden ve kādîlar ve zâbitler ve gümrükcülerinden görülmesine tâlib olmaz ise, münâza'ada olan iki cânibin rızâları olmadıkça, zikr olunan vâlîler ve sâ'irler, bir vechile mesfûrûna cebr etmeyip, umûrlarına müdâhale eylemeyeler.

Kırk birinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından biri, Devlet-i Aliyye memâlikinden alup, âhar yerlere me'kûlât ve zahâ'ir götürür iken, ihrâcı memnû' oldığından, esnâ-yı râhda ahz olunsa, bu maküle Devlet-i Aliyye re'âyâsının sefîneleri derûnunda hıdmet iden Rusiyye re'âyâları, ahz olunmayup, te'dîb olunmayalar.

Kırk ikinci mâdde: Rusiyye re'âyâları, Devlet-i Aliyye'nin sefînelerinden me'kûlât ve zahâ'ir iştirâ ve kendü vilâyetlerine avdet üzere olup, Devlet-i Aliyye'nin düşmeni olmayan veyâhûd dostı olmayan bir devletin memâlikine gitmez iken, Devlet-i Aliyye'nin sefâyinine musâdif oldukları takdîrde, Rusiyye sefîneleri, musâdere olunmayıp, mâl ve tahmîlât ve âdemleriyle, sebîlleri tahliye olunalar. Ve eger bu şarta mugāyir zikr olunanların biri, ahz olunur ise, sebîli tahliye oluna ve eşyâsı dahi, tamâmen kendüye redd oluna.

Kırk üçünci mâdde: Devlet-i Aliyye, bir düşmen sefînesi derûnunda bulunan Rusiyye tüccârının emvâlini, musâdere itmeyeceğini ve harb zımnında olmayup, umûr-ı ticâret içün, bulundukları takdîrde, kendülerini dahi esîr itme yeceğini ta'ahhüd ider.

müte'allik olan limanlara ve kal'alara tevârüd eden sefîneler, fi'l-vâkı' Rusya bayrağının zîr-i himâyesinde olduklarını Rusya elçisi ve konsolosları şehâdetleriyle lede't-tahkīk, zikr olunan limanların bi'l-cümle vâlîleri ve zâbitânı, mezbûr korsanlardan Rusya sefâ'ini ahz olunmamak ve bâ-husûs kal'aya karîb bulunan sefîne alınmamak husûslarına vücûhla sa'y ü ikdâm etmek vâcibe-i zimmetleri ola ve vülât ve zâbitân bulunan hükûmet-i Osmâniye mevâkı'ında korsanlardan Rusya re'âyâlarına zarar ibrâz <îrâs> olunur ise, zikr olunan vülât ve zâbitân, tekâsüllerinden neş'et etmiş cümle-i zararların tazmînine mecbûr olalar.

Altmış birinci mâdde: Rusya re'âyâlarından biri, Cezâyir ve Tunus ve Trablusgarb Ocakları korsanına tesâdüf edip, bunlardan birisi, seby ü istirkāk olunur ise veyâhûd zikr olunan korsanlar, Rusya tüccârının sefînesini veyâhûd mâlını alırlar ise, Devlet-i Aliyye, zikr olunan ocakların üzerinde olan iktidârını i'mâl ile bu vechile esîr olunmuş Rusya re'âyâlarını tahlîs ve ahz olunmuş sefînelerini ve emvâl ü eşyâlarını istirdâd etmeğe müte'ahhid olur.

Altmış ikinci mâdde: Korsanlar veyâhûd Devlet-i Aliyye'nin

Kırk dördünci mâdde: Devleteynin re'âyâsına, cânibeynin memâlikine emti'a vü eşyâlarını götürmeye ruhsat virilmekle, tarafeynden kavl ü karâr olundı ki: Emti'alarını vaz' ve hıfz içün, münâsib mahaller ve mahzenler ve sâkin olmak içün, hâneler isti'mâline me'zûn olalar ve müte'ahhid olan tarafeynin müdîr-i umûrı, cânibeynin re'âyâları beyninde, hâneler ve mahzenler îcâr u istîcâr senedâtının akdine ve akd eyledikleri senedât ve mukāvelelerinin ibkāsına, nezâret ü ihtimâm idüp, işbu şerâ'itin adem-i ri'âyetine dâ'ir, şikâyet olunur ise, her vechile i'ânet ve icrâ-yı hakk ile, böylece Rusiyye Devleti, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsı hakkına ve Devlet-i Aliyye-i Osmâniye memâlikinde temekkün iden Rusiyye tüccârı hakkına, ta'ahhüd eylemişlerdir.

Kırk beşinci mâdde: Rusiyye re'âyâları, İzmir'den ve İskenderiyye'den ve Devlet-i Aliyye'nin Kostantiniyye'den mâ'adâ, mahâll-i sâ'iresinden, harîr ve pirinç ve Yemen kahvesi ve revgan-ı zeyt iştirâ idüp, bilâ-mümâna'a, Rusiyye memâlikine nakl itmeğe me'zûn olmaları mukāvele olundı.

Kırk altıncı mâdde: Kezâlik Rusiyye re'âyâları, Devlet-i Osmâni-düşmen-i sâ'iresi, kendi memâliki sevâhiline korsanlık icrâ eylediklerinde, bu bâbda Rusya konsolosları ve tüccârı, rencîde olunmayıp, bir dürlü kendilerinden bir şey lâzım gelmeye; lâkin cânibeynin emniyyetiyçün "izbandir <izbandid>" ta'bîr olunur korsanların herkese ma'lûm olmak içün, temyîzleri muktezî olduğundan, hükûmet eden zâbitân taraflarından korsan ve ocaklu sefîneleri, Devlet-i Aliyye'nin limanlarına geldiklerinde, pasaportlarına, ya'nî mürûr kâğıdlarına vaktiyle nazar u tefahhus olunup, haklarına muktezâ-yı kavânîn üzere, amel ü hareket oluna; lâkin bu şart ile ki, Rusya konsolosları dahi, bayrağı ile tevârüd eden cümle-i sefâ'ini sıhhat ile tefahhus edip, Devlet-i Osmâniye zâbitânına ifâde ve bunlar ile Rusya konsolosları muhâbere ve ünsiyyet edip, beynlerinde şifâhen veyâhûd tahrîren cânibeynin emniyyetini mûris olabilir ve sâ'ir <vesâ'il-i> esbâbı müzâkere ve muhâbere eyleyeler.

Altmışüçüncü mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de ticâret eden Rusyalulara dâ'ir böylece karâr verilmiştir ki, eger Rusya tüccârından biriyle nizâ' vâkı' olup, bu bâbda kādîya şikâyet olunur ise, kādî, Rusya tercümânı hâzır olmadıkça, da'vâyı istimâ' eylemeye. Ve eger tercümânları,

ye'nin memâlikinden, penbe-i hâm ve rişte-i penbe ve sahtiyânlar ve balmûmı ve gönler iştirâ ve ihrâc ve diledikleri mahallere götürebileler.

Kırk yedinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de meyvenin kesreti olmağla, kesreti olan vakitlerde, Rusiyye sefâyini gelüp, incir ve üzüm ve fındık ve sâ'ir bu maküle meyvenin iştirâsına me'zûn olup, işbu ahidnâmenin muktezâsı üzere, resm-i gümrüklerini edâ eyledikden sonra, tahmîl ve nakl eylemelerine, bir dürlü getürdüklerine mümâna'at olunmaya. Kezâlik dahi, Rusiyye sefâyini, Kıbrıs Cezîresi'nden ve Devlet-i Aliyye'nin bilâd-ı sâ'iresinden, Devlet-i Aliyye re'âyâsı misillü, tuz iştirasına me'zû<n> olmalarına karâr virilüp, vâlîler ve mütesellimler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitân taraflarından, kendülerine bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Kırk sekizinci mâdde: Rusiyye bayrağı altında yürüyen tüccâr sefâyininden, bir gûne sû'-i isti'mâl vukū'unun indifâ'ıyçün, Rusiyye Devleti, Devlet-i Aliyye-i Osmâniye hakkına, dostluğını izhâr içün, Devlet-i Aliyye'de mukīm olan ilçisi, bayrağının mütekeffili olmasına rızâ-dâde olur.

âhar bir mühimm işte meşgūl bulunur ise, gelinceye değin te'hîr oluna ve Rusya re'âyâları dahi, tercümânları hâzır değildir vesîlesini sû'-i isti'mâl etmeyip, bilâ-te'hîr huzûr-ı şer'a ihzâr eyleyeler ve eger Rusya re'âyâlarının biribiri beyninde münâza'a vâkı' olur ise, Devlet-i Aliyye'de mukīm olan elçileri veyâhûd konsolosları, da'vâlarını görüp, Rusya'nın kavânîn ü kavâ'idi üzere, fasl ve muktezâsını hükm eylemelerine hiç bir kimseden bir dürlü mümâna'at u muhâlefet olunmaya.

Altmış dördüncü mâdde: Dört bin akçeden ziyâde olan da'vâlar, Der'aliyye'de istimâ' olunup, âhar yerde istimâ' olunmayalar.

Altmış beşinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından gerek tüccârından ve gerek sâ'irden birinin Rusyalu üzerine tahrîr olunmuş poliçe kâğıdı alıp <olup>, bu zikr olunan Rusyalu veyâhûd ana tâbi' olan âdemi, poliçeyi kabûl eylemediği takdîrde, bilâ-sebeb şer'î edâsına icbâr olunmayıp, poliçeyi gönderen âdemden mutâlebe olunmak içün, kabûl olunmadığını müş'ir bir kâğıd alına ve Rusya elçileri ve konsoloslaın makbûl olan poliçelerin akçesini edâ ettirmek husûsuna iktidârlarını i'mâl eyleyeler.

Kırk dokuzuncı mâdde: Rusiyye ilçileri, gerek hediyye içün ve gerek kendülerinin melbûsât ve mefrûşât ve envâ'-ı me'kûlât ve meşrûbât zahîreleriyçün, getürtdükleri eşyâdan, bâc ve sâ'ir bir dürlü resm mutâlebe olunmayıp, mu'âf olalar.

Ellinci mâdde: Rusiyye ilçilerinin ve konsoloslarının hıdmetinde olan tercümânlar, cizyeden ve resm-i kassâbiyeden ve sâ'ir "Tekâlîf-i Örfiyye" ta'bîr olunur bi'l-cümle teklîflerden mu'âf u müsellem olalar.

Elli birinci mâdde: Rusiyye re'âyâları hakkına ri'âyet olunan bi'l-cümle mu'âfiyyât u müsâlemât ile, Rusiyye ilçisinin ve konsoloslarının hıdmetinde olan tercümânlar ve sâ'ir âdemleri dahi, mütemetti' olalar.

Elli ikinci mâdde: Rusiyye Devleti, Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesi muktezâsınca, Memâlik-i Osmâniye'nin cemî'-i mahallerine ve Rusiyye'nün umûr-ı ticâretiyçün, diledikleri yerlere konsoloslar nasb itmeğe hakkı olmağla, Devlet-i Aliyye, işbu mâddede Rusiyye konsolosları, dost ve ziyâde müsâ'ade olunan tavâyiften olan Françe ve İngiltere konsolosları ve konsolos vekîlleri misillü, Françe ve İngiltere konsolosları bulunmadığı mahallerde dahi, kendülerine râci' ve

Altmış altıncı mâdde: Rusya tüccârından biri, âhar mahalle azîmet murâd edip, konsolos vekîli <kefîl> oturur <olur> ise, düyûnunu edâ ettirmek bahâsına <bahânesiyle>, azîmetine mümâna'at olunmaya ve dört bin akçeden ziyâde olan da'vâlar, işbu ahidnâmenin altmış dördüncü mâddesinde karâr verildiği üzere, Dîvân-ı âlî'de istimâ' olunalar.

Altmış yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin mahkeme âdemleri ve zâbitân ve sâ'irleri, Rusya re'âyâsından meskûn olan bir hâneye cebren duhûl eylemeyeler ve bir hâcet-i azîme mess eder ise, mukaddem Rusya elçisine veyâhûd konsolos bulunan mahallerde konsolosa haber verilip, ba'dehû taraflarından bu husûsa ta'yîn olunacak âdemleriyle mahallerine varıla ve eger bunun hılâfı vâkı' olur ise, hılâfına hareket edenleri kavânînin şiddeti muktezâsınca, te'dîb olunmalarını Devlet-i Aliyye, ta'ahhüd eder.

Altmış sekizinci mâdde: Rusya re'âyâsıyla sâ'ir âdemler beyninde olan da'vâlar, bir def'a şer'an fasl ve hüccet ile kat' olunduktan sonra, tekrâr istimâ'ı câ'iz olmaya ve eger bir def'a dahi tefahhus olunmak iktizâ eder ise, Rusya elçisine haber vermeksizin veyâhûd konsolosun tarafından

hakları olan bi'l-cümle müsâlemât ve imtiyâzât ile mütemetti' olacaklarını ta'ahhüd ider.

Elli üçünci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de, konsolos ve konsolos vekîlleri, kendü pâdişâhlarının alâ'im ve bayraklarını dikmeğe, vâlîler ve kādîlar ve sâ'ir zâbitân taraflarından bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Elli dördünci mâdde: Konsoloslar, sâkin oldukları hânelerin muhâfazasıyçün, istedükleri yasakcıları yanlarına alup, zikr olunan yasakcılarını, odabaşılar ve sâ'ir zâbitler, himâyet ü sıyânet idüp, bunlar, bu bâbda mezbûrlardan bir dürlü teklîf ve in'âm mutâlebe eylemeyeler.

Elli beşinci mâdde: Rusiyye konsolosları ve tercümânlar ve tâcirler misillü sâ'ir müte'ayyinleri, kendü masrûflarıyçün, evlerinde şıra sıkup ve taşradan dahi hamr getürdüp, kendülerine bu bâbda, kimesne tarafından bir dürlü mümâna'at olunmaya.

Elli altıncı mâdde: Rusiyye Devleti'nin konsolosları ve tercümânları ve sâ'ir müte'ayyin kimesnelerinin, kendü zahîreleriyçün, evlerine şıralık üzüm gönderildükde, veyâhûd evlerine hamr götürüldükde, yeniçeri ağası ve bostâncıbaşı ve topçubaşı ve mâddenin etrâfıyla tafsîl ü beyânı gelmeksizin, müdde'î ve müdde'â-aleyh olanların huzûr-ı şer'a varmaları tecvîz olunmayıp, ahzına dahi çâvuş ve mübâşir gönderilmeye ve bu bâbda mâddenin etrâfıyla vukūfunu tahsîl etmeğe kendilerine bir müddet-i kâfiye verile ve eger bir def'a fasl olunmuş da'vâ, tekrâr istimâ' buyurulmak vâkı' olur ise, bir gayri yerde görülmeyip, ancak Dîvân-ı âlî'de görülmek üzere mukāvele olunduğu, bu takdîrce Rusya re'âyâları ve anlara müte'allik olanlar, asâleten huzûr-ı şer'a varıp veyâhûd vekîl-i şer'iyyelerini göndereler ve Devlet-i Aliyye re'âyâları, Rusya re'âyâsı üzerine da'vâ eder ise, mâ-dâm ki, yedlerinde ma'mûlünbih senedât veyâhûd hükkâm taraflarından i'lâmları olmadıkça, istimâ' olunmayalar.

Altmış dokuzuncu mâdde: Rusyalu bir tâcirin veyâhûd Rusya'ya müte'allik bir âhar kimsenin iflâsı zuhûr eder ise, kalan eşyâsından ashâb-ı düyûnun akçesi verile ve eger ashâb-ı düyûn taraflarından Rusya konsolosu veyâhûd tercümânı veyâhûd âhar bir Rusyalu, iflâs eden âdeme kefîl olduğu bir şehâdet-i hakīkiyye ile isbât olunmadıkça, zikr olunan konsolosların ve tercümânın ve hiç âhar Rusya re'âyâsının üzerine

voyvodalar ve sâ'ir zâbitân taraflarından, zikr olunan üzüm ve hamrın nakl ü vülûcıyçün, bir dürlü resm ve bahşiş mutâlebe olunmaya.

Elli yedinci mâdde: Umûr-ı ticâret içün, mukīm olan konsolosların aleyhine bir kimesne, da'vâ ider olur ise, kendülerini ahz itmeyüp ve evlerini temhîr eylemeyüp, da'vâları Der-i Devlet-i Aliyye'ye ifâde oluna ve eger işbu ahidnâmenin in'ikādından evvel veyâhûd sonra, sudûr bulup, işbu nizâma mugāyir olan evâmir, ibrâz olunur ise, amel olunmayup, terkīn olunalar ve bu husûsda, işbu mâddenin muktezâsınca, amel ü hareket oluna.

Elli sekizinci mâdde: Rusiyye konsolosları ve tâcirleri ve sâ'ir Nasrânî bir tâ'ifenin konsolosları ve tâcirleriyle nizâ'ları oldukda, eger tarafeynin rızâsı olur ise, Devlet-i Osmâniye'de mukīm olan Rusiyye ilçisi yanında, da'vâlarını görebileler ve eger iki taraf dahi, da'vâlarının Devlet-i Osmâniye'nin vâlîlerinden ve kādîlar ve zâbitler ve gümrükcilerinden görülmesine tâlib olmaz ise, münâza'ada olan iki cânibin rızâları olmadukça, zikr olunan vâlîler ve sâ'irler, bir vechile mesfûrûna cebr itmeyip, umûrlarına müdâhale eylemeyeler.

bir dürlü da'vâ olunmayıp, düyûna kefîl oldular bahânesiyle, bir vechile tevkīf ve evleri temhîr olunmayıp, kendilerine bir dürlü ezâ olunmaya.

Yetmişinci mâdde: Eger ba'd-ez-în tüccârının nef'iyçün, Fransalunun Memâlik-i Osmâniye'de i'mâl eyledikleri misillü, dellâllar nasb etmek iktizâ eder ise, tüccârdan intihâb ve istihdâm olunacak dellâllar, her ne milletten olur ise, hıdmetlerinin icrâsında kendilerine bir vechile ta'rîz <ta'arruz> u rencîde olunmayıp, bir dürlü cebr olunmayalar ve Rusya tüccârı her ne milletten ve bilâ-istisnâ Yahûd milletinden dahi dellâllar istihdâm etmek dilerler ise, intihâbları re'y-i mutlakalarına menût ola ve zikr olunan dellâllar, tard veyâhûd mürd olurlar ise, gedük hakkı bahânesiyle, haleflerinden hiç bir şey iddi'â olunmaya.

Yetmiş birinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de sâkin olan gerek evlü ve gerek bî-kâr <bekâr> Rusya re'âyâlarından her ne rütbeden iseler dahi, cizye mutâlebe olunmaya.

Yetmiş ikinci mâdde: Eger Rusya re'âyâlarının biribiri beyninde katl veyâhûd âhar fesâdları vâkı' olur ise, Rusya elçisi yâhûd konsolosları, mâddeyi görüp, kavânîn ü kavâ'idleri

Elli dokuzuncı mâdde: Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de, hiç bir kimesne, Rusiyye konsoloslarını, tercümânları var iken, asâleten mahkemelere ihzâra cebr itmeyüp ve hîn-i hâcette, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâları, kendü mesâlihlerini konsoloslar tarafından gönderilecek tercümânlarıyla müzâkere ideler.

Altmışıncı mâdde: Deryâda Rusiyye sefînelerini, Magrib Ocakları korsanlarının tasallutlarından sıyânet içün ve zikr olunan korsanların, lenger-endâz olabildikleri limanlarda, Rusiyye konsoloslarını ve tüccârını, rencîdelerinden himâyet itmek içün, Memâlik-i Osmâniye'de, vâlîler ve paşalar ve sâ'ir zâbitân, Rusiyye konsoloslarını ve tüccârını, himâyet ü sıyânet itmeleri husûsuna, Devlet-i Aliyye, dikkat-i tâmm ve ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm ile nezâret ideceğini ta'ahhüd ider. Ve Devlet-i Aliyye'ye müte'allik olan limanlara ve kal'alara tevârüd iden sefîneler, fi'l-vâkı' Rusiyye bayrağının zîr-i himâyesinde olduklarını, Rusiyye ilçisi ve konsolosları şehâdetleriyle, lede't-tahkīk, zikr olunan limanların bi'l-cümle vâlîleri ve zâbitânı, mezbûr korsanlardan, Rusiyye sefâyini ahz olunmamak ve bâ-husûs kal'aya karîb bulunan sefîne alınmamak husûslarına, muktezâsınca, hükmü icrâ edip, Devlet-i Aliyye'nin zâbitânından hiç bir ferd, müdâhale vü mümâna'at eylemeye.

Yetmiş üçüncü mâdde: Rusya re'âyâları bulunduğu mahallerde katl vâkı' olur ise, üzerlerine sâbit etmeğe bir delîl olmadığı sûrette bu bâbda istintâk ile bir dürlü tekdîr olunmayıp, cerîme mutâlebesiyle rencîde olunmayalar.

Yetmiş dördüncü mâdde: Rusya re'âyâsından biri veyâhûd Rusya himâyesinde olanlardan bir kimse, katl veyâhûd âhar bir töhmet edip, memleketin zâbitine ihbâr olundukta, Devlet-i Osmâniye'nin kādîları ve sâ'ir zâbitânı, bu gûne mâddeleri ancak konsolos yâhûd elçi veyâhûd konsolos, her nerede iseler dahi, taraflarından bu husûsa me'mûr olunan âdemlerinin muvâcehesinde göreler ve bu gûne vukū'âtın vukū'unda, kâmilen ve tamâmen adâlete ri'âyet olunmak içün, müte'ahhideynin yek-dîgerinden matlûbdur ki, mâddenin tefahhus ve faslına müsâvâtla ihtiyât u dikkat olunmasına intibâhla nezâret eyleyeler.

Yetmiş beşinci mâdde: Devleteyn beyninde müstahkem ü pây-dâr olan bünyân-ı silm ü musâfâtın karîn-i

vücûhla sa'y ü ikdâm itmek, vâcibe-i zimmetleri ola ve vülât ve zâbitân bulunan hükûmet-i Osmâniye'nin mevâkı'ında, korsanlardan, Rusiyye re'âyâlarına zararlar îrâs olunur ise, zikr olunan vülât ve zâbitân, tekâsüllerinden neş'et itmiş cümle-i zararların tazmînine mecbûr olalar.

Altmış birinci mâdde: Rusiyye re'âyâlarından biri, Cezâyir ve Tunus ve Trablusgarb Ocakları korsanlarına musâdif olup, bunlardan <birisi>, seby ü istirkāk olunur ise veyâhûd zikr olunan korsanlar, Rusiyye tüccârının sefînesini veyâhûd mâlını alurlar ise, Devlet-i Aliyye, zikr olunan ocakların üzerinde olan iktidârını i'mâl ile, bu vechile esîr olunmuş Rusiyye re'âyâlarını, tahlîs ve ahz olunmuş sefînelerini ve emvâl ü eşyâlarını, istirdâd itmeğe müte'ahhid olur.

Altmış ikinci mâdde: Korsanlar veyâhûd Devlet-i Aliyye'nin düşmen-i sâ'iresi, kendü memâliki sevâhiline korsanlık icrâ eylediklerinde, bu bâbda, Rusiyye konsolosları ve tüccârı, rencîde olunmayup, bir dürlü kendülerinden bir şey lâzım gelmeye; lâkin cânibeynin emniyyeti içün, "izbandid" ta'bîr olunur korsanların, herkese ma'lûm olmak içün, temyîzleri muktezî oldığından, hükûmet iden zâbitân taraflarından, tezelzül ü indirâs olması, – *bi-mennihî te'âlâ* –, adîmü'l-ihtimâl olduğu her ne kadar meczûm ise de, ba'zı vakitlerde hılâf-ı vâkı' ba'zı havâdis-i ürcûfe tekevvün edip, tarafeyn tüccârının adem-i emniyyet ü tevahhuşlarını mûcib olduğundan, işbu mu'âhede-i münferideye tüccâr-ı mezkûrenin indifâ'-ı vahşetlerini mûcib bir münâsib şartın derci lâzım geldiğine binâ'en, şu vechile beyân olunur ki: Ba'zı ahidnâmelerde mastûr olduğu üzere, – *ma'âẕa'llâhu te'âlâ* –, Rusya Devleti'yle Devlet-i Aliyye beyninde der-kâr olan müsâleme vü vifâk<a> mübeddel muhâsama vü şikāk olur ise, cânibeynin memâlikinde ticâret eden devleteyn re'âyâları, vukū'-ı muhâsama târîhinden altı ay müddete dek, emti'a vü eşyâ ve mülklerini fürûhta ve cümle-i mâllarıyla bilâ-muhâlefet vatanlarının hudûdu dâhiline avd u insırâfına me'zûn kılınıp, tarafeynden te'mîn ü himâyet oluna ve iktizâ eden mu'âvenet ü himâyetlerinde cânibeynden tecvîz-i kusûr olunmaya.

Yetmiş altıncı mâdde: Tarafeyn re'âyâsının ticâretini teshîl me'âlinde Devlet-i Aliyye, cânibeynin mükâtebe vü muhâberesini teshîl içün, Rusya'nın re's-i hudûduna âmed-şüdeden ulakların<ın> ve menzillerinin esbâb-ı sür'at ve levâzım-ı

korsan ve ocaklu sefîneleri, Devlet-i Aliyye'nin limanlarına geldiklerinde, pasaportalarına, ya'nî mürûr kâğıdlarına dikkat ile nazar u tefahhus olunup, haklarına muktezâ-yı kavânîn üzere, amel ü hareket oluna; lâkin bu şart ile ki, Rusiyye konsolosları dahi, Rusiyye bayrağıyla tevârüd iden cümle-i sefâyini, sıhhat ile tefahhus idüp, Devlet-i Osmâniye'nin zâbitânına ifâde ve bunlar ile, Rusiyye konsolosları, muhâbere ve ünsiyyet idüp, beynlerinde, şifâhen veyâhûd tahrîren, cânibeynin emniyyetini mûris olabilür vesâ'il-i esbâbı, müzâkere ve muhâbere eyleyeler.

Altmış üçünci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de ticâret iden Rusiyyelüler'e dâ'ir, böylece karâr virilmişdir ki: Eger Rusiyye tüccârından biriyle, nizâ' vâkı' olup, bu bâbda kādîya şikâyet olunur ise, kādî, Rusiyye tercümânı hâzır olmadıkça, da'vâyı istimâ' eylemeyeler. Ve eger tercümânları, âhar bir mühimm işde meşgūl bulunur ise, gelinceye dek, te'hîr oluna ve Rusiyye re'âyâları dahi, tercümânları hâzır değildir vesîlesini sû'-i isti'mâl itmeyip, bilâte'hîr, huzûr-ı şer'a ihzâr eyleyeler ve eger Rusiyye re'âyâlarının biribiri beyninde münâza'a vâkı' olur ise, Devlet-i Aliyye'de mukīm olan ilçileri veyâhûd konsolosları, da'vâ-emniyyet ü istirâhatlerinin îfâsını ta'ahhüd eder. Bu husûsu Rusya Devleti, kezâlik kendi tarafından îfâsını müte'ahhid olur.

Yetmiş yedinci mâdde: Gerçi Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesinde ve <Âyînelikavak> Tenkīhnâmesi'nin altıncı mâddesinde, Fransa ve İngiltere Ahidnameleri'nin hâvî oldukları cümle-i mu'âfât <mu'âfiyyât> u müsâlemât, Rusya tüccârı hakkına düstûrü'l-amel tutulması meşrût olup ve egerçi işbu ahidnâmede zikr olunan ahidnâmelerin bir mikdârı Rusya ticâretine râci' oldukları mertebe derc olunmuş ise dahi, yine devleteyn-i müte'ahhideteyn-i fahîmeteyn, Rusya re'âyâsının nef'iyçün, zikr olunan ahidnâmelerin bu mahalde derc olunmamış olan mevâdd-ı sâ'iresini dahi kâmilen hıfz ve ri'âyetini ta'ahhüd ederler. Binâ'en-alâzâlik Devlet-i Aliyye, Venediklü ile olan ahidnâmesinde münderic her ne mevâdd var ise, anları Fransalunun hakkına Devlet-i Aliyye ile olan ahidnâmenin tahsîs olunmaları hasebiyle, Rusya re'âyâsı hakkına tahsîs ve ibkā edip, işbu Rusya Devleti'yle olan ahidnâmenin icrâsına bir dürlü mevânî' u su'ûbet îrâsını cümleye ve her kese men' eyleye.

larını görüp, Rusiyye'nin kavânîn ü kavâ'idi üzere, fasl ve muktezâsını hükm eylemelerine, hiç bir kimesneden bir dürlü mümâna'at u muhâlefet olunmaya.

Altmış dördünci mâdde: Dört bin akçeden ziyâde olan da'vâlar, Der'aliyye'de istimâ' olunup, âhar yerde, istimâ' olunmayalar.

Altmış beşinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsından, gerek tüccârdan ve gerek sâ'irden birinin, Rusiyye re'âyâsı üzerine tahrîr olunmuş poliçe kâğıdı olup, bu zikr olunan Rusiyyelü veyâhûd ana tâbi' olan âdemi, poliçeyi kabûl eylemediği takdîrde, bilâ-sebeb, şer'î edâsına icbâr olunmayup, poliçeyi gönderen âdemden mutâlebe olunmak içün, kabûl olunmadığını müş'ir bir kâğıd alına ve Rusiyye ilçileri ve konsolosları, makbûl olan poliçelerin akçelerini edâ itdirmek husûsuna, iktidârlarını i'mâl eyleyeler.

Altmış altıncı mâdde: Rusiyye tüccârından biri, âhar bir mahalle azîmet murâd idüp, konsolosı, kefîl olur ise, düyûnını edâ itdirmek bahânesiyle azîmetine mümâna'at olunmaya ve dört bin akçeden ziyâde olan da'vâlar, işbu ahidnâmenin altmış dördünci mâddesinde, bu bâbda karâr virildiği üzere, Dîvân-ı âlî'de, istimâ' olunalar.

Yetmiş sekizinci mâdde: Cümle-i vâlîler ve kapudan paşalar ve kā'immakāmlar ve kādîlar ve gümrükcüler ve derbânları <deryâ kapudanları> ve ale'l-ıtlâk bi'l-cümle Devlet-i Osmâniye'nin sükkânı ve kezâlik her dînden <rütbeden> olan bi'l-cümle Rusya re'âyâları, bir dürlü nakīsa îrâs etmeksizin ve bilâ-kusûr ve tamâmen ve kâmilen işbu ahidnâmeyi îfâ vü icrâ etmek vâcibe-i zimmetleri ola ve eger bir kimse icrâsına mümâna'at veyâhûd adem-i isti'dâd izhâr eder ise, âsî ve müttehim bilinip, böylece <olduğu> add olunarak, ibreten-li's-sâ'irîn, bilâ-te'hîr cezâsı icrâ oluna.

Yetmiş dokuzuncu mâdde: Kezâlik devleteyn-i müte'ahhideteyn dahi, işbu ahidnâmeye mugāyir hareket etmemelerini ta'ahhüd eder. Ve Memâlik-i Osmâniye'de bulunan vâlîler ve paşalar ve kādîlar ve gümrük ümenâsı ve voyvodalar ve müteselimler ve zâbitler ve sâ'ir me'mûr kimseler, işbu ahidnâmeye mugāyir vaz' u hareket eylemeyeler. Ve eger tarafeynden kavlen yâhûd fi'len bir kimseyi rencîde ile fesh eder olur ise, işbu ahidnâmenin muktezâsınca, Rusya re'âyâları konsoloslarından veyâhûd zâbitlerinden te'dîb oluna. Ve kezâlik Devlet-i Aliyye dahi, kendi re'âyâsını ve tevâbi'ini Rusya

Altmış yedinci mâdde: Devlet-i Aliyye'nin mahkeme âdemleri ve zâbitân ve sâ'irler, bir Rusiyye re'âyâsından meskûn olan bir hâneye cebren duhûl eylemeyeler ve bir hâcet-i azîme mess ider ise, mukaddem, Rusiyye ilçisine veyâhûd konsolos bulunan mahallerde, konsolosa haber virilüp, ba'dehû, taraflarından bu husûsa ta'yîn olunacak âdemleriyle, mahalline varıla ve eger bunun hılâfı vâkı' olur ise, hılâfına hareket idenleri, kavânînin şiddeti muktezâsınca, te'dîb olunmalarını, Devlet-i Aliyye ta'ahhüd ider.

Altmış sekizinci mâdde: Rusiyye re'âyâsıyla, sâ'ir âdemler beyninde olan da'vâlar, bir def'a şer'an fasl ve hüccet ile, kat' olundukdan sonra, tekrâr istimâ'ı câ'iz olmaya ve eger bir def'a dahi, tefahhus olunmak iktizâ ider ise, Rusiyye ilçisine haber virmeksizin veyâhûd konsolosun tarafından mâddenin etrâfıyla tafsîl ü beyânı gelmeksizin, müdde'î ve müdde'â-aleyh olanların, huzûr-ı şer'a varmaları tecvîz olunmayup, ahzına dahi çâvuş ve mübâşir gönderilmeye ve bu bâbda, mâddenin etrâfıyla vukūfunı tahsîl itmeğe, kendülerine bir müddet-i kâfiye virile ve eger bir def'a fasl olunmuş da'vâ, tekrâr istimâ' buyurulmak vâkı' olur ise, bir gayri yerde görülmeyüp, elçisinin veyâhûd konsoloslarının ma'rûzâtına nazaran ve iktizâ eder ise, kifâyet mikdârı ba'de-tahsîli'l-vukūf, te'dîb ettirmek husûsuna ihtimâm edeceğini ta'ahhüd eder.

Sekseninci mâdde: Rusya Devleti dahi, Devlet-i Aliyye hakkına olan dostluk-ı mahsûsunu izhâr me'âlinde işbu mâdde ile Rusya limanlarında Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına ve umûr-ı ticâretlerine dâ'ir her hâlde ve tarafeyn ticâretinin inbisâtına her vechile i'ânet edeceğini va'd eder.

Seksen birinci mâdde: Velhâsıl Rusya Devleti, işbu Ticâret Mu'âhedesi'nde Devlet-i Osmâniye'nin memâlikinde ticâret eden Rusya re'âyâlarının rüsûm-ı gümrük ve menfa'atlerine râci' şerâ'it-i sâ'ireyi mukāvele eder iken, bundan akdem Devlet-i Aliyye'den Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesi ve Tenkīhnâme Mu'âhedesi'nin altıncı mâddesiyle ta'ahhüd olunmuş Memâlik-i Osmâniye'de haklarına ziyâde müsâ'ade olunan milelin mütemetti' oldukları mu'âfât <mu'âfiyyât> ve menâfi'inden ve anlar ile bir müsâvât-ı tâmmeden gayri bir şey mutâlebe eylemediğinden, Devlet-i Aliyye re'âyâları dahi, Rusya limanlarında ticâretlerine dâ'ir Rusya memâlikinde ziyâde haklarına

ancak Dîvân-ı âlî'de görülmek üzere, mukāvele olundı. Bu takdîrce, Rusiyye re'âyâları ve anlara müte'allik olanlar, asâleten huzûr-ı şer'a varup veyâhûd vekîl-i şer'îlerini göndereler ve Devlet-i Aliyye re'âyâları, Rusiyye re'âyâsı üzerine, da'vâ ider ise, mâ-dâm ki, yedlerinde ma'mûlünbih senedât veyâhûd hükkâm taraflarından i'lâmları olmadıkça, istimâ' olunmayalar.

Altmış dokuzuncı mâdde: Rusiyyelü bir tâcirin veyâhûd Rusiyyelüye müte'allik bir âhar kimesnenin, iflâsı zuhûr ider ise, kalan eşyâsından, ashâb-ı düyûnun akçesi virile ve eger ashâb-ı düyûn taraflarından, Rusiyye konsolosı veyâhûd tercümânı veyâhûd âhar bir Rusiyye<lü>, iflâs iden âdeme kefîl oldığı bir şehâdet-i hakīkiyye ile isbât olunmadıkça, zikr olunan konsolosun ve tercümânın ve hiç âhar bir Rusiyye re'âyâsının üzerine, bir dürlü da'vâ olunmayup, düyûna kefîl oldılar bahânesiyle, bir vechile tevkīf ve evleri temhîr olunmayup, kendülerine, bir dürlü keder îrâs olunmaya.

Yetmişinci mâdde: Eger ba'dez-în, tüccârının nef'i içün, Françelünün, Memâlik-i Osmâniye'de, i'mâl eyledikleri misillü, dellâllar nasb itmek iktizâ ider ise, tüccârdan müsâ'ade olunan milel ile, bir müsâvât-ı tâmmeden gayri bir şey iddi'â edemeyip, Rusya memâlikinde İngilterelü ve sâ'ir ehabb olan milelin Rusya'da mukarrer olan ta'rifeler mucibince verdikleri rüsûmâtın aynını edâ eyleyeler. İntihâ (Cevdet Paşa *Târîh*, II, 388-412).

intihâb ve istihdâm olunacak dellâllar, her ne milletten olur ise, hıdmetlerinin icrâsında, kendülerine bir vechile ta'arruz u rencîde olunmayıp, bir dürlü cebr olunmayalar ve Rusiyye tüccârı, her ne milletten ve bilâ-istisnâ, Yahûd milletinden dahi, dellâllar istihdâm itmek dilerler ise, intihâbları re'y-i mutlakalarına menût ola ve zikr olunan dellâllar, hıdmetten tard veyâhûd mürd olurlar ise, gedik hakkı bahânesiyle, haleflerinden hiç bir şey iddi'â olunmaya.

Yetmiş birinci mâdde: Memâlik-i Osmâniye'de sâkin olan gerek evlü ve gerek bekâr Rusiyye re'âyâlarından, her ne rütbeden iseler dahi, cizye mutâlebe olunmaya.

Yetmiş ikinci mâdde: Eger Rusiyye re'âyâlarının, birbiri beyninde katl veyâhûd âhar fesâdları vâkı' olur ise, Rusiyye ilçisi yâhûd konsolosları, mâddeyi görüp, kavânîn ü kavâ'idleri muktezâsınca, hükmi icrâ idüp, Devlet-i Aliyye'nin zâbitânından hiç bir ferd, müdâhale vü mümâna'at eylemeye.

Yetmiş üçünci mâdde: Rusiyye re'âyâları bulundığı mahallerde, katl vâkı' olur ise, üzerlerine sâbit itmeğe bir delîl olmadığı sûretde, bu bâbda, istintâk ile, bir dürlü tekdîr olunmayup, cerîme mutâlebesiyle, rencîde olunmayalar.

Yetmiş dördünci mâdde: Rusiyye re'âyâsından biri veyâhûd Rusiyye himâyesinde olanlardan bir kimesne, katl veyâhûd âhar bir töhmet idüp, memleketin zâbitine ihbâr olundukda, Devlet-i Osmâniye'nin kādîları ve sâ'ir zâbitânı, bu gûne mâddeleri, ancak konsolosun yâhûd ilçi veyâhûd konsolos her nerede iseler dahi, taraflarından, bu husûsa me'mûr olunan âdemlerinin muvâcehesinde göreler ve bu gûne vukū'âtın vukū'unda, kâmilen ve tamâmen, adâlete ri'âyet olunmak içün, müte'ahhideynin yekdîgerinden matlûbdur ki, mâddenin tefahhus ve faslına, müsâvâtla ihtiyât u dikkat olunmasına, intibâhla nezâret eyleyeler.

Yetmiş beşinci mâdde: Devleteyn beyninde, müstahkem ü pâydâr olan bünyân-ı silm ü musâfâtın, karîn-i tezelzül ü indirâs olması, – *bi-mennihî te'âlâ* –, adîmü'l-ihtimâl oldığı, her ne kadar meczûm ise dahi, ba'zı vakitlerde, hılâf-ı vâkı', ba'zı havâdis-i ürcûfe tekevvün idüp, tarafeyn tüccârının, adem-i emniyyet ü tevahhuşlarını mûcib oldığından, işbu mu'âhede-i münferideye, tüccâr-ı mezkûrenin indifâ'-ı vahşetlerini mûcib bir münâsib şartın derci lâzım geldiğine binâ'en, şu vechile beyân olunur ki, ba'zı ahidnâmelerde

mastûr olduğı üzere, – *ma'âẕa'llâh* –, Rusiyye Devleti'yle, Devlet-i Aliyye beyninde der-kâr olan müsâleme vü vifâka mübeddel, muhâsama vü şikāk olur ise, cânibeynin memâlikine ticâret iden devleteyn re'âyâları, vukū'-ı muhâsama târîhinden altı ay müddete dek, emti'a vü eşyâ ve mülklerini, fürûhta ve cümle-i mâllarıyla bilâ-muhâlefet, vatanlarının hudûdı dâhiline avd u insırâfına, me'zûn kılınup, tarafeynden, te'mîn ü himâyet olunalar ve iktizâ iden mu'âvenet ü himâyetlerinde, cânibeynden, tecvîz-i kusûr olunmaya.

Yetmiş altıncı mâdde: Tarafeyn re'âyâsının, ticâretini teshîl me'âlinde, Devlet-i Aliyye, cânibeynin mükâtebe vü muhâberesini teshîl içün, Rusiyye'nin re's-i hudûdına âmed-şüd iden ulaklarının ve menzillerinin, esbâb-ı sür'at ve levâzım-ı emniyyet ü istirâhatlerinin îfâsını, ta'ahhüd ider. Bu husûsı Rusiyye Devleti, kezâlik kendü tarafından îfâsını, müte'ahhid olur.

Yetmiş yedinci mâdde: Gerçi Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesinde ve Tenkīhnâme'nin altıncı mâddesinde, France ve İngiltere Ahidnameleri'nin hâvî oldukları, cümle-i mu'âfiyyât u müsâlemât, Rusiyye tüccârı hakkına, düstûrü'l-amel tutulması meşrût

olup ve egerçi işbu ahidnâmede, zikr olunan ahidnâmelerin bir mikdârı, Rusiyye ticâretine râci‘ oldukları mertebe derc olunmuş ise dahi, yine devleteyn-i müte‘ahhideteyn-i fahîmeteyn, Rusiyye re‘âyâsının nef‘iyçün, zikr olunan ahidnâmelerin, bu mahalde derc olunmamış olan mevâdd-ı sâ’iresini dahi, kâmilen hıfz ve ri‘âyetini, ta‘ahhüd iderler. Binâ’en-alâ-zâlik, Devlet-i Aliyye, Venediklü ile olan ahidnâmesinde, münderic her ne mevâdd var ise, anları, Françelünün hakkına, Devlet-i Aliyye ile olan ahidnâmelerinde, tahsîs olunmaları hasebiyle, Rusiyye re‘âyâsı hakkına, tahsîs ve ibkā idüp, işbu Rusiyye Devleti’yle olan ahidnâmenin icrâsına, bir dürlü mevânî‘ u su‘ûbet îrâsını, cümleye ve herkese men‘ eyleye.

Yetmiş sekizinci mâdde: Cümle-i vâlîler ve kapudan paşalar ve kā’immakāmlar ve kādîlar ve gümrükciler ve deryâ kapudanları ve ale’l-ıtlâk bi’l-cümle Devlet-i Osmâniye’nin sükkânı ve kezâlik her rütbeden olan bi’l-cümle Rusiyye re‘âyâları, bir dürlü nakīsa îrâs itmeksizin ve bilâ-kusûr ve tamâmen ve kâmilen, işbu ahidnâmeyi îfâ vü icrâ itmek vâcibe-i zimmetleri ola ve eger bir kimesne, icrâsına mümâna‘at veyâhûd adem-i isti‘dâd izhâr ider

ise, âsî ve müttehim bilinip, böylece oldığı add olunarak, ibreten-li's-sâ'irîn, bilâ-te'hîr, cezâsı icrâ oluna.

Yetmiş dokuzuncı mâdde: Kezâlik devleteyn-i fahîmeteyn-i müte'ahhideteyn dahi, işbu ahidnâmeye mugāyir hareket itmemelerini ta'ahhüd iderler. Ve Memâlik-i Osmâniye'de bulunan vâlîler ve paşalar ve kādîlar ve gümrük ümenâsı ve voyvodalar ve mütesellimler ve zâbitler ve sâ'ir me'mûr kimesneler, işbu ahidnâmeye mugāyir vaz' u hareket eylemeyeler. Ve eger tarafeynden, kavlen yâhûd fi'len, bir kimseyi rencîde ile, fesh ider olur ise, işbu ahidnâmenin muktezâsınca, Rusiyye re'âyâları, konsoloslarından veyâhûd zâbitlerinden te'dîb olunalar. Ve kezâlik Devlet-i Aliyye dahi, kendü re'âyâsını ve tevâbi'ini, Rusiyye ilçisinin veyâhûd konsoloslarının ma'rûzâtına nazaran ve iktizâ ider ise, kifâyet mikdârı, ba'de-tahsîli'l-vukūf, te'dîb ittirmek husûsuna, ihtimâm ideceğini, ta'ahhüd ider.

Sekseninci mâdde: Rusiyye Devleti dahi, Devlet-i Aliyye hakkına olan dostluk-ı mahsûsasını izhâr me'âlinde, işbu mâdde ile, Rusiyye limanlarında, Devlet-i Aliyye'nin re'âyâsına, umûr-ı ticâretlerine

dâ'ir, her hâlde ve tarafeyn ticâretinin inbisâtına, her vechile i'ânet ideceğini ve Devlet-i Aliyye re'âyâsının, dârü'l-hulûmelerde haklarına kâmilen icrâ-yı hakk itdireceğini, va'd ider.

Seksen birinci mâdde: Velhâsıl Rusiyye Devleti, işbu Ticâret Mu'âhedesi'nde, Devlet-i Osmâniye'nin memâlikinde, ticâret iden Rusiyye re'âyâlarının, rüsûm-ı gümrük ve menfa'atlerine râci', şerâ'it-i sâ'ireyi mukāvele ider iken, bundan akdem, Devlet-i Aliyye'den, Kaynarca Ahidnâmesi'nin on birinci mâddesi ve Tenkīhnâme Mu'âhedesi'nin altıncı mâddesiyle ta'ahhüd olunmuş olan Memâlik-i Osmâniye'de, haklarına ziyâde müsâ'ade olunan milelin mütemetti' oldukları mu'âfiyyât ve menâfi'inden ve anlar ile, bir müsâvât-ı tâmmeden gayri, bir şey mutâlebe eylemediğinden, Devlet-i Aliyye re'âyâları dahi, Rusiyye limanlarında, ticâretlerine dâ'ir, Rusiyye memâlikinde, ziyâde haklarına müsâ'ade olunan milel ile, bir müsâvât-ı tâmmeden gayri, bir şey iddi'â idemeyüp, Rusiyye memâlikinde, İngilterelü ve sâ'ir ehabb olan milelin, Rusiyye'de mukarrer olan ta'rifeler mucibince, virdikleri rüsûmâtın aynını edâ ideler.

Hâtime

İşbu mu'âhede-i ticâret, gerek şevketlü, kerâmetlü, adâletlü, merhametlü, veliyy-i ni'metimiz efendimiz pâdişâhımız hazretlerinin taraf-ı hümâyûnlarından ve gerek haşmetlü, miknetlü, bi't-tamâm ve cümle Rusiyyeler'in pâdişâh ve imparatoriçesi cenâbları tarafından, kendü imzâlarıyle ve vech-i mu'tâd üzere muharrer, alenen tasdîknâmeler ile tasdîk ve zikr olunan tasdîknâmeler, siyâk u ibâreleri, vech-i mu'tâd üzere olarak, mümkin mertebe bir kadem akdem ve gāyeten mâ-fi'l-bâb, işbu mu'âhedenin akdi târîhinden dört ay zarfında, mahmiyye-i Kostantiniyye'de, mübâdele olunmak üzere, karâr virilüp, cânibeyn murahhasları, mefâhîm u mazâmîni muvâfık u mutâbık iki nüshasını, tertîb ü terkīm idüp, kendü imzâ ve mühürlerimiz ile, hatm ü temhîr eyleyüp, beynimizde mübâdele eylemişizdir.

İmdi, bâlâda tahrîr olunan mu'âhede-i ticâret, taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i şâhânemden, işbu tasdîknâme-i hümâyûnumla tasdîk ü te'yîd olunup, cânib-i celilü'l-menâkıb-ı dâverânemden ve gerek ahlâf-ı sa'âdet-ittısâfımız taraflarından, mu'âhede-i mezkûrenin kâmilen bi-ibâretihâ ve bilâ-tagayyür, hıfz-vâye

ve icrâsı, kavl-i tâcdârânemle ta'ahhüd ve zikr olunan ta'ahhüd-i pâdişâhânemi ziyâde te'kîd ü istihkâm zımnında, tuğrâ-yı garrâ-yı hıdîvâne ve hatt-ı şerîf-i celâlet-redîf-i şehriyârânemle tezyîn ü tevşîh olunmuşdur.

Fî 15 L (=Şevvâl) sene <1>197 (A.DVNS.NMH.d), 9/143-149).

DİZİN

A

A'câm 55, 56, 57, 117, 153

a'dâ/lar 22, 54, 91, 226, 249, 254, 269, 301, 337, 374; — -yı dîn 54, 337; eyâdî-i — 22, 256; giriftâr-ı dest-i — 301; giriftâr-ı pençe-i istîlâ-yı — 254; müdâfa'a-i — 373; şerr-i — 328;

a'kāb 5, 313, 314

a'râz; hetk-i — 320

A'REC OSMÂN PAŞA; Sarı Mehmed Paşa'nın babası, 80; Sarı Mehmed Paşazâde Ali Paşa'nın büyükbabası, 80; Sadr-ı esbak, 80

A'sâr; — ı muhtelife 272

a'yâd 314

a'yân/lar 18, 19, 26, 61, 129, 153, 243, 249, 250, 302; — ı devlet 249; — ı ulemâ 243

Â'İŞE SULTÂN, Sultân Abdülhamîd I.'nin kız kardeşi 27, 303; vefâtı 27; — Sâhilsarâyı, Ortaköy'de 251; — sarâyı, Zeyrek'te 27

Â'İŞE SULTÂN, 24 Cumâdelâhıre 1191'de (30 Temmuz 1777) doğan Sultân Abdülhamîd I.'nin kızı 80; vefâtı 80; Vâlide Câmi'i Türbesi'nde defni 80

âbâ 83, 96, 261, 264, 384, 385

Abaza 93, 126, 127, 216, 218, 219, 221, 223, 226, 227, 228, 246, 249, 251, 285, 364, 365; — askeri 218; — beyleri 93, 216, 365; — dağları 246; — halkı 246; — kabâ'ili 216, 246, 365; — kabîleleri 216, 219; — kavimleri 246; — kavmi 365; — sipâhîleri 365; — tâ'ifesi 126, 127

ABAZA MEHMED AĞA, Mîr-i mîrândan Bozok Mutasarrıfı Cebbârzâde Ahmed Paşa'nın katline me'mûr olan ağa 176

abd; — i memlûk 328; — mevrûs 328; — mütehassıs 364

abdest 15

ABDİ EFENDİ, 11 Cumâdelâhıre 1193'de (26 Haziran 1779) Kethudâ-yı Sadr-ı âlî nasb olunan el-Hâcc Mustafa Efendi'nin amcası, 130

ABDİ EFENDİ, 8 Muharrem 1196 (24 Aralık 1781) tarihinde yapılan ruus imtihanında mümeyyiz, 173

ABDİ PAŞA, <KOCA>, Anadolu Vâlîsi 22, 270, 373; Vezîr 22, 249; Kütahya Vâlîsi 58, 247, 249; Diyârbekir Vâlîsi 58; Bağdâd Vâlîsi 58, 59; ma'zûl 59; sâbık Haleb Vâlîsi 161; Ayıntâb ve Kilîs eşkıyâsının te'dîbine me'mûr 161; Rakka Vâlîsi 161; Aydın Sancağı Mutasarrıfı 161; Tuna yalısına naklinin kararlaştırılması 247; Tuna sevâhilinde ikāmet etmek üzere İsmail cânibine me'mûr kılınması 249, 270; İsmail cânibi Ser'askeri 251, 290

ABDULLÂH, Binâ Emîni Yûsuf Efendi'nin ve I. Mahmûd asrı ricâlinden Âmedci Süleymân Efendi'nin babaları, 8; Za'îm, 8

ABDULLÂH AĞA/KAHYA/PAŞA, Ömer Paşa Kethudâsı 57, 58; Bağdâd ve Basra Vâlîsi 59, 68, 69, 70, 114, 115, 116, 120, 152, 318; Vezîr 68, 318; vefâtı 115, 120

ABDULLAH EFENDİ, bkz. El-Hâcc Mustafa Efendizâde —

ABDULLÂH EFENDİ, bkz. Kırımî Osmân Efendizâde Tatarcık —

ABDULLÂH EFENDİ, bkz. Mûsâzâde —

ABDULLÂH EFENDİ, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 9; vekâletle tevkī'î 9; asâletle tevkī'î 9; Nişâncı 6, 9; re'îsülküttâb 9; vefâtı 6, 9, 11

ABDULLÂH EL-HÜSEYNÎ; Fâs hâkimi Mevlâ Muhammed'in babası 258

ABDULLÂH VASSÂF EFENDİ, Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi'nin babası 103; Şeyhülislâm 103, 172; Bursa'ya nefyi 103; *"Behcetü'l-Fetâvâ"* adlı eserin müellifi 172

ABDULLÂH VASSÂF EFENDİ-ZÂDE MEHMED ES'AD EFENDİ, Şeyhülislâm Abdullâh Vassâf Efendi'nin oğlu 49, 103; müderris 103; Galata mollâsı 103; Bursa'ya pederiyle beraber nefyi 103; İstanbul pâyesi 103; Anadolu Kādî'askeri 103; Sadr-ı Rum 103; esbak Sadr-ı Rum 3; Şeyhülislâm 49, 81, 102; Şeyhülislâm-ı sâbık 103; vefâtı 103

ABDURRAHMÂN EFENDİ, bkz. Mehmed Emînzâdelerden Hüseyin Ağazâde —

ABDURRAHMÂN EFENDİ, ulemâdan 21; sâbık Kādî-i sultânî 21

ABDÜLAZÎZ EFENDİ, bkz. Subhizâde —

ABDÜLAZÎZ EFENDİ, Tahirağa Tekyesi Post-nişîni Salâheddîn Abdi Efendi'nin babası 302

ABDÜLBÂKĪ AĞA, Yeğen Mehmed Paşa'nın önceden Kapu Kethudâsı, 189; sonra Sadâret makamına geldiğinde Çâvuşbaşı, 189, 243; azli, 243; Misivri Kal'ası ta'mîrine me'mûr olması, 243

ABDÜLCELÎLZÂDE SÜLEYMÂN PAŞA, Mûsul Vâlîsi <MEHMED> Emîn Paşa'nın oğlu 55;

Şehrizor Vâlîsi 55, 56; Vezîr 55, 257; Kerkük Vâlîsi 56; sâbık Mûsul Vâlîsi 257; Rakka Vâlîsi 257

ABDÜLFETTÂH AĞA, Bergama A'yânı Koca Araboğlu el-Hâcc İsmâ'îl Ağa'nın dâmâdı 19

ABDÜLFETTÂHOĞLU, Mar'aş'ta şakī 18

ABDÜLFETTÂHZÂDE, Siverek Mutasarrıfı 60

ABDÜLHAMÎD I., Sultân Ahmed III.'nün oğlu 179; Sultân Mustafa III.'nün birâderleri 106; — Hân hazretleri 3, 30, 41, 107, 108, 111, 182, 248, 262, 288; Sultân — Hân hazretleri 1, 7, 27, 132, 136, 177, 179, 241, 251; Sultân — Hân-ı velî 41; Sultân-ı zamân — Hân hazretleri 47, 82; Şehriyâr-ı zamân — Hân hazretleri 102; devr-i — Hânî 133

ABDÜLKĀDİR EFENDİ, bkz. Eşrefzâde —

ABDÜLKERÎM EFENDİ/PAŞA, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 6; sâbık Süvari Mukābelecisi, 6; Rumeli Beylerbeyiliği pâyesi verilmesi, 6; Rusya büyükelçisi ta'yîni, 6, 151; büyükelçilikle Rusya'ya gönderilmesi, 27; Rusya'ya vusûlü, 151

ABDÜSSELÂM EFENDİ, Çâvuşbaşı, 9; azli, 9

Acem 280, 282, 316, 320, 321; — askeri 116, 117; — diyârı 280; — ler 55, 152, 162, 280; — seferi 57; — târîhleri, 119; ayr.bkz. A'câm

Acem Ali Konağı, İstanbul'da Sadefciler'de 25

ACEMOĞLU MEHMED BEY/KAHYA, Bağdâd ve Basra Vâlîsi Abdullâh Paşa'nın Hazînedârı 70, 114; Abdullâh Paşa'nın Kahyası 114; Mehmed Halîl oğlu Ahmed Ağa ile birlikte devlete ısyân etmeleri 116, 117; Bağdâd ve Basra Vâlîsi Hasan Paşa'nın gönderdiği kuvvetlere mağlubiyetleri ve kaçmaları, 117; yine birlikte Basra ve Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa'ya da mağlup olmaları ve kendisinin İran'a firârı 150

aceze 239, 333, 342

acûz 42

Açıkbaş — Hânı 55, 282

âdâb; — ı adl 318; — ı kâffe-i milel 254; — ı medeniyye 233; — ı şefakat 318

ada/lar 101, 169; — ahâlîsi 169; cesîm — 238; ma'mûr — 238

adâlet 56, 317, 323, 325, 355; — emirleri 12; —lü 263, 327, 350; — i kâmile 317; — i mukırra 365; neşr-i — 56; sâye-i — 325; — -vâye-i hıdîvâne 325; vâcibe-i zimmet-i — 239

Adana; — Beylerbeyiliği 164; — Eyâleti 183, 304; — Mutasarrıfı 164; — Vâlîsi 36, 37, 304

âdât; — ı Efrenciyye 209; — ı kadîme 12

adâvet 42, 43, 44, 120, 205, 211, 232, 275, 316, 361; — i kadîme 120; ibrâz-ı — 320; izhâr-ı — 316; sebeb-i — 186; te'sîr-i — 44

âdet 2, 5, 9, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 39, 44, 45, 46, 48, 53, 58, 63, 66, 67, 69, 71, 73, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 101, 111, 112, 113, 119, 120, 121, 124, 126, 127, 133, 134, 135, 143, 144, 146, 147, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 200, 203, 204, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 218, 221, 223, 227, 228, 230, 233, 237, 247, 248, 249, 256, 257, 258, 261, 262, 265, 268, 269, 282, 283, 290, 291, 292, 302, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 320, 326, 327, 329, 330, 335, 342, 349, 355, 363, 365, 412; — i câriye 247; — dîrîne 124, 177; — Frenkiyye 330; — kadîme 2, 15, 29, 327; — müstemirre 329; ayr.bkz. âdât

adl; hılâf-ı — 44; mazhar-ı — 274; muktezâ-yı — 318; usûl-i — iyye 274

adüvv (adû); — i ekber 213; ayr.bkz. a'dâ

âferîniş 101

âfet 393; — i ezhân 296

Afgāniyân 54

âftâb; —ı dirahşân 320

afv 3, 8, 17, 32, 60, 76, 152, 165, 185, 187, 222, 304, 309, 347; — ı şâhâne 165; mazhar-ı — 8, 17, 76; mazhar-ı — ı hümâyûn 8, 17

ağa/lar 4, 9, 18, 19, 21, 23, 26, 52, 61, 62, 76, 106, 107, 123, 124, 178, 181, 211, 284, 285, 286, 306, 309, 352, 367, 375, 376, 377; — lık 52, 179; — paşa 52; — sergisi 78; — vât 22, 306, 372, 377; atîk — 61; baş — 17, 41, 115, 116; iç — lar 23; izzetlü — 367; mücedded — 61; müteşahhıs — 116

AĞA MUHAMMED HÂN, İran'da Kaçar kabîlesinden 118; "Hâdım Hân" denmekle meşhûr, 119; Murtaza Kulu Hân'ın ögey karındaşı 280; Irak-ı Acem'de istiklâlini ilânı 118, Zendiyye hâedânının sonuncusu Lutfali Hân'ı katletmesi 118; Devlet-i Kaçariye'nin ilk hükümdarı 119; İran'ı tamamen zabtederek Tahran'ı devletinin payitahtı yapması 119; Rusya tarafından desteklenen ve teşvik edilen kardeşi Murtaza Kulu Hân'a galip gelmesi 280, 281, 289

Ağakapusu <İstanbul'da bir semt> 180

Ağakapusu — Kassâmı 101

Ağayokuşu <İstanbul'da bir semt> 70

ağız 224, 232; — kapatılmak 293

agrâz; —ı fâside 224, 294

ağyâr 31, 64

AHAD PAŞA, bkz. Topal Osmân Paşazâde —

ahâlî 4, 5, 19, 22, 35, 36, 54, 55, 57, 73, 87, 111, 118, 120, 129, 141, 150, 154, 176, 185, 210, 211, 218, 232, 234, 273, 274, 282, 283, 316, 317, 319, 321, 341, 349, 360; — i Bağdâd 57; — i belde 19; — Haremeyn 73; — i İran 54, 55, 283, 317, 319, 321; — i İraniyân 283; — i Kırım 22, 111, 210, 211, 218, 360; — i memleket 349; — i Ravza-i mutahhara 176; — i Tatar 232

ahd/ahid/ler 7, 30, 73, 109, 112, 139, 176, 194, 217, 223, 230, 231, 232, 237, 239, 246, 254, 255, 274, 282, 290, 294, 296, 317, 318, 319, 321, 329, 339, 340, 341, 342, 344, 348, 350, 364, 365, 388; — en 217, 294; — nâme/ler, 109, 127, 138, 144, 149, 150, 167, 192, 196, 207, 208, 216, 224, 232, 233, 239, 276, 293, 329, 350, 371, 387, 389; — nâme fıkrası 239; — nâme mantûku 216; — nâme şerâ'iti 138, 371; — nâme şurûtu 144, 167, 196, 387; — -şikenlik mâddesi 255; — nâme-i hümâyûn 111, 149, 167, 168, 169, 292, 300, 325; — nâme-i hümâyûn Defteri 139; — nâme-i hümâyûn şurûtu 291; — nâme-i ittifâk 214; — nâme-i ticâret 388; — i karîb 176, 270; — i saltanat 30; fevâ'id-i —iyye 202; karîbü'l- —, 54, hılâf-ı — 239, 294, 339, 340, 342, 364; kat'-ı habl-i — 296; mevâdd-ı — iyye 202; mugāyir-i — 365; nakz-ı — 109, 112, 139, 194, 224, 229, 230, 231, 232, 237, 239, 240, 282, 286, 294, 318, 321, 322, 374; nass-ı — nâme 149, 168, 194, 292, 339, 365; nass-ı — nâme-i hümâyûn 292; nusûs-ı — nâme 341; şart-ı — nâme 239; şerâ'it-i — 201, 317; şerîta-i — 201; şikest-i — 319; vikāye-i — 245, 342; ayr.bkz. uhûd

ahfâd 64

Âhıret 108, 147, 384; — sevâbı 384

Ahısha <Gürcistan'da>; — cânibi muhâfızı 62; — Kal'ası 64

ahkâm; — ı celîle 318; — kānûniyye 272; — ı münderice 202, 255; — ı şer'iyye 30, 314; tena'um-ı — ı milel 350

ahlâf 15, 118, 119, 281, 380

ahmâl; nakl-i 388

AHMED AĞA, bkz. Hatîbzâde —

AHMED AĞA, bkz. İlyâszâde —

AHMED AĞA, bkz. Karabeyzâde —

AHMED AĞA, bkz. Mehmed Halîloğlu —

AHMED AĞA, bkz. Turnacızâde —

AHMED BEY, bkz. Karahisârîzâde —

AHMED BEY, Bursa Yenişehri taraflarında şakī 67

AHMED EFENDİ, bkz. Âtıfzâde —

AHMED EFENDİ, bkz. Müftîzâde —

AHMED EFENDİ, Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı 2, 3, 10; azli 3, 10, 147; mevkūfâtcı 3; İzmir'e nefyi 3, 147; Surre Emîni 147; Maliye Tezkire-

cisi 147; Mîr-i mîrânlık ile Alâ'iye Sancağı mutasarrıfı 147

AHMED I., Sultan — Hân-ı Evvel 41

AHMED III., Sultan Abdülhamid I.'nin babası 179; Sultan — Hân-ı Gāzî hazretleri 179; Sultan — Hân-ı Sâlis hazretleri, 30

AHMED HÂN, Hoy Hâkimi (Hânı) 30, 41, 63, 65, 179, 324

AHMED İZZET PAŞA, Kütahyalı 184; Germiyânoğulları'ndan 185; I. Mahmûd devrinde teşrîfât kalemi serhalîfesi 185; Teşrîfâtcı 185; kethudâ-i sadr-ı âlî 185; Limni Cezîresi'ne nefyi 185; Tersâne emîni 185; mısr-ı Kāhire Darbhâne emîni 185; Dersa'âdet'e avdeti ve Ordu-yı hümâyûna me'mûr olması 185; ikinci defa kethudâ-i sadr-ı âlî 185; Ruscuk'ta ahâlî ve asker elinde maktûl olan Bükreş Ser'askeri Mehmed Paşa'ya kā'immakām olmak üzere vezâret tevcîhi 185; Vidin sancağı mutasarrıfı 185; Kars Muhâfızı 55; Erzurum Vâlîsi 185; Haleb Vâlîsi 77, 185; Aydın Muhassılı 77, 185; Medîne-i münevvere'de ikāmeti emrolunması ve Medîne-i münevvere muhâfızı 77, 185; Cidde Mutasarrıfı 77; Kuds-i şerîf sancağı mutasarrıfı 78, 185; ikinci def'a Haleb Vâlîsi 185; azli 185; vezâretinin ref'i ve mallarının musâderesi 163; vezâretinin ibkāsı 163; Köstendil Sancağı Mutasarrıfı 163; Hotin Muhâfızı 185; Hotin'de vefâtı 185

AHMED KAPUDAN, Akdeniz muhâfazasına me'mûr kapudanlardan 301

AHMED NAZÎF EFENDİ, Müteneffizân-ı asrdan 136; Çâvuşbaşı 99; sâbıkā Çâvuşbaşı 126; Darbhâne-i âmire Emîni 126; ikinci def'a Çâvuşbaşı 126, 184; Tevkī'î 164; üçüncü def'a çavuşbaşı 164, 177, 182, 243; azli 182; Abdülhamid I.'nin kızı "Ahretlik Hânım" diye ma'rûf Dürrişehvâr Hânım ile evli 136, 182; evâsıt-ı Şa'bân 1196'da (22-31 Temmuz 1782) Kırım için toplanan meclis-i meşverette bulunanlardan 211; Başmuhâsebeci 243; — 'nin yalısı, İstanbul'da Çengelköyü'nde 177; — 'nin yalısının köşkü 177

Ahmedpaşa Câmi'i, İstanbul'da Topkapusu'nda 49

AHMED PAŞA, bkz. Cebbârzâde —

AHMED PAŞA, bkz. Topal Osmân Paşazâde —

AHMED PAŞA <ŞEHLA>, Sultan Mahmud I. devri vüzerâsından 8; Sadrıa'zam 8

AHMED PAŞA, Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın küçük birâderi 52, 116; Baban Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın ağabeyi 52, 53; Köysancağı Mutasarrıfı

52; Baban Sancağı Mutasarrıfı ağabeyi Mehmed Paşa tarafından hapsedilmesi 52; Köy ve Harîr Sancakları Mutasarrıfı 68, 70; Köysancağı Mutasarrıfı Timur Paşa'yı i'dâm ettirmesi 116; büyük birâderi Mehmed Paşa'yı mağlup ederek onu Seruçek Kal'ası'nda hapsetmesi 116; Baban, Köy ve Harir Sancakları Mutasarrıfı 116; mahbus olan biraderi Mehmed Paşa'nın gözlerini çıkartması 116; vefâtı 116

AHMED PAŞA, Yenişehir Mutasarrıfı 28; Rumeli beylerbeyiliği pâyesi 28; Hanya Muhâfızı 28

"AHRETLİK HÂNIM", Abdülhamid I.'nin şehzadeliğinde doğan kızı Dürrişehvâr Hânım'ın lâkabı 182; Çâvuşbaşı Ahmed Nâzif Efendi'nin zevcesi 136, 182

ahşâm 7, 76, 99, 148, 163; — namâzı 7, 76

Ahvâr, bkz. Ahvâz

Ahvâz <İran'ın Huzistan Eyaleti'nin merkezi> 162

ahz 4, 19, 32, 38, 43, 44, 56, 74, 87, 95, 113, 133, 134, 141, 142, 144, 152, 153, 154, 167, 173, 176, 177, 178, 187, 236, 239, 241, 242, 248, 252, 254, 259, 260, 280, 292, 294, 301, 320, 329, 340, 343, 349, 355, 357, 358, 376, 377, 395, 398, 403, 404, 406, 407; — ı intikām 56, 142, 152, 242, 252, 280; — ı rüşvet 343; — ı sâr 248

akā'id; —i ehl-i Sünnet 74

akab; — gîrân 19; — gîrler 26

akār 49, 96

akārib 92

akçe/ler 20, 37, 38, 40, 45, 49, 61, 70, 81, 86, 93, 109, 128, 130, 134, 140, 155, 157, 171, 178, 185, 214, 252, 259, 263, 264, 270, 287, 301, 328, 330, 335, 375, 381, 382, 390, 391, 393, 397, 398; — da'vâsı 382; — lik 60, 62; — yi zekâta saymak 119; mevkūf — 376

akd 1, 21, 23, 33, 37, 59, 64, 79, 84, 86, 87, 91, 107, 114, 121, 122, 125, 126, 132, 133, 141, 142, 157, 167, 168, 169, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 201, 205, 206, 211, 213, 217, 235, 236, 237, 238, 239, 247, 249, 259, 260, 276, 278, 279, 281, 289, 293, 305, 313, 329, 339, 344, 357, 358, 359, 364, 380, 400, 404; — i ahdnâme 191; — i bey' u şirâ 192; — i dîvân 79; — i encümen-i meşveret 86; — i ittifâk 157, 192, 205, 213, 237, 276, 289; — i mecâlis-i müşâvere 238; — i meclis-i meşveret 249; — i meclis-i mükâleme 121, 122; — i meclis-i müşâvere 213; — i meclis-i müzâkere vü müşâvere 64; — i mu'âhede 169, 190, 191, 196, 198, 201, 279; — i musâlaha 1, 64, 125, 167, 193, 194, 197, 198, 259, 260, 279, 329, 358; — i mühâdene 206; — i nikâh 107; — i peyvend-i ittifâk 235; — i râbıta-i musâla-

ha-i mübâreke 313; — i revâbıt-ı ittifâk 281; — i rişte-i ittifâk 236; — i sulh 217; ayr.bkz. ukūd

Akdeniz 35, 138, 140, 191, 194, 209, 238, 239, 240, 251, 262, 287, 294, 301, 347, 348, 359, 382, 388, 400, 401; — adaları 194, 238; — Boğazı 401; — cezîreleri 240; — muhâfazası 301; — sevâhili 287

"Akgöz", Kırım Hânı Şahin Girây ile Bahâdır Girây'ın kardeşleri Arslan Girây Sultân'ın lâkabı 210

âkıl 16, 135, 216, 232, 365; — âne 300, 316

ÂKİF BEY, Teşrîfâtcı 185

âkile — illeti 153

Akka <Lübnan'da bir şehir> 32, 33, 36, 38, 39, 42, 44; — havâlîsi 33; — Kal'ası 38, 39, 44; — Muhâfızı 36

Akkirman <Kırım'da, Ukrayna'da> 85, 216; — Muhâfızı 251

akl 84, 135, 269, 319, 324; — en 35, 201, 293

aklâm 10, 51, 82, 99; — ın nizâmı 134; — kâtibleri 51

Akmescid <Kırım'da, Ukrayna'da> 244

akmişe 66

akrabâ (akribâ) 49, 181, 183, 205, 225, 308, 317, 334; ayr.bkz. akārib

akrân 34, 269, 305, 308

Aksarây <İstanbul'da bir semt> 180

Aksu <Kırım'da, Ukrayna'da>; — nehri 246

Aksuvla <Kırım'da, Ukrayna'da> 346

Akşehir; — Mutasarrıfı 60

aktân 41

aktâr 41; — ı Hicâziye 73; — ı Irakıye 59, 121; — ı İraniye 317; — ı Memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik 322; — ı Mısriyye 34, 35; — ı Şâmiye 34; — ı şarkıyye 32

akvâm 36, 217, 221, 298, 345, 364; — ı ecnebiyye 36; — ı muhtelife 221, 298; — ı Tatar 217, 345

Akyâr, <Kırım'da, Ukrayna'da> Kırım'da Avlite Limanı'nın güneyinde karye (köy) 90; Rusya'nın burayı Sivastopol isminde bir şehir haline getirmeleri 90

âl 1, 3, 15, 19, 23, 28, 75, 83, 123, 126, 135, 136, 146, 188, 189, 193, 214, 218, 219, 225, 258, 260, 261, 268, 271, 283, 284, 285, 298, 315, 320, 322, 327, 351, 352, 360, 364, 382

Âl; — i Cengiz 339; — i Ahmed aşîreti 162; — i Kaş'am aşîreti 162; — i Osmân pâdişâhı hazretleri 359; — i Selmân kabîlesi, Hazâ'il aşîreti şu'besi 162

al; — şâl 2

Alâ'iye 86, 187; — sancağı 147

Alacaabâlu; — cemâ'ati, Maraş'ta Gavurdağı havâlîsinde 18

alafranga 71; — sofra 210

"Alâ'-i Buhârî", Müneccim Alişâh-ı Hârezmî'nin lâkabı 310

âlât 170, 333, 393, 403; — ı cerr 307; — ı harbiyye 140

alay/lar 15, 28, 32, 66, 107, 210, 274, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338; — beyi 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338; — beyi arzı 332, 337; — beyi bayrağı 86, 333; — beyiler 331, 332, 333, 334, 335, 338; — beyileri 331, 333; — beyilik 330; — beyilikleri 330; — beyleri 86; — beyisi 333; — tertîb etmek 15; — tertîb olunmak 28; müzeyyen — tertîb olunmak 32; — ı vâlâ 107

ALEKSANDR STAYKOF, Rus generali 45; İstanbul'daki Rusya fevkalade ortaelçisi ve murahhası 45, 340, 341, 342, 351

ALEKSANDRİ BEY, bkz. Alexandru İpsılanti

ALEKSANDRİ BEY, bkz. Alexandru Mavrocordat

ALEXANDRU İPSİLANTİ, Eflak Voyvodası 174; azli 174; Eflak Voyvodalığından isti'fâ 188; Dersa'âdet'te ikâmeti 188; Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den bir cezîreye nefyi 188

ALEXANDRU MAVROCORDAT Kostantin (Constantin) oğlu 175; Boğdan Voyvodası 175, 178

âlem 14, 16, 28, 29, 41, 82, 130, 133, 177, 179, 241, 262, 298, 302, 308, 310, 315, 340, 362; — gîr 14, 241; — iyân 41; — i âb 114; — i dünyâ 16; — i gurûr 308; — i menâm 302; çerâ-gâh-ı — 233; merkez-i — 298

alem — efrâz-ı bagy ü şakāvet 17; — efrâz-ı istiklâl 118, 280; — efrâz-ı istiklâl ü istibdâd 280; — efraz-i dâ'iye-i istiklâl 289

alemdâr 61

âlet 98, 207, 227, 294, 299; ayr.bkz. âlât

alev 180; — gîr 60, 222, 275; — lenmek 274

alış-veriş 390, 397

ALİ AĞA, zağarcıbaşı 148; Kul Kethudâsı 148, 162; Yeniçeri Ağası 162, 179; azli 179

ALİ AĞA, sâbık Arpa Emîni 92-93; Cebecibaşı 92-93; azli 92-93; İsmail Ordusuna me'mûr olması 92-93; i'dâmı 92-93

ALİ BEY, bkz. Bulutkapan —

ALİ ÇÂVUŞ, Tersâne çâvuşu 90

ALİ HÂŞİM BEYEFENDİ, Şehîd Ali Paşa'nın yeğeni 307; kâğıd-ı Enderûn emîni 307; hâcegândan 307; vezîr kapu kethudâsı 307; sipâh kâtibi 307; silahdâr kâtibi 307; yeniçeri kâtibi 307; başmuhâsebeci 307; Rûznâmçe-i evvel 307; vefâtı 307

ALİ MEŞREB EFENDİ, bkz. İlmî-Yeğeni —

ALİ MUHAMMED HÂN, İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın kardeşi olan Sâdık Hân'ın birâderzâdesi 59

ALİ MURÂD HÂN, Ca'fer Hân'ın ana bir karındaşı 118; Şîrâz'ı muhasara ve fethi 118; Zend Abdülkerîm Hân'ın birâderi Sâdık Hân'ı katli 118; Abdülkerîm Hân'ın oğlu Ebu'l-feth Hân'ı kör eylemesi 118; Şîrâz'da hükûmet etmesi 118, vefâtı 118

ALİ PAŞA, bkz. El-Hâcc Canikli —

ALİ PAŞA, bkz. Hekîmzâde —

ALİ PAŞA, bkz. Sarı Mehmed Paşazâde —

ALİ PAŞA <Bağdâd Vâlîsi> 61

ALİ PAŞA <BIYIKLI>, Tevkī'î 155; Vezîr 155; <Sadr-ı a'zam> 80

ALİ PAŞA, Tunus Beylerbeyisi 258, 261

ALİ RACA, Hindistan'da Malabar hâkimi 71, 151; Malabar hâkimesi Bîbî Sultân'ın kardeşi 71, 151

ALİ RÂ'İK EFENDİ, Başmuhâsebeci 133

ALİ SÂTI' EFENDİ, bkz. İlmî-dâmâdı —

ALİ ZÂHİR, III. Mustafa devrinde Akka muhafızı olup I. Abdülhamîd devrinde ayrıca Sayda Eyaleti de verilen, sonra devlete ısyan eden Zâhir Ömer'in oğlu 38, 42, 188; babasının kurşunla vurularak katlinten sonra Akka'yı tekrar almak için asker toplaması 39; devlete ısyan etmesi ve Saydâ Vâlîsi Cezzâr Ahmed Paşa ile yaptığı savaşı kaybederek firârı 42, 43; Levend Ağası Kayseriyyeli Ali Ağa tarafından katli 43, 188

Alikatine bkz. Alikante

Alikante <İspanya'da Valencia'nın güneyinde yer almakta olan bir sâhil şehri> 355

Alikorniş <İtalya'da>; — iskelesi <I. Abdülhamîd devrinde Nemçe'ye ait olup Toskana hükûmetinin iskelelerinden ticaretiyle meşhur Ligorna şehri> 259

alîl 11, 56, 375; — ü'l-mizâc 31

Alipaşa Konağı, İstanbul'da Hâcepaşa Cami'i'ne bitişik 102

Allâh 1, 2, 10, 16, 30, 34, 36, 38, 42, 49, 50, 55, 60, 64, 90, 108, 110, 113, 140, 150, 153, 172, 177, 179, 226, 241, 263, 270, 284, 301, 316, 322, 323, 327, 328, 336, 337, 343, 353, 362, 364, 384, 386, 387; — u azîmü'ş-şân 338; — u te'âlâ 31, 197, 211, 220, 294, 330, 385; — u Zü'l-celâl 328; ind — 320, 352

allâme; — i müdakkık 105

Alman/Alaman — maslahatı 125; — nizâmı 125; — ümerâsı 125

altın 62, 65, 69, 71, 353, 382; — hırsı 382; — kakma 353; — kakılma 353

altını üstüne getirmek 208

amâ 44

Amasya; — sancağı 165

AMASYALI SEYYİD HALÎL AĞA, Erzurum Vâlîsi es-Seyyid İbrâhîm

Hıfzı Paşa'nın babası 155; Serhad Ağalarından 155

Âmedci 8; — lik 130, 136

ÂMEDCİ SÜLEYMÂN EFENDİ, Za'îm Abdullâh'n oğlu 8, Binâ Emîni Yûsuf Efendi'nin birâderi 8; Mahmud I. devri ricâlinden 8; Âmedci 8

Âmedî; — odası mülâzımları 130

amele 157, 393

amel-mânde 45, 247, 334, 336, 375

Amerika 110, 141, 213, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 382; — ahâlîsi 382; — arâzîsi 278; — askeri 275; — Cumhûriyyeti 272; — İngilizleri 274; —lular 141, 273, 274, 275, 276, 277, 278; — ma'mûreleri 277; — mes'elesi 110, 272; — seferi 279; — suları 279

Âmid; — kazâsı 137

Âmîn 30, 123, 146, 316, 328, 330, 343, 351, 352, 372, 374; — en 262

âmir 181

amiral 280, 281

âmme 30, 87, 88, 148, 149, 150, 238, 281, 326, 342, 365, 377, 382; — i âlemiyân 342; — i ehl-i İslâm 87; — i esrâr 326; — i mevâkı' 238; — i mevâzi' ta'bîri (Kaynarca Ahidnâmesi'nde) 148, 149, 150; — i mülûk 382; — i nâs 377

AMR 368

Anabolu <Yunanistan'da Mora'nın doğusunda bugün Navplion denilen liman>; — Muhâfızı 164

Anadolu 7, 8, 11, 19, 25, 40, 41, 49, 52, 61, 76, 80, 87, 94, 97, 99, 101, 102, 103, 108, 114, 122, 133, 137, 138, 153, 170, 172, 185, 186, 187, 215, 216, 240, 243, 244, 247, 257, 270, 304, 305, 311, 365, 372, 373, 374; — cânibi 114, 244; — eyâleti 186, 247, 372, 374; — giçesi 365; — Kādî'askeri 11, 99, 153, 170, 185, 304; — Kādî'askerliği 138; — Kasabâtı 52; — mansıbı 76; — ma'zûlleri 28; — muhâsebecisi 305, 311; — Muhâsebesi 133; — Müfettişi 40; — pâyelüleri 243; — pâyesi 11, 49, 153, 170, 243, 257; — sadâreti 11, 172; — tarafı 215, 216; — vâlîliği 187; — Vâlîsi 19, 187, 270, 373

Anapa <Rusya Federasyonu'nun Karadeniz kıyısındaki Krasnodar Kray'ında şehri> 258; — suları 111

ANDREY İVANOVİÇ PROZOROFSKİ, Rus generali 88

Ankara; — lı 31; — Mutasarrıfı 216; — Sancağı 18, 365

Antakya; — eyâleti 96

ANTALYA MÜFTÎSİZÂDE ESSEYYİD MEHMED EFENDİ, "Ayaklı kütüphâne" demekle meşhûr 173; Tatarcık Abdullâh Efendi'nin hocası 173

antlaşma 387

âr; — sâhibi 362; bî — 92

Arab 34, 44, 57, 60, 73, 75, 117; — atlusu 117; — î târîhleri 39; — iyyü'l-ibâre 71, 258, 262; — müverrihleri 34; — saçı gibi karmakarışık etmek 131

araba/lar 91, 157, 388, 389; — cı ocağı 62, 376; — cılar kârhânesi havâlîsi 129

ARABGÎRLİ HÂCI İBRÂHÎM PAŞA, Mısır Vâlîsi 27; vefâtı 27

ARABOĞLU, Bolu Kasabası'nda Düzce Kazâsı sükkânından 17; şakī 17

Arabsûn, Niğde Sancağı'nın Uçhisar kazâsının karyesi (köyü) 159; — karyesi 159

ARABZÂDE SÂDIK EFENDİ, Haremeyn Kādîsı Atâullâh Efendi'nin büyük birâderi 45; Haremeyn pâyesi 45; sabık İstanbul Kādîsı 284

ARABZÂDE ATÂULLÂH EFENDİ, Haremeyn pâyeli Sâdık Efendi'nin küçük birâderi 45; Haremeyn Kādîsı 45; İstanbul Kazâsından munfasıl 170; sadr-ı Anadolu 170; sâbıkā Anadolu Kādî'askeri 304; Rumeli pâyesi 304; Rumeli Kādî'askeri 304

arâzî 22, 34, 35, 36, 124, 126, 216, 272, 278, 293, 294, 317, 346, 347, 349, 350, 354, 357, 364, 365; — ahâlîsi 357; — i Bucak 126; — i Devlet-i Aliyye 293; — i İslâmiye 294; — i Kırım 22; — i latîfe 34; — i Mısriyye 35, 36; — i mülk-i mahrûse-i tâcdârî 317; — i süfliyye 35; bereket-i — 279

arbede/ler 98; — cû 127

ârıza 317, 390

ÂRİF EFENDİ, bkz. Dürrîzâde —

ÂRİF EFENDİ, Kerâste Kâtibi 51

ÂRİF EFENDİ, sâbık Hekîmbaşı 52; İstanbul pâyelülerinden 52, tekrar Hâssa Hekîmbaşısı 52

ÂRİF HİKMET BEYEFENDİ, III. Selim devrinde sudûr-ı izâmdan ve müderrisîn-i kirâmdan olup mecâlis-i mükâleme vü müşâverede bulunan İsmet Beyefendi'nin oğlu 105; mısr-ı Kāhire Vâlîsi İsmâ'îl Râ'if Paşa'nın torunu 105; Şeyhülislâm-ı sâbık 105

âriyet 210

arîza 32, 43, 58, 120, 152, 174, 261, 318

armağan 384, 385

Arnavud; — eşkıyâsı 164; — gemisi 301; — luk 357; — luk sevâhili 298; — tâ'ifesi 128, 243

Arnavudköyü <İstanbul'da bir semt> 188

Arpa; — Emâneti 133; — Emîni 154, 155, 188; — Emînliği 92

arpalık/lar 3, 12; — kapu kethudâsı/kethudâları 3, 12; — sâhibleri 12

arsa/lar; —gâh-ı ceng ü cidâl 143; hâlî — 180

ARSLAN GİRÂY HÂN, Gāzi Girây Sultân'ın babası 251; vefât eden hânlardan 251

ARSLAN GİRÂY SULTÂN, Kırım Hânı Şahin Girây ile Kırım Hânı

Bahâdır Girây Sultân (Hân)'ın karındaşları 210, 221, 223, 226, 360; "Akgöz" demekle ma'rûf 210; Bahâdır Girây Kırım Hânı olduğunda kalgay nasb edilmesi 210; Şahin Girây Ruslar tarafından cebren tekrâr Kırım Hânı yapıldığında Bahâdır Girây ile birlikte Abaza içinden önce Taman, sonra Kırım tarafına geçmeleri 221, 223, 226; Bahâdır Girây ile Kuban tarafına geçmek üzere Kerş'e gelmeleri 360; Kuban'a geçemeyerek geri dönmeleri 360

ARSLAN MEHMED PAŞA, rütbe-i vezâretle Bucak ve Tombasar başbuğu 270; Tombasar'da ikāmetinin ve etrâfının muhâfazasının emr olunması 270

arûs; — alayı 107

arz/lar 4, 21, 23, 32, 33, 35, 39, 52, 55, 56, 58, 63, 73, 74, 76, 83, 84, 86, 95, 97, 107, 110, 121, 122, 124, 127, 128, 130, 137, 142, 146, 148, 150, 152, 153, 175, 188, 191, 195, 197, 201, 210, 213, 217, 218, 228, 238, 240, 241, 245, 248, 258, 260, 266, 271, 277, 278, 281, 282, 288, 290, 296, 301, 314, 323, 327, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 342, 360, 363, 370, 371, 387; alaybeyi — ı 86; çatal — 331; memhûr — ı 95; mülâzemet — ı 332, 334; vüzerâ-yı izâmın — ları 331

arz; — eylemek 76, 128, 137, 175, 201, 213, 228, 277, 331, 332, 333, 334, 337, 342; — etmek 76, 137, 201, 213; — olunmak 290, 332, 387; — verilmek 331; — vermek 332; — ı bendegî 323; — ı hedâyâ 83, 282; — ı hıdmet 110; — ı ihtişâm 188; — ı inkıyâd 32, 33, 39; — ı mahmidet 152; — ı taltîfât 282; — ı tavassut 278; — ı teşekkür 152

arz; — an 71, 162, 177

"Arzakçesi" 330

arzıhâl/ler 12, 21, 29, 53, 95, 97, 101, 116, 141, 188, 273, 274, 331, 333, 337

Arzodası <Sarây-ı Âsafî'de> 28, 176

asâ; — yı kebîr 17; şakk-ı — 318

asabiyyet 74, 75

"Âsaf", Belgrad Muhâfızı Topal Osmân Paşazâde Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın şiirdeki mahlası 160

Âsaf; — câh 372; cevâb-ı — î 264; huzûr-ı — î 5, 52, 81, 91, 106, 123, 124, 130, 151, 191, 211, 261; ma'lûm-ı — âne 225; nezd-i — âne 228; taraf-ı — âne 264, 327

asâkir 18, 26, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 48, 53, 56, 57, 58, 61, 69, 79, 91, 92, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 135, 162, 226, 227, 228, 237, 244, 249, 252, 260, 271, 279, 280, 284, 286, 287, 301, 317, 319, 320, 321, 322, 362, 373; — bâkıyyesi 53; — i A'câm 117; — i bahriyye 40, 287; — i berriyye 287; — i İraniye 53, 58, 115, 117, 118, 280; — i İslâm 48, 79; — i İslâmiye

111, 362; — i kâfiye 53; — i külliyye 32, 53, 56, 69, 115, 117, 162, 227, 228; — i mansûre 69; asâkir-i Mısriyye 34, 35, 36; — i nusret-me'âsir 320; — i pâdişâhî 37, 321; — i vâfire 317; — i vâfiye 92; — i vefîre 26, 135, 252, 319; — i vefîre-i encüm-şümâr 319; — i zafer-iktirân 317; — i zafer-iltizâm 322; sevk-ı — 252, 271

asâlet 9, 320, 324, 364; — en 56, 186, 305, 406, 409; — tarîkı 9

âsâr 23, 35, 46, 152, 158, 159, 160, 173, 213, 223, 233, 237, 259, 273, 275, 279, 283, 308, 315, 347, 349, 350, 368, 372; — ı aliyye 152, 173; — ı binâ 347; — ı fitne 273; — ı gayret-i İslâmiye 259; — ı hasene 372; — ı ihtilâl 213; — ı ittifâk 237; — ı ittihâd 237; — ı kadîme 35; — ı muzırre 23, 46

âsâyiş 114, 118, 129, 175, 223, 347, 378, 379; — i âmme 223, 378; — i belde 114; — i hâl/ler 118, 347; i'âde-i — 129; insilâb-ı — 365

asdikā 93, 159; ehass-ı — 159

ashâb 12, 57, 58, 59, 68, 74, 77, 81, 82, 98, 99, 100, 105, 126, 137, 147, 180, 188, 222, 275, 305, 313, 323, 364, 376, 383, 409; — ı agrâz 68, 222, 313; — ı asabiyyet 74; — ı asâlet 364; — ı celâdet 12; — ı dâniş 81; — ı dirâyet 68, 126; — ı düyûn 409; — ı garaz 57; — ı hall ü akd 305; — ı haysiyyet 99; — ı hırs 180; — ı hibret 98; — ı ma'ârif 105; — ı ma'lûmât 68; — ı matlûbât 188; — ı menâsıb-ı dîvâniye 126; — ı mesâlih 82; — ı mukāta'ât 147, 383; — ı mültezimîn 383; — ı nifâk 313; — ı reviyyet 58; — ı rüşd 58; — ı sâmân 305; — ı servet 275, 305; — ı şecâ'at 12; — ı şikāk 77; — ı tama' 180; — ı tarîk 100; — ı tecrübe 98, 137; — ı tîmâr 59; — ı urâkat 364; — ı vukūf 74; — ı ze'âmet 59

ÂSIM EFENDİ, Vak'a-nüvîs 41, 42

asî 292

âsî/ler 38, 128, 134, 135, 220, 379, 411; ayr.bkz. usât

asîl 322, 366, 367

Âsitân; — ı âsmân-şân-ı tâcdârâne 323; — ı bülend-eyvân-ı Saltanat-ı seniyye 153

Âsitâne 9, 27, 62, 88, 136, 139, 147, 211, 218, 224, 227, 261, 262, 268, 290, 311, 314, 333, 335, 343, 349, 350, 355, 375, 397; — nişîn 107; — i Aliyye 139, 314, 350; — i Devlet-âşiyâne 139; — i sa'âdet 9, 88, 218, 227, 261, 268, 290, 311, 335, 349, 355

askā'; — ı İraniye 323

asker/ler 5, 14, 21, 25, 32, 37, 38, 39, 41, 43, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 65, 66, 68, 69, 83, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 108, 111, 112, 116, 129, 134, 135, 141, 153, 164, 180, 210, 213, 214, 215, 217, 219, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 231, 232, 234,

244, 247, 252, 263, 273, 274, 275, 276, 279, 282, 285, 286, 287, 288, 314, 319, 321, 322, 323, 324, 330, 339, 340, 341, 343, 356, 360, 373, 375, 392; — cem' 38, 39, 135, 224, 234; — cem' eylemek 234; — cem'i 38, 224; — çekmek 340; — göstermek 215; — idhâl etmek 83, 217; — idhâli 213, 227; — ifrâz etmek 286; — ifrâzı 285, 286; — ifrâzı mâddesi 286; — ifrâz olunmak 285; — ihrâcı 25, 112; — irsâl 54, 141, 225, 228, 252, 274; — irsâl olunmak 285; — mâddesi 285; — perverlik 288; — sevk etmek 134; — sevk eylemek 330; — sevk olunmak 39, 134, 164, 224; — sokmak 214; — tahrîr 341; — ta'lîmi 330; — techîz etmek 32; — tedârük etmek 153; — tedârükü 229, 340; — tertîb olunmak 87; — vaz'ı 247; — yazılmak 210; — yazmak 210; — i ma'nevî 41; — i sultânî 37; — î 185, 343, 356; gayr-i — î 343; harekât-ı — iyye 370; kuvve-i — iyye 60, 65, 70, 83, 378; ma'lûmât-ı sahîha-i — iyye 287; müdâhale-i — iyye 5; tedâbîr-i — iyye 276; tedârükât-ı — iyye 88; tertîbât-ı — iyye 235; idhâl-i — 227; sevk-ı — 164, 222; techîz-i — 134; ayr. bkz. asâkir

asnâm 98

asr 44, 48, 75, 96, 101, 136, 184; ayr.bkz. a'sâr

asr <ikindi> 96

Assuvân <Mısır'da> 35

âsûde 30, 98, 234, 378; — i hâl 98; — nişîn-i emn 378; — nişîn-i kûşe-i âfiyet 30; — nişîn-i refâh 378

aşâ'ir 18, 61, 111, 117, 150, 162, 318; — beyleri 61; — i Irak 162

Aşçı; — başılık 159

âşık; — ı mütezelzil 129; — ı vîrân 129; — ı zâr 310

aşîret/ler beyleri 61; — beyliği 54; — leri askerleri 61; — leri dilâverleri 61; ayr.bkz. aşâ'ir

âşiyân 254

âşûb 54, 275, 364

at/lar 1, 5, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 35, 37, 38, 41, 43, 46, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 76, 81, 82, 83, 86, 89, 90, 91, 95, 100, 107, 108, 110, 111, 112, 117, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 134, 137, 138, 140, 142, 143, 144, 148, 150, 154, 158, 161, 162, 170, 171, 175, 178, 179, 182, 184, 185, 190, 196, 197, 200, 201, 210, 211, 212, 228, 231, 234, 237, 239, 241, 244, 246, 248, 250, 251, 252, 253, 258, 259, 265, 267, 268, 273, 279, 283, 289, 291, 298, 301, 303, 313, 314, 315, 316, 319, 323, 324, 325, 331, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 345, 346, 349, 351, 358, 359, 362, 364, 374, 375, 381, 382, 383, 388, 393, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 408,

410, 411; — bisâtı 178; — çayırlatmak 66; — hediyyeleri 258; — ın ayakları altında çiğnenmek 117; — ından inmek 66; — ın dizginini çekmek 221; — lu/lar 86, 117, 129; — salmak 41; — takımı 67; — tan düşmek 57; altına donanmış — çekilmek 29; a'lâ — 178, 258; donanmış — 29, 65, 123, 124

atalar 386; şânlı — 385; ulu atalar 384, 385, 386

ATÂULLÂH EFENDİ, bkz. Arabzâde —

ATÂULLÂH EFENDİ/BEYEFENDİ, bkz. Bekir Paşazâde —

ATÂULLÂH EFENDİ, bkz. Dürrîzâde es-Seyyid Mehmed —

atâyâ 25, 28, 46, 64; — i girân-bahâ 28

atebe; — i aliyye-i Hudâvendigârâne 323; — i aliyye-i Husrevânî 258

âteş 60, 75, 115, 134, 148, 177, 178, 179, 180, 222, 319, 322; — etmek 275; — vermek 177; — i cân-sûz 179; — i fesâd 322; — i gazâb-ı şâhâne 60; — i harîk 180; — i hurûb 319; — i ihtilâl 222; — i tûfân 180

ÂTIF EFENDİ, Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahîd Efendi'nin babası 305; Defterdâr-ı esbak 305

ÂTIFEFENDİZÂDE ÖMER VAHÎD EFENDİ, Defterdâr-ı esbak Âtıf Efendi'nin oğlu 305; Küçükkal'a mansıbıyla Hâcegân sınıfına girmesi 305; Tophâne nâzırı 305; azli 305; mevkūfâtî 305; sipâh kâtibi 305; Tersâne emîni 305; Haffâfhâne ve Mercan zukâ'ı binâlarına me'mûr 305; Anadolu muhâsebecisi 305; çâvuşbaşı 305; ordu-yı hümâyûn defterdârı 305; ma'zûl 305; mükerreren rikâb-ı hümâyûn defterdârı 305; rikâb-ı hümâyûn çâvuşbaşısı 305; vekâleten defterdâr 305; asâleten şıkk-ı evvel defterdârı 11, 305; nişâncı 11, 46, 305; re'îsülküttâb 46, 95, 99, 123, 305; 25 Şa'bân 1193'de (7 Eylül 1779) Kırım'a dâir toplanan meclis-i meşverette yer alması 126, 191; Vezîr Kethudâsı 171; yine Tersâne-i âmire emîni 133, 305; nişâncı 305; kethudâ-i sadr-ı âlî 174, 181, 211, 223, 305, 360, 364; ma'zûl 305; sâbıkā Kethudâ-yı Sadr-ı âlî 305; vefâtı 305

ÂTIFZÂDE AHMED EFENDİ, Defter Emîni 182

atıyye 30, 133, 305, 324; — i behiyye-i mülûkâne 325; — i hümâyûn 30, 133, 324; ayr.bkz. atâyâ

atîkler 61, 349

Atmeydânı <İstanbul'da bir semt> 107

av 174

"avâ'id" 330

avâkıb; — ı kâr 374; — ı muhtemele 297, 382

avâm 24, 77, 164, 249, 257; — zümresi 171; zâhir-i beyyinân-ı — 269; zâhir-i bînân-ı — 249

avârız 354, 358, 383

Avlite <Kırım'da, Ukrayna'da> 244; — Limanı'nın boğazı 90; — Limanı <Sivastopol (Türkçe adıyla Akyar) şehrinin çevrelediği, geniş koyun adı> 90, 91

avn; — ı Bârî 23, 169; — ü ezeliyye 373; — ü Rabbü'l-azze 337

Avretpâzârı <İstanbul'da bir semt> 180

Avrupa 83, 96, 98, 110, 125, 142, 143, 157, 204, 212, 213, 235, 236, 245, 272, 273, 279, 289, 290, 298, 299, 326, 328, 340, 342, 369, 370, 382, 395; — ca 213; — cânibi 143, 273; — devletleri 110, 157, 235, 245, 298, 326, 328; — halkı 299; — lular 72, 212; — memleketleri 395; — mileli 369; — milletleri 370; — müverrihleri 290; — târîhleri 213, 272, 289

avuç; — açmak 163

Avunya 19

Avusturya; — Devleti 297, 298, 299; — İmparatoru 235, 298; — menâfi'i 299; — teba'ası 298

Aye <Bahr-ı Azağa yakın sahilde bir yer> 362

ayak/lar 41, 60, 117, 212, 253, 305, 365, 381; — a kalkmak 341; — basmak 381; — ları suya ermek 253; — sız 81; — sürümek 60

"Ayaklı Kütübhâne", Antalya Müftisizâde es-Seyyid Mehmed Efendi'nin lâkabı 173

Ayasofya; — Câmi'i 101; — ı kebîr Câmi'i 108; — şeyhi 157

Ayaspaşa Câmi'i Kabristânı, Saray-ı Vize Kasabası'nda 85

Ayastefanos; — çiftliği 28

Ayastefanoz, bkz. Ayastefanos

Ayazma <İstanbul'da bir semt> 271

Aydın 24, 26, 27, 77, 78, 107, 133, 136, 155, 157, 158, 161, 185, 186, 243; — Eyâleti 27; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — mansıbı 77, 136, 185; — Muhassılı 26, 27, 133, 155, 157; — Muhassıllığı 24, 77, 78; — sancağı 107, 158, 161, 243; — vâlileri 26

AYDOSLU SEYYİD MEHMED PAŞA, Silistre Vâlîsi 161, 270; Silistre cânibi Ser'askeri 247, 248; Rumeli Vâlîsi 161; Vezîr 215, 247; Özi Vâlîsi 215; Eflak cânibi Ser'askeri 215

Aye, Bahr-ı Azak sahili yakınında 362

âyet; — i kerîme 201

Ayıntâb; — eşkıyâsı 161

âyîn 30, 31, 47, 66, 94, 380; — i bihîn 66; — i mahsûs 94

Âyînelikavak 121, 122, 125, 136, 148, 212, 220, 232, 254, 271, 288, 344, 387, 396, 411; — Ahidnâmesi 254; — Mu'âhedesi 396; — Musâlahası 220; — Sâhilsarâyı 271; — Sarâyı 121; — Tenkīhnâmesi 122, 125, 148, 212, 232, 271, 288, 344

aylık/lar 51

ayn; — ı ihânet 373; — ı mazarrat 140; iğmâz-ı — 14, 138, 229, 252; tarfetü'l- — 181

AYNIŞÂH SULTÂN, 7 Receb 1194'de (9 Temmuz 1780) doğan Abdülhamîd I.'nin kızı 145; vefâtı 145

Ayrılıkçeşmesi, İstanbul'da Üsküdar'da 186

âzâd 53; — sız kulu 328

ÂZÂD HÂN-I AFGĀN 321

âzâde 110, 375; — yiğitler 375

Azak; — Denizi 244, 253

azamet 132, 235; izhâr-ı — 235

Âzerbaycân 62, 63, 64, 65, 66, 67, 96, 283, 323, 324; — hânları 62, 63, 64, 65, 66, 67, 283, 323, 324; — muzâfâtı 96

azîmet 6, 14, 15, 26, 32, 56, 61, 77, 78, 89, 91, 112, 129, 161, 162, 181, 182, 184, 185, 187, 214, 232, 302, 333, 364, 389, 392, 408

azîz 146, 302, 372

AZÎZ EFENDİ, bkz. Subhizâde —

azl 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15, 20, 24, 31, 32, 39, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 52, 53, 68, 76, 78, 80, 86, 93, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 113, 114, 126, 130, 131, 132, 133, 138, 144, 145, 147, 148, 153, 155, 158, 162, 163, 164, 166, 170, 171, 174, 175, 179, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 201, 203, 224, 242, 243, 257, 268, 269, 304, 305, 309, 314, 331, 354; — i Sadrıa'zam Yeğen Mehmed Paşa 241; — i Şeyhülislâm 183

AZMZÂDE MEHMED PAŞA, Haleb Vâlîsi Yûsuf Paşa'nın babası 161; Şâm Vâlîsi 36, 38, 42, 93, 161, 304; ilhâkan Kuds-i şerîf Sancağı Mutasarrıfı 93; Emîrü'l-Hâcc 93, 304; vefâtı 304

azv 187, 200, 221, 237, 239, 254, 287, 340; — iyyât 95

B

Bâb 2, 12, 29, 31, 32, 49, 56, 57, 60, 76, 86, 95, 102, 115, 123, 124, 128, 147, 148, 167, 178, 181, 182, 188, 191, 193, 200, 203, 204, 207, 208, 219, 226, 228, 237, 249, 267, 271, 292, 293, 294, 295; — ı Âsafî 29, 31, 76, 86, 102, 123, 178; — ı fetvâ 49; — ı Hümâyûn 147

Babadağı <Makedonya'da bugün Baba Planina> 89, 155; — Meştâsı 155; — Sahrâsı 155

Baban <Irak'ta Şehrizor'a bağlı aşiret yurdu> 52, 53, 55, 56, 68, 115, 116, 322; — Mutasarrıfı 53, 55, 115, 116; — Sancağı 52, 68, 322; — Sancağı Mutasarrıfı 52, 68, 322

Bâb-ı Âlî 2, 12, 29, 32, 56, 57, 60, 95, 115, 124, 128, 148, 181, 182, 188, 191, 193, 200, 203, 204, 207, 208, 219, 226, 228, 237, 249, 267, 271, 292, 293, 294, 295

BÂBOĞLU ZEYNEL, Bosna Eyâleti'nde Logoşa <Logosc-

ha> Kal'ası'nın dizdâr-ı sânîsi Yahyâ'nın arkadaşı 19; şakī 19

bâc 64, 398, 405

bâd; — ı semûm 35

Ba'kūba <Irak'ta> 115

bâgī 128, 134, 135, 316; hareket-i — yâne 73

bagy 17, 18, 74, 75, 116, 162, 164

bâğ köşkü <İstanbul'da Mîrgûnoğlu'nda> 266

bâğ 35

bağçe/ler/bahçe/ler 29, 384, 385

bâğçe-kapusu <Topkapı Sarâyı> 32

Bâğçekapu/Bâğçekapusu <İstanbul'da bir semt> 47, 158, 184

Bâğçesarây <Kırım'da, Ukrayna'da> 244, 254

BÂĞÇEVÂNZÂDE MUSTAFA EFENDİ, sâbık Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı 2; Mevkūfâtcı 2; Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 2; tekrâr Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı 2

Bağdâd 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 68, 70, 73, 74, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 135, 150, 151, 152, 153, 162, 186, 282, 308, 317, 318, 322, 323; — Ağası 62; — askeri 117; — ca 114; — cihеti 70; — Eyâleti 58, 70, 119, 120, 121, 150; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — havâlîsi 308; — Kapu Kethudâsı 68, 114; — muhâfazası 62; — muhâsarası 55; — muzâfâtı 120; — tarafı 323; — Târîhleri 119; — vâlîleri 162; — vâlîliği 56, 58, 115; — Vâlîsi 54, 55, 56, 70, 114, 119, 121, 135, 152, 153, 282, 317, 318; — yeniçeri ağası 115; bîrûn-ı — 114, 120; derûn-ı — 54, 150; hâric-i — 57, 59, 115, 116; nefs-i — 55

bağış 384, 385; — lanmak 385

bahâ 10, 28, 49, 114, 170, 377, 398, 399, 402; gālî — 10; girân — 28, 114, 170, 376; — sı kesilmek 31; — yı mutlaka 402

bahâdır 42, 167, 171; — lık 16

BAHÂDIR GİRÂY SULTÂN (HÂN) Kırım Hânı Şâhin Girây'ın büyük biraderi 209, 210, 221, 223, 255, 360; Arslan Girây Sultân'ın birâderi 210, 221, 223, 255, 360; Şâhin Girây Kırım'dan firâr ettiğinde Kırım ahâlîsi tarafından ittifakla Kırım Hânı seçilmesi 210, 255; Ruslar Kırım'a girdiklerinde onu hânlıktan indirmeleri 251; karındaşı Şâhin Girây tekrâr Kırım Hanı olunca onun tarafından habsedilmesi 214, 255; Şahin Girây Ruslar tarafından Kırım'a cebren hân yapıldığında önce Taman, sonra Kırım'a gitmesi 221, 223, 226, 227; Rusya Kırım'ı tamamiyle istilâ ettiğinde habsten kurtulup Kuban tarafına firarı ve burada ikāmeti 255-256; Dersa'âdet'e gelmesi 256; Tekfurdağı'nda kendisine ihsan olunan

çiftlikte yerleşmesi 256; buradaki çiftlikte vefatı 256

Bahama; — Adaları <İngiliz Uluslar Topluluğu'nda> 279

bahâr 16, 35, 108, 115, 251; ilk- — 90; evvel- — 87, 108, 157, 365; — mevsimi 35

Bahâriye 16, 17, 27; — Sâhilsarâyı 27; — Sarâyı 17; — semti 16

Bahâyî; — körfezi <İstanbul'da Boğaziçi'nde> 103

bahr 37, 74, 179, 209, 229, 277, 287, 308, 357, 392; — ren 35, 36, 39, 47, 90, 108, 152, 166, 192, 226, 244, 277, 291, 293, 354, 381, 390; — î 229, 392; — -ı nedâmet 253; kuvve-i — -i devlet 140; seddü'l- — 357; tedârükât-ı — iyye 67

Bahr; — ı Azak 244; — ı Baltık 141, 214; — ı Baltık sâhili 141; — ı Baltık sevâhili 141; — ı Hazar 152, 280; — ı Muhît 190, 191; — ı Muhît sevâhili 190; — ı Sefîd 12, 26, 97, 101, 131, 164, 188, 298, 301, 382, 398, 401; — ı Sefîd adaları 101; — ı Sefîd Boğazı 401; — Siyâh 21, 138, 231, 244, 291, 347, 363, 401; — ı Siyâh boğazı 401; — ı Siyâh cânibi 166, 401, 402; — ı Siyâh yolu 398; — i Süveyş 73

bahs/bahisler 32, 95, 144, 145, 149, 196, 249, 287, 327; ayr.bkz. ebhâs

bahşiş/ler 62, 406

baht 89, 159, 307, 321; kuvvet-i — 306

BAHT GİRÂY SULTÂN, Bucak'ta çiftliğinde ikâmet eden Kırım hânedânından 251

bakāyâ 32, 44, 170, 311, 383; — tahsîli 170

bakıyye 29, 54, 94, 163, 185, 259, 325, 340; — i asâkir 54; — i eşyâ 163, 185; — i Lehistân 94; — tü's-süyûf 42, 69, 129

Bakü <Âzerbaycân'ın başkenti>; Kal'ası 280

bâlâ-pervâzlık 242

balmûmu 405

Balat <İstanbul'da bir semt>, 367; — cânibi 179; — lağımları 306

Balaklava <Kırım'da, Ukrayna'da> 244

Balıkhâne 181

Balta <Kırım'da, Ukrayna'da> 244, 246

Balya <Balyabadra, Yunanistan'da Mora'nın kuzeybatısında Patras şehri>; — muhâfazası 240

Banaluka <Banyaluka, Bosna-Hersek'te>; — Muhârebesi 302

bandıra 281

Bâne <İran'ın Kürdistan Eyâleti'nde bir şehir, bugün Bâneh>; — Hâkimi 68; — Kasabası 69; — Vak'ası 69

Bar <Antivari, Karadağ'da Ülgün'ün batısında liman> 169; — lular 168

bârgâh 309; — ı Bârî 82; — ı mu'allâ 15

bârgîr/ler 86, 251

Bârî; avn-ı — 23; inâyet-i — 91, 227; lutf-ı — 320, 367

bârût 37, 250, 263, 359, 403; — hâne 158, 343; — hâne nâzırı 158; — mâddesi 263

basîret 136, 223, 234, 269, 270, 282, 302, 338, 344, 368, 374; basar-ı — 136, 234; enzâr-ı — 374; müdn-gâh-ı — 270

basma 377

Basra <Irak'ta bir şehir> 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 70, 73, 74, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 150, 152, 153, 162, 163, 186, 318, 320, 322, 323; — ahâlîsi 118; — ciheti 53; — eyâleti 119, 120; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — havâlîsi 54; — Kal'ası 318; — Körfezi 73; — maslahatı 114; — muhâfazası 59, 117; — muhâsarası 58; — müteselimi 53, 58, 119; — Müteselimliği 119; — tarafı 58; — umûru 150; — Vak'ası 162; — Vâlîsi 121, 162, 322; — vücûhu 119, 120; bender-i — 320, 322; nefs-i — 55

baş; — ağanın yedekcisi 17

baş/lar 40, 87, 96, 116, 175, 249, 250, 297, 360; — ı kesilmek 60, 147, 338; — ını kesmek 57, 79; — ını kestirmek 147; — sız 365; — tan ayağa hîle ile vücûd bulmak 328; iş — a ve — taşa gelmek 297; iş — a ve — telâşa düşmek 249

Başbakıkulu 20, 154, 156; — Ağa Mahbesi 20

başbuğ 81, 216, 252

başkalem 332

başmuhâsebe 8, 94, 155, 308; — ci 155, 240; — cilik 243; — kalemi 155; — mansıbı 311; — pâyesi 94

Baştercümân <Rusya> 144, 195, 294, 397

başvekîl 144, 192, 213, 214

batâ'et 68, 134, 289

bâtıl 241; evhâm-ı — a 214

batn; intılâk-ı — 256

Batum <Gürcistan'da liman şehri>; — Kal'ası 285

Bavyara <Almanya'da> 125; — hükümdârı 125; — memâliki 125

Bayındır, İzmir civarında 26; — Voyvodası 25

bayrak/lar 356, 358; 405

Bayramî 302

bâzergân 25; — hâne 280; — lık 96

Bebek <İstanbul'da bir semt> 183

becâyiş 10, 106, 130, 164

Beç <Viyana'nın dîger adı, Nemçe'nin pâyitahtı>; — şehri 174; — ulağı 197

bedel 26, 47, 292, 293, 339, 378; — i sulh 293; — i tazmîn 378

bed-hâh/lar 294, 379; — ı Devlet 299; — ı Devlet-i Aliyye 299; — ı dîn 316

Bedre <Irak'ta Bağdad'a bağlı liva, sonra ilçe>; — mukāta'ası 54

"Behcetü'l-fetâvâ", Şeyhülislâm Abdullâh Vassâf Efendi'nin te'lîfi 172

bekā 40, 140, 157, 363; — yı miknet 140; — yı sâmân 140

bekâr 409

BEKİR AĞA, Çapul Mukāta'ası Mutasarrıfı 61

BEKİR AĞA, Dergâh-ı âlî gediklülerinden 250; evâmir-i aliyye ile Cezâyir-i Garb'a gönderilmesi 250

BEKİR AĞA/PAŞA, Yeniçeri Ağası 133; azli 133; Bursa'da ikāmete me'mûr olması 133; mîr-i mîrân 133; Kars vâlîsi 133

BEKİR EFENDİ, Âmedî odası mülâzımlarından 130; Âmedî 130; Hâcegândan 130

BEKİR PAŞAZÂDE ATÂULLÂH EFENDİ/BEYEFENDİ, Küçüktezkireci 136; — Büyüktezkireci 136, 147; azli 147; Mısır cezîresi ve darbhânesine me'mûr 147

BEKİR PAŞAZÂDE SÜLEYMÂN BEY, Başmuhâsebeci 311; Ruznâmçe-i evvel 311

BEKİRZÂDE ES-SEYYİD ABDURRAHMÂN EFENDİ, Haleb Kādîsı 184

Bektaşî 302

belâ 209; — ya uğramak 189; — ya uğratmak 38, 136; ayr.bkz. beliyye

belde/ler 15, 43, 59, 114, 306, 321, 397, 400; — i Kostantiniyye 400; emn-i — 115; vücûh-ı — 15, 59; ayr. bkz. bilâd

Belgrad <Sırbistan'ın başkenti> 9, 48, 160, 168, 183, 242, 285, 349, 374; — fâtihi 48; — Mu'âhedenâmesi 168; — muhâfazası 160; — Muhâfızı 160, 183, 285; — Muhâfızlığı 183; — Musâlahası 349

beliyye 238, 268

bend 59, 60, 91, 128, 129, 162, 233, 239, 244, 273, 301, 340; — i mümâna'at 273

bende 21, 24, 63, 283, 323, 364, 366, 367, 368; — gân 67; — gân-ı Saltanat-ı seniyye 67; — lik 283, 323

Bender <Moldova'da> 14, 85, 107, 246, 285, 349; — Başbuğu 107; — Kal'ası 14; — me'mûriyyeti 14; — muhâfazası 14

bender; — i Basra 320, 322

Bengale <Hindistân sâhilinde>; — iskelesi 71

Benî Mitvâl; — meşâyıhı 33

Benû Hâlid; — aşîreti 162

Ber'ât; leyle-i — 28

ber'ât 238, 239, 240, 300, 354; — ı âlî-şân 314

berâyâ 343; vedî'a-i hâliku'l- — 316

berber; — başı 353; — dükkânı 131

Bergama; — A'yânı 18; — Voyvodası 18

bergandi bkz. pergandi

berr 277; — en 36, 37, 38, 39, 47, 71, 90, 100, 162, 226, 244, 277, 291, 354, 388, 390, 395; — î 229; tedârükât-ı — iyye 67

Berrüşşâm <Lübnan'da> 32, 34, 36, 97, 287

ber-taraf 1, 10, 12, 52, 58, 90, 99, 116, 127, 144, 194, 228, 236, 237, 245, 275, 297, 342, 348, 364, 370, 371, 397

besmele; —i şerîfe 157

beşer; nev'-i — 233; tavk-ı — 284; vüs'-i — 226

Beşiktaş 24, 60, 82, 108, 110, 177, 182, 251; — Sâhilsarây-ı âlîsi 182; — Sâhilsarây-ı hümâyûnu 82, 177, 251; — Sârây-ı hümâyûnu 177

BEŞİR AĞA, Dârüssa'âde Ağası 131; azli 131; Mısır cânibine irsâli 131

bevl; habs-i — illeti 307

bey/ler 5, 10, 20, 21, 29, 32, 33, 34, 35, 42, 44, 60, 61, 67, 70, 76, 77, 79, 83, 86, 93, 94, 114, 115, 117, 126, 128, 131, 134, 135, 146, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 182, 185, 188, 191, 192, 201, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 229, 230, 240, 243, 246, 252, 257, 261, 280, 284, 295, 303, 305, 307, 311, 322, 325, 329, 342, 355, 359, 365, 377, 387, 390, 391, 392, 395, 394, 398; — lik gemileri 390, 392, 394; — lik kadırgaları 394; — lik sefîneleri 390, 394; — lik sefîneleri kapudanları 394; — unvânı 303

bey' 10, 93, 146, 192, 355, 359, 377, 390, 391, 395, 398; — ecli 398

bey' men-yezîd 93

bey'at 246, 252, 342

beyâbân 41

beyânnâme/ler 88, 251, 252, 253, 254, 255, 265, 269, 274, 286, 288, 289, 290, 291, 340, 346, 378; — sûreti 88, 291, 378

Beyceğiz, İstanbul'da Sultân Selim civarında 256

Beykoz 126; — Kasabası 25

Beylân 164

BE<Y>LÂNLI ABDURRAHMÂN PAŞA İçel Mutasarrıfı 164; Adana Beylerbeyisi 164

Beylerbeyi <İstanbul'da bir semt> 104, 167, 215; — Sarâyı, İstavroz ile Çengelköyü arasında 104

beylerbeyi 6, 28; — lik rütbesi 303

beylik; — gemileri 390, 392, 394

Beylikci 123, 124, 136, 170, 195, 266; — Kîsedârı 170; — lik me'mûriyyeti 136

beynûnet 5

Beyoğlu <İstanbul'da bir semt> 250

Beyrût 33, 43, 44

Beyit 71, 187, 241, 302, 304, 308, 367

beytûtet 41, 181

Beytü'l-mâl 81, 86, 101, 134, 156, 161, 257, 269, 372, 383; — ciler 391; — Kâtibi 101; — i Müslimîn 81, 86, 134, 161, 257, 372, 383

bıçak 264; — yarası 17

bî-ârlar 92

bî-behre 227

BÎBÎ SULTÂN, Malabar hâkimi Ali Raca'nın kızkardeşi, 151, Malabar hâkimesi 151

bî-çâre/ler 2, 3, 17, 94, 253

bid'at/ler 73

Bihke <Bosna-Hersek'in batısında bir yer, diğer adı Bihaç, Bihatsh> 155

bikā' 364

bilâd 1, 27, 41, 43, 82, 97, 139, 316, 323, 364, 394, 398; — ı ba'îde 27; — ı İraniye 323; — ı İslâmiye 316; — ı şarkıyye 97; — ı şimâliye 97; tahrîb-i — 1

Bilâd; — ı Erba'a 11, 101, 304

billûr 273

binâ 1, 280, 305, 347, 364, 378, 381; — gerde 104, 179; — yı hükûmet 1; — yı Kal'a-i İsmail 157; âsâr-ı — 347; ayr.bkz. ebniye

Binâ; — Emîni 6, 8; — emînleri 180

binbaşı; — lık 240

birâder/ler 8, 13, 17, 21, 38, 39, 45, 52, 53, 70, 77, 84, 102, 106, 115, 116, 117, 118, 133, 138, 148, 160, 174, 189, 217, 218, 221, 255, 304, 305, 360; — zâde 59, 130

birbirine düşürmek 44

Birecik; — havâlîsi 61; — iskelesi 61; — sancağı 61

Birelli; aşîreti beyi 61; — aşîreti dilâverleri 61

bî-taraf 96, 142, 143, 199, 206, 221, 227, 236, 287; — devletler 141, 142, 143; — Devletlerin İttifâkı 141; — î-i harbî 142; — lık 142, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 208, 277, 370; — lık esâsı 198; — lık ittifâkı 142, 202; — lık kā'idesi 202; — lık mâddesi/leri 199, 202, 203, 204, 205, 208; — lık unvânı 277; — lık usûlü 142, 370

bisât 101, 123

bişâretnâmeler 47

bitirme 398

Boğaziçi 21, 23, 35, 188; — 'nin mesîreleri 35

boğaz/lar 143, 244, 298; — muhâfazası 49

Boğdan <Romanya ve Moldova'da, Osmanlılar'da bu adla anılıyordu> 4, 79, 113, 123, 148, 149, 157, 175, 178, 237, 238, 239, 246, 265, 266, 267, 270, 285, 298, 299, 348, 370, 371, 382, 388, 395; — başbuğluğu 270; — esîrleri 4; — konsolosu 239, 299; — konsolosu kazıyyesi 239; — mâddesi 266, 267; — memleketi 113, 148, 149, 157, 237, 299, 370, 371, 395; — muhâfızları 285; — re'âyâsı 113; — şerâ'iti 267; — voyvodalığı 348; — Voyvodası 79, 175, 178

Bohemya <Almanya'da>; Eyâleti 297

Bolu 17, 164; — Kasabası 17; — Voyvodası 17

borç/lar 188, 355; — lu 391

BORLULU HALÎL AĞA, Defter Emânetinden munfasıl El-Hâcc

Mehmed Emîn Recâ'î Efendi'nin babası 154, Başbakıkulu 154

Bosna 19, 48, 92, 97, 133, 247, 250; — ahâlîsi 250; — a'yânı 250; — eşrâfı 250; — Eyâleti 19, 92, 133; — serhaddi 247; — vâlîleri 250; — Vâlîsi 19, 92, 247, 250

BOSTÂNCI HASAN, Hânım Sultân'ın başağasının yedekcisi 17

bostâncı/lar 9, 17, 188; — başı 9, 181, 406; — başı ağa 181; — lık 9; — mahbesi 188

bostânlar 180

Boston <Amerika Birleşik Devletleri'nde>; — şehri 273, 274

Boşnak; — kavmi 297

bot 348, 400

Bourbon; — familyası 200

boyarlar 79

boyn/boyun; — u kırılmak 57; — eğmek 253; — un urmak 147

Bozcaada 105, 132, 257

Bozok 60, 176, 177; — lu 134; — Mutasarrıfı 60, 176

bölük 275, 380; — ât-ı erba'a ağavâtı 377; — ât-ı erba'a kethudâsı 377; — ât-ı erba'a kitâbeti 303; — ât-ı erba'a neferâtı 377; — başı/lar 19, 26; — başılık 25

brigadir 339

Bucak <Moldova'da, Beserabya'da, merkezi Bender'dir> 126, 127, 149, 231, 238, 245, 270, 290; — ahâlîsi 245; — başbuğluğu 270; — gā'ilesi 127; — havâlîsi 290; — konsolosu 238; — lu 127; — Tatarları 126

Buğ <Kırım'da Aksuvla hududunda, Ukrayna'da> 346; — suz 365

buğz 113, 186, 187, 275, 368

buğzâ 318, 323

Buhara 151, 165, 166, 178, 261, 298; — Devleti 166; — elçileri 261; — elçisi 151, 165, 166, 178; — Hânı 151, 178

Buhârî-i şerîf 111

Bulgar; — kavmi 297

BULUTKAPAN ALİ BEY, Ümerâ-yı Mısriyye'den 32; şeyhü'l-beled 128; Rusya muharebesi esnasında hurûc ale's-sultân etmesi 32, 34, 128; kölesi Ebuzzeheb Muhammed Bey'i büyük bir ordu ile göndererek Şâm-ı şerîf'i zaptettirmesi 32; kölesi Ebuzzeheb'e Mısır'da mağlub olması 32; ahz ve katli 32, 128

Burbon, bkz. Bourbon

burc/lar 37, 38, 39

Bursa 7, 28, 48, 49, 67, 77, 103, 133, 135, 137, 145, 170, 173, 186, 189, 309, 377; — kādîsı 170; — kutnusu 377; — Metropolidi 145; — Mevleviyyeti 173; — mukāta'ası 309; — pâyesi 137

buyuruldu/lar 13, 14, 25, 26, 27, 36, 38, 39, 42, 44, 53, 59, 61, 62, 69, 78, 81, 86, 93, 97, 99, 122, 134, 145,

148, 153, 155, 161, 162, 163, 164, 165, 174, 182, 183, 229, 240, 242, 243, 244, 246, 249, 250, 251, 258, 260, 264, 282, 304, 321, 325, 328, 337, 362, 366, 367, 368

bühtân 226

Bükreş <Romanya'nın başkenti>; — Ser'askeri 185

bürde 282, 302

bürhân; ityân-ı — 56

"Bürhânü'l-kifâye", Muhammed Şerîf Bekrî'nin Fârisiyyü'l-ibâre kitâbı 310

bürûdet 45, 52, 85, 94, 112, 113, 121, 142, 209, 235, 313, 378, 379

büyût 179, 180

BÜYÜK ABDULLÂH AĞA, Levend ocağı re'îslerinden 43; Saydâ Vâlîsi Cezzâr Ahmed Paşa'ya kapulanması 43

Büyükdere, <İstanbul'da Boğaziçi'nde bir semt> 21, 167

büyükelçi 6, 23, 27, 46, 85, 151, 152, 258, 315; — lik 27, 45

Büyüklüce, Mar'aş'ta 18

büyükmîr-i âhûrluk; — pâyesi 79

büyük rûznâme 309; — ci 309

Büyüktezkireci 106, 147, 154, 307, 308, 311; — lik 130, 136, 147; — lik rütbesi 136

C

câdde 7, 331

CA'FER HÂN, Zend Abdülkerîm Hân'ın birâderi Sâdık Hân'ın oğlu 118, Ali Murâd Hân'ın ana bir karındaşı 118, katli 118

Cağaloğlu <İstanbul'da bir semt> 8

câh 242

câhil; — iyye 19

câm; Yek- — 310; — ı memlû 304

câme 2, 40, 51

câmi' 8, 47, 52, 104, 146, 159, 309; — i Abdülhâmîd Hân; — i dil-ârâ 8; — i şerîf 8, 46, 47, 49, 82, 108, 137, 158, 179; — i vâlâ 159; ayr. bkz. cevâmi'

câmi'a; — i hılâfet 111, 199; — i İslâmiye 261

cân 41, 42, 57, 117, 120, 179, 256, 323; — atmak 117; — feşânlık merâsimini infâz etmek 323; — ına minnet bilmek 289; — ından bezmek 42; — ından usanmak 42; — ı sıkılmak 39; — larına minnet bilmek 64; — -sipârâne 120; — tende dâ'im olmak 373

cânbâz 28, 29

Canik 87, 88, 108, 135, 146, 222, 224, 247; — havâlîsi 146; — kazâları 135; — Muhassılı 87, 88, 108, 222; — tarafı 224, 247

cânver 27

câriye/ler 16, 154, 182, 190, 247, 265; — -i müstefreşe 182; — câriye 265; ayr.bkz. cevârî

câsûs/lar 213, 282

cây; — -gîr 54, 246; — -i ferah-fezâ 146; — -i kadîm 256

cebbâr; hareket-i — âne 382

CEBBÂRZÂDE AHMED PAŞA, Cebbârzâde Mustafa Bey'in babası 176; Mîr-i mîrândan 176; Bozok Mutasarrıfı 176; Abâza Mehmed Ağa tarafından katli 176

CEBBÂRZÂDE MUSTAFA BEY, Bozoklu 134; Cebbârzâde Ahmed Paşa'nın oğlu 176; Dergâh-ı âlî kapucubaşısı 134; Canikli el-Hâcc Ali Paşa'yı te'dîbe memur 134, 135; babasının katlinden sonra yerine Bozok Mutasarrıfı 60, 61, 176; katli 176

cebe; — lü 335, 336

cebeci 62, 93, 376; — başı 92, 93, 131, 243, 257; — başılık 92; — başı-i sâbık 243; — ocağı 93

Cebehâne <İstanbul'da bir semt> 107, 343

cebehâne 339, 356

Cebel; — hükûmeti 44; — i Dürûz Hâkimi 33; — i Lübnân 44; — râsih 217; — i şâhika 69; — i Tarık Kal'ası 278; — i Tûr 160; — ü't-Târık Sebte Boğazı'nda 191

CEBERTÎ, Mısır'da fünûn-ı şettâda mâhir 173; fenn-i ceberde mahâret sahibi 173

cebr 2, 192, 203, 209, 252, 309, 339, 340, 356, 395, 406, 409; — en 53, 86, 111, 118, 161, 210, 211, 214, 231, 251, 252, 255, 278, 340, 357, 370, 371, 388, 392, 408; — sizce 340; Bilâ — 340; kuvve-i — iyye 94; kuvve-i kâfiye-i — iyye 274

cedd 81, 264; eben-an- — in 13, 327, 363, 367; ayr.bkz. ecdâd

cedîdler 61

cefâ 103, 349; nişâne-i sihâm-ı — 103

cehd; bezl-i — 145

cehâlet 378

cehl; perde-i — 234

celâdet 13, 14, 25, 41, 89, 240; — -i fıtriyye 13; — lü 340, 342, 346; izhâr-ı — 25, 240; sît-ı — 146

Celâl 41, 103

celâlet 171

Celâlî; — tâ'ifesi 41; — yân 41

celb 5, 6, 17, 20, 21, 28, 39, 47, 49, 52, 61, 66, 68, 75, 83, 86, 94, 104, 109, 114, 126, 130, 131, 133, 134, 145, 154, 160, 161, 162, 165, 172, 174, 175, 201, 211, 213, 216, 224, 230, 239, 256, 273, 276, 277, 282, 283, 298, 299, 339, 346, 360, 366, 391; — i hâtır 52; — i havâdis 366; — i menfa'at 86, 134, 161, 298

celeb 306

cem' 13, 19, 27, 33, 39, 49, 54, 92, 93, 105, 116, 123, 135, 180, 218, 223,

229, 234, 249, 252, 282, 284, 294, 309, 316, 333, 341, 343, 373; — i asker 373

cemâ'at 18, 137, 162, 316

CEMÂL BEY, Müsliman olup Acem Şâhı Nâdir Şâh'ın hizmetine giren İngiliz kapudanı 280

CEMÂLÎ EFENDİ, Meşâyıh-ı Uşşâkıyye şeyhi 302

cem'iyyet 12, 22, 54, 57, 59, 75, 78, 111, 116, 117, 150, 151, 269, 273; — i ısyâniye 116; — i Umûmiyye-i Memâlik-i Müctemi'a-i Amerika 275; — i usât 151

Cenâb 146, 316, 351, 352, 366, 372, 374; — ı asâlet-me'âb-ı hânîleri 320; — ı devlet 195, 228, 366; — ı devletleri 195; — ı devlet-me'âb 366; — ı Hakk 5, 111; — ı hayrü'l-hâfızîn 352; — ı izzet-me'âb-ı müşîrane 366; — ı mekârim-nisâb 363; — ı mekremet-nisâb 317; — ı muvaffak 351, 372; — ı muvaffaku'l-umûr 372; — ı müsehhilü's-sı'âb 374; — ı zılliyyet-penâh hazretleri 345; Nazar-gâh-ı — ı Mevlâ 27

cenâze 27, 47, 95, 118, 137, 158; — namâzı 158

ceneral/ler 27, 45, 84, 87, 88, 109, 111, 112, 210, 213, 214, 221, 231, 252, 276, 339, 341, 343

Ceneviz 204, 206, 359, 381; — cumhûru 381; — korsanları 206

ceng 37, 54, 56, 77, 91, 110, 117, 118, 128, 143, 150, 262, 266, 269, 273, 321, 331, 334, 356, 358, 393, 394; — âver 44; — ci 16; — gemileri 143, 393, 394; — gemilerinin kapudanları 393; — gemisi 143, 262; — mâddeleri 269; — sefâ'ini 356, 358; — sefîneleri 356; îkād-ı nevâ'ir-i — 321; saff — i 250, 251

Cengiz; a'kāb-ı — iyye 5, 313, 314

cennet 261; — bahçeleri 385; — -mekân 261; hoşnutluk — leri 385

cerâhat 375

cerâ'im; — -i güzeşte 32, 61, 79; — -i sâbıka 26

Cerde; — başbuğluğu 161; — başbuğu 304; — cibaşı 161, 304; — cibaşılık 304

Cerfeli, Basra'da zimmî tâ'ifesi 55

cerh 17, 122, 214, 222, 255, 296, 308, 351, 359; — -i umûr 351

cerî 14

cerîde; — i evsâf 44

cerîme 410

Cermanya, bkz. Germanya

Cerrâhpaşa <İstanbul'da bir semt> 180; — Câmi'i 180

cerr-i menâfi' 377

cesâret 33, 46, 82, 95, 96, 109, 114, 116, 135, 147, 169, 198, 214, 269, 289, 291, 310, 320, 324, 337, 367, 391

cesûr 14, 44

cevâb; — ı redd 192; — ı resmî 207; — nâme/ler 74, 144, 178, 193, 194, 259, 261, 264, 290; — nâme-i hümâyûn 264

cevâhir 264, 353; — taşları 353

cevâmi' 47, 145, 350; — i selâtîn 145

cevârî; — i Harem-i Sarây-ı hümâyûn 173

cevâz 170, 217, 252, 300, 337, 339, 344, 353, 357, 358, 365, 366, 389

CEVHER AĞA, Medîne-i münevvere'de Harem-i Nebevî hizmetinde görevli 131; Hazînedâr-ı şehriyârî rütbesi verilmesi 131; Dârüssa'âde ağası 131, 257; azli 257

cevher; — taş 353

ceyb; — i teberrük 325

cezâ/lar 25, 146, 169, 333, 334, 337, 338, 392

cezâyir 278

Cezâyir; — -i Bahr-ı Sefîd, <Merkezi Rodos olan Adalar Vilayeti, bugün Yunanistan'da> 12, 97, 131, 164, 188; — -i Bahr-i Sefîd konsolosluğu mâddesi 238

Cezâyir 12, 25, 97, 131, 164, 167, 168, 169, 178, 188, 191, 193, 194, 197, 199, 203, 206, 238, 239, 262, 292, 293, 358, 407; — beylerbeyisi 168, 199, 262; — dilâverleri 25; — i Garb 25, 169, 191, 193, 194, 199, 206, 239, 292, 293, 358; — i Garb beylerbeyisi 193; — i Garb halkı 206; — i Garb korsanları 292; — i Garb mâddesi 194; — i Garb Ocağı 193, 199; — i Garb Ocakları korsanları 293; — ihrâmı 178; — lü/ler 167, 168, 169, 258, 292; — Ocağı 199; — ocağı korsanı 407; — i Garb ricâli 193

CEZÂYİRLİ GĀZÎ HASAN PAŞA, Kapudan-ı deryâ 26, 36, 37, 38, 44, 67, 90, 108, 128, 129, 133, 134, 146, 150, 158, 209, 230, 239, 251, 261, 286, 287; Vezîr 26; Mora Muhassılı 129; Mora Vâlîsi 133-134; Sadâret Kā'immakāmı 158; Yûsuf Paşa sadrıa'zam nasb olunduğunda üçüncü def'a Sadâret Kā'immakāmı 287

cezîre/ler 104, 143, 207, 239, 240, 310, 354, 379, 380, 381, 398; — i Kırım 379, 380; — sancağı hâkimi 61; — tü'l-Arab 73, 75; ayr.bkz. cezâyir

CEZZÂR AHMED PAŞA, Akka Muhâfızı 36, Rumeli Beylerbeyiliği pâyesi 36; Sevâhil-i Şâmiyye muhâfızı 36; Saydâ Vâlîsi 39; Vezîr 39

Cherson, bkz. Kerson

cibâl 18, 41, 51, 67, 216; şevâhik-ı — 18

Cibali <İstanbul'da bir semt> 148, 179, 180

cibillet; — i fâside 324

cibilliyyet; muktezâ-yı — 241

cidâl 37, 54, 56, 77, 91, 110, 118, 121, 143, 176, 266, 329, 364

cidd 234

Cidde <Suudî Arabistan'da> 6, 9, 73, 74, 77, 78, 127, 153, 154, 186; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — İskelesi 127; — Vâlîsi 6, 9, 74, 78, 153

cihâd 9, 13, 263; — ı sûrî 13; i'lâ-yı a'lâm-ı — 263

cihân 104, 227, 298, 322, 323, 324, 344, 377, 383; — dan usanmak 42; iki — 146; kuvve-i kāhire-i — -dârî 227; sâmi'a-i hümâyûn-ı — dârî 327; seniyyü'l-menâkıb-ı hazret-i — dârî 349

cihet/ler 19, 36, 39, 41, 42, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 62, 66, 70, 71, 72, 74, 95, 97, 98, 105, 111, 113, 199, 205, 261, 298, 320, 321, 324, 349, 365, 376, 377, 378, 380

cild 146, 178, 215, 221, 222, 252, 254, 287; — i âtî 287; — i evvel 32, 40, 52, 93, 254; — i sâlis 221, 252; — i Sânî 1; bu — in zeyli 230

cimâ' 36

cizye 303, 349, 359, 383, 393, 395, 409; — dârlar 393; — muhâsebecisi 171, 303; — vergisi 393

coğrafî; mevkı'-ı — 298

CONSTANTİN, Boğdan Voyvodası Aleksandri Bey'in <Alexandru Mavrocordat> babası 79, 175

CONSTANTİN MORUZİ, Tercümân-ı Dîvân-ı Hümâyûn 79; Boğdan Voyvodası 79, 175; azli 175

COVANDA POLİNİ, bkz. Jovanda Polini

COVANİ, Rusya umûm konsolosu 238

cum'a 75, 101, 104, 107, 137, 154, 184, 237, 314; — gecesi 137; — günü 75, 101, 104, 154, 184, 237

cumhûr 104, 214, 218, 272, 276, 381; — iyyet/ler 141, 272, 279; mesâlih-i — 104

cülûs 303; — ı Abdülhamîd Hânî 307; — ı hümâyûn 2, 304, 322; — ı hümâyûn-ı meyâmin-makrûn 322; — ı Mustafa Hânî (III. Mustafa) 303; — ı Sultân Mahmûd Hânî (I. Mahmûd) 7; — ı şevket-me'nûs-ı şehenşâhî 318

cündî; — lik 42

cünha 40, 44; — i sâbıka 60

cünûd; — ı İslâmiye 294; — ı meb'ûse 322; — ı mürettebe 323; — ı zafer-vüfûd-ı şehriyârî 320

cünûn 232

cür'et 16, 27, 95, 276, 316, 338

cürm/ler 43, 147, 172, 347

cüyûş; — ı deryâ-hurûş-ı Devlet-i Aliyye 323

cüz' 12, 116, 117, 125, 161, 175, 185, 221, 252, 279, 288, 289, 292, 326, 350; ayr.bkz. eczâ

Ç

çâdır 24, 34, 225, 248

Çağalazâde <İstanbul'da bir semt>; — Konağı 107

çâker 327, 330, 352; — i mütehassıs 352; meczûm-ı — âne 328; mesmû'-ı — âne 75; taraf-ı — î 291

Çakıllı; — Çiftliği, Vize Kazâsı'nda 89

ÇAKIR AHMED BEY, bkz. Ketşzâde

—

çakmak; — şerâresi 129; — taşı 403

çâkşûr 2

Çamayka, bkz. Jamaica

Çamlıca; — kayığı 216; — kayıkları 231

Çapûl; — Mukāta'ası Mutasarrıfı 61

çarha 68, 251; — cı 69; — cılık unvânı 68

Çatalca; — Kasabası 23

ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Mevâlî-i kirâmdan Şerîf Efendi'nin babası 137; Şeyhülislâm Şerîfzâde Mehmed Mollâ Efendi'nin dedesi 137; Şeyhülislâm 137

ÇATALCALI ALİ PAŞA, Muhsinzâde Mehmed Paşa sadrıa'zam ve serdâr-ı ekrem olduğunda onu binbaşılıkla ordu-yı hümâyûna me'mûr etmesi 240; rütbe-i vezâretle Balya muhâfızı 240; Mora muhassılı 240; Rumeli ve Anadolu'da eyâlât ve elviye mansıblarında bulunması 240; Haleb Vâlîsi 240; azli ve vezâretinin ref'i 161, 240; vezâretinin ibkāsı 240; Rodos Cezîresi'ne nefyi 240; Köstendil ve Hudâvendigâr Sancaklarının ber-vech-i ma'âş tahsîsi 161; Özi muhâfazası şartıyla vezâretinin ibkāsı 161; Özi Vâlîsi 215, 240; Dobruca eşkıyâsını teftîşe me'mûr 240; Vidin Muhâfızı 215, 240; vefâtı 240

çâvuş/lar 90, 100, 185, 335, 409; — başı 123, 124, 126, 154, 164, 243, 305, 311, 376; — başı ağa 123, 124; — başılık 9, 28, 48, 126, 309; — başılık mansıbı 9; — başılık vekâleti 28; — başı ma'zûlleri 28; — gedüklüleri 335; — lar kâtibi 100; bi'l-asâle — başı 311

çay 273; — zarfı 152

çayır 16, 66

çekdiri; — beyleri 393

çekdirme/ler 24, 92, 203

Çekmece <İstanbul'da bir semt>; — i kebîr 28; — i sagīr 28

ÇELEBİ EFENDİ, bkz. Mevlânâzâde —

ÇELEBİ HÂCI MUSTAFA EFENDİ, Kırım ile ilgili evâsıt-ı Şa'bân 1196'da (22-31 Temmuz 1782) Bâb-ı Âsafî'de yapılan Meclis-i meşverette bulunanlardan 211

ÇELEBİ İSMÂ'ÎL AĞA, Sadrıa'zam İzzet Mehmed Paşa'nın kaynı 24

çelenk 124

ÇELİKOĞLU, Fırkate kapudânı 301; Malta gemilerine karşı yapılan deniz muhârebesinde fırârı 301; Magosa'da kal'a-bend kılınması 301

çemen-zâr 35

Çengelköyü <İstanbul'da Boğaziçi'nde bir semt> 104, 177

çengî 50

çerâğ 3, 13, 44, 159, 173, 302; — ı efrûhte-i pâdişâhî 173; — ı hâss 352

Çerâğân <İstanbul'da bir semt>; — Sâhilhânesi 25

Çerâkise 172, 216, 219, 221, 226, 227, 228, 230, 246, 249, 251, 285, 339, 364, 365; — beyleri 365; — halkı

219; — kabâ'ili 246; — kabîleleri 216; — kavmi/kavimleri 246; — sipâhîleri 365

çerge 62

çerh; — i desîse-kâr 310

çeribaşılar 332

Çerkes; — askeri 218; — beyleri 93; — kabâ'ili 127, 216; — tâ'ifesi 126; ayr. bkz. Çerâkise

ÇERKES HASAN PAŞA, Konya Vâlîsi 46; Rakka Vâlîsi 78; Vezîr 78

ÇERKES HASAN PAŞA, Trabzon Vâlîsi 133, 161; Sivas Vâlîsi 161; vezâreti ref' 304; vezâreti ibkā 304; İçel Mutasarrıfı 304; Adana Vâlîsi 304

ÇERKES MEHMED BEY, Kapucular Kethudâsı 33, 77; Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 182; mîr-i âhûr-ı evvel, 77, 182; Çâvuşbaşı 182

Çerkesistân 93, 216, 221, 230; — ca 230, — cânibi 216; — havâlîsi 221; — hudûdu 221; — sevâhili 93

Çermik; — havâlîsi 61

çeşme 104, 107, 108, 159

çeşm 368; — i basîret 302

ÇEŞMÎZÂDE EFENDİ, ekâbir-i kudâtdan 101; azli 101; Bahr-ı Sefîd adalarından birine nefyi 101

çetâr 152

çetr 309

Çıldır; — Vâlîsi 63, 178, 283, 323

çırâk 7

Çırçır <İstanbul'da bir semt> 102

çiçek 158, 377

çiçek; — hastalığı 158

çifte; üçer — 124; yedi — 124; dört — kayık 188

çiftçi/ler 41, 234

çiftlik 23, 256

Çinilioda, Sarây-ı Âsafî'de 181

çoban 234

ÇOBANOĞLU, Maraş'ta şakī 18

Çorlu; — havâlîsi 147; — Kasabası 9

Çorum; — Mutasarrıfı 243; — sancağı 242

çöl 35, 162; — cânibi 162; — yolları 162

çubuk; — imâmeleri 353; — takımı 170

çuka; beyâz — 250

çukadâr 240, 377; — ı şehriyârî 240; — lık 8; ikinci — 58

D

dâ'î 1; — miz 29; — i Devlet-i Aliyye 74

da'vâ/lar 74, 109, 169, 276, 355, 359, 382, 406, 408, 409; — cı 230

da'vât; — ı hâlisâne 260; — ı hayriyye 30, 47, 151, 316, 353

da'vet 2, 5, 17, 23, 29, 38, 76, 94, 98, 111, 115, 116, 117, 123, 129, 165, 190, 201, 214, 281, 286, 342, 391; — çi 189; ayr.bkz. da'vât

dâ'ire/ler 26, 104, 125, 202, 274, 277, 283, 303, 304, 308, 326, 327, 372, 373, 377, 378; — halkı 100; — i devlet

125; — i huzûr 373; — i hümâyûn tabâbeti 304; — i ikbâl 308; — i itâ'at 274, 378; — i mesâlih-i mühimme 104; — i mülk 125; — i ra'iyyet 378; — i rıkkıyyet 378; — i rızâ-şinâsî 283; rabt-ı — 373; tevsî'-i — 202, 303; zabt-ı — 373

dâd 10, 28, 41, 50, 55, 128, 140, 146, 148, 162, 199, 248, 288, 306, 308, 316, 318, 334, 343, 351, 379, 411; — hâhane 146

dağ/lar 35, 37, 67, 246

Dağıstân; — hânları 282

DAĞISTÂNÎ ALİ PAŞA, Rumeli Vâlîsi 17; Bosna Vâlîsi 92; Vidin Muhâfızı 92; Vezîr 92; Karaman Vâlîsi 133; Erzurum Vâlîsi 133; zahîre mübâşiri 153; zahîre mahallerinin muhâfazasına me'mûr 153; Sivas Vâlîsi 153; Vezîr 153; Sivas kal'asında katli 153

dakīka/lar 62, 104, 105, 209, 215, 234, 238, 248, 250, 298, 317, 321, 325, 328, 329, 352, 364, 368, 371; — -dân 368; — -şinâs 105

dalâl 73

dalkılıç 41

dâm 15, 17, 19, 26, 39, 41, 50, 67, 88, 93, 95, 111, 113, 116, 129, 142, 154, 176, 177, 192, 210, 222, 224, 240, 243, 247, 252, 254, 256, 268, 298, 300, 319, 320, 324, 349, 356, 359, 361, 369, 373, 390, 391, 402, 403, 409; — a düşürmek 212; — ı desîse-kârî-i istîlâ 254; — ı hîle 247; — ı ihtilâl 224; — ı tezvîr 298

dâmâd 309; — paşa 107

DÂMÂD İBRÂHÎM PAŞA 8

DÂMÂDZÂDE FEYZULLÂH EFENDİ, Rumeli Kādî'askeri Mehmed Murad Efendi'nin babası 100; Mehmed Tâhir Mollâ Efendi'nin babası 16; Şeyhülislâm 16, 100

DÂMÂDZÂDE MEHMED MURÂD EFENDİ, Şeyhülislâm Dâmâdzâde Feyzullâh Efendi'nin oğlu 17, 100; Dâmâdzâde Mehmed Tâhir Mollâ Efendi'nin büyük birâderi 17; müderris 100; Diyârbekir mevleviyyeti 100; Edirne mollâsı 100; Mekke pâyesi 100; İstanbul kādîsı 100; azli 100; Anadolu kādî'askeri 101; Sadr-ı Rum (Rumeli Kādî'askeri) 17, 101; sâbık Sadr-ı Rumeli 101; ikinci def'a Rumeli Kādi'askeri 99, 101; azli 101; Gelibolu'ya nefyi 100; Medîne-i münevvere Kādîsı 100; Şam'da Sâlihiye'de vefâtı 100; Şam'da defnedilmesi 101

DÂMÂDZÂDE MEHMED TÂHİR MOLLA EFENDİ, Şeyhülislâm Dâmâdzâde Feyzullâh Efendi'nin oğlu 17; sâbık Sadr-ı Rum Dâmâdzâde Mehmed Murâd Efendi'nin küçük birâderi 17; müderris 17; Gelibolu'ya nefyi, 17; afvı ve Dersa'âdet'e avdeti 17

dâmen 43, 110, 362; — -der-miyân 110; — lerine yapışmak 360; ihtirâz-ı — -i sabr 362

damgā; — lı kâğıd resmi 273

dâne 247, 353

Danimarka 141; — Devleti 236; — elçileri 142; — lular 72

dânişmend; — ân 49, 81, 122, 172, 173

dâr 27, 40, 96, 108, 138, 170, 217, 225, 275, 305, 306, 316, 317, 320, 344, 362, 370, 393, 410; — ü's-selâm 31, 137; — ı Âhıret 108; — ı bekā 27, 40, 170, 317; — ı fenâ 27; — ı Saltanat-ı seniyye 138; — ı ukbâ 138, 305

dârât 6, 52, 76; levâzım-ı — 76

darb <harb> 74, 147, 232; nişâne-i — 379

darb <vurmak> 16, 17, 339

darb <basmak> 379

Darbhâne 126, 185, 311, 399; — emâneti 185; — emîni 311; — i âmire Emîni 126; — nâzırları 399

Dârende; — Kasabası 308

DÂRENDELİ ABDURRAHMÂN PAŞA, İran sefîri Kesriyyeli Ahmed Paşa'nın Kethudâsı 49; Sadrıa'zam Dârendeli Mehmed Paşa'nın akrabasından 49

DÂRENDELİ MEHMED AĞA EFENDİ/PAŞA <CEBECİZÂDE>, Dârendeli Abdurrahman Paşa'nın akrabâsından 49; Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 49, 105; Boğazlar muhâfızı 49; Kethudâ-yı Sadr-ı âlî (Sadrıa'zam kethudâsı) 50, 105; Sadrıa'zam 50, 60, 81, 105, 315; azli 105; Bozcaada'da ikāmete me'mûr olması 105; Sadr-ı sâbık 107, 130, 343; vezâreti ibkā 107; İnebahtı muhâfızı 107, 130; İçel Sancağı Mutasarrıfı 130; Dârende'de tekā'üden ikāmeti 134; Sadr-ı esbak 134, 180; — <Mehmed Paşa> konağı 180

Dâreyn 352, 372

dâr u gîr; nâ'ire-i — 275

Dârü'l-hılâfeti'l-Aliyye 146, 260

dârü'l-kütüb 101

Dârüssa'âde; — ağaları 309; — Ağası 2, 10, 40, 126, 130, 131, 257, 311; — Ağası Başhalîfesi 126; — Ağası Kâtibi 40, 311; — Ağası Yazıcısı 2, 10, 126, 130

Dârü's-Saltanati'l-Aliyye 377

dâstân 289; hem- — 147

dâver; i'timâd-ı — âne 324; iltifât-meşhûn-ı — âne 318; isâbet-i re'y-i — î 368; ku'ûd-ı kerâmet-nümûd-ı — âne 322; şeref-nisâb-ı — âne 322

Dâvudpaşa <İstanbul'da bir semt> 179, 180, 309; — Câmi'i 180; — Sahrâsı 309

de'â'im 366

DEBBÂĞZÂDE MUSTAFA EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında mümeyyiz 173

debdebe 6; — i vezâret 52

defâtir; — i teşrîfât 28

def' 12, 21, 28, 55, 59, 99, 110, 137, 169, 189, 191, 198, 202, 204, 206, 218, 220, 227, 231, 247, 256, 267, 276, 293, 298, 314, 318, 325, 341, 343, 355, 361, 364, 372, 373, 377, 379, 382, 400; — i ihtilâl 364; — i leyyin 191; — i mazarrat 137, 198, 202, 204, 298; — i şerâre 382

defn 7, 8, 23, 34, 47, 49, 80, 85, 89, 97, 104, 108, 137, 143, 158, 172, 184, 186, 256, 302, 303

defter/ler 31, 121, 126, 139, 148, 154, 163, 182, 383, 398, 401, 402; — Emâneti 148, 154, 163, 182; — Emîni 31, 121, 126, 148, 163, 182; — emînleri 336; — eylemek 355; — lü 335; — olunmak 143; ayr.bkz. defâtir

DEFTERDÂR OSMÂN PAŞA, Defterdâr 9; Cidde Vâlîsi 9

defterdâr/lar 10, 29, 80, 126, 146, 155, 182, 191, 268, 305, 308, 376; — efendi 78, 126, 191; — kalemi başhalîfesi 308; — kapusu 81; — kîsedârı 80; — lık 80, 186, 242, 258, 268; — lık pâyesi 258; asâleten — 305; vekâleten — 305

Defterhâne 86, 335, 337; — i âmire Defteri 336; — i âmire kalemi hulefâsı 86; — i âmire kalemi kîsedârları 86; — i âmire küttâbı 335, 337, — i âmire küttâbı gedüklüleri 335

değirmen 146, 179

değnek 41

dehâlet 65, 67, 79, 162, 222, 281, 283

dehân; — ı kāl ü kīl 367

dehen; — i muhâlifân 367

dehlîz; — i idbâr 308

dehşet; dûçâr-ı — 33, 146; ilkā-yı — 15

dekâkîn 159, 180

delâ'il 137, 298, 329, 342, 359, 391, 392; — i akliyye 329; — i hayrât 74; — ü'l-hayrât 264, 385

delâlet 3, 99, 100, 133, 194, 245, 282, 283, 287, 288, 297, 370; — i akl 135; — i dirâyet 135

Delibaşılık 41

delîl 235, 288, 319, 410; — i celî 177; — i kâfî 6, 96, 287; — i kavî 135, 246; — i vâzıh 227; ayr.bkz. delâ'il; edille

DELİ PETRO <Rus İmparatoru> 280, 382

dellâllar 409

dem 17

demir; — bırakmak 90

DENADR NEVİSAVİ, bkz. Renadr Levisavi

denânîr 175

deniz/ler 35, 105, 113, 231, 274, 388, 394, 401, 402; — mevsimi 113

DENİZLİ AHMED AĞA, Saydâ Mütesellimi 33, 37, 38, 44; Saydâ Vâlîsi Zâhir Ömer'i Akka kalesinde kurşun ile vurarak öldürmesi 38; katli 44

Der'aliyye 111, 128, 139, 146, 203, 226, 261, 263, 284, 300, 323, 328, 340, 343, 350, 392, 408

derbânlar 411

derbederler 308

derbend 159; — ât başbuğluğu 81

Derbend <Rusya Federasyonu'na bağlı, Dağıstan'da>; — Kal'ası 280

derc 16, 47, 64, 86, 95, 119, 127, 160, 167, 168, 169, 172, 194, 200, 201, 202, 205, 208, 209, 230, 248, 282, 287, 289, 293, 295, 323, 332, 359, 365, 396, 411

derd 310

Dergâh; — ı hakāyık-iktinâh 105; — ı mu'allâm Yeniçerileri Ağalıkları 343; — ı sipihr-iştibâh-ı mülûkâne 323

Dergâh-ı Âlî; çâvuş gedüklüleri 335; — gedüklüleri 85, 146, 292, 303; — Kapucubaşıları 17, 20, 25, 26, 49, 61, 79, 93, 134, 156, 177, 182, 257, 305; — kapucubaşılığı 81, 105, 160; — kapucubaşılığı rütbesi 81; — müteferrikaları 335; — yeniçerileri ocağı 376

Der-i Devlet 22, 58, 64, 65, 151, 163, 228, 338, 355, 357; — i Aliyye 64, 151, 357; — -medâr 338

deri; — sini yüzdürmek 178

der-kenâr 336, 337; — a varmak 336; — etmek 337; — olunmak 337

Derne <İran'da>, — mukāta'ası 54; — sancağı, Kirmânşâhân civârında 55; — sancağı mutasarrıfları 55

ders/ler 81, 82, 158, 173; — hâne 159; — Vekîli 173

Dersa'âdet XI, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 39, 44, 45, 46, 48, 53, 58, 63, 66, 67, 69, 71, 73, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 91, 94, 111, 112, 113, 119, 120, 121, 124, 126, 127, 133, 134, 135, 143, 144, 146, 147, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 200, 203, 204, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 218, 221, 223, 228, 230, 237, 248, 256, 257, 258, 261, 262, 265, 269, 282, 283, 291, 292, 302, 305, 307, 308, 309, 311, 342, 365, 412

dersiyye; — vazîfesi 108

dervâze; — i şehr 367

DERVÎŞ MEHMED AĞA /EFENDİ/ PAŞA, Yağlıkcı esnâfından Kadri Ağa'nın oğlu 80; sadâretlerinde Nâ'ilî, Ali ve Sa'îd Paşalar'a devetdâr 80; defterdâr kîsedârı 80; hâcelik rütbesi 80; mâliye tezkirecisi 80; şıkk-ı evvel defterdârı 80; munfasıl 80; yine şıkk-ı evvel defterdârı 80; kethudâ-yı sadr-ı âlî 10, 24, 80; Sadrıa'zam 24, 50, 80; azli (infisâli) 50, 80, 315; Gelibolu'da ikāmete me'mûr olması 50, 80; Hanya sancağı mutasarrıfı 80; Sakız Adası'nda vefatı 80; Sakız'da İbrâhîmpaşa Hazîresi'nde defni 80

DERVÎŞ MEHMED PAŞA, Emîrü'l-Hâcc ve Şâm Vâlîsi Osmân <Sâdık> Paşa'nın oğlu 304; Azmzâde

Mehmed Paşa'nın biraderi 304; Mîr-i mîrândan 304; cerde başbuğu 304; Trablusşâm mutasarrıfı 304

deryâ 80, 112, 128, 227, 319, 323, 356, 358, 389, 390, 392, 394, 398; — kapudanları 411; — mevsimi 112; leb-i — 394, 398; mevsim-i — 227

derzi/ler 51, 377; — Kârhânesi <Sarây-ı Âsafî'de> 29

desâ'is 83, 222; — i hafîyye 222

desîse/ler 2, 3, 83, 112, 141, 142, 150, 162, 209, 221, 224, 247, 254, 310, 322; — kâr 112, 150, 254, 310; — kârlık 112; çerh-i — kâr 310; tarîk-ı — 247; ayr.bkz. desâ'is

dest; — -dırâzlık 230; — -res 77, 84, 194, 236, 247, 276, 294; — -i bî-insâfî 287; — i hükûmet 246; — i re'y 321; — i tagallüb 129; — i tahakküm 164; — i tedbîr 321; der- — 151, 209, 239, 277, 294; itâle-i — -i te'addî 54; nesc-i — gâh-ı ihtiyâl 255

destân 79, 316; — ı ra'iyyet 316; ayr.bkz. dâstân

destâr 52

Destereciler <İstanbul'da bir semt> 131

Deşhurû <Irak'ta Bağdâd yakınında bir yer> 57, 114, 115

devâ; — -pezîr 307

devâtdâr; — lık 80

deve 91, 248

Devlet 1, 4, 5, 6, 12, 14, 21, 22, 23, 26, 27, 32, 33, 39, 40, 53, 54, 56, 58, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 135, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 146, 149, 151, 152, 156, 157, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 252, 253, 254, 255, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 275, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 309, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412; — ce 42, 98, 135, 207; — eyn 6, 54, 85, 90, 109, 113,

143, 200, 211, 212, 218, 247, 254, 295, 313, 329, 339, 344, 346, 347, 348, 357, 361, 380, 389, 393, 401, 403, 410, 411; — eyn düşmenleri 357; — eyn memâliki 389; — eyn musâlahası 218; — eynin re'âyâsı 404; — eyn re'âyâları 410; — eyn-i mezkûreteyn sefîneleri 143; — eyn-i müte'ahhideyn 403; — eyn-i müte'ahhideteyn-i fahîmeteyn; — hâne-i Âsafî 23; — inin Müsteşârı 350; — in kılıcı 37; — lü 328, 360, 363, 366, 368; — lü efendim 368; — ra'iyyeti oğulları 326; — re'âyâsı oğulları 326; — i Aliyye 1, 4, 5, 6, 12, 14, 22, 23, 26, 27, 32, 33, 39, 40, 53, 54, 56, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 135, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 146, 149, 151, 152, 156, 157, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 252, 253, 254, 255, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 309, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412; — i Aliyye a'dâsı 191; — i Aliyye askeri 248; — i Aliyye beylik gemileri 394; — i Aliyye düşmenleri 356; — i Aliyye gemileri 195; — i Aliyye hademesi 376; — i Aliyye hudûdları 283; — i Aliyye iskeleleri 113; — i Aliyye kādî'askeri 339; — i Aliyye kadırgaları 392; — i Aliyye limanları 348; — i Aliyye memâliki 140, 237, 369, 370, 387, 391, 395, 396, 397, 400, 404; — i Aliyye memleketlerinin paşaları 393; — i Aliyye memleketlerinin zâbitânı 393; — i Aliyye murahhası 123; — i Aliyye murahhasları 265, 266; — i Aliyye re'âyâsı/ları 96, 355, 357, 380, 389, 390, 391, 392, 395, 397, 400, 403, 404, 409, 412; — i Aliyye sefâ'ini 193, 358, 393; — i Aliyye sefîneleri 168, 291, 393, 394; — i Aliyye sefînelerinin zâbitânı 393; — i Aliyye suları 142, 143, 194, 198, 206, 301; — i Aliyye teba'iyyeti 127; — i Aliyye tüccârı 72, 219; — i Aliyye tüccârı sefîneleri 219; — i

Aliyye'nin bahrî askeri 392; — i Aliyye'nin beylik gemileri 394; — i Aliyye'nin ceng sefâ'ini 356; — i Aliyye'nin ceng sefîneleri 356; — i Aliyye'nin denizleri 402; — i Aliyye'nin dost-ı ehabbı 400; — i Aliyye'nin düşmeni 298, 404; — i Aliyye'nin gemileri 392, 394; — i Aliyye'nin hakları 400; — i Aliyye'nin halkı 216; — i Aliyye'nin ilmi 262, 348, 392; — i Aliyye'nin iskelesi/iskeleleri 357, 358; — i Aliyye'nin kadîmî dostları 397; — i Aliyye'nin Kal'aları 393; — i Aliyye'nin korsanları 357; — i Aliyye'nin kadırgaları 392; — i Aliyye'nin kudâtı 395; — i Aliyye'nin limanı/ları 393, 398, 407; — i Aliyye'nin mahkeme âdemleri 408; — i Aliyye'nin memâliki 389, 390, 395, 396, 397, 399, 401; — i Aliyye'nin nizâmât-ı mülkiyyesi 140; — i Aliyye'nin re'âyâsı/ları 348, 355, 391, 392, 393, 399, 402, 404, 406, 408, 412; — i Aliyye'nin seddü'l-bahri 357; — i Aliyye'nin sefâ'ini 354, 356, 357, 404; — i Aliyye'nin sefîneleri 390, 404; — i Aliyye'nin şehirleri 393; — i Aliyye'nin tüccârı 355, 408; — i Aliyye'nin umûr-ı ticâretleri 412; — Aliyye'nin vülâtı 395; — i Aliyye'nin zâbitânı 410; — i Aliyye-i dâ'imü'l-karâr 313; — i Aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr 317, 365; — i Aliyye-i ebediyyü'l-karâr 361; — i Aliyye-i ebed-kıyâm 358, 366; — i Aliyye-i ebed-müddet 317, 321, 327, 382; — i Aliyye-i muhalledü'l-erkân 319; — i Aliyye-i Osmâniye 72, 354, 378, 380, 404, 405; — i Aliyye-i Osmâniye memâliki 404; — i ebed-kıyâm 367; — i ebed-müddet 288, 298, 316, 339, 364, 373; — i ebed-müddet-i Osmâniye 298; — i fahîme 344; — i imparatoriyye 369, 370, 371, 392; — i imparatoriyye-i Rusya 392; — i İraniye 60; — i Kaçariyye 119; — i kavî-şevket 64, 364; — i kavî-şevket-i Osmâniye 320; — i metbû'a 98, 141, 202; — i mütecâvire-i rakîbe 276; — i Osmâniye 228, 252, 371, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 399, 402, 403, 405, 406, 407, 410, 411, 412; — i Osmâniye re'âyâsı 392; — i Osmâniye sevâhili 390; — i Osmâniye vükelâsı 371; — i Osmâniye zâbitânı 407; — i Osmâniye'nin beylik sefîneleri 394; — i Osmâniye'nin ceng gemileri 393; — i Osmâniye'nin kādîları 410; — i Osmâniye'nin memâliki 405, 412; — i Osmâniye'nin sefîneleri 403; — i Osmâniye'nin sikkesi 399; — i Osmâniye'nin sükkânı 411; — i Osmâniye'nin tüccâr sefâ'ini 394; — i Osmâniye zâbitânı 407; — i pâdişâhî 157; — i Rusya 124, 314, 315, 342, 346; — i Seniyye 367, 371; cesîm — 196; evliyâ-yı umûr-ı — 204, 271; gayret-keşân-ı — 374; iğbirâr-ı — 14; iki — 141, 193, 196, 207, 219, 233,

237, 252, 271, 278, 297, 339, 342, 344, 345, 346, 348, 357, 365, 369, 370, 379, 381; matlûb-ı — 368; mizâc-ı — 132; nâ'ire-i gazab-ı — 98; nezd-i — 43, 69, 70, 368; rızâ-yı — i Aliyye 225; riyâz-ı — 1; resîde-i sâmi'a-i — 57; sâmi'a-i — 57, 95; serâ'ir-i — 96, 249, 327; tedârükât-ı — i Aliyye 296; tertîbât-ı — i Aliyye 288; ayr.bkz. düvel

DEVLET GİRÂY HÂN-I RÂBİ', 1182'de Kırım Hânı 84; 1183 Şevvâlinde ma'zûl 84; 1187'de Canikli Ali Paşa ile Kırım'ın kurtarılmasına me'mûr olması 84; sulhun akdinden sonra Kefe'de ikâmeti 84; 1189'da yeniden Kırım Hânı 21, 22, 83, 84, 360; Karahisârî Ahmed Bey ile kendisine menşûr ve teşrîfât gönderilmesi 83; 1190'da Rusların Kırım'a asker sokmaları ve hânlıktan tard u teb'îdi 85, 340; Kırım'dan firâr edip Dersa'âdet'e gitmesi 83; Dersa'âdet'e gelmesi 84; 1191'de Rumeli cânibine gönderilmesi 85; Sarây-ı Vize Kasabası'nda ikâmeti 85; 1194'de burada vefâtı 85; Sarây-ı Vize'de Ayaspaşa Câmi'i Kabristanı'nda defni 85

deydene; — i hasene-i Devlet-i Aliyye 157

deyn 355; ayr.bkz. düyûn

Dezker <İran'da Zehâb'ın yakınında> 68

Dicle 150

dîk-ı sadr illeti 170

dikiş 184

dil 8, 13, 23, 45, 46, 57, 68, 74, 96, 100, 135, 141, 160, 161, 165, 183, 187, 192, 203, 209, 213, 226, 242, 254, 268, 304, 306, 317, 325, 328, 329, 334, 382; — -gîr 45, 46, 57, 68, 100, 135, 141, 183, 187, 213, 226, 242, 254; — -gîrlik 317; — -hâh 23, 192, 242, 325, 328, 329; — -hâh-ı âlî 242; — -hâh-ı Devlet-i Aliyye 329; — -şâd 304; — -şiken 306; sâde — 96, 382

dilâver/ler 25, 61

dilîr 19, 26, 42, 167; hamelât-ı — ane 129; semere-i savlet-i — ane 287

dilkü 124, 134, 352, 353

dimâ; sefk-i — 318, 320, 341, 381

dîn 54, 98, 227, 260, 268, 287, 316, 328, 337, 352, 372, 374, 386; dîndâr 159, 332; — i Îsevî 97; — i İslâm 341, 389; — i mübîn 338; — kardeşliği 386; ittihâd-ı — iyye 206, 208, 320; me'mûriyyet-i — iyye 98; mübâlât-ı — iyye 227; umûr-ı — iyye 341, 380; rüsûm-ı — iyye 380

Dinyestr (Turla nehri) 346

Dir'iyye <Suudî Arabistan'ın başkenti olan Riyad'ın kuzeybatısında>, — ahâlîsi 75; — Şeyhi 75

dirlik 333

dîv; — -heybet 41

dîvân <şiir> sâhibi 44

Dîvân; — kâtibi 311; — kurulmak 178; — tercümânı 5, 28, 188, 329; — tercümânı kulları 329; — ı âlî 408, 409; — ı Âsafî 101, 178; — ı Hümâyûn 2, 6, 8, 9, 24, 28, 79, 86, 107, 154, 171, 174, 185, 188, 191, 200, 207, 257, 303, 307, 311, 333, 335, 336, 337, 338; — ı Hümâyûn çâvuşbaşısı 28; — ı Hümâyûn çâvuşları 185; — Hümâyun Defteri 336; — ı Hümâyûn Kalemi 154, 307; — ı Hümâyûn kalemi hulefâsı 86; — ı Hümâyûn Kalemi Kîsedârı 307; — ı Hümâyûn kalemi kîsedârları 86; — ı Hümâyûn kîsedârı 337; — ı Hümâyûn küttâbı 335; — ı Hümâyûn küttâbı gedüklüleri 335; — ı Hümâyûn Tercümânı 79, 174, 188, 191, 200, 207, 257; — ı Sadr-ı âlî 81; tertîb-i — 66, 260

dîvâne 310; — -meşreb 164

Dîvâniye <Irak'ta> 162

Dîvânyolu <İstanbul'da bir semt> 6, 107

Diyâle <Irak'ta Dicle'ye dökülen nehir, Bağdad ile Kerkük arasında> 150

diyânet 9, 73, 74, 93, 111, 155, 205, 217, 263, 283, 318, 319, 320, 327, 337, 344, 345, 392; cihet-i vahdet-i — 205; mâliş-gâh-ı cibâh-ı — 72; mugāyir-i meslek-i — 327; vâcibe-i uhde-i — 374; vâcibe-i zimmet-i — 366

diyâr 33, 34, 35, 119, 139, 146, 152, 225, 253, 256, 282, 310, 320; — ı adem 225; — ı âhar 139; — ı ba'îde 146; — ı bihişt-âsâr-ı Rum 35; — ı gurbet 310; — ı ihtilâl-âsâr 152; — ı İran 119, 282; — ı İslâmiye 256; — ı Rum 35; — ı Şâm 34; — ı Şâmiye 33, 34; — ı uhrâ 35

Diyârbekir 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 78, 80, 93, 100, 121, 161; — Eyâleti 58, 78, 80, 93, 121, 161; — havâlîsi 61; — mansıbı 100; — ordusu 62, 80; — ser'askeri 62, 78; — Ser'askerliği 78; — vâlîliği 56, 57; — Vâlîsi 56, 93, 161; — Voyvodası 61

diyet 17

dizdâr 15; — ı sânî 19

dizgin 221

Dobrıca <Romanya'nın Köstence ve Tulça illeri ile Bulgaristan'ın Dobriç ve Silistre illerini kapsayan bölge>; — eşkıyâsı 241

dolab 6, 212

DOLGOROF, bkz. Petr Petroviç Dolgorukov

Dolmabâğçe <İstanbul'da bir mesîre> 23, 24; — kazıyyesi 24

Domalic; — dağları 67; — havâlîsi 67

Dombasar, bkz. Tombasar

Dominik, bkz. Dominica

Dominica <Cumhuriyet, ada>; — Cezîresi 278

DON CARLOS, Sicilyateyn kralı 190, 192, 193, 194, 195, 207; — İspanya kralı 190, 207

donanma <şenlik> 39; — tertîbi 47

donanma/lar 9, 25, 26, 36, 38, 42, 78, 87, 90, 91, 92, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 134, 141, 142, 190, 214, 222, 227, 232, 244, 260, 279, 280, 285, 286, 301; — kapudanları 90; — mâddesi 194; — techîzi 78; — yı hümâyûn 9, 26, 36, 38, 39, 42, 87, 90, 91, 92, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 134, 244, 285, 286, 301; — yı hümâyûn askeri 286; — yı hümâyûn başbuğu 143; — yı hümâyûn sefîneleri 301; ince — 245

DON KARLOS bkz. Don Carlos

dost/lar 144, 238, 260, 271, 340, 341, 342, 343, 354, 356, 357, 358, 359, 370, 371, 382, 387, 395, 397, 400, 405; — âne 112, 193, 195, 200, 210, 216, 217, 292, 293, 294, 315, 319, 329, 341, 345, 356, 357, 371, 388, 395; — devletler 356; — devletlerin sefâ'ini 356; — ı ehabb 370, 400; — ı kadîm 271; — ı muhibb 341; — ı sâdık 342; — î 168, 295, 317, 324; — luk 91, 196, 197, 198, 318, 319, 320, 356, 357, 384, 387, 392, 412; — luk ahdi 197; — luk âsârı 392; — luk ayları 384; — luk istihkâmı 357; — luk nişânesi 384; — tavâ'if 397; dâ'imî — luk 197, 198; kadîmî — 397; merâsim-i — î 168; resm-i — î 295; zamâ'ir-i — âne 348

DRAGOZÂDELER; — nesli 174

du'â/lar 5, 28, 30, 46, 82, 96, 108, 111, 122, 123, 145, 151, 157, 164, 181, 260, 268, 316, 352, 363, 383, 386; — bi'l-hayr-ı pâdişâhî 145; — gûy vezâ'ifi 108; — yı bekā-yı devlet-i pâdişâhî 157; — yı bekā-yı eyyâm-ı ömr 363; — yı devâm-ı dîn ü devlet 260; — yı devâm-ı Saltanat-ı seniyye 122; — yı devâm-ı şevket-i şâhâne 123; — yı Devlet-i Aliyye 268; — yı hayr 352; ayr. bkz. ed'iyye

Dubrevnik, bkz. Dubrovnik

Dubrovnik <Hırvatistan'ın kıyı şehri>; elçisi 261, 262; — lü 174; — re'âyâsının gemileri 262

duhân; — çubukları imâmeleri 353; — gümrüğü 155

dûhte 69, 324

duhter; — i bülend-ahter 173, 242; — i pâkize 145; — i pâkize-ahter 102; — i sa'd-eser 158

dûr-endîş 2, 135

dükkân/lar 30, 146, 178

dülbend 151

dünyâ 16, 47, 48, 122, 133, 184, 196, 202, 225, 242, 270, 321; emr-i — 103; hutâm-ı — 146

dürr 105; — i adâlet-i mukarrem-bendelik 323

Dürer 178

Dürre-i Beyzâ, Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin Fıkıhla ilgili te'lîfi 7

DÜRRÎ EFENDİ, Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin babası 7; fuhûl-i ulemâdan 7; Şeyhülislâm-ı esbak 7

DÜRRİŞEHVÂR HÂNIM, Abdülhamid I.'nin şehzadeleğinde doğan kızı 182; "Ahretlik Hanım" diye ma'rûf 182; Çâvuşbaşı Ahmed Nazîf Efendi'nin karısı 182

DÜRRÎZÂDE ÂRİF EFENDİ, İstanbul Kazâsından munfasıl 183; Nakîbüleşrâf 183

DÜRRÎZÂDE ES-SEYYİD MEHMED ATÂULLÂH EFENDİ, Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin oğlu 99; Dürrîzâde Nurullâh Efendi'nin birâderi 102; Anadolu kādî'askeri 11; azli 11; Rumeli kādî'askeri 102; Re'îsü'l-ulemâ 256; Şeyhülislâm 256

DÜRRÎZÂDE MUSTAFA EFENDİ, Şeyhülislâm-ı esbak Dürrî Efendi'nin oğlu 6; Dürrîzâde Nurullâh Efendi ile Atâullâh Efendi'nin babaları 102; Şeyhülislâm, 1, 6, 7; vefâtı 7

DÜRRÎZÂDE NURULLÂH EFENDİ, Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin büyük oğlu 99, 102; Dürrîzâde Atâullâh Efendi'nin birâderi 102; müderris 102; mevleviyyet 102; Mekke pâyesi 102; İstanbul kādîsı 102; Anadolu Kādî'askeri 102; sâbık Anadolu kādî'askeri 102; Rumeli pâyesi 102; Sadr-ı Rum (Rumeli Kādîaskeri) 100, 101; vebâdan vefâtı 101, 102

dürûg 227

Dürzî/ler 43

düstûr; — ü'l-amel 45, 67, 86, 109, 139, 336, 338, 344, 345, 348, 398, 411; i'tibâr-ı hâtır-ı — âne 368

düşmen/ler 5, 19, 22, 55, 59, 71, 79, 95, 125, 151, 198, 199, 232, 239, 246, 248, 251, 276, 286, 298, 319, 321, 337, 356, 357, 358, 373, 386 403, 404, 407; — bayrağı 358; — i kaviyyü'l-istidrâc 55; — i tabî'î 125; — lik 319, 321, 358; — lik hîlesi 358; — sefînesi 404; dâhilî — 5; müdâfa'a-i — 79

düvel 72, 88, 95, 96, 109, 110, 125, 135, 142, 144, 149, 196, 197, 199, 202, 204, 205, 206, 213, 220, 233, 234, 235, 238, 251, 254, 255, 259, 275, 279, 291, 298, 299, 317, 326, 340, 342, 354, 359, 387, 395, 396, 397; — elçileri 326, 354; — memâliki 387, 395, 396, 397; — memleketleri 395, 396; — i Avrupa 125, 279, 298, 340, 342; — i Avrupa dostları 340; — i ecnebiyye 202, 275, 298; — i Efrenciyye 96; — i garbiyye 95, 213; — i Hindiyye 72; — i İslâmiye 72; — i mu'azzama-i Avrupa 299; — i mütehâribeyn 142; — i mütehâribeyn iskeleleri 142; — mütehâribeyn sefîneleri 143; — i Nasârâ 199, 259; — i sâ'ire-i Avrupa 299; — i sâ'ire-i Nasârâ 259; — i selâse 142; — i uhrâ 199; beyne'd- — 125, 233; eşref-i — i İslâmiye 72; muvâzene-i — iyye 125; revâbıt-ı — iyye 235; tabaka-i sâniye-i — iyye 201

düyûn 273, 278, 279, 303, 377, 391, 408, 409

Düzce; — Kazâsı, Bolu Kasabası'nda 17; — semti 18

E

e'âlî 51; — i hademe-i devlet 186

Ebâ (Ebû) Eyyûb-i Ensârî 137, 182; — Câmi'i 108

ebhâs 347

ebniye 82, 180; — i şâhâne 8

EBÛBEKİR BEYEFENDİ, bkz. Kesriyyelizâde—

EBÛBEKİR PAŞAZÂDE MEHMED BEY, Mîr-i alem 5, 21; Kırım Hânı Sâhib Girây Hân-ı Sânî'ye menşûr ve teşrîfât götürmekle görevlendirilmesi 21; menşûr ve teşrîfâtla Kırım'a gelmesi 21

EBÛBEKİR VAHDETİ EFENDİ, Nâ'ilî <Abdullâh> Paşa birâderi 133; Rûznâmçe-i evvel 133

EBU'L-FETH HÂN, Zend Abdülkerîm Hân'ın oğlu 118; <İrân Vekîli> 118; Abdülkerîm Hân'ın birâderi Sâdık Han tarafından hal' edilmesi ve habsi 118; Ali Murâd Hân tarafından gözlerinin kör edilmesi 118

EBU'L-MEGĀZÎ SEYYİD MUHAMMED BAHÂDIR HÂN, Buhara Hânı 178

EBU'T-TAYYİB EFENDİ, Medîne-i münevvere ahâlîsinin büyüklerinden 111; Hâfız-ı Buhârî 111; Dersa'âdet'e gelmesi 111

EBUZZEHEB MUHAMMED BEY, Mısır ümerâsından Bulutkapan Ali Bey'in memlûklerinden 32; Bulutkapan Ali Bey'in emriyle büyük bir ordu ile Şâm-ı şerîfî zabtı 32; Mısır'da efendisi Bulutkapan Ali Bey'i mağlub etmesi 32; onu yakalayıp katletmesi 32; Mısır'ın İrsâliye Hazînesi'ni göndermesi 32; Berrüşşâm'ı zabtı 34, 36; Yafa'yı zabtı ve ahâlîsini katlettirmesi 33; rütbe-i vezâretle Mısır Eyâleti tevcîhi 33, 128; Akka'da vefâtı ile paşalığı nasîb olmaması 33, 34, 36; Mısır'da defni 34

Ebyât 160

ecânib 274, 314, 351

ecdâd 83, 96, 261, 264, 338, 353, 384; — ı izâm 47, 338, 353; — ınız hazretleri 385; mevrûs-ı — 254

ecel; — i mev'ûd 40, 256

ecîr 220

ecnâd; — ı vegā-i'tiyâd-ı Devlet-i Aliyye 320

ecnebî/ler 94, 95, 97, 124, 144, 146, 177, 202, 220, 252, 288, 388; — hükûmet 97; — millet 388; — târîhleri 124, 252, 288; ayr.bkz. ecânib

ecr 385

eczâ 54, 189, 350; — yı Memâlik-i Osmâniye 381

edâ; — tezkiresi 396, 398, 399

ed'iyye; — i hayriyye 145, 165; mazhar-ı — i hayriyye-i enâm 145

edeb 105, 264, 284, 320, 365, 385; bî- — lik 284; feth-i dehân-i bî- — î 367; ayr.bkz. âdâb

edevât 51, 170, 254, 392, 393; — ı nakliyye 91; — ı seferiyye 254

edille 167, 237, 349; — i kat'ıyye 237

Edirne 1, 7, 11, 100, 108, 172, 186, 249; — Ağası 189; — mevleviyyeti 11; — mollâsı 100; — Pâyesi 1

Edirnekapusu <İstanbul'da bir semt> 6, 7

edvâr 196

efendi/ler 8, 11, 12, 17, 24, 25, 28, 29, 52, 67, 76, 78, 81, 86, 108, 122, 123, 126, 131, 144, 153, 166, 168, 169, 180, 187, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 207, 209, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 229, 232, 239, 271, 286, 293, 314, 329, 330, 339; — hazretleri 12, 123; — miz 3, 50, 225, 264, 291, 327, 328, 339, 360, 362, 363, 368; — miz hazretleri 264, 327, 339, 360, 362, 363; kesîrü'l-lutf ve'l-mürüvvet — miz hazretleri 363; Semâhatlü — dâ'îmiz 29

efgān 308

efkâr; — ı umûmiyye 190

Eflak <Romanya'da> 4, 79, 113, 123, 148, 149, 157, 174, 188, 215, 237, 238, 239, 257, 261, 265, 266, 267, 284, 298, 299, 348, 371, 382, 395; — Başkapu Kethudâsı 174; — cânibi ser'askeri 215; — esîrleri 4; — konsolosu 149; — konsolosu kazıyyesi 239; — mâddesi 266, 267; — memleketi 148, 149, 157; — re'âyâsı 113; — şerâ'iti 267; — Voyvodalığı 188; — Voyvodası 79, 157, 174, 257, 261, 284

Efrenc; — kiliseleri 95; — tâ'ifesi 96

efvâh; — ı nâsa düşürmek 50

eğer 403; — takımı 264

Eğriboz <Yunanistan'ın doğusunda ada> 14, 15; — Muhassılı 14; — muhâfızlığı 48

Eğridere, Tire yakınında köy 26

ehl/ ehil 3, 10, 12, 16, 37, 74, 87, 98, 134, 163, 165, 171, 189, 199, 204, 220, 224, 238, 240, 243, 259, 282, 298, 304, 310, 316, 319, 331, 339, 341, 344, 345, 367, 376, 378; — i agrâz 189, 367; ehl-i cemâ'at 316; — i dâniş 243; — i devlet 310; — i dil 304; — i hakk 331; — i hurûc 378; — i hüner 171; — i ırz 224; — i ısyân 220; — i İslâm 37, 87, 98, 199, 204, 220, 238, 240, 259, 282, 298, 341, 344, 345; — i İslâm esîrleri 204, 259; — i kitâb 98; — i lutf 49; — i nifâk 165; — i sahâ 49; — i sûk 376; — i Sünnet 74, 316; — i zirâ'at 10; nâ- — ler 12, 86, 147, 308

ekâbir 28, 321; — i devlet 100; — i kudât 101

Eke, Kırım'da Kuban'da kal'a 252

ekinci/ler 41

el/ler 10, 11, 12, 15, 17, 18, 26, 43, 56, 62, 65, 67, 72, 75, 78, 80, 87, 95, 98, 106, 107, 117, 121, 126, 129, 130, 132, 133, 148, 154, 158, 163, 164, 174, 175, 176, 181, 182, 184, 189, 203, 216, 222, 224, 225, 226, 230, 233, 241, 242, 246, 251, 252, 253, 258, 259, 265, 267, 268, 272, 278, 283, 285, 292, 307, 318, 322, 324, 328, 338, 341, 342, 343, 347, 349, 365, 367, 370, 371, 377, 382, 383, 388, 397; el altından 318; — altından re'âyâyı tahrîk etmek 56; — çekmek 67, 252; — i olmak 177; — ini kesmek 5; — lerinden almak 253; — lerine girmek 343; — silkmek 43; — siz 81; — vermek 87; bir — den çıkmak 366; tîz — den 110, 263, 282, 362

elbise 87, 96, 251, 376, 377, 389; — i Efrenciyye 87, 96; — i Hindiyye 377; — nizâmı 251, 376

elçi/ler 6, 23, 27, 29, 31, 70, 72, 94, 109, 113, 115, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 139, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 151, 152, 165, 166, 196, 197, 198, 201, 232, 237, 239, 258, 261, 264, 265, 291, 295, 299, 326, 327, 329, 330, 340, 341, 342, 354, 371, 387, 405, 408, 410; elçi bey/ler 201, 295, 329, 371, 387; — lik nâmı 213; — lik unvân-ı zâhirîsi 213; — paşa 6; — yân 387; — ziyâfetleri 29; — i Rusya 166; ikinci — 152, 258

Elçihânı <İstanbul'da> 181

elem 170, 260

elfâz 148, 265, 266

EL-HÂCC ABDÜRREZZÂK BÂHİR EFENDİ/PAŞA, "Tavukçubaşı dâmâdı" denilen ve iki def'a Re'îsülküttâb olan el-Hâcc Mustafa Efendi'nin oğlu 158; ulûfeciyân-ı yesâr kâtibi 158; hâcelik rütbesi 158; bârûthâne nâzırı 158; küçük rûznâmeci 158; sadrıa'zam mektûbcusu 158; küçük tezkireci 158; yine sadrıa'zam mektûbcusu 158; ordu-yı hümâyûnla Şumnu'da iken re'îsülküttâb 158; infisâli 158; me'mûriyetle Mısr'a gitmesi 158; defter emîni 121, 158; azli 158; Rusya elçisi ile mükâlemeye me'mûr 121, 158; Âyînelikavak'da Rusya elçisiyle tenkīh-i musâlaha mükâlemesine me'mûr 122, 136, 158; tekrâr re'îsülküttâb 136, 139, 158, 166, 190; Nemçe elçisi ile Ermeni patriğinin azli hakkında mülâkātı 144; İspanya Elçisi Polini ile mu'âhede akdi için mülâkātı 190; Aydın Muhassılı 155, 157; rütbe-i vezâretle Aydın Sancağı mutasarrıfı 136, 158; Rakka Vâlîsi 155, 157, 158; Rakka'da vefâtı 157

EL-HÂCC AHMED AĞA, bkz. Kara Osmânoğlu —

EL-HÂCC AHMED AĞA, Dergâh-ı âlî kapucubaşılarından 17; Bolu Voyvodası 17; Düzce Kazâsı'ndan Araboğlu nâm şakînin izâlesine me'mûr olması 17; Araboğlu'nu

katl ederek kesilen başını İstanbul'a göndermesi 17

EL-HÂCC ALİ 365

EL-HÂCC ALİ AĞA, Bağdâd Ağası 62; Kul Kethudâsı 62; ma'zûl 62; Ocağ-ı âmire ricâli mütehayyizânından 62; Diyârbekir ordusuna ağa nasb olunması 62

EL-HÂCC CANİKLİ ALİ PAŞA, Kırım cânibi Ser'askeri 21; 1187'de sâbık Kırım Hânı Devlet Girây Hân-ı Râbi' ile birlikte Kırım'ın istihlâsına me'mûr olması 21, 84; 1190'da Sivas Vâlîsi 48, 87; Trabzon Vâlîsi 63, 87, 130, 324; Vezîr 63, 324; Canik Muhassılı 87, 88, 108, 222; 1191'de Kırım cânibi Ser'askeri 88, 108, 134, 222; Kendisine Kırım'da Avlite Limanı'nın zabtı ve muhâfazasının emrolunması 90; 1192 bahar mevsiminde büyük bir ordu ile Kırım'a geçmeğe me'mûr olması 93; 1192'de Erzurum Vâlîsi olması 93, 130, 324; Kapudan-ı Deryâ Gâzî Hasan Paşa ile birlikte Kırım ahâlîsine yardım için görevlendirilmesi 108; Kapudan Paşa ile Sinob'da buluşup 14 Receb 1192'de (8 Ağustos 1778) buradan hareketleri 111; Anapa sularına geldiklerinde o taraftaki Rus generaline mektub yazıp Rusya askerinin Kırım'dan çıkarılmasını istemeleri 111; Ser'asker ve Kapudan Paşaların Kefe'ye asker çıkarmak için yer aramaları, Rusyalıların tâ'un illetini bahâne edip durumun generallerine bildirilmesini istemeleri 134-135; derya mevsiminin geçmesi ile donanmanın Kefe'den Sinob limanına dönmesi 135; 1193'de Trabzon Vâlisi 130; ma'zûl 133; azli ve vezâretinin ref'i 135, 215, 222; emvâl ve eşyâsının musâderesi 135, 215; büyük oğlu Mîr Battâl ile Kırım tarafına firârı 135, 146-147, 164, 222; Kırım Hânı Şahin Girây'a dehâleti 165, 222; iki seneye yakın Kırımda kaldıktan sonra Şahin Girây'ın şefâ'atiyle 1195'de afv olunup vezâretinin ibkâsı 165, 222; 1195'de ikinci def'a Trabzon Vâlîsi 165, 222, 224, 226, 230, 248, 324, 360, 364, 366, 372; Vezîr 324; Canik Muhassılı 222, 224, 226, 230, 248, 360, 364, 366, 372

EL-HÂCC HALÎL AĞA/PAŞA, Kul Kethudâsı 93; Diyarbekir ordusu Kul Kethudâsı ve Ordu Ağası 80; rütbe-i vezâretle Diyârbekir Vâlîsi 80, 93; vefâtı 93

EL-HÂCC HASAN BEY, Abaza beylerinden 216

EL-HÂCC HÂŞİM EL-MESÎRETÎ, Fâs kapudanı 259

EL-HÂCC HÜSEYİN AĞA, Tebdîl Hâsekîsi 15

EL-HÂCC İSMÂ'ÎL AĞA, bkz. Koca Araboğlu —

EL-HÂCC MEHMED AĞA, Emîn-i Gümrük-i Âsitâne 397

EL-HÂCC MEHMED EMÎN RECÂ'Î EFENDİ, Başbakıkulu Borlulu Halîl Ağa'nın oğlu 154; Dîvân-ı hümâyûn kaleminde bulunması 154; kethudâ kâtibi 154; Cidde'de Koca Bekir Paşa'nın kâtibi 154; hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 154; küçüktezkireci 154; büyüktezkireci 154; re'îsülküttâb 154; çâvuşbaşı 154; Kethudâ-i Sadr-ı âlî 154; Tersâne-i âmire emîni 154; arpa emîni 154; tekrar Tersâne emîni 154; yine re'îsüküttâb 154; sefer-i hümâyûnda re'îsülküttâb 154; isti'fâ 154; re'îsülküttâb vekîli 154; rikâb-ı hümâyûnda çâvuşbaşı 154; tekrâr kethudâ-i Sadr-ı âlî 154; şıkk-ı evvel defterdârı 154; nişâncı 154; defter emîni 126, 154; 25 Şa'bân 1193'de (7 Eylül 1779) Kırım'a dâ'ir toplanan Meclis-i meşveret'te yer alması 126, 191; Defter Emâneti'nden munfasıl 154; vefâtı 154

EL-HÂCC MEHMED İSPİR AĞA, Sipâh Ağası 133

EL-HÂCC MEKKÎ, Fâs sefiri 265

EL-HÂCC MUSTAFA AĞA/PAŞA, Mîr-i âhûr-ı evvel-i şehriyârî 75; azli 75; rütbe-i vezâretle Kütahya Vâlîsi 75; Bursa'da ikāmetinin emrolunması 75; Hanya Muhâfızı 75; Vezîr 75; Hudâvendigâr Sancağı Mutasarrıfı 75

EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİ, "Tavukcubaşı dâmâdı" demekle meşhûr 158; El-Hâcc Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin (sonra Paşa) babası 158; iki def'a Re'îsülküttâb 158

EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİ, Abdi Efendi yeğeni 130; Tezkire-i sânî 130; Tezkire-i evvel 130; 11 Cumâdelâhıre 1193'de (26 Haziran 1779) Kethudâ-i Sadr-ı âlî 130; 13 Şevvâl 1194'de (12 Ekim 1780) azli 148; Sadâret Kethudâlığından munfasıl 163; Defter Emîni 163; Tevkī'î 268; Reîsülküttâb 268

EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİ, "Serdârlar Kâtibi" 131; sadâret kethudâsı <Şa'bân 1192/25 Ağustos-22 Eylül 1778> 130; 11 Cumâdelâhıre 1193'de (26 Haziran 1779) sadâret kethudâlığından azli 130; sabık kethudâ-yı sadr-ı âlî 131; Midillü Cezîresi'ne nefyi 131

EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİZÂDE ABDULLÂH EFENDİ, Büyük tezkireci 106; Mektûbî-i Sadr-ı âlî Başhalîfesi 106; Mektûbî-i Sadr-ı âlî 106

EL-HÂCC RESMÎ AHMED EFENDİ, 1151'de Tavukçu Re'îs Mustafa Efendi'ye müntesib ve bilâhıre dâmâd 307; 1159'da Bursa mukāta'asıyla silsile-i Hâcegân'a dâhil 307; III. Mustafa devrinde Koca Ragıb Paşa'nın sadâretinde Nemçe Sefîri 307; yine III. Mustafa devrinde Prusya sefîri 307; vezîr mektûbçusu 307; çâvuşbaşı 307; 1182'de Tersâne-i emîni iken

büyük rûznâmeci olarak sefere me'mûr olması 307; mükerreren kethudâ-i sadr-ı âlî 307; 1188'de Rusya Musalahası'nda murahhas 307; ordu-yı hümâyûn ile Dersa'âdet'e geldiğinde Dâvudpaşa Sahrası'nda kethudâlıktan azli 307; esbak Kethudâ-yı Sadr-ı âlî 307; matbah emîni 307; şıkk-ı sânî defterdârı 307; büyükrûznâmeci 307; Halîl Hamîd Paşa sadâretinde süvârî mukābelecisi 307; ikinci def'a rûznâmçe-i evvel 307; 25 Şa'bân 1193'de (7 Eylül 1779) Kırım'a dâir toplanan Meclis-i meşverette yer alması 307; 1197 senesinde Rusya elçisi ile yapılan ticâret mu'âhedesinde mükâlemeye me'mûr olanlardan 307; vefâtı 307; *Hamîletü'l-küberâ; Sefînetü'r-Rü'esâ; Hulâsatü'l-İ'tibâr* adlı risâlelerin mü'ellifi 307

EL-HÂCC SELÎM AĞA, Matbah-ı âmire Emîni 106; Kethudâ-i bevvâbîn-i şehriyârî (sultânî) 106, 132

EL-HÂCC TÂHİR AĞA, Surre Emîni, 209; Medîne-i münevvere'de ikāmeti 175; Şâm-ı şerîf'te i'dâmı 175; kesik başının Dersa'âdet'e gelmesi 175

elkāb 314

Ellialtı Cemâ'ati; — zâbitânı 159

elmâs 124, 265

elsine; — i enâm 150; — i selâse 308

el-Ubeyd; — atlusu 117

elviye 77, 171, 181, 183, 240; — mansıbları 171, 183, 240; — mutasarrıfı 77

emâkin 149, 180, 249, 364; — i meşhûre 149, 180; — i mühimme 249

emân 33, 51, 163, 377; bilâ- — 51, 377

emânet 8, 16, 151, 279, 306, 307, 351, 352, 369, 374, 391; — en 391; emânetu'llah 343; — i kübrâ 351; vedî'a-i dest-i — 279

emâret; — i Hacc 304

emek 35; — dâr/lar 3, 18, 130, 268, 315; — dârân-ı Devlet-i Aliyye 242; emekdârlık 375; — dâr-ı devlet 268

Emîn 8, 9, 22, 52, 64, 110, 188, 301, 306, 328, 355, 381, 397, 399; — i Gümrük-i Âsitâne 397; ayr.bkz. ümerâ

EMÎN AĞA, Rikâbdâr 240

EMÎN AĞA, Tophâne-i âmire Nâzırı 250; Sür'at topçularının ta'lîmlerine nâzır 250

EMÎN <MEHMED> PAŞA, Abdülcelîlzâde Süleymân Paşa'nın babası 56; Mûsul Vâlîsi 56

Emîr Buhârî <İstanbul'da bir semt> 180

Emîr <Sultân>; — Câmi'-i şerifi Hazîresi 49

EMÎR HİLÂL, Ummân hâkimi Muhammed <Ahmed> b. Sa'îd'in oğlu 152

EMÎR YÛSUF, Cebel-i Dürûz Hâkimi 33, 39, 43, 44; Beyrût hâkimi 44

Emîr 33, 39, 43, 44, 49, 74, 82, 152, 180; — i âhûr ağalar 76; — i âhûrluk 75; — i Mekke 74; — ü'l-hâcc 20, 74, 166; — ü'l-hâcc paşa 74; — ü'l-hâclık 20

emlâk/ler 349, 350; — i manastır 349

emn 115, 151, 349, 378; — iyyet 21, 38, 54, 66, 71, 127, 143, 164, 176, 215, 222, 231, 234, 244, 278, 288, 315, 342, 363, 380, 382, 389, 391, 392, 394, 407, 410, 411; — iyyet-bahş 215, 222, 234; — iyyet-i hâl 380; adem-i — iyyet 340, 410; hâl-i — iyyet 380; insilâb-ı — iyyet 382

emr/emir/ler 12, 14, 18, 29, 33, 37, 38, 44, 50, 51, 56, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 70, 77, 78, 82, 83, 85, 90, 91, 95, 99, 103, 109, 112, 115, 119, 126, 127, 128, 129, 134, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 152, 162, 164, 168, 169, 170, 175, 189, 199, 201, 202, 205, 209, 211, 212, 216, 217, 222, 223, 225, 227, 228, 233, 234, 236, 237, 241, 248, 252, 262, 271, 273, 275, 278, 282, 285, 289, 290, 291, 292, 294, 296, 298, 300, 307, 319, 323, 324, 330, 331, 334, 335, 337, 347, 348, 351, 352, 354, 357, 358, 362, 363, 364, 366, 367, 377, 380, 391, 395; — nâmeler 300; — i âlî 18, 143, 216, 291, 292, 300, 334; — i celî 227; — i Devlet-i Aliyye 64; — i hümâyûn 14; — i pâdişâhâne 323; — i sultânî 37; — i şâhâne 228; — i şerîf 119, 168, 169, 324, 331, 335; — i ulü'l-emr 292; dakāyık-ı — i münîf 324; imtisâlen li'l-— i'l-âlî 228; ayr.bkz. evâmir

emsâl 2, 12, 25, 34, 139, 144, 172, 280, 300, 308, 321, 327, 364, 385

emti'a 138, 139, 140, 178, 210, 273, 274, 291, 354, 356, 389, 390, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 410; — gümrükcüsü 210; — i arzıyye 72; — i nefîse 178; — i sınâ'ıye 72

emvâl 16, 32, 33, 37, 38, 43, 44, 54, 55, 59, 128, 130, 135, 155, 156, 167, 168, 169, 177, 182, 215, 253, 258, 293, 304, 352, 356, 374, 383, 390, 391, 404, 407; — i memhûre 156; — i mîriyye 37, 44, 258, 383; — i Müslimîn 54

enâm; ahvâl-i — 51; kulûb-ı — 190; mecma'-ı — 147; mefârik-ı — 316; memerr-i — 298; merci'-i — 2; meşhûd-ı — 146

encâm 29, 32, 39, 195, 225, 236, 279, 315, 330, 337, 340, 361, 363, 372; — ı kâr 39, 195, 236, 363

encümen; — i meşveret 86, 249

Enderûn 44; — ağaları 306, 377; — ı Hümâyûn 2, 46, 147, 148, 178, 306

"Enderûnî", Ali Zâhir'in oğlu III. Selîm devri şu'arâsından Fâzıl Bey'in lâkabı 44

Endivâr <İran'ın Huzistan Eyaleti'nde> 162

Engüri; — şâlîsi 377

enhâr 162

entârî 51, 377

envâr 321

ENVERÎ EFENDİ, Müverrih,104, 124, 146, 183, 188, 189, 242, 249, 302, 307, 311; Teşrîfâtcı 124, 146, 183; azli 183; mevkūfâtcı 183; sâbıkā Teşrîfâtcı 311; büyüktezkireci 311; Vak'anüvis 311 ; azli 311; — *Târîhi* 13, 23, 124, 135, 140, 241

erâcîf 218, 249, 269, 290, 326, 327, 330; neşr-i — 227

Erâmine 98

erâzil; — i eşhâs 19

erbâb 61, 86, 93, 98, 102, 140, 212, 269, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 338, 368, 376; — ı basîret 269; — ı bîniş 212; — ı buğz 368; — ı dâniş 212; — ı hiref 376; — ı mesâlih 102; — ı reviyyet 98; — ı sancak 86; — ı tama'-ı hâm 134; — ı ticâret 140; — ı tîmâr 61, 86, 330, 331, 332, 333, 334, 335; — ı vukūf 98; — ı zirâ'at 140

erba'în 88, 90, 170

Erdebîl <Irak'ta> 59

Erdel <Romanya'da> 215

EREĞLİLİ HALÎL PAŞA, vezâreti ibkāsıyla Faş havâlîsi muhâfızı 283

erkām; ba's-ı — 323

erkân 5, 30; — ı devlet 127, 190, 203, 268, 269, 365; — ı dîvân 260; — ı hükûmet 36; — ı kavm 5; — ı memleket 274; — ı saltanat 230, 249; — ı Saltanat-ı seniyye 251, 310; — ı şehenşâhî 319

Ermen; — iyye 96; — -zemîn (Âzerbaycân muzâfâtından) 96

Ermeni/ler 94, 95, 96, 97, 98, 143, 144, 145; — kiliseleri 97; — Mes'elesi 94; — mezhebi 97; — milleti 94; — patriki 97, 143, 144, 145; — patrikleri 95; — tâ'ifesi 96, 97

ERMENYAR, Ermeni hâkimi 96

Erminiyye; — i kübrâ 96; — i sugrâ 96

Erzurum 48, 66, 70, 93, 96, 130, 133, 155, 156, 160, 161, 185, 186, 187, 188, 268, 269, 317, 318, 323, 324, 374; — cânibi 268, 269; — cânibi me'mûriyyeti 269; — eyâleti 70, 93, 130, 133, 156, 161, 187, 188; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — mansıbı 185; — mütesellimi 187; — ordusu nezâreti 156; — serhaddi 317, 324; — vâlîliği 156; — Vâlîsi 48, 93, 130, 155, 156, 160, 318, 323, 374

ES'AD EFENDİZÂDE ES-SEYYİD MEHMED ŞERÎF EFENDİ, Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin oğlu 102; es-Seyyid Atâullâh Efendi'nin babası 184; Anadolu Kādî'askerliğinden ma'zûl 25; Rumeli Kādî'askeri 25, 102; Şeyhülislâm 102, 195, 211; isti'fâ (azli) 183; Şeyhülislâm-ı sâbık 184

Es'adâbâd <İstanbul'da bir yer> 134

esâfil 51, 242, 331; — makūlesi 331

esâme 375, 376

esâmî 17, 55, 61, 339, 375, 376; — siz 375

esâret 254

esb 15, 123, 130, 258; — i müzeyyen 130; müzeyyen — 123

esbâb 1, 12, 89, 96, 106, 122, 150, 151, 155, 163, 214, 217, 221, 224, 234, 247, 248, 269, 275, 277, 282, 288, 297, 316, 319, 329, 337, 352, 364, 372, 377, 392, 407; — ı mâni'a 72; — ı sür'at 411; — ı tecemmülât 377; — ı vezâret 155, 163, 224, 248

esfâr 325

esîr/ler 4, 8, 9, 27, 31, 79, 107, 116, 128, 129, 167, 176, 203, 204, 206, 220, 239, 254, 259, 260, 292, 301, 307, 314, 340, 358, 391, 403, 404, 407; — mâddesi 206; — lik 204; — i dest-i tagallüb 129; ayr.bkz. üserâ

eskām 8

eslâf 219, 226; — ı kirâm 353

esliha 176, 276

ESMÂ SULTÂN, 21 Cumâdelâhıre 1192'de (17 Temmuz 1778) doğan Abdülhamid I.'nin kızı 102

esmân 264

esnâf 10, 30, 80, 250, 377, 390, 399

esnâf makūleleri 377; — zümresi 377

esrâr 20, 114, 176, 326, 366; hetk-i perde-i — 132; ifşâ-yı — 137; ihfâ-yı — 366; ketm-i — 328

ES-SEYYİD ABDULLÂH EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında müderris olanlardan 173; Vefâ Şeyhi 173

ES-SEYYİD ABDURRAHMÂN EFENDİ, bkz. Bekirzâde —

ES-SEYYİD ATÂULLÂH <MEHMED> EFENDİ, Şeyhülislâm-ı sâbık Es'ad Efendizâde Mehmed Şerîf Efendi'nin oğlu 184, 256, Kuds-i şerîf pâyesi 184, 256; Galata Mevleviyyeti 184, 256

ES-SEYYİD EBÛBEKİR EFENDİ, Yenikapu hâricinde Mevlevî Dergâhı Post-nişîni 27; vefâtı 27

ES-SEYYİD EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİ, Kara Vezîr Silahdar Mehmed Paşa ile İzzet Mehmed Paşa'nın ikinci sadâretinde 1195'de Defterdâr (Şıkk-ı evvel Defterdârı) 107, 242; 20 Zilka'de 1197'de (17 Ekim 1783) azli 268, 269; 1197 senesinde Rusya ile yapılan ticâret mu'âhedesinde mükâlemeye me'mûr olanlardan 265; Erzurum cânibinde umûr-ı mühimmeye nezârete me'mûr 268, 269

ES-SEYYİD İBRÂHÎM EFENDİ, Eşrâf-ı kudâttan Osmân Efendi'nin oğlu 256; mükerreren Rumeli Kādî'askeri Zeynelâbidîn Efendi'nin yeğeni ve dâmâdı 256; mülâzım 256; müderris 256; Selânik Kādîsı 256; Şâm mollâsı 256; Mekke pâyesi 256; İstanbul kādîsı 256; nakībüleşrâf 256; Anado-

lu pâyesiyle ikinci defa İstanbul kādîsı 256; Anadolu kādî'askeri 256; ikinci defa nakībüleşrâf, 183, 256; mükerreren Rumeli kādî'askeri 183, 256; Re'îsü'l-ulemâ, 183, 256; müfti'l-enâm 256; Şeyhülislâm 183, 256; vefâtı 256; İstanbul'da Sultân Selîm civârındaki Beyceğiz'de defni 256

ES-SEYYİD İBRÂHÎM HIFZI EFENDİ/PAŞA <MEŞ'ALECİ>, Serhadd Ağalarından Amasyalu Seyyid Halîl Ağa'nın oğlu 155; başmuhâsebe kalemi zimmet halîfesi 155; Bihke'ye nefyi 155; yine zimmet halîfesi 155; şehremîni 155; zümre-i hâcegân (Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn)'dan 24, 155; başmuhâsebeci 155; şıkk-ı evvel defterdârı 155; ordu-yı hümâyûnda Babadağı Meştâsı'nda kethudâ-yı sadr-ı âlî 31, 155; azli 31, 155; mübâya'âta me'mûr 155; Babadağı Sahrâsı'nda rûznâmçe-i evvel 155; nişâncı vekîli 155; Şumnu Meştâsı'nda yine rûznâmçe-i evvel 155; ma'zûl 155; ikinci def'a kethudâ-i sadr-ı âlî 24, 155; azli 155; munfasıl 46; Tevkī'î (nişâncı) 46, 155; üçüncü def'a kethudâ-i Sadr-ı âlî 50, 68, 155; azli 68, 155; Surre emîni 68, 155; Kars ordusu ma'iyyetine me'mûr 68, 70; Erzurum ordusu nâzırı 156; rütbe-i vezâretle Erzurum vâlîsi 93, 156; Kars vâlîsi 70, 93, 156; Rakka Vâlîsi 156; Erzurum Vâlîsi 155, 156; vefâtı 155, 156

ES-SEYYİD İBRÂHÎM KUDSİ EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) ruus imtihânında müderris olanlardan 173

ES-SEYYİD MEHMED ATÂULLÂH EFENDİ, bkz. Dürrîzâde —

ES-SEYYİD MEHMED EFENDİ, bkz. Antalya Müftîsizâde —

ES-SEYYİD MEHMED GĀNİM EFENDİ, İstanbul pâyesi 11

ES-SEYYİD MEHMED ŞERÎF EFENDİ, bkz. Es'ad Efendizâde —

ES-SEYYİD MUSTAFA AĞA/PAŞA, Silahdâr-ı şehriyârî sonra Sadrıa'zam olan Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi, 77, 106, 133; I. Abdülhamîd'in cülûsundan hemen sonra hâssa silahşörü 106; Kapucubaşı 106; Mîr-i âhûr-ı sânî 77; Hünkâr Kapucular Kethudâsı 77, 106; Sultân Mustafa III'ün kızı Şâh Sultân'a namzed buyurulması 106; rütbe-i vezâretle Rakka Vâlîsi 106; Vezîr 106; Nişâncı (Tevkī'î) 107; Şâh Sultân ile evlendirilmesi 107; Aydın sancağı muhassılı 107, 133; Bosna Vâlîsi 133; Rumeli Vâlîsi 160; Belgrad Muhâfızı 160

ES-SEYYİD MUSTAFA PAŞA, bkz. Yazıcı İbrâhîm Paşazâde —

ES-SEYYİD OSMÂN EFENDİ, Hâmise-i Süleymâniye Müderrislerinden 25; İmâm-ı sânî-i sâbık 25; Beykoz Kasabası'na nefyi 25

ES-SEYYİD MEHMED SA'ÎD EFENDİ, bkz. Mîrzâzâde —

ES-SEYYİD TÂHİR, Fâs sefîri 383

Esterâbâd <İran'ın kuzeyinde>; — Limanı sâhili 280

esvâb 2, 51, 76

eş'âr 288, 310

"Eşcâr-ı esmâr", Âlâ'-i Buhârî" demekle ma'rûf Müneccim Alişâh-ı Harezmî'nin Şemseddîn Hâce Muhammed nâmına te'lîf etmiş olduğu kitabı 310

eşirrâ 40

eşkıyâ 1, 18, 26, 27, 31, 40, 41, 42, 73, 121, 127, 129, 161, 162, 163, 164, 169, 241, 316

eşkinci 334

eşrâf 61, 159, 183; — ı kudât 3, 256

eşrâr; iğvâ-yı — 325

EŞREFZÂDE ABDÜLKĀDİR EFENDİ, Bursa'da hânkāh-ı Kādiriyye post-nişîni 28

EŞ-ŞEYH EMÎN EFENDİ, Tarîkat-ı Nakşibendiyye Şeyhi 302

eşyâ/lar 20, 38, 55, 59, 62, 128, 135, 138, 139, 140, 143, 146, 155, 156, 163, 167, 168, 169, 180, 182, 185, 215, 253, 259, 262, 273, 274, 292, 304, 356, 357, 358, 359, 390, 391, 392, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 407, 409, 410; — yı memhûre 156; — yı memnû'a 139; — yı nefîse 59; nefâ'is-i — lar 146; zî-kıyem — 38

et; — bahâsı 376

etbâ' 5, 7, 13, 15, 16, 19, 26, 29, 37, 51, 53, 54, 86, 103, 130, 135, 152, 154, 163, 176, 178, 182, 210, 305, 333, 354, 358, 362, 376, 388; — ı mahsûs 362

etfâl 54, 66, 318, 340; — i ümmet-i Muhammed 318

etıbbâ 32, 103, 114, 160, 256, 304, 305, 309, 326; — '-i asr; — yı hâssa 32, 256, 309; — ı etıbbâ 103, 159

etmek; — bahâsı 408

ev/ler 255, 406, 409; — ceğiz 42

evâmir 10, 17, 40, 41, 64, 87, 146, 153, 168, 169, 206, 219, 292, 322, 354, 358, 406; — i aliyye 10, 17, 40, 41, 64, 87, 146, 153, 206, 219, 292, 322, 358; — i münîfe 168; — i şerîfe 206, 358

EVANS RAHİB (PATRİK), Bursa Metropolidi 145; Ermeni patriği 145; azli 145

evbâş 17

evkāf 210, 350; emvâl-i — 130

evlâd 7, 13, 37, 64, 96, 117, 135, 155, 163, 165, 176, 189, 332, 334, 335, 336; — ı kirâm 13; — ı zükûr 155, 332; Kānûnî — 332; tüvânâ — 334

evrâd 241

evrâk 56, 63, 74, 84, 134, 181, 195, 209, 223, 230, 231, 233, 239, 265; — a sahh çekmek 134; — ı resmiyye 84; — ı ticâret 265; mütercem — 265

evreng; — i cihân-dârî 322; — i saltanat 322

evtân 128

eyâlât 77, 81, 141, 171, 183, 240, 331, 354; — ahâlîsi 141; — mansıbları 171, 183, 240; — mutasarrıfı 77; — vâlîleri 331

eyalet/ler 12, 15, 18, 270, 322, 324, 334; — askeri 334; — mutasarrıfları 12; — i Fârs 322; — i hükûmet 324; ayr.bkz. eyâlât

Eyüb <İstanbul'da bir semt> 107

eyvân 153, 309

ezâ 55, 349, 409

ezel; kısmet-i — iyye 103

eziyyet 52

ezkâr 241, 364

F

fağfûrî 151; — evânî 258

FAHREDDÎNZÂDE, Haremeyn Müfettişi Mûsullu es-Seyyid Behcet Efendi'nin akrabâsından 308; Mûsul Müftîsi 308

fakīr, 289; ayr.bkz. fukarâ

fâka 20

Fakīr 290; — âne 223

fakr 20

fâl; — i hayr 124

familya; — a'zâsı 274

Fârisî 178, 310; — yyü'l-ibâre 63, 310

farîza 14, 31, 251, 260, 269, 286, 298, 337, 363; — i zimmet 14, 337, 363; — i zemmet-i diyânet 337; — i zimmet-i sadâkat 337; ayr.bkz. ferâ'iz

Fars; — kıt'ası 63

farz 20, 22, 37, 87, 98, 143, 169, 197, 199, 229, 232, 268, 316, 373, 375; — ı ayn 197, 268

Fâs; — cânibi 259; — elçileri 261; — elçisi 261, 264; — esîrleri 260; — hâkimi 25, 199, 204, 258, 260, 264; — lular 260; — mülkü 261; — pâdişâhı 208

fasl 40, 174, 278, 290, 355, 359, 391, 408, 409; — ı sâbi' 40; ayr.bkz. fusûl

Faş <Gürcistan'da Poti limanı> 225; — havâlîsi muhâfazası 283; — Kal'ası 285; — muhâfazası 242; — muhâfızlığı 242

FÂTIMA SULTÂN, 6 Muharrem 1197'de (12 Aralık 1782) doğan Abdülhamid I.'nin kızı 242

Fâtih <İstanbul'da bir semt> 7

Fâtih Mehmed Hân; — Câmi'i 7; — Câmi'i şerîfi 7

FÂZIL AHMED PAŞA, Müderris 14; Vezîr 14

FÂZIL BEY, Şeyh Ali Zâhir'in oğlu 44; "Enderûnî" lâkablı 44; Sarây-ı hümâyûn'a <Topkapı sarayı> çerağ buyurulması 44; III. Selim devri şu'arâsından 44; dîvân sâhibi 44; Rodos tevliyyeti verilmesi 44; Hâcelik rütbesi ihsânı 44; Enderûn'dan çerâğ buyurulması 44; Rodos'a nefyi 44; Rodos'ta "İki gözüm gazel"ini nazm etmesi 44

fazîlet 184, 385; — lü 385

fazl 3, 25, 160, 173, 302, 373

Fazlıpaşa Sarâyı <İstanbul'da> 71

felâket 274

Felemenk <Hollanda> 72, 141, 188, 214, 292, 354; — Devleti 141; — elçisi 188; — lü/ler 278, 279

fenâ; gülşen-sarây-ı — 27; Encümengâh-ı — 172

fenn 35, 103, 104, 141, 173, 288, 304, 309, 375; — i âdâb-ı münâzara 104; — i Ceber 173; — i cerr-i eskāl 35; — i harb 141; — i melâhîde 356; — i tabâbet 304; — i târîh 288; — i tıbb 309; ta'lîm-i — i sür'at 375; ayr.bkz. fünûn

ferâce; — i semmûr kürk 6

FERAH ALİ PAŞA, Mîr-i mîrân 172, 221, 230, 365; Ankara Sancağı Mutasarrıfı 216, 365; Soğucak Muhâfızı 172, 216, 221, 230, 252, 365; Taman cânibinin muhâfazasının emrolunması 252

Ferâ'ine 36

ferâ'iz 234

Ferhâdpaşa; — Câmi'i Hazîresi, Çatalca Kasabası'nda 23

fermân/lar 15, 20, 21, 27, 36, 47, 51, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 65, 76, 77, 78, 82, 93, 100, 101, 104, 112, 119, 122, 127, 128, 133, 135, 153, 157, 168, 175, 176, 182, 184, 188, 193, 198, 199, 208, 228, 231, 240, 248, 249, 250, 251, 258, 300, 323, 324, 330, 335, 365, 366, 374, 383, 393, 399; — sûretleri 208; — fermâ-yı diyâr-ı İran 119; — nâme-i hümâyûn 152; — ı âlî 20, 27, 56, 57, 58, 59, 128, 168, 188, 193, 198, 250, 251, 300, 365, 383; — ı âlî sûreti 321, 376, 382; — ı âlî-şân 168, 188, 198, 365; — ı celîlü'ş-şân 324; — ı cihân-mutâ' 323; — ı hümâyûn 76, 100, 251, 258, 335, 383; — ı hümâyûn-ı Osmân Hânî 100; — ı kazâ-cereyân 15, 176, 240; — ı şerîf 250; müstakill — 209

ferş 4, 102

ferve 66; — i semmûr 69; siyâh dilkü calkafâsı kontuş — i a'lâ 353

feryâd 17, 111, 154, 162, 308; — nâmeler 77

ferzend 137; — i sa'îd 137

fesâd 5, 46, 73, 75, 78, 83, 87, 89, 95, 124, 141, 212, 213, 215, 216, 223, 280, 290, 292, 361, 366, 379; — akîdesi 75; — ât 27, 46, 96, 280, 322; — başılar 115; — kârâne 78; — pîşeler 83; — ı mülkî 95; âsâr-ı — 273; iş'âl-i âteş-i — 322; bâ'is-i — 223, 366; eser-i — 256; zamîr-i mâye-i — 213

fesh 110, 111, 167, 200, 201, 205, 233, 254, 266, 271, 330, 336, 338, 361, 362, 379, 411; — i musâlaha 361, 379; — i mükâleme 200, 205; — i sulh 111, 271, 330; — i şurût 254

fetâvâ 137; — yı şerîfe 318

feth 35, 112, 118, 126, 150, 175, 284, 323, 328, 367; — i derîçe-i nemîmesâzî 175

Fetvâ 3, 24, 173, 316; — Emîni 3, 173; — i Şerîfe 316; taraf-ı — penâhî 59; ayr.bkz. fetâvâ

"fevâ'id" 119, 139, 140, 202, 277, 300, 330, 333, 337, 366, 380; — i adîde 139, 140

fevt 43, 44, 55, 93, 116, 125, 156, 185, 204, 209, 215, 238, 248, 297, 317, 321, 325, 329, 332, 333, 334, 335, 352, 364, 371

FEYZİ AĞA, Sâbık Başbakıkulu 156; Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 156; vezâreti ref' olunan Erzurum Vâlîsi Mikdâd Paşa'nın emvâl ve eşyâsını Beytü'l-mâle ulaştırmaya me'mûr 156; hıyâneti dolayısıyle katli 156; kesik başının Dersa'adet'e gelmesi 156

FEYZİ EFENDİ, Zimmet Halîfesi vekîli 68, 106, 126, 129, 148, 149, 167, 170, 191, 193, 194, 195, 199, 201, 203, 204, 242, 284, 311; Defterdâr 68, 106, 126, 129, 148, 149, 167, 170, 191, 193, 194, 195, 199, 201, 203, 204, 242, 284, 311

FEYZULLÂH EFENDİ, bkz. Dâmâdzâde —

FEYZULLÂH EFENDİ, Kādî'asker-i hânî 21

fezleke; — i fezâ'il 105; — i ma'ârif-mend 105

Fıkıh 7

fikra <mâdde> 168, 169; — i ûlâ 168

fındık 405

fırka <topluluk> 94, 115, 246, 331; — i muhâlife 115

FITNAT HÂNIM; Şeyhülislâm Es'ad Efendizâde Mehmed Şerîf Efendi'nin kız kardeşi 102; şâ'ire 101, 102

fırun 146

fısk 19

Fıskıyeli; — Köşk, Sarây-ı Âsafî'de 181

fidanlık 140

fil 71

Filadelfiya, bkz. Philadelphia

fi'l; — e çıkarmak 370; — en 351, 411

Filibe <Pleven, Bulgaristan'da bir şehir> 182

filuka 356; — cılar 356

firâr 18, 19, 26, 33, 38, 52, 53, 57, 69, 79, 83, 92, 103, 115, 116, 117, 135, 146, 150, 164, 177, 210, 222, 226, 255, 256, 340, 389; — en 25; — ı Ali Paşa 134; âr-ı — 301

firâş 8, 9, 31, 107, 307, 314; esîr-i — 8, 9, 31, 107, 307

firîb 176, 213, 322; — âne 58

firkate/ler 169, 301, 393

FÎRÛZ BEY, Rakka a'yân u eşrâfından 61

fişeng 403; — lik 403

fiten 54, 318

fitil 403

fitne/ler 75, 115, 141, 213, 216, 218, 273, 280, 322, 342, 386; âsâr-ı — 213, 273; âteş-i — 115; ayr.bkz. fiten

Florida Keys <Amerika Birleşik Devletleri'nde Florida yarımadasının önünde zincir şeklinde uzanan adalar>; — Adaları 279

Florin, bkz. Florida Keys

Florina <Yunanistan'ın Makedonya sınırında küçük bir kasaba> 17

Françe 347, 348; — tâ'ifeleri 347

Fransa 110, 121, 123, 124, 125, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 157, 174, 186, 198, 200, 205, 206, 208, 213, 254, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 288, 289, 294, 295, 297, 300, 348, 354, 382, 395, 396, 400, 405, 411; — Ahidnâmesi 396; — asilzâdegânı 276; — Baştercümânı 294; — Devleti 110, 121, 124, 141, 198, 271, 275, 276, 279, 294; — donanması 277; — elçisi 121, 123, 124, 139, 142, 144, 145, 149, 174, 272, 288, 289, 295, 297; — konsolosları 405; — kralı 205, 276, 382; — kralları hânedânı 200; — lu/lar 109, 110, 141, 142, 198, 213, 215, 272, 276, 277, 278, 279, 382; — metâ'ı 143; — sefîneleri 400; — tâ'ifeleri 347, 348, 395, 396, 400; — tavâ'ifi 400; — tercümânı 186, 295; — tüccârı 396

Fransız/lar 72, 276, 279

FRİEDRİK, bkz. II. Friedrich

II. FRİEDRİCH, Prusya kralı, 289

Frenk/Freng; — hâcesi 174; — istân 97; — lik 95; — râhibleri 94; — tabîbleri 326; — tâ'ifesi 326

fudalâ 81; — -yı asr 184; — -yı dehr 3

fukahâ 170

fukarâ 14, 27, 47, 49, 93, 122, 133, 224, 226, 264, 318, 320, 321, 373; — yı eşrâf-ı Hasaniyye 264; — yı eşrâf-ı Hüseyniyye 264; hânmân-ı — 321; ızrâr-ı — 27; melâz-ı — 49

furtına 113

fusûl 35

fünûn 82, 173, 308, 310; — ı mütenevvi'a 82; — ı şettâ 173

fürûht 10, 93, 161, 264, 390, 396, 399, 401

fürû-mâye 18, 25

fütüvvet 49, 315

G

gā'ile/ler 9, 10, 12, 58, 64, 72, 75, 85, 110, 127, 246, 247, 272; — i harb 10; — i harbiyye 110, 272; — i husûmet 58; — i sefer 12; ayr.bkz. gavâ'il

gaddâr 176, 177, 187; — lık 253, 299

gaddâre; sîm yaldızlı — 264

gadr 113, 243, 331, 337

gaflet 59, 135, 230, 235, 255, 289, 302, 310

galâ 10, 118, 260

galabalık 150

Galata 3, 7, 28, 103, 104, 138, 184, 193, 377; — işi 377; — mevleviyyeti 3, 7, 184; — mollâsı 103, 104, 138

galebe 43, 71, 84, 112, 114, 118, 129, 233, 237, 275, 280, 281, 294, 329, 337,

378; — ât 212; — i cesîme 378; — i istidrâciye 237; semere-i — 233

gammâzlar 163

gamz 163, 189

ganâ 140, 304

ganâ'im 167, 203

ganî 241

ganîmet 64, 292, 322; fursatı — ittihâz etmek 322; himâyetini — bilmek 64; ayr.bkz. ganâ'im

garaz 6, 57, 97, 165, 190, 198, 226, 229, 233, 287, 288, 296, 374, 378; bî- — 287, 296; bî- — kimseler 296; ayr. bkz. agrâz

Garb ve Latin ve Katolik; — Kilisesi 97

Garb; — lular 167, 193; — suları 262

Garb; — Ocağı korsanları 294; — Ocakları 169, 191, 192, 198, 199, 202, 239, 292, 293, 294; — Ocakları halkı 202

gāret 26, 43, 53, 54, 55, 69, 70, 163, 169, 316, 318

garîb; — -nevâzlık merâsimi 166

gasb 156, 293, 294; — -ı arâzî 294

gāsıb; hareket-i — âne 255; — lık 255

gavâ'il 6, 98, 208; — i dâhiliyye 6

gavgā 1, 114, 365

Gâvurdağı, Mar'aş'ta Büyüklüce'nin batısında 18

gayz 43

gazâ 9, 263; bâdbân-güşâ-yı — 9; i'lâ-yı a'lâm-ı cihâd u — 263; ayr.bkz. gazavât

gazab 24, 77, 98, 176, 177, 213; — a gelmek 16, 24, 43, 147; — lanmak 17; — -nâk 24

gazavât 150

GĀZÎ AHMED PAŞA, Kuds-i şerîf Mutasarrıfı 93; Diyârbekir Vâlîsi 93

GĀZÎ GİRÂY SULTÂN, Arslan Girây Hân'ın oğlu 251; Kırım'dan çıkıp Bucağa gelerek buradaki Baht Girây Sultân'ın çiftliğinde misâfir olması 251; kendisinin Rumeli tarafına geçirilmesi için İsmail Ser'askeri Abdi Paşa'ya fermân gönderilmesi 251; —'ın hazînedârı 251

gāzî 287, 338; ayr.bkz. guzât

Gazze <Filistin'in güney batısında Akdeniz sahilinde>; — urbânı 33

geçid 222, 402; — ticâreti 402

gedük 335; — hakkı 409; — lü/ler 85, 146, 168, 292, 303, 335, 336; — lü kâtibler gedüğü 336; — lü kâtibler ze'âmeti 336; — lü zu'amâ 168; — süz 335

GELENBEVÎ İSMÂ'ÎL EFENDİ, fenn-i âdâb-ı münâzara üzerine yazdığı metnin müellifi, 104; 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında mümeyyiz 173

Gelibolu 17, 24, 50, 80, 100, 134, 170, 304

gem 66, 403

gemi/ler 88, 90, 91, 92, 113, 128, 138, 139, 142, 143, 167, 186, 193, 194, 195, 198, 216, 231, 262, 263, 274, 388, 390, 392, 393, 394, 395, 401, 402; — ciler 388; — cilik 239; — hamûlesi 274; — kerâstesi 186; — yükü 263; — zâbitânı 390

Gence <Âzerbaycân'da bir şehir>; — hânı 64, 66

GENÇ HALÎL AĞA, Silahdâr Ağası 133

GEORGE WASHİNGTON, Amerika'da Virginia Eyâleti ahâlîsinden ve ashâb-ı servetten 275; Amerika Ser'askeri 275, 279; Amerika'da Virginia'da arâzîsine çekilmesi 279

gerden; — -efrâz-ı bagy ü ısyân 18; — lik 265

Germanya 382

Germe <Irak'ta nehir> 162

Germiyânoğulları 185

gılâl 146; — i Haremeyn 146

Gîlân <İran'da> 280, 281, 282; — eyâleti 280; — memleketi 280

Girid; — Cezîresi 309; — Eyâleti 183; — Körfezi 142; — Vâlîsi 183

girift 259, 260

Göksu <İstanbul'da bir semt>; — havâlîsi 104

Gölükesrî; — Kasabası 302

gönler 405

gönül 258, 310, 384; — bahçeleri 384

gönüllü; — asker 276

göz/ler 30, 34, 35, 41, 42, 44, 83, 109, 113, 116, 119, 221, 224, 308, 366, 384; — dikmek 83; — habsinde olmak 119; — lerine kestirememek 109; — lerini çıkarmak 116; — ve kulak olmak 224, 366; kamaşan — 384

Gözleve <Kırım'da, Ukrayna'da> 244

Grenada <İngiliz Uluslar Topluluğu içinde bağımsız ülke>; — Cezîresi 278

Grenar, bkz. Grenada

Grenadines <Adalar topluluğu içinde ülke>; — Cezîresi 278

Grenarin, bkz. Grenadines

GRİGORE III GHİCA, Dîvân-ı Hümâyûn Tercümanı 79; Boğdan Voyvodası 79; Eflak Voyvodası 79; katli 79

gurûr 14, 37, 100, 117, 135, 142, 306, 308; müstagrık-ı bahr-ı — 37

guruş/lar 2, 23, 68, 77, 81, 129, 134, 146, 189, 334, 376, 399

gûşmâl 162, 319

guzât 292

Gücerât <Hindistân'da> 71; — hâkimi

güft-gû 78, 147

GÜĞÜMBAŞIZÂDE LÂLÂ MUSTAFA AĞA, Süvâri Mukābelecisi Mehmed Nûri Beyefendi'nin babası 303; Dergâh-ı âlî gedüklülerinden 303; Sultân Mustafa III.'nün Lâlâsı 303

güherçile 263, 403; — mâddesi 263; — ma'denleri 263

gül 270, 310; — i Murâd 270; Hande-i — 310

Gülbin-i Hânân 23

gülle 403

gülsitân 310

Gülşenî 302

Gülşen-i Hulefâ Zeyli 69

Gülzâr; — ı saltanat 270

gümrük/ler 124, 128, 140, 273, 354, 358, 389, 390, 395, 397, 398, 401, 406, 411, 412; — cü/ler 210, 243, 395, 398, 406, 411; — emîni 124; — me'mûrları 273; — mu'âyenesi 140; — ümenâsı 397, 398, 411

gümüş; — kabaralı kesme 178; — şem'dân 176; — üzengi 178

günâh 309, 385, 391; bî- — 391

güneş 220, 364

Gürcistân 62, 246, 281, 314, 315, 361; — Hânları 62, 281; — üserâsı mâddesi 314, 315

Gürcü; — esîrleri 314; — mâddesi 314; — üserâsı 4, 6

GÜRCÜ MEHMED PAŞA, Kul Kethudâsı Mahmûd Ağa'nın amcası 257

gürûh; — ı mütegallibe 18; — i mültezimîn 147

güzergâh/lar 56/162

güz; — mevsimi 113

H

habâset; — i cibilliyye 26

habbe 330; — lik 264

hâb; — ı gaflet 135, 248; — ü gurûr 135

habs 20, 52, 77, 92, 116, 118, 128, 143, 214, 255, 281, 307, 355

hacc 78; — ı şerîf 178; — mevsimi 166

HACCÂC-I ZÂLİM 240

hâce; — efendiler 81; — lik rütbesi 44, 80, 158

Hâcegân 8, 49, 107, 130, 154, 303, 307, 309, 311; — zümresi 307; — ı Dîvân-ı Hümâyûn 2, 6, 8, 9, 24, 107, 154, 171, 303, 311; — ı Dîvân-ı mu'allâ 318; ecille-i — ı Dîvân-ı Hümâyûn 24; kudemâ-yı — 182; Kudemâ-yı — ı Dîvân-ı Hümâyûn 9; silk-i — 305

Hâcepaşa; Câmi'i <İstanbul'da> 102

HÂCI ALİ, Hindistân'da Malibar <Malabar> hükûmeti Sultânı Ali Raca'nın sefîri 71

HÂCI HALÎL AĞA, "Yaşyemiş Gümrükçüsü" demekle meşhûr 243; sâbık Surre Emîni, 292; katli 243

HÂCI HASAN BEY 365

HÂCI NU'MÂN, Gürûh-ı Mültezimînden 147; yasak olmasına rağmen Dersa'âdet'ten başka yerlere zahîre sattığı için Bâb-ı Hümâyûn önünde başının kesilmesi 147

HÂCI ODABAŞI, Ellialtı cemâ'ati zâbitânından 159

HÂCI YA'KŪB EFENDİ, müneccimînden 189; Müneccim-i sânî 189

Hâcı; — gemisi 301

hademe 12, 49, 51, 174, 186, 188, 251, 316, 335, 376, 377; — gürûhu 377; — i devlet 49, 335; — i nisvân 51; — i Saltanat-ı seniyye 12, 51, 316; — makūlesi 51; eşref-i — i devlet 335

"HÂDIM HÂN", İran'da Kaçar hânedânının ilk hükümdârı Ağa Muhammed Hân'ın lâkabı 119

HADÎCE SULTÂN, 20 Zilka'de 1189'da (19 Ocak 1776) doğan Sultân Abdülhamîd I.'nin kızı 30, 47; vefâtı 47; Vâlide Türbesi'nde defni 47

hâdim; — ü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn 314

Hadîs; — i şerîf 262

hâdise 95, 318, 327, 366; ayr.bkz. havâdis

hafakān; — illeti 305

Haffâfhâne; — zukā'ı binâları 305

HÂFIZ AHMED AĞA, Rûznâmçe-i evvel Mehmed Sa'îd Efendi'nin dâmâdı 311; silahdâr-ı şehriyârî 311

HÂFIZ AHMED EFENDİ, Dârüssa'âde Ağası Başhalîfesi 126; Dârüssa'âde ağası yazıcısı 126

HÂFIZ HAYRULLÂH EFENDİ, Müderrisîn-i kirâmdan 304; etıbbâ-i asrdan 304; etibbâ-yı hâssadan 256; Hekîmbaşı, 256, 304; Selanik mevleviyyeti 257

hâfız 233, 305; — ı Buhârî 111

HÂFIZ OSMÂN AĞA, Kul Kethudâsı 131; azli 131; Rumeli cânibine nefyi 131

hafîd 94, 137; ayr.bkz. ahfâd

haftân 281

hâhâmbaşı 306

hâk; — ile yeksân etmek 341; — ile yeksân olmak 179; — i mezellet 254; — i pây-i şâhâne 2, 3, 6, 21, 74, 76, 97, 101, 106, 122, 146, 151, 195, 197, 238, 240, 266, 296, 301

hak; muhkem — larından gelinmek 169, 357

hâkānlar 385

hakāret 153

hakîm; — âne 16, 17, 66, 97, 145, 169, 190, 191, 310, 329, 330, 366; nasâyih-i — âne 329; üslûb-ı — 326; üslûb-ı — âne 17, 66, 97, 169; ayr. bkz. hükemâ

hâkim/ler 27, 61, 96, 152, 181, 205, 206, 208, 219, 233, 238, 258, 259, 260, 322; — hazretleri 258; — efendi 27; — i adl 233; — i hâsim-i şemşîr-i adû-tedmîr 322; — i müstakıll 219; — siz 119, 239; — ü'ş-şer' 149; ayr.bkz. hükkâm

hakīr 241, 263

Hakīr 42

hakk 3, 15, 16, 51, 82, 175, 189, 211, 217, 230, 237, 242, 331, 350, 364

Hakk; — sübhânehû ve te'âlâ hazretleri 316, 373; — te'âlâ 220, 260, 301, 338, 342, 343, 352, 374; — te'âlâ

hazretleri 342, 343; fazl-i — 373; sûret-i — 241

hakkāniyet 8, 44, 164, 204, 274, 326, 350, 367

hal‘ 118, 220

halâl 163

halâs 1, 15, 22, 37, 119, 132, 135, 137, 188, 192, 201, 241, 246, 248, 254, 255, 272, 339, 363, 380, 390

Haleb <Suriye'de bir şehir> 11, 20, 61, 62, 77, 78, 161, 163, 183, 184, 185, 240, 243, 397; — ahâlîsi 163; — Beylerbeyisi 161; — cânibi 161; — Eyâleti 78, 161, 183, 243; — havâlîsi 161; — Kazâsı 184; — mansıbı 20; — Vâlîsi 77, 161, 163, 183, 185, 243

HALEBLİ ÂDEM EFENDİ, Sultân Abdülhamîd I.'nin 25 Zilka'de 1197'de (22 Ekim 1783) doğan oğlu Şehzâde Sultân Murâd'ın doğumuna târîh düşürmesi 270

halef/ler 8, 25, 103, 128, 139, 322, 338, 351, 409; hayrü'l- — 8, 351; ayr. bkz. ahlâf

halel 45, 60, 71, 87, 90, 97, 139, 140, 144, 213, 265, 313, 314, 328, 344, 345, 347, 358, 359, 385

halîfe/ler 155, 344, 345, 385; — i a'zam-ı Muvahhidîn 344, 345; — tü'l-Muvahhidîn 111, 313, 345; — tü'l-Mü'minîn 217, 339; — tü'l-uzmâi'l-Müslimîn 314; ictimâ'-ı — teyn 313, 314

Hâlik; — ı bî-enbâz 7

HALÎL AĞA, Sadrıa'zam Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa'nın biraderi 148, 174; Hazîne-i Hümâyûn Kethudâsı 148, 174; silahdâr-ı şehriyârî 148, 174; azli 174

HALÎL BEY, Levend ocağı re'îslerinden 42; Saydâ Vâlîsi Cezzâr Ahmed Paşa'nın yanına ilticâsı 42

HALÎL EFENDİ, bkz. Köprülü —

HALÎL EFENDİ, Âmedci 130; Büyük tezkireci 130

HALÎL HAMÎD EFENDİ/PAŞA, beylikci 136; âmedci 136; büyük tezkireci (tezkire-i evvel) 136, 148; re'îsülküttâb 136, 148, 191; kethudâ-i sadr-ı âlî (sadrıa'zam kethudâsı) 148, 163, 166; Kethudâlıktan azli 164, 174-175; Tersâne-i âmire Emîni 181, 211; mükerreren Kethudâ-i Sadr-ı âlî 136, 139, 148, 149, 163, 164, 166, 174, 181, 191, 211, 212, 224, 225, 228, 229, 242, 368

HALÎL PAŞA, bkz. İvaz Mehmed Paşazâde —

HALÎL PAŞA <KARA>, bostancı 9; hâsekî 9; tebdîl hâsekîsi 9; odabaşı 9; hâsekî ağa 9; bostancıbaşı 9; surre emîni 9; kethudâ-yı bevvâbîn-i şehriyârî 9; mîr-i âhûr-ı evvel 9; rütbe-i vezâretle Hotin muhâfızı 9; Belgrad muhâfızı 9; Karadeniz ser'askeri 9; Mısır vâlîsi 9; Cidde Vâlîsi 6, 7, 9; vezîr 9; azli 9; Cidde'de vefâtı 6, 7, 9

HALÎL PAŞA, Hazîne Kethudâsı 154

HALÎL PAŞA, Ispanakçı Mustafa Paşa'nın kethudâsı 242; vezâreti ref' 242; ibkā-yı vezâretle Faş Muhâfızı 242; ilhakan Çorum sancağı mutasarrıfı 242

halîle 162; — i celîle 136

HALÎM GİRÂY SULTÂN, Kerş <Kerç> Kazâsı'nda sâkin Kırım hânedânından 218

halk 14, 18, 19, 22, 30, 32, 40, 47, 48, 51, 57, 58, 61, 74, 77, 83, 92, 100, 113, 114, 117, 147, 162, 170, 176, 202, 204, 206, 213, 214, 216, 218, 219, 223, 246, 273, 299, 339, 341, 346, 365

hall 110, 114, 124, 133, 170, 212, 305, 371; — i hakīkī 124, 212; — i hakīkī ta'bîri 212

Halvetî 302

Hamâ <Suriye'de bir şehir>; kuşağı 377

HAMÂLIZÂDE ÖMER PAŞA, Rakka sâkinlerinden 61; Mîr-i mîrân 61

hamd 5, 263, 387; — en 320

HAMDULLÂH BEY, bkz, Şehsuvârzâde —

HAMDULLAH BEY, Kethudâ-yı Bevvâbîn-i şehriyârî 181

hâme <kalem> 82; — i şikeste-zebân 233

HAMEDÜ'L-HUMÛD, Âl-i Ahmed aşîretinin re'îslerinden 163

hâmî 233;

hâmiye 142

Hamîletü'l-Küberâ, Dârüssa'âde Ağaları'nın tercüme-i hâllerini bildiren el-Hâcc Resmî Ahmed Efendi'nin te'lîfi 309

hâmiş 189, 195, 229, 369; — i mahsûs 283

hamle 229, 363

hammâm 146; kâr-gîr — 159

Hâmise; — i Süleymâniye 7; — i Süleymâniye Müderrisi 25

hamr 398, 406

hamûle/ler 140, 142, 260, 274, 292, 348, 400, 401, 402, 403

hân <binâ> 82, 128, 159, 280

hân/lar <Âzerbaycân> 62, 324

hân/lar <Gürcistan> 55, 64, 281, 282, 283

hân/lar <İran> 54, 55, 56, 69, 118, 280; cenâb-ı asâlet-me'âb-ı — î 320

hân/lar <Kırım> 4, 5, 21, 83, 84, 86, 88, 89, 126, 209, 217, 218, 220, 221, 245, 252, 314, 339, 340, 346, 378, 381; — hazretleri 360, 361, 362, 365; — intihâbı 221, 252, 340, 381; — ân hazerâtı 314; — iyet 360, 361; — karındaşımız 221; — lık 23, 84, 88, 210, 211, 214, 220, 227, 251; — lık mesnedi 210, 214; — nasbı 314; — ı Kırım 127, 339; — ı Tatar 127; makām-ı — î 344; mesned-i — î 22, 227, 251, 345, 362; mesned-i — iyet 360, 361

hân (Mengrel = Açıkbaş) 282

hânân 55, 63, 64, 66, 117, 118, 280, 283, 314, 319, 323, 324, 345; — ha-

zerâtı 314; — ı Âzerbaycân 64, 66, 323; — ı İran 64, 324; — ı Tatar 345; — ı Zendiyye 118, 280

hançer 28, 43, 264, 352

hâne/ler 4, 30, 49, 52, 55, 71, 74, 76, 79, 82, 96, 101, 102, 103, 118, 130, 135, 148, 154, 155, 158, 159, 172, 174, 178, 179, 183, 305, 306, 308, 309, 336, 377, 404

hânedân/lar 19, 20, 33, 38, 43, 105, 200, 247, 263, 364, 367; — zâde 366; — ı ilm 187; — ı kadîm 99, 247; — ı ma'ârif-nişân 105; — ı veliyyü'n-ni'met 364; — ı Zeydân 38, 43

Hân-ı Şeyhûn <Suriye'nin batısında Hamâ ile İdlib arasında kasaba> 81

hânkāh; — ı Kādiriyye Post-nişîni 28

hânmân 320, 321

Hanya <Girit'te> 28, 76, 77, 78, 80; — mansıbı 80; — muhâfızlığı 28, 78

Harâbâtlar, İstanbul'da Samatya havâlîsinde 178

harâc 243, 389, 392

harb 1, 10, 26, 52, 59, 60, 74, 85, 87, 89, 93, 108, 109, 110, 112, 113, 156, 176, 229, 232, 235, 275, 278, 279, 321, 379, 404; — ce 16; — emâresi/ emâreleri 85, 89, 113, 235; — en 112, 150, 378; — î 142, 301, 403; — î gemileri 301; fevâ'id-i — iyye 277; i'âde-i — 83, 85, 87, 89, 109; i'lân-ı — 59, 60, 87, 93, 156, 229, 278; mebde'-i — 275; nâ'ire-i — 1; nişâne-i — 379; tedârükât-ı — iyye 85, 235, 237; ayr.bkz. hurûb

Harbû <Irak'ta Bağdad'a bağlı Mendeli'nin güneyinde bir yer> 120

harc 51, 305, 335; — ı kalem 375; — i üstâdiye 51

harcırâh 151, 178

harekât 3, 31, 65, 79, 100, 131, 135, 148, 164, 179, 187, 210, 214, 215, 216, 217, 227, 245, 250, 251, 275, 286, 306, 315, 331, 342, 343, 374, 377, 381; — ı askeriyye 370

hareket; — i arz 52; ay.bkz. harekât

Harem; — i Nebevî, Medîne-i münevvere'de 131

Harem; — i Hümâyûn <Topkapı Sarâyı> 107, 136

harem/ler <kadın> 224

Haremeyn 32, 45, 73, 75, 108, 127, 130, 146, 303, 307, 383; — ahâlîsi 73, 146; — kādîları 45; — ma'zûlü 45; — mollâları 45; — muhâsebecisi 303; — mukāta'aları 383; — mukāta'ât 383; — mukāta'ât mâlları 383; — Müfettişi 307; — mürettebât 32; — tevcîhi 45; — i muhteremeyn 45, 73, 75, 127; — i muhteremeyn hükûmetleri 45; — i muhteremeyn kazâları 45; — i şerîfeyn 108, 146

Hâricî 73

harîk/lar 129, 131, 132, 148, 179, 180, 182, 382; — -zede 131; — ı umûmî 382

Harîr <Irak'ta Bağdad'a bağlı liva, sonra ilçe> 68, 116; — Sancağı 68; — Sancağı Mutasarrıfı 68

harîs 307

Harput; — havâlîsi 61

HASAN AĞA/PAŞA, Süleymân Paşa Kahyası 59; Mardin Voyvodası 59; Kerkük Vâlîsi 59, 68, 69, 70, 115; Şehrizor Vâlîsi 59, 68, 69, 70, 318; — Vezîr 59, 68, 318; Bağdad ve Basra Vâlîsi 115, 116, 119; Basra vâlîliğinden azli 121; Bağdad vâlîliğinden azli 121; Diyarbekir vâlîsi 121; Diyarbekir'de vefâtı 121

HASAN BEY, İbzolu aşîreti beyi 60

HASAN BEY, Mîrü'l-Hâcc ve Şâm Vâlîsi Osmân Paşa'nın oğlu 304; Adana Vâlîsi Mehmed Paşa ve Şâm Vâlîsi Dervîş Mehmed Paşa'nın birâderi 304; Dergâh-ı âlî Kapucubaşısı 305; Cerdecibaşı 304-305; Trablusşâm Mutasarrıfı 305

HASAN BEY, Şeyh Ali Zâhir'in oğlu 44; Sarây-ı hümâyûna çerâğ buyurulması 44; Sarây-ı hümâyûn'da vefâtı 44

HASAN BEY, Ümerâ-yı Çerâkise'den 221

HASAN EFENDİ, Defter Emânetinden munfasıl 148; yeniden Defter Emîni 148, 163; Şıkk-ı evvel Defterdârı 78, 107, 163, 211; azli 107; iki def'a Defterdâr 186; Tersâne Emîni 186

HASAN PAŞA, I. Mahmûd devrinde Hâşim Bey'e intisâbı 171; İmâm Sarımsakcızâde Efendi'ye kethudâ 171; Kütahya Vâlîsi Moldovancı Ali Paşa'ya kethudâ 171; kapucubaşı 171; başbakıkulu 171; azli 171; Silistre mübâya'asına me'mûr 171; Vezîr 171; Silistre vâlîsi 171; vefâtı 171

HASAN PAŞA, Vezîr Tevkī'î Ali Paşa kethudâsı 155; İçel Mutasarrıfı 155; Aydın muhassılı 155

Hasanpaşa; — Hânı 180

HASAN PAŞAZÂDE SEYYİD MEHMED SA'ÎD EFENDİ, Sadrıa'zam Seyyid Hasan Paşa'nın oğlu 103; Müderris 103; Galata mollası 103; mısr-ı Kāhire kādîsı 103; Medîne-i münevvere mollâsı 103; İstanbul kādîsı 103; azli 103; vebadan vefâtı 103; Göksu'da defni 103

hasâr 194, 231, 240, 288, 318, 319, 322, 363, 379; — ât tazmîni 359

hasâret 41, 51, 329, 373

hâsbağçe, Beşiktaş Sahilsarây-ı hümâyûnu civârında 177

hasbî 382

hased 38, 174

Haseke <Suriye'nin kuzey doğusunda bir şehir> 162; — menzili 162; — mukāta'ası re'âyâsı 162

hâsekî 9, 15, 60; — ağa 9; — lik rütbesi 9

hasenât 34

hâsıl 10, 15, 35, 42, 59, 86, 111, 112, 150, 163, 176, 190, 192, 194, 195, 197, 202, 234, 235, 248, 255, 274, 276, 278, 299, 384, 385; — ât 39, 77, 128, 140, 237, 369, 370, 387; bî- — 163

hasm 135, 169, 196, 199, 206, 233, 236, 254, 269, 286, 318, 319, 346; — âne 66, 195, 229, 232; hareket-i — âne 66, 68, 229; mu'âmele-i — âne 232

hâsodabaşı; — kul 352

hâss 8, 10, 145, 352, 365; — ı şâhî 145; — kürk 352; ayr.bkz. havâss

Hâssa; — Hâsekîleri 181; — kürk 353; — Hekîmbaşısı 32, 52; — silahşörlüğü 106

hasta 247, 262, 308

hasûd 225, 307

haşerât 26, 116

HÂŞİM BEY 171, 307

Hâşimî; — delikanlılığı 386

Haşr 160

Hâtıra; — i Sâniha 97

HATÎBZÂDE AHMED AĞA, Sipâh Ağası 78; Midillü Cezîresi'ne nefyi 78

hatim 82; — du'ası 82; — i hâcegân 49

hâtime 118, 195, 209

hatm 49, 82, 104, 149, 158, 191, 228, 238, 271, 284, 346, 351

hatt; — ı hümâyûn/lar 12, 13, 15, 17, 26, 27, 29, 30, 45, 50, 74, 75, 76, 84, 86, 99, 106, 130, 133, 134, 136, 145, 146, 158, 160, 168, 170, 175, 181, 195, 197, 240, 248, 301, 327, 338, 377; — ı hümâyûn ve sûretleri 84; — ı hümâyûn-ı mehâbet-makrûn 27, 377; ayr.bkz. hutût

hatt 12, 13, 15, 17, 26, 27, 29, 30, 45, 50, 74, 75, 76, 84, 86, 99, 106, 130, 133, 134, 136, 142, 145, 146, 158, 159, 160, 168, 170, 175, 181, 195, 197, 240, 242, 248, 301, 327, 335, 338, 347, 377, 385; güzel — 384, 385; nefîs — 264; hüsn-i — 159

hatt <sınır> 142

Hattât 184

havâdis 3, 41, 76, 117, 144, 222, 223, 224, 227, 230, 237, 252, 273, 290, 366, 410; — ât 374; — evrâkı 230; — i Irak 52, 150; — i İran 114, 280; — i kâzibe 290; — i Kırım 83; — i ürcûfe 410; — kâğıdları 237

havâlî 18, 21, 22, 25, 26, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 49, 52, 54, 58, 60, 61, 67, 73, 75, 87, 104, 111, 112, 118, 129, 131, 146, 147, 161, 162, 176, 178, 180, 185, 187, 216, 221, 222, 223, 224, 226, 228, 230, 240, 244, 246, 247, 253, 264, 298, 317, 319; — ahâlîsi 33, 41; — i hükûmet 187; — i Şâm 264

havân 403

havâkīn; küberâ-yı — 320

havâss 8, 37, 54, 107, 164, 165, 174, 182, 257, 268; — ı etbâ' 54, 182; — ı hademe-i pâdişâhî 174; — ı hud-

dâm 8, 37, 107; — ı huddâm-ı şâhâne 107

Havâss-ı Refî'a; — Kādîsı 17, 165

havâşî 26, 48

havene; i Devlet-i Aliyye 316; — i Dîn 316

havuz 177

Havuzluhammâm <İstanbul'da bir semt> 180

havza; — i eyâlet 319; — i hükûmet 92; — i Memâlik-i Osmâniye 97

HAYÂTÎZÂDE EFENDİ, Re'îsü'l-etıbbâ 170; Şeyhülislâm 170

HAYÂTÎZÂDE MEHMED SA'ÎD EFENDİ, Re'îsü'l-etıbbâ iken Şeyhülislâm olan Hayâtîzâde Efendi'nin oğlu 170; Müderris 170; Üsküdâr mollâsı 170; Bursa kādîsı, 170; Mekke kādîsı 170; İstanbul kādîsı 10, 170; azli 11; ma'zûl 101; hılâf-ı mu'tad cum'a günü Ayasofya Câmi'i'nde I. Abdülhamîd'e arzıhâl takdîm ettiğinden sâhilhânesinde ikāmet eylemesi fermân olunması 101; sâbık İstanbul Kādîsı 153; Anadolu pâyesi 153, 170; Anadolu kādî'askeri 153, 170; vefâtı 170

HAYDAR HÂN, İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın elçisi 115

hayme 62, 115, 150; — -nişîn 115, 150; ayr.bkz. hıyâm

hayr/hayır 2, 28, 39, 119, 124, 145, 150, 205, 224, 227, 228, 246, 261, 272, 288, 295, 300, 316, 327, 329, 330, 338, 352, 361, 363, 365, 367, 374, 378, 379, 386; — ât 74, 264, 350, 385; — -du'â 28, 316; — du'â-yı tâcdârâne 316; — en 321, 360; — -hâh 2, 39, 205, 261, 288, 300, 361, 367; — hâhâne 224, 329, 378, 379; — hâhân-ı Devlet-i ebed-müddet 288; — hâhân-ı saltanat 338; — hâhlık 2, 272, 288, 374; — lı 11, 202, 207, 295, 328, 343, 380; — lı mâddeler 207; — ı mahz 338; — ü'l-hâfızîn 352, 353; mukaddemât-ı — iyye 366; muvaffak bi'l— 352; müntic-i — 119; niyyet-i — iyye 374; sûret-i — iyye 368

HAYRULLÂH EFENDİ, Şıkk-ı sânî Defterdârı 243, vefâtı 243

haysiyyet 99, 164

hayvân/lar 41, 178, 233, 253, 259, 306; — ât 253; — tüccârı 306

hayyâl 329

Hazâ'il; — aşîreti, Bağdâd ile Basra'nın arasındaki Haseke mukāta'âsı re'âyâsından 120, 162

hazâ'in 63

hazar 86, 351

hazele; — i vâcibü'l-izâle 16

Hazîne/ler 2, 3, 10, 32, 40, 46, 86, 148, 154, 159, 174, 240, 253, 257, 258, 264, 267, 269, 290, 293, 352, 376, 397; — çergesi 62; — dâr/lar 27, 62, 131, 183, 243, 399; — dâr-ı şehriyârî rütbesi 131; — Kethu-

dâlığı 174, 240; — Kethudâsı 2, 10, 154, 240, 269; — -mânde 161; — i âmire 376, 397; — i avârif-i defîne-i şâhâne 324; — i celîle 32, 40, 46, 258; — i devlet 247; — i Evrâk 290; — i hazret-i Nebevî 264; — i hümâyûn 148, 159, 293, 352; — i hümâyûn kâtibi 159; — i Hümâyûn Kethudâsı 148; — i hümâyûn'um kethudâsı ağa kul 352; — i Mısriyye 32; — i Mısriyye alayı 32; ayr.bkz. hazâ'in

HAZÎNEDÂR ALİ PAŞA, Özi Muhâfızı 27; Mora Muhassılı 27, Aydın Sancağı Mutasarıfı 27; sâbık Özi muhâfızı 62; Diyârbekir ser'askeri 62; Haleb Vâlîsi 183, 243; Aydın sancağı ilhâkıyla Özi muhâfızı 243

hazret/ler 1, 3, 4, 7, 8, 12, 13, 16, 28, 29, 30, 41, 47, 49, 60, 73, 74, 82, 104, 107, 108, 111, 122, 123, 132, 158, 177, 178, 241, 248, 251, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 303, 313, 314, 316, 319, 327, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 349, 359, 360, 361, 362, 363, 366, 368, 377, 383, 387; — i Hâlid 108; cânib-i — i hılâfet-penâhî 346; cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı — i cihândârî 349; huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı — i tâcdârî 366; huzûr-ı — i hılâfet-penâhî 260; murâd-ı — i hılâfet-penâhî 327; nâm-ı nâmî-i — i hılâfet-penâhî 4; şîme-i kerîme-i — i zıllu'llâhî 29

hedâyâ 33, 39, 46, 64, 83, 114, 128, 151, 258, 261, 262, 282, 393; — i girân-bahâ 114

hediyye/ler 62, 64, 67, 124, 178, 203, 210, 259, 260, 305, 384, 385, 392, 393, 395, 405; ayr.bkz. hedâyâ

Hekîm; — başı 32, 52, 256, 257, 304, 309; — başılık 304

HEKÎMOĞLU <HEKÎMZÂDE> ALİ PAŞA, Vezîr 302; Sadrıa'zam 95; — Câmi'i 180; — dâ'iresi 302

helâl 316

helvâ; — hâne 159; — sohbeti 50

hem-civâr 5, 175, 271, 298, 322, 342, 347; — î 63, 322, 344, 379; — lık hukūku 317

Hemedân <İran'da bir şehir>; askeri 69

hem-râz 177

hemşehriler 391

hemşîre <kızkardeş> 27, 102, 151, 303; — i muhtereme 27; — i pâdişâh-ı zamân 107

herem 307

Herson, bkz. Kerson

hesâb 213, 245, 345, 370, 371, 379, 396, 397, 398

hevâdâr/lar 27, 32, 120

heveskârân; — ı saltanat 321

hey'et 341, 400; — i asliyye 328; — i mecmû'a 69, 91, 92; — i meslaha 65; — i muhâlife 57, 59; — i müstakılle 298; — i mütenekkire 249

hezîmet/ler 79, 113

hıdemât 3, 8, 10, 12, 13, 14, 27, 48, 50, 106, 132, 152, 268, 302, 308, 315, 324, 369; — ı celîle 3, 10, 13, 369; — ı Devlet-i Aliyye 106; — ı mebrûre 132, 152; — ı meşkûre 27; — ı mühimme 48; — ı sa'îde 315; — ı Saltanat-ı seniyye 268; — ı şer'iyye 308

hıdmet 12, 14, 18, 31, 63, 65, 76, 92, 106, 124, 132, 134, 136, 139, 140, 147, 154, 159, 161, 187, 189, 224, 226, 246, 257, 268, 275, 279, 288, 289, 303, 306, 328, 331, 333, 352, 368, 374, 375, 404; — i devlet 368; — i kitâbet 154; — i mülûkâne 76; — i riyâset 139; — i sâbıka 14, 92, 136, 147; — i sadâkat 368; — i Saltanat-ı seniyye 268; — i umûmiyye 275; — i vekâlet-i kübrâ 374

hıdmetkâr/lar 330, 383

hıfz 64, 139, 143, 180, 217, 271, 281, 306, 316, 332, 338, 340, 345, 347, 349, 352, 355, 376, 404, 411; — an li'n-nizâm 96; — ı cenâh-ı re'fet 316; — ı serhaddât 271; — ı sügūr 271, 340

hıl'at/ler 5, 28, 55, 62, 66, 67, 76, 82, 83, 124, 126, 129, 134, 137, 152, 267, 315, 324, 325; — ı fâhire-i şâhâne 325; — ı Husrevâne 324; — ı mûrisü'l-behcet 315, 324; — ı mûrisü'l-behcet-i vezâret-i uzmâ 315; — ı vezâret 137, 267; — i seniyye 66; Umûm — î Merâsimi 182; ayr. bkz. hıla'

hıla'; — ı fâhire 29; — ı hâssa-i dâverâne 324

hılâf-gîrler 222

hılâfet 353 ; — i celîle 72; — i uzmâ 314; cânib-i — -penâhî 345; huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı — -penâhî 319; matlûb-ı hümâyûn-ı hazret-i — -penâhî 377; nâ'il-i mertebe-i — 302

hınta 61, 402

Hırka-ı şerîfe <İstanbul'da bir yer>, — mahalleleri 179; — mahalli 179

Hırka-i şerîfe; — odası, Beylerbeyi Sarâyı'nda 104; — odası, Topkapı Sarâyı'nda 111

hırsız; yavuz — ev sâhibini bastırır 255

Hırvat; — kavmi 297

hıtta 20, 35, 58, 64, 72, 91, 212, 314; — i Irakiye 58; — i İran 64; — i Kırım 212; — i Mısriyye 35; — i Şâm 20

hıyâm; nasb-ı — ı ikāmet 115

hıyânet 156, 177, 338, 360

Hızır; rûz-ı — 76, 146

hibe 264

HİBETULLÂH SULTÂN, Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis'in kerîmesi (kızı) 30

Hicâz <Suudî Arabistân'da> 77, 78, 101, 166, 385

Hicret; — i Nebeviyye 387

Hicri; sene-i —yye 272, 273, 274, 275, 279

hikâyet 101

hikmet 93, 98, 110, 113, 269, 361; — i ameliyye 269; sırr-ı — 361

hîle/ler 2, 63, 79, 110, 209, 214, 322, 227, 280, 328, 361, 386; — -kâr 79, 322; — -kârâne 2; — -kârlıklar 79

Hille <Irak'ta> 163

himâye/ himâyet 47, 65, 66, 67, 72, 86, 98, 165, 239, 254, 276, 281, 283, 300, 316, 324, 331, 333, 334, 337, 366, 378, 392, 406, 407, 410; — i Devlet-i Aliyye 67; — i ra'iyyet 333; — i Saltanat-ı seniyye 166

himmet/ler 14, 22, 46, 52, 72, 73, 75, 93, 109, 121, 128, 167, 191, 204, 249, 269, 283, 287, 289, 290, 295, 309, 320, 321, 328, 362, 366, 368, 369

Hind 71, 72, 73, 274, 277, 278, 377; — cânibi 277; — istân 70, 71, 377; — istân sevâhili 71; — kumpanyası 72; — tarîkı 72; bayağı — şâlı 377; çiçekli — metâ'ı 377; çiçekli — şâlı 377; ruhâbî — şâlı 377; Cânib-i — 71

hintov 210

hiref 234, 376

hisseler 335

hiyel 83, 236, 329, 330

Hokand <Özbekistan'da> 298

hokkabâz 28, 29

hora; — geçirilmek 287

Horasan <İran'da>; hânları 63

Horoslu-değirmen, İstanbul'da Cibali'de 179

Hoşkadem; — Mahallesi <İstanbul'da> 80

Hotin <Ukrayna'da> 9, 48, 184, 185, 246, 285, 349; — Kal'ası 349; — Muhâfazası 48; — muhâfızı 9, 184; — muhâfızlığı 48

Hoy <İran Âzerbaycânı'nda>; — Hânı 63, 65, 324; — Hâkimi 323

Hıristiyan 94, 97, 349, 350; — mezhebi 349; — teba'ası 97

ḫubs 26

hud'a 59, 245, 322, 361, 382; — -âlûde 361; şi'âr-ı — 382

Hudâ 298, 328, 351; — -negerde 298; vişâhu's-sadr-ı kemâl-i isti'dâd-ı — -dâd 351

Hudâvendigâr; — ı sâbık 261, 310; me'mûl-i — î 368

Hudâvendigâr; — Sancağı 39, 78, 189

huddâm 37, 107

hudûd 64, 65, 66, 73, 85, 111, 115, 166, 201, 215, 223, 229, 233, 274, 282, 294, 297, 317, 321, 330, 340, 374; — ı Devlet-i Aliyye 374; — ı hâkānî 115; — ı hâkāniye 215; — ı İraniye 317; — ı İslâmiye 294, 330; — ı Memâlik-i mahrûse 321; — ı mülk-i pâdişâhî 223; hem- — 166, 201, 297; hıfz-ı — 340; re's-i — 28

hukūk 17, 49, 63, 120, 202, 274, 322, 345, 363, 367, 379, 382; — ı devlet 202; — ı dünyeviyye 345; — ı hem-civârî 63, 322, 379; — ı kadîme 49;

— ı milel 382; — ı müştereke-i insâniye 379; — ı ni'am-ı tâcdârî 367; — ı sarîha 382

hulâsa 21, 63, 86, 95, 165, 194, 204, 213, 229, 240, 251, 256, 258, 267, 269, 365, 373; — i ahvâl 256; — i me'âl 216; — i mü'eddâ 165, 194, 251, 258

Hulâsatü'l-İ'tibâr, 1182 Rusya seferine dâ'ir el-Hâcc Resmî Ahmed Efendi'nin te'lîfi 309

humbara 128, 134, 250, 403; — endâhtı 250; — ta'lîmi 134

HUMÛDÜ'Z-ZARNÛS, Âl-i Selmân aşîretinin re'îslerinden 163

hurûb 98, 317; âteş-i — 319

hurûc 24, 32, 57, 66, 73, 74, 75, 83, 150, 251, 316, 340, 378, 389; — ale's-sultân 32; — ı Mevâcib Dîvânı 165

husamâ 197, 199

Husrev; cânib-i — âne 63; gars-i yemîn-i bâ-temkîn-i — âne 351; iltifât-me'âl-i — âne 322; melhûz-ı tab'-ı ilhâm-âsâr-ı — âne 315; Pâye-i — âne 327; rızâ-yı — âne 320; ruhsat-ı tâmm-ı — âne 351; taraf-ı vâzıhü'ş-şeref-i — âne 319

HUSREV HAN, Sinne Hânı, 82; Zend Abdülkerim Hân'ın mu'teber hânlarından 69

hussâd 3

husûmet 58, 298, 329, 357

husûn; — ı İslâmiye 364

hûş-mendâ<n> 114

huşûnet 77, 139, 169, 200, 295

hutbe 4, 5, 254, 314, 339

hutûb; — ı cesîme 106, 145, 242

hutût; — ı hümâyûn 132, 133; — ı şerîfe 349

Huveyze <1. Irak'ta Basra'ya bağlı bölge; 2. İran'da Huzistan Eyaleti'nin batısında bir kasaba, Irak sınırında, günümüzde adı "Huzgan"dır> 119, 120

huzûr 2, 3, 5, 6, 15, 28, 52, 73, 75, 81, 91, 94, 106, 123, 124, 126, 129, 130, 151, 165, 166, 170, 178, 182, 191, 211, 224, 225, 240, 247, 260, 261, 267, 319, 324, 364, 366, 367, 408, 409; — ı Âsafî 5, 52, 81, 91, 106, 123, 124, 126, 129, 130, 151, 191, 211, 261; — ı fâ'izü'n-nûr-ı hazret-i tâcdârî 366; — ı fâ'izü'n-nûr-ı mülûkâne 324; — ı fâ'izü'n-nûr-ı şâhâne 367; — ı fâ'izü'n-nûr-ı veliyyü'n-ni'amî 364; — ı feyz-nüşûr-ı pâdişâhî 260; — ı hazret-i hılâfet-penâhî 260; — ı pâdişâhî 261; — ı sadr-ı âlî 170; — ı şer' 408, 409

huzzâr 127, 191, 237, 288, 293, 294; — ı meclis 123, 127, 191, 237

hüccâc 317, 321

hüccet 319, 409

hücerât 49

hücre 303

hücûm 18, 40, 43, 52, 55, 57, 62, 69, 73, 87, 88, 89, 90, 91, 113, 114, 116, 117, 120, 143, 145, 150, 210, 214, 218, 229, 244, 251, 273, 277, 281, 286, 296, 320, 323, 340, 381, 382; — ı asâkir-i mansûre 69; — kolları 43

hükemâ 75

hükkâm 26, 40, 86, 95, 180, 282, 314, 317, 337, 338, 355, 409; — himâyesi 337; — irâdesi 337; — ı şer'î 314; — ı şer'-i mübîn 180; ayr.bkz. hâkim

hükm/hüküm 19, 26, 35, 65, 202, 207, 208, 233, 235, 247, 273, 278, 287, 325, 330, 349, 374, 408; — i İlâhiyye 65; — i ittihâd 374; — i kader 325; — i kazâ 325; — i muvâzene 287; — i münîf 26; — i şer'î 19; — i takdîre havâle 330; mer'iyyü'l- — 278; zîr-i — 207, 247, 381, 398, 402; ayr.bkz. ahkâm

hükûmât 354

hükûmet/ler 36, 39, 56, 71, 96, 97, 98, 118, 129, 141, 156, 173, 202, 213, 272, 279, 280, 321, 346, 354, 357, 359, 378, 379, 382, 393, 407; — i cedîde 378; — i cumhûriyyet 141; — i Haremeyn 45; — i hâriciyye 98; — i intihâbiye 213; — i İran 118; — i Kāhire 36; — i Kırım 346; — i meşrûta 279; — i Mısriyye 36; — i müstakılle 141, 202; — i Osmâniye 393, 407; — i Zendiyye 118; ezimme-i — 321; ribka-i — 212; sâye-i — 378; zîr-i — 272; ayr.bkz. hükûmât

hükümdâr 205, 274, 276, 344, 359, 385; — ı müstakıll 344; — î-i kutr-ı Revân 319; — ı serbest 344

hümâyûn; huzûr-ı — 2, 3, 28, 73, 75, 94, 166, 178, 182, 261; iltifât-ı — 178; izn-i — 14; ma'lûm-ı — 30, 45, 46, 330, 352, 353; makbûl-i — 146, 258, 352; manzûr-ı — 330; matlûb-ı — 76, 330, 377; matlûb-ı — ı hazret-i hılâfet-penâhî 377; mazhar-ı afv-ı — 8, 17; mesmû'-ı — 327; mugāyir-i tab'-ı — 240; murâd-ı — 3; müsâ'ade-i — 264; nefs-i nefîs-i — 1, 28; nezd-i — 160, 181, 324; rızâ-yı — 343, 353; sâmi'a-i — ı cihândârî; sem'-i — 17, 28, 77, 99, 165, 170; tâli'-i — 5; taraf-ı — 21, 30, 175, 324, 350; uğur-ı — 323; vâsıl-ı sem'-i — 17, 28, 77, 99, 165, 170; zât-ı — 29

Hünkâr; — Kapucular Kethudâsı 106, 243

HÜSEYİN, <Hazret-i Peygamber'in torunu>, İmâm 55

HÜSEYN-İ TÜRKÎ, Hindistân'da Malibar <Malabar> hükûmetine Devlet-i Aliyye tarafından yardım için gönderilen beylerden 71

HÜSEYİN ALİ HÂN, Revân Hânı 62, 63, 65, 66, 317

HÜSEYİN EFENDİ, Hanya <Sancağı Mutasarrıfı> El-Hâcc Mustafa Paşa'nın mîr-i âhûrluğunda ket-

hudâsı ve müsteşâr-ı umûru 77; sâbık sipâh kâtibi 77

I

Îd/ler 28, 120, 307; — ı Fıtr 28, 120

ıdlâl 75, 83, 97, 339, 382

ılgār 15, 67

Irak 52, 57, 58, 60, 63, 68, 72, 114, 118, 150, 162, 322; — gā'ileleri 72; — vekāyi'i 114; — ı Acem 63, 118, 322; — ı Acem havâlîsi 118; — ı Acem kıt'ası 63; — ı Arab 57, 60; — ı Arab havâlîsi 57

ırgād 333

ırk; — ı şakāvet 41

ırmaklar 384

ırz 224, 301, 341, 365; — larını hetk irâde etmek 341; — ı Saltanat-ı seniyye 301

ıs'âd 367

Isfahân <İran'da bir şehir> 320

ıslâh 111, 200, 207, 266, 271, 371; — ı cânibeyn 271; — ı ta'bîr 266

ISPANAKÇI HÂFIZ MUSTAFA PAŞA, Rusya Muhârebesi'nin sonunda ordu-yı hümâyûna me'mûr olması 60; Şumnu'da mahsûr bulunan orduya imdâd etmesi için görevlendirilmesi 60; Yanbolu ve Karinabad havâlîsinde dolaşması ve görevinde başarısızlığı 60; Irak-ı Arab tarafına me'mûr edilmesi 60; Rakka Vâlîsi 56; Bağdâd Vâlîsi 56, 57, 58, 62, 152, 322; Vezîr 322; İranlılar'ın hîlesine inanarak Basra'nın imdâdına gönderilmiş askeri geri göndermesi üzerine Basra'nın Acemler tarafından istîlâsı 60, 322; azli 58; Diyârbekir'de ikāmete gönderilmesi 58; Diyârbekir'de kal'a-bend edilmesi 60; Diyârbekir'de başının kesilmesi 60, 152

ıstılâh 306

ısyân 18, 34, 36, 37, 39, 42, 128, 135, 161, 164, 274; — lekesi 37; hareket-i — iye 164; makām-ı — 150; nâ'ire-i — 274; tarîk-ı — 32, 42

ıt'âm 47

ıtlâk 3, 16, 46, 103, 129, 138, 169, 185, 187, 188, 191, 192, 198, 199, 203, 204, 244, 304, 357, 359, 370, 388, 389, 390, 411; — ı inân 244; — ı üserâ kazıyyesi 192, 203; — ı üserâ mâddesi 191, 203

ıyâl 3, 17, 33, 37, 54, 87, 117, 135, 163, 165, 176, 189, 314, 320, 341

ızâ'a 269

ızrâr 1, 27, 40, 127, 197, 198, 280, 319

ıztırâb 201, 360; — ı ihtilâl 380; — ı şikāk 380

İ

i'ânet/ i'âne/ler 25, 56, 65, 71, 72, 73, 83, 87, 108, 116, 131, 135, 141, 152, 157, 176, 192, 194, 196, 197, 199, 206, 208, 209, 214, 218, 225, 236, 262, 263, 273, 275, 277, 325, 341, 356, 358, 390, 393, 404, 412; — levâzımı 325; — i nakdiyye 71

ib'âd 347

ibâd 1, 41, 102, 352, 364; — u'llâh 47, 139, 140, 352, 353, 363, 374; ta'tîl-i mesâlih-i — 99; teshîl-i mesâlih-i — 102; tesviye-i mesâlih-i — 164

ibâdet 268; — gâhlar 98

ibkā 4, 5, 7, 32, 37, 39, 44, 48, 72, 86, 107, 133, 155, 161, 163, 164, 165, 183, 185, 187, 211, 214, 220, 222, 232, 241, 242, 252, 258, 273, 279, 283, 304, 325, 349, 350, 360, 374, 411; — menşûru 5; — -yı vezâret 164, 242, 374

İblîs 327

İBRÂHÎM AĞA, Bergama a'yânı Koca Araboğlu El-Hâcc İsmâ'il Ağa'nın oğlu 18; Bergama a'yânı Mehmed Ağa'nın birâderi 18; "Veli Ağa" denmekle ma'rûf Bergama a'yânı 18

İBRÂHÎM BEY, Mısır Vâlîliği tevcîh edilen Ebuzzeheb'in Mısır'daki yakın adamı ve vekîli 34; Şeyhülbeled 34

İBRÂHÎM BEYEFENDİ, bkz. İvaz Mehmed Paşazâde —

İBRÂHÎM EFENDİ El-Hâcc Canikli Ali Paşa'nın bendesi 368; El-Hâcc Ali Paşa'nın kapu kethudâsı 224, 226, 228

İBRÂHÎM EFENDİ, Re'îsülküttâb-ı sâbık 121; 1193'de Kırım'a dâ'ir Rusya elçisi ile yapılan mükâlemeye me'mûr olanlardan 121

İBRÂHÎM ES-SABBÂĞ, Nasârâdan 37; Saydâ Vâlîsi Zâhir Ömer'in yakın adamı ve müsteşârı 37; katli 37

İBRÂHÎM NAZÎF EFENDİ, Ankaralı 31; kethudâ kâtibi hulefâsından 31; Kethudâ Kâtibi 31; Defter Emîni 31; kethudâ-i sadr-ı âlî 31; vefâtı 31

İBRÂHÎM PAŞA Mîr-i mîrândan 36, 78; Kuds-ı şerîf Mutasarrıfı 36, 78; Kapudan Paşa ma'iyyetine me'mûr 36; sâbık Kuds-i şerîf mutasarrıfı 78; rütbe-i vezâretle Haleb Vâlîsi 78, 183; Kars Vâlîsi 183

İbrâhîmpaşa Hazîresi, Sakız Cezîresi'nde 80

İBRÂHÎM PAŞAZÂDE MEHMED PAŞA, Adana Vâlîsi 36, 37; Vezîr 36; ber-vech-i ilhâk Saydâ Vâlîsi 36; azli 39

İbrail <Braila, Romanya'da ve Tuna üzerinde bir şehir>; — Kal'ası 349

ibret 12, 15, 60, 137, 147, 154, 169, 234, 301, 392; — en-li's-sâ'irîn 243, 331, 411; endâhte-i meydân-ı — 15

ibrîk 152

İbtidâ; — yı Altmışlı rütbesi 7; — yı Hâric 7

İbzolu — aşireti Beyi 60

îcâr 403; — senedâtı 404

icâzet 348

icbâr 203, 390, 395, 396, 399, 401, 403, 408

iclâ 3, 25, 27, 48, 162, 310

iclâs 362

icmâl 223; — lü 334

ictimâ' 120, 125, 167, 271, 313, 314, 341; — ı halîfeteyn 313

iççukadâr; — lık 8

İçel 71; — Mutasarrıfı 155, 164, 304; — Mutasarrıflığı 164; — Sancağı 107, 130

içoğlanları; — kapusu <Saray-ı Âsâfî'de> 76

i'dâm 15, 17, 19, 26, 39, 41, 67, 88, 93, 95, 113, 116, 129, 154, 176, 177, 210, 222, 240, 243, 252, 254, 256

idâne 263

idâre 9, 11, 14, 16, 18, 31, 39, 50, 58, 77, 78, 91, 93, 104, 121, 128, 241, 276, 288, 343, 352, 373, 379, 383; — ce 275; — i asâkir 373; — i devlet 50; — i efkâr 91; — i kü'ûs-ı efkâr 276; — i memleket 121; — i mülk 16; — i mülkiyye 16; — i umûr 31, 104, 241, 288, 383; — i umûr-ı Beytü'l-mâl-i Müslimîn 383; — i umûr-ı devlet 288; — i umûr-ı hâzıra 241; — i umûr-ı ocak-ı âmire 31; hüsn-i — i 121

idhâlât 140; — i nakdiyye 140

idmân 250

İDRÎS AĞA, Dârüssa'âde Ağası 257

iffet 7, 9

iflâs 258, 409

ifnâ 280

ifsâd 95, 96, 255; — ât 245; — mâddesi 255

iftirâ 243

igzâb 189, 373

iğfâl 65, 85, 91, 97, 174, 224, 227, 229, 235, 243, 253, 289, 299, 322, 373

iğmâz 14, 43, 138, 202, 221, 229, 252, 315, 333; — ı ayn 14, 138, 229, 252

iğrâ 75

iğtinâm 57

iğvâ 325, 339; — yı eşrâr 325

ihânet; — en 137

ihbâr 22, 76, 82, 95, 103, 139, 147, 160, 193, 200, 206, 219, 223, 266, 281, 296, 346, 357, 358, 380, 410; — emirleri 199; — pusulası 82

ihlâs 152, 156, 192, 193, 315, 317, 323, 364, 366, 368; — - kâr 193; — nâme 258, 261

ihrâc 31, 52, 77, 92, 99, 118, 142, 147, 148, 166, 173, 180, 212, 218, 267, 291, 301, 341, 362, 405; — ı Mevâcib Dîvânı 94, 145

ihrâcât 140

ihrâk 54, 135, 176, 244; — bi'n-nâr 176

ihrâmlar <Mısır'da> 35

ihsân 12, 13, 23, 25, 26, 29, 33, 39, 59, 62, 67, 69, 77, 81, 97, 99, 102, 106, 107, 121, 126, 134, 136, 146, 148, 153, 155, 158, 163, 165, 177, 182, 183, 184, 185, 189, 228, 240, 242, 243, 256, 304, 315, 324, 349, 351, 354, 360; — ı cihân-dârâne 324; — ı hümâyûn 146; — ı şâhâne 351

ihtilâf; — ât 298, 365

ihtilâl/ler 5, 13, 34, 77, 85, 92, 118, 138, 141, 152, 213, 216, 217, 219, 222, 223, 317, 343, 363, 364; — ât 85, 120, 280, 370; — ât-ı mütevâliye 280; indifâ'-ı — 380; îrâs-ı — 138

ihtisâs 182; — ı Devlet-i Aliyye 324

ihtiyâr <seçim> 3, 4, 6, 19, 37, 47, 68, 89, 107, 137, 157, 164, 169, 170, 175, 191, 193, 202, 218, 220, 227, 228, 232, 283, 295, 311, 313, 314, 320, 321, 324, 325, 326, 327, 331, 334, 337, 340, 375

ihtiyâr <yaşlı> 37, 375

ihvân 46, 92; — tarîkı 46

ik'âd 53, 118, 220, 231, 251, 252, 340

ikāmet; — gâh 109

îkāz 235, 299, 363

"İki gözüm gazeli", Enderûnî Fâzıl Bey'in nazmı 44

ikindi 181, 182

iklîm 142, 151, 252, 377, 380; — i Buhara 151; — i Hindistân 377; — i Mısır 142; — in hâkimi 261

ikmâl 12, 67, 73, 106, 170, 225, 227, 235, 236, 248, 285, 286; — i levâzım 106; — i techîz 106

ikrâm 7, 11, 13, 14, 29, 33, 39, 44, 221, 247, 316, 394; — ât 85; — rüsûmu 394; hüsn-i — 221; mazhar-ı — 33

iksâ 6, 28, 29, 124, 130, 152, 267, 315

iktidâr 44, 48, 55, 63, 78, 111, 153, 210, 226, 234, 259, 301, 330, 369; adem-i — 121; adîmü'l- — 78, 153; bezl-i — 63, 226, 301; bi-kadri'l- — 369; esbâb-ı — 275; kaviyyü'l- — 48, 330; kesb-i — 55, 234; teşmîr-i sâk-ı — 259

iktihâm 40, 62

il 6, 7, 9, 13, 14, 22, 43, 45, 70, 74, 75, 80, 83, 84, 86, 98, 100, 105, 106, 111, 120, 124, 125, 129, 137, 142, 145, 162, 165, 167, 172, 184, 208, 216, 217, 221, 223, 230, 236, 242, 244, 246, 252, 253, 261, 264, 269, 272, 278, 281, 282, 289, 298, 302, 308, 313, 319, 320, 323, 325, 327, 329, 339, 341, 342, 345, 362, 364, 365, 380, 381, 391, 392, 402, 407; — i pâdişâhî 319

ilâc 10, 132, 240, 305, 327, 341

ilâh; — î görevler 385; mîzân-ı adl-i — 57

i'lâm/lar 12, 30, 128, 260, 283, 317, 365, 377, 409

i'lân 19, 33, 51, 53, 59, 60, 66, 79, 82, 87, 93, 99, 122, 123, 125, 141, 142, 144, 156, 158, 175, 182, 229, 239, 255, 274, 275, 278, 289, 299, 325, 346, 359, 388, 397; — ı hâl 33; — ı harb 59, 60, 87, 93, 156, 229, 239, 278; — ı muhârebe 229; — ı sefer 52, 53; — ı Sefer-i İran 52

ilbâs 2, 5, 6, 28, 29, 67, 76, 82, 83, 105, 106, 107, 123, 124, 129, 130, 134, 137, 181, 315, 352; — ı hıl'at 28, 76, 83, 129, 137; — ı hıl'at resmi 83; — ı hıl'at-ı vezâret 137

İLBASANLI SÜLEYMÂN PAŞA, Üsküb ve Yanya Sancakları ilhâkıyla Hotin Muhâfızı 48; Vezîr 48; azli 48; İnebahtı Muhâfızı 48

ilel 8; — i müzmine 8

ilgā 40, 252, 273, 340

ilhâk 36, 42, 48, 78, 93, 177, 194, 282, 334, 378, 380, 381, 397; — an 78, 93, 119; ber-vech-i — 36, 78

illet 52, 101, 103, 107, 132, 137, 153, 196, 206, 269, 301, 302, 305, 363, 367, 375, 390; — i istiskā 107, 305; — i müstakılle 363, 367; — i pîrî 137; — i sadr 302; — i sâriye 132; — i tâ'ûn 52; — i vebâ 101; ayr.bkz. ilel

ilm 3, 80, 158, 171, 180, 303, 360, 368; — u'llâh 368; — i Fıkıh 180; — i Nücûm 171, 180; — i şerîf 360; — i Tıb 303, 310; mübâhese-i — iyye 75; ayr.bkz. ulûm

İLMÎ-DÂMÂDI ALİ SÂTI' EFENDİ, Mekke pâyelülerinden Kezûbî birâderi Mustafa Efendi'nin oğlu 138; müderris 138; Galata, mollâsı 138; Şâm mollâsı 138; Mekke-i mükerreme kādîsı 138; sadr-ı Anadolu 138; azli 138; Anadolu Kādî'askerliğinden munfasıl 138; vefâtı 138

İLMÎ-YEĞENİ ALİ MEŞREB EFENDİ, sâbık Mekke-i mükerreme Kādîsı 11; İstanbul kādîsı 11

ilticâ 18, 33, 42, 64, 65, 67, 79, 220

iltihâb 98

iltimâs 23, 59, 65, 70, 71, 93, 126, 131, 134, 143, 148, 153, 174, 219, 259, 300, 315, 393

İLYÂSZÂDE AHMED AĞA, Sığla Sancağı Mütesellimi 26

ilzâm 139, 204, 295, 326, 329

İmâdiye <Irak'ta>; — sancağı hâkimi 61

İmâm 25, 49, 55, 171, 185, 283; — et 108, 186; — et-i pâdişâhî 165; — ı evvel 49, 185; — ı evvel efendi 108; — ı evvel-i sultânî 49; — ı evvel-i şehriyârî 122; — ı sânî 25; — ü'l-Muvahhidîn 314; — ü'l-Mü'minîn 344; — ü'l-Müslimîn 111, 217, 313, 314, 339; asâleten — ı evvel 186; vekâleten — ı evvel 186

İMÂM KULU HÂN, İran hânlarından 283

imâret 47, 82

imdâd 56, 58, 59, 71, 87, 88, 227, 341, 393

imhâ 4, 98, 273

imparator 156, 169, 235, 278, 299, 370

imparatoriçe 83, 156, 210

imtihân 29, 46, 81, 177; bakıyye-i — 29; usûl-i — iye 81

imtiyâz; — ât 97, 113, 202, 276, 349, 405; — ı lâyıka 349; kesb-i — 305, 309

imzâ/lar 125, 194, 198, 202, 204, 208, 214, 265, 276, 278, 279, 288, 343, 346, 350, 351, 370, 387, 397; — etmek 214, 265, 288; — ettirmek 265, 288; — lanmak 204; — olunmak 125, 194, 198, 202, 204, 208, 276, 278, 279, 387

imzâlu 61

inâbet 302

in'âm 247, 406

inanç 385

inâs 254

inâyet 1, 22, 34, 67, 91, 227, 228, 243, 257, 304, 315, 324, 337, 350, 362, 363, 373; — i aliyye 363; — i Bârî 91, 227; — i cihân-dârâne 324; — i ezeliyye 373; — i İlâhiyye 34; — i Rabbâniye 362; — i Rabbü'l-azze 337; — lü efendim 328

inbât 35

inci 105, 264, 384; — taneleri 384

İncil 98

İncili Köşkü 157

incir 405

İncirli; çiftliği, İstanbul'da 31

indirâs; — ı kasr-ı ikbâl 319

İnebahtı <Lepanto, Yunanistan'ın kuzeyinde Korintos körfezinde Adriyatik kıyısında Naupaktos>; — Muhâfızı 48, 130; — mansıbı 267; — Muhâfızlığı 48

infâz 68, 228, 323, 337, 377

infi'âl 3, 83, 136, 189, 214, 360

infisâl 2, 25, 81, 89, 158, 172, 186

İngiliz/ler 72, 128, 151, 275, 276, 278, 280, 290; — gemileri 128; — kapudanı 128; — kapudanları 280; — tüccârı 290

İngiltere 72, 110, 125, 128, 141, 142, 143, 149, 151, 157, 198, 213, 215, 255, 262, 263, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 290, 347, 348, 354, 381, 382, 395, 396, 397, 400, 405, 411; — Ahidnamesi 397, 411; — bayrağı 397; — Devleti 72, 125, 141, 151, 215, 271, 272, 274, 277, 279, 381; — elçisi 128, 142, 271, 290; — emti'ası 273; — hükümdârânı 272; — kârhâneleri 273; — kavânînî 273; — konsolosları 405; — kralı 262, 263; — kralları 272; — lü/ler 110, 141, 142, 198, 213, 272, 273, 275, 277, 278, 400, 412; — lü sefîneleri 400; — ma'mûreleri 213; — mecâlisi 273; — meclisi 273; — metâ'ı 143; — Parlementosu 272, 273; — sefâ'ini 128; — tâ'ifeleri 347, 348, 395, 396, 400; İngiltere tavâ'ifinin tüccâr sefâ'ini 400; — tersânesi 142; — ticâreti 273; — tüccârı 255, 381, 397; — tüccâr sefîneleri 348; — vükelâsı 274, 276, 277

inhâ 13, 17, 21, 22, 37, 46, 55, 56, 58, 66, 75, 91, 113, 121, 127, 128, 130, 144, 153, 176, 191, 193, 194, 199, 200, 204, 205, 210, 216, 223, 229, 230, 239, 248, 251, 259, 262, 314, 347

inhizâm 69, 229, 244

inkılâb; — ât 337, 338

inkırâz 36

inşâ 36, 62, 70, 90, 104, 141, 160, 172, 177, 192, 252, 280, 294, 302, 308,

328, 354; — -yı sefîne 141; — -yı şi'r 160, 308

inşâd 82, 184, 310

intihâb <seçme> 5, 22, 26, 61, 83, 84, 88, 89, 114, 210, 211, 215, 220, 232, 233, 247, 270, 314, 320, 331, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 360, 378, 409; — gerde 378; — kazıyyesi 220; — ı ahâlî 5; — mâddesi 233; — mahzarı 340; mâdde-i — 220

intikām 56, 113, 142, 152, 176, 177, 187, 236, 242, 252, 254, 280, 286, 320

intisâb 18, 96, 153, 171, 182, 227, 303, 308, 310, 324; — ı atebe-i bülend-mertebe-i Hudâvendigârâne 324

inzibât 40; esbâb-ı — ıye 150

inzivâ 305; kûşe-i — 183

îrâd 4, 37, 74, 84, 85, 86, 88, 106, 112, 122, 126, 166, 167, 168, 170, 171, 190, 194, 196, 197, 220, 232, 237, 239, 242, 250, 251, 257, 258, 259, 264, 266, 277, 284, 291, 325, 329, 341, 345, 347, 349, 359, 361, 369, 372; — ât 371; — nizâmı 372

irâdât 371; — ı aliyye 351

irâde 17, 60, 64, 68, 86, 91, 97, 104, 106, 112, 127, 146, 158, 165, 166, 181, 194, 195, 209, 225, 226, 228, 239, 244, 250, 265, 266, 294, 321, 323, 327, 337, 339, 341, 351, 353, 358, 362, 365, 368, 375, 377; — li evrâk 181; — i aliyye 17, 362; — i Devlet-i Aliyye 64, 226; — i evliyâ-yı umûr 195; — i fâside 294; — i hayriyyet-ifâde 351; — i Husrevâne 327; — i kātı'a-i şâhâne 323; — i kat'ıyye 112, 377; — i kat'ıyye-i cihân-dârî 377; — i pâdişâhâne 323; — i râsiha-i hümâyûn 337; — i seniyye 68, 86, 91, 97, 146, 158, 165, 166, 181, 209, 225, 226; — i seniyye-i pâdişahî 68; — i şâhâne 228; — i şehriyârî 91; — i tâcdârâne 353; ayr.bkz. irâdât

İRAKLİ HÂN, Gürcistân Hânlarından 282; Kartaliya <Kartli> ve Kaket <Kahet> Hâkimi 282; Tiflîs (Herakliyus) Hânı 55, 63, 64, 65, 66, 67, 281, 282, 283, 323, 324; —'in ahâlîsi 282; —'ın Kâtibi 66; —'ın memâliki 282

İran 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 67, 68, 70, 73, 96, 114, 115, 117, 118, 119, 150, 152, 280, 281, 282, 283, 289, 317, 319, 320, 321, 322, 324; — ahâlîsi 54; — askeri 58; — Başbuğu 117; — Devleti 57; — hânları 63, 282, 283; — hudûdları 283; — iklimi 118; — îler 53, 59; — iyân 119, 283; — iye 323; — iyyü'l-asl 114; — lu/lar 54, 58, 69, 70, 115, 117, 152; — memâliki 56, 283; — mes'elesi 55; — ordusu 56, 70; — re'âyâsı 55; — saltanatı 64; — seferi 56, 60, 67, 68, 73; — şâhları 63; — tarîkı 152; — toprağı 322; — vekāyi'i 114; — Vekîli 53, 54, 63, 114, 317; cânib-i — 58; Havâdis-i — 114, 280; kibâr-ı — 119

irs 166, 207, 322

İrsâliye; — Hazînesi 32

irtikâb 3, 24, 100, 179, 224, 255, 293, 296, 301, 318, 319, 320, 322, 328, 331, 337, 361, 362, 374; — ât 77

irtişâ 10, 77, 100

Îsevî 72, 97

İSHÂK AĞA, Gümrükçü 25

İSHAK EFENDİ, bkz. Monlâcıkzâde (Mollâcıkzâde) —

İSHÂK EFENDİZÂDE ŞERÎF ES-SEYYİD YAHYÂ EFENDİ, Şeyhülislâm İshak Efendi'nin oğlu 11, İstanbul kādîlığından ma'zûl 11; Anadolu pâyesi 11

iskân 23, 56, 84, 250, 256, 347; — ı cedîd 347

iskele/ler 347, 354, 357, 358

İskenderiyye <Mısır'da> 71, 146, 404; — tarîkı 71

İslâm 48, 98, 199, 204, 220, 259, 298, 313, 314, 384, 385, 386; — âdeti 384; — hükümdârları 385; — prensipleri 386; mugāyir-i şi'âr-ı — 220

İslâmbol 326

İslav; — devleti 298; — kavmi 297

İSMÂ'ÎL AĞA/KAHYÂ/KETHUDÂ, Bağdâd Vâlisi Abdullâh Paşa'nın kethudâsı 69, 114, 115; azli 115

İSMÂ'ÎL AĞA/EFENDİ/PAŞA, Sırr kâtibi 240; Hazîne Kethudâsı 240, 269; sâbık Hazîne Kethudâsı 267; rütbe-i vezâretle İnebahtı sancağı mutasarrıfı 267; Vezir 269

İSMÂ'ÎL AĞA, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 257; sâbık Surre Emîni 257; Cebecibaşı 257

İSMÂ'ÎL AĞA, Diyârbekir Voyvodası 61

İSMÂ'ÎL AĞA, Sadr-ı sâbık Mehmed İzzet Paşa'nın yeğeni 188; sâbık Arpa Emîni 188; bostâncılar mahbesinde tevkîfi 188; habsten halâsı 188; peksimet tabhı mübâşeretiyle Sofya cânibine memur olması 188

İSMÂ'ÎL BEY, Merhûm Şehzâde Mehmed'in Lâlâsı 174; Hazîne Kethudâsı 174; Silahdâr-ı şehriyârî 174, 240; azli 240

İSMÂ'ÎL EFENDİ, bkz. Gelenbevî —

İSMÂ'ÎL EFENDİ, Rûznâmçe-i evvel Mehmed Sa'îd Efendi'nin babası 311; I. Mahmûd devrinde Dârüssa'âde Ağası Kâtibi 311; Hâcegândan 311

İSMÂ'ÎL PAŞA, Akkirmân ve Yanıkkal'a Muhâfızı 251, Yanıkpalanka Muhâfızı 270

İSMÂ'ÎL PAŞA, Akşehir Mutasarrıfı 60; Mîr-i mîrân 60

İSMÂ'ÎL RÂ'İF BEYEFENDİ/PAŞA, Müderrisîn-i kirâmdan İsmet Beyefendi'nin babası 105; Re'îsülküttâb 4, 46, 325; azli 46; Kıbrıs Cezîresi'ne nefyi 46; Kıbrıs adasında ikāmeti 46, 104; Sakız Adası'na nakli 104; Re'îsülküttâb-ı sâbık 104; vezâretle taşraya me'mûr 104; mısr-ı Kāhire vâlîsi 104; Girid Vâlîsi 183; Mora Muhassılı 183

İsmail <Ukrayna'da Tuna üzerinde bir şehir> 270; — cânibi 108, 249; —

cânibi Ser'askeri 290; — Kasabası 87, 157; — ordusu 92, 93, 176; — ordusu Nüzül Emîni 176; — Ordusu Ser'askeri 176; — Ser'askeri 92, 251; — Ser'askerliği 88

İSMET BEYEFENDİ, sâbık Re'isülküttâb İsmâ'îl Râ'if Beyefendi'nin oğlu 105; müderrisîn-i kirâmdan 105; Şeyhülislâm-ı sâbık Ârif Hikmet Beyefendi'nin babası 105; III. Selîm devrinde sudûr-ı izâmdan olup mükâleme vü müşâvere meclislerinde bulunanlardan 105

İspanya (Büyük İspanya) 141, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 259, 260, 263, 277, 279, 354, 358, 359, 382, 386; — başvekîli 192; — Devleti 141, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 277, 354, 358, 386; — elçisi 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 263, 358; — esîrleri 203; — gemileri 191, 193; — hükümdârı 359; — kralı 190, 192, 193, 203, 205, 206, 207, 259, 260; — kralları hânedânı 200; — lular 25, 192, 201, 202, 277, 278, 279; — mâddesi 203; — mes'elesi 190, 208; — murahhası 191, 205; — Musâlahası 205; — sefâ'ini 194; — üserâsı 203

İspanyollar 201

İspanyollu 203

İSTAKYOF, bkz. Aleksandr Staykof

İstanbul 3, 7, 8, 10, 11, 15, 18, 20, 22, 25, 28, 32, 45, 47, 49, 52, 57, 60, 69, 81, 83, 84, 93, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 109, 112, 113, 122, 125, 132, 137, 138, 139, 140, 153, 154, 163, 170, 172, 174, 178, 183, 186, 205, 243, 257, 265, 268, 284, 286, 294, 377, 383, 398; — Boğazı memerri 398; — kādîlığı 103; — kādîsı 7, 11, 49, 100, 102, 104, 122, 137, 138, 170, 257; — kādîsı ma'zûlü 101; — kârı 178; — kazâsı 45; — pâyelüleri 52; — pâyesi 32, 103, 186, 284; — Rum patrikliği 97; — şâlîsi 377; — zahâ'iri 138; — zahîresi 139

İSTANİSLA<S>, bkz. Stanislas

İstanköy <Anadolu'da Bodrum karşısında Cos <Kos> adlı Yunanistan adası>; — Cezîresi 171, 189, 310

İstavroz <İstanbul'da bir semt> 104

isti'âne/ isti'ânet 71, 79, 111, 116, 208, 260, 325; — nâmeler 63; — levâzımı 325

isti'câl; — emirleri 77; — emri 194

isti'fâ 45, 100, 101, 116, 153, 154, 174, 182, 183, 188, 242, 252; — -yı kusûr 116

isti'lâm 55, 62, 73, 79, 194, 244, 260, 285, 374, 380; — ı keyfiyyet 62, 79; — nâme 73

istîcâr 102, 167, 181, 403, 404; — senedâtı 404

isticlâb 28, 30, 47, 151, 283, 316, 368, 374

istid'â 13, 17, 22, 32, 33, 55, 58, 63, 83, 112, 115, 121, 125, 166, 178, 181, 190, 193, 206, 210, 211, 215, 226, 238, 246, 247, 265, 276, 291, 292, 300, 314, 344, 358, 365, 382, 397; — -yı ruhsat 32

istifsâr 29, 74, 127, 223, 261, 284, 285, 295

istigâse 341

istihbâr 69, 73, 77, 79, 258, 320

istihdâm 3, 8, 11, 12, 13, 31, 36, 38, 40, 44, 48, 50, 120, 134, 153, 154, 160, 171, 203, 220, 225, 268, 275, 301, 308, 316, 326, 348, 356, 357, 388, 409

istihkâk 31, 62, 68, 81, 136, 166, 173, 322, 351, 380

istihkâm 48, 90, 232, 234, 249, 283, 285, 343, 357, 364, 380; — ât 85, 260, 282

istihlâs 36, 70, 119, 316, 362

istihsâl 54, 66, 81, 122, 136, 164, 202, 203, 209, 213, 234, 255, 296, 315, 316, 320

istikbâl <karşılama> 15, 66, 123, 196, 351

istiklâl 10, 54, 94, 118, 119, 133, 159, 230, 235, 273, 275, 280, 289, 314, 315, 345, 346, 351, 352, 372, 378; — i dâhilî 273; — i devlet 235; — i hükûmet 94; kemâl-i — 352, 372; sevdâ-yı — 277; şân-ı — 235

istikrâz 263

istîlâ 6, 22, 33, 48, 54, 58, 60, 84, 85, 88, 89, 90, 96, 124, 125, 128, 212, 213, 214, 224, 228, 231, 240, 248, 252, 254, 255, 265, 289, 316, 318, 320, 322, 340, 341, 365; — yı Kırım mâddesi 340

istimâlet 172

istîmân 163

istimdâd 33, 53, 58, 69, 70, 87, 111, 151, 199, 208, 214, 228, 275, 341

istintâk 17, 20, 258, 360, 410

istirdâd 132, 167, 168, 169, 181, 218, 280, 292, 407; — ı sefâ'in 168

istirkâb; — dâ'iyesi 267

istirkâk 4, 54, 319, 357, 358, 407; — ı ehl-i îmân mâddesi 319

istisnâ 205, 208, 347, 398, 403, 409

istişâre 54, 162, 177

İstitrâd 207

istîzân 103, 122, 224, 238, 260, 266, 271, 293, 296, 300

İstokolm, bkz. Stockholm

İsveç 142, 195, 204, 205, 236, 300, 354, 382; — başterciimânı 195; — Devleti 236; — elçisi 142; — kralı 205, 236, 382; — lü 236; — maslahatgüzârı 204

iş; — başa baş telâşâ düşmek 249; — başa baş taşa gelmek 297

işgâl 54, 127, 203

işret 70, 210; hem-bezm-i ünsâ-üns-i — 70

iştikâ 14, 23, 25, 29, 45, 57, 95, 111, 141, 146, 154, 200, 273, 371

iştirâ 25, 49, 96, 108, 176, 390, 395, 396, 398, 399, 404, 405

itâ'at 37, 38, 53, 68, 117, 129, 323, 331; — -güzârî-i Saltanat-ı seniyye 323; — -i pâdişâhî 37

itâb 70, 197

İtalya 382

ithâm 43, 98, 257

i'tikād 82, 96, 299; — ı bâtıl 299; — ı vâhid 96

itfâ 75, 130, 131, 148, 178, 179, 277, 382; — yı şerâre 382

i'tinâ 67, 114, 135, 151, 176, 231, 235, 248, 293

i'tizâr 24, 33, 43, 70, 108, 134, 200, 242, 301, 381

itlâf 63, 117, 150, 177, 269, 280, 287, 318; — ı nüfûs 318

ittifâk 18, 23, 49, 55, 63, 65, 110, 114, 116, 127, 141, 156, 157, 177, 192, 194, 195, 200, 201, 205, 210, 213, 214, 215, 235, 236, 237, 239, 245, 265, 269, 274, 276, 277, 286, 289, 293, 298, 308, 310, 314, 316, 319, 323, 324, 330, 331, 338, 344, 360, 367, 370; — an 46, 100, 102, 111; — mâddesi 237; — mu'âhedesi 201; — ı ârâ 23, 65, 127, 192, 286, 310; — ı kulûb 367; — ı mahsûs 201; dâ'ire-i — 277; sûret-i — ıye 142; usûl-i — ıye 277; yek-zebân-ı — 293

ittihâd 55, 59, 63, 110, 152, 153, 188, 206, 208, 237, 260, 262, 263, 283, 298, 316, 319, 320, 370; — mâddesi 237; — sızlık 288; — ı dîniyye 320; — ı diyânet 283; — ı kâmile 370; — ı mezheb 152; — milliyye 320; tevsîk-ı râbıta-i — 319

İVAZ AĞA, İzmir civârında Karaburun Voyvodası 19; şakī 19

İVAZ MEHMED AĞA, segbân 25; İzmir voyvodalarının levendlik ve bölükbaşılık hidmetinde bulunması 25; Gümrükçü İshak Ağa'nın dâ'iresine intisâb ederek İzmir havâlîsinde mukāta'alar iltizâm etmesi 25; Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 25; İzmir civârında Bayındır Voyvodası 25; şakī 25; kapucubaşı 25; Sakız muhâfızı 25; İzmir Voyvodası Kara Osmanoğlu el-Hâcc Ahmed Ağa'yı tazyîk için İzmiri basarak yağma ettirmesi 25; katli 25

İVAZ MEHMED PAŞA, Sadr-ı esbak Halîl Paşa'nın babası 48; Belgrad fâtihi 48

İVAZ MEHMED PAŞAZÂDE HALÎL PAŞA, Belgrad fâtihi İvaz Mehmed Paş'nın oğlu 47; mîr-i âhûr 47; Çâvuşbaşı 47; kā'immakām kethudâsı 47; mîr-i âhûr-ı evvel 47; rütbe-i vezâretle Rumeli vâlîsi 47; Vezîr 47; Hotin muhâfızı 47; sadrıa'zam 47; serdâr-ı ekrem 47; azli 47; Sadr-ı a'zam-ı esbak 47; Eğriboz muhâfızlığı ile vezâreti ibkā 47; Bosna vâlîsi 47; Selânik mutasar-

rıfı 47; Sivas vâlîsi 47; Kütahya'da Na'lluhân'da vefâtı 47

İVAZ MEHMED PAŞAZÂDE İBRÂHÎM BEYEFENDİ, Şeyhülislâm 1, 28; meşîhatten azli (infisâli) 29

izâle 3, 9, 16, 36, 41, 42, 129, 135, 147, 212, 231, 299, 314, 347, 360

izbandid 407

izbandir, bkz. izbandid

izdivâc 106

İzmid 51, 52, 67; — cibâli 51, 67

izmihlâl 86

İzmir 3, 7, 19, 25, 26, 147, 404; — bâzergânları 25; — kādîsı 19; — mevleviyyeti 7; — voyvodaları 25; — Voyvodası 26

izn; 335; — i âmm 128, 141; — i sefîne hükmü/hükümleri 139; — i sefîneler 401, 402; — i sultânî 134, 314; — i şer'î mürâselesi 314

İZZET EFENDİ, Rumili Kādî'askeri Mehmed Murâd Efendi'nin eniştesi 101; Müderrisînden 101, Ağakapusu Kassâmı 101; azli 101; Bahr-ı Sefîd adalarından birine nefyi 101

İZZET MEHMED PAŞA, Sadrıa'zam 2, 24; azli 24; Aydın muhassılı 24, 27; Sadr-ı sâbık 27, 224; Mısır Vâlîsi 27; sâbık Mısır Vâlîsi 107; Sadr-ı esbak 107, 155; İçel Sancağı Mutasarrıfı 107; Rakka Vâlîsi 155; Şeyhü'l-vüzerâ 155; Erzurum Vâlîsi 155, 160; ikinci def'a Sadrıa'zam 160, 161, 181, 211, 222, 224, 225, 353, 360; azli 181, 234, 268; infisâli 188; Sadr-ı sâbık 182, 188; mâmelekinin mîrî tarafından zabtı 182; Filibe'de ikāmet eylemesinin fermân olunması 182; Sadr-ı esbak 242, 268; ibkāyı vezâretle Belgrad Muhâfızı 242, 285; — nın kurenâsı 268

J

JAK BULGAROF, Rusya ortaelçisi 166

Jamaica <İngiliz Uluslar Topluluğu içinde>; — Cezîresi 278

JORJ VAŞİNKTON, bkz. George Washington

JOSEPH II., Nemçe İmparatoriçesi Maria Theresia'nın oğlu 156, 213; Macaristan Kralı 156; Nemçe (Avusturya) İmparatoru 156, 213, 298, 299

JOVANDA POLİNİ, İspanya elçisi 190, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 205, 208, 209; İspanya murahhas elçisi 192

JOZEF II., bkz. Joseph II.

K

kā'ide 4, 12, 16, 27, 28, 45, 61, 66, 145, 157, 166, 317, 318, 345, 371, 387, 397, 402; — ten 44; — i adl ü merhamet 66; — i devlet 387; — i dîrîne-i düvel 317; — i kadîme 28, 61, 145, 157; — i külliyye 16; — i lâ-tetegayyer <yetegayyer>

345; — i mer'iyye 4, 12, 27, 45, 397; — i mer'iyye-i düveliyye 27; — i mülûk-ı sütûde-sülûk 318; — i müstahsene-i Devlet-i Aliyye 166; mukābele bi'l-misl — si 66, 94, 211, 248, 293, 326, 329; ayr. bkz. kavâ'id

kā'ime/ler 282, 360, 364, 367, 368, 374; — i ihlâs-müfâd 368; — i meveddet 374; — i müşîrâne 367; — i sâdıkāne 360

kā'immakām/lar 48, 114, 158, 176, 185, 216, 218, 287, 411; — kethudâsı 48; — lık 114, 158

kabâ'il 22, 111, 172, 216, 217, 221, 223, 230, 246, 253, 339, 341, 342, 345, 365; — halkı 223; — ihtiyârları 216; — i akvâm-ı Tatar 345; — i Çerâkise 172, 221, 230; — i Tatar 217, 339, 341, 342

kabale 387

kabara; — sız 353

Kabartay/lar 216, 246, 247, 253; — ahâlîsi 247; — mâddesi 246

Kabataş <İstanbul'da bir semt> 23

kabîle/ler 21, 74, 118, 127, 162, 216, 219; — re'îsi 74; ayr.bkz. kabâ'il

kābileler 30

kabr 385; Levh-i — 172

kabz 20, 22, 55

kabza 34, 38, 54, 163, 233, 258, 261, 264, 278, 281, 282, 352, 362, 378; — i tasarruf 54, 278, 281, 282, 378

Kaçar <İran'da>; — kabîlesi 118

kader 48, 187, 299, 321, 325, 364; dîvân-ı — 241; hasbe'l- — 48, 364; verâyı perde-i — 321

kādî/lar 17, 49, 99, 101, 102, 103, 108, 138, 153, 159, 170, 180, 186, 257, 304, 314, 339, 355, 389, 390, 405, 406, 408; 411 — i sultânî 21; ayr. bkz. kudât

Kādî Beyzâvî; — Tefsîri 82

Kādî'asker; — Câmi'i 180; — efendi 314; — i hânî 21; — lik 99

Kādirî 302

KĀDÎZÂDE TÂHİR EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında müderris olanlardan 173; daha sonra Şeyhülislâm 173

KADRİ AĞA; Derviş Mehmed Paşa'nın babası 80; yağlıkcı esnâfından 80

kāfile-i; — Hacc 78

Kâfirgölü, Mar'aş'ta 18

kâfirler 385

kaftân 2, 51, 377; çiçekli — 377; sıkma — 51; şerîtli — 51; yakası oymalı — 51; yenleri sırmalı — 51

kâğıd/lar 144, 145, 197, 207, 209, 211, 216, 218, 219, 237, 255, 261, 262, 273, 284, 307, 322, 340, 343, 366, 408; müsbet — 209

Kâğıdhâne <İstanbul'da bir semt> 250

kâğıd-ı Enderûn; — emâneti 307

Kahet; — hâkimi 281; — memleketi başpiskoposu 282

Kāhire <Mısır'ın başkenti> 10, 11, 35, 36, 82, 104, 185; mısr-ı — 10, 11, 35, 82, 104, 185; mısr-ı — eyâleti 104; mısr-ı — kādîsı 104; mısr-ı — mevleviyyeti 11

kahr 36, 75, 121

kahramân 385

Kahramân; zamân-ı — î 75

kaht u galâ 118, 260

kahya/lar 57, 59, 114

Kaket, bkz. Kahet

kakum 28, 29, 124, 377

kāl ü kīl 196

kal'a/lar 15, 37, 39, 59, 60, 83, 90, 91, 128, 143, 157, 179, 180, 216, 229, 239, 246, 247, 281, 287, 301, 316, 319, 364, 365; — bekçisi 287; — -bend 59, 60, 128, 301; — burcları 37; — dîvârı 179, 180; — kapusu 15; — muhâfazası 229; — topları 143; — -i pâdişâhî 216, 319; ayr.bkz. kılâ'

kalâfât 393

Kal'a-i cedîd, Kırım'da, Bahr-ı Siyâh'ın kilidi, — Kal'ası 21, 22

kalem/ler 67, 155, 295, 317, 336, 375, 389; — lü 338; ayr.bkz. aklâm

kalem <âlet> 136, 189, 229, 308, 369; — e alınmak 284, 290; — e almak 67, 95, 190, 194, 197, 205, 209, 249; — en 149; ceffe'l- — 295

kalem-rev; — -i hükûmet 317

Kalender; bahş-ı — î 161; etvâr-ı — âne 14

kalgāy 84, 210; — lık rütbesi 89

Kalıcılar Köşkü <İstanbul'da> — havâlîsi 131

kalpak/lar; semmûr — 188

kalyon/lar 51, 67, 87, 90, 205, 221, 226, 230, 231, 369; — cular 26, 287; — cular tahsîsâtı 287; — muhassasâtı 287; — cu neferi 287; — ı hümâyûn 221, 231

KÂMİL AHMED PAŞA, Kethudâ 311; Vezîr 311

Kanburköprü, Eğriboz'da 15

kan/lar dökülmek 118, 319; — ları dökülmek 320; — lı 87, 341

kantâr 250, 348, 400

Kantarcılar <İstanbul'da bir semt> 81

kānûn 5, 123, 202, 236, 284, 331, 332, 333, 334, 335, 365, 379; — ı aklî 365; — î evlâd 332; — ı hatarnümûn 5; — ı kadîm 331, 334; — ı kavî 332; — mülâzemet 333; — ı münâzara 202, 236; — ı münîf 315; — ı Saltanat-ı seniyye 123; — ı sedâd 365; — ı tevcîhât 335; ayr. bkz. kavânîn

kapu/lar 12, 15, 20, 40, 67, 107, 186, 187, 213, 307, 328, 361; — lanmak 42, 43; — suzlar 42; — yapmak 328; ard — 195

kapu 5; — çukadârı 20, 186; — su halkı 14, 18, 19, 48, 58, 61; — kethudâlıkları 186, 187; — kethudâlık umûru 186; — Kethudâsı 3, 68, 70, 114, 189, 224

KAPUCU SÜLEYMÂN PAŞA, bkz. Kuyucu Süleymân Paşa

kapucu; — başı ağalar 107; — başılar 17, 20; — başılık 26, 106, 171, 303; — başılık pâyesi 168

kapucular; — kethudâsı 77, 106

kapudan/lar 26, 29, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 51, 90, 91, 92, 109, 110, 112, 113, 128, 129, 143, 146, 150, 164, 165, 193, 194, 196, 199, 203, 204, 228, 239, 240, 259, 263, 271, 284, 285, 286, 287, 288, 293, 296, 301, 368, 393, 411; — lık mesnedi 288; — paşa/lar 26, 29, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 51, 91, 92, 109, 110, 112, 113, 129, 150, 164, 165, 194, 199, 203, 204, 228, 239, 240, 263, 271, 284, 285, 286, 287, 288, 293, 301, 368, 393, 411; — ı Deryâ 26, 36, 67, 90, 129, 133, 146, 150, 158, 209, 239, 251, 261, 287; — paşa hazretleri 368; — Paşa Vekâleti 129

Kapudan İbrâhîm Paşa Câmi'i, Sultân Bâyezîd Hân Câmi'i civârında; — Hazîresi 172

kâr-gîr 159

KARA HASAN, Bayındır Voyvodası İvaz Mehmed Ağa'nın yeğeni 26, katli 26

KARA OSMÂNOĞLU (OSMÂNZÂDE) EL-HÂCC AHMED AĞA, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 26; İzmir Voyvodası 26; Saruhân mütesellimi 26

kara; — sığır 306

kara <yer> 21, 306, 338, 357, 394; — ya çıkmak 38, 43; — zâbitânı 394

"KARA SİLAHDÂR" Silahdâr-ı şehriyârî Seyyid Mehmed Efendi'nin lâkabı 49, 132

"KARA VEZÎR" Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa'nın lâkabı 10, 132, 159, 306

Karaağaç <İstanbul'da> 76, 82; — Hadîkası 82; — Sarâyı 76

Karabâğ <Âzerbaycân'da>; — hânı 64, 66

KARABEYZÂDE AHMED AĞA, gedüklü zu'amâdan 168; mübâşir 168

Karaburun, İzmir civârında; — Voyvodası 19

Karacaahmed, Üsküdar'da 8

KARACA BATTÂL AĞA, Levend Başağası 41; Vüzerâ kapularında Delibaşı 41

Karaçolân <Irak'ta Süleymâniye'ye bağlı liva, sonra ilçe> 53, 68, 116

Karadeniz 9, 88, 106, 108, 111, 113, 138, 140, 167, 231, 244, 246, 251, 253, 270, 279, 289, 291, 346, 381, 382, 388, 400, 401; — Boğazı 167, 401; — Kapudanı 270; — sâhili 346; — ser'askeri 9; — sevâhili 138, 246

Karagözlü <İran'da>; — askeri 69

Karagümrüğü <İstanbul'da bir semt>; — mahalleleri 179

Karahisâr-ı Sâhib; — Mutasarrıfı 60; — Sancağı 78

Karahisâr-ı Şarkī; — Kasabası 256

KARAHİSÂRÎZÂDE AHMED BEY, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 79; büyükmîr-i âhûrluk pâyesi 79; Boğdan voyvodasına havâle kılınan zahâ'ir ve levâzım-ı sâ'irenin acele ulaştırılmasına ve Boğdan ahvâline dâ'ir ma'lûmât edinmeye me'mûr 79; Boğdan voyvodası Ligor Voyvoda'yı <Grigore III Ghica> katletmesi 79; Kırım Hânı Devlet Girây Hân-ı Râbi'e menşûr ve teşrîfât götürmeye me'mûr 83

KARAHİSÂRÎZÂDE AHMED BEY, Topçubaşı 131; azli 131; Cezâyir-i Bahr-i Sefîd'den bir mahalle nefyi 131

Karakeçilü; — aşîreti beyi 61

Karaman Ereğlisi 166

Karaman; — Eyâleti 243; — Vâlîsi 133, 243

karantina 111, 354

karârgâh 66, 154, 162

Karasi; — sancağı 164

Karasu <Kırım'da, Ukrayna'da> 244, 252

kargı 117

kâr-güzârân 255

Karînâbâd <Karinova, Bulgaristan'da> 60

Kars; — cânibi 48, 63, 64, 65, 70, 323, 324; — cânibi kolu 323; — cânibi muhâfızı 62; — cânibi Ser'askeri 48, 63, 65, 70, 324; — eyâleti 133; — kolu 62; — muhâfazası 93; — muhâfızı 55; — ordusu 68, 70; — ser'askeri 62, 63, 65, 66, 319, 325; — serhaddi 317, 324; — tarafları 66; — Vâlîsi 183

Kartal; — Vak'ası 153

Kartaliya, bkz. Kartli

Kartli; — hâkimi 281; — memleketi başpiskoposu 282

karye/ler 18, 26, 41, 74, 90, 159; — ahâlîsi 41; — halkı 74; ayr.bkz. kurâ

kâr-zâr 71, 233; bârika-i — 233

kasaba/lar 17, 85, 362, 364; — ât 56, 318

kasabü's-sabak 315

kasd; an- — ın 369; — ı fâsid 19

kâse 152

Kāsıd; — ân-ı Tatar 4, 21

KĀSIM, Kapu Kethudâsı 3; Magosa'ya nefyi 3

kasîde 71

kasr/kasır/lar 177, 290, 319, 334, 345, 346; — ı hümâyûn 177; ayr.bkz. kusûr

kasr; — ı yed 290, 334, 345

kassâbiye 398

kassâmlar 391

KASTAMONULU EL-HÂCC HALÎL EFENDİ, Üsküdar Kādîsı 184

kasteller 354

kâşâne 8

kâşif 32

katana 339; — libâsları 341

KATERİNA II., Rusya İmparatoriçesi 84, 85, 110, 112, 114, 124, 125, 141, 142, 156, 210, 212, 213, 214, 215, 235, 236, 245, 252, 254, 255, 272, 277, 279, 280, 281, 288, 289, 298, 299, 378, 381; — *Târihi* 289

katır 248

kâtib 5, 31, 51, 63, 336; — tîmârı 336; — zâdeler 336; — ze'âmeti 336; ayr. bkz. ketebe; küttab

KÂTİBZÂDE 309

kâtiller 177

katl 15, 16, 18, 19, 26, 27, 32, 33, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 54, 69, 77, 88, 92, 96, 118, 129, 147, 175, 176, 188, 241, 243, 252, 254, 256, 280, 331, 340, 359, 380, 410; — i âmm 33, 40; — i nefs mâddesi 241; — i nüfûs 19, 27

Katolik/ler 94, 95, 96, 97, 98, 143, 144, 145; — cenâzeleri 95; — kilisesi 94, 97; — lik râyihası 143; — mâddesi 144; — mes'elesi 94; — mezhebi 95, 96, 97, 98, 143, 144, 145; — mürdeleri 97; — papasları 95, 96

katrân 393

kavâ'id 134, 135, 143, 194, 204, 228, 233, 235, 254, 341, 389, 395, 408, 410; — i aklâm 134; — i düvel 194, 254, 341, 381; — i düveliyye 194; — i mer'iyye 204, 228; — i sâbıka 143

kavâ'im; — i nakdiyye 275

Kavakhisârı <İstanbul'da Boğaziçi'nde> 166, 167; — ricâli 166

Kavak Sarâyı, Üsküdar'da 129

kavalyer 351; — lik nişânı 210

kavânîn 86, 94, 135, 202, 233, 234, 336, 337, 338, 407, 408, 410; — i Devlet-i Aliyye 202; — i mu'tebere 337; — i mülkiyye 94; — i müstahsene 338; — i siyâsiye 233

kavm/kavim 5,21, 119, 127, 176, 192, 246, 253, 297, 313, 314, 321, 328, 339, 340, 341, 343, 345, 346, 378; — i serkeş 192; — i Tatar 21, 313, 314, 328, 339, 340, 341, 343, 345, 346, 378; efrâd-ı — 5; kibâr-ı — 66; ayr.bkz. akvâm

kayd/kayıd/lar 50, 59, 62, 67, 70, 122, 133, 134, 139, 175, 203, 204, 233, 261, 335, 372, 383, 398; — ına düşmek 117, 283; — ına/larına şerh verilmek 335; — ı esirre 204; atîk — lar 383; cedîd — lar 383; mütegāyir — 134; mütenâkız — 134; ayr.bkz. kuyûd

kayık 16, 188; dört çifte — 188; iki kürekli — 244

kayn/kayın 24; — pederi 24, 257

kaynaklar 384

Kaynarca <Küçük Kaynarca, Bulgaristan'da> 1, 4, 31, 60, 85, 113, 122, 123, 124, 132, 138, 148, 212, 213, 237, 238, 248, 271, 297, 313, 344, 345, 348, 350, 381, 387, 389, 400, 405, 411, 412; — Ahidnâmesi

60, 238, 344, 348, 350, 405, 411, 412; — Mu'âhedenâmesi 132; — Mu'âhedesi 1, 4, 85, 113, 122, 124, 148, 212, 213, 238, 297, 313; — Musâlahası 31, 123, 138, 237, 248, 350, 381; — Musâlahası Ahidnâmesi 350

KAYSERİYYELİ ALİ AĞA, Levend ocağı re'îslerinden 42; Levend Ağası 43

kazâ <yer> 12, 18, 159, 341; — lar (Rumeli) 157

kazâ <kādîlık vazîfesi> — -yı İstanbul 45; tarîk-ı — 171, 180

kazâ <kader> 13, 90, 390, 393; — 'en 390; — -zede 390

Kazak 339

kazâyâ 225, 226, 288, 320; — yı şi'riyye 288

kazıyye 5, 24, 39, 41, 98, 119, 139, 203, 211, 283, 287, 289, 319, 320, 321, 368, 379; — i kader 321; — i ma'kûse 211; — i sulh 203; ayr. bkz. kazâyâ

Kebsût; — Kazâsı A'yânı 19

keder 158, 214, 262, 307, 308, 328, 361, 364

kefâlet/ler 204, 355, 391

Kefe <Kırım'da, Ukrayna'da> 22, 84, 112, 113, 138, 217, 218, 244, 252; — havâlîsi 112; — iskelesi 138; — kādîsı 217

keff; — i yed 123, 229, 361, 362, 382

kefîl 391, 408, 409

kehhâlbaşı; — efendi 122

KELB-İ ALİ HÂN, İran Serkerdesi 69, 115; Kürdistân'ı tâlân etmesi 115

kelime; — ât 46; — i Tehlîl 104

kelle 334

kemân <yay> 178, 264

KENAZ BOZORSKİ, bkz. Knyaz Bozorski

kerâste/kereste/ler 52, 61, 67, 141, 157, 186, 231, 291, 306, 393; — ecnâsı 306; — Kâtibi 51; — mahzeni 306; — nizâmı 67

kerâsteciler; — dükkânları 178

Kerbelâ <Irak'ta> 150

Kerç, Kırım'da, Bahr-i Siyâh'ın kilidi 21, 22, 83, 210, 218, 222, 226, 227, 244, 381; — havâlîsi 226; — Kal'ası 21, 22, 244; — Kazâsı 218; — Limanı 222

Kerîm; rahmet-i — 172

kerîme; — i muhtereme-i şehriyârî 47; — zâde 303

Kerkük <Irak'ta> 54, 56, 59, 115, 116; — sancağı 59; — Vâlîsi 56, 115; medîne-i — 54

Kerson <Ukrayna'da Dniepr (Özi) nehrinin Karadeniz'e ulaştığı kısımda günümüzde aynı isimli bir şehir>; — Kal'ası 364

Kerş, bkz. Kerç

Kesriyye 94

KESRİYYELİ AHMED PAŞA, İran sefîri 49

KESRİYYELİZÂDE EBÛBEKİR BEYEFENDİ, kudemâ-yı Hâcegândan 182; Başmuhâsebeci (Muhâsebe-i evvel) 182, 243; Şıkk-ı sânî Defterdârı 243

Kestâne-karası, furtına 113

keşîde; — buyurmak 74; — buyurulmak 146; — kılınmak 86; — i zencîr etmek 54

keşmekeş/ler 118, 188

ketebe; — i aklâm 99

kethudâ/lar 2, 3, 9, 10, 28, 29, 31, 49, 50, 66, 76, 80, 86, 105, 106, 107, 114, 126, 130, 148, 154, 155, 164, 171, 174, 175, 181, 185, 189, 191, 268, 305, 309, 311, 363, 376, 377; — bey 28, 29, 76, 86, 126, 191; — kâtibi 31, 189; — kâtibi hulefâsı 31; — Kitâbeti 31; — lık 10, 24, 31, 68, 171, 181, 186, 315; — lık kürkü 181; — lık mansıbı 50; — lık rütbesi 315; — -yerleri 61; — -yı Bevvâbîn-i sultânî 132; — -yı bevvâbîn-i şehriyârî 9, 106; — -yı sâbık 133, 211, 265; — -yı Sadr-ı âlî 10, 24, 31, 49, 50, 68, 130, 131, 148, 163, 164, 166, 174, 181, 211, 223, 224, 225, 242, 268, 305; — -yı ulüvvü'l-kadr-i ma'âlî-pîrâ 363

KETHUDÂZÂDE MUSTAFA SÂDIK EFENDİ, Haleb kādîlığından ma'zûl 11; Bilâd-ı Erba'a'dan bir kādîlığın pâyesi 11

KETŞZÂDE ÇAKIR AHMED BEY 60

KEZÛBÎ, Mekke pâyelülerinden Mustafa Efendi'nin birâderi 138

kıbel; — i şer' 87, 318; — i şer'-i enver 318

Kıbrıs; — Adası 104; — Cezîresi 46

kılâ' 78, 79, 85, 169, 260, 320, 322, 365, 394; — ahâlîsi 169; — ı hâkāniye 85; — ı istihkâmât 85; — ı İslâmiye 260

kılâbdân; — işleme 377

kılâfet 389

Kılburun, Kırım'da Kilid-i Bahr-ı Siyâh'ın kilidi 21, 22, 244, 253; — Kal'ası 21, 22; — Palankası 244

kılıç 41, 264, 281, 333, 403; — artığı 41; — cem'i 333; — kolanı 403; — tan geçirilmek 69; — tan geçirmek 43; — tan geçmek 163

Kılıçlu, Mar'aş eyâleti'nde; — aşîreti eşkıyâsı 18

Kırım 4, 5, 6, 21, 22, 23, 27, 46, 67, 72, 73, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 134, 135, 138, 146, 152, 164, 165, 166, 178, 190, 191, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 265, 266, 267, 269, 271, 272, 279, 280, 281, 286, 289, 290, 291, 313, 314, 328, 329, 330, 339, 340, 341, 343, 346, 360, 361, 362, 363, 364, 365,

366, 368, 369, 370, 373, 374, 378, 379, 380, 381, 382, 388; — ahâlîsi 4, 21, 83, 84, 87, 90, 108, 210, 211, 212, 214, 232, 244, 252, 253, 341; — ca 215, 272; — cânibi/canibleri 21, 146, 222, 330, 373; — cânibi Ser'askeri 21; — cânibi ser'askeri ordusu 146; — Cezîresi 340, 378; — gā'ilesi 90, 244, 245; — hâdisesi 93; — Hânı 4, 5, 21, 22, 84, 209; — hânları 4, 127; — hânlığı 83, 84, 85, 89, 209; — havâdisi 222, 364; — hıttası 85, 314; — hükûmeti 214, 215, 253, 254, 255; — ihtilâli 222; — ihtilâlâtı 85; — iklîmi 89, 252, 381; — iskeleleri 138, 244; — iskelesi 166; — istîlâsı 88, 124, 254, 281, 286; — kal'aları 90; — kudâtı 314; — lu 4, 219, 223, 342; — lular 4, 23, 24, 85, 127, 212, 226; — mâddesi 6, 85, 227, 235, 236, 254, 266, 267, 272, 286, 340, 368; — mahzarcıları 126, 210; — mahzarları 211; — memâliki 290; — mes'elesi 67, 73, 93, 94, 110, 125, 190, 209, 222, 224, 265; — mugālatası 228; — mübâhesesi 236; — müdîri 346; — mülhakātı 215; — münâza'ası 121, 235; — nizâ'ı 110; — ordusu 343; — Sefîrleri 126; — Ser'askeri 27, 90, 92; — Ser'askerliği 88; — serbesiyyeti/serbestiyyeti 313, 328, 330; — sevâhili 231; — tarafı/tarafları 135, 221, 223, 224, 280, 366, 368, 373, 374; — ulemâsı 314, 339; — usâtı 220; — yakası 226, 360; — zâyi'âtı 289; keyfiyyet-i — 219

KIRIMÎ EFENDİ, Müderrisînden 303

KIRIMÎ OSMÂN EFENDİ, Mûsıla-i Süleymâniye Müderrisi, Kuds-i şerîf kādîlığından munfasıl ve Mısır Kādîsı Tatarcık Abdullâh Efendi'nin babası 3, 173; Fetvâ Emîni 3, 173

KIRIMÎ OSMÂN EFENDİZÂDE TATARCIK ABDULLÂH EFENDİ, Fetvâ Emîni Kırımî Osmân Efendi'nin mahdûmu 3; "Tatarcık" lâkabıyla ma'rûf 3; Mûsıla-i Süleymâniyye Müderrislerinden 3; esbak Sadr-ı Rum Abdullâh Efendizâde Es'ad Efendi'nin tezkirecisi 4; Limni'ye nefyi 4; affedilmesi 4; Kuds-i şerîften munfasıl 173; Mısır'da fünûn-ı şettâda mahâretle meşhûr Ceberti ile mülâkātı 173; "Ayaklı Kütübhâne" demekle ma'rûf Antalya Müftîsizâde es-Seyyid Mehmed Efendi'nin talebesi 173; Mısır Mevleviyyeti <Kādîsı> 173, 184; Medîne-i münevvere Kādîsı 184

KIRIMLU KERŞÎ SEFER ALİ, re'îs 360

kırlangıç; — gemisi 301

kırlar 178

Kırşehir; — Sancağı 78

kıst 376

kış 35, 232; — lamak 231, 341; — latmak 87

kışla/lar 148, 243, 250, 375

Kıt'a <şi'r> 105, 172, 234, 296, 325, 360, 381

kıtâl 1, 316, 317, 321; nâ'ire-i — 1

kıyâfet 15

kıyâm 8, 19, 55, 56, 68, 69, 76, 87, 111, 114, 117, 125, 141, 156, 165, 179, 183, 223, 236, 238, 260, 271, 272, 279, 296, 309, 315, 322, 340, 341, 358

Kıyâmet; rûz-ı — 338

Kızılbaş; — askeri 69

kızlar; — ağası 107

kibâr 6, 21, 30, 33, 46, 47, 50, 66, 107, 119, 165, 166, 174, 288, 304, 337; — ı devlet 50; — ı memleket 33; — himâyesi 337; — irâdesi 337; — ı İran 119; — konakları 46, 165; — meclisleri 174; — ziyâfetleri 166

KİKİ ABDİ PAŞA, Mîr-i mîrân 164; Adana Mutasarrıfı 164; İçel Mutasarrıfı 164

kīl ü kāl 57, 113, 122, 132, 139, 232, 273, 347

Kilâr; — ı Hâssa Ağaları 165

kîle 61, 348, 400

kilîd 21, 328; — i Bahr-ı Siyâh 21; — i ebvâb-ı feth-i mübîn 328

kilîm; — i edeb 320

kilise/ler 94, 95, 96, 97, 349

Kilîs; — eşkıyâsı 161; — sancağı 78

kîn 43, 190; — dâr 242

kinâye 232

Kirmânşâhân <İran'da bir şehir> 55, 56, 318

kîse 20, 24, 37, 38, 50, 59, 62, 70, 78, 130, 151, 155, 157, 170, 175, 177, 178, 185, 263, 286, 379

Kîsedâr 28, 80, 81, 86, 170, 189, 307, 337

kisve 51

kişver 318, 320, 321

kitâb/lar 7, 98, 223, 310; — hâne 159; — ı mu'teber 7

kitâbet 154, 158, 189, 302, 303, 308, 311, 335, 336; — gedüğü 335

kizb 73, 227, 255, 370

KNYAZ BOZORSKİ, Rus generali 339, 341

KOCA ARABOĞLU EL-HÂCC İSMÂ'ÎL AĞA, Bergama A'yânı 18; Abdülfettâh Ağa'nın kayınpederi 19; vefâtı 18; — hânedânı 18

KOCA BEKİR PAŞA 154

KOCA İSKERLET BEY, Dragozâdeler neslinden 174

Kocamustafapaşa; — Âsitânesi 178

kocabaşılar 128

kol 129, 252; — a almak 300; — luklar 394

komşu; — luk hukūku 317

konak <merhale> 15, 28, 46, 70, 112, 326; — çı 79

konak/lar <bina> 25, 28, 29, 67, 70, 76, 92, 101, 102, 164, 183, 326

konsolata 358

konsolos/lar 143, 148, 149, 167, 202, 218, 238, 239, 259, 260, 300, 354, 355, 359, 392, 405, 406, 408, 410; — ikāmesi 149; — luk mâddesi 239; — luk münâza'ası 203; — luk nizâ'ı 240; — luk ber'âtı 238, 240, 300; — mâddesi 149; — vekîli/vekilleri 238, 405, 408; umûm — 238

Konvansiyon (Mu'âhede) 273

Konya 40, 46, 96; — Vâlîsi 40, 46

korsan/lar 128, 169, 198, 199, 202, 204, 206, 260, 263, 292, 293, 301, 356, 357, 387, 406, 407; korsanlık/lar 167, 358, 359, 407; — makūlesi 357; — nizâmı 387; — sefîneleri 169; — tâ'ifesi 356

korucu 16

Koska <İstanbul'da bir semt> 180

KOSTANTİN BEY (VOYVODA) bkz. Constantin Moruzi

KOSTANTİN, bkz. Constantin

Kostantiniyye 347, 348, 350, 400, 401, 402, 404; — Boğazı 400, 401, 402; — Boğazı memerri 400; — 'nin memerri 401

koyun; — u kurda emânet ve tavsiye etmek meseli 151

köle/ler 176, 177, 258

Kölemen/ler 56, 57, 59 114; — Ocağı, Bağdâd'da 56, 114

köprü 15, 150

Köprü 52

KÖPRÜLÜ HALÎL EFENDİ <Müfessir> 82; Şehzâde Câmi'-i şerîfinde Kādî Beyzâvî Tefsîri'yle meşgūl 82; Ders Vekîli 173; 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında mümeyyiz 173

Köprülüoğlu câmi'i, Köprü'de 52; — mescidi, Köprü'de 52

kör 41, 42, 118; — hayvânlar 41

Köstendil <Bulgaristan'da>; — sancağı 161, 163

köy 75; — lüler 41

Köysancak (Köysancağı) <Irak'ta Şehrizor'a bağlı liva> 61; — hâkimi 61; — Mutasarrıfı 52, 70, 115, 116

kral 190, 231, 354, 355, 356, 357, 358, 359; — lık 231

KRİSTOFOR PETERSİN, Rusya Maslahatgüzârı 5

Kuban <Kafkasya'da Elbürz dağından çıkıp Azakdenizi ile Karadeniz'e dökülen büyük bir nehir ve bu nehir boyları> 87, 93, 111, 126, 216, 217, 226, 228, 252, 253, 256, 313, 339, 341, 346, 364, 365, 379, 380; — boyu 253; — cânibi 256; — gā'ilesi 228; — giçesi 341; — iklîmi 252; — memleketi 253; — nehri 216, 253; — suyu 364; — tarafı 226, 313, 339

kubbe; — li 62

kudât 101, 240, 250, 314, 339, 395

kudemâ 88, 182

Kuds/Kudüs <Filistin'de, bugün İsrail'in elinde bir şehir> 36, 71, 78, 93, 163, 173, 184, 185, 212, 354, 362; — i şerîf 36, 71, 78, 93, 163, 184, 185; — i şerîf kazâsı 184; — i şerîf Mutasarrıfı 36, 78, 93; — pâyesi 309; — i şerîf pâyesi 184; — i şerîf sancağı 78, 185

kûh 212, 362

kul/lar 2, 3, 12, 31, 74, 146, 148, 162, 245, 325, 327, 328, 329, 330, 363; — luk 328; — kethudâları 31; — kethudâlığı 31, 62; — Kethudâlığı rütbesi 62; — Kethudâsı 80, 92, 131, 148, 162, 179, 189, 257; âzâd-sız — 328

Kuleli; — mesîresi 177

kulle 280

kum; — luk 35; — sal 390

kumandan/lar 84, 218

kumâş 255, 264; — çı 327

kumpanya/lar 272, 276

"Kumukcu", Medîne-i münevvere sâkinlerinden Nevbetciler Kethudâsı Muhammed'in lâkabı 27

kurâ 56, 95, 318, 347

Kur'ân 16, 50, 74, 103, 137, 157, 169, 186, 201, 241, 262, 294, 316, 321, 337, 384, 386; — âyetleri 386; — ı azîm 74; ta'allüm-i — ı azîmü'ş-şân 157

kurenâ 46, 163, 174, 181; — -yı sadr-ı âlî 174; — -yı sadrıa'zamî 163

kurşun 37, 38, 39, 90, 403; — menzili 90

kusûr <binâ> 8, 14, 78, 92, 116, 120, 180, 197, 217, 230, 260, 271, 283, 284, 299, 323, 328, 331, 342, 368, 390, 410, 411

kuş 222

kuşaklar 377

KUŞCU MEHMED AĞA, Hâssa Hâsekîlerinden 181

kutb; — ü'l-âfâk 302

kutr; — ı Acem 320; — ı İran 96; ayr. bkz. aktâr

kuttâ'-ı tarîk 163, 185

kuvve/kuvvet/ler 36, 41, 44, 55, 56, 60, 65, 70, 83, 94, 112, 117, 121, 132, 140, 142, 150, 157, 175, 191, 196, 207, 208, 221, 227, 230, 233, 234, 235, 238, 244, 245, 248, 273, 274, 276, 277, 290, 306, 344, 349, 350, 362, 378, 379; — den fi'le getirmek 96; — li 244, 375; — i askeriyye 349; i asliyye 349; — i bahriyye-i devlet 140; — i bâkıye 245; — i kalb 244; — i karîbe 94, 207, 208, 379; — i külliyye 245; — i müfrite 273; — i müttehide 274

KUYUCU MURAD PAŞA, Sultân Ahmed I. zamânında Celâlî tâ'ifesini te'dîb etmesi 41

KUYUCU SÜLEYMÂN PAŞA; Konya Vâlîsi 40; Anadolu Müfettişi 40; Levend eşkıyâsının te'dîbine me'mûr olması 40; Kul Kethudâsı el-Hâcc Ali Ağa'nın azline sebeb olması 62; vefâtı 40

kuyûd 233, 250; — ı adîde 250

kuyumcu 327

kuzu; — kesmek yasağı 159

küberâ 218; — -yı havâkīn 320

Küçükbâzâr <İstanbul'da bir semt> 131

küçükemîr-i âhûr 77

Küçük Evkāf Muhâsebecisi 68

Küçük İspanya <Sicilyateyn> 206, 207, 263

Küçük Kaynarca <Bulgaristan'da> 313

Küçükkal'a; — mansıbı 305

küçük rûznâmeci 158

Küçüktezkireci 136, 307; — lik 136

küfrân-ı ni'met 79, 177

kükürd 403

kül 60, 131

küpe 265

Kürd; — asâkiri 53

KÜRD MEHMED AĞA, birkaç def'a cebecibaşılıkta bulunması 179; Cebecibaşı 179, 257; azli 257; Bozcaada'ya nefyi 257

KÜRD MEHMED BEY, Baban Sancağı Mutasarrıfı 322

Kürdistân 52, 53, 54, 68, 70, 115, 116; — gā'ilesi 116; — sancakları 54

kürek; — e vaz' ettirmek 95; — e vaz' olunmak 26; iki — li 244

kürk/ler 5, 6, 28, 29, 33, 65, 67, 82, 106, 107, 123, 124, 130, 134, 152, 163, 352, 377; beyâza kaplu semmûr — 6; bol yenli erkân — ü 377; bol yenlü semmûr — 106, 107; bol yenlü sincab — 152; erkân — ü 30, 123, 377; erkân semmûr — 123, 130; ferâce-i semmûr — 6; fıstıkî çukaya kaplu semmûr — 6; kakum — 28, 124; semmûr — 5, 6, 28, 29, 33, 65, 106, 107, 123, 130, 163, 352; ser-â-sere kaplu semmûr — 6; sevb-i erkân semmûr — 130; siyâh dilkü — 134; vaşak — 29; vaşak nâfesi erkân — ü 30; yeşil çukaya kaplu semmûr — 5

küre; — i arz 35, 298

kürsî; — i memâlik 355

Kütahya 19, 47, 58, 76, 77, 171, 187, 247, 248, 249, 373; — eyâleti 76; — lı 185, 186; — mansıbı 247; — muzâfâtı 47; — Vâlîsi 58, 247, 249

KÜTAHYALI ABBÂS AĞA, Kapucubaşılarından 186; mütesellim 186; Erzurum mütesellimi 187; katli 188

küttâb 335, 336; — mülâzimî 336

kütüb 15, 74, 101, 103, 302; — hâne 101; — i hikemiyye 74; — i kelâmiye 74; — i tevârîh 15

L

la'b 47, 234

LAFAYET, bkz. Lafayette

LAFAYETTE, Fransa asilzâdegânından 276

Lâhika 173, 215

lâkab/lar 3, 383; ayr.bkz. elkāb

LÂLÂ MUSTAFA AĞA, bkz. Güğümbaşızâde —

lâlâ 303; — lık 174

Lâleli <İstanbul'da bir semt>; — Câmi'i 180; — Câmi'-i şerîfi 8, 46; Sultân Mustafa III. tarafından inşâsı 8; — Câmi'-i şerîfi Şeyhi 46

LÂLELİ EL-HÂCC MUSTAFA EFENDİ, Sadrıa'zam Kethudâlığından munfasıl 174; sâbıkā Tevkī'î 164, 174; 1195'de Kethudâ-yı Sadr-ı âlî 164, 174; 11 Safer 1196'da <26 Ocak 1782> azli 174

la'net 338

La'lîzâde; — Çeşmesi, İstanbul'da Edirnekapusu hâricinde 7

Langa Yenikapusu <İstanbul'da bir semt> 179

LATÎF, Yahûd'dan dönme 50; — çengi 50

Latîfpaşa <İstanbul'da bir semt> 180; — Mahallesi 108

Latin; — mezhebi 97

lâyiha; — i hâtır-ı vezîrâne 374

lazarta 356

leb; — i deryâ 394, 398; — i yâr 161

leff 195

Leh 4, 94, 109, 214, 280, 382; — esîrleri 4; — Devleti 94; — istân 87, 94, 125; — istân kazıyyesi 125; — kıt'ası 214; — lü/ler 93, 94, 175; — mes'elesi 109; — tarafı 280

lehv 47

Leksto<n>, bkz. Lexington

lenger/ler 108, 113, 393, 406; — -endâz 108, 113, 406

leşker; — i cerrâr 320; — i deryâ-heycâ 319

levâzım 12, 57, 76, 79, 94, 106, 168, 170, 213, 219, 222, 269, 304, 379, 411; — ât 79, 157, 231, 250, 268, 295, 372; — ât-ı seferiyye 268; — ı emniyyet 411; — ı Hacc 304; — ı harbiyye 219; — ı istirâhat 411; — ı musâlaha 269; — ı râh 57, 94; — ı seferiyye 379; — ı vezâret 12, 76

Levend/ler 40, 41, 42, 43, 114; — ağası 42; — askeri 40; — Başağası 41; — eşkıyâsı 40, 41, 42; — lik 25, 40; — ocağı 40; — tâ'ifesi 42

levm 322

Lexington <Amerika Birleşik Devletleri'nde bir şehir> 275

libâs/lar 51, 210, 341

LİGOR VOYVODA, bkz.Grigore III Ghica

lihye 375

liman/lar 90, 91, 231, 289, 347, 348, 357, 358, 381, 388, 389

Limni <Lemnos, Yunanistan adası> 3, 209; — Cezîresi 78, 185

lira 279

lisân 83, 103, 175, 178, 289, 297, 304, 306; — a alınmak 127, 192, 291; — a almak 202; — a almamak 361; — a gelmek 3, 10, 14, 45, 50, 70, 188; — a getirilmek 3; — a getirmek 24, 48, 100, — en 127, 191, 342;

— ı Fârisî 178; ceriyyü'l- — 304; hıfz-ı — 306; mazbûtü'l- — 175; sinân-ı — 175, 289; şiddet-i — ashâbı 306; zîver-i — etmek 103

Litdoz <Yunanistan'da> 301

livâ; kürsî-i — 53; ayr.bkz. elviye

Lof; — Cezîresi 278

Logoşa, bkz. Logoscha

Logoscha; — Kal'ası, Bosna'da 19

lord/lar 274

lu'bet-bâz/lar 29

LUTFALİ HÂN, Sâdık Hân'ın torunu 118; Ca'fer Hân'ın oğlu 118; Şirâz'da hükûmet etmesi 118; Kaçar hânedânından Ağa Muhammed Hân tarafından katledilmesi 118

M

ma'âbid 314

ma'âbir 340

ma'âş/lar 124, 161, 218, 253, 256, 275, 376; <ber->vech-i — 161; zerî'a-i — 138

ma'bedler 380; ayr.bkz. ma'âbid

ma'ber/ler 15, 21; ayr.bkz. ma'âbir

ma'den/ler 55, 46, 263; rutûbetli — 246

ma'îşet/ler 11, 389

ma'iyyet/ler 29, 36, 43, 48, 53, 56, 57, 61, 62, 65, 69, 70, 71, 88, 89, 90, 92, 93, 116, 117, 123, 124, 129, 205, 228, 231, 232, 252, 257, 258, 270, 281, 285, 302, 322, 330, 331, 339, 340, 375, 389, 406

ma'lûl 185; — ü'l-mizâc 10

ma'mûlât 264

ma'mûlün-bih 66, 355, 356, 397, 398, 409; — defter 355; — senedât 355, 409

ma'mûreler 213, 272, 273, 274, 277, 278; — ahâlîsi 274

ma'mûr/lar 8, 47, 146, 210, 238, 272, 303; — iyyet 234, 235, 272; — iyyet-i mülkiyye 234

ma'rekeler 89

MA'ÛNECİ ALİ, İstanbul'da Cibali'de Horoslu Değirmeni'nde oturanlardan 179

ma'zûl/ler 7, 11, 62, 84, 89, 101, 103, 171, 182, 183, 209, 304, 305, 306, 309; — en 7, 55, 137, 155, 305

mâ'; — i lezîz 108

Mâbeyn; — i Hümâyûn 10, 30, 267, 290

Macar 215; — istan Kralı 156

mâdde/ler 2, 4, 36, 58, 65, 109, 122, 123, 125, 135, 140, 143, 167, 168, 195, 198, 202, 203, 204, 209, 220, 226, 232, 239, 240, 244, 247, 248, 249, 255, 266, 273, 278, 288, 289, 293, 296, 313, 318, 325, 329, 333, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 369, 370, 371, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411,

412; — i cesîme 249, 289; — i hâmise 207; — i intihâb 220; — i mahsûsa 239; — i müstehcene 255; — i nizâ‘ 109, 168, 244; — râbi‘a 206; — i sâlise 206; — i sâniye 206; — i sulh 197; — i şerî‘at 341; — i ticâret 167, 197; esâs — si 197, 198, 209; — ı mâdde 278; ayr.bkz. mevâdd

magāra 41, 42

Magnisa 40, 46

Magosa <Kıbrıs'ta> 3, 301

magrib 199

Magrib 258, 261, 262, 263, 406; — atları 258; — îler 37, 38; — mülkü 261; — Ocakları korsanları 406; — takımı 258

mağlûb 43, 69, 89, 116, 129, 226, 279

mâh <mehtâb> 308

mâh <senenin ayı> 340

mahâdîm 29

mahâfil; — i avâm 77; — i havâss 77

mahall 8, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 34, 47, 48, 80, 82, 84, 87, 90, 92, 94, 100, 103, 111, 121, 125, 131, 139, 149, 158, 162, 179, 180, 210, 218, 220, 236, 251, 280, 298, 308, 333, 347, 363, 378, 379, 389, 390, 404; ayr. bkz. mahâll

mahâll 18, 36, 69, 175, 346, 349, 396, 401; — i âliye 175; — i ba‘îde 401; — i sâ'ire 18, 36, 69, 349, 396

mahallât 180

mahalle/ler 21, 28, 35, 47, 53, 55, 76, 95, 100, 101, 102, 119, 120, 131, 139, 147, 160, 172, 179, 181, 182, 214, 228, 247, 252, 333, 335, 347, 355, 357, 366, 372, 373, 376, 393, 396, 401, 408; ayr.bkz. mahallât

mahâzîr 98, 139, 148, 149, 223; — i mülkiyye 148, 149

mahbûs/lar 92, 116

mahkeme/ler 233, 398, 406, 408; — âdemleri 408; — i düveliyye 233

mahkûm/lar 181, 283, 313; — iyyet 36

mahlûl/ler 29, 80, 93, 332, 337, 345; — ât 161, 257; — kazıyyesi 257; — düşmek 332; — iyyet-i hakīkıyye 122, 232, 345; — i tîmâr 337; — i vukū‘ 29; — i ze‘âmet 337

mahmî 64, 350

mahmiyye; — i Kostantiniyye 347, 348, 350

MAHMÛD AĞA, Gürcü Mehmed Paşa'nın yeğeni 257; Kul Kethudâsı 257; azli ve nefyi 257; Yeniçeri Ağası 257

MAHMÛD AĞA, Sâbık Edirne Ağası 189; Zağarcıbaşı 189

MAHMÛD EFENDİ, Vezîr Kethudâsı Terzi Hüseyin Ağa'nın oğlu 184; Kuds-i şerîf kādîsı 184

MAHMÛD I., Sultân — 13; Sultân — Hân hazretleri 303; Sultân — Hân-ı Gāzî hazretleri 303; Sultân — Hânî 8; Sultân — ı Evvel 48; asr-ı — Hânî 8; asr-ı Sultân —

Han 8; devr-i Sultân — Hânî 159; devr-i — Hânî 73, 171, 185, 311

MAHMÛD II., Sultân — Hân-ı Sânî hazretleri 75

MAHMÛD PAŞA, Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa ile Köy Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşa'nın küçük biraderleri 52, 116; Baban sancağı mutasarrıfı 52; Baban sancağı mutasarrıflığından ferâgati 52; Baban, Köy ve Harîr Sancakları Mutasarrıfı 116

Mahmûdî, Magrib atı 258

mahrem; — âne 43, 214, 223, 228; — i esrâr 20, 114; — i hâssü'l-hâss 213

mahrûm; — iyyet 30

mahsûb 376

mahsûl/ler 35, 253; — ât 35, 234; — dâr 34; — ât-ı arzıyye 35

mahsûr 60, 118, 199, 203, 248, 319; — în 58

mahsûs; — mübâşirler 40, 61, 304

mahtûm 338

mahzar/lar 4, 21, 22, 46, 74, 84, 87, 115, 127, 210, 216, 218, 219, 232, 331, 344, 346; — cılar 126, 127, 210, 211, 212; — ı sadâkat-eser 331; — ı umûmî 21, 22

mahzenler, Tersâne-i âmire'de 306; — i çûb 306

mahzenler 404

makālât 46, 174; hulâsa-i — 269

makāle 287, 294, 363; ayr.bkz. makālât

makām 7, 8, 21, 24, 30, 46, 49, 50, 62, 66, 67, 90, 97, 99, 101, 102, 105, 130, 132, 133, 135, 145, 150, 159, 174, 181, 189, 192, 199, 205, 242, 248, 267, 290, 315, 344, 351 — ı fetvâ 7, 24, 30; — ı hânî 344; — ı meşîhat 8, 49, 101, 102, 199; — ı Riyâset 46; — ı sadâret 21, 24, 50, 62, 66, 90, 97, 99, 105, 130, 132, 133, 135, 145, 174, 181, 189, 205, 242, 248, 267, 290; — ı sadâret-i uzmâ 130; — ı sadr 132; — ı sıdk 67; — ı ubûdiyyet 67; — ı vâlâ-yı sadâret 315, 351; — ı vâlâ-yı sadâret-i uzmâ 315

makarr 18; — ı hükûmet 96, 129; — ı hükûmet-i memleket 129

makhûr 316; — iyyet 36

maktûl 8, 18, 38, 87, 92, 93, 117, 118, 120, 128, 150, 176, 185, 188; — iyyet 15

mâl/lar 2, 4, 20, 32, 36, 37, 38, 43, 45, 47, 51, 54, 55, 81, 86, 97, 101, 134, 141, 156, 161, 162, 167, 176, 180, 221, 233, 234, 250, 257, 258, 260, 269, 292, 316, 318, 330, 343, 347, 349, 350, 353, 355, 372, 377, 379, 380, 383, 390, 400, 402, 404, 405, 407, 408, 409, 410; — en 92; — i cizye 349; — i ganâ'im 167; — i ganîmet 292; — i Haremeyn 383; — i maktû' 32; — i mîrî 43, 45, 162, 383; ayr.bkz. emvâl

Malabar <Hindistân'ın batı sahilinde Bombay'ın güneyinde yer alan kıyı kesimlerine verilen isim> 71, 151; — hâkimi 151; — hâkimesi

151; — hükûmeti 71; — hükûmeti sultânı 71; — sefîri 151

Malatya; — havâlîsi 61

Malibar, bkz. Malabar

mâlikâneler 383

mâliye; — tezkireciliği 80; — Tezkirecisi 147; müzâyaka-i — 276; tedâbîr-i — 273

Malta 198, 202, 204, 206, 301; — harbî gemileri 301; — korsanları 301; — lu 259; — suları 301

Mâltepe <İstanbul'da bir semt> 28

Maltız 359

mâmelek 19, 20, 188, 262, 263

Manastır < Makedonya'da> 17, 181

Mandellü, Mar'aş eyâletinde; — aşîreti eşkıyâsı 18

mansıb/lar 2, 3, 9, 11, 12, 14, 20, 24, 28, 39, 50, 76, 77, 80, 81, 107, 161, 165, 170, 171, 183, 185, 186, 187, 222, 241, 247, 267, 307, 311; — nevbeti 11; — ı Fetvâ 24; — ı riyâset 170; — ı vâlâ 3; ayr.bkz. menâsıb

mansûb/lar 76, 209, 317

Manya, Mora'da 129, 150; — beldesi 150; — lular 150

Mar'aş 18, 61; — Eyaleti 18; — havâlîsi 61; — Vâlîsi 18

maraz/lar 27, 28, 114, 307; — ı istiskā 114; — ı mevt 28; — ı sille 307

Mardin 46, 59, 61; — Voyvodası 59

MARDİNÎ EFENDİ, Lâleli Câmi'-i şerîfi Şeyhi 46; meşîhatının ref'i 46; Mardin'e nefyi 46

MARİ TEREZ, bkz. Maria Theresia

MARİA TEREZİA bkz. Maria Theresia

MARİA THERESİA, Nemçe İmparatoriçesi 156, 212, 213; vefâtı 213

masârif 3, 4, 46, 50, 59, 68, 81, 170, 225, 229, 251, 370, 372, 379, 380, 382; — ât-ı seferiyye 278; — nizâmı 372; — i bî-hûde 170; — i gayr-i mu'tâde 382; — i kesîre 251, 370, 379; — i mu'tâde 382; — i seferiyye 59; — i tehniye 81

maskat; — ı re's 3, 13, 46, 80, 159, 186

masraf/lar 51, 78, 235, 257, 302, 311, 376; — kitâbeti 302; ayr.bkz. masârif

maşrık 199

mataracı 115

mat'ûn; — en 102, 103, 307

Matba'a-i; — Osmâniye 412

Matbah; — çergesi 62; — Emâneti 106; — Emîni 106; — ı âmire Emîni 45, 106

matlûb 60, 62, 74, 76, 100, 134, 167, 182, 188, 195, 198, 202, 221, 239, 260, 330, 366, 368, 377, 380; — ât 188; — ât-ı hazîne 258

matmah; — ı enzâr 180; — ı nazar 9, 84, 85, 88, 294, 299

mazarrat/lar 16, 65, 95, 137, 140, 148, 175, 198, 201, 202, 203, 204, 231, 246, 235, 266, 288, 298, 317, 320,

326, 356; — ı adîde 138; — ı âmme 377; — ı âtiye 109; — ı mülkiyye 95, 148

Mazenderân <İran'da> 280; — eyaleti 280

me'kûlât 58, 140, 237, 369, 370, 387, 395, 402, 404; — zahîreleri 405; — ı sefâ'in 369, 370, 387

me'mûr/lar 8, 13, 14, 15, 17, 19, 23, 26, 28, 29, 36, 37, 38, 40, 50, 51, 53, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 68, 70, 76, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 91, 93, 99, 104, 105, 111, 112, 113, 116, 121, 123, 124, 126, 130, 132, 133, 135, 144, 153, 155, 156, 160, 161, 163, 170, 171, 174, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 193, 195, 200, 208, 215, 216, 217, 229, 240, 241, 243, 249, 250, 263, 265, 270, 273, 275, 276, 282, 285, 293, 301, 303, 305, 307, 309, 311, 313, 315, 330, 331, 333, 335, 336, 357, 374, 375, 397, 403, 410, 411; — en 83, 91, 185, 200, 292, 300, 371, 387; — în 75, 82, 131, 148, 178, 179, 234, 249; — în-i aklâm 82; — kimseler 411; — ı mahsûs 160, 275

me'mûriyyet/ler 13, 14, 45, 48, 52, 66, 68, 70, 76, 77, 82, 94, 98, 129, 143, 156, 171, 172, 185, 193, 224, 226, 227, 228, 242, 277, 299, 373; — i Kapudan Paşa 128; — i mahsûsa 129, 277; ikāmet-i — 299; meks-i — 299; vazîfe-i — 68

me'vâ 308

me'yûs 23, 33, 89, 145, 192, 205, 295

meb'ûslar 166, 344, 346

mebâliğ 50, 224, 247, 377; — i külliyye 247

meblağ 20, 70, 119, 376; ayr.bkz. mebâliğ

mebtûn; — en 256

mecâlis; — i milliyye 272; — i mükâleme 105; — i müşâvere 238; — i mütaʻaddide 149

meccânen 60, 314

meclis/ler 22, 23, 33, 37, 46, 59, 60, 64, 87, 91, 114, 121, 122, 123, 126, 127, 135, 144, 168, 174, 191, 198, 202, 205, 210, 211, 213, 214, 217, 219, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 247, 249, 266, 272, 274, 279, 286, 288, 293, 295, 297, 299, 363; — i kübrâ 363; — i mahremâne 214; — i mahsûs 247; — i memleket 279; — i meşveret 33, 37, 249, 284, 293; — i mükâleme 23, 121; — i müşâvere 22, 213; — i müzâkere 64; — i umûmî 23, 46, 59, 87, 91, 122, 274; — i umûmî-i memleket 274; — i vükelâ 144; ayr.bkz. mecâlis

meclûb 83, 89

mecmuʻâ; — i eşʻâr 288; — i hayâlât 288

mecnûn 41

mecrûh 17, 175, 287, 334, 375, 376

Mecûs; — tâ'ifesi 71

medâris 7

meddâhlar 299

medh 225, 249, 287

medhal 46, 110, 298, 320, 368

Medîne-i münevvere 27, 49, 77, 78, 100, 101, 104, 111, 131, 175, 176, 183, 184, 185, 264; — i münevvere ahâlîsi 111; — i münevvere Kādîsı 183; — i münevvere Kazâsı 100; — i münevvere mevleviyyeti 100; — i münevvere mollâsı 104; — i münevvere muhâfazası 185; — i münevvere sâkinleri 27, 264; — tü'l-münevvere 384; — yerlileri 384

Mediterranean 401

Meditrane, bkz. Mediterranean

medrese 81, 108, 122, 159; — -nişîn 122; ayr.bkz. medâris

medyûn 50, 51, 128, 391

mefrûşât 405

mefsedet 74, 227, 322; — -pîşe 227

Meğri <Fethiye'nin eski adı> 301

mehd; — -ârâ-yı şuhûd 145

MEHMED AĞA/PAŞA <KALAFAT>, Segbânbaşı 132; iki def'a yeniçeri ağası 105-106, 132, 343; Sadrıa'zam 106, 132, 343; Vezîri-a'zam 343; Vekîl-i mutlak 343; azli 132; Sadr-ı sâbık 134; Bozcaada'ya nefyi 132; Gelibolu'da tekā'üden ikāmeti 134

MEHMED AĞA, Bergama A'yânı Koca Araboğlu İsmâ'îl Ağa'nın oğlu 18; Bergama a'yânı 18; vefâtı 18

MEHMED AĞA <KİLÂRÎ>, Çukadâr-ı şehriyârî 240; Silahdâr-ı şehriyârî 240

MEHMED AĞA, Donanma başbuğu 90

MEHMED AĞA, Hazîne Kethudâsı 240; başmuhâsebeci 240

MEHMED AĞA, Zağarcıbaşı 189; Kul Kethudâsı 179, 189; Yeniçeri ağası 179, 257; azli 257

MEHMED AĞA, Muhzır 148; Seksoncubaşı 148

MEHMED AĞA, Sadrıa'zam Derviş Mehmed Paşa'nın kayınpederi 24; Serbevvâbîn-i Dergâh-ı âlî 24; çâvuşbaşı 24

MEHMED ÂRİF EFENDİ, Müderrisînden Kırımî Efendi'nin dâ'iresinde müstahdem 303; Şeyhülislâm Paşmakcızâde Seyyid Abdullâh Efendi'den mülâzemet alması 303; Süleymâniye'de Tıb medresesine dâhil-i hücre olması 303; Safiyye Sultân dâ'iresine intisâbı 303; müderris 303; Mûsıla-i Sahn müderrisi 303; re'îsületıbbâ 303; azli ve Gelibolu'ya nefyi 304; afvı 304; Üsküdar mollâsı 304; I. Abdülhamîd'in cülûsunda hekîmbaşı (Hâssa Hekimbaşısı) 32, 304; ma'zûl 304; üçüncü def'a re'îsületıbbâ (Ser-etıbbâ-i Hassa) 304; İstanbul pâyesi 32; Anadolu Kādî'askeri 304; iki def'a Rumeli Kādî'askeri 304; vefâtı 304

MEHMED BEY/KAHYA, bkz. Acemoğlu —

MEHMED BEY, bkz. Ebûbekir Paşazâde —

MEHMED BEY, bkz. Şâvîzâde —

MEHMED BEYEFENDİ, Hâcegândan 126; Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı 126; Darbhâne-i âmire emîni 126

MEHMED DÜRRÎ EFENDİ, Hâcegândan 307; Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi Kîsedârı 307; küçüktezkireci 307

MEHMED EFENDİ, bkz. Mollâcık —

MEHMED EFENDİ, bkz. Ula Müftîsizâde —

MEHMED EFENDİ, Mustafa Paşa'nın birâderinin oğlu 130; Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı 130; muhâsebe-i evvel pâyesi 130

MEHMED EFENDİ 365

MEHMED EFENDİ, Sultân Kethudâsı 268; Tevkī'î 268

MEHMED EMÎN AĞA/PAŞA, Silahdâr-ı şehriyârî 10; azli 10; rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Tırhala sancağı mutasarrıfı 10

MEHMED EMÎN EFENDİ, bkz. Sâlihzâde —

MEHMED EMÎN EFENDİ, Dîvân-ı Hümâyûn çâvuşlarından bir zâtın oğlu 185; Sultân Osmân-ı Sâlis'in imâm-ı sânîsi 186; müderris 186; vekâleten imâm-ı evvel 186; asâleten imâm-ı evvel, (İmâm-ı evvel-i şehriyârî) 185, 186; Selânik Mollâsı 186; Edirne pâyesi 186; Mekke pâyesi 186; İstanbul pâyesi 186; Anadolu Kādî'askeri 186; sâbık Anadolu Kādî'askeri 185; imâmetten infisâli 186; vefâtı 185; Üsküdar'da Ayrılıkçeşmesi yakınında medfûn 186

Mehmed Emînzâdeler Sâhilhânesi, İstanbul'da Kabataş civârında 23

MEHMED EMÎNZÂDELERDEN HÜSEYİN AĞAZÂDE ABDURRAHMÂN EFENDİ, Şâm-ı şerîf Mevleviyyeti (Kādîsı) 173

MEHMED ES'AD EFENDİ, bkz. Abdullâh Vassâf Efendizâde —

MEHMED ES'AD EFENDİ, Şeyhülislâm Es'ad Efendizâde Mehmed Şerîf Efendi'nin küçük oğlu 102; vebâdan vefâtı 102

MEHMED ES'AD YESÂRÎ EFENDİ, Re'îsü'l-hattâtîn 82

MEHMED HALÎLOĞLU AHMED AĞA, Kerkük, sonra Bağdâd ve Basra Vâlîsi olan Hasan Paşa'nın başağası 115, 116; devlete ısyânı 116; Acemoğlu Mehmed Kahya ile birlikte Bağdâd ve Basra Vâlîsi Hasan Paşa'nın gönderdiği kuvvetlere mağlûbiyetleri ve kaçmaları 117; yine birlikte Basra ve Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa'ya da mağlûb olmaları ve katli 150

MEHMED MİKDÂD BEY/PAŞA, El-Hâcc Canikli Ali Paşa'nın oğlu 93, 130, 134, 230; Soğucak kal'ası muhâfaszasına me'mûr 93, 230; rütbe-i vezâretle Sivas vâlîsi 93; Trabzon Vâlîsi 130; Erzurum

Vâlîsi 130, 156; Vezîr 134; azli ve vezâretinin ref'i 156; Bursa'da ikāmete me'mûr kılınması 135; vezâretinin ibkāsıyla Amasya sancağı mutasarrıfı 165; Çorum Mutasarrıfı 243; Vezîr 243; Karaman Vâlîsi 243

MEHMED MOLLÂ EFENDİ, bkz. Şerîfzâde —

MEHMED MURÂD EFENDİ, bkz. Dâmâdzâde —

MEHMED NA'ÎM EFENDİ, Teşrîfât odası emekdârlarından 189; Teşrîfât Kîsedârı 189; Teşrîfâtcı 189

MEHMED NAHÎFÎ EFENDİ, Süvârî Mukābelecisi, 136, Küçüktezkireci 136, 307; Büyüktezkireci 307

MEHMED NÂMIK EFENDİ, Vezîr kethudâsı mühürdârı 307; defterdâr kalemi başhalîfesi 307; Büyüktezkireci 307; vebâdan vefâtı 307

MEHMED NÛRİ BEYEFENDİ, Dergâh-ı âlî gedüklülerinden ve III. Mustafa'nın lâlâsı Gügümbaşızâde Lala Mustafa Ağa'nın oğlu 303; I. Mahmûd'un lâlâsı olan Beylerbeyi Osmân Paşa'nın kızının oğlu 303; mektûbî-i sadr-ı âlî odasına me'mûr 303; III. Mustafa'nın cülûsunda bölükât-ı erba'a kitâbetinden biriyle hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'a dâhil olması 303; cizye muhâsebecisi 303; Â'işe Sultân'ın kızının zevci 303; Haremeyn muhâsebecisi 303;süvârî mukābelecisi 303; Şeyh Salâhî Efendi'ye mürîd olması 303; vefâtı 303

MEHMED PAŞA, bkz. Azmzâde —

MEHMED PAŞA, bkz. İbrâhîm Paşazâde —

MEHMED PAŞA, bkz. Muhsinzâde —

MEHMED PAŞA, bkz. Osmân <Sadık> Paşazâde —

MEHMED PAŞA, bkz. Topal Osmân Paşazâde —

MEHMED PAŞA, Köy Sancağı Mutasarıfı Ahmed Paşa'nın büyük biraderi 52, 115; Baban Sancağı Mutasarrıfı 52, 55, 69, 115; kardeşi Ahmed Paşa'yı habsi 52; Bağdâd Vâlîsi Ömer Paşa'nın kendisini azletmesi 53; ma'zûl 55; Kerkük Vâlîsi Hasan Paşa'nın kendisini Karaçolân üzerinden Sinne koluna çarhacı olarak görevlendirmesi 68; Sinne Hânı Husrev Hân'ı mağlûb etmesi 69; birâderi Ahmed Paşa ile yaptığı muhârebede mağlub olarak Serûçek kal'asında hapsolunması 116; kardeşi Ahmed Paşa'nın onun gözlerini kör etmesi 116

MEHMED PAŞA, Bükreş Ser'askeri 185

MEHMED PAŞA, Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıfı 60; Mîrimîrân 60

MEHMED PAŞA, esbak Mora Muhassılı 164; Mora Vâlîsi 129, 164; vezâretinin ref'i 164; Cezâyir-i

Bahr-ı Sefîd'den birine nefyi 164; vezâreti ibkāsıyla Karasi sancağı mutasarrıfı 164

MEHMED PAŞA, Rakka Vâlîsi 61; Vezîr 61

MEHMED PAŞA, Sâbık Karadeniz Kapudanı 270; Rumeli vâlîsi 270

MEHMED SA'ÎD EFENDİ, bkz. Hayâtîzâde —

MEHMED SA'ÎD EFENDİ, bkz. Mîrzâzâde Es-Seyyid —

MEHMED SA'ÎD EFENDİ, Dârüssa'âde Ağası Kâtibi Hâcegândan İsmâ'îl Efendi'nin oğlu 311; silahdâr-ı şehriyârî Hâfız Ahmed Ağa'nın kayınpederi 311; mektûbî-i sadr-ı âlî kalemine me'mûr olması 311; Selanikli Seyyid Nu'mân Paşa'nın dîvân kâtibi 311; Kâmil Ahmed Paşa'nın dîvân kâtibi ve kethudâsı 311; Mısır darbhâne emîni 311; Masraf kâtibi 311; hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 311; Darbhâne'ye sâhib-i a'yâr 311; III. Mustafa devrinde rikâb-ı hümâyûn çâvuşbaşısı 9, 311; çâvuşbaşı ma'zûlü 28; vekâleten çâvuşbaşı 28; mükerreren asâleten çâvuşbaşı 311; Anadolu muhâsebecisi 311; rûznâmçe-i evvel 311; süvârî mukābelecisi 311; tevkī'î 311; mükerreren rûznâmçe-i evvel 311; vefâtı 311

MEHMED SA'ÎD EFENDİ, Şeyhülisâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin imâmı 165; müderris 165; imâm-ı sânî 165; imâm-ı evvel (İmâm-ı pâdişâhî) 165; Havâss-ı Refî'a Kādîsı 165; vefâtı 165

MEHMED SÂDIK EFENDİ, bkz. Müneccimbaşızâde —

MEHMED SÂLİH EFENDİ, Havâss-ı Refî'a Kādîsı 17

MEHMED ŞERÎF EFENDİ, bkz. Es'ad Efendizâde es-Seyyid —

MEHMED ŞERÎF EFENDİ, Teşrîfâtcı 183, 189; kethudâ kâtibi 189

MEHMED TÂHİR MOLLÂ EFENDİ, bkz. Dâmâdzâde —

Mehrûd <Irak'ta Bağdad'a bağlı ilçe>; — mukāta'ası 54

mehterhâne; — çalınmak 32

mekkâr 329

Mekke <Suudî Arabistân'da> 1, 7, 11, 73, 74, 77, 100, 102, 128, 137, 138, 153, 170, 172, 176, 186, 257, 264; — i mükerreme 11, 73, 77, 128, 138, 153, 172, 257, 264; — i mükerreme emîri 128; — i mükerreme Kādîsı 11; — i mükerreme pâyesi 172; — i mükerreme şerîfî 153; — kādîsı 170; — pâyesi 1, 186, 257; — şerîfî 176

mekr 245, 247, 299, 361

mekteb 8, 82

mektûb/lar 19, 43, 62, 65, 74, 91, 92, 109, 111, 135, 144, 151, 152, 153, 192, 207, 222, 223, 224, 229, 245, 262, 282, 290, 291, 301, 320, 323; — cu

106, 158; — culuk 68, 302; — ı Âsafî 262; — ı muhâlesat-üslûb 320; — ı sâmî 74, 152, 153, 192, 223, 224, 245; — ı Sâmî Sûreti 366; — î-i Sadr-ı âlî 68, 106, 147; — î-i Sadr-ı âlî Başhalîfesi 106; — î-i sadr-ı âlî kalemi 311; — î-i sadr-ı âlî odası 303; — sûreti 317, 364

mel'ûn 75

melâhî 47

melbûsât 405

MELEK MEHMED PAŞA, Mısır vâlîliğinden ma'zûl 183; Belgrad Muhâfızı 183

MELEKŞÂH SULTÂN, 2 Safer 1195'de (28 Ocak 1781) doğan Sultân Abdülhamîd I.'nin kızı 158, 184; vefâtı 184; Bağçekapu'da Türbe-i Cedîde'de defni 184

melfûf; — en 290, 291

Melik; — i'l-Ġaffâr 384

Melik 262, 263, 264, 353; — cenâbları 263; — hazretleri 262; — i Magrib 263; — i Magrib hazretleri 263; ayr.bkz. mülûk

mellâh; — în 259; — lar 128, 167, 348, 388, 394

memâlik 22, 54, 56, 66, 84, 95, 96, 97, 193, 259, 273, 280, 281, 320, 354, 355, 378, 380, 381, 382, 388, 401, 402; — i Acem ahâlîsi 316; — i Devlet-i Aliyye 94, 114, 156, 212, 213, 214, 253, 389, 396, 397, 398, 406; — i ecnebiyye 381; — i Fâs sefîneleri 259; — i İran 54, 56, 281; — i İraniye 319; — i İslâmiye 111, 237; — i mahrûse 54, 63, 67, 94, 127, 190, 202, 239, 264, 291, 299, 321, 365, 377; — i mahrûse muzâfâtı 365; — i mahrûse suları 190; — i mahrûsetü'l-mesâlik 316, 322; — i Müctemi'a 277; — i Müctemi'a ahâlîsi 277; — i Müctemi'a-i Amerika 272, 275, 276; — i Osmâniye 96, 97, 294, 295, 347, 356, 381, 389, 391, 392, 394, 395, 397, 398, 399, 403, 405, 407, 408, 409, 411, 412; — i Osmâniye arâzîsi 294; — i Osmâniye iskeleleri 394, 395; — i pâdişâhî 22; — i şarkıyye 95, 97; ahâlî-i — i mahrûsetü'l-mesâlik 316; hudûd-ı — i mahrûse 321; taht-ı — mâddesi 320; târâc-ı — mâddesi 320

memerr 21, 298, 398, 400, 401

memhûr 17, 71, 95, 115, 258, 293, 388; — en 261

MEMİŞ EFENDİ, Defterdâr 303

memleket/ler 46, 65, 111, 123, 125, 129, 148, 149, 157, 218, 221, 237, 241, 253, 272, 274, 275, 279, 280, 281, 282, 299, 313, 320, 323, 325, 333, 352, 355, 357, 358, 362, 364, 370, 371, 378, 379, 380, 381, 382, 392, 393, 395, 396, 402; — askeri 275; — eyn (Eflak ve Boğdan) 113, 149, 300, 349, 350, 396; — eyn beyleri 113; — eyn-i merkūmeteyn 349, 350, 396; — eyn-i mezbûreteyn 300, 349, 350; — eyn-i mezkûre-

teyn 149, 349; — murahhasları 218; ayr.bkz. memâlik

memlûk/ler 32, 177, 328; — i müşterâ 177

memnû' 127, 128, 138, 139, 287, 396, 404; — ât 142, 147, 359; ayr.bkz. memnû'ât

menâfi' 91, 179, 192, 196, 201, 202, 235, 247, 274, 277, 298, 299, 337, 350, 377, 412; — i asliyye 277; — i âtiye 201; — i hâliye 201; — i kesîre 91; — i mahsûsa 235, 298; — i mütekâbile 201; cerr-i — 377

menâkıb; — ı kerâmet-şi'âr 28; — ı kudsiyye 27

menâl 20, 38

menâsıb 8, 9, 12, 31, 33, 104, 126, 133, 171, 181, 307; — ı âliye 181; — ı askeriyye 31; — ı celîle 8; — ı dîvâniye 104, 126; — ı mevâlî 173; — ı mu'tebere 171; nat'-ı şatranc-ı — 267

Mendelicîn <Irak'ın doğusunda İran sınırına yakın Bağdad'a bağlı liva, sonra ilçe, günümüzde "Mendeli"> 54, 69, 70; — mukāta'ası 54

menfâ 17, 49, 100

menfa'at/ler 86, 119, 130, 134, 137, 161, 175, 196, 246, 252, 298, 375, 412; — -bahş 252; — ı mütehâlife 298; celb-i — 86, 134, 161, 298; cerr-i — 86, 374; ayr.bkz. menâfi'

menfiyyen 103, 184, 241

menfûr 22, 339, 342

Mengrel, bkz. Açıkbaş

mensûr 71

menşûr 4, 21, 66, 67, 79, 83, 84, 126, 210, 211, 227, 317, 339; — ı hümâyûn 66, 79; — ı me'mûriyyet 317; — ı meserret-nümûn 4; — ı nasb 317

menzil; — hâneler 86; — mâddesi 85; — kayığı 90, 91

menziller 411

mer'âlar 123

Merâga <İran'da bir şehir>; — askeri 69

merâhim; — i şehriyârâne 325

merâsim 23, 29, 123, 145, 152, 168, 236, 261, 265, 325; — i dostî 168; — i ihtirâmiye 152, 236, 261, 265; — i ikrâmiye 123; — ittifâk 325; — i mer'iyye 29; — i mihmân-nevâzî 29; — i şâdmânî 145; — i vifâk 325

merâtib 7, 12, 13, 27, 308; — i sâmiye 308; — i ünsiyye 27; a'lâ-yı — i insâniye 12

Mercân; — zukā'ı binâları 305

merfû'; — u'l-vezâre 135, 374

merhamet 42, 66, 165, 320, 349, 362; — en 20, 148, 155, 163, 333; — i şâhâne 165; — lü 350, 360, 363; ayr.bkz. merâhim

merhûm 5, 41, 49, 59, 80, 102, 103, 106, 116, 130, 151, 154, 160, 163, 170, 172, 174, 175, 177, 183, 184, 258, 265, 303, 360

mer'î 218, 313, 317, 336, 348, 350, 355, 359, 391

merkad 158

mertebe 10, 13, 14, 16, 24, 48, 50, 62, 77, 86, 93, 142, 170, 186, 190, 192, 235, 242, 260, 267, 272, 273, 275, 276, 279, 299, 300, 302, 324, 329, 331, 338, 350, 357, 411; ayr.bkz. merâtib

Merzifon; — havâlîsi 52

mesâcid 47, 52, 314

Mesâhif 264

mesâ'î 13, 14, 132, 324, 372; — i cemîle 372; — -yi mebrûre 324

mesâkin 347, 388

mesâkîn 333

mesâlik 116, 315, 316, 323, 340, 382; — i istikāmet 315; — i sadâkat 315; tevsî'-i — 382

mesâvî 29, 170, 175, 308

mesel 151, 198

mesîre 23, 35, 177

mesken 113; ayr.bkz. mesâkin

meskûk 399

meslek 213, 305, 327, 382; — i diyânet 327; — i germâ 382; ayr.bkz. mesâlik

mesned; — ârâ-yı Meşîhât-ı İslâmiye 183; — i hânî 22, 227, 251, 345, 362; — i hâniyet 360, 361; — i iftâ 183; — i kethudâyî 174; — i Riyâset 268; — i sadâret 50, 106; — i şakāvet 37; — i ulyâ-yı vekâlet 351

mesûbât 385

meşâhîr 13, 58; — i rü'esâ 42; — i şu'arâ 40

meşâkk 367

meşakkat/ler 35, 137, 170, 183; ayr.bkz. meşâkk

meşâyıh 21, 22, 33, 165; — ı kirâm 241; — ı makbûletü'd-du'â 151; — ı Uşşâkıye 302

meşîhat 7, 8, 25, 46, 49, 60, 99, 101, 102, 103, 157; — ı İslâmiye 99; taraf-ı — -penâhî 157; tebeddül-i — 48, 60

meşrû'; nâ- — 51

meşrûbât 395, 405; — zahîreleri 405

meştâ 18; — -nişîn 22, 89

meşveret/ler 24, 33, 37, 86, 126, 135, 191, 211, 237, 239, 249, 293, 297; — i Berây-ı Kırım 230

metâ' 139, 143, 377, 398; ayr.bkz. emti'a

metbû'; devlet-i — ası 98, 202

metin <yazı> 104

metrepolid, bkz. metropolid

meteris/ler; — almak 25, 26; — tertîb etmek 177

Metropolid 145, 282

metrûkât 391

mevâcib/ler 78, 161, 286, 352, 365, 375, 376; — i askeriyye 216, 260; — i Askeriyye Dîvânı 260; — i güzeşte 62; — i mu'ayyene 382; İhrâc-ı — 94, 145, 352

mevâdd 23, 72, 99, 104, 109, 134, 138, 142, 145, 175, 198, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 228, 236, 237, 238, 239, 252, 265, 266, 267, 271, 295, 326, 329, 359, 363, 378, 387, 388, 396, 411; — ı adîde 198; — ı ahdiyye 202; — ı cesîme 326, 378; — ı dakīka 104; — ı hamse 206, 207, 208, 209; — ı mekrûha 23; — ı mîriyye 134; — ı musâlaha 208; — ı mülkiyye 228; — i müselleme 142; — ı nâfi'a 359; — ı selâse 236, 238, 239, 265, 266, 267, 387, 388

mevâkı' 35, 238, 302, 388, 396, 407

mevâlî 13, 45, 123, 137, 173; — i kirâm 13, 137

mevâni' 192, 194, 237, 301, 346, 369, 370, 387

mevâsîk 205, 208

mevâzi' 148, 149, 150, 365

mevkı'/lar 35, 47, 70, 90, 109, 157, 162, 191, 276, 298, 307; — ı coğrafî 298; — ı ikbâl 307; ehemmiyyet-i — 157; ayr.bkz. mevâkı'

mevkūf; — cu 333; — en 376

mevkūfât 81, 305; — cı 2, 183; — cılık mansıbı 2; — kîsedârı 81; — mertebesi 305

mevlâ 129; ayr.bkz. mevâlî

MEVLÂ MUHAMMED B. ABDULLÂH B. İSMÂ'ÎL, Fâs hükümdârı Abdullâh el-Hüseynî'nin oğlu 258; Fâs hâkimi 258, 259

Mevlânâ 7, 103, 137, 256, 259

MEVLÂNÂZÂDE ÇELEBİ EFENDİ, Konya'da post-nişîn 46; Şeyh 46; Magnisa'ya nefyi 46; makāmına i'âdesi 46

Mevlevî 302; — Dergâhı, İstanbul'da Yenikapu haricinde, post-nişîni 27; — hâne 27

Mevlevîhâne Yenikapusu <İstanbul'da bir semt> 179, 180

mevleviyyet 100

mevsim 35, 89, 193; — i bahâr 16, 76, 93, 115, 251; — deryâ 227; — i sayf 91; — i şitâ 88, 109, 115

mevtâ/lar 95, 96

mevzi' 91, 149, 362; ayr.bkz. mevâzi'

mey; — i ikbâl 2

meydân <yer> 15, 18, 40, 147, 154, 215, 254, 255; — almak 2, 40; — ı siyâset 18, 147, 154; — okumak 254

meyve 405

meyyit/ler 8, 143, 188; — i müteharrik 8

mezâd 31, 383

mezâhib 98; — i Îseviyye 98

mezâlim 12, 13, 14, 17, 19, 154, 176, 217, 240, 372

mezâr; levh-i — 172; seng-i — 172

mezemmet 174

mezheb/ler 74, 75, 94, 95, 96, 97, 98, 152, 227, 274, 322, 345; — ce 98; — erbâbı 98; — i bâtıl 75; — i umûmî 94; ihtilâf-ı — 272; ihtilâfât-ı — iyye 298; mugāyeret-i — iyye 95; Muvâfakat-ı — 345; tevâfuk-ı — 98, 322; ayr.bkz. mezâhib

mıntıka; — i hârre 36

Mısır 9, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 61, 71, 77, 107, 131, 142, 146, 147, 173, 183, 184, 311, 397; — arâzîsi 35; — cânibi 131; — cezîresi ve darbhânesi me'mûriyyeti 147; — darbhâne emîni 311; — Eyâleti 27, 33; — 'ın İrsâliyle Hazînesi 32; — Kādîsı 184; — lular 34; — Mevleviyyeti 173; — müverrihleri 34; — ordusu 34; — tevliyyeti 33; — Vâlîsi 9, 27, 107

Mısrâ' 176

mızrâk 403

Midillü <Yunan adası> 26; — Cezîresi 78, 131

midillü; donanmış — 130

Miftâh; — Ağası 267

MİHAİL SERGEEVİÇ POTEMKİN, Rus generali 213, 214, 231; Rusya İmparatoriçesi II. Katerina'nın muteber adamı ve sırdaşı 213; Rusya büyükser'askeri 252, 254, 281; otuz bin kadın ve erkek Tatar'ı katletmesi 254

MİHAİ SUȚU, Dragozâdeler neslinden 174; Koca İskerlet Bey torunlarından 174; Eflak Başkapu kethudâsı 174; Dîvân-ı Hümâyûn tercümânı 174, 188, 257; azli 257; Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den bir cezîreye nefyi 188, 257; Eflak Voyvodası 257, 261, 284

MİHAL/MİHALAKİ BEY, bkz.Mihai Suțu

Mihaliç 19

mihen 367

mihmândâr 28, 119; — ağa 4; — ı mahsûs 23

mihnet 42, 329; ayr.bkz. mihen

mihr 160, 308

mihver 16

Mikonos <Ege Adalar Denizi'ndeki Kiklat takım adalarından biri, günümüzde "Mykonos" adını taşımaktadır> 238, 239; — Adası 239; — Cezîresi 238

Mikonoz, bkz. Mikonos

mikyâs 35, 149, 348, 396

mil 143

Mîlâd 272; — ı hazret-i Îsâ 349, 387; — ı Îsâ 381

milel 96, 127, 234, 297, 298, 347, 412; — i ecnebiyye sefâ'ini 127; — i muhtelife 297; — i nasârâ 96

mille/millet 1, 97, 99, 113, 273, 274, 289, 290, 299, 322; — i İslâmiye 1, 113, 289, 290, 299; ayr.bkz. milel

milliyyet 97, 274

Millü; — aşîreti iskânbaşısı 61; — -yi sagīr aşîreti beyleri 61

minâreler 180

minder 103

Minorca; — Adası 278

Minorka, bkz. Minorca

MÎR BATTAL, Canikli el-Hâcc Ali Paşa'nın büyük oğlu 135; babası ile birlikte Kırım'a firarı 135

mîr 20, 71, 134, 147, 156, 160; — ü'l-Hâcc 20, 161

Mirdin; — aşîreti beyi 61; — aşîreti dilâverleri 61

Mîrgûnoğlu <İstanbul'da bir semt> 266; — Sâhilhânesi 146; — Yalısı 103

mîr-i alay; — lık pâyesi 210

mîrî 60, 61, 86, 224, 225, 383; — atlu askeri 86; — mukāta'alar 383; — mukāta'ât 383; — mukāta'âtı mâlları 383; — süvârî 60, 61; Bakāyâ-yı emvâl-i — yye 37; emvâl-i — yye 37, 44, 258, 352, 383; mâl-i — 43, 45, 162, 258, 383; mevâdd-ı — yye 134; müzâyaka-i — 224, 225; zavâbıt-ı — yye 134; zimmet-i — yye 36

mîr-i âhûr 48, 77; — luk 48; — ı evvel 9, 48, 77, 126; — ı evvellik 182; — ı evvel-i şehriyârî 75; — ı evvel-i şehriyârî pâyesi 126; — ı sânî 77, 173; — ı sânî-i şehriyârî 173; — ı sânîlik pâyesi 157

Mîr-i alem 5, 21; — ağa 178

Mîr-i mîrân 36, 41, 60, 61, 78, 161, 164, 172, 188, 229, 268, 304, 365; — ı kirâm 172; — lık 81, 147, 160, 184, 189

Mirrîh; cereyân-ı seylâb-ı ketâ'ib-i — -menâkıb 320

Mîr Veysî; — aşîreti askerleri 61; — aşîreti beyi 61

mîrzâ/lar 4, 21, 46, 218

MÎRZÂ GÜRGÎN, Tiflîs Hânı İrakli Hân'ın kâtibi 63, 64; Tiflîs Hân'ı İrakli Hân'ın mu'temed adamı 323

MÎRZÂZÂDE ES-SEYYİD MEHMED SA'ÎD EFENDİ, I. Mahmûd'un cülûsunda Şeyhülislâm bulunan Mîrzâzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu 7; Şeyhülislâm 8, 13; Şeyhülislâm-ı esbak 6; vefâtı 8

MÎRZÂZÂDE ŞEYH MEHMED EFENDİ, Mîrzazâde es-Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi'nin babası 7; Şeyhülislâm 7, 172

mîsâk 274

misâl; — i bî-misâl-i iltifât-me'âl-i Husrevâne 322; — i bî-misâl-i takdîs-iştimâl 344, 345, 346; — i bî-misâl-i takdîs-iştimâli sûreti 345

Misivri <Bulgaristan'ın Karadeniz limanlarından>; — Kal'ası 243

misk 385

mizâh 147, 242

mîzân 41, 57, 172, 204, 279; — ı hakkāniyet 204

Mohilev <Eskiden Lehistan'a ait olup bugün Beyaz Rusya (Belarus) şehri> 214

MOLDOVANCI ALİ PAŞA, Kütahya Vâlîsi 171; Ser'asker 171

mollâ 16, 17

MOLLÂ BEDÎ', Buhara Sefîri'nin âdemi 151

Mollâ Gûrânî <İstanbul'da bir semt> 178

MOLLA SEYYİD MUHAMMED EL-ARABÎ, Fâs hâkimi Mevlâ Muhammed'in "Defterdârlık" pâyesi verdiği ve Dersa'âdet'e gönderdiği ikinci elçisi 258

MOLLA SEYYİD TÂHİR, Fâs hâkimi Mevlâ Muhammed'in "Mu'temü'd-devle ve Müsteşâr-ı evvel" pâyesiyle Dersa'âdet'e gönderdiği büyükelçisi 258

MOLLÂCIK MEHMED EFENDİ, Rumeli sadâretinden munfasıl Mollâcıkzâde İshak Efendi'nin babası 171; Hâccegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 171; Cizye muhâsebecisi 171

MONLÂCIK (MOLLÂCIK) ZÂDE İSHAK EFENDİ, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Cizye Muhâsebecisi Mollâcık Mehmed Efendi'nin oğlu 171-172; *"Behcetü'l-fetâvâ"* müellifi Şeyhülislâm Abdullâh Efendi'den mülâzemet alması 172; müderris 172; Yeni-şehr-i Fener mevleveyyeti 172; Edirne pâyesi 172; Mekke-i mükerreme pâyesi 172; İstanbul kādîsı 172; İstanbul kādîlığından ma'zûl 11; Anadolu sadâreti (Kādî'askerliği) tevcîhi 11, 172; Rumeli pâyesi 102; Rumeli Kādî'askeri 172; Rumeli sadâretinden munfasıl 172, 196; vefâtı 172; II. Bâyezîd Hân Câmi'i civârında Kapudan İbrâhîmpaşa Câmi'i Hazîresi'nde defni 172

Mora <Yunanistan'da yarımada> 13, 14, 27, 127, 128, 129, 133, 134, 142, 150, 164, 183, 240, 287, 350, 382; — cânibi 13, 14, 240; — eşkıyâsı 127; — Eyâleti 27; — gā'ilesi 128; — havâlîsi 240; — Muhassılı 13, 27, 164; — muhassıllığı 164, 183, 240; — nizâmı me'mûriyyeti 129; — re'âyâsı 128; — ser'askerliği 240; — sükkânı 350; — tarafları 287; — vâlîleri 128; — Vâlîsi 129, 133, 287

Moskov/lar 139, 239, 251, 261, 262, 263, 267, 382; — elçisi 267; — gemileri 139; — konsolosu 239; — lu 112, 225, 239, 251, 262, 269, 283, 286; — memleketi 382

mu'accel; zarar-ı — 266

mu'accele; — deyni 368

mu'âf 399, 405; — iyet 399; — iyyât 405, 411, 412

mu'âhede/ler 4, 46, 54, 78, 88, 142, 144, 148, 152, 167, 169, 190, 191, 192, 194, 196, 198, 201, 202, 204, 214, 216, 219, 223, 229, 250, 274, 276, 278, 279, 282, 322, 342, 344, 345, 346, 349, 350, 365, 387, 389, 395, 396, 400, 410; — ât 202, 206, 350; — temessükü 346; — i cedîde 344, 345; — i dâ'imiyye 201; — i mübâreke 344; — i münferide 395, 396, 410; — i sâbıka 46; — i sarîha 194; — i ticâret 190, 387, 389; — i ticâret senedleri; hılâf-ı — 152, 216, 219, 223, 229, 250; in'ikād-ı — 169; muhâlif-i — 365; nakz-ı — 233

mu'âmele 25, 82, 91, 110, 112, 131, 152, 193, 194, 195, 222, 232, 237, 240, 242, 262, 274, 277, 309, 323, 330, 354, 355, 356, 357, 359, 361, 370, 380, 391, 394, 395, 404; — i bâride 131, 262; ayr.bkz. mu'âmelât

mu'âmelât 5, 68, 72, 202, 203, 217, 234, 235, 255, 289, 298, 360, 361; — ı bâride 361; — ı düveliyye 202, 289; — ı ecnebiyye 235; — ı hâriciyye 5, 235, 255; — ı nâ-marzıyye 360; — ı yevmiyye 298

mu'âraza 83, 349

mu'âsır/lar 287, 306

mu'âvenet 59, 64, 65, 72, 162, 197, 198, 199, 217, 262, 272, 275, 276, 277, 281, 300, 319, 356, 358, 390, 393, 410

mu'âyede 8

mu'în/ler 31, 198, 243, 316; — olanlar 316

mu'tekad; — ât-ı bâtıla 75; — ât-ı fâside 75

mu'temed/ler 8, 9, 21, 54, 66, 240, 319, 323, 330; — âdemler 319; — bendeler 21; — senedler 66; — voyvodalar 240

"Mu'temü'd-devle"; — pâyesi 258

mu'âheze 19, 79, 301

mufassal 95, 194, 205, 212, 224, 228, 241, 267, 287

muhâbâ 54

muhâbere 37, 62, 63, 92, 114, 120, 152, 200, 209, 218, 222, 229, 282, 319, 324, 325, 345, 346, 407; — ât 223; — ât evrâkı 223; — emri 200; — 'ât-ı mütevâliye 72

muhâceme 53, 193

muhâceret 272

muhâfaza/muhâfazat 5, 43, 60, 66, 68, 90, 100, 114, 117, 125, 127, 143, 176, 219, 223, 225, 231, 232, 245, 268, 272, 283, 298, 301, 317, 362, 365, 379; — an 140; — i âsâyiş-i belde 114; — i belde 43; — i hudûd 66, 68; — i imtiyâzlar 272; — i şerâ'it-i ahd ü peymân 317; — i uhûd 219, 232

muhâfız/lar 9, 37, 48, 55, 62, 107, 160, 172, 184, 215, 216, 221, 223, 228, 230, 241, 252, 285, 394; — askeri 252; — lık 160; — kā'immakāmı 216; — vekîli 221

muhâkeme 16, 296

muhakkık 105

muhâlefet 15, 63, 117, 146, 212, 219, 222, 232, 240, 273, 283, 324, 344, 357, 358, 371, 383, 389, 390, 391, 392, 393, 398, 399, 408, 410; — i âdâb-ı ubûdiyyet 324

muhâlif/ler 32, 55, 74, 76, 80, 82, 97, 98, 110, 174, 217, 218, 230, 232, 278, 317, 322, 331, 338, 340, 341, 342, 365; — ân 367; — i mu'âhede 365; — i musâlaha 341; — i salâh 322; — i sulh 322

muhallefât 81, 355; — mâl 355

MUHAMMED, "Kumukçu" lâkablı 27; Medîne-i münevvere sâkinlerinden 27; Nevbetciler Kethudâsı 27

MUHAMMED ALİ HÂN, Basra'da İran Başbuğu 117; Müntefik aşîreti Şeyhi Tâmir ile yaptığı muhârebede katledilmesi 117

MUHAMMED B. ABDÜLVEHHÂB-I NECDÎ, ulemâ-yı Hanabile'den 73; Hâricî 73; Vehhâbî mezhebinin kurucusu 73

MUHAMMED <AHMED> B. SA'ÎD, Ummân hâkimi 152

MUHAMMED B. SU'ÛD, Dir'iyye Şeyhi 75

MUHAMMED-İ ARANZARÎ, Buhara Hânı Seyyid Muhammed Gāzî Hân'ın önde gelen ümerâsından ve büyükelçisi, 181; Hicâz'a giderken Karaman Eğeğlisi'nde vefâtı 152

MUHAMMED BEY bkz. Ebuzzeheb —

MUHAMMED HÜSEYİN HÂN, İran'ın Basra muhâfızı 117

MUHAMMED MUSTAFA <İslâm peygamberi> 385

MUHAMMED ŞEFÎ' HÂN, İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın mu'teber hânlarından 54; Kerkük'e beş sâ'at mesâfeye kadar Irak'ı zabt edip Şehrizor'da yerleşmesi 54

MUHAMMED ŞERÎF, Buhara Büyükelçisi Muhammed-i Aranzârî'nin oğlu 152, 166; Buhara ikinci elçisi 152, 166; Buhara elçisi 166, 178; Hacc-ı şerîfe Hicaz'a gitmesi 166; Hac'dan avdeti 178; memleketine dönmesi 178

MUHAMMED ŞERÎF BEKRÎ, *Bürhânü'l-kifâye* adlı Farsça eserin mü'ellifi 310

muhârebe/ler 1, 14, 18, 19, 26, 32, 37, 40, 43, 54, 56, 60, 63, 65, 67, 69, 71, 77, 86, 87, 88, 91, 93, 96, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 124, 141, 142, 156, 194, 199, 229, 244, 255, 261, 271, 273, 275, 276, 278, 279, 321, 329, 334, 339, 341, 361, 362, 374, 403; — ât 69, 141, 212, 263, 275, 276, 277, 279; — ât-ı şedîde 43, 69, 141; — âteşi 341; — i bahriyye 141; — i dâhiliyye 279; — i umûmiyye 142

muhârib 112, 277

muharrerât 49, 269

muhâsama 127, 206, 318, 319, 323, 369, 410; — ât-ı asliyye 212

muhâsara 19, 53, 54, 55, 58, 118, 120, 191, 192, 226, 318, 322, 334

muhâsebe 130; — i evvel 130, 182; — i evvel pâyesi 130

muhassenât 255, 379; — ı asriyye 249

muhassıl 164, 243; — lık 13, 24

muhâvere 221

muhlisler 194, 370, 372

MUHSİNÜ'L-KĀ'İM, Âl-i Selmân aşîretinin re'islerinden 163

MUHSİNZÂDE DÂMÂDI ABDULLÂH <PAŞA>ZÂDE SA'ÎD BEY, Hünkâr Kapucular Kethudâsı 243

MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA, Mora Muhassılı 13; Vezîr 13; Mora Ser'askeri 240; Sadrıa'zam 240; Serdâr-ı ekrem 240; Sadr-ı sâbık 13

muhtâr 75, 102, 331, 340; — ı kavm-i Tatar 340

muhtekir/ler 10, 390, 399

Muhzır 148

mukābele 53, 66, 94, 135, 195, 198, 207, 211, 219, 220, 248, 271, 282, 286, 293, 294, 295, 296, 301, 319, 326, 327, 329, 340, 361, 373, 390, 392, 394, 395; — ten 37, 196, 219, 235, 264, 402; — bi'l-misl 66, 94, 195, 211, 248, 293, 296, 326, 329, 340; — bi'l-misl icrâsı 296; — bi'l-misl kā'idesi 94; — bi'l-misl tarîkı 195

mukaddemât 83, 172, 219, 235, 236, 269, 329, 366; — ı hayriyye 366

mukaddime/ler 6, 15, 27, 84, 88, 110, 113, 119, 214, 255, 280, 287, 291, 362; — i kaviyye 362

Mukaddime; — i İbn Haldûn 305

mukāseme 5, 94, 156, 214

mukāta'a/lar 24, 25, 54, 57, 135, 147, 162, 177, 189, 309, 383; — ât 12, 52, 57, 147, 177, 383; — ât-ı mîriyye 12

mukātele 88, 320

mukāvele/ler 43, 78, 127, 142, 192, 214, 233, 236, 259, 265, 266, 346, 348, 361, 371, 391, 394, 396, 398, 399, 403, 404, 409, 412; — i münferide 348; — i ticâret 371

mukāvemet 18, 53, 54, 58, 70, 244, 276, 277, 283

munfasıl 24, 46, 80, 103, 138, 148, 154, 163, 164, 170, 171, 173, 183, 186, 195, 225, 268, 381

murâbaha 128

MURÂD BEY, Mısır Vâlîsi Ebuzzeheb'in yakın adamı 34

MURÂD IV., Sultân — ı Râbi' hazretleri 95, 96

Murâd Mollâ Tekyesi 49

MURÂD PAŞA, bkz. Kuyucu —

murâfa'a 17; — ât 8

murahhas/lar 23, 27, 102, 109, 112, 121, 123, 125, 192, 193, 194, 209, 211, 218, 265, 266, 309, 313, 329, 346, 350, 380, 387; — büyükelçi 27; — dost 387; — mîrzâlar 218

murassa' 124, 170, 264; — paşmaklar 170

MURTAZÂ EFENDİ, Şeyhülislâm 103

MURTAZÂ KULU HÂN, Devlet-i Kaçariye'nin ilk hükümdarı Ağa Muhammed Hân'ın ögey karındaşı 280, 281

musâdefe 193, 318, 356, 358

musâdere 16, 19, 77, 215, 224, 268, 350, 355, 404; — i emvâl 16

musâfât 63, 199, 293, 295, 321, 344, 359, 369, 371, 394, 410; bünyân-ı — 410; hedm-i bünyân-ı — 369; rüsûm-ı — 293

musâlaha 1, 6, 21, 22, 58, 64, 83, 84, 115, 123, 125, 136, 151, 152, 155, 167, 185, 193, 194, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 206, 209, 220, 248, 259, 260, 279, 294, 313, 317, 329, 339, 344, 347, 350, 358, 359, 361, 364, 379, 396, 400, 402; — ahidnâmesi 347, 350, 359, 396, 400, 402; — şerâ'iti 364; — i dâ'imiyye 202; — i mekrûha 248; — i mübâreke 206, 313; — i mü'ebbede 197, 198, 339; — i mü'ebbede ahidnâmesi 344; — i müteyemmene 206; — i Nemçe 125; esâs-ı — 196, 199; nakz-ı — 220; tanzîm-i mevâdd-ı 208; vikāye-i emr-i 90

musallâ 158

Musallâ <İstanbul'da bir semt> 180

musanna' 255, 327; — kemân 178; — tüfeng 178

MÛSÂZÂDE ABDULLÂH EFENDİ, Müneccimbaşı 189; vefâtı 189; *"Sukūk-ı Şer'iyye"* mü'ellifi 180

MÛSÂZÂDE UBEYDULLÂH B. ABDULLÂH EFENDİ, Mûsâzâde Abdullâh Efendi'nin oğlu 180; tarîk-ı kazâya duhûlü 180; tahtabaşı 180; müneccimbaşı 180; vefâtı, 215 babası Mûsâzâde Abdulâh Efendi'nin *"Sukūk-ı Şer'iyye"* adlı eserini tertîb ve tedvîn etmesi 180

Mushaf/lar 264, 384; — ı şerîf 152, 264, 385; ayr.bkz. Mesâhif

Mûsıla; — ı Sahn müderrisi 303; — i Sahn rütbesi 13; — i Süleymâniye Müderrisi 3

MUSLU, Manastır'da Florina sükkânından 17; şakī 17; katli 17

MUSTAFA AĞA, bkz. Güğümbaşızâde Lâlâ —

MUSTAFA AĞA/PAŞA <ÇELİK>, Silahdâr-ı şehriyârî 106; rütbe-i vezâretle Selânik Vâlîsi 106

MUSTAFA AĞA, Yeniçeri Ağası 29, 31; azli 31

MUSTAFA BEY, bkz. Cebbârzâde —

MUSTAFA BEYEFENDİ, Şeyhülislâm İvaz Mehmed Paşazâde İbrâhîm Beyefendi'nin oğlu 1; Edirne Pâyesi 1; Selânik Kādîsı 1; Mekke pâyesi 1

MUSTAFA EFENDİ, Sâbık Yeniçeri Efendisi 31; kethudâ-i sadr-ı âlî 31; azli 49

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Bâğçevânzâde —

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Debbâğzâde —

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Dürrîzâde —

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Serdârlar Kâtibi —

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Soğancıbaşızâde —

MUSTAFA EFENDİ, bkz. Tavukçu Re'îs —

MUSTAFA EFENDİ, İlmî-dâmâdı Ali Sâtı' Efendi'nin babası 138; Kezûbî birâderi 138; Mekke pâyelülerinden 138

MUSTAFA EFENDİ, Şıkk-ı evvel Defterdârı 166

MUSTAFA II., — Hân-ı Sânî 49; Sultân — Hân-ı Sânî hazretleri 108

MUSTAFA III., Sultân Abdülhamîd Hân'ın birâderi 106; Şâh Sultân'ın babası 106; Lâleli Câmi'i bânisi 8; Sultân — 9, 303; Sultân — Hân hazretleri 8, 13, 106, 175; Sultân — hazretleri 310; Sultân — ricâli 307; Sultân — Hân-ı Sâlis hazretleri 30; ahd-i — Hânî 7, 309; asr-ı — Hân-ı Sâlis 30; devr-i — Hânî 9, 303; Devr-i Sultân — Hânî 65, 176, 190; karîha-i — Hânî 81

MUSTAFA PAŞA, bkz. Yazıcızâde —

MUSTAFA PAŞA, Dârüssa'âde Ağası Yazıcısı ve Muhâsebe-i evvel pâyesi olan Mehmed Efendi'nin amcası 130

MUSTAFA PAŞA, Karaman Vâlîsi 243; Haleb Vâlîsi 243

MUSTAFA PAŞA, Sadrıa'zam Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa'nın birâderi 160; Rumeli Vâlîsi 160; Belgrad Muhâfızı 160

MUSTAFA PAŞA, Yenişehir Mutasarrıfı 60; Mîrimîrân 60

MUSTAFA RE'FET EFENDİ, Beylikci 136

MUSTAFA REŞÎD EFENDİ, Kethudâ kâtibi 189; kitâbetten azli 189; İstanköy Cezîresi'ne nefyi 189; sâbık Kethudâ Kâtibi 250; Sür'at topçularının ta'lîmlerine me'mûr 250

MUSTAFA SÂDIK EFENDİ, bkz. Kethudâzâde —

MUSTAFA SÂLİM EFENDİ, Müderris 270; Sultân Abdülhamîd I.'nin 25 Zilka'de 1197'de (22 Ekim 1783) doğan oğlu Şehzâde Sultân Murâd'a târîh düşürmesi 270

Mûsul <Irak'ta bir şehir> 56, 61, 257, 308; — Eyâleti 257; — Müftîsi 308; — Vâlîsi 56, 257

MÛSULLU ES-SEYYİD BEHCET EFENDİ, Mûsul Müftîsi Fahreddîn¬zâde'nin akrabâsından 307; mülâzım 307; müderris 307; hıdemât-ı şer'iyyede istihdâm olunması 307; Haremeyn Müfettişi 307; şâ'ir 307; vefâtı 307

mutasarrıf; — lık 53

mutavassıt 123, 139, 277

Mutavvel; Arap edebiyatına dâ'ir yazılan bir kitâb 81

muvahhid; — în 111, 286, 313, 314, 318, 320, 322, 344, 345

muvâlât 63, 315, 317, 329, 344, 394

muvâzene 125, 204, 287, 288; — i düveliyye 125

muvazzaf; — kimseler 264

muzâfât 47, 96, 120, 159, 365; — ı Memâlik-i mahrûse 67

muzmahill 42, 72

muztarib 46, 196, 201

mü'eccel; hatar-ı — 266

mübâdele 4, 5, 6, 123, 124, 126, 138, 196, 201, 204, 209, 266, 350, 357; — ât 279; — i Tasdîknâme 124

mübâhese/ler 75, 83, 89, 127, 139, 149, 168, 198, 208, 211, 212, 236; — ât 190, 197, 202, 203, 232

MÜBÂREK GİRÂY SULTÂN, Kırım Hânı Devlet Girây Hân-ı Râbi'in birâderi 21, 84; Kalgāy Şehbâz Girây Sultân'ın birâderi 21, 84; Nureddin 21, 84

mübâşir/ler 10, 20, 32, 40, 47, 52, 61, 76, 100, 129, 154, 168, 176, 189, 250, 304, 409; — i mahsûs 32, 154, 168, 250; — iyye 47; mahsûs — 129

mübâya'a 51, 171, 389; — ât 155

mücâhid; — i erbâb-ı süyûf 338; fukarâ-yı — în 93

mücâzât 16, 32, 36, 51, 57, 101, 147, 225, 306, 321, 331

mücerred 32, 43, 56, 69, 137, 158, 168, 182, 223, 226, 233, 254, 262, 269, 294, 306, 314, 318, 327, 329, 332, 340, 341, 359, 363, 375, 380, 381; — yiğitler 375

mücevher/ler 28, 62, 67, 69, 152, 178, 258, 259, 264, 265, 352, 384, 385; — bendli 264; — takımlı 258, 259

müdâfa'a 79, 190, 191, 192, 229, 238, 283, 289, 341, 373; — -i a'dâ

müdâhale 4, 5, 10, 44, 52, 88, 98, 110, 125, 144, 147, 188, 211, 213, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 237, 247, 253, 257, 272, 299, 314, 355, 357, 361, 363, 365, 369, 371, 381, 391, 406, 410; — i askeriyye 5; — i ecnebiyye 98; — i fi'liyye 5; — i kavliyye 5

müdakkık 105

müdâvât 103, 171, 256

müdde'â 8, 23, 56, 96, 235, 322, 409; — -aleyh 409

müdde'î 409

MÜDERRİS OSMÂN PAŞA, Sultân Mahmûd I. devri vüzerâsından Topal Osmân Paşa'nın torunu 13; Ahad Paşa'nın oğlu 13; tarîk-i tedrîse girmesi 13; Müderris 13; Mûsıla-i Sahn müderrisi 13; tarîk-i tedrîsden ayrılması 13; Mora muhassılı 13; Vezîr 14; Eğriboz muhassılı 14; Silistre cânibi ser'askeri 14; Rumeli vâlîsi 14; Bender muhâfızı 14; isti'fâsı 14; Rumeli eyâletinden azli 15; Eğriboz mutasarrıfı 15; Tebdîl Hâsekîsi el-Hâcc Hüseyin Ağa tarafından Eğriboz'da başının kesilmesi 15; kesik başının Topkapı Sarâyı'nda ortakapu önünde halka teşhîri 15

müderris 13, 14, 15, 16, 49, 81, 100, 102, 103, 104, 137, 138, 165, 170, 172, 173, 186, 257, 303, 308, 309; — în 16, 101, 105, 129; — în-i kirâm 32, 105; — lik 14; kibâr-ı — în-i kirâm 304

müdîr 241, 349, 393, 404; — an-ı devlet 205; — i umûr 349, 393; — i umûr-ı Devlet-i Aliyye 393

müfsid 73, 214, 252

müftî 24, 159; — 'l-enâm 257

MÜFTÎZÂDE AHMED EFENDİ, fühûl-i ulemâdan 11; sâbık Orduyı hümâyûn Kādîsı 121; İstanbul pâyesi 11; İstanbul Kādîsı 265, 286, 294; 1193 senesinde Kırım'a dair Rusya elçisiyle yapılan mükâlemede bulunanlardan 121; 1197 senesinde Rusya elçisi ile yapılan ticâret mu'âhedesinde mükâlemeye me'mûr olanlardan 265; 1197'de sefer tedârükü için yapılan meclis-i meşverette bulunanlardan 286; yine 1197 senesinde Nemçelülerin taleblerine dâ'ir akd olunan meclis-i meşverete katılanlardan 294; Anadolu Kādî'askeri 153; azli 153; vefâtı 153

mühimmât/lar 55, 56, 58, 62, 69, 91, 110, 141, 157, 215, 225, 229, 231, 232, 237, 244, 248, 249, 250, 260, 262, 263, 268, 270, 271, 275, 276, 283, 284, 285, 301, 343, 369, 370, 372, 385, 387, 403; — ı Cebehâne 343; — ı harbiyye 262, 275; — ı hıyâmiye 62; — ı sefâ'in 369, 370, 387; — ı seferiyye 248; — ı sefîne 403; tedârük-i — 271, 284

mühr/mühür/ler 71, 132, 156, 181, 210, 315, 340, 343, 346, 351, 372, 374, 388; — lenmek 71; — lü senedler 210; — i hümâyûn 132, 181, 351; — i hümâyûn-ı meyâmin-nümûn 351; — i vekâlet-i kübrâ 315

mühürdâr 63, 64, 66, 67, 308, 323

müjde 69; — ci 115

mükâleme/ler 105, 121, 122, 125, 126, 138, 158, 167, 191, 195, 197, 200, 202, 204, 205, 208, 211, 221, 266, 237, 291, 292, 293, 326, 329, 341, 348, 360, 361; — ât 121, 167, 190, 207, 215, 230, 235, 261, 278; — kâğıdı 191; — kâğıdları 211; — Kâtibi 123, 124; — mazbataları 291; — mazbatası 126; — meclisleri 122, 202, 205, 266; — murahhasları 125

mükârî; — başılık 62

mükâtebe 26, 63, 79, 92, 93, 317, 324, 411

mülâkāt 33, 71, 111, 123, 144, 149, 152, 166, 167, 173, 182, 190, 191, 200, 207, 210, 211, 214, 215, 218, 219, 232, 236, 265, 266, 271, 360; şeref-i — 166

mülâzemet 122, 154, 302, 303, 331, 332, 333, 334, 335; — arzı 332; — emri 332; — emr-i şerîfi 331 — hükmü 332

mülâzim/ler 62, 114, 257, 308, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338; — i evvel 333; — în 332, 333, 336; ı — sânî 333; — ı sâlis 333

mülhak 141, 162, 303, 311, 350; — āt 215; — ātlar 354

mülk/ler 16, 67, 72, 96, 125, 223, 234, 262, 317, 320, 328, 349, 364, 369, 371, 380, 395, 410; — ce 97, 98, 201, 202; — en 198; — i cesîm 72; — i İran 320; — i kadîm 380; — i me'mûriyyet 16; — i mevrûs-ı cihândârî 364; — i müstakıll 369,

371; — i serbest 370, 371; müste'men — 395; nef'-i — î 196; ayr. bkz. emlâk

mülkiyye 16, 132, 135, 139, 144, 148, 149, 196, 202, 228, 234, 235, 255, 297, 345; fâ'ide-i — 196, 202; icrâ-yı tedâbîr-i — 373; mahâzîr-i — 148, 149, 223; mazarrat-ı — 95, 149; ma'mûriyyet-i — 234; menâfi'-i — 196; menfa'at-i zımniyye-i — 196; mevâdd-ı — 228; mevâni'-i — 194; nizâmât-ı — 135, 139, 140, 235, 297; semere-i — 196

mültecîler 220

mültezim/ler 393; — în 383

mülûk 72, 199, 205, 206, 262, 299, 318, 382; — âne 29, 33, 63, 76, 177, 315, 316, 323, 324, 325, 339, 343, 351, 367; — ı İslâm 166, 262; — ı İslâmiye 166, 199, 206, 262; — ı İslâmiye elçileri 166; — ı Nasârâ 205; hıdmet-i — âne 76; huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı — âne 324; iğbirâr-ı tab'-ı ilhâm-ı neb'-i — âne 315; i'timâd-ı — âne 315, 367; ma'lûm-ı — âne 343; mu'tâd-ı — âne 177; selâm-ı selâmet-encâm-ı — âne 29, 315; taraf-ı — âne 63; tertîb-gerde-i yed-i mü'eyyed-i — âne 351; vüsûk-ı — âne 367

mülzem 149, 291

mümâna'at 43, 95, 111, 112, 138, 143, 161, 190, 210, 237, 268, 273, 289, 291, 349, 359, 375, 382, 393, 395, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 408, 410, 411

mümeyyiz 173

mümzâ 388

münâferet 96, 211, 219, 223, 247, 365

münâfese 306, 360, 378, 379

münâkaşa/lar 83, 139, 168, 186, 212

münâsebet; — mu'âhedesi 201

münâza'a/lar 39, 89, 91, 124, 169, 198, 199, 200, 208, 219, 223, 235, 249, 278, 294, 362, 364, 379, 408; — ât 115, 205; — ât-ı lafziyye 205

münâzara 104, 121, 202, 233, 236

münâza'un-fîh 205, 391; — <at>un-fîhâ 144, 200, 201

Müneccim 189, 310; — başı 82, 122, 180, 189; — başı efendi 122; — başılık 180; — în 189; — i sânî 189; — i sânîlik 189

MÜNECCİM ALİŞÂH-I HAREZMÎ, "Alâ'-i Buharî" demekle ma'rûf 310; Şemseddin Hâce Muhammed nâmına te'lîf etmiş olduğu "Eşcâr-ı esmâr" adlı kitâbın mü'ellifi 310

MÜNECCİMBAŞIZÂDE MEHMED SÂDIK EFENDİ, Müneccim-i sânî 189; Müneccimbaşı 189

münhedim 52

münhezim 18, 25, 53, 69, 89, 116, 117, 129, 135, 276; — en 53, 245

münîb 302

MÜNÎB EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında mümeyyiz 173

münkariz 118

münşî 378

müntahab/lar 84, 220, 225, 229, 339, 340, 341, 344

Müntefik; — aşîreti 117; — aşîreti Şeyhi 117; — halkı 117; — Şeyhi 120

müntesib/ler 25, 64, 309, 326, 377; — ân-ı Der-i Devlet-i Aliyye 64

mürâsele, 314, 317, 339 — ât 65

mürg; sâye-i — 373

mürîd 303

mürşid; — i tarîkat-ı Nakşibendiyye 302

mürteşî 2

mürûr; — kâğıdı/kâğıdları 389, 393, 395, 407

müsâ'ade <imtiyâz> 14, 20, 22, 24, 33, 53, 55, 63, 65, 76, 95, 97, 121, 134, 135, 136, 137, 159, 172, 174, 190, 191, 192, 197, 204, 208, 213, 246, 259, 264, 276, 291, 292, 293, 294, 300, 318, 324, 326, 334, 347, 349, 354, 355, 358, 359, 395, 396, 397, 400, 405, 412; — ât 274, 276

müsâleme 329, 359, 410; — ât 395, 405, 411; — mevâddı 359

müsellem 8, 10, 62, 98, 104, 133, 175, 225, 321, 336, 368, 405

MÜSEYLEMETÜ'L-KEZZÂB 73

Müslim 37, 390, 399; — ân/lar 280, 385, 386; — ân hükümdârlar 385, 386; — în 37, 54, 81, 86, 111, 217, 261, 264, 313, 314, 339

Müsned, Arap edebiyâtına dâ'ir yazılan *"Mutavvel"* adlı kitabın bir bahsi 81

müstahdem 2, 10, 303, 388

müstahkem 24, 90, 110, 280, 335, 370, 378, 394, 401, 410

müstakıll/müstakılle 5, 50, 124, 141, 159, 202, 204, 209, 219, 221, 247, 256, 272, 276, 344, 345, 363, 367, 369, 371, 372, 389, 398, 399; — len 96, 159, 172, 336, 361

müstebidd 5, 313, 324

müste'men 395

müsteşâr 37, 70, 77, 350; — ı umûr 77; — ı evvel pâyesi 258

müstevlî 79, 322

müşâvere 1, 10, 21, 51, 64, 95, 114, 213, 225, 229, 300, 332, 343

müşîr; Cenâb-ı izzet-me'âb-ı — ane 366; ma'lûm-ı — îleri 369

müşrik; — în 71

mütâba'at 91, 162, 244, 283, 397, 400

mütâla'a; — hâne 105

mütâreke 212, 248

müte'ahhid 64, 169, 190, 191, 263, 324, 345, 347, 348, 391, 392, 395, 396, 398, 399, 401, 404, 407, 411; — ât 391; — eyn 410

müte'allikāt 13, 100, 154, 305, 319, 343; — ı hükûmet 36

müte'ayyin/ler 19, 74, 406; — kimseler 406

mütecâsir 392; — âdemler 276

mütedâvil 286, 302

mütedeyyin 154, 264; — kimesne 264

müteferrika 335

Müteferrika 52, 170

mütegallib/mütegallibe 18, 19, 32, 56; — âne 293, 294; harekât-ı — âne 381

mütehâribeyn; — sefîneleri 143

mütehayyiz/ler 34, 99, 129, 130, 232, 272, 321; — ân 62, 87, 211; — ân-ı ricâl 211; — âdem 232; — kimseler 272

mütekā'id 334, 375

mütekaddimîn; hükemâ'-i — 75

mütemetti' 391, 395, 396, 405, 412

mütemevvil; — celer 57; — în 306; — în-i ağavât 306

müteneffiz/ler 46; — ân-ı asr 136

Mütesellim/ler 26, 33, 37, 53, 58, 77, 119, 186, 187, 393, 411; — ân 26; — lik 119

müttefik 62, 141, 235, 249, 291, 293, 299, 370; — an 230

müttehem 394

müttehid 52, 141, 251, 274; — idü'l-fu'âd 324

müverrah; — an 290, 387

müverrih/ler 15, 34, 38, 44, 104, 124, 146, 174, 183, 188, 270, 290, 307, 309; — în 31, 171, 288

müzâheret 206, 253

müzâkere/ler 23, 51, 59, 64, 76, 138, 193, 194, 204, 207, 209, 211, 214, 225, 228, 229, 237, 249, 265, 299, 326, 329, 332, 341, 343, 348, 359, 370, 371, 387, 388, 406, 407; — ât 126, 190, 200, 205, 207, 238, 240; — i maslahat 193, 194, 199; hulâsa-i — ât 240

müzâyaka 58, 71, 118, 148, 224, 225, 257, 258, 262, 276; — i mâliye 276

N

nâ'ire; — i dâr u gîr 275; — i gazab-ı devlet 98; — i ısyân 274; — i ihtilâl 277

Na'lluhân, Kütahya muzâfâtından 47

na'ş 34, 108, 303

nâ'ib/ler 12

NÂ'İLÎ <ABDULLAH> PAŞA, <Sadrıa'zam> 80; Rüznâmçe-i evvel Ebûbekir Vahdeti Efendi'nin birâderi 133

NÂBLUSÎ MUSTAFA PAŞA, Cidde Vâlîsi 78

nâ-dân 378; — î 234

NÂDİR ŞÂH, 118, 280, 317, 321; katli 280

nâ-ehiller 86, 147, 308

NÂFİ' EFENDİ, sâbık Haremeyn Kādîsı 45

NÂFİZÂDE EFENDİ, Bursa Mevleviyyeti <Kādîsı> 173

Nahcivân <Âzerbaycân'da>; — hânı 64

nâhiye 39, 332, 346, 347; ayr.bkz. nevâhî

nahv 302

nakd/nakid 38, 71, 140, 245, 263, 275, 328, 379; — en 379; ayr.bkz. nukūd

nakīb; — efendi 122, 195

nakībüleşrâf 8, 183, 257

nakş 82; ayr.bkz. nukūş

Nakşibendî 302

nâle 310

namâz 7, 8, 15, 47, 76, 158, 159, 256

nâme 6, 71, 115, 151, 152, 153, 263, 264, 318, 322; — i hümâyûn 6, 151, 152, 153, 264, 318; — i hümâyûn-ı iltifât-meşhûn-ı dâverâne 318; — i Hümâyûnun Sûreti 383

NÂMIK EFENDİ, Küçük Evkāf Muhâsebecisi 68, Sadr-ı âlî Mektubcusu <Mektûbî-i Sadr-ı âlî> 68, 106, 147; azli 106; Büyüktezkireci 147

nâmûs 19, 235, 301, 315, 316, 373; — ı devlet 235; — ı Saltanat-ı seniyye 301, 315, 316, 373; hetk-i — 19

nâ-müstahikkīn; — re'âyâ 333

nân/lar 33, 49, 93, 145, 342, 363, 367; — -bahâ 49; — -pâre 93; ı Devlet-i Aliyye 363, 367

Napoli 207; — kralı 207

nâr; — ı sûzân 296; ihrâk bi'n-— 176

Narlıkapu <İstanbul'da bir semt> 179

nâs 3, 24, 93, 132, 139, 176, 195, 226, 302, 320, 330, 360, 380; âhâd-ı — 250, 251; alâ-mele'in- — 380; âmme-i — 377; avâm-ı — 24; beyne'n- — 3, 24, 93, 195, 226, 302, 330, 360; efvâh-ı — 50, 73, 77, 218; elsine-i — 171; eyâdî-i — 314; inde'n-— 320; kulûb-ı — 15, 327; muvâcehe-i — 176

Nasârâ 199, 203, 204, 205, 259, 326; — devletleri 326; — esîri 204

nasâyih 329, 366; — i hakîmâne 329

nasb 2, 4, 8, 10, 11, 21, 24, 25, 31, 32, 34, 36, 39, 43, 45, 46, 49, 50, 52, 53, 56, 61, 62, 68, 76, 79, 84, 86, 88, 89, 92, 93, 95, 100, 101, 102, 106, 107, 114, 115, 123, 126, 130, 131, 133, 134, 145, 146, 148, 149, 155, 157, 158, 159, 160, 164, 167, 170, 174, 175, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 189, 210, 216, 219, 221, 224, 230, 231, 232, 238, 240, 241, 242, 243, 257, 261, 267, 268, 275, 287, 300, 303, 304, 306, 307, 313, 314, 317, 331, 339, 376, 378, 405, 409; — ı hıyâm-ı ikāmet 115; — ı kudât 339; — ı Nakībüleşrâf İbrâhîm Efendi 183; — ı Şeyhülislâm 102

nasîhat 14, 28, 30, 115, 135, 224; — nâme 218, 219; ayr.bkz. nasâyih

Nasrânî; — tâ'ifesinin konsolosları 406; — tâ'ifesinin tâcirleri 406

nass 344; — ı ahdnâme 149, 168, 194, 292, 339, 365; — ı ahdnâme-i hümâyûn 292; — ı kerîm 337; — ı mazmûn 346; — ı mübîn 262; — ı şerîf 294

navl 403

NAZAR ALİ HÂN, İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın havâss-ı et-bâ'ından 54; Derne, Mehrûd, Mendelicîn, Bedre havâlîlerini gāret ve ihrâk etmesi 54; İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın akrabâsından 317

nâzır 114, 148, 158, 250, 305, 375, 376, 399

nazm 44, 104, 321; — en 308; — ı kerîm 321

Nebeviyye; mu'cize-i — 111; sanduka-i — 77

Nebî/ler 386; — lerin Övüncü 386; — lerin Sultânı 384

Necd <Suudî Arabistan'da> 73

nefer 4, 11, 16, 17, 18, 19, 23, 26, 39, 42, 44, 57, 60, 61, 71, 81, 83, 84, 90, 111, 113, 124, 126, 152, 163, 166, 174, 182, 204, 208, 210, 211, 216, 218, 250, 258, 259, 260, 264, 270, 285, 287, 332, 335, 339, 340, 350, 356, 375, 376, 388; — ât 26, 88, 231, 240, 250, 275, 365, 372, 375, 376, 394; — ât-ı askeriyye 275; — ât mevâcibi 365; — ât zahîreleri 365; — re'îsleri 23

nefîr-i âmm 41, 92, 93; — askeri 92

nefret 205, 210, 214

nefsâniyet 97, 134, 165, 360, 374

nefy 3, 12, 17, 25, 27, 40, 44, 46, 48, 76, 78, 99, 100, 101, 131, 145, 147, 148, 155, 162, 164, 170, 185, 186, 187, 188, 189, 241, 256, 257, 304, 310

nehb 41, 43, 169, 316

nehr/nehir 84, 150, 388; — i Özi sevâhili 84; — i Tuna 388; ayr.bkz. enhâr

Nekābet; — rütbesi 137; — i eşrâf 183

nemâ 104, 189, 303, 310; — lu 153; — luca 11

Nemçe 97, 110, 125, 144, 145, 156, 157, 167, 168, 169, 174, 200, 212, 213, 214, 235, 236, 237, 238, 239, 245, 250, 258, 259, 260, 265, 271, 278, 284, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 299, 300, 309, 370, 371, 387; — baştercümânı 144; — başvekîli 144; — Devleti 125, 144, 156, 167, 168, 169, 200, 212, 236, 259, 260, 297, 300; — elçisi 144, 145, 167, 168, 169, 239, 250, 291, 292, 293, 295, 296, 300, 370, 387; — elçisi muhibbi 387; Nemçe gemisi/gemileri 167, 292; — hudûdu 97; — imparatoriçesi 156, 212, 213; — imparatoru 156, 278; — iskeleleri 259; — kralı 258, 259; — lü/ler 125, 144, 145, 167, 168, 192, 194, 213, 214, 215, 245, 249, 269, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 300; — sefâreti 309; — sefâ'ini 167; — sefîneleri 292; — sefîri 167; — tercümânı 295; — tüccârı 259, 291, 299, 300; — tüccâr sefîneleri 291, 293; — vekîli 259

nemek; — be-harâm 18

neseb; silsile-i — 185; şeref-i — 63

nesîm; — i fevz 294; — i zafer 53

nesl 154, 174

Nesra, bkz. Nevis

nesr; — en 71, 308

Neşâtâbâd <İstanbul'da bir yer> 102, 103, 249

neşr 47, 56, 75, 218, 222, 227, 254, 265, 269, 286, 288, 289, 290, 291, 316, 318, 322, 340, 364, 381; — i beyânnâme 269

neşv ü nemâ 104, 303, 310

nevâhî 33, 73

nevâ'ir; — i ceng 321; — i peygâr 322

nevâzil 108

nevbet 11, 45

Nevbetciler; — Kethudâsı 27

nev-hevesler 75

Nevis <Ada, Saint Kitts ile birlikte, İngiliz Uluslar Topluluğu>; — Cezîresi 278

Nevrûz; rûz-ı — 123, 175

nez' 280

nezâret 83, 99, 100, 125, 217, 223, 233, 268, 338, 365, 368, 374, 376, 377, 404, 407, 410; — i hakīkiyye 217; — i şâmile-i şer'iyye 217; havâle-i enzâr-ı — 368; semere-i — 233

ni'am 360, 363, 367, 368; matlûb-ı evliyâ-yı — î 74; nezd-i evliyâ-yı — î 364

ni'met/ler 30, 47, 79, 177, 363, 367; — i Devlet-i Aliyye 79, 363, 367; simât-ı — 47

Nİ'METÎZÂDE, Dergâh-ı âlî kapucubaşılarından 156

NİCOLAE CARAGEA, Karacazâde, Dîvân-ı Hümâyûn Tercümânı 174; Eflak Voyvodası 174, 257; azli 257

nifâk 62, 125, 163, 165, 189, 313

Niğbolu <Bulgaristan'da>; — A'yânı 157; — harâcı 243

Niğde; — sancağı 159, 242

nikâh 19, 107

NİKOLA BEY, bkz. Karacazâde, NİCOLAE CARAGEA

NİKOLA PİZANİ, Rusya'nın İstanbul'daki elçiliğinin Başterçümanı Renadr Levisavi'nin gümrük tarifesi tanzimi için tayin ettiği memur 397

NİKOLA REBNİN, bkz. Nikolay Vasilyeviç Repnin

NİKOLAY VASİLYEVİÇ REPNİN, Rus generali 27, 45; Rusya murahhas büyükelçisi 27, 45; me'mûriyetinin bitmesi ile memleketine avdeti 45

nikrîs 305 ; — illeti 171, 172, 305

Nil <Mısır'da> 35

nisâ 66

nisvân/lar 318, 340, 353, 377; — ı ümmet-i Muhammed 318; — tâ'ifesi 353, 377; aceze-i — 239

nişân <tevcih berâtı> 335; — ı mülâtafatunvân-ı pâdişâhî 314; — ı şerîf 314; — ı şerîf-i hılâfet-penâhî 314

nişân <taltif madalyası> 124

Nişâncı <İstanbul'da bir semt> 148

Nişâncı 6, 9, 11, 46; — lık 107, 155; — lık vekâleti 155

niyâz 4, 7, 13, 20, 22, 28, 55, 65, 90, 103, 120, 121, 165, 166, 171, 226, 360, 374; — -mend 65, 374; — -mend-i dergâh-ı Hudâ 374; — nâme/ler 33, 146

niyyet; — i fâside 214

nizâ' 97, 109, 122, 125, 144, 168, 218, 223, 244, 361, 363, 391, 399, 408; asl-ı — 122; kat'-ı — 97; mâdde-i — 109, 168

nizâm/lar 10, 13, 31, 45, 67, 85, 86, 95, 96, 97, 144, 150, 195, 197, 207, 216, 219, 234, 254, 287, 306, 317, 328, 336, 337, 338, 340, 341, 345, 349, 352, 362, 365, 368, 372, 395, 396, 402; — ât 86, 237, 249, 250, 369, 371, 389; — ât-ı askeriyye 31, 86, 248, 251; — ât-ı Asriyye 248; — ât-ı hakîmâne 16; — ât-ı mülkiyye 135, 139, 140, 235, 297; — ı aslî 362; — ı cedîd 45; — ı devlet 352; — ı hâller 365; — ı maslahat 341; — ı memâlik 144; — ı memleket 216; — ı Mora 128; — ı mülk 140, 328; — ı mülkiyye 402; — ı ra'iyyet 95, 97; — ı tarîk 13; — ı umûr 341; — ı usûlü 369; — îler 376; — nâme 86, 330; — sızlık 248; hılâf-ı — ı ra'iyyet 97; meşrûh-ı — 345; mugāyir-i — 338; pezîrâ-yı hüsn-i — 10; sûret-i — 139, 368; sûret-i — nâme 86, 330; Sûret-i — nâme-i Tîmâr ve Ze'âmet 330

nîze 296

Nogay 216, 217, 253, 339, 365; — lu 93, 216, 217, 219, 365

Norveciya; kıt'ası, 1196'da Danimarka Devleti'ne ait 236

nukūd 262, 263, 397, 398, 399; — akçe 398; — ı sîm 399; — ı zer 399

nukūş 309

NU'MÂN EFENDİ, Basra mütesellimi 119

nûr/lar 160, 319, 324, 364, 366, 367, 384; — hazînesi 384; — lu Mukaddes Türbe 384; pür- — 160; ayr.bkz. envâr

nureddin 21, 84

Nusaybîn 61

nush 218, 366

nusûs; ı ahdnâme 341

nutk 305

nübüvvet; münkir-i — 74

nüfûs 19, 27, 97, 216, 234, 318, 379

nüfûz 2, 68, 98, 118, 119, 133, 159, 212, 221, 247, 280, 289, 297, 330, 382; — ı kelâm 68; icrâ-yı — 297; kesb-i — 119, 212, 247, 289, 382; te'ekküd-i — 221

nümâyiş; — i ikbâl 100

nüsha 249, 286, 287, 302, 350; — i târîh 286

nüvvâb 240

nüzûl 8, 15, 154, 185, 251, 334

Nüzül; — Emîni 176

O

oba 62

Ocak <Tophâne-i âmire>; — mahlûlâtı 375

Ocağ/Ocak/lar <Kapukulu> 21, 31, 40, 62, 78, 87, 123, 131, 148, 162, 167, 169, 192, 199, 202, 203, 204, 206, 209, 211, 263, 284, 285, 286, 293, 294, 375; — ağaları 123, 211, 284, 286; — ağavâtı 372; — ahâlîsi 162; — başyazıcısı 162; — lu 162, 239, 407; — lusu 162; — neferâtı 62; — ricâli 78; — zâdeler 331; ocak-ı âmire 31, 131, 148; — ı âmire mütehayyizânı 87; — ı âmire ricâli mütehayyizânı 62

Ocak/lar <Garb Ocakları> 169, 199, 203, 206, 208, 293, 294, 358, 407; — ahâlîsi 162; — gemileri 293; — halkı 204; — kazıyyesi 192; — korsanları 199, 202, 204, 263; — lu 162, 239, 284; — lu sefîneleri 407; — mâddesi 209; — ricâli 78, 167

Ocak <Levend> 40, 42

oda 102, 104, 303

odabaşı/lar 9, 406

Odunkapusu <İstanbul'da bir semt> 180

OHRİLİ AHMED PAŞA, rütbe-i vezâretle Boğdan Başbuğu 270

Okcu İzzeddinlü <Mar'aş'ta>; Kılıçlu ve Mandellü aşiretlerinin makarr ve meştâları 18; — eşkıyâsı 18

Or <Kırım'da, Ukrayna'da> 346; — Kal'ası 244; — Kapusu 346

ordu/lar 14, 32, 34, 57, 60, 62, 79, 80, 89, 92, 93, 112, 114, 155, 158, 160, 162, 163, 176, 185, 235, 240, 245, 248, 305, 309, 343; — Ağası 80; — halkı 162; — nâzırı 114; — -yı hümâyûn 14, 60, 79, 89, 155, 158, 185, 305, 309; — -yı hümâyûn Kādîsı 121; — -yı hümâyûn serâ'iri 185; muntazam u müretteb — 235

ortaelçi 166; — rütbesi 45; Fevka'l-âde — 350

ortakapu <Topkapı Sarâyı> 15

Ortaköy <İstanbul'da bir semt> 251

ortalar <yeniçeri> 62

OSMÂN AĞA, Bağdâd ve Basra Vâlîsi Hasan Paşa'nın Kethudâsı 117, 131

OSMÂN EFENDİ, bkz. Kırımî —

OSMÂN EFENDİ, Şeyhülislâm es-Seyyid İbrâhîm Efendi'nin babası 256; eşrâf-ı kudâttan 256

OSMÂN III.; — Hân-ı Sâlis hazretleri 30; Sultân — ı Sâlis hazretleri 186; ahd-i — Hânî 7; asr-ı — Hânî 160

OSMÂN MONLÂ EFENDİ, bkz. Pîrîzâde —

OSMÂN PAŞA, bkz. Defterdâr —

OSMÂN PAŞA, bkz. Vekîl —

OSMÂN <SÂDIK> PAŞA, Adana ve Şâm Vâlîsi Azmzâde Mehmed Paşa'nın babası 20, 161; Mîr-i mîrândan Dervîş Mehmed Paşa'nın da babası 304; Şâm Vâlîsi

20, 39, 73; Mîrü'l-Hâcc 20; vefâtı 20

OSMÂN PAŞA, Mîr-i mîrân 161; Haleb Beylerbeyisi 161; Diyârbekir Vâlîsi 161

OSMÂN PAŞA, Sultân Mahmud I.'nin lâlâsı 303; kapucubaşı 303; beylerbeyi rütbesi 303; Süvârî Mukābelecisi Mehmed Nûri Efendi'nin dedesi (annesinin babası) 303

OSMÂN <SÂDIK> PAŞAZÂDE MEHMED PAŞA, Mîrü'l-Hâcc ve Şâm Vâlîsi Osmân Paşa'nın oğlu 20; Mîr-i mîrândan Dervîş Mehmed Paşa'nın birâderi 304; rütbe-i vezâretle Haleb Vâlîsi 20; Rakka Vâlîsi 20; azli 20; Sivas Vâlîsi 20; vezâretinin ref'i 20; mâmelekinin mîrîye alınması ve kendisinin Sivas kal'asında hapsi 20; Diyârbekir Vâlîsi 161; Rakka Vâlîsi 161, 183; Adana Vâlîsi 183; Şâm Vâlîsi 304; Emîrü'l-Hâcc 304; vefâtı 304

Osmânlu 53, 58, 340, 390, 399; — akçesi 399; — asâkiri 53; — gemileri 390; — gürûhu 58; — seferi 110

Osmânpaşa; — arsası <İstanbul'da> 108

OTLUKCUZÂDE EFENDİ, Medîne-i münevvere Mevleviyyeti 100; mevleviyyetten isti'fâsı 100, 101; rütbesi Bilâd-ı Erba'a'ya tenzîl olunması 101

Ö

ölüm; — eri 41

ÖMER PAŞA, bkz. Hamâlızâde —

ÖMER PAŞA, bkz. Rişvânzâde —

ÖMER PAŞA, Bağdâd'da Kölemen Ocağı'nın büyüklerinden 56; Bağdâd ve Basra Vâlîsi 52, 53, 54, 55, 56; azli 56, 57, 58, 59, 135; Bağdâd Vâlîsi-i esbak 317; Bağdâd ve Basra Vâlîsi-i esbak 322; Diyârbekir Vâlîsi 57; vefâtı 57

ÖMER VAHÎD EFENDİ, bkz. Âtıf Efendizâde —

örf 233

öşr 38, 73, 299; — i mi'şâr 38, 73, 299

Özi 27, 62, 78, 84, 91, 92, 133, 161, 215, 225, 231, 232, 235, 241, 243, 244, 246, 252, 253, 285, 290, 346, 347; — ahvâli 91; — Boğazı 244; — Kal'ası 92, 133, 215, 231, 232, 285; — Kal'ası Ağası 133; — kırı 123; — muhâfazası 161, 232, 243; — Muhâfızı 62, 91, 253, 290; — muhâfızlığı 243; — nâhiyesi 346, 347; — ser'askeri 235; — Vâlîsi 78, 232

P

pâbûç 24

pâdişâh/lar 3, 5, 13, 28, 38, 60, 74, 107, 130, 145, 148, 177, 178, 179, 198, 262, 313, 314, 316, 339, 340, 347, 350, 362, 370, 388, 405; — ım efendim 217; — ım hazretleri

350; — ımız 21; — unvânı 198; — ı adâlet-penâh hazretleri 12; — ı âlem 28, 130, 177, 179, 262, 340, 362; — ı âlem-penâh efendimiz hazretleri 362; — ı âlem-penâh hazretleri 28, 29, 82, 177, 262, 340; — ı Âl-i Osmân efendimiz hazretleri 339; — ı Âl-i Osmân hazretleri 314; — ı Cem-haşem hazretleri 178; — ı dil-âgâh hazretleri 13, 74; — ı enâm 3, 28, 145, 148, 316; — ı enâm hazretleri 3; — ı İslâm 313, 314; — ı İslâm hazretleri 314; — ân-ı Âl-i Osmân 254; — ı müşârunileyh hazretleri 313; avâtıf-ı aliyye-i — î 6; Cânib-i — î 261; derûn-ı — î 224; gazab-ı — î 77, 176; hıdmet-i — î 189; hudûd-ı mülk-i — î 223; inbisât-ı — î 69; kerâmet-i — î 175; mahzûziyyet-i — î 69; ma'lûm-ı — î 248; manzûr-ı — î 10; matlûb-ı — 182; mebgūz-ı — î 146; mukarreb-i — î 10; Mülk-i mahrûs-i — î 239; mültezem-i — î 107, 182; nâm-ı — î 5; nefes-i — î 42; rızâ-yı — âne 316; Taraf-ı — î 22; teveccüh-i — î 106; zürriyyet-i — î 30

"Palabıyık", 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihânında müderris olanlardan Ula Müftîsizâde Mehmed Efendi'nin lâkabı 173

palankalar 364

PANİN, Rusya Başvekîli 213

Papa 94, 95, 97, 98; — Devleti 98

papaslar 95, 96, 97

pâpûş; tahta — 353

pâre 49, 90, 234, 246, 384, 385

Paris <Fransa'nın başkenti> 278

pasaport/lar 395, 407

paşa/lar 6, 15, 16, 20, 26, 29, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 51, 52, 74, 78, 91, 92, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 129, 150, 164, 165, 194, 199, 203, 204, 226, 228, 239, 240, 260, 263, 271, 284, 285, 286, 287, 288, 293, 301, 360, 368, 393, 407, 411; — hazretleri 226, 361

PAŞMAKÇIZÂDE SEYYİD ABDULLÂH EFENDİ, Şeyhülislâm 303

patente 357

patrik/ler 94, 95; — lik 145

Payâs 164

pâye 1, 6, 7, 11, 28, 45; — i Husrevâne 327

pâymâl 66, 109, 133, 235, 325; — i ecnâd 325

pây-i taht 96, 119, 174, 298

pâyzenler 306

peder/ler 7, 20, 24, 38, 176, 374; — -mânde etbâ'ı 176

peksimât 188

penbe; — i hâm 405

pend 135, 218, 366

perendebâz 29

pergandi 259, 301; — sefînesi 259

Petersburg <Rusya'da bir şehir> 83, 142, 210

PETERSON, Rusya Maslahatgüzârı 339

PETRESON, bkz. Peterson

PETR PETROVİÇ DOLGORUKOV, Rus Generali 339

peyâm 322

Peygamber 112, 351, 385, 386; — in hazînesi 385; — ler'in Sultanı 385

peygâr 320

Peykhâne <İstanbul'da bir yer>; — sokağı 107

Peylân, bkz. Beylân

peymân 217, 254, 317, 319, 322, 340, 344, 348, 364, 365; hılâf-ı — 364; mugāyir-i — 365; şikest-i — 319

peymâne 304

Philadelphia, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir şehir 274

pîr/ler 45, 56, 100, 334, 336; — i fânî 10; — î 8, 307; — lik 100; — i sâl-hurde 256; istîlâ-yı — î 48; za'f-ı — î 8

pirinç 404

PÎRÎZÂDE OSMÂN MONLÂ EFENDİ, Şeyhülislâm 8

pişтov 403

piyâde 18, 61, 162, 251, 270; — asâkir 162; — ce 41; — yeniçeri 270

Pasorofça <Sırbistan'da, günümüzde "Pozarevac">; — Musâlahası 291

Pojorofça, bkz. Pasarofça

poliçe/ler 408; — kâğıdı 408

politika 5, 98, 202, 222, 279; — ca 108, 112, 201, 205; — manevraları 222; mîzân-ı — 279

Portekiz 72; — ler 151; — lü/ler 72

post-nişîn; — i irşâd 46, 302

POTEMKİN, bkz. Mihail Sergeeviç Potemkin

protesto 255

Protestan/lar 98; — lık 97

PROZOROFSKİ, bkz. Andrey İvanoviç Prozorofski

Prusya 110, 125, 156, 157, 213, 215, 289, 309; — Devleti 125, 156; — İttifâkı 213; — Kralı 289; — lu 213, 215; — sefâreti 309

Pûlâd-ı Bahrî <Yeni Osmanlı sefînesi> 209

pusula 78, 376

pûşî 377

püskül; yeşil — lü 250

R

ra'iyye/ra'iyyet 36, 95, 96, 97, 144, 253, 316, 326, 333, 378; taht-ı — 96

Rabb; — ı Müste'ân 328; — ı te'âlâ 352; — ü'l-âlemîn 30

RÂBİ'A SULTÂN, Sultân Abdülhamîd I.'nin annesi, 104, 145; — Câmi'i 104

RÂBİ'A SULTÂN, 14 Rebî'ulevvel 1194'de (20 Mart 1780) doğan Sultân Abdülhamîd I.'nin kızı 145, vefâtı (23 Cumadelula 1194/27 Mayıs 1780) 145

RÂBİ'A SULTÂN, Şaban 1195'de (23 Temmuz-20 Ağustos 1781) doğan Abdülhamîd I.'nin kızı 184, vefatı 184; Türbe-i cedîde'de defni 184

RÂGIB PAŞA <Koca>, Sadrıa'zam 175, 190, 192, 308, 309

râh 15, 47, 48, 57, 71, 94, 101, 116, 152, 187, 389, 390, 393, 401, 404; — î 389, 393, 401; levâzım-ı — 57, 94

Rahmân; müzeyyenât-ı — iye 351

Raho, bkz. Zaho

raht/lar 2, 264

rakabeler 379

Rakka <Suriye'de bir şehir> 20, 56, 61, 78, 106, 107, 155, 156, 157, 158, 161, 183, 257; — ahâlîsi 161; — a'yânı 61; — eşrâfı 61; — eyâleti 20, 78, 106, 107, 157, 158, 161, 183, 257; — havâlîsi 61; — sâkinleri 61; — Vâlîsi 56, 61, 155, 183

Ramazân 47, 78, 79, 82, 107, 113, 151, 155, 179, 181, 182, 208, 328; — ı şerîf 47, 78, 79, 82, 107, 113, 155, 179, 181, 182, 208, 328

RÂŞİD EFENDİ, Beylikci Kisedârı 170; Hâcegândan 170, Beylikci 170, 266; —'nin bâğköşkü (İstanbul'da Mîrgûnoğlu'nda) 266

râvî 176, 241, 267

Ravza 27, 176, 184, 264, 384, 385; — i mutahhara <Medîne-i münevvere'de> 27, 176, 184, 264

RAYCEVİC, Nemçe sırkâtibi 299, 300

re'âyâ 12, 14, 19, 55, 56, 79, 95, 96, 97, 113, 122, 128, 143, 144, 162, 171, 194, 239, 243, 247, 253, 257, 262, 319, 326, 331, 333, 343, 344, 348, 349, 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 379, 380; — emlâki 349; — hânesi 239; — kadîme 380; — makūlesi 331; — mezhebi 35; — -perver 171; — tâ'ifesi 12; — umûru 144; — cedîde 380; — -yı pâdişâhî 19, 144; — -yı tarafeyn 359; ifsâd-ı — 95

re'îs/ler 5, 23, 29, 42, 66, 67, 76, 84, 86, 94, 126, 136, 137, 144, 145, 150, 154, 166, 168, 169, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 207, 209, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 232, 239, 257, 271, 293, 295, 309, 316, 329, 330, 360; — efendi/ler 5, 29, 66, 67, 76, 86, 126, 144, 168, 169, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 207, 209, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 232, 239, 271, 293, 329, 330; — efendi kulları 329; — i rûhâniye 94; — i sâbık 203; — i ulemâ-yı a'lâm 257; — i vakt 202; — ü'l-hattâtîn 82; — küttâb/lar 4, 95, 99, 121, 136, 148, 149, 158, 166, 167, 170, 186, 189, 201, 211, 215, 225, 238, 261, 265, 266, 268, 284,

311, 336; — ülküttâb efendi 337; — ülküttâb-ı sâbık 121; — ü'l-etıbbâ 303; — ü'l-ulemâ 24, 183, 256; — vekîli 154; ayr.bkz. rü'esâ

reddiyye 254, 255, 286, 289, 290, 291, 322, 361, 381

ref' 12, 13, 14, 20, 25, 40, 41, 45, 47, 54, 82, 86, 121, 135, 141, 154, 156, 161, 163, 164, 169, 188, 215, 224, 241, 242, 253, 331, 333, 334, 363, 374, 379, 391; — i ihtilâl 379; — i livâ-yı istiklâl 54; — i livâ-yı tuğyân 41, 141; — i mezâlim 13; — i vezâret 11, 241

refîk/lar 17, 19, 111, 328; ayr.bkz. rüfekā

rehin/ler 64, 162, 150, 163

rekābet 275

rek'at 15

REMZİ EFENDİ, Kudâttan 160

RENADR LEVİSAVİ, Rusya Baştercümânı 397

resâ'il 302

resm <vergi> 30, 124, 128, 153, 295, 327, 331, 332, 347, 348, 359, 390, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 405, 406; — î 28, 207, 354; — i gümrük/ler 128, 390, 395, 397, 405; — i kassâbiye 405; — i kısmet 355; — i masdariyye 399; ayr.bkz. rüsûm

resm <merâsim/tören> 5, 104; — günleri 306; — en 29, 123, 182, 217, 252, 306; — i ta'ziyet 30; — i teşekkür 124; — i ubûdiyyet 327

Resmo <Yunanistan'da Girit'in kuzey sahilinde>; — sancağı 242

Resûl 338; — i ekrem 338

Revân <Erivan, Ermenistan'da> 62, 63, 64, 65, 66, 282, 283, 317, 319, 320, 321, 324; — eyâleti 317; — Hânı 62, 63, 65, 66, 282, 317; — hükûmeti 324; — Kal'ası 282

revgan; — ı zeyt 404

reyb 234, 363

Rıdvân; ravza-i — 103

ric'at 90, 161, 185, 210, 364

ricâl 7, 12, 30, 31, 46, 47, 51, 70, 86, 96, 107, 122, 146, 165, 166, 174, 209, 225, 227, 230, 240, 242, 268, 269, 284, 296, 306, 315, 316, 326, 335, 336, 340, 343, 372, 376, 377, 383; — dâ'ireleri 377; — i devlet 86, 230, 326; — i Devlet-i Aliyye 12, 70, 209, 225, 242, 268, 269, 284, 296, 315, 316, 376, 383; — i kalem 336; — i Kırım 340; — i Saltanat-ı seniyye 268; — i şûrâ 240; — kalemi 336; e'âzım-ı — 209, 296; e'âzım-ı — i Devlet-i Aliyye 209, 296; e'azz-ı — i saltanat 335

rikâb 12, 14, 22, 29, 45, 95, 154, 259, 264, 271, 305, 311, 330; — dârlık 240; — ı hümâyûn 29, 305, 311; — ı hümâyûn çâvuşbaşılığı 311; — hümâyûnda çâvuşbaşı 154; —ı hümâyûn çâvuşbaşısı 305; — ı hümâyûn defterdârı 305; — ı şâhâne 12, 14, 95, 259

risâle/ler 71, 104, 135, 170, 250, 309, 310

rişte; — i penbe 405

RİŞVÂNZÂDE ÖMER PAŞA, Mîrimîrân 61

rivâyât 189, 288, 307; — ı mevsûka 288, 307

rivâyet 2, 34, 39, 74, 101, 167, 176, 179, 223 ayr.bkz. rivâyât

riyâ 363, 373; şi'âr-ı — 382

riyâl 153, 259

riyâset 9, 94, 97, 98, 114, 136, 154, 279, 325, 372; — hıdmeti 154, 325; — i askeriyye 279; — i Hamîd Efendi 136; — i rûhâniye 94, 97, 98

Rodos <Yunanistan adası> 44; — Cezîresi 241, 256; — tevliyeti 44

Roma 94, 97, 359; — imparatoru 370

ROMANCOF, bkz. Vasiliy Pavloviç Romanov

ru'ûs <başlar>; — ı maktû'a 18, 19, 26, 69

ru'ûs/lar 29, 81; — imtihânı 49, 173; — lu şâgird 336; — lu şagirdân 336; — hümâyûn 81; — ı tedrîs 13, 81

ruble 124, 236, 253, 379; — lik 124

ruhâbî 377

rûhâni 94; — yet-i Peygamberî 112; — yet-i şeyh 302

ruhsat 32, 122, 171, 198, 201, 238, 252, 253, 254, 279, 280, 284, 286, 292, 295, 348, 351, 376, 388, 404; — ı kâmile 254, 284, 286; — ı tâmm 351; — nâme/ler 109, 121, 196, 281; — nâme-i hümâyûn 121; celb-i — 201; tahsîl-i — 171

ruk'a; ref'-i — i iştikâ 14, 25, 45, 154

rukabâ 5, 72, 267, 269

Rum/lar 3, 7, 8, 17, 24, 34, 35, 94, 96, 97, 100, 101, 103, 122, 231, 350; — devleti 231; — kralı 231; — kilisesi 97; — mezhebi 350

Rûme 153

Rumeli 6, 14, 15, 17, 23, 25, 28, 31, 36, 48, 49, 52, 80, 84, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 99, 101, 102, 114, 131, 137, 138, 155, 157, 160, 161, 171, 172, 181, 183, 184, 186, 240, 243, 249, 251, 257, 270, 285, 303, 304, 373; — beylerbeyiliği pâyesi 6, 28, 184; — cânibi 23, 52, 84, 85, 114, 131, 155, 249; — cânibleri 183; — eşkıyâsı 31; — eyâleti 14, 48, 157, 160, 161, 183, 285; — eyâleti kapı kethudâsı 186; — kādî'askeri 49, 99, 101, 102, 257, 303, 304; — kādî'askerliği 99, 102, 138, 304; — pâyesi 102, 243, 304; — Sadâreti 25, 99; — tarafı 14, 251, 373; — Vâlîsi 17, 88, 160, 181, 270

Rumelihisârı <İstanbul'da bir semt> 103

Rumî; — ibâresi 398

Rus; — esîrleri 4

Ruscuk <Bulgaristan'da> 185

Rusya 4, 5, 6, 22, 23, 27, 29, 32, 45, 46, 55, 60, 62, 63, 65, 67, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 109, 110, 111, 112, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 148, 149, 151, 152, 156, 157, 158, 166, 167, 178, 200, 208,

210, 211, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 224, 226, 229, 230, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 248, 252, 253, 254, 255, 260, 265, 266, 267, 271, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 289, 290, 291, 294, 297, 298, 300, 309, 313, 314, 315, 325, 327, 329, 330, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 350, 360, 365, 369, 370, 371, 378, 379, 381, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412; — asâkiri 226, 236, 381; — askeri/askerleri 5, 84, 87, 91, 109, 111, 226, 341, 360, 365; — Başvekîli 213; — bayrağı 141, 392, 394, 395, 400, 401, 405; — büyükelçisi 23, 46, 85; — büyükser'askeri 252; — ca 124; — cânibi 27, 211; — cenerali 87, 109, 111, 210, 341; — ceng gemileri 393; — Devleti 4, 5, 6, 67, 83, 89, 112, 121, 124, 125, 142, 144, 148, 149, 211, 212, 220, 236, 238, 255, 260, 266, 277, 289, 290, 297, 313, 315, 329, 339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 350, 371, 378, 381, 388, 390, 391, 393, 394, 395, 397, 399, 402, 404, 405, 406, 410, 411, 412; — Devlet-i imparatoriyyesi 369, 370, 371, 392; — Devleti'nin konsolosları 406; — Devleti'nin tercümânları 406; — diyârı 391, 392; — donanması 112, 244; — dostluğu 402; — elçisi/elçileri 29, 89, 109, 123, 126, 127, 139, 148, 149, 166, 167, 211, 217, 218, 219, 220, 232, 238, 265, 266, 267, 325, 327, 342, 347, 387, 388, 389, 393, 397, 401, 405, 406, 407, 408, 410; — emti'ası 399; — eşyâsı 399; — feldmareşali 4; — gemileri 167, 392, 393; — gemilerinin kapudanları 393; — gümrük ümenâsı 397; — hâsılâtı 387; — hudûdu 152, 381; — imparatoriçesi 83, 84, 141, 142, 156, 210, 213, 235, 254, 277, 278, 279, 280, 381; Rusya konsolosu/konsolosları 149, 391, 403, 405, 406, 407, 409; — kumandanı 281; Rusya limanı/limanları 400, 401, 402, 412; — lu/lar 4, 21, 79, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 122, 127, 138, 139, 140, 142, 148, 151, 192, 194, 203, 205, 209, 211, 213, 214, 217, 218, 220, 221, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 236, 238, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 256, 265, 266, 271, 272, 280, 281, 282, 290, 291, 292, 293, 300, 325, 326, 328, 330, 340, 342, 349, 362, 364, 369, 374, 381, 382, 397, 399, 408, 409; — luların imparatoriçesi 350; — luların pâdişâhı 370; — lu umûm konsolosu 238; — lunun beyânnâmesi 254, 255, 286, 290, 291; — lunun pâdişâhı 347; — lunun sefâ'ini 403; — Maslahatgüzârı 5; — memâliki 218, 281, 347, 389, 390, 391, 392, 395, 396, 397, 398, 400, 401, 402, 412; — memleketi 140, 393, 395, 396, 400, 402,

404; — metâ'ları 398; — muhârebesi 32, 60, 65; — murahhas elçisi 121, 123; — murahhası 23; — murahhası büyükelçisi 23; — Musâlahası 309; — mühendisleri 282; — mükâlemeleri 158; — 'nın beylik gemileri 392; —'nın bahrî askerleri 392; — ortaelçisi 166; — ra'iyyeti 253; — re'âyâsı/re'âyâları 253, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 404, 405, 408, 409, 410, 411, 412; — sefâ'ini 139, 400, 403, 405, 407; — seferi/seferleri 62, 92, 96, 125, 240, 243, 248; — sefînesi/sefîneleri 348, 390, 393, 394, 404, 406; — sefînelerinin sâhibleri 393; — sefîri 124, 139, 149; — serhadleri 370; — soldatı kıyâfeti 220; — soldatları 88; — şirketi 300; — tâcirleri 388; — tâ'ifesi 138, 329, 395; — tarafı 4, 27, 91, 112, 148, 229, 281, 314, 360; — ta'rifesi 390; — tercümânı/tercümânları 166, 239, 325, 408; — ticâreti/ticâretleri 142, 411; — tüccâr gemileri 138, 238; — tüccârı/tüccârları 148, 255, 280, 348, 390, 391, 396, 398, 399, 404, 409, 411; — tüccâr sefâ'ini 113, 396, 400, 401; — tüccâr sefîneleri 121, 347, 388; — zâbitânı 253, 281

rûy; — i arz 345; — i deryâ 356, 389

rûz 41, 57, 68, 76, 102, 103, 105, 107, 123, 146, 150, 175, 315, 338, 361, 365

Rûznâmçe; — i evvel 8, 133, 307, 308, 309, 311; — i evvel mansıbı 155; — i evvel pâyesi 55

rü'esâ 4, 13, 23, 46, 221, 283; — -yı Abaza 221; — -yı Cengiziyye 4, 23; — -yı İraniyân 283; — -yı tarîk-ı ilmiyye 13

rüfekā 264

rükû' 137

rükûb 8, 334

RÜSTEM; — -salâbet 41

rüsûm <vergi> 389, 396, 398; — ât 28, 273, 274, 354, 396; — ât-ı mütenevvi'a-i mürûriyye 396; — ı gümrük/ler 389, 412; — ı hurûc 348; — ı vülûc 348

rüsûm <merâsim> 345; — ı basîret 368; — ı dîniyye 380; — ı dostî 317; — ı düveliyye 167; — ı istikāmet 324; — ı musâfât 293; — ı muvâfakat 321; ; — ı sadâkat 324; — ı tevâfuk 320; — ı teyakkuz 368; — ı ülfet 326; — ı yek-cihetî 321

rüşvet 2, 3, 31, 86, 154, 162, 334, 339, 343; yed-i — 162

rütbe 2, 7, 9, 13, 44, 45, 62, 80, 81, 89, 101, 131, 136, 137, 158, 210, 222, 224, 261, 303, 307, 315, 336, 354, 392, 409, 411; — i askeriyye 210; — i derece-i uhuvvet 363; — i mevleviyyet 100; — i mîr-i mîrânî 161, 268; — i sıhhat 331; — i ûlâ 367; — i vâlâ-yı vezâret 10, 12, 104, 106, 156, 185; — i vâlâ-yı vezâret hıl'ati 106; — i vezâret 9, 12, 13, 20, 33, 39, 48, 59, 68, 70, 75, 76, 78, 80, 81, 93, 120, 136, 148, 158, 160, 161, 188, 240, 267, 270, 304; — i yakîn 331; ihrâz-ı — eylemek 336

S

sâ'at 1, 17, 18, 26, 52, 53, 54, 55, 61, 68, 69, 76, 81, 82, 86, 100, 107, 108, 122, 124, 129, 131, 148, 150, 154, 158, 178, 179, 182, 184, 197, 228, 265, 301, 303, 358, 362; mücevher — 67, 178, 265

Sa'dâbâd <İstanbul'da bir yer> 352

Sa'dî 302

Sa'dîler; — Tekyesi, İstanbul'da Koska'da 180

SA'ÎD BEY, bkz. Muhsinzâde dâmâdı Abdullah <Paşa>zâde —

SA'ÎD <MEHMED> BEY, Sadrıa'zam İzzet Mehmed Paşa'nın oğlu 173; Mîr-i âhûr-ı sânî-i şehriyârî 173; Harem-i hümâyûn'dan bir câriye ile izdivâcı 173

SA'ÎD <MEHMED> EFENDİ, Çâvuşbaşı 24; azli 24; Çâvuşbaşı ma'zûllerinden 28; vekaleten çâvuşbaşı 28; sâbık Çâvuşbaşı 133; Anadolu muhâsebecisi 133; ikinci def'a çâvuşbaşı 164; tevkī'î 164

SA'ÎD PAŞA, <Sadrıa'zam> 80

sabî 163, 332, 335, 336

sadaka 163

sadâret/ler <Sadr-ı a'zam> 11, 23, 24, 48, 52, 60, 76, 81, 84, 99, 105, 106, 123, 124, 130, 139, 146, 147, 159, 163, 195, 222, 241, 242, 268, 269, 283, 315, 351; — Kethudâlığı 163; — i Halîl Hamîd Paşa 241; — i Mehmed İzzet Paşa 159; câh-ı vâlâ-yı — 268; hutûb-ı cesîme-i — 106, 242; ma'lûm-ı — -penâhî 163; taraf-ı — -penâhî 23, 76, 81, 84, 99, 123, 124, 130, 139, 146, 147, 283; tebdîl-i - 241; tebeddül-i — 24, 105, 269

sadâret <kādî'asker>— i Anadolu 11; — i Rum 195

sâdât 52, 320

Sadefciler <İstanbul'da bir semt> 25

SÂDIK AĞA, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından, 24; Sadr-ı esbak Halîl Paşa Hazînedârı 20; mübâşir 20

SÂDIK EFENDİ, bkz. Arabzâde —

SÂDIK HÂN, İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân'ın birâderi 53, 54, 117, 118, 322; Basra'yı muhârasa eylemesi 53, 54, 318, 322; Basra'yı zabtetmesi 322; birâderzâdesi Ali Muhammed Hân'ı Basra muhâfazasında bırakması 59; Basra'dan İran'a dönmesi 118, 119; Kerîm Hân'ın oğlu Ebu'l-feth Hân'ı hal' ederek onu habs etmesi 118; Ali Murad Hân Şîrâz'ı cebren zaptettiğinde onun tarafından katledilmesi 118

Sadr <Sadrıa'zam> 49, 75, 136, 158, 224, 306; — ı âlî 8, 10, 31, 46, 49, 80, 130, 148, 154, 155, 164, 174, 185, 243, 262, 263, 268, 303, 305, 309, 311; — ı âlî kethudâlığı 8; — ı âlî Mektûbçusu 106; — ı cedîd 145, 160, 242; — ı esbak 19, 20, 47, 80, 92, 107, 134, 155, 160, 180, 186, 187, 222, 242, 268, 374; — ı sâbık

13, 27, 106, 130, 134, 182, 188, 224, 242, 243; — ı umûr 132; — ı vakt 136; — ı vâlâ 363

Sadr <Kādî'asker> 24; — ı Anadolu 7, 8, 101, 122, 137, 138, 170; — ı Rum 3, 17, 24; — ı Rumeli 99; ayr.bkz. sudûr

sadr; — a şifâ 85, 132

Sadrıa'zam/lar 2, 8, 10, 24, 28, 50, 76, 81, 103, 105, 132, 133, 134, 158, 161, 163, 164, 174, 181, 186, 211, 225, 241, 242, 250, 267, 268, 284, 288, 353, 366, 375; — çukadârı 147, 216; — efendimiz 50; — hazretleri 122; — ı cedîd 24, 162, 181; — içağaları 23; — kethudâlığı 105, 106, 164; — kethudâsı 268; — kurenâsı 164; — mektûbcusu 158

saff; — cengi 250, 251

SAFİYYE SULTÂN, Sultân Mustafa II.'nin kızı 108; Mahmûd I.'nin kızkardeşi 303; — dâ'iresi 303; — sarâyı 303; vefâtı 108; Sultân Süleymân Hân Câmi'-i şerîfi Hazîresi'nde defni 108

Sağıncı, Bergama Kazâsı'nda karye 18

SAĞINCILI VELİ, Bergama Voyvodası ve A'yânı 18; şakī 18; konar ve göçer yörük tâ'ifesinden 18; Bergama a'yânı Koca Araboğlu el-Hâcc İsmâ'il Ağa'ya intisâbı 18; İsmâ'îl Ağa'nın oğlu Mehmed Ağa'nın hıdmetinde bulunması 18; İsmâ'îl Ağa'nın diğer oğlu İbrâhîm Ağa'ya kahya olması 18, 19; İbrâhîm Ağa'yı katli 19; Koca Araboğlu İsmâ'il Ağa'nın dâmâdı Abdülfettâh Ağa'nın mallarını musâdere ederek zevcesini kendisine nikahlaması 19; Anadolu Vâlîsi Abdi Paşa izâlesine me'mûr oldukta Kebsût Kazâsı a'yânı Sancaklıoğlu Süleyman'ın yanına sığınması 19; Abdi Paşa tarafından Avunya'da katledilmesi 19

sahâ'if 105, 233, 288; — i evrâk 233; — i tevârîh 288

SÂHİB GİRÂY HÂN-I SÂNÎ, Kırım Hânı Şahin Girây'ın karındaşı 83; Kırım Hânı 4, 5; Hânlıktan uzaklaştırılması 21, 22, 83, 360, 378; İstanbul'a gitmesi 21; Boğaziçi'nde oturması 23; Tekfurdağı'nda ikāmete me'mûr olması 23; kendisine çiftlik ve sâlyâne ve şehriyye ihsân olunarak Çatalca Kasabası'nda iskânı 23; vefâtı 23; Çatalca Kasabası'nda Ferhâdpaşa Câmi'i Hazînesi'nde defni 23

sâhib/ler 12, 356, 393, 403; — -a'yâr 311; — -devlet 50, 291; — -devlet efendimiz 291; — -fütüvvet 49; — -hurûcluk 75; — -mansıb 107; — -maslahat 81; — -mürüvvet 49; — -nüfûz 330; — -tercüme 306; — ü'd-devlet efendimiz hazretleri 363; ayr.bkz. ashâb

sâhil/ler 42, 61, 91, 140, 280, 362, 390; — hâne 101, 102, 103, 147, 167, 183, 187, 196, 215, 266, 271; — sarây 107, 108; — i Bahr-ı Azak 362; — i deryâ 390; — i garbî 280; ayr.bkz. sevâhil

sahrâlar 253

sahtiyânlar 405

Saint Christopher <bugün Saint Kitts, İngiliz Uluslar Topluluğu>; — Cezîresi 278

Saint Louis <Réunion Adası'nda, Fransa'ya ait>; — Cezîresi 278

Saint Lucia <İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlı ülke>; — Cezîresi 278

Saint Promiclon; — Cezîresi 278

Sakız 80; — Adası 80, 104; — muhâfazası 26

Sakızağacı, İstanbul'da Sultân Selîm Câmi'i'nin yakınında 180

sâkin/ler <yerleşikler> 18, 22, 79, 81, 86, 96, 111, 193, 218, 264, 331, 332, 333, 335, 336, 364, 365, 404, 406, 409; ayr.bkz. sükkan

sal; — nizâ'ı 186

salâh 164, 167, 168, 319, 322, 344, 354, 379, 380; — kazıyyesi 379; hedm-i bünyân-ı — 320

SALÂHEDDÎN ABDİ EFENDİ, Abdülazîz Efendinin oğlu 302; Tahvîl Kalemi'ne çerağı 302; Vezîr Hekîmoğlu Ali Paşa dâiresine intisâbı 302; Masraf kâtibi 302; Mektubcu 302; Banaluka Muharebesi'nde Vezîr Hekîmoğlu Ali Paşa hidmetinde bulunması 302; Ali Paşa ile birlikte Mısır'a gitmesi 302; Dersa'âdet'de Meşâyıh-ı Uşşâkıyye'den Cemâlî Efendi'ye intisâbı 302; halîfe olması 302; Tarîkat-ı Nakşibendiyye'den Şeyh Emîn Efendi'ye intisâbı 302; her tarîkattan me'zûn-ı hılâfet olması 302; Tâhirağa Tekyesi postnişîni 302, vefatı 302

SALÂHÎ EFENDİ, Şeyh 303

SALOMAN HÂN, bkz. Salomon Han

SALOMON HAN, Açıkbaş (Mengrel) Hânı 282, 361

salât 103, 104, 107, 137, 154, 241, 384, 385; — ı cenâze 137; — ı cum'a 104, 107, 154; — ı subh 103; — ı teheccüd 241; ayr.bkz. salavât

salavât 7, 111; — ı hamse 7; — ı şerîfe 111

salb 358, 377

SÂLİH EFENDİ, Şeyhülislâm Sâlihzâde Mehmed Emîn Efendi'nin babası 49; Mustafa Hân-ı Sânî devrinde Anadolu Pâyesiyle İmâm-ı evvel-i sultânî 49

SÂLİH HÂN, Bâne hâkimi 68

SÂLİHA SULTÂN HAZRETLERİ, Sultân Abdülhamid I.'nin kızkardeşi 107; vefâtı 107; — sâhilsarâyı, Eyüb'de 107

Sâlihiye <Suriye'de Şâm'da bir ilçe> 100

SÂLİHZÂDE MEHMED EMÎN EFENDİ, Mustafa Hân-ı Sânî devrinde Anadolu pâyesiyle İmâm-ı evvel-i Sultânî olan Sâlih Efendi'nin oğlu 48; müderris 48; Selanik kādîsı 48; Şâm kādîsı 48; Medîne-i münevvere kādîsı 48; İstanbul kādîsı 48; Anadolu kādî'askeri 48; Re'îsü'l-ulemâ 24;

Sadr-ı Rum (Rumeli Kādî'askeri) 24, 48; mükerreren Rumeli kādî'askeri 48; Şey-hülislâm 24, 48; azli 48; Bursa'ya nefyi 48; Bursa'da vefâtı 48; Bursa'da Hazret-i Emîr Câmi'-i şerîfi Hazîresi'nde defni 48

saltanat 1, 30, 106, 205, 230, 249, 278, 307, 321, 322, 328; — ı seniyye 6, 12, 51, 63, 67, 72, 73, 94, 100, 109, 122, 123, 138, 139, 151, 153, 166, 168, 169, 185, 206, 217, 222, 225, 251, 261, 268, 291, 299, 301, 310, 315, 316, 317, 323, 328, 341, 364, 366, 367, 371, 373, 374; cânib-i feyz-câlib-i — ı seniyye 316; de'b-i kadîm-i — ı seniyye 291; heveskârân-ı — 321; mesâlih-i — ı seniyye 222; sadâkat-şi'ârân-ı — ı seniyye 374; — ı sermediyyü'l-karâr-ı Osmâniye 319; übbehet-i — 320

sâl 97, 108, 256; — yâne 23

sâmân 135, 140, 147

saman; — lık 42

Samatya <İstanbul'da bir semt> 179; — havâlîsi 178

Samedânî; hıfz-ı — 180

Samsâd; — cânibleri 61

san'at/lar 110, 134, 141, 384; — kârane 384; — ı âteş-bâzî ta'lîmi 134

sanâyi' 273

sancak/lar 12, 48, 54, 61, 116, 161; — lu 331, 333, 334, 338; — mansıbları 12; — mutasarrıfı 12

SANCAKLIOĞLU SÜLEYMÂN, Kebsûd Kazâsı a'yânı 19; mütegallib 19; Mihaliç'te katli 19

sandâl 394

sandık 151, 258; memhûr — 258

sandukça 255

Sâniha 15, 72, 97, 297

sarây <Beşiktaş sâhilsarây-ı hümâyûnu> 177

sarây <Zeyrek'te Abdülhamîd I.'nin kızkardeşi Â'işe Sultân'a ait> 27

Sarây <Topkapı Sarâyı> 44; — ı Âsafî 12, 28, 47, 64, 122, 181; — ı cedîd <Topkapı Sarâyı> 177; — ı hümâyûn <Topkapı Sarâyı> 6, 44, 107, 111, 173; — ı sultânî, Çağalazâde Konağı civârında 107

Sarây-ı Vize; — Kasabası 85, 89

sarf 10, 14, 23, 31, 35, 70, 98, 153, 213, 214, 220, 234, 238, 252, 263, 287, 293, 301, 302, 306, 316, 324, 328, 366, 376, 377, 381

SARI MEHMED PAŞA, Sadr-ı esbak A'rec Osmân Paşa'nın oğlu 80; Tırhala Sancağı mutasarrıfı Ali Paşa'nın babası 80; Saydâ Vâlisi 80 infisâli 80; Hân-ı Şeyhûn'da vefâtı 80

SARI MEHMED PAŞAZÂDE ALİ PAŞA, Sadr-ı esbak A'rec Osman Paşa'nın oğlu Saydâ Vâlîsi Mehmed Paşa'nın oğlu 80; Dergâh-ı âlî kapucubaşısı 80; III. Mustafa devrinde derbendât başbuğu 80;

mîr-i mîrân 80; Vezîr 80; Varna ser'askeri 80; Tırhala Sancağı Mutasarrıfı 80; azli 80; Yenişehr-i Fener'de ikāmete me'mûr olması 80; Yenişehir-i Fener'de vefâtı 80

SARIMSAKCIZÂDE EFENDİ, İmâm 171

Sârimpaşa; — Yalısı, Boğaziçi'nde Beykoz'da 126

sarrâf; — lık 96, 98

Saruhân; — Mütesellimi 26

savaş 316, 385

savlet 41, 146, 287

sayd 178, 192, 247, 362

Saydâ <Lübnân'da> 33, 36, 37, 39, 43, 44, 81, 189; — eyâleti 32, 36, 37; — havâlîsi 37; — iskelesi 43; — Mütesellimi 33, 37; — nevâhîsi 33; — vâlîsi 43

sâye 64; — i adâlet-vâye-i hıdîvâne 325; — i Devlet-i Aliyye 64, 247; — i mekârim-vâye-i Devlet-i Aliyye 328; — i hükûmet 378; — i merâhim-vâye-i pâdişâh-ı İslâm 316

sâyebân 62

sayf; — î 285; — iyye-i hümâyûn 82; tertîbât-ı — iyye 285

sâyis 16, 17

Sayyâd; — ı murgā 247

sâz 29; âheng-i — 29; velvele- — -ı âlem 41

sebb 175

sebîl/ler 92, 121, 356, 404; — hâne 82, 108; — hâne-i hümâyûn 108; tahliye-i — 121, 356

Sebte; — Boğazı 190, 191, 205

seby 54, 318, 319, 320, 322, 407; — i ehl-i îmân mâddesi 319; — i evlâd 320; — i ıyâl 320; — i zerârî-i muvahhidîn 322

seccâde 7

secde; — gâh 104

sefâhât 376

sefâhet 234; ayr.bkz. sefâhât

sefâ'in 61, 90, 108, 127, 128, 138, 140, 152, 167, 168, 210, 229, 237, 244, 251, 262, 280, 293, 301, 356, 369, 370, 387, 388, 400, 401; — hamûlesi 140; — i Efrenc 127; — i Efrenciyye 128; — i İslâmiye 244; — i tüccâr 210; — tâ'ifeleri 140

sefâret/ler 6, 21, 49, 54, 166, 202, 309, 318, 339

sefer/ler 4, 10, 11, 12, 13, 14, 26, 48, 49, 52, 53, 56, 57, 80, 83, 86, 110, 112, 130, 136, 141, 142, 153, 154, 157, 185, 216, 223, 224, 226, 229, 236, 244, 245, 248, 263, 273, 287, 311, 318, 329, 331, 333, 335, 343, 360, 373, 375, 376; — tertîbâtı 343; — i ahîr 157; — i deryâ 80; — i heft-sâl 273; — i hümâyûn 13, 154, 318; — i sâbık 112, 263; mehâmm-ı — iyye 248; metâ'ib-i — iyye 379; seksen iki — i 79; seksen iki senesi — i 135, 160, 309; tedâbîr-i — iyye 68, 243; tedârükât-ı — iyye

59, 60, 68, 83, 123, 230, 236, 238, 254, 260, 270, 284, 286, 289; ayr. bkz. esfâr

SEFER PAŞA, Ümerâ-yı Çerâkiseden Zanoğlu Mehmed Girây Bey'in oğlu 216; 1275 senesinde Çerkezistân cânibine me'mûr olup gitmesi 216

sefîh; etvâr-ı — âne 51; ayr.bkz. süfehâ

sefîl 82

sefîne/ler 4, 71, 88, 90, 121, 128, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 167, 168, 169, 178, 210, 212, 214, 219, 222, 239, 251, 253, 259, 260, 263, 291, 292, 293, 294, 301, 348, 356, 357, 358, 359, 365, 390, 392, 393, 394, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 407; — âdemleri 402; — kapudanları 403; — tâ'ifesi 402; — inin sâhibleri 393; — nin kapudanı 402, 403; — nin sâhibi 403; — in müste'cirleri 403; — nin tâ'ifesi 402; — sinin direği 358; — zâbiti 358; ayr.bkz. sefâ'in; süfün

Sefînetü'r-Rü'esâ, Re'îsülküttâbların hayatlarını bildiren el-Hâcc Resmî Ahmed Efendi'nin te'lîfi 309

sefîr/ler 6, 28, 29, 46, 58, 71, 72, 124, 126, 139, 151, 152, 165, 166, 167, 178, 299, 318, 385; — i Buhara 151; — i Malibar 151; ayr.bkz. süferâ

segbân/lar 19, 25, 128, 218, 223; — başılık 132

sekenât 251, 374

sekene 316, 342, 362; — i dâr-ı Saltanat-ı seniyye 316; — i Kırım 362

seksoncubaşı 148

sekte; — illeti 154

selâm/lar 29, 31, 58, 137, 315, 372, 385, 387; — ağası 58; — lamak 356; — ı selâmet-encâm-ı mülûkâne 29, 315; — ı selâmet-encâm-ı şâhâne 372

selâmet 29, 37, 315, 372; — lik resmi 398

Selanik <Yunanistan'da şehir> 1, 47, 48, 49, 62, 148, 184, 186, 257; — eyâleti 148; — kādîsı 257; — Kazâsı 1, 184; — mevleviyyeti 257; — mollâsı 186; — Mutasarrıfı 47

SELANİKLİ SEYYİD NU'MÂN PAŞA 311

selâtîn <Kırım> 320

selâtîn 145; — şeyhleri 30; — i Cengiziyye 93, 111; — i Selçukıyye 96; — i mâziye efendilerimiz 264; Uzamâ-yı — 320

selb 15, 74, 175, 342

selef 10, 14, 41, 57, 59, 62, 106, 351, 372, 373; — i hayrü'l-halef 351; ayr. bkz. eslâf

SELÎM AĞA, Niğbolu A'yânı 157; mîr-i âhûr-ı sânî pâyesi verilmesi 157; binâ emîni 157

SELÎM AĞA, Sadrıa'zam İzzet Mehmed Paşa'nın bendesi 24

SELÎM GİRÂY HÂN-I SÂLİS, Kalgay 89; infisali 89; Vize Kazâsı'nda Çakıllı Çiftliği'nde ikâmeti 89; 1178 Saferinde Kırım Hânı 89; 1180 Şevvâlinde ma'zûl 89; yine çiftliğinde ikâmeti 89; esbak Kı-

rım Hânı 84; 1184 Şa'bânında yine Kırım Hânı 84, 88, 89; Babadağı'nda kışlaması 89; Ruslar Kırım'a hücum ettiklerinde mağlub olması 89; 1185 Rebî'ulâhırında Kırım'dan firârı ve Dersa'âdet'e gelmesi 89; 1191'de Kırım Hânı intihâbı 89, 342; Rusların Şahin Girây'ın tarafını tutmaları üzerine Kırım'dan dönüp çiftliğinde ikâmeti 89; 1200 tarihinde vefâtı 89; Sarây-ı Vize Kasabası'nda defni 89

SELÎM III., devr-i — Hânî 105; devr-i — î Şu'arâsı 44

SELÎM SIRRI EFENDİ, Tersâne Emîni 45; azli 45; sâbık Tersâne Emîni 58, 68; rûznâmçe-i evvel pâyesi 68; Bağdâd Kapu Kethudâsı 68, 70, 114; ordu nâzırı 114; Bağdâd vâlî kā'immakāmı 114, arpa emîni 133, 155; Defter Emanetinden munfasıl el-Hâcc Mehmed Emîn Recâ'î Efendi'nin çocuklarına vasî tayin olunması 155; Başmuhâsebeci 182; Şâm, Trablusşâm, Bağdâd, Basra, Cidde, Aydın, Erzurum ve Rumeli eyaletleri kapu kethudâlıkları 186; ikinci def'a Tersâne-i âmire Emîni 182, 186; azli 186, 187; Bursa'ya nefyi 186; afvı 187; Dersa'âdet'de sâhilhânesinde ikāmeti 187

semen 314; — i hakīkī 389

semmûr 377; — ı fâ'izü's-sürûr 324; nîmtenî — nâfesi 377; — kalpaklı hademe 188

semt 16, 18, 68, 71, 102, 150, 187, 232, 244, 330; — i İran 150

Sen Kristof, bkz. Saint Christopher/Saint Kitts

Sen Los, bkz. Saint Louis

Sen Promiklon, bkz. Saint Promiclon

senâ 5, 366

sened/ler 7, 8, 32, 51, 66, 95, 122, 124, 140, 143, 149, 167, 198, 209, 210, 232, 238, 239, 266, 281, 284, 293, 294, 295, 296, 297, 346, 388, 400; — ât 355, 404, 409; — ât-ı şer'iyye 391; — i alâniye 400; — i ma'mûlün-bih 66; — in sûreti 387

sengistân 41

seniyye; mekârim-i — 166; şâyân-ı âtıfeti — 187

sepet; — tîmârları 333

ser-âmed/ler 34; — ân 216; — ân-ı ümerâ 151

ser'asker/ler 9, 14, 21, 27, 48, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 78, 81, 90, 91, 92, 108, 111, 112, 146, 176, 185, 215, 222, 224, 225, 229, 235, 251, 275, 290, 319, 321, 323, 324, 325, 375; — i sâbık 323; — lik 78, 229, 232; — lik emri 232; — paşa 91, 111, 112; umûr-ı cesîme-i — î 247

serâ'ir 79, 96, 132, 136, 185, 249, 327, 351, 366, 373; — i devlet 96, 249, 327; — i irâdât-ı aliyye 351

serbesiyyet 4, 5, 21, 22, 85, 89, 149, 204, 313, 329, 330, 339, 344, 345, 347, 349, 378, 381; — mâddesi 330; —

i kâmile 349; — i Kırım mâddesi 85; — i mutlaka 329; — i müstakılle 329; — i Tatar 89; — i zâhire 381;

serbest 4, 111, 113, 216, 221, 233, 247, 314, 344, 345, 365, 370, 371, 379, 380, 382, 399; — ce 341; — î 213, 246, 275, 276, 279; — lik/ler 4, 382; — şartı 4; efkâr-ı — î 276, 279; şurût-ı — î 246

serbestiyyet 109, 113, 123, 211, 212, 237, 246, 256, 274, 328, 330, 346, 355, 357, 359, 369, 370, 378, 379, 380, 381, 388, 390, 391, 400, 402; — i hükûmet 359; — i sefâ'in 388; — i Tatar 381

Serbevvâbîn; — i Dergâh-ı Âlî 24

serbostâniyân-ı hâssa 77

Serdâr/lar; — Kâtibi 131; — ı ekrem 48, 150, 240

SERDÂRLAR KÂTİBİ MUSTAFA EFENDİ, Matbah-ı âmire Emîni 45; Tersâne-i âmire Emîni 45, 131; Sadr-ı a'zam Kethudâsı 131; sâbık Kethudâ-yı sadr-ı âlî 131; Midillü Cezîresi'ne nefyi 131

serdengeçti 61, 285

ser-etıbbâ; — -yı hâssa 32

ser-fürû 103, 282

sergüzeşt 21

serhadd/ler 48, 62, 63, 282, 317; — Ağaları 155; — dât 85, 160, 271, 282, 284, 285, 295, 296, 322, 372; — dât-ı İslâmiye 285, 296, 372; — dât-ı mansûre 322; — dât-ı şarkıyye 282; — dât vâlîleri 282; — me'mûrları 63; — nişîn 62; — nişînân 63, 317; — nişînân-ı Memâlik-i mahrûse 63; — vâlîleri 282

serîr; — -ârâ-yı saltanat 30; — i saltanat 1, 106, 328; câlis-i — i hükûmet 118; câlis-i — i saltanat 1, 106

ser-kerde/ler 39, 150; — lik 54, 69

serkeş 127; — âdemler 202

sermâye; — dâr 46

SERMEDÎ EFENDİ, bkz. Şekerzâde —

ser-rişte/ler 83, 85, 100, 124, 174, 187, 199, 220, 221, 224, 225, 226, 239, 252, 254, 282, 286, 289, 313; — i fesâd 124; — i şemâtet 225; — i şikâyet 220, 221

sersem 41

serserî 40, 41

Serûçek <Irak'ta Süleymâniye yakınında ilçe> — Kal'ası 116

servet 135, 140, 147, 153, 215, 226, 273, 304, 305; — i millet 273

serzeniş 70, 155, 177

Settâr; rahmet-i — 172

sevâb 96, 264, 384, 385

sevâhil 71, 84, 92, 93, 113, 138, 141, 169, 190, 210, 231, 245, 246, 249, 253, 287, 298, 354, 357, 374, 390, 407; — ahâlîsi 169; — i Bahr-ı Siyâh 231; — i Devlet-i Aliyye 374; — i Habeş 128; — i Şâmiye Muhâfızı 36

sevb 51; — i erkân 130; — i hıl'at-ı mûrisü'l-behcet 324; — i semmûr 2, 69, 130

sevgend 322

seyf 234, 258, 261, 264, 289, 290; — i satvet 41; — i şecâ'at 328; kuvvet-i — 290; ayr.bkz. süyûf

seyl 162; — ü'l-arim 212; — i sebük-rev bahr 308

seylâb; — ı kazâ-cereyân-ı harb u kıtâl 321; — ı ketâ'ib-i Mirrîh-menâkıb 320

seyr 32, 94, 237, 369, 388, 401; — i sefâ'in 388

seyyâhlar 354

SEYYİD ABDULLÂH EFENDİ, bkz. Paşmakçızâde —

SEYYİD AHMED PAŞA <KARA MÜTESELLİM>, Anabolu Muhâfızı 164; Vezîr 164; Mora Muhassılı 164; Girid Vâlîsi 183

SEYYİD ALİ, Niğde sancağının Uçhisar kazası Arabsun karyesi eşrafından 159; Sadrıa'zam Silahdâr Seyyid Mehmed Emîn Paşa'nın babası 1599

Seyyid Ali Târihçesi 72

SEYYİD HALÎL EFENDİ, Silahdâr Ocağı Başhalîfesi 78; Hâcegândan 78; Limni Cezîresi'ne nefyi 78

SEYYİD HASAN AĞA, Kul Kethudâsı ve İsmail ordusu Ordu Ağası 92; sefere gitmek istemeyenlerin te'dîblerine me'mûr olması 92; katlettiği bir âdemin akrabaları ve dostları tarafından kendisinin de katledilmesi 92

SEYYİD HASAN PAŞA, Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi'nin babası 103; Yeniçeri Ağası 103; Sadrıa'azam 103

SEYYİD HASAN PAŞA, Bender Başbuğu 107; Rakka Vâlîsi 107; Silistre Vâlîsi 161

SEYYİD İBRÂHÎM EFENDİ, Rumeli Kādî'askeri 99

SEYYİD MEHMED AĞA, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 61

SEYYİD MEHMED SA'ÎD EFENDİ, bkz. Hasan Paşazâde —

SEYYİD MEHMED HAYRİ EFENDİ, Mükâleme Kâtibi 123, 124; Beylikci 67, 123, 124, 170, 195; Re'îsülküttâb 170, 186, 189, 203, 204, 205, 209, 211, 215, 225, 235, 236, 238, 261, 265, 266; Kethudâyı sadr-ı âlî 268; —'nin sahilhânesi 266

SEYYİD MUHAMMED GĀZÎ HÂN, Buhara Hânı 151

SEYYİD NU'MÂN BEY, Kesriyyeli torunu 94; Başmuhâsebe pâyesi 94; Lehistân elçisi 94

SEYYİD NU'MÂN PAŞA, Çıldır Vâlîsi 63

SEYYİD NÛRULLÂH AĞA, Kilâr-ı Hâssa Ağalarından 165; İmâm-ı sânî 165

SEYYİD TÂHİR EFENDİ, Şeyhülislâm Topkapulu Sâlih Efendizâde akrabâsından 183; sâbık Medîne-i münevvere kādîsı 183; Şâm'da vefatı 183

seyyi'ât 34, 58, 241, 308

seyyi'e/ler 227, 363; ayr.bkz. seyyi'ât

sıbyân; — ı mekâtib 47

SIDDÎK <Hz. Ebûbekir>; ahd-i hazreti 73

Sığla; — Sancağı Mütesellimi 26

sınır 382

Sırb/Sırp; — istân 298; — kavmi 297

sırr; — en 79, 338; sır — 5, 240, 261, 329; — lar defînesi 384; ifşâ-yı — 137; keşf-i — 137; ayr.bkz. esrâr

sırma 353; — işleme 377; — sız 353; — takım ile donanık 259

sıyânet 165, 197, 281, 300, 317, 337, 350, 363, 366, 373, 380, 392, 406, 407; — en 361, 376; — i Saltanat-ı seniyye 165; — i şâmile 317

sicillât 398

Sicilya-i Sıkıliyye <Sicilya adası> 207

Sicilyateyn (Küçük İspanya) 190, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 260, 354; — Ahidnâmesi 192, 209; — Devleti 196, 201, 206, 208, 354; — elçisi 193; — hükûmeti (Sicilya+Napoli) 207; — korsanları 260; — kralı 190, 192, 193, 194, 196, 205, 207, 260; — kralları hânedânı 200; — krallığı 200; — Musâlahası 203; — Mu'âhedesi 190, 198; — şerâ'iti 197; — şurûtu 197, 200

Siçilya-i Sıkıliyye, bkz. Sicilya-i Sıkıliyye

Siçilyateyn, bkz. Sicilyateyn

sikke/ler 4, 5, 254, 314, 324, 339, 359; — i hasene 324

silâh 275, 277, 359; ayr.bkz. esliha

Silahdâr 10, 27, 49, 50, 77, 78, 92, 105, 106, 132, 133, 148, 158, 159, 160, 163, 174, 176, 186, 187, 222, 240, 242, 250, 262, 306, 373, 374; — Ağalığı 133; — lık 132, 133, 307; — kitâbeti 308; — Ocağı 78; — Ocağı Başhalîfesi 78; — ı şehriyârî 10, 49, 75, 77, 106, 132, 148, 174, 240

SİLAHDÂR ABDULLÂH PAŞA, Rumeli Vâlîsi 88; İsmail Ordusu Ser'askeri 88, 92, 176; Özi Kal'ası'na askerler göndermesinin emrolunması 92; Bosna Vâlîsi 247, 250

SİLAHDÂR İBRÂHÎM PAŞA, Kırım Ser'askeri 27; Ruslar'a esîr düşmesi 27; Mora vâlîsi 27

SİLÂHDÂR MEHMED PAŞA, Sadr-ı esbak 186, 187, 222, 242, 374; Anadolu Vâlîsi 186, 187; Erzurum Vâlîsi 187, 374; vezâreti ref' olunması 187-188; vezâreti ibkā 242, 374; Niğde Sancağı mutasarrıfı 242; Faş Muhâfızı 242; isti'fâ 242; Resmo Sancağı Mutasarrıfı 242

SİLAHDÂR SEYYİD MEHMED <EMÎN> EFENDİ/PAŞA, Niğde Sancağı'na bağlı Uçhisâr Kazâsı'nın Arabsun köyü eşrâfından Seyyid Ali'nin oğlu 159; Rumeli Vâlîsi ve Belgrad Muhâfızı Mustafa Paşa'nın birâderi 79, 106, 133, 160; Silahdâr-ı şehriyârî Halîl Ağa'nın birâderi 174; Aşcıbaşı ve Surre Emîni Süleymân Ağa'nın kızkardeşinin oğlu 159; "Kara Silahdâr" ve "Kara Vezîr" lâkablı 132, 159, 306, 307; Helvâhâneye çerağı 159; teberdârân-ı hâssa zümresine dâhil olması 159; Hazîne-i hümâyûn kâtibi 159; Hazîne Kethudâsı 2, 10, 159; Silahdâr-ı şehriyârî 132, 159, 190, 307; vezîr 159; Sadrıa'zam 10, 132, 159, 160, 307, 373; vefâtı 159, 160

silahşörân; — ı hâssa 85

Silistre <Bulgaristan'da> 14, 149, 161, 171, 185, 232, 247, 270; — cânibi 14, 247; — cânibine ser'askeri 14; — Eyâleti 161; — muhârebeleri 171; — mübâya'ası 171; — Vâlîsi 161, 171

Silivrikapusu <İstanbul'da bir semt> 179

silm 201, 317, 321, 371, 410

silsile; — i hâcegân 130, 309; — i Safeviyye 64; — i Zendiyye 118

sîm; — kabara 353; — sırma 353

simsar 357

sinân 233

Sincân; — aşîreti beyi 61; — aşîreti dilâverleri 61

Sinne <Irak'ta Bağdad vilayetine bağlı, Kerkük-Hemedan yol güzergahı üzerinde, eski adı "Senendec"> 53, 55, 56, 68, 69; — Hânı 69; — Kasabası 55; — kolu 68

Sinob 91, 111, 113, 162, 184, 231; — iskelesi 91; — Limanı 113

sipâh 61, 78, 285, 305, 308, 319, 376; — Ağalığı 133; — Ağası 78; — Kâtibi 77, 305; — kitâbeti 308; — ocağı 78, 285, 376; — ı nusret-penâh-ı cihândârî 319

sipehsâlâr 323

sipâriş 79

siper 364

sirkat 176

sitem; mazhar-ı — 364

Sivas 20, 41, 47, 48, 61, 87, 93, 96, 153, 154, 161; — ahâlîsi 154; — Eyâleti 41, 47, 48, 93, 161; — Kal'ası 20, 154; — Vâlîsi 48, 153

Sivastopol <Kırım'ın güneyinde liman, Ukrayna'da>, Avlite Limanı'nın güneyinde "Akyar" nâm köyü bir şehir haline getiren Ruslar'ın verdikleri isim 90

Siverek 61; — Mutasarrıfı 60

siyâset 18, 99, 154

siyâsiye; tedâbîr-i — 73

sofa 104

sofra 101, 210

Sofya <Bulgaristan'ın başkenti> 249; — cânibi 188

SOĞANCIBAŞIZÂDE MUSTAFA EFENDİ 71

Soğucak <Karadeniz sahilinde Ruslar'ın Novorossisk dedikleri liman> 93, 111, 112, 172, 216, 217, 219, 221, 223, 224, 225, 227, 228, 230, 249, 252, 285, 360, 364, 365, 366, 374; — Beyi 223, 360; — beyliği 227; — cânibi 366; — havâlîsi 365; — Kal'ası 93, 112, 228, 285, 364, 365; — Kal'ası muhâfazası 93; — muhâfazası 227, 230; — Muhâfızı 172, 216, 217, 219, 221, 228, 230, 252, 365; — Muhâfızı Kā'immakāmı 217; — muhâfızlığı 365

Soğukçeşme <İstanbul'da bir semt> 107; — kapusu 181

Sohum <Kafkasya'nın Karadeniz limanlarından, Gürcistan'da>; — Kal'ası 285;

soldat; — libâsı 341

soltat, bkz. soldat

Sonson, bkz. Saint Lucia

soy; —lu/lar 383, 384

söz/ler 23, 29, 39, 78, 99, 105, 172, 186, 198, 207, 212, 216, 218, 220, 222, 224, 231, 232, 269, 287, 288, 310, 325, 327, 361, 373, 386; — i'âde olunmak 231; — torbaya girmez 198; — ünü esirgememek 99; çürük — 288

STANİSLAS, <Lehistan kralı> 350, 382

Stockholm <İsveç'in başkenti> — şehri 236

su/lar 15, 23, 28, 91, 111, 123, 126, 135, 138, 139, 142, 143, 146, 158, 162, 167, 188, 190, 193, 194, 197, 198, 206, 216, 218, 219, 225, 245, 258, 261, 262, 263, 268, 271, 279, 284, 285, 301, 319, 320, 326, 345, 388, 391, 402, 411

su'ûbet/ler 138, 139, 158, 263, 345, 388, 402, 411; — li 245

sû'; — i edeb 264; — i garaz 374; — i îhâm 266; — i isti'mâl 405, 408; — i kasd 212, 213, 225, 260; — i mu'âmele 273; — i nefsâniyet 374; — i niyyet 57, 214, 236, 284, 340; — i sanî'a 258; — i zann 22, 287

SUBHÎ <EFENDİ>, Abdülazîz Efendi'nin babası 309; Müverrih 309

SUBHİZÂDE ABDÜLAZÎZ EFENDİ, Müverrih Subhi Efendi'nin oğlu 309; etıbbâ-yı hâssadan 32, 309; müderris 32, 309; ser-etıbbâ-yı hâssa (Hâssa Hekîmbaşısı) 32, 52, 309; ma'zûl 52, 309; Kudüs, payesiyle Üsküdar mollâsı 309; İstanköy Cezîresi'ne nefyi 310; bu cezîrede vefâtı 310; "Alâ'-i Buhârî" demekle ma'rûf Müneccim Alişâh-ı Harezmî'nin Şemseddîn Hâce Muhammed nâmına te'lîf ettiği "Eşcâr-ı esmâr" ile Muhammed Şerîf Bekrî'nin *"Bürhânü'l-kifâye"* adlı Fârisiyyü'l-ibâre kitablarının Türkçe mütercimi 310

suç; — suz 222

sudûr 3, 13, 14, 84, 105, 123, 191, 209, 211, 240, 243, 284, 296, 324, 377,

383, 406; — ı izâm 3, 13, 211; — ı kirâm 191, 209, 240, 243, 284, 296

Sukûk-ı Şer'iyye, Mûsâzâde Abdullâh Efendi'nin te'lîfi 180

sulehâ 21, 151, 165, 320

sulh 14, 27, 58, 87, 90, 111, 112, 167, 168, 169, 192, 201, 203, 205, 206, 217, 219, 234, 252, 255, 269, 271, 274, 293, 319, 320, 322, 326, 330, 341, 344, 354, 379, 380; — mâddesi 269; — kazıyyesi 379; — nâme 139; hedm-i bünyân-ı — 320

SULTÂN AHMED, Şehzâde 47; Sultân Abdülhamîd I.'nin 26 Şevvâl 1190'da (8 Aralık 1776) doğan oğlu 47, 108; vefâtı, 129; Osmanpaşa arsasında sebîlhâne hizâsına defni 108

SULTÂN ALİ RACÂ, Hindistan'da Malibar hükûmeti Sultânı 71

SULTÂN BÂYEZİD, Şehzâde 30; vefâtı 30

Sultân Bâyezîd; — Câmi'i 108; — Hân Camii 172

SULTÂN GIYÂSEDDÎN <II., Anadolu Selçuklu Sultânı> 96

SULTÂN MEHMED, Ekber-i şehzâde 30; vefatı 30

SULTÂN MEHMED, Şehzâde 47; Sultân Abdülhamîd I.'nin 7 Receb 1190'da (22 Ağustos 1776) doğan oğlu 47; saç tıraşının berberbaşı tarafından yerine getirilmesi 130; Kur'ân ta'lîmine başlaması 157; çiçek hastalığından vefâtı 158, 174; Bâğçekapu'da Türbe-i Cedîde'de defni 158

SULTÂN MEHMED, Şehzâde 184; Sultân Abdülhamîd I.'nin 12 Şevvâl 1196'da (20 Eylül 1782) doğan oğlu 184

Sultân Mehmed; — Câmi'i 158, 180; — Câmi'-i şerîfi 137

SULTÂN MURÂD, Şehzâde 270; Sultân Abdülhamîd I.'nin 25 Zilka'de 1197'de (22 Ekim 1783) doğan oğlu 270

SULTÂN MUSTAFA, Şehzâde 30; vefâtı 30

SULTÂN MUSTAFA, Şehzâde 133; Sultân Abdülhamîd I.'nin 26 Şa'bân 1193'de (8 Eylül 1779) doğan oğlu 133; saç tıraşının berberbaşı tarafından yapılması 175

SULTÂN NU'MÂN, Şehzâde 30; vefâtı 30

Sultân Selîm <İstanbul'da bir semt> 35, 101, 179, 180, 256

Sultân Selîm; — Câmi'i 180; — Câmi'-i şerîfi 179

SULTÂN SÜLEYMÂN, şehzâde 122; Sultân Abdülhamîd I.'nin 28 Safer 1193'de (17 Mart 1179) doğan oğlu 122; baş tıraşının berberbaşı tarafından yerine getirilmesi 175, 353

Sultân Süleymân Hân hazretleri; — Câmi'-i şerîfi Hazîresi 108

Sultân/lar — Kethudâsı 268; — ü'l-Müslimîn 37, 261, 264, 314; — ü'l-Müslimîn efendimiz hazretleri 264; — ü'l-Müslimîn hazretleri 261, 314; — ı zamân 47, 82; haml-i — î 30; izn-i — î 134, 314; ayr. bkz. selâtîn

Sultân/lar <Hanım> 182, 303; — ı aliyyetü'ş-şân hazretleri 16; — ı müşârünileyhâ 145, 303, 304; — ı müşarünileyhânın başağasının yedekcisi 17; — ı müşârünileyhânın sarâyı 303

Sultân (El-Hâcc Canikli Ali Paşa tarafından Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahîd Efendi'ye hıtâben) — ım hazretleri 360; — ımın 363

Sultân (Kethudâ-yı Sadr-ı âlî Ömer Vahîd Efendi tarafından El-Hâcc Canikli Ali Paşa'ya hıtâben) — ım hazretleri 360

Sultân/lar <Kırım> 218, 252, 360

sûr; — i vâlâ 157

Surat <Hindistan'ın batı sahilinde liman şehri> — iskelesi 71

Sûre; — i Zelzâl 104

sûret/ler 4, 10, 13, 15, 29, 41, 51, 54, 55, 76, 79, 81, 83, 84, 90, 110, 111, 118, 120, 121, 123, 128, 136, 139, 142, 143, 147, 150, 168, 182, 190, 192, 195, 197, 199, 200, 201, 208, 214, 227, 230, 232, 233, 234, 236, 237, 241, 251, 262, 267, 271, 281, 286, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 313, 315, 321, 323, 327, 329, 338, 346, 368; — i ahdnâme 266; — i Hatt-ı Hümâyûn 29, 330, 338; — i ittifâkıye 142; — i mahsûsa 182, 201; — i muvakkata 201; — i mükâleme 293; — i Nizâmnâme-i Tîmâr ve Ze'âmet; — i şer'iyye 147; — i takrîr 88; — i tercüme 237; sahîh — 398

surre 9, 68, 108, 147, 155, 166; — emâneti 155; — emîni 9, 68, 147, 166, 264; — i hümâyûn 166

suver 83, 340; — i Evrâk 313

SUVEYNÎ, Müntefik aşireti şeyhi 120

sûzenî 377; — işleme 377

Sübhâniye; vedî'a-i — 351

sücûd 137

südde; — i ma'delet-penâh 318; — i seniyye-i hılâfet 260; — i seniyye-i hılâfet-penâhî 258; — i seniyye-i pâdişâhî 67

Südlice <İstanbul'da bir semt> 16

süfehâ 16, 17, 51

süferâ 88, 110, 143, 209, 290, 318

süfün; — i Devlet-i Aliyye 195

sügûr 85, 229, 271; hıfz-ı — 271, 340

sükkân 17, 27, 216, 319, 350, 411; — ı diyâr-ı Acem 320; — ı kişver-i İran 321

süknâ 358

sülâle; — i Cengiziyye 314; — i hazret-i Risâlet-penâhî 261

SÜLEYMÂN, bkz. Sancaklıoğlu —

SÜLEYMÂN AĞA, bkz. Zorluoğlu Kethudâsı —

SÜLEYMÂN AĞA/PAŞA, Kölemenlerin meşâhirinden 58; Basra Mütesellimi 58, 119, 120; rütbe-i vezâretle Basra vâlîsi 120, 150, 151, 152-153, 162, 163; Bağdâd vâlîsi 121, 150, 151, 152-153, 162, 163

SÜLEYMÂN AĞA, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 93; Cebecibaşı 93, 131; azli 131; Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'den bir yere nefyi 131; Cebecibaşı 179; azli 179; Cebecibaşı-i sâbık 243; yeniçeri kışlaları binâsına me'mûr kılınması 243; 1197'de çâvuşbaşı 243

SÜLEYMÂN AĞA, 1193'de Çâvuşbaşı 126; azli 126; Mîr-i âhûr-ı evvel-i şehriyârî pâyesi 126; Kırım'a menşûr ve teşrîfât götürmeye me'mûr olması 126

SÜLEYMÂN AĞA, Kul kethudâsı 189; azli 189

SÜLEYMÂN AĞA, Yeniçeri Ağası 161; azli 162; Sinob'a nefyi 162

SÜLEYMÂN AĞA, Sadrıa'zam Silahdâr Seyyid Mehmed Emîn Paşa'nın dayısı 159; Topkapı Sarâyı'nda Aşcıbaşı 159; Surre Emîni 159; vefâtı 159

SÜLEYMÂN BEY, bkz. Bekir Paşazâde —

SÜLEYMÂN BEY, Cebbârzâde Ahmed Paşa'nın oğlu 177; Cebbârzâde Mustafa Bey'in karındaşı 177; Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 177; Bozok Mutasarrıfı 177

SÜLEYMÂN EFENDİ, bkz. Âmedci —

SÜLEYMÂN EFENDİ, Dârüssa'âde Ağası Kâtibi 40; Vekîl Osmân Paşa'nın Kapu Kethudâsı 40; nefyi 40

SÜLEYMÂN EFENDİ, Yazıcı-i esbak 176; İsmail ordusu Nüzül Emîni 176

SÜLEYMÂN FÂ'İK EFENDİ, Zeyl-i Sefîne mü'ellifi 136, 306

SÜLEYMÂN FEYZİ EFENDİ, Mektûbî-i sadr-ı âlî 68; Kethudâ-i Sadr-ı âlî (Sadrıa'zam Kethudâsı) 68, 106; Tersâne-i âmire emîni 106, 129; Kapudan Paşa Vekîli 129; 25 Şa'bân 1193'te (7 Eylül 1779) Kırım'a dâ'ir toplanan meclis-i meşverette yer alması 126, 191; Defter Emîni 148; Re'îsülküttâb 148, 149, 167, 170; azli 170; Gelibolu'ya nefyi 170; bakāyâ tahsîli için Mısır'a me'mûr olması 171; Re'îsülküttâb 194, 195, 198, 201, 203; azli 201, 203; Re'îs-i sâbık 203; Re'îsülküttâb-ı esbak 284, 311; Muhâsebe-i evvel 311

SÜLEYMÂN PAŞA, bkz. Abdülcelîlzâde —

SÜLEYMÂN PAŞA, bkz. Kuyucu —

SÜLEYMÂN PAŞA, Çıldır Vâlîsi 63, 178, 283, 323; Vezîr 63, 323; — hazretleri 361

Süleymâniye <İstanbul'da bir semt> 303

SÜNBÜLZÂDE MEHMED VEHBİ EFENDİ, Şâ'ir-i meşhûr 54;

Hâcegân-ı Dîvân-ı mu'âllâ erkânından 318; İran sefîri 54, 318

Sünnet 74, 316, 385

süpürge; — sapları 41

sür'at; — ta'lîmi 250; — topçuları 250, 251; — topları 250, 251; — ci neferâtı 250, 375, 376; — ci topçusu 250; — ciyân Ocağı 249; atîk — ci bahâdırları 375; nev-îcâd — topları 250

sürücü, yeniçeri ocağı mütehayyizânlarından 87

süvârî 6, 18, 41, 42, 60, 61, 86, 117, 136, 150, 162, 251, 270, 303, 309, 311; — asâkiri 86; — askeri 86; — eyâlet askeri 270; — mukâbeleciliği 309; — Mukâbelecisi 6, 136, 303, 311; — ocakları 270

Süveyş <Mısır'da> 71, 73, 127, 128; — Denizi 127, 128; — İskelesi 128

süyûf 42, 69, 129, 258, 338

Ş

şa'îr 61

Şâ'ire; — i meşhûre 102

Şâ'ir; — i meşhûr 54

şabka 87, 96, 341

şâgird 335, 336; — ân 173, 336

Şâh <İran> 54, 56

ŞÂH SULTÂN, Sultân Mustafa III.'nün kızı 106, 107; Nişâncı Mustafa Paşa'nın Şâh Sultân'a nâmzed kılınması 106; Nişâncı Mustafa Paşa ile nikâh akdi 106; Nişâncı Mustafa Paşa ile evlendirilmesi 107; —'nin sarâyı 107

şâh 56, 104, 186, 317, 326

şâhid 386, 391; — eyn 287

ŞAHİN GİRÂY HÂN, Kırım Hânı Sâhib Girây Hân-ı Sânî'nin karındaşı 83; Bahâdır Girây Sultân (Hân) ile Arslan Girây Sultân'ın karındaşları 210, 221, 223, 255, 360; 1191'de Kırım Hanı 84, 87, 88, 89, 111, 122, 123, 124, 125, 166, 209; 1196'da Kırım ahâlîsi tarafından tahttan indirilmesi 210; Yenikal'a ve Kerş <Kerç> taraflarına firârı 210; Rus Başkumandanı General Potemkin'den yardım istemesi 214; 1197'de Rusların onu cebren yeniden Kırım Hânlığına getirmeleri 214, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230-231, 231, 232, 245, 251, 252, 253, 254, 255 339, 340, 341, 342, 346, 360, 365, 380, 382; karındaşı Bahâdır Girây Hân'ı habsetmesi 214; Rusların ona ma'âş tahsis etmeleri 256; 1201'de Kırım'dan ayrılıp İslâm diyârına geldiğinde Rodos Cezîresi'ne nefyi 256; 1202'de bu cezîrede katl ü idamı 256; — mâddesi 125, 217, 281; — mes'elesi 211; —'ın etbâ'ı 210; — 'ın meb'ûsları 166; —'ın sarâyı 210; —'ın segbânları 223

şakâvet 17, 26, 36, 37, 40, 41

şakī/ler 17, 18, 19, 25, 26, 73, 121, 316; ayr.bkz. eşkıyâ

şâl 2, 66, 152, 377; — câmeler 2; al — 2

Şâm <Dimaşk, Suriye'nin başkenti> VI, 20, 32, 33, 34, 36, 39, 42, 43, 49, 73, 74, 77, 78, 93, 100, 101, 138, 161, 166, 173, 176, 183, 185, 186, 257, 264, 304, 377; — alacası 377; — cânibi 77; — diyârı 42; — Eyâleti 93, 304; — eyâleti kapu kethudâsı 186; — Kādîsı 183; — mollâsı 138, 257; — tevliyyeti 33 — Vâlîsi 20, 32, 36, 39, 42, 43, 74, 161, 166, 176, 183, 304; — ı şerîf 32, 173, 176; — ı şerîf Mevleviyyeti 173

şân 16, 25, 43, 64, 84, 106, 125, 136, 168, 171, 181, 185, 188, 198, 220, 224, 225, 229, 230, 235, 245, 268, 286, 295, 296, 301, 323, 365, 373; — lı 385; — ı Devlet 229, 245, 286, 296, 301; — ı Devlet-i Aliyye 229, 245, 286, 296, 301; — ı düvel 220; — ı istiklâl 230; — ı Saltanat-ı seniyye 225; i'lâ-yı — 324; yüce — 384

Şarâb; — hâne 161; — ı aşk 160; — ı muhabbet 160

şark; — ça 213; — Kilisesi 97

şart/lar 20, 75, 124, 203, 210, 220, 239, 325, 339, 367, 369, 371, 378, 385, 407; — ı kavî 220; — ı ahdnâme 239; hılâf-ı — 339; mugāyir-i — 220; ayr.bkz. şerâ'it

şatt 162; — ı Fırat 162

ŞÂVÎZÂDE MEHMED BEY / KAHYÂ, İran asıllı 114; Kölemen Ocağı'ndan 114; İran Vekîli Zend Abdülkerîm Hân nezdine gönderilmesi 114; Bağdâd Vâlîsi Abdullâh Paşa'nın hazînedârı ve mahrem-i esrârı 114, 115; Abdullâh Paşa'nın kahyâsı 114, 115; devlete ısyânı, mağlûbiyeti ve firârı 117

ŞÂVÎZÂDE SÜLEYMÂN BEY, Bağdâd'da vâlîlik iddiâsıyla mücâdeleye girişen İsmâ'îl ve Mehmed Kahya'lara nasîhat ederek fitne ateşini bastırması 114; devlete asi olan Mehmed Kahya ile Mehmed Halîloğlu'na karşı el-Ubeyd atlusu ile karşı çıkması 117

şecâ'at 12, 14, 89, 171, 185, 334

şefâ'at 3, 12, 17, 55, 86, 222, 303, 304, 334, 335, 337, 349, 350, 376

şecî'; harekât-ı — âne 275; ayr.bkz. şüc'ân

şefâ'at 3, 12, 17, 55, 86, 222, 303, 304, 334, 335, 337, 349, 350, 376; — nâme 165; hakk-ı — 350

şefakat 316; — ı cibilliyye 347

ŞEFÎK HÂN <İran hânlarından> 317

şehâdet <şâhitlik> 224, 287, 302, 407, 409; — nâmeler 389; — i hakīkiyye 409

ŞEHBÂZ GİRÂY SULTÂN, Kırım Hânı Devlet Girây Hân-ı Râbi'in birâderi 21, 84; Nureddin Mübârek Giray Sultân'ın birâderi 21, 84, Kalgay 21, 84

şehbender 355

şehenşâh; dûdmân-ı muhalledü'l-erkân-ı — î 319; sulb-i pâk-i — î 47, 133; taraf-ı — î 320; yümn-i himmet-i kûh-efgen-i — î 362

ŞEHÎD ALİ PAŞA, Ruznâmçe-i evvel Ali Hâşim Beyefendi'nin amcası 307; Serdâr-ı ekrem 150; <Sadrıa'zam> 307

şehîd 341, 376

şehr/şehir/ler 1, 16, 30, 31, 38, 46, 47, 80, 86, 87, 90, 107, 113, 124, 130, 151, 273, 274, 307, 354, 367, 388, 389, 393; — kapusu 38; — i cesîm 90; Dervâze-i — 367

şehr-âyîn 30, 31, 47

şehremâneti 8

şehremîni 155

şehriyâr 1, 8, 30; — ı zamân 102; der-bâr-ı — î 317; ma'lûm u müsel-lem-i — î 104; manzûr-ı — î 267; sulb-i pâk-i — î 80, 122, 145, 158, 242; taraf-ı — î 62, 66, 166; tevec-cüh-i — î 76; zimmet-i ma'delet-i — î 320

şehriyye 23

Şehrizor <Şehr-i Zûr, Kerkük, Irak'ta> 55, 59, 60, 61, 73, 74, 318, 323; — Sancağı 59; — Vâlîsi 55, 318; nefs-i — 54

ŞEHSÜVÂRZÂDE HAMDULLAH BEY, küçükemîr-i âhûr 77

şehtiye 301

şehzâde/ler 30, 80, 108, 122, 124, 130, 133, 158, 184; — gân 30; — haz-retleri 130; — lik 182; — i bî-rûh 30, 80, 130

Şehzâde; — Câmi'i 180; — Câmi'-i şerîfi 82

ŞEKERZÂDE, Selânik Kādîsı Sermedî Efendi'nin babası 184; Hattât 184

ŞEKERZÂDE SERMEDÎ EFENDİ, Hattât Şekerzâde'nin oğlu 184; Selânik Kādîsı 184

şekvâ 308

şem'dân 176, 177

ŞEM'DÂNÎZÂDE, Beytülmâl Kâtibi 101; azli 101; Yaratılıştan XIX. asra kadar târîh yazarı 101; Bahr-ı Sefîd adalarından birine nefyi 101; —*Târîhi* 39

şem'; — i ikbâl 101

şems 228; tulû'-ı — 148

ŞEMSEDDÎN HÂCE MUHAMMED 310

şemsiyye 62

şemşîr 33, 62, 69, 73, 152, 163, 233, 322; — i adû-tedmîr 322; — i şerî'at 73; kabza-i — 233

Şengülhamâmı <İstanbul'da bir semt> 107

şenlik/ler 30, 33

ŞERBİN, bkz. Şverin

şer' 16, 17, 26, 55, 111, 149, 180, 210, 217, 294, 314, 315, 318, 328, 329, 339, 342, 343, 353; — an 17, 169, 217, 355, 359, 409; — i kavîm 55, 328; — i şerîf 17, 26, 111, 315,

339, 353; hılâf-ı — 16, 17, 217, 294, 318, 353; hılâf-ı — i şerîf 17, 353; ma'rifet-i — 143

şerâ'it 6, 143, 200, 201, 211, 220, 237, 250, 267, 272, 317, 336, 337, 338, 412; — i ahd 317; — i ahdiyye 201; — i himâye 267; — i imtiyâziye 272; — i meşrûha 6; — i muhâdene 317; — i musâlaha 211, 220; — i mu'tebere 337, 338; — i müstahsene 338; — i peymân 317; — i silm 317; — i tâbi'iyyet 272; — i uhûd 237

şerâre 75, 179, 274; — -efrûz 179; itfâ-yı — 382

şeref 63, 84, 101, 166, 183, 319, 322, 377, 383; — -rîz-i sudûr 377; — -sudûr 84

şerh 97, 101, 104, 127, 132, 172, 193, 198, 205, 209, 215, 248, 302, 313, 335, 348

Şerh-i Makāmât-ı Hamîdî, Salâheddîn Abdi Efendi'nin te'lîfi 302

Şerh-i Mevâkı'u'n-Nücûm, Salâheddîn Abdi Efendi'nin te'lîfi 302

şer'î 19, 209, 314, 329, 408; izn-i — mürâselesi 314; mesâğ-ı — 209, 329; takdîs-i — 344

şer'iyye; a'zâr-ı — 329; hıdemât-ı — 308; hudûd-ı — 73; mutâbakat-ı — mâddesi 340; nezâret-i şâmile-i — 217

şerî'at 73, 123, 313, 314, 339, 341, 345; — ı garrâ 313, 314; — ı İslâmiye 313; — ı Muhammedî 341; — ı Muhammediyye 339, 345; — i mutahhara 123; mücmel-i — 339

ŞERÎF ES-SEYYİD YAHYÂ EFENDİ, bkz. İshak Efendizâde —

şerîf <soylu> 33; ayr.bkz. eşrâf

şerîf/ler 360, 366; — hazretleri 75; — i Mekke 73

ŞERÎF EFENDİ, Sâhib-i fetâvâ Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin oğlu 137; Şeyhülislâm-ı esbak Şerîfzade Mehmed Mollâ Efendi'nin babası 137; mevâlî-i kirâmdan 137

ŞERÎFZÂDE MEHMED MOLLÂ EFENDİ, mevâlî-i kirâmdan Şerîf Efendi'nin oğlu 137; Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin torunu 137; müderris 137; Âmid kādîsı 137; Bursa pâyesi 137; Mekke pâyesi 137; nekābet rütbesi 137; İstanbul kādîsı 137; sadr-ı Anadolu 137; sadr-ı Rumeli 137; Şeyhülislâm 137; ma'zûl 137; Şeyhülislâm-ı esbak 137; vefatı 137

şerîk/ler 156, 277, 355; — i saltanat 156

şerîta; i ahd 201

şerr 41, 227, 228, 328; — en 321, 360; — i a'dâ 328; ehven-i — 19

şeşhâne; — tüfeng 264

şetm 177

şeyh 46, 302; — i ekber 302

ŞEYH AHMED ZÂHİR, Sayda Vâlîsi Zâhir Ömer'in oğlu 39; Şeyh Ali Zâhir, Şeyh Osmân, Şeyh Sa'id ve

Şeyh Sâlih'in kardeşleri 39; Meşâhir-i şu'arâdan ve Tercüme Odası Hulefâsından Yûsuf Hâlis Efendi'nin babası 39; Kapudan-ı deryâ Cezâyirli Hasan Paşa tarafından Dersa'âdet'e getirilmesi 39

ŞEYH ALİ ZÂHİR, Sayda Vâlîsi Zâhir Ömer'in oğlu 38, 42, 43, 188; Şeyh Osman, Şeyh Sa'îd, Şeyh Ahmed ve Şeyh Sâlih'in kardeşleri 39; devlete ısyânı 42, 43; Levend Ağası Kayseriyyeli Ali Ağa tarafından katli 43, 188

ŞEYH EMÎR, meşâhir-i ulemâ-yı Mısriyye'den 82

ŞEYH MEHMED EFENDİ, bkz. Mîrzâzâde —

ŞEYH MURÂD EFENDİ, Şeyhülislâm Dâmâdzâde Feyzullâh Efendi'nin şeyhi 100

ŞEYH-İ NECDÎ, bkz. Muhammed b. Abdülvehhâb-ı Necdî

ŞEYH OSMÂN, Sayda Vâlîsi Zâhir Ömer'in oğlu 38, 188; Şeyh Ali Zâhir, Şeyh Sa'îd, Şeyh Ahmed ve Şeyh Sâlih'in kardeşleri 38, 188; Kapudan-ı deryâ Cezâyirli Gāzî Hasan Paşa tarafından Akka'da Şeyhü'l-beled olarak tayini 39; Dersa'âdet'e getirilmesi 39, 188; mîr-i mîrân 189; Hudâvendigâr Sancağı Mutasarrıfı 39, 189

ŞEYH SA'ÎD, Sayda Vâlîsi Zâhir Ömer'in oğlu 39; Şeyh Ali Zâhir, Şeyh Osmân, Şeyh Ahmed ve Şeyh Sâlih'in kardeşleri 39; Kapudan-ı deryâ Cezâyirli Hasan Paşa tarafından katl ettirilmesi 39

ŞEYH SÂLİH, Sayda Vâlîsi Zâhir Ömer'in oğlu 38; Şeyh Ali Zâhir, Şeyh Osmân, Şeyh Ahmed ve Şeyh Sa'îd'in kardeşleri 38; Kapudan-ı derya Cezayirli Hasan Paşa tarafından Dersa'âdet'e getirilmesi 38

şeyhü'l-beled 34, 39; — lik 128

Şeyhülharem; — i Nebevî 27

Şeyhülislâm 1, 6, 7, 8, 13, 16, 24, 48, 49, 81, 100, 102, 103, 105, 137, 165, 170, 172, 173, 183, 184, 195, 211, 256, 284, 286, 303; — efendi 6, 11, 12, 13, 17, 24, 28, 29, 30, 45, 101, 102, 108, 123, 139, 158, 195, 225, 228, 229, 296; — efendi hazretleri 12, 123; — kapusu 249; — konağı 60, 284; — zâde 11; — ı esbak 6, 7, 16, 137; — ı lâhik 25; — ı sâbık 6, 25, 103, 105, 184; taraf-ı — î 29, 195, 199

Şeyhü'l-ulemâ 99

Şeyhü'l-vüzerâ 155, 160

Şıkk 11, 78, 107, 163, 166, 182, 242, 243; — eyn 204, 286; — ı evvel 11, 78, 107, 163, 166, 182, 242; — ı evvel Defterdârı 11, 78, 107, 163, 166, 182, 242; — ı evvel defterdârlığı 80, 163; — ı sânî defterdârı 243, 309

şıra 406; — lık üzüm 406

Şırın; — mîrzâları 210; — Ocağı <Kırım'da> 21

Şi'r 160, 308, 310; ayr.bkz. eş'âr

şi'riyye; kazâyâ-yı — 288

Şifâ-yı şerîf 178

şikāk 77, 88, 125, 217, 313, 316, 365, 380, 381, 410; ıztırâb-ı — 380; mübeddel-i — 487

şikâr 178

şikâyât 250, 370, 371

şikâyet 43, 58, 83, 143, 154, 202, 220, 221, 237, 273, 322, 382, 394, 404, 408; — nâmeler 253; — i ecnebiye 143; ayr.bkz. şikâyât

şikence 38

şirâ 192, 355, 377, 390, 391

Şîrâz <İran'da bir şehir> 54, 59, 115, 117, 118, 119, 280, 317, 318; — havâlîsi 54

şîrâze; i ittihâd 110; — i muvâlât 110; — i râhat 139

ŞÎRÎN HÜSEYİN AĞA, Çukadâr-ı şehriyârî 240

şirketler 390

Şirvân <İran'da bir şehir>; — Eyâleti 63, 64, 66, 280; — hânı 63, 64, 66

şirzime 95

şiş 17, 305

şitâ 35, 115, 171, 284, 285

şu'ârâ 287; dânişmendân-ı — 172

şu'be 253

şukka 181

Şumnu <Bulgaristan'da> 60, 155, 158, 248, 329; — cânibi 329; — Meştâsı 155

şûr 41

şûriş 317, 364

şurût 23, 54, 64, 88, 142, 144, 149, 167, 168, 169, 193, 194, 195, 200, 209, 211, 212, 213, 214, 217, 229, 233, 238, 245, 246, 250, 254, 255, 256, 265, 300, 313, 325, 329, 334, 336, 337, 346, 355, 368, 371, 380, 399; — ı adîde 250; — ı ahd 217; — ı ahdnâme 168, 214, 238, 300; — ı ahdnâme-i hümâyûn 300; — ı düveliyye 233; — ı hasene 338; — ı mahsûsa 399; — ı mugāyir 337; — ı mu'âhede 54, 88, 144; — ı musâlaha 4, 23; — ı mülâhaza 229; — ı müsâleme 200; — ı nâfi'a 195; — ı Nizâm 375; — ı serbesiyyet 149; — ı serbestî 246; — ı serbestiyyet 211, 212, 256; — ı ticâret 265; — ı uhûd 368; hıfz-ı — 217; hılâf-ı — 214, 334; hılâf-ı — ı ahdnâme 214; mugāyir-i — 212

Şûş <İran'da> 283

şüc'ân 14, 61, 332; — ı vüzerâ 14

şüfe'â 187, 241

Şükr 270

şükûh 67

ŞVERİN, Rus Generali 339

T

ta'allukāt 225

ta'allüm 157, 176, 302, 336; — i Kur'ân-ı azîmü'ş-şân 157

ta'âm 1, 23, 24, 28, 101, 210; it'âm-ı — 23

ta'arruz 90, 91, 112, 142, 143, 149, 151, 163, 219, 220, 237, 250, 253, 262, 292, 319, 324, 333, 336, 350, 356, 357, 391, 399, 402, 409; — ât 141

ta'assub 95

ta'cîz 207, 325, 377

ta'dâd 140, 288, 306, 308, 379; — ı mesâvî-i devlet 308

tâ'ife 12, 18, 41, 55, 78, 95, 96, 128, 129, 153, 162, 167, 254, 327, 329, 344, 349; — i A'câm 55, 153; — i askeriyye 78; — i bâgıye 162; — i rehâbîn 349; — i Tatar 254, 344; — teyn-i merkūmeteyn 396; ayr. bkz. tavâ'if

ta'lîm 174, 250, 326, 375, 376; — ât 43, 111, 267; — mahalli 375; — i elsine-i ecnebiyye 174; — i fenn-i sür'at 375

ta'n 74

ta'rife/ler 390, 397, 398, 399, 400, 412

ta'rîz 267, 286, 391, 402, 409

ta'tîl 79, 99, 232; — i mesâlih-i ibâd 99; — i umûr 232

tâ'ûn 52, 55, 112; — illeti 112

ta'yîn 4, 6, 9, 14, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 36, 40, 48, 49, 51, 56, 61, 62, 66, 80, 81, 84, 87, 88, 93, 94, 100, 101, 107, 108, 112, 125, 129, 131, 135, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 155, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 179, 181, 184, 185, 187, 192, 194, 214, 215, 216, 221, 228, 229, 231, 238, 242, 243, 250, 252, 257, 258, 259, 264, 268, 270, 275, 283, 284, 297, 304, 306, 318, 319, 323, 329, 335, 339, 344, 346, 348, 355, 358, 374, 375, 376, 385, 400, 408; — ât 28, 61, 71, 72

ta'zîm 309, 325; ayr.bkz. ta'zîmât

ta'zîmât 21

tabâbet 304, 310

Tabago, bkz. Tobago

tabasbusât 213

tabîb 79, 327; — lik 326; ayr.bkz. etıbbâ

taburlar 41

tâbye/ler 25, 90

tâc 265; âftâb-ı âlem-tâb-ı inâyet-i — dârâ 315; cânib-i celîlü'l-menâkıb-ı — dârî 367

tâcir/ler 15, 356, 388, 396, 406; — ân 395; — sefînesi 356; ayr.bkz. tüccâr

tafra 68

tagallüb 27, 109, 113, 129, 146, 360

tagyîr 24, 105, 209, 265, 266, 268, 288, 336, 345, 348

tahaffuzî 276

tahakküm 27, 109, 129, 164, 274

taharrî 244, 276, 283, 301, 331, 337, 338, 383

tahattî 63, 282, 283

TÂHİR EFENDİ, bkz. Kādîzâde —

Tâhirağa; — Tekyesi 302

TÂHİR ÖMER, bkz. Zâhir Ömer

tahkīkāt 233

tahkīr 262, 306, 307, 355

tahlîs 2, 22, 41, 42, 57, 256, 259, 378, 390, 399, 407

tahliye 92, 115, 119, 121, 204, 356, 398, 404

TAHMÂSB, İran Şâhı 54

tahmîl 138, 143, 239, 291, 348, 359, 390, 399, 400, 403, 405; — ât 404

TAHMURES HÂN, bkz. Teymuraz Hân

Tahrân, Devlet-i Kaçariyye'nin pây-i tahtı 119

tahrîb 1, 40, 318, 320, 378

tahrîk 21, 56, 62, 65, 83, 141, 148, 214, 215, 245, 320, 322, 339, 360, 361, 382; — ât 223, 277, 378, 379; — i âbrû-yı işâret 320

tahrîrât 5, 13, 14, 21, 22, 32, 37, 50, 53, 54, 55, 66, 69, 73, 74, 90, 91, 120, 127, 135, 136, 183, 199, 200, 215, 217, 218, 222, 223, 224, 226, 228, 229, 245, 248, 251, 253, 342, 363; — sûreti 372; — ı hayr-hâhâne 363; — ı mufassala 228; — ı mühimme 136; — ı müştereke 54

tahsîl <toplamak> 14, 17, 32, 33, 79, 80, 104, 112, 136, 147, 158, 171, 172, 174, 185, 186, 188, 213, 222, 227, 258, 280, 288, 303, 304, 305, 308, 309, 316, 325, 342, 352, 357, 358, 383, 393, 409

tahsîs 84, 93, 124, 127, 149, 161, 218, 236, 256, 264, 315, 319, 324, 326, 335, 346, 347, 348, 349, 350, 376, 379, 389, 396, 399, 411

taht; — ı âlî-baht-ı kişver-sitânî 318; câlis-i — ı hılâfet 82; — ı memâlik mâddesi 320; — ı revân 107; — ı vâlâ-baht-ı hılâfet-i uzmâ 322

tahta; — pâpûşlar 353

tahtabaşı; — lık 180

Tahtahân, İstanbul'da Elçihânı önünde 181

Tahvîl 14, 52, 76, 77, 96, 102, 105, 107, 155, 159, 161; — Kalemi 302; — Kalemi hulefâsı 86; — Kalemi kîsedârları 86

takāss 376; — an 375

takbîl; — i dest ü dâmen resmi 43

takdîm 14, 22, 29, 31, 39, 45, 57, 82, 95, 101, 107, 114, 115, 124, 125, 130, 151, 152, 165, 167, 174, 188, 204, 205, 218, 228, 244, 249, 258, 259, 274, 290, 292, 310, 327, 330, 360, 371, 387

takdîr 63, 98, 157, 298, 360, 369, 397, 398, 399, 400

Takdîs; — bahsi 74

takım/lar 5, 18, 42, 57, 66, 73, 75, 76, 78, 88, 94, 95, 97, 116, 207, 213, 214, 220, 227, 231, 233, 235, 246, 259, 273, 274, 276, 298, 308, 348

takrîr/ler 4, 17, 21, 67, 74, 87, 88, 90, 95, 120, 126, 128, 139, 140, 143, 144, 145, 148, 149, 151, 167, 169, 191, 193, 194, 195, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 211, 212, 219, 236, 237, 238, 254, 265, 266, 269, 271, 285, 292, 293, 300, 323, 325, 340, 342, 346, 363, 364, 371, 387, 388; — sûreti 313, 371; — in sûreti 339; — inin Sûreti 325, 360; — inin Tercümesi 370; — Tercümesi 369; — i dostâne 371; — i sâdıkâne 363; Hulâsa-i — i Re'îs Efendi 96; Meşrûh — inin Sûreti 360; Mufassal — inin Sûreti 360

taksîm 213, 264, 292

taksît 376

takvâ 155, 262, 386

takvîm 82

tâkye 250

tâlân 41, 70, 115

talebe; — i ulûm 29

taltîf 29, 93, 104, 153, 226, 248, 254, 315, 372; — ât 248, 282

tama' 12, 57, 93, 134, 147, 179, 234, 298, 299, 337; — ı hâm 12, 134, 337; — kâr 277; az — çok ziyân getirir 298; hedef-i tîr-i — 299; lokma-i dehân-ı — 234

Taman <Kırım'ın doğusunda yarımada> 93, 111, 112, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 244, 252, 253, 339, 346, 360, 362, 366, 380, 382; — ahâlîsi 218; — cânibi 252, 360; — Cezîresi 380; — iklîmi 252; — Mâddesi 366; — memleketi 380; — Vak'ası 219, 223, 362; — yakası 244

TÂMİR, Müntefik aşîreti Şeyhi 117, 120; katli 120

tanassur 389

târ ü pûd; — fesâd 212; — ı kizb ü dürûg 255

Tarabya <İstanbul'da bir semt> 188

târâc; — ı memâlik 320

tarafdâr/lar 5, 31, 83, 109, 114, 115; — lık 63, 276, 322

tard 27, 56, 83, 145, 211, 218, 223, 224, 256, 332, 339, 340, 360, 409

târîh/ler 7, 8, 13, 15, 23, 31, 39, 45, 48, 101, 105, 146, 160, 189, 275, 288, 332, 372, 397; — düşürmek 101; — eczâsı 189; — söylemek 372; — tahrîr eylemek 332; — yazmak 101; — i Cebertî 34; — i Cevdet 1; — i Îseviyye 275, 397; ayr.bkz. tevârîh

tarîk/lar 7, 11, 13, 25, 32, 41, 42, 100, 104, 137, 149, 150, 162, 163, 171, 180, 185, 212, 214, 227, 247, 274, 304, 309, 331, 342; — ı desîse 247; — i eslem 41; — i hıdmet 375; — ı hîle 214; — ı hud'a 214; — ı ilmiyye 13; — ı İngiltere 274; — i insâf 342; — ı istikāmet 331; — ı kazâ

171, 180; — ı tahsîl-i ulûm 104; — ı tedrîs 7, 13; kat'-ı — 255, 304

Tarîkat-ı Muhammediyye 178

tarla 234

târ-mâr 41, 135

tarziye 382

tasallut/lar 113, 128, 151, 262, 341, 362, 399, 406

tasarruf; kabza-i — 54, 278, 281, 282, 378; zîr-i — 282; ayr.bkz. tasarrufât

tasarrufât 31

tasâvîr 98

tasdîk 2, 21, 37, 63, 84, 88, 94, 126, 141, 198, 200, 202, 206, 209, 214, 227, 228, 231, 254, 255, 266, 269, 274, 276, 278, 293, 294, 340, 342, 344, 346, 359, 369, 370, 396, 397; — nâme/ler 4, 5, 6, 124, 126, 201, 266, 313, 314, 315, 350, 354; — mâddesi 278; — senedi 255; Mübâdele-i — nâme 124

tasfiye 362

tashîh 77, 260, 267, 288, 369, 375; — i mâdde 288

taş/lar 35, 41, 353, 384, 386; değerli — 384

taşra/lar 7, 10, 25, 40, 51, 77, 102, 118, 126, 140, 160, 177, 222, 227, 231, 343, 383, 401; — mansıbı 77; — mansıbları 160; — umûru 10; — ümerâsı 7; — vüzerâsı 51, 102, 222

Tatar/lar 4, 5, 21, 24, 47, 69, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 93, 109, 111, 127, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 221, 232, 237, 246, 252, 253, 254, 295, 313, 314, 328, 329, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 364, 365, 369, 371, 378, 379, 380, 381; — bendeleri 364; — eyâletleri 379; — halkı 216, 339, 341, 364, 365; — hânları 344, 345, 381; — kavmi 221, 232, 314, 378; — kıyâfeti 210; — mesâlihi 346; — serbesiyyeti 5; — sultânları 89; — tâ'ifesi 329, 344, 379; — ı diyânet-şi'âr 93, 111; vücûh-ı — 252

"Tatarcık", Mûsıla-i Süleymâniye Müderrisi Kırımî Osmân Efendizâde Abdullâh Efendi'nin lâkabı 3

tavâf 385

tavâ'if 51, 78, 87, 93, 128, 198, 202, 245, 246, 313, 314, 344, 345, 347, 348, 357, 365, 378, 381; — i akvâm-ı Tatar 345; — i askeriyye 51, 78; — i Efrenc 128; — i harbiyye korsanları 198, 202; — i Tatar 87, 93, 245, 246, 313, 314, 347, 365, 378, 381

tavassut 121, 246, 247, 271, 278, 297

tavâşî 265

tavsiye 79, 91, 109, 151, 154, 159, 223, 317, 319, 323, 324, 358, 365

Tavşancı; — aşîreti beyi 61; — aşîreti dilâverleri 61

"Tavukcubaşı dâmâdı", Re'îsülküttâb el-Hâcc Mustafa Efendi'nin lâkabı 158

TAVUKÇU RE'ÎS MUSTAFA EFENDİ, Kethudâ-i Sadr-ı âlî Resmî Ahmed Efendi'nin kayınpederi 309

TAYFUR BEY, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılarından 20; Rakka Vâlîsi Mehmed Paşa'nın mîrîye taahhüd ettiği meblağın tahsiline mübâşir tayin olunması 20

tayyârât 189

tazarru' 7, 165

tazmîn 139, 168, 169, 293, 294, 325, 327, 328, 350, 358, 379, 382; — akçesi 328; — husûsu 325; — i sefâ'in mâddesi 293; — mâddesi 293, 294, 327

tazyîk 26, 33, 44, 58, 187, 238, 244, 252, 298, 318, 340, 345, 356, 380, 389, 391; — āt 58

te'addî/ler 14, 19, 25, 54, 64, 218, 218, 233, 237, 355, 356, 357, 358, 359; — yât 12, 14, 17, 19, 65, 154, 161, 164, 176, 217, 240, 272, 372; — yât-ı vâkı'a 12; itâle-i dest-i — 54

teba'a 72, 94, 95, 97, 98, 140, 201, 202, 203, 234, 279, 297, 298; — i Devlet-i Aliyye 94, 95, 203; — -perverlik 140

teba'iyyet 67, 95, 111, 127, 141, 252, 277, 281, 331, 337, 342, 378; — i ma'neviyye 111; dâ'ire-i — 277

tebdîl 9, 15, 27, 28, 40, 52, 86, 100, 102, 103, 107, 120, 133, 145, 156, 166, 241, 243, 277, 399; — ât 60, 75, 267, 338, 348; — en 1, 76, 81, 100, 181, 195, 267, 301; — hâsekîliği 9; — Hâsekîsi 15; — i ahlâk 120; — i câme 40; — i hevâ 27, 100, 103, 107; — i menâsıb-ı vüzerâ 133; — i sadâret 241; — i ziyy ü kıyâfet 15

tebeddül 380; — ât 48, 313, 348; — ât-ı mütenevvi'a 313; — i mansıb-ı fetvâ 24; — i Meşîhat 48, 60; — i riyâset 46; — i sadâret 24, 105, 269

teberdârân; — ı hâssa zümresi 159

teberrük 258, 261, 262, 320, 325

te'bîd 365; — en 33

teb'îd 56, 72, 211, 215, 247, 267, 268, 269, 308, 340

teblîğ 13, 28, 295, 329, 337, 391

tebrîd 215, 221, 300, 313

tebşîr 30, 33, 122

tecâhül; sûret-i — den gelmek 200

tecâvüz 19, 51, 53, 63, 64, 73, 87, 115, 231, 233, 282, 283, 317, 321, 348; — ât 59; hareket-i — iyye 245

techîz 32, 69, 87, 134, 142, 210, 231, 251, 260, 358; — ât yardımı 386; — i asker 134; — i donanma 260;

tecrîm 129, 187

tedâbîr 68, 73, 110, 213, 215, 222, 223, 232, 235, 244, 245, 273, 275, 276, 296, 327, 373; — i askeriyye 276; — i mülkiyye 373; — i nâfi'a 327; — i Seferiyye 243

tedâfü'î 276

tedârük 2, 37, 51, 57, 61, 69, 78, 83, 86, 89, 91, 109, 135, 153, 157, 214, 224, 230, 238, 264, 271, 280, 284, 285, 289, 297, 304; — ât 17, 59, 60, 67, 68, 69, 73, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 110, 123, 225, 227, 228, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 245, 249, 252, 254, 257, 260, 267, 286, 289, 296, 373, 379; — ât-ı askeriyye 88; — ât-ı bahriyye 67; — ât-ı berriye 67; — ât-ı cesîme 73, 379; — ât-ı cüz'iyye 289; — ât-ı Devlet-i Aliyye 296; — ât-ı harbiyye 85, 235, 237; — ât-ı ihtiyâtıye 225, 228, 257, 267; — ât-ı kaviyye 69, 87, 91, 228, 229; — ât-ı külliyye 17, 235, 252; — ât-ı külliyye-i harbiyye 235; — ât-ı lâzime 84, 289; — ât-ı seferiyye 59, 60, 68, 83, 123, 230, 236, 238, 254, 260, 270, 284, 286, 289

tedbîr 9, 10, 15, 65, 103, 104, 117, 132, 175, 268, 286, 307, 321, 382; ayr. bkz. tedâbîr

te'dîb 3, 12, 17, 32, 40, 51, 52, 88, 95, 96, 97, 99, 113, 144, 145, 162, 169, 220, 246, 284, 318, 319, 332, 353, 355, 357, 358, 376, 377, 394, 404, 408, 412; — ât-ı şer'iyye 18

te'diye 32, 37, 234, 348, 380, 382

tedmîr 121, 316, 319, 322

tefahhus 71, 76, 91, 331, 333, 338, 349, 391, 407, 409, 410

tefâvüt 16

tefrika 5, 235, 310

tefsîr 82, 104, 344; — i *Kādî <-ı Beyzâvî>* 82

Tefsîr-i Mollâ Gûrânî 178

teftîş 74, 91, 99, 112, 147, 222, 235, 241, 244

tefvîz 203, 204, 216, 272, 345, 374

tehdîd 92, 95; — ât 168

tekâlîf 159, 273, 349, 395, 398; — i anîfe 28, 215; — i muhaddese 237; — i Örfiyye 405; — i şâkka 14

tekā'üd 334; — arzı 334; — en 134; — lük 375

tekdîr 189, 226, 323, 327, 394, 403, 410; — ât 391

tekellüf 122, 170, 201, 364; — ât 201, 251, 364, 376, 377

Tekfurdağı 23; — Kazâsı 256

te'kîd 47, 123, 167, 168, 221, 248, 283, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 377, 380, 388; — ât 365; — en 344, 358

tekne 90

tekye 101, 180, 302

tel; — işleme 377; — li paşmaklar 170

telef 25, 40, 52, 69, 71, 86, 116, 117, 128, 177, 253, 254, 275, 292, 379; — ât 69, 380

Telhîs 173, 328

telhîs 84, 241, 290, 291, 330; — i âlî 290, 291; — i sâmî 84, 328; — i sâmî sûreti 328

te'lîf 7, 104, 105, 110, 135, 221, 248, 250, 275, 309, 310; — ât 302; — -gerde 104

telkīn 281, 288, 319, 323, 324, 327, 337, 365, 383

temâruz 79, 236, 362

temâşâ 28, 32, 94

temelluk 235

temellük 212, 213

temessük/ler 4, 123, 124, 198, 199, 200, 205, 346; — ât 138; esâs-ı — 198, 199, 200, 205

temettu' 7

temhîr 149, 198, 200, 207, 209, 340, 346, 351, 388, 397, 406, 409

temlîk 272, 349

Temrek <Kırım'da, Ukrayna'da> 340

temyîz 80, 154, 155, 158, 170, 186, 193, 250, 305, 309, 311, 319, 407

tenbîh 12, 15, 29, 51, 61, 62, 66, 79, 91, 94, 97, 99, 109, 144, 154, 167, 168, 217, 219, 232, 239, 240, 243, 262, 263, 264, 280, 284, 290, 295, 300, 315, 322, 324, 348, 353, 357, 365, 388, 393, 398; — ât 13, 64, 92, 251, 297; — ât-ı ekîde 51; — ât-ı mütevâliye 297

tenfîr 213, 300

tenkīh 60, 136, 138, 266, 267, 329; — Ahidnâmesi 400; — ât 348; — nâme 124, 125, 126, 148, 212, 232, 297, 344, 411, 412; — ı şurût-ı musâlaha 329; — i mevâdd-ı ahdnâme-i Rusya 138; — i musâlaha 136

Tenkīhnâme; — Mu'âhedesi 412

tenkîl 44, 316, 377

Tenzîh; — bahsi 74

tenzîl 23, 101, 159, 251, 315, 332, 399

terakkī 26, 42, 61, 279, 334, 366, 375; — emirleri 334; — lü 61

terâzî 129, 168, 253, 334, 346; — i devleteyn 346

terbiye 3, 29, 32, 96, 120, 172, 224, 234, 241, 353; — i asliyye 96; — -pezîr 120; hüsn-i — 172, 224

tercümân/lar 5, 28, 79, 123, 166, 174, 186, 188, 191, 193, 195, 200, 203, 205, 207, 219, 238, 239, 295, 325, 326, 327, 329, 354, 355, 356, 390, 391, 405, 406, 408, 409; — lık 205; — ı Dîvân-ı Hümâyûn 79; — ı konsolos 354

tercüme 6, 7, 8, 9, 40, 63, 88, 101, 159, 171, 219, 237, 255, 256, 269, 302, 306, 307, 309, 310; — Odası Hulefâsı 40; — i hâl 6, 7, 8, 9, 88, 171, 255, 269, 307, 309; sûret-i — 237

Tercüme-i Mesnevî-i şerîf, Salâheddîn Abdi Efendi'nin te'lîfi 302

Tercüme-i Şâfiye, Salâheddîn Abdi Efendi'nin te'lîfi 302

terfî' 13, 45, 165, 344, 345, 352, 353

terk; on iki — 250

terkīn 406

Tersâne 29, 45, 51, 52, 58, 67, 68, 90, 106, 108, 113, 123, 129, 133, 146, 154, 181, 182, 185, 186, 187, 203, 204, 211, 220, 286, 301, 305, 306, 307, 309, 343; — amelesi 45; — Bağçesi 29; — çâvuşu 90; — emâneti 133,

182, 185, 186, 306, 307; — Emîni 45, 58, 68; — küreği 306; — i âmire 51, 52, 67, 106, 123, 129, 146, 154, 181, 186, 187, 203, 211, 286, 305, 306, 309; — i âmire Bâğçesi 123; — i âmire emâneti 187; — i âmire Emîni 106, 129, 181, 186, 211, 286; — i âmire kerestesi 67; — i âmire umûru 51; — i ma'mûre 204

tertîbât 284; — ı askeriyye 235; — ı Devlet-i Aliyye 288; — ı sayfiyye 285

TERZİ HÜSEYİN AĞA, Kuds-i şerîf Kādîsı Mahmûd Efendi'nin babası 184; Vezîr Kethudâsı 184

tesâhub 125, 211, 280, 382

tesbîh; inci — 264

Teschen <Çek Cumhuriyeti'ne bağlı Polonya sınırında bir kasaba, günümüzde "Cesky Tesin" adını taşımaktadır> 125; — şehri 125

tescîl 391, 398

teserrî 154

teshîr 34, 44, 54, 90, 150, 212, 244, 247, 280, 282, 322, 323

tesvîd 168, 267

teşcî'ât 379

Teşen, bkz. Teschen

teşhîs 193, 222, 305, 310; — i illet 305

teşnî' 74

teşrîfât 4, 5, 21, 66, 67, 83, 84, 126, 185, 210, 211, 227, 314, 323, 324, 339, 360; — cı 124, 185, 189, 311; — cı efendi 146; — cılık 183, 189; — ı hümâyûn 4, 5, 21, 66, 67, 360; — ı mevâhib-gāyât-ı tâcdârâne 324; — î 146; — kalemi serhalîfesi 185; — Kîsedârı 28; — Odası emekdârları 189

tevâbi' 165, 193, 199, 202, 412; — i cedîde 193; — i Devlet-i Aliyye 199, 202

tevârîh 15, 42, 49, 156, 182, 272, 288

tevâtür 176

tevcîh/ler 1, 2, 10, 11, 12, 20, 24, 25, 27, 33, 36, 39, 45, 46, 47, 48, 50, 58, 59, 68, 70, 76, 77, 78, 80, 86, 92, 93, 99, 100, 102, 104, 106, 107, 115, 116, 119, 120, 121, 129, 130, 133, 136, 147, 148, 150, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 173, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 240, 242, 243, 247, 257, 267, 268, 270, 304, 311, 314, 333, 335, 336, 337, 338, 365, 374, 375; — ât 59, 75, 86, 102, 105, 132, 133, 154, 158, 159, 161, 162, 165, 183, 240, 248, 267, 303, 331, 336; — ât-ı İlmiyye 183; — ât mâddesi 331; — emirleri 33; — ber'ât-ı âlî-şânı 314; — i ba'zı menâsıb-ı mevâlî 173; — i menâsıb 133

teveccüh; teceddüd-i — ât-ı şâhâne âsârı 107; — i şâhâne 3, 24, 75, 76, 105, 173, 175, 188; — i şâhâne âsâr-ı aliyye 173

TEVFÎK EFENDİ, mevâlîden 372; Halîl Hamîd Paşa'nın sadâretine târîh düşürmesi 372

tevfîk 144, 249, 348, 351, 352, 362, 369, 371, 374; — āt-ı aliyye 316, 372; — āt-ı celîle 351; — ı Bârî 362; — ı Rabbâniye 374; mazhar-ı — 369; mukārenet-i hazar-ı — 351

tevkī' 9; — î 50, 133, 155, 164, 268; — îlik 164, 268; — îlik mansıbı 133

tevkīf 17, 23, 39, 46, 103, 113, 121, 139, 143, 152, 160, 188, 221, 285, 290, 303, 318, 376, 390, 393, 394, 401, 402, 409

tevkîl 129, 392

Tevrât 98

teyakkuz 223, 282, 344, 368

TEYMURAZ HÂN, Tiflîs Hânı İrakli Han'ın babası 281

tezelzül 410

tezevvüc 303

tezkire/ler 21, 396, 398; — cilik 3, 10, 80; — i evvel 130, 136; —i evvellik 130; — i sânîlik 130; — i sâmiye 195, 199

tezvîc 173

tezvîr 298, 299, 322; — ât 391

tezyîf 222, 255, 257, 308

Tezyîl XI, 207, 296

tezyîn 4, 30, 168, 258

Tıb Medresesi, İstanbul'da Süleymâniye'de; — Müderrisi 303

tîg 296

tırâş 130, 175, 353; baş — ı 175; — ı ser-i sa'âdet 175

Tırhala <Yunanistan'da Teselya'da>; — Sancağı 10, 52; — Sancağı Mutasarrıfı 80

tırnak; — iliştirmek 221

ticâret 138, 140, 141, 143, 167, 190, 192, 196, 201, 202, 234, 237, 239, 265, 266, 291, 298, 300, 347, 348, 355, 357, 369, 370, 371, 387, 388, 390, 391, 397, 399, 402, 404, 406, 408, 410, 412; — ahdi 291; — ahidnâmesi 402; — gâh-ı cihân 298; — kazıyyesi 138; — mâddeleri 265; — mâddesi 141; — mu'âhedesi 265, 412; — nizâmı 265; — sefâ'ini 237; — şerâ'iti 192; — tarîkı 291; — i sâhiliyye 140; — i sefâ'in 369, 370; — i sefâ'in mâddesi 138; fevâ'id-i — 202; icrâ-yı — 388, 391, 392, 393; mâdde-i — 167; menâfi'-i — 196; menfa'at-ı — 196; mevâdd-ı mu'âhede-i — 387; mevâdd-ı — 138, 265, 266; nef'-i — 388; tevsî'-i dâ'ire-i — 202; tevsî'-i — 141; geçid — i 402

Tiflîs <Gürcistan'ın başkenti>; — Hânı 55, 63, 65, 66, 281, 323, 324, 325

tilâvet 74, 264

tîmâr 42, 86, 331, 332, 333, 334, 336, 337; — ashâbı 333; — lu asâkir-i bahriyye 40; — mutasarrıfları 332; — ru'ûsları 336; — tevcîhâtı 86

TİMUR PAŞA, Köysancağı Mutasarrıfı 70, 115, Baban Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın ma'iyyetinde olarak onun kardeşi Ahmed Paşa ile yaptığı muharebede esir olması

ve Ahmed Paşa tarafından i'dâmı 116

TİMUR PAŞA, Mîrimîrân 188; Van Muhâfızı 188; rütbe-i vezâretle Erzurum Vâlîsi 188

Timur; — hânedânı 381

tîr; — i gamze 310; — i ihtiyâl 299; — i tama' 299

Tire 26

tîr-keş; murassa'— 264; mücevher— 178

Tobago <Trinidad ve Tobago adlı ülkenin adası>; — Cezîresi 278

tohum 234

Tokad 41

Tombasar 246, 270, 285, 290, 291, 361; — başbuğluğu 270; — havâlîsi 246 — muhâfızları 285; — voyvodası 290, 291

top/lar 26, 38, 47, 66, 69, 90, 102, 111, 128, 133, 134, 141, 143, 145, 167, 249, 250, 251, 270, 280, 297, 339, 340, 341, 356, 359; — atılmak 66, 167; — atmak 38, 250; — ile selâmlamak 356; — çeker 301; — şenliği 47, 102, 133, 145; — ta'lîmi 134; nev-îcâd — 249

TOPAL (A'REC) OSMÂN PAŞA, Sultân I. Mahmûd devri vezîrlerinden 13; Ahmed Paşa'nın babası 48, 160; Ahad Paşa'nın babası 13; Yanya ve Üsküb Sancakları ilhâkıyla Hotin Muhâfızı, sonra Belgrad Muhâfızı olan Mehmed Paşa'nın dedesi 48, 160; Müderris Osmân Paşa'nın dedesi 13; Sadr-ı esbak 80, 160

TOPAL OSMÂN PAŞAZÂDE AHAD PAŞA, Sultân I. Mahmûd devri vezîrlerinden Topal Osmân Paşa'nın oğlu 13; Müderris Osmân Paşa'nın babası 13

TOPAL OSMAN PAŞAZÂDE AHMED PAŞA, Topal Osmân Paşa'nın oğlu 48, 160; sırasıyla İnebahtı, Hotin ve Belgrad Muhâfızı olan Mehmed Paşa'nın babası 48, 160

TOPAL OSMÂN PAŞAZÂDE MEHMED PAŞA, Sadr-ı esbak Topal Osmân Paşa'nın torunu 48, 160; Ahmed Paşa'nın oğlu 48, 160; III. Osmân asrında Dergâh-ı âlî Kapucubaşısı 160; mîr-i mîrân 160; seksen iki seferinde ordu-yı hümâyûna me'mûr olması 160; Vezîr 160; İnebahtı Muhâfızı 48; Yanya ve Üsküb Sancakları ilhâkıyla Hotin Muhâfızı 48; Belgrad Muhâfızı 160, 183; Rumeli Vâlîsi 183; ikinci def'a Belgrad Muhâfızı 160; "Âsaf" tahallüs ederek inşâ-yı şi're rağbeti 160

topçu/lar 62, 219, 250, 251, 297, 375, 376; — başı/lar 131, 250, 406; — mülâzimi 375; — ocağı 375; — zâbitleri 251; mâhir — 250; mu'allem — 250

Topçular, İstanbul'da Ebû Eyyûbî-i Ensârî civarında 182

Tophâne 343; — İskelesi 124; — nâzırı 305; — i âmire kışlaları 250; — i âmire Nâzırı 250; — i âmire Ocağı 250, 375

Topkapu/Topkapusu <İstanbul'da bir semt> 100, 267; — havâlîsi 49

Topkapu <Sarâyı> 267

TOPKAPULU SÂLİH EFENDİZÂDE, Şeyhülislâm 183

toprak 35, 61, 322

Torbalı, Bayındır'a yakın köy 26

tot; — beyzâde 220

Tozan, Mar'aş'ta Kâfir Gölü'nün üst tarafında 18

tozluklu; — i münakkaş 62

töhmet 16, 109, 219, 221, 355, 358, 391, 410

Trablusgarb <Libya'da> 260; — beylerbeyisi 206; — halkı 206; — Ocağı/Ocakları 168, 203, 206, 407; — Ocakları korsanı 407

Trablusşâm <Lübnan'da> — eyâleti kapu kethudâsı 186; — Mutasarrıfı 161, 304; — mutasarrıflığı 161

Trabzon 63, 87, 130, 133, 161, 165, 222, 247, 268, 324; — Eyâleti 130, 133; — Vâlîsi 63, 87, 130, 161, 222, 324

Trapoliçe, <Tripoliçe/Tripolitza, Yunanistan'da Mora'da bir şehir> 129

Trieste <Adriyatik Denizi kıyısında İtalya limanı>, o devirde Nemçe iskelesi 144

tûde; — i siyeh 160

tuğ 171

tuğralı; — emir 85

tuğyân 41, 73, 116, 141

tuhaf 38, 264

tûl; — en 71, 162, 179

tullâb 74

tulûm; — ı siyâh 124

Tuna 113, 127, 157, 231, 232, 245, 247, 249, 291, 298, 347, 382, 388; — iskeleleri 291; — 'nın medhali 298; — sevâhili 113, 231, 245, 249; — yalısı 247

Tunus 168, 203, 206, 258, 261, 262, 358, 407; — beylerbeyisi 258, 261, 262; — halkı 206; — Ocağı 168, 203, 206, 358; — Ocağı Korsanı 407

Turla <Dniestr>; — nehri 346

turnacıbaşı 87

TURNACIZÂDE AHMED AĞA / PAŞA, Kul Kethudâsı 31; azli 31; Rumeli eşkıyâsını teftîşe me'mûr 31; Yeniçeri Ağası 31, 52; Vezîr 52; Tırhala sancağı mutasarrıfı 52

turuk 13, 116; — ı aliyye 13

tüccâr/lar 10, 113, 121, 138, 140, 141, 142, 143, 169, 202, 216, 238, 292, 293, 294, 317, 318, 321, 347, 348, 354, 355, 356, 357, 358, 388, 389, 390, 393, 394, 395, 396, 397, 400, 401, 405, 410; — gemileri 138, 141, 142, 143, 216, 238; — sefâ'ini 113, 140, 142, 143, 356, 358, 393, 394, 396, 400, 401, 405; tüccâr sefînesi/sefîneleri 121, 141, 169,

292, 293, 294, 347, 348, 356, 388, 394; — tâ'ifesi 356, 389; — ı Acem 321; — ı İran 317

tüfeng/ler 41, 77, 111, 117, 177, 178, 251, 264, 341, 403; — atmak 111; — ci 117; — dâneleri 77; — kundağı 41; — ta'lîmi 177

Türbe 47, 80, 108, 158, 184, 384, 385; — i Cedîde, İstanbul'da Bâğçekapu'da 158

Türk; — askeri 34

Türkçe 310

Türkî 71, 310

türktâzî 175

tütün 170

U

UBEYDULLÂH B. ABDULLÂH EFENDİ, bkz. Mûsâzâde —

ubûdiyyet 3, 14, 26, 56, 63, 64, 66, 67, 152, 187, 226, 283, 323, 324, 327; — nâme 152; — i Devlet-i Aliyye 66, 67, 226; — i Saltanat-ı seniyye 63

Uçhisâr; — Kazâsı, Niğde Sancağı'na bağlı 159

uhûd 169, 205, 206, 208, 213, 215, 219, 232, 233, 255, 370; — u düveliyye 233; hılâf-ı — 213, 255; in'ikād-ı — 202; muhâfaza-i — 219;

uhuvvet 116, 363

ukalâ 269, 296, 297, 321; dest-yârî-i tedbîr-i — 321

ukūd; — ı kuyûd 233; — ı uhûd 233

ukūl 220, 241

ULA MÜFTÎSİZÂDE MEHMED EFENDİ, 8 Muharrem 1196'da (24 Aralık 1781) yapılan ruus imtihanında müderris olanlardan 173

ulaklar 411

ulemâ 4, 21, 22, 24, 27, 51, 73, 82, 99, 107, 128, 151, 165, 172, 183, 243, 252, 256, 257, 265, 284, 320, 377, 383; — -yı a'lâm 27, 107, 257, 284; — -yı Hanâbile 73; — -yı izâm 383; — -yı Mısr 128; fuhûl-i — 7; mahâdîm-i — 29; Meşâhîr-i — 172; meşâhir-i — -yı Mısriyye 82

ulûfe/ler 62, 78

ulufeciyân; — ı yesâr kitâbeti 158

ulûm 29, 74, 171, 172, 302, 308; — ı âliye 302; — ı aliyye 172; Bahr-ı zehhâr-ı — 74; tahsîl-i — 104, 171, 308, 309

Ummân; — hâkimi 152, 153; — hüccâcı 153; — lular 153

umûr 1, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 16, 31, 40, 49, 55, 84, 86, 98, 99, 102, 104, 107, 110, 132, 133, 140, 144, 150, 151, 157, 175, 176, 188, 197, 201, 204, 211, 213, 219, 225, 226, 234, 237, 241, 242, 243, 247, 254, 255, 263, 265, 268, 271, 288, 292, 300, 307, 310, 313, 314, 315, 325, 328, 335, 336, 339, 340, 341, 343, 345, 346, 351, 353, 366, 367, 369, 371, 372,

374, 377, 380, 381, 383, 389, 391, 393, 404, 405, 412; — ı acîbe 201; — ı askeriyye 49, 132, 134, 255; — ı bahriyye 40; — ı cesîme 55, 225, 247; — ı cesîme-i ser'askerî 247; — ı cüz'iyye 175, 292; — ı dâhiliyye 5, 84, 110, 381; — ı defteriyye 242; — ı devlet 204, 271, 288, 298, 310, 315, 353, 369; — ı devlet-i Aliyye 14, 315, 372, 393; — ı dîn 372; — ı dîniyye 341, 380; — ı dünyeviyye 345; — ı düveliyye 150; — ı ecânib 351; — ı erba'a 140; — ı eyâlet 14, 151; — ı hâriciyye 157, 313; — ı i'tikādiye 98; — ı kudûm 351; — ı külliyye 175; — ı ma'lûme 15, 234, 297; — ı mâliye 10, 107; — ı me'mûre 226; — ı mehâmm-ı devlet 1; — ı mezhebiyye 188, 313, 339, 340; — ı mu'tenâ-bihâ 366; — ı muhâfaza 374; — ı muhârebât 263; — ı mühimme 268, 335, 336; — ı mühimme-i Devlet-i Aliyye 343; — ı mülkiyye 4, 132, 144, 213, 243, 255, 313, 314, 345, 367; — ı müselleme 15; — ı müsta'cele 85; — ı saltanat 307; — ı Saltanat-ı seniyye 328, 367; — ı selâse 86; — ı şer'iyye 391; — ı tabî'iyye 12, 16, 99; — ı Tatar 211, 219, 237, 346, 369, 371; — ı ticâret 300, 389, 390, 404, 405, 406, 412; — ı uhrâ 377; — ı vahîme 176; a'zam-ı — 195, 343; cerh-i — 351; dakāyık-ı — 184; dakāyık-ı — ı mülkiyyeye 243; ehemm-i — 285; evliyâ-yı — 98, 195; evliyâ-yı — ı devlet 204, 271; fetk-i — 11; hall ü akd-i — 114; hall ü akd-i — ı âlem 133; külliyyât-ı — 298; mehâmm-ı — 351; mu'avvecât-ı — 82; re'y-i evliyâ-yı — 195; retk-i — 11; sadr-ı — 132; ta'dîl-i — 351; ta'tîl-i — 232; tabî'at-ı — 340; tanzîm — u 295; tanzîm-i — 151, 255; temşiyet-i — 330; tesviye-i — 248; vâcibât-ı — 247; zimâm-ı — 18; zimâm-ı — ı saltanat 307

unvân; — ı zâhirî 213

urbân 33, 75

usât 1, 116, 117, 162, 219

usûl 16, 25, 81, 85, 86, 156, 194, 202, 207, 209, 230, 233, 235, 254, 272, 273, 274, 277, 378; — i adliyye 274; — i câriye 16; — i cedîde 378; — i düvel 207; — i düveliyye 207; — i Efrenciyye 209; — i ittifâkıye 277; — i münâzara 233; — i mütecebbire 272; — i mütekābile 202; — i politika 156; — ı rıfkıyye 274; — i şerî'ât-ı mutahhara 294; hılâf-ı — 25

Uşşâkī 302

Utrecht <Hollanda'da>; — Şehri 279

Utrek, bkz. Utrecht

UZUN ABDULLÂH PAŞA, Aydın Muhassılı 78; Vezîr 78; Diyârbekir Vâlîsi 56, 78; Diyârbekir Ser'askeri 78; ilhâkan Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıfı 78; azli 80

UZUN ALİ, Levend ocağı re'islerinden 42; Saydâ Vâlîsi Cezzâr Ahmed Paşa'nın yanına kapulanması 42

UZUN İBRÂHÎM, Levend ocağı re'îslerinden 42; Saydâ Vâlîsi Cezzâr Ahmed Paşa'nın yanına kapulanması 42

Ü

ücret 45, 86, 403

ülfet <dostluk> 31, 54, 55, 147, 151, 174, 326

Ülgün <Karadağ'da bugün "Ulcinj/Ulqini adlı liman> 168, 169; — lü 169, 357

ülkât 354

ülke/ler 54, 246, 247, 320, 321, 324, 355, 386; — i İran 54; — i Revân 320; ayr.bkz. ülkât

ümenâ 397

ümerâ 21, 22, 32, 33, 36, 41, 44, 111, 117, 127, 128, 141, 146, 153, 216, 221, 223, 290, 322; — i Cidde 153; — -yı Alman 141; — -yı Çerâkise 216, 221; — -yı kabâ'il 223; — -yı kirâm 322; — -yı Mısriyye 32, 127, 146

Ümîdburnu; — yolu 72

ümmet; —i Muhammed 262, 318, 322, 341; — i Muhammediyye 262

ümmî 132, 351

üserâ 4, 191, 192, 203, 204, 259; — mâddesi 4, 191, 203; — -yı İslâmiye 259; — -yı müslimîn 191, 203, 204, 259

Üsküb <Makedonya'nın başkenti> Sancağı 48

Üsküdar 8, 60, 67, 76, 84, 129, 170, 184, 186, 304, 309; — kazâsı 184; — mollâsı 170, 304, 309

üzüm 405, 406

V

va'z 28, 30, 46

va'ziyye; — vazîfesi 108

vâcib 37, 111, 249, 337, 350, 395

vâdî 35, 175, 245

vahşet; indifâ'-ı — 410

vak'a 41, 117, 153, 162, 164, 174, 177, 186, 187, 219, 224, 272, 275, 288, 311, 318, 379; — i fevka'l-âde 117

Vak'a-nüvîs/ler 288, 311; — lik 311

vakf 108; ayr.bkz. evkāf

vâlî/ler 16, 26, 55, 56, 73, 74, 114, 119, 128, 129, 149, 162, 241, 250, 282, 331, 389, 390, 403, 405, 406, 407, 411; — kā'immakāmlığı 114; — lik 114, 160; — i vilâyet 331; ayr.bkz. vülât

vâlide 17, 104, 145, 156, 213, 333; — i muhtereme 145; — i şâh-ı cihân 104

Vâlide; — Câmi'-i şerîfi, Bağçekapusu'nda 47, 80, 82; — Sultân Câmi'i 108; — Câmi'i Türbesi 80; — Sultân Câmi'-i şerîfi 158; — Türbesi 80

Van; — eyâleti 96, 188; — Muhâfızı 188

varak 71; ayr.bkz. evrâk

vâridât 12, 46, 128, 218, 234, 273, 382; — ı mu'ayyene 12; — ı mukarrere 382

vârisler 55

Varna <Bulgaristan'ın Karadeniz limanı>; — ser'askeri 81

Vasan İstanislas, bkz. Vasan Stanislas

Vasan Stanislas; — tarîkının kavalyeri 350

VASCO DE GAMA, Ümidburnu yolunu keşfeden Portekizli 72

VÂSIF EFENDİ, müverrih 174, 249, 269, 270, 287, 296, 307, 311; Vak'a-nüvîs 311; — *Târîhi* 212, 254, 288

VÂSIF EFENDİ, Süleymâniyye'de Tıb Medresesi Müderrisi 303

vasıyyet 172, 355

vasî/ler 155, 391; — siz 391

VASİLİY PAVLOVİÇ ROMANOV, Rus generali 84, 112; Özi sâhillerindeki Rus askerlerinin kumandanı 84; Kapudan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa ile görüşmesi 112

VASKO Dİ GAMA, bkz. Vasco de Gama

vaşak 29, 30, 377

vatan 34, 35, 55, 83, 113, 123, 127, 129, 134, 253, 254, 273, 274, 279, 410; ârzû-yı — 34, 35; hubb-ı — 34, 35; ayr.bkz. evtân

vaz'; — ı yed 355

vazîfe 2, 16, 46, 49, 52, 68, 70, 81, 99, 101, 257, 284, 285, 310, 343, 363; — i me'mûriyyet 68; — i zimmet 16, 46

vebâ 93, 95, 101, 103; — -yı azîm 95

vebâl 337; — i azîm 337

Vefâ; — Şeyhi 173

Vefeyât 6, 80, 107, 153, 184, 302; — ı A'yân 153, 302

VEHBİ EFENDİ, bkz. Sünbülzâde —

Vehhâbî/ler 73, 75

vekâle/vekâlet 9, 28, 56, 315, 316, 322, 343, 351, 374; — en 105, 186, 305; — i müzevvire-i şâhî 322; mesned-i ulyâ-yı — 351

vekāyi' 1, 8, 10, 32, 40, 45, 67, 81, 88, 114, 117, 119, 129, 138, 150, 157, 170, 173, 186, 236, 237, 361; — i âtiye 157, 236; — i Devlet-i Aliyye 119; — i Irak 114; — i keder-âmîz 361; — i Mısır ve Şâm 32; — i Mora 150; — i Müteferrika 170; — i Şettâ 45, 81, 129, 186; Bakıyye-i — 1; doksan altı senesi — bakāyâsı 311; doksan bir senesi — 114, 185; doksan dört senesi — 99; doksan iki senesi — 143; doksan senesi — 151, 188, 281; doksan üç senesi — 280, 281, 288; seksen dokuz senesi — 83; sene-i âtiye — 121; sene-i sâbıka — 10, 21, 46, 115, 122

VEKÎL OSMÂN PAŞA, Saydâ Vâlîsi Zâhir Ömer'in izâlesine me'mûr 40; vezâreti ref' 40; Magnisa'ya nefyi 40

vekîl/ler 34, 54, 56, 154, 221, 238, 259, 273, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 337, 351, 354, 372, 405, 409; — i mutlak 315, 323, 337, 343, 351, 372; — i mutlak-ı hamîde-

fi'âl 351; — i mutlak-ı sadâkat-şiyem 323; — i şer'iyye 409; ayr. bkz. vükelâ

velâyet 288

veled 125, 281, 333, 335, 336; — i zükûr 333

velî 41, 205, 241

VELİ AĞA, Bergama A'yânı Koca Araboğlu el-Hâcc İsmâ'îl Ağa'nın oğlu İbrâhîm Ağa'nın herkes tarafından bilinen ve tanınmış diğer adı 18; Bergama a'yânı 18

velî'ahd 205

VELİYYÜDDÎN EFENDİ, Rumeli Kādî'askeri 99; azli 99

Venedik; — lü 411

verâse/verâset 125, 281

verese 155

vergi 210, 349, 355, 389, 390, 392, 396, 399

Versailles <Fransa'da>; — Şehri 279

Versalya, bkz. Versailles

vesîka 314

vezâ'if 234, 264, 272

vezâre/vezâret 10, 13, 14, 20, 39, 52, 59, 76, 81, 106, 114, 134, 135, 136, 137, 153, 156, 160, 161, 185, 188, 240, 267, 307, 315, 374; — menâsıbı 307; — rütbesi 307; — i Abdürrezzâk Efendi 136; — i uzmâ 315; debdebe-i — 52; esbâb-ı — 155, 163, 224, 248; mahrec-i — 13; merfû'u'l- — 374

vezîr 9, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 48, 50, 104, 132, 135, 146, 171, 177, 184, 242, 302, 308, 309, 319, 321, 325, 330, 352, 353, 367; — kapu çukadârı 20; — kapu kethudâsı 307; — kethudâsı 171, 308; — kethudâsı mühürdârı 308; — mektûbçuluğu 309; — ia'zam 337, 343, 351, 372; — i âlî-şân 171; — i bî-nazîr 352; — i dilîr 19, 26; — i hâlis-i sadîk 353; — i hâzik 132; — i hucestetedbîr 9; — i muhlis 146, 352; — i müdebbir 135; — i mükerrem 19, 318; — i müşârünileyh hazretleri 319; — i nâmdâr 242; — i sadâkat-semîr 330; — i şeh 372; — i vakūr 14; ayr.bkz. vüzerâ

vezn 400

Vidin <Bulgaristan'ın kuzeybatısında şehir> 85, 92, 185, 215, 240, 241, 242; — mansıbı 185; — Muhâfızı 92, 215, 240, 241; — Muhâfazası 92; — vâlîsi 242

vifâk 54, 325, 378, 410; hüsn-i — 54, 378

vikāye/vikāyet 64, 90, 139, 217, 229, 232, 245, 319, 336, 337, 341, 342, 345, 371, 380; — en li'l-ahd 217; — i ahd 245, 342; — i ırz 341; — i mâllar 341; — i salâh 380; — i sulh 380; — i şurût-ı musâfât 371; — i şurût-ı silm 371

vilâdet 30, 47, 80, 130; — i hümâyûn 30; — i Sultân Süleymân 122; — i Şehzâde Sultân Murâd 270

vilâyet/ler 22, 55, 139, 319, 320, 331, 398, 399, 401, 404

Virçiniya, bkz. Virginia

vire 59

Virginia <Amerika Birleşik Devletleri'nde>; — Eyâleti ahâlîsi 275; — memleketi 279

Viyana, Nemçe <Avusturya>'nin pâyitahtı 174; — postası 197; — şehri 174

Vize; — Kazâsı 89

VOLTAİRE 299

VOLTER, bkz. Voltaire

Voyvoda/lar 25, 26, 79, 240, 299, 300, 406, 411; — lık 174, 348

vukū'ât 15, 87, 190, 208, 211, 249, 287, 371; — ı âtiye 249; — ı Bahriyye 301; — ı gayr-i matbû'a 371; — ı sâbıka 296; — ı sahîha 287; — ı sâlife 15; — ı Şettâ 242, 257

vuzû'; tecdîd-i — 76

vükelâ 46, 47, 60, 75, 82, 95, 107, 109, 110, 112, 121, 122, 124, 131, 135, 157, 179, 190, 200, 202, 205, 207, 208, 224, 225, 235, 254, 272, 274, 288, 289, 297, 317, 322, 337, 338, 341, 358, 366, 371; — -yı devlet 46, 235, 297; — -yı Devlet-i Aliyye 109, 110, 112, 124, 135, 157, 190, 200, 205, 224, 225, 272, 337, 371; — -yı fihâm 107, 122, 322; — -yı kirâm 317; — -yı millet 274; — -yı Saltanat-ı seniyye 341; — -yı zevi'l-ihtirâm 82

vülât 25, 40, 86, 317, 338, 349, 395, 407; — ı fihâm 317

vüzerâ 7, 11, 12, 14, 40, 41, 51, 56, 80, 86, 122, 133, 155, 160, 181, 183, 222, 225, 229, 232, 241, 248, 304, 306, 317, 319, 322, 324, 330, 331, 335, 343, 366, 373, 377; — kapu kethudâları 12; — kapuları 40, 41; — -yı izâm 133, 160, 183, 248, 319, 322, 324, 330; — -yı izâm hazerâtı 319

Y

yâdigâr 137

Yâfa <İsrail'de> 33, 34, 36; — ahâlîsi 34

yağ 393; — lamak 393; — lıkcı esnâfı 80

yağmâ 26, 55, 163, 167, 322

Yahûd 50, 409; — milleti 409

YAHYÂ, Bosna Eyâleti'nde Logoscha Kal'ası dizdâr-ı sânîsi 19; şakī 19

YAHYÂ AĞA, Miftâh Ağası 267; hazîne kethudâsı 267

yaka 37; — yı kurtarmak 307

yakut 265, 384

Yalaklava, bkz. Balaklava

yalan 86, 224, 231, 287

Yaldız; — altını 70

Yalı <Kırım'da, Ukrayna'da> 246, 361

yalı/lar 24, 146, 164, 177, 197, 247

yamaklar 270; yerli — 285

Yanbolu <Bulgaristan'da>; — havâlîsi 60

Yanıkkal'a <Macaristan'da bugün Györ şehri>; — Muhâfızı 251

Yanıkpalanka; — Muhâfızlığı 270

Yanya <Yunanistan'da>; — Sancağı 48

yapı 386

yâr 31, 64, 311

yara 22; — lanmak 43; — ları tîmâr etmek 42

Yaratılmışlar; — ın Efendisi'nin hazînesi 385; — ın En Hayırlısı 384

yarlığ 126, 127

yasak/yasağ 98, 159, 246, 263, 274, 353, 398; — cılar 406; — kavli 398

Yaş <Romanya'da> 79; — Kasabası 79

"Yaşyemiş Gümrükcüsü", sâbık Surre Emîni Hâcı Halîl Ağa'nın lâkabı 243

yatak; — haymesi 62; — odası 79

yatsu 7, 99

yâver 83, 374

YAVUZ SULTÂN SELÎM <Osmanlı Devleti'nin dokuzuncu padişahı> 35

yaylak 61

yazıcı 2, 126; — lık 2, 130; — i esbak 176

YAZICI İBRÂHÎM PAŞAZÂDE ES-SEYYİD MUSTAFA PAŞA, Vezîr 161; Erzurum Vâlîsi 161

YAZICIZÂDE MUSTAFA PAŞA, Hanya Muhâfızı 78; Kars Vâlîsi 183; Rakka Vâlîsi 183; Mûsul Vâlîsi 257; Vezîr 257

ye's 23, 46, 59, 92, 326

yed/ler 109, 123, 133, 162, 205, 206, 229, 259, 262, 278, 290, 315, 331, 334, 338, 339, 340, 345, 351, 355, 356, 358, 361, 362, 372, 378, 382, 389, 395, 396, 409; — i Husrevâne 262; — i ihlâs-peyvend 315; — i istiklâl 133, 372; — i tasarruf 205; keff-i — 123, 229, 361, 362, 382

Yedikulle/ler 179, 180; — kapusu 179

Yedisan <Ukrayna'da> 339

YEĞEN ALİ PAŞA, Erzurum Vâlîsi 48, 318-319; Vezîr 319; sâbık Erzurum Vâlîsi 323; Kars cânibi ser'askeri (sipehsâlârı) 48, 65, 70, 318-319, 323; Sivas Vâlîsi 48; — hazerâtı 319

YEĞEN ES-SEYYİD EL-HÂCC MEHMED PAŞA, Hünkâr Kapucular Kethudâsı Yûsuf Bey'in babası 243; Aydın Muhassılı 26; Vezîr 26, 78; Özi Muhâfızı 91; Özi Vâlîsi 78, 232; ber-vech-i ilhâk Kırşehir Sancağı Mutasarrıfı 78; Anadolu Eyâleti'nden munfasıl 186; Alâ'iye'de ikāmete memur 186; Rumeli Vâlîsi 181; Sadrıa'zam 181, 186, 187, 222, 224, 225, 242, 268, 366; azli 242; Vezîr 242; ma'zûl 372, 374; Sadr-ı sâbık 242, 243; Vidin Vâlîsi 242

YEĞEN MEHMED PAŞAZÂDE YÛSUF BEY, Sadr-ı sâbık Yeğen Mehmed Paşa'nın oğlu 243; Hünkâr Kapucular Kethudâsı 243; azli 243

yelken/ler 258; — -des 258; — i suya indirmek 306, 326

yem 60

yemeklik 28

Yemen 153, 205, 206, 208, 404; — hâkimi 205, 206, 208; — imâmı 208; — kahvesi 404

yemîn 42, 218, 253, 274, 281, 351; — i mü'ekked 42

Yenibağçe <İstanbul'da>; — kazâsı 179

Yenicâmi' 47

yeniçeri/ler 15, 29, 31, 62, 99, 103, 115, 131, 132, 133, 148, 162, 179, 243, 270, 284, 285, 308, 343, 376, 406; — ağalığı 62, 103, 132, 162; — ağası 29, 31, 52, 99, 103, 105, 115, 131, 133, 161, 179, 257, 284, 285, 343, 406; — Efendisi 31; — kışlaları 148, 243; — kitâbeti 308; — neferâtı 285; — ocağı neferâtı 62; — ortası 62

Yenidünyâ 272, 277

Yenikal'a <Kırım'da, Ukrayna'da> 83, 210, 215, 217, 218, 221, 244, 381; — Boğazı 244; Yenikal'a Generali 221; — kumandanı 215, 217, 218

Yenikapu <İstanbul'da bir semt> 27

Yeniodalar <İstanbul'da bir yer> 180

Yenişehir <Bursa'da>; — Mutasarrıf 28, 60

YENİŞEHİRLİ İBRÂHÎM EFENDİ, sâbık Matbah Emîni 106; yeniden Matbah Emîni 106

Yenişehr-i Fener <Yunanistan'da Larissa şehri> 13, 80, 81, 172; — mevleviyyeti 172

yerlü 140, 301, 349, 382

yesâr <servet> 44, 153, 158, 234

yeşillikler 35

yetîmler 155

yevmiyye 4, 23, 61, 298, 375

yılan; — hikâyesi 256

yıldız; — rüzgârı 231

yıllıklar 51

yiğid/ler; mücerred — 375; tüvânâ — 375

yiyecek/ler 60, 139, 163

yoklama/lar 143, 333, 357, 402

yoklanma 142, 401, 402

yol/lar 5, 43, 57, 60, 73, 131, 143, 162, 197, 208, 234, 236, 356, 358, 389; — cular 163, 388, 389, 393; — hükmü 208; — kâğıdı 356, 358; — masrafı 236

YOZEF II., bkz. Joseph II.

yörük; konar ve göçer — tâ'ifesi 18

Yunan; — cumhûrları 214

YÛSUF BEY, bkz. Yeğen Mehmed Paşazâde —

YÛSUF EFENDİ, Za'îm Abdullâh'ın oğlu 8; I. Mahmud devri ricâlinden Âmedci Süleymân Efendi'nin birâderi 8; Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın havâss-ı huddâmından 8; Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın iççukadârı 8; kibar-ı Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan 6, 8; başmuhâsebeci 8; rûznâmçe-i evvel 8; şehremîni 8; sadr-ı âlî kethudâsı 8; ebniye-i şâhâne ve kusûr u kâşâne binâsına me'mûr 8; Binâ Emîni 6, 8;

Lâleli Câmi'i binâ emîni 8; vefâtı 8; Cağaloğlu kurbunda binâ etmiş olduğu mekteb sâhasında defni 8

YÛSUF HÂLİS EFENDİ, Saydâ Vâlîsi Zâhir Ömer'in torunu 40; Şeyh Ahmed Zâhir'in oğlu 40; meşâhir-i şu'arâdan 40; Tercüme Odası Hulefâsından 40

Yûsuf Kethudâ; — konağı 181

YÛSUF PAŞA, Mora Vâlîsi 287; Sadrıa'zam 287

YÛSUF PAŞA, Şâm Vâlîsi Azmzâde Mehmed Paşa'nın büyük oğlu 161; Trablusşâm Mutasarrıfı ve Cerdecibaşı 161; Mîr-i mîrân 161; rütbe-i vezâretle Haleb Vâlîsi 161

YÛSUF-I TÜRKÎ, Hindistân'da Milibar hükûmetine Devlet-i Aliyye tarafından yardım için gönderilen beylerden 71

yuva 44

yük 234

Yüksekkaldırım <İstanbul'da bir semt> 180

yürek; — ağrısı 180

yüz; — ağartmak 50; — aklığı 106; — çevirmek 162, 200; — ü kara olmak 338; — ü üstüne kalmak 190; — vermek 181; iki — lü 287

Z

za'îm 8; ayr.bkz. zu'amâ

ZA'ÎM MUSTAFA AĞA, Dergâh-ı âlî gedüklülerinden 146; Kırım cânibi ser'askeri ordusunda defterdâr 146; Sadrıa'zam çukadarı mübâşeretiyle Dersa'âdet'e getirilmesi 146; katli 146

zâbıta 245, 274, 284, 285, 338, 364; — i ihtisâs 364; — i müstahsene 338; ayr.bkz. zavâbıt

zâbit/ler 141, 239, 240, 380, 389, 393, 396, 403, 406, 411; — ân 33, 51, 128, 275, 349, 355, 375, 390, 393, 405, 406, 407, 408; — ân-ı askeriyye 51; — ân-ı deryâ 390; — ân-ı Mısır 128; — ân-ı ocak 375

zabt 32, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 45, 48, 54, 55, 57, 58, 69, 72, 77, 90, 91, 93, 96, 113, 115, 118, 119, 128, 143, 150, 154, 163, 167, 171, 182, 183, 185, 188, 212, 213, 214, 220, 224, 226, 227, 236, 240, 244, 246, 247, 252, 255, 271, 272, 279, 280, 281, 282, 286, 291, 294, 295, 301, 322, 338, 349, 361, 362, 364, 373, 374, 375, 378, 381, 382; — ı dâ'ire 373; — ı memâlik 72, 382; — ı memleket 382

zafer 53, 294, 317, 320, 322, 329, 378; — -yâb 329; nesîm-i — 53, 294

zağarcı 148; — başı 148, 189; — başılık 189

Zağra-i atîk <Bulgaristan'da>; — Kasabası 92

zahâ'ir 10, 38, 55, 58, 61, 77, 79, 91, 138, 139, 140, 141, 229, 249, 271, 284, 320, 402, 403, 404; — i harbiyye 403

zahîre/ler 10, 138, 141, 147, 153, 260, 365, 405, 406; — mübâşiri 153; ayr.bkz. zahâ'ir

ZÂHİR ÖMER, Akka'daki mütegallibe'den 32, 33; Saydâ Vâlîsi 32, 33, 37, 38, 39, 40; Akka havâlîsini zaptı 36; Akka'da Denizli Ahmed Ağa tarafından kurşun ile öldürülmesi 38, 39, 42, 188

zahm 41

Zaho <Irak'ta Mûsul'a bağlı ilçe>, — sancağı 61

ZAK BULGAROF, bkz. Jak Bulgarof

ZAKARYA PİSKOPOS, Ermeni patriği 143, 145; azli 143, 145; Bursa'ya nefyi 143, 145; yeniden Ermeni patriği olması 143, 145

zamîme; — i Memâlik-i Osmâniye 96

zamm 10, 145, 252, 359, 380

Zan; — kabîlesi beyi 216

ZANOĞLU MEHMED GİRÂY BEY, 1275 senesinde Çerkesistân cânibine me'mûren giden Sefer Paşa'nın babası 216n; ümerâ-yı Çerâkise'den 216, 218, 219, 220, 365; Zan kabîlesi beyi 216; Soğucak muhâfız kā'immakāmı 216, 217, 365; Soğucak Muhâfız vekîli 221, 222; Soğucak Beyi 223, 227, 228, 230, 369 — mâddesi 230

Zaporov; — Kazakları 347

zarf 152, 154, 155, 171, 180, 187, 209, 219, 247, 250, 285, 293, 302, 308, 346

zarî'a 323

zavâbıt; — ı mîrîyye 134; — ı mülkiyye 149; — ı şer'iyye 149

zâyiçe 13

ze'âmet 59, 69, 86, 103, 155, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337; — ashâbı 333; — mutasarrıfları 332; — ru'ûsları 336

zecr 95, 98, 364

zefîrler 126

Zehâb <Eskiden Bağdad'a bağlı ilçe, bugün İran'ın batısında Irak sınırı yakınında> 68

zekât 119, 242

ZEKİ HÂN <İran hânlarından> 118, 119

zemm 100, 257

zenberek; — topları 69

zenci; — köle 258

zencîr; nâle-i — 310

ZEND ABDÜLKERÎM HÂN, Ebu'l-feth Hân'ın babası 118; Sâdık Hân'ın birâderi 118; İran Vekîli 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 69, 162, 316, 317, 319, 320, 322, 323, 324; vefâtı 118, 152

Zendiyye; hâtime-i hânân-ı — 118

zengîn/ler 96, 386; — celer 95; — lik 20

Zer-i mahbûb <Osmanlı altını> 65

zevâl 50, 54, 76, 136, 213, 260; — i devlet 50; — i saltanat 54

zevce 19, 182

ZEYD 316, 368

ZEYD; — i şakī 316

zeyl 135, 248, 306, 346; — i kitâb 248; — i temessük 346

Zeyl-i Sefîne, Süleymân Fâ'ik Efendi'nin te'lîfi 136, 306

ZEYNEL, bkz. Bâboğlu —

ZEYNELÂBİDÎN EFENDİ, Şeyhülislâm es-Seyyid İbrâhîm Efendi'nin amcası ve kayınpederi 257; mükerreren Rumeli Kādî'askeri 257

Zeyrek <İstanbul'da bir semt> 27

zıll; cenâb-ı — iyyet-penâh hazretleri 345; taraf-ı — u'llâhî 69

zırh 403

zift 393

Zimemât; — ı Mîriyye 382

zimmet 14, 36, 109, 134, 137, 155, 239, 299, 319, 320, 324, 337, 363, 366; — halîfeliği 155; — halîfesi 155, 242; — Halîfesi Vekîli 242; — ine geçirmek 45; — i ma'delet-i şehriyârî 320; berâ'et-i — 319; edâ-yı — 383; ibrâ-yı — 324; lâzime-i — 161; tebri'e-i — 109, 137, 299, 319; vâcibe-i — 239, 366, 380, 407, 411; vâcibe-i — i diyânet 366; vazîfe-i — 16

zimmî; — tâ'ifesi 55

zînet/ler 363, 384; — efzâ-yı sadr-ı vâlâ 363

ZÎNET SULTÂN 303

zirâ' 162, 209

zirâ'at 10, 35, 140, 234

ziyâfet/ler 23, 24, 28, 29, 84, 165, 166, 281; resmî — 28; tertîb-i — 23, 28, 29

ziyâret/ler 8, 385

ziyy 15, 51, 87

ZORLUOĞLU 133, 184

ZORLUOĞLU KETHUDÂSI SÜLEYMÂN AĞA, Özi Kal'ası Ağası 133; yeniçeri ağası 133; Rumeli Beylerbeyiliği pâyesiyle mîr-i mîrân 184; Hotin Muhâfızı, 220

zu'afâ 47, 318, 320, 321, 373

zu'amâ 61, 86, 330, 331, 332, 333, 334, 335

zuhûrât; — ı mühimme 376

zukāk 62

zulm/zulm/ler 14, 25, 128, 164, 218, 240, 241, 243, 257

zurafâ 50

zükûr 155, 254, 332, 333, 335, 336

zülf; Hadîs-i — 256

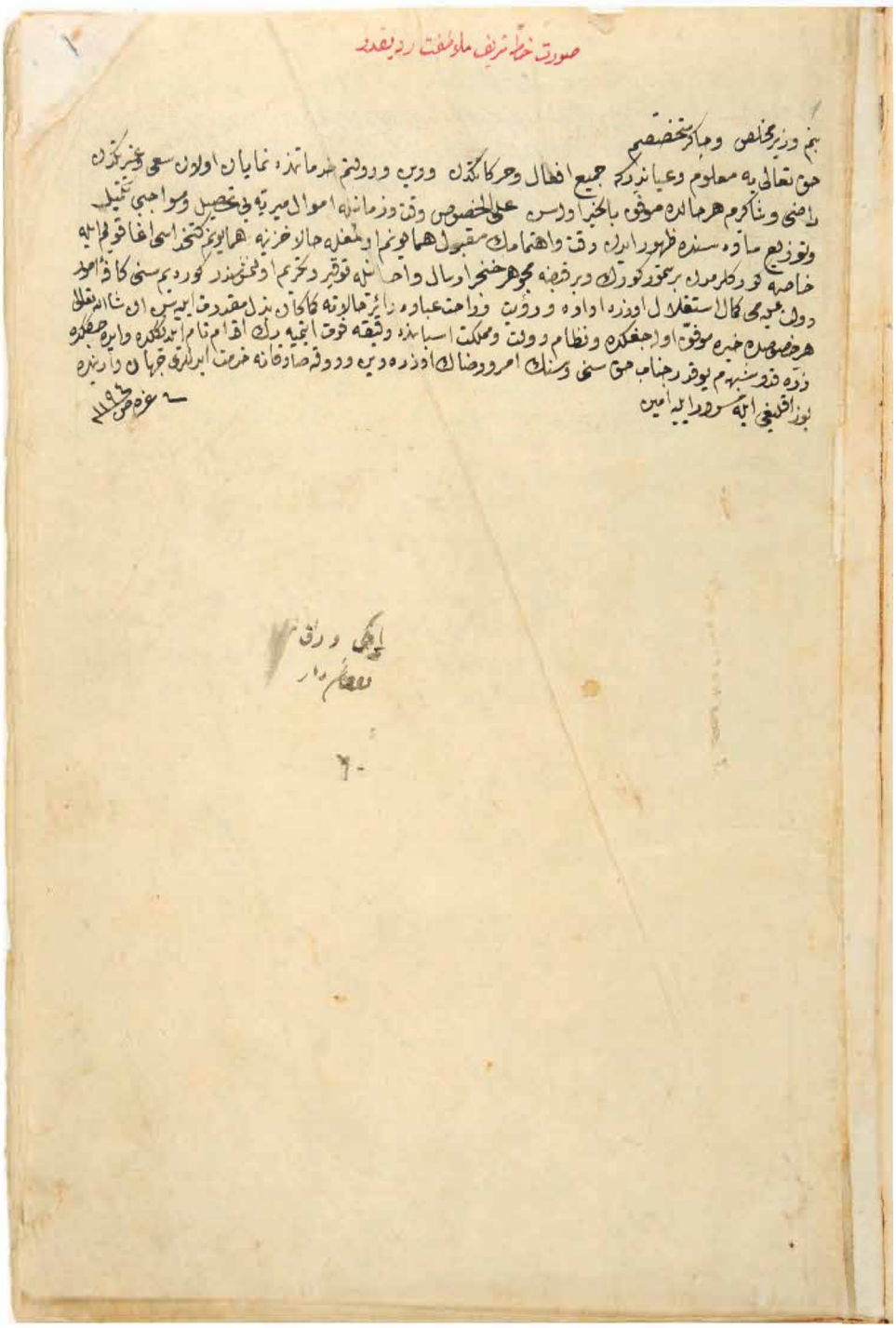
zümerât 377

zümre 155, 159, 171, 251, 307, 330, 335, 377; — i hâcegân 155; — i hademe 251; — i küttâb 335; ayr.bkz. zümerât

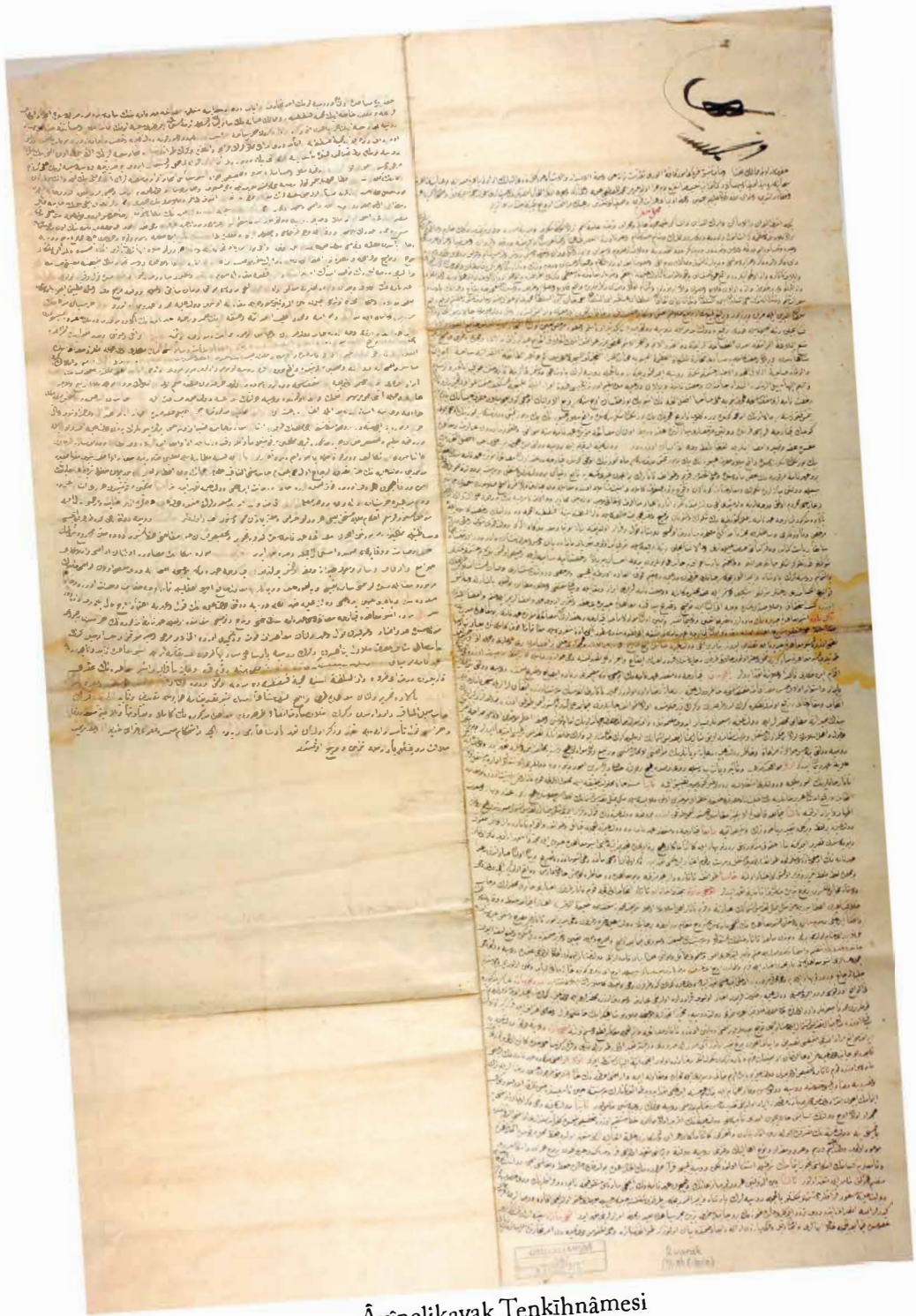
zümrüd 35, 265

züvvâr 104, 317, 321

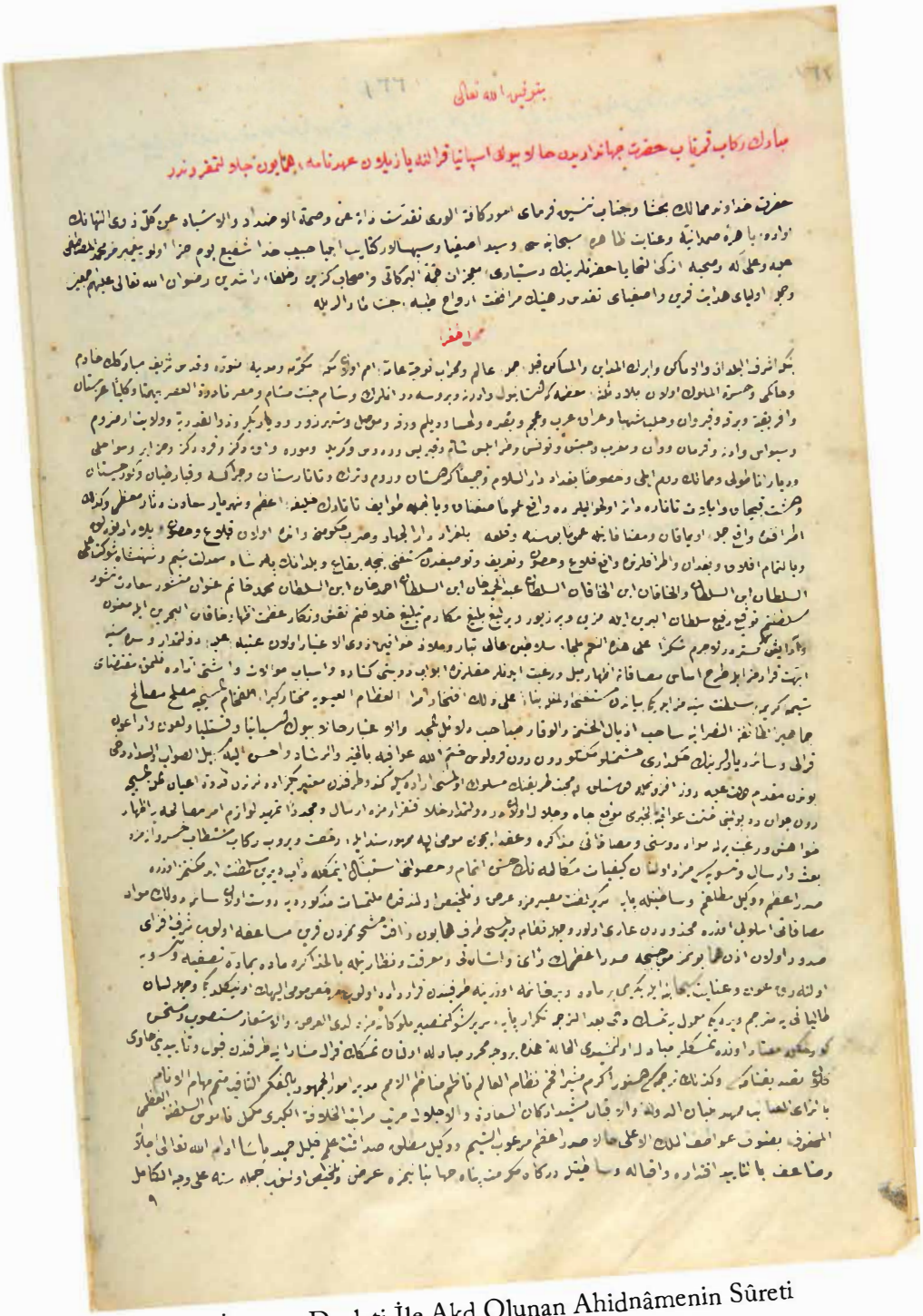
EKLER

İhrâc-ı Mevâcib Hakkında Hatt-ı Hümâyûn
Bâb-ı Âsafî, Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Defteri (A.DVN.MHM.d.), 176/1

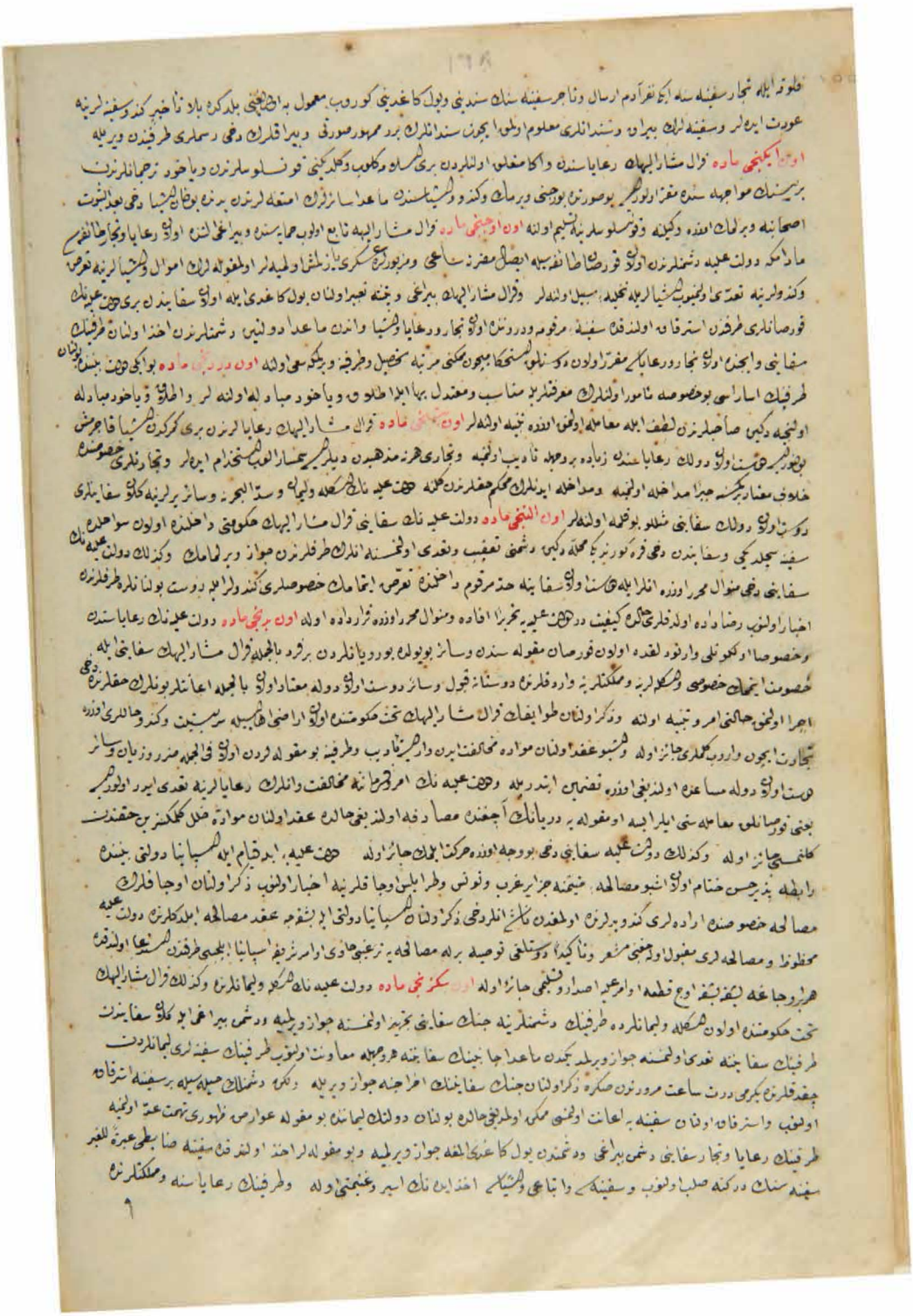

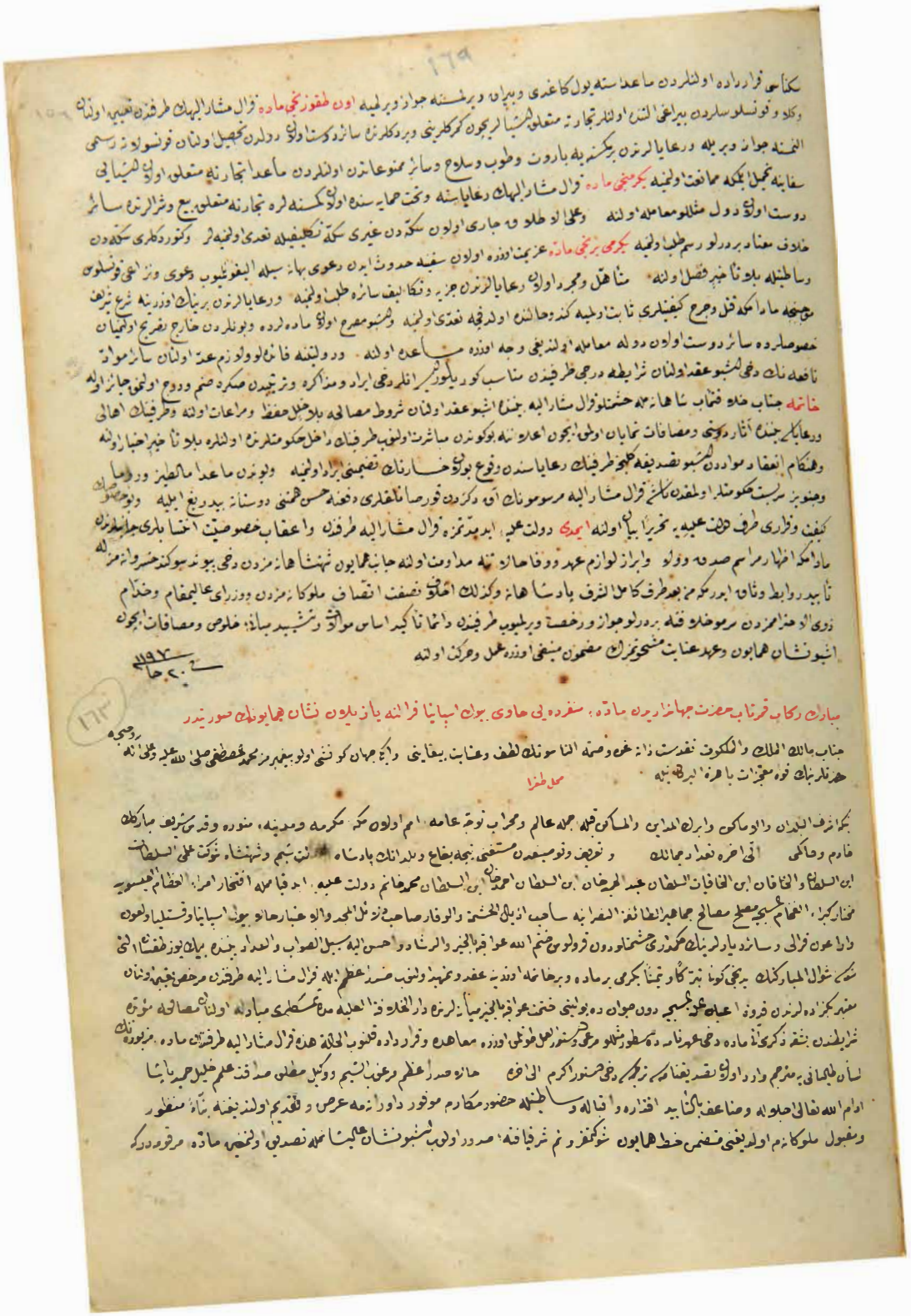
Âyînelikavak Tenkīhnâmesi
Hatt-ı Hümâyûn (HAT.), 1429/58511-1-2

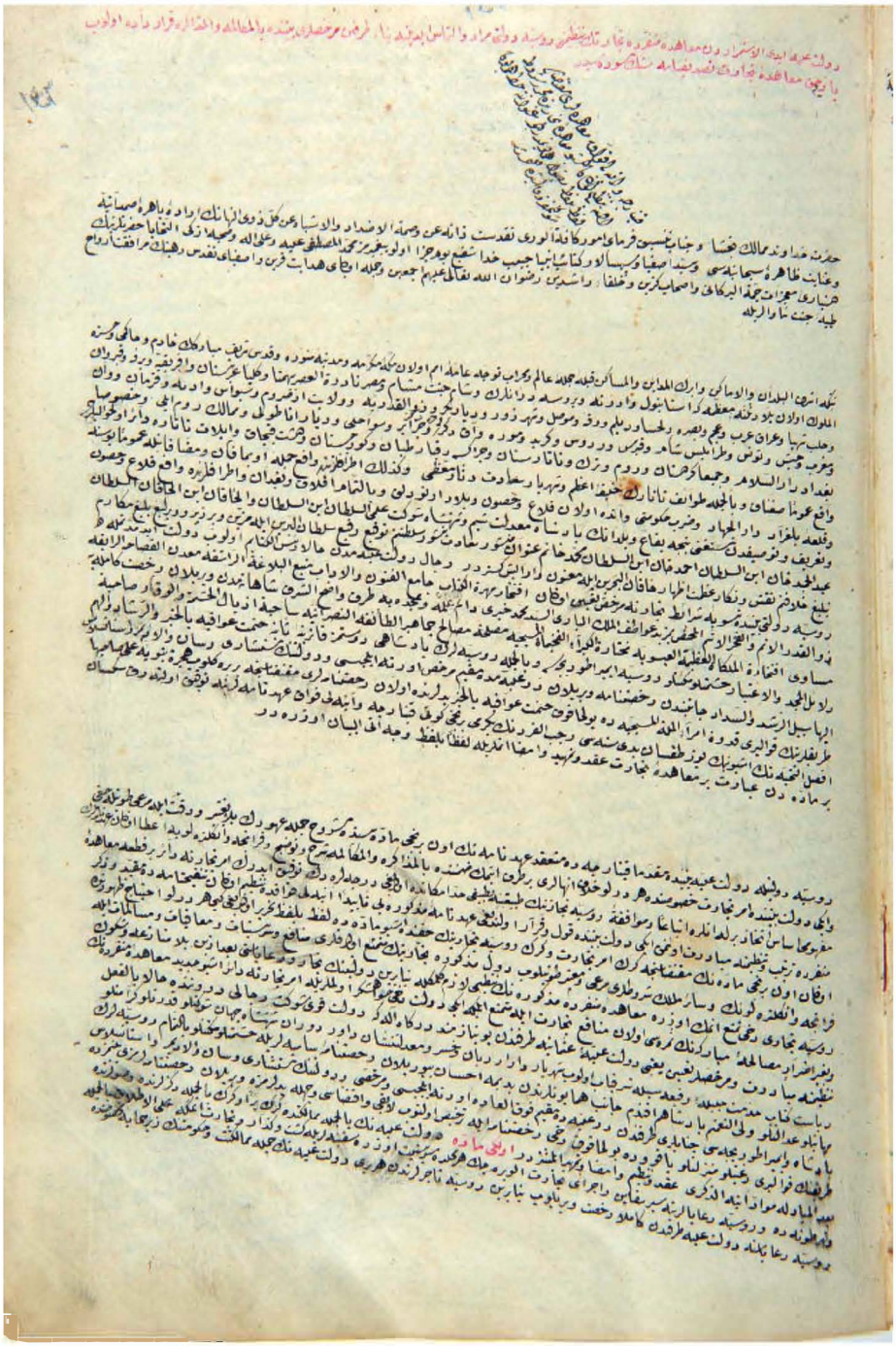

İspanya Devleti İle Akd Olunan Ahidnâmenin Sûreti
Bâb-ı Âsafî, Dîvân-ı Hümâyûn Sicillâtı
Nâme-i Hümâyûn Defteri (A.DVNS.NMH.d.), 9/166-169

Rusya İle Akd Olunan Ahidnâme-i Ticâret
Bâb-ı Âsafî, Dîvân-ı Hümâyûn Sicillâtı
Nâme-i Hümâyûn Defteri (A.DVNS.NMH.d.), 9/143-149

1020

